

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul LXVIII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2003
vol. LXVIII

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Mihaela PINTICĂ

Redactori: Aida SARCHIZIAN, Mihaela PINTICĂ, Adelina BIGICĂ

Coperta: Nicolae LOGIN

Culegere text: Carmen DIȚULESCU, Mirela AGAPI,

Tamara BĂILEȘTEANU, Miruna MAYER

Tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-253-4

Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE „COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

2003

vol. LXVIII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul LXVIII

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 1-2-3/2003	1
<i>EVALUAREA INFLUENȚEI FACTORILOR DE PRODUCȚIE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI NAȚIONALE. UN MODEL POSIBIL</i>	3
INTRODUCERE	7
Capitolul 1. ABORDĂRI TEORETICE ALE PROBLEMATICII FACTORILOR DE PRODUCȚIE	10
1.1. <i>Teoria clasică a creșterii</i>	12
1.2. <i>Critica liberalismului clasic</i>	14
1.3. <i>Teoria economică a lui Keynes</i>	15
1.4. <i>Teoriile creșterii dezechilibrate, în prelungirea analizei keynesiene</i>	16
1.5. <i>Gândirea economică în România, în contextul evoluțiilor factorilor de producție, din secolul XIX până în 1940</i>	17
1.6. <i>Curentul neoclastic sau teoriile creșterii echilibrate</i>	23
1.7. <i>Teoriile de creștere endogenă care legitimează intervenția statului</i>	25
1.8. <i>Teoria progreselor calitative</i>	26
1.9. <i>Alte teorii ale creșterii economice din perioada contemporană</i>	28
1.10. <i>Teoria dezvoltării economice</i>	30
<i>Bibliografie</i>	35
Capitolul 2. ASPECTE RELEVANTE PENTRU ROMÂNIA PRIVIND IMPACTUL FACTORILOR DE PRODUCȚIE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI	36
2.1. <i>Influențe determinante ale factorului capital asupra performanțelor industriei naționale</i>	38
2.2. <i>Implicații actuale și de perspectivă ale forței de muncă asupra dezvoltării industriei naționale</i>	52
2.3. <i>Valențele factorului progres tehnic în dezvoltarea durabilă a industriei</i>	78
<i>Concluzii</i>	91
<i>Bibliografie</i>	93
Capitolul 3. MODELE MACROECONOMICE. TENDINȚE ȘI DEZVOLTĂRI RECENTE ÎN DOMENIUL MODELĂRII	95

3.1. Elemente teoretice de modelare a creșterii și dezvoltării economice.....	95
3.2. Considerații de ordin metodologic. Procesul modelării, clase de modele.....	102
3.3. Definierea modelului ales și operaționalizarea acestuia în cazul industriei prelucrătoare	109
Bibliografie	117
Capitolul 4. O PARALELĂ ÎNTRE REZULTATELE OBTINUTE PRIN CELE DOUĂ MODALITĂȚI DE ANALIZĂ UTILIZATE. EVOLUȚII PREVIZIBILE LA NIVELUL INDUSTRIILOR NAȚIONALE, ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII INDUSTRIALE PE PLAN MONDIAL	118
4.1. Considerații asupra deosebirilor și similitudinilor dintre cele două metode de abordare utilizate	118
4.2. Industria mondială în contextul globalizării producției și piețelor	121
4.3. Perspectivele reconfigurării industriei românești	131
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 4/2003	181
CAPITALUL SOCIAL ROL ȘI FUNCȚII ÎN MODERNIZAREA RELAȚIILOR INDUSTRIALE.....	183
1. Capitalul social – un concept nou.....	187
2. Capitalul social – factor de bunăstare economică și socială.....	198
2.1. Geneză. Filiațiuni de idei.....	198
2.2. Încrederea – concept-cheie, în jurul căruia gravitează întreaga teorie a capitalului social	201
2.3. Capitalul social individual.....	202
2.4. Relația dintre capitalul social și capitalul uman	203
2.5. Analize și constatări empirice	206
2.6. Capitalul social și rolul său în funcționarea, piețelor din economie	209
2.7. Externalități pozitive multiple.....	212
2.8. Externalități negative. Efecte perverse. Critici ale teoriei capitalului social	216
2.9. Politici de stimulare a capitalului social. Inițiative și experimente.....	219
3. Măsurarea capitalului social – un demers încă imprecis și controversat ...	222
4. Relațiile industriale – arenă de manifestare plenară a capitalului social	231
Surse bibliografice	244
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 5/2003	247
REFORMA INSTITUȚIONALĂ A UNIUNII EUROPENE EXTINSE.....	249
CUVÂNT INTRODUCȚIV	253

1. PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII – FACTOR AL REFORMELOR INSTITUȚIONALE ALE UNIUNII EUROPENE.....	257
2. CREȘTEREA CAPACITĂȚII INSTITUȚIONALE ȘI PIAȚA	262
2.1. <i>Conceptul instituțional al pieței sub raportul factorilor de continuitate și schimbare</i>	262
2.2. <i>Instituțiile: dilema permanență-flexibilitate</i>	265
2.3. <i>Instituțiile și reducerea incertitudinii</i>	267
2.4. <i>Procesele de piață și dinamica instituțională</i>	269
2.5. <i>Soluția instituțională a conflictelor de interese</i>	272
3. SCENARIILE INSTITUȚIONALE DE REFORMĂ.....	275
3.1. <i>Provocările reformei instituționale</i>	275
3.2. <i>Schimbări în competențele și structura principalelor instituții europene în condițiile extinderii</i>	288
4. SOLUȚIA PENTRU EUROPA FEDERALĂ VERSUS EUROPA STATELOR	297
4.1. <i>Repere pentru reforma instituțională</i>	297
4.2. <i>Obiective și competențe</i>	301
4.3. <i>Structura instituțională</i>	303
4.4. <i>Procedura constituantă și diferențierea în integrare</i>	311
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	313
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 6-7/2003	315
<i>PROCESE, FENOMENE CARACTERISTICE ȘI TENDINȚE ALE CIRCULAȚIEI FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA</i>	317
Precizări preliminare.....	321
Partea I MIGRAȚIA INTERNĂ.....	324
Capitolul 1. POPULAȚIE ȘI MIGRAȚIE INTERNĂ.....	326
1.1. <i>Populația totală</i>	326
1.2. <i>Structura populației pe grupe de vârstă</i>	327
1.3. <i>Migrația internă. Dimensiuni. Intensitate. Tendințe</i>	328
1.4. <i>Structura migrației interne</i>	330
Capitolul 2. FLUXURILE MIGRAȚIEI INTERNE	334
2.1. <i>Evoluția populației pe medii</i>	334
2.2. <i>Aspecte generale privind fluxurile migrației interne</i>	335
2.3. <i>Migrația regională</i>	337
Capitolul 3. CONCLUZII. PROPUNERI	343
Partea a II-a MIGRAȚIA EXTERNĂ	347
Capitolul 4. MIGRAȚIA EXTERNĂ – UN PROCES MULTIDIMENSIONAL, EVOLUTIV.....	347

4.1. <i>Conținut/sferă de cuprindere</i>	347
4.2. <i>Cadrul instituțional al liberei circulații a persoanelor și a forței de muncă</i>	353
Capitolul 5. VOLUMUL ȘI INTENSITATEA MIGRAȚIEI EXTERNE. ROMÂNIA ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL	369
5.1. <i>Migrația externă totală</i>	369
5.2. <i>Imigrații – o forță de muncă tot mai necesară pentru țările dezvoltate ale lumii</i>	373
5.3. <i>Emigrații – un cadou prea costisitor, oferit celor și așa mai bogați</i>	384
5.4. <i>Repatriații – avantaj sau pierdere pentru țara de origine?</i>	390
5.5. <i>Azilanții și refugiații – segment „conjunctural” al migrației internaționale</i>	392
Capitolul 6. PARTICULARITĂȚI SOCIO-DEMO-ECONOMICE ALE EMIGRAȚIEI DIN ROMÂNIA	396
6.1. <i>Caracteristici ale fluxurilor de emigrație</i>	396
6.2. <i>Tendințe</i>	407
Capitolul 7. EFACTE, DILEME ȘI PARADOXURI ALE MIGRAȚIEI EXTERNE	409
7.1. <i>Migrația externă – între speranță și scepticism</i>	409
7.2. <i>Efecte economice contradictorii</i>	413
7.3. <i>Concluzii. Întrebări</i>	422
ANEXE	426
Bibliografie	456
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8/2003	459
<i>PROCESE DEFINITORII ȘI TENDINȚE ÎN INTEGRAREA ECONOMICĂ EUROPEANĂ. STRATEGII DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	461
1. INTRODUCERE	465
2. UTILIZAREA MODELELOR PENTRU DEFINIREA STRATEGIILOR ECONOMICE	470
3. SCENARIILE ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE MACROECONOMICĂ A ROMÂNIEI	473
3.1. <i>Modelul LINK</i>	473
3.2. <i>Compararea a două scenarii alternative ale modelelor Dobrescu și UNK</i>	475
4. SIMULAREA ȘI TESTAREA UNOR SCENARIILOR MACROECONOMICE UTILIZÂND MODELUL HERMIN	479
4.1. <i>Scenariul de bază pentru perioada 1998-2010</i>	480

4.2. Șocurile asupra variabilelor	485
4.3. Un al doilea scenariu care ia în calcul și progresul tehnologic	490
4.4. Compararea celor două scenarii	491
5. SIMULAREA UNOR SCENARII PENTRU SISTEMUL DE PROTECȚIE SOCIALĂ.....	494
5.1. Finanțarea sistemului contribuțiilor sociale în România	496
5.2. Prognoze și scenarii asociate	502
6. APLICAȚII ÎN MICROECONOMIE: UN MODEL CANTITATIV AL CERERII ȘI PREȚURILOR ÎN INDUSTRIA CIMENTULUI	510
6.1. Descrierea teoretică a construcției modelului	510
6.2. Estimarea parametrilor modelului. (Datele utilizate, variabilele și ecuațiile modelului matematico-economic).....	518
6.3. Simulări bazate pe analiza cantitativă ale activității în industria cimentului din România	521
6.4. Concluzii	528
7. Anexe.....	530
Bibliografie.....	536
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 9-10/2003	539
<i>FORMULAREA IPOTEZELOR ȘI CONSTRUIREA SCENARIILOR PRIVIND EVOLUȚIA ÎN PERSPECTIVA ANULUI 2010 A INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI ȘI A RAMURILOR INDUSTRIALE. DEFINIREA MĂSURILOR ȘI INSTRUMENTELOR ECONOMICO-SOCIALE NECESARE APLICĂRII POLITICII INDUSTRIALE</i>	<i>541</i>
1. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI ENERGETICE	545
1.1. Condițiile ofertei și cererii de electricitate.....	545
1.2. Ipoteze și scenarii	554
1.3. Măsuri și instrumente	556
2. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE ȚIȚEI	565
2.1. Obiectivele dezvoltării ramurii	565
2.2. Ipoteze și scenarii	565
2.3. Măsuri și instrumente	568
3. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE GAZE NATURALE.....	569
3.1. Obiectivele dezvoltării ramurii	569
3.2. Ipoteze și scenarii.....	569
3.3. Instrumente și măsuri	573
4. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE SARE	577

4.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	577
4.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	579
4.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	581
5. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI CHIMICE ȘI PETROCHIMICE	583
5.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	583
5.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	585
5.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	588
6. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE URANIU.....	591
6.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	591
6.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	591
6.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	597
7. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE VALORIFICARE A RESURSELOR DE APĂ	598
7.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	598
7.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	598
7.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	600
8. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE PRODUSE MINIERE (CĂRBUNE ȘI MINEREURI METALIFERE)	603
8.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	603
8.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	605
8.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	607
9. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI SIDERURGICE	614
9.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	614
9.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	616
9.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	619
10. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE EXPLOATARE A LEMNULUI INDUSTRIA DE PRELUCRARE A LEMNULUI.....	621
10.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	621
10.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	626
10.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	628
11. INDUSTRIA CELULOZEI, HÂRTIEI ȘI CARTONULUI	630
11.1. <i>Starea actuală a industriei de celuloză, hârtie și carton</i>	630
11.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	632
11.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	633
<i>Bibliografie</i>	636

ANEXE	637
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 11-12/2003	651
<i>STRATEGIA FISCAL-BUGETARĂ A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE</i>	<i>653</i>
INTRODUCERE	657
Capitolul 1. OBIECTIVELE STRATEGICE ALE POLITICII FISCAL- BUGETARE ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE	658
1.1. <i>Corelarea politicilor bugetare</i>	<i>658</i>
1.2. <i>Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene.....</i>	<i>666</i>
1.3. <i>Crearea unei organizații fiscale mondiale</i>	<i>672</i>
Capitolul 2. SISTEMUL FISCAL ROMÂNESC ȘI ADAPTAREA ACESTUIA LA CONDIȚIILE INTEGRĂRII	676
2.1. <i>Conceptul de sistem fiscal și cerințele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient.....</i>	<i>676</i>
2.2. <i>Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice</i>	<i>677</i>
2.3. <i>Cerințe și evoluții în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziție la exigențele și mecanismele pieței unice</i>	<i>680</i>
2.4. <i>Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerințele integrării</i>	<i>683</i>
2.5. <i>Orientări, soluții pentru racordarea sistemului de impozite și taxe la cerințele interne și ale pieței unice în domeniu.....</i>	<i>695</i>
Capitolul 3. GESTIUNEA TREZORERIEI FINANTELOR PUBLICE.....	697
3.1. <i>Gestiunea mișcărilor de fonduri în Trezoreria statului.....</i>	<i>697</i>
3.2. <i>Previzionarea fluxurilor de intrare și a fluxurilor de ieșire</i>	<i>702</i>
3.3. <i>Finanțarea deficitelor bugetare.....</i>	<i>704</i>
Capitolul 4. REFORMA CHELTUIELILOR PUBLICE	710
4.1. <i>Noțiuni generale</i>	<i>710</i>
4.2. <i>Evoluția cheltuielilor publice în perioada 1990-1999.....</i>	<i>712</i>
4.3. <i>Structura economică a cheltuielilor publice ale României.....</i>	<i>723</i>
4.4. <i>Evoluția viitoare a cheltuielilor bugetare ale României.....</i>	<i>727</i>
Capitolul 5. CARACTERISTICILE INTERVENȚIONISMULUI ÎN ECONOMIILE EUROPENE	735
5.1. <i>Considerații teoretice cu privire la intervenționism.....</i>	<i>735</i>
5.2. <i>Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene</i>	<i>737</i>
5.3. <i>Politica fiscal-bugetară a țărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană.....</i>	<i>744</i>

5.4. <i>Intervenționismul ca stare de fapt în România</i>	747
5.5. <i>Analiză comparativă</i>	751
<i>Bibliografie</i>	758
INDEX DE AUTORI	760

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 1-2-3/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

**EVALUAREA INFLUENȚEI
FACTORILOR DE PRODUCȚIE
ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A
INDUSTRIEI NAȚIONALE. UN MODEL
POSIBIL**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COLECTIV DE AUTORI:

Prof.univ.dr. Corneliu RUSSU – Cercetător științific pr. I, coautor cap. 4
Conf.univ.dr. Nicoleta HORNIANACHI – Coordonator program și temă,
Cercetător științific I, coautor 2.1, autor 3.2 și cap. 4
Dr. Mihaela MATEESCU – Cercetător științific III, autor 3.3
Drd. Nicoleta ODAE – Cercetător științific III, autor 2.3
Drd. Radu POPESCU – Cercetător științific III, coautor 2.1
Rodica MIROIU – Cercetător științific III, autor cap. 1, 2.2, 3.1

CUPRINS

INTRODUCERE	7
Capitolul 1. ABORDĂRI TEORETICE ALE PROBLEMATICII FACTORILOR DE PRODUCȚIE	10
1.1. Teoria clasică a creșterii	12
1.2. Critica liberalismului clasic	14
1.3. Teoria economică a lui Keynes	15
1.4. Teoriile creșterii dezechilibrate, în prelungirea analizei keynesiene.....	16
1.5. Gândirea economică în România, în contextul evoluțiilor factorilor de producție, din secolul XIX până în 1940	17
1.6. Curentul neoclasic sau teoriile creșterii echilibrate.....	23
1.7. Teoriile de creștere endogenă care legitimează intervenția statului.....	25
1.8. Teoria progreselor calitative.....	26
1.9. Alte teorii ale creșterii economice din perioada contemporană	28
1.10. Teoria dezvoltării economice	30
Bibliografie	35
Capitolul 2. ASPECTE RELEVANTE PENTRU ROMÂNIA PRIVIND IMPACTUL FACTORILOR DE PRODUCȚIE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI.....	36
2.1. Influențe determinante ale factorului capital asupra performanțelor industriei naționale	38
2.2. Implicații actuale și de perspectivă ale forței de muncă asupra dezvoltării industriei naționale.....	52
2.3. Valențele factorului progres tehnic în dezvoltarea durabilă a industriei	78
Concluzii.....	91
Bibliografie	93
Capitolul 3. MODELE MACROECONOMICE. TENDINȚE ȘI DEZVOLTĂRI RECENTE ÎN DOMENIUL MODELĂRII.....	95
3.1. Elemente teoretice de modelare a creșterii și dezvoltării economice.....	95
3.2. Considerații de ordin metodologic. Procesul modelării, clase de modele.....	102
3.3. Definirea modelului ales și operaționalizarea acestuia în cazul industriei prelucrătoare	109

<i>Bibliografie</i>	117
Capitolul 4. O PARALELĂ ÎNTRE REZULTATELE OBȚINUTE PRIN CELE DOUĂ MODALITĂȚI DE ANALIZĂ UTILIZATE. EVOLUȚII PREVIZIBILE LA NIVELUL INDUSTRIILOR NAȚIONALE, ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII INDUSTRIALE PE PLAN MONDIAL	118
4.1. <i>Considerații asupra deosebirilor și similitudinilor dintre cele două metode de abordare utilizate</i>	118
4.2. <i>Industria mondială în contextul globalizării producției și piețelor</i>	121
4.3. <i>Perspectivile reconfigurării industriei românești</i>	131

INTRODUCERE

Prezenta lucrare, elaborată de un colectiv de cercetători din cadrul sectorului „Strategii și politici industriale” în cadrul **CEIS** și-a propus să trateze problematica influenței factorilor de producție asupra dezvoltării industriale durabile, tematică ce face parte dintr-un program de cercetare mai amplu intitulat „Specializare și complementaritate în dezvoltarea industrială a României în perspectiva integrării în Uniunea Europeană”, prevăzut a se finaliza în anul 2004.

Autorii au pornit de la ideea că dezvoltarea durabilă vizează asigurarea bunăstării generațiilor viitoare în condițiile creșterii presiunii economice asupra potențialului de resurse naturale care este menit să furnizeze o gamă largă de servicii (extracția materiilor prime, reciclarea deșeurilor, satisfacerea cerințelor de estetică, recreere). O a doua problemă este capacitatea sistemului economic de a substitui „capitalul natural” consumat. Elementul central al acestui concept este reprezentat de interacțiunea dintre populație, progres economic și potențialul de resurse naturale, evidențiindu-se ca probleme esențiale grija față de generațiile viitoare și substituibilitatea produselor.

În privința principiilor și factorilor care stau la baza dezvoltării durabile a industriei, autorii au pornit de la concepția generală a creșterii economice moderne, identificând patru elemente fundamentale ale acestui fenomen: resursele umane (inclusiv forța de muncă, educația), resursele naturale (inclusiv condițiile de mediu), formarea capitalului și tehnologia.

În logica abordării lucrării, în primul capitol sunt evidențiate diferitele teorii macroeconomice ale creșterii economice, analizându-se relevanța și tendințele factorilor de producție pe plan internațional și național.

Se accentuează importanța conceptelor de ecodezvoltare, dezvoltare durabilă, dezvoltare umană, a intensificării utilizării resursei de informație ca și a factorilor de natură nonfizică, nonmaterială sau nontangibilă în explicarea și soluționarea realității complexe economico-sociale.

În capitolul 2 al lucrării sunt prezentate și analizate pe larg, interferențele dintre capital, forța de muncă, inovare și dezvoltarea industrială, prin prisma contribuției fiecărui factor la realizarea și amplificarea dezvoltării durabile, în contextul economic al României perioadei de tranziție. Sunt sintetizate, de asemenea, la nivelul acestui capitol, principalele premise tehnice, tehnologice și de marketing ale inovării industriale în România ca și cele mai semnificative oportunități și restricții în ceea ce privește crearea avantajelor durabile potențiale pentru industria românească. În finalul capitolului 2 sunt schițate, pe baza evoluției înregistrate în ultimii ani, unele aspecte privind contribuția inovării industriale din România la realizarea unei dezvoltări durabile, în perspectiva integrării în UE.

Capitolul 3 este destinat în întregime problemelor de modelare, autorii realizând un sistem software flexibil, modulată, capabil să permită evaluarea influenței factorilor de producție asupra dezvoltării durabile a industriei. Aceasta constituie, de altfel, o contribuție originală a autorilor.

Capitolul 4 își propune și reușește să evidențieze principalele aspecte ce rezultă din operaționalizarea modelelor elaborate, reliefând impactul factorilor de producție asupra activității industriale naționale la finele acestui deceniu.

Între contribuțiile originale ale autorilor, se înscrie și metodologia de cercetare pentru care au optat aceștia și care are în vedere o abordare duală a problematicii în discuție și anume:

- în prima parte a lucrării, respectiv în capitolul 2, autorii încearcă o abordare clasică a subiectului, în sensul efectuării unei analize multicriteriale, destinată să evidențieze impactul factorilor de producție asupra dezvoltării durabile a industriei;
- pe de altă parte, a fost elaborat modelul economic ce stă la baza software-ului prezentat în capitolul 3, realizat tocmai pentru a evidenția, de această dată cu mai multă rigoare matematică, influența factorilor de producție asupra evoluției industriei naționale. S-a optat pentru un model de tip neoclasice, ce a fost dezvoltat pe linia introducerii unor intrări multiple (indicatori reprezentativi pentru nivelul factorilor), al căror impact se regăsește în evoluțiile prognozate pentru diversele domenii industriale. S-a ales acest tip de model întrucât este cel care permite includerea, ca variabile exogene, a unor elemente de politică industrială ce pot acționa asupra indicatorilor economici de rezultate.

Evidențiem, succint, în continuare, câteva aspecte privind valențele și limitele celor două abordări, pe care le considerăm în egală măsură utile pentru demersul nostru științific.

- Din punct de vedere al informațiilor utilizate, ambele metode folosesc un volum apreciabil de informații, dar în timp ce analiza multicriterială folosește un număr relativ mic de date, foarte variate, marcate de o puternică încărcătură calitativă, modelele utilizează o bază de date mult mai amplă, dar având un pronunțat caracter secvențial și o relevanță, în primul rând, cantitativă.
- Evident, în ceea ce privește rigoarea, caracterul pronunțat matematic al modelării își pune cu pregnanță amprenta asupra rezultatelor obținute și a acurateții comensurărilor efectuate.
- Parcă pentru a-și lua revanșa, în schimb, abordarea multicriterială este mult mai nuanțată, permițând evidențierea unor concluzii cu un grad de adecvare la anumite situații concrete ale mediului economic național, mult mai mare.

La o analiză mai aprofundată pot fi cu siguranță găsite un număr substanțial mai ridicat de diferențe și similitudini între cele două modalități de abordare, dar succinta privire retrospectivă efectuată ne-a convins că cea mai mare importanță a acestora este caracterul lor complementar.

Se poate aprecia, că rezultatele obținute, corelate cu o serie de alte informații din domeniul evoluției industriale pe plan mondial în contextul globalizării piețelor, ne pot furniza unele indicații pertinente cu privire cel puțin la unele aspecte ale evoluției industriei naționale pe termen mediu.

Capitolul 1

ABORDĂRI TEORETICE ALE PROBLEMATICII FACTORILOR DE PRODUCȚIE

Percepția fenomenului dezvoltării, a creșterii economice a necesitat, de-a lungul timpului, numeroase studii ce au reflectat amploarea schimbărilor societății umane.

În decursul dezvoltării teoriei economice, elementul esențial asupra căruia s-au concentrat studiile era reprezentat de resursele economice sau factorii de producție, categorie care înglobează toate resursele naturale, umane și resursele prelucrate (care contribuie la obținerea producției). Economiiștii le-au clasificat în:

- resurse de proprietate: pământul sau materiile prime și capitalul;
- resurse umane: munca și abilitatea antreprenorială.

Într-o definiție recentă, le regăsim drept ansamblul elementelor materiale și umane, cunoscute și determinate, aflate în rezervă și susceptibile de a fi valorificate prin producerea de bunuri și servicii¹. Din această definiție, se pot reține caracterul cuantificabil și util, structurarea pe elemente materiale și umane.

Dar, ca și alte categorii economice, acest concept are un caracter dinamic, menit să exprime evoluția lor în timp, sub diferite aspecte, precum cantitatea, calitatea, diversitatea și eficiența utilizării lor. Astfel, în prezent, ele se regăsesc în următoarea grupare:

- resurse primare (materiale și umane), respectiv potențialul de resurse naturale și potențialul demografic;
- resurse derivate, respectiv create de oameni pe baza celor primare (elemente de capital fix și circulant);
- resurse intermediare, apărute mai târziu în mecanismul economic, respectiv resursele financiare sau informaționale.

Inițial, conceptul de resurse se referea strict la resursele naturale, dar o dată cu apariția noțiunii de resursă de mediu, aceasta a inclus și resursele naturale. Se apreciază că resursele de mediu cuprind următoarele elemente:

- resursele naturale;
- capacitatea de asimilare a mediului;
- resursele estetice, recreative și de refacere a sănătății.

În general, pentru operativitate în calcule, analizele economice iau în

¹ Adumitrăresei I.D., Niculescu E., ș.a., Economie politică. Teorie și politică economică pentru România, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 65.

considerare pământul, capitalul și munca, abilitatea antreprenorială fiind un factor relativ recent introdus în teoria creșterii. De asemenea, cum pământul, la nivelul unei națiuni, este destul de greu de schimbat ca dimensiuni, în ecuațiile producției se iau în considerare numai capitalul și munca. Funcția care leagă diferitele niveluri ale producției cu toate combinațiile tehnice posibile ale factorilor de producție este denumită „funcție de producție” și are expresia matematică:

$$Q = f(L, K)$$

Stocul de capital (K) este legat de produs (Q) prin intermediul coeficientului de capital (L/Q). Capitalul și munca sunt legate prin coeficientul de intensitate al capitalului (K/L), care măsoară ponderea capitalului și a muncii în combinația lor productivă.

Analizele care fac studiul factorilor de creștere utilizează funcția de producție Cobb-Douglas:

$$Q = L^{\alpha} \cdot K^{(1-\alpha)}$$

$$d Q/Q = \alpha \cdot dL/L + (1-\alpha) \cdot d K/K$$

Din formula de calcul, rezultă direct rata de creștere a producției (d Q/Q) în funcție de rata de creștere a muncii (dL/L) și a capitalului (d K/K).

Practic, pentru exprimarea creșterii economice se utilizează indicatorul producției anuale totale. Pentru a calcula acest indicator se ia în considerare valoarea tuturor bunurilor și serviciilor produse în interiorul țării și destinate consumului final (consum, investiții, exporturi nete). Aceasta înseamnă că se ține seamă de bunurile intermediare utilizate de producători. O altă exprimare este aceea că se ia în calcul valoarea adăugată. Suma valorilor adăugate este egală cu produsul intern brut. Acest produs (sau producție) este denumit brut deoarece ia în considerare valoarea echipamentelor care a trebuit să fie fabricate pentru a înlocui mașinile uzate fizic sau moral. Dacă se extrage valoarea amortizărilor (valoarea deprecierei capitalului), se obține producția netă.

Pe lângă elementele cantitative menționate, analizele economice relevă importanța tot mai mare a aspectelor calitative.

Elementele calitative ale factorilor de producție, ce întrunesc consensul cel mai larg al specialiștilor sunt:

- gradul de înzestrare tehnică și de automatizare a proceselor producției sociale;
- nivelul tehnicilor și tehnologiilor utilizate și aria lor de extindere asupra avuției naționale;

- nivelul de calificare a populației active și structura profesională a acestora;
- managementul activităților economice și calitatea sa, la nivelul micro și macroeconomic;
- gradul de dezvoltare a învățământului general și profesional, profilul său și sfera de cuprindere a populației;
- dimensiunea rețelei sanitare (baza materială și personalul ocupat în sectorul sănătății) precum și starea sănătății ocupaționale și a sănătății populației, în general;
- dezvoltarea științei și a cercetării științifice, structura și gradul de implementare în economie;
- folosirea fondului de timp național, indicator important în aprecierea participării populației active la producția socială.

Importanța acestor factori de producție a determinat apariția unei literaturi economice extrem de bogate, cu teorii valoroase care au încercat, de-a lungul timpului, să ofere explicații și soluții fenomenelor social-economice majore, respectiv creșterii și apoi dezvoltării economice.

1.1. Teoria clasică a creșterii

Până la criza economică din anii 1930, majoritatea economiștilor secolului XIX – așa-numiții teoreticieni clasici – au considerat că sistemul pieței poate asigura o utilizare deplină a resurselor economice. Ei erau de părere că numai unele circumstanțe întâmplătoare ca războaiele, secetele, crizele politice etc. abat câteodată economia de la o evoluție stabilă, de utilizare deplină a resurselor.

Conform acestei teorii, când astfel de evenimente au loc, se produc automat ajustări ale prețurilor, ale salariilor și ale ratelor dobânzilor care readuc economia la nivelul de deplină utilizare a resurselor de muncă. O reducere a producției și a ocupării forței de muncă ar reduce prețurile, salariile și dobânzile. Prețurile mai mici ar majora cheltuielile consumatorilor, salariile mai reduse ar determina creșterea ocupării forței de muncă, iar dobânzile mai mici ar provoca majorarea cheltuielilor de investiții. Orice furnizare în exces de mărfuri sau muncitori ar fi eliminată.

Primele elemente ale teoriei factorilor de producție se regăsesc în opera lui **William Petty**, care prefigurează economia politică clasică, Petty fiind considerat „părintele economiei politice”. Potrivit acestei doctrine, factorii avuției sunt munca și natura: „munca este tatăl avuției, iar natura este mama ei”.

Elementele raționale și riguroase ale gândirii economice ale lui W. Petty nu s-au integrat, însă, într-o concepție complexă, susținută de o argumentație bogată. O concepție unitară și coerentă a fost realizată de economistul englez

Adam Smith, unanim apreciat drept adevăratul creator al economiei politice moderne. În lucrarea sa „Bogăția națiunilor”, apărută în 1776, Adam Smith afirma că munca este „adevăratul izvor al bogăției”. De asemenea, el a arătat că atât pământul cât și capitalul au o „productivitate specială”, ceea ce denotă că, indirect, Smith a pus bazele teoriei clasice a economiei politice privind cei trei factori ai producției – munca, pământul și capitalul.

În Franța, **Jean Baptiste Say**, contemporan cu Adam Smith, preia ideile acestuia, le clasifică și le ordonează logic.

Acești doi mari teoreticieni ai liberalismului economic sunt denumiți și „optimiști”, evidențiind o nouă ordine care era benefică indivizilor și națiunilor. Smith este de părere că toate instituțiile (întreprinderile) rezultate ale „acțiunii universale”, ale interesului personal sunt instituții favorabile progresului economic. Instituțiile spontane sunt cele mai bune, având efecte binefăcătoare asupra societății. Astfel, Adam Smith consideră corpul social similar corpului uman, „un principiu vital de vindecare și progres”.

David Ricardo și Thomas Robert Malthus, „pesimiștii” liberalismului economic, continuând să afirme, ca și Smith, liberalismul și identitatea intereselor individuale cu interesul general, au furnizat, totuși, multe argumente care au infirmat aceste idei.

David Ricardo, în domeniul teoriei valorii, este continuatorul lui Adam Smith, considerând originea valorii exclusiv în munca producătoare de mărfuri, subliniind, totodată, relația dintre mărimea valorii și productivitatea muncii. De asemenea, el relevă că valoarea mărfurilor este condiționată și de raritatea lor, ceea ce constituie baza teoriei sale asupra rentei, urmată de teoria repartiției și teoria costurilor comparative. Astfel, el subliniază rolul de factor de producție al pământului – și arată că „renta implică mai mult zgârcenia decât dărnicia pământului”. După cum afirmă Ricardo, renta nu reprezintă un adaos la avuția națională, ci un simplu transfer de valoare, avantajos pentru producător și dăunător pentru consumator.

În ceea ce privește progresul științific, el este, de asemenea, pesimist, arătând că în agricultură există o limită a producției pe care progresul științei oficiale o poate îndepărta, dar nu anula. În schimb, el subliniază importanța utilizării mașinilor în orice ramură a producției, ceea ce este apreciată drept o „binefacere generală”.

Thomas Robert Malthus a subliniat importanța pământului și a celorlalte elemente naturale de subzistență, apreciind că există un pericol imediat în creșterea rapidă a populației, în progresie geometrică, comparativ cu sporirea în proporție aritmetică a hranei și a altor mijloace de subzistență. Acest teoretician, similar lui David Ricardo, nu vede în progresul tehnic și științific un factor care să reducă efectele negative generate de „limita economică” și „limita fizică” de producție a pământului.

1.2. Critica liberalismului clasic

Macroeconomiștii clasici au negat posibilitatea unor investiții insuficiente pe termen lung, respectiv un nivel insuficient al investițiilor cu care să se obțină o producție cu utilizare deplină a forței de muncă.

Această aserțiune se baza, parțial, pe așa-numita lege a lui Say, care postula că producția oricărui bun oferă automat, venitul necesar pentru resorbirea acelui produs de pe piață. Deci, oferta își creează propria cerere. Din această cauză, teoria lui Say poate fi înțeleasă mai bine în condițiile economiei de troc.

Concepția clasică *laissez faire, laissez aller* era de multe ori contrazisă de realitățile economice și sociale, ceea ce a provocat reacții, printre care critica „economiei politice a avuției națiunilor” sau curentul sismondism, precum și teoriile avansate de marii utopiști care susțineau idei sociale asociaționiste și ale economiei comunitare și societare.

Jean Charles Léonard Simonde de Sismondi, celebru istoric și economist elvețian a avut idei noi față de cele ale lui Adam Smith. Spre deosebire de Smith, care afirma că principala problemă a economiei politice era „creșterea avuției națiunilor”, Sismondi considera că trebuia să se acționeze în sensul găsirii „combinației și proporției dintre populație și avuție care să garanteze cea mai mare fericire (în sensul prosperității, bunăstării) speciei umane”. Fără să nege dezvoltarea capitalismului, acest gânditor a relevat necesitatea unor reforme de natură social-democrată. El poate fi considerat un real precursor al dezvoltării umane, prin sublinierea importanței, pentru creșterea avuției naționale, a elementelor calitative cum sunt știința guvernării prin acțiuni și instituții specifice, asigurarea tuturor membrilor societății cu protecție, instruire, dezvoltare morală și de natură fizică”.

Alți teoreticieni, „marii utopiști” și anume Robert Owen, Claude Henri, conte de Saint-Simon, Charles Fourier au manifestat un adânc simț critic privind efectele proprietății private, în sensul distribuirii ei inechitabile, privind unele elemente de organizare socială inadecvate, sesizând astfel, relevanța unor factori de producție nonmateriali¹. De exemplu, Saint-Simon indica drept factori esențiali de producție munca umană, mijloacele și instrumentele de lucru, știința și tehnica, organizarea și inițiativa. În același timp însă, elementele sociale neproductive, care trăiesc din munca altora, înfrânează evoluția benefică a „industriei” (economia națională, forțele productive ale unei țări),

¹ O încercare de transpunere în practică a ideilor lui Charles Fourier (asocierea unor factori de producție cum sunt capitalul, munca, inteligența și împăcarea intereselor antagoniste ale capitalistului și muncitorului) a reprezentat-o, în România, înființarea falansterului de la Scăieni (Prahova) de inginerul Theodor Diamant împreună cu boierul Manolache Bălăceanu, în 1935.

proces denumit de Saint-Simon „treccrea de la starea organică la starea critică” a societății.

1.3. Teoria economică a lui Keynes

Două evenimente importante, pe de o parte, au provocat răsturnarea teoriei conform căreia oferta își creează propria cerere și, pe de altă parte, au dus la emergența teoriei potrivit căreia poate apărea fie un excedent, fie un deficit de cheltuieli sau investiții, respectiv teoria cheltuielilor agregate. Unul din aceste evenimente a fost marea criză din anii 1930, când în SUA, de exemplu, produsul intern brut a scăzut cu 40%, iar rata șomajului a fost de aproape 25%, ceea ce a contrazis legea lui Say, conform căreia șomajul este virtual imposibil. Cel de-al doilea eveniment a fost apariția, în 1936, a lucrării economistului englez John Maynard Keynes „Teoria generală a utilizării forței de muncă, a dobânzilor și masei monetare”. În această lucrare, Keynes atacă fundamentele teoriei clasice, realizând o adevărată revoluție în gândirea macroeconomică.

Keynes arată că, în unele perioade, nu se cheltuie tot venitul, în întregime, pentru producția oferită. Când cheltuielile sunt insuficiente, mărfurile nevândute se vor acumula în depozitele producătorilor. Ca răspuns, producătorii își vor reduce producția și vor disponibiliza personal muncitor, ceea ce provoacă o recesiune economică, când amploarea fenomenelor este suficient de importantă.

Keynes a inițiat teoria modernă a utilizării forței de muncă, dar mulți alții au îmbogățit, rafinat și extins opera sa, astfel încât se poate spune că modelul elaborat reflectă economia keynesiană și, deci, nu numai teoria economică a lui Keynes. Conform acestui model, macroeconomia este inerent instabilă și este supusă periodic unor perioade de recesiune și inflație. Economia keynesiană arată că societatea capitalistă nu este un sistem care se autoreglează, capabil de a produce prosperitate neîntreruptă. Astfel, cu toate rezultatele bune ale acestui sistem, economiștii keynesieni apreciază că fluctuațiile economice nu sunt asociate exclusiv cu elemente externe precum războaiele, secetele și alte anormalități similare. Keynes și adepții săi văd cauzele subutilizării forței de muncă și ale inflației, mai ales, ca eșec al unor decizii economice fundamentale – respectiv deciziile de investiții și economii. În plus, prețurile produselor și salariile sunt destul de inflexibile, ceea ce înseamnă că perioadele extinse și costisitoare de recesiune sau depresiunea economică vor prevala înaintea unor scăderi semnificative ale prețurilor și salariilor. Astfel, factorii interni, pe lângă cei externi (războaie și secete), vor contribui la instabilitatea economică.

1.4. Teoriile creșterii dezechilibrate, în prelungirea analizei keynesiene

Modelul Harrod-Domar

Teoriile creșterii au luat naștere prin reformularea dinamică a teoriei keynesiene, în anii 1940.

Modelul de bază conceput de Harrod și Domar este centrat pe acumularea de capital. El se bazează pe o idee destul de pesimistă asupra posibilităților de creștere echilibrată, a ocupării depline a forței de muncă. Harrod și Domar s-au întrebat în ce condiții se poate obține o creștere continuă, substanțială a economiei.

Ideea esențială a modelului elaborat este că producția depinde de cantitatea de muncă care a fost investită. Deci, investitorii sunt aceia care joacă rolul central, iar comportamentul lor este formalizat printr-o funcție de investiții. Orice acumulare a capitalului provoacă un efect de venit (crearea de valori succesive de venituri sub efectul multiplicatorului) și un efect de capacitate (creșterea capacităților de producție). Creșterea nu este echilibrată decât dacă aceste două efecte sunt egale.

Domar arată că echilibrul dintre creșterea ofertei și cea a cererii se menține dacă investițiile – în consecință, capitalul și producția – cresc cu o rată constantă egală cu raportul dintre rata economiilor și coeficientul de capital.

Roy Harrod definește mai multe rate de creștere:

- rata de creștere naturală n susceptibilă să asigure utilizarea deplină a forței de muncă, ținând seama de ritmul de creștere al populației și al progresului tehnic;
- rata de creștere necesară, *warranted*, gw , care indică modul în care ar trebui să crească economia pentru a degaja o economisire capabilă să finanțeze investiția dorită de antreprenori;
- rata de creștere realizată g , care exprimă egalitatea între economisire și investiție.

Orice nepotrivire între aceste trei rate de creștere este la originea perioadelor de persistență a șomajului sau a supraactivității.

Harrod consideră creșterea instabilă, în sine, dezechilibrul fiind regula, această viziune fiind sugerată de criza anilor 1930.

Prelungiri și dezvoltări ale teoriei Harrod și Domar

Analizele creșterii inițiate de Harrod și Domar au fost urmate de teoriile Școlii Cambridge (Marea Britanie), ai căror autori erau fideli Școlii lui Keynes, dar care erau influențați și de lucrările economistului polonez Kalecki.

Nicholas Kaldor introduce teoria repartizării veniturilor: proporția care trebuie economisită într-o țară depinde de nivelul salariilor și al profiturilor. Această aserțiune îl distinge de teoreticienii neoclasici care susțin că distribuția veniturilor este neutră față de producție.

Joan Robinson ia în considerare exigențele întreprinderilor și determinarea reciprocă a ratei profitului și a ratei acumulării de care depinde rata de creștere de echilibru.

Acest curent de opinii are reprezentanți și în prezent. De exemplu, **Celso Furtado**, în spiritul teoriei lui Kaldor, susține că evoluția cererii, ca și a creșterii productivității, este o variabilă independentă în procesul dezvoltării.

Furtado arată că teoria – conform căreia creșterea unei economii dezvoltate se datorează esenței problemei acumulării cunoștințelor și aplicării lor, iar creșterea economiilor subdezvoltate se datorează mai ales asimilării tehnicii dominante – reprezintă teoria anilor 1960.

Astfel, se evidențiază că în cadrul normelor tehnice din prezent, în țările subdezvoltate există întotdeauna o deficiență în utilizarea factorilor. Această deficiență este structurală și provine din raritatea relativă a factorului capital. Cele mai mari obstacole în calea dezvoltării sunt nivelurile scăzute ale productivității, simpla supraviețuire absorbind totalitatea producției. Creșterea productivității economice, fără acumulare prealabilă, poate fi obținută numai prin acțiunea catalizatoare a unui element extern sistemului (prin schimburi comerciale externe, de exemplu), care duce la creșterea pieței și la obținerea unor rezultate economice favorabile. Acest excedent poate constitui punctul de plecare pentru acumulare. În cazul în care acțiunea acestui element încetează, în condiții de niveluri scăzute de productivitate, procesul de dezvoltare ia sfârșit. Când productivitatea crește, beneficiile și salariile cresc. Dar, dacă aceste creșteri ale veniturilor sunt concentrate numai în mâna unui număr mic de persoane, stimulentele pentru dezvoltare sunt slabe. Astfel, creșterea productivității, generată prin impuls extern, va permite unei infime minorități să absoarbă formele moderne de consum.

1.5. Gândirea economică în România, în contextul evoluțiilor factorilor de producție, din secolul XIX până în 1940

Începând cu anii sfârșitului secolului XIX, dar mai ales în perioada 1900-1944, România s-a caracterizat printr-un dinamism însemnat în dezvoltarea forțelor productive, în organizarea economică și politică, ceea ce s-a reflectat și în gândirea economică. Astfel, viața politică și-a pus amprenta prin schimbările intervenite prin apariția sau dispariția partidelor politice, fiecare prezentând un program politic și o doctrină economică proprie, o îmbinare de

concepții politice și economice, ceea ce a imprimat teoriilor acelor vremuri o mare efervescentă și o evoluție specifică.

Un element important în aprecierea dinamicii forțelor productive îl reprezintă avuția națională, indicator care exprimă valoric mărimea și structura patrimoniului economic. El este relevant în aprecierea efectelor economice ale ansamblului de factori, acumulate în bunuri materiale, evidențiind gradul de valorificare a condițiilor naturale și umane ale națiunii.

În anexa nr. 1.1 sunt prezentate atât evoluțiile cuantumului total al avuției naționale cât și, pentru o mai mare reprezentativitate, întrucât aceasta s-a schimbat o dată cu întregirea țării, suprafața și numărul populației, avuția națională pe locuitor. Se poate remarca o dinamică destul de susținută, dar sinuoasă, determinată de numeroasele și severele convulsii și prefaceri economice și sociale petrecute atât pe plan național cât și internațional, situație diferită de perioada celor cinci decenii antebelice, când s-a înregistrat o evoluție relativ liniară, ascendentă și stabilă. Datele referitoare la dinamica avuției naționale pe locuitor, în perioada 1860-1939, sunt prezentate în tabelul nr. 1.1.

Se observă că volumul avuției naționale a crescut îndeosebi până la primul război mondial, față de anul 1860, activul brut fiind în 1914 de 4,13 ori mai mare, iar în 1939, mărimându-se de 4,08 ori. Activul net a avut aproximativ aceeași evoluție, obligațiile financiare externe scăzând ușor, totuși, relativ, în perioada amintită. După 1914, când volumul a atins nivelul cel mai ridicat din perioada modernă, avuția națională, în exprimare valorică, a crescut mai puțin decât volumul său material. Această discrepanță, se datorează distorsiunilor cauzate de diminuarea prețurilor de estimare, economia fiind subminată de cele trei crize economice din 1920-1921, 1929-1933 și 1937-1939. La aceasta se adaugă efectul exodurilor de venit și capital. De asemenea, nu s-au produs, în această perioadă, majorări însemnate ale productivității și eficienței activităților sociale. Dimpotrivă, în ramura cu cea mai mare cuprindere a forței de muncă, agricultura, randamentele au scăzut. De altfel, agricultura și silvicultura și-au redus ponderea în totalul avuției naționale de la 62,04% în 1914, la 45,22% în 1939, această evoluție fiind ilustrată și de scăderea coeficientului menționat în tabelul nr. 1.1, respectiv de la 3,0 la 2,39 ori, în intervalul amintit. Față de perioada antebelică în 1938-1939, evoluții ascendente mai importante au înregistrat clădirile, locuințele și bunurile de consum durabile și industria. Cu toate acestea, de exemplu, în industrie, a cărei pondere a crescut continuu de la 2,5 % în 1860 la 6,4% în 1914 și 9,2 % în 1939, majorările nu s-au datorat în mod deosebit creșterii eficienței activității, ci, mai ales, măsurilor de protecție vamală și slabei concurențe externe. Deci, contrar unor păreri, care afirmă că era o creștere viguroasă a economiei românești în perioada antebelică, datele statistice indică, pentru intervalul

1913-1939, numai o ușoară creștere a avuției naționale totale, de 1,3 ori și un ușor regres al avuției naționale pe locuitor.

Pentru identificarea factorilor de producție materiali cei mai importanți, este relevantă situația activelor materiale. Astfel, în anexa nr. 1.2 prezentăm valoarea acestor active materiale pe locuitor în România, comparativ cu alte țări, iar în tabelul nr. 1.2, exprimarea acelor elemente, în coeficienți, pentru a releva raportul de mărime dintre elementele acestor active în România față de alte țări. Se remarcă decalajul cantitativ față de Elveția (de 6,1 ori mai mult), de Germania (de 5,4 ori mai mult), de SUA (5,3 ori mai mult) etc. Acest decalaj este și mai evident în cazul bunurilor de consum durabile, coeficienții respectivi fiind de 13,7 în SUA, 9,4 în Marea Britanie, 6,1 în Germania.

Tabelul nr. 1.1
Dinamica avuției naționale pe locuitor, pe sectoare,
în perioada 1860-1939

- coeficienți (pe baza valorilor exprimate în lei aur) -

Sector	1860-1864	1880-1884	1900-1904	1912-1914	1920-1922	1938-1939
1. Agricultură, silvicultură, stocul de hrană și sămânță	1,00	1,70	2,29	3,06	2,54	2,39
2. Clădirile, locuințele și bunurile de consum durabile	1,00	1,41	4,02	5,60	4,92	10,78
3. Transporturile și comunicațiile	1,00	21,75	44,27	66,41	40,73	44,62
4. Industria	1,00	0,97	4,39	10,34	7,68	14,80
5. Comerțul	1,00	2,59	2,21	3,01	1,76	3,91
6. Sectorul edilitar	xxx	xxx	xxx	1,00	0,49	1,10
7. Stocul de metal monetar	1,00	1,97	3,08	5,54	0,06	2,61
8. Obligații financiare externe	1,00	9,31	20,26	32,91	45,77	17,94
I. Activ brut	1,00	1,90	2,88	4,13	3,16	4,08
II. Activ net	1,00	1,74	2,51	3,52	2,25	3,79

Sursa. Victor Axenciuc – *Avuția națională a României, cercetări istorice comparate 1860-1939, The Romanian Centre for Compared and Consensual Economics, București, 2000.*

Din datele cuprinse în anexa nr. 1.2, structura activelor materiale poate oferi elemente de apreciere privind gradul de dezvoltare industrială a țărilor. După cum am evidențiat în cele precedente, ponderea bunurilor durabile poate arăta gradul de dezvoltare economică a unei țări, niveluri superioare atingând SUA (8,9%), Marea Britanie (9%), Danemarca (4,8%).

Tabelul nr. 1.2

Comparație între elementele activelor materiale pe locuitor în România și alte țări, în anii 1938-1940

Țara	Active materiale	Pământ	Active reproductibile, inclusiv metal monetar			
			Construcții, echipamente și mijloace circulante	Șeptele	Bunuri de consum durabile	Metal monetar
România	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
SUA	5,3	4,2	5,3	1,8	13,7	-
Marea Britanie	3,3	2,0	3,7	1,6	9,4	-
Germania	5,4	3,2	6,6	3,3	6,1	-
Franța (anul 1929)	2,7	2,4	2,8	2,9	3,5	-
Elveția	6,1	4,1	6,8	3,5	5,6	-
Danemarca	3,4	2,6	3,5	7,1	5,1	-
Japonia	2,7	3,2	2,5	3,3	1,3	-
India	0,5	0,9	0,2	0,5	0,1	-

Sursa: Victor Axenciuc, op. cit.

De asemenea, într-o țară agrară sau preponderent agrară, ponderea valorii pământului (industria și serviciile având activități reduse) apare mai mare decât în statele industriale. De exemplu, România are ponderea cea mai ridicată dintre țările europene – 28,6%, iar India 56,2% și Japonia în acel moment 34,4%.

În România, în anii 1938-1939, stocul de capital industrial însuma peste 165 de miliarde de lei, în următoarea componență:

milioane lei

Total patrimoniu industrial, din care:	165015,7
• industria extractivă	34573,0
• industria particulară prelucrătoare	83728,4
• industria de stat	23450,4
• industria electrică	4600,0
• industria mijlocie-morile	15566,5
• industria mică, meșteșugărească	3097,4

Ponderea cea mai mare este deținută de industria particulară prelucrătoare, care a înregistrat creșteri însemnate în perioada interbelică, prin sprijinul substanțial acordat de stat. Ca importanță a activității, este urmată de industria extractivă și de industria de stat.

În ceea ce privește avuția națională, sub aspect calitativ, se pot observa unele aspecte.

- *Gradul de înzestrare tehnică și de mecanizare a proceselor producției sociale, nivelul tehnicilor și tehnologiilor utilizate*

Din acest punct de vedere, este relevantă proporția dintre munca și tehnica manuală și cea mecanizată. De exemplu, în 1930, populația activă care desfășura muncă manuală cu tehnica manuală reprezenta 88% din total și era localizată în agricultură, construcții, meșteșuguri, transport local, comerț iar cele 12% care utilizau mijloace mecanizate activau în industria mare, transporturi și comunicații.

Randamentele de 8-15 ori mai mici realizate de cei ce foloseau tehnici manuale, în comparație cu cei ce utilizau mijloace mecanizate, se reflectă și în nivelul productivității muncii. Astfel, un studiu ONU arată că, în 1938 în România, producția anuală pe locuitor în toată industria – mecanizată și nemecanizată – se cifra de 290 de dolari, iar în agricultură de 80 de dolari, în timp ce producția pe locuitor, în cele două sectoare, se estima în Anglia la 910 dolari și, respectiv 560 de dolari, în Germania la 790 de dolari și 290 de dolari, evidențiind decalaje de productivitate de 2,5–3 ori în industrie și de 3-7 ori în agricultură, în defavoarea țării noastre.

- *Gradul de instruire al populației, calificarea forței de muncă și utilizarea potențialului demografic*

Datele statistice arată că în 1930 populația României era în proporție de 57,3% știutoare de carte, iar 42,7% neștiutoare de carte. Din prima categorie, 49,2% absolviseră școala elementară și numai 0,7% avea studii universitare sau similare, 4,9% absolviseră liceul și gimnaziul, iar 1,8% școala profesională. Rezultă un nivel redus de calificare și potențial scăzut de producție.

Ca apreciere generală, în această perioadă, efectul cumulat al gradului redus de înzestrare mecanizată a muncii cu nivelul scăzut de calificare, cu utilizarea parțială a fondului de timp al populației active s-a concretizat într-un nivel al venitului național pe locuitor mult sub cel al țărilor industrial-dezvoltate, în 1938, situându-se la 60% din cuantumul acestui indicator în Anglia, din anii 1765-1785, sau la 57% din cel al Franței, de la 1840.

Aceste evoluții ale economiei au influențat profund dezvoltarea unor curente de idei, opinii în cercul oamenilor de știință ai acelor timpuri.

Astfel, gândirea economică românească din secolul XIX și prima parte a secolului XX a fost bine reprezentată, fiind marcată de numeroasele evenimente tumultuoase care s-au manifestat în toată complexitatea vieții economice, politice și sociale. Spiritualitatea țării se face remarcată printr-o întreagă pleiadă de cărturari umaniști, economiști, specialiști în științe exacte sau tehnice, munteni, moldoveni, transilvăneni, dintre care îi amintim pe

Dionisie Pop Marțian, A.D. Xenopol, P.S. Aurelian, M. Kogălniceanu, B.P. Hașdeu, George Barițiu etc.

În condițiile în care, pe plan internațional, industria reprezenta forța economică în ascensiune, aceștia susțineau necesitatea dezvoltării industriei, construirea unor infrastructuri puternice, prelucrarea profitabilă a resurselor, realizarea unei agriculturii profitabile, de o productivitate ridicată. Sunt de apreciat concepțiile avansate privind necesitatea introducerii progresului, ca un proces complex și multilateral în dezvoltarea spirituală, politică, socială și, în special, economică.

În această epocă, s-au distins cărturari transilvăneni, care au militat cu ardoare pentru reîntregirea statului român, prin eliberarea Transilvaniei. Ei au evidențiat și existența unor factori nonmateriali de factură instituțională, necesari eradicării stării economice a Transilvaniei din acele timpuri, rămânerii în urmă a elementelor productive și sărăciei majorității populației, precum desființarea tuturor restricțiilor de tip feudal, fiind necesare legi care să asigure libertatea individuală, condiții care să stimuleze cointeresarea în muncă, în activitatea comercială industrială, creșterea producției agricole etc.

Dezvoltarea industriei naționale, ridicarea nivelului întregului complex național, în multiplele sale manifestări erau treptele considerate de specialiștii români ai acelor timpuri drept necesare pentru ca România să se poată integra într-o Europă avansată pe calea libertății și progresului. Din acest punct de vedere, ei au acționat, prin ideile transmise, într-un veritabil spirit european, naționalismul manifestat care, de altfel, s-a manifestat și continuă să existe în diferite țări dezvoltate, având puternice conotații benefice atât pentru țară, cât și pentru țările avansate economic. De exemplu, **George Barițiu** apreciază că numai pe calea dezvoltării sale economice a dobândirii propriului aparat generator și receptor de civilizație, România se poate încadra în condiții onorabile, oneste, într-un grup de țări prospere.

Mihail Manoilescu, economist de mare prestigiu, își elaborează „noua teorie a protecționismului” în condițiile în care România, țară mai slab dezvoltată, trebuia să-și dezvolte economia sub presiunea politicilor ofensive străine. Acest savant român a reușit să dea o nouă interpretare protecționismului, bazată pe o argumentație economică pertinentă, din perspectiva „teoriei productivităților aferente”. În lucrarea sa „Forțele naționale productive și comerțul exterior”, Manoilescu se referă, pentru fiecare țară analizată, la un nivel mediu național al productivității muncii. Activitățile mai complexe se află deasupra acestui nivel, iar cele „primare” dedesubtul lui. El subliniază rolul industriilor, al activităților complexe. Orice dezvoltare industrială de calitate trebuie văzută nu doar prin comparație cu costul în străinătate al acestei activități – ceea ce, în cazul unui cost mai mare în țara respectivă ar putea fi privit drept un „sacrificiu temporar și necesar” – ci și – sau mai ales ca un

factor de creștere a productivității naționale, ceea ce reprezintă, firește, un câștig național.

1.6. Curentul neoclasic sau teoriile creșterii echilibrate

Modelul neoclasic, dezvoltat mai ales de **Robert Solow** – susține echilibrul general al caracterului dinamic al creșterii și acumulării capitalului.

Luând în considerare ipoteza randamentelor descrescătoare ale capitalului, creșterea nu se menține pe termen lung decât în prezența unor factori exogeni, precum progresul tehnic sau creșterea populației.

Modelul neoclasic postulează că echilibrul este realizat întotdeauna pe piața muncii datorită posibilităților de substituție a capitalului cu munca, iar pe piața bunurilor se poate realiza un echilibru între cerere și ofertă.

În 1956, **Solow** elaborază un model de creștere, care este un răspuns la analizele pesimiste ale modelului **Harrod**. În teoria neoclasică, rata de creștere a capitalului unei economii este egală cu rata de creștere a populației, la care se adaugă influența progresului tehnic. Astfel, dacă populația rămâne neschimbată, nu se poate scăpa de stagnare economică decât prin progres tehnic.

Contextul apariției modelului neoclasic este acela al așa-numitei perioade de „30 de ani glorioși”, în care țările dezvoltate au înregistrat rate de creștere ridicate, în mod constant.

Expresia „cei 30 de ani de glorie” apare în cartea, astfel intitulată, și îi aparține lui **Jean Fourastié** și desemnează faza de creștere ce urmează după cel de-al doilea război mondial, când creșterea în țările menționate a fost stimulată prin reconstrucție, cu ajutorul planului Marshall și *baby-boom*-ului.

În perioada 1945-1973, pentru ansamblul țărilor membre OCDE, ratele de creștere anuale ale producției interne au fost, în medie, de 5%. După cum apreciază Jean Fourastié, Franța a realizat ceea ce reprezenta marea speranță a secolului XX: o creștere a nivelului de viață și progrese imense în domeniile sănătății, duratei activității, dimensiunii și confortului habitatului, în învățământ, în domeniul speranței de viață și al accesului la bunurile de lungă folosință. Astfel, s-a desfășurat așa-numita „revoluție tăcută”.

Totuși, această perioadă de prosperitate excepțională nu înseamnă o omogenitate a performanțelor: în timp ce Marea Britanie înregistrează rate de creștere inferioare mediei țărilor OCDE (+2,5% pe an, în perioada 1950-1973), Japonia este la cealaltă extremă (+8,5% pe an, în aceeași perioadă). După 1970, se observă o întoarcere la normal, adică o micșorare a ratelor de creștere, în general.

În cazul Franței, de exemplu, necesitatea creșterii s-a conjugat cu o conjunctură internațională foarte favorabilă și cu efecte de reducere a decalajului față de nivelul productivității atinse în SUA. Relansarea demografică și

migrațiile sectoriale ale populației (de la agricultură spre industrie) stimulează și ele creșterea.

Creșterea economică în Franța este legată, deci, de următoarele aspecte:

- interne (naționalizări, planificare, creșterea cheltuielilor publice, relansarea demografică);
- externe (ajutorul oferit prin planul Marshall, transferurile de tehnologie realizate prin filialele societăților multinaționale americane, efecte ale creșterii productivității în SUA). Acordurile de la Bretton Woods au avut o influență redusă asupra creșterii, datorită faptului că producția era destinată, în mare parte, pieței interne și francul era neconvertibil (tabelul nr. 1.3).

Făcând comparație cu R.F. Germania, se observă că în Franța creșterea tinde să se accelereze și să o depășească pe cea din R.F. Germania la sfârșitul anilor 1960. Principala cauză rezidă în faptul că în R.F. Germania, reforma monetară duce, pe de o parte, la stabilitatea prețurilor și, pe de altă parte, la reducerea inflației, în timp ce în Franța, reluarea creșterii se face în condiții de inflație (tabelul nr. 1.4).

Tabelul nr. 1.3

Creșterea economică în Franța, în perioada 1896-1913

Perioada	Rata medie anuală de creștere (în %)	
	a PIB	a producției industriale
1896- 1913	1,9	2,4
1913-1929	1,5	2,6
1929-1938	-0,3	-1,1
1938-1949	1,1	0,8
1949-1969	4,6	5,3
1969-1973	6,6	6,5
1973-1978	3,2	2,4

Sursa: Frédéric Teulon, Croissance, crises et développement, Presses Universitaires de France, 1998, Paris.

Tabelul nr. 1.4

Rata de creștere a PIB în Franța și R.F. Germania

	1950-1960	1960-1970	1968-1973
Franța	4,4	5,1	6
R.F. Germania	5,5	5,5	5,1

Sursa: Frédéric Teulon, op.cit.

În Franța, se revine la nivelul producției anului 1938, începând cu anul 1948, în timp ce puterea de cumpărare este inferioară cu aproape o treime: consumul interior a fost deci, comprimat pentru a finanța investițiile. Din 1948 până în 1958, stocul de echipament industrial crește cu 70% și rata investițiilor productive atinge o cincime din producția industrială.

1.7. Teoriile de creștere endogenă care legitimează intervenția statului

Reprezentanții modelului neoclasic afirmă că rata creșterii nu este influențată de comportamentul agenților economici. În cursul perioadei de tranziție, în care economia nu a atins încă traiectul de creștere economică pe termen lung, cu cât este mai ridicată rata de creștere, cu atât creșterea este mai puternică. O dată ce acest traiect este atins, creșterea depinde de efortul de economisire.

Dar creșterea nu poate fi susținută prin acumularea factorilor (muncă și capital) dacă randamentele de scară sunt constante și randamentele marginale descrescătoare.

Teoriile creșterii susțineau, în acel timp, ideea că pentru a obține o creștere susținută trebuie să se abandoneze ipoteza randamentelor descrescătoare a factorilor de producție. Dar, atunci se pune problema menținerii echilibrului concurențial. Teoriile creșterii endogene introduc o separare între echilibru și optim și lasă liber, astfel, un spațiu pentru intervenția publică.

Noile teorii de creștere, apărute în a doua jumătate a anilor 1980, insistă asupra importanței capitalului privat, a capitalului public (infrastructura) și a capitalului uman (formarea personalului, starea de sănătate a populației). Ele permit să se interpreteze mai clar situația economică, începând cu mijlocul anilor 1970, respectiv încetinirea sporurilor de productivitate și deosebirile mari în ceea ce privește performanțele diferitelor țări.

Teoriile creșterii endogene, dezvoltate de economiștii **Școlii din Chicago (Romer, Lucas)** se înscriu într-o nouă perspectivă, chiar dacă ele prelungesc lucrările neoclase. Ele readuc în discuție ipoteza randamentelor descrescătoare. Se afirmă că politica economică este susceptibilă de a avea o influență determinantă asupra valorii ratei de creștere. Astfel, cheltuielile publice nu sunt nocive. Dimpotrivă, prin investiții publice, în domeniul educației, infrastructurilor, cercetării, ele pot contribui la îmbunătățirea productivității întreprinderilor private.

Există externalități pozitive care dau naștere economiilor de scară și care explică de ce acumularea nu este însoțită de o pierdere de eficiență a factorilor de producție.

Aceste analize pun în evidență rolul progresului tehnic în creșterea pe termen lung și caracterul său endogen. Spre deosebire de modelele

precedente (Solow), în care progresul tehnic era autonom sau exogen, acest factor depinde aici de cheltuielile de cercetare și dezvoltare, de instruirea involuntară, de competența dobândită prin practică care revin, în cea mai mare parte, statului.

1.8. Teoria progreselor calitative

În timp, s-a realizat faptul că resursele umane nu sunt simple cantități de muncă, iar mașinile și echipamentele nu se reînnoiesc de manieră identică. Rezultă că în evoluția factorilor există un element calitativ.

Economistul **E. Denison** a demonstrat că o parte din creștere se datorează ameliorării calitative a factorului muncă. Astfel, creșterea competențelor, a calificării și instruirii reprezintă factori importanți pentru creșterea economică în SUA, în perioada 1929-1957. Se pot lua în considerare și migrările profesionale între diferitele sectoare de activitate și calității factorului capital (întreținerea mașinilor și a echipamentelor). Cu toate acestea, acești factori, laolaltă, sunt insuficienți pentru a exprima, în totalitate, cuantumul creșterii. Există un anumit reziduu, pe care economiștii l-au denumit „măsura ignoranței noastre”.

Pentru perioada 1950-1962, Denison evaluează această mărime reziduală la 2,7 puncte de creștere în Franța, 2,2 puncte în R.F. Germania, 1,3 puncte în Marea Britanie, 1 punct în SUA, 2,9 puncte în Italia. Dar, în toate cazurile, rămâne un interval între 30% și 60% din rata creșterii, care nu poate fi explicat pe baza numai a creșterii cantitative a factorilor și a luării în considerare a aspectelor calitative (tabelul nr. 1.5).

Tabelul nr. 1.5

**Sursele cantitative și calitative ale creșterii economice în Franța,
în anii 1951-1969 și 1913-1963**

- % -

	1951-1969	1913-1963
Rata creșterii anuale a PIB	5	2,1
1. Ponderea creșterii explicate, din care:	2,5	1,0
- ocuparea forței de muncă	0	-0,1
- durata de lucru	-0,1	-0,3
- calitatea muncii	0,4	0,6
- migrarea profesională	0,4	0,6
- volumul capitalului net	0,6	0,3
- întinerirea capitalului	1,1	0,5
- intensitatea cererii	0,1	0
2. Ponderea mărimii reziduale (neexplicate)	2,5	2,5

Sursa: Carré J.-J., Dubois P. și Malinvaud E., *Abrégé de la croissance française*, Ed. Seuil, 1977.

Din tabelul nr. 1.5 se observă că efectele calitative ale muncii sunt mai importante, mai ales pe o perioadă lungă (0,6%), în timp ce limitarea duratei timpului de lucru a acționat împotriva creșterii. Migrările profesionale au avut un impact sensibil asupra creșterii franceze, mai ales după cel de-al doilea război mondial. Creșterea volumului capitalului productiv este principalul factor care explică rata creșterii, la care participă cu 1%. Efectul său pe o perioadă lungă este mult mai slab, din cauza deficiențelor investițiilor realizate în anii 1930. Variația în intensitate a cererii nu explică nimic, pe o perioadă lungă. În concluzie, jumătate din quantumul ratei creșterii rămâne fără explicație.

Pentru a găsi o soluție acestei probleme, s-a făcut o aprofundare a analizei economice, prin introducerea progresului tehnic drept factor explicativ, aceasta fiind cel de-al treilea factor de producție luat în considerare. Astfel, **R. Solow** a analizat dublarea producției pe oră lucrată în SUA, în perioada 1909-1949. El a estimat că aceasă dublare poate fi atribuită, în proporție de 90%, schimbării tehnice.

În cazul Franței, este evident că, începând cu mijlocul anilor 1950, modernizarea economiei a avut drept obiectiv producerea unui volum tot mai mare prin combinarea factorilor, prin alegerea tehnologiilor celor mai performante, prin îmbunătățirea gestiunii firmelor, a organizării muncii, prin potențarea abilității manageriale și prin utilizarea rațională a materiilor prime.

Demersul analizei pune în evidență mai multe posibilități de a lua în considerare progresul tehnic:

- progresul tehnic determină numai creșterea productivității muncii

$$Q = f(A_{(t)} \cdot L, K)$$

unde $A_{(t)}$ este factorul de evoluție a progresului tehnic;

- progresul tehnic determină numai creșterea productivității capitalului

$$Q = f(L, A_{(t)} \cdot K)$$

- progresul tehnic, în afara primelor două cazuri, este încorporat în noile procedee tehnice, inovări, într-o mai bună organizare a muncii

$$Q = A(t) \cdot f(L, K)$$

O altă explicație pentru acea mărime reziduală poate consta în economiile de scară: randamentele sunt proporționale cu dimensiunea producției. Se spune că este o economie de scară, dacă volumul producției crește cu mai mult de 1% atunci când inputurile cresc cu 1%. Trebuie menționat că funcția Cobb-Douglas, utilizată pentru a descompune factorii de producție, exclude tocmai asemenea situații, ale economiilor de scară.

De asemenea, o altă ipoteză este cea care ține de contextul internațional: deschiderea frontierelor, intensificarea schimburilor comerciale mondiale a stimulat concurența dintre firme.

Dar, chiar dacă luăm în calcul toți factorii precedenți (cantitatea de capital și muncă, nivelul calitativ al muncii și capitalului, progresul tehnic, economiile de scară, intensificarea schimburilor comerciale externe), rămâne totuși un quantum de 20% din creștere, care este neexplicat. **Denison** îl denumește „reziduu reziduurilor” și îl atribuie progresului general al cunoașterii și, mai ales, rezultatelor investițiilor intelectuale (cercetare științifică) (tabelul nr. 1.6).

Tabelul nr. 1.6
Descompunerea factorilor de creștere, în perioada 1950-1962

- % -

	SUA	Marea Britanie	R.F. Germania	Franța	Italia
Rata de creștere anuală a venitului național	3,36	2,32	7,26	4,70	5,95
1. Reziduu neexplicat (în %)	22	39	21	32	22
2. Surse de creștere identificate					
2.1. Cantitatea factorilor utilizați	43	36	35	18	20
□ muncă	18	15	16	2	8
□ capital	25	21	19	16	12
2.2. Calitatea factorilor utilizați	57	64	65	82	80
□ educație	15	10	3	8	15
□ progres tehnic, eficacitate, flexibilitate	42	54	62	74	65

Sursa: Denison E. – Why growth rates differ?, Brookings Institution, 1967, cap. 21.

Din tabelul nr. 1.6, se remarcă faptul că, în toate țările prezentate, ponderea creșterii neexplicate este însemnată și puterea explicativă a factorilor calitativi este mai mare decât cea a factorilor cantitativi, mai ales pentru țările europene, care trebuie să-și diminueze decalajul față de SUA, în ceea ce privește progresul tehnic. Aceasta scoate în evidență importanța politicilor de formare a forței de muncă și a integrării progresului tehnic în investiții.

1.9. Alte teorii ale creșterii economice din perioada contemporană

Creșterea economică poate fi definită, în sens strict, ca fiind fie procesul de creștere a produsului pe locuitor, fie ora de muncă, fie drept capacitatea unei țări de a asigura, prin producție și comerț, înzestrarea populației cu diferite bunuri economice.

Teoriile creșterii economice din perioada postbelică, într-o accepțiune mai complexă, sistemică și multidisciplinară, abordează această problemă din punct de vedere a sporirii și folosirii venitului național, în cadrul

mecanismului reproducției lărgite, prin aportul diferiților factori tehnici și economici, dar și a factorilor social-politici, într-o viziune globală, planetară.

Optimismul pronunțat al lui Harrod și Domar în utilizarea modelelor matematico-economice este temperat de alți cercetători în domeniu, precum **Wassily Leontief**, care a elaborat „balanța legăturilor între ramuri”, (teorie bazată pe unele elemente prezentate în „Tabloul economic” de fiziocratul francez François Quesnay, în secolul XVIII).

De asemenea, în „The Limits to Growth”, Dennis și Donella Meadows, ca și **J. Forrester**, atrag atenția asupra reducerii posibilității de creștere economică, condiționată de resursele naturale, ale căror volum de rezerve și randamente de extracție sunt în scădere. În consecință, creșterea economică devastantă”, pe baza unei industrializări accelerate, majorarea populației Terrei, subnutriția existentă în multe zone ale lumii, epuizarea unor resurse limitate și neregenerabile, deteriorarea mediului natural reprezintă cele cinci variabile care compun modelul global al creșterii economice.

Eduard Pestel și Mihailo Mesarovic în „Omenirea la răspântie” nuanțează această problematică și afirmă că nu creșterea ca proces economic duce la catastrofe materiale și ecologice, ci modul de administrare (conducere) care poate fi devastant, irațional, nediferențiat, nociv. În această concepție se introduc elemente calitative, arătându-se că aceste viitoare posibile sau certe șocuri pot fi eliminate nu prin confruntări, ci prin cooperare, prin „solidaritatea globală”. Astfel, se introduce ideea unui nou mod de educație, care ar trebui să prevină criza și să fie apt să preia restricțiile viitorului.

Nicolas Georgescu-Roegen, reputat economist american de origine română, are contribuții importante la îmbogățirea și corectarea pertinentă a teoriilor privind creșterea. În „Legea entropiei și procesul economic” arată că progresul industrial nerațional, consumul masiv de resurse minerale terestre, necesar producerii de energie „provoacă un consum rapid al zestrei speciei umane și îi scurtează cariera”.

Cercetarea științifică din România din ultima parte a secolului XX, a promovat, de asemenea, idei valoroase în ceea ce privește fenomenul creșterii economice și a factorilor de producție.

N.N. Constantinescu, în lucrarea sa „Economia protecției mediului natural”, a avut contribuții însemnate în fundamentarea relației dintre evoluția ansamblului economiei și evoluția resurselor. Totodată, în domeniul protecției mediului, se remarcă aspectele privind definirea problemelor de mediu, ale unor categorii specifice ce prefăteau „externalitățile” și „eco-economica”. Examinarea atentă și critică a modelelor de creștere economică i-au permis identificarea unor soluții realiste de înlăturare și prevenire ale unor efecte ale creșterii și industrializării „devastatoare”. Aceleași idei de asigurare a unui echilibru natural al dezvoltării, în scopul protecției mediului de viață sunt susținute de cercetătorii și profesorii **I. Puia și Viorel Soran**.

Maria Popescu în lucrarea „Procesul circular activ – un posibil răspuns la dilemele dezvoltării” prezintă o concepție originală de proiectare și desfășurare a dezvoltării, în cadru circular, prin folosirea și re folosirea materiilor prime și a materialelor, eliminându-se, uneori până la anulare, deșeurile.

Academicianul **Vladimir Trebici** a realizat o abordare nouă, complexă, de mare utilitate practică și teoretico-fundamentală, în domeniul demografiei, cu implicații economice și biologice, selectând punctele sensibile ale acestor combinații factoriale pentru dezvoltarea economică și progresul social al națiunii.

Academicianul **Aurel Iancu** lansează conceptul economic de „consum cumulat de resurse” prin care a fundamentat necesitatea și posibilitatea realizării restructurării economice. De asemenea, în lucrările sale face o analiză pertinentă a relațiilor dintre creșterea economică, pe de o parte, și resursele naturale ca și mediul natural, pe de altă parte.

1.10. Teoria dezvoltării economice

Căutările economiștilor, prezentate anterior, au dus la formularea unei noi viziuni asupra evoluției economiei. Astfel, s-a evidențiat faptul că dezvoltarea semnifică mult mai mult decât creșterea. Creșterea economică se definește drept progresia cantitativă a producției. Ea reprezintă o fază prealabilă oricărui efort de dezvoltare, etapă necesară, fără îndoială, fără de care îmbunătățirea nivelului vieții unora se face în dauna altor membri ai societății.

Dezvoltarea implică ideea unei îmbunătățiri a bunăstării întregii populații, definindu-se prin creșterea venitului pe locuitor, printr-o majorare a rației alimentare și un mai bun acces la serviciile de sănătate și educație. În acest sens, **François Perroux** arăta: „Dezvoltarea este combinația schimbărilor mentale și sociale ale populației, care o face aptă să-și majoreze cumulat și durabil produsul real global”.

Perioada celor 30 de ani de după cel de-al doilea război mondial a reprezentat pentru țările vest-europene o fază de creștere care pare să nu mai poată fi atinsă în prezent: investițiile au determinat majorări substanțiale de productivitate, ceea ce a permis să se distribuie salarii mari neinflaționiste și să se mărească consumul ca și investițiile. Acest ciclu a fost brusc întrerupt de criza care a debutat cu primul șoc petrolier. Acesta a relevat blocajele în organizarea muncii și dificultățile de extindere a consumului pe o scară mai largă. În perioada ce a urmat majorării fără precedent a prețului petrolului, evoluția economiei mondiale, respectiv a țărilor dezvoltate, s-a redresat, iar inflația s-a redus.

O problemă care a reținut și continuă să constituie un punct spinos de reflecție în teoria economică este inflația. După 1945, inflația a căpătat dimensiuni spectaculoase și a afectat majoritatea țărilor dezvoltate. Inflația a

fost suportată, deoarece ea părea să fie prețul ce trebuia plătit pentru a menține ratele de creștere ridicate și pentru a combate șomajul.

Între timp, însă, economiștii din țările dezvoltate și-au dat seama că inflația nu reprezintă „un rău necesar sau un rău absolut”, ci dimpotrivă. Astfel, ei au realizat că majorarea prețurilor perturbă calculul economic, că dă o falsă evaluare a prosperității agenților economici. Acest fenomen afectează toate deciziile economice, mai ales ale investitorilor. Inflația induce raționamente false chiar în modul de alocare a resurselor economice, iar hiperinflația determină pierderea până la anularea încrederii în moneda națională și îi afectează pe cei care își economisesc veniturile.

În condiții economice inflaționiste, costul de înlocuire a echipamentelor este diminuat pentru că, în bilanțul întreprinderilor, capitalul este evaluat la costul său de achiziție, denumit și cost istoric. Rezultă că și volumul amortizării este sistematic inferior celui real, ceea ce face ca beneficiul, ce urmează a fi impozitat, să fie supraevaluat.

Inflația depreciază datoriile și încasările monetare corespunzătoare. Dacă sumele datorate sunt superioare încasărilor, întreprinderile care au datorii beneficiază de pe urma creșterii prețurilor: sumele ce le datorează sunt diminuate de inflație.

Inflația provoacă și dezordine socială, generând inegalități, deoarece numai salariații care aparțin unor sindicate active din marile întreprinderi obțin creșteri adecvate de salarii, în timp ce creșterea salariilor pentru ceilalți angajați urmează inflația în aceeași măsură.

În fine, inflația este una din cauzele principale ale dezechilibrelor exterioare. Ea erodează puterea de cumpărare a monezii, face necesară efectuarea de devaluări a bunurilor ce constituie avuția națională și duce, astfel, la sărăcire națională.

Creșterea inflației, provocată prin creșterea masei monetare, devalorizează titlurile financiare. Datorită faptului că statul este principalul emitent de titluri, pentru sectorul privat mai ales, inflația reprezintă o formă de impozit deghizat.

Există, de asemenea, o inflație importată: prețul la import crește fără întrerupere.

Date fiind aceste considerente, țările dezvoltate, în elaborarea politicilor și strategiilor de dezvoltare, acordă o atenție de prim ordin ținerii sub control a inflației, care, altfel, ar putea deteriora axial întregul ansamblu socioeconomic, atât vizibil cât și insidios, cu consecințe care apar chiar după perioade mai îndelungate, fără o explicație pertinentă, la prima vedere. De asemenea, se remarcă și reținerea manifestată de acest grup de state față de întreținerea de relații comerciale strânse cu țări în care inflația face ravagii, acest fenomen putând fi considerat unul din „virusii” activității economice și al dezvoltării generale a unei țări.

În concluzie, dezvoltarea este un fenomen complex, al cărui criteriu de apreciere cel mai uzitat este nivelul de viață. De asemenea, teoria cea mai acceptată este că industrializarea reprezintă dezvoltarea. Un alt criteriu al dezvoltării este repartizarea populației active pe sectoare de activitate. Dar, criteriul care întrunește, se pare, majoritatea opțiunilor de politică economică este ponderea produselor manufacturate în volumul exporturilor.

Subdezvoltarea este stadiul în care o țară nu își poate acoperi necesarul esențial (carențe nutriționale, stare sanitară deficientă și accesul restrictiv al populației la educație).

În ultima perioadă, complexitatea fenomenelor ce descriu creșterea, dezvoltarea au determinat apariția unui număr însemnat de doctrine care încearcă să accentueze importanța unor factori calitativi, dar care nu reușesc, în totalitate, să ofere explicații și soluții viabile. Astfel, **François Perroux**, **Albert Hirschman** și **Destanue de Bernis** au elaborat teoria „industriilor industrializante”, care pun în evidență efectele de antrenare a unor sectoare (chimie, siderurgie etc.) asupra ansamblului economiei. Se pare că aplicarea acestui model s-a încheiat cu un eșec total în Algeria.

În situația în care fenomenele de criză se amplifică, îndeosebi în țările în curs de dezvoltare, s-a pus problema elaborării unei alte concepții de dezvoltare.

În cursul deceniului 1970, creșterea datoriei publice a multor țări și conștientizarea importanței agriculturii au determinat BIT să definească conceptul de „strategie a necesităților esențiale”.

După teoriile privind industriile industrializante, schimbul inegal, substituția importurilor ce au fost lansate în ultima perioadă, s-a trecut la politicile de ajustare structurală preconizate de organismele internaționale financiare care instituie mai ales măsuri de ordin tehnic privind utilizarea veniturilor pentru reeșalonarea datoriilor, pentru echilibrarea finanțelor publice etc.

În aceste condiții, au apărut o multitudine de modele de dezvoltare, aplicate, în general, în țările în curs de dezvoltare: strategii introvertite (orientate spre piața internă), care acordă prioritate sectoarelor din amonte; strategii care acordă prioritate industriei grele; strategii de protecție față de exterior (Algeria). Anumite state, cum este Brazilia, au aplicat politici introvertite, acordând prioritate bunurilor de consum. Alte țări au ales strategii extrovertite, bazându-se pe produse agricole sau materii prime (Senegal, Cuba, Chile, Niger) sau pe produse industriale (state asiatice: Coreea de Sud, Taiwan, Singapore, Hong Kong). Această simplă enumerare relevă faptul că în ceea ce privește economia dezvoltării, concluzia este că nu se poate generaliza un model sau o teorie.

Unii economiști, cum este **Gérard Groller**, de exemplu, susțin ideea „sfârșitului modelelor”, respectiv eșecul politicilor de dezvoltare cu dominantă

economică. În acest sens, se menționează cazul Braziliei, cotate pe locul opt în lume ca putere economică, dar unde 40% din populație trăiește în condiții de mare sărăcie. În fața acestei evidențe, experții Băncii Mondiale și-au pus problema dacă, în condițiile actuale, informațiile statistice clasice sunt de natură să inspire cele mai bune decizii strategice.

Poluarea aduce în discuție problema supraviețuirii speciei umane, ceea ce determină, cu ocazia prezentării raportului „Viitorul nostru comun” (Raportul Brunland), în 1987, în cadrul Comisiei Mondiale de Mediu și Dezvoltare, analiza conceptului „dezvoltării durabile”, fiind definit drept „tipul de dezvoltare care asigură satisfacerea necesităților prezente fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile cerințe”. În această viziune, dezvoltarea durabilă reunește preocupările de performanță economică și de protecție a mediului, prin sporirea gradului de valorificare a resurselor și ale stopării pierderilor de resurse neregenerabile, asigurându-se condiții superioare de viață și afirmare a omului.

Aceste evoluții au determinat apariția conceptului de dezvoltare umană potrivit căruia ființa umană, în complexitatea ei, este plasată în centrul problematicii economice.

Dezvoltarea umană elaborează o abordare mai largă decât analiza economică, încercând să pună în evidență importanța aspectelor de ordin social și cultural, ca forță creatoare a civilizațiilor. Este, de asemenea, o încercare de a da răspuns unor probleme nerezolvate de analizele economice, respectiv, cauzele schimbărilor produse în lumea contemporană și agenții sociali care intervin în aceste transformări.

Modelele globale

Ca o consecință a îmbogățirii teoriei și practicii economice, a trecerii la teoriile dezvoltării economice, a ecodesvoltării, a dezvoltării durabile și celei umane, a introducerii unor categorii de factori de natură nonfizică, nonmaterială sau nontangibilă au apărut modelele globale.

Economistul olandez **Jan Timbergen**, în lucrarea „Restructurarea ordinii internaționale” concepe creșterea economică prin prisma unor interdependențe dintre creșterea economică, dezvoltarea economică și relațiile economice internaționale. Astfel, se avansează ideea că factorul extern poate stimula sau defavoriza dezvoltarea unui complex național. Se subliniază, de asemenea, ideea necesității „egalității de șanse a tuturor națiunilor, fără a le exclude pe cele sărace, în ceea ce privește dreptul de a participa la creșterea economică”.

În cartea „Modelul mondial al Națiunilor Unite” elaborată sub coordonarea lui **Wassily Leontief**, examinându-se corelația costuri-producție, se face distincție între „creștere economică” – reflectată prin sporirea venitului național – și „dezvoltare economică”, cauză și efect ale unor restructurări

economice. Se subliniază importanța factorilor politic, social, instituțional, precum și rolul efortului intern în realizarea obiectelor propuse.

„Modelul latino-american de creștere economică la scară mondială”, lucrare realizată sub coordonarea lui **A.O. Herrera**, examinează conceptul de nevoi umane fundamentale (hrană, locuință, educație, sănătate), constituirea unor structuri social-economice noi, a unor politici de repartizare și folosire mai bună a rezultatelor producției. Întemeindu-se pe considerații preponderent sentimentale, aceste idei sunt apreciate drept relativ utopice.

Un alt exemplu, care apelează la măsuri relativ utopice este și cartea „Nord-sud: un program de supraviețuire” – coordonată de fostul cancelar al R.F. Germania, **W. Brandt**. Această lucrare relevă necesitatea și posibilitatea dezvoltării economice a tuturor statelor lumii prin măsuri, precum: impozit internațional, progres tehnic aflat strict pe un plan relativ secundar, contradicții în economia mondială rezolvate, în mare parte, prin generozitate etc.

În „Orizontul fără limite al învățării”, autorii **J.W. Botkin, Mahdi Elmandira și Mircea Malița** arată că de la învățare începe totul și, deci, nu există o altă cale de schimbare a situației globale decât îmbunătățirea pregătirii omului. Astfel, se subliniază importanța factorilor calitativi de creștere și dezvoltare economică.

Învățarea fiind, în esență, un fenomen creativ și nu o aplicare mecanică a unor reguli prestabilite, are multiple valențe: de la „învățarea de menținere” pentru a face față unor situații cunoscute, la „învățarea prin șoc”, destul de vulnerabilă, la „învățarea *post-factum*” și, în sfârșit, „învățarea anticipativă” care poate face față problemelor globale ale omenirii. În consecință, sunt considerate perimate și, deseori, nocive aprecierea viitorului prin simpla extrapolare a tendințelor prezente, proiecția perspectivei cu precădere în termenii prezentului și nu prin prisma modificărilor pe care le antrenează perspectiva.

*

* *

Analiza efectuată în cadrul acestui capitol relevă diversitatea și bogăția opiniilor experților în domeniu, precum și emulația remarcabilă în explicarea fenomenelor și transformărilor din viața economico-socială, de-a lungul mai multor secole, în ceea ce privește evoluția factorilor de producție. Gândirea economică din România și-a adus, potrivit gradului de dezvoltare economică și prefacerilor din viața politică, un aport însemnat la particularizarea acestor demersuri științifice la condițiile specifice țării noastre, înregistrând și contribuții originale valoroase.

Se remarcă, mai ales în ultimul timp, apariția unui număr semnificativ de teorii și concepte privind dezvoltarea economică (ecodezvoltarea, dezvoltarea durabilă, dezvoltarea umană etc.) care acordă o importanță crescândă factorilor de natură nonfizică, nonmaterială sau nontangibilă. Ideea de

performanță economică, strâns legată de resursa informație, a constituit un element stimulativ al activității de cercetare, de informatizare a lucrărilor de specialitate, marcate prin crearea unor modele matematice cu aplicații economice, oferind o perspectivă pertinentă de abordare multiplă și cuprinzătoare a realităților economico-sociale.

Bibliografie

1. Adumitrăresei I.D., Niculescu E., Economie politică. Teorie și politică economică pentru România, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 65.
2. Denison, E., *Why growth rates differ?*, Brookings Institution, 1967.
3. Domar, Evsey, Capital Expansion, rate growth and employment, în *Econometrica*, 1946.
4. Furtado Celso, *Brève introduction en développement: Une approche interdisciplinaire – thèse de doctorat*, Paris, 2000.
5. Harrod Roy, *An Essay in dynamique theory*, în: *Economic Journal*, 1939.
6. Manoilescu Mihail, *Forțele naționale productive și comerțul exterior*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
7. Mc Connell, Cambell R.; Brue Stanley L., *Economics. Principles. Problems and Policies*, Mc Graw-Hill Inc., 1996.
8. Perroux François, *La continuité de la pensée économique*, Dormat, Paris, 1938.
9. Popescu Dan, *Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX*, Editura Continent, Sibiu, 1999.
10. Ricardo David, *Despre principiile economiei politice și impunerii*, vol. I, II, Editura Academiei, București, 1959.
11. Smith Adam, *Bogăția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*, Editura Academiei, București, 1962.

Capitolul 2

ASPECTE RELEVANTE PENTRU ROMÂNIA PRIVIND IMPACTUL FACTORILOR DE PRODUCȚIE ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI

Factorii de producție sunt strâns legați de resursele economice. Resursele pot fi privite, pe de o parte, ca stocuri existente la un moment dat, iar pe de altă parte, ca fluxuri într-un proces de atragere și utilizare economică într-o perioadă dată de timp. La nivelul unei țări, resursele sub formă de stocuri, se prezintă ca avuție națională, – privită ca totalitatea resurselor unui popor, ale unui stat sau națiuni la un moment dat. Aceasta influențează starea economică a țării, gradul de bunăstare a populației. Avuția națională constituie o realitate complexă. Ea este alcătuită din resursele (cunoscute) subsolului, resursele solului (ambele utilizabile și utilizate), resursele de muncă, bunurile materiale acumulate, aparatul tehnic de producție, precum și potențialul intelectual și creativ al națiunii*. Resursele economice disponibile și valorificabile – în măsura în care sunt atrase și utilizate în activitatea economică – apar ca fluxuri și se transformă în factori de producție.

În contextul dezvoltării durabile, utilizarea eficientă a factorilor de producție sintetizează eforturile de creștere economică susținută, cu condiția menținerii și ameliorării sănătății mediului ambiant, într-un climat general de asigurare a unui regim democratic și a justiției sociale.

J. M. Keynes sublinia¹: „Cele mai multe tratate de teoria valorii și a producției se ocupă, înainte de toate, de repartizarea între diferite utilizări a unui volum dat de resurse disponibile și de condițiile care, în cazul folosirii acestei cantități de resurse, determină retribuțiile lor respective și valorile respective ale produsului lor (...). Dar teoria propriu-zisă a factorilor de producție, care determină folosirea eficientă a resurselor disponibile, nu a făcut decât rareori obiectul unui studiu amănunțit”. Creatorul teoriei celor trei factori de producție (munca, pământul/natura și capitalul), economistul francez Jean-Baptiste Say, arată că fiecare factor de producție în parte primește o valoare

* În prezent, avuția fiecărei națiuni este apreciată și măsurată cu un indicator agregat denumit „indicele dezvoltării umane”. Indicele înglobează aspectele economice cantitative ale dezvoltării, precum și valoarea capitalului uman, social și natural, fiind o apreciere a aspirațiilor de normalitate a vieții.

¹ J.M. Keynes, “Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor”, București, Editura Științifică, 1970, p. 42.

corespunzătoare serviciilor aduse, formându-se astfel venituri aferente fiecăruia dintre aceștia.

Tipologia factorilor de producție are importanță atât din perspectiva analizei economice, cât și din cea a sferei factorilor, care trebuie să se suprapună peste cea a resurselor economice.

- a) După natura lor, factorii de producție „clasici” sunt:
 - *factorul uman*: forța de muncă (mâna de lucru);
 - *factorii materiali*: pământul (cu tot ce cuprinde solul și subsolul) și capitalul).
- b) După geneza lor, factorii de producție se grupează în:
 - *factori primari*: aceia care nu constituie rezultate ale unor activități economice anterioare (munca și pământul/resursele naturale);
 - *factorii derivați (secundari)*: aceia care constituie rezultate ale unor procese economice anterioare; în cadrul acestora se înscrie capitalul.
- c) După tipul de reproductibilitate, factorii de producție sunt:
 - *reproductibili – în mod absolut* – reproducerea acestora nu presupune o dirijare și asigurare specială umană: unele forme de energie – solară, eoliană, mareică etc.;
 - *reproductibili – în mod relativ* – sunt necesare acțiuni de dirijare și asigurare – anumite resurse naturale;
 - *nereproductibili* – majoritatea resurselor naturale – petrol, cărbuni, minereuri etc.

Clasificarea după esența lor economică consideră trei factori de producție: munca, capitalul, pământul (resursele naturale).

O dată cu dezvoltarea societății și mai ales în perspectiva unei dezvoltări durabile, este esențială multiplicarea și diversificarea resurselor atrase în circuitul economic. În funcție de evoluția științei și tehnicii, dar și de permanentele schimbări ce intervin în volumul, amploarea și structura trebuințelor umane, se modifică locul și rolul fiecărui factor, modul și proporțiile în care aceștia se combină în producție.

Factorii primari sau originari ai producției au fost munca și pământul. Ulterior a apărut capitalul ca factor derivat al producției. Afirmarea acestuia este legată de perioada actuală în care echipamentele de producție au dobândit o importanță tot mai mare pentru activitatea economică. Mai nou, în condițiile dezvoltării explozive a științei și tehnicii, au apărut neofactorii, între care, progresul tehnic joacă de departe rolul cel mai important. Însuși procesul de diferențiere a resurselor economice a determinat adăugarea de neofactori.

În teoria economică anglo-saxonă o importanță deosebită este atribuită abilității întreprinzătorului *entrepreneurial ability*. Aceasta este apreciată ca un tip special de resursă ce se referă la capacitatea întreprinzătorului de a combina în modul cel mai eficient natura, munca și capitalul cu creativitatea și inițiativa în scopul producerii de noi bunuri, de a adopta căi variate de comer-

cializare a acestora, precum și asumarea riscului în inițierea și dezvoltarea activităților economice.

Acestui factor de producție îi sunt atribuite următoarele funcții¹:

1. are inițiativă în combinarea resurselor muncă, pământ, capital – în producerea bunurilor și serviciilor;
2. este elementul care dirijează și determină deciziile în cadrul firmei;
3. este un inovator – cel ce promovează introducerea de produse, de tehnologii și de instrumente noi sau de noi modalități de organizare a întreprinderii;
4. este cel ce-și asumă riscul. Răsplata pentru timpul, efortul și abilitatea sa poate fi profitul, dar și pierderile și chiar falimentul firmei.

În structura factorilor de producție accentul se deplasează treptat spre acele componente care au o mobilitate sporită și un grad înalt de adaptabilitate, permițând sporirea eficienței utilizării resurselor economice angajate în procesul de producție.

Asemenea factori sunt: capitalul uman privit ca potențial de cunoștințe productive obținute prin investiții, alături de capitalul financiar, resursele informaționale, creativitatea științifică și tehnologică, precum și abilitățile necesare pentru desfășurarea unor activități complexe constituie aspecte ale neofactorilor de producție.

În economia de piață, factorii de producție – în înțelesul lor cel mai strict – se află în posesia diferiților agenți economici, iar întreprinzătorul, cel ce are inițiativa, își asumă riscul utilizării lor în activități ce concordă cu cerințele pieței. Factorii de producție reprezintă intrările în procesul economic (inputurile). Utilizarea lor în activitatea productivă duce la obținerea bunurilor materiale și a serviciilor care reprezintă outputuri ale sistemului economic. Intrările de factori de producție și ieșirile de bunuri și servicii constituie fluxuri reale care sunt însoțite de fluxuri monetare (de venituri și cheltuieli).

Asemenea bunurilor și serviciilor, factorii de producție sunt mărfuri. Acestea se vând și se cumpără pe piețe specifice ale factorilor de producție, funcționarea lor fiind supusă legilor cererii și ofertei.

2.1. Influențe determinante ale factorului capital asupra performanțelor industriei naționale

2.1.1. *Managementul macroeconomic, capitalul și creșterea pe termen lung*

Creșterea poate fi afectată de mai mulți factori, dependenți, într-o măsură mai mare sau mai mică, de politica macroeconomică; dar factorul care

¹ Campbell Mc Connel, "Economics", Mc Graw-Hill Book Company, San Francisco, 1987, p. 28.

este afectat în mod direct de aceasta este investiția, atât cea publică cât și cea privată. Desigur, atunci când cheltuielile guvernamentale variază, ca urmare a unor opțiuni de politică macroeconomică, cheltuielile privind sănătatea, educația și cercetarea pot fi afectate. Studiile econometrice nu au putut izola însă, cu o precizie acceptabilă, efectele de creștere ale unor astfel de cheltuieli.

În cele ce urmează, ne vom referi la efectele politicii macroeconomice prin prisma relației investiții – PIB (rata investirii) corelată cu productivitatea investițiilor. S-a considerat ca un factor de influență important rata de economisire domestică (menajele), deoarece aceasta determină în mare măsură rata de investire. S-a cercetat, de asemenea, relația existentă între creștere și inflație.

Teoria neoclasică a creșterii face o distincție între schimbările care ar trebui să afecteze rata creșterii producției și cele care afectează numai nivelul producției. În particular, s-a arătat că o creștere a ratei investiției, și numai aceasta, nu va avea probabil nici un efect asupra ratei de creștere a producției. În echilibrul pe termen lung, aceasta din urmă este determinată numai de rata de creștere a populației și de rata de creștere a forței de muncă (Harrod-neutral). În acest tip de model, progresul tehnic a fost considerat independent de rata investirii. Alți cercetători consideră însă, că progresul tehnic este influențat de rata de investire și chiar cauzat de aceasta. Dacă admitem acest fapt, devine posibil ca o rată înaltă a investirii sau/și o creștere a productivității investițiilor să aibă drept efect un ritm înalt de dezvoltare economică, în mod indefinit (pentru totdeauna).

Oricum, marea majoritate a specialiștilor în domeniu sunt de acord că, la nivelul unei vieți omenești, o rată înaltă a investirii poate influența rata creșterii economice, asigurând progresul. Politica macroeconomică de succes poate, pe de o parte, să fie identificată cu stabilizarea, adică cu minimizarea consecințelor perturbațiilor exogene și în paralel cu evitarea creării unor schimbări nesustenabile, prin înseși instrumentele politicii macroeconomice.

Pe de altă parte, este posibil ca, trăind în mod "periculos" cu performanțe de tip „stai-pornește” și „depresie-avânt” (vale-deal) să se obțină o creștere mai mare pe termen lung decât în cazul unei dezvoltări uniforme. Dacă stabilitatea pare să fie avantajoasă pentru creșterea pe termen lung, aceasta trebuie să se întâmple datorită faptului că o creștere stabilă permite un nivel mai înalt al investițiilor în raport cu PIB sau pentru că investițiile, într-un cadru de creștere stabilă, atât a PIB și a investirii, sunt mai eficiente decât în cazul scenariului „stai-pornește” (*stop-go*). Desigur, ambele ipoteze ar trebui demonstrate. Ne vom apleca atenția, în special, asupra stabilității investițiilor și eficienței acestora. Investițiile trebuie să fie ajustate în funcție de economisirile existente naționale sau străine. Deși investițiile depășesc, în general, economisirea, în majoritatea anilor, în țările în curs de dezvoltare, nivelul până la care au fost finanțate de împrumuturile străine, dividende și granturi variază

mult. În măsura în care economisirile străine mai trebuie și plătite, un nivel înalt de autofinanțare ar putea fi mai productiv (avantajos) pentru PIB în comparație cu un nivel redus de autofinanțare.

Schimbările în termeni de comerț pot afecta creșterea reală a PIB. Condițiile comerciale nu afectează creșterea producției reale în mod direct, dacă aceasta este măsurată în prețuri constante. Dar, o îmbunătățire în termenii de comerț ar trebui să determine ocazii de investire mai profitabile și, astfel, să favorizeze creșterea, sporind atât nivelul (volumul) cât și productivitatea investițiilor.

Este interesant de observat relația dintre rata de creștere, cea de investire și rata de economisire pentru unele țări în curs de dezvoltare, în perioada 1970-1989 (tabelul nr. 2.1).

Tabelul nr. 2.1

**Rata de creștere, investire și rata de economisire
în perioada 1970-1989**

Țara	Creșterea PIB / cap de locuitor 1970-1989	Investiția % din PIB	(1) ÷(2)	Coeficientul de variație, pct. (2)	Economisirea națională % din PIB	Investiții din economisire / PIB în %	PIB / cap de locuitor 1987-1989 / 1976-1978
Performeri buni							
Coreea	6,5	29	21	0,13	25	0,4	2,08
Indonezia	4,2	26	16	0,20	26	0,0	1,58
Thailanda	4,1	26	14	0,9	22	0,4	1,67
Camerun	4,0	22	20	0,17	14	0,8	1,46
Sri Lanka	2,9	22	13	0,26	12	10	1,37
Pakistan	2,5	18	15	0,11	0,8	10	1,43
Medie	4,0	24	17	0,16	18	0,6	1,60
Performeri medii							
Brazilia*	2,2	22	9	0,12	19	0,3	1,12
Turcia	2,1	20	10	0,13	16	0,4	1,19
India	2,0	22	9	0,12	19	0,3	1,29
Maroc*	1,8	25	8	0,19	13	12	1,13
Columbia	1,7	20	8	0,8	18	0,2	1,7
Kenya	1,3	25	6	0,12	17	0,8	1,12
Medie	1,9	22	8	0,13	17	0,8	1,17
Performeri slabi							
Mexic*	1,2	22	3	0,12	19	0,3	1,06
Costa Rica*	0,3	26	1	0,10	14	12	0,98
Chile*	0,3	16	2	0,25	11	0,5	1,23
Coasta de Fildeș*	-0,7	22	-3	0,31	17	0,5	0,82
Argentina*	-1,0	19	-5	0,27	18	0,1	0,85
Nigeria*	-1,5	17	-9	0,36	16	0,1	0,70
Medie*	-2,3	20	-2	0,24	16	0,5	0,94

Sursa: World Bank data.

Din acest tabel reiese că:

- a) nici unul dintre bunii performeri nu și-a reeșalonat datoriile din 1983 până în 1988. Cei care și-au reeșalonat-o sunt însemnați cu un asterisc. Toți performerii slabi și doi dintre cei medii și-au reeșalonat datoriile. Creșterea înaltă poate transforma chiar și o mare datorie în avantaj, acesta fiind cazul Coreei. Asocierea dintre reeșalonare și creșterea redusă sugerează că s-a efectuat o îndatorare neviabilă (inadecvată) în anii 1980 și aceasta a fost cauza unei creșteri lente pe toată perioada;
- b) rata medie de investire a fost maximă pentru bunii performeri și minimă pentru cei slabi. Diferențele nu sunt foarte mari, oricum mai reduse decât diferențele în rata de creștere. De aici rezultă că productivitatea aparentă a investițiilor, adică rata de creștere împărțită la rata investirii în raport cu PIB (coloana 3), a fost mult mai înaltă pentru bunii performeri decât pentru cei medii și, de asemenea, mult mai înaltă pentru cei medii în raport cu slabi performeri. Trei dintre slabi performeri au avut creșteri negative, în ciuda nivelului înalt de investire (de la 17% la 22% din PIB). Rata de investire este semnificativă pentru creștere, dar prin ea însăși explică numai o mică parte a variației. Partea variabilă în productivitatea aparentă a investirii ar putea fi aceea că, de fapt, contribuția forței de muncă la creștere a fost mai mare acolo unde creșterea a fost mai mare;
- c) variația ratei de investire (coloana 4) a fost mai mare pentru performerii slabi și, oarecum mai mare, pentru bunii performeri decât pentru cei medii. Corelația dintre productivitatea aparentă și variația investirii s-a dovedit a fi negativă – în mod clar ($r = 0,49$);
- d) gradul de încredere pe care l-au acordat economisirile străine nu a variat mult între grupuri. Aceasta, poate și din cauză că „încrederea” este o măsură volatilă a costurilor economisirilor străine. Astfel, o încredere pe economisirile străine a coincis cu un nivel înalt de ajutor (pentru Camerun, Sri Lanka și Pakistan, dintre performerii cei mai buni);
- e) există unele anomalii. Astfel, Costa Rica, cu o investire foarte înaltă și stabilă, practic nu a avut creștere. Mexicul prezintă o situație aproape similară. Creșterea sa redusă se explică prin investiții greșit alese și amânarea datoriilor după 1982. Realizările Pakistanului sunt remarcabile, dacă luăm în considerare și nivelul redus de economisire. Sri Lanka se remarcă și ea dacă considerăm înalta volatilitate a investițiilor sale și conflictele interne din ultimii ani.

Instabilitatea, definită ca o creștere înaltă nesustenabilă, urmată de recesiune sau de creștere deosebit de redusă – este nefavorabilă pentru creșterea pe termen lung. Principalul mecanism de transmisie se manifestă prin efectele unei astfel de instabilități asupra ratei medii a investițiilor pe o perioadă de mai mulți ani și asupra productivității acestor investiții. Coeficientul de variație al investițiilor se asociază negativ cu rata medie a investițiilor ($r =$

0,41). De asemenea, se asociază negativ cu productivitatea aparentă a investițiilor ($r = 0,56$).

Căderi drastice în rata investițiilor au urmat crizei balanței de plăți și datorii în majoritatea celor opt țări aflate în criza datoriilor. În Argentina, Chile, Coasta de Fildeș și Nigeria rata investițiilor s-a prăbușit în 1981 și 1982. În cursul a numai câțiva ani sau chiar mai puțin, rata s-a redus la jumătate sau chiar mai mult. În Mexic a scăzut de la 28% în 1980 și 1981 la 21% în 1984 iar în Brazilia de la 29% la 16%. În Maroc și Costa Rica, căderea a fost minoră. Turcia a intrat în criza datoriilor în anii 1970, ceea ce a coborât investițiile de la circa 25% în 1976 și 1977 la circa 19% în următorii doi ani.

Atunci când investițiile s-au diminuat, la scădere au contribuit atât sectorul public cât și cel privat – în mare cam în aceleași proporții – în majoritatea acestor țări. Excepții sunt Chile, unde colapsul a fost mai ales privat și Mexic unde căderea a fost aproape în întregime publică. În Chile autoritățile nu au tăiat investițiile publice în mod drastic, deoarece finanțele publice erau într-o stare bună. În țările din afara crizei datoriilor, căderile importante în investiții au fost rare. Kenya a suferit o criză a balanței de plăți la începutul anilor 1980, dar nu a luat măsuri. A avut loc o cădere drastică a investițiilor de la 29% în 1980 și 1981 de circa 29% până la circa 22% în 1983 și 1984. La aceasta au contribuit atât sectorul public cât și cel privat.

În Sri Lanka a avut loc o diminuare lungă, treptată, de la nivelul excepțional de cca 30% în 1980 și 1981 la cca 23% la sfârșitul anilor '80.

Motivele pentru care investițiile suferă atât de mult în situațiile de criză, sunt bine cunoscute. Capacitatea de absorbție domestică a resurselor se reduce. Guvernele consideră că e mai ușor din punct de vedere politic să reducă investițiile publice decât consumul public. O reducere importantă în consumul public ar implica reduceri de salarii sau creșterea șomajului în măsură mult mai mare decât cele cauzate de reducerea investițiilor. De asemenea, guvernul consideră mai ușor din punct de vedere politic și instituțional să folosească politica monetară și nu sporirea taxelor ca mijloc pentru reducerea rapidă a absorbției private. Astfel, investițiile private sunt descurajate fie prin rata înaltă a dobânzii fie prin raționalizarea creditelor, în funcție de gradul de control asupra sectorului financiar. După aceasta, urmează de obicei limitarea și controlul importurilor (într-o situație de criză). Din punct de vedere politic este mai ușor să tai importul la utilaje și echipamente decât importurile ce vizează producția sau consumul domestic. Să ne amintim că toate țările care au efectuat „replanificări” au fost în recesiune în perioada 1980-1983. Veniturile diminuate, speranțele reduse pentru o creștere ulterioară și nesiguranța generală creată de criză au descurajat în mare măsură investițiile private. Considerând reducerea capacității de absorbție impusă de îmbunătățirea contului curent al balanței de plăți, a fost totuși necesar pentru investițiile private să scadă, în caz că reducerea consumului ar fi continuat.

Până la un anumit nivel, investițiile pot crea propriile lor economisiri. Aceasta este posibil să fie adevărat în cazul micilor întreprinzători sau fermieri care-și restrâng consumul propriu pentru a investi, dacă există o perspectivă de câștig relativ mare. Aceasta face ca argumentul să fie valabil numai până la o anumită limită. În fapt, ca procent din PIB, consumul s-a menținut sau a crescut în toate țările aflate în criză, în afară de Maroc (care constituie o excepție probabil datorită faptului că recesiunea, vizând mai ales domeniul agricol, s-a datorat condițiilor meteo nefavorabile și deci nu a durat prea mult).

Gradul de reducere al absorbției (dezabsorbție) cerut pentru a îmbunătăți balanța de cont curent depinde de ușurința cu care resursele pot fi comutate spre producția bunurilor comercializate.

Ca un optimum de neatins – dezabsorbția cerută este egală cu nivelul la care contul curent poate fi îmbunătățit fără vreo creștere în capacitatea de a produce bunuri comercializabile.

Ajustarea poate să nu necesite nici o recesiune, ci doar o temporară scădere în rata investirii sau consumului în raport cu PIB. În cazul cel mai rău, scăderea necesară în absorbția bunurilor comerciale provine aproape în întregime ca rezultat al reducerii importurilor ca urmare a reducerii producției. Țările în criză au suferit recesiuni în anii 1981-1982. Trebuie subliniat că raportul privind scăderea investițiilor se referă la indicele de investire în raport cu PIB.

Nivelul până la care PIB s-a redus, deci scăderea absolută a investirii, a fost – desigur – mai mare. Pentru a calcula rata investirii în raport cu PIB, s-au folosit prețuri curente. Totuși, din 1980, prețul real al investițiilor – cu privire la scăderea PIB – a crescut în mod substanțial în unele țări (cca 25%), mai ales în: Argentina, Brazilia, Costa Rica, Tailanda și Turcia (dar nu în: Chile, Kenya, Coreea și Mexic).

Motivul nu a fost explicat în mod convingător. Este evident un element important pentru creștere, că economisirea duce mai puțin la investiții reale.

Lecțiile pentru termenul lung sunt clare:

1. țările trebuie să evite avântul care nu poate fi susținut – acesta se termină în criză și impune în consecință importante reajustări, care în mod inevitabil afectează serios investițiile;
2. țările trebuie să mențină o rezervă de capacitate neutilizată de împrumut care să le permită să depășească deteriorarea exogenă temporară în balanța de plăți fără ajustare sau cu o ajustare graduală față de o deteriorare prelungită a situației;
3. țările trebuie să evite politicile care reduc flexibilitatea cu care resursele pot fi comutate de la un sector la altul. Politicile protecționiste pentru forța de muncă, care inhibă schimbările în salarii sau care limitează redundanțele, pot fi contraproductive pentru

salariați și câștigurile acestora, făcând recesiunea mai profundă și de mai lungă durată decât ar fi putut fi fără acțiunile protecționiste;

4. atunci când nevoia de ajustare devine clară, guvernele nu ar trebui să amâne acțiunile fiscale, atunci când acestea sunt necesare, nici să prevină schimbările în rata de schimb, care ar încuraja producția de bunuri comerciale. Inacțiunea sau amânarea în aceste situații este principalul determinant al unei crize grave pentru o țară. În toate cazurile prezentate, autoritățile pot elimina sau reduce nevoia unei dezabsorbții mari și bruște. Deoarece dezabsorbția va fi probabil concentrată asupra investițiilor, evitarea ei poate crește șansa unei creșteri pe termen lung.

2.1.2. Factorul „capital” – motor al dezvoltării

Capitalul investit în activitatea economică, precum și în cea extraeconomică, constituie principalul stimul al dezvoltării activității. Capitalul joacă rolul de impuls, de element generator, care face ca afacerea, respectiv industria considerată să se dezvolte. Formarea, plasarea și utilizarea investițiilor constituie o problemă esențială pentru întreprinzător. Plasarea corectă a efortului, a fondurilor poate aduce cele mai însemnate rezultate, atât pentru investitor cât și pentru întreaga societate. În adoptarea deciziilor de investiții, eficiența economică constituie obiectivul prioritar. Optimizarea alocării resurselor, riscul și incertitudinea operațiilor, prognoza dezvoltării activității constituie problema cu care posesorul de capital se confruntă în modul cel mai dur.

În cadrul circuitului economic național, activitatea de investiții joacă un rol dublu:

- a) în prima etapă, agenții economici declanșatori de acțiuni investiționale, implementează diferite proiecte, sporindu-și oferta de bunuri și servicii, prin creșterea capacităților productive și realizarea unor importante venituri;
- b) orice proiect generează cereri în sectoarele conexe din amonte (furnizoare de materii prime, materiale, utilități) sau din aval (distribuire/consum a bunurilor și serviciilor oferite). Implicit, are loc o creștere în lanț a veniturilor, la toți agenții economici antrenați.

Prin realizarea programelor de investiții sporește stocul de capital fix. Astfel, investițiile constituie instrumentul principal al modernizării economice prin generarea de structuri noi, performante, bazate pe opțiunile strategice de perspectivă ale societății. Din punct de vedere social, investițiile joacă rolul de regulator în ocuparea forței de muncă și în sporirea calității vieții.

Proiectele și programele de investiții antrenează, în mod firesc, variații ale pieței muncii. Se creează o nevoie suplimentară de forță de muncă în sectoarele care realizează acțiunile investiționale, precum și la beneficiarul

investiției care urmează să exploateze eficient noile capacități de producție.

Profitul de astăzi generează investiția de mâine și locurile de muncă din viitor. Investițiile constituie suportul material necesar pentru promovarea progresului tehnico-științific în diversele sectoare de activitate economică. Proiectul de investiție aplicat este principalul mijloc de valorificare a noilor soluții tehnologice, obținute prin efortul de cercetare științifică.

Protecția mediului ambiant și refacerea echilibrului ecologic sunt asigurate prin analiza de oportunitate și eficiență. Criteriul ecologic trebuie inclus în sistemul de decizii privind investițiile. Este mai ieftin să previi decât să combați sau să repari, a devenit treptat un criteriu pentru obținerea sprijinului instituțiilor financiare internaționale în susținerea proiectelor de investiții.

Întreaga lume – țări industrializate și în curs de dezvoltare se confruntă cu provocarea necesității de accelerare a modernizării producției și produselor. Înlocuirea tehnologiilor absolute cu altele performante în vederea atingerii performanțelor cerute de consumatori sau a celor impuse de exploatarea echipamentelor și realizarea calității producției constituie, în final, un factor decisiv pentru realizarea profitului și a rentabilității întreprinderii.

Tranziția reală la economia de piață nu este posibilă fără un amplu proces de restructurare, modernizare și re tehnologizare care trebuie să cuprindă:

- schimbarea în ritm alert a cadrului legislativ;
- modificarea structurii proprietății;
- adecvarea agenților tehnologici la exigențele economiei globale a secolului XXI.

Restructurarea duce la schimbarea configurației economice, la stabilirea de noi proporții și echilibre între subramurile și ramurile economiei, în primul rând, prin redimensionarea marilor unități și orientarea lor clară spre obiective ce vizează competitivitatea și eficiența economică. Constrângerile la care sunt supuse întreprinderile românești din partea mediului extern depășesc, în genere, în mod copleșitor, resursele interne disponibile (tehnice, umane, manageriale). Perturbațiile produse de procesul de privatizare și de restructurare au generat mutații, atât în cadrul firmei, cât și în mediul extern, determinând un comportament la limita haosului, atât pentru agenții economici, cât și pentru responsabilii din domeniul macroeconomic.

Astfel de manifestări produc distorsionarea sau chiar stoparea unor decizii manageriale coerente, mai ales în situațiile în care diletantismul este larg răspândit în actul managerial.

- Neutilizarea, uneori completă, a capacităților de producție (respectiv scăderea dramatică a volumului producției, decapitalizarea și blocajul financiar cronic) determină o prudență crescută a oricărui agent economic. Chiar și unitățile profitabile manifestă rețineri în efectuarea investițiilor pentru procesul de

modernizare și re tehnologizare. Insuficiența resurselor financiare, în condițiile unei rate înalte a dobânzii și a unei capacități reduse de autofinanțare – ca urmare a unei fiscalități ridicate -, creează, în mod natural, o barieră în calea avântului agenților economici optimi. Agravarea dificultăților în aprovizionare, ca urmare și a renunțării, uneori nejustificate, la unele legături tehnologice și economice tradiționale între întreprinderi, lipsa unor reglementări legale complet și corect adaptate economiei de piață, privind contractele economice, poziția de monopol a unor furnizori pe de o parte, precum și lipsa cronică a lichidităților cu care se confruntă firmele industriale, pe de altă parte, au determinat perturbarea gravă a fluxurilor de materii prime, materiale și energie. În numeroase cazuri aceasta a generat și o creștere explozivă a prețurilor. Renunțarea la conceptul de plan și planificare și înlocuirea lor cu termeni neacoperiți de un conținut real (proiecte, programe) au sporit gradul de dezorganizare. Respingerea ideii de planificare în sine dovedește lipsa de discernământ a managerilor care confundă încă planificarea centralizată totalitară, rigidă, cu flexibila activitate de previziune, caracteristica de bază a oricărei firme capitaliste eficiente. Dificultatea analizei strategiei privind portofoliul de activități și politicile concurențiale sunt mai dificile în perioada de tranziție. Riscul, hazardul însoțesc mutațiile intra și intersectoriale, uneori extrem de rapide. Factorii perturbatori sunt mai agresivi decât într-o economie de piață cu tradiție. Concurența și piața în curs de formare fac deseori irelevante semnalele. Aceasta duce la dificultăți de analiză și interpretare a sensului schimbării, la suprasolicitarea capacității intuitive a managerilor, nemaiconsiderând raritatea celor ce stăpânesc tehnicile de analiză strategică. Opțiunea pentru o strategie eficientă de restructurare și modernizare trebuie să se bazeze neapărat pe cunoașterea factorilor economici, sociali, politici, ecologici, a culturii organizaționale specifice unității. Mediul concurențial și mediul socioeconomic impun acest lucru.

- Restructurarea capacităților de producție la nivel macroeconomic implică, cu necesitate, actul investițional. În orice societate modernă activitatea investițională reprezintă o formă de manifestare a libertății agenților economici. Investițiile, ca suport material al dezvoltării economice stau la baza diversificării, a sporirii producției și a creșterii calitative a produselor. Strategia investițională a unei firme este în strânsă corelație cu toate celelalte aspecte ale strategiei generale: strategia de piață, de

modernizare, re tehnologizare și restructurare, de privatizare etc. Prin strategia investițională, se asigură suportul financiar pentru aspectul novator al firmei – promovarea cercetării științifice, a progresului tehnic, a noilor tehnologii mai performante, precum și adaptarea capitalului fix la cerințele momentului. Restructurarea și modernizarea economiei românești și adaptarea acesteia la mecanismele pieței presupune, atât dezvoltarea unui sector privat (întreprinderile mici și mijlocii, capabile să se adapteze în mod operativ la piața în permanentă schimbare, dar și orientări și sprijin din partea statului), pentru a estima corect direcțiile dezvoltării economice pe ramuri și subramuri. Aspectele financiare și fiscale ale orientării pot determina avântul sau relevarea efortului investițional în anumite ramuri. Numeroase întreprinderi românești au încercat să depășească dificultățile tranziției prin restrângerea cheltuielilor investiționale. Practica a arătat că acest demers nu a fost unul de succes. Rolul important pe care îl au investițiile în susținerea unor strategii active ale firmei (cucerirea de noi piețe, conceperea și fabricarea unor produse noi, performante, specializarea și diversificarea, adaptarea la cerințele clienților) a fost subestimat, ducând la pierderea șanselor. În raport cu firmele obsedate de simpla reducere a costurilor, firmele de succes au adoptat strategii investiționale active de modernizare, re tehnologizare și restructurare, integrându-se treptat în tendința mondială de dezvoltare.

- Dezvoltarea ramurilor în care cererea depășește oferta (construcții, infrastructură etc.), utilizarea intensivă a capacităților tehnologice, ce sunt menținute în funcțiune, schimbarea profilului unor firme, în vederea adaptării la cerințele pieței și luarea în considerare a volumului limitat de resurse. Strategiile investiționale, în funcție de puterea economică a firmei, de corelarea acesteia cu cererea și specificul producției, pot fi strategii de redresare, de consolidare și de dezvoltare. Strategiile de redresare se folosesc în situația scăderii severe a producției. Aceasta implică restructurarea producției, achiziționarea de noi echipamente și introducerea de noi tehnologii. Strategiile de consolidare se recomandă în cazul modificării structurii pieței (aparitia unor competitori noi, ce realizează produse similare, ce periclitează piața firmei). Se va urmări menținerea poziției câștigate, a contractelor cu vechii parteneri. Maxima eficiență poate fi obținută numai prin achiziția de utilaje și echipamente performante, materii prime și materiale de calitate superioară și

tehnologii avansate. În acest caz, firma adoptă o strategie de dezvoltare. Cheltuielile suplimentare îi vor permite cucerirea de noi piețe și obținerea de beneficii sporite. Dacă cererea se menține la nivel constant, se adoptă o politică de investiții de menținere în stare de funcționare a echipamentelor existente, compensându-se uzura acestora. Investițiile vor fi destinate înlocuirii utilajelor uzate și înnoirii tehnice a celor existente. Când cererea previzionată este în creștere, deciziile de investiții vizează intensificarea achiziției de echipamente, în vederea realizării unei producții suplimentare. În cazul unei cereri instabile, politica de investiții recomandată este de achiziționarea unor echipamente ce sporesc flexibilitatea capacităților de producție. Unele echipamente ce au devenit prea rigide și obsolete pot fi trecute în conservare sau vândute.

În toate cazurile, profitul scontat este cel care justifică investiția. Eficiența economică a investiției este determinată de raportul dintre volumul și structura efortului investițional și nivelul rezultatelor ce se obțin. Alegerea criteriilor de eficiență constituie partea cea mai importantă a fundamentării deciziilor de înlocuire a echipamentelor, criteriile mai uzitate fiind minimizarea costurilor pe unitatea de efect și maximizarea efectelor la unitatea de efort.

În condițiile luării în considerare a factorului timp, cuantificarea eficienței investițiilor va ține seama de:

- maximizarea efectelor la un leu investit;
- maximizarea efectului net total actualizat obținut cu investițiile actualizate;
- minimizarea eforturilor făcute pentru o unitate de efect investițional;
- minimizarea eforturilor actualizate la o unitate de efect brut;
- minimizarea duratei de recuperare a fondurilor investite.

Ritmul susținut al investițiilor a fost pentru o bună perioadă de timp o caracteristică a politicii economice românești (mai ales anii 1960-1980). S-a renunțat la hrană, la îmbrăcăminte, la nivelul de trai, totul în favoarea acumulării, a investițiilor. Din nefericire, o dată ce investițiile au devenit mijloace fixe, avântul și efortul economic și organizatoric s-au diminuat sensibil.

S-a considerat că simplul sacrificiu al renunțării la nivelul de trai decent poate compensa întregul șir de eforturi necesare pentru a se valorifica potențialul utilajelor și echipamentelor achiziționate.

Șirul deciziilor haotice a diminuat sensibil eficiența mijloacelor fixe proaspăt achiziționate de către întreprinderi:

- A. decizii eronate privind mijloacele fixe ce au fost achiziționate (opțiuni nedocumentate suficient și cu grad înalt de subiectivitate);
- B. decizii eronate privind cantitatea, calitatea și accesoriile;

- C. decizii eronate privind calificarea forței de muncă (momentul, nivelul, adecvarea);
- D. decizii eronate privind punerea în funcțiune, exploatarea, mentenanța, sistemul tehnologic conex, viteza de atingere a parametrilor proiectați.

Utilizarea eficientă a mijloacelor fixe nu a intrat și încă nu intră în preocupările de prim rang ale companiilor industriale românești. J.M. Keynes arăta că venitul Y al societății se distribuie în consum C și investiții I .

$$Y = C + I$$

Investițiile reprezintă un consum amânat. Se așteaptă ca roadele să fie consumate în viitorul mai îndepărtat. Cu cât perioada (orizontul de timp) este mai mare, mediul devine mai incert iar riscul crește în mod firesc. Înainte de 1990 ponderea fondului de acumulare crescuse până la peste 35%. Gradul redus de utilizare al capacităților de producție înregistrat înainte de 1990 a făcut ca o bună parte din sumele investite să fie practic risipite inutil. Situația a devenit tot mai gravă, mai ales în primii ani ai tranziției în care neutilizarea capacităților a devenit regulă generală. Procesul s-a agravat și prin extinderea fenomenului de dezafectare a mijloacelor fixe, de lichidare a unor întreprinderi.

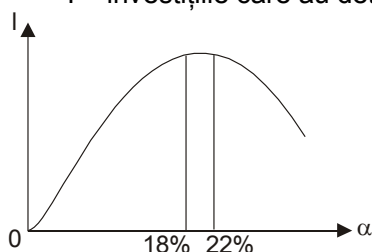
Referitor la politica de acumulare, de la o pondere de peste 35% din PIB s-a ajuns la ponderi de 5-10% anual (după 1990) și abia în anul 2000 la 12,5% – o învioreare modestă. O politică investițională optimă este, desigur, greu de stabilit. Ea depinde de condițiile socioeconomice ale țării considerate precum și de perioada de timp pentru care realizăm proiecția. În general problema depinde în bună măsură de condițiile de mediu, dar și de raportul constant sau nu dintre volumul investițiilor și eficiența economică. În general, pe măsură ce investițiile cresc, sporește și eficiența acestora. Mărimea raportului efort/efect are limite de natură logistică, managerială etc. Corelația dintre volumul investițiilor și eficiența lor este ilustrată printr-o funcție asemănătoare clopotului lui Gauss. I. Românu arată că, prin extensie, la nivelul politicilor naționale economice, se obține un grafic în care e = productivitatea investițiilor din modelul lui Domar. În viziune marginalistă acest model se poate scrie :

$$\pi = (\Delta Q) / I$$

în care: π = productivitatea investițiilor;

ΔQ = creșterea producției;

I = investițiile care au determinat această creștere.

abscisa α reprezintă înclinația marginală pentru investiții din modelul Keynes

$\alpha = I/Y$ unde:

α = înclinația marginală pentru investiții;

α = este tocmai ponderea acumulării, dacă prin Y exprimăm PIB;

I = investițiile;

Y = venitul.

Eficiența investițiilor crește o dată cu mărimea fondurilor alocate. Există un palier $\alpha \in (18\%, 22\%)$. După acest palier, forțarea ritmului investițional atrage diminuarea eficienței. Plaja în care α ia valori între 18% și 22% ar reprezenta optima acumulării (notată cu α^0). În această zonă s-ar situa opțiunile pentru o politică rațională – optimă – de investiții. În România, investițiile au ajuns în anul 2000 la $\cong 5 \times 10^9$ \$, ceea ce înseamnă o rată a acumulării de 12,5%, departe de o politică investițională optimă ($\cong 20\%$). În realitate, situația este cu mult mai gravă, deoarece în tot deceniul anterior anului 2000, deficitul de investiții (5-10% pe an) a fost caracteristic economiei românești. Între investiții și creșterea economică relația este evidentă. O strategie investițională trebuie să precizeze în ce măsură creșterea economică se va realiza din fonduri interne sau prin atragerea de capitaluri străine. În actuala situație redresarea implică atragerea de capital străin. Acest lucru este confirmat și de experiența țărilor vecine.

Dacă luăm în considerare situația unor țări mai puțin avansate aparținând Uniunii Europene – Grecia și Portugalia – se estimează că avem nevoie de un fond de investiții de $\cong 20 \times 10^9$ \$ pentru a ne putea încadra într-o strategie investițională optimă. Această cifră întrece însă capacitatea de absorbție a economiei românești. Aceasta, fără a mai pune în discuție lipsa resurselor interne și externe de finanțare.

Volume anuale de investiții de cca $(10-15) \times 10^9$ \$ ar fi dezirabile, dar în momentul de față acest lucru este peste puterile noastre. Apare astfel un cerc vicios: lipsa investițiilor nu produce creștere economică, în vreme ce absența unei creșteri economice durabile limitează drastic resursele investiționale.

Până în prezent am făcut referiri la strategiile investiționale macroeconomice. Vom prezenta mai jos câteva caracteristici necesare strategiilor microeconomice. Una din condițiile de bază ale strategiilor investiționale (reală sau financiară) este cea a diminuării riscului. Orice investiție vizează ameliorarea viitorului previzionat.

Prin natura sa, viitorul este incert. Această incertitudine implică un grad anumit de risc. Diminuarea riscului până la niveluri acceptabile, prevenirea lui, pe cât este posibil, constituie o condiție esențială a oricărei investiții. În deceniul 1990-2000, mai ales în domeniul financiar, investițiile s-au efectuat cu un grad inadmisibil de înalt de risc.

Strategiile investiționale trebuie să aibă clarificate țintele. Dacă ținta este creșterea producției, va trebui conturată calea prin care ea va fi atinsă:

- prin modernizarea activelor corporale existente în prezent;

- prin extinderea activității.

În actuala situație, modernizarea activelor corporale existente duce la costuri mai mici. În condițiile țării noastre, care încă beneficiază de o structură industrială considerabilă, modernizarea utilajelor constituie o prioritate.

Relansarea activității constituie însă calea optimă pentru realizarea unei economii stabile și garantarea unei dezvoltări durabile a economiei naționale.

Principalele căi de relansare a firmelor industriale considerăm că sunt:

- dezvoltarea capacităților existente;
- constituirea unor holdinguri;
- construirea unor noi obiective industriale;
- internalizarea unor agenți economici cu care întreprinderea de bază este în relații apropiate de colaborare;
- fuziunea cu alte unități similare;
- realizarea unor societăți de tip *joint-venture*;
- realizarea unor alianțe strategice care pot merge până la internaționalizarea întreprinderii considerate de către o societate transnațională cu un potențial redutabil.

Fără a dezvolta sau comenta cele de mai sus, atragem atenția că toate aceste modalități de extindere a activității trebuie să urmeze unor decizii bazate pe o analiză diagnostic realizată competent, cu mare obiectivitate și ținând seama de permanenta evoluție a mediului extern.

În funcție de dinamica mediului extern, firma și respectiv obiectivul de investiții trebuie să se adapteze la condițiile în permanentă schimbare, pentru a-și asigura viabilitatea, capacitatea de a genera profit. Flexibilitatea trebuie luată în considerare încă din timpul elaborării strategiei investiționale. Elasticitatea producției, adaptarea continuă la necesitățile consumatorului constituie cheia de boltă a unui efort investițional pe termen lung. În societatea actuală consumul prevalează asupra producției, iar nevoile consumatorului sunt într-o modificare permanentă. Agenții economici care realizează un efort investițional trebuie să ia permanent în considerare acest element, altminteri, sunt sortiți eșecului. Pentru un sistem tehnic aflat în funcțiune, complexitatea problemei viabilității se amplifică, deoarece, pe lângă managementul de proiect, managementul investiției, apar și problemele legate de logistică și managementul producției, precum și factorii perturbatori generați de necesitatea unui răspuns adecvat la exigențele activității de marketing. În fapt, aceste acțiuni se întrepătrund și au efecte de *feed-back* multietajate.

Astfel, compartimentul de marketing al firmei transmite informații privind necesitatea diversificării sortimentale. Această acțiune poate fi realizată numai prin restructurarea și adaptarea liniilor tehnologice, prin achiziționarea de utilaje mai performante din punct de vedere al calității, preciziei, fiabilității, capacității de a asigura cote intercorelate într-un ansamblu tridimensional complex etc. Acest lucru se poate realiza numai prin noi investiții. Astfel, o strategie

investițională caracterizată printr-o flexibilitate înaltă facilitează procesul de dezvoltare sustenabilă organizată pe sisteme interconectate, multietajate caracteristice secolului XXI.

2.2. Implicații actuale și de perspectivă ale forței de muncă asupra dezvoltării industriei naționale

Resursele umane, în paleta din ce în ce mai diversificată a potențialului productiv, dețin locul primordial, privesc prin prisma efectului asupra rezultatelor activităților economico-sociale cât și prin calitatea și esența intimă specifică lor.

Dezvoltarea puternică a potențialului tehnic și tehnologic nu a redus importanța și dimensiunile calitative ale resurselor umane. Dimpotrivă, importanța lor a crescut prin mutarea centrului de greutate în sfera conceperii, inovării, care solicită forță de muncă în volum sporit, de o specializare tot mai înaltă și diversificată. În acest sens, se apreciază că dimensiunile lor spirituale, potențialul de acumulare a cunoașterii le conferă o poziție de lider în ansamblul factorilor de producție.

2.2.1. Potențialul uman – precizări noționale

Ca definiție generală, pe ansamblul complexului economic, **resursele umane** reprezintă populația totală a unei țări, în afirmarea dimensiunii sale economice, prin participarea directă sau indirectă pe piața forței de muncă și a dimensiunii sale spirituale (sociale), prin acumularea de cunoaștere.

Această definiție evidențiază caracterul dual – economic și social – al resurselor umane, spre deosebire de conceptul de **resurse de muncă** (numărul persoanelor capabile de muncă, acea parte a populației care dispune de ansamblul capacităților fizice și intelectuale care îi permit să desfășoare o activitate utilă), care are un caracter strict economic. De asemenea, subliniem că prin atributul de « uman », resursele respective capătă valențe superioare, cuprinzând elemente privind stocul de învățământ, starea de sănătate, cercetarea științifică și capacitatea de muncă etc.

Resursele spirituale, recent evidențiate de statisticile naționale, cu mare influență asupra dezvoltării economice, mai ales industriale, se referă tocmai la gradul de instruire, capacitatea de cercetare științifică, valorile științifice, cultural-artistice ale unui popor.

Un alt termen vehiculat în literatura de specialitate este **capitalul uman**, reprezentând ansamblul cunoștințelor educaționale și profesionale, aptitudinilor, calităților, a stării sănătății, de care dispune resursele umane.

Resursele economice au două atribute definitorii și anume: utilitate și evaluabilitate, cărora resursele umane le răspund pe deplin, mai ales în cazul industriei.

Utilitatea fiind evidentă, în cazul evaluabilității, însă, statisticile nu reușesc să cuprindă întregul ansamblu de valori. Astfel, dacă în ceea ce privește aspectele cantitative (numărul mediu de salariați, numărul mediu de muncitori etc.) pot fi surprinse, în mare măsură, elementele productive, în ceea ce privește calitatea resurselor umane este mai greu de apreciat, deși există un număr destul de mare de indicatori calitativi (numărul de invenții și inovații, număr de lucrări artistice, științifice etc., stocul de învățământ, nivelul de instruire al populației, gradul de calificare profesională etc.).

Un aspect deosebit de important este faptul că resursele umane nu sunt stocabile, conservabile, spre deosebire de alte resurse economice. Din această cauză, cel puțin, neutilizarea resurselor umane la momentul potrivit (atunci când ele se oferă) reprezintă o pierdere irecuperabilă.

Piața muncii, a cărei apariție poate fi situată în timp la începutul revoluției industriale din Anglia, a cunoscut influența teoriilor dominante cu privire la factorii de producție, respectiv teoria liber-schimbistă (*laissez-faire*, *laissez-passer*) și, apoi, keynesismul, care, o dată cu pierderea supremației economice a Angliei, a introdus intervenționismul în politica internă pentru menținerea poziției economice pe plan extern.

În prezent, aflată sub dominația factorilor demografici, tehnologici și financiari, piața muncii relevă multe distorsiuni și convulsii determinate de contradicția din ce în ce mai acută între factorul economico-financiar și cel social, dar și de apariția fenomenelor mondiale de globalizare și integrare prezente.

În secolul XIX, în statele avansate, resursele de forță de muncă necesară impulsivării dezvoltării industriei fiind rare, s-au efectuat investiții de capital pentru suplینirea acestei lipse, dar și spre facilitarea imigrației.

Piața muncii în SUA, de exemplu, a fost permanent alimentată cu capital uman, prin aportul ofertei imigranților care erau constituiți atât din specialiști cât și din muncitori necalificați, dispuși să accepte un salariu redus, ceea ce a permis economisiri de capital financiar, investit apoi în tehnologie. O structură ce reflectă această situație se poate observa în configurația actuală a pieței SUA:

- o piață primară – cu lucrători de înaltă calificare și pregătire profesională, constituiți în sindicate puternice ce își desfășoară activitatea în firme mari, puternice, monopoluri chiar, cu salarii mari și care folosesc tehnologii înalte și de vârf;
- o piață secundară – cu forța de muncă de o calificare medie și joasă, aparținând unor firme aflate pe piețe puternic concurențiale, cu o intensitate a capitalului redusă, în capitalul uman având o pondere majoră populația minoritară, imigranții, femeile.

De asemenea, pentru viitorul apropiat, se preconizează că prin utilizarea Internetului, orice firmă va putea angaja forță de muncă din orice loc de pe mapamond pe perioada de timp necesară, fără costuri suplimentare pentru această operațiune. Angajările fiind solicitate *on line* și serviciile vor fi prestate și retribuite în același fel. Firmele din țările dezvoltate vor obține astfel avantaje însemnate prin faptul că pot să angajeze specialiști înalt calificați din țări cu dezvoltare inferioară, plătindu-i la niveluri salariale mai scăzute din țările de origine a acestor salariați, fără să fie necesară prezența lor fizică în companiile angajatoare.

În acest mod, se va realiza cu adevărat un *brain drain*, întrucât inteligența se va scurge din țările cu venituri reduse în afară, fără ca specialiștii să plece fizic, în țările avansate.

Un exemplu diferit al organizării pieței muncii îl oferă unele țări asiatice avansate cum sunt Japonia și Coreea de Sud. Aici, resursele interne ieftine de muncă au substituit, în faza inițială, capitalul tehnic, tehnologic și financiar. Aceste state s-au dezvoltat, nu atât prin deschiderea pieței interne, ci printr-o protecție deosebit de puternică și rafinată a acesteia, dublată de exportul unor produse competitive, datorită salariilor scăzute și calității ofertei.

Strategiile de dezvoltare, în conturarea structurilor economice, acordă o importanță deosebită structurii ocupaționale. În acest sens, se evidențiază transferul sectorial al populației ocupate însoțit, de multe ori, de productivitatea muncii și de competitivitatea mărfurilor românești pe piața externă. În esență, întreaga structură se află sub influența preponderentă a productivității muncii și a venitului obținut.

Ca observație generală, economiile evoluează de la dominația sectoarelor primare la cea a sectoarelor secundare, terțiare, cuaternare ; aceste etape sunt parcurse, de regulă, succesiv și, în mod obișnuit, nu se reîntorc de la secundar la primar.

Dezvoltarea economiilor, în decursul epocii moderne, relevă că transferul populației ocupate, din sectorul primar spre cel terțiar s-a făcut după două modele practice:

- În țările dezvoltate, transferul ocupării, din sectorul primar către servicii s-a realizat, în special, prin creșterea puternică a industriei, care a înregistrat productivități înalte, paralel cu o ajustare permanentă a structurilor. În acest mod, pe durata a aproape 200 de ani, s-a realizat o dezvoltare stabilă, durabilă, sănătoasă, „naturală”, fără ca ansamblul economic să fie supus unor intervenții aleatoare, unor „șocuri”, care să producă presiuni și distorsiuni neasimilabile în mod firesc. Întregul proces a decurs armonios, transferul de populație ocupată s-a produs pe baza creșterii productivității în industrie și apoi în sectoarele terțiar și cuaternar;

- în țările în curs de dezvoltare și subdezvoltate, transferul de populație ocupată din sectorul primar în terțiar nu a putut fi operaționalizat, lipsind tocmai veriga intermediară, industria – ca activitate profitabilă, cu înalte tehnologii și competențe profesionale superioare. Condițiile economice sunt total dezavantajoase, ducând la crearea unui cerc vicios de subzistență: venitul pe locuitor este redus; resursele naturale materiale și umane nu sunt utilizate integral și nici nu beneficiază de o valorificare superioară; venitul nu crește prin prelucrarea secundară a resurselor și prin valoare adăugată; în economie nu se pot face economisiri și acumulări substanțiale ca surse ale dezvoltării, ale investițiilor de capital; forța de muncă este folosită incomplet, resursele umane fiind mereu excedentare, ieftine, slab profesionalizate și calificate. În aceste condiții, este evident că nici nu poate avea loc o dezvoltare durabilă.

2.2.2. Evoluții demoeconomice pe ansamblul pieței muncii

Populația constituie, în sine, un factor de stimulare și creștere a performanțelor economice, a producției de bunuri și servicii, dar poate deveni și un element de inhibare a acestor fenomene, relațiile populație-dezvoltare și structuri economice fiind foarte complexe. Structura demografică, evidențiind numărul total al populației, structura pe vârste și raportul dintre populația activ-productivă și cea întreținută, constituie unul dintre punctele de plecare în trasarea trendurilor de viitor ale configurației structurale a economiei.

Specialiștii apreciază că modelul ideal al structurii demografice ar fi constituit din 25% populație sub 20 ani; 50% populație ocupată și 25% populație postactivă. Astfel, s-ar realiza o reproducție echilibrată a capitalului uman, o stabilitate reală pentru structurile economice și o distribuire echitabilă a bogăției între generații.

Pe ansamblul economiei, se operează cu trei indicatori demoeconomici: rata de activitate a populației totale, rata de ocupare și rata de salarizare a populației active.

Analizele din studiile de specialitate recent efectuate¹ relevă că evoluțiile cele mai echilibrate, luând în considerare modelul amintit, le-au înregistrat, începând din anii 1960, Franța, Germania și Japonia care și-au sporit populația activă și numărul salariaților cu o rată variind în jurul a 50%. Evoluții dezechilibrate – în sensul că populația activă și cea salariată au o evoluție mai dinamică decât cea a populației totale – se observă în cazurile Danemarcei,

¹ Constantin Ciutacu – Reformă și metareformă, în colecția: Economia României, Editura Expert, București, 2001.

Finlandei, Norvegiei (evoluții demografice anterioare prea lente) sau Portugalia și Polonia (evoluții demografice anterioare prea rapide).

Un caz special îl prezintă SUA și Canada, care-și sporesc populația activă și pe cea salariată prin imigrări.

Dezechilibre (ale căror cauze, diferite de cele arătate anterior și care rezidă în condițiile specifice naționale de evoluție a economiilor și a ansamblului social-cultural-spiritual) înregistrează Italia și Grecia.

În România, de asemenea, se manifestă acest dezechilibru, după cum rezultă din datele din tabelul nr. 2.2. Examinând evoluția volumului populației ocupate, în perioada 1950-2000, se observă, începând cu anul 1990, o tendință continuă de diminuare. Acest trend descrescător este și mai pregnant, mai ales în perioada 1990-2000, în cazul ratei de ocupare a populației, care scade continuu de la 51,4% în 1950 la 46,7% în 1990, la 41,5% în 1996 și 38,5% în 2000.

Tabelul nr. 2.2

**Evoluția ocupării forței de muncă în România,
în perioada 1950-2000**

Anul	Total producție ocupată (mii persoane)	Rata de ocupare a populației totale - % -	Structura ocupării forței de muncă - % -			Raport intersectorial (industrie + construcții = 1)	
			Agricultură + silvicultură	Industria + construcții	Servicii	Agricultură + silvicultură	Servicii
1950	8377,2	51,4	74,3	14,2	11,5	5,25	0,81
1970	9875,0	48,8	49,3	30,8	19,9	1,60	0,64
1990	10840,0	46,7	29,0	43,5	27,5	0,67	0,63
1996	9379,6	41,5	35,4	34,3	30,3	1,03	0,88
2000	8629	38,5	40,8	23,2	36,0	1,76	1,55

Sursa : Anuarul statistic al României, diverse ediții.

Pentru aceeași perioadă, 1990-2000, comparativ cu perioada 1950-1990, se remarcă tendințe diferite pentru sectoarele primar și secundar al economiei. Astfel, ponderea forței de muncă ocupată în industrie, care a crescut, în anii 1950-1990, de la 14,7% la 43,5%, scade în 2000 până la 23,2%. În contrast, agricultura care a înregistrat, în intervalul 1950-1990, o scădere a ratei populației ocupate de la 74,3% la 29%, în anul 2000 ajunge la 40,8%. Serviciile se înscriu pe un trend ascendent puternic, de la o pondere de 11,5% în 1950, la 27,5% în 1990 și 36% în 2000.

Desigur, realizările din perioada 1950-1989 apar ca fiind impresionante, dar trebuie să se țină seama de faptul că s-a pornit de la un nivel foarte scăzut al indicatorilor economici (anul 1950). De asemenea, nu sunt evidențiate aspectele care au influențat negativ starea economico-socială a țării (dete-

riorarea condițiilor de mediu, rata accentuată de exploatare a unor resurse naturale) sau afectarea unor factori calitativi cum sunt relațiile umane.

Tendențe similare sunt reflectate și de analiza evoluțiilor populației și resurselor de muncă în diferite zone ale globului pe perioade mai recente, respectiv în intervalul 1980-1999. În anexa nr. 2.1 se observă că efectivele populației ocupate totale sunt în creștere la nivel mondial (+743,3 milioane de persoane), atât în cadrul țărilor membre OCDE (+95,7 milioane de persoane) sau UE (+9,7 milioane de persoane), cât și în statele membre (+647,6 milioane de persoane). Totuși, datele pentru România indică un declin absolut (-1,5 milioane de persoane), ca și pentru celelalte țări aflate în tranziție la economia de piață -14,3 milioane de persoane).

Creșterea numerică a populației totale care, în intervalul celor două decenii, a prezentat un sold pozitiv pentru toate grupurile de țări, inclusiv în România, a fost, în general, un factor de sporire a ocupării forței de muncă. Dacă ratele de ocupare a populației totale ar fi rămas cele din 1980, România și țările în tranziție ar fi înregistrat și acele creșteri ale ocupării forței de muncă.

După cum rezultă din anexa nr. 2.2 țările dezvoltate dețin o structură a ocupării forței de muncă orientată preponderent către servicii. În 1999, în acest sector sunt localizate 65,4% din numărul total al locurilor de muncă din OCDE, 69,8% în UE și 35,7% în România.

Industria, al doilea sector ca importanță în economiile dezvoltate, deține, în 1999, 19,4% din totalul persoanelor ocupate la nivel mondial, 26,2% în OCDE, 26,4% în UE și 26,3% în România.

În agricultură, s-au concentrat, în 1999, 47,3% din totalul locurilor de muncă din lume, 8,5% în OCDE, 38 % în România.

Productivitatea muncii, indicator major, este un factor determinant și, în același timp, rezultatul unei structuri profitabile a ocupării forței de muncă. În general, se apreciază că ea reprezintă o cale de a asigura o producție și un consum mai mare (total și pe locuitor), iar alături de alte elemente (calitate, performanțe tehnice, costuri reduse, noutate etc.) constituie un imperativ absolut în competiția internațională. Datele din anexa nr. 2.3 prezintă, în perioada 1980-1999, cu excepția unor zone din Africa, o tendință generală de creștere a productivității muncii. Față de media pe plan mondial, pe total economie, o situație mai bună prezintă grupul OCDE (236,5%), UE (261,6%), României revenindu-i o poziție modestă cu 118,5%. Pentru țara noastră acest indice este, în agricultură, inferior mediei, respectiv 103,2% pentru ca în industrie și industria prelucrătoare să reflecte o pierdere de competitivitate, valorile lui fiind de 87,2% și, respectiv, 88,8%. Media menționată se obține pe seama creșterii productivității în sectorul serviciilor (180,5%), fapt datorat, în primul rând nivelului de pornire (în 1980) redus al activității și unor venituri salariale mult superioare celor obținute pe ansamblul economiei.

În intervalul luat în considerare, analizele individualizate pe țări relevă că, în funcție de eficiența utilizării forței de muncă, cele mai dinamice economii au

fost Germania (productivitatea nominală a muncii crește de 5,3 ori), Argentina (3,9 ori), Singapore (3,7 ori), Uganda și China (3,4 ori), Coreea (3,2 ori), Portugalia și Japonia (3,1 ori), Luxembourg, Hong Kong, Irlanda (2,9 ori).

Urmărirea atentă și rectificarea acestor dezechilibre reprezintă un obiectiv fundamental al strategiei de dezvoltare-restricționare prin politici și mecanisme de absorbție sau stimulare a ocupării specifice, care au consecințe majore, puternice asupra structurilor economice.

Un alt indicator important în configurarea structurilor economice este salariul, reper esențial pentru ritmul ofertei și al consumului de bunuri de consum. Salariile reprezintă, în general, principala sursă de venit, în timp ce profitul, dividendele și dobânzile interesează numai o parte minoritară a populației. Ca sursă indispensabilă pentru creșterea economică, salariul este, în același timp, un element de stimulare al economisirii și investițiilor.

În general, ratele de salarizare a populației active și totale cresc, în ultimii aproape 40 de ani ai secolului XX, în toate țările dezvoltate, cu excepția Marii Britanii și Italiei. Cu cât economia este mai dezvoltată, cu atât este mai înaltă rata de salarizare.

Cele mai ridicate rate ale salarizării, peste 85%, sunt înregistrate în statele cele mai dezvoltate: SUA, Germania, Canada, Danemarca, Norvegia, aceasta însemnând că 8-9 din 10 persoane active trăiesc din salariu.

În cazul populației totale, același indicator se cifrează la peste 50% în Danemarca, situându-se între 40 și 50% în SUA, Canada, Norvegia, Germania, Finlanda, Austria. În România, gradul de salarizare era, în 1995, de numai 27,2%, iar în anul 2000 de 20,6%. Insistăm asupra importanței acestei variabile economice pentru structurile economiei și pentru obținerea ritmică a veniturilor de către populație, cu consecințe majore asupra ofertei și consumului de bunuri de consum, dar și pentru nivelul de trai și dezvoltare a societății.

Alte componente macroeconomice care afectează forța de muncă, sub diferite aspecte, sunt inflația și șomajul. În România, aceste variabile au avut o evoluție nesatisfăcătoare, afectând profund activitatea economică, prin destructurări majore, succesive și crearea unor structuri efemere, neviabile și necompetitive¹. În perioada 1990-2000 rata anuală a inflației a evoluat crescător de la 51%, în 1990, la un maxim de 256,1% în 1993, înregistrând apoi o evoluție fluctuantă, cu o tendință de reducere în ultimii ani (45,7% în 2000). Șomajul, de asemenea, a avut o evoluție nesatisfăcătoare, datele reflectând tendința de a se profila tot mai mult ca un sector aparte al economiei naționale, al populației active; acest indicator a crescut de la 3%, în 1991, la 10,5%, în 2000 (tabelul nr. 2.3).

¹ În studiul său "Blocajul structural bazat pe inflație și creșterea echilibrată", Nicolas Georgescu-Roegen arăta: "morală acestuia, în care nu am încetat niciodată să cred, era că, în majoritatea cazurilor, inflația este un mod pervers de a governa, prin care se transferă venitul real de la unii oameni la alții, pe nesimțite și fără ca jaful să fie vizibil".

Tabelul nr. 2.3

Variația anuală a PIB, rata anuală a inflației și rata șomajului,
în perioada 1990-2000

- %, față de anul anterior –

Anul	Variația anuală a PIB	Rata anuală a inflației	Rata anuală a șomajului
1990	-5,6	5,1	...
1991	-12,9	170,2	3
1992	-8,8	210,4	8,2
1993	1,5	256,1	10,4
1994	3,9	136,7	10,9
1995	7,1	32,3	9,5
1996	3,9	38,8	6,6
1997	-6,1	154,8	8,9
1998	-5,4	59,1	10,4
1999	-3,2	45,8	11,8
2000	1,4	45,7	10,5

Sursa: Anuarul statistic al României, diferite ediții.

Din datele prezentate, se observă că acești doi indicatori influențează semnificativ trendul PIB, similaritatea evoluțiilor fiind evidentă. Astfel, de la un an la altul, diminuările PIB, cu excepția perioadei 1993-1996, au fost însoțite de majorări excesive ale ratei inflației și ale șomajului.

Inflația și șomajul – doi factori cu repercusiuni severe asupra rezultatelor economiilor naționale își găsesc reprezentarea și în nivelul de trai al populației. Fiind fenomene care au afectat profund țările în tranziție, nu este întâmplător faptul că aceste țări înregistrează rate ale sărăciei, care le distanțează, cel puțin din acest punct de vedere, de țările dezvoltate (tabelul nr. 2.4). Luându-se două eșantioane ale populației – cu venituri de 2,15 dolari/zi și de 4,30 dolari/zi – se observă că situația cea mai favorabilă o prezintă Republica Cehă, urmată de Ungaria, Polonia, R. Slovacă, Bulgaria (cu 3,1%, în primul caz și 18,2% în al doilea). România se situează pe penultimul loc – cu 6,8% și, respectiv, 44,5% după Bulgaria. Rusia, ultima clasată în grupa acestor țări înregistrează ponderi de 18,8% și 50,3%.

Aspectele prezentate anterior prezintă câteva elemente-cheie ale dimensiunilor fizice și calitative ale capitalului uman și social, pe ansamblul economiei naționale, ce au influențat evoluțiile acestui factor de producție în industrie, analiză prezentată în cele ce urmează, accentuându-se tendințele din industria prelucrătoare.

Tabelul nr. 2.4

Rata sărăciei în unele țări și est-europene

- % -

	Populație cu venituri de 2,15 dolari/zi	Populație cu venituri de 4,30 dolari/zi
Republica Cehă	0	0,8
Ungaria	1,3	15,4
Polonia	1,2	18,4
Republica Slovacă	2,6	8,6
Bulgaria	3,1	18,2
România	6,8	44,5
Rusia	18,8	50,3

Sursa: Transition Report 2000- Employment, Skills and Transition, European Bank for Reconstruction and Development.

2.2.3. Tendințe economice și sociale ale utilizării forței de muncă în industrie

În unele țări central și est-europene, procesul de tranziție a oferit oportunitatea dobândirii unor noi specializări ale forței de muncă, posibilitatea angajării unor inițiative antreprenoriale și emergența unui sector privat în industrie. Pentru alte țări, dintre care și România, tranziția a avut, în general, accente destul de negative, constând în restrângerea activității în multe sectoare industriale, cu consecințe grave în ocuparea forței de muncă, respectiv printr-o rată înaltă a șomajului și compensații insuficiente în planul asigurărilor sociale. În aceste condiții, în această ultimă categorie de țări, dimensiunea umană a tranziției reprezintă o problemă care trebuie monitorizată permanent. De asemenea, performanțe scăzute în creșterea economică, accentuarea gradului de sărăcie reprezintă obstacole majore în formarea unei piețe funcționale a muncii.

Statisticile anilor 2000-2001 arată că, pe ansamblul țărilor în tranziție, ratele anuale medii ale creșterii prețurilor industriale la producător s-au diminuat în anul 2000 (tabelul nr. 2.5). Ca urmare, dezinflația a fost însemnată în cea de-a doua jumătate a anului și ratele inflației în decembrie 2001, comparativ cu decembrie 2000, erau aproape nule sau chiar negative în cele mai multe țări. La sfârșitul anului 2001 ratele au avut două cifre doar în România, Iugoslavia, Belarus și Rusia, cu toate că acest quantum a scăzut în decursul anului 2000 și în aceste țări.

În anul 2001, inflația, măsurată prin indexul prețurilor la producător, a fost mult mai redusă decât cea măsurată prin indicele prețurilor la consumator în cele mai multe țări în tranziție, cu excepția Bosniei și Herțegovinei, României, Sloveniei, Republicii Moldova. În acel an, prețurile serviciilor au constituit o sursă însemnată pentru creșterea prețurilor la consumator.

Tabelul nr. 2.5

Prețuri de producător, salarii și costuri unitare ale muncii în industrie în Europa de Est, Federația Rusă și unele state baltice, în anii 2000 și 2001
(variația anuală medie procentuală)

Țara	Prețuri la producător		Salarii nominale		Salarii reale		Productivitatea muncii		Costul nominal al muncii		Costul real unitar al muncii	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
România	53,4	41,0	41,7	54,6	-7,6	-6,7	15,5	10,9	22,7	39,5	-20,0	-3,7
Bosnia și Herțegovina	0,9	2,3	12,3	7,4	11,3	6,0	8,8	20,3	3,2	-10,6	2,3	11,8
Bulgaria	16,9	6,7	10,9	6,7	-5,1	-2,1	18,4	6,4	-6,3	0,3	-19,9	-8,0
Croația	9,6	3,4	6,0	8,4	-3,2	3,2	4,4	8,4	1,6	-	-7,3	-4,8
Republica Cehă	5,1	3,0	7,1	6,7	2,0	2,9	8,2	6,9	-1,0	-0,3	-5,7	-3,8
Ungaria	11,4	5,7	15,0	14,4	3,2	8,3	20,2	2,3	-4,3	11,8	-14,1	5,9
Polonia	7,8	1,8	10,9	7,0	2,9	4,4	13,5	6,4	-2,3	0,6	-9,4	-1,9
Slovacia	9,8	6,7	9,1	9,7	-0,6	1,8	12,8	4,1	-3,3	5,3	-11,9	-2,2
Slovenia	7,7	9,0	11,7	11,4	3,8	1,7	6,9	2,1	4,5	9,1	-2,9	-0,4
Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei	9,0	2,5	5,5	3,9	-3,2	-0,2	8,4	-4,8	-2,7	9,1	-10,7	4,8
Iugoslavia	105,4	8,4	97,8	129,2	-3,7	10,3	15,1	0,2	71,8	127,6	-16,3	4,3
Estonia	4,9	4,5	10,6	13,5	5,4	7,8	9,2	6,1	1,2	7,0	-3,5	1,6
Latvia	0,8	1,6	15,1	-0,6	14,2	-2,0	2,5	9,2	12,4	-8,9	11,4	-10,2
Lituania	17,8	-1,5	1,2	-2,0	-14,1	-1,8	7,5	18,2	-5,8	-17,1	-20,1	-16,9
Republica Moldova	33,6	12,6	32,3	25,8	-1,0	11,7	7,0	11,4	23,6	12,9	-7,5	0,3
Federația Rusă	46,5	19,1	42,5	45,7	-2,7	22,4	9,5	3,4	30,2	40,9	-11,1	18,3

Sursa: *Economic Survey of Europe, nr. 1, United Nations, 2002.*

Notă:

salariul real = salariul nominal deflat prin indexul prețului la producător;
productivitatea muncii = producția industrială brută/numărul de personal ocupat;
costul unitar nominal al muncii = salariul nominal deflat prin productivitatea muncii;
costul unitar real al muncii = salariul real deflat prin productivitatea muncii.

Această creștere mai înceată a prețurilor la producător, în comparație cu prețurile la consumator, în economiile în tranziție cu performanțe economice superioare, poate fi explicată, în mare măsură, prin acțiunea a doi factori:

- În primul rând, salariul real tinde să crească nu numai în sectoare cu majorare rapidă a productivității (în principal, în ramurile eficiente din punct de vedere al costurilor sau orientate spre export) dar și în sectoare relativ mai puțin productive, respectiv, în ramurile care oferă servicii fără desfacere pe piața externă, care sunt mai puțin expuse competiției externe și interne), potrivit așa-numitului efect „Balassa-Samuelson”;

- în al doilea rând – și probabil cel mai important aspect în perioada ultimului deceniu – ajustarea continuă în prețuri relative a fost foarte mult afectată de creșterile prețurilor în sectoarele controlate de stat (regiile autonome) sau a prețurilor controlate, care, de obicei, se referă la rente, utilități, transportul public și comunicații, inclusiv unele servicii care sunt cuprinse în prețurile la consumator.

În general, creșterea salariilor în industrie, în anul 2001, a fost superioară celei a prețurilor la producător, cu excepția Bulgariei, Lituaniei, Letoniei. Dintre țările în tranziție, cele mai mari creșteri relative le-au înregistrat Ungaria, Bosnia și Herțegovina, Republica Cehă, Iugoslavia, Estonia, Moldova, Federația Rusă. În industria României, chiar dacă scăderea s-a atenuat, salariul real diminuându-se în continuare, în 2001, cu 6,7%, se înregistrează mai mare involuție din panelul de țări considerat. Rata de variație a salariului real este cu mult în urma celei a salariului nominal, care înregistrează, cu excepția Iugoslaviei și Rusiei, cele mai mari creșteri. Aceste evoluții influențează și costul real al muncii, care prezintă un nivel relativ mai bun datorită creșterilor de productivitate, destul de constante și de substanțiale, față de nivelurile înregistrate de celelalte țări. Deci, din cauza inflației exagerate, creșterea costului nominal al muncii în industria României apare prea mare, cu 22,7% și 39,5% în anii 2000 și 2001, mult superioară celor înregistrate în alte țări în tranziție, dintre care unele arată chiar valori negative ale acestui indicator (Bulgaria – 6,3% și 0,3%, Republica Cehă –1% și –0,3%, Croația 1,6% și 0%, Slovacia – 3,3% și 5,3% etc.). Acest exemplu reprezintă, de fapt, o altă repercusiune negativă a creșterii inflației, prin devalorizarea accentuată a monedei naționale, în scopul relansării exporturilor românești. Este adevărat că această acțiune a fost justificată într-o anumită măsură și în anumite perioade, dar, în timp, se pot constata efecte deosebit de nocive în alte segmente ale vieții economice și sociale, care nu dispun încă, în totalitate, de o metodologie adecvată de cuantificare, dar care, prin anumite judecăți de valoare, dau indicii ce pot contrabalansa, până la anihilare, efectele pozitive ale activității de export.

Un alt exemplu în acest sens, îl regăsim în datele din anexa nr. 2.4. Astfel, se observă eforturile majore ale României de impulsione a exporturilor, care reprezintă aproape 71% din PIB obținut în industria prelucrătoare, această pondere apropiindu-se de realizările pe plan mondial (76,7%), ale țărilor OCDE (75,1%). Cu toate acestea, plusul de venit potențial – la nivelul eforturilor – nu se înregistrează, pierderea de eficiență fiind evidentă din analiza altor indicatori precum valoarea exportului pe o persoană ocupată și productivitatea muncii. Astfel, valoarea unitară a exporturilor de produse industriale manufacturate este de numai 3.424 de dolari față de 111.123 de dolari pe plan mondial, 35.772 de dolari în țările OCDE și 59.928 de dolari în

țările UE, ceea ce denotă o productivitate națională de 3 până la 17,5 ori mai mică.

De asemenea, productivitatea muncii în industria prelucrătoare românească, spre deosebire de toate celelalte grupuri de țări, se diminuează în perioada 1980-1999 cu 11,1%. Pe total mondial acest indicator crește de 2,1 ori, în țările OCDE de 3,1 ori, iar în țările UE de 5,3 ori.

În acest fel, s-a mărit distanța care ne separa de aceste state. Dacă în 1980 indicatorul menționat era, de exemplu, pe plan mondial de numai 1,3 ori mai mare decât în România, în 1999 cuantumul s-a majorat la 3 ori. Dacă luăm în considerare realizările țărilor avansate, vom constata că Finlanda, aflată pe primul loc, are o productivitate a muncii de 99.709 dolari/persoană, fiind lider în tehnologiile de comunicații, iar SUA cu 77.462 de dolari/persoană, sunt consacrate pe piața tehnicii de calcul, aparaturii medicale, spațiale etc. Rezultă că în Finlanda un salariat din industria prelucrătoare produce de aproape 21 de ori mai mult decât un salariat român, același raport fiind, în cazul SUA, de 16 ori. Aceste cifre pot însemna și ani, care însumați pe intervale mai mari de timp, ne distanțează foarte mult de țările industrializate.

Din datele cuprinse în anexa nr. 2.4 rezultă că, în industria prelucrătoare, costul salarial total a crescut pe total mondial de 1,86 ori, în țările OCDE de 1,31 ori, iar în UE de 1,83 ori. Numai în România, chiar în prețuri curente, în perioada 1980 (84) – 1990 (94), acest indicator s-a diminuat cu 22,4%. În același interval de timp, costul salarial unitar a crescut în industria manufacturieră națională cu 13,3%, bineînțeles, datorită reducerii consistente a numărului de salariați. Totuși, această majorare nu reușește să reducă diferențele pe plan mondial, în sensul că, în anii 1990(94) acest cuantum era de numai 27,2% din valoarea mondială, 0,8% din costul unitar la nivel OCDE și 0,7% din cel înregistrat în țările Uniunii Europene.

Situația veniturilor salariale este cu atât mai îngrijorătoare cu cât, în perioada 1980-2000, salariul mediu net lunar din industria prelucrătoare românească a scăzut cu aproape 19% de la 154 de dolari la 125 de dolari, în timp ce în numai 10 ani (1980/1984–1990/1994) acest indicator creștea, de exemplu, de 5 ori în Coreea, de 3,8 ori în Singapore, de 3,3 ori în Hong Kong și Japonia, de 3,1 ori în Iran etc.

Sugestive, în sensul celor prezentate anterior, apar evoluțiile indicilor numărului de salariați și ai productivității muncii pe diferite activități ale industriei prelucrătoare în perioada 1950-2000.

Din anexa nr. 2.5 rezultă dinamica ascendentă a numărului salariaților pe total industrie, în perioada 1950-1990, susținută până la exces, în unele cazuri, de industrializarea țării. Astfel, pe total industrie, acest indicator crește, în intervalul 1950-1980, de peste 4 ori, această majorare ajungând la 4,75 ori în 1990, după care scade la 2,14 ori. Evoluțiile crescătoare cele mai puternice, până în 1999, le-au înregistrat confecțiile din textile, blană și piele (aproape 7

ori), mașini și echipamente și construcții metalice și produse din metal (peste 8 ori), chimia și fibrele sintetice și artificiale (aproape 13 ori).

După cum se evidențiază în tabelul nr. 2.6, după anul 1990 urmează un regres puternic în toată industria, mai ales în cea prelucrătoare, datorită reducerii drastice a activităților. Astfel, pe total industrie prelucrătoare, numărul de salariați se reduce la 45%, în anul 2000, iar scăderile cele mai importante se regăsesc, pentru același an, în industria textilă (23%), chimie și fibre sintetice și artificiale (40%), mașini și echipamente (25%), echipamente, aparate radio-tv și comunicații (27%), aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie (28%), alte mijloace de transport (33%), mașini și aparate electrice (40%); prelucrare cauciuc și mase plastice (39%). Explicația constă în faptul că, pentru unele activități (cum sunt: chimia și fibre sintetice și artificiale, prelucrare cauciuc și mase plastice, celuloză, hârtie și carton, mijloace de transport) reducerea numărului de salariați s-a efectuat pe baza diminuării producției, determinate de energo și materialintensitate foarte mari, de potențialul de afectare a mediului natural, de profitul scăzut obținut etc. Pentru alte activități, însă, cum sunt ramurile de prelucrare avansată și de tehnicitate avansată, rațiunile se regăsesc în imperfecțiunile pieței și ale mediului de afaceri, generate de condițiile specifice ale tranziției spre alte structuri economice.

Tabelul nr. 2.6

**Evoluția numărului de salariați, pe activități ale industriei, în perioada
1990-2000 (anul 1990=100)**

- % -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	95	84	78		74	68	67	64	59	52
A. Industria extractivă	104	101	99	97	95	94	84	68	58	53
Extracție, preparare cărbune	101	101	99	100	98	96	82	55	46	45
Extracție petrol, gaze naturale	122	114	120	117	114	114	114	113	96	86
Extracție, preparare minereu metalifer	88	85	69	75	74	72	61	42	38	32
B. Industria prelucrătoare	93	81	75	70	63	62	59	55	48	45
Alimentară și băuturi	99	94	98	94	89	85	82	83	72	65
Industria tutunului	100	100	100	133	117	83	83	100	67	67
Textilă și produse textile	95	79	66	53	45	46	38	31	25	23
Confecții din textile, blană și piele	95	80	78	81	73	79	70	95	93	102
Pielărie și încălțăminte	98	83	76	77	65	65	65	65	60	67
Prelucrare lemn (inclusiv mobilă)	93	95	85	88	82	70	73	86	81	75
Celuloză, hârtie, carton	88	84	74	65	63	65	63	51	42	45
Edituri, poligrafie, reproducere, înregistrare pe suport	88	92	123	108	85	81	81	123	77	77

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Prelucrare țiței, cocsificare cărbune, tratarea combustibili nucleari	100	97	106	109	109	106	118	82	73	67
Chimie și fibre sintetice și artificiale	87	85	83	78	69	69	73	51	45	40
Prelucrare cauciuc și mase plastice	88	81	64	63	57	56	52	47	41	39
Alte produse din minerale nemetalice	108	88	78	77	70	68	67	59	52	48
Metalurgie	101	101	95	95	85	86	84	75	62	65
Construcții metalice și produse din metal	98	96	81	72	65	58	58	57	46	36
Mașini și echipamente	97	74	65	60	54	49	42	34	30	25
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	100	100	75	75	75	75	75	50	50	50
Mașini și aparate electrice	83	72	67	59	59	57	53	43	39	40
Echipamente, aparate radio tv și comunicații	78	68	65	60	45	38	43	40	25	27
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	88	76	50	52	40	36	38	36	24	28
Mijloace transport rutier	81	72	67	61	64	64	61	55	48	43
Alte mijloace de transport	71	62	59	49	41	46	45	40	36	33
Mobilier și alte activități neclasificabile	90	79	80	74	69	73	63	61	50	47
Recuperare deșeuri	90	80	80	70	70	70	150	100	60	80
Energie electrică și termică, gaze, apă	120	128	129	134	134	147	146	145	139	136

Sursa: Anuarul statistic al României, diverse ediții.

Evoluția productivității muncii, indicator sintetic, cu grad major de relevanță a eficienței muncii și competitivității structurilor economice indică un trend puternic ascendent pe total industrie, în perioada 1950-1989, după care urmează un regres, dar sensibil mai redus decât în cazul altor indicatori, cum este, de exemplu, numărul de salariați (anexa nr. 2.6). Aceasta demonstrează, tocmai calitatea deosebită, creatoare a resurselor de muncă, reușind să se obțină o creștere în anul 2000 față de 1990, perioadă marcată de bulversări majore ale activităților economice. Pentru a evita distorsiunile produse de inflație, pentru fiecare an, pe lângă indicii cu baza anul 1950=100, am calculat coeficienții activităților prin raportarea indicilor respectivi la indicii industriei totale. În general, pentru perioada 1950-1989, trendul a fost constant ascendent, productivitatea muncii industriei s-a mărit de 12 ori, pe total, iar cele mai performante ramuri ale industriei au fost mașinile și echipamentele (de 32 de ori), construcțiile metalice și produsele din metal (de 29 de ori), chimia, fibrele sintetice și artificiale (de 18 ori). În continuare, urmărind coeficienții

calculați în anul 2000 față de anul 1950, cele mai rentabile activități, dar la niveluri inferioare, sunt mașinile și echipamentele (2,3 ori), construcțiile metalice și produsele din metal (1,46 ori), alte produse din minerale nemetalice (de 1,07 ori), confecțiile din textile, blană și piele (de 1,46 ori), pielărie și încălțăminte (de 1,03 ori). Involuții aproape constante înregistrează alimentele și băuturile (0,33), prelucrarea țiteiului, cocsificarea cărbunelui, tratarea combustibililor nucleari (0,21), prelucrarea lemnului (0,38), metalurgia (0,40).

Evoluția productivității muncii pe întreaga perioadă 1990-2000, an de an, relevă tendințe similare (tabelul nr. 2.7). Cea mai mare scădere, pentru toate industriile, cu excepția mobilei, se înregistrează în anul 1991. După aceea, urmează un interval de creșteri, în care situația se stabilizează și, în anii 1995-1997, majoritatea activităților ajung la nivelurile productivității muncii din 1990, iar în ultimii doi ani 1999-2000, majorările sunt mai vizibile.

Tabelul nr. 2.7

**Evoluția productivității muncii, pe activități ale industriei,
în perioada 1990-2000 (anul 1990=100)**

- % -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	85	73,6	80,2	92	104,6	112,45	110,46	102,30	114,12	106,9
Industria extractivă	84,3	84,9	87,5	90,7	91,9	93,83	97,97	103,85	113,59	95,2
Extracție, preparare cărbune	84,6	95,4	98,6	101,4	102,6	110,09	104,75	119,73	123,43	124,5
Extracție petrol, gaze naturale	80	77,2	73,7	74	75,3	74,70	72,89	68,97	78,09	66,3
Extracție, preparare minereu metalifer	85,5	82,1	100,9	108,7	105,2	104,46	109,62	144,65	122,77	131,6
Industria prelucrătoare	83,6	69,8	76,7	90	105,3	115,94	114,25	104,77	119,09	111,7
Alimentară și băuturi	82,7	70,2	57,6	72,6	73,5	79,09	68,06	66,81	89,74	78,6
Industria tutunului	95,1	97,7	85,5	61,5	73,6	109,81	112,09	111,58	149,56	106,7
Textilă și produse textile	87,5	71,7	84,2	107,8	123,1	115,34	120,15	130,73	123,96	112,8
Confecții din textile, blană, piele	93,7	71,2	69,8	110,7	131,6	153,71	189,50	104,62	113,18	156,4
Pielărie și încălțăminte	90,2	73,1	78,7	96,3	110,2	113,73	111,63	104,25	115,05	125,0
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobila)	84,1	73,2	74	63,8	64,3	82,37	70,73	53,95	56,46	59,9

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Celuloză, hârtie, carton	75,9	60,3	62	73,4	96,4	97,27	86,86	91,00	116,16	106,6
Prelucrare țigăi, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari	66,9	60,9	55,1	71,2	63,8	59,33	52,70	74,14	62,46	65,2
Chimie și fibre sintetice și artificiale	81	63,1	67,6	66,2	81,6	71,48	52,06	57,53	65,69	73,0
Prelucrare cauciuc și mase plastice	77,3	61	82,2	69,9	79,4	80,83	69,16	63,44	57,41	59,4
Alte produse din minerale nemetalice	84,5	72,1	80,3	76,8	92,2	105,38	100,77	99,94	100,13	95,13
Metalurgie	77	59,4	68,5	71,5	93,7	85,27	88,08	98,48	75,05	86,2
Construcții metalice și produse din metal	96,1	75,5	82,4	93,7	104,9	72,80	102,07	60,95	88,01	65,3
Mașini și echipamente	76	66,8	77,9	82,1	108,9	149,74	151,70	122,95	116,09	98,2
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	72,9	66,7	64,5	106,4	75	0,00	0,00	0,00	0,00	-
Mașini și aparate electrice	78,8	59,6	69,1	123	151,7	180,98	218,45	228,31	222,39	243,8
Echipamente aparate radio tv și comunicații	93,2	68,7	85,1	249,9	329,6	528,68	482,53	436,06	643,05	188,8
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	93	83,2	127	113,8	183,6	250,43	230,42	173,13	361,14	197,4
Mijloace transport rutier	83,4	63,1	85,2	88,7	81,6	138,64	140,35	174,30	200,41	136,0
Alte mijloace de transport	85,1	77,2	91	88,6	121,6	113,70	130,36	164,04	162,34	171,6
Mobilier și alte activități neclasificabile	101,4	86,9	111,4	146,5	187,7	255,65	282,86	219,05	282,49	342,9
Energie electrică și termică, gaze, apă	86,9	80,9	85,9	83,3	85,5	78,32	69,26	62,07	61,30	58,5

Sursa: Anuarul statistic al României, diverse ediții.

Datorită structurii mai detaliate, putem evidenția următoarele activități cu realizări mai importante, în 2000, în domeniul analizat, precum: mașini și aparate electrice (244%), mobilier (343%), aparatură și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie (197%), echipamente și aparatură radio-tv și comunicații (189%), mijloace de transport rutier (136%), alte mijloace de transport (172%) etc.

Cu toate că productivitatea muncii a înregistrat unele progrese în ultimii ani, acestea nu sunt reflectate de evoluția salariului nominal mediu care, în general, înregistrează, în 2000, niveluri sub cele ale anului 1990 (tabelul nr. 2.8). Astfel, pe total industrie prelucrătoare, indicele era, în 2000 față de 1990, de 80%; valori superioare se înregistrau în activitățile de prelucrare țigăi, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari (126,6%), echipamente și aparatură radio TV și comunicații (120%,2%), metalurgie (104,1%, chimie, fibre sintetice și artificiale (102,5%).

Tabelul nr. 2.8

**Evoluția câștigului salarial nominal mediu net lunar în industrie,
în perioada 1990-2000 (1990=100)**

- % -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	66,06	44,82	55,24	59,77	75,29	76,42	65,10	83,01	61,15	87,7
Industria extractivă	71,15	52,09	65,90	71,46	83,67	80,07	68,92	95,85	70,01	108,8
Extracție, pre- parare cărbune	79,75	54,99	68,66	75,20	92,43	86,40	66,99	94,97	69,36	112,2
Extracție petrol, gaze naturale	69,73	53,58	74,90	79,24	84,29	80,83	78,28	105,91	77,32	121,2
Extracție preparare minereu metalifer	67,11	49,10	54,88	57,25	68,19	69,44	59,55	87,96	63,58	88,1
Industria prelucrătoare	64,55	42,53	51,70	55,47	71,15	72,97	61,03	75,86	56,48	80,0
Alimentară și băuturi	71,25	47,58	56,99	61,03	75,98	77,10	61,88	74,57	54,27	73,0
Industria tutunului	67,84	47,66	59,16	72,22	85,20	116,49	108,72	128,46	95,41	68,3
Textilă și produse textile	61,89	35,49	43,16	46,43	56,16	58,28	47,63	63,14	48,58	81,3
Confecții din textile, blană și piele	58,13	37,23	47,37	50,84	61,84	61,12	56,53	66,76	50,41	69,1
Pielărie și încălțăminte	63,62	39,21	48,44	49,15	59,56	61,37	50,47	63,03	46,31	61,0
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	70,07	47,42	55,08	54,94	69,37	70,88	55,92	64,19	49,47	54,4
Celuloză, hârtie, carton	71,52	46,96	50,49	52,40	70,10	69,47	57,64	71,49	54,58	86,9
Edituri, poligrafie, reproducere, înregistrare pe suport	67,84	44,58	53,47	62,47	78,72	73,61	58,19	79,02	57,56	81,6

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Prelucrare țitei, cocsificarea cărbunilor, tratarea combustibililor nucleari	74,96	56,10	63,24	78,69	93,78	97,92	91,69	124,08	84,93	126,6
Chimie și fibre sintetice și artificiale	69,72	49,44	56,08	59,92	79,73	80,63	69,92	90,57	67,78	102,5
Prelucrare cauciuc și mase plastice	69,07	44,62	57,44	58,95	79,74	78,74	64,67	79,20	59,24	79,81
Alte produse din minerale nemetalice	67,15	44,56	52,93	59,09	72,85	73,77	62,09	80,13	58,53	87,0
Metalurgie	65,86	44,60	56,91	62,95	80,80	83,30	68,89	89,16	65,15	104,1
Construcții metalice și produse din lemn	62,12	39,64	48,10	52,46	69,73	69,29	56,35	71,57	52,45	75,9
Mașini și echipamente	62,23	42,01	51,54	53,59	69,33	75,76	60,18	79,53	60,06	186,4
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	64,14	39,87	43,26	54,87	74,91	59,81	48,56	95,66	59,97	86,6
Mașini și echipamente electrice	62,86	38,74	49,18	53,97	71,51	74,68	61,63	80,93	62,99	85,5
Echipamente aparate radio TV și comunicații	62,44	38,51	43,47	44,88	66,44	70,44	76,29	85,91	78,74	120,2
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	63,29	38,99	47,80	51,75	65,98	71,41	59,57	78,54	64,45	86,5
Mijloace transport rutier	63,07	43,49	53,12	57,73	77,49	82,87	634,91	81,10	58,86	79,5
Alte mijloace de transport	64,64	44,55	49,79	54,78	71,42	71,35	64,11	85,80	64,51	88,8
Mobilier și alte activități neclasificabile	65,99	42,46	53,53	52,31	66,94	65,24	53,68	62,24	50,16	58,4
Recuperare deșeuri	68,82	47,79	56,56	55,25	71,99	69,25	37,83	83,06	52,69	75,1
Energie electrică și termică, gaze, apă	74,13	56,79	72,21	78,11	88,25	86,48	83,24	116,87	79,19	112,6

Sursa: Anuarul statistic al României, diverse ediții.

Este important să se aibă în vedere că salariile nu constituie numai o componentă a costului, ci și principalul element de valoare adăugată. Din acest punct de vedere, pe ansamblul economiei naționale se constată evoluții contrare celor din țările avansate și chiar din țările în curs de dezvoltare: salariile au o pondere modestă în PIB, iar fiscalitatea este exagerată, crescând ponderea impozitelor și a contribuțiilor sociale.

În vederea creșterii eficienței utilizării forței de muncă, este necesar să se investească mai mult pentru ridicarea nivelului de calificare și acumulare de noi cunoștințe. Studiile de specialitate au relevat că printr-o activitate de formare profesională continuă susținută, întreprinderile industriale înregistrează performanțe deosebite în domeniul introducerii în fabricație de produse noi și adoptării unor metode tehnologice moderne, cu rezultate directe asupra performanțelor economice. Din acest punct de vedere se disting industria alimentară, industria textilă, a confecțiilor și încălțăminte, industria prelucrării lemnului, mașini și echipamente, inclusiv electrice și optice.

Tabelul nr. 2.9

Distribuția întreprinderilor după criteriul introducerii de produse și metode noi de fabricație, în anul 1999

Activități economice	Număr total întreprinderi	Ponderea întreprinderilor care au introdus în fabricație (%)	
		Produse noi	Metode noi tehnologice
Total	31688	23,5	28,0
Industrie, total	11423	34,3	37,6
Industrie extractivă	131	16,8	23,7
Industrie prelucrătoare	11015	34,9	37,8
Energie electrică, termică, gaze și apă	277	16,6	34,7
Construcții	3590	27,7	34,5
Comerț	11571	13,3	16,9
Alte activități (servicii)	5104	14,7-3,4	21,4-50,6

Sursa: Caracteristici ale formării profesionale continue în România, Institutul Național de Statistică, București, 2001.

Sintetic, prezentăm distribuția întreprinderilor ai căror salariați au urmat cursuri de perfecționare continuă (FPC) și care au introdus metode noi de fabricație (tabelul nr. 2.9). Se remarcă eficiența sporită a acestor activități în industria prelucrătoare, care a înregistrat cele mai mari ponderi (34,9% și 37,8%) în privința modernizării producției.

În vederea aderării la Uniunea Europeană, România va trebui să se alinieze unor cerințe specifice ocupării forței de muncă și, în acest sens, este util de făcut o comparație între evoluțiile industriei prelucrătoare românești și din alte state în tranziție. O primă examinare a evoluției ocupării forței de muncă în perioada 1993-2000, relevă scăderi ale ocupării forței de muncă, pe total industrie prelucrătoare și, în general, pe activitățile ce o compun, în toate țările considerate. România se remarcă printr-o diminuare drastică a numărului

de salariați, de aproape 41% față de: 0,8% în Ungaria; 10,4% în Polonia; 13% în Republica Cehă și aproape 20% în Slovacia. În România, cele mai importante reduceri s-au petrecut în activitatea de prelucrare a țiteiului, cocsificare a cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari (-50%); celuloză, hârtie și carton (-51%); chimie și fibre artificiale și sintetice (-55,6%); mașini și echipamente (-63,9%); metalurgie (-49,6%); mașini și aparate electrice (-48,2%); echipamente de transport (-42,2%). În celelalte țări în tranziție, reducerile au fost mult mai mici (comparabile cu România, reducerile din industria prelucrării țiteiului, cocsificării cărbunelui și tratării combustibililor nucleari, fiind între -34% și -38% în Polonia, Slovacia, Ungaria și -75% în Republica Cehă). De asemenea, în industria textilă și produse din textile și pielărie și încălțăminte, efectivele de salariați s-au diminuat chiar mai mult decât în România. În cazul mașinilor și echipamentelor, ocuparea a scăzut cu aproape 13% în Ungaria, până la 38-40% în Republica Cehă și Slovacia. În rest, ceea ce nu s-a întâmplat în industria prelucrătoare românească, s-au înregistrat creșteri ale utilizării forței de muncă în industria prelucrării cauciucului și maselor plastice (între 35% și 56%) ca și la mașini și aparate electrice (12% în Slovacia, aproape 28% în Republica Cehă și 97% în Ungaria (tabelul nr. 2.10).

Tabelul nr. 2.10

**Schimbări în ocuparea forței de muncă pe activități ale industriei
prelucrătoare în România și unele țări europene în tranziție,
în perioada 1993-2000**

- % -

Activitate	România	Republica Cehă	Ungaria	Polonia	Slovacia
Industria prelucrătoare	-40,8	-13,0	0,8	-10,4	-19,5
Produse alimentare, băuturi, tutun	-40,8	-0,8	-20,7	-2,3	-8,2
Textilă și produse din textile	-16,3	-23,9	-5,8	-26,8	-31,6
Pielărie și produse din piele (încălțăminte)	-8,4	-51,3	-26,0	-42,4	-31,6
Lemn și produse din lemn	-18,2	6,7	24,2	14,4	-26,4
Celuloză, hârtie și carton	-51,0	2,5	-2,6	24,3	-22,1
Prelucrarea țiteiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	-50,0	-75,0	-38,1	-33,8	-37,7
Chimie și fibre artificiale și sintetice	-55,6	-9,1	-28,2	-19,0	-35,2
Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	-44,9	48,4	56,3	35,5	-3,1
Alte produse din minerale nemetalice	-40,7	-9,0	-13,2	-8,8	-22,1
Metalurgie	-49,6	-9,2	-5,4	-13,5	-1,3

Activitate	România	Republica Cehă	Ungaria	Polonia	Slovacia
Mașini și echipamente	-63,9	-37,6	-12,9	-27,6	-39,5
Mașini și aparate electrice	-48,2	27,6	97,0	-10,0	12,0
Echipamente de transport	-42,2	-17,0	21,4	-16,7	-16,6
Alte activități ale industriei prelucrătoare	-39,5	-24,5	5,0	15,6	-41,5

Sursa: *Economic Survey of Europe, no.1, 2002; pentru România, prelucrare date din Anuarul statistic al României, diverse ediții.*

Magnitudinea schimbărilor în structura ocupării forței de muncă în timp și măsura în care ele se deosebesc de la o țară la alta pot fi exprimate sintetic prin indicele schimbărilor structurale. Din tabelul nr. 2.11 rezultă că în toate țările în tranziție au avut loc schimbări structurale aprofundate, dar indicele cel mai mare se înregistrează în Ungaria (12,1) și România (10,6), după cum urmează Republica Cehă (9,2), Slovacia (8,5), Polonia (7,5), în UE acest quantum fiind de 3.

Tabelul nr. 2.11

Schimbări structurale ale utilizării forței de muncă în industria prelucrătoare din România și alte țări în tranziție, în 1993 și 2000 (pondere în total industrie prelucrătoare)

- % -

	România		Republica Cehă		Ungaria		Polonia		Slovacia		UE 15	
	1993	2000	1993	2000	1993	2000	1993	2000	1993	2000	1993	2000
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Produse alimentare, băuturi și tutun	10,9	10,9	9,9	11,3	20,7	16,3	17,2	18,7	10,9	12,4	11,5	11,9
Textile și produse din textile	17,1	24,1	11,0	9,6	14,4	13,5	15,5	12,7	11,7	12,0	8,5	7,0
Pielărie și produse din piele	3,8	5,9	3,2	1,8	4,1	3,0	3,1	2,0	4,9	4,1	1,7	1,5
Lemn și produse din lemn (exclusiv mobilă)	3,5	4,9	2,5	3,0	2,4	3,0	4,3	5,5	3,1	2,7	2,1	2,4
Celuloză, hârtie și cartoane + edituri, poligrafie etc.	2,2	1,8	3,3	3,9	4,7	4,5	3,7	5,1	4,9	4,7	7,5	7,9
Prelucrarea țiteiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	1,6	1,4	1,3	0,4	2,8	1,7	0,9	0,7	1,6	1,2	0,7	0,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Chimie și fibre artificiale și sintetice	5,7	4,3	3,6	3,8	6,6	4,7	4,5	4,1	6,2	5,0	7,5	7,1
Prelucrarea cauciucului și maselor plastice	2,2	2,1	2,5	4,3	2,7	4,2	3,0	4,6	2,8	3,4	4,7	5,3
Alte produse din minerale nemetalice	5,6	5,6	6,4	6,7	4,7	4,1	6,1	6,2	6,2	6,0	4,7	4,5
Metalurgie	12,3	10,5	16,0	16,7	10,6	10,0	11,8	11,4	11,5	14,1	12,4	13,2
Mașini și echipamente	14,9	9,1	17,5	12,5	18,8	7,6	10,3	8,3	17,1	12,8	11,5	11,2
Mașini și aparate electrice	5,2	4,5	8,0	11,8	9,4	18,4	6,8	6,8	8,5	11,8	12,4	12,0
Echipamente de transport	8,2	8,0	9,2	8,8	4,5	5,4	7,1	6,6	6,1	6,3	10,7	10,8
Mobilă/reciclare	6,8	6,9	5,7	5,6	3,5	3,7	5,6	7,3	4,5	3,2	4,0	4,5
Total industrie prelucrătoare	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Indexul schimbărilor structurale		10,6		9,2		12,1		7,5		8,5		3,0

Sursa: *Economic Survey of Europe, no.1, 2002; pentru România, prelucrare date din Anuarul statistic al României, diverse ediții.*

Notă: *indexul schimbărilor structurale C, care măsoară schimbările intervenite în perioada dintre cei doi ani, se calculează conform relației $C = \sum (q_{i1} - q_{i2})$ în care însumarea se realizează numai pentru schimbările de același semn (pentru toți $q_{i1} > q_{i2}$ sau viceversa) și unde q_i este ponderea activității industriale i , în perioadele 1 și 2.*

Concluzii și propuneri

Evoluțiile privind ocuparea forței de muncă în România permit relevarea următoarelor aspecte importante.

1. Resursele umane reprezintă cel mai valoros segment al ansamblului factorilor de producție, datorită caracteristicilor intrinseci, potențialului de creativitate propriu forței de muncă.

În consecință, politica ocupării forței de muncă se află în centrul preocupărilor de creștere, dezvoltare economică la nivel planetar. De exemplu, în „Cartea albă creștere-competitivitate-ocupare” a UE se accentuează obiectivul major de creștere eficientă și competitivă, drept singura politică ce poate stimula ocuparea, fiind capabilă să prevină sporirea șomajului și să corecteze – prin mecanisme adecvate – distorsiunile pieței. Aceeași idee este reînnoită la Consiliul European de la Lisabona, din martie 2000, care afirmă drept obiectiv strategic al UE, în primul deceniu al mileniului 3, realizarea unei economii a cunoașterii, cea mai competitivă și dinamică din lume, capabilă de o creștere

durabilă, în condițiile unei îmbunătățiri cantitative și calitative a ocupării – până la realizarea unei ocupări depline și a unei mai mari coeziuni sociale.

Apreciind valoarea acestui deziderat adăugăm că, în opinia noastră, relația creștere economică – ocuparea forței de muncă trebuie privită sub aspectul său biunivoc. Considerarea numai a sensului care dă prioritate creșterii, care, la rândul său, urmează să realizeze o ocupare mai bună, nu exprimă esența fenomenelor economico-sociale. Estimăm că elementul activ, dinamizator al unei economii este reprezentat chiar de resursele umane, ale căror valențe trebuie descoperite și valorificate adecvat, sarcină ce revine managementului în domeniu. Pe baza relansării ocupării forței de muncă – în special, în domeniul de tehnicitate superioară – se poate obține o creștere economică durabilă.

2. În România, ocuparea forței de muncă a urmat o evoluție similară, cu a celorlalte țări în tranziție, dar cu accente mai negative, scăderea accentuată a producției fiind însoțită de diminuarea salariilor, a creșterii șomajului și inflației (tabelul nr. 2.12). De altfel, în întreaga Europă, în anii 1990, s-au resimțit efectele unei crize sociale. În acest sens, în Carta socială de la Osnabruck (noiembrie 1998) se arată că această criză socială nu a avut cauze naturale, fiind provocată de politica guvernelor din UE¹. În consecință, „...dezvoltarea a fost împiedicată, iar criza locurilor de muncă amplificată de o politică fiscală – prin care se dorea consolidarea finanțelor publice – și de o politică monetară orientată exclusiv spre stabilitatea monedei. Ca urmare a unui șomaj permanent și de masă, sindicatele au slăbit ca forță, manifestându-se, astfel, o politică de redistribuire de jos în sus, precum și o politică socială care a redus din ce în ce mai mult garanțiile câștigate în materie de securitate socială. Numai puține țări au înregistrat succese, realizând o reducere substanțială a șomajului pe baza unui pachet novator de politici”.

Tabelul nr. 2.12

**Evoluția unor indicatori sintetici ai economiei României,
în perioada 1990-2000**

Anul	Evoluția cursului de schimb - leu / dolar SUA -	Variația anuală a PIB - % -	Rata inflației - % -	Rata șomajului - % -
1990	22,43	-5,6	5,1	3
1991	76,39	-12,9	170,2	3
1992	307,95	-8,8	210,4	8,2
1993	760,05	1,5	256,1	10,4

¹ “Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele Strategiei Europene pentru Ocupare (SEO)” - ESEN 2. Grupul de reflecție ”Evaluarea Stării Economiei Naționale”, Academia Română, Secția de Științe Economice, Juridice și Sociologie.

Anul	Evoluția cursului de schimb - leu / dolar SUA -	Variația anuală a PIB - % -	Rata inflației - % -	Rata șomajului - % -
1994	1655,09	3,9	136,7	10,9
1995	2033,26	7,1	32,3	9,5
1996	3082,60	3,9	38,8	6,6
1997	7167,94	-6,1	154,8	8,9
1998	8875,55	-5,4	59,1	10,4
1999	17104,00	-3,2	46,0	11,8
2000	24000,00	1,8	46,6	10,5

Sursa: Anuarul statistic al României, diverse ediții.

3. Reducerea gradului de ocupare a forței de muncă s-a produs în România, după anul 1990, preponderent în industrie. În perioada 1950-1990, în industrie și construcții se manifesta un fenomen de supraocupare, prin supralicitarea cerințelor progresului, prin creșterea productivității, prin transferul excesiv al populației ocupate din activități cu productivitate redusă spre cele cu productivitate mai înaltă, urmărindu-se plusul de calificare și competență necesar ca și utilizarea deplină a capitalului uman. Acest potențial nu a putut fi, însă, valorificat corespunzător, deoarece după cum am menționat, în anii 1990, țările dezvoltate se aflau, ele însele, în recesiune, piețele respective erau suprasaturate de toată gama produselor ce puteau fi oferite de industria românească, produse caracterizate, bineînțeles, printr-un nivel tehnic și calitativ sub cel al piețelor statelor industrializate.

În aceste condiții, nu numai economia României, dar și economiile mature, dezvoltate au avut de suferit în urma aplicării unor soluții proprii teoriilor clasice sau neoclasice, în ambele grupuri de state, în tranziție și dezvoltate, punerea teoriilor în practică dovedindu-se neviabilă. Aceste evoluții generale ale economiei au avut un impact rapid și profund negativ asupra ocupării forței de muncă.

Dar acest impact a fost diferit ca magnitudine și consecințe în România și în alte țări în tranziție față de statele dezvoltate. În țările avansate, impactul a fost relativ mai redus și potențialul productiv le-a permis să se redreseze destul de repede; pe când, în România, s-a manifestat o criză structurală profundă, ce a afectat în primul rând sectorul secundar, unde cuantumul populației ocupate a salariatilor a scăzut accentuat și continuu, de la an la an.

În încercarea de a rezolva această criză, s-a recurs la soluția creșterii ocupării în agricultură și în sectorul serviciilor. Acest demers nu a dus la un spor așteptat de venit, deoarece agricultura (care a înregistrat cea mai importantă creștere a ocupării, în valori absolute și relative) nu dispunea de condițiile desfășurării unei activități profitabile, de înaltă productivitate, nici măcar de nivel mediu. Ca urmare, România are o situație singulară în Europa, populația ocupată în agricultura românească având o pondere în total, în anul

2000, de 45,2% față de media UE de 4,4% (valorile fiind cuprinse între 1,5% în Marea Britanie și 18,7% în Grecia). În grupul țărilor candidate UE, această pondere variază între 5,2% în Republica Cehă și 20,7% în Lituania, România – cu 45,2%, având cuantumul cel mai ridicat.

4. Populația ocupată în industrie a înregistrat în România o scădere accentuată, astfel încât cu 25,8% populația ocupată în industrie, în 2000, țara noastră se situa sub media UE de 26,9%. Celelalte țări candidate dețin valori de 33-40% (Republica Cehă 39,9%, Slovenia 37,3%, Slovacia 34,7% etc.).

Această schimbare masivă, prin scăderea ocupării forței de muncă în industria românească se remarcă în comparație cu evoluțiile din țările candidate care înregistrează, în perioada 1993-2000, ale acestui indicator până la 20%, în timp ce în România reducerea este de 40%.

Putem concluziona că, în România, în perioada tranziției, s-a petrecut o destructurare a industriei, un fenomen de dezindustrializare față de cel de industrializare forțată din perioada anterioară.

5. Relevantă pentru nivelul competitivității în industrie este structura sectorială a ocupării forței de muncă, structură care conferă și îmbină durabilitatea ocupării cu securitatea venitului salarial.

În industria românească, în perioada tranziției, pe fondul unei reduceri drastice a numărului de salariați, cele mai mari diminuări se regăsesc în activitățile, de regulă, cele mai profitabile pe plan național, dar și la export (mașini și echipamente, echipamente, aparatură radio tv și comunicații, aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie, mașini și aparate electrice), care înregistrează scăderi cuprinse între 25% și 40%, dar și în unele industrii energofage și poluante: chimie, fibre sintetice și artificiale, prelucrare cauciuc și mase plastice, celuloză, hârtie și carton).

Printre economiile în tranziție, industria prelucrătoare românească înregistrează unul dintre cei mai mari indici ai schimbărilor structurale, fiind urmată de Republica Cehă, Slovacia și Polonia, ceea ce reflectă magnitudinea deosebită a acestor schimbări.

6. Dintre indicatorii ocupării forței de muncă analizați, singurul care a avut în perioada 1991-2000, o dinamică ascendentă în industriile prelucrătoare a fost productivitatea muncii. Dar această dinamică a fost destul de slabă, nivelul anului 1990 fiind atins, în general, începând cu 1995. De asemenea, în comparație cu industria din țările OCDE și membre UE, acest indicator este în România, inferior de 10-12 ori.

Un alt aspect nedorit este faptul că aceste creșteri de productivitate au fost obținute numai prin reducerea mai rapidă a numărului populației ocupate sau a salariaților fără să se obțină sporuri ale producției, ceea ce poate duce la amplificarea inflației (ceea ce s-a și produs în economia românească).

7. Veniturile salariale în industria românească au, de asemenea, o evoluție nesatisfăcătoare, constatându-se tendințe contrare celor din țările

industrializate și chiar celor din țările în curs de dezvoltare. În România, salariile au o pondere modestă în PIB, iar fiscalitatea este exagerată, crescând ponderea impozitelor și a altor contribuții sociale. Prin aplicarea unor politici severe de salarizare, se ajunge, de fapt, la pierderi de bunuri materiale și spirituale. Astfel, nu se stimulează nici ridicarea nivelului de calificare și acumulare de noi cunoștințe și valoarea adăugată este lipsită de aportul sporit al acestor componente principale, salariile.

8. Aspectele prezentate pot fi rezumate în câteva caracteristici ale evoluției resurselor umane în industria românească și anume: subocupare, șomaj, performanțe scăzute și involuții competitive, insecuritate a veniturilor și socială, prin polarizarea veniturilor și extinderea sărăciei.

Spre deosebire de țările avansate, unde se practică o politică de stimulare a utilizării durabile a forței de muncă, în România tendința a fost de marginalizare a resursei umane, sub toate cele trei dimensiuni: economică, educațional-formativă și socială.

În acești ultimi 12 ani, s-a pierdut din vedere faptul că ocuparea forței de muncă – prin repercusiunile multiple și complexe, pe termen lung – reprezintă o problemă de securitate națională, de răspundere guvernamentală, de management la nivel macro și microeconomic.

9. Pentru apropierea și alinierea performanțelor industriei, în domeniul utilizării resurselor umane, la realitățile și dezideratele UE, este necesar se se examineze posibilitatea adoptării și aplicării unui pachet novator de politici, urmărind obiectivele strategiei ocupării adoptate de Consiliul European în 1997. Cele trei componente integrate ale SEO (Strategia Europeană pentru Ocupare) sunt următoarele:

- continuarea dezvoltării unei politici macroeconomice coordonate, fundamentate pe o piață interioară performantă;
- mobilizarea ansamblului politicilor comunitare în serviciul ocupării forței de muncă;
- coordonarea politicilor de ocupare ale statelor membre pe baza orientărilor comune privind concomitent obiectivele și mijloacele, convergența cu obiective stabilite în comun, controlabile în mod sistematic, periodic actualizate și care ar trebui să fie cuprinse în planuri de acțiune naționale pentru ocupare, stabilite de fiecare din statele membre.

Rezultă că nu se pot crea condiții pentru locuri de muncă, mai multe și mai bune, în industria românească, în afara unor politici economice orientate spre stabilitate și dezvoltare. Pe de altă parte, politicile macro și mezoeconomice nu pot fi susținute fără reforme structurale pe piața muncii. Deci, ideea de rigiditate a pieței muncii în privința restructurării și modernizării ei, care exista acum aproximativ 10 ani, a fost abandonată. În prezent, pe plan mondial, în cadrul UE, piața muncii cunoaște – la nivel conceptual și de

practică economică – un amplu proces de restructurare, reformare, inovare, integrându-se organic în strategiile globale ale creșterii economice și dezvoltării sustenabile.

2.3. Valențele factorului progres tehnic în dezvoltarea durabilă a industriei

Progresul tehnic (PT) reprezintă un proces amplu de „perfecționare a mijloacelor de producție, a tehnologiilor, a formelor de organizare a producției, precum și de înnoire (modernizare) a produselor”.

Progresul tehnic a devenit forța motrice a creșterii economice, asigurând dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea organizării producției și a muncii, perfecționarea forței de muncă, realizarea progresului economic.

Progresul tehnic constă atât în perfecționarea tehnicii și tehnologiilor de fabricație, cât și a metodelor de organizare a producției și a muncii.

Generatoare de progres tehnic sunt, prin definiție, perfecționările tehnice, tehnologice, dar și progresul în domeniul științei. Realizarea PT presupune, concomitent, și crearea condițiilor adecvate pentru integrarea forței de muncă în cadrul sistemului tehnologic. Între știință și tehnologie există raporturi de intercondiționare reciprocă. Contribuția științei la progresul tehnologic depinde de gradul de dezvoltare economică a societății, abundența resurselor naturale, gradul de dezvoltare a științei, nivelul de pregătire a forței de muncă etc. Pentru ca progresele din domeniul științei să determine avantaje tehnologice palpabile este nevoie de o amplă rețea de comunicare între activitatea de cercetare științifică și activitatea industrială, astfel încât să se asigure prelucrarea și încorporarea noilor cunoștințe în producție. Este necesar să se stabilească o legătură între accesul organizat și sistematic al forței de muncă la informația științifică și ritmul dezvoltării tehnologice. Între descoperirile științifice și utilizarea lor în cadrul sistemului tehnologic există puternice interacțiuni, dar și o autonomie relativă. Progresul științific nu este o condiție suficientă pentru realizarea progresului tehnic. Integrarea noilor descoperiri științifice în sistemul tehnologic sub formă de inovații depinde de capacitatea complexului tehnico-economic național de a le adapta la mediul concret. Inovarea este, în același timp, rezultatul combinării factorilor de producție. Inovarea presupune realizarea și îmbunătățirea produselor, perfecționarea și introducerea în fabricație a noi tehnologii (inovarea de proces), dar și implementarea a noi metode de organizare a producției și a muncii, a noi resurse de materii prime.

Intensitatea procesului inovațional nu este constantă deoarece inovația tehnologică nu este uniform răspândită în interiorul sistemului. Inovația se concentrează în anumite sectoare-cheie. În aceste sectoare procesul inovațional tinde spre crearea unui mediu favorizant. Pe măsura dezvoltării tehnologice, colectarea, prelucrarea și transmiterea informațiilor a dobândit o

tot mai mare importanță, iar mijloacele utilizate în acest scop au devenit tot mai numeroase. Societatea umană tinde tot mai mult să devină o societate informațională. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale determină modificări majore în structura economică, oferind în același timp noi posibilități pentru ocuparea forței de muncă. Utilizarea rapidă și pe scară extinsă a noilor descoperiri științifice în cadrul sistemului tehnologic, dar și extinderea rolului mecanismelor de piață au efecte contradictorii în ceea ce privește evoluția nivelului tehnologic al diferitelor economii naționale. Dezvoltarea tehnologiilor de vârf presupune dominația anumitor firme care utilizează înalta tehnologie și care au o capacitate de inovare deosebită.

Țările industrializate care dețin supremația în domeniul tehnologiilor de vârf pot fi considerate și țări „inovatoare”. Țările nou-industrializate sau în curs de dezvoltare care preiau tehnologiile folosite în țările dezvoltate devin țări „imitatoare”. Dar, pentru aceasta este necesară și o bază industrială, informațională, științifică capabilă să preia și să utilizeze descoperirile tehnologice ale țărilor industrializate. În aceste condiții un rol deosebit revine firmelor industriale care trebuie să se adapteze noilor cerințe ale pieței, pentru a face față concurenței acerbe. Ele trebuie să coopereze și cu oamenii de știință, să fie deschise la noile descoperiri tehnologice și să aibă capacitate de inovare. Deși, începând din 1985 s-a acordat o atenție deosebită cercetării științifice, totuși, întreprinderile industriale fac abia primii pași în domeniul inovării industriale.

Dezvoltarea durabilă a industriei nu se poate realiza decât pe baza progresului tehnologic. Progresul tehnologic este perceput ca mijloc de diversificare a produselor industriale și de sporire a calității acestora, dar și de schimbări structurale în industrie. Tranziția de la un sistem tehnologic la altul implică stimularea creativității forței de muncă, prin care se asigură exploatarea noilor tehnologii. În cazul extinderii tehnologiilor informaționale, rolul ofertei de forță de muncă sporește substanțial. Numai un personal cu o calificare corespunzătoare determină prelucrarea eficientă a unui volum tot mai mare de date și informații, fiind capabil să ia deciziile care se impun.

Progresul tehnologic prin mutațiile pe care le produce asupra aparatului productiv contribuie la schimbarea raporturilor dintre factorii de producție. În condițiile globalizării, schimbările tehnologice din țările dezvoltate au un efect direct și asupra industriei din țara noastră, ceea ce impune din partea firmelor industriale românești capacitate de acumulare a noilor tehnologii.

2.3.1. Elemente ale activității de cercetare-dezvoltare

În țara noastră s-a acordat o atenție deosebită activității de cercetare-dezvoltare începând din anul 1985. În continuare, vom prezenta o analiză a perioadei 1985-1999.

În perioada 1985-1989 numărul unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare a crescut de la 332 în anul 1985, la 343 în anul 1989.

Numărul unităților de cercetare științifică s-a menținut constant, înregistrându-se 62 în 1985, respectiv 63 în anul 1989. Unitățile mixte de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare au cunoscut o ușoară creștere a numărului lor de la 74 în 1985, la 83 în anul 1989.

Rețeaua unităților de cercetare științifică, alături de institutele de inginerie tehnologică și proiectare mai cuprinde și stațiunile de cercetare și producție agricolă al căror număr era de 92 de unități în anul 1985 și 93 de stațiuni în anul 1989.

Numărul salariaților din unitățile de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare a înregistrat o creștere în anul 1989 cu 11.351 de persoane față de numărul înregistrat în anul 1985, respectiv 158.613 salariați.

Personalul de specialitate din activitatea de cercetare științifică a fost estimat la 35.648 de persoane în anul 1985, respectiv 39.530 de salariați în anul 1989. În activitatea de inginerie tehnologică personalul de specialitate a cunoscut o creștere sistematică în perioada 1985-1988, ajungând la 30.648 de angajați în anul 1988. În anul următor numărul acestora a scăzut cu 2.074 de persoane. În activitatea de proiectare personalul de specialitate a înregistrat oscilații anuale, numărul angajaților variind de la 29.170 de persoane în anul 1985, la 27.811 de salariați în anul 1986, respectiv 28.971 de persoane în anul 1989.

Numărul salariaților cu studii superioare reprezentau în medie 35% din numărul total al salariaților din unitățile de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare. În industrie își desfășurau activitatea cel mai mare număr de specialiști cu studii superioare. Numărul salariaților cu studii superioare din industrie a crescut de la 36.860 de persoane în anul 1985, la 39.678 de angajați în anul 1989. În industria prelucrătoare lucra cel mai mare număr de specialiști cu studii superioare. În anul 1985 numărul angajaților cu studii superioare era estimat la 34.220 de persoane, iar în anul 1989 acesta a atins cifra de 36.954 de specialiști.

În industria extractivă numărul angajaților cu studii superioare era foarte mic, respectiv 3.042 de persoane în anul 1988 și 2.724 de specialiști în anul 1989.

În construcții numărul salariaților cu studii superioare din unitățile de cercetare a crescut de la 4.908 persoane în anul 1985, la 5.779 de angajați în anul 1989, ceea ce reprezenta 9,68% din numărul total al cercetătorilor la nivel național.

În agricultură, în stațiunile de cercetare numărul maxim de specialiști a fost înregistrat în anul 1987, respectiv 7.573 de persoane, reprezentând 12,88% din numărul total al cercetătorilor la nivel național. În anul 1989, numărul acestora a scăzut la 6.542 de specialiști, respectiv 10,96% din numărul total al cercetătorilor la nivel național. În învățământ numărul cercetătorilor a atins cifra de 1.066 de persoane în anul 1989. În domeniul

sănătății și asistenței sociale numărul maxim de cercetători a fost înregistrat în anul 1988 și anume 2.935 de angajați, respectiv 4,98% din numărul total al cercetătorilor existenți în țară. În anul 1989 a avut loc o reducere a specialiștilor din cercetarea medicală la 2.642 de angajați, ceea ce reprezenta 4,43% din numărul total al specialiștilor din cercetare la nivel național (anexa nr. 2.7).

În perioada 1990-1993 numărul de unități de cercetare-dezvoltare și proiectare a crescut în comparație cu perioada 1985-1989 la 369 de institute în anul 1990, 423 de unități în anul 1992, respectiv 493 în anul 1993. Dintre acestea, unitățile de cercetare-dezvoltare și-au majorat numărul de la 171 de unități în anul 1990 la 211 în anul 1992, respectiv 291 în anul 1993.

În cazul institutelor de proiectare pentru obiective de investiții, deși, în general, a avut loc o creștere a numărului acestora, totuși s-au înregistrat și oscilații de la 52 în anul 1990, la 59 în anul 1992 și o ușoară reducere la 51 în anul 1993.

Stațiunile centrale și stațiunile de cercetare și producție agricolă nu și-au majorat numărul prea mult în comparație cu perioada 1985-1989, dar și în acest caz numărul lor a oscilat de la 98 în anul 1990, la 93 în anul 1991, respectiv 95 în anul 1993.

Numărul de salariați a scăzut în perioada 1990-1993 în comparație cu perioada 1985-1989. În anul 1990 s-au înregistrat 148.513 salariați cu 21.451 de angajați mai puțin, ulterior scăzând la 123.064 de salariați în 1992, respectiv 113.267 de angajați în anul 1993. Dintre aceștia numărul salariaților cu studii superioare a scăzut la 55.957 de persoane în anul 1990 (cu 3.713 mai puțin decât în anul 1989), la 46.975 de angajați în anul 1991, la 44.240 de salariați în anul 1993.

În activitatea de cercetare-dezvoltare numărul angajaților a crescut la 74.736 de persoane în anul 1991 pentru a înregistra o puternică scădere în anul 1993, la 65.750 de persoane cu 2.354 de angajați mai puțin decât în anul 1989.

În activitatea de proiectare pentru obiective de investiții numărul salariaților a scăzut drastic în perioada 1990-1993 față de intervalul 1985-1989, ajungând la 22.819 angajați în anul 1991, respectiv 12.535 de salariați în anul 1993, cu 16.436 de persoane mai puțin decât în anul 1989.

Conform datelor statistice, în perioada 1991-1993, numărul de unități de cercetare-dezvoltare și proiectare a crescut de la 382 de institute în anul 1991, la 493 de unități de cercetare în anul 1993. Dintre acestea cele mai multe funcționau în agricultură, silvicultură, piscicultură și în industria prelucrătoare. Se remarcă faptul că în anii 1991 și 1992 numărul stațiunilor de cercetare din agricultură, silvicultură, piscicultură (112 stațiuni în anul 1991, respectiv 117 stațiuni de cercetare în anul 1992) depășea numărul de institute de cercetare din industria prelucrătoare (86 de institute în anul 1991, respectiv 108 institute în anul 1992).

În anul 1993, s-au înregistrat 143 de institute de cercetare în industria prelucrătoare și 116 stațiuni de cercetare în agricultură, silvicultură, piscicultură. În industria extractivă erau 11 institute de cercetare în anii 1991 și 1992, apoi numărul acestora a crescut la 13 în anul 1993, ceea ce reprezintă 2,63% din numărul total al unităților de cercetare. În construcții, numărul institutelor de cercetare-dezvoltare și proiectare a oscilat de la 45 în anul 1991, la 49 în 1992, respectiv 44 în anul 1993. În transporturi s-au înregistrat 6 institute în anul 1991, scăzând în următorul an la 4, pentru ca în anul 1993 să crească la 7 unități. În sectorul serviciilor publice numărul institutelor de cercetare era de 4 în anul 1991, s-a redus la 3 în anul 1992, crescând în 1993 la 7 unități. Numărul de salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare și proiectare a scăzut în perioada 1991-1993 cu 19.368 de angajați. În aceste condiții, se observă creșterea numărului de salariați în agricultură, silvicultură, piscicultură de la 25.291 de persoane în anul 1991, la 28.556 de angajați în anul 1992, respectiv 26.724 de salariați în anul 1993. În industria prelucrătoare numărul salariaților a scăzut de la 52.372 de persoane în anul 1991, cu 8.356 de angajați în anul 1993. În industria extractivă numărul salariaților a scăzut de la 6.621 de persoane, în anul 1991 la 4.696 în 1993. În construcții, deși numărul institutelor a rămas aproximativ același, numărul salariaților a scăzut la jumătate, de la 12.229 de angajați în anul 1991, la 6.657 de salariați în anul 1993. În transporturi numărul de salariați a scăzut de la 3.237 de salariați în anul 1991 la 2.117 angajați în anul 1993. În domeniul serviciilor publice numărul angajaților a scăzut puternic de la 9.219 în anul 1991, la 2.884 de salariați în anul 1992 pentru a crește în următorul an cu 5.061 de angajați. La nivel național, numărul salariaților din cercetare cu studii superioare a scăzut de la 46.975 de persoane în 1991, la 44.240 de specialiști în anul 1993, ceea ce reprezenta 39% din numărul total al salariaților din activitatea de cercetare-dezvoltare și proiectare. În stațiunile de cercetare din agricultură, silvicultură, piscicultură, numărul salariaților cu studii superioare a variat de la 3.987 de specialiști în anul 1991, la 5.251 de salariați cu studii superioare în anul 1992, la 4.493 de cercetători în anul 1993, ceea ce reprezenta doar 16,81% din numărul total al angajaților.

În industria prelucrătoare, numărul angajaților cu studii superioare a scăzut la 19.146 de cercetători, respectiv 43,49% din numărul total al salariaților din acest sector al economiei naționale. În industria extractivă, în anul 1993, specialiștii cu studii superioare reprezentau 44% din numărul total al salariaților.

În construcții, numărul salariaților cu studii superioare a scăzut de la 4.594 de specialiști în anul 1991, la 2.866 în anul 1993. De asemenea, în transporturi și telecomunicații numărul angajaților cu studii superioare a scăzut la 913 specialiști în anul 1993 cu 409 mai puțin decât în 1991. În domeniul

serviciilor publice, s-au înregistrat în anul 1993, 3.348 de salariați cu studii superioare, ceea ce reprezenta 42,13% din numărul total al angajaților.

În perioada 1994-1997 numărul de unități de cercetare a crescut de la 591 în 1994 la 616 institute în anul 1996, respectiv la 645 în anul 1997. Cele mai multe unități s-au înregistrat în sectorul întreprinderi, respectiv 496 de institute în anul 1997. În sectorul guvernamental au funcționat 109 unități în anul 1997, iar în învățământul superior 40 de unități.

În timp ce numărul de unități de cercetare a crescut, numărul de salariați a scăzut la 117.046 în anul 1994, diminuându-se până la 92.822 în 1997. Cei mai mulți salariați s-au înregistrat în sectorul întreprinderi și anume 68.702 angajați în anul 1997.

În sectorul guvernamental lucrau 18.493 de salariați în anul 1997. În învățământul superior lucrează cei mai puțini salariați, respectiv 5.627 de persoane.

Cele mai multe unități de cercetare sunt proprietate de stat (543 în anul 1997), urmate de cele aflate în proprietate mixtă (53 de institute în anul 1997) și privată (49 de institute în anul 1997).

Dintre salariații din institutele de cercetare doar 23% erau cercetători atestați în anul 1997. Numărul persoanelor cu studii superioare s-a menținut constant, respectiv 33.039 în anul 1997.

Cei mai mulți dintre salariații din sectorul întreprinderi sunt concentrați în industria prelucrătoare și anume 25.337 în anul 1997.

În ramura construcții metalice, mașini și echipamente lucrează 15.960 de salariați, în timp ce în chimie și fibre sintetice și artificiale își desfășoară activitatea 3.558 de angajați. O altă ramură care dispune de un personal de cercetare semnificativ este cea textilă, produse textile, confecții din textile, blănuri, pielărie și încălțăminte cu 1.151 de salariați, dar și metalurgia care are 2.212 angajați în cercetare. Agricultură, silvicultură și piscicultură se remarcă cu 7.117 salariați, din care 2.369 sunt cercetători. Conform datelor statistice, se observă că numărul cercetătorilor a scăzut în perioada 1995-1997 la 30.663 de persoane.

Cei mai mulți își desfășoară activitatea în domeniul științelor ingineresti și tehnologie, respectiv 19.667 de persoane și în domeniul științelor naturale și exacte, respectiv 5.968 de salariați.

În următorii ani 1998-1999 numărul de unități de cercetare a scăzut la 643, respectiv 626 de institute (din care în sectorul întreprinderi au fost 473, iar în sectorul guvernamental s-au înregistrat 109 unități).

În anul 1998 din cele 643 de institute de cercetare 490 se aflau în proprietate de stat, iar 153 în proprietate privată. În anul următor, unitățile de cercetare erau în proprietate de stat în număr de 444 de institute și 182 în proprietate privată.

Numărul salariaților a scăzut la 62.832 de persoane în anul 1998, respectiv 76.744 de angajați în 1999.

2.3.2. Evoluția principalilor indicatori de cercetare-dezvoltare

Cheltuielile curente ale unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare au fost în continuă creștere de la 15.713 milioane de lei în anul 1985, la 18.449 de milioane de lei în anul 1989. Cheltuielile curente ale unităților de cercetare au fost repartizate pe următoarele tipuri de activități:

- lucrări de cercetare științifică și inginerie tehnologică;
- proiectare obiective de investiții;
- producție;
- alte lucrări și servicii.

Pentru lucrările de cercetare științifică și inginerie tehnologică cheltuielile curente au variat de la 6.670 de milioane de lei în anul 1985 la 6.786 de milioane de lei în anul 1986, respectiv 6.883 de milioane de lei în anul 1988. În anul 1989 au înregistrat o ușoară scădere la 6.864 de milioane de lei.

Pentru proiectare obiective de investiții cheltuielile curente au variat de la 3.232 de milioane de lei în anul 1985 la 3.204 milioane de lei în 1986, respectiv 2.954 de milioane de lei în anul 1988. În anul 1989 au crescut la 3.106 milioane de lei.

Pentru producție, cheltuielile curente alocate au înregistrat o continuă creștere de la 5.020 de milioane de lei în anul 1985 la 7.016 milioane de lei în anul 1987, respectiv 7.887 de milioane de lei în anul 1989, ceea ce a reprezentat 42,75% din totalul cheltuielilor de cercetare.

Cheltuielile curente ale unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare au fost alocate, în principal, industriei, acestea fiind în creștere de la 9.833 de milioane de lei în anul 1985, la 11.041 de milioane de lei în anul 1989. În industria extractivă cheltuielile curente de cercetare au atins nivelul maxim în anul 1987, respectiv 724 de milioane de lei. Ulterior au scăzut, ajungând la 612 milioane de lei în anul 1989. În industria prelucrătoare au fost alocate cele mai mari cheltuieli curente care au crescut de la 9.223 de milioane de lei în 1985 la 10.429 de milioane de lei în anul 1989, ceea ce a reprezentat 56,52% din volumul total al cheltuielilor curente de cercetare repartizate la nivel național. În construcții, cheltuielile curente s-au menținut în perioada 1985-1989, la un nivel constant, înregistrându-se în anul 1989, o sumă de 1.195 de milioane de lei. Agricultură reprezintă o ramură care secondează industria prelucrătoare din punct de vedere al cheltuielilor curente de cercetare repartizate, acestea majorându-se de la 3.327 de milioane de lei în anul 1985 la 4.867 de milioane de lei în anul 1989. În transporturi cheltuielile curente de cercetare s-au menținut la un nivel aproximativ constant, înregistrându-se 347 de milioane de lei în anul 1986, respectiv 338 de milioane de lei în anul 1989.

În ramura ocrotirea sănătății și asistență socială se remarcă scăderea cheltuielilor curente de cercetare de la 557 de milioane de lei în anul 1985 la 428 de milioane de lei în anul 1989.

Investițiile efectuate de unitățile de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare au crescut de la 1.657 de milioane de lei în anul 1985 la 2.417 milioane de lei în anul 1989. Cele mai mari fonduri de investiții au fost alocate industriei. Fondurile de investiții repartizate au crescut de la 1.097 de milioane de lei în anul 1985 la 1.731 de milioane de lei în anul 1989. Dintre acestea cea mai mare parte a fost alocată industriei prelucrătoare. Fondurile de investiții repartizate industriei prelucrătoare au crescut de la 1.080 de milioane de lei în anul 1985 la 1.679 de milioane de lei în anul 1989, ceea ce a reprezentat 69,46% din fondurile totale de investiții alocate cercetării științifice. Fondurile de investiții efectuate de unitățile de cercetare științifică din ramura construcții au atins nivelul maxim de 147 de milioane de lei în anul 1986, în anii următori scăzând până la 103 milioane de lei în anul 1989.

Agricultura este a doua ramură a economiei naționale care a beneficiat de fonduri de investiții semnificative. Acestea au atins nivelul maxim în anul 1988, respectiv 577 de milioane lei. În anul 1989, fondurile de investiții au scăzut la 407 milioane lei. În silvicultură, investițiile efectuate de unitățile de cercetare științifică au variat de la 47 de milioane de lei în anul 1985 la 18 milioane de lei în 1987, respectiv 23 de milioane de lei în anii 1988 și 1989.

În învățământ se observă oscilații puternice de la un an la altul. În anul 1985 investițiile au fost situate sub 0,5 milioane de lei, apoi în 1986 și 1988 investițiile alocate au fost de 3, respectiv 6 milioane lei. În anii 1987 și 1989 investițiile au fost majorate la 42 de milioane de lei, respectiv 55 de milioane lei.

În ramura ocrotirea sănătății și asistență socială fondurile de investiții efectuate de unitățile de cercetare științifică au oscilat de la 25 de milioane de lei în anii 1985 și 1987 la 13 milioane de lei în anul 1986 pentru a se majora la 60 de milioane de lei în anul 1989.

Cheltuielile totale din activitatea de cercetare-dezvoltare au fost de 15.552 de milioane de lei prețuri curente în anul 1990, 92.328 de milioane de lei prețuri curente în anul 1992, respectiv 335.059 de milioane de lei prețuri curente în anul 1993. Cea mai mare parte a cheltuielilor este destinată cheltuielilor curente, peste 90%, iar un procent mai mic este alocat investițiilor. În anul 1990, au fost alocate 92,88% pentru cheltuielile curente și 7,11% pentru investiții. În anul 1992 au fost repartizate 93,07% cheltuielilor curente și 6,92% pentru investiții. În anul 1993 cheltuieli curente au avut o pondere de 96,78%, iar investițiile au reprezentat 3,21%.

Veniturile din activitatea de cercetare-dezvoltare au crescut de la 18.015 milioane de lei prețuri curente în anul 1990, la 92.345 de milioane de lei prețuri curente în anul 1992, la 328.725 de milioane de lei prețuri curente în anul 1993.

Veniturile din contractele de cercetare-dezvoltare au crescut de la 6.976 de milioane de lei prețuri curente în 1990 la 41.332 de milioane de lei prețuri curente în anul 1992, respectiv 151.053 de milioane de lei prețuri curente în anul 1993. În același timp, veniturile din contractele de proiectare pentru obiectivele de investiții au crescut de la 3.767 de milioane de lei prețuri curente în anul 1990, la 32.106 milioane de lei prețuri curente în anul 1993.

De asemenea, veniturile din activitatea de producție s-au majorat de la 6.607 milioane de lei prețuri curente în anul 1990, la 123.958 de milioane de lei prețuri curente, în anul 1993.

Cheltuielile curente s-au majorat în perioada analizată de la 17.321 de milioane de lei prețuri curente în anul 1991, la 155.726 de milioane de lei prețuri curente în anul 1993. În anul 1991, cheltuielile curente după sursa de finanțare au provenit de la bugetul de stat în proporție de 26,7%, de la bugetul fondului special în proporție de 43,2% (respectiv 7.483 de milioane de lei prețuri curente), de la agenții economici în proporție de 20% (respectiv 3.464 de milioane de lei prețuri curente) și din alte surse în proporție de 10,1% (1.749 de milioane de lei prețuri curente).

În anul 1992, cheltuielile curente au fost finanțate în proporție de 26% de la bugetul de stat. Au crescut cheltuielile finanțate de la bugetul fondului special la 22.221 de milioane de lei prețuri curente, reprezentând 49,2% din cheltuielile totale, mai mult cu 6% decât în anul 1991. Ponderea cheltuielilor provenite de la agenții economici a scăzut la 17,7%. De asemenea, ponderea cheltuielilor din alte surse a scăzut la 7,1%. În anul 1993, structura surselor de finanțare s-a modificat. Ponderea cheltuielilor de la bugetul de stat a fost de 14,5%, respectiv 22.606 milioane de lei prețuri curente. Cheltuielile finanțate de la bugetul fondului special au avut o pondere de 60,4%, în timp ce finanțarea de la agenții economici a scăzut la 16,8%. Din alte surse au fost asigurate 8,3% din cheltuielile curente.

În anul 1991, cheltuielile curente în valoare de 17.321 de milioane de lei au fost repartizate în proporție de 24,9% pentru cercetare fundamentală, 69,6% pentru cercetare aplicativă și 5,5% pentru dezvoltare experimentală. În anul 1992, cheltuielile curente au fost repartizate în proporție de 21% pentru cercetarea fundamentală. Pentru cercetarea aplicativă s-au alocat 71,5% din cheltuielile curente, respectiv 32.293 de milioane de lei. Pentru dezvoltarea experimentală s-au repartizat 3.387 de milioane de lei, respectiv 7,5%. În anul 1993, din cele 155.726 de milioane de lei, s-au repartizat 110.148 de milioane de lei (70,7%) pentru cercetarea aplicativă, cercetării fundamentale revenindu-i 32.820 de milioane de lei (21,1%). Pentru dezvoltarea experimentală cheltuielile au crescut la 12.758 de milioane de lei, ceea ce reprezenta 8,2% din suma totală a cheltuielilor curente.

Analizând datele statistice privind cheltuielile finanțate de la bugetul de stat, pe principalele programe naționale, se remarcă faptul că în anul 1991

pentru dezvoltarea tehnologică s-au repartizat 19,6% din totalul cheltuielilor, respectiv 907 milioane de lei prețuri curente. Pentru programele socioumane în același an s-au alocat 712 milioane de lei prețuri curente, ceea ce a însemnat 15,4% din totalul cheltuielilor. Au urmat din punct de vedere al importanței programele pentru agricultură și silvicultură, respectiv 14,7% (680 de milioane lei) din totalul cheltuielilor finanțate de la bugetul de stat. De sume mai mici au beneficiat programele pentru energie (287 de milioane de lei), informatizare (185 de milioane de lei) și biotehnologie (134 de milioane de lei). În următorii doi ani ponderea cheltuielilor pentru dezvoltare tehnologică a crescut la 23,2% în 1992 (2.724 de milioane de lei) pentru a scădea la 14,9% (3.360 de milioane de lei prețuri curente) în anul 1993. Pentru programele socioumane ponderea a fost de 16,7% în anul 1992, respectiv 14,9% în anul 1993. Pentru programele din agricultură și silvicultură, ponderea în totalul cheltuielilor a crescut la 18% (2.113 milioane de lei prețuri curente) în anul 1992, în următorul an reducându-se la 13,1% (2.966 de milioane de lei prețuri curente). Se observă că a scăzut ponderea programelor pentru biotehnologie și informatizare. Pentru programele de energie s-a alocat 8% din cheltuielile finanțate de la bugetul de stat în anul 1992 și 5,1% în anul 1993 (1.164 de milioane de lei prețuri curente).

Cheltuirile totale s-au majorat în perioada 1994-1997, ajungând la 3.610.925 de milioane de lei prețuri curente. Dintre acestea peste 94% sunt repartizate cheltuielilor curente și restul investițiilor (cheltuielilor de capital). În anul 1995 cheltuielile totale au ajuns la 1.283.702 milioane de lei prețuri curente din care cheltuielile curente înregistrate au fost de 1.224.428 de milioane de lei prețuri curente. În anul 1996 cheltuielile totale au fost de 1.901.872 de milioane de lei prețuri curente din care numai 101.941 de milioane de lei prețuri curente au fost alocate pentru cheltuielile de capital (investiții). În anul 1997 cheltuielile curente reprezentau 3.419.163 de milioane de lei prețuri curente, iar investițiile erau egale cu 191.762 de milioane de lei prețuri curente.

Cele mai multe cheltuieli de cercetare au fost efectuate în industria prelucrătoare, respectiv 69.700 de milioane de lei prețuri curente în anul 1997, din care 67.222 de milioane de lei prețuri curente (96,44%). Se detașează net ramura construcții metalice, mașini și echipamente cu 55.342 de milioane de lei prețuri curente în 1997. Cheltuieli importante au avut loc în metalurgie, respectiv 5.423 de milioane de lei prețuri curente și în ramura alte produse din minerale nemetalice, 1.809 milioane de lei prețuri curente. Și chimia a beneficiat în anul 1997 de 2.497 de milioane de lei prețuri curente.

În anul 1998 cheltuielile totale au crescut la 4.669.496 de milioane de lei prețuri curente, respectiv 5.926.696 de milioane de lei prețuri curente în anul 1999. Cea mai mare parte a acestor cheltuieli a fost repartizată sectorului întreprinderi, respectiv 3.585.208 milioane de lei în anul 1998 și 4.566.229 de milioane de lei în anul 1999.

Din analiza datelor statistice se observă că ponderea cheltuielilor din sectorul întreprinderi a scăzut de la 85,67% din totalul cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în 1994, la 77,04% în anul 1999. În schimb, ponderea cheltuielilor din sectorul guvernamental s-a majorat la 20,34% în anul 1999.

În schimb, cheltuielile de capital (investițiile) în sectorul întreprinderi, s-au redus în anul 1998 la 119.307 milioane de lei prețuri curente pentru a crește la 157.883 de milioane de lei în anul 1999.

Un aspect negativ îl reprezintă cheltuielile cu investițiile (de capital) a căror pondere a fost în anul 1999 de numai 4,42% din totalul cheltuielilor de cercetare. În sectorul întreprinderi, cheltuielile cu investițiile au reprezentat 3,45% din totalul cheltuielilor de cercetare în anul 1999. Nivelul redus al cheltuielilor totale de cercetare-dezvoltare din toate cele trei sectoare (întreprinderi, guvernamental și învățământul superior) și, implicit, a cheltuielilor de investiții în domeniul cercetării, nu favorizează dezvoltarea unui climat propice inovării industriale.

Analizând premisele financiare, ajungem la concluzii negative. Astfel, ponderea cheltuielilor totale de cercetare-dezvoltare în produsul intern brut (PIB) a scăzut de la 0,71% în anul 1996, la 0,41% în 1999. Se remarcă reducerea ponderii cheltuielilor de cercetare-dezvoltare din sectorul întreprinderi de la 0,52% la 0,30% din PIB. Aceeași tendință au înregistrat și cheltuielile de cercetare-dezvoltare din sectorul guvernamental a căror pondere în PIB a fost de 0,08% în anul 1999. Ponderea cheltuielilor din învățământul superior în PIB este nesemnificativă, respectiv 0,03% în anul 1999.

2.3.3. Activitatea de inovare în industria prelucrătoare

În perioada 1985-1989 numărul total al cererilor de brevete de invenții a crescut de la 4.580 de cereri în 1985 la 6.137 de cereri în anul 1989. Cele mai multe cereri au fost depuse de către specialiștii români. Numărul cererilor pentru brevete de invenții au crescut de la 4.201 în anul 1985, la 5.875 în anul 1989. Numărul cererilor depuse de specialiștii străini au variat de la 379 în anul 1985, la 286 în anul 1986, respectiv 262 în anul 1989. Cererile de brevete de invenții depuse de specialiștii străini au reprezentat un procent mic din numărul total al cererilor și anume 8,27% în 1985, 7,19% în 1987, respectiv 4,26% în 1989. Numărul total al brevetelor de invenție acordate au crescut continuu de la 2.452 în 1985 la 3.086 în anul 1989. Conform datelor statistice, numărul de brevete de invenție acordate reprezentau 53% din numărul total de cereri în anul 1985, 54% în 1986, 49% în 1988, respectiv 50% în 1989. Numărul de brevete de invenție acordate specialiștilor români a crescut de la 1.981 de brevete în 1985 la 2.900 de brevete în 1989. Pentru specialiștii români numărul de brevete de invenție acordate au reprezentat numai 50% în 1986, 46% în 1988, respectiv 49% în 1989 din numărul total al cererilor de brevete depuse la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

În perioada 1990-1993 numărul de cereri de brevete de invenții a scăzut de la 3.081 în 1990, la 1.826 în anul 1993. Dintre acestea deși, cele mai multe au fost depuse de specialiștii români, totuși și acestea au fost în scădere de la 2.752 în anul 1990, la 1.414 în anul 1993.

Numărul de cereri depuse de străini a fost în creștere de la 329 în anul 1990, la 427 în anul 1992 și 412 în 1993. Numărul de brevete de invenții acordate românilor a variat de la 1.291 în anul 1990, la 2.104 în anul 1991, respectiv 1.590 în anul 1993.

Cererile de brevete au crescut ajungând la 1.006 în anul 1996 și 1.236 în anul 1997. Au fost aprobate numai 60% (604 brevete în anul 1996, respectiv 738 în anul 1997) din cereri. Cele mai multe brevete au fost acordate în domeniul științelor ingineresti și tehnologice (344 în anul 1996, respectiv 549 în anul 1997).

În anul 1996, au fost acordate 90 de brevete în domeniul științelor naturale și exacte, pentru ca în anul 1997, să fie aprobate 84 de brevete în domeniul științelor medicale.

La nivel național întreprinderile din industria prelucrătoare care au aplicat inovarea tehnologică în producție au fost estimate la 628 în anul 1995, respectiv 733 în 1996. La nivelul anului 1995, s-a constatat că 123 de întreprinderi au introdus în fabricație produse noi, alte 112 au pus în practică noi procedee tehnologice și 393 de întreprinderi au aplicat ambele forme de inovare tehnologică. În perioada 1997-1999 numărul întreprinderilor care au aplicat inovarea tehnologică a scăzut de la 259 în anul 1997, la 239 în anul 1999. Se remarcă creșterea numărului de întreprinderi care au aplicat inovarea pe produs și prin procedee tehnologice. În anul 1995, întreprinderile cu un grad mai ridicat de inovare au fost concentrate în următoarele ramuri: mașini și echipamente (98 de întreprinderi), textilă și produse textile (61 de întreprinderi), alte produse din minerale nemetalice (45 de întreprinderi), construcții metalice și produse din metal (39 de întreprinderi), chimie și fibre sintetice și artificiale (38 de întreprinderi). În anul 1996, numărul întreprinderilor care au introdus ambele forme de inovare tehnologică (mixtă) a crescut la 610 în comparație cu 393 în 1995, ceea ce presupune o schimbare pozitivă în modul de abordare a competitivității produselor industriale. Se remarcă industriile textilă și produse textile (63 de întreprinderi), chimie și fibre sintetice și artificiale (43 de întreprinderi), mașini și echipamente (94 de întreprinderi), mobilier (40 de întreprinderi). În perioada 1997-1999 în industria textilă numărul întreprinderilor care au aplicat inovarea a scăzut, înregistrându-se 21 în ultimul an analizat (anexa nr. 2.8).

În 1999 numai nouă întreprinderi mai aplicau inovarea pe produs și 12 întreprinderi foloseau inovarea mixtă. În ramura chimie și fibre sintetice și artificiale lipsa de inițiativă în domeniul inovării a dus la scăderea numărului întreprinderilor interesate de introducerea noilor tehnologii la 27 de întreprinderi

În anul 1999 din care 14 au aplicat atât inovarea prin produse cât și prin noi procedee tehnologice. În cazul ramurii prelucrarea cauciucului și a maselor plastice numărul întreprinderilor care au aplicat inovarea tehnologică a rămas constant, respectiv 15, fiind interesate de introducerea în fabricație de noi produse. În metalurgie, preocuparea pentru îmbunătățirea procedeeelor tehnologice sau fabricarea a noi produse, s-a manifestat doar în cazul a 6 întreprinderi. În ramura construcții metalice și produse din metal, 12 întreprinderi au introdus noi produse în fabricație și au îmbunătățit procedeele tehnologice. În industria de mașini și echipamente, deși se fabrică produse de înaltă tehnologie, în anul 1999, numai 56 de întreprinderi au introdus noi produse în fabricație și au îmbunătățit procedeele tehnologice. În industria de mașini și aparate electrice, tendința a fost de scădere a numărului de întreprinderi care au introdus inovarea tehnologică, atingând astfel cifra de 15 în anul 1999, din care 6 întreprinderi au fabricat noi produse. În anul 1999, se remarcă numărul relativ mare de întreprinderi, respectiv 17, din industria mijloace de transport rutier, care au aplicat inovarea prin produse și mixtă.

În consecință, tot mai puține întreprinderi din industria prelucrătoare fabrică noi produse sau aplică noi procedee tehnologice. Conform datelor statistice în anul 1995, numai 28,9% din numărul total al întreprinderilor din industria prelucrătoare au aplicat în producție inovarea tehnologică. Efectele aplicării inovării tehnologice au fost minime. Astfel, produsele noi și îmbunătățite reprezentau peste 10% din cifra de afaceri a unui segment ce reprezintă 11,9% din întreprinderile industriei prelucrătoare. Produsele noi și îmbunătățite asigurau 10% din valoarea exporturilor realizate, în cazul a 8,6% din întreprinderile sectorului analizat.

În anul 1996, întreprinderile din industria prelucrătoare care au introdus inovarea tehnologică în producție, reprezentau o pondere de 31,9%. Produsele noi și îmbunătățite dețineau peste 10% din cifra de afaceri în cazul a 15,9% din întreprinderile industriei prelucrătoare.

Această formă de inovare asigura în anul 1996 peste 10% din valoarea exporturilor realizate de 10,90% din întreprinderi. Totuși, aceste rezultate obținute la nivel național în industria prelucrătoare sunt nesemnificative în condițiile concurenței acerbe la nivel european și mondial, datorându-se capacității reduse de inovare a întreprinderilor industriale și a echipelor manageriale din toate punctele de vedere.

Întreprinderile cu activități de inovare tehnologică, în anul 1996, dețin ponderi ridicate în următoarele industrii: celuloză, hârtie și carton (61,9%), prelucrarea țigăiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari (64,3%), chimie și fibre sintetice și artificiale (53,1%), mașini și aparate electrice (75,6%), mașini și echipamente (50,7%), mijloace de transport rutier (71,1%). În perioada 1997-1999 ponderea întreprinderilor care au avut activitate de C-D s-a redus la 9,8% în anul 1997, respectiv 10,1% în 1999.

În anul 1999, valoarea produselor noi și îmbunătățite deținea peste 10% din cifra de afaceri în cazul a 2,8% din întreprinderile industriale românești. Produsele noi și îmbunătățite asigurau peste 10% din valoarea exporturilor realizate în cazul a 2,0% din întreprinderile industriei prelucrătoare, ceea ce demonstrează slaba preocupare a specialiștilor din întreprinderi pentru îmbunătățirea și perfecționarea gamei de produse. În ramura chimie și fibre sintetice și artificiale deși, aproximativ 28-30% din întreprinderi au avut activitate de C-D, totuși valoarea produselor noi și îmbunătățite a fost nesemnificativă în cadrul cifrei de afaceri și a exporturilor realizate. Se remarcă, în anul 1999, industria de mașini și echipamente, unde valoarea produselor noi și îmbunătățite deținea peste 10% din cifra de afaceri în cazul a 11,7% din întreprinderi și peste 10% din exporturile realizate pentru 8,5% din întreprinderi. Activitatea de C-D se evidențiază în industria de mașini și aparate electrice, în industria de aparatură și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie și în industria mijloacelor de transport rutier. Cu toate acestea, valoarea produselor noi și îmbunătățite contribuie foarte puțin la cifra de afaceri și la valoarea exporturilor realizate de întreprinderile respective (anexa nr. 2.9).

Concluzii

În perioada 1985-1989 numărul de unități de cercetare a crescut și o dată cu ele și numărul de salariați. Cel mai mare număr de salariați cu studii superioare lucra în industria prelucrătoare. Cheltuielile curente ale unităților de cercetare repartizate pe tipuri de activități (lucrări de cercetare științifică și inginerie tehnologică; proiectare obiective de investiții; producție; alte lucrări și servicii) au fost în continuă creștere.

Investițiile efectuate de unitățile de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare au crescut la 2.417 milioane de lei în anul 1989, din care cea mai mare parte a acestor fonduri a fost alocată industriei prelucrătoare. De asemenea, această perioadă se caracterizează prin creșterea numărului cererilor de brevete, atât din partea specialiștilor români, cât și a celor străini. Ponderea brevetelor de invenție acordate pentru români a fost de aproximativ 50% din numărul total al cererilor de brevete depuse la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

În perioada 1990-1997 numărul de institute de cercetare a crescut în comparație cu perioada 1985-1989, ajungând la 645 de unități în anul 1997. Dar, în aceste condiții, numărul de salariați a scăzut vertiginos, inclusiv al celor cu studii superioare.

În următorii ani 1998-1999 numărul de unități de cercetare s-a redus la 493 în anul 1998, respectiv 473 în anul 1999.

Cheltuielile totale au crescut de la an la an, 90% fiind destinate cheltuielilor curente iar un procent mai mic investițiilor. Se remarcă și majorarea veniturilor din contracte de cercetare-dezvoltare și din activitatea de producție.

Cheltuielile de cercetare au fost finanțate de la bugetul de stat și din alte surse pe programe naționale, evidențiindu-se cele pentru dezvoltare tehnologică. De asemenea, cei mai mulți cercetători își desfășoară activitatea în domeniul științelor inginerești și tehnologice. Cererile de brevete de invenții au crescut fiind aprobate aproximativ 60% dintre acestea. Din analizele datelor statistice, reiese că ponderea cheltuielilor totale de C-D în produsul intern brut a scăzut la 0,41% în anul 1999, ceea ce reprezintă un fapt negativ. Începând din anul 1995, întreprinderile românești din industria prelucrătoare au început să aplice inovarea tehnologică în producție. Unele întreprinderi au aplicat inovarea prin produse, altele prin procedee tehnologice sau mixtă. În perioada 1997-1999 totuși numărul întreprinderilor care au aplicat inovarea tehnologică a început să scadă, ajungând la 239 în anul 1999. Produsele noi și îmbunătățite contribuie la exporturile făcute de întreprinderi și la creșterea cifrei de afaceri. Totuși întreprinderile industriale românești sunt abia la începuturile aplicării inovării tehnologice în producție, în condițiile în care piața mondială este invadată de produse de înaltă tehnologie ale marilor companii.

Deși, la nivel național există programe de stimulare a inovării începând din 1998, totuși întreprinderile nu colaborează cu institutele de cercetare pentru îmbunătățirea activității de inovare.

În consecință, se pot departaja două perioade 1985-1989, respectiv 1990-1999.

Perioada 1985-1989 se caracterizează prin următoarele elemente:

- creșterea numărului de institute de cercetare;
- creșterea numărului de salariați din care cei cu studii superioare reprezentau 35% din numărul total al angajaților;
- creșterea cheltuielilor curente;
- creșterea investițiilor;
- creșterea numărului cererilor de brevete;
- ponderea brevetelor de invenție acordate specialiștilor români reprezenta 50% din numărul total de cereri depuse la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

Perioada 1990-1999 se definește prin următoarele caracteristici:

- creșterea numărului de institute de cercetare și în special a celor private;
- scăderea drastică a numărului de salariați, din care 40% sunt cercetători atestați;
- reducerea ponderii cheltuielilor totale de cercetare-dezvoltare în produsul intern brut (PIB) la 0,41% în anul 1999;
- scăderea inovațiilor;
- majorarea veniturilor din contracte de cercetare-dezvoltare și din activitatea de producție;
- creșterea numărului cererilor de brevete;

- ponderea brevetelor de invenție acordate reprezentau 60% din numărul total de cereri depuse la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci;
- aplicarea inovării prin produse, procedee tehnologice și mixtă în unele întreprinderi din industria prelucrătoare;
- scăderea numărului de întreprinderi din industria prelucrătoare care aplică inovarea în producție.

Aplicarea inovării tehnologice în industria prelucrătoare ar permite dezvoltarea preponderentă a anumitor ramuri care încorporează în produsele lor un conținut tehnic și tehnologic înalt, ceea ce ar determina creșterea competitivității acestora.

Utilizarea inovării prin schimbări de tehnologii de execuție, modificări ale echipării tehnologice, ale volumului fabricației și organizării acesteia, ale mărimii structurii și nivelului mediu de calificare a forței de muncă ar duce la dezvoltarea durabilă a ramurilor industriei prelucrătoare.

Se impune acordarea unei atenții deosebite activității de cercetare și, în special, celei de inovare tehnologică.

De asemenea, implementarea invențiilor brevetate în producție constituie un punct de plecare în acest domeniu. O industrie prelucrătoare nu se poate dezvolta decât pe baza unei activități de inovare industrială bine fundamentată, care are la bază rezultatele cercetărilor specialiștilor din fiecare ramură industrială.

Industria prelucrătoare națională trebuie să facă eforturi deosebite de adaptare la noile cerințe ale pieței, de implementare a noilor tehnologii, de fabricare a unor produse de înaltă calitate competitive pe piața internă și externă.

O industrie durabilă se bazează pe tehnologii moderne, de înaltă competitivitate.

Este necesar ca toate transformările calitative care au avut loc în activitatea de cercetare să se reflecte și în producție, în toate ramurile industriei prelucrătoare.

Bibliografie

1. Drucker F. Peter, *Inovația și sistemul antreprenorial*, Editura Enciclopedică, București, 1993.
2. Papaconstantinou George, *Technologie et résultats industriels*, l'Observateur de l'OCDE, nr. 204, 1997.
3. Pavelescu Florin-Marius, *Progresul tehnologic și ocuparea forței de muncă*, București, 1997.
4. Perț Steliana, *Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele strategiei europene pentru ocupare (SEO)*, ESEN 2: 29, București, CIDE, 2002.

5. Popescu Ion A.; Rădulescu Dorin, Modelarea sistemelor de producție, Editura Tehnică, București, 1986.
6. Russu Corneliu; Mihăescu Olga; Pelinescu Elena, Creația științifico-tehnică și inovarea industrială, Editura Politică, București, 1989.
7. Suciu Marta Cristina, Formarea și adaptarea profesională a forței de muncă la condițiile economiei de piață, A.S.E., Facultatea de Economie Generală, București, 1995.
8. Vickery Graham; Wurzburgy Gregory, Entreprises: flexibilité, compétence et emploi, l'Observateur de l'OCDE, no. 202, 1996.
9. L'image des produits européens, Centre d'Observation Économique de la Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris, Problèmes économiques no.2430, 1995.
10. Obstacles aux échanges avec les économies en transition, Centre pour la Coopération avec les Economies en Transition, OCDE, Paris, 1994.
11. *** Anuarul statistic al României 1990, 1994, 1996, 1998, 2000, Institutul Național pentru Statistică.
12. xxx Politica industrială în perspectiva aderării la UE, ESEN 2: 6, București, CIDE, 2002.
13. *** Resursele de muncă ale unităților economice, Academia Ștefan Gheorghiu, București, 1981.

Capitolul 3

MODELE MACROECONOMICE. TENDINȚE ȘI DEZVOLTĂRI RECENTE ÎN DOMENIUL MODELĂRII

3.1. Elemente teoretice de modelare a creșterii și dezvoltării economice

Unul dintre obiectivele principale ale prezentei lucrări fiind elaborarea și operaționalizarea unui model de dezvoltare ale activităților industriale, considerăm utilă sesizarea și evidențierea unor elemente de bază ale celor mai importante modele economice utilizate până în prezent.

Modelele macroeconomice au fost elaborate pe baza teoriilor economice agreate în anumite momente sau locuri. Astfel, teoriile monetariste au contribuit la apariția modelelor economice, în special, în SUA (modelul Băncii Federale din Saint-Louis, modelul BEA, modelul macroeconomic al Departamentului Comerțului SUA). Alte bănci centrale au adoptat modele bazate pe o sinteză a teoriilor keynesiste și monetariste.

În Franța, majoritatea modelelor sunt de esență keynesistă sau neokeynesistă, luând în considerare fluxul cerere-producție-venit-cerere, raportul prețuri-salarii, dependența capitalului de cererea anticipată și costuri, legătura dintre autofinanțare și investiții–capacitate de producție, folosindu-se funcții de producție Cobb-Douglas.

Revăzând principalele argumentații științifice ale modelelor economice, identificăm următoarele teorii care au fundamentat conceperea lor:

- teoria lui **John Stuart Mill**, care propune analiza valorii unei mărfi în funcție de puterea sa de cumpărare, cererea fiind considerată cerere efectivă, nelegată de prețul mărfurilor, de elasticități diferite ale ofertei de mărfuri. J.S. Mill surprinde și existența stocului speculativ, legătura dintre inflație și capital. Modelele preiau din teoria lui Mill și dezvoltă ecuația cererii internaționale de mărfuri, probleme de echilibru multiplu etc.;
- teoriile **neoclasice** realizează extinderea previziunilor economice sub aspect cantitativ. Se promovează ideea că prin prețuri se vor elimina surplusurile pe toate piețele, inclusiv cea a forței de muncă.

Samuelson, de exemplu, propune urmărirea următoarelor tipuri de echilibre: investiții-economii, cerere-ofertă monetară, dobândă-venit, dobândă-investiții.

Keynes relevă importanța veniturilor, a eficienței marginale a capitalului și a ratei dobânzii, propunând studierea cererii globale în raport cu oferta globală, legând inflația de costuri și de ocuparea locurilor de muncă.

Putem afirma că teoria lui Keynes a stat la baza punerii în valoare a econometriei, care a devenit un element esențial în dezvoltarea științei economice, în ultimul timp.

În anii 1960, **curbele Phillips** susțin că, dacă previziunile privind inflația se realizează, șomajul rămâne la rata sa naturală pe termen lung și dacă rata inflației este prestabilă, se poate prevedea rata șomajului pe termen lung.

Milton Friedman afirmă că factorul cel mai important în influențarea evoluției activităților economice este modificarea stocului de bani (masa monetară).

R. Courlis este adeptul teoriei „economiei rivale”, al economiilor concurente, luând în considerare economia de îndatorare, comportamentul patrimonial, cererea și oferta orientată.

Sintetizând, în funcție de caracteristicile dezvoltării economice, în figura nr. 3.1, prezentăm principalele categorii de modele economice.

Figura nr. 3.1

Clasificarea modelelor de creștere economică

A. Modelele creșterii echilibrate	B. Modele de dezechilibru	C. Modele ale creșterii ciclice	D. Modele care includ politice economice
A.1 Creștere echilibrată fără progres tehnic a) Modele neoclasice b) Modele postkeynesiene c) Modele de la Cambridge A.2. Creștere echilibrată cu progres tehnic a) Progres tehnic autonom (neutru) b) Progres tehnic încorporat	Modele de oscilație a) Modele de tip accelerator – multiplicator b) Modele bazate pe dinamica comportamentelor c) Modele care includ profitul	a) Modele ale creșterii exogene b) Modele ale creșterii ciclice	a) Modele ale ciclului politico-economic b) Modele monetariste c) Modele neoclasice d) Modele ale ofertei

3.1.1. Modelele creșterii echilibrate

Modelele creșterii echilibrate, elaborate înaintea celui de-al doilea război mondial, au drept obiect precizarea caracteristicilor unei economii situate pe o

trajectorie în creștere, care verifică fie un echilibru de piață neoclasică, fie un echilibru global keynesian.

1. Creștere echilibrată fără progres tehnic

a) *Modele neoclasice*

Această categorie de modele se bazează pe ideea de creștere echilibrată permanentă, reglată prin variația raportului capital/producție (flexibilitatea coeficientului capitalului), raport ce variază în funcție de prețurile relative ale factorilor de producție (munca și capitalul) și antrenează substituții ale factorilor, necesare stabilității creșterii.

Dezvoltate pe baza teoriei lui **Robert Solow**, aceste modele recurg la funcții de producție omogene, de gradul I cu doi factori substituibili, de forma:

$$Y = f(K, L)$$

unde: Y = producția

K = capitalul

L = munca

Limitele acestor modele sunt următoarele:

- nu integrează funcția de investiții;
- se bazează pe ipoteza unei înclinații spre economisire, în general, constantă;
- presupun asigurarea completă a folosirii factorului muncă în mod permanent și automat.

În competiția cu modelele postkeynesiene, modelele neoclasice au fost dezvoltate în următoarele direcții:

- introducerea progresului tehnic neutru (**Solow**);
- considerarea mai multor sectoare productive (**Usawa, Meade**);
- căutarea unei creșteri optimale (**Phelps**);
- monetarizarea modelelor de creștere (**Tobin, Patinkin**).

Aceste dezvoltări duc la integrarea considerentelor de politică economică în modelele de creștere.

b) *Modele postkeynesiene*

Această categorie include modelele de tip **Harrod-Domar**, care vizează creșterea în termenii evoluției cererii pe termen lung.

Modelul Harrod-Domar presupune egalitatea dintre rata de creștere efectivă (\dot{K}/K), rata justificată și rata de creștere naturală, presupunând că volumul dorit al ocupării forței de muncă este echivalent cu cel al ocupării depline, deziderat foarte greu realizabil. El include o funcție de economisire ($S = s \cdot Y$) și o funcție de investiție ($I = b \cdot \dot{Y}$), unde: S = economisirea, s = înclinația marginală spre economisire ($s = S/Y$). Acest model consideră investiția atât ca generator de venit (Y), având efect de multiplicator, cât și susceptibilă de a genera capacități noi de producție.

Limitele modelului constau în:

- comportamentul celor două funcții – funcția de investiții exprimă o tehnologie imobilă, iar funcția economisirii nu ia în considerare modificările în repartitia veniturilor;
- relația de echilibru dintre înclinația marginală spre economisire (S/Y), coeficientul capitalului (K/Y) și rata creșterii volumului de muncă ($\Delta L/L$) este greu de realizat, ceea ce generează dezechilibre pe termen lung sau mediu.

c) *Modelele de la Cambridge*

Aceste modele relevă confuzia dintre capitalul fizic și cel financiar din cadrul modelelor neoclasică, afirmând că evoluția valorilor capitalului nu poate fi constantă datorită prețurilor relative ale capitalului, punând astfel, în discuție funcția de producție neoclasică.

Prin construcția unor funcții de economisire diferențiată, se încearcă să se stabilească noi relații între teoria repartiției și teoria creșterii, introducând un regulator intern de stabilizare a modelelor și anume flexibilitatea înclinației marginale de economisire legată de efectul investiției asupra repartiției venitului.

Cele mai cunoscute variante în cadrul acestei categorii sunt modelele **Kaldor, Pasinetti, Modigliani și Samuelson**.

2. Creștere echilibrată cu progres tehnic

a) *Progres tehnic autonom (neutru)*

Condițiile neutralității progresului tehnic au rezultat din analizele lui **Hicks, Harrod și Solow**.

Potrivit modelului **Harrod-Domar**, progresul tehnic crește cu o rată constantă, funcția de producție fiind:

$$Y = F [K, A_{(t)} L] \rightarrow F [K, I],$$

unde: $I = A_{(t)} L$, iar

$$A = e^{at} = \text{progres tehnic}$$

Introducerea progresului tehnic neutru crește randamentul forței de muncă (L), accentuând șomajul și tendința de depresiune economică.

În cazul autonomiei, progresul tehnic ca element independent de orice variabilă economică – fiind dependent numai de timp, funcția de producție, conținând progres tehnic cu *trend* exponențial – are forma:

$$Y = K^{-a} \cdot L^{1-a} \cdot e^{zt}$$

unde z = rata anuală de creștere a venitului sub efectul progresului tehnic.

Limita acestui model constă în paradoxul formării capitalului (investiției) fără progres tehnic.

b) Progres tehnic încorporat

Modelele de acest tip (**Solow, Arrow** etc.) încorporează progresul tehnic fie în factorul capital, fie în factorul muncă, fie în ambii factori. Considerând progresul tehnic nu numai o cauză a creșterii ci și un efect al acesteia, s-au putut dezvolta modele care explică progresul țărilor avansate și stagnarea celor subdezvoltate.

Caracteristic modelelor discutate în cele precedente este, în cazul teoriilor postkeynesiene, accentuarea înclinației spre economisire (moneda și fiscalitatea, respectiv politicile monetare și bugetare). În cazul teoriei neoclasice, argumentația se bazează pe flexibilitatea coeficientului capitalului (K/Y) și mecanismul prețurilor, care mențin *trendul* echilibrat al creșterii.

3.1.2. Modele de dezechilibru. Modele de oscilație

Începând cu secolul XIX, s-a evidențiat periodicitatea evoluțiilor economice, cu expansiuni și depresiuni care se derulează alternativ. Astfel, teoria keynesiană a evidențiat fluctuațiile investițiilor și rolul lor în determinarea ciclurilor economice.

a) Modelele de tip accelerator-multiplicator

În 1939, **Samuelson** a emis ideea că unii indicatori, ca de exemplu investițiile, pot deține un rol de accelerator al creșterii, în timp ce consumul ar fi determinat de venit (PIB) cu o întârziere de o perioadă.

Multiplicatorul arată influența unui factor de impuls (investiție) asupra venitului ($\Delta y = K \cdot \Delta I$) transmisă impulsului, fiind asigurată de cheltuielile de consum (C) determinate de înclinația marginală spre consum (C), cu ajutorul multiplicatorului K, considerat instantaneu.

Deci, investiția indusă (parte a investiției globale, care depinde de variația venitului – PIB) este determinată printr-o relație tip accelerator, de coeficientul marginal al capitalului.

b) Modele bazate pe dinamica comportamentelor

Acest tip de model introduce dominantă psihologică în studiul ciclurilor economice. El combină funcția de investiție și funcția de economisire, plasând echilibrele instabile în condițiile în care înclinația spre investiție (i) este mai mare decât înclinația spre economisire (s). Se creează astfel o dependență funcțională indirectă a creșterii economice de comportamentele de economisire ale subiecților economici.

c) Modele care includ profitul

Modelul include două variabile: investiția realizată, I, care determină venitul și stocul de capital, decizia de noi investiții, D, depinzând de profitul destinat

finanțării și de stocul de capital. Comportamentul producătorului, alegerea sa de a face noi investiții poate influența acumularea de profit. În cazul în care $D < I$, economia poate intra în ciclu depresiv, cu scăderea profitului și a stocului de capital.

3.1.3. Modele ale creșterii ciclice

a) Modele ale creșterii exogene

Aceste modele sugerează posibilitatea ca prin instrumente de politică economică să se acționeze asupra unor variabile determinative (rata profitului, stocul de capital, rata de economisire, investiție autonomă etc.) pentru a orienta creșterea economică spre resorbții și depresiuni sau adecvarea expansiunii în limitele dorite. Sunt cunoscute ca modele de acest tip modelul **Hicks**, modelul **Goodwin** și modelul **Robinson**.

b) Modele ale creșterii ciclice

Această categorie de modele a apărut în anii 1950 și se bazează pe combinația unui model de creștere cu un model ciclic (de exemplu, modelul **Smithies**, modelul **Allen** etc.).

În esență, se apreciază că o economie poate trece de la depresiune spre expansiune, acționând asupra punctelor de inflexiune a creșterii, determinate de evoluția consumului și a creșterii.

3.1.4. Modele care includ politicile economice

În cadrul acestor modele, politicile economice devin variabile exogene, acționând asupra fluctuațiilor variabilelor economice sau asupra creșterii.

a) Modele ale ciclului politico-economic

Acest tip de modele demonstrează interesul autorităților publice de a genera ele însele cicluri economice. De exemplu, modelul **Nordhaus** leagă evoluția economiei de ciclul electoral, după alegeri guvernul acționând deflaționist, iar înainte de alegeri stopând sau reducând șomajul. Similar, modelul **Frey** presupune că guvernul își maximizează utilitatea, cu restricția de a fi reales.

Combinând mecanismele de propagare internă a fluctuațiilor cu influențe aleatoare exogene, aceste modele încearcă să ia în considerare cicluri de creștere puternic afectate de măsuri de politică economică și de modificările structurale legate de reconstrucție și dezvoltare.

b) Modele monetariste

Susținând stabilitatea sistemelor economice de piață, **Friedman** admite posibilitatea dezechilibrelor generate de politicile conjuncturale, demonstrând că fluctuațiile veniturii (PIB) sunt determinate de variațiile stocului de monedă

(contrar lui Keynes, pentru care fluctuațiile sunt generate cu investiții prin multiplicator).

c) Modele neoclasice

Pe baza asocierii teoriei șomajului natural cu principiul anticipațiilor raționale, aceste modele ajung la concluzia neputinței politicii economice de a acționa asupra producțiilor și șomajului prin intermediul cererii (conform abordărilor keynesiene).

Acest tip de model se bazează pe conceptul echilibrului dinamic, acceptând fluctuațiile prețurilor și volumului cantitativ al producției pe baza anticipațiilor raționale ale agenților economici.

d) Modelele ofertei

Această categorie de modele pleacă de la ideea că oferta produce cererea și evidențiază limitele ratei de impozitare în alimentarea bugetului cu venituri, limite care exprimă demobilizarea productivă a agenților economici (de exemplu, modelul **Laffer**). Modelele ofertei resping axiomele keynesiene (exprimate prin multiplicatorul bugetar), invalidând astfel obiectivul stabilizării pe termen scurt, prin posibilul impact pozitiv al politicilor fiscale și bugetare asupra economiei. Totodată, se apreciază că expansiunea monetară constituie un factor de accelerare a relansării, dovedindu-se, prin componența cheltuielilor publice, un generator de dezechilibru.

Rezultă că gama de modele ce pot fi utilizate pentru configurarea viitoare sau optimizarea factorilor de producție inerenți evoluției industriei este deosebit de bogată și permite numeroase adaptări în funcție de specificul obiectivelor de etapă. Totuși, apreciem că în condițiile prezente, industria românească trebuie să fie puternic susținută și revigorată prin acțiuni energice care să-i permită relansarea necesară participării la circuitul de valori pe plan european și mondial, cu produse de calitate. În acest sens, fără a fi o soluție exclusivă, considerăm că modelul care ar permite previziunile adecvate aducerii industriei la nivel de avantaj competitiv trebuie ales din categoria modelelor ofertei.

Un tip de model al ofertei ar reprezenta un instrument operativ și eficient pentru inițierea unei politici active de investiții, cu alocare optimă a resurselor, mai ales în industriile care utilizează tehnologii avansate, creatoare de valori adăugate substanțiale.

Această orientare este absolut necesară în situația actuală a mediului economic național. De multe ori, antreprenorii români au invocat cuantumul deosebit de mare al impozitelor, drept cauză a involuției afacerilor, România distingându-se drept o țară cu o fiscalitate excesivă. Din această cauză, managerii ezită sau chiar refuză angajarea unor specialiști eficienți, care ar pretinde salarii mari, rezultând, proporțional, obligații financiare mari pentru angajator. Astfel, calitatea producției suferă și, de multe ori, pentru a se face

față exigențelor pieței, se recurge la munca „la negru”, ceea ce produce distorsiuni ale mediului economic cu consecințe dificil de preconizat în timp. De altfel, statistica principalelor cauze de limitare a activității în industrie, în anul 2000, relevă că principalele cauze sunt: cererea insuficientă 20%; probleme financiare 19%; incertitudinea mediului economic 14%; legislație incompletă sau confuză 10%; lipsa materiilor prime, greutatea în aprovizionarea cu mărfuri 10% etc.

Utilizarea modelelor ofertei presupune impulsionează creșterii aportului de capital intern și extern direcționat spre o economie bazată pe cunoaștere sau „noua economie” creatoare de valori materiale și spirituale net superioare, încurajându-se, în același timp, creșterea gradului de profesionalizare și ocupare a resurselor umane, acțiuni susținute de promovarea tehnologiilor de vârf.

3.2. Considerații de ordin metodologic.

Procesul modelării, clase de modele

Este cunoscut faptul că cercetarea științifică ridică de la bun început, indiferent de domeniul în care se desfășoară, problema mijloacelor de investigare. Evoluția în timp a metodologiei de cercetare științifică a adăugat noi etape în derularea demersului științific, încât s-a ajuns ca astăzi, desfășurarea cercetării să parcurgă practic, câteva etape bine definite de la observare, la descrierea formală urmată de identificarea caracteristicilor cuantificabile și măsurarea lor, ceea ce a permis determinarea unor corelații cantitative și formularea unor noi adevăruri de fond. Cunoașterea și evidențierea evoluției caracteristicilor unui obiect studiat se întemeiază atât pe cunoașterea anterioară (experiența sau „stocul de cunoștințe”) și pe observare, cât și pe analiza aspectelor cantitative care detaliază și individualizează fiecare dintre aceste caracteristici.

Dificultatea sau imposibilitatea lucrului cu obiecte reale (sau cel puțin cu unele dintre ele), cum este și cazul fenomenelor economice, a generat necesitatea reprezentării acestora. Concepută inițial ca imitare, reproducerea „în mic” a obiectului real, reprezentarea a devenit treptat simbolică și apoi „de esență”, proces în care factorul cantitativ și analiza (evoluția) cantitativă au jucat un rol important. Reprezentarea a devenit model, iar procesul construirii acestuia a devenit modelare.

Relativ recent cristalizat, conceptul de modelare cunoaște în prezent interpretări mai mult sau mai puțin diferite.

Modelarea este înțeleasă de mulți autori ca o metodă de operare teoretică sau practică asupra unor obiecte, fenomene sau procese care, de regulă, nu sunt cele reale, adică cele care constituie obiectul cercetării, dar sunt

într-o anumită corespondență cu acestea, substituindu-li-se în unele dintre etapele cercetării.

Procesul modelării este, pe de altă parte, considerat de foarte mulți specialiști în domeniu, ca un proces de cunoaștere prin care se studiază un obiect cu ajutorul altui obiect. Obiectul studiat este originalul (O), iar obiectul cu care se studiază este modelul (M).

Modelarea a fost utilizată în procesul gnoseologic încă de marii filosofi și gânditori ai antichității (Aristotel, Euclid, Ptolemeu), ca și de renumiți cercetători ai evului mediu (Copernic, Kepler, Descartes), dar conceptul ca atare a fost introdus relativ recent.

3.2.1. Evoluția procesului de modelare în sfera economiei. Elementele metodologice

În economie, marile școli ale secolelor XVIII-XIX, ca și școlile clasică și neoclasică, școala keynesiană și multe altele (vezi capitolul 1) au elaborat modele ale fenomenelor economico-financiare atât la nivel macro cât și mezo sau microeconomic.

Reprezentant al școlii circuitului (secolul XVIII), **Pierre Boisguillebert** formulează descriptiv modelul venitului global ca funcție de rentă, explicând prin legăturile cauzale cu alte categorii economice (gradul de ocupare, consumul, producția) mecanismul prin care renta determină venitul global¹.

Fondatorul școlii fiziocrate (secolul XVIII), **François Quesnay**, formulează, sub forma unui tablou economic, un model al echilibrului static într-o economie închisă, întemeindu-și argumentația pe existența unor fluxuri economice, relativ bine definite, între participanții la realizarea actului economic. Este interesant de observat, că peste mai bine de un secol, aceasta însemnând în anii '30 ai secolului XX, un alt mare economist, **Wassily Leontief**, reia această problemă, elaborând pe baza fluxurilor economice existente între diferite activități, modelul balanței legăturilor între ramuri (BLR) care, chiar dacă depășit astăzi, a condus la formularea unor categorii economice noi ca, de exemplu, cea a cheltuielilor totale, ce reprezintă quantumul cu care ar trebui să crească produsul total al unei ramuri în cazul în care s-ar produce creșterea cu o unitate a produsului final al unei alte ramuri. Prin mijloacele uzuale (tradiționale) din economie, stabilirea creșterii producției domeniilor furnizoare, în cazul fenomenului de creștere a cererii „în valuri” nu este posibilă decât cu mare aproximație și limitând la unul sau două cercurile de conexiune („valurile”). Folosind modelul matricial, acuratețea și precizia cresc.

Nu vom insista mai mult asupra acestui model, întrucât este foarte bine cunoscut și a fost deja aplicat, în special în economiile de tip planificat.

¹ Stroe R., „Modelarea deciziei financiare”, Editura ASE, București, 2001, p. 18.

Încă din secolul XIX, **Jean Baptiste Say**, reprezentant de seamă al școlii clasice, formulează legea debușeelor, al cărei model îl prezintă legătura dintre cerere (C) și producție (Q): produsele se schimbă pe produse, astfel încât o producție oarecare își generează propria cerere, adică $C = f(Q)$.

Unul dintre primele modele ale masei monetare (M) a fost sintetizat de **Irwing Fisher** – reprezentant al școlii neoclase (finele secolului XIX – începutul secolului XX), pornind de la viteza de circulație a banilor (V), nivelul prețurilor (P) și volumul tranzacțiilor (T).

$$M \times V = P \times T$$

În paralel, reprezentanții școlii de la Cambridge, **Alfred Marschal** și **François Pignon**, formulează modelul cererii de bani (M_d) sub forma $M_d = h \times P \times Y$, unde h este coeficient de lichidități, iar Y reprezintă venitul real.

Ambele modele ilustrează legătura dintre bani și economia reală, legătură neacceptată până atunci de cercetarea științifică economică.

Privit formal, un model este o mulțime de relații între o mulțime de variabile și parametri. Spre exemplu, dacă ne referim la modelul BLR, există variabile de tip x (fluxuri sau produs total), variabile de tip y (produs final), parametri de tip a (consumuri specifice, care sunt cunoscute) sau A (consumuri totale, calculate pe baza celor precedente), precum și relații de tip sume sau sume de produse. Mulțimea relațiilor constituie sisteme de tip nedeterminat având n ecuații și $2n$ necunoscute. Existența a n grade de libertate permite formularea a trei genuri de probleme:

- determinarea produselor finale, dacă produsele totale sunt cunoscute; este fie o problemă de tip *post-factum* (ce produs final rezultă ca o consecință a unui produs total obținut deja), fie de tip politică economică (pe ce produse finale se poate sconta dacă nivelul produsului total este dat);
- determinarea produsului total, dacă cele finale (ale diverselor sectoare) sunt date; este o problemă de politică economică: dacă se preconizează un anumit nivel al produsului final, cât ar trebui să fie produsul total;
- determinarea unui număr n de produse finale și totale în cazul în care celelalte n sunt date; este o problemă combinată între cele două precedente.

Modelarea este tot mai intens folosită în științele sociale și, în special, în cele economice datorită unui nou orizont de investigare și anume experimentarea realizată prin tehnica simulării.

Simularea reprezintă o tehnică de cercetare a dinamicii unor evoluții reale, bazate pe similitudinea de proprietăți sau relații ce există între obiectul (fenomenul, procesul) real și modelul lui. Componentele modelului (variabile, relații, limitări) reprezintă proprietăți (attribute) ale obiectului real (originalul). Datorită complexității „realului”, între acestea și componentele modelului nu

poate exista o corespondență biunivocă. Elementele de dinamică ale modelului – relații, legături, condiționări, limite – își permit obținerea de valori numerice pentru anumite variabile, rezultate fie din soluția sistemului de relații (ecuații, inecuații), fie din valorile date unor parametri exogeni, fie din ambele.

Simularea este o metodă eficientă pentru rezolvarea multor probleme legate de politică economică, de previziunile conjuncturale, de elaborare de predicții, de evoluție a unor sectoare în funcție de dinamica unor factori de influență – cum este și cazul modelului preconizat în prezenta lucrare – pentru evaluarea implicațiilor evoluției diverșilor factori de producție asupra dezvoltării industriale durabile etc.

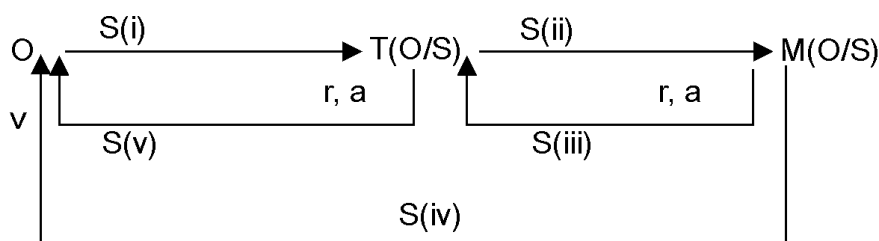
Rezultatul practic cel mai important al acestor tipuri de modele este potențialul lor de a oferi recomandări cu privire la deciziile cele mai adecvate situației (procesului) modelate și, concomitent, momentul propice adoptării acestor decizii.

Procesul modelării presupune existența a trei elemente de referință: obiectul real O , modelul M și cercetătorul înțeles ca subiect al cercetării S , a cărui contribuție este esențială în procesul modelării. Subiectul participă la proces cu o teorie $T O / S$, adică o teorie despre original în interpretarea subiectului S . Una dintre consecințele participării la procesul modelării acestui element S , marcat de un accentuat caracter subiectiv este faptul că rezultatul procesului nu este mic. De regulă, pornind de la un același original O și chiar cu aceeași teorie T doi subiecți diferiți S_1 și S_2 pot concepe modele diferite M_1 și M_2 . Din acest motiv, modelul este înțeles ca un model privind originalul O în interpretarea subiectului S , adică $M O/S$, respectiv condiționat de subiect.

Între cele trei elemente constitutive ale procesului modelării pot fi evidențiate legături de reprezentare r , verificare v și ajustare a într-un proces în care conexiunile directă și inversă sunt întotdeauna prezente (figura nr. 3.2).

Figura nr.3.2

Elementele constitutive ale procesului de modelare și conexiunile dintre ele

Sursa: Radu S., op. cit., p. 24.

Plecând de la această reprezentare distingem mai multe etape ale elaborării unui model și anume:

- I. enunțarea de către S, pe baza teoriei acceptate de el, a proprietăților originalului. Fie „o” numărul acestor proprietăți, adică:

$$P_1(0), P_2(0), \dots, P_o(0)$$

- II. transpunerea proprietăților în model:

$$P_1(0) \rightarrow P_1(M), P_2(0) \rightarrow P_2(M), \dots, P_o(0) \rightarrow P_o(M)$$

- III. formularea altor proprietăți ale modelului, pe baza înțelegerii modului său de funcționare și, în continuare, în limitele teoriei pe care subiectul se bazează. Fie m numărul acestor proprietăți, adică:

$$P_{o+1}(M), P_{o+2}(M), \dots, P_{o+m}(M)$$

Etapa presupune relații de verificare a lui M cu T și de ajustare a acestuia în limitele teoriei; concomitent apar elemente ce depășesc teoria și care sunt verificate în limitele ei, conturându-se posibilitatea ajustării teoriei;

- IV. verificarea noilor proprietăți ale modelului asupra originalului:

$$P_{o+1}(M) \rightarrow P_{o+1}(0), P_{o+2}(M) \rightarrow P_{o+2}(0), \dots, P_{o+m}(M) \rightarrow P_{o+m}(0)$$

- V. concluzii, o etapă în care se formulează fie componente noi ale teoriei, fie argumente care să confirme și să consolideze ceea ce deja se știa, fie argumente pentru ajustări ale celor deja cunoscute etc.

3.2.2. Clase de modele

Există un număr important de criterii după care se pot clasifica modelele, în cele ce urmează fiind luate în considerare cele întâlnite cu o frecvență mai mare în literatura de specialitate și care ne sunt cele mai folositoare pentru alegerea și încadrarea modelului ce se preconizează a fi construit în prezenta lucrare.

- a) **Gradul de similitudine** între model și original, criterii în funcție de care distingem:
- *modelul ionic*, ce păstrează cea mai mare similitudine între M și O; proprietățile se păstrează, iar diferențierile sunt nesemnificative;
 - *modelul analogic* – care păstrează doar o analogie cu originalul, nemaexistând nici o similitudine; nu se mai păstrează nimic din ceea ce reprezintă formele excesive de identificare sau manifestare a originalului, ci doar esența acestuia;
 - *modelul simbolic* – ce nu mai are natură fizică, ci numai simbolică, reprezentarea făcându-se prin simboluri matematice, logice, fizice, cartografice etc. De exemplu, modelul legii atracției universale, lege

potrivit căreia forța de atracție f între două corpuri din univers este direct proporțională cu masa lor m_1 și m_2 și invers proporțională cu pătratul distanței d dintre ele:

$$Ef = m_1 \times m_2 / d^2 \quad (1)$$

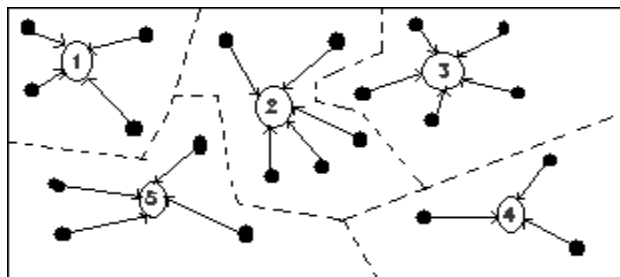
Este interesant de observat că astfel de modele, făcând abstracție de componenta fizică, permit generalizări în domenii ce nu au nici o legătură cu cel căruia îi aparține obiectul cercetării inițiale. Spre exemplu, modelul (1) este utilizat și în domeniul economic pentru determinarea intensității legăturilor economice între comunități teritoriale diferite (zone geografice, țări, regiuni, provincii, județe, departamente etc.). În acest caz masa este substituită printr-un indicator cantitativ relevant ca, de pildă, volumul schimburilor comerciale, iar forța devine coeficientul de intensitate a legăturilor economice (comerciale) reciproce. La nivelul unei țări, coeficienții f pot fi de exemplu definiți la nivelul a două localități. Dacă numărul acestora este n , atunci se pot calcula, în principiu, n^2 coeficienți f ; valorile acestora pot fi grupate pe intervale pentru fiecare localitate în parte, rezultând o ierarhie a intensității legăturilor economice ale fiecărei localități și pe cale de consecință, direcția polarizării acestor legături. Pot fi astfel definite, „centrele de polarizare”, ce identifică acele localități către care gravitează viața economică dintr-un teritoriu dat și, de asemenea, pot fi identificate „zonele de polarizare” ale fiecărui centru (figura nr. 3.3).

b) **Caracteristica variabilelor modelului** ne permite să distingem:

- modelul determinist – la care variabilele modelului nu sunt considerate aleatoare, relațiile dintre ele fiind precizate cu certitudine în împrejurarea dată. Un exemplu de astfel de modele este modelul BLR menționat anterior;
- modelul stocastic – în cazul căruia variabilele sunt aleatoare și/sau relațiile dintre ele sunt definite probabilistic în raport cu împrejurarea. Un astfel de model este cel cunoscut sub numele de modelul „jurnalistului” (sau al „vânzătorului de ziare”). În acest model se consideră elemente cunoscute, cu parametri măsurați, câștigul realizat prin vinderea unui ziar b și pierderea cauzată de nevinderea și, respectiv, returnarea la distribuitor a unui exemplar p . Variabila aleatoare este cererea zilnică de ziare z .

Figura nr. 3.3

Centre și zone de polarizare într-un teritoriu delimitat

Legendă:

- comunități teritoriale atrase
- centre de polarizare
- limita zonelor de polarizare
- limita teritoriului considerat

Fie z cu valori cuprinse în intervalul $[0, Z]$; distribuția de probabilitate $p(z)$ se poate scrie:

$$p(z) = \begin{pmatrix} p(0) & p(1) & \dots & p(z) \\ 0 & 1 & \dots & z \end{pmatrix}$$

Obiectivul jurnalistului este de a obține zilnic cel mai bun câștig posibil și de aceea el trebuie să decidă zilnic numărul de ziare pe care îl preia spre vânzare n , care este definit astfel ca variabilă de decizie.

Valoarea zilnică a câștigului (R) are expresia:

$$R(m) = \sum_{z=0}^{n-1} p(z)[b \cdot z - p \cdot (n - z)] + \sum_{z=n}^Z p(z) \cdot b \cdot z \quad (2)$$

Modelul menționat este generalizabil pentru orice vânzare de bunuri care se depreciază rapid în timp, fiind, în consecință, un model de decizie pentru comercializarea bunurilor cu perisabilitate ridicată sau a celor ce fac obiectul vânzării într-o economie cu o inflație galopantă.

- c) **Comportamentul variabilelor modelului în timp** constituie criteriul după care modelele se clasifică în:
- *modele statice* – în care variabilele nu sunt indexate temporal sau în care variabilele se definesc independent de timp. Accepțiunea operațională este că în acest model nu există relații „peste timp” între variabilele sale. De exemplu, relația de structură a venitului național (Y) : $Y = C + S$, unde C = consumul și S = economiile este o relație presupusă a fi adevărată, indiferent de momentul de referință, de aceea este inutil să indexăm temporal variabilele;

- *modele dinamice* – în care variabilele sunt definite dependent de timp și sunt legate prin relația „peste timp”, adică presupun dependența la un moment a unei variabile de o altă variabilă considerată la un alt moment de timp.

Într-o formă foarte generală, o relație de model dinamic definește legătura între o variabilă de stare (x_t), pe de o parte și pe de altă parte, o mulțime de variabile de stare (x_{t-y}) și o mulțime de variante de decizie (U_{tj-tk}) unde t_j și t_k sunt tot indici de timp semnificând momentele de la care variabilele de stare precedente, respectiv cele de decizie încep să influențeze mărimea variabilei de stare de la momentul t :

$$x_t = f(x_{t-a}, x_{t-a-1}, \dots, x_{t-a-b}, U_{t-c-1}, \dots, U_{t-c-d})$$

Situație în care $t_j \in [a, b]$, iar $t_k \in [c, d]$; cel mai adesea întâlnim situații în care $a = 1$ și $c = 0$, adică dependența variabilei de stare x_t începe chiar cu starea precedentă și cu decizia simultană stării care se determină.

Unul dintre cele mai simple modele dinamice este cel al lui Domar, model ce vizează descrierea creșterii economice în condițiile unei economii închise (vezi subcapitolul 3.1).

d) **Scopul** este un criteriu pe baza căruia se disting:

- modele explicative – care urmăresc precizarea sau relevarea esenței obiectului studiat (fenomen, proces etc.) sau explicarea mecanismului de producere;
- modele predictive – care permit anticiparea modului de desfășurare a unui fenomen/proces, a scadențelor sale de evoluție;
- modele de decizie – al căror obiectiv este determinarea unor indicatori sau a unor mulțimi de valori ale acestora pe care se pot întemeia decizii asupra obiectului studiat sau a mecanismului său de evoluție. Acest tip de modele utilizează parametri de decizie, strategii de evoluție și consecințe dorite într-o mulțime de consecințe previzibile.

e) **Nivelul de referință** este un criteriu ce distinge modelele macroeconomice și modelele microeconomice. Unii autori diferențiază, după acest criteriu, încă o categorie, și anume, cea a modelelor de dezvoltare regională.

Prin prisma elementelor prezentate mai sus, pentru rezolvarea problemei influenței factorilor de producție asupra dezvoltării industriei s-a ales un model de tip simbolic, determinist, static cu valențe explicative, predictive și o decizie la nivel macroeconomic.

3.3. Definirea modelului ales și operaționalizarea acestuia în cazul industriei prelucrătoare

Pentru evaluarea influenței factorilor de producție asupra dezvoltării durabile a industriei naționale, cât și pentru realizarea unor modele posibile a

fost realizat un sistem software flexibil denumit **PIMEC**^{@*}.

Cu ajutorul acestui pachet software s-au construit câte patru modele atât pentru total industrie și pentru industria prelucrătoare (anexele nr. 3.1–3.8) cât și pentru 24** din subramurile industriei prelucrătoare. De asemenea au fost realizate prin două metode prognozele a opt indicatori macroeconomici și anume: indicii investițiilor, indicii fondurilor fixe, indicii eficienței resurselor materiale, indicii cheltuielilor de cercetare-dezvoltare și indicii producției, indicii productivității muncii, indicii valorii adăugate brute, rata de creștere a exportului în funcție de cei patru indicatori menționați anterior (vezi anexele nr. 4.1–4.10) .

Pentru determinarea modelelor matematice s-a utilizat metoda de regresie neliniară în variabile, bazată pe metoda celor mai mici pătrate.

Forma modelelor este:

$$Y = A_0 + A_1 F(X) + A_2 F(X) + \dots + A_n F(X)$$

unde: n – reprezintă numărul indicatorilor macroeconomici considerați;

$F_i(X)$, cu $i = 1, \dots, n$, – funcțiile neliniare determinate;

A_i , cu $i = 0, \dots, n$ – parametrii modelului;

iar $X = (X_1, X_2, \dots, X_n)$ – vectorul mărimilor de intrare (a indicatorilor macroeconomici)

cu $X_i^T = (x_{1i}, x_{2i}, \dots, x_{Mi})$ unde M – numărul anilor luați în considerare.

Metoda regresiei multidimensionale neliniară în variabile

Determinarea modelului matematic se face pe baza prelucrării unor date privind evoluția simultană a mărimilor de intrare și ieșire.

Când modelul este de forma: $\hat{Y} = A_0 + A_1 F_1(X) + A_2 F_2(X) + \dots + A_n F_n(X)$

în care $X = (X_1, X_2, \dots, X_n)$ este vectorul mărimilor de intrare, atunci, pe baza matricelor de date, se calculează valorile medii \bar{Y} și \bar{F}_i $i = 1, 2, \dots, n$ și se formează matricele cu date centrate:

* Sistemul software PIMEC a fost elaborat de Mihaela Adina Mateescu sub îndrumarea științifică, din punctul de vedere al teoriei economice pe baza căreia au fost construite modelele și a metodologiei adoptate pentru realizarea software-ului, de Nicoleta Hornianschi.

** În lucrare sunt prezentate doar prognozele și modelele pentru total industrie și industria prelucrătoare.

$$F = \begin{bmatrix} F_{11} & F_{12} & \dots & F_{1n} \\ F_{21} & F_{22} & \dots & F_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ F_{M1} & F_{M2} & \dots & F_{Mn} \end{bmatrix} \quad y = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_M \end{bmatrix}$$

în care: $F_{ik} = F_i(X_{k1}, X_{k2}, \dots, X_{kn}) - \bar{F}_i$

$i = 1, 2, \dots, n$

$k = 1, 2, \dots, M$

$y_k = Y_k - \bar{Y}$

În aceste condiții, coeficienții se calculează cu relațiile:

$$A = (F^T F)^{-1} F^T y$$

$$A_0 = Y - \sum_{i=1}^n A_i \bar{F}_i$$

iar indicatorul de precizie al modelului cu relația:

$$R^2 = A^T (F^T y) / y^T y$$

Indicatorul de precizie al modelului de regresie R^2 tinde către 1 când modelul se apropie de comportarea reală a procesului.

Pentru realizarea prognozei indicatorilor macroeconomici s-au utilizat două metode: una bazată pe construirea unui sistem expert (folosind tehnici fuzzy), iar alta bazată pe tehnicile standard de modelare combinată cu tehnici fuzzy.

Sistemele expert sunt programe aplicative de inteligență artificială bazate pe cunoaștere specializată de nivel înalt, nivel atins în societate de cei mai competenți experți umani ai domeniilor aplicative ce se implementează în aceste sisteme. Denumirea de „sisteme expert” ce le este dată, rezultă din faptul că aceste programe sunt capabile să realizeze unele din performanțele de gândire și de intuiție pe care experții umani le obțin atunci când aplică o astfel de cunoaștere pentru a rezolva probleme complexe în domeniul lor de expertiză.

Avantajele sistemelor expert față de aplicațiile care au complexitate comparabilă, dar care sunt rezolvate cu ajutorul metodelor convenționale de programare a calculatoarelor, constau în puterea lor de a soluționa probleme cu ajutorul cunoașterii extinse asupra întregului domeniu specific, în capacitatea lor de a reprezenta și de a învăța, în ușurința cu care folosesc și combină diferite strategii de elaborare a planurilor de rezolvare. O caracteristică principală, care derivă din conceptele aplicate la elaborarea

sistemelor expert, este flexibilitatea acestora: când unele proceduri existente sunt actualizate sau sunt adăugate noi proceduri, nu este necesară rescrierea sau actualizarea celorlalte programe care alcătuiesc sistemul.

Primele sisteme expert construite au fost utilizate în genetică, apoi în medicină, industria turismului și treptat s-a ajuns și la construirea unor programe de recunoaștere de voce și chiar la sisteme expert pentru asistarea elaborării de programe pornind de la descrierea algoritmilor.

Puterea rezolutivă a sistemelor expert se bazează pe capacitatea lor de a memora, a întreține și a manevra cantități mari de piese de cunoaștere, specifice domeniului de expertiză, de a oferi o înaltă flexibilitate la reprezentarea cunoașterii, indiferent de complexitatea acesteia, de a elabora strategii și planuri de rezolvare rafinate și de a-și perfecționa aceste capacități prin învățare din experiență.

Deoarece sistemele expert sunt de fapt sisteme inteligente bazate pe cunoaștere, pentru rezolvarea problemelor, structura acestora este presupusă a satisface cerințele care definesc orice sistem formal. De aceea, vom privi sistemele expert ca fiind dotate cu mecanisme fundamentale, axiomatice, care se aplică pe un suport alcătuit din piese de cunoaștere despre obiecte, acțiuni și relații, cu ajutorul cărora sunt generate noi entități, bine formate, de tip obiectual, procesual sau relațional.

O analiză atentă și sistematică asupra domeniului de expertiză poate scoate în evidență cerințele sistemului expert privind adecvarea sistemului său formal în vederea exprimării cunoașterii despre obiectele, acțiunile și relațiile din acest domeniu, cunoaștere care se definește în termeni de sorturi, proprietăți și relații primitive. Suporturile obiectuale, procesuale și relaționale ale unui domeniu de expertiză reprezintă componentele semnificative ale bazei de date multisortate, definită în concordanță cu caracteristicile domeniului respectiv, înlesnind implementarea naturală a unor sisteme expert ce folosesc instrumente matematice puternice cum sunt logicile și algebrele multisortate.

Indiferent de cerințele particulare ale domeniului de expertiză dat, orice sistem expert poate fi conceput în concordanță cu următoarea schemă generală de structură:

- sistemul cognitiv, care este dedicat următoarelor funcțiuni și obiective legate de cunoaștere:
 - memorarea cunoașterii experte într-un spațiu de memorare special organizat, denumit bază de cunoștințe;
 - căutarea pieselor de cunoaștere specificate direct, prin simboluri identificatoare;
 - căutarea pieselor de cunoaștere referite indirect, prin proprietăți asociate și/sau valori atribuite acestora;

-
- căutarea pieselor de cunoaștere prin inferențe sau lanțuri inferențiale care pornesc din alte piese de cunoaștere sau din proprietăți/atribute ale acestora;
 - menținerea bazei de cunoștințe în actualitate cu evoluția domeniului de expertiză;
 - sistemul rezolutiv este dedicat următoarelor funcțiuni și obiective legate de rezolvarea problemelor:
 - alegerea strategiei de control adecvate pentru tipul problemei curente de rezolvat;
 - elaborarea planului de rezolvare a problemei curente;
 - comutarea controlată de la o strategie de control la alta;
 - desfășurarea acțiunilor prevăzute în planul de rezolvare;
 - verificarea consistenței pașilor de rezolvare cu obiectivele (subobiectivele) problemei curente;
 - constituirea informației de control pentru mecanismele fundamentale ale sistemului rezolutiv: mecanismul de evaluare a planurilor, mecanismul de comutare a strategiilor, mecanismul de comutare a planurilor, mecanismul de revenire;
 - trasarea drumurilor de raționament prin arborii deductivi;
 - sistemul explicativ este dedicat următoarelor funcțiuni și obiective legate de justificarea soluțiilor obținute de sistemul expert la problemele utilizatorilor:
 - interpretarea drumurilor de raționament trasate de către sistemul rezolutiv și emiterea justificărilor pentru soluțiile obținute;
 - evidențierea cauzelor greșelilor sau ale eșecului;
 - evidențierea pieselor de cunoaștere care lipsesc în lanțul de inferențe sau a celor care sunt suspecte de a furniza cunoaștere eronată;
 - sistemul de comunicare este dedicat furnizării de interfețe între utilizatori și sistemul expert.
 - sistemul metarezolutiv este dedicat următoarelor funcțiuni și obiective legate de adecvarea mecanismelor fundamentale ale sistemului expert, la caracteristicile domeniului de expertiză și ale tipurilor de probleme:
 - adecvarea mecanismelor fundamentale ale sistemului cognitiv: metoda de reprezentare a cunoașterii, mecanismele inferențiale aplicate peste baza de cunoștințe, metodele de căutare și de revenire prin grafuri și arbori, criteriile de clasificare și organizare a bazelor de cunoștințe;
 - adecvarea mecanismelor fundamentale ale sistemului rezolutiv: structura informației de control, metodele de rezolvare, strategiile de control, mecanismele de comutație pentru strategii, planuri și metode, mecanismele de trasare și de revenire;

- adecvarea mecanismelor fundamentale ale sistemului explicativ: tipuri de întrebări, adâncimea justificărilor, extentul efectelor laterale considerate;
- adecvarea mecanismelor fundamentale ale sistemului de comunicare: gramatica limbajului de comunicare, lexicul, sistemul de priorități și restricții legate de numărul posturilor de lucru cu sistemul și de clasificarea utilizatorilor.

Pentru facilitarea introducerii în teoria seturilor fuzzy se pornește de la o scurtă discuție a setului teoretic al funcțiilor de apartenență. În acest scop, se pornește de la existența setului universal X la care alte mulțimi sunt subseturi, ca de exemplu, pentru setul A ($A \subset X$) se spune că $a \in A$ implică $a \in X$. Date fiind postulatele setului universal, orice set A poate fi reprezentat prin utilizarea funcției de apartenență, numită și altfel funcție de adevăr, funcție de evaluare sau funcție caracteristică. Funcția de apartenență $u_A(x)$ a setului A este definită

la setul universal X prin:
$$u_A(x) = \begin{cases} 1, & \text{dacă } x \in A \\ 0, & \text{dacă } x \notin A \end{cases}$$

În consecință, orice subset A al lui X poate fi reprezentat în forma:

$$A = \{x \mid u_A(x)\}.$$

Specific, fiecare x din X este asociat cu funcția sa de evaluare. Dacă A este finită, poate fi reprezentată ca o listă a tuturor elementelor lui X , fiecare număr urmat de un slash după care, apare fie valoarea 1, fie valoarea 0 după cum elementul aparține lui A sau nu aparține lui A . Astfel, într-o reprezentare simbolică fiecare simbol din X are atașat un „flag”; dacă indică 1, acesta aparține setului A , iar dacă indică 0, nu aparține setului A .

Este necesară discutarea setului teoretic al operațiilor referitoare la caracterizarea funcției de apartenență. Considerând două seturi A și B reuniunea lor conține toate elementele ce aparțin fie lui A fie lui B . Utilizarea reprezentării standard va duce la:

$$A \cup B = \{x \mid x \in A \text{ sau } x \in B\}$$

pe când prin funcția de apartenență

$$A \cup B = \{x \mid u_{A \cup B}(x) = \max(u_A(x), u_B(x))\}$$

Intersecția dintre seturile A și B , $A \cap B$ este reprezentată de setul elementelor ce aparțin atât lui A cât și lui B , adică:

$$A \cap B = \{x \mid u_{A \cap B}(x), \text{ unde } u_{A \cap B}(x) = \min(u_A(x), u_B(x))\}$$

Diferența între A și B va fi reprezentată ca:

$$A - B = \{x \mid u_{A-B}(x), \text{ unde } u_{A-B}(x) = \min(u_A(x), 1 - u_B(x))\}$$

În acest caz, atunci când A este egal cu X , B reprezintă complementara lui, notată și $B^c = X - A = \{x \mid u_B(x), \text{ unde } u_B^c(x) = 1 - u_B(x)\}$

deci: $\min(u_A(x), 1-u_B(x)) = \min(1, 1-u_B(x)) = 1-u_B(x)$

Întrucât operațiile de intersecție și reuniune sunt comutative și asociative, operația poate fi generalizată pentru orice subset al claselor arbitrare și formulele de Morgan sunt valabile.

Pentru un particular $x \in X$ sunt posibile două situații exclusive: (1) $x \in A$ în care caz $u_A(x)=1$, sau (2) $x \notin A$, caz în care $u_A(x)=0$. Însă excluderea mutuală nu poate fi strict aplicabilă în orice tip de raționare.

Procedând intuitiv, pentru ca A să fie constituit ca un set propriu este necesar să se formuleze întrebări asupra oricărui element x din X . În general, dacă setul A este definit prin formularea cu predicate $A = \{x \mid x \text{ este } _____\}$ atunci aceasta incumbă faptul că predicatul nu este precis definit. Cu alte cuvinte, se atribuie un conținut extrasemantic pentru predicat, ținând cont de stricta interpretare relațională. Modelul nedeterminat al apartenenței la clasă, introdus de Zadeh, folosește noțiunea de subset fuzzy al setului universal X . Pornind de la acesta, subsetul A este definit ca $A = \{x \mid u_A(x)\}$, unde funcția de apartenență u_A poate lua valori în intervalul $[0,1]$, așa că pentru orice $x \in X$, se obține $0 \leq u_A(x) \leq 1$.

Față de situația clasică apartenența la un subset nu este reprezentată prin valorile precise 0 sau 1. Funcția de apartenență determină o caracterizare cantitativă a calității.

Utilizând logica fuzzy și facilitățile unui sistem expert, s-a construit următorul algoritm pentru prognozarea indicatorilor macroeconomici:

Algoritm:

Pas 1: se preia din baza de date valoarea minimă și maximă pentru domeniul de variație al fiecărui indicator.

Pas 2: se fac variațiile anuale raportate la ultimul an din baza de date

Pas 3: se realizează fuzzificarea. Variațiile se trec într-o scală 0-1000 (transformarea în clase).

Pas 4: se stabilește setul de reguli, construindu-se motorul de inferență. Fiecărei variații, transformate în clasă, i se stabilește o pondere inițială.

Pas 5: se realizează defuzzificarea. Este aplicat setul de reguli corespunzător fiecărui an de predicție și se refac intervalele. Pentru următoarea predicție treci la pas 4.

Aplicația software PIMEC[®] este dezvoltată în C++ (Builder). Nucleul sistemului PIMEC[®] este construit din implementarea software a patru module reprezentate prin biblioteci cu legare dinamică (DLL). Această tehnică de utilizare s-a adoptat din următoarele considerente:

- a permite un control mai bun al întregului program;

- a include noi module în cadrul prezentului software, fără a fi nevoie să se modifice semnificativ programul.

Cele patru module ale sistemului software PIMEC[®] sunt:

- modulul de gestiune a datelor de intrare (baza de date);
- modulul pentru predicție ;
- modulul de modelare;
- modulul de reprezentare grafică.

Modulul de gestiune a datelor de intrare conține o bază de date cu 24 de indicatori macroeconomici pentru total industrie, industrie prelucrătoare și 28 de subramuri ale industriei prelucrătoare. Această bază de date permite ca în orice moment să poată fi actualizată sau completată cu noi câmpuri (de exemplu: cu ramuri/subramuri ale industriei sau cu alți indicatori macroeconomici).

Modulul pentru predicție conține la rândul său două module și anume: unul pentru prognozarea indicatorilor, folosind tehnici fuzzy, iar altul pentru prognozarea indicatorilor folosind tehnici clasice de modelare combinate cu tehnici fuzzy. În cazul primului modul, programul dă și posibilitatea de a realiza aproape instantaneu prognozarea tuturor indicatorilor ce aparțin industriei (ramurii) selectate.

Modulul de modelare facilitează atât determinarea structurii modelelor (adică determinarea funcțiilor neliniare $F_k(X)$ cu $k = 1, \dots, n$) cât și a parametrilor acestora (A_i , $i = 0, \dots, n$). Aplicația PIMEC[®] se bazează pe metoda regresiei și permite alegerea diferitelor combinații a variabilelor de intrare și alegerea diferitelor variabile de ieșire în modele și calculul factorilor de adecvanță corespunzători acestora. Astfel programul dă posibilitatea de a realiza și modelele interramuri.

Modulele conlucrează între ele. Aplicația folosește tehnologia *RAD (Rapid Application Development)* de proiectare vizuală. Bazele de date sunt gestionate folosind tehnicile evoluat de control și manipulare a acestora asigurând un flux rapid al informațiilor.

În programul PIMEC[®], în cadrul modulului de modelare a fost proiectat și implementat un analizor sintactic ce permite introducerea oricăror tipuri de funcții.

Din punct de vedere al proiectării și implementării software, aplicația PIMEC[®] se încadrează în standardele actuale de dezvoltare software. Datorită conceptelor modulare de dezvoltare a acestui produs (biblioteci cu legare dinamică), se poate realiza o extindere a acestuia sau o îmbunătățire a bibliotecilor existente.

Programul conține următoarele fișiere-sursă:

- analizor.cpp;

-
- data.cpp – ce conține controalele și funcțiile necesare gestionării bazelor de date;
 - fuzzy.cpp – ce conține clasele și funcțiile necesare aplicării algoritmului de tip fuzzy (predicție);
 - grafic.cpp – ce conține codul necesar pentru conversiile necesare în vederea reprezentărilor grafice;
 - id.cpp – ce conține funcțiile necesare regresiei;
 - main.cpp – fișier corespunzător interfeței principale, gestionează evenimentele interfeței principale;
 - model.cpp – ce conține interfața pentru gestiunea și crearea modelelor matematice determinate prin regresie;
 - pimec.cpp – fișierul principal ce gestionează întreaga aplicație.

Gestiunea bazelor de date este structurată din 18 tabele relaționale construite în *PARADOX 7*. De asemenea, există opt clase *TBatchMove* necesare transferului rapid al informațiilor folosite de sistemul fuzzy, sistemul de modelare matematică prin regresie și de sistemul de gestiune al graficelor.

Există o interogare cu parametri variabili, ce asigură interogarea sistemului în vederea realizării graficelor. Reprezentarea graficelor se realizează într-un sistem flexibil, utilizatorul având posibilitatea de *zoom* a graficelor, de modificare a parametrilor (fonturi, titluri, modul de reprezentare a axelor, culori, reprezentare 3D etc.) și, de asemenea, de printare a acestora (cu aceleași facilități ca la orice produs Microsoft).

Bibliografie

1. Hornianschi Nicoleta; Mateescu Mihaela; Șerbănescu Liviu, Arhitectură software pentru analiza și elaborarea modelelor prospective de dezvoltare industrială durabilă, Simpozion internațional „Management and economic performance”, ASE, București, 2002.
2. Marin Dinu; Mereuță Cezar, Economia României 1999-2000, Editura Economică, 2001.
3. Păun N., Analiza sistemelor economice, Editura All, 1997.
4. Rațiu Suci Camelia, Modelarea și simularea proceselor economice, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
5. Stănculescu Florin, Dinamica sistemelor, Editura Academiei, 1983, București.

Capitolul 4

O PARALELĂ ÎNTRE REZULTATELE OBȚINUTE PRIN CELE DOUĂ MODALITĂȚI DE ANALIZĂ UTILIZATE. EVOLUȚII PREVIZIBILE LA NIVELUL INDUSTRIILOR NAȚIONALE, ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII INDUSTRIALE PE PLAN MONDIAL

Modelul economic ce stă la baza sistemului prezentat în capitolul precedent, realizat pentru a evidenția influența factorilor de producție asupra evoluției industriei naționale, este unul de tip neoclasic, dezvoltat pe linia introducerii unor intrări multiple (indicatori reprezentativi pentru nivelul factorilor), al căror impact se regăsește în evoluțiile prognozate pentru diversele domenii industriale. S-a ales acest tip de model întrucât este cel care permite includerea, ca variabile exogene, a unor elemente de politică industrială ce pot acționa asupra indicatorilor economici de rezultate.

În același timp, cititorul poate observa, că în prima parte a lucrării, respectiv în capitolul 2, autorii încearcă o abordare clasică a subiectului, în sensul efectuării unei analize multicriteriale destinată să evidențieze impactul factorilor de producție asupra dezvoltării durabile a industriei. Concluziile acestei analize sunt prezentate în capitolul respectiv, motiv pentru care nu mai considerăm necesară reluarea lor în contextul acestui capitol.

Vom încerca, totuși, în continuare să prezentăm succint câteva aspecte privind valențele și limitele celor două abordări, pe care le considerăm în egală măsură utile pentru demersul nostru științific.

De asemenea, bazându-ne pe caracterul complementar al informațiilor furnizate de ambele modalități de abordare și ținând seama de evoluțiile preconizate pe plan mondial în domeniul industriei, considerăm util ca în finalul lucrării să schițăm câteva direcții de dezvoltare previzibile pentru industria românească, direcții ce ar urma să fie aprofundate pe parcursul cercetărilor viitoare.

4.1. Considerații asupra deosebirilor și similitudinilor dintre cele două metode de abordare utilizate

Funcționarea sistemului conceput în cadrul prezentei lucrări (descries în subcapitolul 3.3), a fost verificată pe un număr de 24 de domenii industriale dar, datorită lipsei anumitor date statistice relevante pentru fiecare sector industrial considerat, în economia prezentei lucrări ne vom mărgini la

expunerea rezultatelor obținute pentru ansamblul industriei și industria prelucrătoare. Pentru celelalte domenii vom evidenția, în special, aspectele de ordin calitativ rezultate din simulările efectuate, urmând ca, pe parcursul viitoarelor cercetări aplicative, să analizăm fiecare sector în parte și să detaliem rezultatele obținute, inclusiv în sfera predicțiilor pe termen mediu și lung.

Precizări privind câteva elemente de bază, caracteristice aplicației software prezentate

Premise

- Au fost luați în considerare următorii indicatori ca variabile de intrare în model (perioada 1991-1999, indici raportați la 1990):
 - investițiile;
 - cheltuielile de CS-DT;
 - fondurile fixe;
 - eficiența resurselor materiale.

Network

- S-au efectuat următoarele aplicații, determinându-se și modelele corespunzătoare:
 - a) evoluția valorilor reale;
 - b) determinarea modelului pentru această evoluție;
 - c) prognoza bazată pe sisteme fuzzy;
 - d) prognoza bazată pe sisteme fuzzy combinată cu metode standard de modelare.

Rezultate

- Au fost luați în considerare următorii indicatori ca variabile de ieșire din model (perioada 2001-2010, indici raportați la 2000):
 - a) producția;
 - b) valoarea adăugată brută (VAB);
 - c) productivitatea muncii;
 - d) rata de creștere a exportului.

Unele concluzii ce derivă din implementarea modelelor propuse

Cu privire la rezultatele obținute în urma operaționalizării modelelor realizate se pot face următoarele aprecieri referitor la:

- **Producție**

Potrivit datelor de ieșire din model, prognoza bazată pe sisteme fuzzy, care ia în considerație trendul din perioada 1990-2000, arată că producția industrială a anului 2010 va depăși cu cca 5% nivelul anului 2000 (în prețuri constante).

Dacă se ține seama însă de influențele exercitate de cei patru factori considerați (anexa nr. 4.1), atunci predicția efectuată de modelul bazat pe tehnicile combinate menționate anterior, evidențiază o depășire a aceluiași nivel cu aproximativ 10% (anexa nr. 4.2).

Aceleași evoluții sunt estimate și pentru industria prelucrătoare cu deosebirea ca în cazul acesteia din urmă influența benefică a factorilor de producție (anexa nr. 4.3) este mai pronunțată (anexa nr. 4.4).

- **Valoarea adăugată brută (VAB)**

Proгноza efectuată pe baza trendului anterior evidențiază pentru ansamblul industriei o creștere de cca 4-5% a VAB în anul 2010 comparativ cu 2000.

În schimb, predicția ce ține seama de influența factorilor de producție arată că aceasta se va plafona aproximativ la nivelul anului 2001 (anexa nr. 4.5).

Este interesant de observat că pentru industria prelucrătoare efectul acțiunii factorilor de producție este, în schimb, benefic, concretizându-se într-o majorare de aproximativ 10% a VAB, în 2010, comparativ cu nivelul înregistrat în anul 2001 (anexa nr. 4.6).

- **Productivitate**

Productivitatea muncii prognozată în intervalul 2001-2010, luând în considerare trendul istoric, ar cunoaște, potrivit modelului utilizat, o creștere de cca 10%, pentru ansamblul industriei. Influența factorilor de producție atenuază însă, această creștere care ar putea fi limitată la numai 4-5% în intervalul considerat (anexa nr. 4.7).

Ca și în cazul VAB, pentru industria prelucrătoare și în ceea ce privește productivitatea muncii, lucrurile stau invers, dar creșterea indusă de factorii de producție este nesemnificativă (anexa nr. 4.8).

- **Rata de creștere a exportului**

În contextul trendului înregistrat în intervalul 1991-2000, evoluția preconizată de model pentru ansamblul industriei, în intervalul 2001-2010, are în vedere o majorare a nivelului acestui indicator cu cca 10%, în anul 2010.

Datorită influenței factorilor de producție însă, această creștere este drastic amendată în sensul diminuării ei la numai câteva procente (anexa nr. 4.9).

Se poate constata că și pentru industria prelucrătoare situația este similară, cu diferența că se pleacă de la un nivel al exportului ceva mai ridicat (anexa nr. 4.10).

La finalul acestui scurt subcapitol se impune totuși precizarea că rezultatele obținute în momentul de față, pe baza modelelor aplicate, sunt parțiale, având un pronunțat caracter secvențial. Aceasta se datorează, în primul rând, discontinuităților apărute în trendurile de evoluție a majorității indicatorilor economici la nivelul anului 1990, cât și numărului relativ redus de variabile de intrare utilizat.

Referitor la caracteristicile celor două metode de abordare ale problemicii în discuție, considerăm relevante aspectele prezentate în continuare.

- Din punctul de vedere al informațiilor utilizate, ambele metode folosesc un volum apreciabil de informații, dar în timp ce analiza multicriterială folosește un număr relativ mic de date, foarte variate, marcate de o puternică încărcătură calitativă, modelele utilizează o bază de date mult mai amplă dar având un pronunțat caracter secvențial și o relevanță, în primul rând, cantitativă.
- Evident în ceea ce privește rigoarea, caracterul pronunțat matematic al modelării își pune cu pregnanță amprenta asupra rezultatelor obținute și a acurateții comensurărilor efectuate.
- Parcă pentru a-și lua revanșa, în schimb, abordarea multicriterială este mult mai nuanțată, permițând evidențierea unor concluzii cu un grad de adecvare la anumite situații concrete ale mediului economic național, mult mai mare.

La o analiză mai aprofundată pot fi cu siguranță găsite un număr substanțial mai ridicat de diferențe și similitudini între cele două modalități de abordare, dar succinta privire retrospectivă efectuată ne-a convins că cea mai importantă caracteristică a acestora este caracterul lor complementar.

Se poate aprecia că rezultatele obținute, corelate cu o serie de alte informații din domeniul evoluției industriale pe plan mondial în contextul globalizării piețelor, ne pot furniza unele indicații pertinente cu privire cel puțin la unele aspecte ale evoluției industriei naționale, pe termen mediu.

4.2. Industria mondială în contextul globalizării producției și piețelor

În ultimii ani ai secolului XX suntem martori ai bulversărilor în structurile economice la toate nivelurile atât macro cât și mondoeconomice. Astăzi comportamentul agenților economici îmbracă noi forme. Aceste schimbări de structură care au modificat esențial peisajul economic mondial au la bază trei evenimente principale.

1. Dereglementarea americană, lansată în anii '80 care a făcut să cadă toate barierele etatiste, având la rândul ei patru consecințe importante:
 - eradicarea inflației puternice (coborârea ratei inflației sub 4%);

- pierderea de către stat a controlului asupra ratei dobânzilor și a cursului de schimb (prin consolidarea piețelor financiare la termene);
 - dirijarea economiei de către piață (sau de către băncile centrale) în detrimentul guvernelor;
 - mondializarea economiilor care antrenează regruparea întreprinderilor pentru a face față competiției crescânde.
2. Prăbușirea sistemelor comuniste de gestiune economică – fenomen cu multe implicații economice și politice între care de mare importanță este reorientarea spre Europa Centrală și de Est în scopul reconstrucției, a unui mare volum de fonduri care altfel ar fi fost destinate națiunilor industrializate.
 3. Explozia internetului; în scurt timp întregul glob va fi branșat la „rețeaua mondială” și toată lumea va putea recepționa și emite mesaje, în orice scop, inclusiv pentru a cumpăra sau a vinde.

4.2.1. Tendințe ale evoluției sectoriale în industria mondială

Strategia de dezvoltare economică bazată pe integrarea economică în economia mondială și creșterea competitivității, nu poate fi pusă în aplicare fără a cunoaște tendințele evoluției ramurilor economice pe plan mondial. Este vorba atât de performanțele acestor ramuri din punct de vedere al cifrei de afaceri și al valorii adăugate produse anual, cât și despre volumul și valoarea schimburilor internaționale cu bunurile sau serviciile produse în aceste ramuri.

1. Ramuri cu creștere puternică – ritm mediu anual de creștere de peste 5,5%

Turismul, comerțul intern și internațional, transporturile, sectorul informațional și serviciile financiare

Sectorul informațional – preocupă din ce în ce mai mult guvernele țărilor lumii, indiferent de mărime, nivel de dezvoltare economică sau filosofie politică. Structurarea noii societăți informaționale poate accentua coeziunea socială sau o poate distruge, guvernele considerând necesară și din acest punct de vedere urmărirea atentă a procesului.

Politici coerente în acest domeniu au fost dezvoltate în SUA, Canada, Australia, Japonia și UE, culminând cu politica adoptată în 1995 de Grupul celor șapte, dar și în multe dintre țările recent industrializate, în special cele din Asia de Est cum ar fi: Singapore, Malaezia, Republica Coreea și Thailanda. Unele măsuri au fost luate și în țările în curs de dezvoltare cum ar fi: China, Africa de Sud și Vietnam.

Chiar dacă, deocamdată, majoritatea acestor politici sunt orientate spre dezvoltarea în special a infrastructurii informaționale, există tendințe tot mai accentuate de concentrare a atenției factorilor politici către implicațiile sociale ale dezvoltării acestei infrastructuri.

Tehnologia informației

Cei mai mari producători de hardware au fost pentru multă vreme SUA și Japonia. După 1994, datorită evoluției costurilor în Japonia și a creșterii considerabile a pieței interne în SUA și UE, câteva țări din zona Pacificului, respectiv Singapore, Taiwan, Hong-Kong și Malaezia și-au crescut considerabil contribuția la producția mondială. În acest timp China prezintă tendințe accentuate de creștere, în timp ce ponderea Europei de Est nu depășește 1%. Spre deosebire de Japonia, țările din zona Pacificului și Europa Centrală și de Est vor înregistra pe viitor ritmurile de creștere cele mai mari.

O țară care s-a impus mai recent pe piața tehnologiei informației este Irlanda, multe dintre firmele de renume inclusiv Intel, Microsoft, IBM, stabilindu-și cartierele generale europene. Ritmul mediu anual de creștere a producției de produse soft pe plan mondial este de 10%.

Sectorul telecomunicațiilor

În ceea ce privește producția de echipament de telecomunicații, rolul important l-a jucat Europa de Vest, dar accentuarea tendinței de standardizare a făcut tehnologiile mult mai accesibile altor producători, în special din Asia.

Oarecum conectată acestei tendințe este asistența medicală, cu o creștere explozivă la rândul său. Un raport publicat în octombrie 1997 de Ministerul Sănătății din Marea Britanie numit Healthsmart 2010, prognozează pentru începutul secolului dezvoltarea unei industrii a îngrijirii sănătății scumpă dar eficientă, bazată pe chirurghi roboți și telemedicină, incluzând diagnosticul cu ajutorul internetului.

Transporturile vor continua să crească paralel cu comerțul internațional în ritmuri mai mari decât creșterea populației mondiale datorită dezvoltării acelor țări și regiuni, în special din Asia și Africa, dar și din Europa Centrală și de Est în care în prezent se înregistrează subofertă. Diferitele mijloace de transport vor evolua diferit:

- transportul feroviar va scădea. Motivul: infrastructura necesită investiții foarte mari;
- se vor dezvolta transporturile rutiere, dar se află în atenția restricțiilor ecologice, ceea ce le-ar putea încetini ritmul de creștere;
- transporturile maritime vor rămâne principalul mijloc intercontinental pentru mărfuri și vor înregistra o creștere moderată;
- transporturile aeriene vor crește exploziv și, datorită scăderii prețurilor, devin din ce în ce mai accesibile. În ultimii 20 de ani, ponderea turiștilor în totalul pasagerilor companiilor aeriene a crescut de la 15% la 55%.

Serviciile financiar-bancare. Dezvoltarea noilor tehnici de procesare și transmitere a informației au făcut posibilă și au amplificat comercializarea anu-

mitor servicii și, în special a celor financiar-bancare, unde furnizarea se realizează din ce în ce mai mult prin intermediul rețelelor de mari dimensiuni, mai ales în țările dezvoltate.

Turismul

Conform Organizației Mondiale pentru Turism, turismul internațional a crescut numeric în ultimii ani cu un ritm mediu anual de 5%.

Zona Asiei de Est și Pacificului au demonstrat cea mai rapidă creștere (până la 10%) urmate de Europa și Orientul Mijlociu (aproximativ 5%); America de Nord (aproximativ 3%) și Africa (aproximativ 0,2%). Creșterea a fost susținută de perioada de avânt înregistrată de economiile vest-europene și de avântul economiilor din zona Pacificului. Pentru viitor se așteaptă o creștere pronunțată a acestor servicii, paralel cu dezvoltarea continuă a calității și a condițiilor de securitate.

2. Ramuri cu o creștere moderată: ritm mediu anual de creștere între 3%-5,5%

Produsele textile, mobilierul, serviciile, producția de carte și, într-o oarecare măsură, prelucrarea maselor plastice și chiar mașinile și aparatele electrice se dezvoltă în ritmuri care, fără a putea fi considerate explozive, sunt totuși superioare celui de creștere al populației mondiale.

Celuloză, hârtie și carton

Tehnologiile moderne stimulează producția de carte și tipărituri, alimentând și în viitorul apropiat cererea mondială de hârtie. Având însă în vedere ritmul rapid de răspândire a tehnicii de calcul, care va deveni din ce în ce mai accesibilă și presiunea ecologică (industria celulozei și hârtiei răspunde deocamdată acestei presiuni prin promovarea tehnologiilor de producție nepoluante), mijloacele electronice de stocare a informației sunt prognozate să devină din ce în ce mai populare.

Pe termen lung, disponibilitățile de celuloză, în special pentru celuloză din lemn de conifere rămân destul de limitate. În general, lemnul se ridică la jumătate din costul cheltuielilor din industria celulozei, deci țările care cultivă specii care ajung mai devreme la maturitate dețin un avantaj comparativ pe piață. Brazilia a câștigat foarte mult din plantațiile de eucalipt, care ating maturitatea în 6-7 ani. Principalii furnizori de celuloză vor deveni țările sudice. Multe dintre companiile din țările dezvoltate vor cumpăra acțiuni ale plantațiilor și fabricilor de celuloză din sud cu scopul de a proteja furnizorii interni. Chile a fost primul centru de interes. Noua Zeelandă va putea, de asemenea, deveni un centru al investițiilor în capacități de obținere a celulozei.

Producția și prelucrarea maselor plastice

Creșterea producției de mase plastice va interveni ca urmare a creșterii cererii în țările recent industrializate și în cele în curs de dezvoltare. Efectul creșterii cererii este accentuat și de creșterea prețurilor ca urmare a unui efect de monopol, capacitățile de producție fiind concentrate în prezent în vestul Europei și America de Nord. Este probabil ca în viitor capacitățile de producție să se deplaseze către zonele ce înregistrează cerere sporită cu atât mai mult cu cât și în acest caz presiunea ecologică, mai puternică în Europa și America de Nord, va avea un cuvânt de spus. Cea mai mare creștere a producției de mase plastice se va înregistra în Asia de Sud, cu o medie de 8% anual chiar până în 2010. Această creștere va contrabalansa doar parțial scăderea dramatică așteptată în UE.

Producția de energie electrică

Deși a crescut într-un ritm susținut în întreaga lume (3,2% pe an între 1980 și 1993; 1,6% între 1993-2000), producția de energie electrică se încadrează în aceeași grupă de ramuri cu o creștere moderată (1,5-1,8% între 2001 și 2020).

Comisia Europeană pentru Energie estimează o creștere a ponderii energiei electrice în cererea totală de energie de la 12% între anii 1980-1992, la 19% în 2020. Creșterea populației, a consumului pe cap de locuitor și migrația populației către zonele urbane sunt principalii factori favorizanți ai acestei evoluții. Principala tehnologie de producție rămâne cea termică, deși ponderea ei a scăzut de la 70% în 1980 la 63% în 1993. Energia nucleară a înregistrat o creștere puternică înainte de 1990 (11% media anuală), dar după 1990, creșterea a încetinit considerabil din lipsă de investiții, mai ales în Europa de Vest și America de Nord. Totuși contribuția energiei nucleare la producția totală de energie a crescut de la 9% în 1990 la 17% în 1994. Energia hidroelectrică a crescut la rândul său cu 2,3% pe an până în 1990 și cu 3,1% după 1991, cu un maxim de 5,7% în 1993. Dintre materiile prime folosite pentru generarea de energie electrică, combustibilii solizi au avut o contribuție de creștere (54% în 1980 și 56% în 1993). Volumul de petrol utilizat pentru generarea de energie electrică a scăzut în deceniul '80 (2,7% pe an), dar s-a menținut relativ stabil după 1990. Consumul de gaz destinat producției de energie electrică a crescut semnificativ (5% pe an), cu un maxim de 13% în 1993. Din 1985 gazul a devenit mai utilizat decât petrolul.

Restrângând analiza la țările central și est-europene, se poate spune că necesitățile de resurse energetice ale acestora depind de oferta externă într-o proporție de 24% în 1994, aproximativ aceeași ca în 1995, după un vârf de 27% în 1990. Dintre țările acestei regiuni, Bulgaria este cea mai dependentă de importuri (57% în 1994), dar gradul său de dependență a scăzut față de 1980

(73%). Polonia care își acoperea aproape integral necesitățile energetice în 1985 și-a crescut gradul de dependență de 5% în 1992, după care acesta a revenit la 1,4% în 1994. Separarea republicilor componente ale fostei Cehoslovacii a afectat tendințele de evoluție în cele două țări, pentru că Slovacia, dispunând de resurse interne foarte limitate de combustibili solizi și producând o cantitate mică de energie nucleară, depinde de oferta externă într-o proporție de 70%, în timp ce Republica Cehă, cu producții de combustibili solizi, reușește să-și mențină dependența la sub 20% (16% în 1992, 19% în 1994).

Producția de motoare electrice, generatoare și transformatoare

Capacitatea instalată de producere a energiei electrice a crescut cu mai mult de 20% între 1995 și 2000, previziunile diferitelor organisme internaționale apreciind o creștere în 2010 de 140% din capacitatea existentă în prezent. Producția de motoare electrice, generatoare și transformatoare va urma în aceleași tendințe, fiind strâns legată de evoluția consumului mondial de energie electrică.

Principala mutație calitativă la nivelul acestei ramuri este legată de modificări ale ponderilor regionale. Orientul Îndepărtat este prognozat să reprezinte în anul 2010, 40% din cererea mondială de motoare electrice, generatoare și transformatoare, ceea ce ar putea deschide noi piețe pentru producătorii de capacități de producție a energiei electrice din țările dezvoltate.

Sectorul serviciilor

Serviciile industriale sunt așteptate să crească moderat până în 2020, datorită atât dependenței evoluției serviciilor de ritmul de creștere a anumitor ramuri industriale, iar în cazul economiilor dezvoltate cât și ca urmare a unei relative saturări a pieței. În UE, de exemplu, serviciile reprezintă 75% din PIB-ul Uniunii Europene în 1995 (din care 14% servicii guvernamentale), față de 22% industria și 2% agricultura.

3. Sectoare și subsectoare stagnante. Ritm mediu anual de creștere între 1,5% – 3% după 2001

Industria alimentară, prelucrarea resurselor energetice, chimia de bază, materialele de construcții, industria producătoare de mașini și utilaje și, într-o anumită măsură, chiar industria extractivă sunt ramuri esențiale pentru funcționarea societății și, în general, au ritmuri de evoluție paralele cu creșterea populației mondiale. Astfel, deși în cele mai multe cazuri, nu sunt considerate posibili lideri ai dezvoltării economice, aceste sectoare care furnizează produse de bază, nu pot fi neglijate.

Prelucrarea petrolului

Principala evoluție care a marcat petrochimia mondială în ultimii ani a fost creșterea puternică a capacităților de producție în țările în curs de dezvoltare care a erodat piețele de export ale SUA și UE. Reducerea așteptată a costurilor în țările în curs de dezvoltare și programele de privatizare și eficientizare din Europa de Est și Centrală au început totuși să influențeze, în sensul reducerii, ritmul de creștere a industriei în Asia. Ramurile prelucrătoare de cărbune și petrol se vor dezvolta până imediat după 2002 dar ritmul lor de creștere va scădea treptat, ajungându-se chiar la declin după anul 2002.

Prelucrarea cauciucului natural

Dezvoltarea puternică a producției de automobile este principala cauză a creșterii utilizării cauciucului natural. Previziunile pe termen lung sunt încurajatoare. Consumul mondial de cauciuc a crescut cu un ritm mediu anual de 4% între 1994-1999. Dezvoltarea susținută a țărilor est-europene, CSI și China va stimula aceste tendințe pozitive. În perioada 1995-2000, vânzările de anvelope în Europa au crescut cu o medie anuală de 2-3% (anvelope pentru autoturisme) și respectiv de 1-2% (anvelope pentru camioane). După 2001, ritmul de creștere a prelucrării cauciucului se va reduce la 1-2%, scăderea cea mai importantă urmând să o înregistreze anvelopele, în paralel cu contracția producției mijloacelor de transport rutier.

Materialele de construcții și construcțiile metalice

Materialele de construcție și construcții metalice vor urma și în perioada 2002-2020 o evoluție paralelă cu cea a ciclului de afaceri pe care activitatea de construcții o înregistrează în general. Schimbările așteptate în acest domeniu sunt în special de natură calitativă și nu în trend sau volum.

Industria chimică

Industria chimică este o industrie cu un caracter extrem de eterogen, având subramuri cu dinamică și elasticități de venit și preț foarte diferite. Industria chimică se ridica în 1994 la 7% din veniturile totale mondiale și la 9% din comerțul mondial. După recesiunea care a marcat economia UE în 1992-1993, industria chimică a înregistrat cea mai puternică revenire dintre toate ramurile industriei manufacturiere ale regiunii.

Investițiile în industria chimică au fost stabile după 1990 în SUA (circa 8% din venituri), dar au scăzut dramatic în Japonia (6% în 1995 față de 10% în 1990) și semnificativ în UE (de la 7% la 5% în aceeași perioadă). Pentru anii ce urmează se anticipează o creștere puternică a ponderii în Asia de Sud și de Sud-Est (exclusiv Japonia) pe piața mondială. Ponderea acestei regiuni a

crescut de la 15% în 1994 la 19% în 2000 și va crește la aproximativ 23% în 2030, iar țările industrializate vor pierde corespunzător segmente de piață.

Fire și fibre sintetice

Între 1968-1995 producția celor mai multe dintre tipurile de fibre și fire sintetice a prezentat un trend ascendent continuu, cu excepția unor cazuri izolate cum ar fi scăderea de fire acrilice în SUA. Această scădere și altele câteva de acest tip pot fi explicate prin fenomenul de saturare a pieței și schimbările intervenite în preferințele consumatorilor. Evoluția industriei producătoare de fire și fibre sintetice a înregistrat până în prezent trei stagii principale, simultan cu apariția și dezvoltarea principalelor grupe de produse: vâscoza, nylonul și poliesterul. În termenii a ceea ce se înțelege prin ciclul de viață al unei industrii, producția de fire și fibre sintetice a atins maturitatea. În acest moment firele și fibrele sintetice au pătruns practic pe toate piețele lumii. În acest timp însă se manifestă o revigorare a utilizării fibrelor naturale, care au recâștigat unele dintre piețele pierdute anterior. În timpul ultimelor decenii s-a înregistrat un intens transfer internațional de tehnologie destinată producerii de fire și fibre sintetice, în special din nord către sud, urmat de creșterea comerțului cu acest tip de marfă. Țările în curs de dezvoltare, dar și țările central și est-europene beneficiază de pe urma avantajelor de cost, mai ales în urma promovării politicilor de liberalizare și pe mai departe a comerțului internațional și după crearea WTO în 1995. Marii producători de textile se concentrează tot mai mult în țările Asiei și producătorii de fire sintetice și fibre vor urma aceeași evoluție. Se prevede că atât industria producătoare de fire și fibre sintetice cât și cea textilă vor trece de la un model de producție intens consumator de forță de muncă la unul intens consumator de capital și astfel avantajele comparative de cost dintre diferitele regiuni se vor reduce. Pe ansamblu, producția de fire și fibre sintetice va continua să crească, dar într-un ritm inferior celui din industria textilă, datorită revigorării utilizării fibrelor naturale, tendință care este așteptată să se accentueze după 2001.

Mașini-unelte

Ponderea producției de mașini-unelte a UE în producția mondială de mașini-unelte s-a menținut constantă până în 1995, iar SUA a câștigat mult în importanță. În 1995, cele 15 state ale UE furnizau 38% din producția mondială de mașini-unelte, Japonia 25% și SUA 13%.

Țările recent industrializate din Asia au devenit furnizori importanți. La începutul anilor '80, Taiwanul și Coreea contribuiau cu mai puțin de 2% din producția mondială, în 1995 aceste țări realizând deja 8%. O creștere a acestei ponderi este așteptată în continuare. Piața UE este cea mai dezvoltată piață a mașinilor-unelte, balanța comercială a mașinilor-unelte înregistrând un puternic

surplus. Dacă avem în vedere dimensiunea pieței interne, proporția de 38% a exporturilor este semnificativă. Dintre subramurile acestei industrii, dinamica cea mai puternică o va înregistra producția echipamentelor cu comandă numerică.

Industria extractivă

Pe ansamblu, se va menține în rândul ramurilor stagnante, dar evoluțiile subramurilor vor fi divergente. Petrolul rămâne principalul combustibil atât din punct de vedere al producției cât și al consumului, deși și-a redus atât ponderea în producția totală de energie cât și ritmul prognozat de creștere. În special după 2001, promovarea resurselor de energie alternativă se va reflecta și într-un ritm scăzut de creștere al extracției de petrol (între 0,8% și 1,1% ritm mediu anual către 2020), iar ponderea actuală în cererea totală de energie va scădea de la 37% în 1990 la 30% în 2020, egală cu cea a gazului natural. Ponderea combustibililor solizi în totalul producției de resurse energetice s-a menținut oarecum stabilă (circa 25%) din 1980 până în prezent, cu un maxim de 27% în 1985. Totuși industria extractivă a cărbunelui este așteptată să scadă ușor, Uniunea Europeană restructurându-și acest sector. Ritmul mondial de creștere al extracției de combustibili solizi va fi maxim în țările Asiei (1,5%), zonă care este așteptată să dețină în 2020 mai mult de 50% din producția totală de cărbune (față de 32% în 1990). Producția de gaz natural a crescut semnificativ între 1980 și 1990, 38% pe total, ritmul cel mai ridicat înregistrându-se în Asia (9% media anuală din 1980). Începând din 1990, însă, ponderea producției de gaz s-a menținut în jurul valorii de 20% din producția mondială de resurse energetice. Gazul natural este singura subramură care este prognozată să crească într-un ritm accelerat (2,7% anual până în 2020), datorită faptului că produce o cantitate comparativ mai mică de CO₂ și deține avantaje comerciale. Țările central și est-europene sunt, pe ansamblu, importatori net de petrol brut și gaz natural, în special din zona fostei URSS. Importurile de petrol reprezentau 83% din totalul necesităților acestor țări în 1994, crescând ușor față de 1995 (80%). România este cel mai mare producător de petrol din grupul țărilor Central și Est Europene. Țările central și est-europene sunt, de asemenea, exportatori de cărbune, care constituie o resursă energetică majoră în aceste țări. Principalii producători sunt Polonia și Republica Cehă. Extracția minereurilor feroase va scădea o dată cu tendința evidentă de scădere a industriei metalurgice, iar extracția metalelor neferoase (Cu, Au) va continua să crească.

4. Domenii în declin: ritm mediu anual de creștere de sub 1,5% după 2000

Confecțiile din blănărie și piele și producția de încălțăminte sunt primele victime ale presiunii ecologice. Dacă în cazul blănurilor piața a fost afectată de campania intensă dusă pentru protecția animalelor, îngrășămintele au de

suferit de pe urma efectelor negative pe care le au asupra calității producției agricole.

Producția de îngrășăminte

Între 1989-1990 și 1993-1994, consumul mondial de îngrășăminte a scăzut cu 16%, scăderea cea mai importantă înregistrându-se în Europa de Vest și de Est și în fosta URSS. În același timp, cererea în SUA a rămas constantă, în timp ce în țările în curs de dezvoltare a crescut cu aproape 16%. În 1994-1995 consumul UE reprezenta 14% din consumul mondial total, în timp ce 54% dețineau China, fosta URSS, SUA și India la un loc. Creșterea ponderii țărilor în curs de dezvoltare s-a datorat parțial localizării în această regiune a noilor capacități de producție. Dacă în perioada 1980-1981 în țările în curs de dezvoltare se producea circa 1/3 din producția mondială, în 1993-1994 această pondere a crescut la aproape 1/2. În aceeași perioadă ponderea acestor țări în producția de îngrășăminte pe bază de fosfați a crescut de la 23% la 38%. În prezent, primii patru producători mondiali de îngrășăminte sunt SUA, China, fosta URSS și UE. Datorită mai ales presiunilor ecologice, trendul descrescător înregistrat de producția de îngrășăminte se va prelungi în special în acele țări sau regiuni care au adoptat (UE) sau urmează să adopte (CEFTA, SUA) reglementări și să definească standarde în acest sens.

Metalurgie

Simpla evaluare a datelor la nivel mondial nu poate explica evoluția producției de fier și oțel. Diversitatea tehnologiilor utilizate, faptul că oțelul este una dintre materiile prime utilizate în cele mai variate ramuri ale industriei manufacturiere fac extrem de dificilă estimarea cererii și consumului. În plus, ratele de creștere a producției diferă considerabil între diferitele țări și regiuni ale lumii. Producția mondială de fier și oțel a suferit la începutul deceniului o scădere considerabilă ca urmare a recesiunii suferite de țările capitaliste dezvoltate și a scăderii cu peste 18% a producției din țările central și est-europene în tranziție. Scăderea înregistrată de multe țări în 1990-1991, intervenită ca o consecință a scăderii cererii de produse ca vehicule, mașini-unelte etc., a fost urmată de o revenire nu atât de rapidă cum s-a previzionat inițial, ci doar în cursul anilor 1993-1994, când atât cererea cât și prețurile au crescut. Revenirea s-a datorat câtorva factori cum ar fi rata ridicată de utilizări a capacităților, după o perioadă de raționalizare și diversificare experimentală de multe dintre companiile vest-europene. De asemenea, rezultatele obținute de Republica Coreea au fost impresionante. China prezintă, de asemenea, un ritm puternic de creștere, deși consumul pe cap de locuitor este doar o fracțiune din cel al țărilor capitaliste dezvoltate. SUA și UE se aflau în poziții favorabile începând din 1991-1992, dar cu toate acestea, producția de fier și

oțel a UE a continuat să scadă până în 1994 inclusiv. Conform estimărilor Institutului Internațional pentru Fier și Oțel, consumul mondial de fier și oțel este previzionat să crească până la un nivel de 800 de milioane de tone în 2002, de la 743 de milioane de tone în 1992. În ciuda unei scăderi prognozate la mai mult de 50% în Europa de Est și fosta URSS, care vor atinge astfel nivelurile tipice pentru economiile dezvoltate, dar mai puțin eficiente, consumul mondial va beneficia de eficientizare în utilizare, urmând să egaleze recordul înregistrat în 1989. Această previziune depinde însă de evoluția cererii în țările în curs de dezvoltare, previzionând să atingă 3% pe an. Cererea de oțel brut a fost stabilă în ultimii ani în multe dintre țările vest-europene, datorită introducerii de tehnologii care au permis reduceri semnificative ale cantității de oțel brut utilizat. Evoluții similare în Europa de Est și fosta URSS sunt așteptate să reducă consumul de oțel al țărilor central și est-europene până la aproximativ 130 de milioane de tone în 2002, cu 57 de milioane de tone mai puțin decât în 1990. Declinul destul de semnificativ pe care îl va înregistra pe plan mondial producția de fier și oțel se va datora în principal saturării pieței și supracapacității de producție existente. Rata de utilizare a utilajelor este în continuă scădere și nu se așteaptă nici o revigorare a acestei ramuri pe plan mondial.

4.3. Perspectivele reconfigurării industriei românești

Când schimbările tehnologice sunt rapide precum cele din zilele noastre, perspectivele unei economii sunt greu de stabilit. În cazul României există patru elemente care favorizează dezvoltarea activității economice. În primul rând, negocierile adevizării României la Uniunea Europeană semnifică aliniamentul politicilor interne la standardele vest-europene. Aceasta înseamnă o armonizare continuă a legislației autohtone în materie cu cea europeană. În paralel determinarea țințelor în economia românească se adaptează criteriilor cerute de adeviziune. În al doilea rând, companiile internaționale, desfășurând activități în România, estimează ca pozitive rezultatele economice obținute. Deși în România investițiile străine (4,2 miliarde de dolari SUA între 1990-1999) sunt inferioare celor din centrul Europei, firmele cu participare internațională se înmulțesc: Dacia Renault, Daewoo, Romtelecom, BRD Société Générale, Continental Selection, Kraft-Jacobs Suchards, Daewoo-SN-Mangalia, Henkel Romania, Moll. În al treilea rând, situația financiară a României este favorabilă evoluțiilor economice care pot aduce dezvoltarea. Datoria externă și deficitul bugetar se mențin în limite controlabile ușurând relansarea economică după 11 ani de fluctuații negative a PIB. Achiziționarea de euro-obligațiuni emise în România, inexistente până nu demult pe piața financiară internațională, exprimă dorințele investitorilor în perspectivele

economiei românești. În al patrulea rând, se preconizează să se termine curând privatizarea societăților de stat.

Pe termen lung, în industrie lipsesc țintele în ceea ce privește producția, consumul sau investițiile. Există estimări ca PIB să atingă în 2003 un nivel mediu european. Un asemenea nivel va face să crească producția în special prin creșterea exporturilor. Din acest punct de vedere premise favorabile sunt realizate prin anumite acorduri semnate cu UE: Acordul de Liber Schimb cu Bulgaria, cu Republica Cehă, Slovacia, Slovenia, Ungaria, Polonia. Specialiștii opiniază că actuala structură a exporturilor-importurilor va lărgi cooperarea economică a Mării Negre și în zona CEI cu țările din Orientul Mijlociu. Cele mai importante cifre vizează exporturile de îmbrăcăminte, fontă, fier, oțel, încălțăminte și combustibil. După volumul exporturilor, partenerii noștri vor fi Italia, Germania, Marea Britanie și Franța.

Printre domeniile economice dispunând de planuri de afaceri pe termen mediu, telecomunicațiile s-au arătat mai dinamice ca branșă. Liberalizarea pieței telecomunicațiilor este estimată să se producă în 2003. Urmează extensia centrelor digitale pentru a atinge un procentaj superior cu 55% celui care operează în prezent în România (acesta situându-se la un nivel scăzut față de telefonia convențională a altor țări din Europa).

Sectorul transporturilor se alătură normelor, standardelor și politicilor UE în ceea ce privește dezvoltarea, exploatarea și utilizarea rețelelor și mijloacelor de transport. Este necesară alinierea infrastructurii românești de transporturi la cerințele pentru realizarea coridoarelor pan-europene.

4.3.1. Care sunt industriile cu potențial de creștere?

Cea mai dificilă problemă pentru România este protecția pieței interne față de creșterea presiunii competiționale ce se exercită din marea piață europeană. Cele mai acute probleme s-au manifestat în industria metalurgică (ca urmare a liberalizării exportului de fier vechi) și în industria mobilei (ca urmare a liberalizării exportului de cherestea). În siderurgie liberalizarea exportului de fier vechi (a cărei consecință a fost creșterea prețului acestei materii prime) a obligat combinatele de profil să se aprovizioneze cu materii prime de bază din import, la prețuri mai mari.

Este de analizat invadarea pieței românești de către o serie de produse din import, îndeosebi din țările CEFTA, având drept consecință prejudicierea gravă a unor producători autohtoni fără să se întreprindă măsurile care se impun în aceste situații: taxe de retorsiune (pentru contracararea de *dumping* sau a subvențiilor de export), clauze de salvagardare (în situația în care eliminarea restricțiilor la import produce perturbarea pieței interne și provoacă prejudicii producătorilor naționali).

Promovarea exportului trebuie să fie o strategie de ramură, mai degrabă decât o strategie globală. Întrucât forța competițională și situația de pe piața internă diferă de la industrie la industrie, strategia de export va fi și ea diferită. Nu este obligatoriu ca orice întreprindere sau industrie să-și vândă produsele în străinătate. Trebuie să o facă numai acelea care pot dobândi un avantaj competitiv.

Producția de bunuri prelucrate pentru export stimulează creșterea eficienței în întreaga economie. Porter explică această relație prin impactul pe care industriile de export îl exercită asupra industriilor colaboratoare. Acestea din urmă – afirmă Porter – se află în cel de-al treilea vârf al diamantului competitiv al națiunii și ele sunt menite să sprijine industriile aflate în competiție internațională.

Evoluțiile recente ale exportului românesc sunt caracterizate printr-o accentuată diminuare a ponderii produselor prelucrate și o creștere corespunzătoare a ponderii produselor cu valoare adăugată mică. În ce măsură această structură a exporturilor poate influența pozitiv nivelul general de eficiență în economie, este greu de spus. Dacă există o astfel de influență, ea este nesemnificativă. Luăm de exemplu, produsele textile. În cadrul lor, o pondere însemnată o dețin articolele de îmbrăcăminte. Acestea, în cea mai mare parte sunt executate în regim de *lohn*, pe bază de tehnologie străină (exclusiv utilaje). Între întreprinderile care lucrează în regim de *lohn* și celelalte sectoare ale industriei nu există nici un fel de legături. Deci, influența este zero. Situația nu este cu mult mai bună în celelalte sectoare cu pondere însemnată în exportul nostru.

Structura preponderent artizanală a exporturilor românești nu permite declanșarea „unde de șoc” care antrenează celelalte industrii din economia națională în competiția internațională, cu efecte benefice în planul calității produselor și eficienței economice. Influența pozitivă a exporturilor se manifestă în condițiile în care la fabricarea unui produs complex participă mai multe industrii, astfel încât exigențele pieței externe a produsului finit se transmit și asupra industriei furnizoare sau colaboratoare.

Chestiunile legate de opțiunile de politică industrială a României mai precis cele privind dezvoltarea industriei de export sunt mai complicate decât ar putea să pară la prima vedere. Este foarte dificil pentru cineva să traseze direcțiile specializării internaționale a României. Oricine ar încerca să o facă s-ar afla în fața următoarei dileme: care industrii ar trebui sprijinite, cele dinamice, cu potențial de creștere în viitor cum sunt ramurile tehnologiei de vârf (microelectronica, construcțiile aerospațiale etc.) sau cele la care se presupune că România ar deține avantaj comparativ (textile, mobilă etc.)? Există argumente în favoarea ambelor puncte de vedere, după cum există și argumente împotriva lor. Iată câteva.

Dezvoltarea industriilor cu potențial de creștere este o țintă deosebit de atractivă pentru toate națiunile lumii, inclusiv cele industrializate. Acest obiectiv se află în centrul politicii industriale și al strategiilor de dezvoltare industrială a UE, aflată într-o cursă acerbă pentru recuperarea decalajului ce o desparte de SUA și Japonia în acest domeniu.

Care sunt industriile cu potențial de creștere? De fapt, nu industriile, ci piețele sunt cele care cresc sau se restrâng, cu alte cuvinte, dinamica unei industrii este determinată în primul rând de dinamica cererii pentru produsele ei. Conform unui studiu întocmit de Comisia UE privind competitivitatea industriei europene (European Commission – The Industrial Competitiveness of the EU, Bulletin of the EU, supliment nr. 3/1994, p. 19), subsectoarele industriei prelucrătoare se împart în trei categorii, în funcție de dinamica cererii astfel:

1. sectoare cu cerere puternică în cadrul cărora cererea crește rapid. În această categorie sunt: telecomunicațiile (echipamente și servicii aferente), prelucrarea datelor (hard, soft și servicii aferente), piața produselor destinate protecției mediului (instalații pentru tratarea apei și a deversărilor, administrarea deșeurilor, controlul calității aerului etc.), echipamente aerospațiale, produse destinate îngrijirii sănătății (atât farmaceutice, instrumente optice, chirurgicale), biotehnologiile, alte produse chimice, echipamente și mașini electrice etc.;
 2. sectoare cu cerere moderată – cererea ține pasul cu creșterea medie a economiei: mașini și utilaje, mijloace de transport, alimente, băuturi, tutun, hârtie, tipărituri, cauciuc, mase plastice;
 3. sectoare cu cerere slabă în cadrul cărora cererea internațională crește lent (metale feroase și neferoase, minereuri nemetalice, produse metalice, textile, îmbrăcăminte, produse din piele, încălțăminte, alte produse manufacturate etc.).
- Industriile cele mai dinamice și cu potențial de creștere în viitor sunt în general de tip *hi-tech*. Semnificația termenului este următoarea: în cadrul acestei industrii, cunoștințele și tehnologia de vârf are o importanță deosebită. Produsele acestor industrii depind în general, într-un grad înalt, de cheltuielile destinate cercetării/dezvoltării (acestea au o pondere mare în totalul cifrei de afaceri). Pe lângă importanța lor vizavi de securitatea națională, industriile de tip *hi-tech* joacă un rol fundamental în asigurarea avantajului competitiv pe piața mondială. Prin avansul tehnologic pe care-l promovează precum și prin veniturile din exporturi, industriile *hi-tech* asigură creșterea eficienței în întreaga economie a țării exportatoare.
 - Industriile cele mai bine reprezentate în exportul românesc se găsesc în grupele 2 și 3. La o analiză mai atentă, constatăm că patru industrii care constituie la un loc circa 2/3 din exportul nostru (textile, încălțăminte, produse minerale, metale, alte produse prelucrate și mobilă) se află în grupa 3, a sectoarelor cu cerere slabă.

Reprezentarea segmentelor dinamice în exportul nostru este la ora actuală nesemnificativă. După cum am menționat mai înainte, succesul țărilor din Asia de Sud-Est se datorează promovării tocmai a industriilor de vârf. În 1999 peste 30% din importurile de produse *hi-tech* ale UE proveneau din aceste țări.

Adoptarea modelului de dezvoltare experimentat de națiunile Asiei de Sud-Est este tentantă, dar nu există certitudinea obținerii unor rezultate similare în condițiile specifice României. Comentând miracolul est-asiatic, N. Nistorescu, citând unele aprecieri ale Băncii Mondiale, arăta că aceasta se explică prin faptul că guvernele națiunilor respective au aplicat o combinație de politici neutrale și intervenționiste în trei direcții principale, una dintre ele fiind dobândirea și stăpânirea tehnologiei și obținerea unei creșteri rapide a productivității, realizate prin asimilarea tehnologiilor străine, utilizând cele trei forme de bază (import de licențe și brevete, importul de bunuri de capital, promovarea investițiilor străine directe) precum și promovarea până la un anumit nivel a unor politici industriale și stimularea exportului de manufacturate. Guvernele națiunilor din Asia de Sud-Est s-au dovedit capabile să exercite conducerea administrativă asupra sectoarelor private din economie. Mai mult, ele au fost foarte eficiente în realizarea cooperării și competiției utilizând alte canale din afara pieței, dintre care unele au apărut în urma încurajării lor de către guverne, iar altele au fost căutate de sectoarele private înseși. Prin urmare, cooperare, coordonare, competiție și, mai presus de toate, simbioză între stat și sectorul privat.

A doua alternativă este susținerea industriilor la care România are avantaj comparativ. Această strategie răspunde cerințelor unei legi economice fundamentale, legea avantajului comparativ. Nu este de contestat politica promovării exporturilor prin valorificarea avantajului comparativ, chiar dacă acest avantaj este localizat în industriile caracterizate prin creștere slabă și utilizare intensivă a forței de muncă ieftine. Ne propunem să arătăm că această stare de lucruri poate fi îmbunătățită dacă o analizăm prin prisma avantajului comparativ dinamic. Acest concept este rodul unei viziuni care trece dincolo de limitele teoriei ricardiene – pe care – N. Nistorescu îl exprimă printr-o paralelă între eficiența statică și cea dinamică a unei economii – conceptul de avantaj comparativ dinamic – ar putea fi rezumat: avantajul comparativ pentru un anumit sector sau industrie poate fi creat prin mobilizarea de forță de muncă calificată, tehnologie și capital. Pentru a realiza aceasta, este nevoie ca guvernele să intervină prin politici care să facă posibile schimbările pe termen lung. Experiența țărilor din Asia de Sud-Est (nemaivorbind de Japonia) arată în mod neîndoielnic că simpla recunoaștere a avantajului comparativ nu este suficientă pentru ca strategia promovării exporturilor să aibă succes. După van Brabant, națiunile ce au pășit pe calea modernizării trebuie să acceadă în

sistemul schimburilor internaționale într-un punct situat mai sus decât permite avantajul comparativ în forță de muncă ieftină și resurse naturale.

Evident că toate aceste considerații teoretice nu sunt deloc ușor de transpus în practică. Ce anume trebuie făcut? Între țările din Europa de Răsărit, România nu constituie un caz aparte din acest punct de vedere. După Andretsch, avantajul comparativ la acest grup de țări derivă nu atât din nivelul tehnologic mai scăzut în raport cu națiunile membre OCDE (cu toate că acest decalaj are și el importanța lui) cât mai ales din caracteristica principală a industriilor: gradul înalt de concentrare.

Pe baza indicilor avantajului comparativ relevat, calculați pentru trei grupe de națiuni (occidentale, occidentale sărace și est-europene) și cinci grupe de produse pe baza datelor din 1993 (tabelul nr. 4.1), Andretsch ajunge la câteva concluzii.

Tabelul nr. 4.1
Indicii avantajului comparativ la export al țărilor est-europene comparativ cu al țărilor occidentale

Țări	Indici ricardieni	Indici caracterizați prin ciclul produsului	Indici ce utilizează intensiv cercetarea / dezvoltarea	Indici ce utilizează intens publicitatea	Indici cu grad înalt de concentrare
- occidentale	0,75	1,21	1,2	1,21	1,11
- occidentale sărace	1,77	0,44	0,63	0,43	0,56
- est-europne	0,83	0,44	0,16	0,31	1,15

Sursa: selectat după D. Andretsch, 1993.

1. La grupa de produse „ricardiene” (grupa include produsele care utilizează intensiv resursele naturale sau prelucrate și care intră în componența produselor prelucrate și semiprelucrate adică: mărfuri alimentare, produse din lemn, fibre minerale, hârtie, metale neferoase, uleiuri, minereuri și combustibili primari), țările est-europene se aseamănă mai mult cu țările occidentale (ambele grupuri de țări au dezavantaj comparativ la aceste produse) decât cu țările occidentale sărace. Dezavantajul comparativ al țărilor est-europene la această grupă explică într-o anumită măsură incapacitatea lor de a concura cu acele națiuni în curs de dezvoltare care dispun de resurse naturale și de o abundență de forță de muncă ieftină.
2. În industriile caracterizate prin ciclul produsului (această grupă include produse ale tehnologiei de vârf în care informația este inputul crucial: produse chimice, medicinale, materiale plastice, coloranți, îngrășăminte

chimice, explozibili, utilaje, avioane, instrumente, ceasuri, muniție), structura comerțului țărilor est-europene este mai apropiată de cea a țărilor occidentale sărace, în sensul că ambele grupuri au dezavantaj comparativ în raport cu grupul țărilor occidentale.

3. În industriile ce utilizează cercetarea/dezvoltarea (în această grupă se cuprind industriile în care cheltuielile pentru cercetare/dezvoltare reprezintă cel puțin 5% din cifra de afaceri: produse farmaceutice, echipamente de birou, avioane, telecomunicații etc.); țările est-europene ca și cele occidentale sărace au, de asemenea, dezavantaj comparativ în raport cu țările occidentale.
4. Nici în industriile din grupa 4 (în această grupă intră produsele cu publicitate intensivă; industriile respective alocă cel puțin 5% din cifra de afaceri pentru publicitate: vinuri, bere, alte băuturi, medicamente, săpunuri, parfumuri ceasuri etc.), pe piața cărora publicitatea are un rol important, situația țărilor est-europene nu este mai bună; atât țările est-europene cât și cele occidentale sărace au dezavantaj comparativ în raport cu grupul țărilor occidentale.
5. Singura grupă în care țările est-europene dețin avantaj comparativ cea care cuprinde industriile cu grad înalt de concentrare (în această grupă intră tutunul, produse petroliere, uleiuri comestibile, țevi, mașini de birou, telecomunicații și echipamente electrice, autovehicule, material rulant și unele sectoare ale industriei de avioane). La această grupă, structura comercială a acestor industrii se apropie mai mult de cea a țărilor occidentale puternic dezvoltate decât de cea a țărilor occidentale sărace (care au dezavantaj comparativ la aceste produse).

Desigur, nu putem pune semnul egalității între România și Europa de Est. Între țările din această zonă există deosebiri în ceea ce privește mărimea, nivelul de dezvoltare, poziția geografică, structura socială etc. Dar nici prea departe nu suntem. Examinând structura actuală a exporturilor românești, constatăm cu insatisfacție că avantajul comparativ pus în evidență de Andretsch nu este valorificat. Foarte puține produse din grupa 5 (a industriilor puternic concentrate) au o reprezentare semnificativă în exportul nostru. Ponderea mașinilor și utilajelor și a mijloacelor de transport a scăzut de la 17,2% în 1993 la sub 14% în 1997. Într-un an se exportă cât exportam altă dată într-o lună. Aeronautica trăiește o adevărată dramă, din „doamna de lux a industriei românești” (înainte de 1989 era singura ramură a industriei atestată calitativ la standardele vestice cu ISO 9000) s-a transformat „într-un atelier de reparații” (“Aeronautica în tranziție – o industrie uitată la sol” – Curentul, 13.01.1998, p. 2). Întreprinderile românești din domeniul aeronautic oferă astăzi piese de schimb auto, pompe și cilindri hidraulici pentru utilaje agricole, butelii pentru gaze petroliere lichefiate, piese de schimb pentru industria textilă, piese și componente pentru compresoare de frigider și congelatoare, stâlpi de

mină pentru industria mineritului etc. Analizând tabelul cu exporturile se observă că industriile cel mai bine reprezentate sunt cele de tip ricardian, la care țările din Europa de Est au dezavantaj comparativ, conform modelului lui Andretsch: mărfuri alimentare, produse minerale, metale, produse din lemn etc.

Astfel România „înoată împotriva curentului”. Nu este deloc surprinzător că în relațiile comerciale dintre România și UE, aceasta din urmă acționează ca un intermediar. UE nu are nevoie de produsele noastre și pur și simplu le reexportă. „România a devenit un atelier meșteșugăresc al Occidentului” afirmă Mihai Ionescu, director al Asociației Naționale a Exportatorilor și Importatorilor din România (ziarul Curentul nr. 20 din noiembrie 1997). O treime din exporturile românești o constituie produsele textile, din care o parte considerabilă este producția realizată în condiții de *lohn*.

Pe termen lung, aceasta va avea consecințe nedorite pentru economia românească. Referitor la această problemă, există două puncte de vedere:

- primul este cel al managerilor, al liderilor sindicali etc. Pentru aceștia *lohnul* este cel mai avantajos tip de afacere pe care firmele din România îl pot derula cu firmele occidentale, pentru că efortul exportatorului este minim, iar veniturile și locurile de muncă sunt asigurate. În timp ce majoritatea întreprinderilor din România se confruntă cu probleme mari (lipsa comenzilor, blocajul financiar etc.), cele care derulează exporturi în *lohn* nu au nici o problemă. Multe dintre ele au o situație prosperă. Într-o astfel de optică, fără prea multă „lărgime” – singurul aspect care contează este asigurarea comenzilor din străinătate, menită să asigure supraviețuirea întreprinderii. Nimeni nu-și pune problema ce se va întâmpla dacă într-o zi, comenzile de pe urma cărora trăiesc aceste întreprinderi, vor dispărea. Ne aflăm în fața unei acceptări tacite, a unui neocolonialism de tip industrial;
- al doilea este cel al specialiștilor: economiști, analiști, cercetători. Majoritatea au sesizat faptul că „ascensiunea *lohnului*”, ce se reflectă printr-o creștere a ponderii producției executate în regim de *lohn* în totalul exporturilor, este un fenomen cu consecințe grave pe termen lung. A fi de acord cu ideea că *lohnul* este unica modalitate prin care România își poate valorifica avantajul comparativ (bazat pe forță de muncă ieftină) înseamnă a admite că România este condamnată să rămână o țară manufacturieră. Renunțarea la *lohn* nu ar fi recomandabilă, dar nici creșterea în continuare a ponderii lui.

4.3.2. Scurtă privire prospectivă asupra evoluției unor sectoare ale industriei românești

Analiza avantajelor și a dezavantajelor diferitelor sectoare ale industriei românești (detaliată în cadrul unor lucrări anterioare ale autorilor), corelate cu

rezultatele preliminare ale modelării și cu unele concluzii reieșite din analiza multicriterială au dus la estimări ai indicilor producției industriale, pentru perioada următoare, astfel:

- evoluția activității din sectorul extractiv este determinată, în principal, de industria cărbunelui și industria extracției țițeiului și gazelor care sunt influențate de cantitatea de cărbune potențial folosită de centralele pe cărbune și de stadiul descoperirilor de rezerve naturale de zăcăminte de petrol și gaze posibil de prelucrat în perioada analizată. În aceste condiții, ținând cont de ritmul mediu estimat pentru cărbune total de +1,2%, respectiv la țiței de +1,4% și gaze de -0,9%, evoluția producției industriale din acest sector va cunoaște un ritm mediu anual de +1,9%;
- industria metalurgică este unul dintre sectoarele cu importante pierderi acumulate în perioada anterioară, determinate, în primul rând, de rentabilitatea scăzută și de oferta sortimentală limitată a produselor metalurgice la intern și extern. În aceste condiții se estimează un ritm mediu anual de 3,1%, în special prin creșterea produselor metalurgice de prelucrare avansată cu desfacere asigurată (oțelul brut se estimează cu un ritm mediu anual de 2,3%);
- sectoarele potențial viabile din punct de vedere al posibilităților de valorificare a materiilor prime existente în țară cât și a forței de muncă calificată, care vor cunoaște creșteri importante, cu ritmuri medii anuale peste cel al industriei totale. Se estimează a fi următoarele: industria confecțiilor (+8,4%), industria alimentară (+7,9%), producția de mobilier (+6,7%), industria de prelucrare a lemnului (+5,5%). Industria alimentară poate avea în perioada următoare acest ritm de creștere, pe fondul majorării cantității de produse agricole prelucrate, prin înființarea unor societăți comerciale de achiziții și a diversificării sortimentelor pentru diminuarea importurilor de produse alimentare (program SAPARD). Industria lemnului poate obține creșterile prevăzute în perioada următoare numai prin restrângerea gamei sortimentale la produse din lemn destinate producției de mobilă și construcției de locuințe, potențial viabile (parchet, furnire estetice, plăci fibrolemnoase, panel), ținând cont de competitivitatea internă și externă și rentabilitatea ramurii;
- creșterea prelucrării cantității de țiței la circa 13.000 mii de tone la nivelul anului 2004 pe fondul unei îmbunătățiri a eficienței prelucrării. Din calculul efectuat în cadrul Direcției Generale de Prognoză pe perioada 1995-1999 a rezultat că valoarea exprimată în dolari, reprezentând diferența între valoarea produselor petroliere calculate cu prețurile realizate pe piața externă și valoarea materiilor prime (țiței și gazolină) din anii respectivi a cunoscut o creștere în ultimul an pe tona de materie primă supusă prelucrării: 33,3 dolari/tonă în 1995; 49,1% dolari/tonă în 1996; 30 de dolari/tonă în 1997; 21 de dolari/tonă în 1998 și 51 de

dolari/tonă în 1999 (45 de dolari/tonă pe primele 9 luni din 1999; 47 de dolari/tonă pe 10 luni și 50,2 dolari/tonă pe 11 luni). În aceste condiții ramura industriei de prelucrare a petrolului va cunoaște un ritm mediu anual de 5,8%;

- industria celulozei și hârtiei, care reprezintă unul din sectoarele cu o rentabilitate redusă și o competitivitate a produselor fabricate la intern și extern mică, a fost estimată să crească cu un ritm mediu anual de 3,4%, cu toate că materiile prime sunt din țară;
- industriile textilă și pielărie-încălțăminte, ramuri cu principalele materii prime asigurate din țară, cu cerere pe piața internă și externă și care au la bază utilizarea intensivă a mâinii de lucru ieftine, cu toate că în perioada 1990-1999 au înregistrat scăderi semnificative (numai în 1994 a fost o creștere de 0,4% față de 1993 în industria textilă; +12,1% în 1994 față de 1993, +7,9% în 1995 față de 1994 și +3,4% în 1996 față de 1995 pentru industria pielăriei și încălțăminte) sunt prevăzute cu ritmuri medii anuale de 4,3%, respectiv 4,4%. Aceste ritmuri au în vedere posibilitatea înființării unor întreprinderi mici și mijlocii, mult mai flexibile la cererile piețelor interne și externe în apropierea surselor de materii prime și în zonele defavorizate;
- ramurile industriei chimice (industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale și prelucrarea cauciucului și a maselor plastice) au cunoscut în perioada trecerii la economia de piață cele mai semnificative scăderi (pentru industria chimică și a fibrelor sintetice și artificiale s-au înregistrat creșteri doar în 1993 față de 1992 cu 3,7% și în 1995 față de 1994 cu 9,3%, respectiv cu +5,7% în 1993 față de 1992, +5,0% în 1995 față de 1994 și +0,3% în 1996 față de 1995 pentru prelucrarea cauciucului și a maselor plastice). În aceste sectoare, produse ca: sode caustice, medicamente, îngrășăminte chimice, lacuri și vopsele, produse macromoleculare de bază, cosmetice, detergenți, anvelope prelucrate, mase plastice și articole tehnice din cauciuc, potențial viabile, au dus la ritmuri medii anuale de 3,6%, respectiv 3,8%;
- ramurile industriei construcțiilor de mașini, electrotehnică, electronică și de mecanică fină, principalele furnizoare de bunuri de capital, pe fondul creșterii procesului investițional în perioada analizată au fost estimate cu ritmuri de creștere de la 4,5% până la 7,1%, având în vedere armonizarea lor cu programele de interes național (energetic, exploatare resurse naturale, transporturi, agricultură, bunuri de consum pentru populație) și o creștere a rentabilității activității agenților economici, consolidarea mecanismelor concurențiale prin maximizarea eficienței alocării resurselor, accelerarea privatizării, realizarea liberei competiții între producători, continuarea ajustării structurale și re tehnologizarea fabricației. Ținând cont de stadiul fiecărei ramuri la sfârșitul anului 1999

sunt ramuri cu ritmuri medii anuale peste total industrie (industria de mașini și echipamente cu ritm mediu anual de 6,3% și industria de mașini și aparate electrice cu ritm mediu anual de 7,1%) și ramuri cu ritmuri medii anuale sub total industrie (industria mijloacelor de transport rutier și a altor mijloace de transport cu 4,5%, respectiv cu 4,6%; industria construcțiilor metalice și a produselor din metal cu 4,6%; industria de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optică și ceasornicărie cu 4,7%; industria de echipamente, aparate de radio, televiziune și comunicații cu 5,4%)

ANEXE

Anexa nr. 1.1

A. Avuția națională a României pe sectoare, în perioada 1869-1939

– U.M. – milioane de lei aur/milioane dolari aur

Sectoare	1860- 1864	1880- 1881	1900- 1904	1912- 1914	1920- 1922	1938- 1939
1. Agricultură, silvicultură, stocul de hrană și sămânță	<u>1848,0</u> 356,8	<u>3681,9</u> 710,8	<u>6585,0</u> 1271,2	<u>10522,9</u> 2031,4	<u>18427,6</u> 3557,5	<u>21869,4</u> 4221,9
2. Clădirile, locuințele și bunurile de consum durabile	<u>235,4</u> 45,4	<u>388,6</u> 75,0	<u>1471,9</u> 284,2	<u>2386,8</u> 460,8	<u>4547,9</u> 878,0	<u>12558,8</u> 2424,5
3. Transporturile și comunicațiile	<u>20,6</u> 4,0	<u>525,2</u> 101,4	<u>1417,0</u> 273,6	<u>2543,4</u> 491,0	<u>3296,1</u> 636,3	<u>4549,8</u> 878,3
4. Industria	<u>60,9</u> 11,8	<u>68,9</u> 13,3	<u>415,2</u> 80,2	<u>1171,2</u> 226,1	<u>1837,2</u> 354,7	<u>4459,9</u> 861,0
5. Comerțul	<u>192,0</u> 37,1	<u>582,4</u> 112,4	<u>659,8</u> 127,4	<u>1075,3</u> 207,6	<u>1324,5</u> 255,7	<u>3712,1</u> 716,6
6. Sectorul edilitar	<u>Xxx</u> Xxx	<u>Xxx</u> Xxx	<u>Xxx</u> Xxx	<u>250,4</u> 48,3	<u>260,8</u> 50,3	<u>733,7</u> 141,5
7. Stocul de metal monetar	<u>37,0</u> 7,1	<u>85,3</u> 16,5	<u>177,0</u> 34,2	<u>381,0</u> 73,6	<u>7,1</u> 1,4	<u>478,2</u> 92,3
8. Obligațiile financiare externe	<u>50,1</u> 9,7	<u>547,0</u> 105,6	<u>1577,3</u> 304,5	<u>3065,6</u> 591,8	<u>9008,0</u> 1739,0	<u>4448,0</u> 858,7
I. Activul brut	<u>2393,9</u> 462,1	<u>5332,3</u> 1029,4	<u>10725,9</u> 2070,6	<u>18331,0</u> 3538,8	<u>29701,2</u> 5733,8	<u>48361,9</u> 9336,3
II. Activul net	<u>2343,8</u> 452,5	<u>4785,3</u> 923,8	<u>9148,6</u> 1766,1	<u>15265,4</u> 2947,0	<u>20693,2</u> 3993,8	<u>43913,9</u> 8477,6

Sursa: Victor Axenciuc – *Avuția națională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939. The Romanian Centre for Compared and Consensual Economics, București, 2000.*

**B. Avuția națională a României pe locuitor, pe sectoare,
'h perioada 1860-1939**

- U.M. – lei aur pe locuitor/dolari aur pe locuitor

Sectoare	1860- 1864	1880- 1881	1900- 1904	1912- 1914	1920- 1922	1938- 1939
1. Agricultura, silvicultura, stocul de hrană și sămânță	<u>461,0</u> 89,0	<u>783,5</u> 151,3	<u>1057,2</u> 204,1	<u>1411,9</u> 272,6	<u>1170,2</u> 225,9	<u>1102,2</u> 212,8
2. Clădirile, locuințele și bunurile de consum durabile	<u>58,7</u> 11,3	<u>82,7</u> 16,0	<u>236,3</u> 45,6	<u>320,2</u> 61,8	<u>288,3</u> 55,8	<u>632,9</u> 122,2
3. Transporturile și comunicațiile	<u>5,1</u> 1,0	<u>111,8</u> 21,6	<u>227,5</u> 43,9	<u>341,3</u> 65,9	<u>209,3</u> 40,4	<u>229,3</u> 44,3
4. Industria	<u>15,2</u> 2,9	<u>14,7</u> 2,8	<u>66,7</u> 12,9	<u>157,1</u> 30,3	<u>116,7</u> 22,5	<u>224,8</u> 43,4
5. Comerțul	<u>47,9</u> 9,2	<u>123,9</u> 23,0	<u>105,9</u> 20,4	<u>144,3</u> 27,9	84,1 16,2	<u>187,1</u> 36,1
6. Sectorul edilitar	<u>0,0</u> 0,0	<u>0,0</u> 0,0	<u>0,0</u> 0,0	<u>33,6</u> 6,5	<u>16,6</u> 3,2	<u>37,0</u> 7,1
7. Stocul de metal monetar	<u>9,2</u> 1,8	<u>18,2</u> 3,5	<u>28,4</u> 5,5	<u>51,1</u> 9,9	<u>0,5</u> 0,1	<u>24,1</u> 4,7
8. Obligațiile financiare externe	<u>12,5</u> 2,4	<u>116,4</u> 22,5	<u>253,2</u> 48,9	<u>411,3</u> 79,4	<u>572,0</u> 110,4	<u>224,2</u> 43,3
I. Activul brut	<u>597,2</u> 115,3	<u>1134,8</u> 219,1	<u>1722,0</u> 332,4	<u>2459,5</u> 474,8	<u>1886,1</u> 364,1	<u>2437,4</u> 47,8
II. Activul net	<u>584,7</u> 112,9	<u>1018,4</u> 196,6	<u>1468,8</u> 283,5	<u>2048,2</u> 395,4	<u>1314,1</u> 253,7	<u>2213,2</u> 427,3

Sursa: Victor Axenciuc – *Avuția națională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939. The Romanian Centre for Compared and Consensual Economics, București, 2000.*

Anexa nr. 1.2

**Activele materiale în România comparativ cu alte țări,
în anii 1938-1940**

Țara	Active materiale	Pământ	Active neproductibile, inclusiv metal monetar			
			Construcții, echipamente și mijloace circulante	Șeptel	Bunuri de consum durabile	Metal monetar
în dolari/locuitor –						
1. SUA	2673	601	1684	35	217	136
2. Marea Britanie	1672	291	1164	31	151	35
3. Germania	2710	461	2089	62	98	...
4. Franța (anul 1929)	1352	349	892	55	56	...
5. Elveția	3071	584	2153	67	89	178
6. Danemarca	1702	378	1108	134	82	...
7. România	500	143	315	19	16	7
8. Japonia	1334	459	790	6,3	20	2
9. India	226	127	66	10	2	21
Structură, în procente						
1. SUA	100,0	22,5	63,0	1,3	8,1	5,1
2. Marea Britanie	100,0	17,4	69,6	1,9	9,0	2,1
3. Germania	100,0	17,0	77,1	2,3	3,6	...
4. Franța (anul 1929)	100,0	25,8	66,0	4,1	4,1	...
5. Elveția	100,0	18,0	70,1	2,2	2,9	5,8
6. Danemarca	100,0	22,2	65,1	7,9	4,8
7. România	100,0	28,6	62,9	3,9	3,3	1,3
8. Japonia	100,0	34,4	59,2	4,7	1,5	0,2
9. India	100,0	56,2	29,4	4,2	0,2	10,0

Sursa: Victor Axenciuc, *op.cit.*, p. 312 și 313.

Anexa nr. 2.1
Evoluții ale populației și a resurselor de muncă,
în perioada 1980-1998/1999

Țara (grupul de țări)	Populație totală mil. pers.	Populație în vârstă de muncă mil. pers.	Populație activă mil. pers.	Șomeri mil. pers.	Populație ocupată Total mil. pers.	Populație ocupată în agricultură mil. pers.	Populație ocupată în industrie mil. pers.	Populație ocupată în industrie prelucrătoare mil. pers.	Populație ocupată în servicii mil. pers.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Total mondial	1482,6	1119,9	830,5	87,2	743,3	260,8	128,3	88,9	353,6
OCDE	148,7	127,0	110,3	14,6	95,7	-12,2	-8,1	-8,4	115,2
UE 15	20,0	27,0	16,8	7,1	9,7	-7,7	-15,0	-11,2	31,8
Țări nemembre OCDE	1333,9	992,9	720,2	72,6	647,6	272,9	136,4	97,2	238,4
România	0,3	1,3	-0,5	1,0	-1,5	0,2	-1,3	-1,4	-0,4
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	875,4	697,0	522,5	39,6	482,9	222,2	121,9	96,1	138,8
Europa	33,0	42,3	20,0	26,9	-6,8	-19,7	-27,3	-20,7	39,8
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	123,0	92,0	55,4	6,5	48,9	5,6	14,0	8,1	29,3
Africa Subsahariană	244,7	132,6	105,7	0,6	105,1	55,9	8,8	5,2	40,4
America de Nord	51,7	32,0	35,8	-1,0	36,8	-1,0	-2,7	-4,7	40,5
America Centrală și Caraibe	48,1	39,0	25,0	2,6	22,4	1,7	3,4	3,7	17,4
America de Sud	98,2	79,0	60,0	11,4	48,6	-3,8	10,2	1,7	42,1
Oceania	6,6	4,0	4,0	0,5	3,5	0,0	0,0	-0,4	3,5
Structură									
Total mondial	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
OCDE	10,0	11,3	13,3	16,8	12,9	-4,7	-6,3	-9,4	32,6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
UE 15	1,3	2,4	2,0	8,1	1,3	-2,9	-11,7	-12,6	9,0
Tări nemembre OCDE	90,0	88,7	86,7	83,2	87,1	104,7	106,3	109,4	67,4
România	0,0	0,1	-0,1	1,2	-0,2	0,1	-1,0	-1,6	-0,1
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	59,0	62,2	62,9	45,4	65,0	85,2	95,0	108,2	39,2
Europa	2,2	3,8	2,4	30,8	-0,9	-7,6	-21,3	-23,3	11,3
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	8,3	8,2	6,7	7,4	6,6	2,1	10,9	9,1	8,3
Africa Sub-sahariană	16,5	11,8	12,7	0,7	14,1	21,4	6,8	5,8	11,4
America de Nord	3,5	2,9	4,3	-1,2	5,0	-0,4	-2,1	-5,3	11,4
America Centrală și Caralbe	3,2	3,5	3,0	2,9	3,0	0,6	2,6	4,2	4,9
America de Sud	6,6	7,1	7,2	13,1	6,5	-1,4	8,0	1,9	11,9
Oceania	0,4	0,4	0,5	0,6	0,5	0,0	0,0	-0,5	1,0

Sursa : Preda Diana, *Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă, Editura Economică, București, 2002.*

Anexa nr. 2.2
Structura ocupării forței de muncă pe sectoare ale economiei și modificarea acesteia
(1980-1988/1999)

Țara (grupul de țări)	Ponderi 1980						Ponderi 1988/1999						Evoluția ponderii fiecărui sector (1980-1998)						Amplitudinea modificărilor structurale	
	Agricultură		Industria prelucrătoare		Servicii		Agricultură		Industria prelucrătoare		Servicii		Agricultură		Industria prelucrătoare		Servicii		Puncte procentuale	Puncte procentuale
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%			
Total mondial	52,1	20,3	14,4	27,6	47,3	19,4	13,7	33,2	-4,8	-0,8	5,6	11,2								
OCDE	13,4	34,2	24,5	52,3	8,5	26,2	18,2	65,4	-5,0	-8,1	13,0	26,1								
UE 16	9,3	38,3	28,1	52,4	3,8	26,4	19,2	69,8	-5,5	-11,9	17,4	34,7								
Țări nemembre OCDE	62,6	16,5	11,7	20,9	56,4	17,9	12,7	25,7	-6,2	1,4	4,8	12,3								
România	30,4	35,2	32,3	34,4	38,0	26,3	22,3	35,7	7,6	-8,9	1,3	17,8								
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	66,7	14,8	11,0	18,5	60,5	17,9	13,6	21,6	-6,2	3,1	3,1	12,4								
Europa	15,5	39,8	28,2	44,7	9,5	32,0	22,2	58,6	-6,0	-7,9	13,9	27,8								
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	49,4	20,4	11,4	30,2	33,0	24,0	13,7	43,1	-16,4	3,6	12,8	32,9								
Africa Subsahariană	71,9	8,6	5,1	19,5	64,4	8,5	5,0	27,1	-7,6	-0,1	7,6	15,3								
America de Nord	3,8	31,3	22,5	64,9	2,2	21,7	13,7	76,0	-1,6	-9,6	11,2	22,4								
America Centrală și Caraibe	40,7	24,8	14,9	34,6	27,8	21,0	15,5	51,3	-12,9	-3,8	16,7	33,4								
America de Sud	32,7	24,6	16,5	42,8	17,9	23,3	11,7	58,8	-14,8	-1,3	16,1	32,1								
Oceania	23,0	26,7	18,9	50,4	16,7	19,7	10,7	63,7	-6,3	-7,0	13,4	26,7								

Sursa : Preda Diana, Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă, Editura Economică, București, 2002.

**Nivelul și dinamica productivității muncii
(exprimată în USD prețuri curente, curs oficial mediu anual)**

Țara (grupul de țări)	Productivitatea muncii pe sectoare ale economiei (USD prețuri curente, curs oficial mediu anual, pe o perioadă ocupată)												Indicele productivității muncii (total și pe sectoare ale economiei) %								
	1980						1999						1980-1999								
	Total eco- nomie	Agri- cultură	Indus- trie	Indus- trie prelu- crațoare	Ser-vicii	Total eco- nomie	Agri- cultură	Indus- trie	Indus- trie prelu- crațoare	Ser- vicii	Total eco- nomie	Agri- cultură	Indus- trie	Indus- trie prelu- crațoare	Ser- vicii	Total eco- nomie	Agri- cultură	Indus- trie	Indus- trie prelu- crațoare	Ser- vicii	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16						
Total mondial	5815	676	9744	6879	10739	10667	958	16504	14497	20512	183,4	141,7	169,4	210,7	191,0						
OCDE	19262	5649	19594	15187	22520	45559	12662	51808	47613	47375	236,5	224,1	264,4	313,5	210,4						
UE 15	20445	7908	18077	9272	24372	53493	32865	59218	48992	52557	261,6	415,6	327,6	528,4	215,6						
Țări Nemembre OCDE	2167	387	4199	2157	2739	2508	547	4429	3396	4537	115,7	141,5	105,5	157,4	165,7						
România	3974	1749	5643	5448	4232	4708	1806	4919	4840	7641	118,5	103,2	87,2	88,8	180,5						
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	1651	321	4187	3889	3823	3760	478	8085	6570	9369	227,7	149,0	193,1	168,9	245,1						
Europa	12407	3562	11229	5262	15767	30574	8860	28512	24063	35252	246,4	248,8	253,9	457,3	223,6						
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	9361	1130	16280	4091	6253	6573	2042	7042	5523	5575	70,2	180,7	43,3	135,0	89,2						
Africa Sub- sahariană	1596	430	6993	4246	3189	1171	380	4420	3125	1877	73,4	88,4	63,2	73,6	58,9						
America de Nord	26637	20917	28207	25842	26210	59314	48805	72556	76924	56895	222,7	233,3	257,2	297,7	213,3						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16						
America Centrală și Caraibe	7531	1622	9687	10274	12152	8361	1997	10727	10650	10808	111,0	123,1	110,7	103,7	88,9						
America de Sud	5855	1759	9909	9618	6505	11436	5387	14567	20347	11982	195,3	306,2	146,9	211,5	184,2						
Oceania	19454	5136	25476	19714	22154	32530	9007	45732	47121	34303	167,2	175,4	179,5	239,0	154,8						

Sursa : Preda Diana, op. cit.

Anexa nr. 2.4

**Indicatori privind utilizarea forței de muncă în industria prelucrătoare
din diferite zone ale globului**

Țara (grupul de țări)	Cost salarial total		Export		Productivitatea muncii (prețuri curente, curs oficial med.an)		Cost salarial unitar (curs of.med.an)		Export pe o persoană ocupată		Pondere exportului în PIB-ul rarmurii		Indici (1980-1998)					
	1980 (84)	1990 (94)	1999 (98)	1998 (99)	1980	1999 (98)	1980 (84)	1990 (94)	1998 (99)	1998 (99)	PIB	Popu- lație ocupată	Cost salarial total	Cost salarial unitar	11	12	13	14
	mld. USD prețuri curente				USD / pers.								%					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14					
Total mondial	1659,3	3093,4	4052,8	6879	14497	6023	8490	11123	76,7	278,7	132,3	186,4	141,0					
OCDE	1339,1	2495,5	3272,3	15187	47613	13412	27280	35772	75,1	287,2	91,6	186,4	203,4					
UE 15	624,2	979,2	1794,7	9272	48992	15159	32697	59928	122,3	384,3	72,7	156,9	215,7					
Țări nemembre OCDE	326,9	456,4	780,6	2157	3396	1861	1672	2860	84,2	244,6	155,4	139,6	89,9					
România	5,8	4,5	6,7	5448	4840	1739,0	2314,5	3424	70,7	52,2	58,7	78,2	133,1					
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	267,6	981,4	829,3	3889	6570	2160	4460	3769	57,4	300,1	177,6	366,8	206,5					
Europa	922,8	1575,7	2007,0	5262	24063	10329	22964	29249	121,5	351,2	76,8	170,8	222,3					
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	25,6	73,1	54,3	4091	5523	3486	4730	3509	63,5	284,5	210,7	285,9	135,7					
Africa Sub- Sahariană	35,4	82,9	16,0	4246	3125	4425	6282	1211	38,7	121,4	164,9	234,1	142,0					
America de Nord	475,9	647,2	701,4	25842	76924	18959	31720	34376	44,7	242,0	81,3	136,0	167,0					
America Centrală și Carabe	19,2	48,7	106,0	10274	10650	3641	5433	11815	110,0	176,7	170,5	254,3	149,2					
America de Sud	113,3	132,5	50,0	9618	20347	8129	8496	3206	15,8	236,7	111,9	117,0	104,5					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Oceania	24,8	35,7	20,1	19714	47121	13740	25655	14421	30,6	184,2	77,1	143,9	186,7
TOTAL MONDIAL = 100													
Total mondial	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
OCDE	80,7	80,7	80,7	220,8	328,4	222,7	321,3	321,6	97,9	103,1	69,3	100,0	144,3
UE 15	37,6	31,7	44,3	134,8	337,9	251,7	385,1	538,8	159,4	137,9	55,0	84,1	153,0
Țări nemembre OCDE	19,7	14,8	19,3	31,4	23,4	30,9	19,7	25,7	109,8	87,8	117,5	74,9	63,8
România	0,4	0,1	0,2	79,2	33,4	28,9	27,3	30,8	92,2	18,7	44,4	41,9	94,4
Asia (exclusiv Orientul Mijlociu)	16,1	31,7	20,5	56,5	45,3	35,9	52,5	33,9	74,8	107,7	134,3	196,7	146,5
Europa	55,6	50,9	49,5	76,5	166,0	171,5	270,5	263,0	158,4	126,0	58,1	91,6	157,7
Africa de Nord și Orientul Mijlociu	1,5	2,4	1,3	59,5	38,1	57,9	55,7	31,5	82,8	102,1	159,3	153,4	96,3
Africa sub-Sahariană	2,1	2,7	0,4	61,7	21,6	73,5	74,0	10,9	50,5	43,6	124,7	125,6	100,7
America de Nord	28,7	20,9	17,3	375,6	530,6	314,8	373,6	309,1	58,2	86,8	61,5	72,9	118,7
America Centrală și Caraibe	1,2	1,6	2,6	149,3	73,5	60,5	64,0	106,2	144,6	63,4	128,9	136,4	105,9
America de Sud	6,8	4,3	1,2	139,8	140,4	135,0	100,1	28,8	20,5	84,9	84,6	62,7	74,1
Oceania	1,5	1,2	0,5	286,6	325,0	228,1	302,2	129,7	39,9	66,1	58,3	77,2	132,5

Sursa: Preda Diana, op. cit.

Anexa nr. 2.5

Evoluția numărului de salariați, pe activități ale
industriei prelucrătoare (anul 1950=100)

- % -

Ramuri industriale	1960	1970	1980	1985	1989	1990	1995	2000
Total industrie	154	254	409	441	467	475	299	214
Alimentară și băuturi	132	197	255	250	257	289	257	188
Textilă și produse textile	138	216	375	399	400	401	180	192
Confecții din textile, blană și piele	172	346	590	651	719	698	510	712
Pielărie și încălțăminte	129	193	274	306	327	321	209	193
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	147	209	225	231	245	243	199	197
Celuloză, hârtie, carton	147	321	417	461	477	481	303	202
Editura, poligrafie, reproducere, înregistrare pe suporturi	170	194	184	180	173	196	167	151
Prelucrare țiței, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari	142	158	203	226	295	303	330	221
Chimie și fibre sintetice și artificiale	250	636	1059	1198	1243	1295	894	583
Alte produse din minerale nemetalice	149	231	276	225	237	240	168	115
Metalurgie	178	297	438	440	488	508	432	315
Construcții metalice și produse din metal	169	316	686	760	803	801	521	288
Mașini și echipamente	171	329	647	824	812	809	437	202
Energie electrică și termică, gaze, apă	157	379	431	509	556	715	958	994

Sursa: Anuarul statistic al României, diverse ediții.

Anexa nr. 2.6

Evoluția productivității muncii, pe activități ale industriei
prelucrătoare (anul 1950 = 100)

	1960	1970	1980	1985	1989	1990	1995	2000
<i>A. în procente</i>								
Total industrie	237	488	923	1100	1200	1000	1046	1069
Alimentară și băuturi	185	258	392	500	559	457	336	359
Textilă și produse textile	172	307	558	654	718	565	696	637
Confecții din textile, blană și piele	212	363	684	1100	1200	1000	1316	1564
Pielărie și încălțăminte	237	421	745	1000	1100	878	968	1098
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	205	375	648	744	839	678	436	406
Celuloză, hârtie, carton	166	366	642	564	624	492	474	572
Edituri, poligrafie, reproducere, înregistrare pe suport	208	491	712	710	737	721	-	-
Prelucrare țigăi, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari.	216	388	455	444	538	363	232	227
Chimie și fibre sintetice și artificiale	276	886	1900	1800	1800	1300	1061	949
Alte produse din minerale nemetalice	282	682	1400	1400	1600	1200	1106	1144
Metalurgie	200	370	730	740	835	500	468	431
Construcții metalice și produse din metal	392	955	2000	2800	2900	2400	2518	1567
Mașini și echipamente	380	858	1800	2780	3200	2500	2723	2455
Energie electrică și termică, gaze, apă.	362	1100	2000	632	694	570	487	535
<i>B. În coeficienți</i>								
Total industrie	1	1	1	1	1	1	1	1
Alimentară și băuturi	0,78	0,53	0,43	0,45	0,47	0,46	0,32	0,33
Textilă și produse textile	0,73	0,63	0,60	0,59	0,60	0,57	0,66	0,60
Confecții din textile, blană și piele	0,89	0,72	0,75	1,00	1,00	1,00	1,26	1,46
Pielărie și încălțăminte	1	0,86	0,81	9,19	0,92	0,88	0,92	1,03
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	0,86	0,76	0,70	0,68	0,70	0,68	0,42	0,38
Celuloză, hârtie, carton	0,70	0,75	0,70	0,51	0,52	0,49	0,45	0,53
Edituri, poligrafie, reproducere, înregistrare pe suport	0,88	1,01	0,77	0,62	0,72	-	-	-
Prelucrare țigăi, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari.	0,91	0,80	0,50	0,40	0,45	0,36	0,22	0,21
Chimie și fibre sintetice și artificiale	1,16	1,82	2,06	1,64	1,50	1,30	1,01	0,89
Alte produse din minerale nemetalice	1,19	1,40	1,52	1,27	1,33	1,20	1,06	1,07
Metalurgie	0,84	0,76	0,80	0,67	0,70	0,50	0,45	0,40
Construcții metalice și produse din metal	1,65	1,96	2,17	2,54	2,42	2,40	2,41	1,76
Mașini și echipamente	1,60	1,75	1,95	2,53	2,67	2,50	2,60	2,30
Energie electrică și termică, gaze, apă.	1,53	2,25	2,17	0,57	0,58	0,57	0,46	0,50

Sursa: Anuarul statistic al României diverse ediții.

Anexa nr. 2.7

**Structura numărului salariaților cu studii superioare din unitățile de
cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare pe ramuri
ale economiei naționale în perioada 1985-1999**

- % -

	1985	1986	1987	1988	1989
TOTAL SALARIAȚI	100	100	100	100	100
din care în ramurile:					
Industrie	66,29	66,40	66,11	66,72	66,49
Extractivă	4,75	4,59	5,16	5,15	4,56
Prelucrătoare	61,54	61,81	60,95	61,57	61,93
Construcții	8,83	8,68	9,16	8,59	9,68
Agricultură	12,15	12,40	12,88	12,31	10,96
Silvicultură	0,90	0,92	0,90	0,84	0,79
Transporturi	2,59	2,64	2,63	2,56	2,51
Telecomunicații	0,42	0,42	0,40	0,42	0,41
Circulația mărfurilor	0,10	0,10	0,26	0,26	0,10
Învățământ	1,15	1,08	1,07	0,98	1,79
Cultură și artă	0,17	0,22	0,21	0,14	0,38
Ocrotirea sănătății și asistență socială	5,10	4,94	4,94	4,98	4,43
Alte ramuri	2,30	2,20	1,44	2,19	2,46

Anexa nr. 2.8
 Distribuția formelor de inovare tehnologică în întreprinderile din industria prelucrătoare în România, în perioada 1995-1999

	1995			1996			1997			1998			1999							
	Întreprinderi care au aplicat inovarea	Produs	Procedee tehnologice	Întreprinderi care au aplicat inovarea	Produs	Procedee tehnologice	Întreprinderi care au aplicat inovarea	Produs	Procedee tehnologice	Întreprinderi care au aplicat inovarea	Produs	Procedee tehnologice	Întreprinderi care au aplicat inovarea	Produs	Procedee tehnologice					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Total din care:	628	123	112	393	733	69	54	610	259	90	6	163	271	107	10	154	239	108	10	121
Alimentară și băuturi	103	22	26	55	112	12	13	87	12	5	-	7	13	2	1	10	9	4	-	5
Textilă și produse textile	61	16	9	36	79	10	6	63	27	11	-	16	23	9	-	14	21	9	-	12
Confecții din textile, blănuri și piele	21	3	9	9	26	-	6	20	2	2	-	-	2	1	-	1	7	3	-	4
Pielărie și încălțăminte	12	3	2	7	12	1	1	10	4	-	-	4	6	2	-	4	6	2	-	4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	17	4	2	11	22	3	3	16	4	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Celuloză, hârtie și carton	12	2	4	6	13	2	2	9	4	-	1	3	2	-	1	1	1	-	1	-
Edituri, poligrafie și reproducere înregistrată pe suporturi	6	1	3	2	6	-	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prelucrarea țifeiului, coșificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	7	-	2	5	9	-	-	9	4	1	-	3	4	-	-	4	2	-	-	2
Chimie și fibre sintetice și artificiale	38	3	7	28	51	5	3	43	23	7	-	16	28	14	1	13	27	11	2	14
Prelucrarea cauciucului și a maselor plastice	21	3	1	17	26	1	1	24	15	5	1	9	16	9	2	5	15	10	3	2
Alte produse din minerale nemetale	45	13	10	22	50	6	5	39	13	6	-	7	10	4	-	6	12	6	1	5
Metalurgie	32	5	7	20	34	3	3	28	18	3	1	14	10	1	-	9	6	3	-	3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Construcții metalice și produse din metal	39	7	7	25	36	4	3	29	14	3	1	10	13	1	1	11	12	5	-	7
Mașini și echipamente	98	18	10	70	108	13	1	94	58	23	1	34	58	24	1	33	56	24	1	31
Mașini și aparate electrice	29	6	5	18	31	1	1	29	22	8	-	14	20	9	1	10	15	6	-	9
Echipamente, aparate de radio, TV și comunicații	6	-	-	6	10	-	-	10	7	2	-	5	10	6	1	3	6	5	-	1
Aparatură și instrumente medicale de precizie optice și ceasornicărie	13	2	1	10	14	-	-	14	7	5	-	2	7	5	-	2	6	2	1	3
Mijloace de transport rutier	19	3	2	14	27	2	1	24	13	3	1	9	20	5	1	14	17	8	1	8
Alte mijloace de transport	12	-	1	11	16	1	2	13	5	1	-	4	8	2	-	6	8	3	-	5
Mobilier	35	12	3	20	46	4	2	40	6	3	-	3	14	10	-	4	12	7	-	5

Sursa: Anuarul statistic al României, 1997, 2000, Comisia Națională pentru Statistică.

Anexa nr. 2.9
Întreprinderile din industria prelucrătoare cu activitate de C-D, structurate după cifra de afaceri și exporturi pe activități

- în procente față de total întreprinderi -

Ramurile industriei prelucrătoare	întreprinderile care au avut activitate de C-D			întreprinderi la care valoarea produselor noi și îmbunătățite deține peste 10% din:					
				Cifra de afaceri			Exporturi realizate		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Total, din care:	9,8	10,2	10,1	3,6	2,7	2,8	3,0	2,5	2,0
Alimentară și băuturi	2,7	3,2	2,4	0,4	0,6	0,5	0,1	0,1	0,2
Textilă și produse textile	11,6	10,7	10,0	6,6	4,6	3,6	5,4	5,4	2,0
Confecții de îmbrăcăminte	0,8	3,0	4,7	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Pielărie și încălțăminte	2,6	3,5	4,8	0,6	1,2	1,8	1,3	1,7	1,8
Celuloză, hârtie și carton	15,9	16,2	8,1	4,6	-	2,7	4,6	-	-
Prelucrarea lemnului	3,0	-	-	1,2	-	-	1,8	-	-
Chimie și fibre sintetice și artificiale	28,6	29,1	30,9	0,9	0,9	2,7	0,9	-	-
Prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	41,7	33,3	38,5	-	-	-	-	-	-
Prelucrarea cauciucului și a maselor plastice	24,2	25,3	23,0	10,6	5,3	8,1	10,6	5,3	4,1
Alte produse din minerale nemetale	7,5	8,8	10,8	3,8	2,0	2,2	2,2	1,5	1,6
Metlurgie	27,6	22,7	17,2	10,5	2,3	2,3	10,5	2,3	2,3
Construcții metalice și produse din metal	6,4	6,9	6,7	2,6	2,2	1,8	3,0	1,3	1,8
Mașini și echipamente	28,3	25,9	27,1	11,1	9,6	11,7	9,8	10,8	8,5
Mașini și aparate electrice	44,6	38,6	30,0	21,4	19,3	15,0	14,3	17,5	8,3
Echipamente, aparate de radio, televiziune și comunicații	26,9	40,0	29,2	19,2	13,3	12,5	15,4	10,0	8,3
Aparatură și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	33,3	24,2	25,8	10,0	3,0	3,2	-	-	3,2
Mijloace de transport rutier	22,7	31,3	32,3	7,6	10,5	7,7	6,1	10,5	7,7
Mobilier și alte activități neclasificate	2,9	7,4	7,3	1,7	2,1	2,8	1,2	2,1	2,4

Sursa: Anuarul statistic al României, 2000, Comisia Națională pentru Statistică.

Anexa nr. 3.1

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Construcție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare lesirii selectate:

IDModelR	Tip
p5	M

SELECȚIE IEȘIRE MODEL

Ramuri:

IDRamura
27.Mobilier_ale
28.Recuperare_
29.Eneig_el_tern
A01.Ind
V06.Alim.si_bau
V08.Textila_si_l

Indicator:

IDIndicator
CD
Ef.res.mat.
Export
FFixe
Investitii
Prod.muncii
Productia

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

IDRamura
01.Ind.extractiv.
02.Extr.prep.Car
03.Extr.petroli_g
04.Extr.prep.nir
05.Ind.prelucrat
06.Alim.si_bautl

Indicatori existenți:

IDIndicator
01.Str.prod_activ
02.Investitii
03.Salarii
04.VAB
05.Inflatia
06.Chelt.CD
07.Productiv.totl

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.978957493877411 A0: 182.380645751953

NrCrtFct	Funcția	Val.Coef.(A)
1	x1	0.63986
2	x2	-2.32318
3	x3	0.22162
4	x4*x4	0.00163

Model LINIAR

INTRARI MODEL

IDRamura2	IDIndicator2	Variabila
A01.Ind	CD	x1
A01.Ind	Ef.res.mat.	x2
A01.Ind	FFixe	x3
A01.Ind	Investitii	x4

IEȘIRE MODEL

A01.Ind

Export

Adauga

Date model (Tip)

Masurate

Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Start

Pimec

7:18 AM

Anexa nr. 3.2

PIMEC v. 1.01 - Modele regresie

Constructie MODEL REGRESIE

SELECȚIE IESIRE MODEL

Ramuri:

IDRamura	
27.Mobilier_alte	
28.Recuperare_	
29.Energ_el.terr	
A01.Ind	
V06.Alim.si_bau	
V08.Textila_sl	

Indicator:

IDIndicator	
CD	
Et.res.mat.	
Export	
FFixe	
Investitii	
Prod.muncii	
Productia	

Modele corespunzatoare iesirii selectate:

IDModelR	Tip
p7	M

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

IDRamura	
01.Ind.extractiv	
02.E.xtr.prep.car	
03.E.xtr.petroli_g	
04.E.xtr.prep.mir	
05.Ind.prelucrat	
06.Alim.si_bautl	

Indicatori existenti:

IDIndicator	
01.Str.prod_activ	
02.Investitii	
03.Salarii	
04.VAB	
05.Inflatia	
06.Chelt.CD	
07.Productiv.tot.l	

Y = A0 + A1 x F1(x1...xm) + A2 x F2(x1...xm) + ... + Am x Fm(x1...xm)
 Denumire model selectat:

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.960186004638672 A0 : -25.9976806640625

NrCrtFct	Funcția	Val Coef (A _i)
1	x1	0.07394
2	x2	0.84379
3	x3*x3	0.00065
4	x4	0.17769

Model LINIAR

INTRARI MODEL

IDRamura2	IDIndicator2	Variabila
A01.Ind	CD	x1
A01.Ind	Et.res.mat.	x2
A01.Ind	Investitii	x3
A01.Ind	FFixe	x4

IESIRE MODEL

A01.Ind	Productia
---------	-----------

Adauga

Date model (Tip)

Masurate Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 2 Sec 1 2/2 At 5.8" Ln 3 Col 1 REC TRK EXT OVR WPH

Start Pimec Microsoft Word - Document1 7:20 AM

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Construcție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare ieșirii selectate:

SELECȚIE IEȘIRE MODEL

Ramuri:

IDRamura	
27.Mobilier_alte	
28.Recuperare_	
29.Energ.electr.	
A01.Ind	
V06.Alim.si_bau	
V08.Textila_sl	

Indicator:

IDIndicator	
CD	
Ef.res.mat.	
E.xport	
FFixe	
Investitii	
Prod.muncii	
Productie	

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

IDRamura	
01.Ind.extractiv.	
02.Extr.prep.car	
03.Extr.petroliu	
04.Extr.prep.mir	
05.Ind.prelucrat	
06.Alim.si_baut	

Indicatori existenți:

IDIndicator	
01.St.prod_activ	
02.Investitii	
03.Salarii	
04.VAB	
05.Inflatie	
06.Chelt.CD	
07.Productiv.tot.I	

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.96658771038055 A0: -1.21723020076752

NrCifct/Functia	Val.Coef(Ai)
1 x1	0.29988
2 x2	0.37902
3 x3	0.10395
4 x4/x2	17.25148

Model LINIAR

INTRARI MODEL

IDRamura2	IDIndicator2	Variabila
A01.Ind	CD	x1
A01.Ind	Ef.res.mat.	x2
A01.Ind	FFixe	x3
A01.Ind	Investitii	x4

IEȘIRE MODEL

A01.Ind

Prod.muncii

Adauga

Date model (Tip)

Masurate

Predicte

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 1 Sec 1 1/1 At 5.6" Ln 3 Col 1 REC IPK EXT OVR WPR

Start Pimec

7:20 AM

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Constructie MODEL REGRESIE

Modele corespunzatoare iesirii selectate:

IDModelR	Tip
p6	M

SELECȚIE IESIRE MODEL

Ramuri:

IDRamura	Indicator
27. Mobilier_alte	
28. Recuperare_	
29. Energ. el term	
A01. Ind	
V05. Alm. si_bau	
V08. Textila_si_l	

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

IDRamura	Indicator
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car	
03. Extr. petrol_g	
04. Extr. prep. mir	
05. Ind. prelucrat	
06. Alm. si_baut	

PARAMETRII MODELULUI SELECTAT

R: 0.955174088478088 AO: 97.5550073345703

NrCifra	Funcția	Val.Coef (A1)
1	x1	-0.07816
2	x2	0.17289
3	x3/x1	-16.95577
4	x4	0.01987

Model LINIAR

INTRARI MODEL

IDRamura2	IDIndicator2	Variabila
A01.Ind	CD	x1
A01.Ind	Ef.res.mat.	x2
A01.Ind	Investitii	x3
A01.Ind	FFixe	x4

IESIRE MODEL

A01.Ind

Adauga

Date model (Tip)

Masurate

Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 3 Sec 1 3/3 At 6,2" Ln 6 Col 1 REC TRK EXT OVR WPH

Start Pimec Microsoft Word - ecrane 7:21 AM

PIMEC v. 1.01 - Modele regresie

Construcție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare leșrii selectate:

ID Model R	Tip
p1	M

SELECȚIE IESIRE MODEL

Ramura:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol_g	
04. Extr. prep. mir	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. și baut.	

Indicator:

ID Indicator	
01. Export	
02. Investiții	
03. Salarii	
04. YAB	
05. Inflația	
06. Chelt. CD	
07. Productiv. tot. I	

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol_g	
04. Extr. prep. mir	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. și baut.	

Indicatori existenți:

ID Indicator	
01. Str. prod. activ.	
02. Investiții	
03. Salarii	
04. YAB	
05. Inflația	
06. Chelt. CD	
07. Productiv. tot. I	

PARAMETRII MODELULUI SELECȚIAT

R: 0.981199562549591 A0 : 32.9565982275391

Nr.Ord	Funcția	Val. Coef. (A)
1	x1	0.65002
2	x2	0.46569
3	x3	0.24849
4	x4	-1.44922

Model LINIAR

INTRARI MODEL

ID Ramura2	ID Indicator2	Variabila
05. Ind. prelucrat	06. Chelt. CD	x1
05. Ind. prelucrat	02. Investiții	x2
05. Ind. prelucrat	20. Fonduri fixe	x3
05. Ind. prelucrat	22. Efic. res. mater.	x4

IESIRE MODEL

05. Ind. prelucrat

01. Export

Adauga

Date model (Tip):
 Masurate
 Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 4 Sec 1 4/4 At 5,9" Ln 4 Col 1 REC TRX EXT OVR WPF

Start Pimec

7:22 AM

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Construcție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare iesirii selectate:

ID ModelR	Tip
p2	M

SELECȚIE IESIRE MODEL

Ramura:

01.Ind.extractiv
02.Extr.prep.car
03.Extr.petroli_g
04.Extr.prep.mir
05.Ind.prelucrat
06.Alim.sl_bautu

Indicator:

01.Export
02.Investitii
03.Salarii
04.VAB
05.Inflatia
06.Chelt.CD
07.Productiv.tot.I

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

01.Ind.extractiv
02.Extr.prep.car
03.Extr.petroli_g
04.Extr.prep.mir
05.Ind.prelucrat
06.Alim.sl_bautu

Indicatori existenți:

01.Str.prod_activ
02.Investitii
03.Salarii
04.VAB
05.Inflatia
06.Chelt.CD
07.Productiv.tot.I

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.916832327842712 A0: 12.030065596499

NrCrtFct	Funcția	Val.Coef.(A1)
1	1/x1	-4899.03711
2	x2	0.31588
3	x3	0.14618
4	x4/x1	54.44889

Model LINIAR

INTRARI MODEL

ID Ramura2	ID Indicator2	Variabila
05.Ind.prelucroare	02.Investitii	x1
05.Ind.prelucroare	06.Chelt.CD	x2
05.Ind.prelucroare	20.Fonduri fixe	x3
05.Ind.prelucroare	22.Efic.res.mater.	x4

IESIRE MODEL

05.Ind.prelucroare

04.VAB

Adauga

Date model (Tip)

Masurate

Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 5 Sec 1 5/5 At 5,6" Ln 3 Col 1 REC TRK EXT OVR WPH

Microsoft Word - ecrane

Pimec

7:22 AM

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Construcție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare ieșirii selectate:

SELECȚIE IEȘIRE MODEL

Ramuri:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol. g.	
04. Extr. prep. mir.	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. și baut.	

Indicator:

ID Indicator	
10. St. exp. compl.	
11. St. imp. compl.	
12. St. imp. compl.	
13. St. imp. compl.	
14. Cons. interne	
15. Productie	
16. cons. energ. el.	

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol. g.	
04. Extr. prep. mir.	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. și baut.	

Indicatori existenți:

ID Indicator	
01. Str. prod. activ.	
02. Investiții	
03. Salarii	
04. VAB	
05. Inflația	
06. Chelt. CD	
07. Productiv. tot. I	

Y = A0 + A1 × F1(x1...xn) + A2 × F2(x1...xn) + ... + Am × Fm(x1...xn)

Denumire model selectat:

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.969122350215912 A0 : -48.9482307434082

NrOrdFct	Funcția	Val.Coef. (A)
1	x1^x1	0.0006
2	x2	0.0722
3	x3	0.22296
4	x4	1.10253

Model LINIAR

INTRARI MODEL

ID Ramura2	ID Indicator2	Variabila
05. Ind. prelucrat	02. Investiții	x1
05. Ind. prelucrat	06. Chelt. CD	x2
05. Ind. prelucrat	20. Fonduri fixe	x3
05. Ind. prelucrat	22. Efic. res. mater.	x4

IEȘIRE MODEL

05. Ind. prelucrate

15. Productia

Adauga

Date model (Tip)

Măsurate

Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 6 Sec 1 6/6 At 6.1" Ln 5 Col 1 REC TPA EXT DVR WPH

Start Pimec

Microsoft Word - ecran1

7:23 AM

PIMEC v.1.01 - Modele regresie

Construție MODEL REGRESIE

Modele corespunzătoare ieșirii selectate:

SELECȚIE IEȘIRE MODEL

Ramuri:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol_g	
04. Extr. prep. mir.	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. st. baut.	

Indicator:

ID Indicator	
12. Str. imp. compl.	
13. Str. imp. compl.	
14. Cons. interne	
15. Productia	
16. cons. energ. el.	
17. Prod. muncii	
18. Nr. med. salariaz.	

SELECȚIE INTRARI MODEL

Ramuri existente:

ID Ramura	
01. Ind. extractiv.	
02. Extr. prep. car.	
03. Extr. petrol_g	
04. Extr. prep. mir.	
05. Ind. prelucrat	
06. Alim. st. baut.	

Indicatori existenți:

ID Indicator	
01. Str. prod. activ.	
02. Investiții	
03. Salarii	
04. VAB	
05. Inflația	
06. Chelt. CD	
07. Productiv. tot. I.	

PARAMETRII MODELULUI SELECȚAT

R: 0.97600781917572 A0: -36.8179206348145

Nr. Cif. Funcția	Val. Coef. (A)
1 x1	0.0012
2 x2	0.30703
3 x3	0.39339
4 x4	0.62589

Model **LINEAR**

INTRARI MODEL

ID Ramura2	ID Indicator2	Variabila
05. Ind. prelucrat	02. Investiții	x1
05. Ind. prelucrat	06. Chelt. CD	x2
05. Ind. prelucrat	20. Fonduri fixe	x3
05. Ind. prelucrat	22. Efic. res. mater.	x4

IEȘIRE MODEL

05. Ind. prelucrat

17. Prod. muncii

Adauga

Date model (Tip):
 Masurate
 Predictie

DETERMINA MODEL

MODEL Predictie

Page 7 Sec 1 At 5.9" Ln 4 Col 1 REC TRX EXT OVR WPP

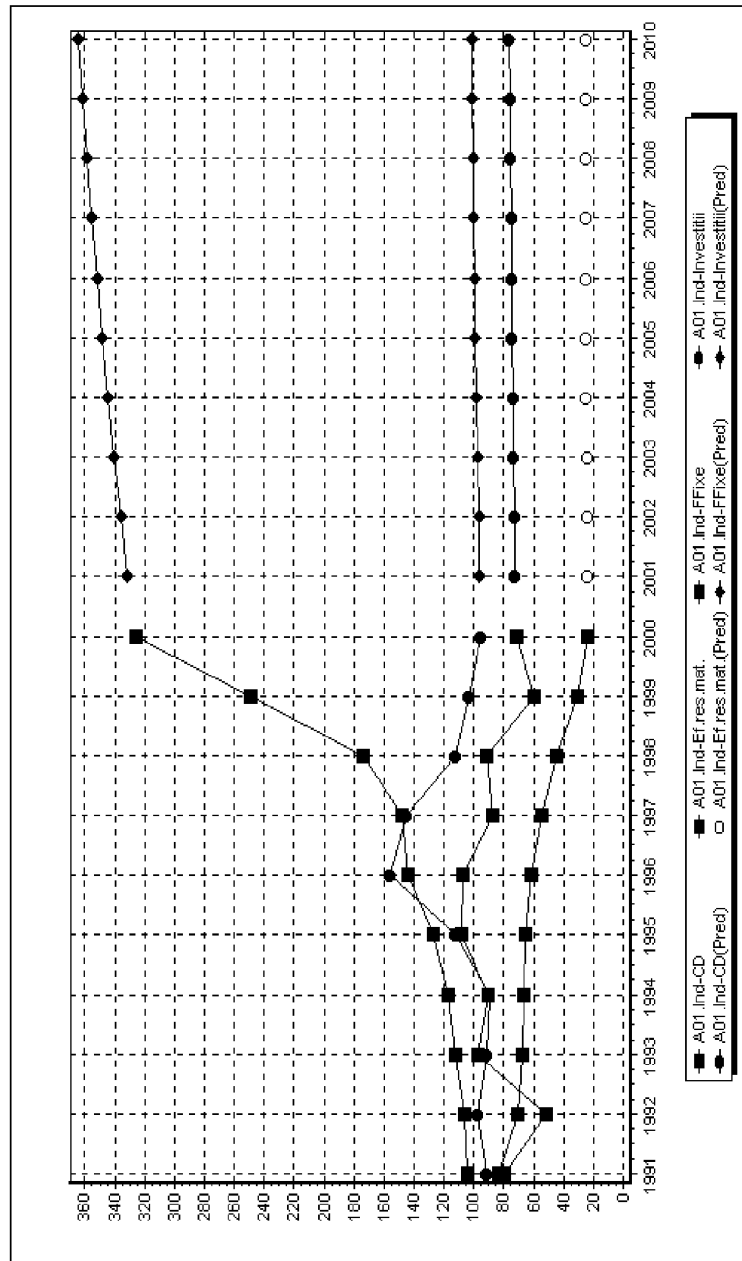
Start Pimec

7/7

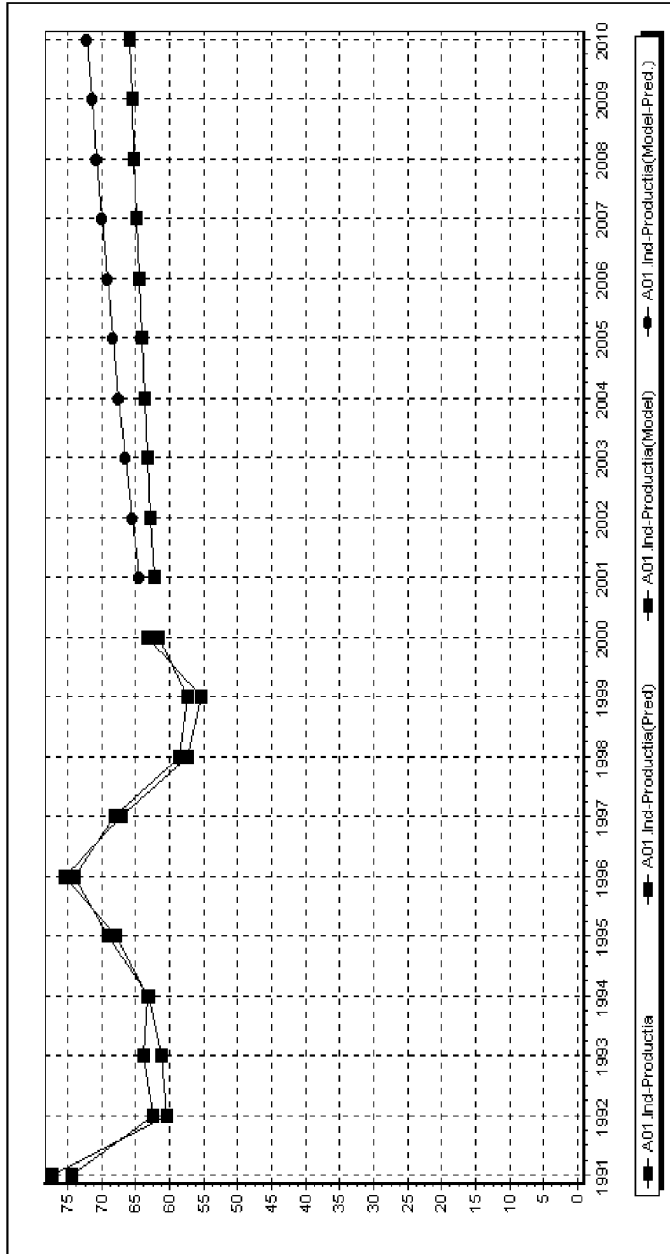
Microsoft Word - ecrane

7:23 AM

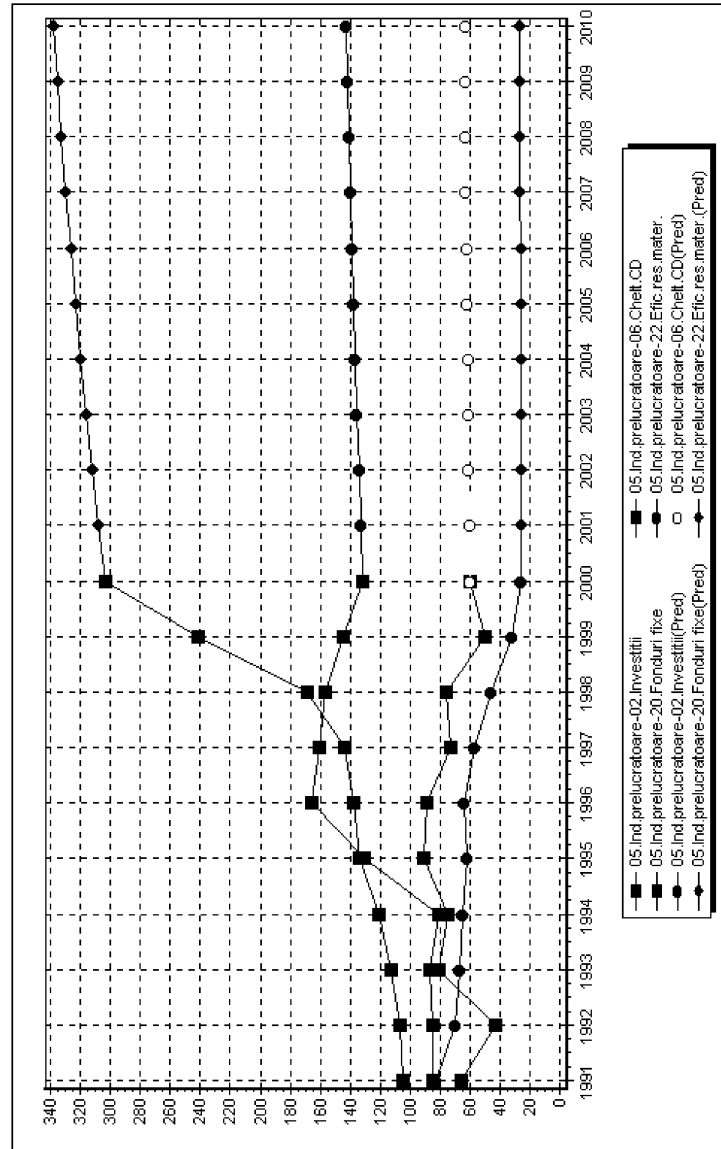
Anexa nr. 4.1

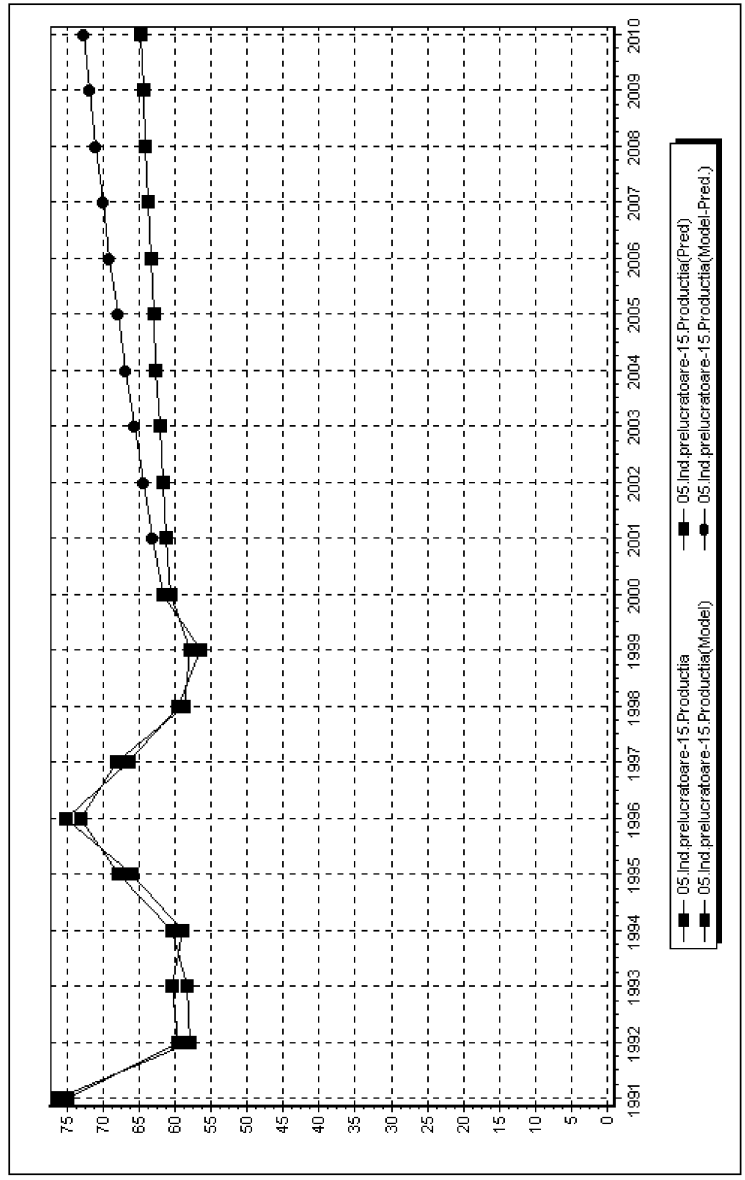
Anexa nr. 4.2

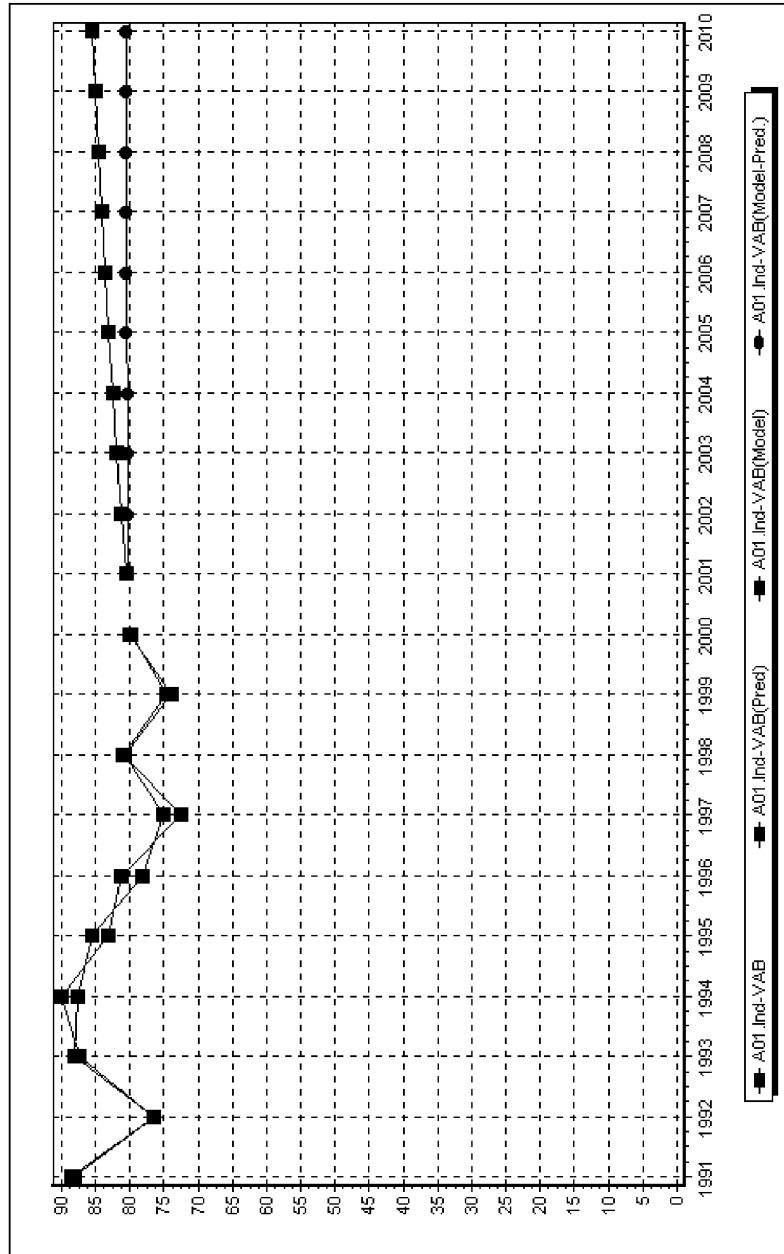
Anexa nr. 4.3

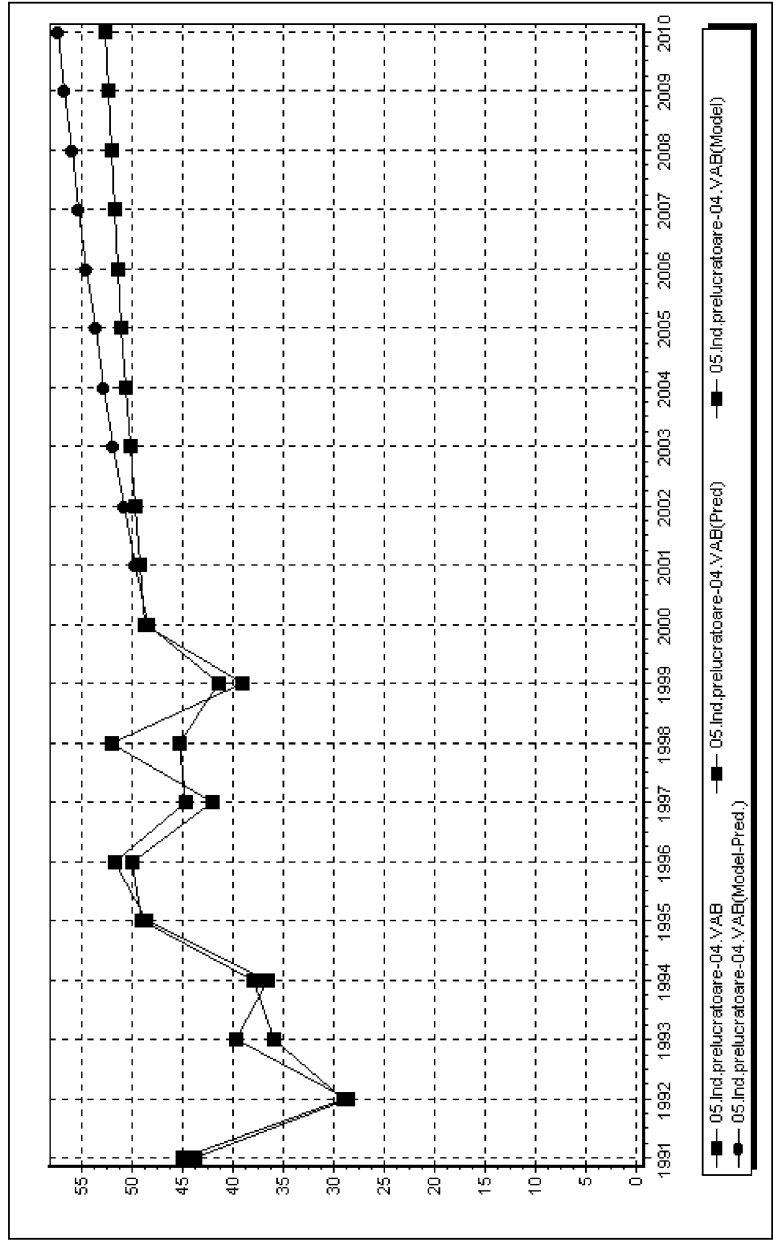

Anexa nr. 4.4

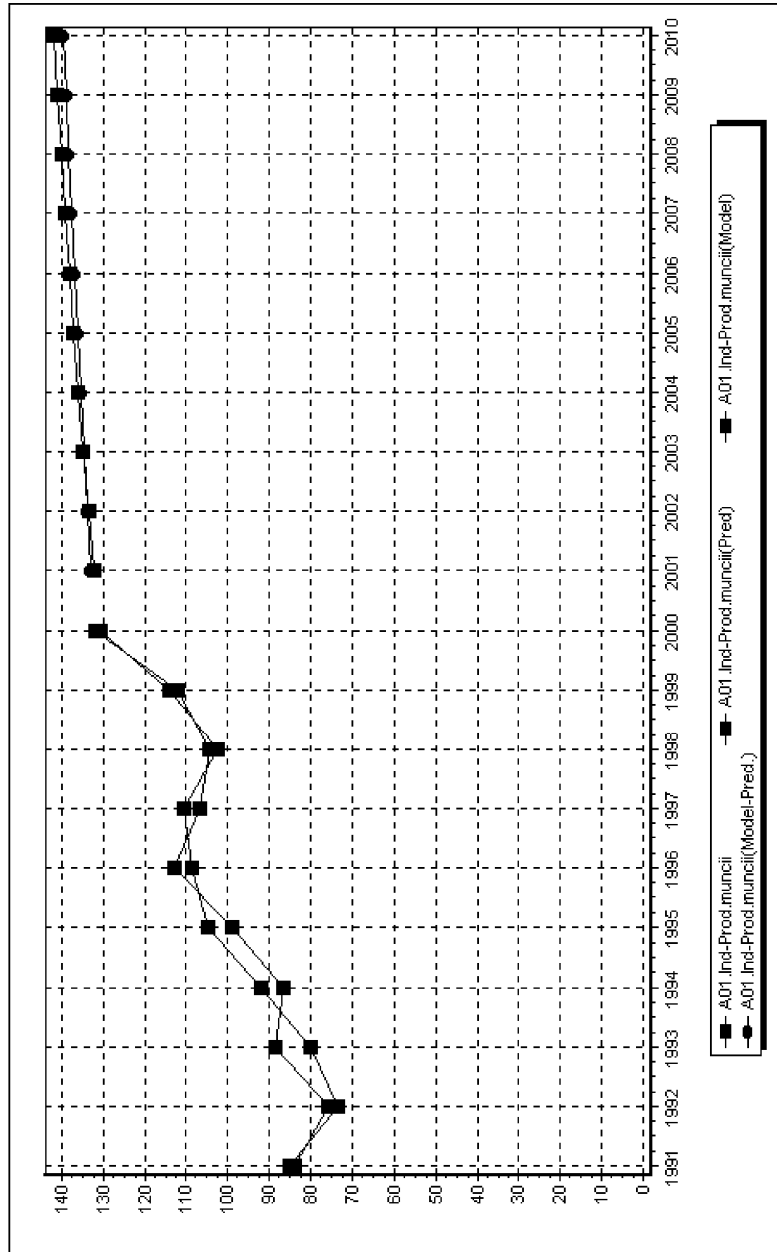

Anexa nr. 4.5

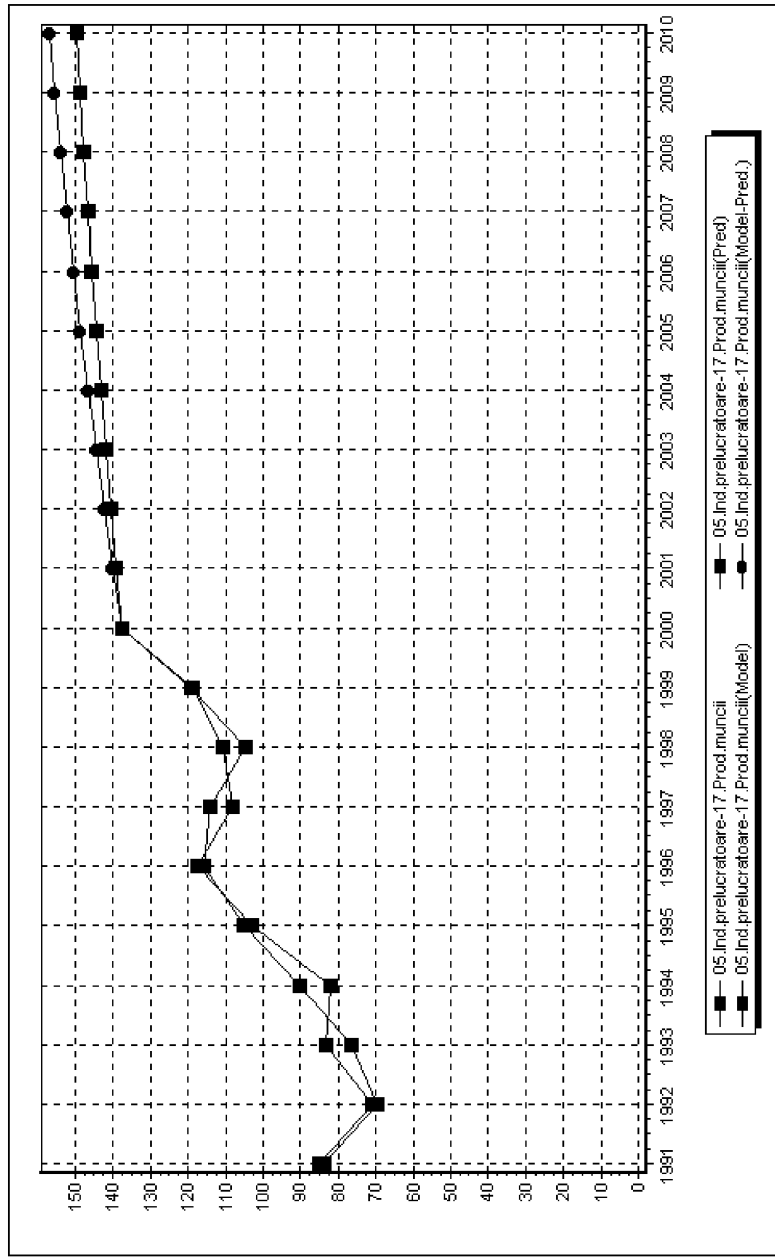

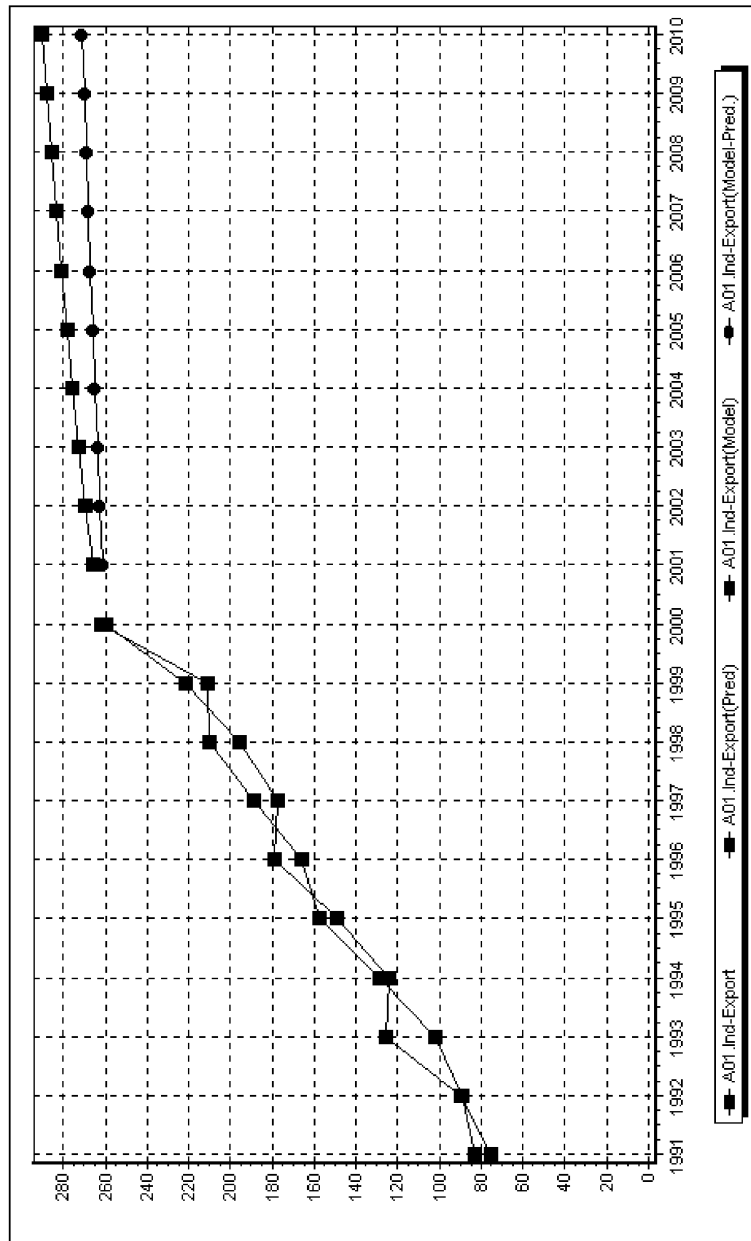
Anexa nr. 4.7

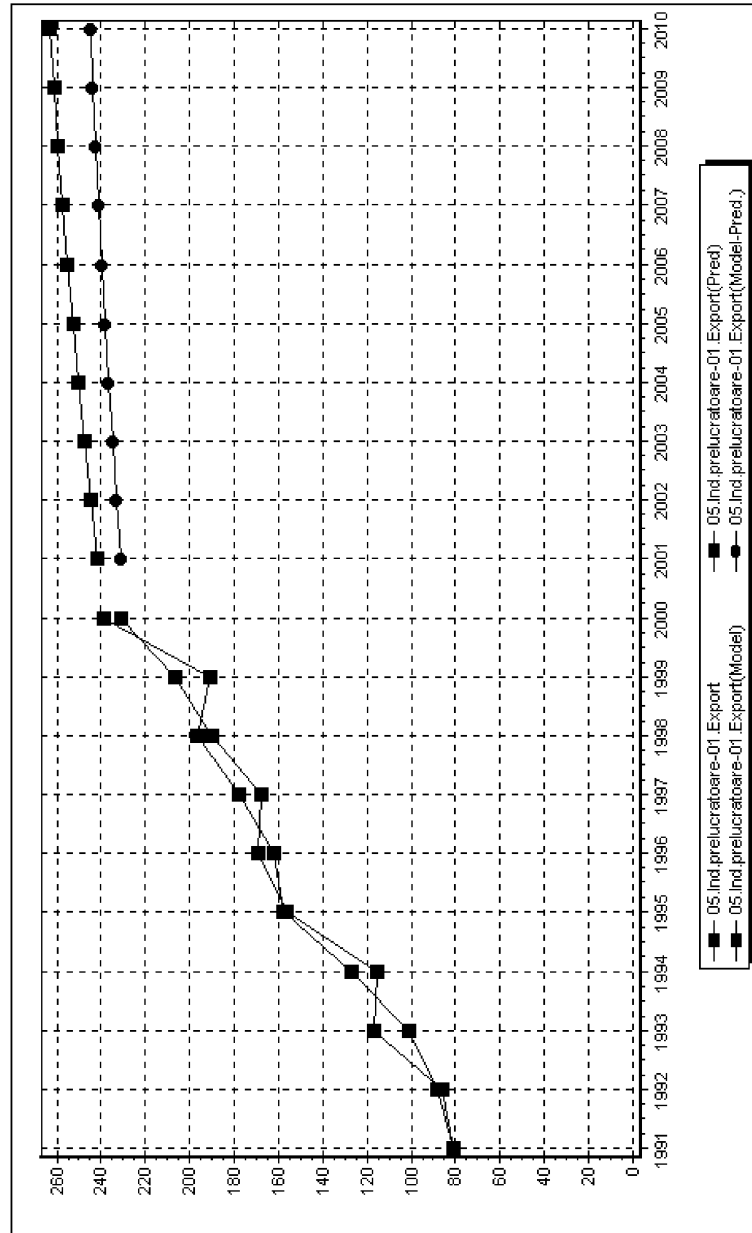
Anexa nr. 4.8

Anexa nr. 4.9

Anexa nr. 4.10

Eficiența fondurilor fixe (1990=100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total	104,1	106,3	112,2	117,6	127,2	132,2	133,5	173,4	249,3
Industria extractivă	101,6	105,7	114,2	117,4	124,1	127,4	121,6	82,7	156,5
Industria prelucrătoare	104,5	106,8	112,7	120,3	133,8	137,7	143,2	168,7	241,6
Alimentară și băuturi	104,7	109,9	117,6	125,9	156	161,9	163,7	237,5	249,4
Tutun	105,5	110,3	124,1	159,2	194,9	245	288,2	720	1300
Textilă și produse textile	105	138,1	147	155,2	173	179,3	184,7	226,9	216,5
Confecții din textile, blană și piele	131,9	169	183,2	198,8	267,7	298,3	340,4	687,3	614,4
Pielărie și încălțăminte	106,8	113	119,5	131,8	145,8	150,1	165,2	223,1	344,2
Prelucrarea lemnului (exclusiv mobilă)	75,6	112	119,5	125,5	191,9	195,7	207,3	303,6	422,9
Celuloză, hârtie și carton	108	110,3	112,7	121,8	140	142,9	141,2	172,9	182,9
Edituri, poligrafie, reproducere și înregistrare pe suport	117,6	129,2	147,2	196,9	287,2	360,1	431,6	565,2	579
Prelucrare țței. Cocsificare cărbune, tratare combustibilii nucleari	100,9	104,8	107	114,4	124,7	124,6	124,5	89,9	116,8
Chimie și fibre sintetice și artificiale	100,8	101,5	104,7	110,3	116,9	122,4	125,9	140,6	153
Prelucrare cauciuc și mase plastice	111,4	114	116,7	122,5	144	151	154	194,8	246,4
Alte produse din minerale nemetalice	103	104,9	112,9	136,4	148,6	157,5	165,3	182,1	245,9
Metlurgie	105,5	106,4	108,2	111,1	102	108,2	109,5	117,2	343,7
Construcții metalice și produse din metal	103,2	104,4	108	113,9	128,7	128,8	129,5	154,8	165,3
Mașini și echipamente	103,1	103,4	120,2	126,2	146,3	143	142,7	152,9	169,3
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	102,2	106,9	106,9	115	152,6	159,2	178,8	224,7	205,8
Mașini și aparate electrice	109,8	112,2	119,9	124,7	145,5	141,5	146,3	201,9	245,4
Echipamente aparate radio-tv și comunicații	102,4	106,8	113,3	123	136,1	134,2	142,3	142	231,9
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	102,3	102,7	104,3	108,9	123,7	124,7	132,8	144	214,7
Mijloace transport rutier	104,3	105,9	109,4	114,4	161	162,6	225,5	195,4	365,5
Alte mijloace de transport	103,6	104,2	106,5	114,1	120,6	122,3	120,8	121,1	153,9
Mobilier și alte activități neclasificate	106	117,1	138,3	208,3	248,2	253	259	315,1	358,5
Recuperare deșeurii	91,3	92,8	97,1	106,8	125,6	129,4	134,5	189,8	442,4
Energie electrică și termică, gaze, apă	104,1	105,4	110,4	112	115	121,5	119,4	215,8	291,8

Indici de înregistrare a muncii (1990=100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total	109,90	125,99	143,03	158,36	187,08	196,61	210,17	293,53	481,57
Industria extractivă	97,58	104,14	115,94	120,56	130,97	135,52	144,30	121,99	271,33
Industria prelucrătoare	112,27	131,15	150,21	171,18	210,71	221,29	243,27	305,38	502,41
Alimentară și băuturi	105,93	117,14	119,44	133,64	174,91	191,47	199,05	287,44	345,43
Industria tutunului	105,50	110,30	124,10	119,40	167,06	294,00	345,84	720,00	1950,00
Textilă și produse textile	110,33	174,31	222,92	290,74	387,15	392,75	480,92	733,88	878,74
Confecții din textile, blană și piele	139,47	211,66	236,33	246,59	365,43	379,12	487,91	723,77	663,24
Pielărie și încălțăminte	108,51	136,68	158,09	170,80	223,09	229,67	252,78	341,37	575,18
Prelucrare lemn (exclusiv mobilă)	81,68	118,29	140,41	142,13	234,27	278,72	282,41	352,33	523,06
Celuloză, hârtie, carton	122,21	131,75	151,44	187,05	222,96	219,45	224,87	337,94	436,93
Edituri, poligrafie, reproducere, înregistrate pe suport	132,94	139,97	119,60	182,84	339,42	445,84	534,36	459,23	752,70
Prelucrare țitei, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari	100,90	108,08	100,89	104,87	114,31	117,48	105,35	109,88	160,60
Chimie și fibre sintetice și artificiale	116,02	119,07	126,89	141,15	169,78	177,77	173,23	276,66	337,34
Prelucrare cauciuc și mase plastice	126,06	140,06	182,48	195,09	252,73	270,54	294,31	418,82	605,44
Alte produse din minerale nemetalice	95,41	119,89	143,99	176,52	212,63	232,94	246,55	308,17	470,42
Metlurgie	104,29	105,18	114,14	116,49	120,04	125,63	129,75	157,18	555,70
Construcții metalice și produse din metal	105,43	109,01	133,41	158,29	197,76	221,30	222,50	270,90	359,10
Mașini și echipamente	106,64	140,43	185,37	210,22	273,12	294,30	340,11	443,26	560,92
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	102,20	106,90	142,53	153,33	203,47	212,27	238,40	449,40	411,60
Mașini și aparate electrice	132,81	154,88	179,14	211,16	246,38	246,17	277,31	466,21	623,32
Echipamente aparate radio-tv și comunicații	132,13	158,22	174,31	205,00	302,44	357,87	334,82	355,00	927,60
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	116,25	135,13	208,60	209,42	309,25	346,39	349,47	400,00	894,58
Mijloace transport rutier	128,79	146,29	162,11	186,47	249,93	252,42	371,28	357,87	754,13
Alte mijloace de transport	145,51	168,18	179,78	230,71	295,87	264,74	271,06	305,24	422,65
Mobilier și alte activități neclasificate	118,16	148,38	173,09	283,29	359,10	348,73	409,58	518,39	717,00
Recuperare deșeurii	101,44	116,00	121,38	152,57	179,43	184,86	89,67	189,80	737,33
Energie electrică și termică, gaze, apă	86,98	82,12	85,49	83,67	85,91	82,52	81,53	148,95	209,37

Eficiența resurselor materiale (1990=100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total	0,84	0,71	0,68	0,67	0,65	0,67	0,61	0,45	0,31
Industria extractivă	0,86	0,71	0,67	0,67	0,67	0,70	0,67	0,93	0,49
Industria prelucrătoare	0,83	0,70	0,67	0,65	0,62	0,64	0,57	0,46	0,32
Alimentară și băuturi	0,83	0,68	0,65	0,62	0,53	0,55	0,50	0,33	0,31
Industria tutunului	0,83	0,68	0,61	0,49	0,43	0,36	0,28	0,11	0,06
Textilă și produse textile	0,83	0,54	0,52	0,51	0,48	0,49	0,44	0,34	0,35
Confecții din textile, blană și piele	0,66	0,44	0,41	0,40	0,31	0,30	0,24	0,11	0,12
Pielărie și încălțăminte	0,82	0,67	0,64	0,60	0,57	0,59	0,49	0,35	0,22
Prelucrare lemn (exclusiv mobilă)	1,15	0,67	0,64	0,63	0,43	0,45	0,39	0,25	0,18
Celuloză, hârtie, carton	0,81	0,68	0,67	0,65	0,59	0,62	0,58	0,45	0,42
Edituri, poligrafie, reproducere înregistrare pe suportți	0,74	0,58	0,52	0,40	0,29	0,25	0,19	0,14	0,13
Prelucrare țigări, cocsificare cărbune, tratare combustibili nucleari	0,86	0,72	0,71	0,69	0,67	0,71	0,66	0,86	0,65
Chimie și fibre sintetice și artificiale	0,86	0,74	0,73	0,71	0,71	0,72	0,65	0,55	0,50
Prelucrare cauciuc și mase plastice	0,78	0,66	0,65	0,64	0,58	0,59	0,53	0,40	0,31
Alte produse din minerale nemetalice	0,85	0,72	0,67	0,58	0,56	0,56	0,49	0,42	0,31
Metalurgie	0,83	0,71	0,70	0,71	0,81	0,82	0,75	0,66	0,22
Construcții metalice și produse din metal	0,84	0,72	0,70	0,69	0,64	0,69	0,63	0,50	0,46
Mașini și echipamente	0,85	0,73	0,63	0,62	0,57	0,62	0,57	0,51	0,45
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	0,85	0,70	0,71	0,68	0,54	0,56	0,46	0,34	0,37
Mașini și aparate electrice	0,79	0,67	0,63	0,63	0,57	0,63	0,56	0,38	0,31
Echipamente aparate radio-tv și comunicații	0,85	0,70	0,67	0,64	0,61	0,66	0,57	0,54	0,33
Aparate și instrumente medicale de precizie, optice și ceasornicărie	0,85	0,73	0,73	0,72	0,67	0,71	0,61	0,54	0,35
Mijloace transport rutier	0,84	0,71	0,69	0,69	0,52	0,55	0,36	0,40	0,21
Alte mijloace de transport	0,84	0,72	0,71	0,69	0,69	0,73	0,68	0,64	0,50
Mobilier și alte activități neclasificate	0,82	0,64	0,55	0,38	0,33	0,35	0,32	0,25	0,21
Recuperare deșeurii	0,95	0,81	0,78	0,74	0,66	0,69	0,61	0,41	0,17
Energie electrică și termică, gaze, apă	0,84	0,71	0,69	0,70	0,72	0,73	0,68	0,36	0,26

Indicii investițiilor în industrie pe activități (1990=100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total	91	96,8	91,6	89,6	112,4	121,5	114,6	112,1	102,9
Industrie extractivă	97,4	89,9	80,7	80,9	74,2	63,1	64,3	59,7	49,8
Extracție, preparare cărbune	71,7	41,7	24,3	26	34,3	28,5	16,7	10,8	9,9
Extracție petrol, gaze naturale	129,8	151,6	150,5	147,4	115,2	102,8	124,3	122,2	98,5
Extracție și peeparare minereu metalifer	44,6	22,8	28,7	28,4	39,7	20,6	12,8	11,3	9,4
Industria prelucrătoare	84,7	85,1	87,1	80,8	130,4	165,2	160,2	156,4	145
Alimentară și băuturi	105,3	147	159,9	138,6	327,7	352,6	252,8	290,3	219,2
Industria tutunului	106,1	162,5	122,9	98,2	58,8	477	693	645,2	1500
Textilă și produse textile	124,5	98,7	93,9	89,8	103	172,5	83,3	66,8	90,5
Confecții din textile, blănuri și piele	157,6	216,5	158,5	253,3	276,9	343,1	258,7	275,2	364,1
Pielărie și încălțăminte	87,5	89,2	75	50,5	54,9	120,2	120,6	148,4	192,5
Prelucrare lemn (exclusiv mobilă)	145,5	199,2	308	363,1	395,4	656,8	386,9	408,1	1170
Celuloză, hârtie, carton	111,7	81,9	78,1	138,5	209,6	372,2	142,2	136,5	195,7
Edituri, poligrafie reproducere și înregistrare pe suport	229,4	207,8	653,9	563,7	680,9	745,6	615,1	1110	497,3
Prelucrare țitei, cocsificare cărbune, tratare combustibilii nucleari	161,2	206,5	105,5	117	184,9	137	124,8	194,3	139,9
Chimie și fibre sintetice și artificiale artificiale	83,8	109,1	86,6	92,2	140,9	291,7	224	88,2	136
Prelucrare cauciuc și mase plastice	81,3	54,1	55,9	76,8	116,4	129,8	90	72	111
Alte produse din minerale nemetalice	83,1	55,9	68,3	75,4	75,1	119,6	117,8	144,9	245
Metalurgie	81,4	82,5	50,7	68,1	107	141,6	129,7	153,2	122,3
Construcții metalice și produse din metal	56,9	33,9	43,8	55,5	41,1	52,2	26,1	61,3	56,8
Mașini și echipamente	55,8	41,4	32,3	34,1	34,6	61,2	30,4	39	31,1
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	76,7	117,3	36	13,6	67,7	114,8	45,1	78,3	38,2
Mașini și aparate electrice	61,4	26,8	25,7	33,6	49,7	71,9	67,7	66,3	72,7
Echipamente aparate radio-tv și comunicații	58,8	42,2	620	52,7	42,6	98,7	57,8	62,4	238
Aparate și instrumente medicale de precizie. optice și ceasornicărie	61,6	36,3	107,7	28,9	93,8	74	138,6	243,7	221
Mijloace transport rutier	58,5	47,8	43,8	20,8	208,3	76,2	631,7	523,8	143
Alte mijloace de transport	56,8	41,1	43,4	51,9	46,7	44,6	57,7	53,7	49,1
Mobilier și alte activități neclasificate	148,5	213,4	155,6	142,4	136,3	178,8	147	121	112,9
Recuperare deșeuri	53,5	29,8	29,2	5,3	10,8	12,7	17,3	22,3	16,3
Energie electrică și termică, gaze, apă	96	121,5	106,3	110,2	112,3	95,7	78,5	80,4	76,5

Indicii investițiilor (1950=100)

	1960	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Total	804,1	1181,8	3900	3744	3900	3627	3588	3237	2028
Alimentară și băuturi	1121,2	2200	2890	3595,724	3700	2745,5	2572,1	2918,9	2196,4
Textilă și produse textile	510	670	1270	1890	2600	533,4	622,3	673,1	558,8
Confecții din textile, blană și piele	500	580	1100	2222	2000	3388	2871	2915	2189
Pielărie și încălțăminte	450	573	1000	950	1190	1230	1330	1120	1460
Prel.lemn (exclusiv mobila)	479	780	1500	1845	2600	1650	1215	1185	1035
Celuloza, hartie, carton	300	890	1600	2600	3200	1120	1008	848	528
Edit. , poligr. , reprod. înreg. pe suporturi	600	970	1200	900	804	828	516	840	732
Prel. țifei, cocsif. cărbune tratat	120	200	450	670	675	643,5	666	612	427,5
Combustibili nucleari									
Ch. și fibre sintet. și artificiale	128	200	500	330	350	325	360	315	125
Alte produse din minerale nemetalice	230	500	780	319,8	327,6	327,6	265,2	280,8	226,2
Metalurgie	650	1500	2120	1908	3476,8	3222,4	3222,4	3222,4	1780,8
Construcții metalice și produse din metal	450	1290	7500	4125	4575	5100	4800	3975	1800
Mașini și echipamente	387	1400	8600	5676	5934	4816	5160	4386	2924
Energie electrică și termică, gaze, apă.	870	2000	5100	10608	11475	10965	10098	7956	4692

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 4/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

CAPITALUL SOCIAL

ROL ȘI FUNCȚII ÎN MODERNIZAREA RELAȚIILOR INDUSTRIALE

Diana PREDA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. Capitalul social – un concept nou.....	187
2. Capitalul social – factor de bunăstare economică și socială.....	198
2.1. <i>Geneză. Filațiuni de idei</i>	198
2.2. <i>Încrederea – concept-cheie, în jurul căruia gravitează întreaga teorie a capitalului social</i>	201
2.3. <i>Capitalul social individual</i>	202
2.4. <i>Relația dintre capitalul social și capitalul uman</i>	203
2.5. <i>Analize și constatări empirice</i>	206
2.6. <i>Capitalul social și rolul său în funcționarea, piețelor din economie</i>	209
2.7. <i>Externalități pozitive multiple</i>	212
2.8. <i>Externalități negative. Efecte perverse. Critici ale teoriei capitalului social</i>	216
2.9. <i>Politici de stimulare a capitalului social. Inițiative și experimente</i>	219
3. Măsurarea capitalului social – un demers încă imprecis și controversat ...	222
4. Relațiile industriale – arenă de manifestare plenară a capitalului social	231
<i>Surse bibliografice</i>	244

1. Capitalul social – un concept nou

Pusă în fața unor provocări din ce în ce mai dificile, chemată să soluționeze problemele majore și în perpetuă amplificare ale lumii contemporane, economia politică este adesea nevoită să efectueze reconsiderări ale bagajului său teoretico-analitic, inclusiv prin asimilarea de noi concepte.

Ideea că relațiile, rețelele, normele și valorile sociale sunt determinante pentru buna funcționare și pentru progresul societății nu este una nouă, ea fiind prezentă de multă vreme în literatura economică, sociologică, antropologică sau a științelor politice.

Apariția conceptului de capital social reflectă însă recunoașterea, din ce în ce mai generalizată, a faptului că avuția națiunilor nu mai poate fi înțeleasă mecanic, ca fiind o simplă acumulare de metale și pietre prețioase, ci constă în capacitatea acelei națiuni de a produce, de a inova și de a se organiza.

Încrederea în ceilalți, grija pentru cei din jur, disponibilitatea de a trăi în conformitate cu normele comunității din care faci parte și de a-i sancționa pe cei care le încalcă au fost recunoscute încă din cele mai vechi timpuri, ca ingrediente esențiale ale unei bune funcționări a societății și, implicit, a economiei. *„Totuși, începând cu ultima parte a secolului al XVIII-lea, teoreticienii politici și gânditorii constituționali au pornit de la premisa existenței lui homo oeconomicus și tocmai de aceea și-au canalizat eforturile către alte deziderate, cum ar fi existența unor piețe competitive, definirea clară a drepturilor de proprietate, un organism statal eficient și bine intenționat. Necesitatea existenței unui **bun cetățean** – ca o condiție sine qua non a unei bune guvernări – a pierdut din importanță, în locul ei apărând necesitatea existenței unor **bune reguli ale jocului**. Câmpul de dezbateri care s-a creat în secolul XIX și la începutul secolului XX, promovând ca forme de guvernare, pe de o parte, **principiul laiezez-faire** și, pe de altă parte, **intervenția statului**, a fost terenul pe care s-au cristalizat majoritatea instituțiilor și a politicilor secolului XX. Mințile mai pragmatice, care, fie din conștiință, fie din rațiuni electorale, au adoptat o poziție mai puțin dogmatică în vederea găsirii unor soluții la problemele sociale, nu au acceptat niciodată cadranele intelectuale stânjenitoare ale acestor dezbateri. Dar ele au înflorit în mediul academic. (...) Prezumția implicită a acestor opinii bipolare era aceea că procesul economic nu poate fi guvernat în mod adecvat de nimic altceva: fie de către stat, fie de către piață. (...) Spre sfârșitul secolului, dezamăgiți atât de utopiile dreptei, cât și de ale stângii și din dorința de a fundamenta o alternativă mai puțin eroică, mulți au început să considere că eșecul piețelor este mai degrabă regula decât excepția și că guvernul nu este nici suficient de informat și nici suficient de capabil pentru a*

*corecta aceste eșecuri. Capitalul social a fost scos la lumină nu datorită meritelor sale, ci datorită deficiențelor celorlalte alternative*¹.

Cristalizarea acestui concept are loc inițial prin pătrunderea în limbajul academic a unor termeni încă vagi, apăruiți din nevoia de a aborda un subiect care, aparent, ieșea din sfera clasică de preocupări a economistului: energia socială, spirit comunitar, legături sociale, virtutea socială, rețele comunitare, cercul de cunoștințe și relații, viața comunitară, resursele sociale, rețele formale și informale, relații de vecinătate, liant social etc. Prin aceasta, economia politică încearcă să se reorienteze spre ceea ce nu încetase niciodată să fie: o știință umană. „*Întreaga literatură științifică care investigă rolul instituțiilor și al mediului social în economie se regroupează sub denumirea generică de capital social.*”² Acesta studiază atât relațiile din interiorul grupurilor, cât și pe cele dintre diferite grupuri, precum și mediul social și politic în integralitatea sa.

Fiind un concept relativ nou și încă insuficient asimilat, definirea sa este practic un proces în curs de desfășurare; autorii care au fost atrași de acest subiect au încercat, de regulă, propria lor definiție.

Robert Putnam, căruia i se atribuie, în general, paternitatea acestui concept, consideră capitalul social ca fiind „...*acele caracteristici ale vieții sociale – rețele, norme, încredere – care permit participanților să acționeze mai eficient împreună pentru atingerea obiectivelor comune... Pe scurt, capitalul social are în vedere conexiunile care se manifestă în societate, precum și normele și încrederea corespunzătoare lor.*”³

Concepția sa este centrată pe **ideea de consens**, astfel încât capitalul social este privit atât ca un mijloc de potențare a rezultatelor economice ale agenților individuali și ale comunității în ansamblul ei, cât și ca un generator de multiple alte externalități pozitive, care transcend sfera economiei (împlinirea personalității, conviețuire armonioasă în societate, fericire etc.). Consensul poate fi atins numai prin interconectarea tuturor rețelelor sociale, care are loc pe fondul încrederii reciproce între cetățeni, familii, organizații voluntare, comunități religioase, asociații civice și altele asemenea.

Conform accepțiunii date de Putnam, capitalul social înglobează trei componente:

- norme și obligații morale;
- valori sociale (în special încrederea);
- rețele sociale (în special asociații bazate pe voluntariat).

¹ Samuel Bowls, Herbert Gintis, *Social Capital and Community Governance*, University of Massachusetts and Santa Fe Institute, Amherst, Massachusetts, 2001.

² Nicolas Sirven, *Capital social et développement quelques elements d'analyse*, Centre d'Economie du Developpement, Universite Montesquieu-Bordeau IV, France, 2000

³ Robert Putnam, *Turning In, Turning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America*, Political Science and Politics, 1995.

Încrederea reprezintă forma supremă pe care o îmbracă capitalul social, cea mai importantă caracteristică și, totodată, externalitate a acestuia. Nici o societate nu poate funcționa în lipsa încrederii între membrii ei sau a încrederii în autorități.

În viziunea lui Coleman, capitalul social este un concept esențialmente funcțional, constând în tot ceea ce permite indivizilor sau instituțiilor să acționeze în vederea atingerii scopurilor lor. Nu este vorba de o entitate, de un mecanism sau de un rezultat, ci de toate acestea la un loc. „*Capitalul social este definit prin funcțiile sale. Nu avem de-a face cu o singură entitate, ci cu o varietate de entități diferite, care au două elemente în comun: se referă la unele aspecte ale structurii sociale și facilitează acțiunile întreprinse de anumiți actori în cadrul acestei structuri. Ca și celelalte forme de capital, capitalul social are o funcție productivă, prin aceea că permite atingerea anumitor scopuri, imposibil de realizat în absența sa. Ca și în cazul capitalului fizic sau uman, capitalul social nu este complet fungibil, ci este specific anumitor activități. O anumită formă de capital social care se dovedește utilă pentru facilitarea unor anumite acțiuni poate fi în același timp inutilă sau chiar dăunătoare pentru altele. Spre deosebire de alte forme de capital, capitalul social rezidă în structura relațiilor care se formează între actorii sociali sau în interiorul acestora (organizații, companii etc. – n.n.).*” De asemenea, ceea ce deosebește concepția lui Coleman de a altora, se consideră că din punct de vedere normativ și moral capitalul social este un concept *neutru*, reprezentând pur și simplu o resursă necesară pentru îndeplinirea unor scopuri.

Într-o accepțiune centrata cu precădere pe capitalul social individual, Portes este de părere că acesta se referă la „abilitatea actorilor sociali de a-și asigura anumite beneficii prin participarea la rețelele sociale sau prin integrarea în alte structuri sociale”. Procesele de socializare conduc la multiple externalități, printre care la formarea unui anumit set de norme și valori, care apoi pot fi internalizate, cu alte cuvinte exploatate în beneficiul unora, fie din interiorul, fie din afara grupului.

Literatura economică a ultimului deceniu consemnează însă și alte definiții ale capitalului social, mai mult sau mai puțin similare:

- „constă în rețele, norme, relații, valori și sancțiuni informate care definesc din punct de vedere cantitativ și calitativ cooperarea și interacțiunile sociale dintr-o societate”¹;
- „rețelele, normele și relațiile care ajută comunitățile și organizațiile să conlucreze mai eficient”²;
- „acele trăsături ale organizării sociale, cum ar fi participarea civică, normele care fundamentează relațiile de reciprocitate și încrederea în

¹ Stephan Aldridge, David Halpern, Sarah Fitzpatrick, *Social Capital, Performance and Innovation Unit*, Admiralty Arch, April 2002.

² A. MacGillivray, *The Glue Factory – Social Capital*, Business Innovation and Trust, New Economics Foundation for the Association of Chartered Certified Accountants, 2002

ceilalți, care facilitează cooperarea în beneficiul tuturor.”¹

În viziunea OCDE, capitalul social reprezintă „rețelele și normele general recunoscute, valorile, accepțiunile și înțelegerile care facilitează cooperarea în interiorul grupurilor și între acestea.”²

Banca Mondială, ca una din instituțiile care au sprijinit cel mai mult cercetările din acest domeniu, are la rândul ei propria definiție: „Capitalul social se referă la instituțiile, relațiile și normele care definesc din punct de vedere cantitativ și calitativ cooperarea și interacțiunile sociale dintr-o societate. Capitalul social nu constă doar în suma instituțiilor pe care se sprijină o societate, ci este mai degrabă liantul care le unește.”³ Se face deosebirea între două dimensiuni ale capitalului social, una restrânsă, iar cea de-a doua largită. În primul caz, este vorba de un set de asocieri orizontale între persoane, constând în rețele sociale și normele asociate lor, având multiple efecte asupra productivității și bunăstării comunității. În cel de-al doilea caz, avem de-a face cu asocieri pe verticală între persoane și instituții; ambele tipuri pot genera atât efecte pozitive, cât și negative.

În lumina acestor definiții, sfera de cuprindere a capitalului social este extrem de amplă și dificil de încorsetat în tipare, mai ales de către un economist. De regulă, asemenea preocupări erau considerate ca fiind de domeniul sociologului, politologului, juristului sau psihologului.

Principalele **componente** ale capitalului social, asupra cărora atenția numeroșilor autori se concentrează în mod diferit, sunt:

- instituțiile – ca produse ale istoriei care codifică anumite cutume și tradiții;
- rețelele sociale – cine pe cine cunoaște;
- normele și valorile sociale – regulile formale și informale care ghidează comportamentul membrilor rețelei în relațiile care intervin între aceștia;
- sancțiunile – procesele care asigură respectarea normelor de către membrii rețelei.

De asemenea, se face distincția între mai multe **tipuri** de capital social:

- **capital social de aderență** (*bonding social capital*) – caracterizat prin legături puternice (adeziv social – social glue); de exemplu, cel care se manifestă între membrii aceleiași familii sau în interiorul unui grup etnic, acest tip de capital social are în vedere viața de zi cu zi a fiecăruia, el fiind indispensabil pentru a putea trăi (“*getting by*”);

¹ I. Kawachi, B.P. Kennedy, K. Lochner, D. Prothrow-Stith, *Social Capital, Income Inequality and Mortality*, "American Journal of Public Health", 1997.

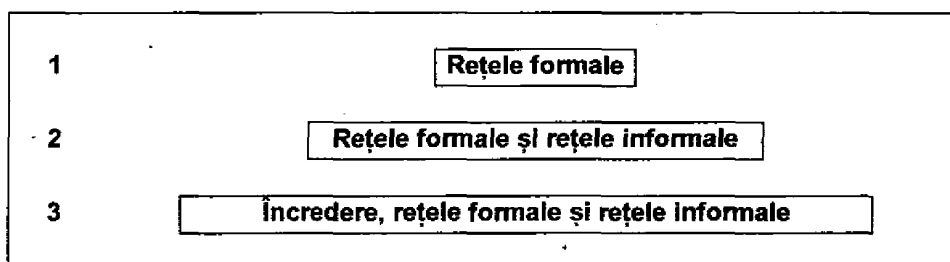
² *The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital*, 2001.

³ Stephen Aldridge, David Halpem, Sarah Fitzpatrick, *Social Capital. A Discussion Paper*, Performance and Innovation Unit, Admiralty Arch, London April 2002.

-
- **capital social de conectare** (*bridging social capital*) – caracterizat prin legături mai slabe ca intensitate, mai puțin dense, dar care se suprapun și se încrucișează între ele (lubrifiant social – social oii); de exemplu, cel care se referă la partenerii de afaceri, cercul de cunoștințe, prieteni, prietenii prietenilor, în general contacte între persoane aparținând unor grupuri mai puțin apropiate; acest tip de capital social este cel care favorizează progresul (*“getting ahead”*), punând în mișcare energii sociale aflate în zone și în grupuri diferite;
 - **capital social de legătură** (*linking social capital*) – care caracterizează conexiunile dintre persoane și grupuri de persoane aflate pe paliere diferite ca putere de influență și statut social; de exemplu, legăturile dintre elita politică și publicul general sau dintre indivizii aparținând de clase sociale diferite. Această dimensiune a capitalului social este de **dată** mai recentă, fiind propusă de Woolcock (2001), și se referă la capacitatea de a apela și gestiona resurse, idei și informații ale instituțiilor din afara comunității. Este cu precădere domeniu) instituțiilor formale, al palierului mezo și mai ales macroeconomic. Capitalul social se regăsește la toate **nivelurile de agregare**: micro, mezo și macroeconomic. În primul caz, are în vedere individul și sistemul său de valori, relații, norme de reciprocitate etc. În cel de-al doilea, atenția cade pe relațiile dintre și din interiorul organizațiilor, de tip orizontal sau ierarhic. Ultimul caz este și cel mai cuprinzător, fiind vorba despre mediul social, politic și economic de la nivel macro, în care se cristalizează o anumită structură socială și anumite norme și valori generale. Spre deosebire de primele două niveluri, unde avem de-a face în majoritate cu rețele informate, cel mai adesea la nivel local, acest palier înglobează și structura relațiilor dintre instituțiile formale, care țin de regimul politic, domnia legii, sistemul juridic, libertățile civile și politice. Agregarea nu se oprește aici, raționamentul putând fi condus mai departe; avem astăzi din ce în ce mai mult de-a face cu un capital social internațional, zonal, mondial.

Schema 1

Piramida conceptelor referitoare la capitalul social

Sursa: Mathew Morris, *Social Capital and Poverty in India*, IDS Working Paper 61, 1997.

Indiferent de nivelul de agregare la care ne situăm, se poate vorbi concomitent de două forme de capital social, și anume una structurală și una cognitivă. Capitalul social structural se referă la toate acele structuri și rețele sociale care facilitează distribuirea informațiilor, acțiunile și deciziile colective; această formă de capital social prezintă un grad mai mare obiectivitate și, prin urmare, este mai ușor de identificat, urmărit și analizat. **Capitalul social cognitiv** se referă la normele, valorile, atitudinile și credințele comune, împărtășite de cvasitotalitatea comunității, fiind prin aceasta un concept intangibil, cu un grad mai mare de subiectivism.

Collier¹ operează în plus distincția între capitalul social civil și cel guvernamental – care se referă la instituțiile puse în operă de guvern pentru a îndeplini anumite obiective, imposibil de atins prin intermediul pieței.

Schema 2

Formele capitalului social

	Capital social structural	Capital social cognitiv
Capital social civil	Familii, rețele de prieteni, cluburi, asociații benevole ...	Valori comunitare, norme, atitudini, credințe ...
Capital social guvernamental	Statul, poliția, tribunalele, agenții guvernamentale ...	Legi, tradiții democratice, valori patriotice ...

Sursa: Nicolas Sirven, *Capital social et développement: quelques éléments d'analyse*, Centre d'Economie du Développement, Université Montesquieu-Bordeau IV, septembre 2000.

În general, capitalul social este considerat ca o **caracteristică a grupului** și mai puțin ca fiind o resursă aflată în proprietatea unui individ

¹ P. Collier, *Social Capital and Poverty*, Social Capital World Bank, Washington, 1998.

anume. În opinia lui Flap¹, capitalul social individual este definit de cele trei dimensiuni ale sale:

1. numărul celorlalți indivizi care aparțin cercului său de cunoștințe;
2. resursele la care aceste cunoștințe au acces;
3. măsura în care individul poate apela la acele resurse, care depinde în mod fundamental de disponibilitatea respectivelor cunoștințe de a fi puse la dispoziția sa.

Lin (2001) definește capitalul social individual ca fiind „*acele resurse încorporate într-o structură socială care pot fi accesate și/sau mobilizate în vederea atingerii anumitor scopuri*”.

Pentru alți autori, capitalul social individual reprezintă o colecție a resurselor deținute de membrii rețelei personale de conexiuni sociale ale unui individ, care pot fi puse la dispoziția acestuia din urmă, ca rezultat al modului cum au evoluat în timp aceste relații.

Astfel, capitalul social individual echivalează cu posibilitatea *accesului la resursele sociale*; este vorba deci de o resursă potențială, care poate fi utilizată -cel puțin parțial - atunci când nevoile individului o solicită. Măsura sa poate fi apreciată prin relația:

$$CS = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m r_{ij} p_{ij}$$

unde:

CS = indicatorul care măsoară, în integralitatea lui, capitalul social al unui individ; n = numărul contactelor din rețeaua de cunoștințe a fiecărui individ; m = numărul diferitelor tipuri de capital social ce pot fi identificate; r_{ij} = o cuantificare a resursei de capital de tip j corespunzătoare contactului i; P_{ij} = probabilitatea ca individului luat în considerare să i se permită accesul la resursele de capital social ale contactului i.

Volumul capitalului social pe care îl deține un anumit agent economic este dat de **dimensiunea rețelei** de relații și contacte pe care acesta o poate mobiliza la nevoie, dar și de **calitatea** acestei rețele. Prin generarea de capital social, simplul fapt al apartenenței la un grup poate influența și celelalte forme de capital, exercitând un **efect de multiplicare** asupra acestora.

Deși este definit la nivelul individului, acest tip de capital social nu poate fi rupt de funcționarea relațiilor sociale în spațiul mai larg al mediului micro și macroeconomic. Astfel, dificultățile conceptuale și metodologice constatate în ce privește capitalul social la nivel micro și macroeconomic nu dispar în totalitate atunci când analiza coboară la nivel de individ, rămânând o

¹ H.D. Flap, *No Man Is an Island: the research program of a social capital history*, în Martin van der Gaag, Tom Snijders, "An Approach to the Measurement of individual Social Capital", Goningen University, The Netherlands, March 2000.

multitudine de elemente care se cer clarificate și măsurate: implicarea în relații cu ceilalți, bogăția resurselor sociale, contextul instituțional etc., Fiind prin excelență un concept multidimensional, capitalul social este încă departe de a putea fi măsurat, rămânând suficiente elemente neacoperite, chiar dacă abordările metodologice bazate pe dimensiunea rețelelor sociale au fost perfecționate în ultimii ani.

Există numeroase elemente aflate încă în dezbatere cu privire la aria de cuprindere a capitalului social. În unele accepțiuni, capitalul social include toate interacțiunile sociale, în altele doar acele interacțiuni care au caracter durabil, iar în altele pe cele care sunt durabile fie ca durată de existență, fie prin efectele pe care le generează. Nu se poate încă face distincția clară între factorii, componentele și rezultatele (externalitățile) capitalului social. Pentru unii autori, *încrederea* reprezintă un rezultat al acțiunii capitalului social, pentru alții un element al sistemului de norme și valori, ca parte integrantă a acestuia, existând și opinia că avem de-a face, concomitent, cu ambele dimensiuni. Capitalul social este privit uneori exclusiv ca un mijloc de a atinge un scop, alteori este considerat și un scop în sine, mai ales când este vorba de obiectivul incluziunii și al coeziunii sociale.

Legat de termenul de *capital*, Kenneth Arrow¹ afirma că acesta presupune în mod obligatoriu cel puțin trei aspecte:

- a) o erodare în timp;
- b) renunțarea deliberată la un avantaj uman imediat;
- c) posibilitatea de a fi înstrăinat.

Faptul că ultimele două caracteristici nu sunt proprii capitalului social determină mulți autori să conteste însăși noțiunea de capital social. Cele mai puternice argumente se bazează pe constatarea, de netăgăduit nici chiar pentru promotorii acestui concept, că existența și funcționarea capitalului social au loc în afara pieței. Deși include forme de conexiuni sociale bazate pe reciprocitate, el nu reprezintă o marfă în adevăratul sens al cuvântului. În plus, capitalul social constă tocmai în acele legături care iau naștere și devin mai mult sau mai puțin durabile în afara sistemului piețelor naționale.

O concepție aparte, oarecum singulară, asupra capitalului social este pusă în discuție prin abordarea sociologică a lui Pierre Bourdieu, care, spre deosebire de ceilalți autori, își construiește teoria pornind de la ideea de **conflict social ireconciliabil**² între diferite clase sociale. Din această optica, formele de capital sunt tratate ca *simboluri* recunoscute ale puterii, prin care interesele proprietarilor de capital sunt promovate în defavoarea celorlalți. Societatea impune norme de comportament în vederea recunoașterii și

¹ Citat în Tom Shuller, *Les rôles complémentaires du capital humain et du capital social*, 2001.

² Pierre Bourdieu, *Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time*, Cambridge, Polity, 1998.

acceptării acestor simboluri, care sunt asimilate mai mult sau mai puțin conștient, până în momentul în care gradul de satisfacere a intereselor celor care nu dispun de capital atinge un prag critic și dă naștere unor conflicte sociale. *Capitalul simbolic* poate lua multiple forme, esențial fiind ca actorii sociali să îl perceapă și să îl recunoască ca atare.

În concepția sa, poziția pe care o deține orice actor în economie este definită de resursele asupra cărora acesta reușește să-și exercite controlul, și anume capitalul economic, cultural și social. În ce privește capitalul social, acesta reprezintă în viziunea autorului „*ansamblul resurselor efective sau potențiale care decurg din posesiunea unei rețele durabile de relații, mai mult sau mai puțin instituționalizate, bazate pe cunoașterea sau recunoașterea reciprocă; sau, cu alte cuvinte, care derivă din apartenența la un grup – un ansamblu de agenți care nu numai că dețin proprietăți comune, ...dar care în plus sunt uniți prin legături permanente și utile.*”

Societatea este înțeleasă ca fiind o multitudine de *câmpuri*. Fiecare câmp social are specificul său, care derivă din proporția diferită cu care se combină formele de capital în cadrul său. Capitalurile, de diferite tipuri (economic, cultural și social), pe care le controlează un anumit agent reprezintă atuurile sale – cu ajutorul cărora pot fi apreciate șansele ca acesta să câștige ceea ce este pus în joc factorii-cheie care definesc poziția actuală și posibilitățile viitoare ale diferiților actori sociali pe oricare din aceste câmpuri.

„Diferitele forme de putere sau de capital acționează pe un teren în care echilibrul are loc printr-o permanentă fricțiune... De asemenea, bătălia se dă între deținătorii formelor de putere sau de capital.”¹ Este vorba despre o competiție între agenții și instituțiile implicate care se confruntă reciproc și adoptă anumite strategii pentru a menține și modifica în favoarea lor balanța de forțe. Fiecare posedă un nivel anume al diferitelor tipuri de capital (economic, cultural, social), iar dacă acesta este suficient de mare, le permite ocuparea unei poziții dominante în domeniul lor specific de activitate (în domeniul economic, în domeniul serviciilor publice guvernamentale, în domeniul universitar și intelectual). „Această bătălie pentru impunerea poziției dominante conduce, în fiecare moment, la o anumită balanță a puterii, adică ceea ce eu numesc *diviziunea muncii de dominare*. Bătălia se duce, de asemenea, pentru impunerea principiilor care pot legitima puterea și pentru impunerea modului celui mai legitim de reproducere a ei². Autorul vorbește despre *violență simbolică*, fiind acea formă de violență care se exercită asupra unui agent social cu complicitatea acestuia din urmă, de regulă, atunci când formele și dozajul violenței sunt atât de bine instrumentate încât o fac imperceptibilă.

¹ Pierre Bourdieu, Loic Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge, Polity, 1996.

² *Ibidem*.

Abătându-se de la linia dominantă, abordarea lui Bourdieu a fost adesea criticată și acuzată de fatalism, fără însă a fi respinsă cu desăvârșire.

Cert este însă că, în lipsa capitalului social, societatea în ansamblul ei ar intra în colaps. Deși se admite că legăturile și conexiunile multiple care se formează între capitalul social, pe de o parte, și economie, pe de alta, nu sunt încă suficient lămurite, ele există și nu mai pot fi eludate.

În ciuda imaturității sale sau poate tocmai de aceea, în ultima vreme, capitalul social face obiectul unor numeroase studii, interpretări, analize și investigații. Din punct de vedere economic, se insistă mai mult pe rolul instituțiilor și pe regulile care regizează tranzacțiile economice la nivel micro și macroeconomic. Instrumentarul metodologic este însă limitat și controversat. Cele mai utilizate metode de măsurare a capitalului social au în vedere gradul de participare la diferite activități comunitare (de exemplu, numărul membrilor care activează în asociațiile benevole, organizațiile nonguvernamentale, grupurile religioase sau partidele politice) sau gradul de încredere în alte persoane sau în diferite organizații și instituții formale și informale. De la relativ recenta sa apariție, capitalul social a servit deja pentru a explica fenomene dintre cele mai diverse, plecând de la performanța economică generală, rata criminalității și a dezordinii sociale, măsura în care imigranții reușesc să se integreze într-o societate, starea de sănătate a membrilor societății, ba chiar noțiunea însăși de fericire.

Considerat cu entuziasm de unii ca fiind „veriga lipsă” a teoriei economice clasice, „fața nevăzută a aisbergului”, iar de alții ca o *fata morgana* în stare să înșele cercetătorul neavizat, conducându-l spre raționamente discutabile, capitalul social reprezintă, indubitabil, un teren extrem de dificil, asemănător nisipurilor mișcătoare. Woolcock sugerează că adoptarea termenului de capital social, „încercând să explice prea multe cu prea puține mijloace”, riscă să devină un demers facil, imprecis, amalgamat și ușor de criticat. Același autor clasifică literatura actuală din domeniu pe câteva arii de preocupări:

- probleme legate de viața familială și comportamentul tinerilor;
- probleme legate de educație și formarea profesională;
- viața comunitară;
- procesele de muncă în interiorul organizațiilor;
- democrația și gestionarea afacerilor publice;
- probleme generale legate de acțiunile colective.

Într-o exprimare mai plastică, Portes¹ (1998) este de părere că, în timp ce capitalul financiar al unui individ se regăsește în conturile sale bancare, iar capitalul uman în materia cenușie care acumulează cunoștințe și informații, capitalul social rezidă în dimensiunea și structura relațiilor personale. Pentru a

¹ A. Portes, *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*, "Annual Review of Sociology", 1998

poseda capital social, o persoană are nevoie de relații cu alții, aceștia din urmă – nu el însuși – fiind cu adevărat, în acest caz, sursa beneficiilor sale.

Capitalul social se bucură astăzi de o atenție sporită și deoarece dă posibilitatea unei viziuni mai nuanțate asupra realității, punând față în față elemente de natură diferită, chiar antitetică, de exemplu:

- resursele / rezultatele;
- particularul / generalul;
- utilitatea / inutilitatea / abuzul;
- individul / colectivitatea / națiunea;
- conexiunile puternice / conexiunile slabe;
- relațiile orizontale / relațiile verticale;
- relații cu unic sens / relații de reciprocitate etc.

Sunt puse întrebări atât de complexe, încât ar putea fi cu ușurință considerate ca retorice, dacă mintea umană nu ar fi suficient de iscoditoare, încăpățânându-se mereu să caute un răspuns:

- De ce oamenii caută (sau nu caută) să facă parte din anumite organizații? (Pentru a obține anumite avantaje personale, pentru a-și aduce contribuția la progresul comunității sau pentru a face față mai bine. Ea efectele adverse ale unor nedreptăți sociale sau abuzuri de putere?)
- Se descurcă mai bine oamenii atunci când acționează în grup decât atunci când întreprind acțiuni pe cont propriu?
- Pentru care entități sociale își manifestă oamenii atașamentul și în ce scopuri?
- Ce rol joacă capitalul social în facilitarea accesului la alte forme de capital?
- Cum influențează normele și regulile nescrise utilizarea resurselor?
- Cine are acces la organizații și care individ sau grup este exclus?
- Pe cine se bazează oamenii în caz de nevoie? Care este gradul de extindere al legăturilor pe verticală și al celor pe orizontală?
- Membrii diferitelor grupuri sau organizații reușesc să se adapteze mai bine la mediul extern, în defavoarea altora?
- Cum iau naștere, cum se dezvoltă și cum influențează diferitele forme de colaborare socială din afara pieței procesul dezvoltării economice?
- Care sunt valorile sociale dominante și cum influențează ele activitatea economică?

2. Capitalul social – factor de bunăstare economică și socială

2.1. Geneză. Filiațiuni de idei

În cartea sa *Democrația în America* (1835), scrisă în urma vizitei pe care a întreprins-o pe noul continent, Alexis de Tocqueville identifică o particularitate definitorie a societății americane, și anume înclinația cetățenilor săi de a înființa și de a participa activ la o mare varietate de asociații voluntare, a căror activitate nu ține nici de domeniul pieței, nici de cel al statului. Puternic influențat de această constatare, Putnam (un secol și jumătate mai târziu) duce raționamentul mai departe, construindu-și propria teorie cu privire la capitalul social. În opinia sa, tipologia normelor de conviețuire socială și măsura angajării civice în rețele sociale interconectate sunt factori care influențează în mod hotărâtor performanța instituțiilor și, în general, calitatea vieții sociale.

Asocierile voluntare au întotdeauna la bază un tip particular de conexiuni umane, în care problema confruntării intereselor contrare dispăre, fiind înlocuită de o așa-numită „virtute civică”, bazată pe încredere și reciprocitate, care se concretizează în urmărirea unor **obiective comune**, nu conflictuale. În astfel de cazuri, nu numai că nici una din părțile care se asociază nu pierde (ci, dimpotrivă, obține avantaje suplimentare), dar chiar și cei care nu participă efectiv au de câștigat. Asocierile voluntare sunt, prin urmare, relații câștigătoare prin definiție. Deși extrem de amalgamate ca preocupări (ligi sportive, cluburi de amuzament, grupuri religioase, uniuni sindicale etc.), sunt considerate a fi perfect comparabile din punct de vedere teoretic, politic și moral.

În viziunea lui Putnam, ca modalitate de formare, capitalul social reprezintă un **subprodus**, un produs secundar al acțiunilor umane de tip asociativ-comunicațional. Asocierile de toate tipurile nu au drept scop crearea de capital social, dar, prin participarea activă la astfel de activități, oamenii intră în relații multiple, se descoperă reciproc, își sporesc încrederea în ceilalți și în ei înșiși, devin capabili să facă față mai bine la solicitările vieții de zi cu zi. Capitalul social are o **natură duală**, fiind un bun atât privat, cât și (mai ales) unul public. Prin externalitățile pe care le induce (atât pentru cei care participă efectiv la aceste relații sociale, cât și pentru ceilalți), capitalul social întrunește caracteristicile clasice de non-exclusivitate ale unui bun public (beneficiile sale nu pot fi însușite în totalitate de unii, de ele bucurându-se toți membrii comunității, în mod nediscriminatoriu).

Putnam argumentează că, dincolo de sentimente ezoterice de comuniune și mândrie națională, capitalul social are efecte majore, chiar cuantificabile asupra vieții noastre, sub multiple aspecte. „Acolo unde încrederea și rețelele sociale înfloresc, indivizii, firmele, cartierele și chiar națiunile prosperă.”¹ Studii empirice asupra unor colectivități au constatat **multiple externalități** care pot fi asociate cu dezvoltarea capitalului social: reducerea ratei criminalității, îmbunătățirea stării de sănătate a populației, creșterea longevității, rezultate superioare în plan educațional, o mai mare egalitate a veniturilor, realizări mult îmbunătățite în ce privește asistența socială și protecția familiei și a copilului, creșterea eficienței guvernării, reducerea corupției, impulsivitatea activităților economice, în special prin creșterea încrederii și reducerea costurilor de tranzacționare etc. Persoanele cele mai bine poziționate din punct de vedere al capitalului social sunt în general mai „sănătoase, au o locuință în proprietate, au un loc de muncă și sunt fericite” (*healthy, housed, hired and happy*).

Ca orice altă formă de capital, capitalul social este un factor de producție care se depreciază în timp, dacă nu beneficiază în permanență de investiții. Cu cât oamenii cooperează mai mult, cu atât se generează un volum mai mare de capital și invers. Rămâne însă extrem de controversată problematica celor mai adecvate strategii de menținere, înnoire și adaptare a capitalului social.

Practic, deși termenul de capital social apare mai întâi în lucrările sociologice ale lui Bourdieu (sau chiar mai devreme, în opere beletristice²), geneza și proliferarea literaturii economice consacrate acestui subiect coincide cu semnalul de alarmă pe care Putnam îl emite cu privire la slăbirea coeziunii sociale în comunitatea nord-americană. Autorul recunoaște însă că un astfel de fenomen nu este singular. Pe măsură ce societatea progresează, capitalul social se dezvoltă și se îmbogățește treptat, până în momentul în care vechile structuri comunicaționale intră în desuetudine, ceea ce marchează pătrunderea sa pe o pantă descendentă. Referitor la societatea americană, un astfel de declin s-a constatat și în trecut, o dată cu sfârșitul secolului al XIX-lea, ca urmare în principal a intrării economiei într-o nouă fază de dezvoltare, minimumul fiind atins în anii crizei economice din deceniile doi și trei ale secolului XX. Mecanismele economice au suferit modificări de esență, fără a lăsa timp capitalului social să se adapteze acestor schimbări. Ulterior însă, societatea își regăsește resursele necesare pentru a se înnoi și sub aspectul capitalului social, astfel încât acesta din urmă reintră pe linie ascendentă, ceea ce s-a și întâmplat în cazul Americii, ultimul punct de maxim fiind atins în anii '50-'60.

¹ Robert Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon and Shuster, 2000.

² În romanul *Potirul de aur*, Henry James vorbește de eroina sa că ar deține un valoros „capital social”, cunoscând multe persoane influente ale lumii londoneze.

Revoluția tehnologică și celelalte transformări ale societății care au survenit ulterior au produs profunde deteriorări ale capitalului social, astfel încât în prezent SUA se află într-o nouă fază de minim în ce privește capitalul social. Putnam constată nu numai o diminuare numerică a participării la activități asociative benevole, ci și o modificare a caracteristicilor acestora. Noile grupuri presupun o intensitate mult diminuată a participării, relații calitativ modificate. „Oamenii se simt legați mai degrabă de anumite simboluri, lideri și, poate, de idealuri comune și mai puțin se simt legați unii de alții”.¹

În *Bowling Alone*, Putnam opinează că restaurarea gradului de angajare civică „ar fi ușurată de apariția unei crize naționale palpabile, ca, de exemplu, un război, o depresiune sau un dezastru natural; dar, bine sau rău, în zorii noului secol, America nu este pusă în fața unei asemenea crize cu efecte catalizatoare”. Din nefericire, această ipoteză a putut fi testată cu prilejul evenimentelor din 11 septembrie 2001. Sondajele efectuate ulterior și publicate de același autor² relevă, într-adevăr, modificări importante ale capitalului social. În lunile care au urmat atacului, interesul manifestat pentru problemele de interes public a crescut cu 27% în rândul tinerilor, respectiv cu 8% în rândul persoanelor mai înaintate în vârstă. Deși încrederea în persoanele aflate la guvernare a crescut cu 19%, cea în poliție cu 14%, în vecini cu 10%, modificările de comportament au fost mai puțin importante ca amplitudine. Creșterea numărului celor care s-au oferit să doneze sânge, au participat la acțiuni voluntare, s-au angajat în proiecte ale comunității locale, au luat parte la acțiuni politice a fost de numai 5-7%. Participarea la alte tipuri de întruniri sociale (cluburi, biserici etc.) s-a diminuat cu 6% – probabil și ca urmare a creșterii timpului destinat urmării televizorului cu 16% (până la 3,4 ore zilnic³). Pe ansamblu, evenimentele din septembrie par a fi adus modificări importante ale nivelului încrederii din societatea nord-americană, fără însă a produce mutații majore în comportamentele sociale.

Meritul lui Putnam constă în introducerea conceptului de capital social în mediul academic – care în ultimul deceniu consemnează o multiplicare a studiilor consacrate acestui subiect în ritmuri exponențiale – și mai ales în atenția decidenților politici, a guvernelor și a organismelor internaționale. Putnam însuși se bucură de un capital social aparte, fiind un veritabil consilier al președintelui SUA, care, în rapoartele sale privind starea națiunii din ultimii

¹ Rosalyn Harper, *Social Capital A Review of the Literature*, Social Analysis and Reporting Division, Office for National Statistics, UK, October 2001.

² Robert Putnam, *Bowling together*, "The American Prospect", February 2002.

³ Creșterea timpului pe care oamenii îl petrec în fața televizorului, în defavoarea relațiilor personale, este considerată în numeroase studii ca una din cauzele declinului capitalului social în lumea contemporană, care solicită la o regândire a posibilităților de socializare interumană, prin proiectarea unor strategii de contracarare a izolării sociale, în Marea Britanie, de exemplu, două treimi din copii au un televizor în propria cameră.

doi ani, cheamă actorii sociali la o mai activă implicare în problemele comunității, prin lansarea unor programe naționale de voluntariat (*Citizen Service Act, USA Freedom Corps, mentorinc?*¹ etc.).

2.2. Încrederea – concept-cheie, în jurul căruia gravitează întreaga teorie a capitalului social

Putnam consideră că, deși capitalul social este dificil de încorsetat în formule, cea mai sintetică expresie a sa o reprezintă nivelul general al încrederii. Se consideră că, de regulă, cu cât sunt mai răspândite asocierile voluntare cu atât nivelul general al încrederii este mai ridicat (persoanele care activează în astfel de asocieri tind să aibă o mai mare încredere în ceilalți).

Neliniaritatea reprezintă însă o trăsătură esențială a capitalului social, care se manifestă și în această privință. Analize recente au scos la iveală că, atunci când indivizii aderă la diferite organizații, încrederea și angajamentul lor evoluează în timp după un model cu două etape. Pentru început, într-adevăr, cele două caracteristici își sporesc valoarea, însă, după o anumită perioadă (după unele observații empirice, 5 ani), se înscriu pe o pantă descendentă, probabil și ca o reflectare a experiențelor mai puțin benefice pe care indivizii le-au acumulat, văzându-i pe alții cum profită nemeritat de pe urma eforturilor lor.

Încrederea a fost analizată ulterior de numeroși autori, ajungându-se la concluzia că este vorba de un concept multidimensional. Astfel, a vorbi despre încredere în general constituie o eroare, întrucât avem de-a face cu mai multe paliere ale acesteia, relativ independente:

- la nivel individual: în cunoscuți, în necunoscuți, în instituții locale, regionale, naționale, internaționale etc.;
- la nivel mezo și macroeconomic – încrederea manifestată în instituții, între acestea și stat etc.

Fukuyama sugerează că încrederea funcționează după modelul unor **inele, delimitate de cercuri concentrice**. În interiorul fiecărui inel operează cu relativă omogenitate câte un anumit tip de norme și valori asociativ-comunicaționale. În această ordine de idei, autorul este de părere că în țările latino-americane s-a cristalizat un arhetip moral-comportamental pe două paliere. La nivelul relațiilor de familie și al celor cu prietenii și cunoscuții apropiați, funcționează standarde morale înalte, pe când la nivelul relațiilor cu instituțiile publice se aplică criterii diferite. În opinia sa, o asemenea ruptură între cele două paliere este fundalul pe care a fost posibilă amplificarea și generalizarea corupției.

¹ Anul acesta, programului „un mentor-un asistat” îi vor fi alocate 450 milioane de dolari pentru pregătirea și recrutarea pe baze de voluntariat a unor mentori care să se ocupe de îndrumarea și sprijinirea tinerilor elevi și studenți, aflați într-o situație defavorizată.

2.3. Capitalul social individual

Se admite în general o departajare netă între capitalul social individual și cel colectiv, astfel încât literatura de specialitate s-a dezvoltat pe două canale diferite.

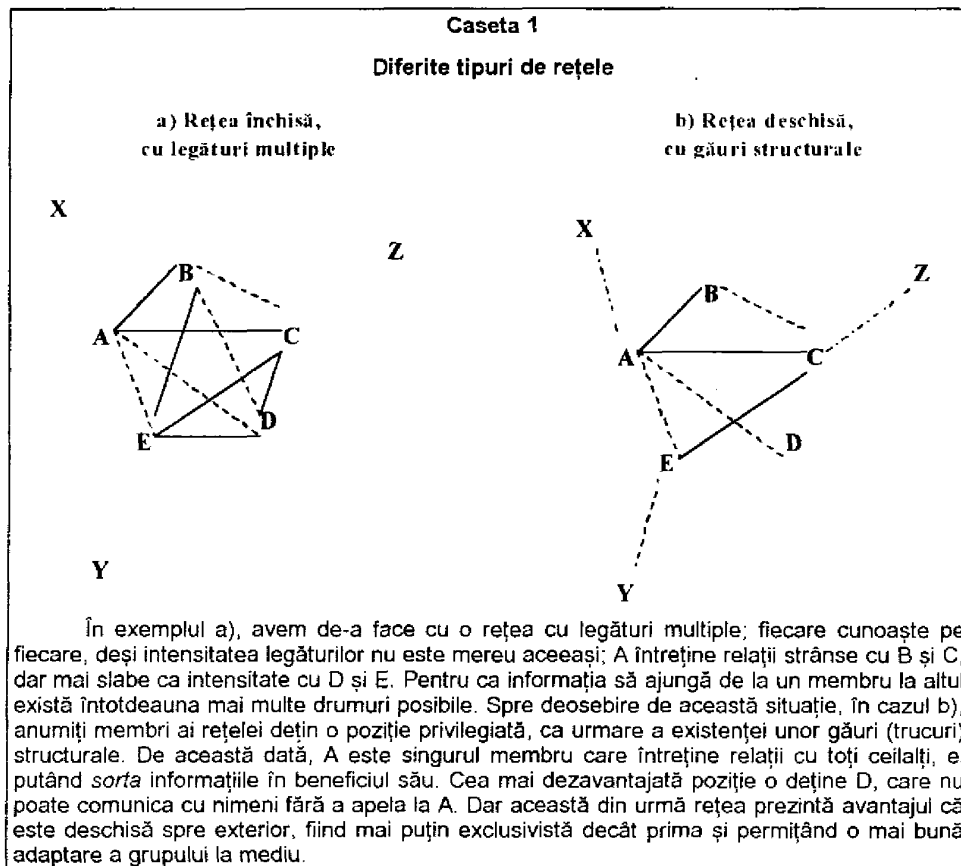
La nivelul individului, se recunoaște în primul rând rolul capitalului social pentru a reuși în viață. În cazul unor persoane de competențe egale, realizările fiecăreia sunt condiționate în mod hotărâtor de capitalul social disponibil pe parcursul vieții, începând de la cea mai fragedă vârstă. Prin descifrarea relațiilor dintre individ și ceilalți (familie, educatori, cunoscuți, șefi etc), elementele care în mod tradițional erau considerate a fi *ingredientele* succesului (talentul, inteligența, educația, efortul, norocul) sunt reconsiderate, arătându-se roii-cheie pe care capitalul social îl joacă pentru ca fiecare dintre acestea să se manifeste.

În 1651, Hobbes declara: „a avea prieteni înseamnă a avea putere”. Ducând mai departe raționamentul, în lumina teoriei capitalului social centrate pe individ, esențial este nu doar să ai prieteni, ci să ai prieteni care dețin putere.

La nivel microeconomic, se pune accentul pe rețelele formale și informale definite printr-un set de caracteristici: numărul membrilor, tipul legăturilor dintre aceștia (directe, indirecte, puternice, slabe), frecvența acestora, calitatea lor etc.

Din punct de vedere al posibilității de lărgire a rețelei de contacte sociale, pentru a avansa, a progresa, a rezolva diverse probleme, legăturile slabe sunt cele mai importante, atât în cazul indivizilor, cât și al instituțiilor, firmelor, comunităților. Granovetter a constatat, de exemplu, cu prilejul analizelor sale, că tocmai legăturile slabe generează cele mai importante externalități pozitive în cazul în care sunt necesare informații despre ofertele apărute pe piața muncii, fapt confirmat și de alte cercetări ulterioare¹. Sub alte aspecte însă, acest tip de legături sunt mai puțin intense decât legăturile puternice, au loc în general pe fondul unei încrederi reciproce la cote comparativ mai mici, frecvența și aria lor de cuprindere este net inferioară. Se consideră de aceea că bogăția capitalului social constă într-o dozare extrem de delicată și dificilă a celor două tipuri de legături.

¹ Vicent Lemieux, *Le capital social dans les situations de coopération et de conflit*, ISUMA, BELLARMIN, 2001.

2.4. Relația dintre capitalul social și capitalul uman

Se încearcă, de asemenea, o reconsiderare a teoriei capitalului uman, prin prisma contextului social, care poate favoriza sau, dimpotrivă, inhiba acumularea de cunoștințe și competențe la nivel individual. În general, cele două forme de capital par a se sprijini și potența reciproc una pe cealaltă.

Schema 3

Asemănări și deosebiri între capitalul social și capitalul uman

	Capital uman	Capital social
Obiect	- agentul individual	- relațiile
Comensurare	- durata studiilor - calificări - competențe	- atitudini - valori - participare - numărul de membri ai rețelei - gradul de încredere
Rezultate	- directe: venituri, productivitate - indirecte: sănătate, activități comunitare	- coeziune socială - randamente economice - dezvoltarea capitalului social
Modelare	- liniară	X

Sursa: Tom Shuller, *Les rôles complémentaires du capital humain et du capital social*, 2001.

Progresul în ce privește capitalul uman nu poate fi rupt de contextul social în care acesta se poate desfășura, astfel încât de modul cum se reușește stimularea și dezvoltarea capitalului social depinde în mod hotărâtor succesul politicilor educaționale. Se subliniază astfel că procesul învățării nu se limitează la sistemul de învățământ, ci este unul continuu, în care un rol fundamental îl joacă rețelele formale și informale. În procesul educației copilului, capitalul social produce o multitudine de efecte, favorabile sau nefavorabile, care se propagă prin diverse mecanisme:

- relația părinte-copil;
- relația dintre părinți;
- relația părinte-școală;
- anturajul părinților și al copiilor etc.

Ca și în cazul capitalului uman, capitalul social se depreciază în timp, dar nu se depreciază prin utilizare, ci dimpotrivă, „sporește și de dezvoltă de la sine prin utilizare”.¹

În prezent, influențele și conexiunile dintre capitalul social și cel uman fac obiectul a numeroase studii și analize empirice, care conduc la desprinderea unor concluzii interesante, cum ar fi:

¹ Nicolas Sirven, *Capital social et développement: quelques éléments d'analyse*, Centre d'Economie du Développement, Université Montesquieu-Bordeau IV, septembre 2000.

- pe parcursul înaintării în vârstă, capitalul social al indivizilor manifestă mai întâi un trend ascendent, pentru ca spre finalul vieții să pătrundă într-o fază diferită, de declin;
- cu cât o persoană apreciază că în viitor mobilitatea sa profesională va fi mai ridicată, cu atât capitalul său social va înregistra cote mai scăzute;
- În profesiile care presupun un grad mai înalt de calificare și în care aptitudinile social-comunicaționale constituie un element important de apreciere și retribuire a efortului personal, capitalul social va înregistra valori mai înalte;
- valorile capitalului social sunt în general mai ridicate la persoanele care dețin în proprietate o locuință;
- pe măsură ce crește distanța fizică dintre indivizi, conexiunile interpersonale sunt puternic diminuate;
- persoanele care investesc în acumularea de capital uman vor investi mai mult și în ce privește capitalul social;
- capitalul social presupune multiple complementarități interpersonale, care generează, între altele, și procese de învățare.

Procesul de învățare și perfecționare este privit astăzi nu doar ca o caracteristică a indivizilor, ci și a organizațiilor, a firmelor care participă la competiția pe piețele naționale și internaționale. Este vorba de „a învăța în timpul utilizării” (**learning by using**), „a învăța în timpul producției” (**learning by doing**), „a învăța prin împărtășirea în comun a cunoștințelor” (**learning by sharing**). Cunoașterea nu constă numai în **informații codificate**, care pot fi transmise relativ ușor prin mijloacele tradiționale, ci și în **informații tacite**, care nu pot fi asimilate decât cu aportul esențial al capitalului social.

Însăși inovarea nu mai este percepută ca fiind un salt care apare în urma cunoștințelor avansate ale unui cercetător izolat, ci ca un proces care, pe lângă soluții tehnice, se bazează pe interacțiuni sociale. Fundamentele inovației nu constau doar în formele tangibile de capital (fizic, financiar), ci și în abilitatea de a combina formele intangibile de capital, în special capitalul social.

Descoperirile științifice, oricât de valoroase ar fi, nu ar pătrunde în sfera economică cu rapiditatea care se constată în prezent dacă nu ar funcționa o rețea complexă de relații economice, dar și sociale, între diverșii actori implicați. Este vorba atât de relații formale, cât și informale, desfășurate atât în interiorul, cât și în afara firmelor și formând rețele de mare densitate.

În contextul noii economii bazate pe cunoaștere și inovare, capitalul social devine un factor-cheie în asigurarea succesului unei activități. În lipsa acestuia, celelalte forme de capital rămân inerte sau nu pot fi valorificate pe

deplin. Însăși ideea de eficiență, de productivitate și competitivitate își modifică esența: „Productivitatea nu mai este privită în prezent ca *un rezultat cumulativ al productivității operațiilor*, ci mai degrabă ca o *rezultantă a unui sistem de relații productive*, în care competitivitatea firmei depinde de productivitatea *interfețelor și interacțiunilor*. Noile criterii solicită o nouă paradigmă organizațională și funcțională, în care performanța firmei depinde de densitatea și relevanța relațiilor și de cooperarea dintre actorii sistemului productiv (alte firme, furnizori, finanțatori, institute de cercetare, educație, agenții de dezvoltare regională etc.), desfășurată în rețele complexe de colaborare. Astfel, pasul înainte este reprezentat de rețelele informațional-cognitive, care dezvoltă capacități suplimentare și facilitează accesul la valori localizate în afara companiei.”¹

2.5. Analize și constatări empirice

Ca și celelalte forme de capital, capitalul social reprezintă o resursă importantă pentru dezvoltarea economică și socială, însă natura sa specifică îl deosebește în multe privințe de capitalul fizic, natural, financiar sau uman.

Capitalul social este cel mai adesea un produs secundar al contactelor umane, un subprodus care se creează uneori deliberat, dar în decursul desfășurării unor activități care nu au ca scop explicit, declarat, formarea capitalului social. Procesele de formare și dezvoltare a capitalului social se desfășoară aproape fără excepție pe perioade lungi și foarte lungi de timp, fiind greoaie și anevoioase, dificil de influențat prin politici anume stabilite. Deși crearea capitalului social este atât de problematică, erodarea și distrugerea sa se poate produce din păcate mult mai rapid, mai ales când au loc perturbații sub influența forțelor pieței. Putem cita astfel ca exemplu procesul de dezvoltare a capitalului social în societatea rurală din Danemarca. Aici, în decurs de aproximativ un secol, asociațiile sătești având ca obiect prelucrarea laptelui s-au dezvoltat și s-au multiplicat, dar, sub influența forțelor pieței, a fost nevoie de numai unul-două decenii pentru a se distruge întregul capital social creat. Din 1960 până în 1990, numărul lăptăriilor scăzuse de la 200 la 70 de mii. Dar astfel de situații – însă mult mai radicale și mai profunde prin implicațiile lor – pot fi aduse în discuție atunci când se analizează ceea ce s-a petrecut în țările Europei Centrale și de Est, o dată cu debutul tranziției la economia de piață. Transformările survenite aici, lăsând la o parte orice considerente de natură *pur economică*, au produs într-o prima fază un efect

¹ L. Lengrand, I. Chatrie, *Business Networks and the Knowledge-Driven Economy*, Brussels, European Commission, 1999.

exploziv asupra capitalului social. Formele anterioare de socializare, arhitectura relațiilor interumane, valorile și normele sociale au devenit peste noapte desuete. Nou introdusele mecanisme economice, oricât de perfecționate ar fi fost, au venit pe terenul arid al unui capital social derutat și derutant, aflat în derivă, astfel că, nu întâmplător, rezultatele obținute au fost, de asemenea, mult sub așteptări.

Capitalul social corespunde unui anumit *context* de care nu poate fi rupt (un ansamblu de condiții și posibilități); prin urmare, este vorba de o resursă care nu poate fi transferată automat dintr-un mediu în altul fără a-și pierde sau a-și modifica considerabil valoarea; deși presupune relații de reciprocitate, capitalul social nu reprezintă o marfă, nu se tranzacționează pe nici o piață, ci dimpotrivă, reprezintă o resursă care circulă în paralel cu sistemul piețelor naționale, dar intersectându-l și suprapunându-se adesea cu acesta. **Caracterul său eminentamente temporal și nonuniversal îi conferă un statut intangibil, extrem de dinamic și în permanentă transformare¹.**

Capitalul social nu se pretează la modelarea matematică de tip clasic, este greu de încadrat în tipare. Trăsăturile sale conduc automat la **reacții de nonliniaritate**, conexiuni multiple, comportamente atipice, neuniforme. Se subliniază adesea că maximizarea capitalului social nu este în orice situație un obiectiv de dorit, *mai mult* neînsemnând în acest caz neapărat *mai bine*.

Complexitatea capitalului social, caracterul său mereu schimbător, viu, dar și extrem de volatil, precum și relativa sa tinerețe pe arena științei economice dau naștere la numeroase imprecizii, confuzii, dispute și comentarii. Se confundă adesea efectele (externalitățile) capitalului social cu componentele sale sau acestea din urmă cu factorii care conduc la apariția sa.

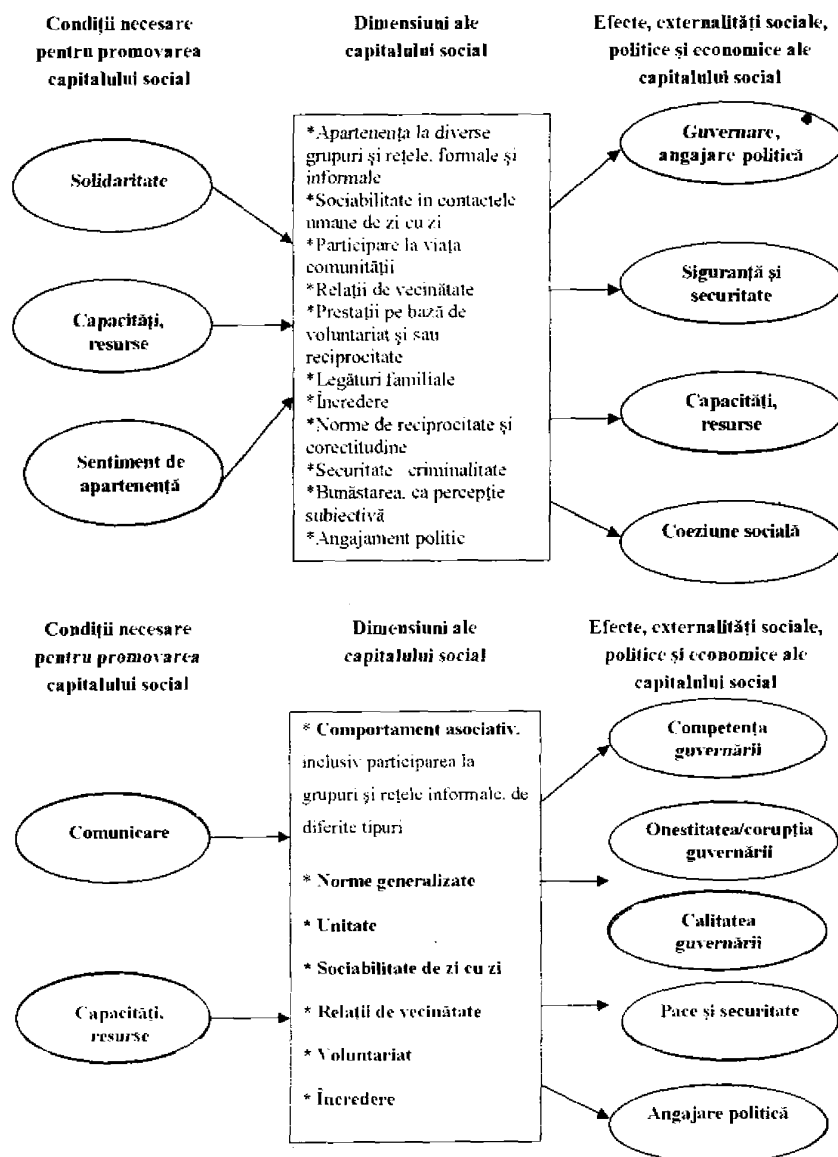
Deși există tentația de a considera capitalul social ca fiind *colacul de salvare* care poate suplini cu succes costisitoarele politici ale statului bunăstării, impunând astfel retragerea statului de pe această arenă și concentrarea eforturilor sale către alte obiective, opinia majoritară este însă că relația dintre stat și capitalul social nu este una de substituție, ci de complementaritate.

Aceleași constatări rămân valabile și referitor la conexiunile dintre capitalul social și sistemul piețelor din economie.

¹ *Ibidem.*

Schema 4

Componente, precondiții și externalități ale capitalului social - cadre diferite de analiză -

Sursa: Deepa Narayan, Michael F. Cassidy, *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory*, *Current Sociology*, March 2001.

2.6. Capitalul social și rolul său în funcționarea, piețelor din economie

În ce privește **piața muncii**, capitalul social contribuie în mod decisiv la procesele care au loc aici, atât în cazul recrutării personalului, cât și în organizarea muncii, gestiunea internă a personalului, relațiile patronat-sindicate etc.

Din punctul de vedere al celui care solicită un loc de muncă, capitalul social de care dispune acesta joacă un rol crucial pentru reușita sa. În primul rând, comunicativitatea, capacitatea de a lucra în echipă sunt calități esențiale, pe care orice angajator le are în vedere încă de la primul interviu. În plus, studii recente întreprinse în statele occidentale au scos în evidență că majoritatea persoanelor care și-au găsit o slujbă nu au obținut-o printr-un oficiu de plasare a forței de muncă, ci au găsit-o ca urmare a informațiilor puse la dispoziție de cercul propriu de cunoștințe și relații.

Un astfel de studiu¹ examinează procesul de recrutare al unei companii americane de mărime medie din domeniul tehnologiilor de avangardă, colectând informații de la 35.000 de persoane care s-au adresat firmei în vederea ocupării unui loc de muncă. Una din principalele constatări a fost aceea că, deși decizia de angajare nu a fost condiționată de criterii rasiale, modalitatea prin care solicitanții au aflat de existența unor posturi vacante comportă deosebiri esențiale. Astfel, procentul celor la care informația a ajuns prin intermediul unei cunoștințe a fost de 80% în cazul albilor, dar de numai 5% în cazul persoanelor de culoare. Posibilitatea de a accesa și de a utiliza efectiv o rețea de contacte sociale cât mai largă are o importanță majoră atunci când o persoană se află în căutarea unui loc de muncă. Segmentarea societății, indiferent de criteriu, reprezintă un handicap major pentru persoanele aparținând grupurilor mai puțin bogate în capital social, amplificând riscul ca acestea să nu se integreze pe piața muncii. Alte studii constată că același raționament se aplică și pentru a explica perpetuarea și adâncirea precarizării economice în cadrul unor comunități defavorizate (ghetouri, imigranți etc.).

Observațiile anterioare rămân valabile și în ce îi privește pe patroni. Mulți dintre aceștia, pentru a-și spori șansele de a găsi un angajat serios, pe care se poate conta, nu apelează la oficiile de plasare, ci își folosesc propria rețea de cunoștințe sau solicită chiar recomandări din partea angajaților deja existenți. Capitalul social îi permite patronului obținerea unor informații suplimentare – care nu sunt disponibile pe canalele clasice – cu privire la angajații potențiali și efectivi. Metodele și tehnicile formale de evaluare a personalului oferă o bază solidă pentru luarea celor mai bune decizii în domeniul politicii resurselor umane, însă acestea nu acoperă toate problemele. De regulă, angajatorii apelează la capitalul social disponibil pentru a suplini lipsurile metodelor

¹ T. Petersen, I. Saporta, M. Seidel, *Offering a Job: Meritocracy and Social Networks*, "American Journal of Sociology", November, 2000.

formale de evaluare și monitorizare. Pentru acest obiectiv, efecte favorabile rezultă în urma dezvoltării acelei componente a capitalului social al managerului / firmei care se referă la legăturile personale ale echipei de conducere cu propriii angajați, cu comunitatea, rețelele formale și informale între întreprinderi, relațiile cu organizațiile sindicale interne și externe firmei etc. Prin intermediul acestora, se pot apela și obține informații utile asupra unei game extrem de largi de subiecte legate de forța de muncă (capacitățile și aptitudinile individuale, gradul de motivare în muncă, calitățile/defectele personale – cinste, hărnicie, seriozitate, colegialitate etc. – rezultatele profesionale anterioare, situația familială, lista nefiind nici pe departe exhaustivă). Astfel de canale informaționale servesc nu doar în cazul în care au loc noi angajări, ci și în ce privește salariații existenți și pot contribui, dacă sunt bine utilizate, la fundamentarea mai adecvată a salarizării individuale, ceea ce, de fapt, nu reprezintă nimic altceva decât o legătură mai puternică între remunerare și productivitatea muncii, ca una din condițiile esențiale ale eficienței globale a firmei.

De altfel, capitalul social servește în același mod la completarea informațiilor disponibile cu elemente suplimentare și în ce privește partenerii de afaceri, instituțiile puterii locale și centrale, concurenții etc. Departe de a fi minore, astfel de *bonusuri* pot avea în multe situații o importanță hotărâtoare asupra succesului sau insuccesului firmei în ducerea la bun sfârșit a obiectivelor sale.

În ce privește **piața creditului**, capitalul social este, de asemenea, o resursă potențială importantă, încă neapreciată la adevărata sa valoare. Indiferent că este vorba de întreprinzători sau de persoane particulare, lipsa unor active care să servească drept garanții bancare restrânge mult posibilitatea accesului la credite. Așa se face, de altfel, că regulile pieței împiedică de fapt banii să pătrundă exact acolo unde este cel mai mult nevoie de ei. Există și funcționează deja în numeroase țări o mare varietate de experimente care au reușit să activeze în paralel cu piața bancară, în care rolul garanțiilor bancare este preluat de garanțiile disponibile prin intermediul capitalului social. Așa-numita piață a microcreditelor funcționează atât la nivel informal, cât și la nivel formal, întrucât din ce în ce mai multe bănci care operează în țările în curs de dezvoltare au sesizat rezervele importante existente pe acest sector neacoperit și încearcă să se adapteze din mers.

De altfel, nici chiar în cele mai bogate state ale lumii, care beneficiază de cele mai permissive sisteme de creditare, rolul capitalului social nu poate fi minimalizat. Astfel, referitor la SUA, putem aminti că un sondaj al US Small Business Administration a scos la lumină că 75% din cei care s-au lansat într-o afacere și-au asigurat fondurile inițiale prin intermediul unor cunoștințe care le-au devenit ulterior asociați (prieteni, colegi, cunoștințe, avocați, agenți de asigurări etc.). Piața informală a capitalului s-a dovedit a fi atât de însemnată,

încât, în ce privește asigurarea creditelor pentru pornirea unei noi afaceri, o depășea pe cea profesională. De asemenea, se mai poate adăuga și constatarea că, de regulă, companiile care întrețin relații apropiate cu bancherii care îi deservesc obțin credite mai avantajoase.

Externalitățile induse de capitalul social se repercutează și asupra celorlalte piețe din economie: piața capitalurilor, piața bunurilor și serviciilor. „*Ai șutea fi și mai surprins dacă ai afla că rețelele sociale au o importanță majoră pentru decizia de a cumpăra acțiuni, chiar și atunci când este vorba de companii gigant cotate la bursa din New York. Sondajele întreprinse au arătat că decizia de a cumpăra acțiuni, atât în cazul instituțiilor, cât și al investitorilor individuali, a intervenit în urma unor informații provenite de la prieteni, cunoștințe sau parteneri de afaceri sau pur și simplu deoarece s-a aflat că cineva cunoaște pe altcineva care a cumpărat acțiuni. Contrar înțelepciunii populare, puțini investitori își bazează decizia lor de a cumpăra acțiuni pe tehnici atât de impersonale cum sunt analizele tehnice sofisticate ale situației companiei. Analizele mele arată că rețelele sociale au o mare influență asupra comercianților și brokerilor bursieri.*”¹

Succesul unei firme depinde de numeroși factori intangibili, cum ar fi capacitatea acesteia de a se integra în rețele organizaționale, de a iniția și a-și menține o multitudine de contacte, direct sau prin intermediari, cu alte întreprinderi, instituții, centre de cercetare, universități, organisme publice etc.

Lipsa încrederii în parteneri impune întotdeauna un consum ridicat de resurse, care să prevină și să limiteze riscurile de a fi înșelat în afaceri. Pe lângă probabilitatea mai mare de a reuși în ceea ce și-au propus, un mediu în care încrederea se află la cote ridicate va permite agenților economici (indivizi și firme) să facă importante economii. Litigiile vor fi mai rar întâlnite. Dispare sau se reduce nevoia încheierii unor acorduri contractuale scrise, cu clauze complicate și greu de negociat. Se diminuează ponderea resurselor distorsionate de la activitatea productivă, pentru a fi alocate unor scopuri de protejare împotriva violării drepturilor de proprietate, pentru mite, surmontarea unor probleme birocratice etc.

„Firmele care își desfășoară activitatea în comunități cu un puternic capital social vor beneficia întotdeauna de un avantaj competitiv, întrucât practicile nelociale vor fi mai rare, informațiile esențiale vor putea fi schimbate pe bază de voluntariat, angajamentele au șanse mai mari de a fi onorate, salariații vor beneficia mai ușor de informațiile tacite, părțile contractante se vor situa adesea pe aceeași parte a baricadei.”² Un astfel de avantaj devine și mai

¹ Wayne E. Baker, *Achieving Success through Social Capital: Tapping Hidden Resources in Your Personal and Business Networks*, John Wiley & Sons, 2000.

² Rejean Landry, Nabil Aamra, Moktar Lamari, *L'influence du capital social sur les décisions d'innovation des entreprises manufacturières*, Departement de Science Politique, Université Laval, Quebec, octobre, 2002.

important în contextul globalizării, care conduce la amplificarea diviziunii muncii, astfel încât firmele simt mult mai acut nevoia de coordonare, atât în interior, cât și cu mediul exterior.

2.7. Externalități pozitive multiple

Unul din puținele puncte de convergență ale cercetărilor întreprinse asupra capitalului social este acela că externalități le induse de acesta nu se limitează la un singur palier al proceselor economico-sociale, ele acționând atât la nivelul unor agenți economici individuali, cât și la scară micro, mezo și macroeconomică și, nu în ultimul rând, la scară internațională și mondială.

De altfel, însăși accepțiunea termenului de dezvoltare economică a evoluat mult în timp, astfel încât aceasta presupune astăzi mult mai mult decât simpla creștere economică, fiind de fapt vorba de un progres durabil al situației agenților economici, atât din punct de vedere economic, cât și social. În acest sens, Collier¹ este de părere că rolul capitalului social – ca factor de dezvoltare economică – se manifestă prin trei canale:

- cunoașterea comportamentului agenților economici;
- cunoașterea mediului economic (condițiile generale de pe piața bunurilor și serviciilor, a forței de muncă, tendințele generale etc.);
- acțiuni colective (asocierea benevolă, prin punerea în comun a unor resurse, pentru atingerea unor obiective convergente).

La nivel individual, adesea capitalul social suplinește o parte din funcțiile protecției sociale, contribuind la asigurarea unor condiții esențiale pentru sănătatea și fericirea fiecăruia. El permite în primul rând incluziunea socială, care „presupune o largă răspândire și difuzare a experienței sociale, o participare activă la viața societății, o egalitate largită a șanselor și posibilităților individuale, un nivel de bunăstare elementar pentru toți cetățenii.”² În opoziție cu aceasta, excluziunea socială „este un fenomen de alienare și de distanțare în raport cu restul societății... Excluziunea socială se manifestă prin împiedicarea, chiar și temporară, a unei persoane de a participa la relațiile sociale și la construcția societății.” Excluziunea nu se referă doar la defavorizarea din punct de vedere material a celor săraci, ci și la incapacitatea acestora de a-și exercita plenar drepturile sociale, culturale și politice pe care le au ca cetățeni.

În aceeași măsură, capitalul social reprezintă fundamentul și motorul care face posibilă coeziunea socială, ca proces continuu de elaborare și diseminare a unui ansamblu de valori, de partajare a riscurilor, a provocărilor și

¹ P. Collier, *Social Capital and Poverty*, *Social Capital Initiative*, Working Paper No. 4, The World Bank, Washington, 1998

² Amartya Sen, *Development as Freedom*, Oxford University Press, 2001.

a posibilităților, pe fondul unui sentiment general de încredere, speranță și reciprocitate între toți cetățenii. „În viziunea Băncii Mondiale, conceptele de coeziune socială și de capital social sunt sinonime. (...) în optica Uniunii Europene, coeziunea socială reprezintă o condiție esențială a securității democratice – divizarea și inegalitățile sociale nu sunt numai injuste, dar și incapabile să garanteze stabilitatea societății pe termen lung.”¹

Se constată o corelație puternică între capitalul social și statutul social al individului, conferit de mai multe elemente, printre care capitalul uman acumulat, tipul profesiei, funcția la locul de muncă, apartenența politică etc. Oamenii tind să acorde o mai mare importanță celor care beneficiază de un statut social mai ridicat, astfel încât cei poziționați pe o treaptă superioară a societății vor beneficia de o mai mare bogăție a capitalului social.

În cazul firmelor, se constată:

- o reducere considerabilă a riscurilor de tot felul (neonorarea contractelor, concurență neloială);
- reducerea costurilor de tranzacționare;
- facilitarea accesului la diferite resurse externe, servicii, piețe, informații;
- reducerea birocrăției;
- posibilitate crescută de a-și găsi piețe de desfacere și de a beneficia de economii de scară;

În multe domenii, a avea relațiile, cunoștințele cele mai bune reprezintă un atu mai important decât alte resurse de capital.

La nivelul comunităților, un capital social bogat, valoros, generează:

- o mai bună gestionare a resurselor comunitare;
- o mai eficientă mobilizare a resurselor disponibile;
- o viteză de reacție sporită la nevoile comunității;
- o creștere a capacității de adaptare la schimbarea mediului extern;
- posibilități sporite de a influența deciziile comunitare și pe cele de la nivelul ierarhic superior, inclusiv în domeniul legislației și al politicilor și strategiilor economice și sociale.

Se admite, în general, că cea mai pleneră dezvoltare pe care o poate atinge capitalul social are loc în cadrul unor comunități relativ restrânse, bazate pe relații de tip orizontal. Este cazul grupurilor constituite pe criterii etnice sau religioase, al microcartierelor sau chiar al localităților de dimensiuni medii. În astfel de cazuri, rețelele contactelor sociale sunt mult mai dense, găurile structurale pot fi evitate cu ușurință, comunicarea are loc mai ușor și mai rapid, predomină relațiile de reciprocitate și de întraajutorare, normele și valorile

¹ Jane Jenson, *Santa de la population*, Institute des Etudes Europeennes, Universite de Montreal et Universite McGill

morale sunt mult mai strict respectate, iar încălcarea lor este sancționată mai dur, fiind astfel descurajată.

Analizând retrospectiv, pe baza a ceea ce astăzi înțelegem prin capital social, se poate spune că religia este și a fost întotdeauna recunoscută ca un puternic element al capitalului social. Sunt citate în același context cazurile unor grupuri etnice care, tocmai prin dezvoltarea capitalului social, au reușit să supraviețuiască pe un teren străin; sprijinindu-se reciproc prin rețelele proprii pentru a se ajuta în activitățile economice, au sfârșit adesea prin a se specializa în anumite activități, ramuri specifice. Exemplul clasic citat în acest sens este cel al comercianților evrei de diamante din New York, care și astăzi își încredințează unii altora saci întregi de pietre neșlefuite pentru diverse operații, fără a le număra în prealabil și fără a apela la nici un fel de contract scris sau alte forme de asigurare împotriva riscurilor.

Există însă riscul ca acele comunități închise, exclusiviste, să conducă la efecte perverse pentru cei din afara lor și de aceea se subliniază ca aprecierea nivelului atins de capitalul social trebuie să aibă în vedere măsura în care se reușește evitarea polarizării sociale, fie ea pe criterii etnice, religioase sau în funcție de nivelul venitului.

La nivel macroeconomic se admite în primul rând că dezvoltarea economică este favorizată în țările în care, pe lângă protejarea drepturilor de proprietate, instituțiile reușesc să descurajeze comportamentele neproductive, promovând spiritul antreprenorial, pe fondul creării unui climat economic favorabil investițiilor, nu activităților speculative, care îmbogățesc pe unii fără a genera, în contrapartidă, rezultate economice care să justifice aceste câștiguri.

Scurtarea „distanței informaționale” între puterea centrală și publicul larg, între furnizorii și beneficiarii bunurilor publice, între strategii și aplicanții politicilor economico-sociale reprezintă un avantaj extrem de important pe care societatea îl poate obține pe seama capitalului social, reușindu-se astfel o ciberneticizare a circuitelor informaționale la nivel național.

Studii empirice întreprinse în diverse țări au concluzionat că eficiența și calitatea guvernării sunt superioare în acele țări și regiuni în care nivelul general al încrederii și gradul de angajare publică sunt comparativ mai ridicate.¹ Externalitățile pozitive pe care capitalul social le poate genera în această privință se propagă pe diverse canale:

- promovarea valorilor cetățenești, o mai mare atenție pentru problemele comunității, o mai bună respectare a legilor, cooperare mai fructuoasă între organismele statului și cetățeni, o colectare mai bună a impozitelor etc.;

¹ Stephen Aldridge, David Halpern, Sarah Fitzpatrick, *Social Capital. A Discussion Paper*, Performance and Innovation Unit, Admiralty Arch, London, April 2002.

- cetățenii devin „consumatori mai sofisticăți” ai politicilor economico-sociale, creându-se o multitudine de canale prin care aceștia capătă o viziune mai largă asupra contextului politic, se mobilizează pentru acțiuni de lobby în vederea unor obiective de interes general;
- aparatul birocratic și cel al puterii politice reușește o mai bună cooperare și coordonare internă și cu publicul larg, beneficiind de rețele comunicaționale multiple (orizontale, verticale, deschise).

„Grade înalte de coeziune socială sunt atinse atunci când capitalul social corespunzător relațiilor verticale este puternic, reflectând relații deschise, responsabile, între stat, pe de o parte, și indivizi și comunități, pe de alta... Asemenea societăți se vor caracteriza prin incluziune, respectarea legilor, mijloace de informare deschise tuturor, absența corupției în guvernare. Spre deosebire de această situație, atunci când legăturile verticale sunt slabe, iar capitalul social de aderență (*bonding social capital*) este puternic (dominat de relații de rudenie sau de apartenență la o etnie), coeziunea socială va avea de suferit. Societatea va fi marcată de excludere socială, inegalitate și opresiune.”¹

Există voci care susțin că, în lumina teoriei capitalului social, rolul statului se cere diminuat, o mare parte a atribuțiilor sale fiind preluate de către capitalul social, pe măsură ce acesta se dezvoltă. Se susține chiar că însăși povara politicilor care acompaniază statul bunăstării – pe care economiile occidentale o resimt cu acuitate crescândă în contextul amplificării competiției globale – va putea fi ușurată substanțial dacă se va reuși dezvoltarea capitalului social, întrucât astfel se va putea renunța la costisitoarele politici de asistență socială fără ca cetățeanul să resimtă o înrăutățire a situației sale. Realitatea însă arată că relația dintre stat și capitalul social este mai degrabă una de complementaritate și eficientizare reciprocă, întrucât cele mai înalte niveluri ale participării sociale și ale asocierii voluntare, cele mai dense și mai bogate rețele de socializare formală și informală sunt caracteristice tocmai acelor națiuni care și-au construit de-a lungul timpului cele mai vaste și acoperitoare sisteme de securitate socială.

Un teren încă insuficient explorat este cel al capitalului social la nivel internațional, care capătă o importanță sporită în contextul accelerării proceselor de globalizare. Există deja și funcționează de multă vreme instituții cu vocație internațională și mondială, care au acumulat în timp un bogat capital social.

¹ Christiaan Grootaert, Thierry van Bastelaer, *Understanding and Measuring Social Capital. A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative*, USAID-IR1S, January 2002

Este, de asemenea, citat în acest context rolul major pe care îl poate juca internetul în cristalizarea și mobilizarea capitalului social internațional, ca principală cale de a depăși piedicile impuse de distanțele mari care intervin pe acest palier.

O problemă controversată și dificil de operaționalizat este aceea a importului/exportului de capital social. Ideea se suprapune pe mai vechile dezbateri privind transferul de modele culturale din Occident către țările lumii a doua și a treia, care se vede asaltată prin mijloacele de informare în masă de un arhetip socio-cultural și comportamental străin.

Se afirmă chiar că dificultățile întâmpinate de țările sărace în dezvoltarea lor, insuccesele înregistrate până acum de politicile de creștere economică sunt determinate în mare parte de lipsa unui capital social adecvat, care să permită transformărilor economice să devină cu adevărat funcționale. În vederea îmbunătățirii asistenței acordate țărilor lumii a treia, Banca Mondială a întreprins numeroase studii de caz, ajungând la concluzia că, pentru succesul programelor sale, este esențială găsirea mai întâi în țările asistate a unor grupuri-țintă, dacă există, care să poată juca ulterior rolul de diseminator al bunelor practici pentru restul comunității. „Agenții externi pot ajuta la crearea capitalului social, dar prezența lor se poate solda cu o atitudine de dependență din partea comunității... Actorii externi, cum ar fi organizațiile nonguvernamentale, va trebui să asiste (la reorganizarea societății, n.n.), dar având ca obiectiv retragerea lor după o perioadă de timp rezonabilă.”¹

2.8. Externalități negative. Efecte perverse. Critici ale teoriei capitalului social

Externalitățile generate de capitalul social pentru individ și pentru societate nu sunt însă întotdeauna și în mod automat pozitive. Prezența capitalului social nu garantează obținerea unor efecte favorabile, ba dimpotrivă.

Adesea, capitalul social nu numai că nu favorizează incluziunea socială, dar chiar provoacă excluderea. Poziția lui Putnam, conform căreia de efectele benefice ale asocierilor beneficiază chiar și cei care nu sunt membri, a fost ulterior contestată. Doar asocierile care rămân permanent deschise pentru noi membri se dovedesc a fi benefice din punct de vedere al incluziunii sociale pentru societate. În ansamblul său. Legăturile extrem de puternice din cadrul unor comunități construite pe criterii etnice, religioase sau pe diverse alte considerente se pot dovedi de multe ori extrem de restrictive față de agenții externi și limitează libertatea membrilor proprii. Bandele de tineri, mafia, cartelurile drogurilor, în unele cazuri, chiar grupuri de vechi prieteni sunt cele

¹ *Ibidem*

mai des citate exemple de asocieri care, deși înregistrează valori ridicate ale capitalului social, nu produc beneficii pentru cei din afara lor. Există și cazuri în care unii membri ai grupurilor caracterizate prin legături puternice, dar valori și norme rigide sunt constrânși la acțiuni împotriva voinței lor, de teama de a nu fi ostracizați de comunitatea din care fac parte.

Contestatarii teoriei capitalului social argumentează chiar că acesta reprezintă de fapt o resursă cu o anumită valoare doar în măsura în care nu poate fi disponibilă pentru toți. Spre exemplu, dacă toți solicitanții unui loc de muncă ar dispune de cunoștințe care să-i informeze sau să-i recomande către eventualii angajatori, fiecare candidat ar porni de pe poziții egale, dar nimeni nu ar mai dispune de un atu în această competiție.

În opinia unor alți autori, nu toate avantajele care decurg din posedarea unui capital social conduc la efecte benefice pentru societate, fiind necesară o departajare a acestora:

- cele care rezultă din simpla situație de *apartenență* la o rețea de contacte sociale se apreciază în general ca benefice;
- avantajele care apar ca urmare a *statutului* de care beneficiază o persoană în cadrul comunității tind să se repercuteze în mod nefavorabil asupra societății.

Aflată încă în faza copilăriei sale, a dezvoltării, dar și a imaturității, teoria capitalului social este supusă la numeroase critici.

Se acuză în primul rând lipsa de claritate a indicatorilor și a instrumentelor de măsurare a capitalului social, confuzia și suprapunerile între determinanții și efectele capitalului social. Numeroși autori își pun întrebarea dacă încrederea precede sau succede existența unui capital social valoros.

Cele mai multe critici se canalizează pe faptul că măsurarea capitalului social pornește de la câteva noțiuni vagi, imprecise, ca, de exemplu, „încredere”¹, „rețele sociale”. Pe exemplul clasic al capitalului social valoros al colectivității de bijutieri evrei, se identifică o încredere reciprocă totală în cadrul comunității proprii, dar cu totul alte cote în privința exteriorului. „Campionii capitalului social mai au de călătorit câțiva kilometri buni până să întrezărească

¹ În căutarea unor indicatori sintetici, mulți autori consideră „încrederea” ca fiind o dimensiune a capitalului social care poate fi evaluată prin simplul răspuns la întrebarea: *in opinia dumneavoastră, în general, poți avea încredere în oameni?* În realitate însă, există numeroase paliere în care acest concept se manifestă, fiecare cu valori diferite. Spre exemplu, un raport OCDE din 2001 (*The well-being of nations: the role of human and social capital*) evidențiază că, în majoritatea țărilor, în decursul anilor '80, deși încrederea în stat, în serviciile publice, în biserică, în sistemul de învățământ și în mass-media s-a aflat în declin, încrederea manifestată în relațiile interpersonale nu a manifestat același trend, ci, dimpotrivă, în unele cazuri s-a îmbunătățit.

o definiție care să poată oferi o utilitate practică politicilor de dezvoltare.”¹ Înainte de orice, nu este clar ce măsurăm și cu atât mai mult sunt contestate metodele de măsurare. În condițiile în care se recunoaște caracterul profund contextual, nonuniversal, al capitalului social, mulți autori se întreabă până la ce punct măsurătorile capitalului social sunt universale, capabile să formeze un tot unitar, independent de context.

„Este adevărat că se întâmplă ceva în relațiile de zi cu zi ale oamenilor și acel ceva este un factor important al calității vieții lor și chiar al funcționării sănătoase a societății (comunității)... este un fel de liant care leagă indivizii în grupuri, grupurile în organizații, cetățenii în societăți. Însă rămâne de discutat în ce constă cu adevărat acest ceva.”²

Se pune adesea la îndoială viabilitatea metodelor care ar putea fi utilizate pentru a comensura noțiuni ca sentimentul de apartenență la societate, competența comunității, coeziunea socială, încrederea și multe altele.

Se acuză, de asemenea, insuficienta înțelegere a tipului de conexiuni care au loc între capitalul social, pe de o parte, și economie, pe de alta. Este temperat entuziasmul unora, care tind să acorde capitalului social puteri mult prea mari în plan economic. (Se poate cita astfel exemplul a doi studenți, unul sărac, iar altul bogat, acesta din urmă însă dispunând de un capital social mult mai redus; atunci când sunt nevoiți să-și achite taxele școlare, este extrem de probabil ca primul să nu-și poată rezolva problema. La modul general, pot fi găsite suficiente exemple de comunități bogate în capital social, dar care nu reușesc să-și depășească cu nici un chip condiția de sărăcie.)

De asemenea, conceptul de capital social comportă deosebiri majore atunci când se trece de la nivel individual la nivel colectiv. Capitalul social al colectivității nu reprezintă o simplă însumare a capitalurilor sociale ale indivizilor care compun acea colectivitate. Pentru a cuantifica capitalul social la nivel macroeconomic, adesea se apelează la sondaje asupra indivizilor, ceea ce nu reprezintă o metodă pertinentă.

Unii autori, deși admit mare parte din concluziile teoretice ale studiilor centrate pe capitalul social, consideră că acesta nu prezintă suficientă importanță din punct de vedere practic, întrucât nu se pot concepe politici adecvate de creare și stimulare a sa, iar atunci când se încearcă acest lucru, rezultatele sunt ne semnificative sau, dimpotrivă, negative, amplificând și mai mult inegalitățile sociale.

Teoria capitalului social este supusă și altor capcane, putându-se transforma într-o justificare convenabilă a eșecurilor politicilor sociale costisitoare care au fost practicate până în prezent în economia bunăstării. Conform

¹ S. Leeder, A. Dominello, *Social capital and its relevance to health and family policy*, "Australian and New Zealand Journal of Public Health", 23(4), 1999

² R. Labonte, *Social Capital and Community Development: Practitioner Emptor*, "Australian and New Zealand Journal of Public Health", 23(4), 1999.

anumitor opinii, ar putea oferi motive pentru ca statul și piața „să se spele pe mâini de păcate”, inoculând ideea că vina pentru nereușitele mai mici sau mai mari ale politicilor de dezvoltare economică și socială de până acum constă în simpla neluare în considerare a capitalului social. Descoperirea târzie din punct de vedere teoretic a conceptului de capital social a făcut ca strategiile aplicate să eludeze în totalitate acest factor de progres. Exagerările duc în unele cazuri până la considerarea capitalului social ca fiind veriga lipsă din toate modelele teoretice și econometrice, care, o dată asimilată, va permite obținerea unor modelări extrem de fidele și riguroase a proceselor economice, permițând eliminarea oricăror factori imprevizibili.

Promovat fără discernământ, capitalul social poate conduce la efecte perverse, în special la excluziune socială și creșterea inegalităților, prin limitarea posibilităților de alegere liberă, în cunoștință de cauză. „Mecanismele de alocare a resurselor pe baza prețurilor, având ca finalitate creșterea eficienței sistemului productiv și asigurarea mobilității sociale a indivizilor, sunt în realitate filtrate de interfața unor grupuri particulare, fiecare cu propria sa capacitate de negociere, cu propria putere... pentru a-și impune anumite preferințe, care să servească unor interese comune determinate.¹ Putnam însuși atrage atenția că: „Normele și rețelele care servesc anumitor grupuri le pot defavoriza pe altele, mai ales atunci când normele sunt discriminatorii, iar rețelele sunt segmentate din punct de vedere social.”²

2.9. Politici de stimulare a capitalului social. Inițiative și experimente

În ciuda imaturității sale conceptual-teoretice, a controverselor pe care le generează, capitalul social a reușit să capteze atenția decidenților politici, probabil și ca urmare a efectelor potențiale induse de acesta în planul încrederii, manifestate inclusiv față de autoritatea aflată la guvernare.

Pe fondul constatărilor că trendul capitalului social al lumii occidentale este în prezent, în general, negativ, preocupările pentru creșterea coeziunii sociale se canalizează asupra tinerei generații. Se are în vedere o nouă programă curriculară, care să includă, pe lângă învățământul formal, activități de voluntariat capabile să asigure dezvoltarea individuală în sens larg. În Marea Britanie, de exemplu, Programul *Connexions Service*, desfășurat în perioada 2002-2003, va asigura fiecărui tânăr în vârstă de 13-19 ani un consilier personal, pentru facilitarea unei mai bune alegeri și definiri a opțiunilor personale, inclusiv prin accesul la activități suplimentare, precum cele sportive, artistice sau de voluntariat. Acestea din urmă, pe lângă efectele benefice pe

¹ Vincent Lemieux, *Le capital social dans les situations de cooperation et de confiance*, ISUMA, BELLARMIN, 2001.

² *Ibidem*.

care le induc prin întărirea capitalului social de conectare și de legătură (*bridging and linking social capital*) pot contribui la acumularea unor „credite”, utilizabile în viitor inclusiv pentru achitarea costurilor educaționale.

La nivelul comunităților locale, se au în vedere diverse formule de promovare și sprijinire a prestațiilor pe bază de voluntariat, astfel încât colectivitățile să poată să se ajute singure în rezolvarea diferitelor probleme de interes local sau general. Tot în Marea Britanie, inițiativa *Time Bank* se bazează pe diferite politici stimulative: deducerea valorii serviciilor voluntare de la plata impozitelor, neluarea în calcul a acestor venituri în stabilirea drepturilor personale de protecție și asistență socială. Se creează astfel, practic, o adevărată **monedă de schimb comunitară**, pe care o câștigă cei care efectuează diverse tipuri de activități voluntare – de la grădinarit, campionate sportive, ajutor pentru cumpărături, colectarea de materiale refolosibile, până la îndrumarea tinerilor, îngrijirea celor vârstnici, ajutor pentru învățarea lucrului cu computerul etc.

Inițiative similare funcționează deja – la scară mai mică sau mai mare – în numeroase alte state, iar faptul că ele au apărut tocmai în țările bogate demonstrează că nu este vorba de a suplini lipsa unor lichidități, ci, dimpotrivă, se are în vedere dezvoltarea unor activități care nu ar putea fi asigurate în mod corespunzător prin relații mărfare, în cadrul pieței.

În planul politicilor economice, transformările cele mai profunde se așteaptă prin promovarea unei noi viziuni asupra implicării companiilor în viața socială a comunității. Este vorba despre un nou concept – **responsabilitatea socială a corporației** – care are în vedere o participare voluntară a companiilor și a societății civile la rezolvarea problemelor de interes local sau general. Dimensiunea internă a termenului are în vedere mutații majore în ce privește gestionarea resurselor umane – în principal printr-o preocupare activă a firmei pentru creșterea permanentă a competențelor salariaților proprii, asigurarea condițiilor optime pentru sănătatea angajaților și siguranța la locul de muncă, dezvoltarea capacităților individuale care să faciliteze o adaptabilitate sporită la schimbare – și a celor naturale, unde accentul cade pe exploatarea rațională a mediului. Dimensiunea externă se referă la implicarea firmei în problemele comunității, prin crearea unei rețele complexe de contacte, atrăgând o multitudine de actori sociali – de la autorități locale, reprezentanții statului, până la organizații nonguvernamentale, furnizori și subcontractanți, deținătorii de acțiuni etc., promovarea unor coduri de conduită morală, o abordare globală a problemelor ecologice.

Optica noastră asupra economiei rămâne încă tributară înțelegerii mecanice. Viziunea cea mai des întâlnită asupra proceselor economice comportă numeroase similarități cu cele tehnologice. Indiferent de sectorul în care acționează, agentul economic este comparat, implicit, cu o fabrică de tip clasic. Există o serie de inputuri care sunt puse în mișcare și amestecate după

o anumită rețetă, rezultând în final ceea ce se știa dinainte: bunurile economice. Nimic sau prea puțin diferă în această simbolistică de ceea ce orice inginer are în vedere în proiectarea unui robot industrial ultraperfect. Ceea ce teoria capitalului social aduce în discuție este tocmai deficiența unei asemenea paralele. Oricât de perfect ar funcționa, agentul economic este supus unor restricții majore, greu de încorsetat în scheme limitative, care vin inclusiv din partea capitalului social. Din acest punct de vedere, factorii psihologici, comportamentali, relaționali nu pot fi excluși din ecuație, dar nici includerea lor nu reprezintă un demers facil.

„Dezbaterile din literatura de specialitate asupra relației dintre creșterea economică și capitalul social sunt de dată mult mai recentă comparativ cu cele privind relația dintre educație și macroeconomie, iar implicațiile apar astfel cu mai puțină claritate. Într-adevăr, una din principalele slăbiciuni ale științei din acest domeniu este aceea că nu oferă căi de acțiune clare pentru politica economică, concluziile fiind încă insuficient creionate. Ce pot face guvernele Turciei sau Mexicului, confruntate cu rezultatele prezentate în *World Values Survey*, conform cărora acestea guvernează peste o societate cu un coeficient al încrederii extrem de scăzut? Recomandările standard de a reduce corupția și de a îmbunătăți sistemul legislativ nu aduc nimic nou și ele pot fi asimilate ca obiective de bun simț, independent de orice pretenții filosofice ale teoriei capitalului social.

Poate că cea mai adecvată înțelegere a problemei este atinsă prin analogie cu perioada în care a fost lansată teoria capitalului uman. Așa cum demonstrează Lucas¹. la început, teoria capitalului uman părea ceva ezoteric și de aceea implicațiile asupra politicilor educaționale erau privite ca minore. Teoria capitalului social se află încă în prezent în fază incipientă și, pe măsură ce o descoperim și înțelegem la ce se referă, de unde își extrage esența și în ce constau efectele sale, cresc șansele ca în final concluziile noastre și implicațiile ce decurg de aici să le permită urmașilor noștri să devină mai înțelepți, într-un mod pe care noi astăzi abia dacă putem să-l întrezărim.”²

¹ R.E. Lucas, *On the Mechanics of Economic Development*, "Journal of Monetary Economics", 22, 1998.

² Jonathan Temple, *Growth Effects of Education and Social Capital in the OECD Countries*, University of Bristol. 2001.

3. Măsurarea capitalului social – un demers încă imprecis și controversat

Ca și în cazul capitalului uman, măsurarea directă a capitalului social este extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Este necesară apelarea la anumiți indicatori parțiali, secvențiali, care să ofere o imagine – fie ea și aproximativă, trunchiată – asupra dimensiunii fenomenului. Se apelează la măsurători de o mare diversitate, precum: nivelul general al încrederii, numărul membrilor în diferite asociații, în rețele informale, frecvența întâlnirilor la diferite asociații, gradul de participare la luarea deciziilor, măsura respectării normelor formale și informale ale eticii conviețuirii sociale etc.

Există mai multe caracteristici ale capitalului social care îl fac dificil de comensurat după o metodologie unitară, general acceptată. În primul rând, este vorba de influența puternică pe care contextul o exercită asupra capitalului social. „Valoarea unei forme anume de capital social depinde în mod determinant de context”¹, fie că e vorba de cel geografic, istoric, cultural, de mediu etc. Spre exemplu, studii internaționale au constatat că un indicator care măsoară gradul de apartenență la diferite asociații este nerelevant pentru țări ca Rusia sau India, pentru care însă este mult mai grăitoare participarea în rețelele informale. În funcție de specificul societății analizate, canalele prin care capitalul social se pune în mișcare comportă deci deosebiri majore, cantitative și calitative, ceea ce face necesară alegerea cu atenție a celor mai adecvați indicatori (uneori, complet diferiți) care să surprindă cât mai fidel dimensiunea capitalului social.

De aici decurge și posibilitatea relativ limitată de a proceda la agregări suplimentare și gradul redus de comparabilitate a valorilor constatate în timp și spațiu.

Deși, în general, capitalul social este perceput ca o caracteristică a comunității – fie ea restrânsă sau largită, mergând până la nivel național sau chiar mondial – măsurarea sa are loc prin chestionarea unor indivizi și agregarea ulterioară a răspunsurilor, ceea ce atrage numeroase controverse. Se argumentează mai ales că, la nivelul unei colectivități, capitalul social nu se obține prin simpla însumare a capitalului social al indivizilor care o compun.

Numeroși autori sugerează că, în loc să se apeleze la măsurători cantitative, este mai important de urmărit și analizat calitatea capitalului social, modul cum acesta se creează, se manifestă și evoluează. Și totuși, aceste argumente nu pot

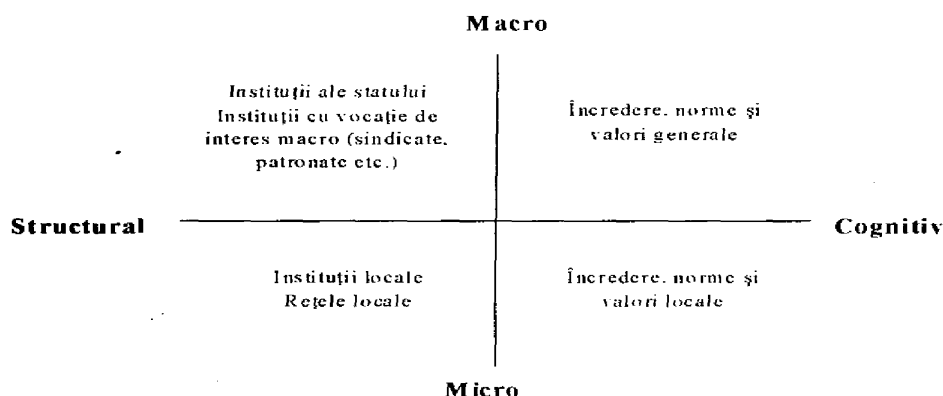
¹ P. Adler, S.-W. Kwon, *Social capital: the good, the bad, and the ugly*, Research Paper, Department of Management and Organization, University of Southern California, Los Angeles, 1999.

împiedica mintea umană să persiste în încercarea de a măsura incomensurabilul. Ca metodologie, o primă abordare consideră că valoarea capitalului social trebuie analizată în funcție de cele două componente ale sale:

- componenta structurală, care are în vedere întinderea rețelelor sociale, numărul și tipul legăturilor, conținutul relațiilor, actorii implicați, resursele lor disponibile etc.;
- **componenta dinamică** măsoară resursele efectiv utilizate sau mobilizate de către actori în acțiunile lor colective, scopurile pe care aceștia le urmăresc. De asemenea, dimensiunile capitalului social sunt urmărite atât la nivel micro, cât și macroeconomic, după cum pot fi avute în vedere și alte delimitări, precum cea între dimensiunea guvernamentală și cea civilă a capitalului social sau între latura cognitivă și cea structurală.

Schema 5

Dimensiuni ale capitalului social

Sursa: Christiaan Grootaert, Thierry van Bastelaer, *Understanding and Measuring Social Capital. A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative*, USAID-IRIS, January 2002.

Cele mai simple studii de caz întreprinse până în prezent își canalizează în final atenția asupra a trei tipuri de indicatori:

- numărul membrilor în asociații și rețele locale: referitor la asociații, se are în vedere numărul membrilor, omogenitatea acestora, participarea la luarea deciziilor etc.; în ce privește rețelele informale, se urmărește dimensiunea lor, diversitatea internă, măsura deschiderii / închiderii către exterior, densitatea legăturilor, calitatea acestora etc.;
- indicatori ai încrederii și atașamentului la normele sociale; se urmărește latura cognitivă a capitalului social, prin întrebări referitoare

- la așteptările și opiniile respondenților în raport cu alte persoane (cunoscute / necunoscute), cu instituții locale sau naționale;
- c) indicatori ai acțiunii colective: măsura în care, prin decizii voluntare, oamenii participă la acțiuni de interes social (local, regional, național).

Schema 6
Indicatori secvențiali ai capitalului social

Nivel	Tip	Indicatori	Descriere
M a c r o e c o n o m i c	Capital social guvernamental	1) Libertățile civile și politice	Libertăți politice: libertatea presei, independența justiției, libertatea cultelor, dreptul de asociere Libertăți economice: drepturi de proprietate, dreptul de a putea încheia contracte, dreptul la grevă ș.a.m.d.
		2) Violența politică	Corupție Clientelism politic Fraudă electorală
		3) Riscurile politice	Instabilitate politică Riscul unei lovituri de stat
		4) Relația dintre întreprinderi și stat (anchete asupra antreprenorilor)	Credibilitatea legilor Frecvența modificărilor legislative neprevăzute Protecția împotriva celor care nu respectă legea
	Capital social civil	1) Numărul de membri în asociații cu vocație socială / cu vocație de lobby	Sindicate, uniuni patronale, partide, grupuri de interese, asociații de binefacere, protecție și asistență socială, protecția mediului, activități religioase, recreative etc.
		2) Relațiile comunităților civice cu organismele guvernamentale	Satisfacția cetățenilor în legătură cu guvernarea locală (regională) Indicatori de performanță a guvernării regionale
		3) Coeziunea socială	Conflicte latente Inegalități Divizare; disoluție socială
M i c r o e c o n o m i c		1) Dimensiunea (întinderea) rețelei	Numărul agenților care fac parte dintr-o rețea de interacțiuni sociale
		2) Puterea rețelei	Resursele de care dispun participanții la rețea Gradul de consens Capacitatea de organizare Partajarea informației Gradul de echitate
		3) Arhitectura relațiilor din rețea	Densitatea legăturilor (legături unice / legături multiple) Frecvența lor Structuri închise / deschise Găuri structurale

Sursa: Prelucrări după Nicolas Sirven, *op. cit.*

Capitalul social a făcut deja obiectul unor încercări de modelare, prin apelarea la instrumentele econometrice. Pot fi exemplificate în acest sens două tipuri de abordări:

a) Metoda indirectă

Se are în vedere un model econometric în care variabila rezultativă Y (venitul) este condiționată de o serie de variabile explicative, cel mai adesea munca (L), capitalul fizic (K_f), capitalul uman (tQ și uneori capitalul natural (K_n): $Y=b_0 + b_1L + b_2K_f + b_3K_u + b_4K_n + U$ (1)

În acest model, capitalul social joacă rolul unei variabile reziduale (U), căreia îi revine sarcina de a explica toate neconcordanțele care se înregistrează atunci când veniturile a două țări înregistrează valori diferite, deși dispuneau de aceleași valori ale capitalului uman, natural și fizic și utilizau aceeași cantitate de muncă. Metoda prezintă avantajul că poate fi testată cu ajutorul bazelor de date deja existente, fără a solicita cercetări suplimentare. În plus, se poate obține astfel o comensurare sintetică a capitalului social, demers extrem de dificil, dacă nu imposibil, prin alte metode.

b) Metoda directă

În acest caz, capitalul social reprezintă o variabilă de sine stătătoare, și nu una reziduală, care rezultă prin aplicarea unei regresii liniare:

$$Y = f(V) + U \quad (2)$$

Raționamentul pornește de la premisa că variabila rezultativă V (de exemplu, venitul per capita) se modifică în funcție de nivelul indicatorului capitalului social (V) și de un termen U , care cumulează orice alte influențe necuprinse în V (capitalul uman, fizic, natural și munca). Dacă f este o funcție liniară simplă, de forma:

$$f(V) = a + bV \quad (3),$$

atunci ecuația (2) devine un model de regresie simplă. Este posibilă și includerea altor variabile. De exemplu, în cazul ecuației (1), termenul U poate fi rescris sub forma:

$$U = a + b_1(V) + e \quad (4),$$

unde e reprezintă variabila reziduală care nu include efectele capitalului social. Ecuația (1) poate fi deci rescrisă sub forma:

$$Y = b'_0 + b_1 V + b_2 K_f + b_3 K_u + b_4 K_n + b_5 L + e \quad (5),$$

unde

$$b'_0 = a + b_0 \quad (6)$$

În realitate însă, modelul nu reușește să soluționeze cea mai dificilă problemă, și anume aceea de a găsi un indicator V pentru comensurarea capitalului social. Cerințele obligatorii pentru acceptarea unui astfel de indicator sintetic sunt însă extrem de greu de satisfăcut:

- respectarea întocmai a cadrului conceptual;
- definire clară a indicatorului;
- obiectivitatea colectării datelor;

- accesibilitatea pentru utilizatori;
- posibilitatea de agregare.

Literatura ultimelor două decenii, din dorința de găsi totuși câteva puncte de sprijin în vederea măsurării capitalului social, se oprește de regulă la un set minim de indicatori, ca, de exemplu, cei prezentați în schema 7.

Schema 7

Set minim de indicatori pentru evaluarea capitalului social

Indicator	Descriere
Increderea în guvern	Examinarea încrederii în principalele instituții guvernamentale (învățământ, sistemul legislativ, poliție, alte servicii publice); cel mai adesea se utilizează un chestionar cu răspunsuri prestabilite, pe o scală valorică pornind de la "deloc" până la "foarte mult". Se ia în calcul ponderea celor care au răspuns cu varianta "suficient" sau "foarte mult".
Cooperarea civică	Un scor de maxim 50 de puncte (5 întrebări, fiecare cu răspunsuri ierarhizate de la 1 la 10) conceput astfel încât cel mai mare scor corespunde celei mai puternice cooperări civice. Întrebările sunt: 1) Solicitați servicii guvernamentale care nu vi se cuvin? 2) Evitați să plătiți când folosiți un mijloc de transport în comun? 3) Eludați impozitele și taxele dacă aveți posibilitatea? 4) Păstrați o sumă de bani dacă o găsiți întâmplător? 5) Recunoașteți dacă accidentați din greșală o mașină în parcare?
Activitățile asociative	Măsoară apartenența la diferite asociații, precum uniuni sindicale, asociații de binefacere, organizații politice și sociale din domeniul cum ar fi: - servicii de asistență socială pentru bătrâni, handicapați, persoane în situații deosebite; - biserici și organizații religioase; - activități educaționale, artistice sau culturale; - organizații sindicale; - partide sau grupări politice; - grupuri comunitare de acțiune pe probleme ca sărăcia, ocuparea, asigurarea de locuințe, lupta împotriva discriminării; - drepturile omului; - sprijinirea dezvoltării țărilor din lumea a treia; - conservarea mediului, probleme ecologice; - asociații profesionale; - activități specifice tinerilor etc.

Sursa: Stephen Knack, Philip Keefer, *Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation*, "Quarterly Journal of Economics", vol. 112, November, 1997.

La nivel mondial, există numeroase alte încercări de construire a unui instrumentar adecvat pentru măsurarea capitalului social.

Începând cu anul 1981, sub egida *World Values Survey*, au fost întreprinse analize pe mai multe țări cu privire la rolul factorilor politici și culturali asupra dezvoltării economice. Chestionarul a fost permanent îmbunătățit și dezvoltat, atingând o multitudine de probleme-cheie legate de capitalul social. Baza de date creată a fost analizată în mai multe studii; Knack și Keefer, de exemplu, au constatat că există o corelație puternică între indicele general al încrederii și efortul investițional. Una din cele mai importante critici aduse acestei inițiative este aceea că, folosind o metodologie unitară, nu surprinde cu acuratețe diversitatea formelor pe care te îmbracă capitalul social în fiecare țară.

În Statele Unite ale Americii, Comisia Națională pentru Renaștere Civică (National Commission for Civic Renewal), înființată în 1996, calculează un indice național al sănătății civice (*index of national civic health*), ca medie a valorilor corespunzătoare celor cinci dimensiuni avute în vedere (fiecare cu pondere egală):

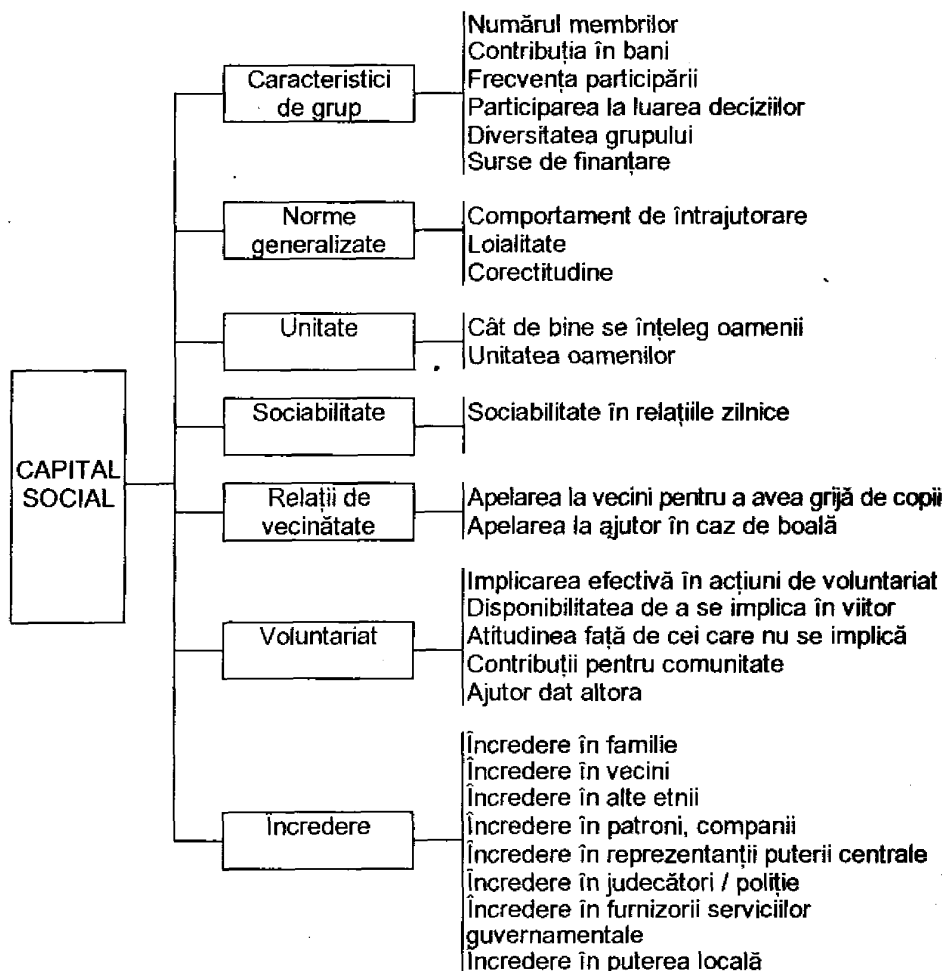
- angajarea politică, incluzând participarea la vot și alte activități politice (trimiterea unor petiții, scrisori către mass-media etc);
- Încrederea manifestată atât în relațiile personale, cât și privitor la activitatea guvernamentală;
- participarea în asociații, măsurată prin afilierea la diferite grupuri, contribuții caritabile, prestarea de servicii de voluntariat;
- securitate / criminalitate, măsurată prin rata criminalității, teama de criminalitate, numărul victimelor;
- stabilitatea și integritatea familiei, măsurată prin rata divorțialității, numărul nașterilor în afara căsătoriei etc.

Inițiativa *Global Social Capital Survey*¹ propune o detaliere mai amănunțită a indicatorilor capitalului social, încercând în plus să surmonteze dificultățile care decurg din marea varietate a formelor pe care capitalul social le îmbracă de la o comunitate la alta, de la o țară la alta (schema 8).

¹ Deepa Narayan, Michael F. Cassidy, *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory*, Current Sociology, March 2001.

Schema 8

Dimensiuni ale capitalului social

Sursa: Deepa Narayan, Michael F Cassidy, *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory*, Current Sociology, March 2001.

Însă încercările de sistematizare a unui set complex de indicatori se află încă departe de a găsi un consens general, deși mai pot fi citate alte exemple de contribuții remarcabile în acest sens (schema 9).

Schema 9

Tipul și aria de cuprindere a rețelei	Dimensiuni ale capitalului social				
	Încredere	Reciprocitate	Mărime	Densitate	Diversitate
Rețele informale					
Familie	În ce măsură aveți încredere în membrii familiei (restrânse și largile) că acționează în propriul dvs. interes?	În ce măsură rudele dumneavoastră (apropiate și îndepărtate) se ajută reciproc?	Numărul rudelor apropiate Numărul rudelor îndepărtate	În ce măsură rudele dvs. cunosc prietenii apropiați ai celorlalți membri ai familiei?	Membrii familiei dvs. vorbesc toți aceeași limbă, lucrează toți în același domeniu, au toți calificări similare?
Prieteni	În ce măsură aveți încredere în prietenii dvs. că acționează în propriul dvs. interes?	În ce măsură prietenii dvs. se ajută reciproc?	Numărul prietenilor	Prietenii dvs. sunt și prietenii între ei?	Aveți prietenii apropiați care vorbesc o altă limbă? Aveți prietenii cu niveluri de educație diferite?
Colegi de serviciu	În ce măsură aveți încredere în colegii de serviciu că acționează în propriul dvs. interes?	În ce măsură colegii dvs. de serviciu se ajută reciproc?	Numărul foștilor colegi / asociați cu care mențineți legătura		
Vecini	În ce măsură aveți încredere în vecinii dvs. că acționează în propriul dvs. interes?	În ce măsură vecinii dvs. se ajută reciproc?	Numărul vecinilor pe care îi cunoașteți personal		
Relații de ordin general					
Persoane din localitate	Majoritatea persoanelor din localitate sunt de încredere.	Oamenii de aici doresc cu adevărat să se ajute / sprijine reciproc.			Oamenii din împrejurimi împărtășesc aceeași valoare.
Persoane în general	În general, poți să ai încredere în majoritatea oamenilor.	În general, oamenii încearcă să fie amabili și să-i ajute pe ceilalți.			
Grupuri civice			Numărul membrilor care fac parte din diferite grupuri - sprijinirea și educarea copiilor - activități recreative, sportive etc. - asociații profesionale, uniuni sindicale - partide politice - protecția mediului, drepturile omului, protecție și asistență socială - alte grupuri		Membrii grupului sunt în general de aceeași etnie? Membrii grupului provin din medii sociale și culturale similare? Membrii grupului au același nivel de pregătire?

Tipul și aria de cuprindere a rețelei	Dimensiuni ale capitalului social				
	Încredere	Reciprocitate	Mărime	Densitate	Diversitate
	Rețea instituțională				
	Încrederea în: - sistemul legislativ - biserică - poliție - mass-media - uniuni sindicale - guvern - organele puterii locale - alte instituții publice - companii		Aveți legături personale cu: - sistemul legislativ - biserică - poliția - media - sindicate - guvern - partide politice - universități - companii de mari dimensiuni		

Sursa: *Families, Social Capital and Citizenship Survey*, Australian Institute of Family Studies, 2001, în Wendy Stone, Jody Hughes, "Social Capital: Empirical Meaning and Measurement Validity", Research Paper No. 27, Australian Institute of Family Studies, June 2002.

4. Relațiile industriale – arenă de manifestare plenară a capitalului social

Piața muncii este prin definiție una din cele mai reglementate piețe. În același timp, este sau ar trebui să fie și domeniul predilect în care capitalul social să se manifeste cel mai activ, și aceasta din mai multe considerente:

- În primul rând, munca nu poate fi izolată de cel care o prestează; spre deosebire de piața mărfurilor, a capitalurilor etc., care comercializează bunuri și servicii relativ inerte, piața muncii este de fapt terenul în care natura umană își pune în mișcare multiple energii, în care oamenii se asociază și colaborează reciproc pentru atingerea anumitor scopuri;
- prin accentuarea diviziunii muncii sub presiunea revoluției tehnico-științifice, procesele de muncă depind într-o măsură din ce în ce mai mare de abilitățile organizatorice, comunicaționale; în acest sens, capitalul social poate contribui în mod decisiv la o mai mare coerență de ansamblu a acestor procese și, mai mult, la perfecționarea lor continuă, din mers; munca nu reprezintă un proces individual, izolabil, ci unul social;
- pe de altă parte, din nevoia de creștere continuă a competitivității, structurile organizaționale sunt solicitate să reacționeze rapid la factorii externi, iar cele mai inteligente companii au înțeles de mult că acest deziderat nu poate fi atins numai prin canalele birocratice clasice, astfel încât au implementat strategii originale de dezvoltare a capitalului social propriu;
- natura cvadruplă a proceselor de muncă – umană, economică, socială și tehnologică – naște adesea fricțiuni, divergențe, conflicte, făcând necesară introducerea unor multiple reglementări; utilitatea practică a acestora se dovedește adesea insuficientă, imperfectă, extrem de perisabilă în timp; noua concepție privind aceste reglementări subliniază ideea conceperii și perfecționării lor continue, din mers, prin mecanisme combinate (atât prin impunere, cât și prin negociere și, mai nou, printr-un dialog permanent).

Prin posibilitatea de a crea norme și valori cu aplicabilitate imediată pe piața muncii, prin așezarea la aceeași masă a tratativelor a tuturor actorilor implicați care pornesc, de regulă, de pe poziții divergente – prin impulsurile pe care le transmite altor instituții, prin posibilitatea de a crea noi instituții, relațiile industriale reprezintă, concomitent, atât un teren fertil pentru progresul,

valorificarea și valorizarea capitalului social, cât și o componentă esențială a acestuia; este vorba despre acea zonă a capitalului social care produce cele mai palpabile efecte asupra fenomenelor economice.

La nivelul patronatului, relațiile industriale antrenează o multitudine de contacte, dând naștere unor rețele sociale care pot amplifica gradul de mobilizare a resurselor, inclusiv prin antrenarea pieței informate a capitalului.

Tehnicile de marketing apelează din ce în ce mai mult la canalele informaționale ale capitalului social. Există deja firme cu vocație mondială care au reușit să pătrundă pe cele mai diversificate și mai atipice piețe nu prin intermediul traseelor obișnuite, ci apelând numai la rețelele deja disponibile ale capitalului social (Amway, Oriflame, Avon etc.). Produsele acestora nu sunt puse în vânzare prin magazine, ci ele circulă între fabricant și consumator printr-un lanț de tip ciorchine, trecând, la figurat, dar și la propriu, prin nenumărate mâini. Bogăția contactelor personale, încrederea și statutul social de care se bucură persoanele care acționează în interesul firmei în cercul lor de cunoștințe formale și informale sunt atuuri exploatare cu succes în astfel de strategii de marketing.

Alianțele strategice între firme, fuziunile și achizițiile sunt de multe ori cheia succesului unei afaceri. Dar acestea nu au loc pur și simplu prin intervenția divină a mâinii invizibile, ci ele sunt posibile într-un mediu economic și social care favorizează punerea în mișcare a energiilor sociale prin contacte multiple, formale și informale.

Prin intermediul dialogului social, devine posibilă o nouă abordare a proceselor de conducere, cu accent pe rolul comunicațiilor informale de la locul de muncă. Cunoștințele clasice de management acceptă mai puțin ideea că informațiile esențiale, inclusiv cele tehnice, sunt adesea transferate celorlalți prin mecanisme tacite, subliminale, ca povestiri, bârfe, sau prin simpla urmărire atentă a altei persoane care lucrează (*"Meseria nu se învață, se fură."*). Studii empirice au ajuns la concluzia că până la 70% din procesele de învățare la locul de muncă au loc prin interacțiuni informale.¹ Cele mai inteligente companii reușesc însă să gestioneze aceste procese prin mobilizarea capitalului social. Prin promovarea unei culturi a organizației – apelând la metode participative, cu accent pe învățarea continuă, inclusiv în timpul muncii (*learning by doing, learning by sharing*), relații directe de tip discipol-mentor (*mentoring*), schimbul periodic de experiență între membrii organizației și răspândirea celor mai bune practici – se stimulează capitalul social și se induce o atmosferă de cooperare și colaborare, cu efecte net superioare celei competiționale.

¹ Wayne E. Baker, *Achieving Success through Social Capital: Tapping Hidden Resources in Your Personal and Business Networks*, John Wiley & Sons, 2000.

Prin' aceea că asigură crearea și funcționarea cadrului general de funcționare al relațiilor industriale, dar și ca participant efectiv la masa dialogului social, statului îi revine o funcție importantă. „Miliarde de căi prin care statul încurajează sau descurajează formarea capitalului social nu au fost cercetate suficient. (...) Asemenea probleme reprezintă frontiere neexplorate ale cercetărilor din domeniul capitalului social.”¹ Prin modul cum își creează și organizează instituțiile sale, prin maniera cum acestea reușesc să se integreze cât mai profund în capitalul social național, beneficiind de resursele puse la dispoziție de acesta și stimulându-l la rândul său, statul poate juca un rol major în dezvoltarea capitalului social și în eficientizarea relațiilor industriale.

Concepția despre societate a fiecărui individ, așteptările și valorile însușite prin experiențele acumulate de-a lungul vieții depind în mod hotărâtor de calitatea relațiilor și contactelor avute cu instituțiile statului. Aceste relații, alături de cele desfășurate cu alte grupuri formale și informale, sunt terenul pe care, cărămidă cu cărămidă, se edifică, se testează și se acceptă normele și valorile sociale, se creionează atitudini și comportamente, se instaurează canale de circulație a informațiilor. Atunci când, de exemplu, reprezentanții instituțiilor statului și funcționarii publici sunt percepuți ca persoane corupte, cetățenii vor desprinde adesea concluzia că pe majoritatea oamenilor nu se poate conta. Această părere poate fi și mai mult întărită atunci când, din cauză că nu au reușit să-și rezolve altfel problemele, oamenii obișnuiți apelează ei înșiși, la rândul lor, la mită, nepotism etc., astfel încât calitatea relațiilor sociale este deteriorată în continuare; în final, nivelul general al încrederii are și mai mult de suferit.

Capitalul social și, asemenea lui, dialogul social nu se substituie regulilor formale ale pieței muncii sau ale altor piețe, după cum nu poate înlocui nici prezența statului, însă existența și dezvoltarea sa generează multiple relații de complementaritate, putând suplini numeroase lipsuri ale mecanismelor tradiționale de guvernare.

În cele mai multe cazuri, instituțiile care permit dezvoltarea și funcționarea capitalului social, atât la nivel micro, cât și macroeconomic, sunt rezultatul unor procese petrecute de-a lungul unor generații întregi, chiar secole, iar încercarea de a le pune în mișcare la comandă, pe un teren diferit, conduce la rezultate modeste, cel puțin pe termen scurt, dacă nu și mediu. Investițiile în capitalul social sunt mult mai greu de realizat, comparativ cu celelalte forme de capital, iar rețete cu succes garantat nu există sau trebuie adaptate și aplicate cu multă grijă.

În privința conexiunilor dintre capitalul social și relațiile industriale, este greu de spus cine determină pe cine, cine a fost primul și cine a apărut mai

¹ Staffan Kumlin, Bo Rotvstein, *The Welfare State and Social Capital*, Department of Political Science, Göteborg University, August 2002.

târziu. Din punct de vedere al asimilării de către știința economică, relațiile industriale sunt mai înaintate în vârstă. Ascensiunea lor reflectă înțelegerea și acceptarea de către economiști și decidenții politici a faptului că regulile jocului nu se stabilesc de la sine în economie, că starea de optim nu se atinge automat, iar calea dialogului permanent, instituționalizat, permite evitarea și atenuarea alunecărilor bruște sau chiar a catastrofelor. Din punct de vedere al funcționării lor efective în planul economiei reale, debutul ambilor termeni coboară în timp până în cele mai îndepărtate ere ale istoriei, se completează și se întrepătrund reciproc. Sfaturile sătești, breslele, Compania Indiilor de Est, camerele de comerț, sindicatele sunt forme diferite care ascund însă aceeași esență, fiind impuse de nevoia colaborării umane, în feluri variate, pentru a soluționa în comun restricțiile apărute la un moment sau altul, pentru a conlucra mai bine în atingerea unor obiective comune. În virtutea caracteristicii intrinseci a capitalului social de a nu se uza prin utilizare, ci, dimpotrivă, de a spori în valoare, de a se autopotența și dezvolta prin folosire, importanța crescândă care se acordă relațiilor industriale și dialogului social la nivel european a reușit să contribuie la obținerea unor succese importante.

Procesul de aderare a României la Uniunea Europeană reprezintă, printre altele, o provocare din punct de vedere al capitalului social. El presupune o adaptare și compatibilizare complexă a mecanismelor economice și sociale. Transpunerea acquis-ului comunitar, adaptarea mecanismelor economice sunt procese care solicită noi arhitecturi sociale, introduc noi valori, creează și presupun noi rețele de transmisie între actorii sociali.

Dialogul social joacă deja un **rol important în edificarea Uniunii Europene**, participând activ prin diferite mecanisme și **instrumente**:

- negocierea unor acorduri;
- recomandări și opinii comune;
- schimburi de experiență;
- puncte de reper.

Se are în vedere în plus multiplicarea formelor de intervenție, prin introducerea de instrumente noi: metode de coordonare deschisă și adaptare specifică, identificare și diseminarea bunelor practici, descoperirea unor noi variante de soluționare a problemelor ocupării, care să ofere variante originale de acorduri benefice ambelor părți. Mai mult decât atât, dialogul social este chemat să uzeze inclusiv de dreptul de a lansa propriile propuneri legislative, pentru a fi analizate ulterior de comunitățile europene.

Deocamdată, țările candidate se află în faza edificării unor instituții după modelul european, din nevoia de a asigura un minim de compatibilizare și comparabilitate cu structurile la care aspiră. Se ridică însă în acest context câteva întrebări esențiale, care își caută un răspuns mai ales prin implicarea activă a relațiilor industriale și prin valorificarea resurselor capitalului social:

- În ce măsură acquis-ul comunitar va putea să amplifice și să potențeze capitalul social național?
- În condițiile în care acquis-ul comunitar este rezultatul unor procese desfășurate în economia și societatea occidentală de-a lungul a secole de experiență, este capitalul social autohton suficient de puternic pentru a-l putea asimila în mod creator?
- În virtutea principiului „unitate prin diversitate”, în ce măsură va reuși capitalul social național să se impună pe arena UE, contribuind la crearea și promovarea unor noi valori, atitudini, comportamente și instrumente de acțiune la nivel european?

Caseta 2

Participarea salariaților la conducerea firmei – exemplu de practici care se cer adoptate de țările candidate -

În special în ultimul deceniu, implicarea activă a salariaților a constituit o temă prioritară nu doar a relațiilor industriale europene – concretizate în dezbateri încă nefinalizate, în acorduri sau poziții comune – ci și a legislației UE, pornind de la Directiva europeană a consiliilor muncii (1994, European Work Councils Directive) și continuând cu Statutul companiilor europene în 2001 sau cu Directiva privind regulile naționale de informare și consultare.

În prezent, cu excepția Ungariei și Cehoslovaciei, consiliile muncii nu funcționează în țările candidate. În Polonia, consiliile muncii operează numai în companiile aflate în proprietate publică. Celelalte state nu beneficiază de sistemul reprezentării duale a salariaților – indirectă, prin intermediul sindicatelor, și directă, prin participarea în consiliile muncii. Deși în actualele țări candidate prezența și participarea activă a salariaților la luarea deciziilor erau practici comune sub vechiul regim, ele au fost distruse încă din perioada de debut a tranziției, considerate ca fiind „relicve ale socialismului”, astfel încât sindicatele sunt astăzi singurele capabile să reprezinte interesele lucrătorilor, inclusiv pe probleme de informare și consultare. Deși necesitatea informării și consultării salariaților este stipulată chiar în majoritatea legislațiilor naționale și reprezintă un element important al acquis-ului comunitar, aplicarea sa este impracticabilă. În Ungaria, legislația prevede că, în absența sindicatelor, consiliile muncii pot prelua și rolul de negociere a acordurilor colective, fapt ce a atras numeroase proteste din partea sindicatelor, în Cehia, dimpotrivă, se face o distincție clară între cele două tipuri de reprezentare. Cele mai dificile probleme le ridică însă problema asigurării unor mecanisme de reprezentare a angajaților în cazul sectorului privat, mai ales în nou înființatele întreprinderi mici și mijlocii, unde lipsește cu desăvârșire orice sistem de reprezentare.

O situație specială întâlnim în cazul participării salariaților ca acționari în cadrul companiei. În România, tranziția a pornit inițial prin distrugerea formelor deja existente de participare cu acțiuni. Ulterior, acest instrument de implicare a angajaților a fost, cel puțin teoretic, repus în arenă sub alte forme, și anume:

- prin cele două valuri de „privatizare în masă”, prima pe bază de cupoane, cu efecte aproape nule asupra implicării salariaților, cea de-a doua prin acțiuni;
- privatizarea prin vânzarea capitalului social către salariați (MEBO etc.).

Ca urmare însă a lipsei oricăror politici de stimulare a acționariatului – ca, de exemplu, accesul la credite bancare sau stimulente de ordin fiscal – a curenților de ordin strategic ale sindicatelor (care nu au știut să-și stimuleze proprii membri să se implice și să-și păstreze acțiunile), dar mai ales a stării materiale precare a majorității populației – care a preferat să-și vândă acțiunile astfel obținute într-un interval de timp relativ scurt, pentru obținerea de lichidități – această formă de participare a pierdut foarte mult teren, intrând practic astăzi în desuetudine. Experimente similare întâlnim însă în majoritatea statelor central și est-europene.

Țara	Prezența consiliilor muncii	Legislația privitoare la consiliile muncii	Tipuri de reprezentare a intereselor salariaților (sindicate și/sau participare directă)	Consiliile muncii pot semna acordurile colective
Bulgaria	Nu	Nu	Unică	Nu
Cipru	Nu	Nu	Unică	Nu
Cehia	Nu	Votată în 2000, începe să opereze din 2001	Unică	Nu , chiar și în noua lege competențele sunt limitate la informare și consultare
Estonia	Nu	Nu, cu o singură excepție, restrânsă ca arie de cuprindere	Unică	
Ungaria	Da	Codul muncii (1992)	Reprezentare sindicală multiplă	Da, în cazul absenței sindicatelor
Letonia	Nu	Nu	Unică	Nu
Lituania	Nu	Nu, încercări nefinalizate încă	Unică	Nu
Malta	Nu – doar un singur lucrător în unele companii publice	Nu	Unică	Nu
Polonia	Slabă și în declin; numai în sectorul de stat	Legea conducerii autonome a întreprinderilor de stat (1981)	Unică	Nu
România	Nu	Nu	Unică	Nu
Slovacia	Nu	Votată în 2000	Unică	Nu
Slovenia	Da	Lege (1993); consilii ale muncii în firme cu peste 20 de angajați	Duală	Nu
Turcia	Nu	Nu	Unică	Nu

În ce privește companiile multinaționale europene care se află sub jurisdicția Directivei UE privind consiliile muncii și funcționează pe teritoriul statelor central și est-europene, mai puțin de jumătate dintre acestea au inclus deja în Consiliul Muncii European reprezentanți din țările candidate. Procentul respectiv variază destul de mult între țări, fiind mai mare în cazul statelor unde multinaționalele europene sunt mai puțin prezente (73% în Bulgaria și România) și mai mic în cele unde numărul companiilor aflate sub jurisdicția acestei directive este mai mare (doar 12% în Polonia, adică 23 din cele 206 firme multinaționale europene care activează în această țară).

Sursa: *Industrial Relations in Europe 2002*, Employment and Social Affairs, EC, May 2002.

Practic, fără a fi neapărat identificată în mod explicit, stimularea capitalului social constituie o parte integrantă a relațiilor industriale europene. La nivel individual și microeconomic se are în vedere:

- sprijinirea familiei și creșterea copilului. Din punct de vedere al responsabilităților și chiar al acțiunii practice, creșterea și educarea copiilor este considerată a fi, în ultima vreme, mai degrabă un proces colectiv, decât unul individual (se face referire la interacțiunile dintre părinte-copil, copil-copit, copil-școală, părinte-școală, părinte-părinte etc.);
- relații de tip discipol-mentor, maistru-ucenic, îndrumător-nou venit, consilier-asistat (*mentoring*). Ideea de bază este aceea a acordării unui sprijin și îndrumări individuale, de relativă stabilitate în timp, care să contribuie la formarea celui asistat, asigurând integrarea acestuia în colectiv, deprinderea celor mai bune atitudini, abilități, comportamente. Astfel de politici conduc în final la reușita politicilor de incluziune socială și pot stimula sensibil performanțele individuale;
- voluntariatul;
- promovarea unor noi instituții de dialog civic;
- rețele specifice de comunicare și informații (TIC); în acest sens, se remarcă extrem de ambițiosul obiectiv al conectivității totale (100%);
- credite nemonetare acordate pentru servicii comunitare.

În ultimele decenii, relațiile industriale europene au avut contribuții importante¹ la soluționarea a numeroase probleme: învățarea continuă, egalitatea șanselor, diversitate și nediscriminare, sănătatea și securitatea la locul de muncă, flexibilitatea pe toată durata vieții active, implicarea activă a salariaților în dialogul social.

Odată cu lansarea Agendei sociale la Summit-ul de la Nisa, Comisia Europeană a anunțat înființarea unui Grup de înalt nivel, care să analizeze progresele care se impun în vederea perfecționării relațiilor industriale. În Raportul elaborat de acest grup pentru anul 2002, sunt identificate ca **priorități, probleme-cheie** ale problematicii dialogului social european², următoarele:

- inovarea și coeziunea socială pentru promovarea competitivității;
- adaptarea salariului;
- incluziunea și protecția socială;

¹ *Towards a Qualitative Dialogue in Industrial Relations. Five years of developments in collective bargaining and social dialogue from EIRO*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxemburg 2002.

² *Report of the High Level Group on Industrial Relations and Change in The European Union*, Employment and Social Affairs, EC, Luxemburg 2002.

- formarea și învățarea pe tot parcursul vieții;
- condițiile de muncă și organizarea muncii;
- noile forme de ocupare;
- gestionarea timpului de muncă, în sens larg, pe toată durata vieții active;
- reconcilierea între muncă și viața familială;
- procesul lărgirii și primirea de noi membri.

Relațiile industriale sunt chemate să joace un rol strategic, prin punerea în mișcare a energiilor sociale la toate nivelurile, adoptarea și răspândirea **noilor practici** – mare parte dintre acestea fiind ele însele rodul dialogului social, apărând ca soluții pertinente la masa tratativelor – crearea de noi mecanisme și instrumente capabile să facă față **provocărilor actuale**. În acest sens. menționăm:

1 **Cadrul general de coeziune socială, favorabil inovării și creșterii competitivității.** Ca exemple de noi practici în relațiile industriale se pot cita:

- acorduri pentru inovare: sunt negociate între partenerii sociali atunci când se procedează la modificări tehnologice și prevăd anumite inovări în organizarea muncii, care să permită atingerea concomitentă a obiectivelor de creștere a competitivității și de îmbunătățire a condițiilor de muncă;
- pacturi naționale;
- consiliile muncii;
- dialogul social sectorial european.

2. **Adaptarea salarială.** Exemple de noi practici în relațiile industriale:

- coordonarea salariilor în regiuni transfrontaliere;
- fonduri colective pentru salarii: au ca sursă pachetul salarial și sunt create pentru scopuri bine precizate, de comun acord între partenerii sociali;
- concesiile salariale: acele negocieri între partenerii sociali pentru înghețarea sau reducerea costului salariat, pe perioade limitate de timp, și, în același timp, garantarea unui anumit nivel al ocupării;
- asigurări salariale: termenul se referă la acel sistem care garantează plata salariilor către angajații disponibilizați;
- participarea financiară a salariaților.

3. **Crearea competențelor și educația pe toată durata vieții:**

- planuri de dezvoltare individuală; activități care să permită angajatului valorificarea, în cadrul firmei, a întregului său potențial;
- acorduri pentru asigurarea și menținerea șanselor de a ocupa un loc de muncă (employability agreements), se negociază între partenerii sociali și privesc prezervarea și dezvoltarea competențelor personalului în vederea ocupării unui loc de muncă, de

exemplu, în cazul unor modificări organizaționale;

- concedii pentru studii;
- fonduri speciale de economii pentru educație și formare; aranjamente individuale sau colective pentru colectarea de fonduri în vederea perfecționării pregătirii și educației.

4. Noi forme de ocupare și de partajare a timpului de lucru:

- Aranjamente asupra timpului de lucru (orar flexibil, jobsharing etc.);
- Transferabilitatea drepturilor sociale; acorduri între partenerii sociali privind posibilitatea transferării anumitor drepturi ale angajaților, atunci când sunt nevoiți să plece de la o companie la alta.

5. Egalitatea între sexe pe piața muncii:

- diferite forme de concedii parentale și familiale;
- aranjamente asupra timpului de lucru;
- noi formule de contabilizare a timpului de lucru; aranjamente care permit unei persoane să-și „contabilizeze” timpul de muncă (concedii, ore suplimentare) pentru a beneficia ulterior de pe urma lui;
- nediscriminare, oportunități egale.

6. Protecția și incluziunea socială:

- stimulente pentru intrarea în activitate; legat de politicile active pentru ocupare, presupun o serie de măsuri pentru ca beneficiarul acestora să reușească să-și mărească șansele de a ocupa un loc de muncă bine plătit, prin perfecționarea calificării și o mai bună funcționare a pieței muncii;
- departajarea drepturilor sociale de cele legate de ocupare; o mai clară distincție între drepturile cetățenești și cele care decurg din ocuparea unui loc de muncă;
- pensii suplimentare ocupaționale;
- scheme flexibile de pensionare: introduse fie prin legislație, fie prin acorduri colective, pentru o mai bună adaptare la nevoile salariaților, în contextul strategiilor de îmbătrânire activă, în paralel cu procesele de restructurare a corporațiilor.

7. Condiții de muncă și organizarea muncii:

- noi forme de organizare a muncii (proiecte pe echipe, învățarea în cadrul organizației etc);
- introducerea unor tehnologii prietenoase.

Schema 10
Constrângeri, priorități și noi practici în domeniul
relațiilor industriale europene

Probleme-cheie, constrângeri	Priorități în planul relațiilor industriale	Noi practici în domeniul relațiilor industriale
Globalizare	◆ Competitivitate și inovare	<ul style="list-style-type: none"> • Dialogul social sectorial european • Consiliile muncii • Acorduri pentru inovare • Pacturi naționale
Uniunea economică și monetară	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Adaptarea salariilor ◆ Protecție socială 	<ul style="list-style-type: none"> • Negocieri colective • Coordonarea în materie de salarii • Fonduri colective pentru salarii • Asigurări salariale • Pensionări flexibile • Noi forme de participare financiară
Societatea cunoașterii	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Incluziune socială ◆ Învățare pe toată durata vieții 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimulente pentru activitate (pregătire-ocupare) • Departajarea între drepturile sociale și cele legate de ocupare
Tranziția demografică	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Formare profesională pentru forța de muncă de vârstă mai înaintată ◆ Formule de pensionare îmbunătățite ◆ Sănătate și securitate 	<ul style="list-style-type: none"> • Acorduri pentru asigurarea și menținerea șanselor de a ocupa un loc de muncă • Planuri de perfecționare individuală • Fonduri speciale de economii pentru educație și formare • Pensionări flexibile
Transformări pe piața muncii	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Condiții de muncă ◆ Organizarea muncii ◆ Noi forme de ocupare ◆ Gestionarea timpului de lucru pe toată durata vieții active ◆ Reconcilierea între muncă și viața familială 	<ul style="list-style-type: none"> • Munca în echipă • Translatarea drepturilor sociale • Noi formule de contabilizare a timpului de lucru • Concedii parentale
Procesul de lărgire a UE	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Recuperarea rămănelor în urmă ◆ Adoptarea acquis-ului comunitar ◆ Coeziune economică și socială 	<ul style="list-style-type: none"> • Coeziune economică și socială • Procesul de aderare

Sursa: *Report of the High Level Group on Industrial Relations and Change in the European Union*, Employment and Social Affairs, EC, January 2002.

În ce privește **orientările viitoare** ale dialogului social european, se are în vedere:

-
- o îmbunătățire a interacțiunilor între diferitele niveluri ale dialogului social: cel european, național, sectorial și local; cel bi, respectiv tripartit; cel sectorial, cel intersectorial și cel interprofesional;
 - promovarea unor rețele instituționale naționale care să stimuleze răspândirea celor mai bune practici;
 - acordarea de asistență tehnică partenerilor sociali pentru dezvoltarea unor noi instrumente, adaptate noilor probleme;
 - Înființarea unei fundații comune (bipartite) pentru realizarea unor programe permanente de lucru în interesul tuturor părților;
 - dezvoltarea unui set de indicatori care să măsoare progresele înregistrate de relațiile industriale și calitatea acestora etc.

În vederea perfecționării relațiilor industriale, se urmărește îndeplinirea anumitor **criterii** care să conducă la creșterea calității acestora¹, a căror punere în practică echivalează cu o dezvoltare și îmbogățire a capitalului social:

- aportul acestora la promovarea coeziunii sociale, competitivității, dezvoltării economice sustenabile din punct de vedere social;
- măsura în care este realizat obiectivul ocupării depline, fără a neglija în același timp celelalte condiții de muncă decentă;
- modernizarea rețelelor de reglementare a pieței muncii, în acord cu noile transformări survenite în organizarea muncii;
- Îmbunătățirea accesului la muncă al tuturor, inclusiv al celor cu contracte atipice;
- prevenirea deficitului de calificare a forței de muncă;
- stimularea mobilității geografice și profesionale;
- o mai bună securitate la locul de muncă;
- promovarea nediscriminării;
- prevenirea și soluționarea conflictelor de muncă;
- noi metode de participare și implicare a salariaților în luarea deciziilor.

În prezent, un accent deosebit cade pe definirea și urmărirea unor **indicatori de calitate** ai relațiilor industriale:

- gradul de participare a salariaților la luarea deciziilor, inclusiv în termeni financiari (consiliile muncii, participarea salariaților la capitalul social al firmei);
- gradul de reprezentativitate al partenerilor sociali;
- aria de cuprindere și gradul de extindere al negocierilor colective (incluzând și formele atipice de ocupare);

¹ *Ibidem.*

- perfecționarea mecanismelor de prevenire / soluționare a conflictelor de muncă, fără a se apela la mecanisme judecătorești (numărul de zile pierdute prin conflicte de muncă).

*
* *

Teoria capitalului social prezintă numeroase riscuri, dar și merite¹.

1) Conceptul de capital social vine să suplinească multe deficiențe ale metodelor actuale de intervenție asupra vieții economico-sociale, care s-au dovedit de nenumărate ori prea limitative și reduționiste, comparativ cu interdependențele complexe ale lumii moderne. Istoria politicilor economice abundă în exemple de supraestimare a eficienței strategiilor aplicate. „Inovația tehnologică și capitalul uman joacă într-adevăr un rol important, sunt componente esențiale ale prosperității, dar nu pot fi rupte de contextul relațiilor sociale.”² Teoria capitalului social obligă la o viziune mai cuprinzătoare. În acest sens, ea completează instrumentele de analiză decizională sau chiar adaugă altele noi, fără ca neapărat să le elimine pe cele tradiționale; ea se ocupă de infrastructura socială care permite celorlalte politici să-și atingă scopurile.

2) Importanța acordată relațiilor – în înțelesul larg al conceptului – permite abordarea unor probleme imposibil de tratat într-o altă manieră, precum cea a coeziunii sociale. În nici o societate, progresul economic sau social nu poate fi garantat prin simpla sporire a capitalului uman, fizic, natural sau financiar. Este posibil ca, dimpotrivă, să aibă loc o înrăutățire a situației unor categorii largi ale populației, prin faptul că grupurile care beneficiază deja de o poziție favorabilă reușesc să-și sporească în continuare nivelul competențelor și calificărilor, să acumuleze părți mai importante din celelalte resurse de capital, limitând și mai mult accesul celorlalți la educație și formare sau la formele materiale ale bunăstării. Astfel de dinamici care conduc la accentuarea izolării și diferențierilor sociale sunt contraproductive pe termen lung pentru întreaga societate și este meritul capitalului social că atrage atenția asupra acestor aspecte.

3) Teoria capitalului social solicită recurgerea la strategii economice și sociale dincolo de perspectiva termenelor scurte sau medii. Capitalul social nu poate fi creat la comandă, instantaneu. Acumularea / eroziunea sa sunt procese complexe, dificil de regizat, care se desfășoară mai întotdeauna pe parcursul unor perioade lungi de timp. În acest sens, recurgerea la soluții facile, pe termen scurt, este serios pusă la îndoială.

4) Capitalul social reintroduce dimensiunea morală pe arena politicilor economice. Economia nu mai poate fi privită ca o simplă mașină, care poate fi

¹ Tom Shuller, *Les roies complémentaires du capital humain et du capital social*, 2001.

² *Ibidem*.

construită, utilizată și reparată în mod mecanic, fără a avea în vedere contextul social în care aceasta funcționează. Caracterul durabil al funcționării economiei este dat tocmai de calitatea relațiilor sociale.

În ciuda rădăcinilor sale extrem de adânci, care coboară chiar până la primele semne ale civilizației umane, capitalul social pătrunde pe arena științei economice abia în ultimele două decenii. Poate că nu întâmplător, termenul capătă contur și se dezvoltă tocmai în momentul în care lumea se confruntă cu un proces de regionalizare și mondializare cu viteze fără precedent. Pe de o parte, acest proces permite răspândirea și asimilarea noilor concepte în toate colțurile lumii, cu viteze sporite. Pe de altă parte, multiplicarea contactelor internaționale între agenții economici, delocalizările industriale, implantarea cvasigeneralizată a firmelor transnaționale, procesele de integrare regională – între care cel european, printre cele mai des citate, este și cel care prezintă cel mai mare interes pentru România – au contribuit la înțelegerea diversității lumii actuale; încercările de a aplica pretutindeni, rapid, aceleași metode și procedee au fost de multe ori sortite eșecului. Mașina economică părea deja o invenție arhicunoscută și perfect reproductibilă, însă globalizarea atrage tot mai mult atenția că funcționarea la parametri dorți solicită multe alte ingrediente, specifice mediului în care aceasta este pusă în mișcare, care nu pot fi pur și simplu importate sau exportate automat. În lumina teoriei capitalului social, globalizarea prin uniformizare este sortită eșecului. (Este adevărat că iepurii s-au înmulțit foarte repede în Australia, o dată ce au fost aduși de corăbiile europene, dar uneori globalizarea poate porni de la premise mult mai dificil de pus în practică, ca, de exemplu, de a cere peștilor să zboare sau albinelor să înoate.) În al treilea rând, internaționalizarea competiției solicită adaptarea rapidă a agenților implicați, iar externalitățile oferite de capitalul social sunt un mecanism de neînlocuit pentru acest proces. Coordonarea mecanismului economic este privită într-o accepție mai largă: se pune problema necesității unei profunde și constante interacțiuni sociale între părțile interesate, comunicarea informațiilor și schimbul de valori economice și sociale desfășurându-se pe multiple canale, verticale și orizontale. O asemenea optică are meritul că poate preveni fricțiunile sau chiar conflictele, dar solicită noi deschideri, prin instaurarea unor arene de comunicare și consultare socială pentru surmontarea acestor dificultăți.

Teoria capitalului social pune sub semnul întrebării arhetipul lui *homo oeconomicus*, caracterizat exclusiv de impulsuri egoiste și individualiste. Fără a crea neapărat un altul, bazat exclusiv pe principii altruiste, sunt scoase însă în lumină acele legături fără de care dezvoltarea și progresul sunt zădărnicate. Nici piața, nici statul nu sunt mecanisme capabile să surmonteze, prin tehnici mecanice și rețete infailibile, complexitatea problemelor economico-sociale. Capitalul social nu se substituie însă rolurilor tradiționale pe care cele două instituții esențiale le au, ci permite o mai bună coordonare a acestora, asigurând, atunci când este bine dezvoltat, o multitudine de complementarități.

Surse bibliografice

- Aldridge Stephen; Halpern David; Fitzpatrick Sarah – *Social Capital. A Discussion Paper*, Performance and Innovation Unit, Admiralty Arch, London, April 2002.
- Baker Wayne E. – *Achieving Success through Social Capital: Tapping Hidden Resources In Your Personal and Business Networks*, John Wiley & Sons, 2000.
- Biles James J.; Robison Lindon; Siles Marcelo – *Export-Oriented Industrialization, the State and Social Capital*, Michigan University, 2002.
- Bourdieu Pierre – *Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time*, Cambridge, Polity, 1998.
- Bourdieu Pierre, Wacquant Loic – *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge, Polity, 1996.
- Bowls Samuel; Gintis Herbert – *Social Capital and Community Governance*, University of Massachusetts and Santa Fe Institute, Amherst, November 2001.
- Ciutacu Constantin; Perț Steliana; Vasile Valentina – *Dialogue social et concertation dans les pays candidats à l'adhésion: Roumanie. Rapport final*, novembre 2000.
- Collier Paul – *Social Capital and Poverty*, Social Capital Initiative, Working Paper No. 4, The World Bank, November 1998.
- Cox Eva – *Hansonism and the Erosion of Social Capital*, The Electronic Institute, Paper no. 16, 1998.
- DeFilippis James – *The Myth of Social Capital in Community Development*, Housing Policy Debate, Volume 12, Issue 4, Fannie Mae Foundation 2001.
- Durkin John T. – *Measuring Social Capital and its Economic Impact*, NORC, University of Chicago, June 2000.
- de Foucauld J.B.; Piveteau D. – *La société en quête de sens*, Odile Jacob, 1995.
- van der Gaag, Martin; Sniijders, Tom – *An Approach to the Measurement of Individual Social Capital*, Groningen University, The Netherlands, March 2002.
- Glaeser Edward L. – *The Formation of Social Capital*, Harvard University-NBER, Spring 2001.
- Glaeser Edward L.; Laibson Daid; Sacerdote Bruce – *The Economic Approach to Social Capital*, HIER, Cambridge, Massachusetts, March 2001.
- Grootaert Christiaan; van Basteiaer Thierry – *Understanding and Measuring Social Capital. A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative*, USAID-IRIS, January 2002.
- Harper Rosalyn – *Social Capital. A Review of the Literature*, Social Analysis and Reporting Division, Office for National Statistics, UK, October 2001.
- Hjotlund Lene; Tinggaard Gert – *Social Capital; A Standard Method of Measurement*, Department of Economics, The Aarhus School of Business, Denmark, 2000.

-
- Jenson Jane – *Sante de la population*, Institute des Etudes Europeennes, Universite de Montreal et Universite McGill. Karlan,
- Dean S. – *Social Capital and Group Banking*, MIT Department of Economics, March 29. 2002. Kumlin, Staffan; Rothstein, Bo – *The Welfare State and Social Capital*, Department of Political Science, Goteborg University, August 2002.
- Leeder S.; Dominello A. – *Social capital and its relevance to health and family policy*, „Australian and New Zealand Journal of Public Health”, 23(4), 1999.
- Lemieux Vincent – *Le capital social dans les situations de cooperation et de conflit*, ISUMA, BELLARMIN, 2001.
- Levesque Maurice – *Le role du capital social dans le developpement de l'autonomie de prestataires de longue duree de l'aide sociale*, GRASP- Universite de Montreal-CQRS, 2002.
- Lomas G. – *Social Capital and Health: Implications for Public Health and Epidemiology*, „Social Science and Medicine”, 47(9), 1998. de Mello, Luiz – *Can Fiscal Decentralization Strengthen Social Capital?*, IMF Working Paper, July 2000.
- Morris Mathew – *Social Capital and Poverty in India*, IDS Working Paper 61, 1997.
- Narayan Deepa; Cassidy Michael F. – *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory*, Current Sociology, March 2001.
- Norton Andrew – *The Market for Social Capital*, The Centre for Independent Studies, CO, Sidney, 2001.
- Portes A.; Landolt P. – *The Downside of Social Capital*, „The American Prospect”, 26, May/June 1996.
- Portes Alejandro – *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*, „Annual Review of Sociology”, 24, 1998.
- Putnam Robert – *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon and Shuster, 2002.
- Putnam Robert – *Bowling together*, „The American Prospect”, February 2000.
- Randolf B.; Judd B. – *Social Exclusion, Neighbourhood Renewal and Large Public Housing Estates*, University of South Wales, July 1999.
- Rejean Landry; Nabil Aamra; Moktar Lamari – *L'influence du capital social sur les decisions d'innovation des entreprises manufacturieres*, Departement de Science Politique, Universite Laval, Quebec, octobre, 2002.
- Sen Amartya – *Development as Freedom*, Oxford University Press, 2001.
- Shuller Tom – *Les roles complementaires du capital humain et du capital social*, 2001.
- Siisiainen Martti – *Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam*, Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyaskyla, paper presented at ISTR Fourth International Conference, Dublin, June 2002.

- Sirianni Carmen; Friedland Lewis – *Social Capital and Civic Innovation: Learning and Capacity Building from the 1960s to the 1990s*, American Sociological Association, Washington DC, August 20, 1995.
- Sirven Nicolas – *Capital social et développement: quelques éléments d'analyse*, Centre d'Economie du Développement, Université Montesquieu-Bordeaux IV, septembre 2000.
- Stone Wendy; Hughes Jody – *Social Capital. Empirical Meaning and Measurement Validity*, Research Paper No. 27, Australian Institute of Family Studies, June 2002.
- Svendsen Gunnar L.H.; Sendsen Gert T. – *Social Capital in Rural Denmark*, Danish Institute of Border Region Studies – Aarhus School of Business, 2001.
- Temple Jonathan – *Growth Effects of Education and Social Capital in the OECD Countries*, Department of Economics, University of Bristol, June 2001.
- Uphoff Norman – *Poverty and Inequality: A Life Chances Perspective*, Cornell University, 2001.
- Woolcock M. – *Managing Risk, Shocks and Opportunity in Developing Economies: the Role of Social Capital*, Research Paper, The World Bank, Washington, 1999.
- *** – *Dialogue social dans les pays candidats à l'Union Européenne. Rapport de synthèse*, Etude menée à la demande des partenaires sociaux européens CES/UNICE-UEAPME/CEEP avec le soutien de la Commission Européenne, mars 2001.
- *** – *Industrial Relations in Europe 2002*, Employment and Social Affairs, EC, May 2002.
- *** – *Non-Permanent Employment, Quality of Work and Industrial Relations*, EIRO, 2001.
- *** – *Reconciliation of Work and Family Life and Collective Bargaining. An analysis of EIRO articles*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2002.
- *** – *Report of the High Level Group on Industrial Relations and Change in The European Union*, Employment and Social Affairs, EC, Luxembourg 2002.
- *** – *Social Capital, Policy Planning and Implementation*, DFID-ODI, May 1999.
- *** – *Social Precarity and Social Integration*, Report for the European Commission based on Eurobarometer 56.1, Employment and Social Affairs, INRA-ECO, October 2002.
- *** – *The Initiative on Defining, Monitoring and Measuring Social Capital: Text of proposals approved for funding*, Social Capital Initiative Working Paper No. 2, Washington, 1998.
- *** – *Towards a Qualitative Dialogue in Industrial Relations. Five years of developments in collective bargaining and social dialogue from EIRO*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Luxembourg 2002.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 5/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

REFORMA INSTITUȚIONALĂ
A UNIUNII EUROPENE
EXTINSE

Prof. dr. Gheorghe ZAMAN

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
„REFORMA INSTITUȚIONALĂ A UNIUNII EUROPENE EXTINSE”,
realizată de Institutul de Economie Națională
În cadrul

Programului național de cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române

**„Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană și fundamentarea restructurării economiei României
În contextul tranziției spre o nouă Europă”.**

Contract 155/2001

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCATIV	253
1. PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII – FACTOR AL REFORMELOR INSTITUȚIONALE ALE UNIUNII EUROPENE.....	257
2. CREȘTEREA CAPACITĂȚII INSTITUȚIONALE ȘI PIAȚA	262
2.1. <i>Conceptul instituțional al pieței sub raportul factorilor de continuitate și schimbare</i>	262
2.2. <i>Instituțiile: dilema permanență-flexibilitate</i>	265
2.3. <i>Instituțiile și reducerea incertitudinii</i>	267
2.4. <i>Procesele de piață și dinamica instituțională</i>	269
2.5. <i>Soluția instituțională a conflictelor de interese</i>	272
3. SCENARIILE INSTITUȚIONALE DE REFORMĂ.....	275
3.1. <i>Provocările reformei instituționale.....</i>	275
3.2. <i>Schimbări în competențele și structura principalelor instituții europene în condițiile extinderii.....</i>	288
4. SOLUȚIA PENTRU EUROPA FEDERALĂ VERSUS EUROPA STATELOR	297
4.1. <i>Repere pentru reforma instituțională</i>	297
4.2. <i>Obiective și competențe.....</i>	301
4.3. <i>Structura instituțională</i>	303
4.4. <i>Procedura constituantă și diferențierea în integrare</i>	311
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE.....	313

CUVÂNT INTRODUCATIV

Dimensiunea încrederii în instituțiile internaționale, în modul de guvernare, în mediul internațional de afaceri reprezintă în prezent un domeniu de preocupare sporită.

ONU, BM, OMC, OECD, UE, grupări regionale importante, organizații neguvernamentale, firmele transnaționale trebuie concomitent să-și asume, pe lângă atributul decizional, și **responsabilități** față de efectele deciziilor luate. Kofi Anan, secretarul general al ONU, menționa „better governance means greater participation coupled with accountability” (o guvernare mai bună înseamnă o participare mai mare, cuplată cu răspunderea).

În peisajul complex al organizațiilor internaționale, un loc aparte îl deține Uniunea Europeană (UE), care, în prezent, se află într-o cursă permanentă pentru **credibilitate**, bazată pe asumarea de noi responsabilități, ca urmare a integrării economice, sociale și politice la nivel european, în contextul promovării unor reforme instituționale de proporții, menite să conducă la o guvernare eficientă în sensul larg al noțiunii.

În funcție de gradul de responsabilitate al diverselor instituții naționale și internaționale, guvernamentale și mari firme multinaționale, se poate oferi o imagine despre încrederea care poate fi acordată acestora. Responsabilitatea pe care o manifestă aceste instituții și gradul de încredere pe care îl au oamenii în ele sunt direct proporționale.

Studiul „One World Trust” – organizație neguvernamentală britanică, creată în 1951, care antrenează ministere și instituții de cercetare recunoscute din Anglia – menționa că cea mai paradoxală situație apare în cazul OMC, organizație care lucrează în baza deciziilor membrilor (un membru – un vot) și unde totuși o mică minoritate de membri exercită controlul asupra organizației, printr-un proces informai de luare a deciziilor. O altă organizație care nu reușește să limiteze dominația minorității este Camera Internațională de Comerț.

Transparența și accesul ușor la informații al oricărei instituții constituie o altă condiție pentru încredere și responsabilitate, asimetria în accesul la informații fiind contra productivă, dăunătoare bunei guvernări.

Buna guvernare implică o participare, în sensul responsabilității și încrederii, atât a instituțiilor publice, cât și a operatorilor privați, parteneriatul privat-public fiind singura soluție de luat în considerație. Este nevoie, mai mult ca oricând, de acest parteneriat inevitabil pentru o economie de piață funcțională, pentru coeziunea economico-socială, după cum este nevoie de desfășurarea, în paralel și cu obiective și interese naționale comune, a competiției și cooperării între operatorii pe piață. Competiția ține de domeniul **eficienței**

economice, al performanței în materie de costuri, iar cooperarea de cel al **coordonării, compatibilizării și consensualizării**, într-o lume economică tot mai interdependentă la nivel local, național, regional și internațional. Cel mai bun exemplu de participare și programare pe termen mediu și lung ni-l oferă activitatea UE, care, cum se știe, în 2004 a programat un prim val al extinderii și în 2007 un al doilea.

Reconsiderarea noțiunilor de **programare și planificare economică și socială**, în condițiile manifestării forțelor benefice ale pieței concurențiale, instituționalizate, cu reguli clare și predictibile, obligă la elaborarea de strategii coerente, în domenii și activități la niveluri micro și macro, pentru ca toate acestea să formeze un ansamblu coerent, racordat unor obiective majore ale României, cum ar fi integrarea eficientă în UE, în structurile euro-atlantice, participarea profitabilă la procesul de globalizare a piețelor.

Crearea unui spațiu de pace activă și instaurarea unei unități continentale care să respecte diversitatea membrilor săi constituie pentru Europa o provocare de importanță majoră la nivel mondial.

Fenomenul mondializării și riscul corespunzător uniformizării își fac loc prin hățșul forțelor centrifuge și centripete care sunt în acțiune în prezent, al tensiunilor de origine religioasă, identitară, etnică și al pericolului unor declanșări de dezechilibre, mai mult sau mai puțin violente, atât în cadrul societăților noastre, cât și, a fortiori, pe plan internațional.

Construcția unei mari regiuni europene, dotate cu o adevărată putere, în accepția lui Jacques Delors, se bazează pe cel puțin trei atribute comune ale europenilor:

- un spațiu al păcii active;
- un cadru pentru dezvoltarea durabilă;
- o manieră deosebită de a genera și a valoriza diversitatea culturală și etnică.

Respectarea diversității membrilor Uniunii Europene și instaurarea unei lumi multipolare în cadrul acesteia reprezintă cerințe deplin compatibile cu principiile libertății umane și ale democrației.

În lucrarea „Capitalisme contre capitalisme” (Paris, Editions du Seuil, 1998, p. 315), Albert Michet evidențiază că există mai multe forme de liberalism. El opunea „modelul neamerican” și „modelul rhenan” celui al **economiei sociale de piață**, care ar echivala ca un liberalism bine temperat.

În realitate, problema constă în a împăca **libertatea**, fără de care nimic nu este posibil, cu **modalitățile de reglementare** colectivă în societatea noastră contemporană, evitând extremele care în domeniul economico-social, îndeosebi pe termen lung, s-au dovedit ineficiente.

Sustenabilitatea domeniilor economic, social și ecologic nu poate fi asigurată în exclusivitate doar prin legile pieței, ale căror eșecuri binecunoscute

pot să ducă la o serie de derapaje și dezechilibre cu efecte perverse pe termen lung.

La europeni și probabil nu numai la ei, permisivitatea în materie de viață privată nu încetează să crească, în paralel cu cerința, la un nivel minim și necesar, ca viața colectivă să fie reglată prin norme și standarde fixe. Realizarea unui cuplu unitar și eficient între piață și abordările normative, într-un sistem economico-social de mari dimensiuni, cum este Uniunea Europeană lărgită, necesită găsirea unei soluții instituționale între federalism și Europa statelor-națiune.

În concepția lui Jacques Delors, fost președinte al Comisiei Europene, președinte al societății „Europa noastră”, cele trei mari finalități ale „Europei mari” (Grande Europe) sunt:

- a) realizarea unui spațiu de pace activă în care să domnească spiritul înțelegerii mutuale între popoare;
- b) menținerea unui cadru de dezvoltare durabilă, adică a unei Europe economice și sociale bazate pe competiție, care stimulează cooperarea, care, la rândul-i, întărește solidaritatea, unește;
- c) punerea în valoare a diversităților spirituale și culturale, în sensul de a nu ignora trecutul, de a lupta împotriva criminalității și a reface umanismul european.

Realizarea acestor scopuri presupune înnoirea metodelor comunitare

Este vorba de a realiza o „Europă deschisă cooperării cu economia mondială, inventivă, un adevărat laborator pentru mondializare” care știe să concilieze exigențele imediate ale rentabilității economice cu luarea în considerare a viitorului.

În decembrie 2000, la Nisa, șefii de guverne ai UE-15 au pornit dezbaterile în legătură cu viitorul Europei, iar la Laeken, în 2001, printr-o declarație finală, i-au deschis perspectivele în ceea ce privește elaborarea concretă a concurenței, reglementare sui generis de tip constituțional pentru țările membre ale UE, care, într-o perioadă viitoare, să poată realiza **Idealul unificării Europei**.

Datoria istorică a țărilor Europei de Vest este cea de a sprijini spre democratizare și dezvoltare țările central și est-europene pentru a realiza o Europă unificată și pașnică. Țările mici și-au văzut tot timpul modificate frontierele împotriva voinței lor, prin tratate și voința marilor puteri. Această problemă s-ar soluționa în condițiile unei Europe Unite.

Competiția, cooperarea, solidaritatea sunt criteriile esențiale pentru a ști dacă Europa mărită va rămâne fidelă obiectivelor sale de pace, democrație și stabilitate și evitării riscurilor uniformizării generate de **mondialism**.

Problema extinderii UE presupune surmontarea dificultăților generate de numărul mare de state, de dimensiunile economice, sociale și ecologice ale unei entități uriașe a cărei funcționare se dovedește mai eficientă pentru toți cetățenii săi. Atunci când Europa va avea 30 de membri, este absolut necesar să se schimbe metodele și modalitățile de lucru. De aceea, este indispensabilă reforma instituțională.

Metoda comunitară va trebui reînnoită, întrucât se simte nevoia unei instituții (Comisia Europeană) care să se oprească asupra aspectelor esențiale, să propună ceea ce este indispensabil, precum și a unui Consiliu General care, în mod regulat, să clarifice treburile, să coopereze cu Parlamentul European și să permită parlamentelor naționale și cetățenilor să-și îndeplinească obiectivele și năzuințele.

Este vorba de necesitatea realizării unei Europe a echilibrului între societate și individ, care să probeze că indivizii pot beneficia de avantajele economiei de piață cu reguli minimale de desfășurare, care să-i remedieze neajunsurile, „termenscurtismul”, precum și aversiunea față de serviciile colective ale bunurilor publice.

Libertatea pieței fără reguli nu reprezintă altceva decât anarhie, triumful celui puternic asupra celui slab, nonpredictibilitate și improvizație. O piață reglementată înseamnă eficiență economică și socială, echilibru bazat pe o clasă de mijloc consistentă. Prin reformele instituționale pe care le preconizează, Marea Europă poate arăta că este un laborator al mondializării mai bine organizate, în măsură să revizuiască sistemul de la Bretton Woods care a creat FMI și BM, precum și GATT-ul.

Europa își propune o viziune ambițioasă, dar realistă, de a oferi un spațiu continental model care să contribuie la o nouă ordine mondială nici ideală și nici perfectă, căci așa ceva nu există, ci o ordine mondială care să acorde mai multă atenție egalității șanselor pentru toți, luptei împotriva sărăciei, lipsei de îngrijiri medicale și inegalității de acces la educație.

În cele ce urmează ne propunem să analizăm câteva aspecte importante ale reformei instituționale a UE generate de creșterea fără precedent a numărului membrilor săi, dar și de alți factori ai globalizării.

1. PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII – FACTOR AL REFORMELOR INSTITUȚIONALE ALE UNIUNII EUROPENE

Când este vorba de viitorul instituțiilor UE și redistribuirea competențelor între diferitele niveluri ale administrației publice, atât la nivel european, cât și național, cel mai frecvent este invocat **principiul subsidiarității**, care statuează necesitatea abordării eficiente a problemelor în mod cât mai apropiat posibil de realitate, de locul în care acestea apar, de unde rezultă și importanța complementară a **principiului proximității**.

De la bun început, subsidiaritatea apare ca un principiu complex de optimizare decizională, prin prisma percepției și cunoașterii celor mai bune, la diferite niveluri de organizare socială și economică.

Tratatul de la Maastricht (1992) a introdus în mod oficial, în textele comunitare, **subsidiaritatea** ca principiu fundamental al organizării instituționale, al construcției europene, părțile contractante obligându-se să realizeze o uniune tot mai strânsă între popoarele Europei, în cadrul căreia deciziile să fie luate cât mai aproape posibil de cetățeni.

Principiul subsidiarității (art. 5 al UE) este definit prin aspectele următoare:

- Comunitatea acționează în limitele competențelor care îi sunt conferite și ale obiectivelor stabilite prin Tratat; este vorba de principiul specializării, aplicabil oricărei organizații internaționale, care o distinge față de statele naționale, singurele învestite cu personalitate internațională deplină.
- În domeniile care nu țin de competența sa exclusivă, comunitatea nu intervine, conform **principiului subsidiarității**, decât în cazul în care este în măsură să soluționeze mai bine o problemă decât statele; se constată că subsidiaritatea este introdusă și caracterizată ca o regulă de conduită, justificată de cercetarea celei mai mari eficacități într-o acțiune.
- Acțiunea comunității nu excede decât atunci când este necesar pentru a se realiza obiectivele Tratatului.

Principiul subsidiarității apare mai degrabă ca o regulă de acțiune, de conduită politică, o orientare generală pentru instanțele comunitare, a cărei sancțiune juridică este incertă și greu identificabilă.

Includerea principiului subsidiarității într-o serie de tratate originare ale UE, cum ar fi CECA, de exemplu, proiectul Parlamentului European pentru UE, la începutul anilor 1980, precum și Actul unic european (1986) demonstrează,

pe de o parte, implicarea sa în crearea și perfecționarea modului de funcționare a instituțiilor comunitare, precum și capacitatea de a oferi soluții de compromis, pe de altă parte, soluționarea unor probleme fundamentale, vizând atribuțiile statelor naționale și adaptarea lor la noile cerințe ale integrării economice și sociale.

Subsidiaritatea comunitară își trage originea încă din doctrina religioasă a lui Thomas d'Aquino și din dezbaterile constituționaliștilor germani din secolul al XIX-lea, care pot fi considerate ca primele puncte de pornire ale acesteia.

În noile condiții ale extinderii Uniunii Europene, construcția instituțiilor publice necesare acesteia acordă un loc de primă însemnătate principiului subsidiarității, deși neclaritățile de natură juridică și practică, generate de conținutul și aplicabilitatea sa, sunt încă numeroase. Laxitatea exegezei subsidiarității rezultă și din modul diferit de percepție de către diferite personalități ale vieții politice actuale.

Primul-ministru al Marii Britanii, Tony Blair, recunoștea că „subsidiaritatea a fost cuvântul care a salvat Tratatul de la Maastricht”¹ tocmai prin faptul că „fiecare poate să-l interpreteze în manieră proprie”, fără a fi totuși implicat juridic în repartizarea competențelor în cadrul UE.

Profesorul Yves Gaudemet, Universitatea Paris II Pantheon-Assas, în cadrul unei comunicări științifice la colocviul cu tema „Quelle Constitution pour quelle Europe?” (Paris 2001), în legătură cu principiul subsidiarității, îl menționa pe Jean Charpentier care compara acest principiu cu sabia domnului Prud'homme, care, după cum se știe, trebuia să servească pentru „a apăra instituțiile și, la nevoie, pentru a le combate”².

Chiar dacă este considerat ambiguu, fără o rigoare juridică precisă, majoritatea constituțiilor statelor membre ale UE și Tratatul de la Maastricht fac referire expresă la principiul subsidiarității, lăsând o marjă de interpretare, probabil și în funcție de circumstanță sau de structura evoluției unor raporturi de forțe interstatale.

De exemplu, constituțiile Danemarcei și Portugaliei fac referire la principiul subsidiarității, înțeles sub forma unui principiu de salvagardare și prioritate a competențelor naționale asupra celor ale instanțelor UE.

Articolul 23 din Constituția RFG, introdus după ratificarea Tratatului de la Maastricht, stabilește în mod formal că principiul subsidiarității se află printre principiile pe care trebuie să le respecte UE în vederea realizării unei Europe Unite.

¹ Vezi Yves Gaudemet *"La subsidiarite en Europe: un principe analytique et discutable", "Futuribles", novembre 2002, p. 5-15.*

² Vezi în legătură cu principiul subsidiarității bibliografia cuprinsă în Rideau Joel, *"Droith institutionnel de l'Union et des Communautés europeennes", Paris, Montchretien, 2002, 4ed.*

Principiul subsidiarității, remarcă Jean Charpentier, în cadrul negocierilor interguvernamentale care trebuia să conducă la adoptarea unui Tratat al Uniunii Europene, a reprezentat un abil substitut al cuvântului „federal”, asupra căruia se focaliza rezistența națională a anumitor state, printre care, în principal, Marea Britanie. Vocația federală a Uniunii figura în mesajul Mitterrand-Kohl, adresat președintelui italian la 6 decembrie 1990, ca și în proiectele luxemburghez și olandez care au stat la baza negocierilor. Cuvântul „federal” nu a putut fi acceptat de John Major, la acea vreme primul-ministru britanic, și a fost complet discreditat de către naționalismul ultraliberal al premierului Margaret Thatcher. Suprimarea cuvântului „federal”, prin consacrarea totuși a principiului, a reprezentat o soluție care a permis introducerea subsidiarității, care a salvat Tratatul de la Maastricht și încă îl mai salvează, deoarece fiecare poate pretinde să-l interpreteze după propria-i voință”.

Într-adevăr, unele confuzii decurg din însuși conținutul noțiunii de subsidiaritate. Astfel, pentru adepții suveranității naționale, ca și pentru eurosceptici, subsidiaritatea trebuie să slujească proclamării, în tratat, a competenței principiului statelor, care conduce la limitarea intervențiilor comunitare, atunci când instituțiile comunitare stabilesc că acțiunea locală sau la nivelul statelor ar fi ineficace sau neadaptabilă. Acțiunea Comunității trebuie să se limiteze la nevoi comune exprimate și care trebuie să fie satisfăcute la nivelul comunității.

Fiind un principiu de eficacitate a acțiunii, subsidiaritatea poate justifica acțiunea comunitară de fiecare dată când imperativul eficienței va fi mai bine realizat, indiferent de regula de repartizare a competențelor.

Jacques Delors afirma că subsidiaritatea constituie „cheia dezvoltării, în plan politic, a vieții în comun și, în plan instituțional, a exercițiului partajat al suveranităților în domeniile în care o astfel de partajare a fost decisă”.¹

Pe de altă parte, pentru Philippe Leguin, „principiul subsidiarității, așa cum a fost enunțat, nu reprezintă un paznic împotriva invaziei dreptului comunitar; dimpotrivă, este mijlocul prin care dreptul comunitar este chemat să-și extindă nelimitat câmpul său de competențe, de îndată ce judecătorul european are orice latitudine și este total convertit la opțiunea federalistă”. Atât Helmut Kohl, cât și Jacques Chirac au insistat asupra necesității de a aplica subsidiaritatea în sensul delimitării competențelor statelor membre de cele ale comunității.

Și în ceea ce privește **domeniul de** aplicare a principiului subsidiarității, ne confruntăm cu o serie de neclarități. Dacă avem în vedere textul Tratatului de la Maastricht, regula înseamnă că principiul subsidiarității nu are valoare decât pentru competențele comunității partajate cu statele membre. Acesta

¹ Jacques Delors, *Discurs ținut la College de l'Europe, Bruges, 1998.*

rămâne inaplicabil pentru competențele exclusive în sfera competențelor comunitare.

Fiind prezentată ca principiu instituțional fundamental al Uniunii Europene, subsidiaritatea poate fi extinsă la toate acțiunile Uniunii, chiar și la raporturile Uniune-state membre-colectivități descentralizate. O astfel de interpretare largă se impune cu atât mai mult cu cât se dorește ca subsidiaritatea să reprezinte un element de democratizare, în dorința de a se lua decizii cât mai aproape de cetățeni.

Unele dificultăți rezultă și din dilema: subsidiaritatea este **un principiu politic de acțiune sau unul juridic**. Cu alte cuvinte, în ce măsură „justifiabilitatea” principiului ar presupune ca subsidiaritatea să fie înțeleasă și aplicată ca un principiu juridic susceptibil de sancțiune contencioasă. De răspunsul dat la această întrebare va depinde și eficiența principiului.

Ca principiu politic de acțiune, subsidiaritatea pare să-și fi epuizat efectele și nu există garanția că, de acum înainte, aceasta va putea să se afirme și mai mult ca principiu juridic autonom. Consiliul European de la Edinburg, din 12 decembrie 1992, a stabilit obligația tuturor instituțiilor de a verifica, atunci când se examinează o măsură a comunității, dacă se respectă conformitatea cu principiul subsidiarității la nivelul Comisiei, Consiliului și Parlamentului. La 25 decembrie 1993, un acord interinstituțional special confirmă imperativul respectării principiului subsidiarității, cu obligația întocmirii unui raport anual privind punerea în practică a principiului înaintat Parlamentului și Consiliului, care urmează să dezbată raportul respectiv. În acest sens, este de menționat raportul „Mieux legiférer”, prezentat Comisiei la Consiliul European de la Madrid, în decembrie 1995, în care cerința proporționalității este combinată cu măsuri legislative la nivelul comunitar, care să înlăture dificultățile cu privire la măsurile luate la nivel național sau regional.

Protocolul adițional nr. 7 din 2 octombrie 1997, anexat la Tratatul de la Amsterdam, stabilește **modalitățile subsidiarității ca principiu de acțiune a UE**, insistându-se asupra faptului că aceasta nu este un principiu de drept, ci „un concept dinamic care trebuie să fie aplicat în sensul obiectivelor Tratatului, permițând, în funcție de situație, extinderea acțiunii comunității, limitarea sau chiar încetarea acesteia”.

Indiferent de neclarități și laxitatea interpretărilor, subsidiaritatea este focalizată pe eficiența acțiunii comunitare, în sensul că cu cât aceasta este **mai aproape de cetățeni**, cu atât este mai eficientă. Din acest moment, subsidiaritatea nu mai reprezintă o regulă de repartitie a competențelor comunitare între Uniune și statele membre, ci un **instrument** de a identifica cel mai bun nivel al acțiunilor comunitare, înțelese într-un sens tot mai extins. În cadrul unui astfel de mod de percepție, subsidiaritatea nu este un principiu de repartitie a competențelor, ci un principiu reglator al exercitării acestora¹.

¹ Vezi Jacques Jean-Paul, *„Droit international de l'Union Européenne”, Paris, Dalloz, 2001.*

Întrucât principiul subsidiarității părăsește aspectele ținând de sfera juridică, Curtea de Justiție a Comunităților Europene ar putea dispensa instituțiile comunitare, în motivarea deciziilor lor, de a se referi în mod sistematic la principiul subsidiarității. În felul acesta se explică și se justifică, în consecință, legătura subsidiarității cu proporționalitatea.

Ceea ce determină și întărește acțiunea comunitară este tocmai adecvarea mijloacelor folosite la obiectivul urmărit, subsidiaritatea fiind unul dintre elementele de căutare a celui mai eficient nivel de acțiune.

Reînnoirea conținutului subsidiarității ar consta în a face din aceasta o adevărată regulă de repartizare a competențelor și de asigurare a justității principiului. Din punct de vedere juridic, subsidiaritatea nu are sens fără repartizarea clară a competențelor, dar o regulă clară de repartizare a competențelor ca atare nu există, din păcate.

În prezent, **subsidiaritatea nu este decât un principiu de acțiune**, guvernat de considerații de oportunitate, în căutarea celei mai înalte eficiente.

Un rol crescut pentru parlamentele naționale

Dând dovadă de adoptarea unei poziții echilibrate, propunerea grupului de lucru al Convenției Europene consacrată subsidiarității se dorește îndrăzneată. Pentru președintele său, Valery Giscard d'Estaing, ar fi vorba chiar de o „inovație majoră”, întrucât nu numai că ar institui o formă de control a priori a caracterului subsidiar al deciziilor europene, dar, pentru prima dată, această propunere ar permite intervenția directă a parlamentelor naționale într-o procedură europeană.

Potrivit concluziilor grupului de lucru, asupra Convenției prezentate în octombrie 2002, orice propunere legislativă prezentată de către Comisie ar trebui să comporte fișa „subsidiaritate”, prin care să se explice modul în care acest principiu este respectat. Parlamentele naționale ar urma să aibă un termen de șase săptămâni pentru a emite avizul lor asupra legii europene aflate în curs de elaborare. Dacă o treime din aceste parlamente consideră că principiul subsidiarității este încălcat, Comisia ar trebui să-și reexamineze propunerea. Parlamentele nu ar dispune totuși de dreptul de veto. De îndată ce legea europeană este adoptată, ele ar avea posibilitatea de a o ataca în fața Curții de Justiție de la Luxemburg pentru nerespectarea subsidiarității, posibilitate de care nu dispun regiunile cu competențe legislative europene, cum sunt landurile germane, care nu ar putea să acționeze decât împreună, via Bundesrat (Camera Federală a Landurilor).

Pentru asigurarea controlului subsidiarității, unele țări UE – îndeosebi Anglia – doresc să se creeze o nouă instituție compusă din parlamentari europeni și naționali; propunerile grupului de lucru par să satisfacă poziția părții franceze, care dorește să evite îngreunarea mașinii comunitare.

2. CREȘTEREA CAPACITĂȚII INSTITUȚIONALE ȘI PIAȚA

2.1. Conceptul instituțional al pieței sub raportul factorilor de continuitate și schimbare

Departate de a reprezenta un mecanism care se **autoreglează**, piața este considerată o îmbinare de instituții organice și pragmatice, care deservesc schimbul de bunuri și servicii. Piața este adesea privită ca un amestec de organizații și fenomene spontane, doar în anumite condiții formând un ansamblu reglementat. Piața poate fi concepută ca o ordine instituită, în care selecția deliberată are de jucat un rol important. Regulile jocului pieței, în parte, reprezintă rezultatul unor acte de voință, al unor aranjamente voluntare. A concepe piața ca pe un principiu abstract de interacțiuni ipso facto înseamnă a neglija caracterul activ al indivizilor și rolul lor în schimbarea calitativă a regulilor pieței. Fără a reprezenta o ordine imuabilă, piața se află într-o continuă schimbare, fără ca vreodată să poată fi aceeași din punct de vedere material. Mai degrabă ea reprezintă o configurație instituțională, istorică și schimbătoare, tot la fel cum societatea este tot mai mult concepută sub „aspectul unei creații permanente și incerte, al unei producții continue, niciodată terminată și care întotdeauna este gata să fie reluată” [20]. Diferitele tipuri de reguli ale pieței evoluează în ritmuri diferite, ridicând, din punctul de vedere al ordinii sociale, probleme de adaptare, care reprezintă materia însăși a schimbării.

Piața reprezintă un **proces continuu**, impulsionat de diversitatea obiectivelor, resurselor și divergența anticipațiilor, fiind supus unei schimbări perpetue, parțial imprevizibile. Pe parcursul succesiunii proceselor pieței, are loc alternanța în timp diferiți a stărilor de echilibru și dezechilibru dintre cererea și oferta de bunuri și servicii, care, în general, se reglează printr-un sistem instituțional, care cel mai adesea acționează benefic sau nu, cu un anumit decalaj de timp.

Considerând cunoscute noțiunile de echilibru economic atemporal, static și dinamic, și pornind de la necesitatea atingerii stării de echilibru pe piață, vom încerca să prezentăm câteva principii și cerințe de natură instituțională care contribuie la echilibrul de piață, înțeles ca **proces de coordonare, concertare, armonizare a planurilor și proiectelor agenților economici individuali și colectivi**.

Dimensiunea instituțională a proceselor de piață și a echilibrului acestora ocupă un loc distinct în sistemul factorilor dezvoltării durabile. Instituțiile reprezintă reperele fundamentale, punctele de orientare pe baza cărora se

realizează tranzacțiile între operatori pe piață, care, în ultimă analiză, determină evoluția configurației instituțiilor înseși. Deși cronologic piața a apărut înaintea instituțiilor sale, în prezent problema primatului piață-instituții nu credem că se mai pune, mulți autori considerând-o ca aparținând dilemei „oul sau găina”. La început a fost piața neinstituționalizată, neorganizată și cu dezechilibre mai mari sau mai mici. Ulterior au apărut instituții reglatoare, în sensul facilitării organizării și dezvoltării pieței, potrivit unor finalități sociale, la nivelurile micro și macro. Astăzi se vorbește în mod eronat de piața mondială regională și îndeosebi de piața unică internă a statelor membre ale UE, ca forme sui generis ale globalizării, determinate în general de cerința universală de eficientizare pe termenele scurt, mediu și lung și facilitate de progresul științific și tehnologic al cărui potențial de universalitate n-a putut fi zăgăzuit de granițe sau obstacole cu caracter local, național sau regional. Principiile după care s-au constituit și reglementat instituțiile pieței și-au pus direct sau indirect amprenta asupra reformelor instituționale în domeniile social, politic și militar, pornind de la opinia potrivit căreia interesele economice primează din foarte multe puncte de vedere și în multe alte domenii.

Reglementarea instituțională a mecanismelor pieței libere concurențiale nu a reprezentat o cerință subiectivă, ci un imperativ generat de obiectivul raționalității economice în general, al eficienței și performanței lanțului producție-consum în particular, al înlăturării imperfecțiunilor pieței, care, se știe, nu reprezintă un panaceu.

Sistemele actuale de reglementare instituțională a piețelor se referă, în forme specifice, atât la nivelurile locale, naționale și regionale, cât și la cele internaționale și au finalități care încearcă și doar parțial reușesc sau uneori nu reușesc deloc să îmbine eficiența economică cu cea socială și ecologică, sub amenințarea, mai mult sau mai puțin iminentă, a producerii unor dezechilibre în societate și natură, cu efecte greu previzibile din punctul de vedere al gravității lor, pe diferite orizonturi de timp.

Instituții complexe de genul piața internă unică a țărilor membre ale Uniunii Europene, Organizația Mondială a Comerțului etc. reprezintă exemple convingătoare că piețele trebuie reglementate nu în sensul inhibant pentru creativitate și liberă inițiativă, ci în direcția eliminării cât mai mult posibil a unor factori de risc perturbatori și de dezechilibru și turbulență.

Cerință a optimalității economico-sociale, echilibrul de piață se realizează pe seama confluenței comportamentelor unei multitudini de actori implicați, care, la rândul lor, sunt în mare măsură determinați să acționeze sub influența unor anticipații, considerate la un moment dat raționale, dezirabile sau realiste, a căror principală sursă de generare sunt tocmai instituțiile. Anticipațiile oferă soluții de identificare a principiilor, cauzelor și forțelor ordonatoare (ordering) pe piață, a căror cunoaștere și, implicit, respectare conduc la stabilitatea și echilibrul sistemului economic, bazate pe coerența

dintre interacțiunea **factorilor de continuitate și de schimbare**. Prevalența uneia sau alteia dintre cele două categorii de factori depinde mai ales de impactul unor schimbări de natură social-economică, tehnologică și ecologică.

De exemplu, în cazul economiei românești, Revoluția din decembrie 1989 a invalidat formal și dintr-o dată întregul sistem instituțional al economiei de comandă, totalitare, astfel că elementele instituționale de continuitate, deși probabil potențial valide o parte dintre ele, au fost compromise, dezavuate de stigmatul general al ineficienței în cadrul unui sistem instituțional perimat în ansamblul său. Fiind vorba de o transformare de sistem, nu s-a mai pus problema ce „păstrăm” și ce „desființăm” în privința instituțiilor care erau puternic marcate de amprenta politică dinaintea de 1989. După 1989, construcția instituțională a urmat o traiectorie radical schimbată, pe parcursul căreia, abia mult mai târziu, am început să ținem seama într-o măsură crescândă de raportul permanență-schimbare, în funcție de necesitatea și posibilitatea creării și dezvoltării unei piețe funcționale, instituționalizate, îmbinându-se formarea de noi instituții absolut necesare unei economii deschise de piață și unui stat democratic cu evitarea unor înnoiri ulterioare, prea frecvente, care nu pot fi decât contra productive.

Tranziția la economia de piață în România a necesitat, în primii ani de după 1989, o construcție instituțională nouă, în condițiile inițiale ale unui vid legislativ și instituțional. Construcția instituțiilor economiei de tranziție, în condițiile unei piețe aflate într-o derută totală, a presupus nu doar un efort conceptual și practic foarte mare, dar și o artă de a imprima și menține o stabilitate socială extrem de fragilă, care, în repetate rânduri, a fost amenințată cu zguduiri și turbulențe de proporții.

Factorii de schimbare erau prea mulți și prea complecși, iar cei de continuitate nu operau, nu era posibil să fie recunoscuți ca funcționali, dată fiind bulversarea economico-socială din acea perioadă.

Menținerea unui echilibru economico-social minim, în primii ani ai tranziției, a fost deosebit de grea, întrucât întronarea unor principii ordonatoare noi, specifice mecanismelor pieței concurențiale, reglate și instituționalizate – așa cum sunt în economiile mature de piață – necesită timp, efort și un minim necesar și suficient de experiență.

După 13 ani de tranziție, problema construcției instituționale în România capătă contururi și manifestări tot mai evidente, care trebuie să răspundă unor principii și criterii pe care le statuează știința în perspectiva maturizării economiei de piață, a intensificării globalizării piețelor și tehnologiei informației și comunicațiilor, dar mai ales a integrării în UE.

Extinderea UE, în „valurile” prevăzute pentru anii 2004 și 2007, va schimba fundamental modul de a pune problema continuitate/schimbare instituțională. De această dată, pornind de la menținerea și consolidarea unor principii fundamentale ale pieței interne a UE (libera circulație a bunurilor și

serviciilor, a forței de muncă și a capitalului), integrarea vizează o serie de reforme instituționale în domeniul monetar și fiscal, al politicii externe și apărării, cu efecte directe și indirecte asupra economiilor unor state ale căror prerogative la nivel național vor fi preluate de instituțiile comunitare. Contopirea piețelor naționale ale țărilor membre UE într-o piață internă unică, în condițiile participării la această piață a unui număr de peste 25 de țări, implică o serie de reforme instituționale în numeroase domenii, asupra cărora este nevoie de reflecție și adaptabilitate la situațiile concrete, de reducere a gradului de incertitudine care se manifestă în cadrul oricărei piețe.

2.2. Instituțiile: dilema permanență-flexibilitate

Deși, după cum afirmă O'Driscoll și Rizzo [1], regulile economiei de piață limitează „comportamentul într-o lume aproape fără limite”, acestea reprezintă totuși un element de orientare absolut necesar într-o mulțime inextricabilă de situații care îngreunează procesul de decizii inerente, datorită manifestării unei incertitudini mai mari sau mai mici. Regulile proceselor de piață sunt impuse, la început cutumiar, apoi formal, de către instituții care reprezintă factorul determinant al acestora. Contribuții de seamă în cercetarea **relației biunivoce instituții-piață** au avut o serie de reprezentanți ai școlii austriece, printre care Lachmann L. [2], Garrouste P. [3], Boettke P. și Prychitko D. [4], care consideră că, în timp, economia de piață și-a dezvoltat instituțiile necesare funcționării ei, menite să asigure o anumită durabilitate, o stabilitate relativă în scopul reducerii incertitudinii (și așa mare) cu care se confruntă agenții economici. Măsura în care stabilitatea instituțională este compatibilă cu dinamismul proceselor de piață reprezintă o provocare sui generis căreia mai ales o economie de tranziție este nevoită să-i facă față într-un mod special, incomparabil mai complex decât în cazul economiilor mature de piață care și-au creat și rodat sistemele instituționale de-a lungul secolelor.

Una dintre problemele majore, cu caracter cvasipermanent atât pentru economiile de piață mature, cât și pentru cele cu piață emergentă, este cea a **paradoxului** vizând asigurarea sincronă a Caracteristicilor de **permanență și flexibilitate** a instituțiilor pieței. Chiar dacă problema se pune într-un mod specific pentru țările dezvoltate, față de țările în tranziție, cunoașterea unor caracteristici comune ale construcției și funcționării sistemului instituțional, în cele două categorii de economii, pe baza analizei experienței practice acumulate până în prezent, oferă importante elemente și repere pentru conceperea și implementarea unor sisteme ale instituțiilor de piață funcțională, răspunzând obiectivelor dezvoltării umane durabile.

Explicarea dinamicii endogene a instituțiilor într-o economie este necesară pentru a analiza în timp funcționarea proceselor de piață și a găsi rezolvare la următoarele tipuri de probleme:

- soluționarea contradicției dintre **funcția de reducere a incertitudinii**, asumată de sistemul instituțional, care necesită o anumită durabilitate în timp, și modificările instituționale, impuse de schimbările importante în economie și structura pieței;
- fundamentarea **aparitiei în timpul necesar a unor instituții noi**, în condițiile în care acestea sunt susceptibile de a se insera eficient în ordinea existentă;
- asigurarea condițiilor în care un ansamblu de instituții formează o **ordine instituțională sistemică**, pe baza complementarității lor și a promovării factorilor integrativi necesari.

Măsura în care autoritățile, factorii de decizie răspund la aspectele de mai sus este de natură să elucideze și **dilema permanență-flexibilitate**, pentru prima oară formulată distinct de Lachmann L., care afirma, sfârșind printr-o întrebare: „dacă instituțiile există pentru a reduce incertitudinea, ele trebuie să fie permanente. Dacă sunt însă formate prin procesele de piață, atunci trebuie să fie flexibile. Cum se rezolvă această problemă în interiorul ordinii instituționale a economiei de piață?” [5] Întrebarea de la sfârșitul citatului este, într-adevăr, pe cât de dificilă ca răspuns, pe atât de permanentă și necesară pentru asigurarea eficienței funcționalității oricărui sistem instituțional, caracterizat printr-o serie de vectori relaționali, de impact aleatoriu și birocrație nenecesară, la un moment dat.

Nu se poate da răspuns la această întrebare fără a clarifica în ce condiții se asigură coerența ordinii instituționale ca fundament al permanenței sale. Coerența sistemului instituțional într-o societate va depinde întotdeauna de articularea și complementaritatea mai multor tipuri de instituții.

Plecând de la concepțiile lui Menger, Lachmann distinge două categorii de instituții [6], și anume:

- a) normele juridice sau **instituții construite** (designed institutions) ca produs al legislației și al altor manifestări ale voinței sociale;
- b) **instituții spontane** (undesigned institutions), înțelese ca forme recurente de conduită, susceptibile să producă schimbări neanticipate și să fie la originea dinamicii instituționale.

Lachmann menționa că „schimbarea neanticipată în instituțiile spontane poate să compromită coerența structurii instituționale în ansamblul său, în plus, poate amenința înseși dispozițiile instituțiilor construite”.

Din punct de vedere pragmatic, conceperea instituțiilor trebuie astfel realizată încât **să poată asimila și integra permanent schimbarea**, respectând principiul flexibilității, fără ca aceasta să afecteze ansamblul structurii instituționale și mai ales ordinea juridică a acestora. Noțiunea de „interstiții” între ordinea de natură juridică și regularitățile proprii funcționării pieței reprezintă elementul crucial al coerenței dinamice a sistemului instituțional.

Interstițiile permit o acumulare de „**sedimente**” generate de evoluția instituțiilor spontane, astfel încât coerența ansamblului să fie menținută.

Dinamica instituțională se desfășoară într-o matrice interstițială care leagă mai multe forme și tipuri de instituții. Una dintre căile de a clarifica problema raporturilor dintre dinamica instituțională și procesele economiei de piață este funcționarea instituțiilor din punctul de vedere al agenților. Instituțiile nu sunt importante numai pentru asigurarea coordonării planurilor diferiților agenți, dar și pentru elaborarea și transpunerea practică a acestor planuri, ceea ce înseamnă influență directă asupra relațiilor complexe cu agenții economia.

2.3. Instituțiile și reducerea incertitudinii

În elaborarea preceptelor teoretico-metodologice, ca și a instrumentelor practice, autorii teoriilor moderne ale sistemelor instituționale pornesc de la necesitatea de a ține seama de **timp și incertitudine**, doi factori dificil de luat în considerare în calculele previzionale.

Din acest punct de vedere, O'Driscoll și Rizzo [7] subliniază că „timpul și incertitudinea radicală favorizează respectarea de reguli și dezvoltarea de instituții” ca un prim și important instrument de contracarare a incertitudinii și necunoscutului.

Pe baza metodei interpretative (weberiene – Verstehen), a celei praxeologice și a subiectivismului austriac, Lachmann și-a propus să fundamenteze conceperea unei teorii generale a instituțiilor, într-o lucrare de amplă referință [6]. În cadrul acestei teorii, noțiunea de „plan” apare ca o construcție ideală și ideatică (ideal type), spre deosebire de concepțiile care sunt specifice „formelor recurente de acțiune, fără a face referiri la semnificația pe care astfel de acțiuni o au pentru individul care acționează”. Teoria instituțională a lui Lachmann vizează reducerea anumitor fenomene la acte mintale umane, așa cum acestea se manifestă în planuri. Explicația cauzală a acțiunii umane, constă în faptul că efectul acțiunii, în forma sa imaginată, adică sub formă de obiectiv, precede cursul prezent al acțiunii și, în consecință, trebuie să fie considerat drept cauză.

În societate, acțiunile individuale, cel mai adesea, se confruntă cu cele ale altor agenți. Prin urmare, fiecare plan trebuie corelat cu acțiunile altor entități, persoane fizice sau juridice, ceea ce necesită un volum mare de informații și cunoștințe vizând planurile altora, suplimentar față de caracterul restrictiv al resurselor de producție.

Înțelese în sensul larg al regularității sociale de comportament [8], instituțiile includ noțiunea mai restrânsă de „reguli”, începând cu cele mai puțin codificate, (cutumele) până la cele mai codificate, cum sunt regulile de drept [9]. Din acest punct de vedere, sistemele instituționale integrate funcțional constituie „puncte de orientare” care permit o mai bună poziționare

informațională a agenților și elaborarea de anticipări. Instituțiile pot fi considerate ca mașini de gândit, modele informaționale complexe, care servesc la efectuarea controlului asupra factorilor de incertitudine, diminuând magnitudinea entropiei [10]. Specialiștii sunt unanimi în recunoașterea rolului instituțiilor într-o societate modernă, ca element fundamental care permite mulțimii de agenți economico-sociali să-și coordoneze, pe diferite orizonturi de timp, planurile și acțiunile lor, în încercarea individuală și colectivă de a-și maximiza funcții de utilitate. Situația în sens larg a decadentului va depinde într-o măsură destul de importantă de poziția sa față de instituții, de nivelul general al cunoștințelor sale și de gradul de diseminare a acestora, ca și a incitațiilor și constrângerilor instituționale cărora trebuie să le facă față.

Ca unități epistemologice pertinente pentru înțelegerea fenomenelor economiei și a acțiunilor care stau la originea lor [11], instituțiile contribuie cu elemente informaționale de esență la elaborarea planurilor și programelor agenților economici și sociali, astfel că, pe lângă funcția coordonatoare, instituțiile intervin în amonte la formarea preferințelor și alegerilor individuale în înseși procesele percepției și gândirii. Filosofia pragmatică americană face direct referință la problema articulării între procesele mentale și acțiune, întrucât formarea obișnuințelor și a convingerilor (credințelor) constituie mijlocul prin care ființele umane caută securitatea și fiabilitatea anticipațiilor.

Instituțiile nu coordonează doar indivizi diferiți, dar și omogenizează reprezentările lor, stabilind o continuitate între trecut (obișnuințe bazate pe experiență) și viitor (anticipațiile bazate pe convingeri). În această privință, Commons [12] folosește conceptul de „futuraity”, iar Runde [13] de „viitor imaginat”, prezentând un grad ridicat de convergență a opiniilor și mentalităților.

Deși rolul anticipațiilor este recunoscut de vreme îndelungată (filosoful englez Bertrand Russell sublinia că, înainte de toate, scopul științei este predictiv) în fundamentarea procesului de decizie la toate nivelurile societal-economice, elementele componente de rutină ale acestora sunt, în schimb, avute în vedere de mai puțină vreme, în cadrul unei concepții extinse de raționalitate [14]. Raționalitatea, într-adevăr, este reductibilă la deliberări și la calcule conștiente, care, pentru a fi realiste, ridică probleme complexe de incertitudine, în general cunoscute.

În prezent, asistăm la manifestarea tendinței de afirmare a corelării ierarhizate a diferitelor procese mentale. Funcțiile superioare, ca, de exemplu, calculele strategice, apar ca urmare a funcțiilor inferioare, cum sunt instinctele, emoțiile, obiceiurile și intuițiile. În special obiceiurile și rutina permit economisirea unor funcții cognitive necesare noilor situații pentru care nu există încă o rutină satisfăcătoare. Garanția unei soluții adecvate, a unor reacții adaptive sau creative la problemele procesului decizional, într-o economie modernă, nu poate fi decât o îmbinare optimă, armonioasă, a deliberărilor și

rutinei instituționale. Urmărirea unor reguli, pentru a desfășura un ansamblu de activități (sarcini) obișnuite și recurente, permite asigurarea unor niveluri superioare de atenție, necesare situațiilor inedite sau strategice. Or, tranziția la economia de piață, în țara noastră și nu numai, abundă uneori în strategii efemere, care nu sunt nici suficient corelate și, pe cale de consecință, nici operaționale. Instituțiile pot câștiga foarte mult în materie de capacitate dacă vor trage învățămintele necesare din analiza retroactivă a eșecului strategiilor. În pofida ineditului cvasicopleșitor și a frecvenței schimbărilor în procesul construcției instituționale, în perioada de tranziție, instituțiile trebuie să reprezinte și un anumit grad de continuitate și stabilitate care autorizează și stimulează reactivitatea și/sau creativitatea agenților economici, permițându-le să-și concentreze atenția asupra problemelor și situațiilor de importanță deosebită.

De exemplu, dacă agenții economici ar ști de la bun început că, în ceea ce privește mărirea TVA și a altor stimulente, reglementările și instituțiile adiacente acestora nu se vor schimba pe termen mediu/lung, atunci judecățile lor vor fi concentrate pe alte aspecte majore în materie de strategii. Se poate trage concluzia că există o complementaritate, și nu o opoziție, între procesele mentale ale raționalității și obișnuinței, ale vigilenței și rutinei, generată de însăși stabilitatea instituțională. Astfel, cel puțin din acest punct de vedere, dispăre dilema permanență-flexibilitate, deoarece regulile durabile autorizează reactivitatea, lăsând spațiu pentru conceperea unui mecanism de schimbare endogenă, impulsionat de către agenții economici, grație flerului și intuițiilor rutiniere.

2.4. Procesele de piață și dinamica instituțională

În teoriile economico-sociale, una din marile probleme este reprezentată de identificarea unei interfețe suficient de clar conturate între concepțiile subsocializării și suprasocializării individului. Potrivit opiniilor lui Boettke, concepția subsocializată elimină contextul în interiorul căruia se formează preferințele și se fac alegerile, iar cea suprasocializată elimină puterea indivizilor în formarea lumii sociale. Apare evident că nici una dintre cele două abordări nu este satisfăcătoare. Instituțiile reprezintă atât „constrângeri, cât și produse ale comportamentului uman, iar analiza socială trebuie să fie pregătită să se confrunte cu această interacțiune complexă” [15], desprinzând combinarea cauzalităților instituționale și individuale.

Reprezentanții instituționalismului semnaleză că procesele economico-sociale vor avea întotdeauna un grad mai mare sau mai mic de necunoscut și nedeterminare, din punctul de vedere al impactului aleatoriu și, respectiv, al predicției. Aceasta reprezintă nu doar o parte a „ignoranței” și „neputinței” umane, dar și un spațiu de apariție a noutăților, oportunităților și schimbărilor, generatoare de posibile creativități și eficientizări, cu condiția fructificării lor de

către cei care reușesc să îmbine buna pregătire teoretică și profesională cu arta, virtuozitatea și flerul (intelligenti pauca).

Apariția de elemente noi în domeniul economico-social are un rol de primă însemnătate pentru înțelegerea schimbărilor, crearea, modificarea structurii și desființarea sistemelor și subsistemelor instituționale. Evoluția instituțională este un proces de ajustare continuă la noi cerințe și realități în continuă schimbare. Pentru a asigura caracterul eficient al desfășurării activității instituțiilor, într-un interval definit de timp, ajustările, care cronologic urmează fazei inițiale de construcție instituțională, pot fi realizate prin căi inedite (originale) sau mimetism, fiecare trebuind să răspundă convergent unei nevoi practice sau unei modificări din realitatea economico-socială.

În cadrul ajustărilor, un loc deosebit revine **mimetismului instituțional**, care nu trebuie nici neglijat, dar nici absolutizat (in medio stat virtus!).

Preluarea și adoptarea de către România a acquis-ului comunitar, ca și a altor reglementări la nivel comunitar reprezintă un exemplu relevant de construcție instituțională, în sensul ajustărilor și mai ales al mimetismului impus de durabilitatea în timp a unor instituții și mecanisme ale UE.

În concepția lui Menger, rolul copierii și imitării unor șabloane sau modele instituționale, considerate funcționale, este deosebit de important în perioada creării de noi instituții ca mecanism de omogenizare, standardizare (globalizare), în sens pozitiv, a comportamentelor umane în general și ale agenților economici în special. Cu toate acestea, **mimetismul instituțional** poate fi asociat unui proces evolutiv, fără a fi legat indisolubil de criteriul eficienței [16]. Încercând să clarifice termenul de **cauzalitate cumulativă**, utilizat în lucrările lui Veblen [17] încă la începutul secolului al XX-lea, Hodgson [16] arată că dinamicile instituționale pot fi asimilate unor fenomene de întărire (renforcement) și de „zăvorâre” (verrouillage) sau „blocare”.

Fără îndoială, mimetismul instituțional poate avea o anumită contribuție în ceea ce privește difuzarea anumitor practici și comportamente, adițional la mimetismul care se desfășoară spontan (extrainstituțional), pe seama altor factori de influență. Oricum, prin selecționarea (impunerea) anumitor comportamente considerate a fi cele mai potrivite pentru propriile interese și/sau pentru interesele socio-economice generale, instituțiile riscă să diminueze o mulțime potențial mare de comportamente, asigurând astfel impunerea anumitor reguli, independent de eficiența lor.

Simpla copiere instituțională după modele preexistente în țară sau străinătate, aidoma standardizării aplicate fără discernământ unei diversități de situații concrete istorice, chiar dacă pentru moment se poate considera ca singura soluție posibilă, în practică, mai devreme sau mai târziu, nu reprezintă soluția optimă, dat fiind faptul că nu respectă egalitatea între costurile și beneficiile marginale sociale, la nivel de individ, instituție sau întreaga colectivitate. Creșterea eficienței și a capacității instituționale, de regulă,

vizează **descentralizarea** (cu asigurarea coordonării și coerenței la niveluri superioare și inferioare), **debirocratizarea** și **creșterea capabili taților profesionale** ale personalului, pe bază de cooperări și parte ne riate din cele mai diferite zone interdependente.

Pentru a se asigura eficiența funcționării sistemului instituțional, la nivelurile micro și macroeconomic, este nevoie de realizarea unei **coerențe durabile, permanent monitorizate**, a verigilor și componentelor sistemului respectiv, care să îmbine continuitatea (permanență) cu flexibilitatea și schimbarea, potrivit cerințelor inerente ale diversității, la fiecare nivel de analiză.

Pentru a răspunde criteriului fundamental al eficienței instituționale este nevoie să se urmărească în mod obiectiv dacă nu cumva instituțiile existente sau chiar cele nou create, care progresiv se întăresc uneori formal, devin neadecvate cerințelor contemporane, tendințelor și perspectivei de dezvoltare a științei și tehnologiei sau condițiilor materiale și spirituale ale indivizilor societății, în general, aflate în continuă schimbare, inclusiv sub influența comportamentului creativ al agenților și entităților economico-sociale, fără o încadrare strictă într-un cadru juridic instituțional formal.

Referindu-ne la cazul economiilor de piață emergente, prea multă și frecventă „creație instituțională”, mai ales prin schimbarea repetată a unor instituții cu altele, ca pretinsă dovadă a „progresului” reformei, poate conduce la efectele negative ale instaurării instabilității, neîncrederii, lipsei de autoritate, fragilității instituționale, la irosirea de importante resurse materiale și umane și, ceea ce este total de nedorit, la întârzierea practic a reformei. O instituție a pieței, o dată creată, este de preferat să-și îmbunătățească și să-și ajusteze activitatea, competențele și nu să fie la nesfârșit, mai mult sau mai puțin „radical”, schimbată cu altele, ceea ce echivalează cu un consum suplimentar de timp, bani și capital uman, fără nici o finalitate sau cu finalitate relativ scăzută. Oricum, nu este o soluție acceptabilă proliferarea instituțională în profunzime și extensiune dincolo de anumite limite operaționale. Ea este mai degrabă un semn al incapacității instituționale, al creșterii paralelismelor și suprapunerilor inutile și chiar dăunătoare. Concordanța dintre capacitatea instituțională și cerințele realității economico-sociale, în continuă schimbare, se va realiza întotdeauna cu un **decalaj de timp**, care, în general, trebuie **minimizat**.

Întârzierea în timp a creării și funcționării instituțiilor (instituțional time-lag) este generată de faptul că progresele economico-sociale, realitatea, total sau parțial, invalidează nu suficient de rapid și transparent eficiența, respectiv funcționalitatea unor instituții preexistente. Cu alte cuvinte, inerția instituțională poate genera contradicții în ceea ce privește compatibilizarea instituțiilor cu realitatea economică actuală și, de aici, să conducă la incoerențe, inadecvări și, în general, la ineficiență. În această privință, celeritatea creării de instituții prin

acte normative și intrarea lor în activitate cât mai repede cu putință reprezintă cerințe elementare ale procesului de întărire a capacității instituționale.

Problema identificării disfuncționalităților care apar ca urmare a decalajului în timp dintre instituții și cerințele de evoluție favorabilă (eficientă) a realității este pe cât de complexă, pe atât de dificil de soluționat, întrucât ea implică un nivel ridicat de pregătire profesională și cunoaștere a realităților ia mai multe niveluri (parlament, guvern, justiție, ministere, societate civilă etc), o transparență și o comunicare de calitate, la nivel intra și interinstituțional.

Discrepanța instituție-realitate, adesea, poate fi generată și de o parte din mentalitățile și rutinele trecutului, rezultate din tendința inerțială de autoconsolidare birocratico-instituțională, incapacitatea de a renunța la practici manageriale vetuste. Pe de altă parte, această discrepanță se datorează noilor practici ale creativității umane, care apar într-un proces evolutiv cu legități foarte greu, dacă nu chiar imposibil, deocamdată, de a fi cunoscute anticipat, într-un grad satisfăcător, pentru realizarea dezvoltării durabile.

Se constată, în general, că existența, evoluția și perpetuarea anumitor instituții nu sunt direct condiționate de principiile eficienței acestora, ceea ce poate conduce la o situație gravă pentru starea unei societăți sau economii.

În vederea înlăturării acestui mare neajuns, realizarea sincronizării dintre dinamica reorganizărilor de diferite amplitudini și profunzimi ale aspectelor vieții economico-sociale și structura instituțională eficientă reprezintă unica soluție. Realizarea acestei sincronizări presupune evident efortul coparticipativ ai tuturor celor implicați în crearea unei societăți libere, democratice, bazate pe îmbinarea eficienței economice cu justiția socială, pe echilibre în marile domenii (social, economic, tehnologic și ecologic).

Viteza (și operativitatea) cu care se face o astfel de sincronizare este de o importanță crucială. Câteva principii fundamentale rețin atenția¹: *just ip time*, *festina lente*, *trial and error*, *par in părem non habet imperii*, *primum vivere deinde filosofare*, *caeteris paribus*; *learning by doing* etc. Oricum, bătălia cu timpul pentru realizarea unei viteze adecvate a sincronizărilor rămâne o provocare în funcție de rezolvarea căreia se poate realiza sau nu criteriul eficienței economice și sociale a instituțiilor.

2.5. Soluția instituțională a conflictelor de interes

Apariția de noutăți, în general ca factor cu impact restructurativ asupra Instituțiilor, poate genera o serie de tensiuni, nemulțumiri de ordin social și, mai

¹ *Just in time* = tocmai la timp; *festina lente* = grăbeste-te încet; *trial and error* = încercare și eroare; *par in părem non habet imperii* = egalii între ei nu au situații privilegiate; *primum vivere deinde filosofare* = mai întâi să practici și apoi să filosofezi; *caeteris paribus* = celelalte condiții fiind neschimbate; *learning by doing* = învățare din practică.

ales din punct de vedere juridic, întrucât dinamismul proceselor de piață are o influență deformativă asupra ordinii sociale.

Apariția conflictelor de interese, ca și a grupurilor de interese, recompu- nerea și evoluția acestora trebuie avute în vedere la orice construcție sau restructurare instituțională, care, cum este cunoscut, are o funcție evidentă de coordonare, întrucâtva cu caracter politic, prin care își exercită prerogativele și regulile. Caracterul eterogen al agenților cu manifestări subiective și cognitive diferite, în funcție de statutul lor economic și social, precum și de obiectivele urmărite, presupune un asemenea sistem de instituții care să permită diminuarea divergențelor, conflictelor și contradicțiilor dintre aceștia. Instituțiile trebuie să opereze în **direcția stingerii sau reducerii conflictelor respective**, inclusiv printr-o coordonare eficientă, și nu să contribuie, conștient sau inconștient, la agravarea acestora, în mod latent sau exploziv.

În cazul în care nu se acționează într-o astfel de direcție, instituțiile riscă să-și mărească greutatea de funcționare, care sunt și așa destul de mari, ca urmare a provocărilor produse de noile fenomene obiective (noi practici, crearea de oportunități, inovații tehnologice) care nu sunt încă reglementate și generează oricum „dezordine”. Procedurile de reglementare a conflictelor sunt un suport esențial pentru numărul, volumul și celeritatea realizării tranzacțiilor și o sursă pentru securizarea și verosimilitatea anticipațiilor.

Ca urmare a apariției unor noi oportunități și tehnologii, instrumentarea juridico-economică a unor noi modalități de reglementare a conflictelor – care să definească și să stabilească ce este obligatoriu, interzis sau permis – apare ca o condiție sine qua non a bunei funcționalități și a capacității instituționale.

Dacă prin adoptarea mimetismului instituțional nu se reușește în măsură suficientă să se elaboreze noi reguli, în scopul reglementării conflictelor, trebuie avută în vedere și varianta unei evoluții instituționale **cvasiproprii**, pe bază de selectivitate și creativitate, ceea ce implică un proces volițional (volitional process) din partea decidenților [18], înțelegând că procesul economic include o „cauzalitate circulară în care voința individuală și exprimarea sa obiectivă, alegerea, sunt concomitent cauza și consecința regulilor de lucru (working rules)” [19]. Noile reguli și instituții au nevoie de autoritate și legitimitate din partea celor pe care acestea îi deservesc.

Într-o economie cu piață emergentă, aplicarea legilor (enforcement of the laws) și autoritatea instituțiilor reprezintă piatra unghiulară a eficienței instituționale, al cărei suport de bază nu poate fi decât parteneriatul privat-public, înțeles în cea mai cuprinzătoare accepțiune a sa.

Instituția este concepută ca o grupare socială legitimă, care desfășoară acțiuni colective, menite să controleze, să elibereze și să extindă câmpul de acțiune individuală, cu scopul de a mări eficiențele de natură economică, tehnologică, socială și ecologică, ca expresie a intereselor generale, care pot coincide sau nu cu cele ale guvernanților. Regulile de acțiune colectivă se pot

referi la latura cognitivă a instituțiilor, la o latură politică a acestora sau la îmbinarea deliberată a ambelor. Aceste reguli stabilesc în ce condiții se poate instrumenta în organizații cooperarea voluntară, ceea ce presupune reguli de funcționare generală, modalități de reglementare a conflictelor, de repartizare a beneficiilor și a obligațiilor legate de cooperare și de guvernare.

Reglementarea, care, într-un fel, vine de sus, dinspre ordinea globală către procesele microeconomice, joacă un rol major. Ordinea juridică constituie o matrice instituțională a tortelor pieței sau o instituție externă care evoluează în strânsă dependență față de procesele economice. Funcțiile sale rezidă în garantarea principiilor fundamentale ale pieței și corectarea imperfecțiunilor acesteia. Dimpotrivă, în cadrul fiecărei afaceri, se află o ordine juridică prin intermediul căreia se definește intrinsec și se ordonează, potrivit unor reguli instituționale supuse regulilor de drept, condițiile și modul de desfășurare a tranzacției respective. Ordinea de drept evoluează o dată cu procesul economic, se caracterizează prin schimbări ale reglementărilor și comportamentelor.

În cadrul oricărei societăți, distincția dintre instituțiile spontane și cele construite, cu mare durabilitate în timp, este destul de dificil de realizat. Regularitățile care apar din interacțiunea numeroșilor agenți economici, pe de o parte, întotdeauna sunt structurate de către condițiile instituționale inițiale. Pe de altă parte, aceste regularități sunt selecționate (sau interzise) și uneori impuse mulțimii integrate de operatori. Normele de desfășurare a acestor regularități nu reprezintă rezultatul unei propagări a mimetismului, ci produsul unei decizii deliberate. Chiar și regulile proprii anumitor organizații particulare dovedesc faptul că acestea reprezintă simultan voința guvernanților, conformarea la regulimul juridic și adaptarea la mediu.

3. SCENARIILE INSTITUȚIONALE DE REFORMĂ

3.1. Provocările reformei instituționale

Problemele instituționale

Cunoașterea propunerilor de reformă instituțională a UE, preconizate ante și postextinderea acesteia, constituie o cerință minimă obligatorie pentru un cerc mai larg de specialiști români, astfel încât, în cadrul negocierilor România-UE, să existe o bază solidă de pornire, cu luarea în calcul a diferitelor variante de reformă instituțională a UE, în perspectiva extinderii sale, din punctul de vedere al convergenței/divergenței acesteia cu interesele naționale ale României.

Consiliul European de la Cologne (iunie 1999) a convocat Conferința interguvernamentală a reprezentanților guvernelor statelor membre, cu următoarele probleme la ordinea de zi:

- componența comisiei;
- sistemul de vot;
- dispoziții referitoare la cooperările consolidate (reinforced cooperations).

Acordul dat la 26 ianuarie 2000 de către Comisia Europeană, potrivit art. 48 din Tratatul asupra Uniunii Europene privind revizuirea tratatelor, se referă la o serie de posibile opțiuni și căi de reformă instituțională ale UE. Astfel, Comisia propune ca numărul maxim al deputaților europeni să nu depășească 700 de persoane, care, într-o anumită proporție, să fie aleși pe liste comune la nivel european. În privința componenței Comisiei, se fac două variante de propuneri:

- stabilirea la 20 a numărului comisarilor, cu un sistem de rotații prevăzut prin tratat și bazat pe principiul egalității statelor membre;
- includerea în componența Comisiei a câte unui reprezentant al fiecărui stat membru, ceea ce ar presupune reconsiderarea de fond a organizării și mecanismului de funcționare a Comisiei.

În oricare din variante, prin Tratat ar urma să se prevadă că fiecare comisar va trebui să demisioneze la cererea președintelui Comisiei.

O altă propunere importantă a Comisiei se referă la **completarea** sistemului juridicțional al UE, în scopul îmbunătățirii funcționării Curții Europene de Justiție și al conferirii unei dimensiuni juridicționale luptei împotriva fraudei, în cadrul bugetului comunitar.

Înainte de extinderea UE, se preconizează și reforma celorlalte instituții și organe ale Comunităților Europene, dintre care menționăm:

- limitarea numărului membrilor Curții de Conturi;
- Comitetul Economic și Social ar trebui să fie reprezentat într-o proporție mai mare de către societatea civilă europeană, iar numărul reprezentanților săi să fie stabilizat;
- componența Comitetului Regiunilor ar trebui, de asemenea, să fie stabilizată, iar votul cu majoritate calificată să înlocuiască, în cea mai mare parte a situațiilor, obligativitatea unanimității, la care nu ar trebui să se recurgă decât în cazuri serioase bine justificate, astfel încât să se mențină eficiența și fluența procesului decizional după extindere.

În avizul Comisiei se mai fac o serie de propuneri menite **să simplifice și eficientizeze** procedurile decizionale ale UE, să le facă mai coerente, și anume:

- a) Întărirea legăturii între procedura de codecizie și votul cu majoritate calificată, în cazul deciziilor legislative;
- b) extinderea unei politici comerciale comune la toate serviciile, investițiile și drepturile de proprietate intelectuală; consolidarea competențelor Parlamentului European în materie de comerț; suprimarea dreptului de cooperare.

Reformatorii sistemului de vot în cadrul Consiliului consideră că sunt necesare clarificări în ceea ce privește **reponderarea voturilor și dubla majoritate simplă** posibil de obținut de îndată ce aceasta va întruni majoritatea simplă a numărului de state membre și majoritatea simplă a populației totale a UE extinse.

Avându-se în vedere caracterul mai neomogen al UE ca urmare a extinderii, fără a se reduce coeziunea comunitară, este convenabil ca anumite state membre, reprezentând cel puțin o treime din numărul total al acestora, să coopereze pentru a realiza **un nivel de integrare mai avansat**, comparativ cu cel atins de toate țările membre. Comisia recomandă revederea dispozițiilor actuale ale Tratatului privind cooperările consolidate și a modului de percepție a acestora în anumiți termeni ai definirii politicii externe și ai securității comune a UE.

Comisia mai face o serie de alte recomandări în legătură cu revizuirea tratatelor, a cărei abordare in extenso și redactare au fost încredințate Institutului Universitar European din Florența, în cadrul unui studiu special, elaborat de către un grup de profesori de drept și coordonat de către Ines Meny, director al Centrului Robert Schuman al Institutului Universitar European, și Klaus Ehlermann, profesor în cadrul institutului. Principalele propuneri și recomandări ale studiului vizează **înlocuirea actualului tratat printr-un tratat fundamental al UE**, care să includă mai ales dispozițiile

instituționale (componentă, funcții, proceduri de vot), obiectivele politicilor Uniunii, precum și dispozițiile referitoare la fundamentele Uniunii, drepturile fundamentale și cetățenia europeană. Tratatul fundamental va mai cuprinde și două protocoale privind politica **externă**, securitatea comună și cooperarea politică și judiciară în domeniul penal.

Parlamentul European a adoptat (noiembrie 1999) o rezoluție prin care se arată necesitatea ca, în vederea extinderii, să se întărească **eficiența, transparență și democratizarea instituțiilor UE**, în scopul creșterii credibilității acesteia în fața cetățenilor. Totodată, Parlamentul este susținător al **constituționalizării** tratatelor, în scopul consolidării drepturilor statelor membre și ale cetățenilor acestora, precum și al clarificării competențelor instituțiilor comune, al votului cu **majoritate calificată și al codeciziei care trebuie să devină modul normal** al procesului luării deciziilor legislative. Președintele Comisiei ar urma să fie investit cu puterea de a destitui un membru al echipei sale și de a ridica problema de încredere în fața Parlamentului European.

În cadrul altor propuneri de reformă pe care Parlamentul dorește să le promoveze, menționăm, de asemenea, clarificarea dispozițiilor referitoare la posibilitatea unei demiteri colective a Comisiei și cererea de a putea exercita, împreună cu Consiliul, dreptul de a sesiza Curtea de Justiție cu scopul de a obține demisia din oficiu a unui membru al Comisiei. Parlamentul dorește o capacitate de acțiune care să se bazeze pe mijloace militare credibile via mai ales integrarea Uniunii Europei Occidentale, după un calendar precis, precum și o flexibilizare a dezbaterilor care să reducă posibilitatea de blocaj a vreunuia dintre statele membre, în condițiile respectării cadrului instituțional al UE. Personalitatea juridică a UE ar trebui să-i permită dispunerea de un statut internațional și o putere de negociere corespunzătoare, paralel cu crearea unui nou dispozitiv normativ prin care să i se atribuie Parchetului European funcții de anchetă după schema propusă în Corpus Juris – document de reflecție asupra protecției penale a intereselor financiare ale UE, a cărui elaborare a fost încredințată unor cercetători de către Comisie și Parlamentul European.

Opinii privind reforma instituțională a UE în condițiile extinderii

Problemele reformei instituționale lăsate spre soluționare după Tratatul de la Amsterdam (1997, prezentarea Agendei 2000 la Parlamentul European) au fost reluate în iunie 1998, la Consiliul European de la Cardiff, și, în continuare, abordate la întâlnirile ulterioare „la vârf” ale UE, accentul punându-se pe negocierile privind componenta Comisiei Europene (CE) în condițiile extinderii UE, sistemul de vot, precum și pe dispozițiile referitoare la **cooperările consolidate**.

Cunoașterea în detaliu a diferitelor opțiuni și abordări în materie de reformă instituțională a UE constituie pentru România, implicit pentru

specialiștii acesteia, o condiție sine qua non a desfășurării cu succes a negocierilor de aderare și a asigurării unui minim de eficiență a pregătirii acestora pe parcursul perioadei de tranziție. Ne vom referi în continuare la cele mai semnificative aspecte ale propunerilor de reformă a cadrului instituțional al UE, așa cum rezultă acestea din diferitele studii și rapoarte întocmite de specialiștii UE în domeniile supuse reformării.

Principii și propuneri generale de reformă instituțională

Potrivit articolului 48 din Tratatul UE privind revizuirea tratatelor Uniunii, la 26 ianuarie 2000, CE și-a dat avizul în legătură cu elaborarea diferitelor variante posibile de reformă a acesteia, în acest scop făcându-se și propuneri pentru includerea în tratat de articole noi. Astfel, CE este de acord cu menținerea unui număr maxim de 700 de deputați europeni, aleși pe liste comune, pentru ansamblul Europei. În legătură cu componența CE, se au în vedere două opțiuni posibile:

- indiferent de numărul statelor membre UE în viitor, să se mențină doar 20 de comisari, aplicându-se un sistem de rotație prevăzut în tratat și bazat pe principiul egalității statelor membre;
- fiecare stat membru să aibă câte un reprezentant în CE, situație ce ar necesita modificări semnificative în organizarea și funcționarea Comisiei; în această situație, s-ar impune includerea unei prevederi în tratat, prin care fiecare comisar să-și ia angajamentul de a demisiona la solicitarea președintelui de Comisie.

Importante propuneri se fac de către CE și în ceea ce privește completarea sistemului jurisdicțional al UE, în direcția îmbunătățirii modului de funcționare a Curții Europene de Justiție (CEJ) și a unei mai bune dimensiuni jurisdicționale împotriva fraudelor asupra bugetului comunitar,

Se consideră oportun ca, încă înainte de extinderea UE cu noi membri din zona centrală și est-europeana, să se întreprindă reforme ale instituțiilor și organelor UE, dintre care cele mai importante se referă la:

- recurgerea la **unanimitate** doar în situații deosebite și justificate, astfel ca **votul cu majoritate calificată**, în multe cazuri, să înlocuiască obligativitatea în prezent a unanimității, ceea ce ar contribui la creșterea eficienței și operativității proceselor decizionale;
- limitarea numărului membrilor Curții de Conturi;
- **creșterea gradului de reprezentativitate** a societății civile europene și stabilizarea numărului membrilor acesteia;
- stabilizarea Comitetului Regiunilor;
- **simplificarea, eficientizarea și mai buna coordonare** a procedurilor decizionale ale UE prin: a) întărirea legăturii dintre

procedura de codecizie și votul cu majoritate calificată, în cazul deciziilor legislative; b) întărirea competenței Parlamentului European în domeniul comerțului; c) extinderea câmpului de acțiune a politicii comerciale comune la toate categoriile de servicii, la drepturile de proprietate intelectuală și la investiții;

- în privința sistemului de vot, în cadrul Consiliului, apare oportună **reponderarea votului**, precum și adoptarea **unui sistem democratic și clar al dublei majorități simple**, prin care o decizie cu majoritate calificată să fie acceptată de îndată ce aceasta ar reuni majoritatea simplă a numărului de state și a populației totale a UE extinse.

Având în vedere caracterul destul de neomogen al UE extinse, cel puțin în privința nivelurilor de dezvoltare economico-socială a statelor, ca și a profunzimii integrării, apare necesitatea ca o parte dintre țările membre să aibă posibilitatea de a coopera între ele mult mai intens față de situația actuală. În acest sens, CE face recomandarea ca prezentele dispoziții ale tratatului să fie revizuite în ceea ce privește **cooperările întărite**, precum și extinderea acestora în anumite condiții, pentru definirea politicii externe și a securității comune a UE.

Institutul Universitar European din Florența, căruia CE i-a solicitat un studiu privind reorganizarea tratatelor, a înaintat un raport amplu către CE la 15 mai 2000 în această problemă. Raportul a fost elaborat de un grup de specialiști, coordonat de către Yves Mery, directorul Centrului Robert Shuman din cadrul institutului menționat, și Claus Dieter Ehlermann, profesor la respectivul institut. Studiul propune un nou tratat de bază al UE în locul celui existent, ale cărui dispoziții fundamentale ar urma să fie totuși menținute.

În raport se preconizează modificări importante ale dispozițiilor instituționale (componentă, funcții, proceduri de vot), ale obiectivelor politicilor Uniunii și ale dispozițiilor referitoare la bazele Uniunii, la drepturile fundamentale și cetățenia europeană.

Tratatului de bază îi vor fi atașate două protocoale privind politica externă și de securitate comună, precum și cooperarea polițienească și judiciară în materie penală.

Reforma Parlamentului European

Parlamentul European este de acord că UE va trebui să se pregătească foarte temeinic din punctul de vedere instituțional, organizatoric și funcțional, înainte să aibă loc viitoarele extinderi ale UE. În principal, se au în vedere întărirea, eficientizarea, democratizarea instituțiilor UE, astfel încât aceasta să se bucure de un sprijin larg în rândul populației comunitare, să reușească să convingă în ceea ce privește plusul de avantaje pe care le oferă individului reformele avute în vedere sau în curs de implementare.

Reformele Parlamentului European trebuie să vizeze trecerea la aplicarea unor metode comunitare mai transparente, renunțându-se la cele cu „ușile închise”, ca și constituționalizarea tratatelor, prin care să fie consolidate drepturile statelor membre și ale cetățenilor acestora și să se precizeze mai riguros funcțiile instituțiilor comune ale UE.

Parlamentul sprijină măsurile de reformă prin care **votul *cu majoritate calificată și codecizia devin metode normale de lucru** în procesele legislative, președintele CE are dreptul de a decide membrii echipei sale și dispozițiile tratatului privind demisia colectivă a CE. Parlamentul solicită ca, împreună cu Consiliul, să poată exercita dreptul de a sesiza Curtea de Justiție pentru a obține demisia din oficiu a unui membru al Comisiei.

În ceea ce privește politica externă și securitatea comună, propunerile vizează asigurarea unei capacități de acțiune bazate pe mijloace militare credibile, pe seama integrării Uniunii Europene Occidentale, după un calendar precis.

Reforma instituțională a UE urmărește continuarea flexibilității în **direcția diminuării posibilității de blocaj** a unui stat membru, oricare ar fi acesta, și a **menținerii cadrului unic** al instituțiilor UE care au personalitate juridică, pentru ca aceasta să dispună de puterea de negociere și de un statut internațional corespunzător.

Reforma Comisiei Europene

În condițiile extinderii, fără îndoială, dimensiunea Comisiei Europene va suferi modificări a căror instrumentare va trebui să țină seama tocmai de funcțiile Comisiei pentru a-i conferi acesteia o mărime optimă din punctul de vedere al numărului mărit de state membre. În acest sens, Franța a propus (martie 1997) un efectiv de 10 comisari care ar putea ajunge până la 12, în cazul în care UE ar avea peste 20 de state membre. Această propunere, susținută și de Germania, a fost combătută de țările membre de dimensiuni relativ reduse din cadrul UE, care ar fi fost în situația de a nu mai fi reprezentate direct prin comisari proprii. Pe de altă parte, Comisia a propus în ianuarie 2000 menținerea la 20 a numărului de comisari, adică tot atâția câți sunt în prezent. Problema care se ridică în ambele variante este cea a modalității de desemnare a comisarilor. Dacă numărul de țări membre va fi mai mare decât cel al comisarilor, se întrevăd, cel puțin până acum, două soluții.

O primă soluție propune renunțarea la dispoziția potrivit căreia guvernele sunt cele care desemnează comisarii, de comun acord cu președintele Comisiei (art. 214 din Tratat), și atribuirea responsabilității formării colegiului de comisari numai președintelui Comisiei. Colegiul ar putea fi desemnat în funcție de competența și proveniența geografică a candidaților, plecând de la o listă prezentată de Consiliu, ținându-se seama și de culoarea politică a acestora. Separarea statelor membre de alegerea comisarilor nu pare deloc să fie însă o propunere realistă, deoarece s-ar crea o serie de conflicte și disensiuni între acestea, de fiecare dată când se va forma colegiul comisarilor.

Cea de a doua soluție presupune ca statele membre ale UE să-și mențină atributul desemnării comisarilor, dar pe baza unui sistem prin rotație. Această formulă are dezavantajul dificultății de a identifica un sistem de rotație egalitar,

convenabil pentru toate statele membre. Este de presupus că țările membre relativ mari ale UE se vor opune, întrucât ar trebui să aibă doar un singur comisar, în loc de doi câți sunt în prezent, ceea ce ar determina o distanțare a țărilor **respective față de interesul unei bune** funcționări a UE.

Dacă sistemul de rotație este înclinat în favoarea țărilor mari, grupuri de țări **mici** fiind reprezentate doar de un singur comisar, se va ajunge din nou la situația de la CIG din 1996, când tentativa de modificare a cadrului instituțional a eșuat.

Oricum, țările mici nu vor fi de acord cu soluția de a nu avea fiecare comisarul care să le reprezinte. Pe de altă parte, datorită dificultăților la care ne-am referit anterior, în ceea ce privește lentoarea procesului decizional în cazul unui mare număr de comisari, pare imposibil să se revină la situația „un comisar pentru fiecare stat membru”, în condițiile extinderii UE de la 15 la 28 de state. Singura marjă de manevră (Fuchs E., 2000) pentru micșorarea efectivului de comisari este aceea ca statele mari membre să nu mai desemneze un al doilea comisar. Aceasta nu se poate realiza ușor, căci statele respective nu vor dori să piardă acest avantaj fără a obține un altul în contrapartidă.

O Comisie Europeană formată din 27 de comisari va avea mai puține șanse de a funcționa eficient, ținând seama de dificultățile existente în prezent, când sunt doar 20 de comisari. În cazul în care se face analogia cu guvernele, care, de regulă, sunt formate din 25-30 de membri și care funcționează totuși, specialiștii susțin că practic guvernele au forța de a acționa, deoarece acestea dispun de un prim-ministru cu autoritate asupra miniștrilor, care, la rândul lor, au în subordine secretarii de stat.

Reforma organizatorică și funcțională a Comisiei Europene se află deocamdată în stadiul de propuneri și dezbateri, care se pot separa în două mari grupări. Pe de o parte, țările mari susțin necesitatea întăririi funcționalității Comisiei prin renunțarea la o formulă „o țară – un comisar” și încredințarea de misiuni punctuale comisarilor fără portofolii. În cazul în care s-ar conveni mărirea numărului de vicepreședinți (în prezent, fiind doar doi) care ar coordona un sector funcțional cu ajutorul a doi-trei comisari subordonați acestora. De exemplu, un vicepreședinte al Comisiei ar putea să se ocupe de relațiile externe ale comunității, având în subordine comisari specializați pe regiuni sau pe mari dosare transversale.

Pe de altă parte, țările membre UE mici au rețineri față de o astfel de abordare a reformei Comisiei, întrucât se tem că, în acest fel, pot fi marginalizați comisarii lor naționali cărora li s-ar atribui rolul de subalterni. Drept contraargument, reprezentanții primei formule de reformare susțin că, în realitate, fiecare comisar va avea același drept de vot și că posturile de vicepreședinte nu vor fi rezervate doar pentru statele mari, ci vor depinde de autoritatea și prestigiul candidaților.

Problema unanimității și a majorității calificate

Având în vedere experiența de până acum, precum și perspectiva extinderii UE, marea majoritate a specialiștilor sunt în favoarea renunțării la regula unanimității, exceptând cazurile deosebite, în scopul asigurării unei eficiente corespunzătoare a procesului decizional. Aceasta, pentru faptul că o UE formată

din 27 de state membre, în condițiile aplicării principiului unanimității, ar întâmpina obstacolul unui imobilism și al unei lăntor excesive în materie decizională. În acest sens, pot fi date multe exemple de soluționare rapidă a uneia și aceleiași probleme când aceasta a fost transferată de la regula unanimității la cea a majorității calificate.

După cum rezultă din practica funcționării UE, nici majoritatea calificată nu este scutită de tensiuni sau recurgerea la compromisuri.

Potrivit prevederilor regulamentului interior al Consiliului, trecerea la votul cu majoritate calificată nu este legală decât dacă aceasta se decide de către președintele Consiliului sau dacă este cerută de o majoritate simplă a statelor. Oricum, majoritatea calificată constituie un mijloc de a forța unele state cu opinii deosebite să se alinieze la o poziție, știut fiind că statutul de minoritar nu le este avantajos în general, chiar dacă, în cazuri punctuale, le-ar putea fi util. Pentru anumite cazuri și dispoziții deosebite, desigur, majoritatea calificată nu exclude integrat aplicarea regulii unanimității sau adoptarea unei majorități „supercalificate” a statelor. De exemplu, unanimitatea s-ar putea aplica pentru problemele de politică externă și securitate comună. Pentru o anumită perioadă, se poate obține o oarecare marjă de flexibilitate.

Domeniul surselor de energie, căruia îi este specifică și o anumită particularitate militară, de exemplu, ar trebui în continuare menținut sub regula unanimității, având în vedere conexiunea directă a acestuia cu problemele de suveranitate. Dimpotrivă, majoritatea calificată ar putea fi extinsă, opinează unii specialiști UE, prin modificarea art. 175, paragraful 2 din tratat, la dispozițiile de natură fiscală și la cele privind amenajarea teritoriului, eroziunea solului și gestionarea resurselor hidraulice (fără aspectele energetice). Sub regula dispozițiilor cu majoritate calificată, parțial sau integral, ar putea trece, potrivit propunerilor multor specialiști UE, o serie întreagă de domenii și activități comunitare, dintre care menționăm: regulile de numire și angajare într-o funcție, care, dacă vor rămâne sub incidența unanimității, ar putea să genereze tensiuni și negocieri interminabile privind alegerea persoanelor care obțin un titlu, o diplomă sau o funcție în cazul extinderii la UE-27; dispoziții definind acțiuni comune care riscă să fie blocate în procesul de punere a lor în practică, dacă nu le este aplicată formula majorității calificate; dispoziții privind funcționarea pieței interne care tot mai mult țin de codecizii etc.

Situația actuală și propuneri de reformare a sistemului de luare a deciziilor

Consecințele menținerii regulilor de ponderare a voturilor pentru cazul în care se va trece de la UE-15 la UE-27 pot fi analizate pe baza extrapolării regulilor respective la dimensiunile extinse ale Uniunii comparativ cu o serie de posibile propuneri sau scenarii având ca finalitate tocmai înlesnirea și fluența procesului decizional comunitar.

Tabelul nr. 1

Legitimitatea democratică și procedura de vot*)

Țara	Populație		Pondere actuală		Procentaj (% vot în consiliu raportat la pro-centajul populației		Populație		Extrapolarea ponderării actuale		Procentaj (% vot în consiliu raportat la pro-centajul populației		Propunerea olandeză		Procentaj (% vot în consiliu raportat la pro-centajul populației
	mil. loc.	%	Nr. de voturi	%	5=4:2	populației (%)	mil. loc.	%	Nr. voturi	%	10	populației (%)	Nr. voturi	%	
0	1	2	3	4	5=4:2	populației (%)	6	7	8	9	10	populației (%)	11	12	13 = 12:7
Germania	82,0	21,9	10	11,5	0,53	17,1	82,0	17,1	10	7,5	0,44	25	8,7	0,50	
Anglia	59,2	15,8	10	11,5	0,73	12,2	59,2	12,2	10	7,5	0,61	25	8,7	0,71	
Franța	59,0	15,7	10	11,5	0,73	12,2	59,2	12,2	10	7,5	0,61	25	8,7	0,71	
Italia	57,6	15,3	10	11,5	0,75	12,0	57,6	12,0	10	7,5	0,62	25	8,7	0,72	
Spania	39,4	10,5	8	9,20	0,88	8,2	39,4	8,2	8	6,0	0,73	20	7,0	0,85	
Olanda	15,8	4,2	5	5,7	1,37	3,3	15,8	3,3	5	3,7	1,12	12	4,2	1,27	
Grecia	10,5	2,8	5	5,75	2,05	2,2	10,5	2,2	5	3,7	1,68	10	3,5	1,59	
Belgia	10,2	2,7	5	5,75	2,13	2,1	10,2	2,1	5	3,7	1,76	10	3,5	1,67	
Portugalia	10,2	2,7	5	5,75	2,13	2,1	10,0	2,1	5	3,7	1,76	10	3,5	1,67	
Suedia	8,9	2,4	4	4,60	1,92	1,8	8,9	1,8	4	3,0	1,67	8	2,8	1,55	
Austria	8,1	2,1	4	4,60	2,19	1,7	8,1	1,7	4	3,0	1,76	8	2,8	1,65	
Danemarca	5,3	1,4	3	3,45	2,46	1,1	5,3	1,1	3	2,2	2,00	6	2,1	1,90	
Finlanda	5,2	1,4	3	3,45	2,46	1,1	5,2	1,1	3	2,2	2,00	6	2,1	1,90	
Irlanda	3,7	1,0	3	3,45	3,45	0,8	3,7	0,8	3	2,2	2,75	6	2,1	2,62	
Luxemburg	0,4	0,1	2	2,25	22,50	0,4	0,4	0,1	2	1,5	15,00	3	1,0	10,00	
Polonia	-	-	-	-	-	38,7	8,0	8,0	8	6,0	0,75	20	7,0	0,87	
România	-	-	-	-	-	22,5	4,7	4,7	6	4,5	0,96	12	4,2	0,89	
Cehia	-	-	-	-	-	10,3	2,1	2,1	5	3,7	1,76	10	3,5	1,67	
Ungaria	-	-	-	-	-	10,0	2,1	2,1	5	3,7	1,76	10	3,5	1,67	
Bulgaria	-	-	-	-	-	8,2	1,7	1,7	4	3,0	1,76	8	2,8	1,65	
Slovacia	-	-	-	-	-	5,4	1,1	1,1	3	2,2	2,00	6	2,1	1,90	
Lituania	-	-	-	-	-	3,7	0,8	0,8	3	2,2	2,75	6	2,1	2,62	

Țara	Populație		Pondere actuală		Procentaj (%) vot în consiliu raportat la procentajul populației		Populație		Extrapolarea ponderării actuale		Procentaj (%) vot în consiliu raportat la procentajul populației		Propunerea olandeză		Procentaj (%) vot în consiliu raportat la procentajul populației
	mil. loc.	%	Nr. de voturi	%	(%)	mil. loc.	%	Nr. voturi	%	(%)	Nr. voturi	%	Nr. voturi	%	
0	1	2	3	4	5=4:2	6	7	8	9	10	11	12	13 =12:7		
Letonia	-	-	-	-	-	2,4	0,5	3	2,2	4,40	3	1,0	2,00		
Slovenia	-	-	-	-	-	2,0	0,4	3	2,2	5,50	3	1,0	2,50		
Estonia	-	-	-	-	-	1,4	0,3	3	2,2	7,30	3	1,0	3,33		
Cipru	-	-	-	-	-	0,8	0,2	2	1,5	7,50	3	1,0	5,00		
Malta	-	-	-	-	-	0,4	0,1	2	1,5	15,00	3	1,0	10,00		
Total	375,3	1,00	87	100,00	-	481,1	100,0	134	100,0	-	286	100,0	-		
Majoritate calificată			62					95			202				
Minoritate de blocaj			26					40			85				

*1) Sursa: "La réforme des institutions de l'Union européenne: une nécessité pour l'efficacité et la démocratie"; Rapport informatif de l'Assemblée nationale no. 2242, 11-ème législature, le 9 mars 2000, prezentat de deputatul G. Fuchs, reprodus în "Problèmes économiques" nr. 2671, 28 iunie 2000, p. 8.

Analiza datelor din tabelul nr. 1 conduce la următoarele concluzii mai importante:

- a) dacă s-ar menține aceeași procedură de repartizare a voturilor și în cazul extinderii UE, procentajul populației necesar pentru a atinge pragul majorității calificate se reduce de la 58,2% din totalul populației la 53,3%, ceea ce arată că ipoteza de a pune în minoritate statele reprezentând o majoritate aritmetică este imposibilă ca număr de locuitori;
- b) În actuala situație, statele care compun minoritatea de blocaj reprezintă cel puțin 13,8% din populație, iar în condițiile lărgirii UE, aceasta nu ar fi mai mult de 11,5% din totalul populației UE-27, ceea ce nu semnifică nici pe departe o stabilire a reprezentativității democratice a procesului decizional, dat fiind pragul nou de peste 50% al majorității calificate;
- c) Între partea statelor mari și mici ale UE există un ecart important în ceea ce privește ponderea lor în populație și în drept de vot (de exemplu, 0,53 pentru Germania, considerată cea mai defavorizată, și 22,5 și 3,45 respectiv pentru Luxemburg și Irlanda, care sunt cele mai favorizate), acest ecart în cazul UE-27 fiind pentru Franța 12,2% din populație și 7,5% din total voturi (rata raportului celor două procentaje trecând de la 0,63 la 0,61%);
- d) În componența UE-15, Franța, Germania și Anglia pot să formeze o minoritate de blocaj, ceea ce, în cazul UE-27, nu ar mai fi posibil, cele trei țări fiind obligate să recurgă la sprijinul unor țări de o importanță egală cu cea a Italiei;
- e) În cazul UE-27, totalul țărilor membre ale uniunii monetare și economice (UME), adică UE-12, nu ar întruni majoritatea calificată dacă se adoptă ipoteza puțin probabilă că țările mari s-ar alina împotriva celor mici.

Având în vedere situația dezavantajoasă pentru țările mari, în cadrul UE-27, acestea solicită revizuirea modalității de ponderare a voturilor pentru a menține/ameliora partea care consideră că li se cuvine din acest motiv; la CIG din 1996, propunerea de reponderare făcută de către Olanda a stabilit o creștere generală a drepturilor de vot diferențiată după importanța demografică a statelor. Această propunere, care ar putea fi însoțită de reducerea sub 71% a pragului majorității calificate, ar conduce la ameliorarea situației în cazul Franței.

Tabelul nr. 2
Simulări ale majorității calificate (MC) și ale minorității de blocaj (MB)

	UE- 15		UE-27		
	Situație actuală	Dubla majoritate simplă	Extrapolarea situației actuale	Propunerea olandeză	Dubla majoritate simplă
Total voturi în consiliu	87		134	286	
Majoritatea calificată MC (în voturi)	62		95	202	
Coaliția minimală de state necesare pentru a atinge MC	8 state Germania, Anglia, Franța, Italia, Spania, Olanda, Grecia și Belgia	8 state și 50,01 % din populație	14 state Germania, Anglia, Franța, Italia, Spania, Olanda, Grecia, Belgia, Polonia, România, Cehia, Ungaria, Portugalia și	12 state Germania, Anglia, Franța, Italia, Spania, Olanda, Grecia, Belgia, Polonia, România, Cehia și Suedia	14 state și 50,01% din populație
Procentajul minim al populației pentru a atinge MC	58,2%		53,3%	56,6%	
Minoritatea de blocaj în voturi	26		40	85	
Coaliție minimă de state necesară pentru a atinge MB	3 state Germania, Anglia, Franța sau Franța, Italia, Spania	3 state Germania, Anglia, Franța	4 state Germania, Anglia, Franța, Italia	4 state Germania, Anglia, Franța, Italia sau Germania, Franța, Italia și Portugalia	4 state Germania, Anglia, Franța, Italia
Procentaj minim al populației necesar pentru a atinge MB	13,8	13,8	11,5	14,7	11,5

Sursa: Același ca la tabelul nr. 1.

În rapoartele UE privind reforma instituțională, cel mai frecvent este recomandat sistemul **dublei majorități**, potrivit căruia adoptarea ar fi posibilă atunci când aceasta ar întruni majoritatea numărului statelor membre și o majoritate a populației totale a Uniunii. Această dublă majoritate ar putea fi simplă, după cum propune comisia, sau calificată. **Avantajele dublei majorități** ar fi următoarele: reflectarea unei duble naturi a UE, care este concomitent o uniune de popoare și de state; înțelegere lesnicioasă pentru toți cetățenii UE; capacitatea de adoptare și în cazul extinderilor succesive, fără a mai fi nevoie de reponderări care necesită negocieri dificile și pe termen lung.

Sistemul dublei majorități nu va submina statele mari ale UE, întrucât trei dintre acestea, cu populația cea mai numeroasă, au capacitatea de a bloca o hotărâre în cazul UE-15, în timp ce pentru adoptarea hotărârii respective este nevoie de acordul a opt state. Pentru cazul UE-27, cele patru state mari ale UE pot bloca o decizie, întrucât depășesc 50% din populație, în vreme ce adoptarea unei decizii necesită acordul favorabil din partea a 14 state.

Cooperările întărite

La 6 decembrie 1995, într-o scrisoare comună adresată președintelui Consiliului Europei, președintele Franței, Jacques Chirac, și cancelarul Helmut Kohl au propus introducerea mecanismelor de **cooperări întărite** în Tratatul de la Amsterdam, ceea ce s-a concretizat printr-o clauză generală, în virtutea căreia statele interesate își pot întări cooperarea între ele în cadrul instituțional al UE. În configurația instituțională a UE, propunerea respectivă nu a constituit însă o schimbare radicală, deoarece pot fi date multe exemple de astfel de cooperări întărite în cadrul comunitar, dintre care menționăm: **dispozițiile tranzitorii** prevăzute în mod obișnuit pentru facilitarea adeziunii de noi state membre; anumite **programe de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică**; **protocolul** la Tratatul de la Maastricht privind **politica socială**, la care Anglia a aderat ulterior și care în prezent este introdus în corpul Tratatului de la Amsterdam; uniunea economică și monetară, care reprezintă forma cea mai avansată de cooperare întărită și condiționată în principal de criteriile de convergență și aplicarea monedei unice.

Cu toate acestea, clauzele Tratatului de la Amsterdam privind cooperările întărite au un caracter mai general, în sensul că statele care doresc să meargă mai departe într-un domeniu de competență comunitară trebuie să completeze sau să modifice tratatul cu această ocazie, clauza de cooperare întărită permițându-le să acționeze pornind de la o bază juridică stabilită. Cooperările întărite sunt obligate la o serie de garanții, în sensul respectării principiilor tratatelor, al neafectării acquis-ului comunitar, a drepturilor și obligațiilor statelor membre totodată, acestea putând să beneficieze de sprijinul instituțiilor UE.

Clauzele cooperărilor întărite au o serie de rigidități care îngreunează utilizarea lor practică, ceea ce necesită revizuirea dispozițiilor tratatului în acest domeniu. Este vorba de clauza care permite unui stat membru să ceară Consiliului European să se pronunțe în unanimitate asupra demarării unei cooperări întărite (art. 40, paragraf II al Tratatului UE). O astfel de dispoziție statuează dreptul de veto pentru orice stat membru, creându-se posibilitatea de blocaj fără soluție.

Reducerea numărului de state membre necesar pentru lansarea unei cooperări întărite reprezintă o altă direcție posibilă a reformei instituționale a UE. O cooperare întărită nu poate fi realizată decât dacă ea vizează „cel puțin o majoritate de state membre” (art. 43 al Tratatului UE). Belgia consideră că reforma ar putea modifica această prevedere, fixând la opt numărul de state membre, fără ca această prevedere să se modifice după extinderile ulterioare ale UE. Comisia Europeană propune o prevedere mai simplă, în sensul posibilității lansării unei cooperări întărite cu acordul cel puțin al unei treimi din totalul statelor membre.

În Raportul de informare depus de Delegația Adunării Naționale pentru Uniunea Europeană, prezentat de deputatul Gerard Fuchs în martie 2000, se propune ca, în spiritul dublei majorități, o cooperare întărită să poată fi lansată dacă întrunește majoritatea statelor membre, ceea ce reprezintă situația prezentă, sau pe cea a populației totale a statelor membre ale UE. De exemplu, Franța, Anglia, Germania și Italia, care dețin peste 50% din populația totală a viitoarei UE-27, ar putea demara o cooperare întărită în domeniul apărării, fără să mai fie nevoie de majoritatea numărului statelor membre ale UE.

Extinderea aplicării cooperărilor întărite la domeniul politicilor externe și de securitate comună reprezintă terenul pentru cooperările cu geometrie variabilă, avându-se în vedere ca țările mici să nu impună constrângeri excesive de genul „clauzei de salvagardare” sau „fileuri de securitate” pentru această categorie de cooperare. Cu alte cuvinte, orice multiplicare a rigidităților normative în cazul cooperărilor întărite ar putea să aducă prejudicii cerinței de flexibilitate în cadrul comunitar, ceea ce ar face ca grupa țărilor mari membre ale UE să acționeze în plan internațional la marginea sau chiar în afara perimetrului comunitar.

3.2. Schimbări în competențele și structura principalelor instituții europene în condițiile extinderii

În linii generale, reforma instituțională a UE vizează două planuri paralele, în timp și în spațiu. Primul plan se referă la problematica doctrinară a funcționării în viitor ca Uniune de „state-națiune” sau ca un stat de tip „federal” al Europei. Denumirea și cadrul legal de bază al viitoarei Uniuni se află încă în stadiul de dezbateri pe marginea mai multor variante de proiect, care

gravitează în jurul documentului care poartă numele de „Convenție”, deși într-o primă etapă se dorise chiar denumirea de Constituție europeană. Deși, până în prezent, această direcție a reformării UE nu se conturează decât printr-o serie de proiecte și propuneri, esențial este faptul că în acest cadru reforma instituțională dorește să introducă schimbări fundamentale în ceea ce privește drepturile și obligațiile UE față de cele ale actualelor state-membre, a căror suveranitate va căpăta forme noi compatibilizate cu prerogativele noii entități integraționiste care se preconizează pentru actualele țări membre ale UE, ca și pentru țările candidate care urmează să devină membri deplin.

Cel **de-al doilea plan** vizează reformarea actualelor instituții ale UE ca urmare a semnării Tratatului de la Nisa, care a marcat încheierea Conferinței interguvernamentale deschise la 14 februarie 2000. Scopul acestei conferințe a fost acela de a adopta modalitățile prin care operează instituțiile europene pentru a face posibilă intrarea de noi membri în UE. Acest Tratat jalonează drumul celei mai mari extinderi de până acum a UE, în condițiile în care se dorește realizarea păcii durabile, a stabilității și a prosperității pentru toate statele democratice ale Europei.

În scopul unei mai bune înțelegeri a principalelor direcții care se conturează pentru reforma instituțională a UE, vom prezenta pe scurt instituțiile de bază ale UE și funcțiile acestora, relevând care sunt schimbările pe care le introduce noul Tratat, precum și îmbunătățirile sistemului de cooperare întărită (enhanced cooperation).

Subliniem că Tratatul de la Nisa nu reprezintă sfârșitul proceselor de schimbare instituțională a UE în condițiile în care extinderea prin primirea de noi membri se va face în *cel puțin* două etape, în anii 2004 și 2007. Viitorul UE nu a fost conturat încă în suficientă măsură, deoarece, în ultimă instanță, această sarcină va reveni popoarelor Europei din arealul lărgit al UE. Deocamdată, șefii statelor membre ale UE au inițiat o discuție largă și detaliată asupra reformei instituțiilor UE, la care se așteaptă un puternic impact din partea cetățenilor europeni care pot oferi cele mai clare indicii în ceea ce privește opțiunile, speranțele și așteptările lor pentru viitorul Europei.

Tratatul de la Nisa marchează o nouă etapă în pregătirea extinderii UE prin includerea mai multor țări central și est-europene, mediteraneene și baltice.

De la introducerea alegerilor directe pentru Parlamentul European în anul 1979, nu au mai fost introduse reforme majore ale instituțiilor UE.

După declararea statelor candidate la integrarea în UE (Bulgaria, Cipru, R. Cehă, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, România, Slovacia, Slovenia și Turcia), a fost declanșat un amplu proces de negociere cu mai multe țări candidate care urmează pe termen mediu și lung să devină state membre.

Conferința interguvernamentală care a pregătit revizuirea Tratatelor Comunităților Europene convenite la Consiliul European de la Nisa din 11 dec. 2000 a trebuit să ofere un răspuns la problema fundamentală vizând modul în care va funcționa UE în condițiile în care aproape își va dubla numărul de membri. Această provocare de anvergură va necesita o serie de îmbunătățiri ale cadrului instituțional și ale mecanismelor de funcționare a acestuia.

UE are cinci instituții europene, și anume: **Parlamentul, Consiliul, Comisia, Curtea de Justiție și Curtea de Conturi**. Există, de asemenea, două instituții comunitare cu caracter consultativ: Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor. Banca Centrală Europeană are un rol major în domeniul politicii economice și monetare, în special pentru țările din zona euro.

Consiliul European, format din șefii de state sau guverne și președintele Comisiei, se întâlnește de două ori pe an și practic reprezintă instituția politică al cărei scop este acela de a conferi UE impulsul necesar pentru dezvoltarea și stabilirea unor largi direcții (orientări) ale politicilor din diferitele domenii.

UE poate acționa numai în limitele puterilor conferite de Tratatul ratificate de statele membre fie prin referendum, fie prin vot parlamentar.

În privința **procesului decizional**, există două proceduri principale, și anume:

- a) **codecizia**, folosită, de exemplu, pentru decizii referitoare la piața internă, politica transporturilor, de mediu sau din domeniul programelor cercetării-dezvoltării, presupune prezentarea de propuneri de către Comisie, cel mai adesea după ce au fost consultate părțile interesate, inclusiv, după caz, Comitetul Regiunilor și/sau Comitetul Economic și Social. Textul este adoptat dacă are asentimentul Parlamentului și Consiliului European prin **majoritate calificată**;
- b) **consultația** presupune prezentarea de către Comisie a unei propuneri, după care sunt consultate Parlamentul European, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor. Decizia este apoi luată de către Consiliu, fie prin **majoritate calificată** (de exemplu, în domeniul agriculturii) sau prin unanimitate (de exemplu, în domeniul impozitării).

Parlamentul European este o instituție care reprezintă cetățenii statelor membre, acționând în multe domenii în calitate de **colegiuitor** împreună cu Consiliul. Aceste două instituții constituie împreună **autoritatea bugetară**. Parlamentul exercită, de asemenea, controlul democratic asupra activității Comisiei. Membrii Parlamentului European aleși direct din anul 1979 se grupează ca entități politice, și nu ca delegați naționali.

Schimbările pe care le introduce Tratatul de la Nisa se referă la **întărirea rolului Parlamentului** în calitate de **colegiuitor**, având o nouă bază legală

care va permite consiliului să aprobe reglementări care guvernează **partidele politice la nivel european**, îndeosebi în ceea ce privește finanțarea acestora.

În condițiile extinderii UE, Tratatul de la Nisa a limitat numărul membrilor Parlamentului la maximum 732 și a alocat locuri între statele membre și țările candidate (tabelul nr. 3), cu precizarea că țările candidate vor participa la alegeri numai după ce vor căpăta statutul de membru deplin.

Tabelul nr. 3

Alocarea locurilor în Parlamentul European pentru statele membre UE și țările candidate

State membre		Țări candidate	
Belgia	22	Bulgaria	17
Danemarca	13	Cipru	6
Germania	99	R. Cehă	20
Grecia	22	Estonia	6
Spania	50	Ungaria	20
Franța	72	Letonia	8
Irlanda	12	Lituania	12
Italia	72	Malta	5
Luxemburg	6	Polonia	59
Olanda	25	România	33
Austria	17	Slovacia	13
Portugalia	22	Slovenia	7
Finlanda	13		
Suedia	18		
Anglia	72		

Este important de analizat în perspectivă pentru România modul în care se îmbină criteriul țară cu cel politic, mai ales în procesul de decizii parlamentare, când țările mari pot fi boicotate, în cazul în care nu au poziții comune, de către un număr mai mare sau mai mic de țări mici cu locuri mai puține, dar care s-ar putea coaliza.

Consiliul European este o instituție în care sunt reprezentate guvernele statelor membre, fiind **colegiuitor și autoritate** bugetară împreună cu Parlamentul European.

Această instituție ocupă locul central în procesele de decizie privind **politicile comune externe și de securitate, precum și cooperarea poliției și juridică** în domeniul criminalității. Consiliul este format din câte un reprezentant al fiecărui stat membru la nivel ministerial (de exemplu, miniștrii agriculturii, atunci când Consiliul ia o decizie privind politica agricolă comună). Președintele Consiliului este ministrul statului membru care deține în mod

curent președinția UE, care se schimbă la fiecare șase luni, prin rotație, pentru fiecare stat membru (Spania și Danemarca au avut președinția în 2002).

Tratatele UE stabilesc în ce cazuri Consiliul trebuie să ia **decizii** prin **unanimitatea tuturor statelor membre, majoritatea calificată** sau **simplă** în cazul problemelor procedurale.

Unanimitatea este necesară acelor decizii care vizează domenii de importanță deosebită pentru dezvoltarea Uniunii, cum sunt politicile comune, cea externă și de securitate, cooperarea cu poliția și juridică în probleme de criminalitate, politici de azil și imigrare, de coeziune economică și socială și impozitare. În aceste domenii, fiecare stat membru are **drept** de veto.

În cazul votului cu **majoritate calificată**, care a devenit regulă pentru deciziile referitoare la cele mai importante politici ale UE (cum ar fi procesul de încheiere a creării pieței interne), fiecare stat membru are un număr de voturi astfel ponderat încât să reflecte faptul că statele membre sunt egale ca membre ale Uniunii, dar diferite ca mărime a populației. În condițiile actualului sistem, există 87 de voturi – țările cu cea mai mare populație, în număr de patru, cu câte 10 voturi fiecare, în timp ce țările cu populație relativ redusă nu au decât două voturi. Majoritatea calificată se obține doar dacă cel puțin 62 de voturi (adică 71,28% din total voturi) se exprimă uniform pentru o anumită decizie.

Schimbările pe care le introduce Tratatul de la Nisa pornesc de la faptul că este foarte greu să se obțină unanimitate în cazul în care Uniunea ar avea aproape 30 de state membre. Folosind actuala procedură de vot, ar fi foarte posibil pericolul de blocaj, ceea ce ar paraliza activitatea UE. De aici necesitatea ca reforma să reducă numărul de cazuri în care statele membre pot recurge la veto.

Ratificarea Tratatului de la Nisa permite o majoritate calificată în cazul votării deciziilor pentru 30 de articole din Tratat, care anterior necesitau unanimitate.

În cazul politicilor comunitare, noul Tratat de la Nisa permite decizii cu majoritate calificată pentru toate domeniile sau doar pentru o parte a acestora, care se referă la cooperarea juridică în probleme civile, acorduri comerciale referitoare la servicii sau proprietatea intelectuală etc.

Schimbări se preconizează și în privința aplicării ponderilor voturilor începând cu 1 ianuarie 2005. Numărul de voturi alocate fiecărui stat-membru și celor candidate a fost stabilit având în vedere scăderea ponderii actualelor state membre (tabelul nr. 4).

Majoritatea calificată se va obține în viitor dacă:

- a) o decizie primește un anumit număr de voturi (pragul fiind revizuit ținând seama de valurile succesive ale extinderii);
- b) o decizie se aprobă de către majoritatea statelor membre.

În plus, un stat membru poate solicita ca majoritatea calificată să reprezinte cel puțin 62% din populația totală a Uniunii.

Tabelul nr. 4

**Voturile pentru statele membre și țările candidate
în cadrul Consiliului European**

State membre		Țări candidate	
Belgia	12	Bulgaria	10
Danemarca	7	Cipru	4
Germania	29	R. Cehă	12
Grecia	12	Estonia	4
Spania	27	Ungaria	12
Franța	29	Letonia	4
Irlanda	7	Lituania	7
Italia	29	Malta	• 3
Luxemburg	4	Polonia	27
Olanda	13	România	14
Austria	10	Slovacia	7
Portugalia	12	Slovenia	4
Finlanda	7		
Suedia	10		
Anglia	29		

Un pas înainte pe calea reformelor instituționale este reprezentat de către cooperarea întărită (enhanced cooperation).

Potrivit Tratatului de la Amsterdam, există posibilitatea unei cooperări strânse într-un cadru instituțional unic, prin care anumite state membre au dreptul să lucreze împreună, în interesele Uniunii, atunci când nu toate statele membre doresc acest lucru sau îl pot face. Ulterior, statele membre neparticipante se pot alătura grupului de țări care cooperează. Mecanismul unei colaborări mai strânse a fost supus unor condiții stricte, ceea ce a limitat scopul practic al aplicării sale.

Pentru a face mecanismul mai operațional. Tratatul de la Nisa înlătură dreptul ca fiecare țară să se opună prin veto la lansarea cooperării întărite, așa cum se statua anterior. Se cere un minimum de opt state membre pentru a stabili o cooperare întărită în domeniul politicilor comune externe și de securitate, exceptând apărarea.

Comisia Europeană a fost creată ca un organism independent care să reprezinte Interesele europene comune tuturor statelor membre ale Uniunii. Ea

reprezintă forța motrice a procesului legislativ, propunând legislația în legătură cu care Parlamentul European și Consiliul trebuie să ia o decizie.

Comisia poartă răspunderea pentru implementarea politicilor comune (de exemplu, PAC), administrează bugetul și conduce programele comunitare. Pentru gestionarea zilnică a programelor și politicilor comunității, Comisia se bazează în **principal** pe administrațiile naționale.

În domeniul afacerilor externe, Comisia reprezintă Comunitatea și conduce negocierile internaționale (de exemplu, Organizația Mondială a Comerțului). Totodată, Comisia monitorizează concordanța cu Tratatul și cu deciziile luate de către instituțiile comunitare, de exemplu, în domeniul concurenței. Comisia este răspunzătoare în fața Parlamentului European, deciziile sale fiind luate prin majoritate simplă.

Încă de la creare, Comisia a fost compusă din doi reprezentanți ai celor mai mari state membre ca populație și dintr-un reprezentant din celelalte țări.

Schimbările pe care Tratatul de la Nisa le preconizează au în vedere faptul că, prin extinderea UE, numărul membrilor Comisiei s-ar mări considerabil, de 2-3 ori față de situația existentă.

Începând cu anul 2005, Tratatul de la Nisa limitează Comisia la câte un reprezentant pentru fiecare stat membru. Se va stabili și un plafon pentru numărul de comisari de îndată ce numărul statelor membre va crește la 27 de țări. Numărul comisarilor după extinderea UE va trebui să fie mai mic de 27.

Naționalitatea comisarilor va fi atunci determinată pe baza aplicării unui sistem de rotație favorabil pentru toate țările.

Tratatul de la Nisa a decis și creșterea puterilor președintelui Comisiei, considerat ca factor esențial pentru asigurarea creșterii unui organism extins la peste 20 de membri. Prevederile vor decide asupra alocării portofoliilor și va putea schimba responsabilitățile în cursul unei legislaturi a Comisiei. Președintele va fi, de asemenea, împuternicit să ceară demisia comisarului, supusă aprobării Comisiei.

Comitetul Economic și Social este compus din reprezentanții diferitelor grupuri de interese economice și sociale. În mod obișnuit, acesta are 222 de membri (între 6 și 24 de membri pentru fiecare stat membru în funcție de mărimea țării).

Potrivit prevederilor din Tratat, Comitetul se compune din reprezentanți ai diferitelor componente ale societății civile organizate. Numărul membrilor comitetului nu va trebui să depășească 350, ceea ce va permite actualelor state membre să-și mențină numărul de locuri (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

**Repartizarea numărului de reprezentanți
în Comitetul Economic și Social**

Țări membre		Țări nemembre	
Franța	24	Portugalia	12
Germania	24	Suedia	12
Italia	24	Danemarca	9
Anglia	24	Finlanda	9
Polonia	21	Irlanda	9
Spania	21	Lituania	9
România	15	Slovacia	9
Austria	12	Estonia	7
Belgia	12	Letonia	7
Bulgaria	12	Slovenia	7
R. Cehă	12	Cipru	6
Grecia	12	Luxemburg	6
Ungaria	12	Malta	5
Olanda	12		

Comitetul Regiunilor este un alt organism consultativ format din reprezentanți ai guvernelor regionale și locale. Acesta pune de acord interesele regiunilor la nivel european și are același număr de membri ca și Comitetul Economic și Social.

În condițiile extinderii UE, numărul de membri se va limita la 350. Tratatul de la Nisa cere ca membrii Comitetului să aibă un mandat electoral din partea autorităților pe care aceștia le reprezintă sau față de care răspund politic.

*

* * *

Reforma instituțională a UE cuprinde și alte domenii cu caracter mult mai limitat. Indiferent de natura domeniilor, reforma instituțiilor UE urmărește:

- **simplificarea tratatelor**, reorganizând prevederile de bază ale celor patru tratate într-un singur tratat mai clar și mai lizibil;
- mai buna și eficienta delimitare a responsabilităților;
- statutul Cartei drepturilor fundamentale în tratate după ratificarea Tratatului de la Nisa;
- rolul parlamentelor naționale în arhitectura instituțională a UE.

Promovarea reformelor instituționale în concepția responsabililor UE trebuie să se desfășoare într-o manieră democratică, coparticipativă, astfel

încât să se poată cunoaște și lua în considerație opinia unui număr cât mai mare de cetățeni. În acest sens, „Dialogul despre Europa”, sub formă de dezbateri publice, forumuri și alte activități prin Internet, oferă posibilitatea de a se exprima opinii și a dezbate aspecte legate de răspunsul la o serie de întrebări, cum sunt:

- Cum vedeți viitorul Europei?
- Cum va evolua UE în viitorii ani?
- Cum poate deveni UE mai democratică?
- Ce efect va avea extinderea asupra UE?
- Cum se pot implica oamenii obișnuiți mai mult și mai aproape în procesul integrării europene?
- În ce domenii are de jucat un rol Europa? Care vor fi preocupările acesteia?
- În ce mod este Europa o parte din viața dvs. zilnică?
- Ce rol va juca țara dvs. în UE?

4. SOLUȚIA PENTRU EUROPA FEDERALĂ VERSUS EUROPA STATELOR

4.1. Repere pentru reforma instituțională

În luna iunie 2003, Convenția urmează să propună pentru Europa extinsă un proiect privind sistemul de instituții adaptate obiectivelor pe termen lung pe care le urmărește Uniunea Europeană. Pornind de la importanța deosebită a **dimensiunii politice și umaniste** a construcției europene în prezent, dar mai ales în perspectivă, asistăm la o confruntare între curentul de gândire interguvernamental și școala federală, în forme mai mult sau mai puțin transparente, pe parcursul a mai bine de o jumătate de secol.

Pentru a evita situații în care o Europă extinsă devine mai „neputincioasă”, se fac eforturi deosebite în vederea găsirii unor soluții, în noile condiții, pentru:

- a) obiectivele și competențele Uniunii;
- b) operaționalitatea instituțională, îmbunătățirea structurilor și interdependențelor acesteia;
- c) procedura constituantă și diferențierea necesară în integrare.

Stabilirea clară a obiectivelor și competențelor UE, în formula lărgită a unor forțe reunite, este o preocupare tot mai intensă, întrucât, dincolo de formarea unei piețe unice, se dorește crearea unei **Europe politice**, cu puteri reale în domeniul **politicii externe și al apărării**, ca și în cel al **afacerilor interne**, cu competențe depline privind securitatea, domeniul social, fiscal etc.

Reforma instituțională a UE, din punct de vedere doctrinar, se bazează pe două școli de gândire referitoare la evoluția posibilă în viitor a Uniunii Europene. Acestea sunt **școala federalistă**, promotoare a unei Uniuni de tipul unui stat național federal, și **școala interguvernamentală**, care pledează în favoarea instituirii unei președinții a Uniunii pe lângă care să fie creat un „prezidiu” format din 5-6 personalități care ar fi desemnate, competente și însărcinate să reprezinte interesul comun al Europei, și nu pe cel particular al statelor membre.

Pentru mai buna înțelegere atât a evoluției instituționale a UE până în prezent, dar și a configurării sale în perspectivă, ținând seama de posibila interferență a celor două curente de gândire, ni se pare interesantă opinia profesorului Brugmans, fondatorul colegiului de la Bruges, care, la începuturile creării în Europa a pieței comune, menționa că s-a demarat un tip de „federalism invers” („un federalisme à l'envers”). Aceasta, pentru că Uniunii

Europene, mai întâi, i-au fost încredințate responsabilități în domeniile agricol și al dezvoltării regionale, care ar fi putut rămâne și în competențele de bază la nivel național, fără a-i fi atribuite competențe de tip „federalist”, cum ar fi politica externă, apărarea și, până de curând, moneda.

Recurgerea la federalismul invers, atribuită lui Jean Monnet, este considerată cauza slăbiciunii UE pe arena internațională, în general, inclusiv în ceea ce privește politica externă, slăbiciune care ar putea amenința toate realizările deosebite ale UE în domeniul pieței unice și al uniunii monetare.

În momentul în care intra în vigoare Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, Jean Monnet elaborase totuși și un proiect de apărare a Comunității, care n-a fost luat în considerare niciodată, în contextul politic al perioadei respective, când NATO trebuia consolidat în primul rând.

Procedura constituantă și „diferențierea în integrare”, democratizarea UE și a organizării instanțelor sale legislative indispensabile reprezintă domenii în care, datorită părerilor specialiștilor încă foarte diferite, nu există condiții pentru a se ajunge la un consens interstatal.

În perspectiva extinderii UE cu încă 10-12 state, ca de altfel și în prezent, mecanismul decizional al realizării unei voințe unice europene, prin **unanimitate de voturi**, pare să devină un obstacol tot mai greu de trecut.

Atunci când un stat membru sau o mică minoritate împiedică punerea în acțiune a voinței unei majorități puternice de state, se creează teren pentru o serie de dispute și tergiversări ale proceselor de decizie la nivel comunitar. Din acest motiv, a și apărut necesitatea de a li se conferi instanțelor europene capacitatea de a dispune eficient și rapid în luarea unor decizii. În acest sens, menționăm regula simplă a dublei majorități, care lasă statelor o anumită libertate de alegere, fără a obstrucționa funcționarea operațională a Uniunii.

După eșecul reuniunilor la vârf ale UE de la Amsterdam și Nisa, convocarea unei Convenții constituționale și mandatul foarte larg al declarației de la Laeken au dat satisfacție tuturor celor care vizualizează, într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndelungată, construcția europeană mai degrabă ca o operă politică și umanistă decât ca una comercială și economică.

În pofida marilor dificultăți care există, Convenția va trebui să încerce o conciliere între **scolile interguvernamentală și federalistă**, care se confruntă deocamdată confuz și diplomatic în privința creării și funcționării instituțiilor europene. Străduința de a le apropia ar putea conduce la soluția de statu-quo sau chiar la un recul (cum a fost cazul reuniunii de la Nisa) sau, dimpotrivă, la o propunere acceptabilă care să propulseze performanțele Uniunii.

Menținerea în continuare a unei separări între domeniul comunitar și cel interguvernamental ar conduce la mărirea decalajului periculos dintre integrarea comercială și monetară, aproape încheiate, și obiectivul creării unei uniuni economice, sociale și politice aproape inexistente sau în stadiu incipient. Acest decalaj specific compromisului actual al statu-quo-ului, generează o

resemnare față de excluderea socială și sărăcia extremă, o lipsă de eficiență față de lupta împotriva criminalității internaționale și o influență slabă pe plan mondial, neconcordantă cu ponderea economică și demografică a Uniunii. Existența decalajului în continuare ar putea destabiliza chiar și uniunea monetară, care a debutat sub bune auspicii.

De aceea, ținând seama de perspectiva lărgirii UE în 2004 și, mai ales, de așteptările țărilor candidate, apare oportună, chiar înainte de extindere, existența unui proiect clar vizând micșorarea sau înlăturarea discrepanțelor dintre integrarea economică și comercială avansată și integrarea cvasiinexistentă în domeniul politico-social și militar.

Reforma instituțională a UE, în sensul soluționării problemelor majore de decizie menționate, ar elimina creșterea numărului de dificultăți în viitor.

De aceea, în contextul diferențelor de opinie și în ciuda obstacolelor existente, se ridică tot mai mult problema ajungerii la un consens european, bazat pe următoarele criterii:

- Uniunea **nu ar trebui și nu ar putea** să constrângă un stat membru să renunțe la o problemă pe care acesta o consideră esențială, de fond, cardinală;
- un stat sau o minoritate de state nu pot obstructiona progresul integrării, considerat esențial de către majoritatea statelor;
- similar cu criteriul uniunii monetare, diferențierea în integrare nu poate conduce decât la autoexcluderi, și nu la constituirea unor avangarde autoprocimate, constituite la „periferia” sistemului comunitar.

Dezbaterile asupra Convenției, ca document fundamental al conceperii instituționale și funcționalității UE, se focalizează asupra următoarelor probleme fundamentale: **obiectivele** și competențele UE; construcția instituțională; **procedura constituantă** și **diferențierea** în integrare.

DECLARAȚIA DE LA LAEKEN ȘI VIITORUL UNIUNII

Reuniți la Laeken, la 15 decembrie 2001, șefii de stat și de guvern ai UE-15 au convenit să aducă la cunoștință cetățenilor europeni, printr-o declarație comună, problemele majore cu care aceștia se confruntă.

Europa la o răscruce

După 50 de ani de pace și prosperitate, Uniunea Europeană întoarce definitiv pagina perioadei de după război și se deschide pentru mai mult de zece noi membri. O Europă cu 25 de țări sau chiar mai multe nu poate funcționa pe aceleași baze ca Europa celor 6 în lumea bipolară a războiului rece.

Europeanii vor mai multă Europă în următoarele domenii:

- justiție și securitate internă;
- imigrare și cereri de azil;
- ocupare și lupta împotriva sărăciei;
- reducerea inegalităților și coeziunea economică;

- problemele poluării și securității alimentare;
- afaceri externe, securitate și apărare.

Ei vor, în schimb, mai puțină Europă și mai puțină birocrație în domeniile vieții cotidiene și ale identității regionale.

Provocări și reforme într-o Uniune reînnoită

Trebuie să definim subsidiaritatea, în sensul a ceea ce ține de competența comunitară, de cea a statelor și de cea a colectivităților teritoriale, având grijă să respectăm cerințele transparenței, eficacității și solidarității între țările membre:

- o mai bună repartitie și definiție a competențelor: se pot restitui unele sarcini statelor membre, precum și încredința noi misiuni Uniunii. Pentru aceasta, va trebui să se țină seama de diferențele constituționale între state în materie de descentralizare și de competențe ale regiunilor și să existe garanția că noua repartitie nu va conduce la o extindere acaparatoare a competențelor Uniunii în detrimentul statelor membre;
- simplificarea instrumentelor Uniunii: trebuie să fie defrișat labirintul reglementărilor comunitare și să se găsească un echilibru mai bun între măsurile legislative și măsurile executive, între normele directe, legislațiile-cadru, recomandările fără constrângeri și recunoașterea reciprocă a normelor și practicilor;
- mai multă democrație și eficiență: trebuie să creăm un spațiu public european și să veghem asupra legitimității democratice a instituțiilor europene. Articulația puterilor între Consiliul European, Comisie, Parlamentul European și parlamentele naționale trebuie să fie regândită pentru a combina eficacitatea, transparența și credibilitatea față de cetățenii Europei.

Trebuie, de asemenea, să dotăm Europa cu o identitate coerentă în domeniul politicii externe, securității și apărării.

Spre o constituție pentru cetățenii europeni

Uniunea funcționează actualmente pe baza a patru tratate și a Cartei drepturilor fundamentale, ceea ce complică în mod inutil procesul decizional. Se impune o îmbunătățire care poate merge de la simpla integrare și asigurare a coerenței textelor existente până la o refacere în profunzime, care ar separa sarcinile fundamentale și alte dispoziții. Se mai ridică și alte probleme, cum ar fi procesul de ratificare și adeziune la Uniune, precum și la convenția drepturilor omului.

Dezbaterea asupra reformei instituționale radicale va ridica în mod obligatoriu problema adoptării la termen a unei Constituții europene.

Comentarii

Această declarație comună ridică enorm de multe întrebări. Cititorul versiunii integrale nu va putea, de altfel, decât să fie frapat de abundența întrebărilor care, mai mult decât răspunsurile, constituie fondul comun conceptual al conducătorilor europeni. Un lucru este sigur: Europa nu va putea funcționa cu 25 de țări sau mai multe cu procedurile empirice puse în aplicare de către cei șase membri inițiali ai clubului. Menținerea statu-quo-ului ar conduce în mod inevitabil la o implozie a Uniunii, provocată concomitent de imposibilitatea de a găsi un acord unanim asupra marilor probleme între națiuni, mult mai disparate decât altădată, și de paralizia birocratică sub o îngrămădire de texte de circumstanță care adaptează acquis-ul comunitar la situația noilor state membre.

Conștienți de faptul că trebuie revăzută de jos până sus arhitectura sistemului pentru a-i reda eficacitatea și legitimitatea, șefii de stat și guvern ai UE-15, precum și

cohortele de administrații naționale și de experți asociați tremură de îngrijorare în fața revizuirii posibile a prerogativelor și rentelor lor de poziție, care ar impune un sistem integrat, transparent și democratic. De altfel, nu poate exista în acest caz legitimitatea democratică a instituțiilor fără să apară și să crească, din punctul de vedere al puterii, „cetățeanul european” de negăsit până în momentul de față, care va revendica dreptul de a se implica mai mult în afacerile europene.

În spatele definirii obiectivelor, lucru destul de ușor de realizat, se ascunde practic o bătălie între puteri, a cărei soluționare este problematică.

Înghesușiți între obligația evidentă de a acționa și repulsia lor intimă de a desființa dosarul, conducătorii europeni, potrivit obiceiului lor, au decis să transfere pentru viitoarea Conferință interguvernamentală discutarea unui proiect astăzi inexistent. Pentru a pregăti acest proiect (pe care Comisia ar fi trebuit să-l aibă în sertar de multă vreme, dar pe care oricum nimeni nu i-l va cere), șefii de stat și de guvern au decis să încredințeze sarcina unei „Convenții asupra viitorului Europei”, prezidată de Valery Giscard d'Estaing, asistat de Giuliano Amato și Jean-Luc Dehaene ca vicepreședinți. Această convenție va trebui să țină seama îndeaproape de așteptările societății civile, căreia îi va fi deschis un spațiu de dezbateri.

După un deceniu de ezitări, timpul presează. Un apel la șefii de stat și de guvern, pe un ton alarmist, a fost redactat de către oamenii politici care au exercitat cele mai înalte responsabilități în țările lor și în construcția europeană.¹⁾ Mesajul lor este: „Astăzi, ceea ce am construit este în pericol”.

Pierre Bonnaure: „Futuribles”

1) Semnatarii acestui apel sunt: Giulio Andreotti, Raymond Bane, Cari Bilatt, John Bruton, Anibal Cavaco Silva, Jean-Luc Dehaene, Felipe Gonzalez, Ray Jenkins, Helmut Kohl, Michel Rocard, Jacques Santer, Helmut Schmidt, Franz Vranitzky.

4.2. Obiective și competențe

Indiferent de noua structură instituțională care va fi stabilită, mai întâi este nevoie să se clarifice obiectivele generale ale UE. În privința obiectivelor vizând **pacea și democrația** în sens larg, acordul este unanim. O serie de divergențe apar în cadrul procesului de stabilire a competențelor UE referitor la **politica externă și de apărare**, subsidiar primelor două obiective. Uniunea economică, monetară, fiscală și socială, corolarul prosperității comune, cuprinde obiective care pot fi realizate doar în timp, întrucât vizează o serie de schimbări structural-instituționale.

Stabilirea competențelor Uniunii pentru organizarea și reglementarea marilor rețele energetice, de transport și comunicații, pentru garantarea diferitelor tipuri de securitate pentru cetățeni (securitate alimentară, sanitară și a transporturilor); prevenirea poluărilor accidentale; reglementarea imigrației și azilului constituie un prim grup de probleme care necesită instituții funcționale la nivel comunitar.

Un alt clivaj problematic al competențelor UE se referă la posibilitatea **creării resurselor proprii cu caracter fiscal la nivel comunitar**. Aceste resurse ar permite asumarea unor responsabilități la nivelul UE și ar putea contribui la o ușurare pentru bugetele țărilor membre.

Ca și în cazul politicii externe și al apărării, este de presupus că nici **securitatea internă la nivelul UE** (lupta împotriva diferitelor forme de criminalitate internațională – trafic de stupefiante, ființe umane, organizații criminale etc.) nu va constitui un subiect de divergențe. Cu toate acestea, pot apărea anumite dispute în privința atribuirii concrete de competențe ale UE și în crearea instrumentelor polițienești și de justiție, precum și în supravegherea frontierelor externe, fără de care nu poate fi vorba de o entitate europeană unitară.

Deși există opinii potrivit cărora cele mai mari înfrângeri ale UE s-ar putea înregistra în domeniul social, potrivit mai multor sondaje de opinie, rezultă că cetățenii din țările membre ale UE **sunt mai degrabă de acord cu atribuirea de competențe mai mari pentru nivelul comunitar** în domeniile apărării, politicii externe și criminalității decât în domeniul social, care, după părerea acestora, este necesar să rămână un **atribut național**.

Cetățenii așteaptă, îndeosebi în domeniul social, ca mijloacele și instrumentele UE să fie complementare la efortul statelor membre, creând condiții pentru realizarea unor obiective stringente, cum sunt ocuparea forței de muncă și dezvoltarea sustenabilă. Convenția ar trebui să se elaboreze în strânsă legătură cu așteptările cetățenilor, astfel încât aceștia să simtă cât mai aproape efectul benefic al unei Europe Unite.

O soluție realistă privind competențele UE de apărare și politică externă presupune o lungă perioadă de tranziție, în care un palier executiv comun în domeniul respectiv nu ar beneficia de **poziția de monopol decizional**, iar statele membre **nu ar trebui să fie constrânse de votul majoritar**. Acestea par să fie cei mai adecvați temeni în care poate fi abordată o problemă națională pe cât de gingașă, pe atât de complexă. Extinderea atribuțiilor Uniunii pe plan internațional (politică externă și apărare) ar trebui să se concretizeze în acordarea unor mijloace diplomatice și militare care să consolideze conținutul politicii externe și a securității comune, pe parcursul unei perioade de tranziție, având în vedere următoarele aspecte:

- necesitatea apropierii, armonizării și coordonării politicii externe a statelor membre, în măsura în care aceasta va fi necesară, pentru ca Uniunea să-și îndeplinească funcțiile¹;
- crearea instrumentelor necesare pentru a valoriza efortul comun privind securitatea și apărarea, forța de intervenție, agenția armamentelor responsabilă cu marile programe de cercetare și

¹ Vezi Lamassoure Alain, "Rapport à la Convention Européenne", mai 2002.

de echipamente militare, un buget suficient pentru a putea fi înscris ca un capitol separat în bugetul Uniunii.

Uniunea nu va putea avea un rol important în relațiile internaționale fără astfel de mijloace și instrumente. În caz contrar, nu rămâne decât alternativa colectivă sau individuală între neutralitate sau dependență, ceea ce nu ar fi în concordanță cu ideea consolidării europene.

În condițiile lărgirii, competența Uniunii Europene trebuie înțeleasă nu doar ca o extindere de responsabilități subiacente nivelului european, ci și în sensul limitărilor care trebuie **impuse intervențiilor comunitare** în anumite domenii, considerate minore sau specifice statelor naționale sau altor entități substatuale. Delimitarea între competențe trebuie lăsată statelor, fără a se recurge la delimitări rigide de competență.

În acest sens, Uniunea trebuie să se ocupe de obiectivele generale ale protecției consumatorilor, ale sănătății publice, ale florei și faunei, și nu să reglementeze în detaliu regulile de igienă ce trebuie respectate în piețele volante sau să fixeze data la care se deschide vânătoarea.

Tot la fel, gestiunea piețelor agricole trebuie să intre în competența Uniunii, iar amenajarea rurală și combaterea poluării în agricultură, în prezent competențe partajate, ar trebui să aparțină în principal statelor sau regiunilor, inclusiv taxele și impozitele aferente acestora.

Remanierea construcției instituționale prezentate va necesita o serie de modificări și în privința alocărilor pentru bugetul comunitar, pentru cheltuielile de suveranitate/apărare, supravegherea granițelor externe, lupta împotriva criminalității internaționale, ajutor pentru țările terțe, lupta împotriva sărăciei și excluderii sociale. Aceste cheltuieli ar trebui să fie cu mult mai mari decât cheltuielile cu agricultura.

Invocarea principiului subsidiarității, în virtutea căruia Uniunea ar trebui să se ocupe numai de probleme care nu pot fi rezolvate la un nivel inferior, este de preferat să aibă loc doar în sensul limitării competențelor Uniunii și niciodată în cel al extinderii.

Asistența tehnică, administrativă și judiciară de largă cuprindere, fără de care ajutorul financiar nu poate fi eficient utilizat, va trebui instrumentată în cadrul unor competențe speciale pentru noile membre ale UE.

4.3. Structura instituțională

Școala federalistă a susținut încă de la început, în noile condiții generate de extindere, transformarea Comisiei într-un organ cu competențe similare cu cele ale unui guvern, Consiliul urmând să devină o a doua cameră.

O asemenea concepție este în prezent depășită, din cel puțin următoarele motive:

- ar fi nerealist să se creadă că singur guvernul comunitar ar putea hotărî în probleme extrem de importante, cum sunt apărarea și politica externă;
- guvernele țărilor și politicienii ar învinui cu ușurință guvernul respectiv, pentru toate nereușitele Uniunii, lipsindu-l de un sprijin popular, fără de care transformarea sa în executiv politic ar fi aleatoare;
- statele naționale ar depune eforturi uriașe pentru ca reprezentanții lor să intre în guvern, ceea ce ar genera manevre de culise interminabile, tensiuni și tergiversări.

Datorită posibilităților de conflicte pe care guvernul federal le-ar genera, în cazul în care i s-ar acorda competențe majore în exclusivitate, s-a făcut propunerea unei președinții a Uniunii care să nu stabilească singură orientările fundamentale, ci să le, propună Consiliului European și Parlamentului, care, la rândul lor, să poată asigura coerența pe ansamblu a politicilor și performanța guvernării. Un **Cabinet politic**, în interiorul Comisiei, format de 5 sau 6 personalități agreate de Consiliul European și de Parlament, ar urma să fie desemnat, după alegerile europene, în scopul reflectării voinței cetățenilor, în concordanță cu o procedură care îmbină participarea celor două instanțe supreme ale Uniunii. Cabinetul s-ar putea numi **prezidiu** sau **președinție colegială**, evitându-se posibile interpretări de hegemonie a statelor mari. O asemenea formulă instituțională, la cel mai înalt nivel comunitar, ar fi mai adecvată complexității și situației diferite din statele europene, față de alegerea unui singur președinte desemnat de Consiliul European sau ales de cetățenii UE. Totodată, s-ar putea asigura un anumit echilibru între statele mari și cele mici ale UE, între cele nordice și sudice, între noile țări membre și cele cu vechime în Uniune etc. Structura acestui prezidiu ar putea să fie o reflectare a diversității tendințelor politice dominante în statele membre.

Membrii prezidiului ar urma să reprezinte Uniunea în diferite instanțe internaționale în care acțiunea lor trebuie să se conformeze directivelor Consiliului, cărora le asigură președinția, pentru a pune capăt schimbărilor semestriale, dezvoltându-se o sinergie guvernamentală între Consiliu și Comisie.

Dorința pentru integrarea politică, în cadrul UE, este destul de răspândită printre cetățenii europeni. Cu toate acestea, există un procentaj al cetățenilor care manifestă reticențe serioase în problema respectivă.

O proporție de 67% din opiniile exprimate la nivelul UE este favorabilă unei politici externe comune, aceasta înregistrând valori mai mari în Grecia, Spania, Italia și mai mici în Anglia, Finlanda și Suedia (tabelul nr. 6).

Între instituțiile europene, Parlamentul se bucură de cea mai mare popularitate: 54% din europeni au încredere în această instituție. Urmează

apoi Curtea de Justiție a Comunităților (54%) și Comisia Europeană (53%), care, în ultimii ani, și-a îmbunătățit imaginea.

Pentru 52% din cetățenii Uniunii se impune necesitatea reformei instituționale, valori peste această mărime înregistrându-se în Danemarca (74%), Portugalia (71%), Grecia (70%) și Suedia (68%). Cea mai mare parte a electorilor europeni s-au pronunțat și în favoarea unei noi Constituții, deși în Danemarca și Finlanda numărul susținătorilor acesteia a fost relativ scăzut.

Tabelul nr. 6
Opinia europenilor privind mai multe instituții comunitare (%)

	Apartenența la Uniune este un lucru bun	Susținerea monedei unice euro	Favorabil unei politici de securitate și apărare comună	Favorabil unei politici externe comune
Belgia	60	81	79	70
Danemarca	61	55	59	57
Germania	59	62	79	74
Grecia	62	71	79	79
Spania	68	77	79	73
Franta	52	71	77	67
Irlanda	74	80	52	61
Italia	62	76	85	80
Luxemburg	53	89	88	78
Olanda	69	67	75	69
Austria	46	75	65	70
Portugalia	56	70	74	64
Finlanda	41	66	48	53
Suedia	43	51	50	53
Anglia	31	28	49	38
UE	55	63	73	67

Sursa: Eurobarometre no. 58, *Premiers resultats, Bruxelles – Commission Europeene, dec. 2002*, 27 p.; site internet: www.europe.eu.int/comm/public_opinion.

Alegerea directă a președintelui Comisiei este susținută de 40% din votanți, 28% preferând ca această alegere să se facă de către Parlamentul European și 14% dorind ca personalitatea care își asumă o asemenea funcție să fie numită de către șefii de stat și de guvern. Este important de subliniat că menținerea dreptului de veto al europenilor pentru a-și proteja interesele lor naționale este susținută de 53% din total votanți, ceea ce reprezintă un risc în demararea unor reforme reale.

Crearea președinției colegiale nu înseamnă o înlocuire a Comisiei. Toate țările membre ale UE doresc să fie reprezentate într-un organ a cărui funcție nu este în mod expres legată de interesele țării pe care o reprezintă, ci de

interesele comune. Nici o decizie a Comisiei căreia îi aparțin membrii prezidiului nu se va putea lua fără acordul colegiului prezidențial restrâns. În acest mod, va fi înlăturată una din consecințele cele mai de nedorit ale Tratatului de la Nisa, și anume imposibilitatea politică, recent constatată de către președintele Convenției, de a vota în cadrul unui colegiu în care membrii care provin din țările UE și care reprezintă o mică minoritate a populației Uniunii ar fi majoritari.

Președintele prezidiului și cei 4-5 vicepreședinți ai săi, cărora li s-ar putea conferi titlul de miniștri ai Uniunii, ar urma să asigure coordonarea activității comisiilor, garantând în mod independent, dar în legătură strânsă cu guvernele naționale și sub controlul Parlamentului, coerența ansamblului politicilor cu care se confruntă lărgirea și creșterea numărului de comisari.

Președintele va reprezenta Uniunea și va prezida un **Consiliu al Afacerilor Generale**, în competența căruia intră **coordonarea** de ansamblu, care, în prezent, este defectuoasă. În mod excepțional, președintele Uniunii ar putea prezida și **Consiliul Relațiilor Externe**, normal prezidat de către președintele care se ocupă cu politica externă, politica comercială, cooperarea pentru dezvoltare și cu acțiuni umanitare.

Vicepreședintele care se ocupă de uniunea economică și monetară ar urma să prezideze „Consiliul Ecofin” și ar fi înlocuitorul politic al Băncii Centrale. Activitatea acestuia poate fi extinsă și la domeniile financiar și fiscal, precum și la dezvoltarea regională și la dimensiunea decalajelor care despart noile țări membre de ceilalți membri ai UE.

Ceilalți vicepreședinți din prezidiu ar urma să se ocupe fiecare de următoarele mari domenii:

- apărare, armament, comunicații, spațiu și cercetare;
- drepturi fundamentale, securitate internă, supravegherea granițelor, azilul și imigrația;
- piața internă, concurența, politici de solidaritate în diferitele domenii de acțiune ale Uniunii.

Competențele miniștrilor/vicepreședinților trebuie propuse de către președinte și supuse aprobării Consiliului European și Parlamentului.

În cursul perioadei de tranziție, care ar putea avea o durată de 10 ani, orice inițiativă sau demers în domeniul politicii externe și al apărării nu poate fi luată de către prezidiu, fără aprobarea prealabilă a Consiliului Miniștrilor Naționali, cu dublă majoritate.

Prin asigurarea președinției diferitelor consilii reprezentative ale statelor și având posibilitatea de a se cere trecerea la vot cu dublă majoritate, UE ar dispune de mijloacele – care astăzi, din păcate, lipsesc – de a extrage din diversitatea și divergența punctelor de vedere naționale o politică satisfăcând interesele comune ale europenilor. În acest mod, se îndepărtează riscul de a vedea executivul european redus la rolul de secretariat. Pe de altă parte, cel

puțin în perioada de tranziție, problema suveranității statelor ar fi salvată pe seama formulei de **abținere constructivă sau de derogare**.

Existența prezidiului ar permite, de asemenea, rezolvarea problemei stânenitoare a președinției Uniunii, a lipsei de continuitate și vizibilitate care rezultă din rotația semestrială. Alegerea președintelui Consiliului European sau a diferitelor consilii de miniștri pentru o perioadă mai lungă ar înlătura dificultățile inerente oricărui cumul de lungă durată al funcțiilor naționale și europene, în sensul folosirii timpului și conflictului de interese. De aceea, fiind interesați de un sfârșit de carieră europeană, unii șefi de guverne par a susține ideea desemnării unei personalități care nu mai deține funcții naționale. O astfel de soluție ar genera mari dificultăți și ar avea ca efect **practicarea duplicării** la cei mai înalt nivel al sistemului, fiind o sursă de confuzie, dacă nu chiar de conflict, care, în prezent, există între înaltul reprezentant al Uniunii și comisarul cu relațiile externe. A pune în fruntea Uniunii două persoane prezidențiale concurente, cu profil identic, nu ar fi de natură să contribuie la eficiență, vizibilitate și democrație.

În cazul în care regulile șefilor de stat și de guvern nu se pot acomoda cu o președinție exterioară, este de preferat să se conserve o formulă ameliorată de președinție prin rotație decât să se asume riscul unei conduceri bicefale a Uniunii.

Susținătorii ortodoxiei comunitare și ai Europei statelor nu admit soluția președinției cu prezidiu. Pentru ei, soluția cea mai rezonabilă ar fi încredințarea președinției Consiliului European și a celei a Comitetului Afacerilor Generale, fără drept de vot, președintelui prezidiului; președinția consiliilor de miniștri ar urma să se atribuie vicepreședinților, în funcție de competențele lor de coordonare, cel puțin în ceea ce privește funcțiile de participare la executiv. O parte din susținătorii metodei comunitare consideră incompatibilă funcția de președinte al Consiliului European cu sarcina de a concilia interesele naționale și cea de președinte al Comisiei ca promotor al interesului general. Reunirea acestor două funcții pare să fie posibilă, întrucât ele sunt mai mult complementare și mai puțin contradictorii. Cu toate acestea, o serie de **riscuri de incoerență** ar putea să rezulte din confruntarea celor doi președinți rivali.

Ideea unei președinții unice, dar colegiale, a Uniunii a fost lansată în februarie 2002 de către Robert Toulemon, președintele Asociației Franceze de Studiu pentru Uniunea Europeană, și, ulterior, a fost preluată și de către alți reprezentanți ai țărilor membre UE.

Consiliul ar continua să participe la funcția executivă cu prerogative ce pot varia în funcție de subiect. Astfel, acordul prealabil ar fi cerut pentru cele mai importante decizii, ca procedură de control a posteriori pentru ceilalți. Funcția legislativă a Consiliului ar fi exercitată respectându-se regulile transparenței care se impune în astfel de situații. Toulemon consideră că distincția care se dorește a fi făcută între funcțiile legislative și executive ale

Consiliului ar putea justifica faptul că diferitele formații legislative își aleg președintele dintre membrii lor.

O altă soluție mai pe înțelesul cetățenilor și în conformitate cu principiul separării puterilor ar consta în instituirea, pentru funcția legislativă, la diferite consilii de miniștri, a unei Camere a Statelor, a cărei compoziție ar putea fi lăsată la libera apreciere a fiecărui stat care ar dispune de un singur vot, după **regula simplă a dublei majorități** (a statelor și a populației).

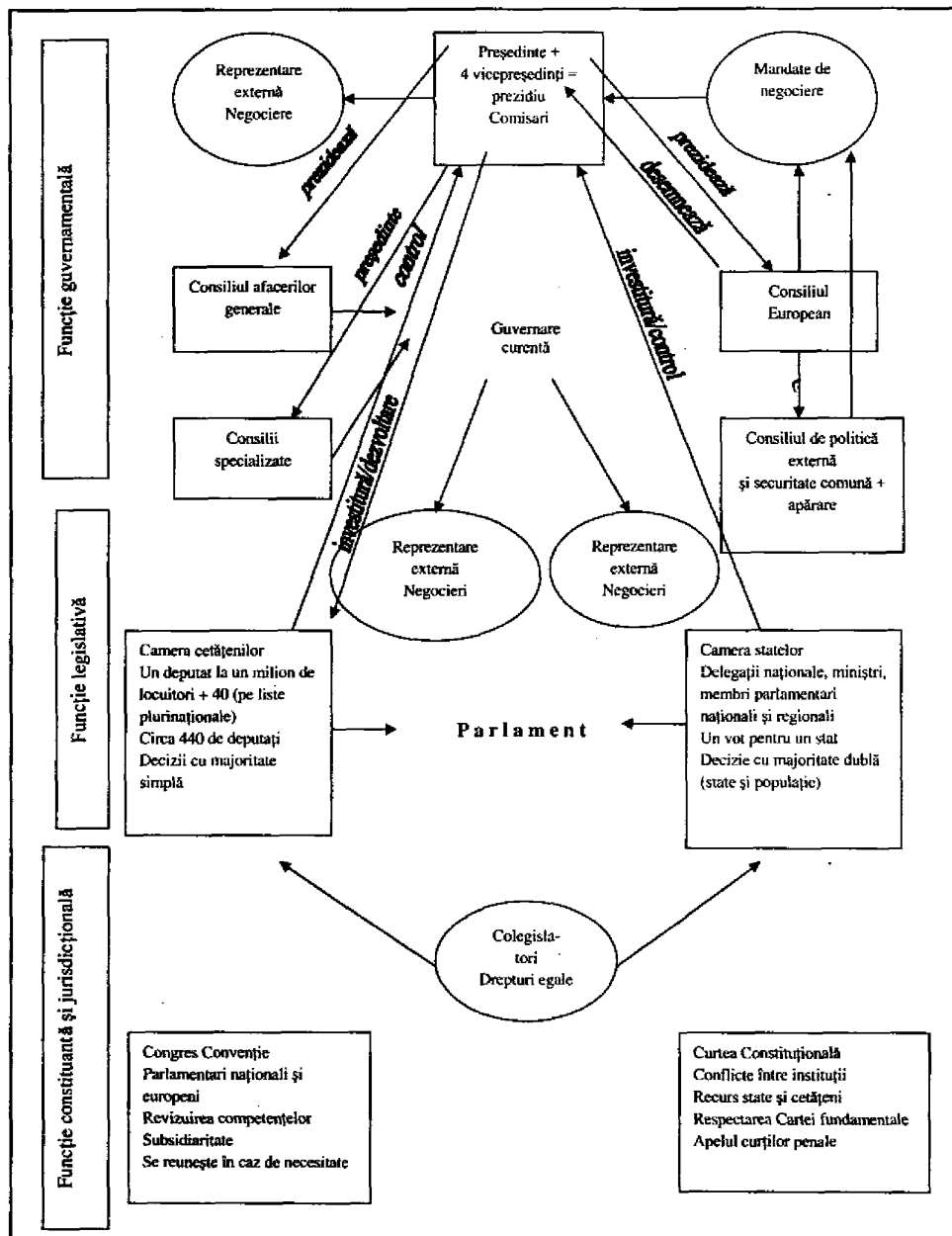
În cazul în care Uniunea ar avea 30 de membri, regula unanimității trebuie **să fie în întregime abandonată** și înlocuită cu două dispoziții care să asigure echilibrul între state de mărimi diferite și să salveze partea esențială a suveranității: pe de o parte, dubla majoritate (simplă sau cu două treimi) a statelor și populațiilor reprezentate și, pe de altă parte, posibilitatea pentru statele aflate în minoritate să obțină derogări, în condiții riguros stabilite. Regula dublei majorități, care a fost apărută de Michel Barnier, în numele Comisiei, a fost înlăturată la Nisa pentru că dezechilibra paritatea cu Germania. Acest principiu are totuși meritul clarității și adaptabilității la extinderile succesive ale UE, răspunzând „bunului simț” și fiind înțeleasă de toți.

Dubla majoritate reprezintă un element important al **democratizării și transparenței**, care ar trebui aplicat în toate instanțele reprezentative ale statelor, mai ales într-o eventuală cameră a statelor în care fiecare delegat dispune de un singur vot.

Controlul asupra executivului ar putea fi realizat de către prezidiu și comisari, ceea ce este suficient pentru problemele care sunt adresate Parlamentului. În cazul în care, totuși, s-ar dori menținerea unei posibilități de cenzură din partea Parlamentului, apare logic ca executivul să poată fi dizolvat, după ce eventual a fost obținut acordul Consiliului European. În această ipostază, dispozițiile ar trebui astfel elaborate încât să se poată respecta calendarul de formare a executivului după alegerile europene.

Executivul ar trebui să preia Programul Uniunii pentru cinci ani privind mandatele executive și parlamentare, cu acordul din partea Consiliului Afacerilor Generale, compus, de preferință, din miniștri specializați sau, pentru statele care refuză această formulă, din miniștri ai afacerilor externe. Acest program trebuie supus spre aprobare Consiliului European și Parlamentului sau unui Congres al Parlamentului European și al parlamentelor naționale, a cărui convocare, la intervale relativ mari de timp, ar fi de preferat. Participarea parlamentelor naționale la viața Uniunii ar putea fi, de asemenea, întărită prin prezența de delegați ai parlamentelor la Consiliul European, constituiți în formație legislativă sau într-o eventuală **cameră a statelor**.

Schema constituțională pentru o Uniune Europeană bazată pe dubla legitimitate democratică a cetățenilor și statelor

Sursa: "Futuribles" nr. 282, janvier 2003, p. 24.

Îmbunătățirea democratizării Uniunii s-ar putea realiza și prin schimbarea modului în care se alege Parlamentul European, generalizând scrutinul proporțional în circumscripții care nu au un anumit număr de participanți (de exemplu, 5 milioane). Pentru a favoriza **formarea partidelor politice europene** care prezintă alegătorilor programe europene, ar fi bine dacă s-ar da un al doilea buletin de vot alegătorilor, care să le servească alegerii unei anumite fracțiuni a Parlamentului (între 5 și 10%), pe **liste obligatorii transnaționale**. Efectivul Parlamentului ar trebui să fie de cel puțin 500 de membri, adică un deputat la 1 milion de locuitori, și de 20-40 de aleși pe listele transnaționale.

Instituirea **referendumului** de inițiativă populară, la cererea unui număr semnificativ de cetățeni provenind dintr-un număr semnificativ de țări, ar conduce la consolidarea unei democrații participative la toate nivelurile. S-ar putea să vină și timpul când cetățenii vor dori să aleagă chiar și organismul executiv al Uniunii. În opinia unor specialiști, alegerea unei președintii colegiale ar fi mijlocul cel mai bun de a evita o alegere falsificată prin naționalitatea candidaților. La sfârșitul perioadei de tranziție, structura executivului și modul său de desemnare va trebui revizuite, ținând seama de caracterul puternic evolutiv, în prezent și în perspectivă, al construcției europene.

Schema prezentată de specialistul francez Toulemon încearcă să răspundă unor preocupări fundamentale în materie de reformă instituțională a UE, menținând rolul executivului de a face propuneri și a impulsiona procesele, deciziile principale continuând să rămână de competența consiliului localizat la nivelul miniștrilor sau șefilor de guvern.

Schema propusă are ca principale modificări **generalizarea dublei majorități** în organele reprezentative ale statelor care se bucură de o încredere dublă, atât din partea statului, cât și a popoarelor.

O Europă cât mai apropiată de cetățeni, în concepția celor care susțin rolul major al guvernelor naționale, trebuie să se asigure că executivul la nivel comunitar nu va putea lua măsuri care să nu întrunească acordul majorității guvernelor respective. Această cerință conduce la configurarea unei Uniuni cu un executiv responsabil și posibil de a fi ales într-o perioadă de perspectivă prin votul universal al popoarelor care fac parte din Uniune. În acest fel, obținerea majorității statelor pentru fiecare decizie a Consiliului European și a Camerei statelor garantează pentru statele de mici dimensiuni că nu le-a fost ignorată voința, iar statelor de mari dimensiuni că nu sunt blocate de un egalitarism lipsit de legătură cu realitățile fiecărei situații concrete.

Îndepărtarea riscului de a avea o Comisie numeroasă și prea națională, de a diminua autoritatea Comisiei este realizabilă prin însăși existența în cadrul Comisiei a cabinetului politic. Caracterul colegial al prezidiului ar permite o reprezentare echilibrată a tuturor statelor (mari, mijlocii și mici), a bărbaților și a femeilor, a țărilor din nordul Europei și a celor din sud, a diferitelor orientări

politice. Fără a intra în opoziție, susținătorii controlului eficient al subsidiarității ar găsi o satisfacție în recunoașterea unei părți legislative paritare în Camera statelor. Implicarea mai mare a parlamentelor naționale în treburile Uniunii ar fi realizabilă prin asigurarea posibilității de a participa la Camera statelor și convocarea periodică a Congresului Parlamentelor sau a Convenției. Ar fi, de asemenea, posibil ca parlamentarii europeni să obțină deplina recunoaștere a funcției lor de **colegislatori**, la egalitate cu Consiliul, eventual transformat în Camera statelor, precum și de votanți ai părții de „încasări” din bugetul comunitar. Regiunile europene ar putea obține statutul de parteneri ai Uniunii și posibilitatea de a fi reprezentate în una din camerele legislative.

4.4. Procedura constituantă și diferențierea în integrare

Potrivit opiniei specialiștilor implicați în reforma instituțională a Uniunii, se pot desprinde trei forme de diferențiere în ceea ce privește intensitatea integrării, experimentate într-un fel sau altul. Este vorba de:

- cea mai **radicală formă**, care se referă la refuzul Tratatului, a pactului constituțional sau a eventualei constituții (cazul Norvegiei și Elveției);
- refuzul de a accepta **un anume capitol** al Tratatului;
- refuzul de a participa la un demers sau **acțiune punctuală** dorită de către majoritate.

Dilema constituție/pact constituțional ar putea rămâne doar în pian teoretic, fără nici un alt impact, în cazul în care nu ascunde o opțiune fundamentală privind procedura viitoare de aprobare și intrare în vigoare a textelor de bază care definesc obiectivele, competențele instrumentelor și instituțiile destinate să deservească aceste obiective. În acest sens, putem distinge două opinii diametral opuse: **opinia tradiționalistă** care reclamă **unanimitatea**, fie că este vorba de semnarea la termen a Conferinței interguvernamentale prevăzute pentru 2004 sau de ratificarea parlamentară sau populară. Cealaltă opinie, împărtășită de cei mai îndrăzneți și realiști, consideră că **regula unanimității constituante nu își găsește locul** într-o Uniune chemată să reunească peste 30 de state diferite ca mărime, capacitate și istorie.

Este important de semnalat că problema votanților minoritari a apărut chiar în cursul ratificării Tratatelor de la Maastricht, Amsterdam și Nisa, fiind soluționată prin **derogări** și acceptată pentru statele minoritare în tratatele inițiale (Anglia, Danemarca) sau în timpul unei renegocieri urmate de un al doilea referendum (Danemarca). Poate fi menționat și cazul Irlandei, unde s-a organizat al doilea referendum, după ce s-a dat cetățenilor asigurarea ambiguă că un tratat care organizează o apărare comună nu afectează neutralitatea tradițională a țării lor.

Reforma instituțională a UE are în vedere și varianta modificării procedurii de revizuire și a stipulării potrivit căreia noul Pact constituțional să poată intra în vigoare din momentul în care majoritatea statelor (reprezentând două treimi din populația Uniunii) au ratificat pactul respectiv. Celorlalte state li s-ar putea propune un statut de **asociat** cu garanția participării lor la piața unică și uniunea monetară, în condițiile respectării regulilor acestora. Și de această dată, poate fi adusă obiecția că, în cazul modificării procedurii, este nevoie de unanimitate. Evident, această obiecție se poate soluționa numai pe baza unei voințe politice comune. Istoria Europei arată că o minoritate relativ redusă nu poate, pe termen lung, obstrucționa voința unei majorități, chiar și în cazul unor importante probleme constituționale. Din acest motiv este **probabilă recunoașterea dreptului de retragere din Uniune** pentru o țară care este în dezacord total cu orientările sale, prin facilitarea acordului de a modifica, în sens majoritar, procedura de revizuire.

Procedura de revizuire sau de a obține un acord cuprinzător asupra obiectivelor sau transferurilor corespunzătoare de competențe (de exemplu, în materie de apărare) este mai dificil de realizat. **Calea unor derogări negociate** pare să fie mai realistă și mai conformă cu interesele Uniunii decât cea, încă neexperimentată, a **cooperărilor întărite**. Această cale permite statelor care sunt în dezacord cu majoritatea să rămână doar în sfera anumitor forme și politici integraționiste, cum este cazul uniunii monetare. Pe cale de consecință, cei care nu participă vor pierde și dreptul de a vota în instanțele reprezentative ale statelor. În acest fel, s-ar putea încredința unei instanțe compuse din parlamentari naționali și europeni misiunea de a adopta competențele Uniunii, fără a fi necesară recurgerea la dificila procedură de revizuire, implicând ratificările naționale. Congresul sau Convenția, care nu va trebui să fie convocate cu o periodicitate anume prestabilită, ar putea, de asemenea, să asigure controlul politic al respectării principiilor subsidiarității și proporționalității.

Majoritatea specialiștilor consideră că, într-o Uniune Europeană lărgită, regula unanimității ar fi sinonimă cu neputința, îndeosebi în ceea ce privește afacerile externe și apărarea, unde eficiența necesită rapiditatea deciziei. În schimb, apare rezonabil să se recunoască dreptul fiecărui stat, cel puțin în perioada de tranziție, de a nu se asocia la un demers sau acțiune hotărâtă de majoritate.

Schița prezentată pentru reforma instituțională a UE reflectă concepția „**federației de state-națiuni**”, propusă de Jacques Delors și apoi preluată de Jacques Chirac, Lionel Jospin și chiar de Joschka Fischer.

Având în vedere dubla legitimitate pe care ar trebui să se întemeieze o Uniune care reunește state naționale și plurinaționale (Belgia, Spania, Anglia), federația de state naționale și de cetățeni este o formulă instituțională mai adecvată. Confruntarea de peste o jumătate de secol dintre tezele federaliste și

confederaliste ar trebui să se finalizeze printr-un consens care să apropie diferitele poziții comunitare și interguvernamentale, chiar cu prețul de a menține rolul politic internațional al Europei Unite la dimensiuni modeste. Cea mai potrivită soluție care ar fi de urmat este asocierea în mod coerent a cerințelor de eficacitate și transparență cu nevoia de vizibilitate europeană în interior și exterior, îmbinarea în timp a persistenței sentimentului național și a tradițiilor structuri naționale cu activitatea viitoare a Uniunii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- [1] O'DRISCOLL J.; RIZZO M. [1996], *The Economics of Time and Ignorance*, Basil Blackwell, London.
- [2] LACHMANN L. [1978], *Capital and Its Structure*, Sheed Andrews and McNeel, Inc., Kansas City, 2nd edition.
- [3] GARROUSTE P. [1994], „Cari Menger et Friedrich A. Hayek à propos des institutions: continuité et rupture”, *Revue d'Economie Politique*, 104(6) nov.-dec. [1995], *L'origine et l'évolution des institutions, pour un dialogue entre C. Menger et T. Veblen*, în Basle M.; Dufourt D., Heraud J.A.; Perrin J. (eds.), „Changements Institutionnels et changements techniques-evaluation, droits de propriété intellectuelle et system national d'innovation”, Edition du C.N.R.S.
- [4] BOETTKE P.; PRYCHITKO D., [1994], *The Mure of Austrian Economics*, Edward Elgar.
- [5] LACHMANN L. [1994], *On the Economics of Time and Ignorance*, în Boettke P.; Prychitko, D. (eds.), „The Market Process Essays in Contemporary Austrian Economics”, Edward Elgar.
- [6] LACHMANN L. [1970], *The Legacy of Max Weber*, Heinemann, London, pp. 68, 75, 80.
- [7] O'DRISCOLL, J.; RIZZO, M. [1966], *The Economics of Time and Ignorance*, Basil Blackwell, London, p. 6.
- [8] LANGLOIS R. [1993], *Orders and Organizations: Toward an Austrian Theory of Social Institutions*, în Caldwell, B.J.; Boehm, St. (eds.), „Austrian Economics: Tensions and New Directions”, Dordrecht, Kluwer Academic Publications.
- [9] NORTH D. [1991], *Institutions*, „Journal of Economic Perspectives”, Vol. 5, No. 1.
- [10] SCHOTTER A. [1981], *The Economic Theory of Social Institutions*, Cambridge University Press, New York.
- [11] MIROWSKI P. [1987], *The Philosophical Basis of Institutional Economics*, „Journal of Economic Issues”, No. 3.
- [12] COMMONS J.R. [1934], *Institutional Economics. Its Place in Political Economy*, Macmillan Company, p. 390.

- [13] RUNDE J. [1988], *Subjectivism, Psychology and the Modern Austrians*, în Earl P. (ed), „Psychological Economics Development, Tensions, Prospects”, Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, Lancaster, p. 109.
- [14] NELSON R.; WINTER S. [1982], *An Evolutionary Theory of Economic Change*, The Belknap -of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.
- [15] BOETTKE, P. [1998], *Rațional Choice and Human Agency in Economics an Sociology: Exploring the Weber – Austhan Connection*, în Herbert Giersch (ed.) „Merits and Limits of Markets”, Berlin, Springer, pp. 56. 57.
- [16] HODGSON G.M. [1994], *The Return of Institutional Economics*, în Smelser & Swedberg (ed.), „The Handbook of Economic Sociology”, Princeton University Press.
- [17] VEBLEN T. [1904], *The Theory of Business Enterprise*, coll. „The writings of T. Veblen”, Augustus M. Kellay, Clifton, 1975; [1906]; *The Place of Science in Modern Civilization*, în The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays”, N.Y., The Viking Press; [1919], *The Limitation of Marginal Utility*, în „The writings of T. Veblen”, ed. by W.C. Mitchell, Augustus M. Kellay, bookseller, N.Y., 1964.
- [18] COMMONS J.R., [1924], *The Legal Foundation of Capitalism*, The Macmillan Company; [1934], *Institutional Economics, Its Place in Political Economy*, Macmillan Company; [1950], *The Economics of Collective Actions*, The University of Wisconsin, 1970.
- [19] RAMSTAD Y., [1990], *The Institutionalism of J.R. Commons: Theoretical Foundation of a Volitional Economics*, „Research in the History of Economic Thought and Methodology”, Vol. 8.
- [20] BALANDIER G. [1999], *Préface à Douglas M.*, „Comment pensent les institutions”, La Decouverte M.A.U.S.S., Coll Recherches, p. 19.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 6-7/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**PROCESE, FENOMENE
CARACTERISTICE ȘI TENDINȚE
ALE CIRCULAȚIEI FORȚEI DE
MUNCĂ ÎN ROMÂNIA**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
„PROCESE, FENOMENE CARACTERISTICE ȘI TENDINȚE ALE
CIRCULAȚIEI FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA”,
realizată de
Institutul de Economie Națională
în cadrul
Programului național de cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
„**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană și fundamentarea restructurării economiei României
în contextul tranziției spre o nouă Europă**”.

Contract 155/2001

Autori:
dr. Steliana PERTȚ
dr. Valentina VASILE
Raluca NEGRUȚ
Petru MAZILESCU

CUPRINS

Precizări preliminare.....	321
Partea I MIGRAȚIA INTERNĂ.....	324
Capitolul 1. POPULAȚIE ȘI MIGRAȚIE INTERNĂ.....	326
1.1. <i>Populația totală</i>	326
1.2. <i>Structura populației pe grupe de vârstă</i>	327
1.3. <i>Migrația internă. Dimensiuni. Intensitate. Tendințe</i>	328
1.4. <i>Structura migrației interne</i>	330
Capitolul 2. FLUXURILE MIGRAȚIEI INTERNE.....	334
2.1. <i>Evoluția populației pe medii</i>	334
2.2. <i>Aspecte generale privind fluxurile migrației interne</i>	335
2.3. <i>Migrația regională</i>	337
Capitolul 3. CONCLUZII. PROPUNERI.....	343
Partea a II-a MIGRAȚIA EXTERNĂ.....	347
Capitolul 4. MIGRAȚIA EXTERNĂ – UN PROCES MULTIDIMENSIONAL, EVOLUTIV.....	347
4.1. <i>Conținut/sferă de cuprindere</i>	347
4.2. <i>Cadrul instituțional al liberei circulații a persoanelor și a forței de muncă</i>	353
Capitolul 5. VOLUMUL ȘI INTENSITATEA MIGRAȚIEI EXTERNE. ROMÂNIA ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL.....	369
5.1. <i>Migrația externă totală</i>	369
5.2. <i>Imigrații – o forță de muncă tot mai necesară pentru țările dezvoltate ale lumii</i>	373
5.3. <i>Emigrații – un cadou prea costisitor, oferit celor și așa mai bogați</i>	384
5.4. <i>Repatriații – avantaj sau pierdere pentru țara de origine?</i>	390
5.5. <i>Azilanții și refugiații – segment „conjunctural” al migrației internaționale</i>	392
Capitolul 6. PARTICULARITĂȚI SOCIO-DEMO-ECONOMICE ALE EMIGRAȚIEI DIN ROMÂNIA.....	396
6.1. <i>Caracteristici ale fluxurilor de emigrație</i>	396
6.2. <i>Tendințe</i>	407
Capitolul 7. EFECTE. DILEME ȘI PARADOXURI ALE MIGRAȚIEI EXTERNE.....	409
7.1. <i>Migrația externă – între speranță și scepticism</i>	409

7.2. <i>Efecte economice contradictorii</i>	413
7.3. <i>Concluzii. Întrebări</i>	422
ANEXE	426
Bibliografie	456

Precizări preliminare

Obiectivele fazei a doua/2002 a proiectului CERES 2.7 au fost în principal următoarele:

- analiza-diagnostic pe cât posibil, în condițiile informației statistice existente, prin folosirea indicatorilor stabiliți în faza I a proiectului, atât pentru circulația internă a persoanelor și a forței de muncă, cât și pentru cea externă (emigrație, imigrație, repatriere etc.). Menționăm din start că acest obiectiv a putut fi realizat doar parțial, întrucât multe din informațiile necesare nu sunt disponibile și/sau, atunci când sunt stocate „undeva”, accesul a fost dificil, practic imposibil.
- evaluarea volumului circulației persoanelor/forței de muncă, a principalelor caracteristici demo-economice, sociale, culturale, educațional-formative etc. ale persoanelor migrante; identificarea, pe aceste fundamente, a înclinației/disponibilității spre migrație a diferitelor categorii de populație migrantă;
- analiza sensului fluxurilor migratorii, cu surprinderea unor momente de inflexiune, de modificare fie a sensului fluxurilor ca atare, fie a intensității acestora, fie a ambelor. Am încercat astfel să identificăm, în diferite etape, factorii generatori, dar și riscurile induse de o circulație internă „forțată”, precum și cele care derivă din risipa de capital uman pe calea migrației externe în principal.
- analiza structurii populației migrante. Avem în vedere structuri demografice (bărbați, femei, grupe de vârstă), educațional-formative (niveluri de educație și formare profesională), precum și structuri pe care le-am numit economice, luând în considerare zonele/regiunile de plecare și, respectiv, de sosire. Am identificat, cu deosebire în a doua parte a anilor '90, așa-numita „migrație de reîntoarcere”, cu o puternică notă de *migrație de subzistență* în ceea ce privește mișcarea migratorie internă.

Studiul este structurat în două părți. **Partea I** este dedicată analizei **mișcării migratorii interne**. Analiza se extinde pe o perioadă de 30 de ani, 1970-2000, deoarece am considerat că aceasta este perioada în care mișcarea migratorie internă a fost puternică, suferind dintr-o dată deplasări de mare amplitudine, cu relevanță în egală măsură economică și socială. Menționăm, de asemenea, că, în fapt, studiul privește mișcarea persoanelor, și nu exclusiv a forței de muncă, aceasta din urmă fiind inclusă în prima. În al doilea rând, subliniem faptul că, în condițiile cunoscute, analizate în proiectul anterior, criteriul de bază avut în vedere a fost „schimbarea domiciliului”, ceea ce poate fi în unele cazuri mai mult decât migrația pentru muncă (femeile în vederea

căsătoriei), iar în altele mai puțin, dacă ținem seama că, din punctul de vedere al mișcării interne, potrivit legislației în vigoare, mișcarea pentru muncă în perimetrul a 30-50 km, fără schimbarea domiciliului, nu este considerată migrație. De altfel, acest sistem funcționează în multe dintre țările membre UE și OECD.

Partea a II-a este focalizată pe analiza **migrației externe**. Ca și în primul caz, am încercat să depășim – în măsura în care datele disponibile o permiteau – limitele unor astfel de studii realizate până în prezent. Din păcate, multe din intențiile noastre – prezentate ca indicatori în faza I – nu au putut fi finalizate, informația necesară fiind cu totul insuficientă scopului propus. Dar, dincolo de aceste dificultăți de ordin informațional, atragem atenția asupra a trei elemente. Primul dintre acestea se referă la faptul că studiul nostru privește doar așa-numita migrație externă controlată. Migrația necontrolată, fie că este vorba de imigrație, fie că este vorba de emigrație, nu este luată în calcul. Se pot face doar estimări globale, riscante, care, de regulă, sunt destinate a crea într-o zonă teritorială o anumită opinie și/sau atitudine. Al doilea element de care nu putem face abstracție ține de faptul că unele țări europene dezvoltate sunt în curs de a-și modifica legislația referitoare la imigrație. Se urmăresc concomitent două ținte:

- a) combaterea imigrației clandestine, necontrolate, desfășurate pe axa est-vest (apreciată, de pildă, în Germania la 500 mii de persoane în fiecare an). Așa, de exemplu, guvernul italian și-a completat legislația privind emigrația prin adoptarea de către parlament a unui decret-lege care va permite reglementarea statutului emigranților din afara spațiului comunitar care lucrează în prezent la negru pe teritoriul Italiei;
- b) atenuarea efectelor *îmbătrânirii demografice* a populației UE, prin deschiderea și încurajarea migrației forței de muncă tinere, bine pregătite profesional din țările din est.

În raportul pe 2002 al Comisiei Europene asupra situației sociale în Uniunea Europeană se arată că: „...una dintre chestiunile cele mai dezbătute este posibilitatea ofertei de mărire a imigrației pentru a rezolva problema îmbătrânirii populației în Europa și viabilitatea sistemului de pensii”. Dar chiar și așa, potrivit estimărilor altor experți europeni, populația UE-15 nu va crește în mod semnificativ la orizontul 2005 decât cu 1,8%, comparativ cu 1,4% în prezent, ceea ce înseamnă un aport de 1,2 milioane de persoane. Ca atare, se precizează în raport: „Imigrația poate contribui la asigurarea forței de muncă, dar, în același timp, nu poate opri fenomenul de îmbătrânire demografică”.

Caseta nr. 1: Numărul imigranților în UE

Imigranții din afara UE reprezentau în anul 2000 aproximativ 3,5% din populația Uniunii, adică 13 milioane de persoane, dintre care 2,3 milioane turci, 2,3 milioane originari din Africa de Nord, 1,9 milioane din fosta Iugoslavie. În 1985, imigranții reprezentau 8,4 milioane de persoane, adică 2,3% din populația totală.

Sursa: Raportul CE pe anul 2002 asupra situației sociale din Uniunea Europeană, Bruxelles, 2002.

Din această perspectivă, în ciuda proclamării principiului „liberei circulații a forței de muncă”, mișcarea pentru muncă a persoanelor din țările candidate rămâne, dincolo de o declarație politică de intenție, *selectivă și discriminatorie*. În fond, acesta este un mecanism de acoperire a cererii de forță de muncă tinere, de înaltă competență din țările din est, dispusă – în lipsa oportunităților de a munci în propria țară – să accepte *condiții discriminatorii de plată și muncă* pe piața internă a UE, care, prin numeroase documente ale UE, este portdrapelul „egalității de șanse și tratament” (!). Rădăcina răului, dacă ne putem exprima așa, se găsește însă în țările de plecare, care își irosesc cea mai valoroasă resursă, cea umană. În legătură cu aceasta, ni s-au părut semnificative opiniile domnului Wilfried H. Lang, observator economic pentru Europa de Sud-Est, care, referindu-se la „exportul” de forță de muncă din România, menționa: „România face greșeli economice fundamentale. În loc să se preocupe de crearea de locuri de muncă corespunzătoare pentru specialiștii și personalul calificat pe care îl are în țară, în vederea exportului de produse finite create de aceștia, ea *exportă în mod gratuit* materia cenușie existentă, adică face cadou țărilor occidentale tot ce are mai valoros și util” (Interviu, *România liberă*, 26 septembrie 2002).

Al treilea element, cu părți pozitive, dar și negative și cu o serie de riscuri, rezidă în încercarea susținută a guvernului român, prin instituțiile sale specializate (MMSS, Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă în Străinătate), de a reglementa mai bine statutul forței de muncă din România care lucrează temporar în străinătate. Informațiile care circulă, de regulă, prin mass-media nu sunt întotdeauna încurajatoare, sub numeroase aspecte. Oricum, acestea sunt contradictorii, iar transparența organelor abilitate în acest domeniu este suficient de opacă.

Partea I

MIGRAȚIA INTERNĂ

Prăbușirea sistemului comunist și, ca urmare, deschiderea României către lume aduc schimbări profunde în sistemul economic și social, reverberațiile acestei perioade resimțindu-se puternic, pe planuri multiple. Aflate la început de drum, fără a avea experiența și maturitatea deplină necesară acestui pas de mare anvergură – cu tot ce implică tranziția de la economia de comandă la cea de piață – noile realități determină apariția mai mult sau mai puțin spontană a convulsiilor în plan social.

Debutul procesului de trecere de la economia centralizată la cea de piață a antrenat schimbări majore, care s-au succedat cu repeziciune, fiind caracterizate prin asimetrii și divergențe. Redimensionarea arhitecturii societății românești – marcată de o lungă perioadă de declin economic – a conturat o evoluție interesantă a mișcării populației atât în interiorul, cât și în exteriorul granițelor naționale, ca dimensiuni, fluxuri și sensuri ale acestora, intensitate și structură. În această parte a lucrării ne propunem să surprindem cât mai bine, cât mai aproape de realitate fluxurile migrației interne ca volum, dar mai ales sensurile acestora pe o lungă perioadă, care oricum depășește tranziția propriu-zisă.

Una dintre cele mai importante probleme ridicate de cercetarea circulației persoanelor și a forței de muncă o constituie definirea actului migratoriu propriu-zis, în condițiile în care, astăzi, mișcările teritoriale de populație sunt atât de frecvente, realizate în sensuri, zone, profesii/ocupații, vârste etc. diferite.

Caseta nr. 2: Concepte

Migrație – forma principală a mobilității geografice, constând în schimbarea definitivă a domiciliului stabil.

Mișcare migratorie – parte din mișcarea totală a populației care se datorează migrației, cealaltă fiind mișcarea naturală.

Migrație internă – migrație care are loc în cadrul granițelor aceluiași stat.

Sursa: Vladimir Trebici – Mică enciclopedie de demografie, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.

Nota definitivă a conceptului de mișcare migratorie internă utilizat în prezent este schimbarea domiciliului, care poate avea loc în interiorul unei localități (județ, de exemplu), între județe, intra și interregional.

Caseta nr. 3: Unele precizări privind unitățile administrative

În România, unitățile administrative de bază sunt *comunele* (rurale) și *orașele* (orașe simple sau municipii). În componența acestora intră, de regulă, mai multe unități de habitat, localități (sate sau orașe). Astfel, în 2001, cele 16.073 de localități ale României erau grupate în 2.686 de comune, 265 de orașe și municipii. Prima categorie de localități formează *mediul rural*, cea de a doua, *mediul urban*. Nu va fi deci considerată migrație schimbarea domiciliului în interiorul unei localități sau dintr-o localitate în alta, ambele din aceeași comună sau același oraș. **Face excepție de la regulă municipiul București, unde, începând cu 1992, trecerea dintr-un sector în altul este înregistrată ca migrație. Acest din urmă aspect este bine de reținut, întrucât introducerea practicii respective a modificat valoarea indicilor de migrație.** Tot așa s-a întâmplat în 1968, an din care datează (cu mici corecții) actuala împărțire administrativă a României, dat fiind faptul că atunci s-a redus substanțial numărul comunelor și, astfel, o serie de mișcări de populație nu au mai fost contabilizate ca migrații.

Sursa: Traian Rotariu, Elemer Mezei – „Aspecte ale migrației interne recente din România”, Sociologie românească, no. 3, 1999.

Capitolul 1. POPULAȚIE ȘI MIGRAȚIE INTERNĂ

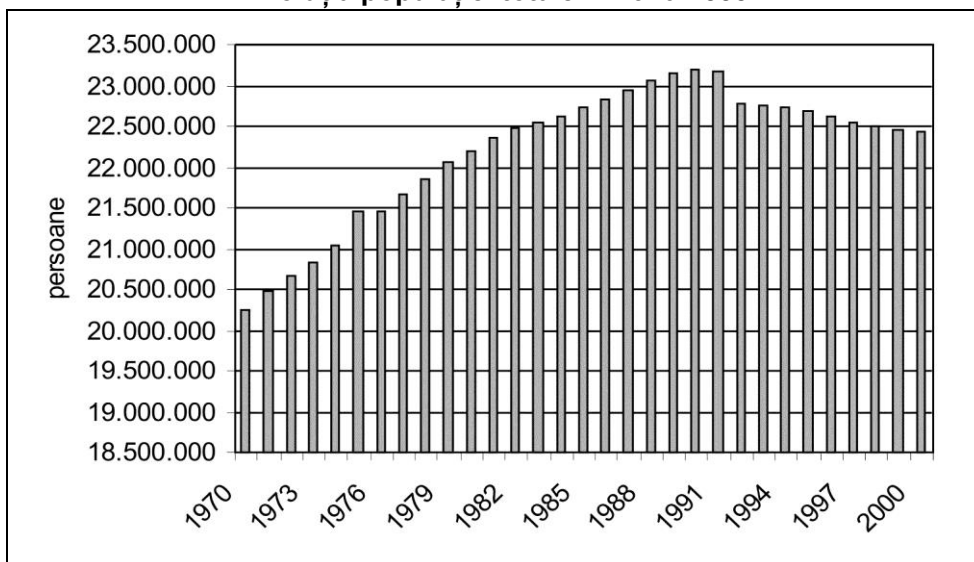
Relația populație-economie este deosebit de complexă și se datorează faptului că evoluția numărului și structurii populației este numai unul dintre elementele sub înrâurirea cărora se formează și acționează factorii creșterii economice.

1.1. Populația totală

În ansamblu, în perioada analizată, populația totală a României a înregistrat o tendință de creștere de la 20,25 mil. de persoane în 1970 la 22,43 mil. de persoane în anul 2000, acesta reprezentând un spor de aproximativ 11% față de anul de bază. Privită însă în detaliu, evoluția populației parcurge două etape principale, caracterizate prin sensuri contrare (**graficul nr. 1**). Astfel, până în anul 1989, practicarea politicii pronataliste impuse de vechiul sistem, dar și restricțiile severe aplicate regimului emigrației au avut ca rezultat creșterea constantă a populației, care în 1989 ajunge să numere 23,15 mil. de persoane.

Graficul nr. 1

Evoluția populației totale în 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 1.

Liberalizarea aproape generalizată a mișcării populației (naturală și migratorie) instituită imediat după 1989 a generat însă inversarea trendului de evoluție a populației. Anul 1990 este, în mod paradoxal, anul în care populația înregistrează nivelul său maxim (23.206.720 de persoane). Schimbarea majoră care se produce constă în faptul că perioada 1991-2000 se caracterizează printr-o tendință constantă de scădere a populației, atât pe seama sporului natural, cât și a celui migratoriu (acestea devin, din pozitive, negative).

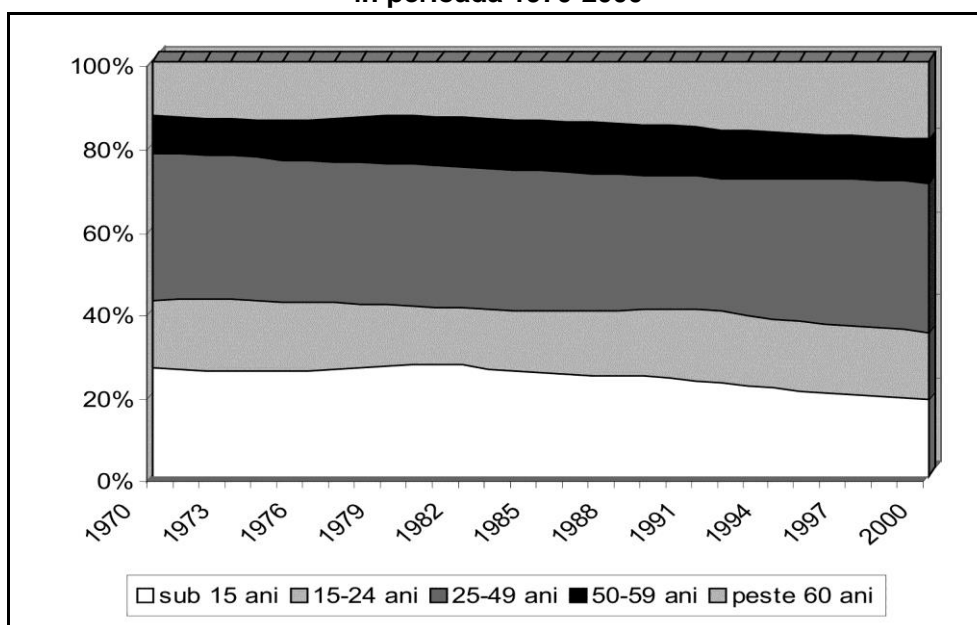
1.2. Structura populației pe grupe de vârstă

În perioada 1970-2000, analiza structurii pe grupe de vârstă a populației totale în diferite momente evidențiază următoarele (**graficul nr. 2**):

- ponderea persoanelor cu vârsta cuprinsă în intervalele 15-24 de ani, 24-49 și 50-59 de ani s-a menținut aproximativ la același nivel, cu mici variații;
- categoria de persoane cu vârsta de peste 60 de ani a înregistrat pe ansamblu o tendință de creștere a ponderii în total, de la 13,2% în 1970 la 18,8% în 2000, pe seama reducerii ponderii categoriei aflate la baza piramidei populației, respectiv persoanele cu vârsta sub 15 ani.

Graficul nr. 2

**Evoluția structurii populației pe grupe de vârstă,
în perioada 1970-2000**

Sursa: Anexa nr. 2.

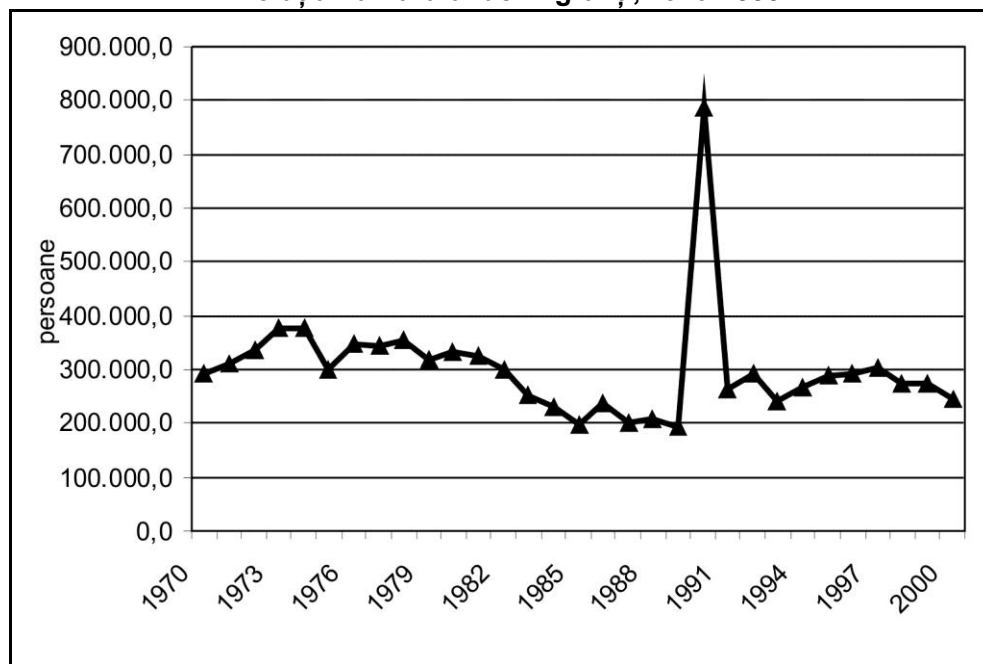
Acest proces de îmbătrânire demografică este efectul a două fenomene importante: reducerea natalității și creșterea duratei medii de viață până la începutul anilor '90.

1.3. Migrația internă. Dimensiuni. Intensitate. Tendințe

În cele trei decenii analizate în studiul de față, numărul populației care și-a schimbat domiciliul a fost de peste **9,3 milioane de persoane**. Deși migrația internă înregistrează fluctuații, pe ansamblu, nivelul atins în 2000 este inferior celui din anul 1970 (244.507 persoane în anul 2000, față de 293.337 de persoane în 1970, ceea ce reprezintă o reducere cu aproximativ 17%) (**graficul nr. 3**).

Graficul nr. 3

Evoluția numărului de migranți, 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 3.

Perioada 1970-1982 se caracterizează prin niveluri înalte ale deplasărilor interne de populație – cu maximum atins în 1973-1974 (peste 375 mii de persoane, ceea ce reprezintă o creștere cu aproximativ 28% față de anul de

bază 1970). Această situație a fost cauzată de declanșarea procesului de industrializare. După 1982 și până în 1990, se înregistrează o reducere a volumului migrației interne cu peste 14% față de anul de bază.

Din punctul de vedere al **volumului migrației interne**, în primul an postrevoluționar, fenomenul înregistrează o adevărată explozie, nivelul atins fiind de aproximativ 2,7 ori mai mare decât cel din anul 1970 și **de 4 ori mai mare** decât nivelul anului 1989.

De ce 1990 este vârf de lance al migrației interne?

Restricțiile pe care România le menținea în ceea ce privește migrația internă au dispărut în tânărul stat democratic. În 1990 are loc cea mai amplă mișcare migratorie internă din ultimii 20 de ani (chiar și pentru următorii zece), dacă ne gândim la cele 786.471 de persoane care și-au schimbat domiciliul, comparativ cu anul precedent, când numărul acestora era de 192.900 de persoane.

Dacă luăm în considerare faptul că îngrădirea unei libertăți fundamentale – indiferent de regimul sau natura impunerii – lasă loc unor întrebări asupra valorii reale a intensității migrației din 1990, suntem îndreptățiți să credem că cifrele nu au reflectat cu exactitate situația reală. Mai degrabă, în marea majoritate a cazurilor, a fost vorba de **clarificarea statutului** pentru persoane, care, deja stabilite într-un loc sau altul, se aflau în imposibilitatea de a-și declara oficial schimbarea de reședință. Un alt argument adus în acest sens este anul 1991, an în care se mai înregistrează un număr total de doar 262.903 migranți.

Un alt factor cu acțiune asupra migrației l-a constituit **navetismul**, un fenomen extrem de intens în România în perioada regimului comunist, cu funcții similare celor ale migrației, dar, din păcate, prea puțin studiat și deloc reflectat în statistici oficiale. De asemenea, nici o statistică nu surprinde așa-numitele **migrații temporare sau sezoniere** pentru muncă.

O parte a populației rezidente în mediul rural lucra practic în mediul urban, în construcții, în industrie, fiind deci caracterizată printr-un **statut socio-profesional ambiguu**. Acest fenomen, destul de extins, reprezenta și o formă de completare a veniturilor bănești ale gospodăriilor, de regulă insuficiente în agricultură. Natura duală a statutului socio-profesional – agricultori și muncitori – a generat la timpul respectiv efecte economice mai puțin dorite atât în planul eficienței agricole, cât și al celei industriale. Totodată, a avut incidență asupra structurii ocupaționale a populației.

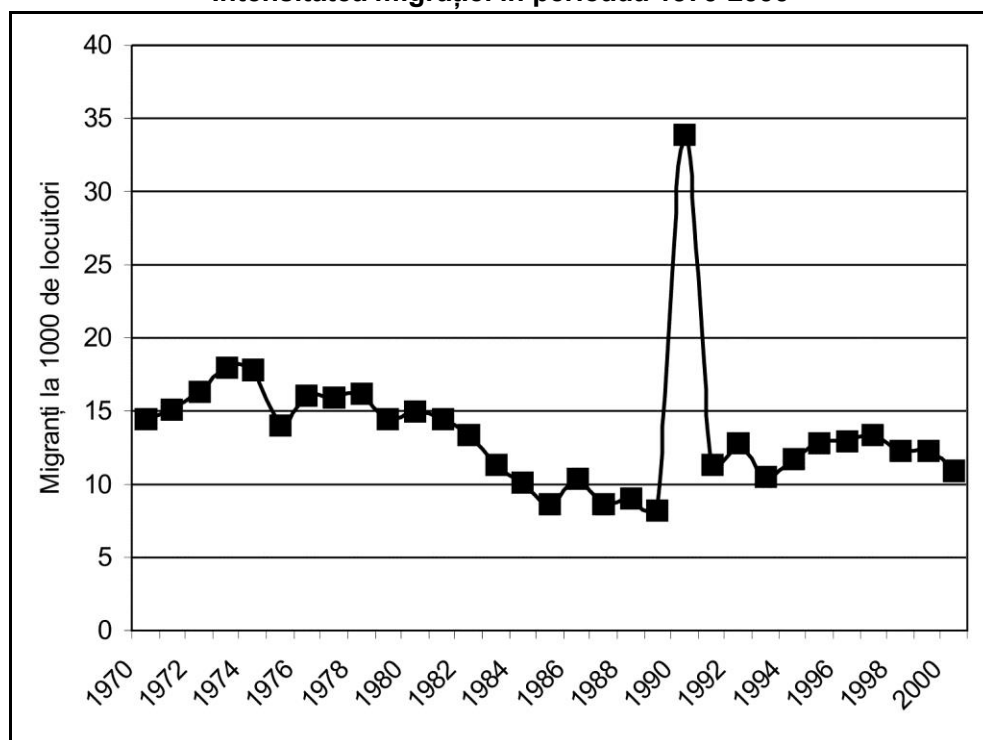
După liberalizarea din 1990, migrația internă se reșază, atingând din nou niveluri inferioare anului 1970, cu excepția anului 1997, când, datorită instituirii acordării plăților compensatorii pentru disponibilizările colective și deplasărilor masive ale foștilor muncitori din industrie către locurile de origine,

volumul populației migrante înregistrează o ușoară creștere, atingând un nivel superior anului 1970.

Pentru întregirea imaginii fenomenelor migrației, este necesară, în continuare, analiza **intensității fenomenului migrației interne**, exprimată ca persoane migrante la 1.000 de locuitori (**graficul nr. 4**).

Graficul nr. 4

Intensitatea migrației în perioada 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 4.

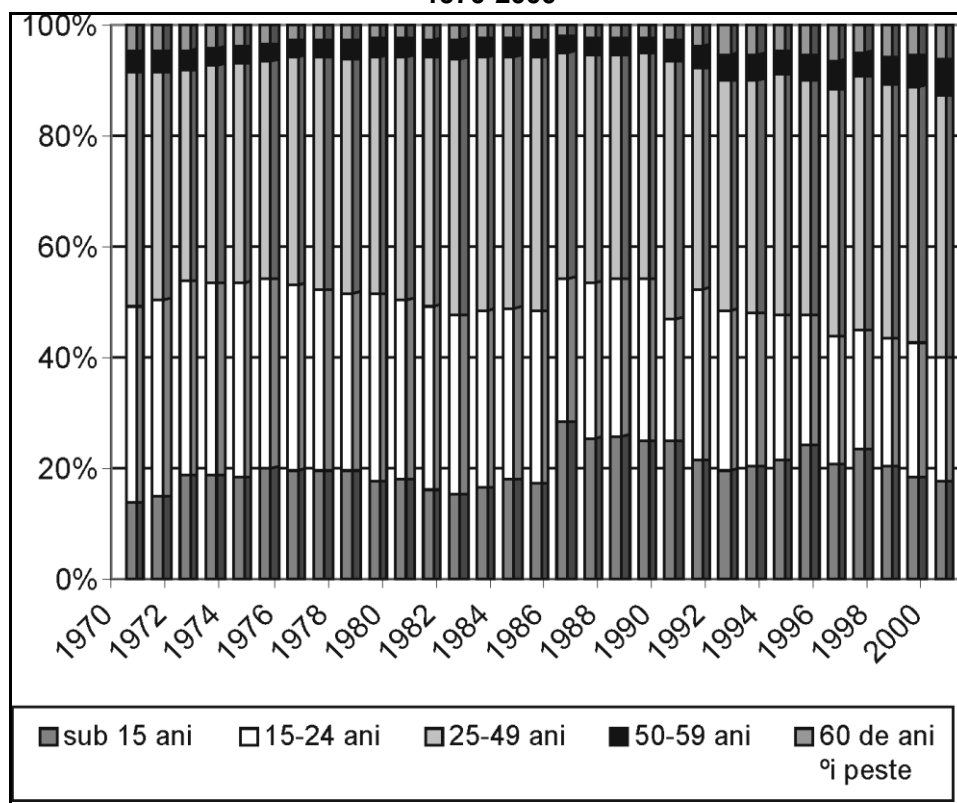
1.4. Structura migrației interne

1.4.1. Structura migrației interne pe grupe de vârstă

Analiza structurii migrației **pe grupe de vârstă** evidențiază corelația dintre migrație și conjunctura socio-economică (**graficul nr. 5**). Astfel, în anul 1970, ponderea populației migrante cu vârsta cuprinsă între 15 și 49 de ani atingea valoarea de peste 77% din totalul migranților, ceea ce este explicat de tendințele de masivă industrializare și urbanizare a României, care făceau necesară dislocarea unor contingente importante de **persoane active**.

Urmărind evoluția structurilor populației migrante pe cele cinci categorii de vârstă avute în vedere, se observă reducerea ponderii numai pentru segmentul de migranți cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani.

Graficul nr. 5
Structura populației migrante pe grupe de vârstă, 1970-2000

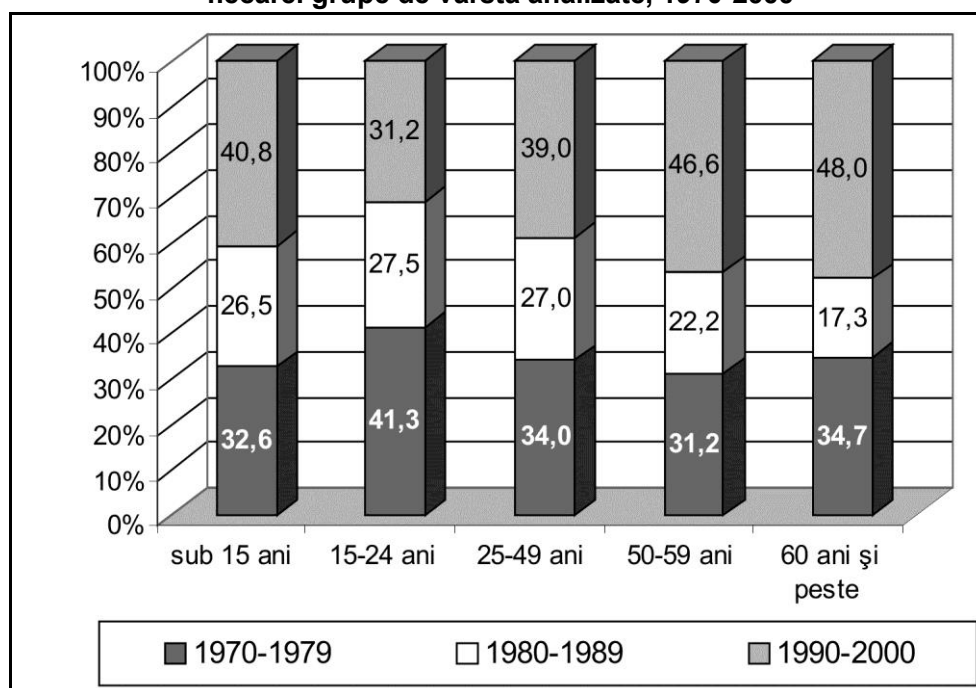
Sursa: Anexa nr. 5.

Structurarea populației migrante **pe categorii de vârstă** are în vedere și repartizarea **pe perioade** a fluxurilor migratorii **în cadrul fiecărei grupe de vârstă analizate (graficul nr. 6)**. Se observă că, în perioada 1990-2000, populația migrantă, deși ar trebui să reprezinte doar o treime din volumul total înregistrat în cele trei decenii analizate, cumulează aproape jumătate din totalul migranților din categoriile de vârstă cuprinse în intervalul 50-59 de ani și peste 60 de ani. O parte din cei care migraseră odinioară spre orașe, în căutarea

unor locuri de muncă mai bine plătite – pensionarii – iau drumul meleagurilor natale, unde costul vieții zilnice devine mai ușor de suportat.

Graficul nr. 6

Repartizarea pe perioade a fluxurilor migratorii ale populației din cadrul fiecărei grupe de vârstă analizate, 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 6.

1.4.2. Structura migrației interne pe sexe

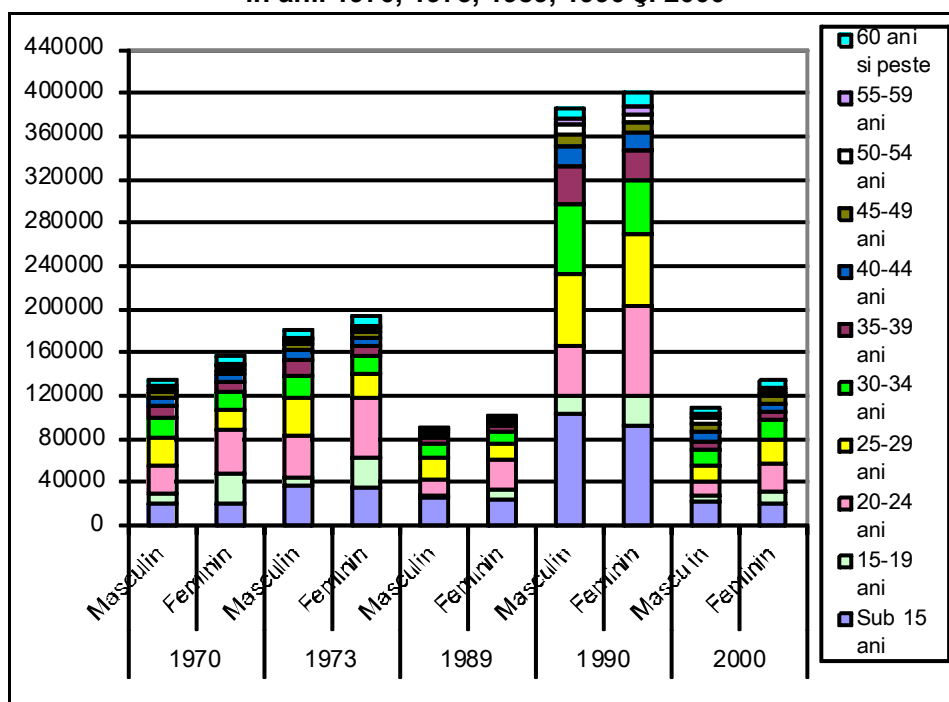
Un aspect interesant este și analizarea migrației interne din perspectiva structurii sale pe sexe. Datele statistice indică însă faptul că, în fiecare an al perioadei 1970-2000, numărul (și deci și ponderea) populației feminine depășește jumătate din totalul populației migrante, una dintre cauzele posibile fiind și faptul că femeile se deplasează mult mai frecvent decât bărbații în urma căsătoriei. Totuși, am constatat că excepții de la această regulă există, însă la nivelul grupelor de vârstă ale populației migrante, astfel încât, în cele ce urmează, prezentăm o analiză a migrației interne **pe sexe și grupe de vârstă** (graficul nr. 7). Din lipsa spațiului necesar, aceasta a fost realizată doar pe 5 ani (1970 și 2000, ca limite ale perioadei analizate în studiul de față, 1990, ca

an în care migrația internă atinge valoarea record, și 1973 și 1989, doi ani aleși în mod aleatoriu).

Astfel, în 1970, 1973 și 1989, populația feminină deține majoritatea în totalul populației migrante cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani și 50 și peste, în timp ce, pentru celelalte categorii de vârstă, majoritatea este deținută de bărbați. În 1990, femeile dețin în plus și majoritatea pentru grupa de vârstă 25-29 de ani, iar în 2000 și pentru grupa de vârstă 30-34 de ani.

Graficul nr. 7

**Situația migrației interne pe sexe și categorii de vârstă,
în anii 1970, 1973, 1989, 1990 și 2000**

Sursa: Anexa nr. 7.

Capitolul 2. FLUXURILE MIGRAȚIEI INTERNE

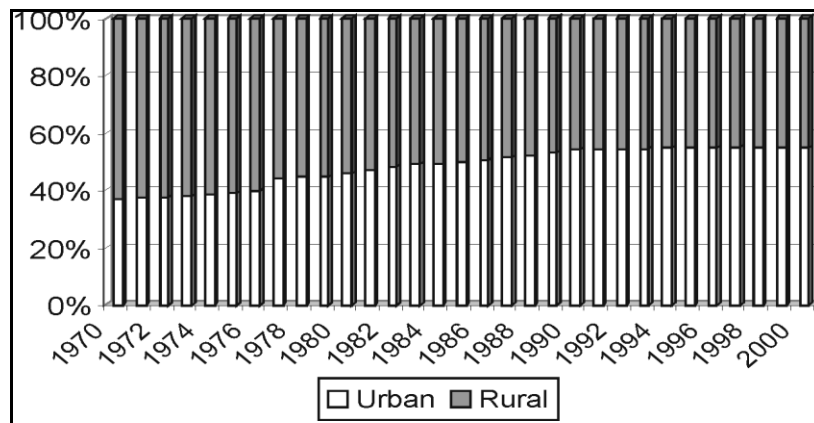
2.1. Evoluția populației pe medii

Analiza structurii populației pe medii evidențiază faptul că, în funcție de condițiile oferite de climatul politic, social, dar mai ales de cel economic, societatea a reacționat asemenea unui barometru, reflectând fidel schimbările survenite în plan intern.

Dacă în 1970, 63% din populația României avea domiciliul în mediul rural, în anul 2000 situația s-a inversat, ponderea persoanelor cu reședința în mediul urban deținând mai mult de jumătate din totalul populației (**graficul nr. 8**). Majoritatea deținută de urban nu este decât una insuficientă, fragilă, amenințată din ce în ce mai mult de sintagma „luxului urban”. Costurile vieții la oraș ajung să fie socotite drept exorbitante în raport cu veniturile pe care le poate realiza omul de rând, prețurile locuințelor și costul întreținerii acestora fac dintr-un potențial proprietar un visător. Chiar dacă situația pare a fi prezentată romanțat, ar trebui să recunoaștem că există și un mare segment al populației urbane care, deși trăiește la limita subzistenței, se găsește „legat” de oraș, fără a mai putea opta pentru o eventuală întoarcere în rural. Acesta poate constitui punctul de plecare pentru introducerea noțiunii de **subevaluare a migrației interne**, care ar putea surprinde mai bine segmentul „înstrăinaților”.

Graficul nr. 8

Structura populației pe medii, în perioada
1970-2000

Sursa: Anexa nr. 10.

Ponderea urbanului în anul 2000 (54%) rămâne însă cu mult inferioară ponderii deținute de mediul rural în anul 1970 (63,1%).

Începând din anul 1990, România este un exemplu singular printre țările din Europa Centrală și de Est, cunoscând inversarea paradoxală a cursului firesc al evoluției, populația care locuiește în rural înregistrând un proces de creștere în cadrul populației totale. Raționamentul este simplu: cererea de forță de muncă în **mediul urban** este mult mai mică decât înainte de 1989, procesul industrializării forțate a fost stopat, iar restructurările au forțat persoanele disponibilizate din unitățile economice din urban, inclusiv navetiștii din rural, să se întoarcă în mediul lor de rezidență și să încerce să-și încropească un nou mod de viață. Aceasta reprezintă așa-numita „migrație de reîntoarcere”, pe sensul vest-est, sud-nord, dinspre zonele industriale părăsite sau dispărute spre zonele de origine.

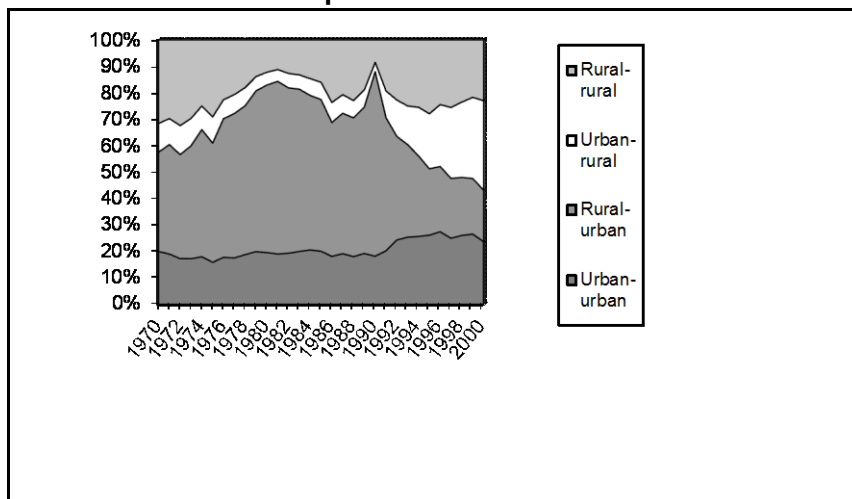
2.2. Aspecte generale privind fluxurile migrației interne

Fluxurile migratorii în cadrul aceluiași mediu sau între mediile de reședință s-au derulat din 1970 până în 2000 cu intensități diferite. Manifestarea unei cereri de forță de muncă din ce în ce mai mari generează mutații structurale majore.

Cele mai importante modificări se pot observa în evoluția fluxurilor rural-urban și urban-rural (**graficul nr. 9**).

Graficul nr. 9

Evoluția structurii fluxurilor migrației interne pe medii, în perioada 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 11.

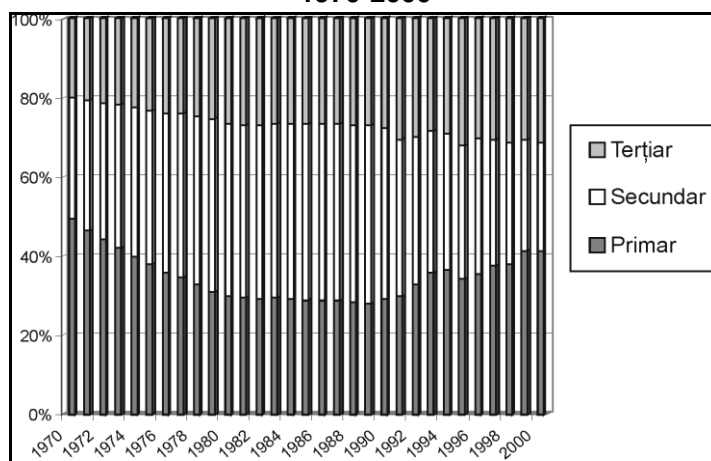
Până în 1994, fluxul rural-urban a constituit principala direcție a migrației, ponderea lui în total evoluând de la 37,5% în 1970 la 65,3 % în 1981, apoi înregistrând o scădere până la 55,4% în 1989, atingând maximum de 69,8% în 1990, apoi scăzând din nou până la 30,5% în 1994. Din 1995, acesta începe să fie ușor depășit de fluxul urban-urban, iar în anii 1997-2000, devine predominant fluxul urban-rural. Este adevărat că, începând din 1997, acest sens al fluxurilor migratorii din urban în rural a fost folosit, prin mecanismul plăților compensatorii, fie ca o cale de restructurare, fie ca una de disparare a unor potențiale zone de conflict social. În acest cadru general, putem conchide totuși că în perioada 1995-2000 se manifestă o tendință vizibilă de echilibrare a celor patru fluxuri ale migrației interne.

Un prim factor de stimulare a acestui retur l-a constituit restituirea terenurilor. În luna februarie 1991, parlamentul a ratificat o lege care a restaurat proprietatea particulară asupra pământului (Legea nr. 18/1991). Denumită în mod ironic „Legea restituirii parțiale a pământului”, aceasta prevedea o limită superioară în care suprafețele erau restituite foștilor proprietari (sau moștenitorilor acestora), de 10 hectare de pământ agricol și 1 ha de pădure, fapt care a determinat transformarea agriculturii din România într-una parcelară, de subzistență.

Pentru completarea imaginii de ansamblu, este utilă și analiza structurii populației ocupate pe sectoarele economiei naționale (graficul nr. 10).

Graficul nr. 10

**Structura populației ocupate pe sectoarele economiei naționale
1970-2000**

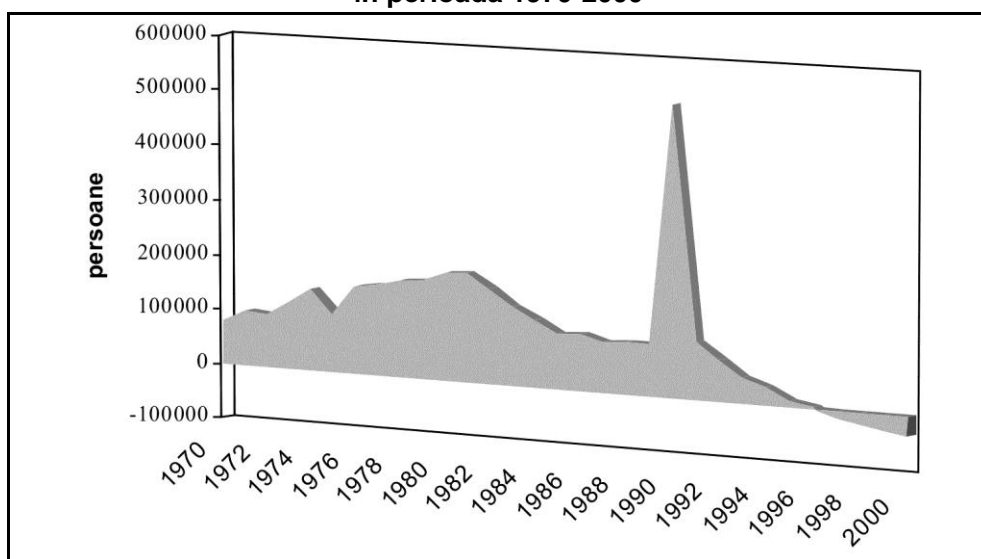
Sursa: Anexa nr. 12.

Astfel, din 1970 se evidențiază continuarea tendinței de creștere a populației ocupate în sectorul secundar (industrie și construcții) (de la 30,8% în 1970 la 45,1% în 1989), pe seama reducerii puternice a populației ocupate în sectorul primar (de la 49,3% în 1970 la 27,9% în 1989). Acest fapt poate fi încă un argument în favoarea interdependențelor dintre **fenomenul migratoriu** și starea economiei. După anul 1990 se poate constata o inversare a sensurilor de evoluție a ponderilor ocupării în cele două sectoare: în anul 2000, ponderea sectorului secundar ajunge la nivelul de 27,3% (n.b., **un nivel inferior anului 1970**). Dez-industrializarea determină apariția în sfera socio-economică a unor noi termeni, precum „disponibilizat”, „șomer”... și astfel începe „exodul invers” spre mediul rural.

Constatările noastre cu privire la modificarea sensului fluxului rural-urban sunt susținute și de evoluția **soldului migratoriu net*** (graficul nr. 11).

Graficul nr. 11

Soldul migratoriu net urban-rural, în perioada 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 13.

2.3. Migrația regională

Așa cum migrația sat-oraș reprezintă un indicator sintetic al diferențelor

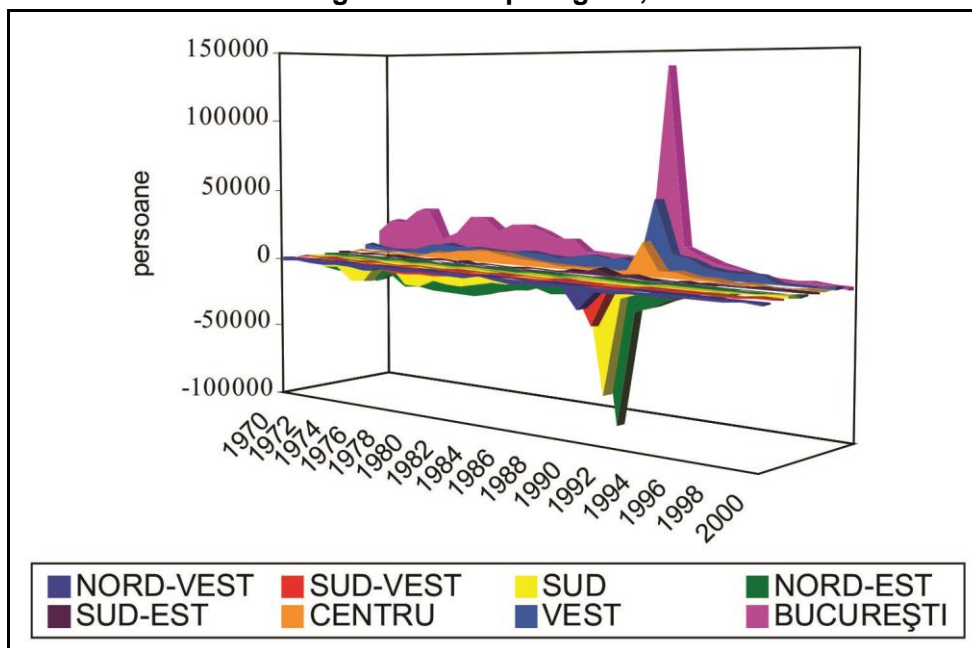
* Soldul migratoriu net a fost calculat ca diferență între sosiții în urban din rural și plecații din urban în rural.

de calitate a vieții între cele două medii, schimburile de populație dintre regiuni oferă un indiciu asupra inegalităților zonale de condiții de viață, incluzând aici și presiunea demografică asupra locurilor de muncă ce sunt oferite la un moment dat de sistemul de activități al fiecărei zone.

Analiza în profil teritorial a soldului migratoriu net evidențiază tocmai aceste inegalități dintre diferitele regiuni (**graficul nr. 12**). Astfel, în regiunea nord-vest, soldul migratoriu net, ce atinge valori negative pe parcursul întregii perioade analizate, indică faptul că regiunea respectivă a constituit, cel puțin în ultimii 30 de ani, un „punct de plecare” al migrației interne, chiar dacă, începând cu anul 1998, se constată o ușoară reducere a soldului migratoriu, acesta înregistrând valori inferioare anului de bază 1970 (a se vedea **anexa nr. 15**).

Graficul nr. 12

Soldul migratoriu net* pe regiuni, 1970-2000

Sursa: Anexa nr. 14.

Pentru regiunea sud-vest, în perioada 1972-1975, soldul migratoriu net, deși negativ, înregistrează valori inferioare celei din anul de bază 1970, fenomen ce apare din nou și care capătă proporții din ce în ce mai mari în

* Soldul migratoriu net a fost calculat ca diferență între sosiții în urban din rural și plecații din urban în rural.

intervalul 1992-1998. În 1999 și 2000, persistă tendința de creștere a soldului migratoriu, acesta ajungând chiar la valori pozitive, având loc astfel transformarea acestei regiuni dintr-un nucleu generator de migrație într-un centru receptor de populație migrantă.

Deplasări importante de populație au avut loc și dinspre zona de sud a țării, pentru care, până în 1997, soldul migratoriu net înregistrează valori negative. Un aspect interesant este sesizabil în perioada 1972-1982, când, cu excepția anilor 1975-1976, s-au înregistrat printre cei mai mari indici de evoluție a soldului migratoriu net față de anul 1970 (peste 300%). După 1997, soldul migratoriu își menține tendința de creștere, atingând de această dată valori pozitive.

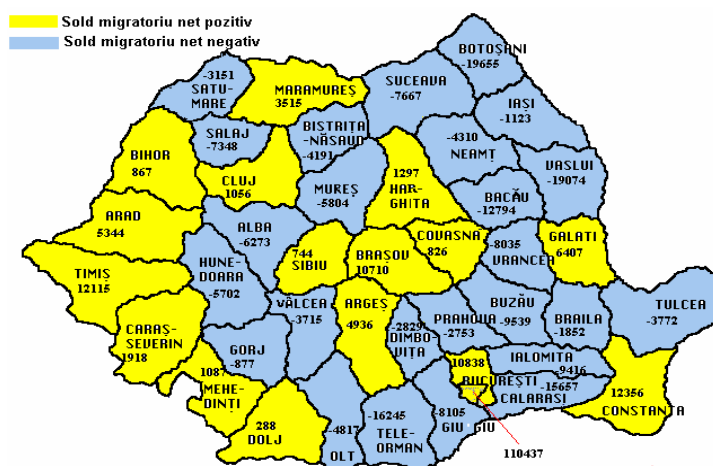
În ceea ce privește zona de nord-est, soldul migratoriu net înregistrează valori negative pe întreg intervalul 1970-2000, atingând valoarea record pe regiuni, de -10.605 persoane pentru anul 1970, respectiv de -469.148 de persoane, sold migratoriu net total pe perioada analizată (1970-2000).

Regiunea de sud-est constituie un caz special, fiind singura pentru care soldul migratoriu înregistrează pe ansamblul intervalului 1970-2000 cele mai frecvente fluctuații de sens.

Regiunile care au constituit o bună perioadă de timp centrele receptoare de populație migrantă au fost centrul, vestul și Bucureștiul. Dintre acestea însă, doar în vest soldul migratoriu se menține pozitiv până în 2000; în centru, acesta începe să înregistreze fluctuații după anul 1995, iar în București devine negativ în 2000.

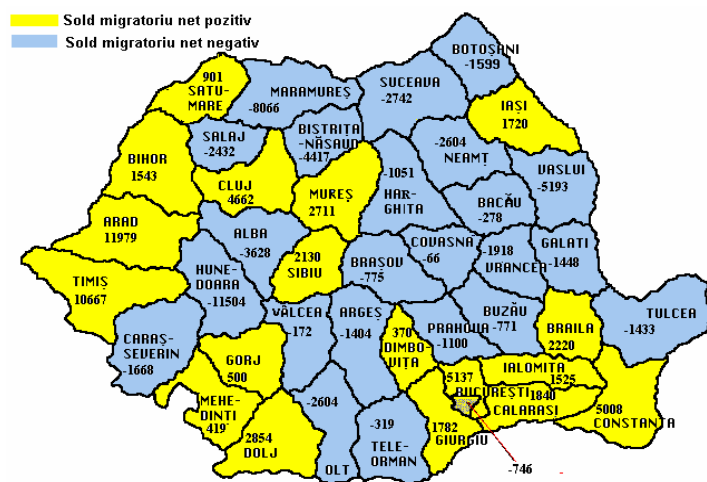
Pentru o privire mai detaliată, am considerat oportună și realizarea unei analize a **evoluției soldului migratoriu net pe județe**. Din lipsa spațiului necesar, pentru a surprinde modificările survenite între 1970 și 2000 în dimensiunea soldului migratoriu net, analiza s-a concentrat pe comparația între situația soldului migratoriu net în primii 5 ani ai perioadei, respectiv 1970-1974 (**figura nr. 1**), și ultimii 5 ani, respectiv 1996-2000 (**figura nr. 2**).

Figura nr. 1
Distribuția județelor în funcție de soldul migratoriu net* , în perioada 1970-1974

Sursa: Anexa nr. 16.

Figura nr. 2
Distribuția județelor în funcție de soldul migratoriu net* , în perioada 1996-2000

Sursa: Anexa nr. 16.

* Exprimat în număr de persoane.

* Exprimat în număr de persoane.

Analiza evidențiază următoarele:

1. Mutațiile +/- între județe între cele două perioade analizate oferă o imagine generală în care se mențin, în linii mari, aceleași caracteristici, tendințe, respectiv migrația pe axa E-V, însă se conturează și o tendință de migrație spre județele din sud-est.
 2. Apar însă modificări notabile în ceea ce privește dimensiunea fluxurilor migratorii, fie ele pozitive, fie negative. Astfel, se poate face o grupare a județelor în funcție de evoluția soldului:
 - a) negativ-negativ;
 - b) pozitiv-pozitiv;
 - c) negativ-pozitiv;
 - d) pozitiv-negativ.
- a) În ceea ce privește județele în care, în perioada 1970-1974, soldul migratoriu net înregistra valori negative și în care, în perioada 1996-2000, plecările de populație au continuat să se situeze la niveluri superioare sosirilor, evidențiem județele:
- Botoșani, pentru care soldul migratoriu net evoluează de la -19.655 de persoane în perioada 1970-1974 la -1599 de persoane în 1996-2000, aceasta reprezentând o creștere cu aproape 91,86%;
 - Teleorman, cu o creștere a soldului net migratoriu de la -16.245 de persoane la -319 de persoane (98,04%);
 - Bacău (de la -12.794 de persoane la -278 de persoane, reprezentând o creștere de 97,82%);
 - Vaslui (de la -19.074 de persoane la -5.193 de persoane, reprezentând o creștere de 72,77%);
 - Hunedoara, pentru care soldul net migratoriu înregistrează o scădere, de la -5.702 persoane la -11.504 persoane (-101,75%).
- b) Dintre județele care în perioada 1970-1974 erau centre receptoare de populație migrantă (soldul migratoriu net înregistra valori pozitive) și care și-au menținut această caracteristică și în perioada 1996-2000, evidențiem:
- Arad, cu o evoluție a soldului de la 5.344 de persoane la 11.979 de persoane (+124,16%);
 - Constanța, pentru care soldul migratoriu net a înregistrat o reducere de la 12.356 de persoane la 5.008 persoane (-59,47%);
 - Dolj, cu o creștere de aproape 9 ori a soldului, de la 288 de persoane la 2.854 de persoane;
 - Cluj, care a înregistrat între cele două perioade analizate o creștere a soldului de peste 3,4 ori, de la 1.056 de persoane la 4.662 de persoane;
 - Timiș, pentru care soldul migratoriu înregistrează o variație relativ scăzută (+11,95%).

- c) Din categoria județelor care s-au transformat din centre de plecare a populației migrante (sold migratoriu net negativ) în centre receptoare (sold migratoriu net pozitiv), amintim:
- Călărași, pentru care soldul migratoriu net a înregistrat o creștere de peste 111%, de la -15.657 persoane la 1.840 persoane;
 - Giurgiu, de la -8.105 persoane la 1.782 de persoane (+121,98%);
 - Ialomița, de la -9.416 persoane la 1.525 de persoane (+116,2%).
- d) În ceea ce privește județele care în perioada 1970-1974 aveau un sold migratoriu net pozitiv, care a devenit în perioada 1997-2000 negativ, evidențiem:
- Brașov, pentru care soldul migratoriu net a evoluat de la 10.710 persoane la -775 de persoane (reprezentând o reducere cu peste 107%);
 - Galați, cu o reducere a soldului de la 6.407 persoane la -1.448 de persoane;
 - Maramureș, care a înregistrat o scădere de peste 3 ori a soldului migratoriu net, de la 3515 persoane la -8.066;
 - București, de la 110.437 de persoane la -746 de persoane (-100,7%).

Din lipsă de timp, dar și de date referitoare la populația fiecărui județ în parte, am renunțat în studiul de față la calcularea ponderii soldului net migratoriu în populația totală din fiecare județ.

Capitolul 3. CONCLUZII. PROPUNERI

Gradul tot mai ridicat de integrare a piețelor, globalizarea, „transnaționalizarea” au generat mutații profunde în economie și societate, care impun mobilitate și adaptare a tuturor factorilor de producție, în condițiile unei viteze proporționale de reorientare și reconfigurare a cererii agregate.

În acest context, **libera circulație a persoanelor**, mulată pe tendințele de delocalizare/relocalizare a capacităților de producție, de restructurare a piețelor și economiei, oportunitățile oferite de o țară/regiune în ceea ce privește posibilitățile de a găsi un loc de muncă, nivelul venitului, tratamentul egal pe piața muncii și, în final, costul vieții, condițiile de trai etc. constituie factori de care trebuie să se țină seama atunci când se examinează proporțiile și evoluția migrației, inclusiv a migrației interne.

România resimte, din varii motive, duritatea reformelor economice, inclusiv lentoarea cu care unele dintre acestea s-au realizat. Starea economiei, marcată de declin pe parcursul unui deceniu, se reflectă și în dimensiunile, sensul și intensitatea pe care le cunoaște în prezent migrația internă. În timp ce la nivel mondial se constată intensificarea tendinței de migrație a persoanelor din mediul rural în cel urban, în România situația este inversă. Pe axa urban-rural, asistăm la **reruralizarea și reagrarizarea** structurii populației, care conduc la un veritabil proces de „**producere**” a **sărăciei**, la apariția unor **fenomene de polarizare economică și socială**, în fapt o autentică și îngrijorătoare **migrare spre zona de subzistență**, asigurarea minimumului de trai fiind mai ușor de realizat în rural, pe seama autoconsumului. Tipul de agricultură practicat în România de astăzi limitează dezvoltarea pieței, pe de o parte, datorită veniturilor mici și incerte care se obțin, iar pe de altă parte, datorită consumului propriu din gospodăriile țărănești. În plus, lipsa unor structuri/instituții de piață în mediul rural (de colectare, de (re)distribuire a produselor agricole) influențează puternic funcționalitatea unor veritabile relații de piață.

Cei care pleacă în mediul rural renunță, la prima vedere, la avantajele orașului, printre care se numără disponibilitatea și calitatea serviciilor de sănătate, de educație și formare profesională, infrastructura, viața culturală. Aceasta, în cazul în care aceste „avantaje” ale orașului există ca atare ori populația dispune de ele în mod nediscriminatoriu.

Un alt factor care a influențat evoluția și proporțiile migrației interne a fost introducerea, din semestrul II al anului 1997, a sistemului mult prea generos de plăți compensatorii pentru disponibilizările colective. Sistemul, „ameliorat” pe parcurs, a generat mai curând efecte adverse decât cele așteptate, majorând

În fapt șomajul voluntar și sporind enorm costul șomajului, mai ales în perioada 1997-2001. Sistemul, deși mai bine adaptat realităților din economie, continuă să fie generos în raport cu posibilitățile economiei și discriminatoriu. Plățile compensatorii, așa cum au fost concepute și acordate, nu au servit decât în mică măsură la restructurarea și reconversia profesională a forței de muncă, dată fiind lipsa de informare și nivelul redus de instruire a unora dintre beneficiarii lor. Un segment foarte redus din totalul celor care au încasat compensațiile a reușit – după multe și anevoioase eforturi – să încropească o afacere. Cea mai mare parte au devenit șomeri voluntari sau persoane descurajate, cu slabe speranțe de a găsi un loc de muncă, majoritatea îndreptându-se, într-o primă etapă, spre agricultură (locurile de origine).

Pe de altă parte, dacă ținem cont de faptul că, în perioada industrializării, cei care migrau pe axa rural-urban erau tinerii, tendința de creștere a proporțiilor migrației către mediul rural a persoanelor cu vârsta de peste 50 de ani înregistrată în perioada 1990-2000 contribuie din plin la accentuarea procesului de **îmbătrânire demografică a populației din mediul rural**.

Analiza migrației interne din punct de vedere teritorial evidențiază faptul că schimburile de populație dintre regiuni/județe se produc ca urmare a **inegalităților zonale** de condiții de viață, incluzând aici și presiunea demografică asupra locurilor de muncă ce sunt oferite la un moment dat de sistemul de activități al fiecărei zone.

Pe ansamblu, soldul migratoriu net înregistrează valori pozitive (intrări mai mari decât ieșirile) în regiunile/zonile cele mai puternic dezvoltate industrial și nu numai, ca București, Vest și Centru (**graficul nr. 12**). Aceste zone acționează ca adevărați receptori de populație migrantă. Regiunile nord-est, sud și sud-vest se caracterizează prin valori negative ale soldului migratoriu.

Evoluția soldului migratoriu net pe județe între cele două perioade analizate (1970-1974 și 1996-2000) indică faptul că se menține tendința de migrație pe axa est-vest, în paralel cu apariția unui nou flux de migrație spre județele din sud-est.

Propuneri

În fapt, România se află în fața unei dileme: cum să se reducă ocuparea forței de muncă din agricultură? Prin „urbanizarea” zonelor rurale, dezvoltând rețele de achiziție, de producție, de distribuție, sau prin relansarea pe cale investițională a creșterii economice și, pe această bază, a sporirii gradului de urbanizare, industrializare în domenii cu potențial competitiv? Printre soluțiile posibile se numără adoptarea unor măsuri conexe, subordonate agriculturii (colectare, distribuire, prelucrare a produselor agricole, dezvoltarea serviciilor

pentru agricultură: aprovizionarea cu factori de producție, strângerea, stocarea, distribuția și comercializarea produselor agricole, asistență tehnică, acordarea de credite avantajoase, dezvoltarea unui sistem de asigurare/reasigurare a recoltelor etc.).

Cert este că civilizația urbană trebuie să pătrundă și în lumea satului, astfel încât viitoarele localități rurale să întrunească și atribute similare cu cele din mediul urban. Aceasta este o cerință legată și de exigențele integrării și capacității de absorbție a asistenței financiare acordate.

Una dintre soluțiile pentru remedierea situației cu care se confruntă România este **modificarea fluxurilor migratorii rural-urban**.

În ceea ce privește **mediul rural**, obiectivul principal este transformarea agriculturii românești într-una eficientă, competitivă, specializată, prin:

- stoparea parcelării și susținerea concentrărilor de suprafețe de teren în vederea creării condițiilor de practicare a unei agriculturi moderne;
- îmbunătățirea managementului agricol național și la nivel de fermă prin inițierea și dezvoltarea unor programe de instruire (ex.: programul Leonardo – schimb de experiență), a unor cursuri de scurtă durată, în special pentru tinerii din mediul rural, servicii de consultanță pentru eficientizarea activității exploatațiilor, pentru marketing etc.;
- reducerea populației ocupate în agricultură, concomitent cu echilibrarea structurii sale pe sexe și grupe de vârstă.

În ceea ce privește **mediul urban**, lipsa ofertei de locuri de muncă pentru disponibilizații cu înaltă calificare determină migrarea acestora către cu totul alte activități. Acest lucru se petrece în detrimentul economiei românești: se pierd oameni cu experiență, care s-au format într-o perioadă îndelungată de timp și care este greu de crezut că pot deveni productivi în mediul rural, mediu care cere alte aptitudini pentru o altfel de muncă.

În plus, conjunctura economică românească nu face astăzi decât să închidă orizonturile muncitorilor calificați din urban, care, aflați mai aproape sau mai departe de vârsta de pensionare, nu mai sunt o „marfă vandabilă” pentru angajatori.

Trebuie avută în vedere nu numai reconversia profesională – însoțită de fonduri importante afectate compensațiilor programelor de reorientare profesională -, ci chiar studierea posibilităților de creare de fonduri care să sprijine găsirea unui loc de muncă pentru muncitorii cu înaltă calificare din mediul urban, pe aceeași poziție, chiar dacă aceasta ar presupune mutarea în alt oraș. În acest fel se poate realiza o migrație controlată în oarecare măsură, cu scopul de a proteja capitalul uman specializat prin menținerea lui în sfera producției. Desigur, acest lucru nu este ușor de pus în practică, dar folosirea mai eficientă a agențiilor județene pentru ocuparea forței de muncă,

concomitent cu informatizarea rapidă a sistemului, poate duce la constituirea unor baze de date la nivel național, utile tuturor actorilor de pe piața muncii.

Toate aceste măsuri vor dovedi eficiență numai în condițiile în care vor fi susținute de la o guvernare la alta, conturându-se aici conceptul de **continuitate** – obiectiv primordial al oricărei reforme.

Rigoarea noțională, claritatea sunt premise de bază în elaborarea politicilor de creștere economică ordonată, concentrată, o dată cu urmărirea îndeaproape a atingerii obiectivelor propuse. Se impune, de asemenea, necesitatea flexibilizării tuturor instituțiilor implicate în amplul proces de tranziție, a reprezentanților acestora în teritoriu, o mai mare transparentă, o informare cât mai amplă a populației (cu privire la subvențiile, înlesnirile și alte facilități acordate de stat pentru agricultori, întreprinzători etc.), colaborarea, cooperarea strânsă între instituțiile ce poartă toată această responsabilitate națională.

Eliminarea – pe cât posibil – a neconținutelor schimbări (de tip „ordonanță de urgență”) ce survin în legislația românească va putea permite atât agenților economici, cât și agricultorilor punerea la punct a unor planuri pe termen mediu și lung.

Fiscalitatea contribuie și ea la descurajarea propriei inițiative, „a ieșirii pe piață” a celor care cunosc prea puține despre cum, unde și cui să-și vândă produsele. În plus, lipsa de informare, coroborată cu schimbările de natură legislativă (în sistemul fiscal, contabil etc.), lasă loc desfășurării în plin a fenomenului birocratic, a speculațiilor, în special pe seama producătorilor agricoli.

Putem spune astfel că, o dată cu formarea și instruirea producătorilor agricoli – ca adevărați agenți economici pe piață -, o condiție esențială pentru o bună funcționare a pieței agricole de desfacere este o problemă morală: dezvoltarea unei piețe oneste, stabile, omogene, a unui mediu concurențial real, în care să se țină cont de producătorul român, care să fie motivat, stimulat și respectat.

Partea a II-a MIGRAȚIA EXTERNĂ

Capitolul 4. MIGRAȚIA EXTERNĂ – UN PROCES MULTIDIMENSIONAL, EVOLUTIV

4.1. Conținut/sferă de cuprindere

Migrația externă, ca și migrația în general, este o formă a mobilității spațiale a persoanelor și a forței de muncă, un fenomen și un proces complex, multifactorial, determinat ca motivații, multidimensional ca stoc și fluxuri, diversificat ca forme de manifestare. Un proces care **nu** totdeauna, în orice situație, implică și **schimbarea rezidenței**, deși multă vreme, istoric vorbind, acesta a fost un criteriu de definire/apreciere a migrației în general și în bună măsură chiar a migrantilor pentru muncă.

Care sunt principalele categorii de migranți externi recunoscute astăzi la nivel internațional și în funcție de care se stabilesc, într-un moment sau altul, strategiile și politicile privind libera circulație a persoanelor și a forței de muncă?

În primul rând, este de notat că mișcarea externă a persoanelor, din punctul de vedere al țării **de plecare, de origine** și al **celeia gazdă, de destinație**, include două categorii de persoane: **IMIGRANȚII** și, respectiv, **EMIGRANȚII**.

Dacă ne referim la **IMIGRANȚII**, aici se includ:

- a) persoanele care părăsesc țara de origine (de plecare) și obțin dreptul de a se stabili definitiv în țara gazdă (destinație), în condițiile respectării legislației în vigoare. De notat că, deocamdată, statistica oficială nu conține date privind **imigranții**, deși, după 1990, România a devenit țară de imigrație;
- b) **azilanții** – solicitanții de azil – care, de regulă, au motivații politice sau „se ascund” în spatele unor asemenea motivații;
- c) **refugiații** sunt persoane care au obținut dreptul de stabilire temporară și/sau definitivă într-o țară gazdă. Și în acest caz explicațiile sunt în principal de ordin politic și/sau etnic. În ambele cazuri poate fi vorba de

persoane singure sau de familie, ceea ce pentru o **țară gazdă** pune numeroase probleme economice, sociale, educativ-formative (școlarizare), locuri de muncă, integrare și coeziune socială etc., în final de **costuri**, care adesea sunt în funcție de numărul persoanelor cu un asemenea statut și de mărimea indemnizațiilor acordate pentru hrană, cazare etc.;

- d) persoanele **repatriate** sunt persoane care au emigrat cu ani în urmă, iar acum se reîntorc în țara de origine, de plecare. Cel mai adesea aceste persoane au dublă cetățenie – cea română și cea a țării din care se reîntorc (vezi și P2/7.3.1.).

În al doilea rând, cât privește CIRCULAȚIA EXTERNĂ A FORȚEI DE MUNCĂ, această categorie include:

- a) persoane care **părăsesc** definitiv țara de origine, stabilindu-se într-o altă țară-gazdă (țintă), cu sau fără păstrarea cetățeniei. Aceștia sunt emigranții propriu-ziși;
- b) persoane plecate **temporar** pentru a munci sau a desfășura o activitate într-o altă țară, fără schimbarea rezidenței. În acest caz, se conturează cu claritate două categorii de migranți sau de migrație: așa-numita **migrație controlată**, în care mișcarea persoanelor/forței de muncă între țări este bazată pe **acorduri bilaterale** între țările respective care dau dreptul la **permise de muncă temporare** (3-6-9 luni, mergându-se până la **contracte de muncă pe perioade de 5 ani**) în țara de destinație (gazdă); **migrația necontrolată (ilegală)**, organizată și susținută de adevărate rețele clandestine, organizate cel mai adesea la scară internațională. Această categorie „alimentează” piețele subterane ale muncii din țările gazdă sau, în alte cazuri, se află la limita dintre legal și ilegal sau se ocupă de activități care depășesc cadrul legal, mergând până la a intra în rețele mafioate sau practicând activități de mult revoluate (traficul de carne vie etc.);
- c) **persoane aflate la studii în străinătate** – elevi, studenți, studii doctorale și postdoctorale, stagii de specializare pe perioade diferite, plasamente, în special tineri în baza unor programe acceptate atât de țara de plecare, cât și de cea de destinație etc.

Generațiile de programe ale UE de educație și formare profesională inițială și continuă nu numai că favorizează asemenea mobilități, dar plasamentul, pe perioade variate, constituie chiar componente ale acestora (Programul Leonardo, de exemplu).

Mobilitatea spațială externă, respectiv migrația externă, în funcție de o serie de repere cum sunt timpul de ședere, modul de recrutare ș.a., poate lua forme cum sunt:

-
- a) **circulația persoanelor și/sau a forței de muncă**, a cărei notă definitorie este dată de perioada pentru care o persoană se deplasează din țara de origine în țara gazdă pentru studii, denumită în literatură drept „circulație a creierelor”, sau pentru o activitate/muncă temporară. La sfârșitul acestor perioade (de muncă sau studii), persoanele respective, de regulă, revin în țara mamă. Evident, motivația acestui tip de migrație este în principal economică sau educativ-formativă;
- b) **migrația circulatorie**, al cărei conținut rezidă într-o mișcare cu caracter cvasicontinuu din țara de origine spre una sau mai multe țări gazdă (țintă). Motivația unei asemenea mișcări care în timp se poate derula pe teritoriul mai multor țări este **economică**, iar perioada șederii/rămânerii într-o țară sau alta din cele de destinație este variată, determinată fie de posibilitățile de câștig și condițiile de muncă, fie de factori instituționali (reglementările cu privire la **forța de muncă străină dintr-o țară sau alta**). O parte a veniturilor realizate sunt **remise** (trimise, transferate) și **cheltuite** în țara de origine pentru consum, investiții, economisire. Acestea sunt o sursă de alimentare a rezervelor valutare ale țării de origine, oferind totodată, după întoarcere, suportul financiar al lansării într-o afacere pe cont propriu;
- c) **migrația în lanț** sau în **rețea**: procesul circulației spațiale generat și susținut de **migranții anteriori** care se adresează fie membrilor familiei, dacă pot să le ofere condiții decente de viață în țara gazdă pentru a se stabili pe o anumită perioadă în această țară, fie altor persoane în vârstă de muncă, din cerul lor de cunoștințe mai ales, pentru a munci în străinătate (cazul unor sate din Transilvania, de exemplu, în care marea majoritate a bărbaților în vârstă de muncă lucrează periodic în străinătate). Veniturile realizate sunt, de asemenea, în parte remise în țară, iar prin investițiile făcute în construcția și dotarea locuințelor, fața acestor sate s-a schimbat. Acestea pot deveni zone de turism rural deosebit de atractive și/sau de dezvoltare a unor afaceri care valorifică resursele locale, având adesea succes la export, cu aport valutar însemnat. Așa, de exemplu, sunt „împletiturile de răchită”. În anul 2002, de exemplu, Regia Națională a Pădurilor a obținut 1,2 miliarde dolari SUA din exportul de împletituri de răchită;
- d) **migrația transfrontalieră** reprezintă o formă de navetism care implică **deplasări regulate** pentru a desfășura o activitate într-o altă țară, de regulă într-o țară vecină față de care distanța este relativ mică, permițând astfel de deplasări zilnice sau cel mult săptămânale. Este o formă de circulație a forței de muncă destul de răspândită de-a lungul întregii frontiere a României, cu deosebire în cea de sud-vest;
- e) **exodul creierelor (brain drain)** – mobilitate spațială care se manifestă prin plecarea temporară sau definitivă din țara de origine și stabilirea

reședinței într-o altă țară. Sigur, motivațiile pot fi multiple, dar acestea pendulează în jurul celor economice. De regulă, o astfel de mișcare merge și se încrucișează pe axele E-V și, respectiv, S-N. Opțiunea pentru o țară sau alta este în funcție de condițiile economice și educațional-profesionale și culturale superioare comparativ cu țara de plecare, oferite de o țară sau alta pentru exercitarea profesiei, valorizarea competențelor de care dispune individul, condițiile propice pentru progresul în carieră, performanță, venituri mai mari și, într-o perspectivă mai îndepărtată, statut social superior. În fond, această formă de mobilitate, de circulație a unei părți dintre cele mai calificate a forței de muncă din țara de plecare este generată de lipsa locurilor de muncă din țara de origine, nivelul redus al remunerării muncii, sub valoarea muncii prestate și a performanței obținute, în genere de nivelul de viață și civilizație. De regulă, se recrutează din rândul celor care studiază în străinătate și nu se mai întorc în țară sau, dacă se reîntorc, după o anumită perioadă sunt „obligați” să plece, deoarece locurile de muncă oferite în țara lor, sub numeroase aspecte, nu corespund nici pregătirii și nici aspirațiilor lor. Adesea se vorbește în țara de origine de **supracalificare**, care ni se pare un nonsens în condițiile în care aspirăm spre crearea societății cunoașterii și informațiilor. În plus, tehnologia modernă (TIC, internetul), ca și filialele agenților de resurse umane care operează pe piața muncii din România permit recrutarea lesnicioasă a unei forțe de muncă înalt calificate, acoperirea deficitului tot mai pronunțat de asemenea calificări din țările de primire. Pentru țările gazdă este o formulă lesnicioasă și ieftină, în timp ce, pentru țările de plecare, aceasta este o **risipă** nepermis de mare de potențial uman, cu costuri ridicate, încă insuficient estimate¹. În literatura de specialitate circulă de altfel ideea potrivit căreia – în ciuda unor dificultăți de recrutare/adoptare – **imigrația** este pentru țările vest-europene una din soluțiile satisfacerii cererii de forță de muncă înalt calificată prin „importul” de asemenea resurse din țările din est și încetinirea, pe această cale, într-o oarecare măsură, a procesului de îmbătrânire demografică din țările vestice (Carole Deneuve, 2001; Jean-François Léger, 2002; A. Lehon, 1995).

Încă câteva precizări necesare pentru o mai bună înțelegere a conținutului și filosofiei mobilității spațiale a persoanelor și forței de muncă.

¹ De altfel, de “risipă a creierelor”, de pierdere de potențial uman înalt calificat se poate vorbi și ea există și în plan național. Atâta vreme cât forța de muncă de înaltă calificare – din rațiuni economice – migrează spre domenii de activitate de complexitate mai mică, inferioare ca nivel de competență, este evident că ne aflăm în fața unui proces de proporții de descalificare și descurajare a resursei umane, de pierdere chiar a unui avantaj comparativ și competitiv de care dispuneam la începutul tranziției, în acest domeniu de vârf al civilizației mileniului 3.

Imigranți sunt persoanele care, în condițiile reglementărilor din țara gazdă, obțin dreptul de ședere și, numai după un timp, cu îndeplinirea cumulativă a unui pachet de condiții, obțin și dreptul de stabilire definitivă în țara gazdă. În unele țări, acest proces este îndelungat.

Persoane/lucrători/forță de muncă detașată constituie, de asemenea, o formă de mobilitate de circulație a forței de muncă. În condițiile lărgirii UE și ale globalizării, această formă de mobilitate tinde să se extindă. „Clienții” sunt formați din: consilieri, experți, funcționari ai organismelor internaționale și ai ambasadelor, persoane provenind din țara gazdă sau dintr-o terță țară care lucrează în companii transnaționale, bănci, societăți de asigurări, mari companii industriale, agricole, comerciale etc. pentru o anumită perioadă de timp. În aceeași categorie de persoane detașate, ar putea fi încadrați și lucrătorii care, prin programe ale UE, ca Leonardo, Youth ș.a., fac stagii de perfecționare în firme din țări membre ale UE, plasamentele, schimburile de experiență, vizitele de studii și documentare cu o durată mai mare de 4 săptămâni.

Repatriații sunt persoane care, într-o anumită perioadă, din variate motive, au emigrat, stabilindu-și reședința într-o altă țară (schimbare definitivă a domiciliului) și care se **reîntorc** în țara de origine. Ar putea fi denumită și **migrație de revenire**, care, de regulă, din punctul de vedere al competențelor, al normelor democratice de comportament, reprezintă un câștig pentru țara mamă. Unii dintre aceștia devin chiar investitori de prestigiu, manageri apreciați, după cum alții pot urmări doar profitul pe termen scurt care rezultă fie din reconstituirea dreptului de proprietate, fie dintr-o anumită afacere.

Fără a face aici o analiză de fond, dorim să apreciem încă de la început o serie de schimbări de esență apărute la începutul anilor '90 în România, în condițiile tranziției, ale vidului legislativ și ale unor erori de politică privind mobilitatea spațială externă.

În primul rând, din punctul de vedere al cetățeanului român, a apărut o mutație de esență în ceea ce privește **motivația** părăsirii țării, indiferent dacă aceasta este efectivă sau doar potențială. Astfel, criteriile **politice** și **etnice** care au guvernat migrația înainte de 1990 sunt **substituite de criterii economice și profesionale** induse de starea economiei, de criza economică și a locurilor de muncă prelungită, de căderea brutală a activității industriale, de menținerea marilor întreprinderi nerentabile, de nivelul scăzut al veniturilor și de extinderea sărăciei, de pierderi de **calitate** în ce privește educația și sănătatea. România a cedat ușor, dar „ferm” pasul în ce privește o serie de avantaje comparative și competitive vizând calitatea forței de muncă, calitatea serviciilor de învățământ și a celor de sănătate. Subfinanțarea și subdotarea din regimul trecut s-au menținut, reformele și în aceste domenii au fost necoerente, asincrone, cu efectele de rigoare.

În al doilea rând, România a devenit o țară de **azil și imigrație**, practic, o **placă turnantă** pentru migrație spre țările occidentale, un paradis pentru **rețelele clandestine** de migrație, multe dintre acestea cu serioase antene internaționale nu numai în fostele țări socialiste, ci și în unele dintre țările membre ale UE.

În al treilea rând, **migrația circulatorie și în rețea** capătă pondere, cu rezultate favorabile, am spune, în plan individual, în cel al sporirii avuției naționale și al îmbunătățirii balanței comerciale pe seama veniturilor în valută intrate în țară.

În al patrulea rând, **migrația transfrontalieră** (micul comerț, turismul comercial, piețele în aer liber) s-a extins în special în zona de vest (Ungaria), sud-vest (Iugoslavia) și sud-est (Bulgaria, Turcia).

În al cincilea rând, în termeni de stoc și de flux, migrația informală, necontrolată, are încă pondere. Se estimează, de exemplu, că aproximativ câteva sute de mii de români (600 mii) sunt prezenți fie pe piața subterană a muncii din țările UE, fie că se ocupă cu alte „activități” mai mult ilegale decât legale în această zonă. Sigur, acordurile de remisie către România, de interdicere pentru o anumită perioadă, revenirea în țara respectivă sau alt stat membru UE vor limita în perspectivă această zonă puțin cunoscută, care creează numeroase probleme în relațiile dintre România și UE în procesul de integrare.

Desigur, relevanță pentru studiul nostru are și distribuția/concentrarea spațială a persoanelor emigrante, ceea ce putem desemna cu termenul de **țară țintă** în care se ajunge nu de la început, ci prin circulație succesivă prin mai multe țări, iar în interiorul unor țări, în unele zone **preferențiale**; în principal, acestea sunt marile aglomerații urbane și suburbane (cu deosebire pentru migranții ilegali) sau, cum este cazul în SUA, dar și în alte țări, concentrarea în zone etnice care sunt adesea adevărate enclave, care au totuși meritul că mențin identitatea și cultura țărilor/regiunilor din care provin, dar care ridică probabil și cele mai numeroase probleme de integrare a persoanelor și familiilor migrante.

Evident, analiza migrației externe în formele menționate și în altele la care nu ne-am referit necesită existența unei bănci de date solide, coerente sub aspectul construcției cu informații pertinente, operaționale pentru o analiză-diagnostic și una predictibilă privind potențialul migrator al populației din România în condițiile lărgirii UE. Or, constituirea unei asemenea baze de date compatibile deopotrivă cu standardele ONU și cu cele ale UE (Eurostat) este abia în construcție. Până nu demult, România nu dispunea nici de ansamblul reglementărilor necesare unui fenomen atât de complex, greu de stăpânit, cum este migrația externă. Aflându-se de fapt la **granița de est** a UE, România a fost și este supusă concomitent presiunii **migratoare** a unei populații provenite

din fostul CSI, Africa, Asia și chiar Turcia și **exigențelor** justificate ale UE de a filtra cât mai bine persoanele care intră în România și a stopa/bloca cât mai mult exodul acestora spre Europa de Vest. Întărirea controlului la frontieră, modernizarea poliției de frontieră, simultan cu descoperirea și disiparea rețelelor clandestine ale migrației, au devenit priorități ale politicii guvernamentale, cu deosebire după anul 2000. Așa a fost posibil, la urma urmelor, ca din ianuarie 2002 România să aibă acces liber în spațiul Schengen, evident, cu respectarea prevederilor din legislația română. Din motivele invocate, ne vom limita la informațiile existente, furnizate de INS, MI și publicațiile statistice internaționale. Acesta este și motivul pentru care nu am putut utiliza sau testa decât parțial, în măsură insuficientă, indicatorii propuși în studiul anterior (P₂/7.2). În măsura în care vor apărea date suplimentare, le vom lua în considerare în etapele următoare ale cercetării noastre.

4.2. Cadrul instituțional al liberei circulații a persoanelor și a forței de muncă

4.2.1. La nivelul UE

Libera circulație a persoanelor a fost inclusă pentru prima dată în Tratatul de la **Roma**. Astfel, în art. 48 al acestui Tratat, se menționa necesitatea „creării condițiilor pentru a se realiza libera circulație a persoanelor și a forței de muncă pe teritoriul comunității”. Această prevedere, realizată treptat, pe măsura creării cadrului juridic, economic și social necesar, echivalează cu eliminarea oricărei discriminări bazate pe **naționalitate** în ce privește: **angajarea, stabilirea salariilor, condițiile de muncă**¹. Cadrul juridic al liberei circulații a persoanelor și a forței de muncă a cunoscut un proces continuu de îmbunătățire. Libera circulație a persoanelor din **țările membre ale UE** în interiorul Uniunii este o realitate, controlul identității naționale la frontiera intracomunitară a fost abolit.

În ce privește **libera circulație a forței de muncă**, dreptul la mișcare, la angajare, condiții de muncă este, de asemenea, reglementat.

Astfel, în **1989**, a fost adoptată **Carta socială** a drepturilor fundamentale ale lucrătorilor în următoarele domenii:

- libera deplasare a forței de muncă;
- locuri de muncă și salarizare;
- condiții de viață și muncă;
- protecție socială;

¹ Existau și unele excepții referitoare la libera circulație a funcționarilor publici, precum și în situații care aveau legătură cu securitatea națională și, respectiv, cu sănătatea publică.

- libertatea de asociere și negociere colectivă;
- pregătirea profesională;
- egalitatea de tratament a femeilor și bărbaților;
- informarea, consultarea și participarea lucrătorilor;
- protecția copiilor și adolescenților;
- drepturile persoanelor în vârstă;
- drepturile persoanelor cu handicap.

În **1993** a fost introdusă o **directivă generală** în care este stabilit **setul de principii** în materie de liberă circulație, obligatorii pentru fiecare stat membru. Totodată, au fost adoptate directive specifice pe probleme, cum ar fi: durata săptămânii de lucru, echipament de protecție, securitatea muncii ș.a.

În **1994**, potrivit prevederilor din capitolul social al Tratatului de la Maastricht, a fost adoptată Directiva referitoare la crearea **Consiliilor Muncii la firmele transnaționale**. Acestea au drept țință informarea și consultarea de către patronat a lucrătorilor, în legătură cu deciziile care ar putea să le afecteze viitorul. În fine, în **Tratatul de la Amsterdam** a fost introdus „Titlul IV”, care se referă la:

- libera circulație a persoanelor;
- controlul frontierelor externe;
- azilul, imigrația și apărarea drepturilor cetățenilor care aparțin unei țări extracomunitare;
- cooperarea juridică în materiile de ordine civilă.

Alte probleme, cum sunt, de exemplu: armonizarea politicilor sociale, recunoașterea diplomelor, repatrierea drepturilor de asistență socială, de pensii nu sunt încă pe deplin reglementate nici la nivelul UE, dar constituie preocupări constante, deși există dificultăți în soluționarea acceptabilă a acestora, dificultăți care probabil se vor accentua începând cu anul 2004, o dată cu integrarea celor 10 țări invitate să adere.

Libera circulație a forței de muncă, ca element constitutiv al acquis-ului comunitar, este definită, în linii generale, în felul următor: „*orice persoană care, pentru o perioadă determinată, furnizează servicii sub îndrumarea altei persoane, fiind remunerată pentru serviciul efectuat*”. Definită în acest mod, libera circulație a lucrătorilor include:

- *indivizi/persoane în vârstă aptă de muncă¹ care au un loc de muncă sau care revin la locul de muncă;*
- *persoanele în șomaj involuntar aflate în căutarea unui loc de muncă în altă țară decât cea de origine, țară care a ratificat Acordul economic european;*

¹ 15 – 64 de ani.

- persoanele care au lucrat în țara gazdă, dar temporar sunt șomeri, ca urmare a incapacității de muncă provocate de boală, accident, sau au ajuns la vârsta de pensionare.

Tabelul nr. 1

**Regimul de reglementare a circulației forței de muncă
în diferite situații**

	Locul de muncă = locul de rezidență	Locul de muncă ≠ locul de rezidență
Lucrător într-o companie din țara proprie		Lucrător detașat
Lucrător într-o companie din altă țară	Lucrător migrant (imigrant)	Lucrător la frontieră
Lucrător independent	Locul de stabilire	Furnizarea de servicii peste frontieră
Companie din sectorul de servicii	Locul de stabilire	Furnizează servicii peste frontieră

Sursa: (2000) The Free Movement of Workers in the Context of Enlargement, *information note*, 6th March 2001; vezi și PAIS nr. 1, Libera circulație a persoanelor și serviciilor: Implicații pentru România și procesul de negociere.

Dreptului la libera circulație în interiorul UE îi sunt asociate o serie de alte drepturi, practic un pachet coerent de drepturi, și anume:

- dreptul la rezidență, obținut de cetățenii membri ai țărilor membre UE în baza **cărții de identitate sau a celei de angajat**, iar de către cetățenii din spațiul extracomunitar, pe baza „cărții de rezidență”;
- membrilor familiei – soție, copii până la 18 ani – li se garantează dreptul de stabilire, cu condiția să dispună de locuință decentă;
- angajarea într-un loc de muncă: cetățenii în vârstă de muncă ai unui stat membru al UE au dreptul de a obține un loc de muncă pe teritoriul altui stat membru în aceleași condiții cu cetățenii statului respectiv;
- egalitate de tratament a lucrătorilor naționali în ce privește accesul la ocuparea unui loc de muncă, diverse facilități/avantaje de ordin fiscal și social, reprezentare sindicală și alte drepturi similare;
- dreptul de a rămâne în țara gazdă, după încheierea contractului de muncă și/sau a activității desfășurate, cu condiția să fi locuit pe teritoriul aceluia stat membru o perioadă de 3 ani și/sau să fi ajuns la vârsta legală de pensionare.

În concluzie, în prezent, libera circulație a persoanelor și a forței de muncă în interiorul UE, **din și înspre** statele membre UE, este reglementată, se desfășoară fără restricții. De menționat că, pentru unele țări, în prezent

membre, pe bază de negocieri, s-a stabilit o **perioadă tranzitorie pentru realizarea de facto** a liberei circulații (Grecia, Portugalia, Spania), în timp ce pentru alte țări o asemenea perioadă nu s-a impus (tabelul nr. 2).

Dar chiar și așa mai sunt probleme pe agenda discuțiilor organismelor comunitare abilitate cu competențe în domeniu.

Tabelul nr. 2
Analiza cronologică a politicii liberei circulații a forței de muncă în UE

1957	“Tratatul de la Roma”; art. 48 definește mișcarea liberă a lucrătorilor ca o liberate fundamentală a „pieței unice”
1968	Libera circulație deplină pentru lucrătorii din cele 6 țări fondatoare ale CEE (Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda)
1968	Uniunea vamală
1971	Aderarea Danemarcei și Irlandei; fără o perioadă tranzitorie pentru libera circulație
1981	Aderarea Greciei: cu perioadă tranzitorie pentru libera circulație a lucrătorilor
1985	“Acordul Schengen” privind controlul la frontieră (Schengen I)
1986	Aderarea Portugaliei și Spaniei; cu perioadă tranzitorie pentru libera circulație a lucrătorilor
1986	“Actul unic european”; stabilește cadrul legal al pieței unice
1988	Grecia: perioada tranzitorie pentru libera circulație se încheie
1990	“Carta socială”; art. 1 garantează libera circulație a lucrătorilor
1990	“Schengen” – aplicarea convenției privind controlul la frontieră (Schengen II)
1992	Portugalia și Spania: perioada tranzitorie pentru libera circulație a lucrătorilor se încheie
1992	Completare a „pieței unice”: dreptul nerestrictiv pentru provizioane, servicii, activități pe cont propriu, stabilirea de firme; recunoașterea mutuală a nivelurilor de educație
1992-1997	Acordul european cu 10 țări din Europa Centrală și de Est
1995	Aderarea Austriei, Finlandei, Suediei; fără perioadă tranzitorie în ce privește libera circulație
1998	“Tratatul de la Amsterdam”: art. 38-48 definesc încă o dată libera circulație a lucrătorilor și a persoanelor ca o libertate fundamentală a pieței unice
1999	Tampere European Council
2000	Deschiderea negocierilor de aderare cu Bulgaria, Letonia, Lituania, România, Slovacia; statut de stat candidat pentru Turcia
2001	Comisia Europeană propune perioade tranzitorii de 5 + 2 ani pentru libera circulație a forței de muncă a celor 10 țări candidate central și est-europene; fără perioade tranzitorii Cipru și Malta

Sursa: Bruker și alții, EU Eastern Enlargement: Scaling of Regulated Opening UP? Transition Period for Free Movement of Workers, DIW – Economic Bulletin, Berlin, 2001.

Acestea se încadrează în zona problemelor aflate pe agenda discuțiilor între statele membre pentru care se caută soluții convenabile și acceptate de toate statele, cum ar fi: recunoașterea reciprocă a studiilor și echivalarea diplomelor, standardele de competență și recunoașterea calificărilor și, mai ales, transferul unor drepturi de asistență socială. Acestea din urmă, în măsură incomparabil mai mare, cad sub incidența legislației muncii și a celei sociale din fiecare țară membră, ceea ce implică procesul de armonizare la nivelul european, având în vedere diferențe de nivel de dezvoltare dintre țările membre, al căror ecart, cel puțin pe termen mediu, fără îndoială, se va deschide prin lărgirea UE cu noi state, unele dintre ele (Polonia, România) cu un potențial uman important. La fel de adevărat este și faptul că există preocupări și măsuri practice de apropiere instituțională și de soluționare a unor asemenea probleme. Unele progrese au fost realizate, alte probleme sunt în curs de soluționare.

Contribuții importante în acest sens au, de exemplu, acordurile bilaterale dintre o țară membră UE și potențialii membri, țările candidate, din care 10 au primit deja „invitația” de aderare; în aceeași direcție, contribuții notabile au avut și au în continuare **generațiile de programe sociale și cele de educație și formare profesională pe tot parcursul vieții**, lansate și susținute de UE, la care, după 1990, treptat, au avut acces și țările candidate, de regulă după încheierea acordurilor de asociere. Asociate (sau chiar implicate) în reformele sistemelor de învățământ și training, ca și în cele ale piețelor muncii, acestea pregătesc unele dintre premisele de bază ale susținerii, în condiții de performanță, de eficiență economică și socială și, evident, în condiții nondiscriminatorii, a liberei circulații a forței de muncă controlate pe piața unică europeană. Programe ca Tempus, Socrates, Petra, Youth for Europe, Leonardo ș.a. au un aport important în apropierea conținuturilor învățării – în oricare din formele ei -, creând condiții propice de recunoaștere a studiilor și calificărilor. Am spus libera circulație (migrație) controlată deoarece există și o mișcare de anumite proporții între state pe axa S-N, E-V **necontrolată**, ilegală chiar, care alimentează în permanență piețele subterane ale muncii din țările UE. Chiar și această formă îmbracă caracteristici ale migrației circulatorii, în rețea, cu țări sau grupe de țări țintă cu o legislație mai permisivă sau cu un control mai puțin riguros al frontierelor. Se estimează că, anual, pe piețele muncii (subterane) din țările membre UE intră 5-800 mii de persoane, iar în măsura în care într-o țară (vezi acordurile bilaterale de remisie a migrantilor ilegali dintr-o țară membră UE către țara mamă) situația devine „critică”, dacă nu chiar periculoasă pentru ei, fie că se orientează, dacă pot, spre o altă țară, fie revin în țară, iar după o anumită perioadă își reiau „voiajul” în căutarea unui loc de muncă și, din păcate, pentru activități ce intră sub incidența legii (rețele mafioate, furturi etc.).

Așa cum rezultă din tabel, pentru cele 10 țări din spațiul central și est-european, dintre care unele au încheiat negocierile, urmând ca în anul 2004 să fie integrate în UE, în timp ce România și Bulgaria – conform foii de parcurs de la Copenhaga – continuă negocierile, urmând ca aderarea să aibă loc în principiu în anul 2007, cu excepția Ciprului și a Maltei, pentru toate celelalte țări este prevăzută o perioadă de tranziție de minimum 2 ani și maximum 5 ani până la realizarea deplină a liberei circulații a forței de muncă. Aceasta pare să indice o anumită teamă – neconfirmată până în prezent – de un eventual exod al forței de muncă dinspre est spre vest. Pe de altă parte, în ciuda unor dificultăți reale derivând din modelul cultural, din cunoașterea limbii etc., țările membre UE nu au rețineri în recrutarea de forță de muncă din aceste țări pentru a-și acoperi necesarul de forță de muncă în anumite zone ocupaționale sau teritoriale deficitare.

Există deci, chiar în legislația europeană, o anumită flexibilitate care lasă o marjă mai mare de mișcare a forței de muncă din țările candidate. Nu discutăm aici de condițiile în care acest proces se derulează.

4.2.2. Cadrul instituțional din România. Progrese și cerințe

Cadrul instituțional al liberei circulații a persoanelor și a lucrătorilor se cere analizat sub două aspecte:

a) al mobilității/migrării din alte spații geografice către România, fie cu intenția de a se stabili în România (imigranți), fie cu intenția de a folosi România doar ca placă turnantă, ca perioadă tranzitorie pentru migrarea spre alte zone, în genere, țările occidentale.

Configurația acestei categorii este, în funcție de diverse criterii, variată: azilanți, solicitanți de azil, refugiați, elevi/studenti/doctoranzi, agenți economici, lucrători, fie lucrători ai firmelor străine și/sau multinaționale care provin din țara gazdă sau dintr-o țară terță, fie experți, consultanți, funcționari publici internaționali. Ca atare, este necesar ca reglementările – având în vedere și poziția geo-strategică a României – să fie acoperitoare pentru o gamă diversă de situații.

b) al liberei circulații a persoanelor și lucrătorilor din România în țările occidentale, înainte de toate în țările membre ale UE, în așa-numitul „spațiu Schengen II”.

În ce privește drepturile la libera circulație a persoanelor – cu condiția de a respecta un pachet de condiții care cad sub controlul poliției de frontieră – problema este rezolvată începând cu 1 ianuarie 2002: românii călătoresc liber în spațiul Schengen.

Dacă libera circulație a cetățenilor români nu mai este **blocată**, o serie de drepturi asociate de regulă liberei circulații sunt limitate. Acestea ies din

sfera reglementărilor comunitare, fiind supuse reglementărilor existente la nivelul fiecărui stat membru al UE, la nivel național. Astfel, în art. 59 al Acordului de asociere dintre România și UE se menționează „...nimic din cadrul acordului nu poate împiedica părțile de a implica legile și reglementările naționale referitoare la intrare și rezidență, muncă, condiții de muncă și stabilire a persoanelor, precum și furnizarea de servicii, cu condiția ca, procedând în felul acesta, să nu se ajungă la nulitate sau să afecteze beneficiile ce revin uneia dintre părți”.

În lumina acestei prevederi, sunt supuse controlului statului gazdă drepturi cum sunt: cel de stabilire într-un stat membru; dreptul de angajare într-un stat membru, cu excepția cazurilor în care există acorduri bilaterale între statele respective pentru contracte cu durată determinată (cu durată de câteva luni până la 5 ani); **imigrarea** este supusă controlului organelor de specialitate din țara gazdă, având un caracter **selectiv**, explicabil prin cererea de calificări, și **discriminatoriu** în ceea ce privește egalitatea de oportunități și tratament în raport cu cetățenii țării respective. Piața muncii a UE sau a țărilor membre se deschide (legislația pare mai laxă) pentru categorii profesionale și ocupații deficitare în țările respective, afectate de fenomenul de îmbătrânire demografică și într-o anumită măsură de reducerea cererii sociale pentru învățământ superior în țări membre ale UE. Este, în principal, vorba de profesii și ocupații ce țin de „noua tehnologie” sau „noua economie”, cum sunt informatica, servicii medicale, servicii de cercetare și de învățământ, dar și de forță de muncă cu competență mai redusă, din zone ocupaționale cum sunt: serviciile casnice, servicii hoteliere, muncitori în construcții, unele ramuri industriale, agricultură, turism. În condițiile sumar amintite, România, ca și alte țări candidate – date fiind, pe de o parte, nivelul venitului/capita, iar pe de altă parte, potențialul de calificare de care forța de muncă mai dispune încă – au devenit **furnizoare** de forță de muncă pentru țările membre UE, în cele mai multe situații în condiții de tratament și statut inegal în raport cu forța de muncă autohtonă la nivel egal de competență și performanță. Acesta este unul din mecanismele eficiente de reducere a costului total și unitar al forței de muncă din țara-gazdă, respectiv de sporire a competitivității produselor și serviciilor pe piața internă a UE și pe terțe piețe, chiar și pe piețele **țărilor exportatoare** de forță de muncă calificată.

În ce privește libera **circulație a lucrătorilor** – chiar și atunci când există acorduri bilaterale între state – mai sunt încă probleme; unele dintre acestea se vor soluționa, de o manieră sau alta (5+2), în procesul de negociere a dosarului respectiv.

Prin mecanisme ale pieței abil/inteligent folosite, speculând adesea vidul, neclaritățile și instabilitatea legislativă – care au „domnit” o bună perioadă de timp în România – ca și erorile de management, incompetența sau interesele

personale, egoiste, ale unor factori de răspundere implicați, România, ca și alte state din est au pierdut „pe mâna lor” importante segmente din piețele externe pe care erau competitive, dar și – ceea ce este, poate, cu mult mai îngrijorător – segmente importante ale **propriei lor piețe interne** pentru produse și servicii pentru care sunt cu adevărat înzestrate/dotate. Din rațiuni bine cunoscute, mult dezbătute, inclusiv de factorii politici, dar mai puțin soluționate în timp util, au devenit neputincioase în fața concurenței externe, nu totdeauna loială, a produselor și serviciilor provenite fie din țări membre ale UE, fie de pe terțe piețe. Calitatea multora dintre acestea poate fi pusă sub semnul întrebării în relația cu prețurile interne de vânzare, importul fiind totdeauna supus presiunii deprecierii leului fie în raport cu dolarul american, fie, mai recent, cu euro.

În ce privește prima categorie de persoane migrante, acestea, în mod normal, ar trebui să intre în țară numai pe bază de pașaport și viză, printr-un control mai sever la frontiera de intrare, asociindu-le, pe de o parte, sprijinul necesar atât timp cât rămân pe teritoriul României, ca și controlul respectării vizei de ședere, de rezidență în România. În cazul rețelelor clandestine/ilegale de migrare din țara noastră, cu ramificații în țările de plecare și, respectiv, de primire, se practică **remiterea** (transferul, expulzarea de urgență în unele situații) în țara de origine sau în cea din care au intrat în România a celor care nu se încadrează sau nu respectă reglementările legale în vigoare. Oricum, în acest context al unei anumite temeri manifestate de țările vestice față de potențialul migratoriu al țărilor central și est-europene, securizarea și întărirea frontierei de **est** și de **sud-est** pentru cei care intră ilegal în România și a celei de **vest** și **nord-vest** pentru cei care folosesc România doar ca un „preludiu” în drumul lor spre țările occidentale rămân în continuare o prioritate majoră pentru procesul de aderare. În ultimii ani s-au făcut progrese substanțiale, dar mai sunt pete albe sau nișe pe traiectul securizării frontierelor, pentru a minimiza, pe cât posibil cât mai mult, atât costurile induse pentru România, cât și riscul menținerii la un prag ridicat, neconvenabil, a riscului de migrare pentru țările occidentale.

În opinia noastră, acest **risc** provine nu atât de la cetățenii români, care, în general, au o propensiune redusă spre migrarea externă, cât de la cetățenii străini care tranzitează România cu acest scop (cu statut în România de azilant, refugiat sau chiar imigrant).

Cadrul reglementat, legislativ-instituțional al **migrației externe** în România este, în linii mari, elaborat; în decursul anilor, acesta a fost îmbunătățit, avându-se mai ales în vedere legislația (acquis-ul) comunitară privind libera circulație a persoanelor și lucrătorilor, ca și exemplele de bună practică dintr-o serie de țări, până de curând cu statut de țări candidate. În decursul timpului, multe dintre reglementările legale au fost completate și republicate (HG nr. 417/1991 privind crearea Comitetului Român pentru Problemele Migrării, modificată și completată în 1995 și 2000; Legea nr.

15/1996 privind statutul și regimul refugiaților înlocuită – prin ameliorări și completări – prin OG nr. 102 din 3 septembrie 2000 privind statutul și regimul refugiaților în România; Legea nr. 203/1999, Legea permiselor de muncă, însoțită de HG nr. 434 pentru aprobarea Normelor metodologice privind procedura de eliberare și de anulare a permiselor de muncă; Legea nr. 123/2001 privind regimul străinilor în România ș.a.).

Caseta nr. 4: Unele prevederi ale Legii nr. 123/2001

Străinii pot intra în România în scop oficial, pentru afaceri, pentru activități de presă, pentru angajare în muncă sau pentru studii, ca turiști, în tranzit ori alte interese...(art.1);

Acordarea vizei pentru angajarea în muncă, studii, activități didactice, stagii de documentare, activități în domeniul cultelor, umanitare sau în alte domenii se poate face numai după prezentarea avizului, în scris, după caz, al MMSS, MEC, MSF, MCC sau al altor ministere sau instituții centrale și locale interesate (art.8);

Vizele dau dreptul de ședere pe teritoriul României pentru următoarele perioade:

- a) pe perioade stabilite prin înțelegeri bilaterale cu alte state sau în condiții de reciprocitate (diplomatice, de serviciu);
- b) până la 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii în țară pe noi perioade de până la 6 luni, în cazul vizelor simple pentru angajarea în muncă, afaceri, activități didactice, stagii de documentare, activități în domeniul cultelor sau umanitare, activități de presă ori pentru alte activități care nu contravin legilor române;
- c) până la 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii în țară pe noi perioade până la 1 an, în cazul vizei simple pentru studii;
- d) până la 60 de zile, cu posibilitatea prelungirii cu încă 60 de zile, în cazul vizei simple pentru turism, vizită ori alt interes personal;
- e) 3 zile de la data intrării în România, în cazul vizei de tranzit (art. 9, al.1).

Străinilor posesori de pașapoarte simple, provenind din state cunoscute cu tendințe de migrare, li se poate acorda viza de intrare în România, dacă prezintă misiunilor diplomatice sau oficiilor consulare ale României invitație scrisă din partea unei persoane fizice sau juridice care are, după caz, domiciliul, reședința sau sediul în România, precum și o dovadă de asigurare socială pentru perioada sejurului (art. 14, al.1);

Străinii își pot stabili domiciliul în România cu aprobarea Ministerului de Interne. Străinul căruia i s-a acordat dreptul de stabilire are obligația ca în termen de 5 zile de la comunicarea aprobării să se prezinte la organele teritoriale ale MI în a căror rază teritorială urmează să domicilieze pentru a i se elibera documentul doveditor (art. 23 și 25);

Străinii pot fi angajați la agenți economici sau la instituții ale căror activități prezintă importanță pentru apărarea sau siguranța națională, în afara cazurilor stabilite de guvern (art. 39);

Străinii pot efectua, în condițiile stabilite de lege, singuri ori în asocieri, activități economice, sociale, cultural-sportive, acte de comerț; pot fi angajați de persoane juridice sau fizice române ori străine, cu respectarea acordurilor încheiate de România cu alte state referitoare la piața forței de muncă (art. 40, al.1);

Angajarea se face pe baza permiselor de muncă eliberate de MMSS, în conformitate cu normele stabilite prin hotărâre de guvern (art. 40, al. 2).

Fără a intra într-o prezentare a actelor legislative ca atare, vom încerca să surprindem câteva dintre caracteristicile acestora.

Înainte de toate, am menționa că legislația românească în vigoare încearcă să acopere și să răspundă la o gamă cât mai largă de probleme prezente în reglementările instituționale internaționale, inclusiv cele comunitare. Din această perspectivă, cel mai recent și cuprinzător act normativ este **Legea nr. 123/2001 privind regimul străinilor în România**, completată prin OUG nr. 194/12 decembrie 2002.

În al doilea rând, pe fundalul Legii nr. 123/2001 privind regimul străinilor în România – care apare ca o lege-cadru cu mare deschidere – au fost elaborate și puse în aplicare o serie de alte acte normative. Astfel, **statutul și regimul refugiaților** este reglementat prin OG nr. 102/3 septembrie 2000 (care abrogă Legea nr. 15/1996 privind statutul și regimul refugiaților).

Prin norma juridică, relevant în acest sens este faptul că **străinilor** li se acordă **protecție** în următoarele trei forme (statut):

- a) statut de refugiat;
- b) statut de protecție umanitară condiționată;
- c) statut de protecție temporară.

Statutul de refugiat, ca forma cea mai înaltă de protecție, se acordă la cererea unei persoane străine care dovedește că este persecutată în țara sa de origine pe considerente de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, se află în afara țării sale de origine și nu poate primi sau, datorită considerentelor menționate, nu dorește protecția acesteia.

Problema este foarte delicată, necesitând un studiu atent al motivației cererii respective. Oricum, conform legii, nu pot primi statutul de refugiat următoarele categorii de străini:

- cei care au comis infracțiuni împotriva păcii și omenirii, ca și o altă infracțiune la care se referă convențiile internaționale;
- au comis o infracțiune gravă de drept comun în afara României înainte de a fi admis ca refugiat;
- au comis fapte care contravin scopului și principiilor din Carta Națiunilor Unite.

Protecția umanitară condiționată se acordă unui străin care nu întrunește condițiile de a obține statutul de refugiat, dar dovedește că în țara sa de origine a comis:

- fapte pentru care riscă pedeapsa cu moartea;
- riscă să fie supus la tortură sau tratamente inumane degradante;
- din cauza apartenenței sale la o categorie defavorizată, poate fi expus unor pericole de natură să aducă atingere vieții sale, integrității corporale ori libertății sale.

Protecția umanitară temporară este acordată, în perioade de conflicte militare în care România **nu** este angajată, persoanelor care provin din zonele de conflict.

În vederea acordării unei anume forme de protecție, se poate aplica procedura obișnuită (ordinară), în cazurile care par în ordine, și procedura accelerată, atunci când motivele invocate nu sunt sau nu par fondate, suficient de credibile.

Pe durata obținerii unei forme de protecție, persoanele în cauză se bucură de o serie de drepturi (alegerea locului de reședință, programe de integrare socio-profesionale, drept de învățământ, de muncă, de asociere, tratament egal etc.), după cum au și o serie de obligații, a căror nerespectare poate să atragă după sine retragerea dreptului de protecție și expulzarea.

În al treilea rând, este de subliniat că, încă din 1991, prin HG nr. 417/1991 s-a pus în practică crearea **Comitetului Român pentru Problemele Migrării** (CRPM). Hotărârea a fost amendată și republicată în repetate rânduri. În prezent, problematica migrării care intră în sfera de competență a CRPM este reglementată de lege. Obiectul principal al legii este dat de soluționarea complexă a dosarelor și asigurarea condițiilor minim necesare pentru **azilanți și refugiați**.

Este un comitet interministerial coordonat de Ministerul de Interne, la care participă următoarele ministere: Ministerul Muncii și Solidarității Sociale (MMSS), Ministerul Afacerilor Externe (MAE), Ministerul Finanțelor (MF), Ministerul Educației și Cercetării (MEC), Ministerul Sănătății și Familiei (MSF), Ministerul Justiției, Ministerul Administrației Publice (MAP). De remarcat că CRPM are **comitete locale**, în care cuprinde reprezentanți ai instituțiilor menționate. Problemele de procedură și metodologie revin „Direcției Generale de Pașapoarte, Străini și Probleme de Migrație” din cadrul Ministerului de Interne.

Deopotrivă azilanții și refugiații, pe durata pe care se bucură de acest statut (6 luni și, respectiv, 9 luni), beneficiază de drepturi de hrană și cazare în sume variate, actualizate cu rata inflației. Fondurile necesare pentru aceste două categorii care primesc ajutor din partea statului român se asigurau din

bugetul Secretariatului General al Guvernului până în anul 2000, fiind alocate prin intermediul prefecturilor. În prezent, potrivit legii, cheltuielile ocazionate de funcționarea și întreținerea centrelor de primire, triere și cazare se suportă din bugetul Ministerului de Interne, în limita fondurilor alocate în acest scop.

În al patrulea rând, o semnificație aparte în ansamblul preocupărilor pentru soluționarea benefică și convenabilă pentru ambele părți are **Legea nr. 203/1999 privind permisele de muncă și HG nr. 437/2000** referitoare la aprobarea normelor metodologice privind procedurile de eliberare și anulare a permiselor de muncă.

Permisul de muncă reprezintă documentul oficial care se eliberează, la cererea străinului, de către MMSS, în condițiile prevăzute de lege (îndeplinesc aceste condiții) (**anexa nr. 18**).

Caseta nr. 5: Principalele condiții pentru obținerea permisului de muncă (întrunite cumulativ)

- viza necesară pentru angajarea în România, eliberată, la cerere, de către misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale României;
- cererea motivată a angajatorului (persoana juridică) depusă la MMSS, în care motivează necesitatea angajării persoanei străine în cauză;
- angajatorii – persoane fizice – depun la MMSS doar o cerere motivată și, după caz, autorizația de exercitare a profesiei sau activității.

Sursa: HG nr. 434/14 iunie 2002.

Permisul de muncă se eliberează de MMSS, prin Direcția pentru programe de ocupare a forței de muncă (art. 3 (1), Legea nr. 203/1999).

Permisul de muncă se acordă pentru o perioadă de 6 luni, cu posibilitatea prelungirii pe perioade de câte 6 luni (**anexa nr. 17**).

În cazul unor convenții, durata permisului de muncă poate fi mai mare de 6 luni, după cum nu au obligația de a obține permis de muncă străinii care desfășoară activitate didactică, științifică, artistică sau alte activități specifice cu caracter temporar, în instituții de profil din România, pe o perioadă care nu depășește **30 de zile**.

Eliberarea și, respectiv, prelungirea permisului de muncă sunt supuse unor taxe. Astfel, la **eliberarea** permisului de muncă, titularul va plăti **o taxă în lei**, egală cu echivalentul a 200 dolari SUA, la cursul oficial al BNR; pentru **prelungirea** permisului de muncă, taxa este egală cu echivalentul în lei a 100 dolari SUA. În fine, pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de eliberare (prelungirea permiselor de muncă), MMSS percepe de la titular un **comision** de 2%, aplicat sumelor aferente eliberării (200 dolari SUA), respectiv prelungirii

(100 dolari SUA), evident în lei, la cursul stabilit de BNR.

În termen de 10 zile de la acordarea permisului de muncă, străinul are obligația de a se încadra în muncă pe bază de contract individual sau altă formă, iar în termen de 5 zile de la încadrare, are obligația de a se prezenta la Direcția Generală de Pașapoarte, Străini și Probleme ale Migrării, pentru a solicita viză în vederea obținerii legitimației de ședere temporară în România.

Cu excepția cazurilor prevăzute de lege, încadrarea și/sau menținerea în muncă de către o persoană fizică sau juridică română a unui străin care nu are permis de muncă valabil constituie contravenție și se taxează în conformitate cu prevederile în vigoare.

Sumele provenite din eliberarea/prelungirea permiselor de muncă, ca și cele din amenzi pentru încălcarea legii se constituie în **venit la bugetul statului**, iar comisionul de 2% perceput de MMSS, în **venituri extrabugetare** la dispoziția acestuia, fiind evidențiate într-o anexă la bugetul MMSS.

Caseta nr. 6: Cine poate fi încadrat în muncă fără permis de muncă?

Potrivit prevederilor legale în vigoare în România, pot fi încadrate în muncă la persoane fizice sau la persoane juridice, fără permis de muncă, următoarele categorii de străini (cetățeni care nu au cetățenia română):

- a) cei care și-au stabilit, în condițiile legii, domiciliul pe teritoriul României;
- b) au dobândit statutul de refugiat pe teritoriul României;
- c) sunt angajați la persoane fizice sau la persoane juridice cu domiciliul, respectiv cu sediul în străinătate și sunt trimiși de aceste persoane să desfășoare unele activități temporare în România;
- d) în alte situații stabilite prin convenții sau prin acorduri la care România este parte ori prin legi speciale;
- e) străinii care urmează să desfășoare pe teritoriul României activități temporare solicitate de ministere ori de alte organe ale administrației publice centrale sau locale;
- f) membrii de familie – soț, soție, copii minori aflați în întreținere – ai personalului misiunilor diplomatice ori consulare din România pot fi scutiți, pe bază de reciprocitate, de a obține permis de muncă pentru desfășurarea unor activități cu caracter lucrativ, în condițiile stabilite prin acordurile bilaterale încheiate.

Sursa: Legea nr. 203 /1999 privind permisele de muncă.

În anii '90, circulația forței de muncă – controlată și necontrolată – din România spre alte spații geografice, comunitare sau extracomunitare, s-a intensificat. După explozia din anii 1990/1991 – urmare a unei migrații amânate, restricționate – se manifestă o tendință de reducere și stabilizare la

cote relativ reduse, neatingând proporții îngrijorătoare. În general, caracteristica comportamentală a populației României – urmare a unei istorii zbuciumate, a „închiderii” țării în timpul regimului comunist – rezidă într-o **propensiune redusă** spre migrarea extrateritorială, ceea ce, adesea, judecată mai ales în termenii pieței muncii, este asociat **lipsei de mobilitate, rigidității profesionale, structurale, geografice**. Tranziția la economia de piață și la valorile civilizației occidentale au generat concomitent **speranțe, aspirații** de realizare în propria-i țară și în folosul ei, dar și **derută, decepții, descurajare**. Criza economică prelungită, inclusiv criza locurilor de muncă, în condiții de dezvoltare explozivă a învățământului superior, asociată cu deschiderea și „fragilitatea” frontierelor, au generat **procese de migrație circulatorie, oscilatorie, temporară**, ca și de **migrație definitivă** din România spre alte țări, deopotrivă pentru forța de muncă de înaltă calificare, dar și mai puțin calificată, îngust specializată. Componenta necontrolată, ilegală, a migrației se menține relativ ridicată, în ciuda măsurilor întreprinse și a acordurilor încheiate de MI din România cu instituții similare din străinătate.

Astfel, putem aprecia – fără a exagera prea mult – că, în prezent, **România exportă nu numai bunuri, servicii, capital, ci și capital uman, competențe**. Dacă informațiile statistice existente ne-ar permite să calculăm volumul total al circulației forței de muncă (E+I), intensitatea circulației totale și, mai ales, soldul net al acestei circulații, am ajunge probabil la concluzia că **România este exportatoare netă de capital uman**, cu fațetele sale multiple și efectele pozitive și, respectiv, negative pentru țara de plecare (România), pentru țara-gazdă și, evident, în plan individual și al orientării viitoare a lucrătorilor, inclusiv a capacității de a se valorifica și crește veniturile, ca și câștigurile în planul competenței. Acestea vor face obiectul capitolului următor. Aici dorim să subliniem preocupările de creare a unor organisme cu competențe în domeniu, ceea ce va imprima o nouă calitate politicii de migrare din perspectiva aderării în 2007 la UE și va „demitiza” poate fetișul că lărgirea UE va atrage după sine o mișcare masivă dinspre est spre vest¹.

În încheierea acestui paragraf, rămâne de subliniat doar faptul că, în cadrul preocupărilor guvernamentale de racordare la liniile directe ale SEO și PNAO, se acordă atenție creării pas cu pas a unor condiții de liberă circulație a lucrătorilor (atunci când România va adera la aceasta). În acest context, două procese sunt de reținut:

¹ Stocul de migranți/rezidenți români în țările UE, potrivit unor estimări, era în anul 2000 cu ceva mai mare de 100.000 de persoane, care, având în vedere populația țării, nu este mare, mai ales că acest stoc s-a creat în timp. Sigur că numărul migranților ilegali este mai mare, în jur de câteva sute de mii de persoane. În UE, în același an, după unele estimări, 6-800 mii de persoane provin ilegal din spațiul est-european.

- încheierea de acorduri/înțelegeri bilaterale cu țări comunitare sau extracomunitare în ce privește migrarea forței de muncă, pe domenii, meserii/profesii, nivel de instruire și securitate socială. Acesta este un pas uriaș, bazat pe cooperare și reciprocitate în direcția unei mai bune monitorizări a mișcării pentru muncă din România spre alte spații geografice, de a transforma, cel puțin parțial, o parte din migrația externă necontrolată în migrație controlată. Și, fapt deloc de neglijat, de a veghea la asigurarea unor condiții de muncă, viață, tratament și securitate socială a lucrătorilor migranți pe perioade diferite (**anexa nr. 19**);
- al doilea pas, egal ca importanță cu primul, care în mod necesar derivă din primul, a fost crearea unor **instituții specializate, cu competențe** în domeniul migrării. A fost, mai întâi, creat OFICIUL NAȚIONAL pentru RECRUTAREA și PLASAREA FORȚEI DE MUNCĂ în STRĂINĂTATE (ONRPFMS), care-și exercită atribuțiile prin intermediul unor firme acreditate de MMSS. Sistemul a fost marcat de multe disfuncționalități, de comportamentul – uneori pe lângă reglementările legale sau înțelegerile bilaterale – al unora dintre firmele acreditate. Ca urmare, în anul 2002, ONRPFMS a fost desființat sau, mai bine zis, transformat.

În aceste condiții, a fost creat un nou organism – care la început a stârnit multă vâlvă, dar în final își dovedește utilitatea – respectiv OFICIUL PENTRU MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ (OMFM). Aceasta este o **instituție publică, cu personalitate juridică, subordonată MMSS**. Are competențe, atribuții largi în ce privește **migrația**, sub cele două forme principale ale acesteia: atât imigrația (inclusiv acordarea statutului de refugiat), cât și emigrația temporară a cetățenilor români pentru muncă în străinătate și protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate.

În acest sens, își creează **bază proprie de date**, organizează și realizează **preselecția** candidaților, ajută angajatorul la selecția candidaților, veghind ca prevederile din înțelegerile bilaterale – în ce privește locul și condițiile de muncă, de cazare și hrană, salariile, prestațiile de securitate socială – să fie respectate. De asemenea, pe parcursul derulării contractului individual de muncă, dacă este cazul, veghează ca acesta să fie respectat de ambele părți.

În plus, tocmai pentru a evita neînțelegerile care ar putea să apară, prin **Centrul de Informare** propriu, asigură lucrătorilor migranți informațiile necesare cu privire la calitatea locurilor de muncă și condițiile de muncă din țările cu care România are înțelegeri/acorduri, condițiile care se cer îndeplinite și documentele necesare pentru a participa la preselecție, selecție și a putea ocupa un loc de muncă, avertizează asupra eventualelor riscuri. Oferă, de asemenea, informații angajatorilor care fac selecția persoanelor cu care vor încheia contractele individuale de muncă.

Serviciile de ocupare oferite sunt **gratuite**, în conformitate cu Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 88/1948 privind serviciul public de ocupare, convenție ratificată de România.

Zona de migrare pentru muncă temporară a lucrătorilor români este relativ largă: **țări comunitare – Germania, Franța, Spania, Portugalia, Grecia; țări candidate** invitate să adere în 2004 – **Ungaria, Cehia, Cipru; țări extracomunitare: Canada, SUA, Elveția, Australia** etc. Ofertele de locuri de muncă – ca domenii de activitate, meserii/profesii – sunt, de asemenea, variate: agricultură, construcții, industriei prelucrătoare, servicii hoteliere, servicii de sănătate, servicii de învățământ, TIC, munci necalificate, iar meseriile merg de la meserii puțin calificate în agricultură (culegători de căpșuni, portocale etc.) la o gamă largă de meserii din construcții (Germania), la profesii din domeniul hotelier, al asistenței medicale, informaticieni etc. (Germania, SUA).

Cât privește protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate (Legea nr. 156/2000), câteva lucruri sunt de reținut:

- statul român încheie acorduri, convenții, înțelegeri cu autorități publice similare din alte state, bazate pe principiile: a) egalității de tratament; b) aplicarea clauzelor mai favorabile prevăzute fie în legislația română, fie în cea străină, fie în cea internațională;
- prin acorduri se stabilesc cel puțin:
 - nivelul salariului minim;
 - durata timpului de lucru și de odihnă;
 - condițiile generale de muncă, de protecție și de securitate;
 - asigurarea în fața riscului de accident de muncă, boli profesionale, precum și a celor care intervin în afara procesului muncii.
- misiunile diplomatice și oficiile consulare au obligația de a veghea la respectarea de către organisme și agenții economici a drepturilor, mai ales a celor prevăzute în acordurile bilaterale;
- coordonarea și controlul activității de ocupare a forței de muncă în străinătate revine MMSS, care are o serie de competențe în domeniu, stabilite prin lege.

Capitolul 5.

VOLUMUL ȘI INTENSITATEA MIGRAȚIEI EXTERNE. ROMÂNIA ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

5.1. Migrația externă totală

5.1.1. O imagine globală

Indicatorii migrației externe totale evidențiază dimensiunea globală a circulației totale a persoanelor. Amploarea și intensitatea fluxurilor migratorii, dinamica acestora, precum și particularitățile cohortelor migratoare (vârstă, sex, pregătire profesională, stare socială etc.) diferă în funcție de scopul migrației (strămutare/reîntregire/constituire a familiei, pentru muncă, schimbare forțată a domiciliului/refugiați etc.). În general, fluxurile migratorii din ultimele decenii au avut ca principale motivații două mari obiective: creșterea bunăstării personale/a familiei (criteriul economic) și, respectiv, criteriul politic. Direcțiile de deplasare au fost către țările cu un nivel mai ridicat de dezvoltare economică și cu regimuri democratice care permiteau concomitent câștiguri mai mari, libera exprimare a concepțiilor și orientărilor politico-sociale.

La nivel mondial, în fiecare an, emigrează între două și trei milioane de persoane, marea lor majoritate îndreptându-se către patru țări receptoare: SUA, Germania, Canada și Australia (Peterson, 1999).

Ca rezultat al fluxurilor migratorii, în prezent cel puțin 175 de milioane de persoane trăiesc în afara țării în care s-au născut. În urmă cu cca 3 decenii și jumătate, numărul acestora nu depășea 60 de milioane (United Nation, 2002)¹. Femeile reprezintă 48% din totalul migranților. La începutul secolului XXI, una din 35 de persoane ale lumii este migrant internațional².

În afară de aceste estimări oficiale, există însă un număr important de persoane ce ies din țara de origine fără documente legale (prin rețelele de trafic de persoane sau individual), având ca scop munca pe piața neagră sau alte categorii de afaceri sau activități ilicite. Organizația Internațională pentru Migrație estimează un flux anual prin intermediul organizațiilor ilicite de trafic de persoane de cca 4 milioane de persoane, care aduc un venit din exploatarea muncii și prostituție de cel puțin 7 miliarde lei (OIM, 2002). Dintre

¹ Potrivit datelor Raportului OECD SOPEMI pe anul 2001, în Australia, 23,6% din populația rezidentă înregistrată în anul 1999 era născută în alte țări, ceea ce reprezintă un nivel mai ridicat decât în Canada (17,4% – recensământul din 1996), Suedia (11,8%), SUA (10,3%), Olanda (9,8%) sau Norvegia (6,5%).

² *Migration Policy*, No. 2/March 2003, IOM.

aceștia, între 700 mii și două milioane sunt femeii și copiii. Fluxurile cele mai importante sunt direcționate spre SUA, Canada, Australia și Noua Zeelandă. Către Uniunea Europeană se îndreaptă anual cca 120-500 mii de persoane, costul traficului ilegal de persoane crescând proporțional cu distanța dintre țara de origine și țara de destinație.

La prima vedere, dimensiunile circulației internaționale a persoanelor sunt impresionante, dar acestea nu depășesc ca pondere câteva procente din populația totală a lumii (2,9% din populația globului la sfârșitul mileniului al doilea).

Stocul migratoriu actual se concentrează în trei mari regiuni ale lumii: Europa, Asia și America de Nord. În Europa existau în anul 2000, spre exemplu, peste 56 milioane de migranți, din care în Germania 7,3 milioane, în Franța 6,3 milioane și în Regatul Unit 4 milioane. Din cei 40,8 milioane de migranți din America de Nord, Statelor Unite îi revin 35 de milioane, având de peste 3 ori mai mulți migranți decât Federația Rusă. În Asia sunt aproape 50 de milioane de persoane migrante: Federația Rusă, cu 13,5 milioane, deține locul doi mondial după SUA. Alte țări incluse în primele 15 în topul stocului migrației sunt: Ucraina (locul 4, cu 6,9 milioane), India (locul 6, cu 6,3 milioane), Kazahstan (locul 12, cu 3 milioane persoane).

Intensitatea migrației nu este foarte accentuată (cca 2% anual) și doar în unele zone ale lumii depășește ritmul creșterii demografice. De exemplu, în America de Nord și Europa Occidentală, în perioada 1965-1990, dinamica medie anuală a migrației a fost de 2,5%, depășind-o pe cea a creșterii demografice din țările respective. În noul mileniu, și în special în prima jumătate a acestui secol, intensificarea așteptată a migrației pe seama globalizării piețelor și a integrării țărilor central și est-europene pare să fie mai redusă decât estimările.

5.1.2. Dimensiuni ale migrației internaționale în România

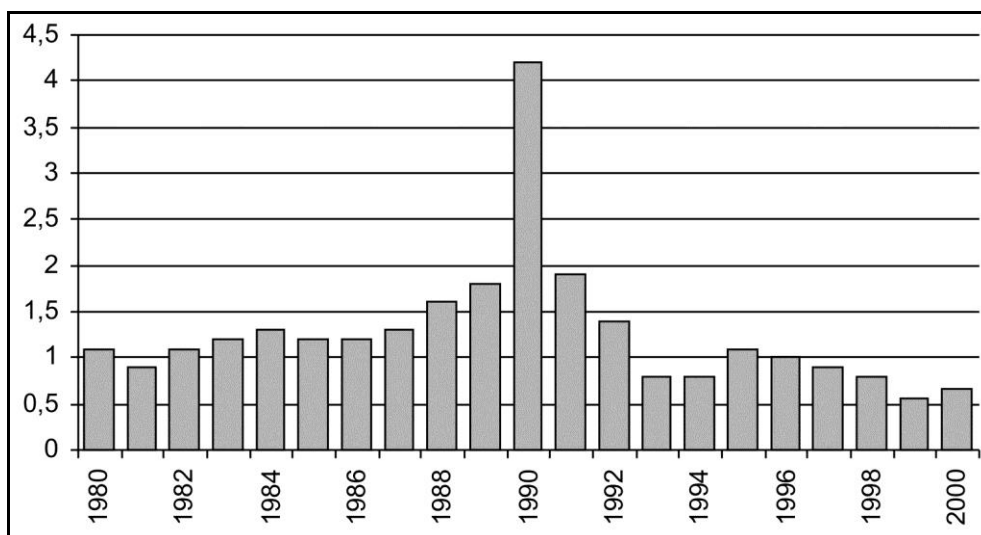
Statistica migrației totale în România este încă incompletă. Întârzierea reformei legislative în domeniu și lipsa unei baze de date adecvate nu ne permit să determinăm întreaga serie de indicatori utilizați pe plan internațional sau, în opinia noastră, necesari, prezentați în prima parte a acestei lucrări. Imaginea asupra dimensiunilor fluxurilor migratorii și a caracteristicilor esențiale ale acestora este încă un puzzle cu multe piese lipsă. Multe informații de bază/analitice rămân, din varii motive, nevalorificate. Însuși managementul migrației și politicile în domeniu sunt în faze incipiente de implementare, în ultimii ani accelerându-se procesul de compatibilizare cu acquis-ul comunitar.

Cel puțin din motivele sumar enumerate, pentru România, nu putem calcula o rată a migrației totale similară metodologic cu cea determinată pentru alte țări. Întârzierile în elaborarea legislației privind imigrarea fac imposibilă

prezentarea, într-o statistică riguroasă, a dimensiunilor imigrației în țara noastră. Cu toate acestea, prezentarea situației emigrărilor din România, asociată cu dinamica repatrierilor, poate oferi o imagine relevantă privind fluxurile externe de populație care afectează economic, social și demografic țara noastră.

Din România au emigrat în ultimele două decenii ale secolului XX peste 600 mii de persoane, din care doar puțin peste jumătate în primii 10 ani de tranziție. Raportată la totalul populației României, rata medie a emigrației pe întreaga perioadă a fost de cca 1,3 persoane la mia de locuitori, ratele anuale extreme situându-se între o valoare maximă de 4,2‰ în 1990 și una minimă de 0,6‰ în 1999 (**graficul nr. 13**).

Graficul nr. 13

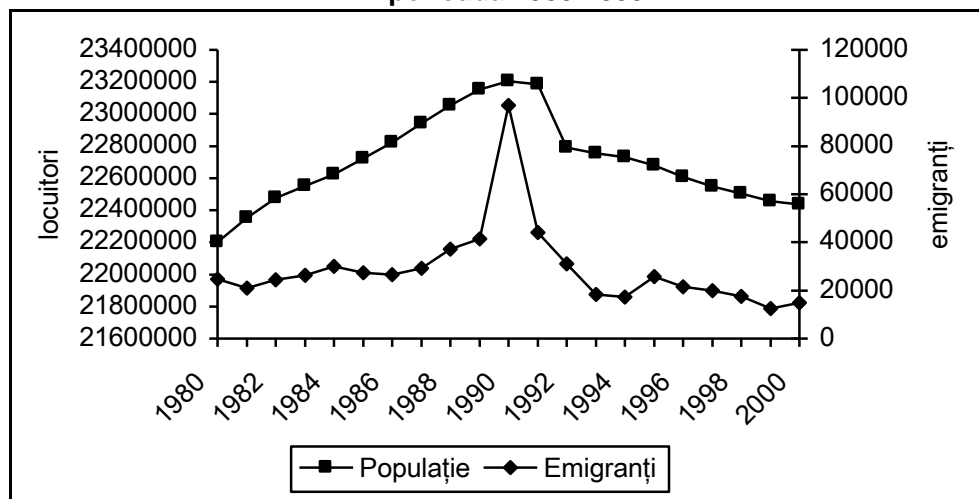
Sursa: Anuarul statistic al României, 2001, INS, 2001.

Rata medie a emigrației în a doua parte a perioadei analizate a fost ușor mai ridicată (1,34 persoane la mia de locuitori între 1990 și 1999, față de 1,27 între 1980 și 1989). Cauza principală a reprezentat-o subperioada 1990-1992, când rata emigrației a oscilat între aproape 1,5 și 4,2 la mia de locuitori. **Anul de vârf al migrației coincide cu primul an al tranziției**, când deschiderea granițelor a permis trecerea frontierei pentru acele persoane cărora li s-a refuzat migrarea de către vechiul regim comunist și/sau și-au amânat în mod voluntar materializarea acestei opțiuni. **Ratele anuale ale migrației**, cu excepția celor 3 ani menționați, sunt relativ reduse, respectiv **mai puțin de 1 la mie**. De remarcat este faptul că s-au înregistrat două tendințe opuse. Dacă în

perioada 1980-1989 a avut loc o creștere constantă a ratei emigrației (de la 1,1 la mie la 1,8 la mie), în a doua parte a intervalului, respectiv **după 1992, asistăm la un trend descrescător**, chiar dacă condițiile de viață sunt tot mai precare (venituri reale înjumătățite, condiții generale de trai inadecvate, creșterea insecurității economice și financiare a zilei de mâine, accentuarea inechităților intra și intergeneraționale etc.). Rata emigrărilor se reduce în 2000 la cca jumătate din nivelul anului 1992 și la o treime comparativ cu 1991. De remarcat este faptul că această diminuare are loc pe fondul reducerii continue a populației în perioada postrevoluție cu cca trei sferturi de milion de persoane (**graficul nr. 14**).

Graficul nr. 14

**Evoluția populației și a numărului de emigranți,
în perioada 1980-1999**

Sursa: *Anuarul statistic al României*, 2001, INS, 2001.

Având în vedere dimensiunea ratei medii a migrației totale la nivel mondial și european, evoluțiile ratei emigrării nu pot fi apreciate ca fiind deocamdată alarmante pentru România, date fiind transformările importante pe care le-a traversat în acești 20 de ani – de la o tot mai intensă centralizare și control al fluxurilor migratorii externe până în 1989 către o circulație liberă și prea puțin monitorizată în prezent (Gh. Zaman, V. Vasile, 2000).

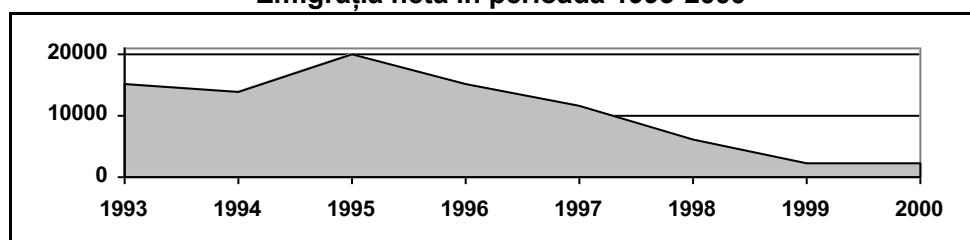
Efectul net al fluxurilor migratorii înregistrate (emigrație din care deducem repatrierile) asupra dinamicii populației totale este negativ și destul de redus, cca 20.000 de persoane în anul de vârf 1995 și doar 2.300 de persoane în 2000 (**graficul nr. 15**). Potrivit datelor statistice existente, față de 1993 (primul an în care se consemnează numărul persoanelor repatriate), în 2000, soldul net/pierdere netă de populație sau emigrația netă a populației

născute în România s-a redus de 6,7 ori, cu oscilații anuale relativ importante. Față de nivelul anului 1993, în 1995 migrația netă crește cu o treime, scăzând ulterior, treptat, până la cca 14-15% în 1999-2000.

Aceste valori nu depășesc unu la mia de locuitori ai României.

Graficul nr. 15

Emigrația netă în perioada 1993-2000

Sursa: Anuarul statistic al României, edițiile 1999 și 2001.

5.2. Imigranții – o forță de muncă tot mai necesară pentru țările dezvoltate ale lumii

5.2.1. Scurtă prezentare generală. Dimensiunile imigrației

La nivel mondial, imigranții în vârstă de muncă, apți pentru a desfășura o activitate generatoare de valoare adăugată și venituri decente, reprezintă un segment relativ redus, dar tot mai important pe piața muncii țărilor primitoare, în special a țărilor dezvoltate ale lumii.

Această categorie de forță de muncă este **tot mai necesară** din cel puțin două considerente; pe de o parte, **suplinesc deficitul net de forță de muncă datorat îmbătrânirii demografice accentuate** din aceste țări; pe de altă parte, **acoperă necesarul de personal în meserii deficitare și/sau neatractive pentru forța de muncă originară.**

Prin caracteristicile lor socio-demo-economice, imigranții reprezintă o ofertă atractivă pentru întreprinzători:

- sunt, de regulă, *tineri sau persoane de vârstă medie*, apte să desfășoare o activitate productivă; din acest punct de vedere, prezintă totodată și un risc redus în ceea ce privește incidența cu sistemul asigurărilor sociale, având o stare de sănătate care le permite să muncească;
- *pregătirea profesională teoretică și abilitățile practice* le oferă posibilitatea de a fi competitivi pe piața muncii; în plus, țara primitoare, prin practici discriminatorii, obține avantaje financiare importante, munca prestată de aceste persoane fiind – în condiții comparabile – mai slab remunerată

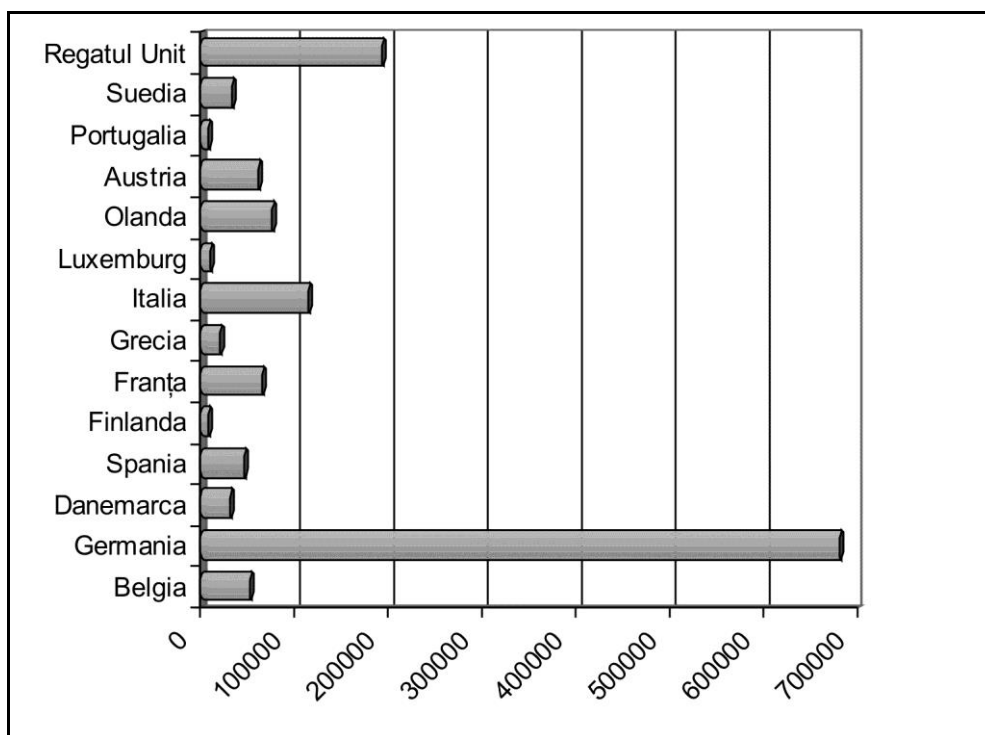
decât în cazul în care este prestată de o persoană născută în țara respectivă;

- *nu substituie oferta de forță de muncă de pe piață, ci o completează*, acționează în fapt pe segmentele deficitare de pe piața muncii, unde raritatea ofertei de forță de muncă autohtonă induce, potențial, presiuni asupra nivelului salariilor; acceptarea imigranților nu numai că evită creșterea prețului muncii datorată dezechilibrului creat prin oferta nesemnificativă, dar generează un avantaj comparativ, nivelul plății muncii fiind mai redus;
- *competiția pe segmentele de piață pe care sunt prezenți imigranții este de două tipuri*. Pe de o parte, competiție „de creiere”, generată de migrația tip „**brain drain**”, unde oferta de muncă și, respectiv, durata ocupării sunt dependente de capacitatea individuală de a fi mai performant decât ceilalți. În acest caz, salariile oferite sunt simțitor mai ridicate decât cele primite în țara de origine, iar durata ocupării se extinde pe perioada în care beneficiile obținute de angajator sunt mai ridicate decât dacă postul ar fi ocupat de o persoană autohtonă (avantajele financiare includ valoarea adăugată din munca prestată, la care se adaugă, de regulă, diferența de salariu economisită prin folosirea unui imigrant, și nu a unui lucrător autohton). Pe de altă parte, **este „competiție prin nivelul salariului acceptat”**, imigranții realizând aceleași activități, dar mai ieftin, munca lor, deși comparabilă ca valoare și calitate, fiind mai slab remunerată.

Proporția forței de muncă migrante pe total piața muncii diferă de la o țară la alta. La fel și fluxurile migrației și dimensiunile demo-socio-economice pe diferite perioade de timp. Tradițional, cu cât o țară este mai dezvoltată din punct de vedere economic, cu atât aceasta este mai atractivă pentru forța de muncă dispusă să migreze pentru venituri mai ridicate.

O sumară retrospectivă a proporției imigrației în țările membre UE la sfârșitul secolului XX ne indică o afluență mare de persoane și, respectiv, forță de muncă către Germania, Regatul Unit și Italia. Potrivit statisticii EUROSTAT, imigrația în țările Uniunii Europene în perioada 1995-1999 s-a ridicat la aproape 1,4 milioane de persoane, din care 23,8% migrație internă între statele membre și 13,3% din țările candidate (Bulgaria, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia) (**graficul nr. 16**).

Graficul nr. 16

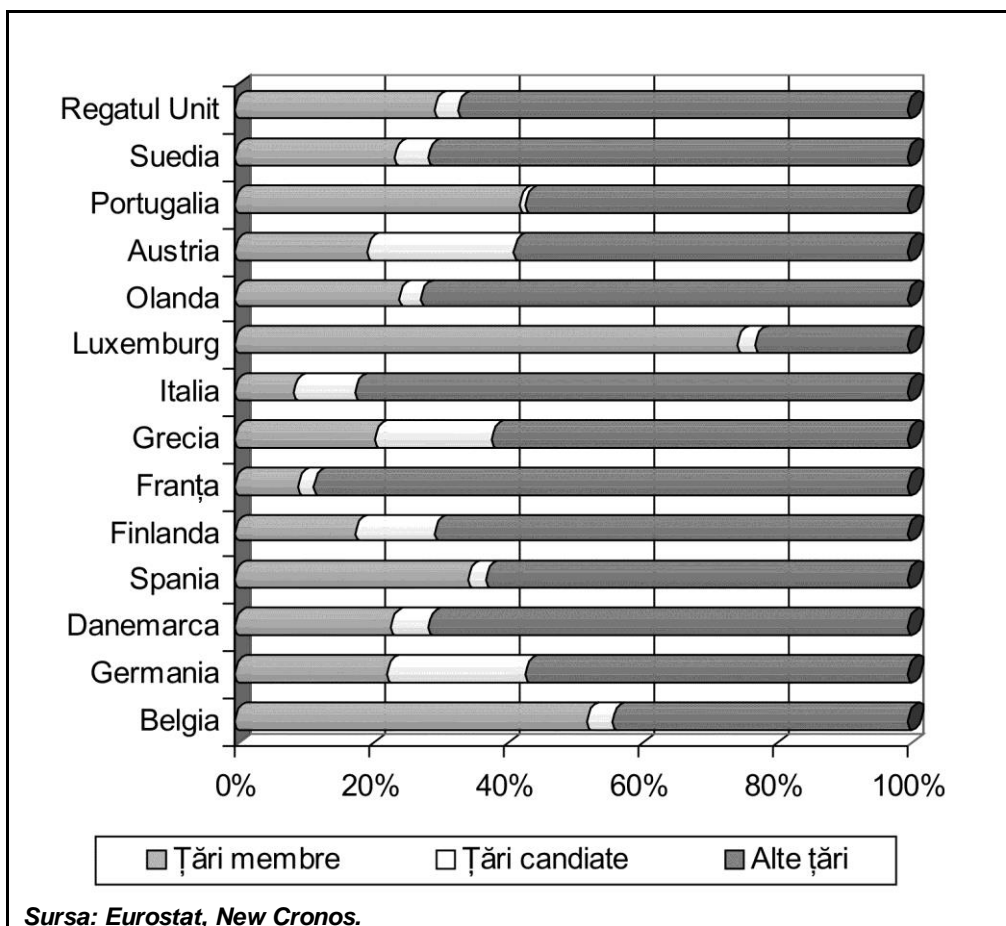
**Imigrația în țările membre UE
în perioada 1995-1999**

Sursa: Date EUROSTAT.

Contribuția țărilor în tranziție la aceste fluxuri este diferită: între 58 de persoane în Portugalia și 140 mii de persoane în Germania. Aportul acestui grup de țări la fluxul migratoriu total este mai redus decât al celorlalte două grupe (țări membre UE și alte țări ale lumii). Imigrații care provin din grupul țărilor candidate au o pondere mai mare în total imigranți în Austria, Germania, Grecia, Finlanda și Italia (**graficul nr. 17**).

Graficul nr. 17

**Structura fluxurilor migrației internaționale în țările UE,
pe grupe de țări, 1995-1999**

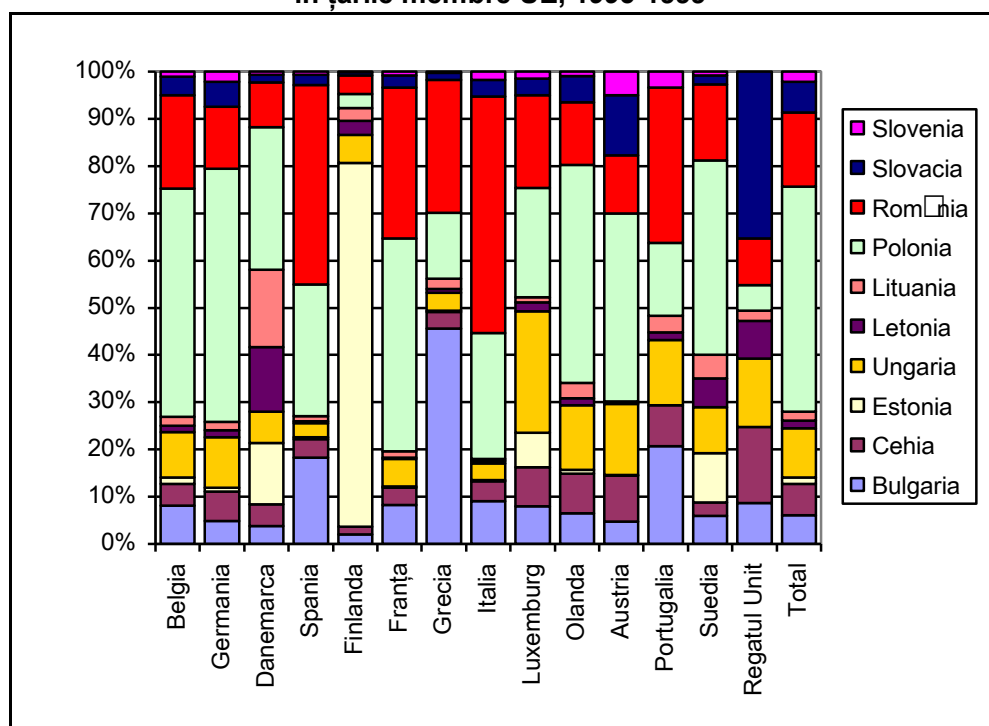
În fine, trebuie să subliniem că în interiorul grupului țărilor candidate există o orientare a fluxurilor. De exemplu, în Germania, polonezii reprezintă cca jumătate din imigranții acestui grup de țări, după cum în Italia jumătate din imigranți sunt români (**graficul nr. 18**). Afluența dintr-o țară candidată către o țară primitoare membră a UE depinde în principal de doi factori: distanța și gradul de dezvoltare a cooperării bilaterale în domeniul migrației.

Ponderi importante dețin imigranții din Polonia, România, Ungaria și Bulgaria. Excepție fac Finlanda, unde cea mai mare parte a imigranților provin

din Estonia, Regatul Unit, unde predomină slovacii, și Luxemburg, stat în care imigranții unguri se situează pe primul loc. Danemarca, Austria, Luxemburg, Portugalia și Regatul Unit au o structură relativ mai echilibrată a imigranților după țara de proveniență.

Graficul nr. 18

**Structura imigrației din țările candidate
în țările membre UE, 1995-1999**

Sursa: Eurostat, New Cronos.

Intensitatea imigrației, respectiv impactul asupra ocupării se măsoară de regulă prin doi indicatori: a) forța de muncă originară din/născută în alte țări în total forța de muncă din țara primitoare; b) ponderea imigranților în total persoane nou intrate pe piața muncii.

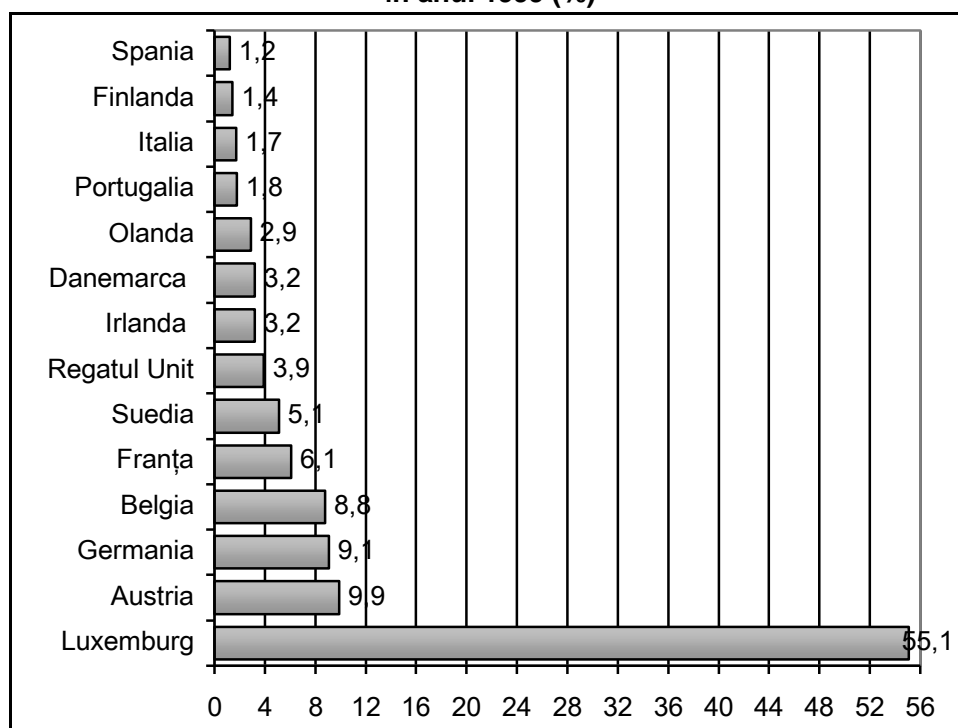
Cu toate că SUA este cunoscută ca o „națiune a imigranților”, în prezent fluxurile migratorii spre această țară au un impact mai redus decât în Canada, Australia ori în unele țări din Europa. De exemplu, în SUA, 12% din forța de muncă este de origine străină (US Census Bureau, 1999), iar o cincime din noii intrați pe piața muncii sunt imigranți (Passel et al., 1998). Forța de muncă

străină deține o pondere mult mai însemnată în Canada (19,2%), în Elveția (17,3%) sau în Luxemburg (55,1%).

În țările membre UE, proporția forței de muncă străine în total, cu excepția Luxemburgului, oscilează între sub 1-2% în Spania, Finlanda, Italia, Portugalia și 9,9% în Austria (**graficul nr.19**). De remarcat că prezența străinilor pe piața muncii țărilor mai dezvoltate ale Uniunii Europene este mai intensă în partea centrală și de nord (Austria, Germania, Belgia, Luxemburg și Suedia), precum și în vest, în Franța.

Graficul nr. 19

**Ponderea forței de muncă străine în total forță de muncă,
în anul 1999 (%)**

Sursa: GCIR, International Migration Statistics.

5.2.2. România – sursă de alimentare a imigrației

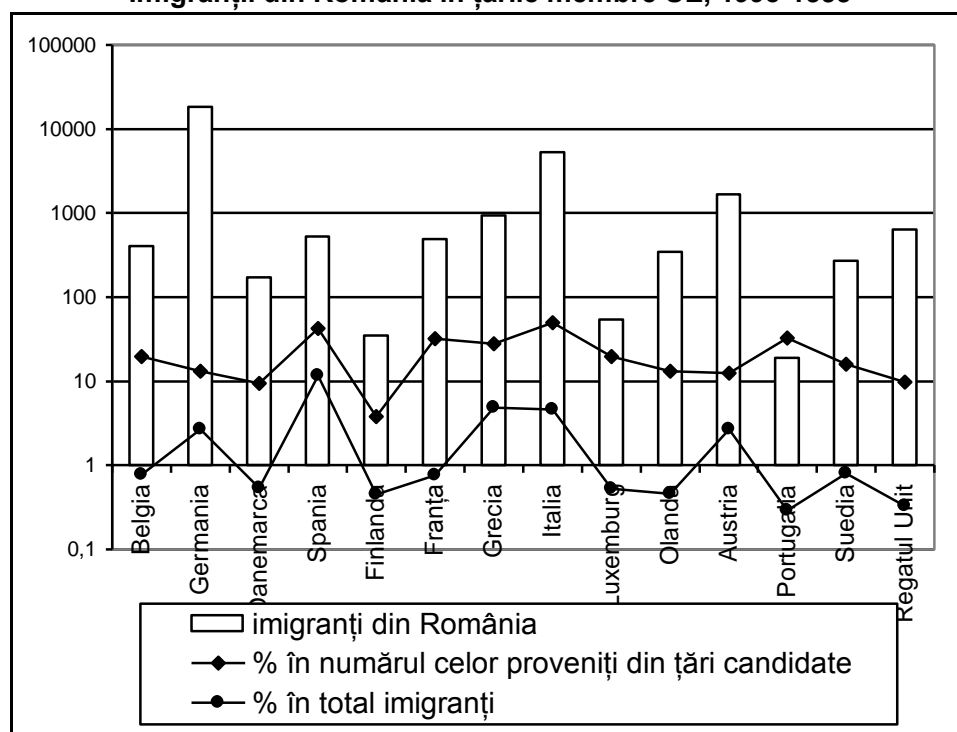
Imigranții proveniți din România în diferitele țări ale Europei și ale lumii sunt în număr restrâns, impactul asupra pieței muncii țărilor primitoare fiind relativ redus.

În ceea ce privește „contribuția” României la fluxurile migratorii spre țările membre UE se poate aprecia că este modestă, respectiv 29.175 de persoane

În perioada analizată, ceea ce reprezintă 15,7% din total imigrație din țările candidate și 2,1% din total imigrație din toate țările. Aportul României oscilează pe țări primitoare între 19 persoane în Portugalia, ceea ce reprezintă aproape o treime din imigranții din țările candidate și doar 0,3% din total imigranți pentru această țară, și **18.355** de persoane în Germania, respectiv doar 13% din imigranții din țările candidate și 2,7% din total imigranți – **graficul nr. 20** și **anexa nr. 20**.

Graficul nr. 20

Imigranții din România în țările membre UE, 1995-1999

Sursa: EUROSTAT, New Cronos.

Dacă avem în vedere **plecările legale pentru muncă în străinătate**, inclusiv ale persoanelor pentru care s-a acordat rezidență temporară sau permanentă, vom constata că **destinațiile cele mai atractive au fost în 1999**, spre exemplu, **Austria, Ungaria și Spania**. Presiunea exercitată de aceste persoane asupra pieței muncii țărilor primitoare a fost relativ nesemnificativă, **ponderea acestora în total forță de muncă din țara primitoare fiind sub 0,5%** – **tabelul nr. 3**.

În anii 2002 și 2003, contractele de muncă în străinătate înregistrate de MMSS au vizat în principal Germania și Spania, ca țări membre UE, Elveția și Israel.

Potrivit datelor puse la dispoziție de MMSS-OMFMS, în 2002, cel mai mare număr de contracte de muncă în străinătate a fost în Germania, respectiv 19.484, din care 99% au avut caracter sezonier (**anexa nr. 21**)¹.

Tabelul nr. 3

**Impactul forței de muncă provenite din România
asupra pieței muncii din țările primitoare, în 1999**

Țara primitoare	Număr persoane	Impact	
		Pondere în total forță de muncă născută în străinătate (%)	Pondere în total forță de muncă (%)
Austria	7.500	3,1	0,31
Ungaria	10.600	47,1	0,28
Spania	2.400	1,3	0,0002

Sursa: GCIR, International Migration Statistics.

Structura pe sexe a celor plecați la muncă în străinătate este în dependență de domeniul de activitate și vârstă. Astfel, în Germania și Spania au fost preferați bărbații cu vârsta cuprinsă între 26 și 35 de ani, contractele încheiate fiind pentru muncă în agricultură, în activitate hotelieră și restaurante. Contractele de muncă încheiate cu Elveția (133 în 2002) au vizat domeniul sănătății, fiind preferate femeile (asistente medicale) cu vârsta maximă de 30 de ani. În schimb, angajații din Israel în construcții au fost în exclusivitate bărbați (**anexele nr. 22-24**).

5.2.3. România – țară de primire

Orice stat al lumii este în același timp și țară de origine, și țară primitoare. Proporțiile acestor fluxuri sunt cele care, pe anumite perioade de timp, o definesc ca țară preponderent de imigrație sau de emigrație.

¹ Precizăm că cifrele prezentate cuprind numai persoanele cu contracte de muncă recrutate și selecționate prin OMFMS. Nu cuprind persoanele angajate prin firmele acreditate de MMSS pentru astfel de activități. În consecință, plecările pentru muncă pe bază de contract sunt mai numeroase.

Caseta nr. 7: România – țară de emigrație?

Opinia specialiștilor privind preponderența emigrației sau a imigrației în România este diferită în funcție de factorul de referință considerat: total migranți (legali și ilegali), migranții legali înregistrați de instituțiile abilitate în acest scop (Ministerul de Interne, Ministerul Muncii și Solidarității Sociale, Institutul Național pentru Statistică, ambasadatele, consulatele și reprezentanțele altor state în România, alte organisme special abilitate) ori migranții înregistrați de organisme neguvernamentale independente, cu preocupări în domeniul migrației sau complementare (ONG-uri etc.). Indiferent de sursa datelor, în prezent, statistica disponibilă este incompletă, oferind informații parțiale, care nu pot evidenția dimensiunile reale ale fenomenului, ci doar anumite atribute ale acestuia. Restricțiile informaționale și dificultățile practice de identificare și limitare a traficului ilegal de persoane fac dificilă și incertă caracterizarea României ca țară de emigrație sau de imigrație. *Totuși riscăm să ne aliniem aprecierilor potrivit cărora, în prezent, România poate fi inclusă în grupul țărilor de emigrație. Ca perspectivă mai îndepărtată, este posibil să devenim o țară de imigrație, cel puțin ca efect al migrației temporare de tranzit și al unor fenomene demografice.*

În ceea ce privește statutul României de țară primitoare, informațiile statistice de care dispunem au în vedere solicitanții de permise pentru muncă, deci imigranții temporari, sursa reprezentând-o Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă. Este de menționat că, alături de *imigrația legală pentru muncă*, respectiv imigranții care beneficiază de permise valabile pentru muncă în România, piața muncii mai poate fi alimentată de azilanți și refugiați, în măsura în care acestora li s-a recunoscut oficial acest statut¹.

Numărul persoanelor ce au lucrat în anul 2002 pe bază de permise valabile pentru muncă a fost de 1.441 de persoane, iar până în prezent s-au eliberat sau prelungit permise de muncă pentru 2003 pentru 416 persoane (**anexa nr. 25**).

Deși fluxurile de imigrație pentru muncă sunt reduse, este de remarcat faptul că ponderea permiselor noi acordate în 2002 a reprezentat o treime din total, iar dintre cele emise în 2003, 44%, ceea ce sugerează posibilitatea continuării trendului, respectiv a **creșterii numărului imigranților legali în anii ce vor urma**. Această tendință are la bază, pe de o parte, completările relativ recente și operaționalizarea legislației imigrației, iar pe de altă parte, evoluțiile favorabile din mediul economic din ultimii doi ani.

Persoanele străine care au lucrat în România au fost în mare parte bărbați (80-90% în fiecare an), cu vârsta cuprinsă între 26 și 35 de ani (cca

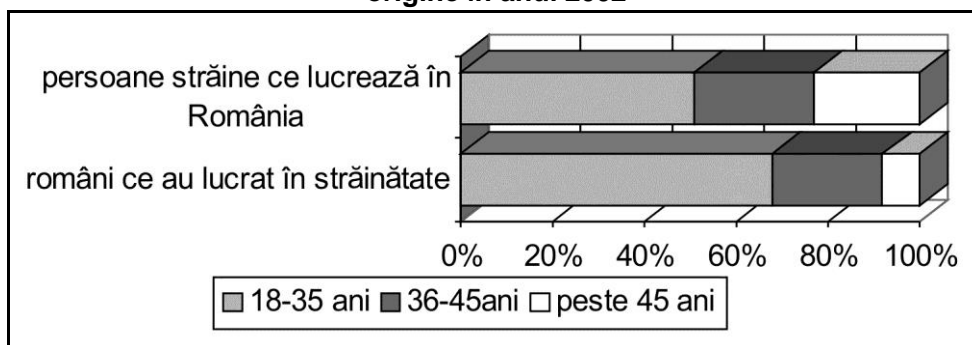
¹ Dată fiind lipsa unor informații statistice adecvate, problema azilanților și a refugiaților va fi abordată, în mod general, într-un paragraf separat.

40% din total) (**anexa nr. 26-27**). Cei mai mulți au fost implicați în activități productive (35%) și în comerț (27%), dar și în servicii (9-11%), construcții și cultură (câte 7%) (**anexa nr. 28**).

Dacă ar fi să facem o paralelă între structura pe vârste a românilor cu contracte în străinătate și a persoanelor străine ce lucrează în România, este de remarcat faptul că ne confruntăm cu un proces de pierdere netă de forță de muncă tânără, care, de regulă, are și un nivel de pregătire mai ridicat (**graficul nr. 21**).

Graficul nr. 21

Structura pe grupe de vârstă a persoanelor ce au lucrat în afara țării de origine în anul 2002

Sursa: *Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.*

În ceea ce privește **țara de origine a solicitanților de muncă în România**, este de remarcat că cei mai mulți provin din Turcia (cca o treime), fiind urmați de francezi (aproape 9% în 2002 și 14% în 2003), italieni și greci. Din țări membre ale Uniunii Europene, în anul 2002, proveneau 30%, iar în prima parte a anului 2003, aproape 36%; din Canada, SUA și Japonia cca 2% anual, iar din țările candidate 3-4% (**anexa nr. 29**). Dincolo de aceste dimensiuni cantitative statistice, sunt necesare unele precizări de ordin calitativ:

- persoanele ce solicită permise de muncă în România ce provin din țări membre UE sunt în mare parte specialiști, experți, consilieri, care beneficiază de salarii ridicate, peste nivelul celor plătite unor români cu pregătire și experiență comparabilă. Românii care lucrează în străinătate prin contracte de muncă sunt bine pregătiți (de regulă, supercalificați în comparație cu munca ce o prestează – de exemplu, studenți sau absolvenți de învățământ superior care au lucrat în restaurante în Germania), dar salariile pe care le primesc sunt de câteva ori mai reduse decât cele ale lucrătorilor similari autohtoni (care nu au nici

același nivel de pregătire profesională, ci, în cele mai multe situații, mai scăzut);

- o parte deloc neînsemnată din cei ce lucrează în România sunt mici întreprinzători, rezidenți în spațiul comunitar sau extracomunitar, care, cel mai adesea, derulează activități comerciale prin care își promovează produse din țara de origine, în timp ce lucrătorii români din străinătate își utilizează doar capacitatea de muncă, competențele, pentru a produce bunuri sau a presta servicii care au marca țării în care muncesc.

Chiar și numai din aceste exemple putem să apreciem că, din punct de vedere al avantajelor din muncă în străinătate, care oricum nu pot fi neglijate, trecute sub tăcere, atât lucrătorii români, cât și statul în ansamblul său, pe termen mediu și lung, mai mult pierd decât câștigă. Avem în vedere pierderi de genul subutilizării forței de muncă din punct de vedere al potențialului de cunoștințe acumulate, pierderile/irosirea cheltuielilor făcute de stat, familie sau individ cu pregătirea prin sistemul de educație și training al acestor persoane. Neparticiparea acestora la producția națională și/sau la promovarea produselor românești în străinătate etc. nu pot fi compensate (mai ales pe termen mediu și lung) de volumul remisiilor (transferurilor bănești) din străinătate, care, în marea lor parte, sunt absorbite de sfera consumului (curent) al familiilor și doar într-o măsură incomparabil mai redusă pentru inițierea unor afaceri. Sigur, rămân avantaje care pot fi realizate în țară în domeniul managementului, al formării de noi atitudini și comportamente, al disciplinării acestora.

5.2.4. România – țară de tranzit

Înainte de 1990, România înregistra un flux ne semnificativ de persoane aflate în tranzit din țara de origine către țara de primire, acesta fiind în principal determinat de migrarea ilegală. După 1990, deschiderea granițelor și legislația incompletă și/sau permisivă, ca și poziția geografică au făcut ca tranzitarea României legal și mai ales ilegal să reprezinte traseul preferat de tot mai multe persoane. Aflată la granița de est a spațiului UE și, în perspectivă, potențială țară de graniță a UE, România începe să se confrunte cu probleme tot mai importante, precum completarea și coerența legislației, securizarea granițelor, un control intern eficient și mai ales promovarea unui management de calitate al migrației, care să permită cunoașterea și monitorizarea fluxurilor de tranzit, gestionarea adecvată a acestora.

Legislația privitoare la imigrație este de dată relativ recentă, ceea ce face ca și problema tranzitului să fie încă un proces în curs de reglementare. Complementar există probleme în ceea ce privește existența unei evidențe centralizatoare și sistematice asupra tranzitului de persoane. Până în prezent, datele disponibile provin exclusiv din surse administrative, respectiv Ministerul de Interne, prin poliția de frontieră. Baza de date este preponderent analitică,

accesul la date centralizatoare pe regiuni și la nivel național fiind restricționat. Mass-media oferă date și informații parțiale, care nu pot contribui la crearea unei imagini sistematice, credibile, și nici nu pot fi apreciate ca semnificative pentru fenomenele relatate (imigrație ilegală, azilanți etc.). Acestea sunt motivele pentru care problema tranzitului de persoane va fi reluată într-o fază ulterioară a cercetării, în măsura în care vom dispune de informațiile absolut necesare.

5.3. Emigranții – un cadou prea costisitor, oferit celor și așa mai bogați

Așa cum am prezentat în prima parte a acestui capitol, statistica emigrației este singura componentă a statisticii fluxurilor migratorii externe ale României care ne oferă înregistrări sistematice și cu un grad acceptabil de acuratețe.

Emigrația, deși în proporții relativ reduse, are un impact negativ asupra evoluției demografice și a potențialului de dezvoltare economico-socială a țării de origine. Emigrația asociată cu accentuarea îmbătrânirii demografice reprezintă două fenomene cu impact tot mai însemnat asupra încordării pieței muncii. Deși emigrația în special a tinerilor și a persoanelor mature, aparent, detensionează piața muncii prin scăderea șomajului, în fapt se produce o reducere a calității profesionale și a productivității potențiale a ofertei de forță de muncă pe piața muncii din România. Este de semnalat și numărul tot mai mare de persoane „supercalificate” sau „superdotate” care migrează, **intensificarea migrației creierelor și brain shopping-ul (în țările de origine) fiind două din tendințele cele mai nocive în prezent pentru societatea românească**. Pe asemenea canale se pierde o mare parte din potențialul creativ al națiunii și se irosesc resurse financiare importante. Nu mai este de multă vreme un secret că țările mai slab dezvoltate pregătesc pe cheltuiala lor forță de muncă înalt calificată pentru țările mai dezvoltate, **alimentând gratis** sau cu costuri de adoptare minime stocul de educație, de potențial de inovare al acestora din urmă. În acest fel, decalajele de dezvoltare economică se măresc, pierderile pentru țările de origine fiind tot mai importante. Mai mult, într-o serie de activități, cum sunt, de exemplu, construcțiile, forța de muncă înalt calificată, cu competențe apreciate și recunoscute de beneficiari, lucrează pe bază de contracte în străinătate, în timp ce în țară, în profesii care și așa erau deficitare, rămâne forță de muncă mai puțin calificată.

În general, lipsa alternativei de ocupare pentru aceste categorii de emigranți reprezintă cel mai important risc pe care, din rațiuni economice și sociale uneori insuficient evaluate, și-l asumă țările de origine.

Caseta nr. 8: Parcurile industriale de soft – o încercare de stopare a migrației creierelor

Încercările timide din ultimii ani de limitare a fluxurilor de emigrație a „valorilor”, a tinerilor specialiști de înaltă clasă, cu pregătire profesională în domeniile de vârf ale științei și tehnologiei și în special în sfera TIC au marcat primii pași reali de utilizare și valorificare în țară a ultimelor generații de absolvenți ai învățământului superior, prin înființarea parcurilor industriale de soft.

Crearea acestor centre s-a bazat pe ideea interesului tinerilor de a se realiza profesional, având asigurat un anumit confort financiar. Sunt remunerați cu salarii plecând de la 1000 euro/lună și au posibilitatea de a rămâne lângă familie. Această inițiativă a fost parțial „sprijinită” de scăderea cererii de forță de muncă de acest tip pe piața internațională, în prezent manifestându-se o oarecare saturație. Însă nu trebuie uitat faptul că, indiferent de capacitatea de absorbție de către mediul economic a acestei oferte generoase de specialiști, întotdeauna piața „celor mai dotați” rămâne deschisă, marile firme și centre de cercetare recrutând permanent „vârful” ce dovedesc un potențial creativ deosebit. Există agenții de „vânătoare de capete”. În plus, recrutarea directă prin internet favorizează plecarea din țară a elitei intelectuale în domeniile IT&C.

În prezent, România face încă eforturi prea puține pentru această categorie de copii și tineri supradotați care se manifestă în multe domenii ale științei.

În perioada 1980-2000, au emigrat din România cca 608 mii de persoane, din care 53% în perioada primului deceniu de tranziție, cu un flux mediu anual de aprox. 29 mii de persoane. Media anuală în perioada de tranziție a fost ușor mai ridicată, respectiv 29.073 de persoane. Din totalul celor ce au emigrat în perioada 1990-2000, aproape 16% au părăsit țara în anul 1990. În ultimul an al analizei (anul 2000) au emigrat 4,6% din totalul emigranților perioadei de tranziție (**graficul nr. 22**).

Este de remarcat faptul că numărul emigranților a depășit sporul natural pozitiv doar în 1990 și 1991 și a fost mai mare în valoare absolută decât acesta în următorii doi ani. După 1994, pierderea anuală de populație prin emigrație este inferioară sporului natural (negativ).

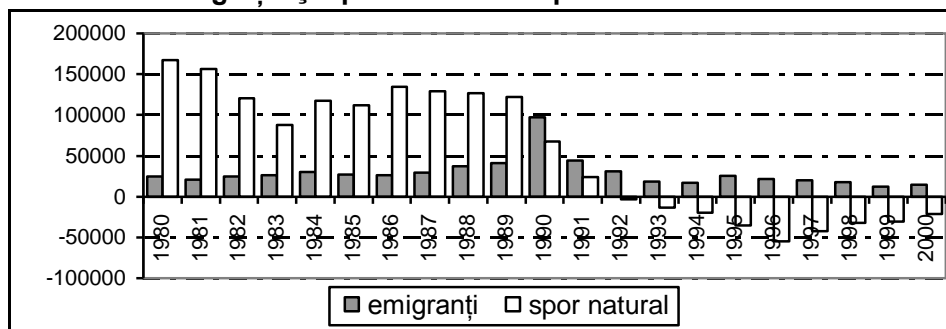
Emigranții au ca destinație cu predilecție țările dezvoltate ale lumii. În timp ce primele 10 țări de emigrație ale lumii sunt țări dezvoltate, primele 10 țări de imigrație nu sunt toate dezvoltate (*Migration Policy*, 2/2003)¹. Cele mai importante fluxuri de lucrători înalt calificați au vizat țările cu cele mai mari venituri: SUA (în 1999, 370 mii de persoane), Japonia (în 2000, 129 mii de persoane), Canada (2000, 86,2 mii). Dintre țările europene care au atras cele

¹ În perioada 1970-1995, în topul țărilor primitoare s-au situat SUA, cu 16,7 milioane de imigranți, și Federația Rusă, cu 4,1 milioane, pe când între primele țări donatoare s-au situat Mexic (6 milioane emigranți), Bangladesh și Afganistan (4,1 milioane).

mai importante contingente de lucrători calificați și supercalificați se numără: Regatul Unit cu 39 mii de persoane în 2000 și Germania cu 11,8 mii de persoane în perioada 2000-2001.

Graficul nr. 22

Emigrația și sporul natural în perioada 1980-2000

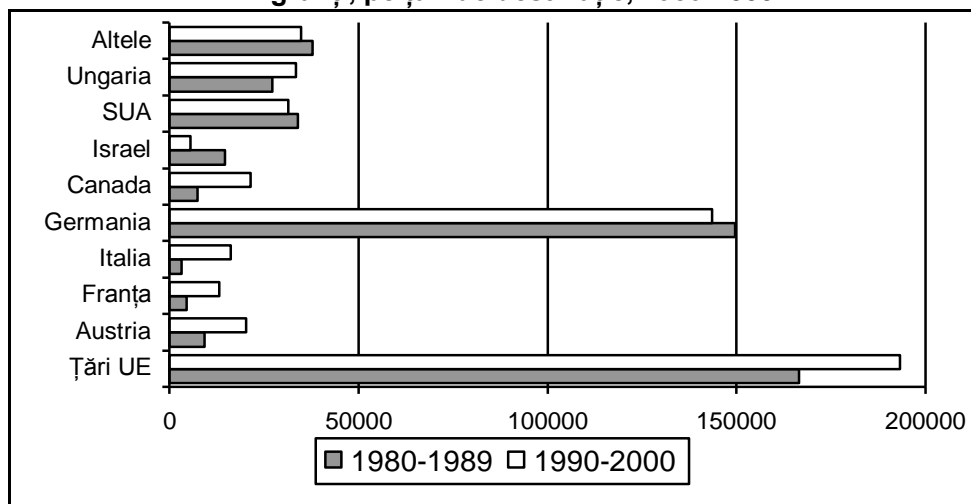

Sursa: Anuarul statistic al României, 2001.

Emigranții din România au avut ca destinații țări din Europa, Asia, America, Australia. Cea mai mare parte a fluxurilor au vizat țările membre UE (două cincimi din total), în special Germania, apoi SUA, Ungaria și Canada (graficul nr. 23).

Graficul nr. 23

Emigranți, pe țări de destinație, 1980-2000

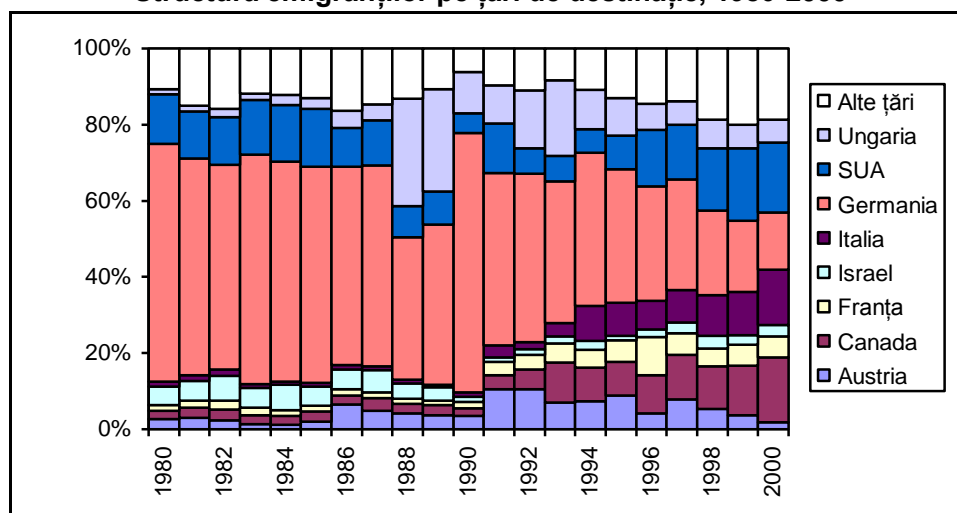

Sursa: Date INS.

În perioada 1980-1989, principalele țări de destinație erau Germania, cu 50-60% din total, și SUA, cu 10-15%. Aceste fluxuri au avut la bază orientările politice din acea perioadă, care permiteau repatrierea etnicilor germani, precum și relațiile bilaterale cu unele state (de ex., cu SUA). Alte destinații reprezentau cca 1-3% din contingentele anuale (Austria, Canada, Franța, Italia, Ungaria) ori 5-7% (Israel) (**anexa nr. 30**). După 1990, structura emigranților a suferit modificări, în sensul relativei echilibrări a proporțiilor. Scad fluxurile către Germania la o treime din total până în 1995-1996 și apoi la 15% în 2000 și spre Israel (la cca jumătate), crescând cele spre Canada, Italia, SUA (la cca 15-20%), precum și cele spre Ungaria. De remarcat că emigrația în Ungaria a avut o perioadă de boom încă înainte de revoluție (27-28% în 1987-1988 din totalul anual de emigranți), urmată fiind de o perioadă de încă 5 ani cu ponderi de 10-20%. După 1995, fluxul spre Ungaria se temperează, scăzând în ultimii 2 ani analizați la cca 6% (**graficul nr. 24**).

Graficul nr. 24

Structura emigranților pe țări de destinație, 1980-2000

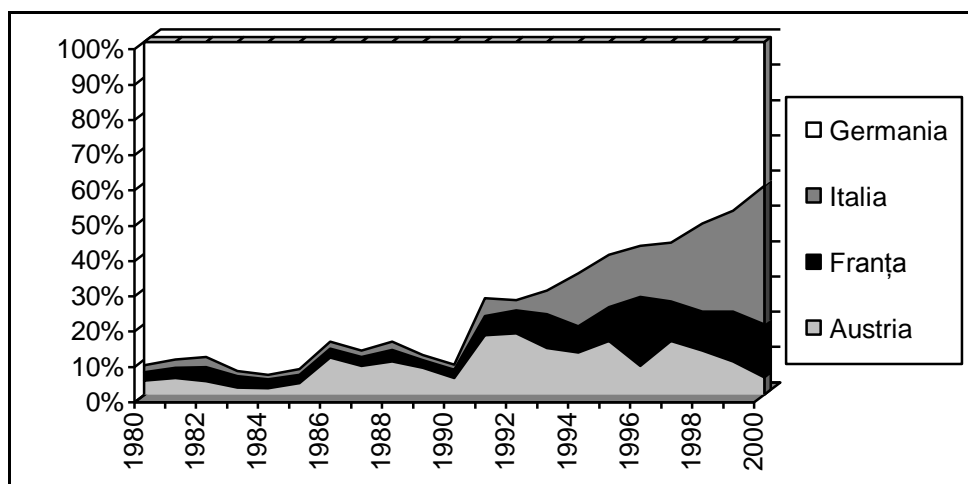
Sursa: Date INS.

În ceea ce privește emigrația pe țări de destinație membre UE, sunt de remarcat următoarele:

- de la un flux de peste 80% din emigranți în Germania până în 1990 la cca o treime în 2000;
- creșterea importantă a proporției fluxurilor cu destinația Italia (**graficul nr. 25**);
- schimbarea tendinței de emigrare după 1990 spre zona de sud și vest a spațiului UE, țări ca Franța și Italia înregistrând cea mai mare proporție a

fluxurilor migrației din România în ultima parte a intervalului și în special după 1995 (**graficul nr. 26**).

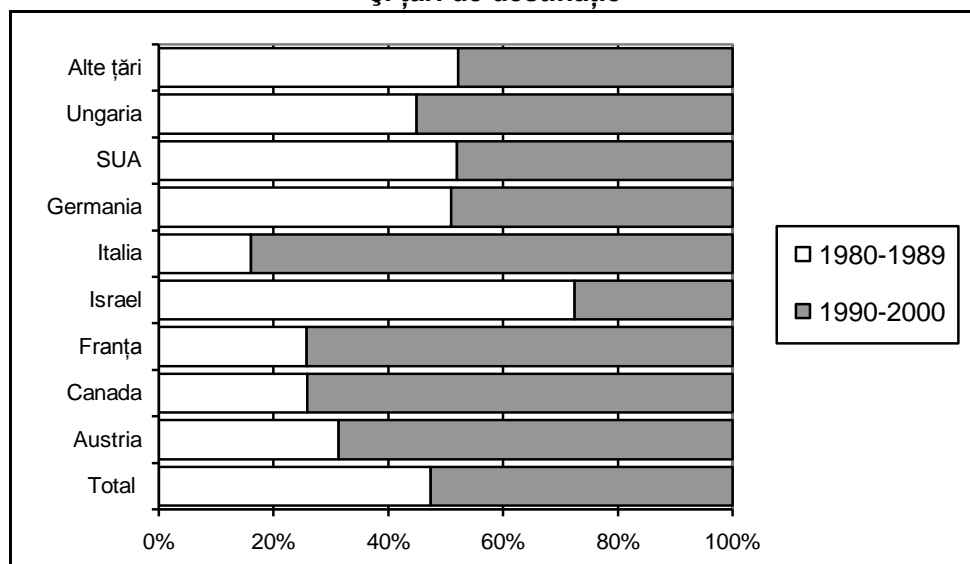
Graficul nr. 25

Sursa: Date INS.

Graficul nr. 26

Structura emigranților din România, pe intervale de timp și țări de destinație

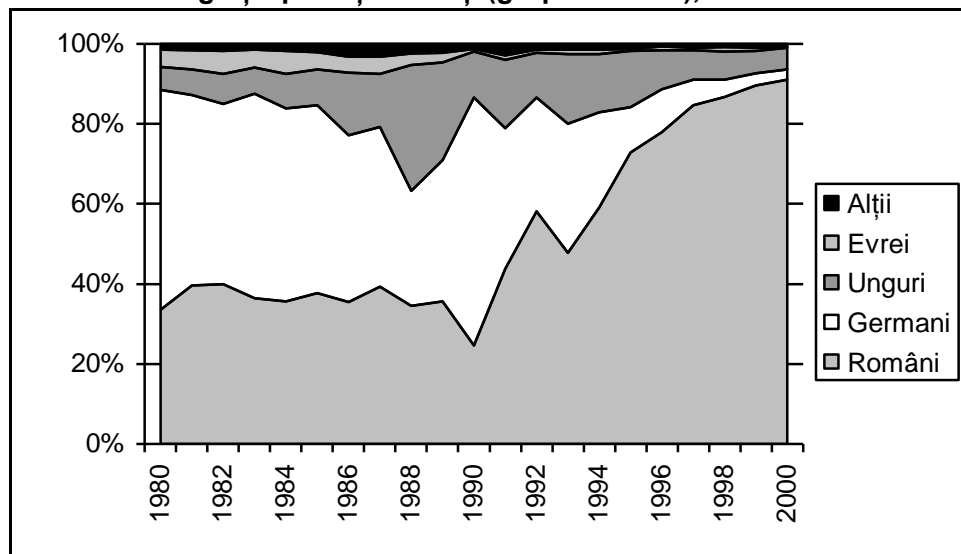

Sursa: Prelucrări pe baza datelor INS.

Un factor important care a contribuit la direcționarea fluxurilor de emigrație spre anumite țări îl reprezintă originea etnică a persoanelor (**graficul nr. 27**).

Graficul nr. 27

Emigrația pe naționalități (grupuri etnice), 1980-2000

Sursa: Prelucrări pe baza datelor INS.

Fără a dispune de date analitice privind structura etnică a migrației pe țări de destinație, putem afirma că a existat o relație strânsă între naționalitatea și țara de destinație a emigranților din România, cu deosebire în perioada 1980-1989 și în primii ani ai tranziției. În anul 1980, spre exemplu, 55,07% din emigranți erau de origine germană, iar în Germania au emigrat 62,38% din total, 4,4% erau evrei și au emigrat în Israel 4,78% etc. În 1990, proporțiile sunt asemănătoare, respectiv 62% germani și 68% emigrează în Germania, 0,8% evrei și emigrează 1,37% în Israel, 11,4% unguri și emigrează în Ungaria 11%. În ultimii ani ai perioadei analizate, această interdependență se alterează treptat, emigrează în proporție de 90% persoane de naționalitate română și tot mai puțini etnici germani, unguri sau evrei, cu toate că sub aspect demografic nu au apărut modificări importante în structura populației României pe grupuri etnice. Dacă avem în vedere aceleași trei grupe de exemple, atunci, la nivelul anului 2000, s-a înregistrat următoarea situație: din totalul emigranților, 2,5% erau germani și au plecat în Germania de 6 ori mai multe persoane (15% din total); 0,45% erau evrei și au plecat de 6 ori mai mulți în Israel (2,93% din total). Singura legătură care pare să se păstreze este cea dintre persoanele de origine maghiară (5,34%) și cei emigrați în Ungaria (5,97%); acest caz particular se poate explica prin faptul că Ungaria se poate compara cu

România sub mai multe aspecte: țară în tranziție, un nivel de trai (deși mai ridicat decât în România) mult inferior Germaniei sau altor țări de emigrație. La aceasta se mai adaugă și vecinătatea celor două țări care face ca problema migrației temporare și definitive să nu fie așa de importantă pentru persoanele care nu au legături strânse de rudenie cu cetățeni din Ungaria (**anexele 30 și 31**).

5.4. Repatriații – avantaj sau pierdere pentru țara de origine?

Problema repatrierilor și, implicit, a avantajelor personale și naționale constituie un subiect destul de sensibil și în același timp controversat. Abordarea acestei probleme și mai ales implicațiile socio-economice și chiar politice depind în mare măsură de statutul persoanelor repatriate, respectiv dacă sunt emigranți legali, ilegali, dacă au solicitat și li s-a refuzat statutul de refugiat sau azilant. Și pe acest segment al migrației internaționale dispunem de puține informații privind mișcarea migratorie de revenire a persoanelor originare din România. Din această cauză ne vom referi în continuare la persoanele legal emigrate care, după o perioadă de ședere într-o altă țară, din varii motive, se reîntorc în România.

Persoanele repatriate sunt reprezentate de două categorii:

- pe de o parte, cei care și-au stabilit domiciliul în străinătate, au desfășurat o activitate productivă profitabilă (ca salariați, liber profesioniști sau oameni de afaceri) și care se reîntorc în România, din motive personale/familiale sau pentru a-și dezvolta afacerea; alții se reîntorc la retragerea din activitate, fiind beneficiari ai sistemelor de asigurare din țările în care au lucrat sau beneficiind de economii confortabile pentru un trai peste medie în România. Mulți dintre aceștia continuă să aibă dublă cetățenie, unii inițiază afaceri în țară, alții doar își cheltuiesc o parte din veniturile obținute în străinătate. Aceste persoane generează efecte pozitive în plan economic și social;
- pe de altă parte, se reîntorc persoane care, din varii motive, nu s-au putut acomoda sau nu s-au realizat profesional așa cum și-au dorit. La revenirea în țară, mulți dintre aceștia solicită sprijinul familiei sau al prietenilor pentru a se reintegra în societate și, într-o primă fază, sunt în principal consumatori ai unor resurse existente în țară. Pot genera probleme economice și sociale, dar în același timp se pot reintegra treptat, determinând efecte pozitive.

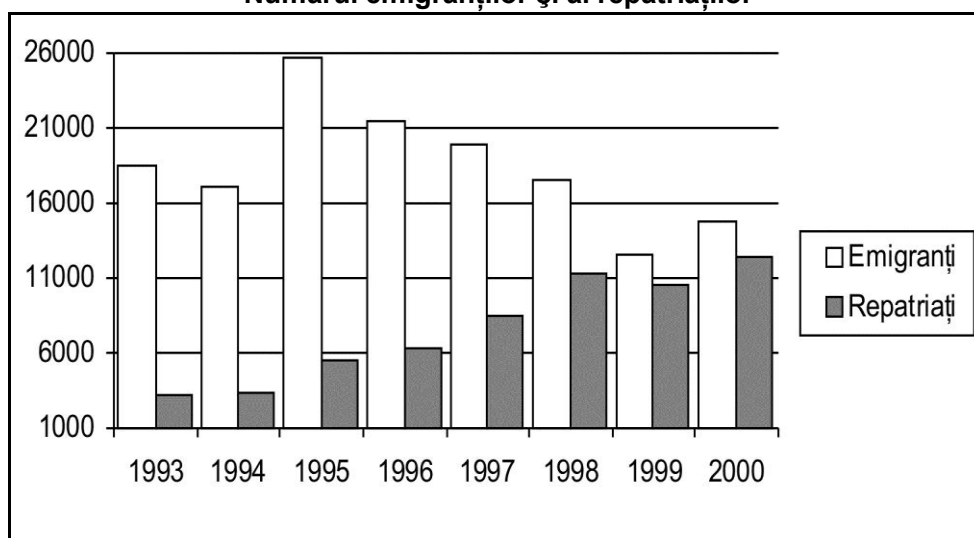
Ca mărime, numărul persoanelor repatriate este în creștere (**graficul nr. 28**). În anul 2000 față de 1993, numărul acestora a crescut de aproape 4 ori, ajungând să reprezinte 85% din totalul emigranților.

Potrivit datelor statistice pentru anul 2000, mai mult de jumătate din repatriați sunt bărbați și tot în aceeași proporție sunt și persoanele cu vârste cuprinse între 18 și 40 de ani. Copiii reprezintă aproape 16% din total, iar cei peste 50 de ani, 17%. Deci se poate aprecia că peste două treimi din cei repatriați reprezintă persoane în vârstă de muncă, care, în mare parte, pot (re)intra pe piața muncii, ca ofertanți sau solicitanți de muncă.

Dintre cei ce se reîntorc, cei mai mulți sunt români (97,5% în 2000), fiind urmași de unguri cu 1,4%, germani, evrei (0,5% fiecare) sau alte naționalități.

Graficul nr. 28

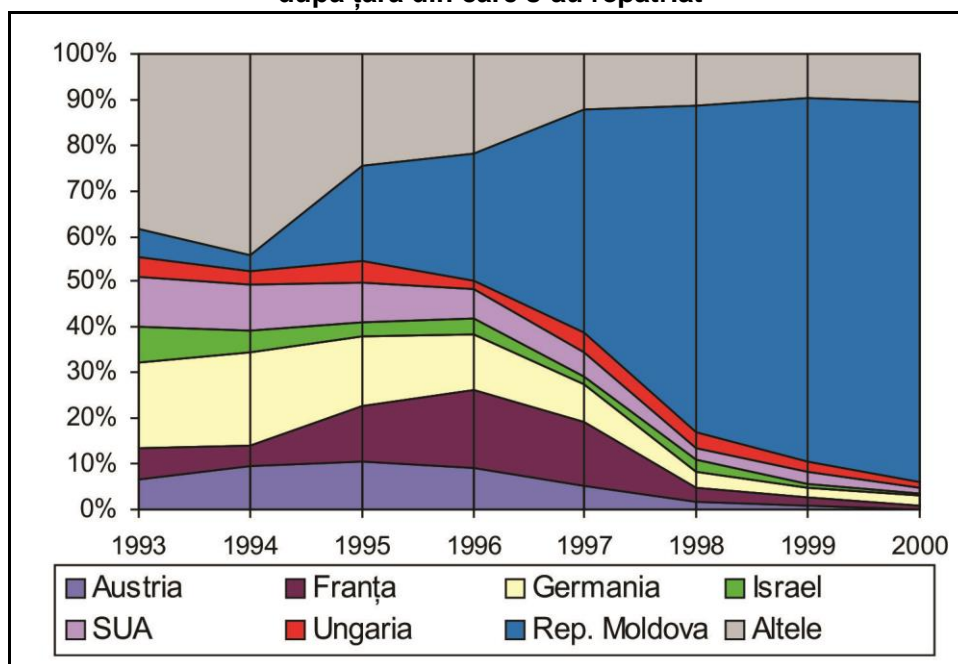
Numărul emigranților și al repatriaților

Sursa: Anuarul statistic al României, 1999, 2001, INS.

Principalele țări din care se repatriază sunt: Republica Moldova (83% din total în anul 2000), Germania (cca 2%), SUA, Ungaria (în jur de 1,4% fiecare), Franța, Israel, Austria etc. (**graficul nr. 29**).

Structura repatrierilor,
după țara din care s-au repatriat

Sursa: Anuarul statistic al României, 1999, CNS, 2000.

5.5. Azilanții și refugiații – segment „conjunctural” al migrației internaționale

Solicitanții de azil și refugiații reprezintă o categorie foarte diversificată de persoane, din punct de vedere al pregătirii profesionale, al apartenenței politice, religioase, al profilului moral, al capacității de adaptare și integrare într-un nou mediu etc. Fluxurile de azilanți provin cu deosebire din Asia, Africa și spațiul CSI.

Fluxurile de azilanți și refugiați au dimensiuni și mobilitate specifice, motivația pentru migrație depinde de evoluția raporturilor individ-societate și de caracterul/particularitățile regimurilor politice din țările de origine.

Azilanții și refugiații reprezintă în prezent cca 14,9 milioane la nivel mondial, în scădere față de anul 1993, când numărul acestora a fost de 16,3 milioane de persoane (USCR, *World Refugee Report*, 2002). În Europa, refugiații numărau, în anul 2000, 2,3 milioane de persoane, la care se adăugau

375 mii de azilanți și 163 mii de refugiați repatriați. Potrivit acestor date, Europa se situează pe locul 3, după Asia și Africa.

Lipsa unor informații detaliate privind caracteristicile demografice și socio-profesionale ale solicitanților de azil și refugiaților ne obligă în această fază a cercetării la o prezentare sintetică a situației acestora în ultimii ani.

Cererile de azil la nivelul statelor membre UE însumează aprox. 400 mii anual. Pe țări, cel mai important număr de cereri s-a înregistrat în ultimii 3 ani (2000-2002) în Regatul Unit (92-110 mii anual) și Germania (71-88 mii anual), Franța (40-50 mii), Olanda și Belgia. La nivelul Europei Centrale, solicitările de azil au fost în jur de 35-45 mii anual.

Ca de altfel orice țară a lumii, România cunoaște cele două tipuri de fluxuri de azilanți și refugiați, respectiv de intrare și de ieșire. În perioada comunistă, preponderente au fost fluxurile de ieșire. După revoluție, acestea s-au temperat, căpătând amploare fluxurile de intrare.

5.5.1. Fluxuri de ieșire

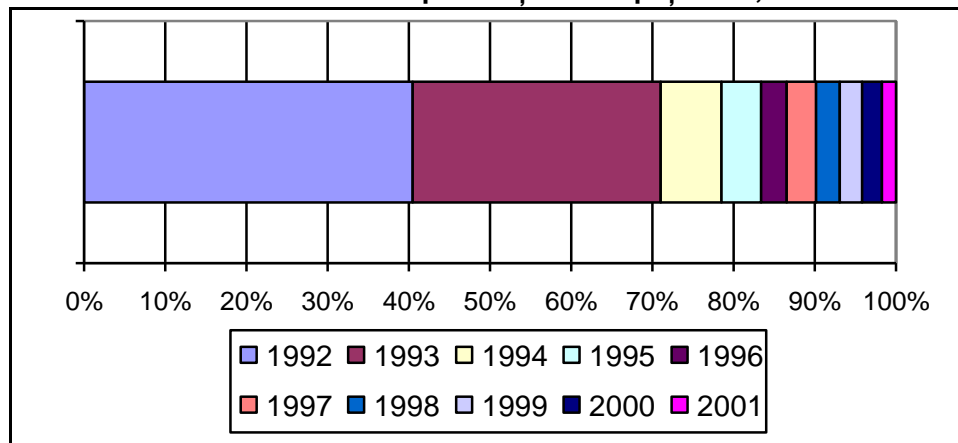
Persoanele din România care au solicitat azil în țări membre UE, în perioada 1992-2001, situează țara noastră în topul primelor 10 țări de origine a solicitanților de azil. Cu un total al perioadei de 285 mii de persoane, România ocupă locul doi, după Iugoslavia (680 mii de persoane), fiind urmată de Turcia (283 mii) și Irak (239 mii) (**anexa nr. 32**).

În evoluție anuală, se constată că perioada de vârf a fost reprezentată de anii 1992, cu 40% (115.556 de cereri), și 1993, cu 30% din totalul cererilor perioadei (87.145 de cereri). Numărul solicitărilor de azil a scăzut an de an, ajungând în 2001 să reprezinte 1,7% din total (4.907 cereri) (**graficul nr. 30**).

Evoluția anuală a numărului de cereri evidențiază schimbări importante ale ierarhiei pe țări (graficul nr. 31). Dacă în primii doi ani România deținea locul doi, în anii 1996-1998 „cade” pe locul 7, iar în 2000-2001 se situează pe locul 10.

Graficul nr. 30

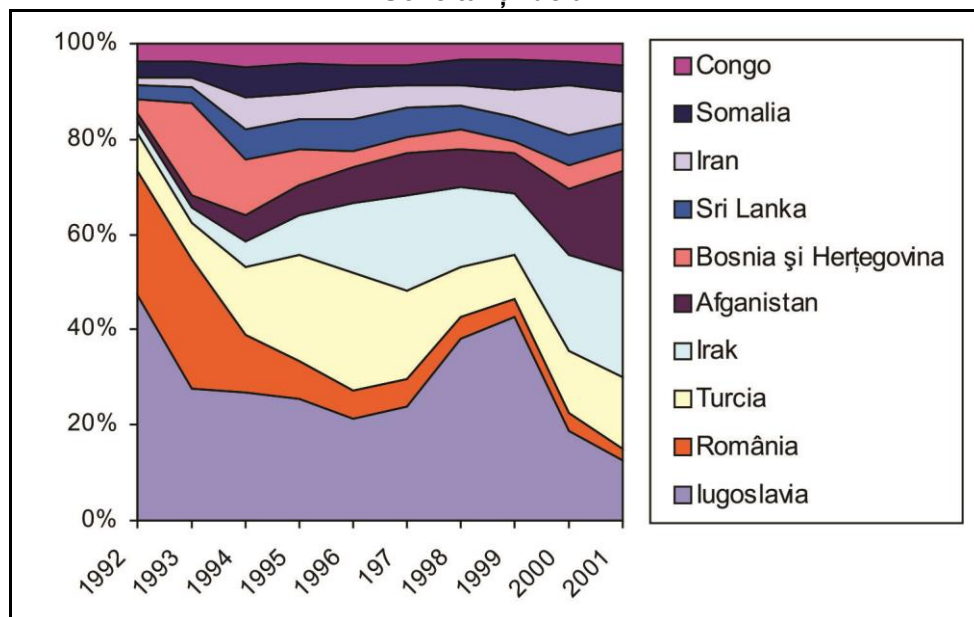
Structura cererilor de azil pentru țări din spațiul UE, 1992-2001

Sursa: UNHCR, Population Data Unit, PGDS.

Graficul nr. 31

Solicitanții de azil

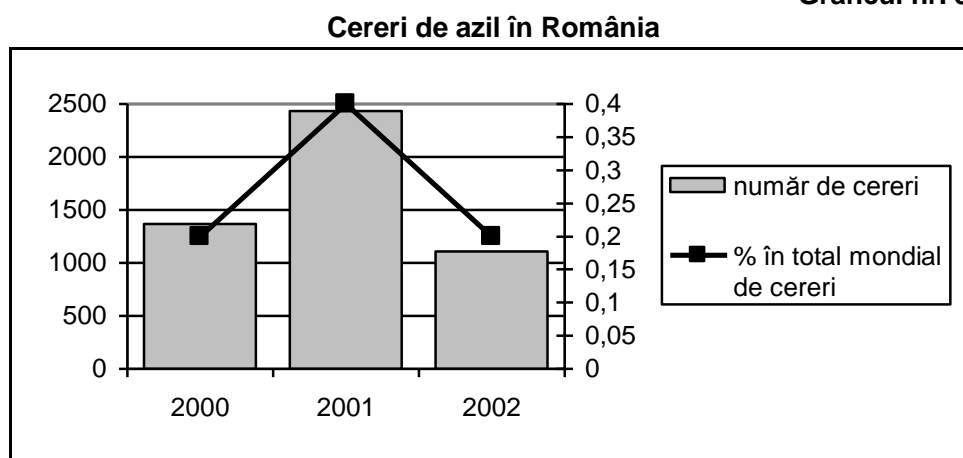
Sursa: UNHCR, Population Data Unit, PGDS.

Este de remarcat că ponderea cererilor de azil din România, Iugoslavia și Bosnia-Herțegovina scade simțitor, pe parcursul perioadei analizate, crescând importanța migrației azilanților din Irak, Afganistan, Turcia și Iran.

5.5.2. Fluxuri de intrare

În România, în ultimii 3 ani, cererile de azil s-au ridicat la 4.905, din care 1.108 în 2002¹ (**anexa nr. 33 și graficul nr. 32**), ceea ce reprezintă cca 0,2% din totalul mondial de cereri.

Graficul nr. 32

Sursa: UNHCR Geneva (Population Data Unit/PGDS).

Evoluția anuală este oscilantă, de mică amplitudine, dacă ne comparăm cu Cehia (8.481 în 2002), Ungaria (6.412 în 2002), Polonia (5.153 în 2002) sau Bulgaria (2.888 în 2002). Această lipsă de interes provine mai ales din nivelul mai redus de trai și mai ales din faptul că reforma în domeniu este întârziată, cu deosebire din punct de vedere al implementării și funcționalității.

Rata cererilor de azil la 1000 de locuitori este în România de 0,1, față de 0,8 la nivel european și 0,6 pe plan mondial. În comparație cu țările amintite mai sus, acest indicator are valori de 5 ori mai reduse față de Bulgaria, de 9 ori față de Polonia, de 11 ori față de Ungaria și 14 ori față de Cehia.

¹ Sursa datelor: UNHCR Geneva, *Population Data Unit/PGDS*.

Capitolul 6.

PARTICULARITĂȚI SOCIO-DEMO-ECONOMICE ALE EMIGRAȚIEI DIN ROMÂNIA

Fluxurile migratorii sunt importante pentru o țară nu numai sub aspectul dimensiunii globale și al dinamicii, dar și al atributelor calitative ale acestora. Creșterea sau descreșterea migrației poate să influențeze deopotrivă pozitiv și negativ structurile demo-socio-economice ale țărilor implicate (de origine, de tranzit și de destinație). Totuși trebuie subliniat faptul că impactul cel mai puternic asupra mediului economic și social îl au fluxurile de emigrație. Luând ca exemplu cazul României, putem afirma că, până în prezent, deși fluxurile de emigrație au scăzut simțitor, impactul acestora asupra mediului economic este important tocmai datorită particularităților populației migrante.

6.1. Caracteristici ale fluxurilor de emigrație

Pe baza datelor statistice disponibile, vom încerca o caracterizare a fluxurilor de emigrație din punct de vedere demografic (sex), demo-economic (vârstă) și socio-economic (nivel de pregătire profesională, profesii). Prin evidențierea mai ales a modificărilor structurale, vom putea surprinde în complexitate fenomenul emigrației din România, identificând factorii cu influență preponderentă pe perioade și subperioade.

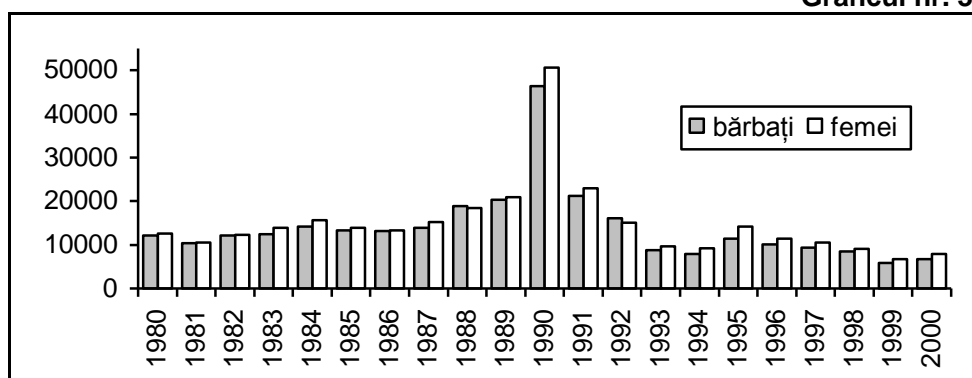
6.1.1. Emigrația pe sexe

Structura pe sexe a fluxurilor anuale ale emigrației ne evidențiază o serie de caracteristici, între care mai importante sunt:

- preponderența femeilor, atât pe total perioadă, cât și în fiecare an, cu două excepții, 1988 și 1992, când bărbații au fost ușor mai numeroși în fluxul anual de emigrație (**graficul nr. 33 și anexa nr. 34**). Pe întreaga perioadă au plecat cu 21.159 mai multe femei decât bărbați (cu 7,2% mai multe). O explicație a numărului mai mare de femei o constituie emigrarea pentru constituirea unei familii în străinătate prin căsătorie;
- diferența între numărul de femei și bărbați este între 163 de persoane în 1986 și 4.259 de persoane în 1990. Procentual, femeile au fost mai numeroase decât bărbații în 1995, când numărul acestora a fost cu 23,7% mai mare; în ansamblu, după 1990 (excepție făcând doar anul 1992), **raportul femei/bărbați are valori mai ridicate**, fiind în medie de 110-115% (**graficul nr. 34**);

- o **tendință de stabilizare a emigrației pe sexe**, mai evidentă după 1995, în jurul a 15 mii de persoane anual, din care cca 55% femei;
- ridicarea restricțiilor privind vizele nu a fost însoțită, așa cum se anticipa, de fluxuri sporite de emigranți, însă **se menține ca tendință mobilitatea mai mare a sexului feminin** pe plan internațional, asociată fiind (așa cum am prezentat la imigrația pentru muncă în țările UE) și cu o cerere externă mai mare de forță de muncă feminină, care este mai slab plătită comparativ cu bărbații.

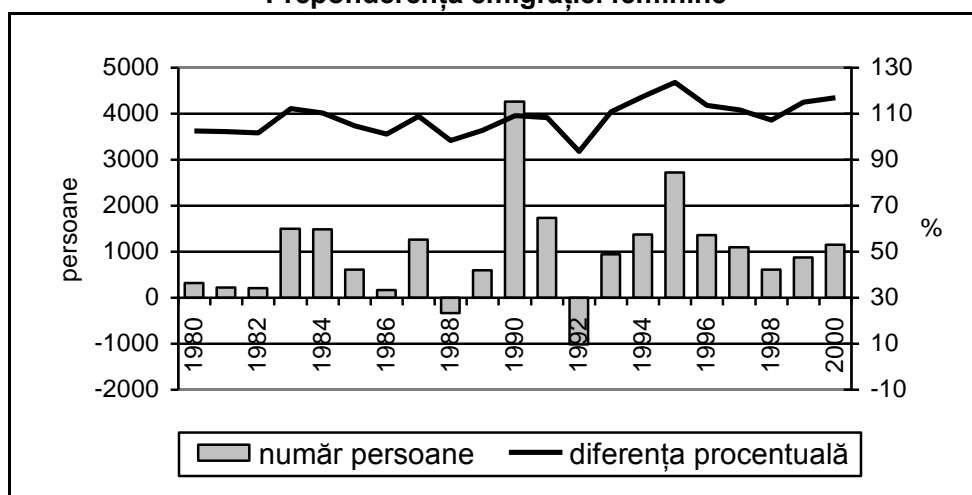
Graficul nr. 33

Sursa: Date INS.

Graficul nr. 34

Preponderența emigrației feminine

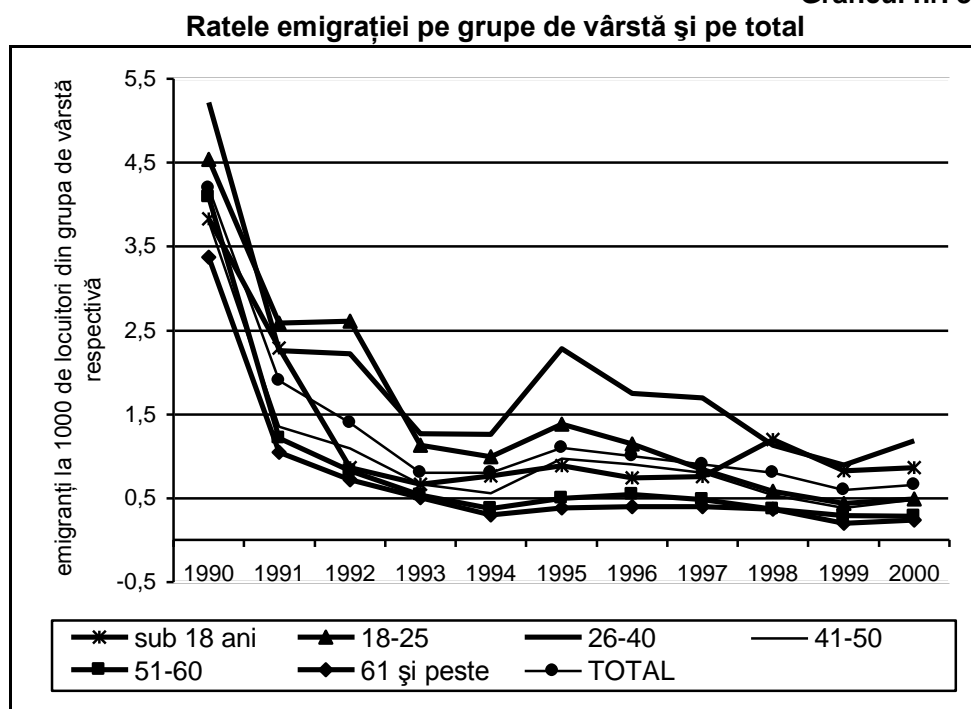
Sursa: Calculat pe baza datelor INS.

6.1.2. Emigrația pe grupe de vârstă

O caracteristică importantă a emigrației, mai ales din perspectiva posibilelor implicații asupra pieței muncii, o reprezintă structura pe grupe de vârstă. Emigrația copiilor, a tinerilor și a persoanelor mature reprezintă, potențial, o pierdere pentru economia națională, pe seama capacității de muncă care nu se folosește în țara de origine. Pe de altă parte, emigrația persoanelor vârstnice poate, de asemenea, constitui o problemă, dacă avem în vedere transferurile asociate de resurse financiare din sistemul de protecție socială (pensii etc.).

O primă remarcă care se impune pentru definirea importanței fluxurilor de emigrație pe grupe de vârstă o reprezintă **rata specifică a emigrației (graficul nr. 35). Grupele de vârstă între 18 și 40 de ani** au avut ratele cele mai ridicate, la care s-au adăugat după 1997 și tinerii până la 18 ani. Aceasta semnifică **o dinamică relativ mai accentuată a pierderii de potențial de muncă** decât a mediei pe total populație emigrantă. Incapacitatea mediului economic și a societății în general de a-și păstra potențialul de muncă va avea repercusiuni importante pe termen mediu și lung, efectele nefavorabile asociindu-se cu procesul tot mai accentuat de îmbătrânire demografică.

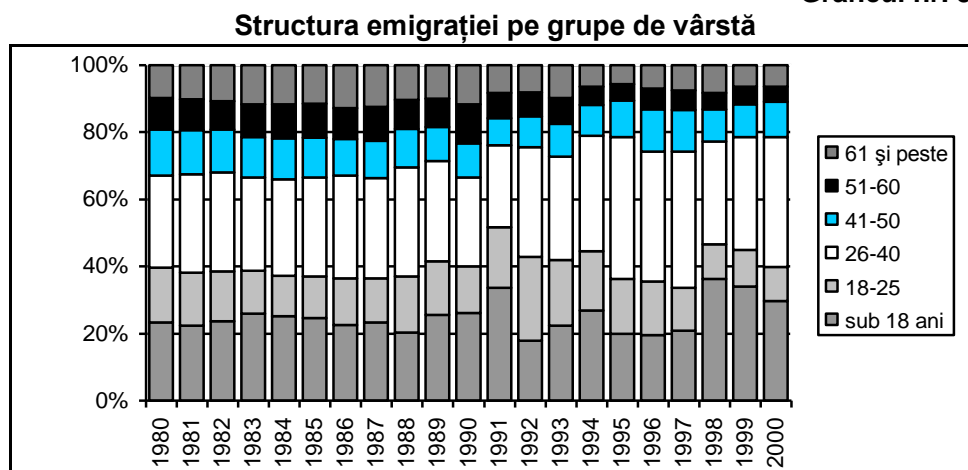
Graficul nr. 35

Sursa: Calculat pe baza datelor INS.

În ceea ce privește structura anuală a emigrației pe grupe de vârstă, aceasta confirmă tendința de exod a tinerilor, evidențiată prin ratele de migrație (**anexa nr. 35 și graficul nr. 36**). În perioada 1980-1989, emigranții de peste 41 de ani au fost mai numeroși, fiind urmați de cei cu vârsta de până la 18 ani, ceea ce semnifică o tendință de emigrație a familiilor cu părinți relativ tineri și cu copii minori. În perioada tranziției, grupele relativ tinere ale populației au fost mai mobile, opțiunea acestora pentru emigrație având ca substrat căutarea unui loc de muncă și posibilitatea de a se realiza profesional și financiar în străinătate. Acest fenomen, evident, a fost și este **nefavorabil** pentru structura ocupării pe vârste în România.

Graficul nr. 36

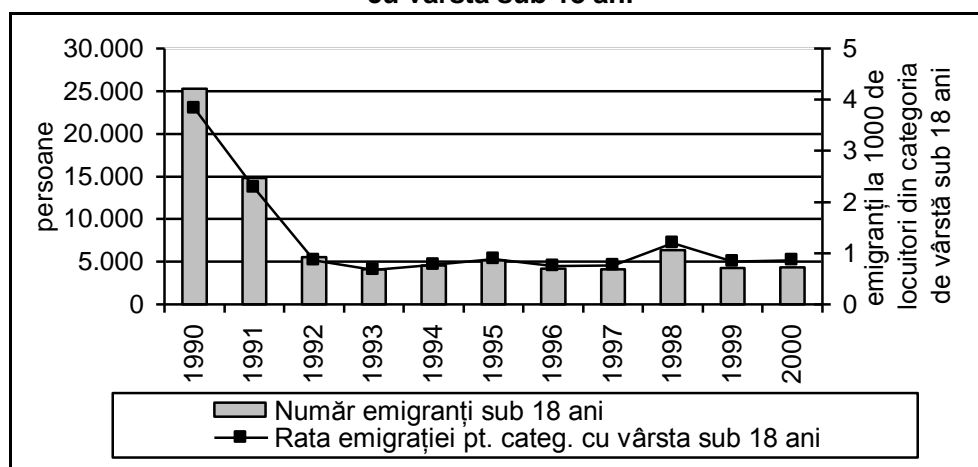
Dacă încercăm o analiză comparativă pe grupe de vârstă a dinamicii numărului absolut de persoane migrante și a ratei specifice a emigrației, se evidențiază următoarele aspecte:

- În ultimii ani, la toate grupele de vârstă, se înregistrează o **diminuare semnificativă a efectivelor** comparativ cu perioada 1990-1991. Singura excepție o constituie grupa de vârstă 26-40 de ani, ale cărei efective în 1995 au depășit ușor nivelul înregistrat în 1991; aceeași grupă de vârstă înregistrează și dinamica cea mai lentă de reducere a emigranților;
- grupele de vârstă cu potențialul de muncă cel mai ridicat sunt și cele care au o variație anuală mai accentuată a efectivelor (**graficul nr. 37**);
- **după 1998 se remarcă o schimbare de orientare a comportamentului** migratoriu al populației: persoanele peste 50 de ani se reduc numeric în contingentele anuale de emigranți, pe când celelalte grupe de vârstă înregistrează o ușoară tendință de creștere, mai accentuată pentru grupa de 26-40 de ani;

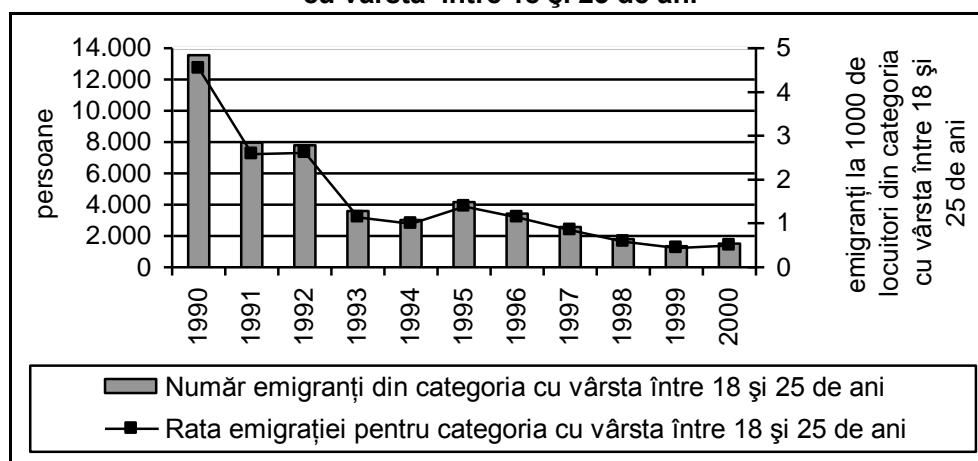
- variațiile anuale tot mai atenuate dovedesc, practic, instaurarea unei tendințe de „**stabilizare**” a **nivelurilor relative ale emigrației**, la toate grupele de vârstă, desigur în condițiile diferențierii nivelurilor respective pe categorii de vârstă.

Graficul nr. 37

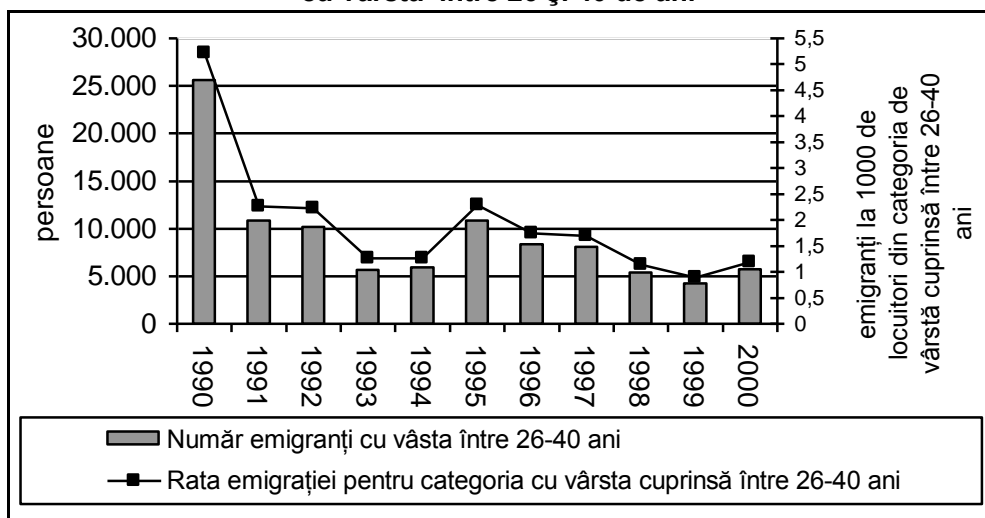
Numărul emigranților și rata emigrației pentru categoria cu vârsta sub 18 ani

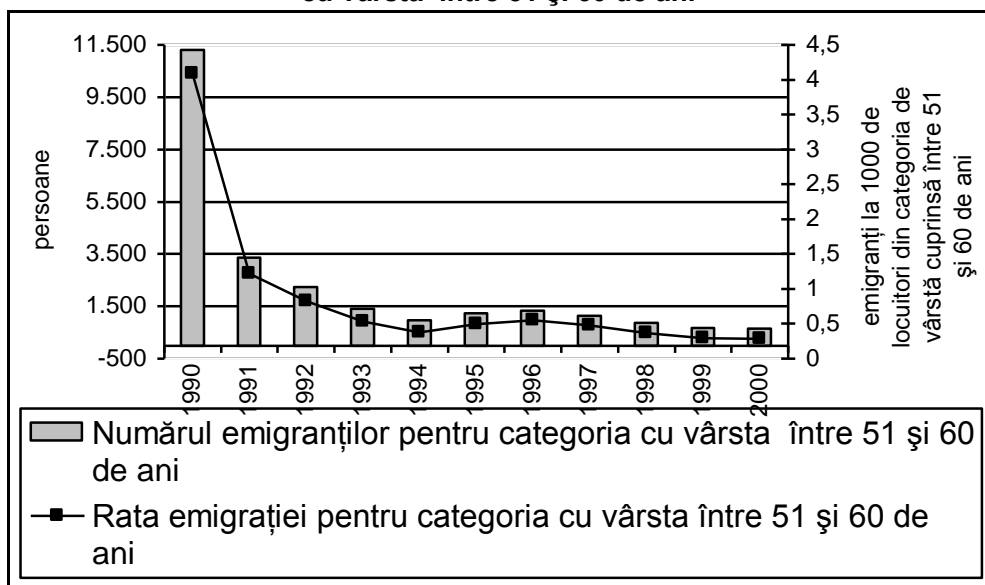
Numărul emigranților și rata emigrației pentru categoria cu vârsta între 18 și 25 de ani

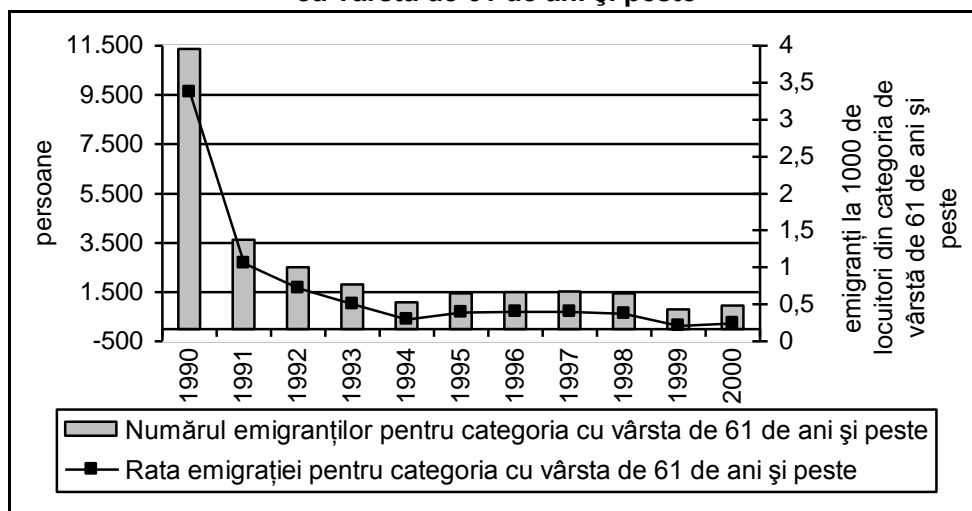
Numărul emigranților și rata emigrației pentru categoria cu vârsta între 26 și 40 de ani

Numărul emigranților și rata emigrației pentru categoria cu vârsta între 51 și 60 de ani

Numărul emigranților și rata emigrației pentru categoria cu vârsta de 61 de ani și peste

Sursa: Calcule pe baza datelor INS.

6.1.3. Structuri educaționale ale emigrației

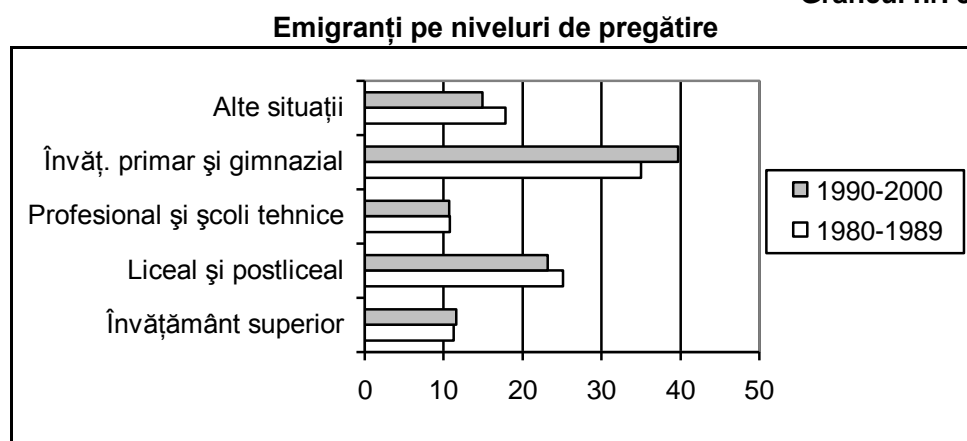
Așa cum am subliniat încă de la începutul capitolului precedent, dimensiunile migrației sub aspect cantitativ nu sunt foarte însemnate. Ceea ce este însă foarte important și chiar îngrijorează se referă la **calitatea profesională a emigranților, care este superioară mediei naționale.**

Fluxurile de emigrație din România s-au caracterizat întotdeauna ca având un nivel relativ ridicat de educație și pregătire profesională, prin aceasta înțelegând atât educația prin școală a tinerilor, cât și experiența profesională a celor în vârstă de muncă. **Cererea de forță de muncă calificată de pe piața internațională a reprezentat un factor important în definirea atributelor de pregătire profesională/de educație a emigranților din România, cu deosebire în perioada de tranziție.** Cu toate acestea, nu trebuie să oțitem faptul că, în multe cazuri, **dorința de confort financiar a prevalat**, mulți tineri acceptând locuri de muncă inferioare pregătirii profesionale, nu numai temporar (până la completarea/echivalarea studiilor), ci definitiv, irosindu-se astfel un însemnat potențial de muncă și creativ în domeniul de specializare ales în perioada educației prin sistemul de învățământ. Acest fapt este cu atât mai grav cu cât, spre deosebire de perioada comunistă, când accesul la facultate era restricționat ca număr și profiluri educaționale, după 1990, boom-ul sistemului de învățământ superior a permis alegerea liberă a viitoarei profesii.

Cel mai mare număr de emigranți în cele două perioade analizate s-a înregistrat în cazul absolvenților de învățământ primar și gimnazial (39,7% din total perioadă), fiind urmat de absolvenții de învățământ mediu, cca o treime. Absolvenții de învățământ superior au reprezentat 11,6%.

În perioada de tranziție au plecat mai multe persoane cu pregătire primară și gimnazială (o parte însemnată fiind copiii) și absolvenți de învățământ superior. Absolvenții de învățământ mediu și-au redus ponderea cu cca 2 puncte procentuale, fiind reprezentați în special de forța de muncă matură, cu experiență în meseria/profesia practică, care emigrează cu familia (**graficul nr. 38**).

Graficul nr. 38

Sursa: Calculat pe baza datelor INS.

Dacă asociem acestor structuri și repartiția anuală a emigranților după același criteriu, atunci aprecierile se nuanțează (**graficul nr. 39 și anexa nr. 36**). Faptul că cele mai dinamice grupe sunt cele aflate la extremele ierarhiei după nivelul de educație poate să ne conducă la următoarele raționamente:

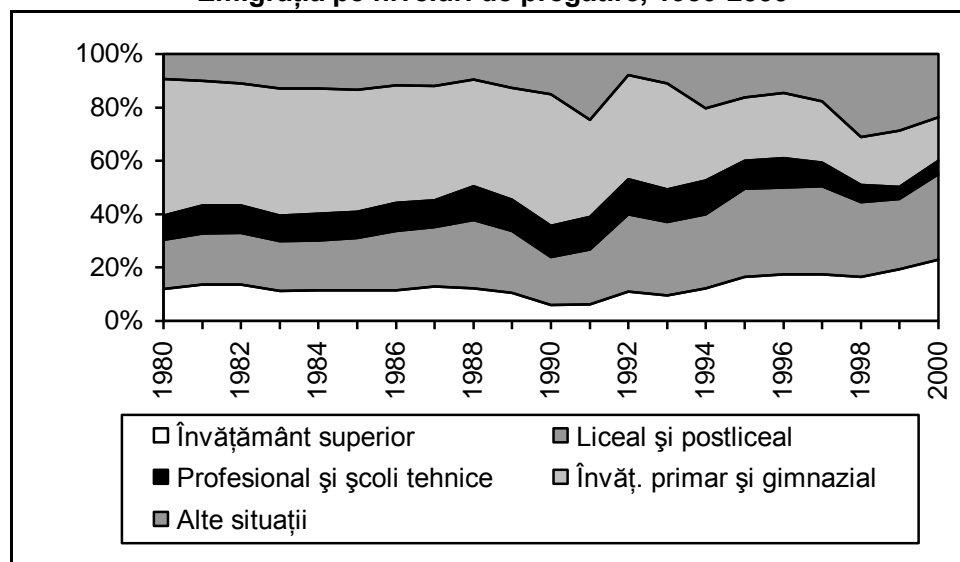
- în perioada comunistă, criteriile de emigrare erau preponderent de altă natură decât cele ce vizau nivelul de pregătire/educație, dar fără ca acesta să fie exclus (politic, reîntregirea familiei, etnic, condiții social-economice etc.); emigrația celor cu pregătire medie și superioară se intensifică în ultimii ani ai existenței regimului socialist, în principal datorită degradării accentuate a condițiilor de viață și restricționării puternice a libertății de manifestare personală, profesională și nu numai;
- după 1990, deși în țările dezvoltate există o cerere însemnată pentru locuri de muncă necalificate sau slab calificate, în condiții dificile și remunerate la un nivel relativ scăzut, ponderea persoanelor apte de

muncă, dar cu nivel redus de pregătire se reduce simțitor; parțial, locul acestora este luat de cei cu pregătire medie și chiar superioară;

- variația anuală a fluxurilor de emigrație reprezintă rezultatul acțiunii unui complex de factori interni (nivel de trai în descreștere, inflație, instabilitate economică etc.) și mai ales externi (cererea de forță de muncă pe piața internațională, modificările legislative în statele de primire etc.);
- interesul statelor dezvoltate pentru emigranții cu studii superioare din țările mai slab dezvoltate precum România crește simțitor, cu deosebire în ultimii ani;
- în termeni relativi, propensiunea spre emigrație a celor cu studii superioare a fost mai redusă în primii ani după revoluție comparativ cu cei având studii medii sau gimnaziale. Parțial, acest comportament se poate justifica prin percepția diferită a acestora, poate ceva mai prudentă, privind „mirajul Occidentului”. Ulterior, în perioada 1995-1997, apare din nou un val al emigrărilor celor cu studii superioare. De această dată, între argumentele principale care au determinat o asemenea orientare, amintim: situația dificilă din mediul economic și social, asociată cu intrarea pe piața muncii a primelor generații de absolvenți ai învățământului superior după 1990, care s-au bucurat de o mai mare deschidere în ceea ce privește conținutul curriculei școlare și care, confruntându-se cu dificultățile reale de pe piața muncii, descurajați, au optat pentru emigrație. După 1997, contingentele anuale sunt în scădere; se poate chiar aprecia că, în anumite limite, asistăm în ultimii ani la o epuizare relativă a stocului de persoane înalt calificate care doresc să emigreze și care acționează în acest sens. Cauzele pot fi multiple: informațiile privind situația reală de pe piața internațională a muncii sunt mai abundente și mai complete (și mai realiste), acțiunea unor firme străine și mixte în România oferă o variantă alternativă atractivă de ocupare, considerând că pot să se realizeze profesional și material în țară, extinderea sistemelor moderne de ocupare (e-munca etc.) care nu mai fac necesară schimbarea domiciliului etc.

Graficul nr. 39

Emigrația pe niveluri de pregătire, 1980-2000

Sursa: Calculat pe baza datelor INS.

6.1.4. Emigrația pe profesii

Asocierea informațiilor de structură a emigrației pe niveluri de pregătire profesională cu cele privind gama meseriilor și profesiilor celor ce părăsesc temporar sau definitiv România completează imaginea exportului de capital uman. Putem astfel să apreciem pierderea de potențial de muncă și să estimăm costurile brute suportate de societate. Trebuie menționat faptul că aceste costuri nu se transformă în beneficii potențiale pentru țara primitoare decât în măsura în care emigranții din România prestează o activitate potrivit pregătirii dobândite în țara de origine, ceea ce se întâmplă doar parțial, adesea ca excepție. În felul acesta, asistăm la un proces de irosire a unor resurse financiare și umane importante – considerăm că reprezintă un lux prea mare atât pentru țara de origine, cât și pentru cel ce acceptă această subutilizare a propriului potențial creativ și de muncă. Se poate vorbi chiar de un efect negativ, de neacceptat, al existenței în actuala formă a societăților democratice.

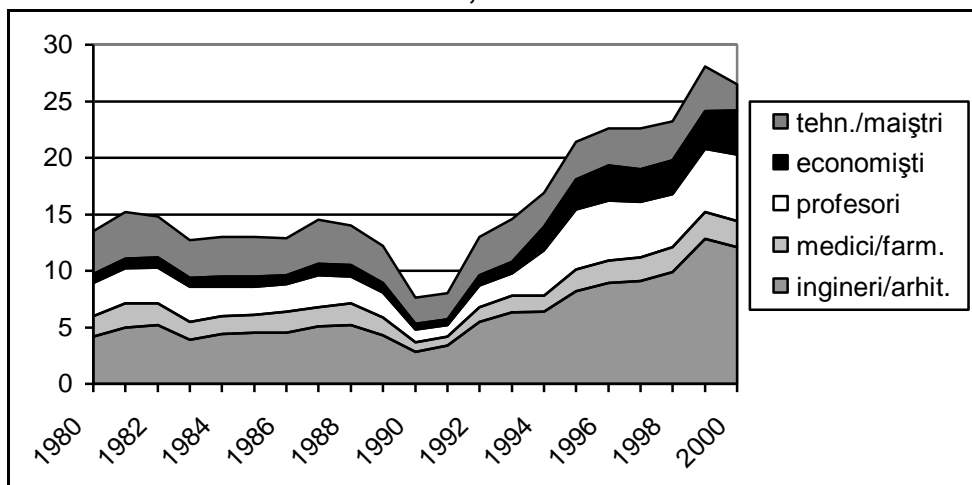
Informațiile statistice de care dispunem ne permit să apreciem că persoanele ce emigrează au diverse meserii și profesii (**anexa nr. 37**). Este dificil să vorbim de o specializare; nici informația statistică disponibilă nu ne permite acest lucru, deoarece include în grupa „alții” cea mai mare parte a emigranților (85,9% din totalul perioadei 1980-2000).

Evidențele statistice prezintă separat câteva grupe de profesii – ingineri/arhitecți, medici/farmaciiști, profesori, economiști, tehnicieni/maiștri – care, în opinia noastră, oferă doar o imagine orientativă și mult prea limitativă asupra specializărilor profesionale a celor ce emigrează. De asemenea, nu este foarte clar, de exemplu, conținutul primei grupe, ca și cel al economiștilor, deoarece în prezent avem specializări de tipul inginer-economist, informatician – care uneori este asimilat inginerilor și altele nu – profesorii pot fi de oricare din specializările prezentate statistic separat etc. Dar, chiar și în aceste condiții, o serie de considerații se impun:

- pe total perioadă analizată, au emigrat cca 32.500 de ingineri/arhitecți, din care 60% în perioada tranziției, aproape 16.800 de profesori (din care 54% după 1990), 9.500 de medici/farmaciiști (din care 47% după 1990) și 7.507 economiști (din care două treimi după 1990) (**anexa nr. 37**).
- din totalul emigranților, 5,3% au fost ingineri, cca 3% tehnicieni și profesori și sub 2% medici și economiști;
- pentru toate categoriile de profesii evidențiate separat crește proporția acestora în total emigranți, atingând ponderi maxime în 1999 (inginerii 12,8%, tehnicienii 4% și medicii 2,4%) sau în 2000 (profesorii 5,9% și economiștii 3,9%) (**graficul nr. 40**);

Graficul nr. 40

**Proporția emigranților de diferite profesii
în total, 1980-2000**

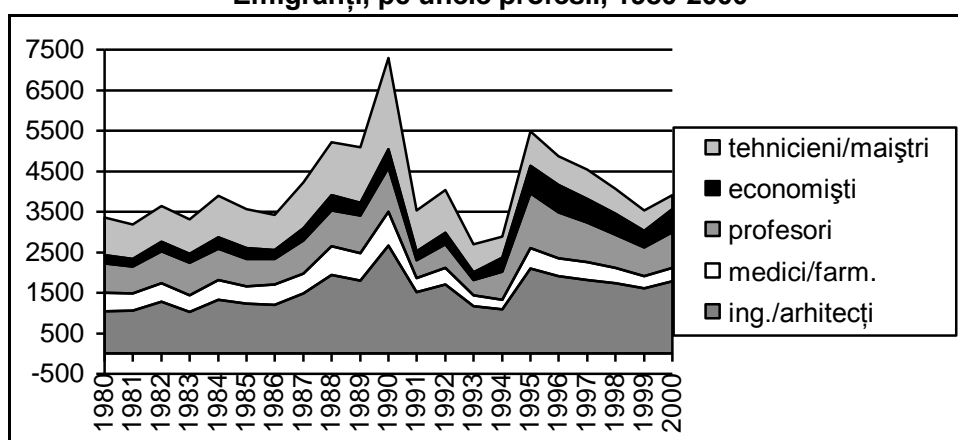
Sursa: Calculat pe baza datelor INS.

- există o relativă legătură între profesie, nivelul de instruire, calitatea sistemului de învățământ, sistemul sau procedurile de recunoaștere/echi-

valare a diplomelor și propensiunea spre emigrație; cel mai mare număr de emigranți, atât în perioada 1980-1989, cât și în 1990-1999, a fost cel al **inginerilor și arhitecților**, care, parțial, se poate explica prin nivelul de pregătire al școlii românești în acest domeniu, respectiv compatibilitatea cu cerințele piețelor specifice din țările dezvoltate (**graficul nr. 41**);

Graficul nr.41

Emigranți, pe unele profesii, 1980-2000

Sursa: Date INS.

- se remarcă o creștere substanțială a cererii pieței externe pentru economiști (de 8 ori față de 1990), a profesorilor (de 5 ori) și a inginerilor/arhitecților (de 4 ori); putem vorbi în acest caz de o relativă schimbare a opțiunilor în ceea ce privește cererea piețelor externe. În plus, pentru economiști, se poate vorbi, pe de o parte, de o compatibilizare a conținutului pregătirii în această profesie cu cerințele economiei de piață, dar și, pe de altă parte, de o relativă saturare a pieței românești cu ofertanți de muncă cu pregătire economică, cifrele de școlarizare pentru învățământul superior economic crescând foarte mult în primii ani ai tranziției (cu deosebire în învățământul superior privat).

6.2. Tendințe

Emigrația a reprezentat și continuă să reprezinte unul din factorii, cel puțin pe termen scurt și mediu, ce contribuie la **reducerea numărului absolut al populației țării** – fenomen care, deși este considerat pozitiv de unii demografi, pe termen mediu și lung, este o restricție cu impact negativ asupra resurselor umane și nu numai.

Migrația internațională a creierelor continuă. Dacă în primii ani ai tranziției exodul specialiștilor a vizat în special persoanele care erau recunoscute ca valori încă din perioada comunistă, atât în țară, cât și în străinătate, în prezent brain shopping-ul începe de pe băncile facultății, evaluându-se potențialul creativ al celor mai buni studenți.

În secolul XXI, ocuparea va cunoaște forme specifice, munca la domiciliu va atenua într-o oarecare proporție fluxurile migratorii, dezavantajele schimbării domiciliului și a țării fiind înlocuite treptat de dezavantajele izolării și reducerii contactelor sociale; rețelele de comunicații moderne permit operativitate, dar schimbă programul de muncă, îl flexibilizează, uneori chiar până la extrem (salariații fiind la dispoziția angajatorilor 24 de ore din 24, mai ales dacă există diferențe mari de fus orar între sediul central al firmei, domiciliul salariatului și locul de muncă în cazul în care este angajat la o filială etc.).

Spectrul motivațional al emigrației se schimbă, internaționalizarea piețelor și perspectiva integrării în piața UE determinând o altă percepție asupra schimbării domiciliului. Libertatea crescândă a circulației persoanelor atenuază semnificația motivațiilor, precum (re)întregirea familiei, revenirea/mutarea în spații cu o mare omogenitate etnică a locuitorilor. În plus, pentru România, evoluțiile economiei din ultimii ani și integrarea în NATO ne relevă o altă perspectivă asupra dezvoltării economico-sociale din viitorii ani, care poate demonetiza emigrația pe considerente de condiții de viață, dezvoltare culturală, dezvoltare umană.

Capitolul 7. EFECTE. DILEME ȘI PARADOXURI ALE MIGRAȚIEI EXTERNE

7.1. Migrația externă – între speranță și scepticism

Migrația externă este una dintre cele mai complexe și dezbătute probleme actuale și poate și una dintre cele mai puțin cunoscute, deopotrivă cantitativ și calitativ, un proces cu o istorie îndelungată declanșat cu secole în urmă. Ca fenomen și proces, privită statistic sau dinamic, aceasta implică **costuri și beneficii**, în funcție de condiții concrete generale (recesiune sau creștere) atât pentru țara exportatoare (de plecare, de origine), cât și pentru cea importatoare (de primire, gazdă). Este vorba nu numai de costuri și beneficii globale care se regăsesc într-o formă sau alta în plusul sau minusul de productivitate, PIB sau în deficitul de dezvoltare umană durabilă, ci și de costuri individuale însemnate, psihologice, de adaptare/readaptare, date fiind modelele culturale, organizaționale, în general de mediu ambiant schimbate (amiabile sau mai puțin amiabile față de forța de muncă străină), capacitatea și viteza de integrare într-o altă cultură, într-o altă civilizație sau mediu economico-social, într-un nou sistem de valori și coduri nu numai economice și sociale, ci și etice, culturale, tradiționale și, nu în ultimul rând, politice.

Escaladarea actelor teroriste, mai cu seamă după 11 septembrie 2001, frământările care amenință într-o anumită măsură o sciziune între poziția americană și cea europeană ridică probleme în plus, favorizează sau chiar impune înăsprirea regimului de intrare într-o țară sau alta a forței de muncă străine, ca și controale cu mult mai riguroase la frontieră, ceea ce, cel puțin pe termen scurt sau mediu, va influența mișcarea externă a persoanelor. Există susținători fervenți ai valențelor migrației externe și ai liberei circulații a lucrătorilor, după cum există, chiar în era globalizării și a noii economii, sceptici, în final, **câștigători și perdanti** la scară individuală și societală cel puțin pe termen scurt și chiar mediu. Și aceasta este una din **dilemele și paradoxurile** migrației externe contemporane, relevante pentru situațiile actuale, atât de diferite într-o lume care poartă totuși marca integrării și globalizării.

Sigur că, în situație de dezechilibru, fie ea sub forma deficitului, fie sub cea a excedentului de forță de muncă, este un mecanism de (re)echilibrare cel puțin parțială a pieței muncii. Într-o asemenea situație, atât „țara exportatoare de forță de muncă sau de șomaj” din țara cu excedent de populație în vârstă de 15-64 de ani, cât și „importatorul din țările cu deficit global, dar mai ales

structural de forță de muncă, de șomaj” vor câștiga; dar, în fiecare caz în parte, structurile de ocupare și de producție se vor ajusta într-un anumit fel și interval de timp corespunzător evoluției cererii agregate de bunuri și servicii. S-ar putea să se ajungă la o anumită concentrare a forței de muncă de înaltă calificare în anumite spații geografice, indiferent de unde provine aceasta, și, respectiv, o concentrare în alte zone a forței de muncă slab educate și calificate. Altfel spus, o nouă segregare introdusă, paradoxal, de noile tehnologii, ceea ce contravine deopotrivă drepturilor și libertății omului stabilite prin Carta Națiunilor Unite, modelului social european și, în ultimă instanță, principiilor constructive și funcționale ale strategiei europene a ocupării, nemaivorbind de dezvoltarea umană sustenabilă. Dilema este mare, iar răspunsul de o dificultate greu de estimat. Oricum, te duce cu gândul la repetarea – evident, la altă scară ca proporții și impact – pe care omenirea a mai parcurs-o în decursul existenței sale. Teoretic, poate că răspunsul este simplu, **de la segregare la coeziune economică și socială**. Dar cu ce **costuri**, pe ce **perioade de timp** etc., etc.

Este dificil a face o analiză completă a efectelor și, în baza ei, a face predicții cu privire la mișcarea externă a forței de muncă, intensitatea acesteia, costurile și beneficiile pe care le implică într-o țară sau alta aderarea/lărgirea UE. Informațiile statistice oficiale sunt insuficiente, înregistrând doar o parte a mișcării externe a forței de muncă, iar în spatele cifrelor se ascund în fapt oameni, cu personalitățile, aspirațiile, potențialitățile, satisfacțiile și insatisfacțiile lor, ceea ce face și mai dificilă evaluarea efectelor, a aspectelor lor calitative necuantificabile.

În principal, statistica înregistrează emigrația definitivă, cu schimbarea domiciliului, corespunzătoare definiției „clasice”, „tradiționale”. În fapt, așa cum am menționat, mobilitatea externă temporară a persoanelor pentru diverse scopuri (muncă, studii, afaceri, turism, ca și cea transfrontalieră) este cu mult mai diversificată ca forme, proporții și efecte. Există, reamintim, un lucru bine cunoscut și o mișcare pentru muncă **necontrolată** deopotrivă în țara de origine, ca și în cea de destinație. Pe acest fond al penuriei de informații valide, credibile și controlabile, este posibil ca fața „nevăzută a lunii” să aibă dimensiuni mai mari și efecte mai difuze. În același timp, diferitele tipuri de anchete prin sondaj – chiar și cele mai sofisticate – pot fi manipulate, exagerând situațiile de fapt, inclusiv propensiunea spre migrare, într-un sens sau altul. **Dimensiunea politică** a migrației externe într-un asemenea context poate căpăta valențe importante, depărtându-se mai mult sau mai puțin de realitate, introducând termeni nereali și dând naștere la decizii neadecvate, cu impact pe piețele muncii și ale educației.

Ceea ce ni se pare demn de reținut din start este faptul că, dincolo de o analiză globală a efectelor, este nevoie ca fiecare dintre aceste efecte

economice și sociale, multe dintre ele măsurabile, să fie analizate și separate pentru țara de origine și pentru cea țintă/gazdă. În felul acesta, concluziile se vor nuanța și se va evidenția, poate, mai bine risipa de potențial uman de cea mai bună calitate în țările cu un nivel de dezvoltare mai redus, cum este și România, dar cu o forță de muncă nu numai numeroasă și apreciată în general ca fiind bine calificată și mai ales motivată pentru a lucra în străinătate din cauza condițiilor economice încă precare din țară, fapt recunoscut atât de experți români, cât și străini.

Vom porni în analiza noastră de la schema lui Straubharr (2001) cu privire la efectele economice ale **migrației externe**. La prima vedere, schema s-ar putea să fie convingătoare, întrucât surprinde multitudinea efectelor economice globale. Apreciem însă că analiza individualizată a **migrației lucrătorilor necalificați** sau a **lucrătorilor manuali** și, respectiv, „a **exodului creierelor**” sau „a **câștigului creierelor**” ar fi fost și mai relevantă, deoarece, dacă astăzi se duce o „bătălie” între țările mai bogate și cele mai sărace, aceasta se poartă pe frontul „**exodului**”, respectiv, „**câștigului de creiere**” și mult mai puțin pentru muncitori necalificați și specializați, care sunt mai abundenți, mai ieftini, gata oricând să ocupe locuri de muncă refuzate de forța de muncă autohtonă din țările gazdă, în condiții discriminatorii în raport cu aceasta. Dar și în această din urmă situație – mai mult chiar decât în cea anterioară, mai ales în condiții de șomaj în țările importatoare de forță de muncă – pot să apară conflicte între lucrătorii străini și cei autohtoni, ce pot fi cu ușurință manipulate politic.

Și câteva precizări privind dilemele cu care diferitele grupe de țări se confruntă:

A. țările primitoare/gazdă

- accentuate procese de îmbătrânire demografică la nivel global și de companii, care pun probleme de echilibru structural pe piața muncii occidentale. În condițiile în care creșterea demografică este mică sau chiar nulă, soluția cea mai lesnicioasă, mai puțin costisitoare, în opinia unor specialiști (Jean-François Léger, 2002), este **recurgerea la imigrație**;
- în profesii și ocupații de vârf, legate de noua tehnologie, de crearea „cele mai competitive economii a cunoașterii și comunicațiilor” la orizont 2010, se resimte tot mai puternic **penuria** de forță de muncă. Soluția este aceeași, iar metodele de atragere variate (internet, vânătoare de capete, recrutare de studenți și doctoranzi etc.), cu atât mai mult cu cât mai puțini tineri din țările din est își fac studiile în vest. O bună parte a acestora nu mai revin în țările de origine, din cauza insuficienței locurilor de muncă corespunzătoare pregătirii și potențialului lor productiv, creativ, în condiții de remunerare corectă a performanței. Paradoxal, în propria lor țară sunt

considerați **supracalificați** (!), capacitatea lor intelectuală creatoare rămâne nevalorizată, în timp ce în țările de „adopție” sunt considerați forță de muncă de elită.

B. țările de origine, din care pleacă:

- criza economică apărută înainte de 1990, tranziția la economia de piață cu reformele pe care le implică, calitatea deficitară a unor politici în ce privește resursa umană au condus la șomaj, neutilizare cronică a potențialului uman, descurajare. Lipsa de locuri de muncă în țară a indus firesc – pe căi legale și ilegale – fie plecarea definitivă, fie migrația circulatorie pentru a munci o perioadă în străinătate și a asigura, pe această cale, venituri pentru familie, pentru educația copiilor, pentru investiții. **Motivația exclusivă este economică, diferențele mari de venit/salariu, indiferent de condițiile de muncă și viață, nu sunt întotdeauna dintre cele mai bune.** În mod firesc sau, mai bine zis, „forțat” de dificultățile de adaptare rapidă, aceștia se constituie în adevărate enclave nu numai etnice, ci și pe grupe de populație provenite din țările estice, mai apropiate ca model cultural, deși nu lipsesc nici conflictele dintre acestea, accentuate uneori de comportamente discriminatorii ale angajatorilor. Iar dacă nu (mai) găsesc locuri de muncă, există riscul asocierii la unele rețele de tip mafiot. O dată cu încheierea de **acorduri bilaterale**, situația în relația cu unele țări s-a mai îmbunătățit, în altele însă mai puțin (Israel, de exemplu). Și aceasta, în ciuda existenței unei legi cu privire la protecția românilor care lucrează în străinătate;
- chiar dacă în România rata de șomaj a tinerilor cu pregătire superioară nu este foarte mare (a crescut însă în ultimii ani), aceștia resimt cel mai acut lipsa locurilor de muncă la terminarea studiilor. După căutări, tatonări, nu de puține ori singura alternativă rămâne plecarea pentru a căuta și găsi un loc de muncă în străinătate (Steliana Perț, Constantin Ciutacu și alții). Dar nu totdeauna aceasta echivalează cu folosirea competențelor lor. Așa cum, în plan intern, migrarea din ocupații înalt calificate, dar slab remunerate spre alte activități mai profitabile este o **risipă** de capital uman, tot astfel se întâmplă și în cazul migrației externe. Există o parte vizibilă și alta invizibilă a aisbergului din punctul de vedere al costurilor și efectelor la scară societală și individuală. În final, cea care pierde este **competitivitatea produselor naționale** pe piața internă a UE și nu numai, ca și structura exporturilor românești în care predomină produse cu încărcătură sciento-intensivă redusă. Această anomalie a fost sesizată și de unii experți străini, buni observatori și cunoscători ai mediului economic și ai politicilor economice din țările din est. Astfel, Wilfried H. Lang, observator pentru Europa de Sud-Est, într-un interviu acordat *României libere* din 26 septembrie 2002, face o serie de remarcă pe cât de tăioase, pe atât de adevărate, remarcă

care îndeamnă la reflecții, la schimbări calitative în ce privește utilizarea capitalului uman. Unele dintre acestea au legătură nemijlocită cu „exportul” de forță de muncă în general, dar mai ales cu „exodul creierelor”, cu care este, printre altele, puternic confruntată România. Pornind de la observația reală că – din lipsa resurselor financiare și a unor mari investitori – România a intrat într-o „dublă morișcă”, într-un cerc vicios, acesta menționează „...nu sunt bani pentru a face investiții și a crea locuri de muncă, iar pentru că nu sunt locuri de muncă, nu există putere de cumpărare și, de aceea, nu există bani de cheltuielă la buget. ...În loc să se preocupe de crearea de locuri de muncă corespunzătoare pentru specialiști și personalul calificat pe care-l are în țară, în vederea exportului de produse finite create de aceștia, ea (România, n.n.) **exportă în mod gratuit materia cenușie existentă**, adică face cadou țărilor occidentale **tot ce are ea mai valoros și mai util**” (Wilfried H. Lang, 2002, s.n.). Comentarii în plus sunt de prisos. Trebuie să existe voința politică de a pune în valoare factorul cel mai abundent și creativ pe care-l avem. Iar această problemă prioritară – poate o prioritate absolută pentru a depăși marasmul în care ne zbatem – nu este (de fapt, nu a fost niciodată) de competența unui singur minister sau a două-trei ministere, ci este o problemă politică în soluționarea căreia este necesar să se implice întregul guvern, toate structurile sale sociale, toți actorii sociali, cu atât mai mult cu cât există și sprijin extern în acest sens.

7.2. Efecte economice contradictorii

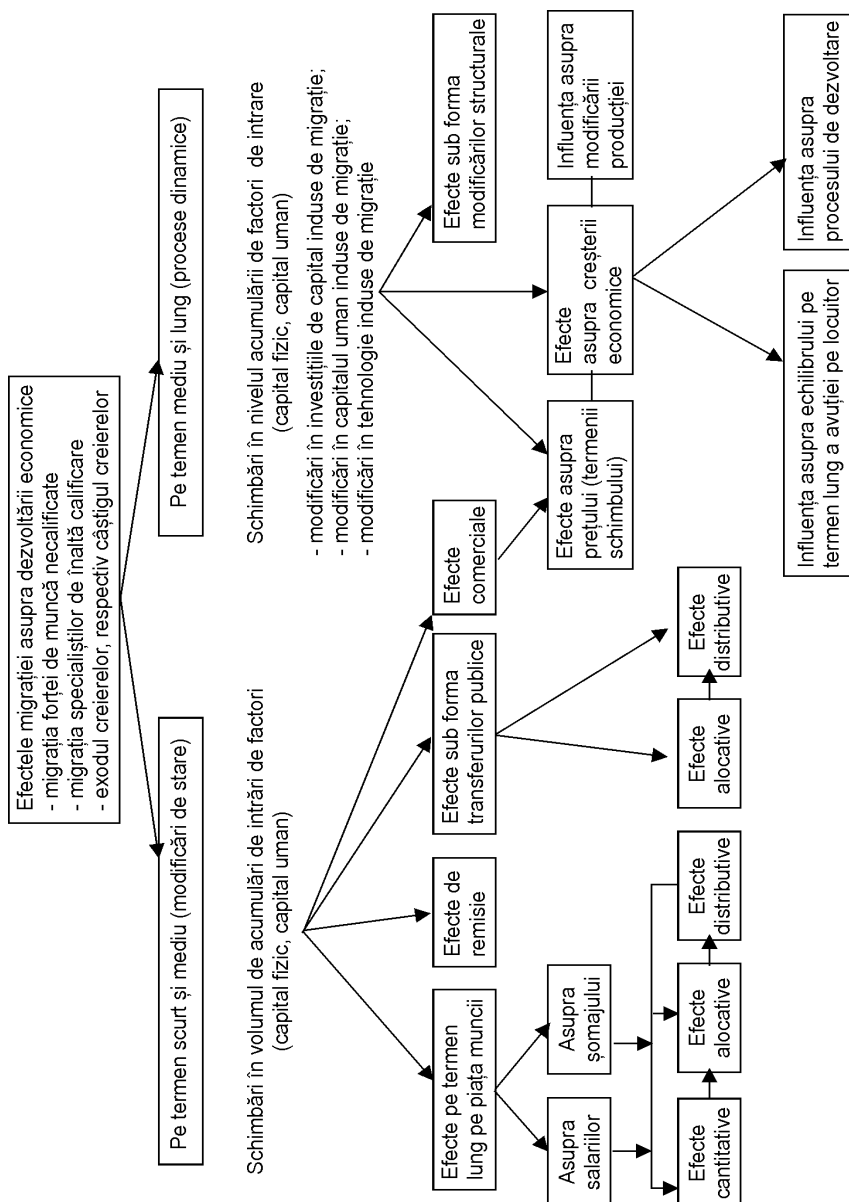
Chiar dacă ne cantonăm doar la analiza mai de detaliu a unor efecte economice, ipoteza asupra multitudinii și conexiunilor nu se schimbă. În plus – așa cum am mai arătat în studiul nostru – fiecare dintre aceste efecte se manifestă pe termen scurt, mediu și lung. Au însemnate efecte de antrenare, cu intensitate diferită, răspunzând unor priorități, la rândul lor, variate. Mai mult, unele dintre aceste efecte se întâlnesc, se intersectează, rezultatul final fiind sau trebuind să fie creșterea economică sustenabilă și umană (**schema nr. 1**).

Care sunt deci efectele migrației externe, așa cum apar ele din schema prezentată. Vom încerca o sumară lămurire a acestora, ca și surprinderea unor dileme și/sau paradoxuri pentru cele două grupe de țări: țări de plecare, țări de origine și, respectiv, țări de primire, gazdă (care nu totdeauna corespunde cu țara **țintă**, aceasta presupunând uneori un traseu mai lung, traversând mai multe țări). Efectele le vom privi în două ipostaze: A) **stoc** al migrației externe (partea stângă a schemei) și B) **fluxuri** ale migrației externe (dreapta schemei).

În ambele cazuri, efectele se manifestă pe trei **paliere** pe care îndrăznim să le denumim **primare, secundare, terțiare** (sau efecte de ordinul I, II, III).

Schema nr. 1

Migrația externă și dezvoltarea economică

Sursa: Straubharr Killian, *Don't go west! Thoughts on the Planned Transition Period on Labor Movement for EU Enlargement Candidates*. 2001 ([hup: www.europe2002.org/in_peco_documentsStraubhaar2001.html](http://www.europe2002.org/in_peco_documentsStraubhaar2001.html)).

A. În ce privește stocul de populație migrantă, principalele efecte sunt:

I. În faza primară:

a) Schimbări în volumul **acumulării** prin intrarea de noi factori de producție și, respectiv, plecarea acestora. Este vorba, de capital fizic, cât mai ales, în cazul nostru, de **capital uman**. Astfel, la început (faza I), țările care **exportă capital uman** fizic pierd o parte a acestuia, pe care o cedează voit sau nu, gratuit sau cu cost subevaluat, țărilor importatoare. În acest fel, poate fi **o pierdere netă de capital uman, de competență** pentru țara de plecare pentru care țara respectivă (statul, familia, individul) a făcut investiții ale căror roade se vor manifesta și culege în **țara importatoare**, reflectându-se în rata de creștere economică și calitatea acesteia, în acoperirea unor deficite de calificări, în sporirea veniturilor globale și individuale. Sub aspect pur **economic**, aici apare un **paradox**: investiția în factorul uman este făcută de o țară, iar beneficiile revin, de regulă, **gratuit** altei țări. Sigur că termenul de gratuit poate să pară prea dur, având în vedere cel puțin faptul că o **investiție de adaptare/dezvoltare** face și țara gazdă, iar Internetul, în mod virtual, apropie oamenii și culturile, inclusiv organizaționale. Dar oricum, țara gazdă câștigă mai mult pe termen scurt, mediu și chiar lung. Pe de altă parte, în plan individual, persoana migrantă beneficiază de un venit incomparabil mai mare decât cel pe care l-ar fi obținut în țară pentru o muncă de valoare egală.

b) **Atenuarea vitezei de îmbătrânire demografică** a populației din **țările gazdă**, forța de muncă migrantă fiind o forță de muncă mai tânără, cu capacitate ridicată de a învăța, munci și adapta. Pe de altă parte, în **țările de plecare** procesul de îmbătrânire demografică se accentuează și pe calea migrației externe. Privit la nivel european, și acesta este dacă nu un **paradox**, cel puțin o dilemă, un factor într-o măsură mai mică decât se speră de reechilibrare demografică pentru piața internă a UE, dar dezechilibrant pentru piața muncii din țara care exportă forța de muncă, în care procesele de îmbătrânire demografică se accentuează în perioada de tranziție, la începutul căreia România beneficia de un anumit avans/avantaj.

II. În faza secundară:

Efectele în această fază se multiplică, raportându-se atât la aspecte **economice**, cât și **sociale**, și anume:

a) Efecte pe piața muncii, care privesc deopotrivă **ocuparea/somajul și salariile**. În acest context, este de observat că **migrația externă**, pe ambele piețe ale muncii, fie din țara exportatoare, fie din cea importatoare, poate avea concomitent rol echilibrant, decongestionant, de reducere a gradului de încordare al acestor piețe ale muncii, a presiunii exercitate fie de oferta de forță

de muncă în excedent, fie de cererea de forță de muncă deficitară în anumite segmente profesionale și de calificare sau regionale.

În țările **de plecare**, este evident faptul că migrația forței de muncă, controlată sau necontrolată, **reduce presiunea ofertei de forță de muncă** pe o piață a muncii marcată încă de disfuncționalități și rigidități. Rata relativ redusă de șomaj din România în anii 2001-2002 se explică, printre altele, și prin impactul migrației externe realizate în condiții mai avantajoase și protectoare decât înainte, ca urmare a acordurilor bilaterale încheiate cu diverse țări.

La aceasta, credem că am putea adăuga și câștigul profesional, plusul de competență pe care lucrătorii migranți care intră într-un alt mediu de muncă și se adaptează pot să le obțină. Acestea pot deveni elemente ale progresului în carieră utilizate la reîntoarcerea în țară.

În **țările de primire – gazdă** – efectele pot fi **contradictorii**. Pe de o parte, acoperă nevoile de forță de muncă din anumite profesii, calificări devenite de ani buni deficitare. Pe de altă parte, cu deosebire pentru muncile de complexitate mai redusă, se pun probleme de **recrutare, selecție**. Nu totdeauna și oricând – date fiind și diferențele de cultură organizațională, de mediu etc. – soluția folosirii lucrătorilor migranți este și cea mai bună, cu atât mai mult cu cât poate da naștere la stări conflictuale cu forța de muncă autohtonă care pleacă din activitate sau rămâne în șomaj, știut fiind faptul că, în cele mai multe cazuri, lucrătorii migranți sunt gata să accepte condiții de muncă și salarizare inferioare celor solicitate de cei autohtoni. Aceasta este una din dilemele care se depășește cu dificultate sau ar putea fi interpretată și ca un paradox, în condițiile în care în **țara de primire** există șomaj (șomeri) și locuri de muncă disponibile care – din rațiuni comportamentale, de cost/competitivitate – sunt oferite forței de muncă venite din alte spații geografice.

b) **Efecte asupra salariilor**. Și în acest caz, fenomenele par a fi diferite pentru cele două grupe de țări.

Pentru țările de plecare, este bine cunoscut faptul că motivația migrației din țările din Europa Centrală și de Est, inclusiv România, este de departe economică: lipsa de locuri de muncă, dimensiunea mică a salariului pentru munci sensibil egale cu cele din UE, diferențele de salarii descurajante, mari discrepante regionale, o politică de impozite și taxe asupra salariilor agresivă, descurajantă atât în ce privește performanța, cât și investiția pentru crearea de noi locuri de muncă. Încercările timide de reducere a fiscalității pe salarii nu conduc și nu pot conduce la rezultatele scontate atâta vreme cât o serie de probleme legate de ajustare structurală, de corupție, colectare a veniturilor, arierate, eşalonări/scutiri de datorii ale marilor consumatori de resurse

trenează, mărimdu-și volumul de la o guvernare la alta ca un bulgăre de zăpadă în rostogolire.

În general, este bine cunoscut faptul că **lucrătorii migranți**, cu deosebire migranții ilegali, dar nu numai, **acceptă condiții de muncă și salarizare sub baremurile acordate sau cerute de forța de muncă autohtonă**. Este explicabil un asemenea comportament, întrucât, într-o perioadă de câteva luni, obțin venituri cu mult superioare celor pe care le-ar fi putut obține în țară. Astfel, potrivit unui sondaj de opinie realizat de CURS în colaborare cu Societatea Academică Română, majoritatea celor care au lucrat temporar în străinătate după 1990 au în prezent o firmă sau o afacere proprie. Am putea spune că acumularea resurselor necesare inclusiv unei culturi antreprenoriale își spune cuvântul. Efectul benefic se resimte la scară locală, regională, societală și, evident, individuală. Dintr-o persoană fără loc de muncă sau cu un loc de muncă precar a devenit un om de afaceri care-și asigură pentru el și pentru familia lui un trai decent; la rândul lui, bugetul statului câștigă, nemaivorbind de faptul că se creează locuri de muncă.

În **țările-gazdă**, pentru angajator, salariile plătite lucrătorilor migranți – chiar și atunci când există acorduri bilaterale care includ clauza de tratament egal – sunt un mecanism important de reducere a costului salarial total și unitar, de sporire a competitivității pe seama reducerii masei salariilor. Este un avantaj care nu poate fi neglijat, în condițiile concurenței tot mai ascutite pe piețele externe și ale unei potențiale recesiuni induse de situația politică.

c) **Efectul de remisie, de transferare în țară a unor importante sume de bani în valută**, în parte, lucrătorilor migranți care lucrează în străinătate. Din această perspectivă, au un aport de seamă la sporirea rezervei valutare, la întreținerea familiei, susținerea consumului, relansarea cererii agregate pe piața internă, la creșterea economisirii și investițiilor. După unele estimări făcute pe baza informațiilor BNR, în anul 2002, valoarea remisiilor a fost de circa 2 miliarde dolari SUA (**anexa nr. 38**).

Aici este necesară o precizare: **sumele remise**, transferurile bănești nu sunt atât transferuri ale persoanelor emigrante (cu schimbarea domiciliului), ci mai ales ale celor **plecați temporar la muncă în străinătate**. De aceea, apreciem că trebuie interpretate cu prudență, dacă nu în ceea ce privește volumul remisiilor intrate în țară, atunci în ce privește valoarea remisiei pe persoană.

Tocmai de aceea, făcând abstracție de această caracteristică care nu poate fi neglijată, ne concentrăm analiza în continuare asupra **impactului** fluxului de transferuri bănești asupra **contului curent** și, respectiv, asupra unor **indicatori macroeconomici**¹.

¹ În acest scop, vom folosi informațiile care circulă în literatura de specialitate.

Tabelul nr. 4

**Fluxul de transferuri bănești (remisii). Impactul lor asupra deficitului
contului curent, 1990-2000**

Indicatorul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total remisii înregistrate (mil. dolari SUA)	102	69	122	116	234	392	613	662	858	722	1074
Deficitul contului curent în lipsa remisiilor (mil. dolari SUA)	-3.439	-1.081	-1.687	-1.290	-6.62	-2.166	-3.183	-3.000	-3.826	-3.732	-2.474
Deficitul contului curent în lipsa remisiilor (% PIB)	8,9	3,7	8,6	4,8	2,3	5,0	9,1	7,8	9,6	5,9	7,2

Sursa: Daniel Dăianu ș.a.; calculat pe baza datelor BNR.

Este evidentă, nici nu necesită prea multe comentarii, contribuția transferurilor (remisiilor) bănești ale celor care au lucrat în străinătate asupra contului curent. Dacă ne referim la anul 1990, de exemplu, deficitul ar fi fost mai mare cu 3.439 milioane dolari SUA, reprezentând 8,9% din PIB. În anul 2000, deficitul ar fi fost superior cu 2.474 milioane dolari SUA, ajungând la 7,2% din PIB.

Cât privește incidența asupra unor **indicatori macroeconomici**, aceasta este, de asemenea, semnificativă. Ne vom limita la prezentarea acestei influențe doar la nivelul anului **2000**, pentru care dispunem de date.

Tabelul nr. 5

**Transferuri (remisii), volum și relevanță pentru economia României,
în anul 2000**

Total (mil. dolari SUA)	În % din PIB	În % din export	În % din import	În % din fluxurile de investiții străine directe	În % din rezerva valutară*
1.074	3,7	10,4	8,9	100,8	44,3

* Fără rezerva de aur.

Sursa: Daniel Dăianu și alții (2001); calculat pe baza datelor BNR.

Cele aproape 1.080 milioane dolari SUA trimiși/aduși în țară de cei care au lucrat în străinătate au reprezentat 3,7% din PIB, 10,4% din export, 8,9% din import, 44,3% din rezerva valutară; au fost superioare cu 0,8 p.p. investițiilor străine directe. Acestea au o dinamică crescătoare comparativ cu 1998 (753 milioane dolari SUA, 7,9% din export, 5,8% din import). Dintre țările candidate

din est, inclusiv cele invitate la integrare pentru anul 2004, pare că România (a doua țară ca mărime), urmată de Polonia, înregistrează din migrarea externă pentru muncă influențele cele mai mari asupra unor indicatori macroeconomici relevanți.

În anul 2002, efectul remisiilor – având în vedere sporirea numărului de persoane care au plecat, în baza acordurilor/convențiilor individuale, la muncă în străinătate, în condiții de mai bună protecție și securitate a muncii, pe perioade ce merg de la 3 luni la 2 ani și chiar mai mult – respectiv suma totală a remisiilor se situează în jur de 2.000 milioane dolari SUA. Ca atare, impactul asupra indicatorilor macroeconomici, a vieții familiei, a consumului și cererii pe piața internă sunt fără îndoială superioare.

Aceste influențe favorabile nu trebuie, în opinia noastră, să transforme România într-o **mare exportatoare de forță de muncă**. Soluția problemei ocupării forței de muncă – în consens cu liniile directoare ale strategiei europene a ocupării – trebuie căutată și găsită în interiorul țării, concomitent cu pregătirea condițiilor necesare pentru **libera circulație a lucrătorilor români**, în perspectiva anilor 2010-2012, dacă luăm în considerare actuala poziție și documentele recente ale UE (Copenhaga, 2002).

d) **Efectul de transfer public**. Acesta reprezintă o zonă fragilă, cu efect global, regional și local asupra bugetelor respective. În funcție de legislația în vigoare în țara-gazdă sau/și de prevederile din acordurile/convențiile bilaterale între state sau organisme specializate, va induce, cel mai probabil în țara de plecare, o anumită reducere a volumului **transferurilor pentru securitate socială** (prestațiilor) **publice**, ca urmare a diminuării numărului de contribuabili.

III. **Faza a III-a** – și ultima – este rezultanta efectelor combinate și cumulate ale celor din fazele anterioare. Ca și acestea, va avea intensități diferite pe zone, localități, regiuni, în directă legătură cu numărul celor plecați și volumul remisiilor. În principal, aceste efecte cumulate îmbracă trei forme:

a) **cantitative** – ca volum și valoare, după caz;

b) **alocative** sub diverse aspecte, dintre care patru ni se par cele mai relevante: ale (re)alocării forței de muncă pe teritoriu, profesii, calificări; ale investițiilor și de aici, ale localizării/delocalizării unor activități producătoare de bunuri și servicii; ale veniturilor la nivelul familiilor în care cel puțin un membru lucrează temporar în străinătate; ale modelului și cheltuielilor de consum;

c) din efectul alocativ, în strânsă legătură cu el, derivă la nivelul diferitelor comunități și între comunități efectul **(re)distributiv**. Acesta se referă, în speță: la formarea, dimensiunea și raporturile relative de salarii; la întărirea capacității de economisire, a funcției de investire – care devine un atribut al deținătorului de capital; la crearea de noi locuri de muncă.

B. Cât privește efectele induse de dinamica proceselor migrației asupra dezvoltării economice, sunt de remarcat două caracteristici. **Prima** dintre acestea este legată de faptul că, asemănător stocului migrației, prima **zonă de influență** este cea a acumulării, respectiv sporirea inputului de factori concomitent cu modificarea calitativă a acestora. **A doua** – și poate cea mai semnificativă – privește ansamblul efectelor pozitive, dependent de structura migrației capitalului uman. Dacă predominant ca valoare a competențelor este „exodul de creiere”, este evident cine pierde și cine câștigă pe termen lung. Dar care sunt principalele incidente?

a) deplasări în volumul, structura și calitatea **acumulării**, prin noi inputuri de factori de producție, între aceștia, alături de capitalul fizic, un loc de primă mărime deținând **capitalul uman** și cel **tehnologic**;

b) de aici modificări **structurale** (palierul II) în ce privește **producția** (localizări avantajoase pentru țările gazdă și delocalizări dezavantajoase pentru țările de plecare); cu deosebire pentru populația rămasă, există riscul dispariției unor activități și al pierderii locului de muncă mai ales pe termen scurt. De aici nevoia de acompaniament social (AS), cuplată cu politici de susținere a creării de locuri de muncă, de reconversie, de mobilitate ș.a.;

c) efecte asupra **creșterii economice** rezultate din noua alocare și noul nivel de competitivitate realizat; efectul se resimte mai ales în țările importatoare de forță de muncă și numai după un timp și în anumite condiții în cele exportatoare de capital uman;

d) în termeni de schimb, se produc modificări ale prețurilor relative, de regulă favorabile economiilor mai puternice, competitive;

e) în fine, efectul creșterii economice (al ratei de creștere) se transmite, în ultimă instanță, asupra:

- stării de echilibru și al avuției/locuitor, înainte de toate în țările de primire și doar în plan secund și în cele de plecare, evident, având în vedere și punctul de start. Există întrunite condițiile ca diferențele de dezvoltare să sporească, și nu să se reducă;
- incidență asupra dezvoltării umane durabile. Procesul poate avea loc în ambele grupe de țări, dar, fără nici un dubiu, în proporții și cu viteze diferite, chiar dacă noua economie și globalizarea permit, cel puțin teoretic, o diseminare mai rapidă a noilor cuceriri ale științei și tehnicii, unele dintre acestea adresându-se unei mase tot mai mari de oameni, după cum același cuplaj poate conduce și la noi segmentări.

Pe termen lung și foarte lung, deși are o largă circulație sloganul că pierderile inițiale vor fi recuperate prin avantaje viitoare, în ceea ce privește efectele migrației externe, acesta nu este suficient de clar și convingător. Apare și aici un **paradox** sau poate un **cerc vicios**, care comportă riscuri mari mai

ales pentru țările mai puțin dezvoltate care exportă forță de muncă. S-ar putea ca pentru acestea perioada de preaderare să nu fie prea fastă sub aspectul dezvoltării, formării, menținerii și folosirii capitalului uman pentru dezvoltarea propriei țări, pentru atenuarea diferențelor de dezvoltare, iar riscurile vor apărea ceva mai târziu, atât în plan economic, cât și uman și social.

Realitatea este însă mai crudă. Mișcarea migratorie externă este un proces cu dublu tăiș, contradictoriu prin natura sa pentru țările implicate în acest proces. Poate fi și este în prezent, pentru cele 15 țări membre ale UE, în care libera circulație este un fapt împlinit, un mecanism de convergență și complementaritate a economiilor integrate, de întărire a funcționalității pieței interne. Și, de ce nu, la nivelul dezbaterilor academice, nu ar putea îndeplini aceeași funcție și pentru țările candidate? După experiențele de până acum, din multe și variate rațiuni de natură diferită, între care interesele economice și politice la un moment dat se situează pe primul plan, efectul de complementaritate cu țările candidate abia este căutat și se va realiza – dacă se va realiza – într-o perspectivă mai îndepărtată. Cea mai lesnicioasă cale de evitare a unor riscuri nedorite ar fi căutarea convergenței acolo unde complementaritatea se dovedește o utopie.

Pe de altă parte, procesele migrării externe, mai ales dacă depășesc un anumit prag considerat optim și acceptabil pentru ambele grupe de țări, dimpotrivă, pe calea pierderii de capital uman, a unei investiții ale căror rezultate urmează să fie culese, pot atrage după ele încetinirea dezvoltării, adâncirea segmentării și diferențelor în interiorul și exteriorul țării de origine, de plecare. Iar comportamentul **selectiv** (explicabil) și **discriminatoriu** (inexplicabil, nesuștinut de normele juridice și directivele UE) al angajatorilor vine și accentuează acest proces, „pune bomboana pe colivă”.

Acestea sunt unele din rațiunile pentru care migrarea externă controlată și necontrolată trebuie analizată în toată complexitatea sa, încercând – ce-i drept, este greu, întrucât cererea de forță de muncă se formează pe o altă piață – să găsim **zone de complementaritate** ocupațional-profesionale în care toți cei implicați să câștige. Țările sărace vor deveni tot mai sărace, formând periferia, iar cele mai bogate tot mai bogate, risipind bogăția. Capacitatea mai redusă de ocupare (*employability*) a țărilor candidate comparativ cu cea din țările membre ale UE devine un handicap și un risc pentru acestea în pregătirea pentru aderare. În relația est-vest, sub aspectul migrației forței de muncă înalt calificate, relevant apare faptul că cei mai puțin dezvoltați îi ajută pe cei dezvoltați, contribuie efectiv la prosperitatea vestului. Întrebarea care se pune și care cere un răspuns este următoarea: cine pe cine ajută?, cu ce costuri financiare și umane și cum?

Răspunsul este subînțeles, tulburător, dacă nu chiar cutremurător pentru viitor. Soluția: pregătirea atentă pentru aderare, ceea ce implică și negocierea

temeinică a tuturor dosarelor, inclusiv a dosarului privind „libera circulație a persoanelor și lucrătorilor”.

Probleme se pun și pentru țările-gazdă, de destinație. Îmbătrânirea demografică de care am amintit nu se poate soluționa decât parțial prin imigrație, dacă dificultățile de **recrutare** și **selecție** se mențin.

O altă problemă importantă pentru libera circulație a forței de muncă – circumscrisă compatibilizării și recunoașterii competențelor – este cea lingvistică. **Cunoașterea limbii** țării în care urmează să lucrezi este un plus important în procesul de selecție și funcționare a relațiilor umane. Această condiție este foarte fermă pentru Germania și nu numai. După cum se pun probleme de calificare și recunoaștere a calificării, de vechime în profesia, meseria respectivă.

7.3. Concluzii. Întrebări

1. După 1989, ca urmare directă a eliminării restricțiilor privind emigrarea și mișcarea migratorie temporară pentru muncă, a „liberalizării migrației amânate” și a deschiderii, poate premature, a frontierelor, dimensiunile, sensurile, intensitatea mișcării migratorii externe s-au schimbat brusc. Acest lucru a condus la externalități și internalități simultan pozitive și negative, cel puțin pe termen scurt și mediu.

2. România a devenit concomitent parțial o țară de **imigrație temporară**, cu caracter tranzitoriu pentru persoane care foloseau teritoriul României doar ca „o bază de lansare” spre alte spații geografice, în special spre țările vest-europene și se înscriau pe sensul est → vest, sud → est → vest; parțial o țară de imigrare (!) pentru cetățenii români emigranți în perioadele anterioare, care se întorceau „acasă”. Într-un anumit sens, poate fi asociată unei imigrații de **revenire definitive**. În fine, tot în cadrul mișcării migratorii externe se încadrează localizarea în România a unor firme străine sau a unora cu participare străină care, în mod firesc, au atras și migrarea unor lucrători străini, de la manageri până la muncitori. Oricum, fără a dispune de o statistică, apreciem că numărul acestora este în creștere. Facem aici abstracție de personalul misiunilor diplomatice sau consulare, al organismelor internaționale rezidente în România, ca și de diferiții consultanți, experți fie ei guvernamentali, fie implicați în diferite proiecte de cercetare sau guvernamentale.

Cel puțin la începutul anilor '90, România a fost și o țară de puternică **emigrație**. Este adevărat că fluxurile migratorii de acest gen au fost în scădere, iar efectul demografic, de asemenea.

Așadar, în sinteză, mobilitatea internațională a persoanelor și lucrătorilor a îmbrăcat, în principal, următoarele forme:

a) emigrație – plecare definitivă din țară, cu sau fără păstrarea cetățeniei

române;

b) migrație temporară cu caracter circulatoriu pentru muncă, care, la rândul ei, poate îmbrăca forma de imigrație, de migrație externă temporară, caracteristica **definitorie** acesteia fiind deplasarea pentru muncă, fără schimbarea locului de rezidență; aceasta este realizată fie pe bază de **acorduri bilaterale** între țări, fie ca rezultat al localizării în România a unor activități ale unor companii străine.

3. Potențialul migrator extern al României – în ciuda unor scenarii adesea tulburătoare, dacă nu catastrofice – judecând prin prisma datelor și a tendințelor deja cristalizate, cu o marjă importantă de stabilitate, este relativ redus: numărul **emigranților** după explozia din anii 1990/1991 tinde să scadă, cu ușoare oscilații, de la un an la altul, iar soldul migratoriu extern tinde să scadă puternic de la -86,8 mii de persoane în 1990 la mai puțin de -5,6 mii de persoane în 1998, continuând să scadă, tinzând a deveni nulă (Dorel Gheorghiu, 2000).

În schimb, **migrația pentru muncă** în străinătate a sporit, tinzând – pe măsură ce se creează un cadru instituțional propice – să crească. Fiind vorba de o mișcare temporară – cu durată ce poate merge de la câteva luni până la câțiva ani – și circulatorie, totodată cu posibilități de revenire, este metodologic dificil de a măsura proporțiile unor asemenea mișcări. După unele estimări care nu par a fi exagerate, această formă de migrație ar cuprinde anual circa 100-150 mii de persoane care lucrează în principal în țările UE și în Israel, dar și în SUA, Canada, Australia.

Migrația externă necontrolată pare să aibă proporții mai mari. Riscăm o estimare potrivit căreia stocul acesteia s-ar putea ridica la 400 sau chiar 5-600 mii de persoane, cele mai multe dintre acestea cu calificări și niveluri de instruire mai reduse, însoțite, cel mai adesea, de membrii familiei. În fapt, aceștia fac și **obiectul remisiilor de persoane către România** din țările în care au emigrat. Există și acorduri bilaterale în acest sens (Germania, Franța, Israel), concomitent cu măsurile din legislația românească care vizează minimizarea fluxurilor migratorii externe necontrolate.

4. Există importante diferențe regionale în ce privește emigrația, imigrația și mișcarea migratorie pentru muncă, după cum există diferențe apreciabile în ce privește localizarea migrației pentru muncă, cea mai mare parte a acesteia concentrându-se în București și în partea de vest a țării.

5. În ce privește fluxurile **migratorii** spre România, s-a produs, de asemenea, o modificare. Dacă imediat după 1990 și o lungă perioadă după aceea principalul flux venea dinspre N-E spre centru (București) sau spre vest, în ultimul timp fluxul principal vine dinspre sud-est (Bulgaria, Turcia) circa 49%, cel dinspre N-E (dinspre spațiul ex-sovietic, asiatic și african) fiind în jur de

43%, restul venind direct din nord spre vest (Ucraina), județele din nordul țării cu tendințe de deplasare spre vest (Ungaria, Austria etc.).

6. S-au făcut însemnate progrese instituționale cu deosebire după anul 2000. În ansamblu, acestea – chiar dacă locuri goale mai sunt – vizează pregătirea României în perioada de preaderare pentru a putea să-și asume după aderare și din perspectiva liberei circulații a forței de muncă răspunderile care-i revin ca țară membră. Deși în acest domeniu România **nu** a solicitat o perioadă tranzitorie, CE consideră că aceasta va avea o durată de **minimum 2 ani și maximum 5 ani** după aderare (*Raport Regulier*, 2002).

7. Întrebarea fundamentală care frământă mediul academic, de afaceri și guvernamental este dacă România ar trebui să devină o **țară exportatoare de forță de muncă, înainte de toate, de creiere**. Răspunsul nu este ușor de găsit atâta vreme cât mediul economic și social intern nu va deveni mai sănătos și mai performant, mai amiabil, mai echitabil. Egalitatea în fața legii, egalitatea de oportunități și tratament nu vor deveni valori, norme de conviețuire socială, atâta vreme cât corupția nu va fi strangulată, atâta vreme cât acquis-ul comunitar preluat și transpus nu va fi aplicat. România, care dispune de un însemnat potențial de muncă (circa 15 milioane de persoane în vârstă de 15-64 de ani), trebuie să-și concentreze preocupările, eforturile investiționale spre crearea de locuri de muncă de bună calitate, pentru forță de muncă performantă, cu calificări înalte, comparabile cu cele din UE. **Competitivitatea de piață** de care vorbesc atât de mult economiștii trebuie să apară și să se manifeste și pe **piața educației și a formării profesionale continue**, poate una dintre cele mai extinse piețe. În plus, cooperarea cu românii care lucrează în străinătate poate fi un puternic impuls în direcția performanței, iar sistemul de educație în reformare ar trebui să fie mult mai orientat spre noile tehnologii ale informației și comunicațiilor, educația și formarea profesională pe tot parcursul vieții (life-long learning, LLL) să devină, în fapt, prioritate a politicii educaționale.

Iată de ce pregătirea pentru integrare și din perspectiva competitivității pe piața internă a UE implică cu necesitate continuarea eforturilor în câteva direcții esențiale:

- compatibilizarea conținuturilor (curricula) învățării pe tot parcursul vieții (atenție la componenta lingvistică);
- „redescoperirea” dorinței, a impulsului de a învăța continuu;
- sporirea responsabilității companiilor în ceea ce privește reconversia profesională și ocuparea;
- continuarea negocierilor și realizarea de înțelegeri în ce privește recunoașterea și echivalarea studiilor, ca și transferul unor drepturi sociale.

Atenția și acțiunile de pregătire a potențialilor funcționari internaționali

este un început bun, dar este limitat, marcat de nonselectivitate pe bază de competență, și este oricum prea puțin în raport cu sarcinile și răspunderile pe care România trebuie să și le asume după aderare. Terenul lor de lucru nu va fi Bruxelles-ul, ci România. Numai prin educație continuă, atent focalizată pe nevoi mai ales complementare, aportul României dintr-unul cantitativ va deveni unul calitativ, performant. Iar performanțele interne se vor găsi în performanțele ale UE. Altfel, riscăm să rămânem doar un membru al UE de ordinul al II-lea, situat nu doar geografic la periferia UE (granița de est), ci și din punctul de vedere al capacității de asumare a obligațiilor ce revin țărilor membre ale UE.

Altă problemă-întrebare este de ordin metodologic, statistic, de cooperare și colaborare intra și interinstituțională. Este vorba, pe de o parte, de **instrumentarul metodologic, de colectare, prelucrare și difuzare a informațiilor** într-o concepție i-aș spune integrată – demo-economico-educational-socială. Pe de altă parte – subliniem separat această dimensiune, deși este cuprinsă și în prima – este nevoie de cunoașterea numărului de imigranți și de a face distincția necesară, de fond, între **imigranți și repatriați**.

Problemele la care ne-am referit și altele care se regăsesc în acțiuni inițiate de MMSS și ANOFM (PNAO) (sporirea ponderii măsurilor active, o serie de noi legi, Codul muncii, programe de măsuri active etc.) sunt destinate a întări **capacitatea serviciului public de ocupare**, astfel încât, după aderare, să poată participa cu succes la SERVICES EUROPEENS DE L'EMPLOI (EURES). Oricum, întreaga problematică a liberei circulații a forței de muncă se leagă intim de SEO, PNAO, ca instrumente de pregătire a aderării – care nu intră doar în competența unui minister sau a altuia, ci a guvernului în ansamblul său, cu atât mai mult cu cât președinția greacă a UE a inițiat acțiuni pentru elaborarea celei de a doua strategii europene pentru ocupare (2003-2008), a PNAO anuale ale fiecărei țări, astfel încât obiectivele stabilite la Lisabona (în martie 2000) să devină realitate atât în ce privește competitivitatea, societatea cunoașterii și informației, cât și în ce privește ocuparea, egalitatea de șanse și tratament, justiția socială, pe scurt, întărirea – prin educație de calitate, muncă performantă, competitivitate, distribuție performantă și dreaptă totodată – a coeziunii sociale a Uniunii Europene lărgite.

Există evident și riscuri, mari purtători de furtuni distrugătoare care ar putea îndepărta atingerea țărilor amintite. Dar să sperăm că rațiunea, ca de fiecare dată, va fi învingătoare, iar dezvoltarea umană durabilă – o realitate pentru generațiile care vin.

ANEXE

Anexa nr. 1

Populația pe grupe de vârstă la 1 iulie, 1970-2000

- persoane -

Anii	Total populație	Grupe de vârstă				
		sub 15 ani	15-24 ani	25-49 ani	50-59 ani	peste 60 ani
1970	20.252.541	5.251.891	3.309.333	7.197.325	1.815.185	2.678.807
1971	20.469.658	5.247.889	3.436.821	7.201.554	1.817.870	2.765.524
1972	20.662.648	5.248.746	3.530.676	7.204.667	1.835.266	2.843.293
1973	20.827.525	5.248.277	3.601.109	7.207.397	1.861.297	2.909.445
1974	21.028.841	5.284.384	3.611.958	7.242.423	1.904.648	2.985.428
1975	21.445.698	5.445.329	3.534.115	7.344.921	2.085.521	3.035.812
1976	21.445.698	5.445.329	3.534.115	7.344.921	2.085.521	3.035.812
1977	21.657.569	5.560.308	3.469.044	7.387.714	2.232.430	3.008.073
1978	21.854.622	5.681.050	3.391.652	7.424.395	2.408.962	2.948.563
1979	22.048.305	5.811.521	3.309.949	7.486.892	2.533.970	2.905.973
1980	22.201.387	5.921.713	3.185.539	7.553.861	2.597.774	2.942.500
1981	22.352.635	6.030.605	3.069.352	7.602.694	2.664.252	2.985.732
1982	22.477.703	6.069.248	3.006.501	7.640.471	2.707.395	3.054.088
1983	22.553.074	5.814.259	3.204.924	7.674.400	2.737.144	3.122.347
1984	22.624.505	5.674.393	3.314.630	7.692.242	2.751.371	3.191.869
1985	22.724.836	5.602.637	3.408.037	7.690.931	2.762.093	3.261.138
1986	22.823.479	5.552.912	3.476.889	7.670.026	2.779.006	3.344.646
1987	22.940.430	5.553.854	3.554.884	7.629.752	2.793.445	3.408.495
1988	23.053.552	5.553.848	3.639.884	7.572.979	2.802.251	3.484.590
1989	23.151.564	5.527.531	3.737.382	7.526.262	2.804.955	3.555.434
1990	23.206.720	5.468.676	3.853.479	7.457.165	2.794.434	3.632.966
1991	23.185.084	5.328.833	3.974.870	7.442.216	2.730.385	3.708.780
1992	22.788.969	5.102.253	3.993.599	7.250.853	2.664.111	3.778.153
1993	22.755.260	4.947.467	3.847.770	7.521.014	2.596.492	3.842.517
1994	22.730.622	4.802.763	3.801.043	7.680.926	2.544.533	3.901.357
1995	22.680.951	4.644.441	3.785.274	7.815.912	2.474.355	3.960.969
1996	22.607.620	4.499.749	3.797.047	7.892.637	2.409.021	4.009.166
1997	22.545.925	4.375.793	3.792.500	7.948.734	2.360.398	4.068.500
1998	22.502.803	4.300.170	3.750.234	8.011.757	2.320.073	4.120.569
1999	22.458.022	4.214.951	3.680.716	8.055.280	2.342.524	4.164.551
2000	22.435.205	4.098.080	3.617.215	8.116.633	2.383.227	4.220.050

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 2

Structura populației pe grupe de vârstă la 1 iulie

Total populație = 100%

Anii	Grupe de vârstă				
	sub 15 ani	15-24 ani	25-49 ani	50-59 ani	60 ani și peste
1970	25,9	16,3	35,5	9,0	13,2
1971	25,6	16,8	35,2	8,9	13,5
1972	25,4	17,1	34,9	8,9	13,8
1973	25,2	17,3	34,6	8,9	14,0
1974	25,1	17,2	34,4	9,1	14,2
1975	25,4	16,5	34,2	9,7	14,2
1976	25,4	16,5	34,2	9,7	14,2
1977	25,7	16,0	34,1	10,3	13,9
1978	26,0	15,5	34,0	11,0	13,5
1979	26,4	15,0	34,0	11,5	13,2
1980	26,7	14,3	34,0	11,7	13,3
1981	27,0	13,7	34,0	11,9	13,4
1982	27,0	13,4	34,0	12,0	13,6
1983	25,8	14,2	34,0	12,1	13,8
1984	25,1	14,7	34,0	12,2	14,1
1985	24,7	15,0	33,8	12,2	14,4
1986	24,3	15,2	33,6	12,2	14,7
1987	24,2	15,5	33,3	12,2	14,9
1988	24,1	15,8	32,8	12,2	15,1
1989	23,9	16,1	32,5	12,1	15,4
1990	23,6	16,6	32,1	12,0	15,7
1991	23,0	17,1	32,1	11,8	16,0
1992	22,4	17,5	31,8	11,7	16,6
1993	21,7	16,9	33,1	11,4	16,9
1994	21,1	16,7	33,8	11,2	17,2
1995	20,5	16,7	34,5	10,9	17,5
1996	19,9	16,8	34,9	10,7	17,7
1997	19,4	16,8	35,3	10,5	18,0
1998	19,1	16,7	35,6	10,3	18,3
1999	18,8	16,4	35,9	10,4	18,5
2000	18,3	16,1	36,2	10,6	18,8

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Evoluția numărului de migranți

Anii	Persoane
1970	293.337
1971	310.946
1972	338.150
1973	375.107
1974	375.094
1975	299.413
1976	346.140
1977	343.366
1978	353.466
1979	317.394
1980	333.884
1981	324.852
1982	300.128
1983	253.892
1984	231.422
1985	196.058
1986	238.505
1987	199.555
1988	208.658
1989	192.900
1990	786.471
1991	262.903
1992	293.182
1993	240.231
1994	266.745
1995	289.491
1996	292.879
1997	302.579
1998	276.154
1999	275.699
2000	244.507

Sursa: Anuarul demografic al României, INS, București, 2001.

Anexa nr. 4

Intensitatea migrației* pe grupe de vârstă

- ‰ -

Anii	Total	Grupa de vârstă(ani)										
		Sub 15 ani	15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani	30-34 ani	35-39 ani	40-44 ani	45-49 ani	50-54 ani	55-59 ani	60 și peste
1970	14,5	7,8	20,7	44,1	34,2	21,6	14,1	10	7	6,3	6,1	5,1
1971	15,2	8,9	20,4	45,7	36	22	14,5	10,5	7,4	6,5	6,5	5,3
1972	16,4	12,1	20,3	48,2	37,1	22,4	14,3	10,4	7,6	6,6	6,8	5,3
1973	18	13,5	19,5	53,4	45,1	26,4	15,9	10,9	7,7	6,4	6,1	5,2
1974	17,8	13,2	19	54,5	46,4	25,3	15,1	10,3	7,5	6,2	5,8	4,9
1975	14,1	11,3	14,9	41,8	36,7	19,5	11,7	8	5,8	4,6	4,3	3,4
1976	16,1	12,6	16,1	48,3	44,7	22,6	13,3	8,9	6,4	4,9	4,3	3,2
1977	15,9	12,1	15	47,4	44,1	22,7	13,3	8,6	6,3	5,1	4,4	3,2
1978	16,2	12,3	15	49,1	43,9	22,7	13,4	9,3	6,6	5,4	4,3	3,5
1979	14,4	9,7	13,5	47,3	41,1	20,9	11,7	8	5,6	4,5	3,6	2,6
1980	15	10,2	13,8	50,6	43,6	21,8	12,1	8,1	5,7	4,5	3,8	2,7
1981	14,5	8,8	14,1	52	43,6	21,5	11,1	7,7	5,5	4,4	3,5	2,8
1982	13,4	7,6	13,8	48,5	40,4	20,2	11	7,4	5,2	4,2	3,3	2,5
1983	11,3	7,3	10,9	41	33,4	16,9	9,5	6	4,1	3,2	2,7	2
1984	10,2	7,4	9,3	37	29,8	15,6	8,7	5,3	3,7	2,9	2,4	1,8
1985	8,6	6,1	8	32	25,5	13,2	7,6	4,7	3,1	2,5	2,2	1,6
1986	10,4	12,3	8,3	32,4	27,6	15,2	8,7	4,9	3,2	2,6	2,1	1,5
1987	8,7	9,2	7,5	28,8	23,9	12,6	7,1	4,3	2,9	2,3	1,9	1,4
1988	9,1	9,8	7,5	26,5	24,9	13,3	7,5	4,7	3,1	2,5	2	1,5
1989	8,3	8,8	6,4	23,9	23,8	12,8	6,8	4,5	2,7	2,1	1,8	1,2
1990	33,9	35,9	24,1	65,4	95,5	67	36,3	24,2	16,2	11,8	9,7	5,9
1991	11,3	10,6	9,4	30,6	30,1	18	10,1	7,1	5	4,2	3,8	2,6
1992	12,9	11,4	9,2	32,5	34	22	12,7	9,2	6,8	5,8	5	4,1
1993	10,6	9,9	8,3	27	26,1	17,6	10,2	7,2	5,2	4,6	4	3,3
1994	11,7	12	9,1	28,3	28,8	20	11,4	7,8	5,7	4,6	4,1	3,2
1995	12,8	15	10,3	26,1	26,7	20,7	13,2	9,2	6,9	5,8	4,9	3,9
1996	13	13,5	10,7	25,3	27,3	21,3	13,8	10,1	8	6,7	6,1	4,7
1997	13,4	16,2	11,4	23,1	27,3	24,3	15,6	10,6	7,6	6,2	5,1	3,7
1998	12,3	13,1	11	22,6	25,7	20,5	13,5	9,9	7,6	6,6	5,4	3,9
1999	12,3	12,2	11,7	23,5	24,2	20,3	13,9	10,8	8,4	7,4	5,6	3,6
2000	10,9	10,6	9,6	19,7	20,4	17,7	12,7	10,6	8,3	7,4	5,7	3,6

*) Migranți la 1000 de locuitori din grupa de vârstă respectivă.

Sursa: Anuarul demografic al României, INS, București, 2001.

Structura populației migrante pe grupe de vârstă

Anii	Grupe de vârstă				
	sub 15 ani	15-24 ani	25-49 ani	50-59 ani	60 de ani și peste
1970	14,0	35,4	42,2	3,8	4,6
1971	15,0	35,5	40,9	3,8	4,7
1972	18,8	35,0	38,1	3,6	4,5
1973	18,9	34,4	39,5	3,1	4,1
1974	18,6	35,0	39,4	3,1	3,9
1975	20,2	33,9	39,5	3,0	3,5
1976	19,9	33,4	41,1	2,8	2,8
1977	19,6	32,6	41,8	3,1	2,8
1978	19,8	32,0	42,0	3,3	2,9
1979	17,8	33,7	43,0	3,2	2,4
1980	18,1	32,6	43,8	3,3	2,4
1981	16,3	33,1	44,8	3,3	2,5
1982	15,3	32,5	46,2	3,4	2,6
1983	16,6	32,0	45,7	3,2	2,4
1984	18,2	30,9	45,3	3,2	2,5
1985	17,3	31,2	45,5	3,3	2,6
1986	28,5	25,9	40,8	2,8	2,1
1987	25,6	28,1	41,0	3,0	2,4
1988	26,0	28,2	40,3	3,0	2,4
1989	25,2	29,1	40,6	2,8	2,3
1990	25,0	22,2	46,3	3,8	2,7
1991	21,5	31,0	39,6	4,1	3,7
1992	19,8	28,8	41,2	4,9	5,3
1993	20,4	27,8	42,0	4,6	5,3
1994	21,7	26,0	43,6	4,1	4,6
1995	24,1	23,4	42,5	4,5	5,4
1996	20,7	23,2	44,5	5,3	6,4
1997	23,4	21,7	45,6	4,4	4,9
1998	20,3	23,2	45,7	5,0	5,8
1999	18,6	24,1	46,3	5,5	5,5
2000	17,7	22,3	47,3	6,5	6,1

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 6

**Repartizarea pe perioade a fluxurilor migratorii ale populației în cadrul
fiecărei grupe de vârstă analizate**

total pe categorii de vârstă = 100

Perioade	Total migranți	Grupe de vârstă				
		sub 15 ani	15-24 ani	25-49 ani	50-59 ani	60 ani și peste
1970 – 1979	35,8	32,6	41,3	34,0	31,2	34,7
1980 – 1989	26,5	26,5	27,5	27,0	22,2	17,3
1990 – 2000	37,7	40,8	31,2	39,0	46,6	48,0
1970-2000	100	100	100	100	100	100

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 7

**Situația migrației interne pe sexe și categorii de vârstă,
în anii 1970, 1973, 1989, 1990 și 2000**

Ani	Sexe	Sub 15 ani	15-9 ani	20-24 ani	25-29 ani	30-34 ani	35-39 ani	40-44 ani	45-49 ani	50-54 ani	55-59 ani	60 ani și peste
1970	Masculin	21.207	8.978	26.111	24.438	18.587	11.639	8.184	4.677	2.316	3.031	6.262
	Feminin	19.845	28.521	40.089	19.409	15.386	10.278	6.644	4.487	2.392	3.479	7.377
1973	Masculin	36.486	7.550	38.506	35.178	21.550	14.061	9.603	5.945	3.303	2.017	6.723
	Feminin	34.386	28.705	54.385	23.904	15.019	10.775	7.129	4.986	3.620	2.728	8.548
1989	Masculin	25.255	2.996	14.924	19.316	12.776	6.237	3.354	1.811	1.645	1.076	1.987
	Feminin	23.300	9.237	28.947	15.205	10.062	5.303	2.682	1.645	1.407	1.337	2.398
1990	Masculin	103.344	17.444	46.188	66.145	65.250	34.235	18.842	10.442	8.607	6.358	9.527
	Feminin	92.890	27.770	83.014	67.021	49.131	28.225	15.878	8.916	8.386	6.790	12.068
2000	Masculin	22.405	5.614	11.947	14.934	14.938	8.152	9.107	7.076	5.374	3.245	6.874
	Feminin	20.902	10.407	26.592	21.998	17.544	8.129	7.747	6.149	4.412	2.843	8.118

Sursa: Anuarul demografic al României, INS, București, 2001.

Anexa nr. 8

Populația pe sexe la 1 iulie

- persoane -

Anii	Total	Masculin	Feminin
1970	20.252.541	99.45.027	10.307.514
1971	20.469.658	10.056.431	10.413.227
1972	20.662.648	10.156.420	10.506.228
1973	20.827.525	10.243.280	10.584.245
1974	21.028.841	10.347.995	10.680.846
1975	21.245.103	10.460.119	10.784.984
1976	21.445.698	10.564.943	10.880.755
1977	21.657.569	10.677.731	10.979.838
1978	21.854.622	10.777.854	11.076.768
1979	22.048.305	10.875.027	11.173.278
1980	22.201.387	10.953.637	11.247.750
1981	22.352.635	11.029.625	11.323.010
1982	22.477.703	11.091.465	11.386.238
1983	22.553.074	11.128.723	11.424.351
1984	22.624.505	11.165.086	11.459.419
1985	22.724.836	11.214.313	11.510.523
1986	22.823.479	11.261.467	11.562.012
1987	22.940.430	11.319.082	11.621.348
1988	23.053.552	11.374.681	11.678.871
1989	23.151.564	11.422.472	11.729.092
1990	23.206.720	11.449.147	11.757.573
1991	23.185.084	11.435.286	11.749.798
1992	22.788.969	11.200.695	11.588.274
1993	22.755.260	11.176.390	11.578.870
1994	22.730.622	11.156.807	11.573.815
1995	22.680.951	11.123.977	11.556.974
1996	22.607.620	11.080.933	11.526.687
1997	22.545.925	11.041.414	11.504.511
1998	22.502.803	11.012.110	11.490.693
1999	22.458.022	10.984.529	11.473.493
2000	22.435.205	10.968.854	11.466.351

Sursa: Anuarul demografic al României, INS, București, 2001.

Anexa nr. 9

Structura populației migrante pe sexe

Ani	Total	Masculin		Feminin	
		nr. persoane	%	nr. persoane	%
1970	293.337	135.430	46,2	157.907	53,8
1973	375.107	180.922	48,2	194.185	51,8
1989	192.900	91.377	47,4	101.523	52,6
1990	786.471	386.382	49,1	400.089	50,9
2000	244.507	109.666	44,9	134.841	55,1

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 10

Populația pe medii la 1 iulie

Anii	Urban		Rural	
	mii persoane	% din total	mii persoane	% din total
1970	7.465	36,9	12.788	63,1
1971	7.620	37,2	12.850	62,8
1972	7.777	37,6	12.886	62,4
1973	7.939	38,1	12.889	61,9
1974	8.143	38,7	12.886	61,3
1975	8.339	39,3	12.906	60,7
1976	8.556	39,9	12.890	60,1
1977	9.518	43,9	12.140	56,1
1978	9.779	44,7	12.076	55,3
1979	9.886	44,8	12.162	55,2
1980	10.172	45,8	12.029	54,2
1981	10.485	46,9	11.868	53,1
1982	10.872	48,4	11.606	51,6
1983	11.054	49,0	11.499	51,0
1984	11.142	49,2	11.483	50,8
1985	11.370	50,0	11.355	50,0
1986	11.540	50,6	11.283	49,4
1987	11.771	51,3	11.169	48,7
1988	11.962	51,9	11.092	48,1
1989	12.312	53,2	10.840	46,8
1990	12.609	54,3	10.598	45,7
1991	12.552	54,1	10.633	45,9
1992	12.367	54,3	10.422	45,7
1993	12.406	54,5	10.349	45,5
1994	12.428	54,7	10.303	45,3
1995	12.457	54,9	10.224	45,1
1996	12.411	54,9	10.197	45,1
1997	12.405	55,0	10.141	45,0
1998	12.348	54,9	10.155	45,1
1999	12.303	54,8	10.155	45,2
2000	12.244	54,6	10.191	45,4

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 11

Structura fluxurilor migrației interne pe medii

total persoane migrante = 100%

Anii	Urban-urban	Rural – urban	Total stabiliți în urban	Urban – rural	Rural – rural	Total stabiliți în rural
1970	20,0	37,5	57,5	10,9	31,6	42,5
1971	19,0	41,4	60,4	9,8	29,8	39,6
1972	17,2	39,4	56,6	10,9	32,5	43,4
1973	17,2	42,7	59,9	10,4	29,7	40,1
1974	18,0	48,1	66,1	8,9	25,0	33,9
1975	15,8	45,1	60,9	9,9	29,1	39,1
1976	17,7	52,4	70,2	7,2	22,6	29,8
1977	17,5	54,6	72,2	7,1	20,7	27,8
1978	18,8	56,3	75,1	6,9	18,1	24,9
1979	19,9	60,8	80,7	5,4	13,9	19,3
1980	19,5	63,4	82,9	4,8	12,2	17,1
1981	19,0	65,3	84,3	4,5	11,2	15,7
1982	19,3	62,6	81,8	5,5	12,7	18,2
1983	20,0	61,4	81,4	5,4	13,2	18,6
1984	20,5	58,5	79,0	6,3	14,7	21,0
1985	20,0	57,4	77,5	6,5	16,1	22,5
1986	18,1	50,6	68,7	7,6	23,7	31,3
1987	19,1	53,1	72,2	7,0	20,7	27,8
1988	18,0	52,5	70,5	6,5	23,0	29,5
1989	19,2	55,4	74,6	6,4	18,9	25,4
1990	18,1	69,8	88,0	3,5	8,5	12,0
1991	20,2	50,3	70,5	10,1	19,4	29,5
1992	24,3	39,2	63,5	13,7	22,8	36,5
1993	25,4	35,0	60,4	14,6	25,0	39,6
1994	25,6	30,5	56,1	18,4	25,5	43,9
1995	26,1	25,1	51,2	20,8	28,0	48,8
1996	27,4	24,7	52,1	23,4	24,5	47,9
1997	25,0	22,6	47,6	26,8	25,6	52,4
1998	26,0	22,0	48,0	28,5	23,6	52,0
1999	26,5	21,0	47,6	30,7	21,7	52,4
2000	23,7	19,5	43,2	33,8	23,0	56,8

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr.12

**Structura populației ocupate pe sectoarele economiei naționale,
1970-2000**

- % -

Sector	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Primar	49,3	46,6	44,2	42,2	40	38,1	35,9	34,7	32,8	31	29,8	29,3	29	29,3	29,2	28,9
Secundar	30,8	32,8	34,5	36,1	37,7	38,7	40,2	41,5	42,5	43,8	43,8	43,8	44,2	44,3	44,2	44,5
Terțiar	19,9	20,6	21,3	21,7	22,3	23,2	23,9	23,8	24,7	25,2	26,4	26,9	26,8	26,4	26,6	26,6

- % -

Sector	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Primar	28,7	28,6	28,4	27,9	29,0	29,7	32,9	35,9	36,4	34,4	35,4	37,5	38,0	41,2	41,4
Secundar	44,7	44,8	44,7	45,1	43,5	39,9	37,1	35,8	34,4	33,6	34,3	32,0	30,7	28,4	27,3
Terțiar	26,6	26,6	26,9	27	27,5	30,4	30,0	28,3	29,2	32,0	30,3	30,5	31,3	30,4	31,3

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 13

Soldul migratoriu net urban-rural

persoane

Anii	SOLD urban-rural	Sosiți în urban din rural	Plecați din urban în rural	Indice sold 1970=100
1970	78.293	110.127	31.834	1,00
1971	98.232	128.765	30.533	1,25
1972	96.118	133.105	36.987	1,23
1973	121.372	160.197	38.825	1,55
1974	147.002	180.465	33.463	1,88
1975	105.366	135.028	29.662	1,35
1976	156.702	181.523	24.821	2,00
1977	163.121	187.636	24.515	2,08
1978	174.721	199.017	24.296	2,23
1979	175.920	193.039	17.119	2,25
1980	195.383	211.572	16.189	2,50
1981	197.614	212.130	14.516	2,52
1982	171.408	187.772	16.364	2,19
1983	142.091	155.818	13.727	1,81
1984	120.628	135.290	14.662	1,54
1985	99.859	112.563	12.704	1,28
1986	102.717	120.761	18.044	1,31
1987	91.983	106.035	14.052	1,17
1988	95.967	109.569	13.602	1,23

Anii	SOLD urban-rural	Sosiți în urban din rural	Plecați din urban în rural	Indice sold 1970=100
1989	94.494	106.932	12.438	1,21
1990	521.422	549.132	27.710	6,66
1991	105.789	132.360	26.571	1,35
1992	74.701	114.954	40.253	0,95
1993	48.910	84.063	35.153	0,62
1994	32.344	81.327	48.983	0,41
1995	12.500	72.710	60.210	0,16
1996	3.683	72.267	68.584	0,05
1997	-12.588	68.491	81.079	-0,16
1998	-17.998	60.620	78.618	-0,23
1999	-26.620	57.986	84.606	-0,34
2000	-34.938	47.693	82.631	-0,45

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 14

Soldul migratoriu net* pe regiuni, în perioada 1970-2000

persoane

Regiunea	Soldul net migratoriu																
	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	
Nord-Est	-10.605	-11.541	-11.425	-14.850	-16.202	-10.882	-18.328	-18.444	-19.802	-19.484	-20.590	-20.279	-18.389	-14.627	-13.724	-10.976	
Sud-Est	344	-1.290	-2.064	-618	-807	-1.528	32	-765	-1.181	977	-671	-923	-860	-648	-2.750	-1.117	
Sud	-2.539	-7.815	-7.674	-15.877	-16.164	-3.241	-3.333	-15.461	-15.507	-10.189	-12.396	-11.847	-10.433	-7.197	-7.872	-3.816	
Sud-Vest	-1.958	-2.203	-1.331	-819	-1.723	-227	-3.115	-5.071	-5.399	-4.842	-5.164	-4.888	-3.954	-2.863	-2.340	-1.841	
Vest	4.016	2.127	1.775	2.033	3.724	6.962	8.718	7.855	8.529	7.180	6.748	8.266	8.325	6.574	5.536	7.391	
Nord-Vest	-1.724	-2.003	-1.417	-1.943	-2.165	-2.262	-4.389	-1.994	-2.474	-2.215	-1.570	-2208	-2.268	-1.952	-782	-1.539	
Centru	-1.245	392	309	644	1.400	360	4.339	4.514	6.822	8.091	8.137	6.928	4.894	3.733	3.502	2.268	
București	13.738	22.336	21.827	31.437	31.937	10.818	16.077	29.366	29.012	20.476	25.430	24.951	22.685	16.980	18.434	9.633	

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nord-Est	-13.666	-12.199	-15.725	-11.973	-97.167	-19.851	-16.538	-10.593	-6.835	-3.757	-5.537	-1.176	-1.637	-1.099	-1.247
Sud-Est	1.206	1.037	4.931	606	2.177	-435	-383	524	-326	400	153	766	1.101	141	-503
Sud	-4.273	-4.397	-4.187	-3.610	-75.198	-9.398	-5.864	-4.248	-3.096	-1.504	-1.041	394	263	1.040	2.038
Sud-Vest	-2.602	-2.032	-2.742	-2.244	-27.918	-4.101	-3.609	-1.340	-706	-860	49	-164	-131	667	576
Vest	9.499	7.962	9.174	6.261	50.420	14.016	12.073	7.084	5.720	5.349	5.362	997	923	258	1.934
Nord-Vest	-2.948	-1.994	-2.237	-1.368	-15.203	-3.646	-3.702	-2.102	-2.336	-2.17.0	-1.837	-2.138	-1.555	-1.074	-1.205
Centru	2.545	2.327	1.567	2.884	23.005	4.730	4.680	1.673	1.374	-8	875	122	-849	-809	-18
București	10.242	9.298	9.220	9.444	139.874	18.682	13.336	9.002	6.206	2.550	1.976	1.199	1.885	906	-1.575

*) calculat ca diferență între sosiți și plecați.

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 15

Indicele de evoluție a soldului migratoriu net, pe județe (1970=100)

- % -

Regiunea	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Nord-Vest	100,0	116,2	82,2	112,7	125,6	131,2	254,6	115,7	143,5	128,5	91,1	128,1	131,6	113,2	45,4	89,3
SUD-VEST	100,0	112,5	68,0	41,8	88,0	11,6	159,1	259,0	275,7	247,3	263,7	249,6	201,9	146,2	119,5	94,0
Sud	100,0	307,8	302,2	625,3	636,6	127,6	131,3	608,9	610,8	401,3	488,2	466,6	410,9	283,5	310,0	150,3
NORD-EST	100,0	108,8	107,7	140,0	152,8	102,6	172,8	173,9	186,7	183,7	194,2	191,2	173,4	137,9	129,4	103,5
SUD-EST	100,0	-375,0	-600,0	-179,7	-234,6	-444,2	9,3	-222,4	-343,3	284,0	-195,1	-268,3	-250,0	-188,4	-799,4	-324,7
Centru	100,0	-31,5	-24,8	-51,7	-112,4	-28,9	-348,5	-362,6	-548,0	-649,9	-653,6	-556,5	-393,1	-299,8	-281,3	-182,2
Vest	100,0	53,0	44,2	50,6	92,7	173,4	217,1	195,6	212,4	178,8	168,0	205,8	207,3	163,7	137,8	184,0
București	100,0	162,6	158,9	228,8	232,5	78,7	117,0	213,8	211,2	149,0	185,1	181,6	165,1	123,6	134,2	70,1

Regiunea	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nord-Vest	171,0	115,7	129,8	79,4	881,8	211,5	214,7	121,9	135,5	125,9	106,6	124,0	90,2	62,3	69,9
Sud-Vest	132,9	103,8	140,0	114,6	1425,8	209,4	184,3	68,4	36,1	43,9	-2,5	8,4	6,7	-34,1	-29,4
Sud	168,3	173,2	164,9	142,2	2961,7	370,1	231,0	167,3	121,9	59,2	41,0	-15,5	-10,4	-41,0	-80,3
Nord-Est	128,9	115,0	148,3	112,9	916,2	187,2	155,9	99,9	64,5	35,4	52,2	11,1	15,4	10,4	11,8
SUD-EST	350,6	301,5	1433,4	176,2	632,8	-126,5	-111,3	152,3	-94,8	116,3	44,5	222,7	320,1	41,0	-146,2
Centru	-204,4	-186,9	-125,9	-231,6	-1847,8	-379,9	-375,9	-134,4	-110,4	0,6	-70,3	-9,8	68,2	65,0	1,4
Vest	236,5	198,3	228,4	155,9	1255,5	349,0	300,6	176,4	142,4	133,2	133,5	24,8	23,0	6,4	48,2
București	74,6	67,7	67,1	68,7	1018,2	136,0	97,1	65,5	45,2	18,6	14,4	8,7	13,7	6,6	-11,5

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, 2001, INS, București, 2001.

Anexa nr. 16

Soldul net migratoriu* pe județe persoane

- persoane -

Județul	1970-1974	1996-2000	Județul	1970-1974	1996-2000
Alba	-6.273	-3.628	Giurgiu	-8.105	1.782
Arad	5.344	11.979	Gorj	-877	500
Argeș	4.936	-1.404	Harghita	1.297	-1.051
Bacău	-12.794	-278	Hunedoara	-5.702	-11.504
Bihor	867	1.543	Ialomița	-9.416	1.525
Bistrița-Năsăud	-4.191	-4.417	Iași	-1.123	1.720
Botoșani	-19.655	-1.599	Ilfov	10.838	5.137
Brașov	10.710	-775	Maramureș	3.515	-8.066
Brăila	-1.852	2.220	Mehedinți	1.087	419
Buzău	-9.539	-771	Mureș	-5.804	2711
Caraș-Severin	1.918	-1.668	Neamț	-4.310	-2.604
Călărași	-15.657	1.840	Olt	-4.817	-2.604
Cluj	1.056	4.662	Prahova	-2.753	-1.100
Constanța	12.356	5.008	Satu-Mare	-3.151	901
Covasna	826	-66	Sălaj	-7.348	-2.432
Dâmbovița	-2.829	370	Sibiu	744	2.130
Dolj	288	2.854	Suceava	-7.667	-2.742
Galați	6.407	-1.448	Teleorman	-16.245	-319

Județul	1970-1974	1996-2000
Timiș	12.115	10.667
Tulcea	-3.772	-1.433
Vaslui	-19.074	-5.193
Vâlcea	-3.715	-172
Vrancea	-8.035	-1.918
București	110.437	-746

*) Calculat ca sosiri-plecări din județul respectiv.

Sursa: Calcule realizate pe baza informațiilor din Anuarul demografic al României, INS, București, 2001.

Anexa nr. 17

Cetățeni străini cu rezidență temporară în România*

- în persoane -

Cetățenie	Total	Asist. tehnică	Afaceri	Training					Profesori	Scopuri umanitare, culte	Alte scopuri
				An pregăt.	Elevi	Studenti	Doctori	Specializare			
Total din care:	61879	6105	28740	702	3195	12866	482	527	537	2800	5925
Albania	716	10	29	37	159	434	4	16	1	3	23
Algeria	74	4	22	0	2	2	13	2	0	0	29
Australia	156	41	49	0	2	5	0	0	4	21	34
Austria	505	153	224	0	7	8	0	1	7	32	73
Belgia	242	49	95	0	1	8	1	1	6	18	63
Brazilia	89	2	21	1	2	2	0	0	0	35	26
Bulgaria	410	47	46	33	7	221	3	12	2	3	36
Canada	512	245	104	1	3	17	0	0	9	58	75
China	6.722	75	6.415	38	20	13	8	8	4	3	138
Cipru	174	26	80	3	1	43	0	0	0	0	21
Croatia	70	31	23	0	0	1	0	0	1	3	11
Cehia	110	58	14	0	1	2	0	0	9	2	24
Danemarca	145	41	54	0	0	1	0	2	0	20	27
Egipt	726	21	434	5	7	111	5	5	1	0	137
Anglia	1.339	512	299	0	3	15	0	1	55	284	170
Franta	1.361	473	420	0	16	21	0	8	23	106	294
Germania	2.722	697	1.142	3	30	157	9	11	62	254	357
Grecia	5.199	211	544	19	8	4.165	15	27	4	6	120
Olanda	474	161	179	0	2	1	0	3	1	62	65
Ungaria	254	57	67	1	4	38	0	2	2	17	66
Iordania	1.645	22	1.157	12	3	188	28	17	0	1	217
Irak	2.248	9	2.016	3	29	16	18	3	20	0	134
Iran	2.102	31	1.481	12	4	182	14	116	5	0	257
Israel	1.057	117	304	32	14	452	5	7	1	8	117
Italia	4.584	1.149	2.598	0	8	22	1	2	14	350	440
Japonia	183	83	20	2	1	4	2	0	3	5	63
Coreea	432	172	56	1	16	4	5	0	4	58	116
Liban	2.007	27	1.598	9	34	79	3	20	18	1	218
Libia	125	7	26	3	34	5	2	18	1	0	29
Macedonia	169	16	14	29	6	93	3	1	2	0	5
Maroc	416	7	35	32	2	303	7	9	0	0	21
Moldova	6.897	20	69	87	2.537	3.810	227	75	5	0	67
N. Zeelandă	38	10	6	0	0	0	0	0	3	12	7
Norvegia	85	24	10	0	0	5	0	3	2	15	26
Palestina	448	3	174	7	6	169	4	20	0	0	65
Polonia	134	24	26	0	0	8	1	21	8	17	48

Cetățenie	Total	Asist. tehnică	Afaceri	Training					Profesori	Scopuri umanitare, culte	Alte scopuri
				An pregăt.	Elevi	Studenti	Doctori	Specializare			
Rusia	160	25	73	0	2	26	3	1	0	1	29
Siria	3.351	32	2.595	24	22	169	12	28	22	0	447
Spania	183	53	66	0	1	7	0	4	16	18	18
Suedia	352	45	148	0	4	36	1	4	3	40	71
Elveția	354	53	68	0	2	3	1	1	4	74	48
Tunisia	86	9	19	4	1	43	1	4	0	1	4
Turcia	5.187	345	4.236	6	41	38	0	2	62	24	433
Ucraina	1.247	36	44	254	77	696	18	10	0	5	107
SUA	2.325	437	174	3	23	63	3	1	139	1097	385
Yemen	162	17	39	3	1	57	4	19	0	0	22
Iugoslavia	1.034	108	33	0	17	271	26	26	0	7	246

* Include diverse categorii de emigranți: experți pentru asistență tehnică, oameni de afaceri, elevi, studenți, studii doctorale, stagii de specializare, profesori, scopuri umanitare etc.

Sursa: OECD – SOPMI – Corespondentul pentru România; date Ministerul de Interne.

Anexa nr. 18

PERMIS DE MUNCĂ

Fila 1

sect.0

verso

ROMÂNIA

Ministerul Muncii și Solidarității Sociale

PERMIS DE MUNCĂ

Seria.....Nr.....

Este salariat la.....

Numele.....

.....

Prenumele.....

Cu sediul în

Data nașterii.....

.....

Locul nașterii.....

În funcția

Cetățenia.....

Pașaport Seria..... Nr.

Eliberat de

Valabil până la

Data emiterii

Fila 2

sect.0

verso

Anul.....

Anul

Viza

Viza

Viza

Viza

Semestrul I

Semestrul II

Semestrul I

Semestrul II

Anul.....

Anul

Viza

Viza

Viza

Viza

Semestrul I

Semestrul II

Semestrul I

Semestrul II

Sursa: MMSS.

Anexa nr. 19

**Acorduri bilaterale între România și alte țări privind migrația externă
temporară**

Data încheierii acordului/ convenției	Acord/convenție
31.07.1990	Convenția cu RFG pentru lucrători detașați și lucrători implicați în realizarea unor proiecte
12.05.1992	Convenția cu Germania pentru lucrători pentru o durată prestabilită (predeterminată)
13.09.1999	Acord între MMPS și Oficiul Federal de Forță de Muncă din Germania pentru stagii de scurtă durată de calificare și, respectiv, de limbă
25.11.1999	Acord cu Elveția privind ucenicia
09.05.2000	Acord cu Ungaria privind lucrătorii sezonieri
19.07.2001	Acord cu Portugalia pentru contracte de lucru pe perioade determinate
20.07.2001	Acord cu Luxemburg pentru schimburi de ucenici
23.01.2002	Acord cu Spania pentru fluxuri regulate și organizate de lucrători

Sursa: Informații MMSS.

Anexa nr. 20

Imigrația în Uniunea Europeană, în perioada 1995-1999

Țara de origine	Țări de imigrație														Total
	Belgia	Ger- mania	Dane- marca	Spania	Fin- landa	Franta	Grecia	Italia	Luxem- burg	Olanda	Austria	Portu- galia	Suedia	Regatul Unit	
Belgia		2.026	130	889	13	409	111	357	1.164	1.727	150	109	81	2.211	9.377
Germania	3.126		1.556	4.567	166	635	908	2.477	696	4.769	6.278	603	992	7.849	34.622
Danemarca	408	2.697		232	60	83	166	182	146	362	194	31	1.301	3.500	9.362
Spania	1.098	7.535	432		45	530	42	968	117	1.002	288	501	212	3.926	16.696
Finlanda	411	3.241	385	441		62	119	162	94	403	260	32	2.981	1.634	10.225
Franta	6.943	14.637	641	1.895	87		476	1.891	1.766	1.701	657	386	470	14.517	46.067
Grecia	620	17.894	103	38	28	83		736	74	595	465	9	231	8.163	29.039
Irlanda	317	4.042	135	138	15	119	40	167	86	566	113	23	111	1.457	7.329
Italia	2.665	40.905	488	1.427	67	851	367		543	1.238	1.288	193	253	4.655	54.940
Luxemburg	211	570	1	15	1	15	5	30		18	32	6	2	0	906
Olanda	6.702	7.201	617	851	54	199	268	459	255		538	233	318	2.922	20.617
Austria	215	11.087	126	237	15	67	144	420	43	308		27	75	1.721	14.485
Portugalia	1.601	24.592	83	1.127	7	1.973	16	334	2.080	704	455		62	1.695	34.729
Suedia	578	3.558	1.312	463	677	137	246	523	142	563	407	58		3.034	11.698
Regatul Unit	2.824	13.924	1.338	3.465	178	864	1.175	1.296	363	4.565	931	572	930		32.425
Total țări UE	27.719	153.909	7.347	15.785	1.413	6.027	4.083	10.002	7.569	18.521	12.056	2.783	8.019	57.284	332.517
Bulgaria	166	6.850	69	228	19	127	1.533	960	22	171	629	12	100	563	11.449
Cehia	94	8.736	84	49	14	55	116	432	23	220	1.316	5	49	1.041	12.234
Estonia	29	1.156	235	6	706	4	11	32	20	24	11	0	176	0	2.410
Ungaria	198	14.903	120	37	55	89	127	367	71	361	2.009	8	165	937	19.447
Letonia	28	2.014	249	5	27	6	26	52	5	37	32	1	102	518	3.102
Lituania	39	2.596	297	13	25	19	72	44	3	87	30	2	85	145	3.457
Polonia	990	74.967	547	349	28	692	470	2.809	64	1.215	5.325	9	696	351	88.512
România	407	18.355	172	528	35	489	944	5.259	54	349	1.657	19	271	636	29.175
Slovacia	81	7.331	30	27	7	40	53	380	10	149	1.694	0	32	2.291	12.125

Țara de origine	Țări de imigrație														
	Belgia	Germania	Danemarca	Spania	Finlanda	Franța	Grecia	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Suedia	Regatul Unit	Total
Slovenia	21	3.100	13	8	1	12	8	180	4	24	670	2	14	0	4.057
Total țări candidate	2053	140008	1816	1250	917	1533	3360	10515	276	2.637	13.373	58	1690	6482	185.968
Elveția	199	3.334	113	418	22	521	169	592	32	237	472	58	92	855	7.114
Norvegia	267	772	1.520	278	57	27	80	74	24	301	114	24	1.661	2.052	7.251
Algeria	386	1.755	42	563	25	11.411	20	2.536	14	174	115	6	61	142	17.250
Brazilia	309	3.934	167	751	16	387	80	2.320	36	591	262	678	183	728	10.442
Canada	452	2.041	233	65	61	583	145	192	32	554	207	47	194	4.244	9.050
Chile	115	542	45	379	8	72	19	254	5	72	28	9	338	113	1.999
Columbia	152	731	131	2.346	29	219	28	1.048	8	476	75	11	234	963	6.451
India	477	5.549	270	206	74	599	79	2.258	20	680	645	34	269	7.704	18.864
Iran	83	6.618	432	77	224	268	69	216	18	807	1.072	4	1.249	789	11.926
Irak	0	6.951	1.459	38	372	184	112	31	9	1.808	603	2	4.153	147	15.869
Japonia	864	5.185	249	102	58	870	60	621	47	1.291	299	39	266	6.606	16.557
Liban	107	2.382	132	33	7	536	178	178	4	62	47	4	239	33	3.942
Maroc	4.105	4.352	225	7.971	45	10.644	47	14.061	40	4.413	104	18	173	0	46.198
Pakistan	174	3.818	406	198	28	437	83	1.292	4	416	220	9	103	5.565	12.753
Filipine	477	2.313	203	387	52	566	160	5.425	25	553	393	15	279	1.895	12.743
Somalia	0	748	1.880	15	307	47	2	953	1	867	50	0	832	97	5.799
Thailanda	263	2.313	453	15	130	161	25	230	19	485	247	5	531	1.684	6.561
Tunisia	270	2.107	35	28	14	3.891	28	3.417	17	163	159	1	86	16	10.232
Turcia	1.612	60.592	1.172	30	150	4.922	204	409	26	5.272	6.345	7	807	1.880	83.428
Statele Unite	3.003	15.686	1.309	493	190	1.772	1.024	1.086	253	2.983	1.054	250	949	14.987	45.039
Alte țări	9.933	253.427	12.089	14.203	3.656	18.462	9.396	56.920	1.643	32.830	23.458	2.524	11.387	78.054	527.982
Total	53.020	679.067	31.728	45.631	7.855	64.139	19.451	114.630	10.122	76.193	61.398	6.586	33.795	192.320	1395.935

Sursa: Les Flux migratoires internationaux en Europe, Eurostat, New Cronos.

Anexa nr. 21

Contracte de muncă în străinătate

Țara	Anul	Contracte sezoniere		Contracte generice		Total
		număr	%	număr	%	
Germania	2002	19.350	99%	134	1%	19.484
	2003	...	-	...	-	2.635
Spania	2002	1.912	70%	804	30%	2.716
	2003	3.616	100	-	-	3.616
Elveția	2002	...	-	...	-	133
	2003	...	-	...	-	19
Israel	2002	...	-	...	-	852**

*Aprobate; se află în mediere încă 15 contracte.

**3012 contracte confirmate de Ambasada statului Israel la București, dar nu s-au obținut vize de lucru prin OMF.

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă, 2003.

Anexa nr. 22

Forța de muncă angajată în străinătate, pe sexe, în 2002

Țara	Anul	Tipul contractului	Persoane ce au lucrat în străinătate pe bază de contract	din care			
				bărbați	%	femei	%
Germania	2002	sezonier	19.350	9.791	51	9.559	49
		generic	134	84	63	50	37
	total	19.484	9.875	51	9.609	49	
	2003	total	2.635	870	33	1.765	67
Spania	2002	total	2.716	2.032	75	684	25
	2003	total	3.616	3.146	87	470	13
Elveția	2002	total	133	35	26	98	74
	2003	aprobate	19	3	16	16	84
		în mediere	15	5	33	10	67
Israel	2002	procesate de ANOFM	852	852	100	-	-

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 23

Forța de muncă angajată în străinătate, pe grupe de vârstă

Țara	Anul	Total	Din care:			
			18-25 ani	26-35 ani	36-45 ani	Peste 45 ani
Germania	2002	19.350	3.886	9.406	4.509	1.549
		134
	2003	2.635	553	1.265	632	185
Spania	2002	2.716	1.765		761	190
	2003	3.616				
			3.616			-
Elveția	2002	133	19 (14%)	114	-	-
	2003	19	-	19*	-	-
		15	3 (20%)	12*	-	-
Israel	2002	852	67 (8%)	389 (46%)	243 (29%)	153 (17%)

a) sezoniere; b) generice; c) aprobate; d) în mediere.

*26-30 de ani;

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 24

**Forța de muncă angajată în străinătate,
pe domenii de activitate**

Țara	Anul	Domenii de activitate (%)					
		Agricul-tură	Hoteluri+gastro-nomie	Expozați	Sănătate	Construc-ții și industrie	Altele
Germania	2002	76	16	6	2	-	-
	2003	74	19	7	-	-	-
Spania	2002	70	-	-	-	30	-
	2003	100	-	-	-	-	-
Elveția	2002	2	20**	-	76	2*	-
	2003	-	-	-	18***	-	1****
	aprobate în mediere	3	1	-	11	-	-
Israel	2002	-	-	-	-	100*	-

* construcții.

** gastronomie.

***17 asistente medicale + 1 medic.

****1 economist.

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 25

Persoane străine ce au lucrat în România pe bază de permise de muncă

Tipuri de permise de muncă	2002		2003	
	număr	%	Număr	%
- permise noi	568	39	182	44
- permise prelungite	873	61	234	56
Total	1.441	100	416	100

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 26

**Persoane străine ce au lucrat în România
pe bază de permise de muncă, pe sexe**

	2002		2003	
	număr	%	număr	%
- bărbați	1.132	79	365	88
- femei	309	21	51	12
Total	1.441	100	416	100

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 27**Persoane străine ce au lucrat în România pe bază de permise de muncă,
pe grupe de vârstă**

	2002		2003	
	număr	%	număr	%
18-25 ani	144	10	38	9
26-35 ani	589	41	183	44
36-45 ani	380	26	98	24
Peste 45	328	23	97	23
Total	1.441	100	416	100

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 28**Persoane străine ce au lucrat în România pe bază de permise de muncă,
pe domenii de activitate**

	2002		2003	
	număr	%	număr	%
- producție	519	36	144	35
- comerț	389	27	145	35
- jocuri de noroc	89	6	14	3
- cultură	96	7	19	4,5
- bănci	53	4	4	1
- servicii	124	9	45	11
- turism	21	1	2	0,5
- construcții	103	7	34	8
- telefonie/transporturi	47	3	9	2
Total	1.441	100	416	100

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 29**Persoane străine ce au lucrat în România pe bază de permise de muncă,
pe țara de proveniență**

Țara de proveniență	2002		2003	
	număr	%	număr	%
Turcia	483	33,5	131	31,5
Franța	127	8,8	60	14,4
Liban	103	7,1	7	1,7
Grecia	76	5,3	17	4,1
Italia	69	4,8	26	6,3
China	65	4,5	14	3,4
Germania	61	4,2	17	4,1
India	59	4,1	3	0,7
Moldova	41	2,8	11	2,6

Țara de proveniență	2002		2003	
	număr	%	număr	%
Siria	29	2,0	4	1,0
Ucraina	27	1,9	6	1,4
Marea Britanie	25	1,7	7	1,7
Ungaria	21	1,5	4	1,0
Israel	20	1,4	12	2,9
Rusia	18	1,2	4	1,0
Iugoslavia	17	1,2	4	1,0
Suedia	16	1,1	2	0,5
Finlanda	15	1,0		0,0
SUA	14	1,0	4	1,0
Bulgaria	14	1,0	8	1,9
Egipt	13	0,9	1	0,2
Austria	13	0,9	10	2,4
Iordan	10	0,7	3	0,7
Olanda	8	0,6	3	0,7
Spania	8	0,6	2	0,5
Japonia	6	0,4	2	0,5
Elveția	6	0,4	-	
Australia	6	0,4	1	0,2
Coreea	5	0,3	-	
Canada	5	0,3	2	0,5
Croația	4	0,3	-	
Belgia	4	0,3	3	0,7
Albania	4	0,3	-	
Pakistan	3	0,2	-	
Macedonia	3	0,2	2	0,5
Africa de Sud	4	0,3	3	0,7
Niger	3	0,2	-	
Danemarca	3	0,2	-	
Palestina	3	0,2	1	0,2
Argentina	2	0,1	6	1,4
Kazahstan	2	0,1	-	
Malaiezia	2	0,1	-	
Ghana	2	0,1	1	0,2
Tanzania	1	0,1	-	
Maroc	1	0,1	-	
Slovacia	1	0,1	-	
Cap Verde	1	0,1	-	
Bosnia	1	0,1	-	
Venezuela	1	0,1	1	0,2
Sudan	1	0,1	-	
Cehia	1	0,1	-	
Armenia	1	0,1	-	
Brazilia	1	0,1	-	

Țara de proveniență	2002		2003	
	număr	%	număr	%
Camerun	1	0,1	-	
Mauritania	1	0,1	-	
Congo	1	0,1	1	0,2
Malta	1	0,1	-	
Senegal	1	0,1	-	
Cuba	1	0,1	-	
Vietnam	1	0,1	3	0,7
Columbia	1	0,1	-	
Irlanda	1	0,1	1	0,2
Tunisia	1	0,1	-	
Ecuador	1	0,1	1	0,2
Filipine	1	0,1	-	
Benin	-		1	0,2
Cipru	-		1	0,2
Iran	-		6	1,4
Irak	-		1	0,2
Polonia	-		4	1,0
Serbia	-		1	0,2
Libia	-		4	1,0
Thailanda	-		10	2,4
Țări UE	426	29,6	148	35,6
CEE	37	2,6	16	3,8
Canada, SUA, Japonia	25	1,7	10	2,4
TOTAL	1.441	100	416	100

Sursa: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă.

Anexa nr. 30

Structura emigranților în funcție de țara de destinație

total emigranți = 100% în fiecare an

Anul	Austria	Canada	Franța	Israel	Italia	Germania	SUA	Ungaria	Alte țări
1980	2,70	2,13	1,59	4,78	1,40	62,38	12,91	1,37	10,73
1981	2,96	2,72	1,87	5,15	1,44	57,03	12,36	1,38	15,08
1982	2,34	2,81	2,35	6,50	1,71	53,80	12,53	2,03	15,94
1983	1,36	2,27	2,09	5,13	0,94	60,40	14,24	1,74	11,83
1984	1,16	2,37	1,53	6,70	0,81	57,76	14,85	2,59	12,23
1985	1,95	2,72	1,46	5,12	0,97	56,70	15,25	2,79	13,04
1986	6,43	2,44	1,61	5,19	1,24	52,07	10,13	4,47	16,42
1987	4,90	3,25	1,49	5,81	1,11	52,72	11,78	4,33	14,62
1988	4,14	2,47	1,43	3,98	1,03	37,38	8,21	28,23	13,12
1989	3,63	2,78	1,05	3,59	0,67	42,01	8,66	26,99	10,61
1990	3,57	1,95	1,68	1,27	1,17	68,22	5,08	10,97	6,10
1991	10,48	3,76	3,42	1,18	3,16	45,29	13,07	10,02	9,61
1992	10,54	5,11	3,96	1,49	1,69	44,34	6,74	15,17	10,96
1993	7,03	10,44	5,08	1,76	3,50	37,27	6,75	19,92	8,27
1994	7,33	8,88	4,59	2,43	9,21	40,13	6,29	10,38	10,77
1995	8,86	8,90	5,60	1,23	8,55	35,09	8,93	9,77	13,06
1996	4,25	9,86	10,13	1,94	7,62	30,04	14,78	6,90	14,48
1997	7,78	11,69	5,73	2,78	8,55	29,12	14,34	6,24	13,78
1998	5,37	11,09	4,82	3,21	10,70	22,23	16,35	7,45	18,77
1999	3,72	12,91	5,53	2,59	11,24	18,82	18,95	6,15	20,11
2000	1,83	17,07	5,48	2,93	14,52	15,02	18,46	5,97	18,71

Sursa: Date INS.

**Structura emigrației pe naționalități
(grupuri etnice), în perioada 1980-1999**

Anul	Români	Germani	Unguri	Evrei	Alții
1980	33,49	55,07	5,62	4,40	1,43
1981	39,55	47,63	6,36	4,83	1,63
1982	40,00	44,94	7,61	5,75	1,70
1983	36,47	51,11	6,45	4,51	1,46
1984	35,68	48,25	8,50	5,78	1,78
1985	37,70	47,01	8,93	4,25	2,11
1986	35,50	41,62	15,63	4,10	3,14
1987	39,35	39,90	13,18	4,37	3,20
1988	34,56	28,78	31,43	2,81	2,43
1989	35,65	35,29	24,42	2,44	2,21
1990	24,64	61,98	11,39	0,77	1,22
1991	43,72	35,25	16,97	1,17	2,89
1992	58,12	28,42	11,31	0,72	1,44
1993	47,78	32,23	17,38	1,20	1,41
1994	59,17	23,71	14,63	1,03	1,45
1995	72,86	11,32	14,05	0,51	1,26
1996	77,89	10,75	9,78	0,89	0,69
1997	84,65	6,38	7,32	0,68	0,97
1998	86,69	4,42	6,94	1,13	0,82
1999	89,59	3,10	5,53	0,88	0,91
2000	91,09	2,54	5,34	0,45	0,59

Sursa: Prelucrări pe baza datelor CNS.

Anexa nr. 32

Cereri de azil pentru țări din Uniunea Europeană 1992-2001*

Țara	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	TOTAL
Iugoslavia	210.907	88.228	47.683	46.105	32.001	40.994	71.185	83.444	36.564	22.816	679.927
România	115.556	87.145	21.422	13.943	8.964	10.300	8.450	7.811	6.954	4.907	285.452
Turcia	35.240	24.388	25.019	40.055	36.918	31.466	19.797	17.629	25.472	27.294	283.278
Irak	11.085	9.892	9.789	14.806	22.295	35.173	31.216	25.328	38.852	40.577	239.013
Afganistan	7.660	7.920	9.185	11.166	11.344	14.515	15.117	16.778	26.474	38.620	158.779
Bosnia și Herțegovina	13.231	62.000	20.717	13.524	5.126	6.059	7.959	4.577	9.655	8.486	151.334
Sri Lanka	13.667	10.632	11.198	11.537	10.060	10.694	9.072	9.858	11.615	10.010	108.343
Iran	7.608	6.883	11.755	9.746	9.794	7.993	7.658	11.315	20.730	12.054	105.536
Somalia	13.551	11.155	11.728	11.498	6.892	7.397	10.425	12.285	9.401	9.871	104.203
Congo	17.373	11.435	8.526	7.412	7.111	7.845	6.383	6.637	7.407	8.614	88.743

*Notă: Țări membre UE: Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, Regatul Unit. Pentru Danemarca, datele includ cererile adresate ambasadelor. Pentru Germania, pentru 1995-1997, cereri redeschise.

Sursa: UNHCR/Governments. Date culese de: UNHCR, Population Data Unit, PGDS.

Anexa nr. 33

Cereri de azil în perioada, 2000-2002

Țara de destinație	Număr total de cereri				Modificare '01-'02 (%)	Structură (%)			Cereri la 1000 locuitori			Ierarhie 2002	
	2000	2001	2002	Total		2000	2001	2002	2000	2001	2002	Total	Per capita
Austria	18.284	30.135	37.074	85.493	23,0	3,2	4,9	6,3	2,3	3,7	4,6	5	1
Belgia	42.691	24.549	18.805	86.045	-23,4	7,4	4,0	3,2	4,2	2,4	1,8	9	9
Bulgaria	1.755	2.428	2.888	7.071	18,9	0,3	0,4	0,5	0,2	0,3	0,4	24	23
Cipru	651	1620	956	3.227	-41,0	0,1	0,3	0,2	0,8	2,1	1,2	28	11
Cehia	8.787	18.087	8.481	35.355	-53,1	1,5	2,9	1,4	0,9	1,8	0,8	14	18
Danemarca	12.200	12.512	5.947	30.659	-52,5	2,1	2,0	1,0	2,3	2,4	1,1	19	14
Estonia	3	12	9	24	-25,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	37	36
Finlanda	3170	1.651	3	8.264	108,5	0,5	0,3	0,6	0,6	0,3	0,7	23	19
Franța	38.747	47.291	50.798	136.836	7,4	6,7	7,6	8,6	0,7	0,8	0,9	4	17
Germania	78.564	88.287	71.127	237.978	-19,4	13,6	14,2	12,1	1,0	1,1	0,9	3	16
Grecia	3.083	5.499	5.664	14.246	3,0	0,5	0,9	1,0	0,3	0,5	0,5	20	21
Ungaria	7.801	9.554	6.412	23.767	-32,9	1,3	1,5	1,1	0,8	1,0	0,6	16	20
Islanda	24	52	117	193	125,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,4	34	22
Irlanda	11.096	10.325	11.634	33.055	12,7	1,9	1,7	2,0	2,9	2,7	3,1	12	5
Italia	15.564	9620	7.281	32.465	-24,3	2,7	1,5	1,2	0,3	0,2	0,1	15	30
Letonia	4	14	30	48	114,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	36	35
Liechtenstein	11	112	91	214	-18,8	0,0	0,0	0,0	0,3	3,4	2,8	35	6
Lituania	199	256	294	749	14,8	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	31	31
Luxemburg	628	686	1.043	2.357	52,0	0,1	0,1	0,2	1,4	1,6	2,4	26	7
Malta	71	116	474	661	308,6	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	1,2	30	12

Țara de destinație	Număr total de cereri				Modificare '01-'02 (%)	Structură (%)			Cereri la 1000 locuitori			Ierarhie 2002	
	2000	2001	2002	Total		2000	2001	2002	2000	2001	2002	Total	Per capita
Olanda	43.895	32.579	18.667	95.141	-42,7	7,6	5,2	3,2	2,8	2,1	1,2	10	13
Norvegia	10.842	14.782	17.480	43.104	18,3	1,9	2,4	3,0	2,4	3,3	3,9	11	2
Polonia	4.589	4.506	5.153	14.248	14,4	0,8	0,7	0,9	0,1	0,1	0,1	21	29
Portugalia	224	234	245	703	4,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33	34
România	1.366	2.431	1.108	4.905	-54,4	0,2	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	25	33
Slovacia	1.556	8.151	9.739	19.446	19,5	0,3	1,3	1,7	0,3	1,5	1,8	13	10
Slovenia	9.244	1.511	702	11.457	-53,5	1,6	0,2	0,1	4,7	0,8	0,4	29	24
Spania	7.926	9.489	6.179	23.594	-34,9	1,4	1,5	1,1	0,2	0,2	0,2	17	28
Suedia	16.303	23.515	33.016	72.834	40,4	2,8	3,8	5,6	1,8	2,7	3,7	7	3
Elveția	17.611	20.633	26.217	64.461	27,1	3,0	3,3	4,5	2,5	2,9	3,7	8	4
Turcia	5.685	5.041	3.795	14.521	-24,7	1,0	0,8	0,6	0,1	0,1	0,1	22	32
Regatul Unit	98.900	92.000	110.700	301.600	20,3	17,1	14,8	18,8	1,7	1,5	1,9	1	8
Canada	37.858	42.746	33.442	114.046	-21,8	6,6	6,9	5,7	1,2	1,4	1,1	6	15
Statele Unite	63.700	86.400	81.100	231.200	-6,1	11,0	13,9	13,8	0,2	0,3	0,3	2	26
Australia	13.065	12.366	6.013	31.444	-51,4	2,3	2,0	1,0	0,7	0,6	0,3	18	25
Noua Zeelandă	1.551	1.601	997	4.149	-37,7	0,3	0,3	0,2	0,4	0,4	0,3	27	27
Japonia	216	353	250	819	-29,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	32	37
Uniunea Europeană	391.275	338.372	381.623	1.161.270	-1,7	67,7	62,5	65,0	1,0	1,0	1,0		
Europa de Est	419.763	423.951	425.528	1.269.242	0,4	72,6	68,3	72,4	1,1	1,1	1,1		
Europa Centrală	35.304	46.950	34.816	117.070	-25,8	6,1	7,6	5,9	0,3	0,5	0,3		
Alte țări din Europa	6.407	6.777	5.225	18.409	-22,9	1,1	1,1	0,9	0,1	0,1	0,1		
Europa	461.474	477.678	465.569	1.404.721	-2,5	79,9	76,9	79,3	0,8	0,9	0,8		
Alte țări*	116.390	143.466	121.802	381.658	-15,1	20,1	23,1	20,7	0,3	0,3	0,3		
TOTAL	577.864	621.144	587.371	1.786.379	-5,4	100,0	100,0	100,0	0,6	0,6	0,6		

Notă: Europa de Est, Uniunea Europeană plus Islanda, Liechtenstein, Norvegia, și Elveția. Europa Centrală: Bulgaria, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia și Slovenia. Alte țări din Europa: Cipru, Malta și Turcia. Europa: toate țările înscrise în acest tabel.

*Alte țări din afara Europei: Australia, Canada, Japonia, Noua Zeelandă, Statele Unite.

Sursa: Governments, UNHCR (Cipru, Turcia). Date culese de UNHCR Geneva (Population Data Unit/ PGDS).

Anexa nr. 34

Emigrația pe sexe, în perioada 1980-2000

- persoane -

Anul	Total	Bărbați	Femei
Total, din care:	607.615	293.228	314.387
1980	24.712	12.195	12.517
1981	20.886	10.334	10.552
1982	24.374	12.084	12.290

Anul	Total	Bărbați	Femei
1983	26.300	12.402	13.898
1984	29.894	14.206	15.688
1985	27.249	13.318	13.931
1986	26.509	13.173	13.336
1987	29.168	13.954	15.214
1988	37.298	18.814	18.484
1989	41.363	20.384	20.979
1990	96.929	46.335	50.594
1991	44.160	21.211	22.949
1992	31.152	16.085	15.067
1993	18.446	8.751	9.695
1994	17.146	7.886	9.260
1995	25.675	11.478	14.197
1996	21.526	10.079	11.447
1997	19.945	9.423	10.522
1998	17.536	8.460	9.076
1999	12.594	5.858	6.736
2000	14.753	6.798	7.955

Sursa: Date INS.

Anexa nr. 35

Număr de emigranți pe grupe de vârstă, în perioada 1980-1999

Anul	Total	sub 18 ani	18-25 ani	26-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61 ani și peste
Total, din care:	607.615	151.096	92.533	186.260	65.857	52.126	59.743
1980	24.712	5.773	4.009	6.797	3.386	2.323	2.424
1981	20.886	4.669	3.311	6.120	2.740	1.925	2.121
1982	24.374	5.771	3.612	7.223	3.072	2.105	2.591
1983	26.300	6.818	3.381	7.279	3.179	2.573	3.070
1984	29.894	7.545	3.601	8.584	3.670	3.014	3.480
1985	27.249	6.692	3.407	8.046	3.204	2.788	3.112
1986	26.509	5.971	3.699	8.102	2.903	2.467	3.367

Anul	Total	sub 18 ani	18-25 ani	26-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61 ani si peste
1987	29.168	6.796	3.823	8.714	3.240	2.972	3.623
1988	37.298	7.564	6.246	12.150	4.274	3.214	3.850
1989	41.363	10.593	6.623	12.361	4.143	3.558	4.085
1990	96.929	25.298	13.570	25.589	9.790	11.311	11.371
1991	44.160	14.837	7.949	10.863	3.533	3.356	3.622
1992	31.152	5.540	7.807	10.195	2.861	2.249	2.500
1993	18.446	4.119	3.608	5.683	1.822	1.407	1.807
1994	17.146	4.597	3.036	5.901	1.569	959	1.084
1995	25.675	5.137	4.180	10.875	2.803	1.245	1.435
1996	21.526	4.198	3.447	8.347	2.701	1.332	1.501
1997	19.945	4.145	2.559	8.091	2.490	1.143	1.517
1998	17.536	6.371	1.795	5.379	1.690	864	1.437
1999	12.594	4.290	1.357	4.244	1.236	664	803
2000	14.753	4.372	1.513	5717	1.551	657	943

Sursa: Date INS.

Anexa nr. 36

Numărul emigranților, pe niveluri de pregătire, în perioada 1980-2000

Anul	Total	Învățământ superior	Învățământ liceal și postliceal	Învățământ profesional și școli tehnice	Învățământ primar și gimnazial	Alte situații
Total, din care	607.561	70.473	140.905	64.920	240.989	90.274
1980	24.712	2.937	4.543	2.254	12.677	2.301
1981	20.886	2.869	3.992	2.186	9.735	2.104
1982	24.374	3.322	4.743	2.475	11.145	2.689
1983	26.300	2.988	4.875	2.520	12.506	3.411
1984	29.894	3.444	5.582	2.973	14.053	3.842
1985	27.249	3.132	5.333	2.663	12.485	3.636
1986	26.509	3.064	5.856	2.792	11.690	3.107
1987	29.168	3.756	6.475	2.983	12.468	3.486
1988	37.298	4.580	9.513	4.692	14.912	3.601

Anul	Total	Învățământ superior	Învățământ liceal și postliceal	Învățământ profesional și școli tehnice	Învățământ primar și gimnazial	Alte situații
1989	41.363	4.318	9.662	4.798	17.334	5.251
1990	96.929	5.816	17.350	11.437	47.689	14.637
1991	44.106	2.728	9.097	5.343	16.074	10.864
1992	31.152	3.436	9.040	4.091	12.104	2.481
1993	18.446	1.752	5.110	2.240	7.318	2.026
1994	17.146	2.085	4.746	2.187	4.661	3.467
1995	25.675	4.218	8.518	2.681	6.107	4.151
1996	21.526	3.784	6.957	2.403	5.251	3.131
1997	19.945	3.497	6.582	1.748	4.579	3.539
1998	17.536	2.913	4.875	1.135	3.167	5.446
1999	12.594	2.450	3.316	570	2.645	3.613
2000	14.753	3384	4.740	749	2.389	3.491

Sursa: Date INS.

Anexa nr. 37

Emigranți, pe unele profesii, în perioada 1980-2000

Anul	Total	Ingineri, arhitecți	Medici, farmaciști	Profesori	Economiști	Tehnicienii, maiștri	Alții
Total, din care	607.561	32.472	9.553	16.752	7.507	19.436	521.841
1980	24.712	1.039	455	726	202	934	21.356
1981	20.886	1.053	436	656	187	850	17.704
1982	24.374	1.277	467	787	231	885	20.727
1983	26.300	1.026	414	803	211	858	22.988
1984	29.894	1.322	493	775	274	1.036	25.994
1985	27.249	1.231	427	683	258	957	23.693
1986	26.509	1.194	509	633	213	865	23.095
1987	29.168	1.478	502	815	295	1.131	24.947
1988	37.298	1.938	705	887	377	1.312	32.079
1989	41.363	1.799	679	924	322	1.372	36.267

Anul	Total	Ingineri, arhitecți	Medici, farmaciști	Profesori	Economiști	Tehnicienii, maiștri	Alții
1990	96.929	2.673	827	1087	449	2.262	89.631
1991	44.106	1.512	344	452	221	998	40.579
1992	31.152	1.709	413	579	279	1.061	27.111
1993	18.446	1.162	276	374	188	701	15.745
1994	17.146	1.089	235	688	359	513	14.262
1995	25.675	2.103	492	1356	688	840	20.196
1996	21.526	1.912	432	1148	665	708	16.661
1997	19.945	1.821	428	984	587	712	15.413
1998	17.536	1.738	384	816	521	602	13.475
1999	12.594	1.614	301	703	411	498	9.067
2000	14.753	1.782	334	876	569	341	10.851

Sursa: Date INS.

Anexa nr. 38

Transferuri monetare în țară (remisii) ale emigranților români care au lucrat în străinătate, în perioada 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1. Sume nete remise (mil. dolari SUA)	102	69	122	116	227	387	605	648	813	677
2. Dinamica sumelor nete remise (% față de anul 1990)	x	67,6	176,8	95,0	195,6	170,4	156,3	107,1	125,4	83,2
3. Emigranți (mii pers.); numai emigranți noi*	96,9	44,2	31,2	18,4	17,1	25,7	21,5	19,9	17,5	12,5
4. Dinamica emigranților, în % față de anul anterior	x	45,6	70,5	58,9	92,9	150,2	83,6	92,5	87,9	71,4
5. Remisii lunare pe emigranți (în dolari SUA)**	87,7	40,7	59,0	50,6	91,0	138,1	197,7	196,4	231,7	185,0

* Migrantii temporari nu sunt incluși.

** Calculate ca raport între fluxurile anuale ale remisiilor și numărul emigranților.

Sursa: Dăianu ș.a.; calculat pe baza datelor BNR și Raportul dezvoltării umane 1999; Gheorghe Zaman, Valentina Vasile, Tendințe și structuri ale emigrației din România în perioada 1980-1999, Probleme economice nr. 32/2000, CIDE, București; Citat din PAIS nr. 1, Libera circulație a persoanelor și serviciilor. Implicații pentru România și procesul de negociere.

Anexa nr. 39

**Volumul și relevanța transferurilor bănești (remisiilor) în unele țări de
origine (de plecare), 1998**

	Transferuri (remisii) milioane dolari SUA	Transferuri (remisii) în % din export	Transferuri (remisii) în % din import
India	10.280	21,6	17,3
Grecia	7.510	50,5	29,3
Mexic	6.014	4,6	4,3
Turcia	5.727	10,5	10,3
Egipt	4.403	32,6	20,1
Portugalia	4.031	11,6	8,8
Spania	3.249	2,0	2,0
ROMÂNIA	753	7,9	5,8
Polonia	2.897	6,6	5,5
Ungaria	1.018	3,9	3,7
Republica Cehă	408	1,2	1,1
Republica Slovacă	366	2,8	2,3
Bulgaria	230	3,8	3,8
Slovenia	112	1,0	0,9

* *Transferuri (remisii publice sau private).*

Sursa: Daniel Dăianu ș.a. (2001); calcule bazate pe datele furnizate de World Development Report 2000/2001, World Bank.

Bibliografie

- Boeri Brücker (2001) *The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Market*, European Integration Consortium, Report on behalf of the Employment and Social Affairs Directorate General of the European Commission, Berlin and Milan
- Brücker Herbert et al. (2001) *Managing Migration in the European Welfare State*, Report for the Conference: „Immigration Policy and Welfare State”, Trieste, June 23, 2001 ([http://www.frd.org/english/Immigration Paper 1 23 June 01. pdf](http://www.frd.org/english/Immigration%20Paper%201%2023%20June%2001.pdf))
- Ciutacu, Constantin (1997) *Migration – Europe’s Integration and the Labour Force Brain-Drain – Romania – Cost*, 1997
- Chivu Luminița (2002) *Competitivitatea în agricultură – analize și comparații europene*, Academia Română, CRECC, Editura Expert, București
- Deneuve Carole (2001) *Besoins de main d’oeuvre des entreprises et recours à l’immigration: quelle perspective?* Document du travail, no. 55, octobre 2001, Centre d’Observation Economique, Paris (vezi și „Problèmes économiques” no. 2579, 1er mai 2002)
- Diminescu Dana; Lagrave R.M. (1999) *Faire une saison. Pour une anthropologie des migration roumaines en France. Les cas du Pays d’Oas*, Ministère de L’Emploi et de la Solidarité, DPM, rapport de recherche, Paris, 88 pag. + 469 note de synthèse publiée în „Migrations Etudes” no. 91, nov.-dec. 1999
- Diminescu Dana; Ohliger R. (2001) *La construction de L’Europe par les marges. Stratégies et Stratagèmes de la circulation migratoire des Roumains*. Ministère de l’Emploi et de la Solidarité, MIRE, convention de recherche no 21/ 1999 Paris
- Diminescu Dana (2001) *L’installation dans la mobilité: le savoir faire migratoire des Roumains*, în „Migration Societé”, vol. 13, no. 74
- European Commission (2001) *Romania’s Position Paper. Chapter 2 – Freedom of Movement for Persons*, Conference on Accession to the European Union – Romania: CONF – RO 50/ 51
- European Commission (1999, 2000, 2001, 2002) *Regular Report on Romania’s Progress towards Accession* ([http:// Ueuropa. Eu.int/comm/enlargement/report/2001/20.en. pdf](http://Ueuropa.Eu.int/comm/enlargement/report/2001/20.en.pdf))
- Gheorghiu Dorel *International Migration in Romania, Sarayevo, 2000*
EU Enlargement and East-West Migration in Europe, în

-
- Fassman H.; Munz R. „New Challenges for Migration Policy în Central and Eastern Europe”, IOM Review 2002
- Guiraudon Virginie (2000) *European Integration and Policy: Vertical Policy – Marking as venue shopping*, în „Journal of Common Market Studies”, 38
- Heilbronner Kay (2000) *Immigration and Asylum Law and Policy of the European Union*, The Hague
- Laczko Frank (Ed.) (2002) *New Challenges for Migration Policies in Central and Eastern Europe*, IOM, ICMPD and TMC ASSER PRESS
- Lebon A. (1995) *Situation de l’immigration et présence étrangère en France*. „La Documentation Française”, Paris, 1995
- Ledesma Leon M.; Piracha M. (2000) *International Migration and the Role of Remittances in Eastern Europe*, Working Paper Department of Economics University of Kent
- Léger Jean François (2001) *Le renouvellement de la population active étrangère en France de la 1990-1998*, „Revue européenne des migrations internationales”, vol. 17, nr. 2/ 2001 (vezi și „Problèmes Economiques” no. 2579, 1er mai 2002)
- Nedelcu Mihaela (2002) *International Migration of High Qualified Romanian Professionals*, AD., „Astra” 1 (I), ([http://www.ad-astra/journal/ 1/nedelcu migration fr.pdf](http://www.ad-astra/journal/1/nedelcu_migration_fr.pdf))
- OECD (1998, 1999, 2000, 2001) *SOPEMI Trends in International Migration* (Annual Reports), Paris
- OECD (2000) *Labour Market and Social Policy in Romania*, Paris
- OECD (2001) *Migration Policies and UE Enlargement: The Case of Central and Eastern Europe*, Paris
- Perț Steliana; Ciutacu, Constantin, ș.a. (2002) *Ocuparea și șomajul în România*, seria „Studii și cercetări economice”, vol. 6-7, ISBN 973 – 8544 – 3 – 4, CIDE, București
- Perț Steliana (2001) *Capitalul uman – factor-cheie al creșterii economice durabile. Convergențe și disparități*, seria „Probleme economice”, nr. 22-23-24, CIDE, București
- Preda Diana (2002) *Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă*, Editura Economică, București
- Poulain M.; Hernn A. (2002) *Les flux migratoires internationaux en Europe*, „Futuribles”, no. 279/2002
- Sandu Dumitru (2000) *Migrația circulatorie ca strategie de viață* (Circular Migration as Life Strategy), „Romanian Sociology”, nr. 2
- Sandu Dumitru (1999) *Spațiul social al tranziției*, Iași
- Taylor Edward J. (1999) *The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process*, „International

- Zaman Gheorghe,
Vasile Valentina
(2000)
xxx
xxx (2002)
- Migration”, vol. 37 (1)
Tendențe și structuri ale emigrației din România în perioada 1980-1990, „Probleme economice”, nr. 30, CIDE
Defining Migration Priorities in an Independent World, „Migration Policy Issues”, No. 1, IOM.
Raport Regulier 2002 sur les progrès réalisés par Roumanie sur la voie de l’adhésion, CE, Bruxelles, SEC (2002) (Ch. 2, „Libre circulation des personnes” et ch. 13, „Affaires sociale et emploi”)

Legi, ordonanțe, hotărâri

- OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, Monitorul oficial al României, partea I, nr. 955, 27 decembrie 2002.
- Legea nr. 156/1999 privind protecția cetățenilor români care lucrează în străinătate, Monitorul oficial, partea I, nr. 384/4 august 2000
- OUG nr. 102/2000 privind statutul și regimul refugiaților în România, Monitorul oficial, partea I, nr. 436/3 septembrie 2000
- Legea nr. 203/1999 privind permisele de muncă, Monitorul oficial, partea I, nr. 646/ 30 decembrie 1999
- HG nr. 434/2000 privind aprobarea normelor metodologice cu privire la procedurile de eliberare/anulare a permiselor de muncă, Monitorul oficial, partea II, nr. 267/14 iunie 2000
- HG. nr. 417/1991 privind constituirea Comitetului Român pentru Probleme de Migrare, Monitorul oficial, partea a II-a (îmbunătățită și republicată) nr. 35/5 martie 1992

Surse statistice

- *Anuarul statistic al României*, anii 1980 – 2000
- *Anuarul demografic al României*
- Informații INS
- Informații MMPS (Oficiul de Migrare a Forței de Muncă)
- Informații Ministerul de Interne
- *Statistical Year-book (2001), Refugees, Asylum – Seekers and Other Persons of Concern – Trend and Displacement Protections and Solutions*, October 2002
- *Statistical Data – International Organization for Migration*

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 8/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

**PROCESE DEFINITORII ȘI
TENDINȚE ÎN INTEGRAREA
ECONOMICĂ EUROPEANĂ.
STRATEGII DE DEZVOLTARE
ECONOMICĂ A ROMÂNIEI ÎN
PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN
UNIUNEA EUROPEANĂ**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
„Procese definitorii și tendințe în integrarea economică europeană. Strategii de
dezvoltare economică a României în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană”
realizată de Institutul de Economie Mondială
**În cadrul Programului Național de
Cercetare CERES.**
Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
**„Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană și fundamentarea restructurării economiei României în
contextul
tranziției spre o nouă Europă’.**
Contract 155/2001

AUTORI:
prof. dr. Constantin CIUPAGEA (coord.),
Geomina ȚURLEA, Cristian ȚURLEA,
Manuela UNGURU, Diana GHEORGHIU,
Radu GHEORGHIU

CUPRINS

1. INTRODUCERE	465
2. UTILIZAREA MODELELOR PENTRU DEFINIREA STRATEGIILOR ECONOMICE	470
3. SCENARII ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE MACROECONOMICĂ A ROMÂNIEI	473
3.1. Modelul LINK.....	473
3.2. Compararea a două scenarii alternative ale modelelor Dobrescu si UNK.....	475
4. SIMULAREA ȘI TESTAREA UNOR SCENARII MACROECONOMICE UTILIZÂND MODELUL HERMIN.....	479
4.1. Scenariul de bază pentru perioada 1998-2010	480
4.2. Șocurile asupra variabilelor	485
4.3. Un al doilea scenariu care ia în calcul și progresul tehnologic	490
4.4. Compararea celor două scenarii	491
5. SIMULAREA UNOR SCENARII PENTRU SISTEMUL DE PROTECȚIE SOCIALĂ.....	494
5.1. Finanțarea sistemului contribuțiilor sociale în România	496
5.2. Prognoze și scenarii asociate.....	502
6. APLICAȚII ÎN MICROECONOMIE: UN MODEL CANTITATIV AL CERERII ȘI PREȚURILOR ÎN INDUSTRIA CIMENTULUI	510
6.1. Descrierea teoretică a construcției modelului	510
6.2. Estimarea parametrilor modelului. (Datele utilizate, variabilele și ecuațiile modelului matematico-economic).....	518
6.3. Simulări bazate pe analiza cantitativă ale activității în industria cimentului din România	521
6.4. Concluzii	528
7. Anexe.....	530
Bibliografie.....	536

1. Introducere

În 2004, Uniunea Europeană se va extinde încorporând încă 10 state, foste candidate la aderare, în cadrul celui mai mare proces integrator care a avut loc de la nașterea sa, în prima parte a celei de-a doua jumătăți a secolului trecut. La recentul Consiliu European desfășurat la Atena, aprilie 2003, s-a afirmat cu precizie ca procesul de lărgire și colaborare cu statele candidate va fi continuat, astfel încât să permită o etapă ulterioară de integrare a României și Bulgariei, în anul 2007.

Pe această linie, decidenții politici europeni au fixat obiective și ținte clare care urmează a fi însușite și asumate politic de toate țările membre ale Uniunii Europene, precum și de statele candidate la aderare. Pe parcursul deceniului trecut și ai primilor ani ai acestui mileniu, obiectivele și criteriile „europene” au glisat treptat din sfera cantitativului în cea a calitativului, astfel încât Consiliile Europene post-Lisabona (Goteborg, Copenhaga, Barcelona) au instituit strategii de acțiune și evaluare preponderent ancorate în fenomene calitative care descriu dezvoltarea societății și economiei, precum și maturizarea sentimentului european al națiunilor trăind pe „bătrânul continent”. Ceea ce este de remarcat, în pofida acestei tranziții în modul de abordare, este faptul că instrumentelor cantitative continuă să li se acorde o importanță deosebită, capacitatea de modelare cantitativă a sistemelor socioeconomice europene fiind percepută drept principala calitate necesară în efortul de evaluare a progresului global și de măsurare comparativă a gradului de realizare a obiectivelor standardizate propuse.

Pentru a putea atinge obiectivele sale de extindere, clar evidențiate în plan politic, Comisia Europeană a elaborat, în perioada 2000-2002, un set de indicatori structurali, din sfera socioeconomică, pe baza cărora să poată evalua performanțele tuturor statelor membre, precum și pe cele ale statelor candidate la integrare, în mod nediscriminatoriu și unitar. În planul pur macroeconomic, acești indicatori sunt corelați cu următoarele variabile economico-sociale (prezentate în tabelul nr. 1), care definesc spațiul multidimensional al dezvoltării unei națiuni și permit evaluarea comparativă a modalității de atingere a obiectivelor stabilite în comun pentru națiunile europene:

Tabelul nr. 1

Indicatorii structurali socioeconomi propuși pentru evaluarea performanțelor economiilor Uniunii Europene

1. Mediul economic general și reforma

Mediul economic general	Reforme economice
<ul style="list-style-type: none"> • PIB per capita (în PPP) și rata reală de creștere a PIB • Productivitatea muncii • Creșterea gradului de ocupare a forței de muncă 	<ul style="list-style-type: none"> • Nivelul și convergența prețurilor relative • Prețurile în sectorul utilităților publice • Structura pieței în sectorul utilităților publice • Subvenții de stat și sectoriale
<ul style="list-style-type: none"> • Rata inflației • Costul unitar al forței de muncă • Balanța publică (deficitul bugetului public) • Datoria guvernamentală (publică) 	<ul style="list-style-type: none"> • Diferențialul ratelor dobânzii • Numărul de societăți comerciale și agenți economici
<p><i>Propuse pentru a fi introduse după anul 2003</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Produsul intern brut (output) potențial • PIB per capita la nivel regional 	<p><i>Propuse pentru a fi introduse după anul 2003</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Demografia întreprinderilor - înregistrarea și falimentul întreprinderilor - rata de supraviețuire a întreprinderilor nou-create • Gradul de integrare financiară

2. Inovare și cercetare. Economia bazată pe cunoaștere

<ul style="list-style-type: none"> • Utilizarea resurselor umane (cheltuieli publice pentru educație) • Cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare (după sursele de finanțare) • Nivelul de acces la Internet • Absolvenți în știință și tehnologie • Patente înregistrate • Capital de risc • Cheltuieli în industria de telecomunicații și în serviciile adiacente
<p><i>Propuse pentru a fi introduse după anul 2003</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Volumul de comerț electronic. • Gradul de dezvoltare a „e-government” • Investiția în economia bazată pe cunoaștere (indicator compus) • Performanța (în perioada de tranziție) vizând economia bazată pe cunoaștere (indicator compus)

3. Îmbunătățirea capitalului uman-sociat

<ul style="list-style-type: none"> • Rata de ocupare • Vârsta medie efectivă de pensionare • Diferența de salariu în funcție de sex • Rata impozitării ta salariile mici • Formare profesională continuă • Accidente de muncă • Rata șomajului 	<ul style="list-style-type: none"> • Inegalitatea în distribuția venitului • Rata riscului de sărăcie • Persistența ratei de risc al sărăciei • Dispersia ratei regionale de ocupare a forței de muncă • Numărul celor care părăsesc studiile la vârste fragede și nu le continuă ulterior • Rata șomajului pe termen lung • Populația fără loc de muncă din gospodăria
<p><i>Propuse pentru a fi introduse după anul 2003</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rata marginală de impozitare • Facilitați privind îngrijirea copilului 	<ul style="list-style-type: none"> • Expectația de viață la naștere • Statistici referitoare la venituri și condiții de viață

Notă generală: Mai multă atenție va fi acordată dezagregăm după sex și regiune!

Dezvoltarea armonioasă și convergentă a statelor europene membre sau viitoare membre ale Uniunii Europene nu se poate realiza în afara unor scenarii bine determinate privind evoluția în perspectivă a economiilor europene în context mondial și a stării de drept a factorilor de producție clasici: forța de muncă (în aspect nu doar cantitativ, ci în primul rând calitativ), capitalul fix și financiar, dotarea cu materii prime și resurse de producție primare. Aceste scenarii trebuie elaborate din start pentru toate cele 27 sau mai multe de state membre UE sau candidate, ele trebuind să aibă flexibilitate și vizibilitate maximă pentru decidenții politici. Această ultimă caracteristică presupune scenarii bine corelate cu setul de indicatori structurali standard propuși a fi monitorizați în interiorul Uniunii Europene și cu modelele (instrumentele de lucru sau de testare a scenariilor) pe baza cărora scenariile referite mai sus sunt testate.

Ca urmare, una dintre problemele spinoase, generate anterior procesului de elaborare a scenariilor, este selectarea celor mai bune instrumente de modelare, care să poată descrie sau încorpora indicatorii structurali monitorizați și să poată testa, relativ ușor, scenariile propuse. În general, aceste modele trebuie să fie cantitative, pentru a permite evaluarea comparativă a gradului de satisfacere a criteriilor bazate pe indicatorii structurali. Ele trebuie să fie din ce în ce mai flexibile, astfel încât să poată descrie atât aspectele macroeconomice, cât și pe cele microeconomice, care intră din ce în ce mai frecvent în orizontul vizual al decidenților politici europeni.

În acest moment, există mai multe modele matematico-economice funcționale pentru economia României, majoritatea lor autohtone. Dintre acestea, aproape toate au fost inițial dezvoltate sub patronajul cercetării academice românești, în cadrul INCE. În ultimii ani, modelele cantitative au început să fie din ce în ce mai atractive pentru decidenții politici, sub presiunea necesității de a dispune de instrumente de comparare internaționale, unitare și

standardizate, care să permită simultan analiza criterială și prognoza macroeconomică globală. Din ce în ce mai pregnant, se resimte nevoia ca aceste modele să înglobeze posibilitatea de testare a unor scenarii care să se diferențieze după nivelurile diferite ale indicatorilor structurali standard, descriși anterior. Astfel, utilizarea modelelor s-a extins din lumea academică în cea aplicativ-guvernamentală, instituții precum Banca Națională a României, Ministerele Finanțelor Publice sau Dezvoltării și Prognozei, folosind scenariile bazate pe modele macroeconomice în activitatea curentă sau în raportările periodice interne și internaționale. Majoritatea covârșitoare a acestor modele continuă să fie testate și rulate în colaborare cu sau sub îndrumarea specialiștilor din structurile INCE-Academia Română sau a organizațiilor guvernamentale aflate în parteneriat cu INCE.

Construirea scenariilor necesare testării unor modele necesită o metodologie clară și standardizată, pentru a permite atacarea problemelor de interes politic și economico-social la nivel global. *Integrarea europeană* este unul dintre fenomenele care evidențiază foarte clar această necesitate, decidenții politici fiind obligați să opereze deciziile lor între anumite limite provenite din constrângerile sociale, economico-financiare sau externe pe care le percep în evoluția economiilor pe care le guvernează.

În România, problematica preaderării la Uniunea Europeană a dus la necesitatea elaborării mai multor scenarii care să descrie în perspectivă posibilitățile de evoluție viitoare a sistemului socioeconomic românesc, date fiind constrângerile existente pe plan intern și angajamentele externe asumate de România în raport cu dezideratul său prioritar de integrare europeană. De exemplu, în cele mai recente exerciții economico-sociale și politice propuse ca soluții posibile viitoare de dezvoltare a națiunii în cadrul Programelor Economice de Preaderare (PEP) la UE, există două scenarii alternative care delimitează un întreg spațiu de acțiune și voință politică a României. Construcția acestor scenarii presupune luarea în calcul a tuturor elementelor cauză și a factorilor perturbatori posibili, analizarea experienței anterioare și a oportunităților în viitor: scenariul A – dezirabil – se orientează spre cotele maxime ale creșterii economice preconizate în PEP; scenariul B – moderat – consideră eventualitatea unor ritmuri inferioare.

Studiul descrie, în această fază, câteva exemple de analiză a unor diferite scenarii, bazate pe diferite modele pentru economia României, care sunt construite pentru a aborda atât aspecte macroeconomice globale (la nivel național, regional sau european), cât și aspecte microeconomice (la nivelul unui sector economic). Înainte de prezentarea acestor studii de caz, se face o scurtă trecere în revistă a metodologiei de construcție a unei strategii economice, fără de care nu pot fi construite scenarii, datorita absenței obiectivului final.

Studiile de caz prezentate conțin și câteva concluzii privind dezvoltarea economică a României, în cadru prospectiv, în cazul alinierii economiei reale la unul dintre scenariile propuse. O abordare sintetică a metodologiilor de construcție a scenariilor, ca și a concluziilor și recomandărilor generale rezultate din această cercetare vor fi prezentate în subetapa următoare și finală a studiului.

2. Utilizarea modelelor pentru definirea strategiilor economice

Pentru o țară ca România, ale cărei obiective pe termen lung includ apartenența la Uniunea Europeană și dezvoltarea durabilă în ritm accelerat situat peste media europeană, există două motivații permanente ce stau la baza elaborării strategiilor, de dezvoltare economică. România ar putea adopta politici care să accelereze pur și simplu procesul de aliniere la standardele UE, ca prioritate absolută. Alternativ, ar putea să urmărească promovarea în sine a creșterii economice, cu amendamentul permanent pe care l-ar aduce grija de a nu se abate mult de la standardele integraționiste.

Strategia economică națională ar trebui să includă un set de politici consistente și coerente în sfera economicului și socialului, care să țină seama de resursele existente și de interdependențele întregului sistem. Mai formalizat, un plan național ar trebui să conțină următoarele patru aspecte majore:

Trebuie să aibă *bine definite obiectivele socioeconomice principale*. Probabilitatea de succes în punerea în aplicare a strategiei depinde de stabilirea unui set concret de indicatori ce pot fi monitorizați, care să corespundă fiecărui obiectiv în parte. În definirea obiectivului prioritar, trebuie să ținem seama de următoarea diferențiere:

- Dacă avem de a face cu o economie stabilă, dezvoltată, strategiile economice se pot axa pe un domeniu anume care este urmărit pe termen mediu cu prioritate. Acest lucru este posibil, deoarece națiunea deține resurse suficiente pentru a le orienta către domenii „înguste” dezirabile.
- Dacă economia este slab structurată, iar nivelul de trai este scăzut (relativ la macroregiunea învecinată – caz România vs. UE), atunci obiectivul prioritar este, aproape întotdeauna, creșterea nivelului de trai al națiunii. Dacă redistribuirea veniturilor va fi un proces bine orientat către eliminarea treptată a distorsiunilor, atunci oricare alte obiective social-economice tind să se alinieze la obiectivul central al creșterii produsului național (de exemplu, îmbunătățirea condițiilor sociale în domeniile educației, cercetării și asigurării sănătății populației, protejarea mai eficientă a mediului etc.).

Trebuie să identifice constrângerile existente, fără echivoc. Pentru toate țările foste comuniste, actuale candidate la integrarea europeană, constrângerile par a fi prea multe. Structura instituțională este o astfel de constrângere

general prezentă. În cazul României, există și dezavantaje specifice: localizarea țării în ceea ce poate fi numit un mediu geografic/economic ostil (apropiat de zone cu potențial ridicat de conflict și cu nivel economic foarte scăzut); o structură economică inițială perversă, cu o pondere prea ridicată a unui sector cu productivitate mică, agricultura (atât din punct de vedere al valorii adăugate produse, cât și al forței de muncă ocupate), un nivel tehnologic extrem de scăzut datorită unei perioade prea lungi de dezinvestiție, o populație fără cultură managerială specifică economiei de piață. Fiecare constrângere evidențiată are nevoie de specificarea unor măsuri de politică economică care o pot remedia sau diminua în amplitudine.

Trebuie să descrie instrumentele și măsurile de politică economică adecvate aducerii la îndeplinire a obiectivelor strategiei. Aceste măsuri vor fi în concordanță cu constrângerile evidențiate, astfel încât să fie realizabile (beneficiile trebuie să depășească costurile, pe termen mediu și lung; dacă pe termen scurt acest lucru nu este posibil, atunci trebuie nominalizate resursele necesare acoperirii deficitului generat). Instrumentele de politică economică trebuie să atingă următoarele domenii ale acțiunii social-economice:

- *Creșterea investițiilor*, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ;
- *Facilități* (de multe ori cvasifiscale) *acordate sectorului privat*, destinate creșterii competitivității și atractivității;
- *Stabilizarea în plan monetar*, și restructurarea sectorului bancar;
- Mecanisme de corelare economică a salariilor, prin utilizarea dialogului social;
- Protecția socială orientată în sensul reducerii distorsiunilor, generatoare de tensiuni potențiale;
- *Definirea clară a drepturilor de proprietate*, astfel încât să existe baza unor motivații economice pentru activitatea mediului de afaceri.

Trebuie să fie **însoțită de instrumente și de metodologia de monitorizare și evaluare** permanentă a performanțelor (criterii). Evaluarea oricărei strategii naționale este cerută în trei etape distincte:

Prima etapă este aceea a estimării probabilității de atingere a țintelor dorite cu ajutorul politicilor propuse, ținând seama de constrângerile evidențiate.

A doua etapă este compusă din secvențe intermediare de monitorizare, care stabilesc progresul realizat în atingerea țintelor prestabilite și, prin feedback, oferă sugestii de corectare din mers a setului de politici.

A treia etapă este analiza-diagnostic expost, care va evalua gradul de îndeplinire și va oferi premisele conceperii unei strategii viitoare.

Pentru o strategie națională, care atacă problemele națiunii în ansamblul lor economic, politic, social, cultural etc., este strict necesar a avea o abordare

de sistem unitar. Liniile directoare în construcția setului de indicatori necesari monitorizării/evaluării vor fi influențate de ceea ce se consideră a fi principalul mecanism de creștere (care poate fi creșterea competitivității, deschiderea economică, orientarea către export, creșterea productivității, specializarea tehnologică prin inovare etc). Cel mai utilizat mod de a face evaluarea, în toate trei etapele, este de a construi un model cantitativ economic, care să descrie felul în care mecanismele respective de creștere operează sistemic în cadrul „holistic” al economiei, ținând seama de efectele directe, dar și de feedback-uri. Monitorizarea și evaluarea presupune **existența indicatorilor de control sau analiză**, iar **utilizarea modelelor economice este de dorit** pentru a asigura un cadru semiobiectiv de evaluare și de testare a propunerilor de politici economico-sociale.

3. Scenarii alternative de dezvoltare macroeconomică a României

În acest capitol, vom căuta să analizăm scenarii alternative de dezvoltare macroeconomică a României, prin estimarea comparativă a rezultatelor rulării unor scenarii alternative pe baza modelelor macroeconomice.

3.1. Modelul LINK

Modelul care a fost utilizat în acest exercițiu este cel mai utilizat model macroeconomic în România, în acest moment, anume modelul LINK-Dobrescu. Acest model stă la baza prognozelor bianuale pe care Organizația Națiunilor Unite le produce în cadrul Proiectului LINK, modelul LINK Dobrescu fiind deja integrat în sistemul tuturor modelelor economiilor naționale și rulat împreună cu celelalte modele naționale subcomponente. Caracteristicile lui definesc un model al unei economii mici și deschise, care păstrează anumite trăsături ale tranziției, dar se apropie din ce în ce mai mult de mecanismele economiei de piață. El deține un bloc relativ dezagregat al balanței de plăți externe, precum și o detaliere apreciabilă a subcomponentelor bugetare, care permit o bună analiză a politicilor economice fiscale și monetare. Efectul progresului tehnologic se regăsește în funcția de productivitate, în timp ce creșterea cheltuielilor destinate îmbunătățirii calității factorului uman împreună cu fluxurile de investiții străine directe influențează pozitiv progresul tehnic. Mai multe amănunte asupra construcției acestui model pot fi studiate în (Dobrescu, 2000), respectiv (Ciupagea, 2000), lucrări care prezintă structura modelului *in extenso*.

Cele două scenarii alternative au fost generate plecând de la premisa diferențierii lor în funcție de fondurile transferate dinspre Uniunea Europeană către România și în funcție de nivelul fluxurilor de investiții străine directe absorbite de economia românească.

Scenariile propuse pentru rulare pe orizontul de timp 2001-2008 (s-a considerat că o discuție pe termen lung nu se justifică, datorită pierderii încrederii în capacitatea de prognoză a oricărui model extins macroeconomic) au fost diferențiate după mărimile ce caracterizează procesul de integrare europeană în mod decisiv: fondurile transferate de Uniunea Europeană către România și fluxurile de investiții străine directe intrate în țara noastră pe perioada de prognoză. Plecând de la aceste diferențe, apar și alte modificări la nivelul unor mărimi economice afectate prioritar de ritmul și consistența etapelor preaderării.

Scenariul de bază presupune – conform actualului Program Economic de Preaderare al României, prezentat Comisiei Europene în toamna acestui an -consistența politicilor economice și sociale implementate în scopul atingerii obiectivului de integrare europeană într-o perioadă relativ scurtă de timp (înainte de anul 2007). Ca urmare a câștigului de credibilitate a guvernului și a economiei românești, se presupune că Uniunea Europeană va continua programul normal de finanțare a reformelor prin intermediul fondurilor „structurale”, iar economia în sine va atinge gradul de atractivitate dezirabil pentru a asigura fluxuri anuale de ISD mult mai mari decât cele intrate în perioada 1990-2000.

Ipotezele principale ale scenariului de bază sunt următoarele:

- *Condiționări externe:* prognozele de prețuri mondiale și de cerere mondială pentru produse comercializabile sunt luate din PROGNOZA ONU-LINK.
- *Politica fiscală:* menține ratele actuale de impozitare și structura actuală a cheltuielilor bugetare, cu mici excepții:
 - este luată în calcul o capacitate crescută de colectare a veniturilor, din 2003;
 - sunt crescute ușor ponderile cheltuielilor cu educația, asistența socială sănătate, cercetare-dezvoltare, apărarea în cheltuielile bugetare, în detrimentul altor categorii;
 - dacă ponderea veniturilor bugetare în PIB crește, sunt crescute investițiile guvernamentale.
- *Politica monetară:*
 - ușor restrictivă, dobânzile reale pozitive, mici;
 - intervenție ușoară de depreciere a cursului de schimb, pentru a evita efectele asupra deficitului comercial generate de tendința normală de apreciere reală.
- *Fluxuri de capital financiar.*
 - investițiile străine directe își cresc ușor ponderea în total investiții, în perioada 2002-2004, trecând peste pragul de 10% în fiecare an (15% în 2004);
 - veniturile din privatizare încep să se reducă gradual începând cu 2004;
 - creditele nerambursabile externe condiționează necesitatea unor investiții guvernamentale „pereche” (partea română de cofinanțare a proiectelor de investiții);
 - transferurile nerambursabile dinspre Uniunea Europeană ating următoarele ponderi în produsul intern brut al României: 1,5% în anul 2001, 2% pe an în perioada 2002-2005, 2,5% pe an în 2006-2007, respectiv 3% după 2008.

Spre deosebire de scenariul de bază, scenariul alternativ presupune inconsistența programului de preaderare având efectul final de neatingere a scopului de integrare în Uniunea Europeană, datorită pierderii credibilității decidenților politici români, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. Diferențele principale față de ipotezele scenariului de bază sunt prezentate în continuare:

- creșterea prețurilor petrolului pe plan internațional, cu 20% în 2002, față de 4% în scenariul de bază;
- menținerea fluxurilor anuale de ISD la nivel constant în total investiții (8-10%);
- neintervenție asupra cursului de schimb, lăsat să floteze liber sub influența deficitului comercial și a intrărilor de capital;
- politica de creștere a rezervelor valutare ale BNR mai puțin accentuată;
- reducerea transferurilor destinate României, provenite din Uniunea Europeană la un nivel situat la jumătate din cel presupus în scenariul de bază.

Este evident că scenariul alternativ, considerat pesimist sau moderat, conduce la nerealizarea țelului de aderare a țării noastre în 2007, efectele urmând a fi observabile începând cu anii 2003-2004 la nivelul lipsei de performanță a economiei românești.

3.2. Compararea a două scenarii alternative ale modelelor Dobrescu și UNK

Modelul LINK-Dobrescu permite observarea evoluției mărimilor macroeconomice la nivel agregat pe parcursul intervalului de prognoză. Rezultatele rulării celor două scenarii prezentate anterior sunt prezentate în tabelele următoare:

Tabelul nr. 2

Produsul intern brut pe latura cererii (ritmuri anuale de creștere, prețuri constante ale anului 1990-%)

Anul		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
PIB	SB	4,39	3,93	4,18	4,76	4,19	2,81	2,60	2,52
	SA	4,05	4,04	3,68	3,81	1,10	1,41	1,95	1,60
Consum privat	SB	2,78	4,45	3,89	5,35	1,18	1,95	2,83	2,27
	SA	3,35	3,72	3,42	3,57	0,22	1,64	2,17	1,37
Consum public	SB	-2,80	-7,69	4,17	7,00	2,80	-0,17	2,83	4,11
	SA	-7,48	1,67	4,28	6,43	3,65	-1,41	0,57	0,78
Formarea brută de capital fix	SB	9,25	11,64	11,37	11,49	8,40	7,83	6,70	5,04
	SA	8,75	7,90	7,49	2,28	2,61	6,96	5,67	4,05
Exporturi	SB	7,27	8,39	8,63	9,04	5,28	3,52	5,45	6,04
	SA	6,24	7,31	7,19	5,62	1,24	2,60	3,94	3,87
Importuri	SB	3,74	9,02	8,98	11,06	5,86	2,91	4,96	5,81
	SA	3,15	7,14	7,47	4,33	2,06	1,63	2,84	2,72

Notă: SB – scenariul de bază; SA – scenariul alternativ.

Din studierea tabelului de mai sus rezultă anumite concluzii clare privind superioritatea scenariului de bază, din punct de vedere al potențialului de creștere economică a României în perioada de prognoză. Toate componentele produsului Intern brut pe latura cererii prezintă ritmuri anuale de creștere superioare în cazul presupus al realizării programului de preaderare, ceea ce demonstrează încă odată că procesul de integrare este simultan și catalizator al procesului de dezvoltare sustenabilă.

Produsul intern brut crește cu o rată medie anuală de circa 4% în scenariul de bază, cu o decelerare în partea a doua a intervalului de prognoză, datorată deteriorării exporturilor nete. Creșterea în ritm accelerat a importurilor nu este neapărat un fenomen negativ, dacă ținem seama de existența capacității de finanțare externă a deficitului comercial și de influxul de tehnologie înaltă presupus de importurile crescute ale României. Ritmul de 4% poate asigura pe termen lung o reducere a decalajului actual existent față de nivelul produsului intern brut în Uniunea Europeană (presupusă a crește cu un ritm mediu de 2,5% pe an în aceeași perioadă de timp). Prin comparație, rata medie anuală în cadrul scenariului alternativ este de numai 2,5%, aceeași cu cea înregistrată în țările Uniunii Europene, ceea ce face imposibilă reducerea decalajului și realizarea convergenței.

Componenta unde se observă cele mai mari diferențe este cea a investițiilor (formarea brută de capital fix). Explicația rezidă nu doar în fluxurile de ISD mai reduse în cazul scenariului alternativ, ci – în primul rând – în capacitatea mai scăzută a economiei de a-și asigura potențialul de creștere în viitor. Costurile neintegrării vor deveni foarte mari pe termen lung, deoarece economia României va intra într-un cerc vicios al stagnării economice, prin diminuarea ratei de acumulare (care presupune, evident, o rată foarte mică de economisire).

Exporturile și importurile prezintă ritmuri de creștere mult mai mici în scenariul alternativ, ceea ce menține economia la un nivel de deschidere către restul lumii relativ scăzut față de media europeană și încetinește procesul de convergență (efectul Balassa-Samuelson va fi mai greu asimilat de economia noastră, pe fondul menținerii unei ponderi mari a ramurilor ineficiente, care nu intră în concurență pe piața internațională). În cadrul scenariului alternativ, datorită creșterii mai lente a importurilor, există o tendință mai puțin accentuată de mărire a deficitului comercial, dar ea va fi urmarea unor politici restrictive asupra importurilor, impuse prin control administrativ, în condițiile în care cursul de schimb se depreciază mai mult decât în scenariul de bază, iar capacitatea de finanțare externă se reduce la jumătate.

Tabelul nr. 3
Alți indicatori macroeconomici – scenarii alternative pentru
economia României, 2001-2008

Anul		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Deflator PIB (% anuală)	SB	28,63	27,16	12,92	12,42	7,28	8,9	8,3	7,6	
	SA	32,2	23,3	23	11,7	8,9	9,0	8,4	7,8	
Rata inflației (% anuală)	SB	30,33	23,16	13,33	11,78	9,33	8,9	8,3	7,6	
	SA	32,9	23,3	12,4	11,8	8,9	9,0	8,5	7,9	
Rata șomajului (% anuală)	SB	10,91	12,23	12	11,76	13,82	14,56	16,37	17,76	
	SA	12,05	12,32	12,26	12,13	14,11	15,33	17,36	19,06	
Deficitul bugetar (% în PIB)	SB	-3,73	-3,48	-3,77	-4,22	-5,51	-6,8	-7,7	-8,6	
	SA	-3,0	-3,6	-4,0	-4,6	-6,0	-7,5	-8,7	-10,0	
Nivelul cheltuielilor bugetare în PIB (% în PIB)	SB	35,8	35,5	36,2	36,9	38,3	39,7	41,2	42,5	
	SA	35,9	35,6	36,6	37,4	39,0	40,6	42,4	44,2	
Salariul brut (%)	Indicele creșterii nominale	SB	51,89	29,28	17,78	19,57	17,75	10,50	14,50	12,16
		SA	51,96	28,97	17,38	17,90	15,89	11,26	14,93	12,70
	Indicele creșterii reale	SB	14,02	4,21	4,17	5,40	6,17	1,49	5,71	4,21
		SA	14,29	4,56	4,35	5,44	6,37	2,02	5,89	4,45
	Indicele creșterii în USD	SB	9,63	9,74	9,93	11,48	12,80	9,04	11,92	9,59
		SA	9,82	9,95	10,22	11,55	12,89	9,3	11,82	9,56

Aceleași efecte negative apar – în varianta alternativă a nerealizării programului de preaderare – și în planul social-economic. Tabelul nr. 3 prezintă rezultatele rulării scenariilor prin prisma salariului brut real, a ratei șomajului, a deficitului bugetar înregistrat sau a evoluției principalelor prețuri din economie, inclusiv a cursului de schimb.

Concluziile pe care le putem enunța după analizarea acestui tabel sunt:

- Rata șomajului crește în ambele scenarii, dar în scenariul alternativ ea atinge aproape 20% la finele intervalului de prognoză, aducând România în situația Spaniei după momentul integrării sale în Uniunea Europeană. Performanța mai bună din scenariul de bază se datorează fenomenului de creștere economică, care va implica un proces de creare de noi locuri de muncă mai dinamic decât în cadrul scenariului alternativ.
- În scenariul alternativ, creșterile salariului brut sunt – de regulă – mai mari decât creșterea produsului intern brut, fenomen nesustenabil pe termen lung, care va conduce economia la supraîncălzire, cu pericolul asociat de reizbucnire a procesului inflaționist. În ambele scenarii, rata

inflației urmează un traseu prestabilit exogen, presupunându-se că politicile macroeconomice vor fi conduse de asemenea manieră încât să combată prioritar orice puseu inflaționist, ce ar putea distruge total credibilitatea guvernanților români pe termen lung. Cu toate acestea, menținerea inflației la niveluri similare cu cele care apar în rularea scenariilor nu este posibilă în cazul unui scenariu lipsit de credibilitate, în care deficitele se adâncesc în absența unei capacități de finanțare externă bine conturată.

- În ambele scenarii, are loc o apreciere în termeni reali a monedei naționale, fenomen firesc în condițiile existenței procesului de restructurare și de deschidere economică către restul lumii. Efectul Balassa-Samuelson se va manifesta, ca urmare a evoluției diferite a prețurilor din sectoarele cu produse comercializabile extern față de evoluția prețurilor din celelalte sectoarele (de regulă, servicii-utilități publice).

Deficitul bugetar atinge cote alarmante și nerealiste către finalul intervalului de prognoză în ambele scenarii (8% respectiv 10% din PIB), fiind mult mai mare pentru varianta scenariului alternativ. Acest lucru atrage atenția asupra necesității regândirii sistemului fiscal pe parcursul anilor ce vin, astfel încât să poată răspunde provocărilor generate de creșterea preconizată a cheltuielilor bugetare, în termeni reali. Pentru cazul scenariului alternativ, România va intra cu siguranță în incapacitate de plată înainte să poată atinge nivelul prognozat al deficitelor bugetar și, respectiv, de cont curent, neavând surse credibile de finanțare a unor asemenea deficite mari.

Concluzionând, putem enunța următoarele două propoziții referitoare la scenariile considerate, din punctul de vedere al performanțelor lor macroeconomice la nivelul agregat al întregii economii:

Pe termen mediu, pe perioada preaderării (2001-2007), economia României se poate dezvolta sustenabil și într-un ritm care să-i permită reducerea decalajului față de Uniunea Europeană doar în cazul scenariului care presupune respectarea strictă a politicilor economice consistente impuse de Programul Economic de Preaderare, deci în cazul atingerii dezideratului de integrare europeană.

Pe termen lung, continuarea premiselor din scenariul alternativ, care conduce la imposibilitatea integrării în Uniunea Europeană, va anula practic șansele de dezvoltare economică durabilă pentru România, permițând – în cel mai bun caz – ritmuri de creștere egale cu cele înregistrate de statele dezvoltate ale lumii, și împiedicând realizarea convergenței nivelului de trai.

Din cele două afirmații rezultă clar că procesul de integrare europeană a României este indisolubil legat și nu poate fi separat de dezvoltarea economică, de reformarea economiei și de creșterea nivelului de trai.

4. Simularea și testarea unor scenarii macroeconomice utilizând modelul HERMIN

Macromodelul HERMIN pentru România a fost realizat cu scopul de a facilita analiza efectelor diferitelor scenarii de politică economică și de a oferi autorităților de decizie un instrument de previzionare și stimulare a sistemului economic românesc pe parcursul procesului de tranziție la mecanismele de piață. Primul pas în orice încercare de modelare este verificarea corespondenței modelului cu evoluțiile cunoscute deja pentru perioada anterioară, în acest caz 1990-1999. *Regularitatea verificării abaterilor* reprezintă testarea calității ecuațiilor modelului, acordându-se o atenție specială ecuațiilor comportamentale și reportării erorilor (abaterilor) acestora. De regulă se vor considera erorile mai mici de 10% ca fiind acceptabile, iar în acest sens programul de verificare a abaterilor modelului HERMIN pentru România a dat rezultate satisfăcătoare. Doar pe parcursul anului 1997 au apărut abateri care depășeau această valoare (comparativ cu datele statistice), acestea fiind legate în special de ecuațiile prețurilor și balanței de plăți.

Următorul pas în derularea modelului a fost *fixarea erorilor între valorile simulate și valorile cunoscute* pentru perioadele anterioare pentru acele variabile din cadrul modelului descrise de ecuațiile comportamentale (ajustări constante). Aceste ajustări constante rezultate din simularea statistică sunt adăugate fiecăreia dintre valorile estimate ale variabilelor și pot fi folosite ca valori de început în procedura de previziune.

Cel mai important dintre pașii inițiali este *stabilirea scenariului de bază*, având ca fundament un algoritm standard de proiecție în cadrul căruia se consideră valori normale așteptate în viitor pentru variabilele exogene. Construirea unui bun scenariu de bază are două rezultate importante:

- Va conferi credibilitate modelului dacă previziunile pe termen scurt nu diferă prea mult de indicatorii economici din realitate. În cazul României s-a folosit intervalul 1990-1997 ca perioadă de simulare/calibrare, putându-se astfel compara rezultatele previziunii obținute pe baza modelului pentru 1998-1999 cu comportamentul real al economiei.
- Previziunea va arăta tendințele generale pe care le are economia cu structura sa actuală și cu setul de politici economice date în prezent. Oricare ar fi schimbările în cadrul politicilor economice, acestea vor fi testate pornind de la acest scenariu de bază și comparându-se cu valorile reportate pentru aceleași variabile sau semne de variație.

4.1. Scenariul de bază pentru perioada 1998-2010

Scenariul de bază de la care s-au pornit experiențele a fost obținut așa cum urmează:

- Pentru perioada 1990-1997 modelul central a fost constrâns să se comporte identic cu datele reale, folosindu-se adunarea ajustărilor constante în ecuațiile comportamentale.
- Pentru perioada 1997-2010 au fost previzionate variabilele exogene luându-se în considerare următoarele ipoteze:
 - va exista o rată medie de creștere anuală de 3% în venitul economic mondial, distribuită în mod egal între partenerii comerciali;
 - va exista o rată medie a inflației de 2,5% în mediul economic internațional;
 - nu va exista nici o schimbare în ocuparea sectorului public în România;
 - majoritatea ratelor de impozitare sau de redistribuire a veniturilor sunt presupuse ca rămânând neschimbate pe tot parcursul perioadei de previziune (până în 2010);
 - s-a intenționat surprinderea creșterii inflației în intervalul 1997-1998. Cum singurele prețuri exogene sunt prețurile mondiale și rata de schimb, s-a utilizat rata de schimb ca fiind singurul canal inflaționar; aceasta a fost forțată să se deprecieze în acord cu evoluțiile deja cunoscute din 1998 și 1999 (26% depreciere nominală în 1998, 60% în 1999 și 20% în 2000). Începând cu 2001, rata de schimb este presupusă ca rămânând constantă în termeni nominali, inducând astfel o ușoară apreciere în termeni reali. Cu scopul de a păstra echilibrul în cadrul sistemului prețurilor, a fost crescut indicele prețului la import cu 25% în 1998 și 50% în 1999, păstrându-se apoi constant în cadrul modelului;
 - a avut loc o scădere în impozitarea veniturilor (a salariilor) la începutul lui 1998 care a cauzat o creștere a nivelului venitului disponibil real prin intermediul salariilor reale nete. De aceea, rata așteptată a taxei pe venitul privat a fost redusă cu 15% în perioada 1998-1999. În același interval de timp rata transferurilor sociale și alte taxe au fost crescute cu 10-20% (RGTE, RGTYE, RGTRSW);
 - transferurile externe sunt indexate la rata de schimb (GREVABR, GTRABR, GBORF1);
 - ratele dobânzilor (interne și externe) au fost scăzute gradual până în 2001 și apoi păstrate constante, la 10% (RGDI) și respectiv 15% (RGFIj).

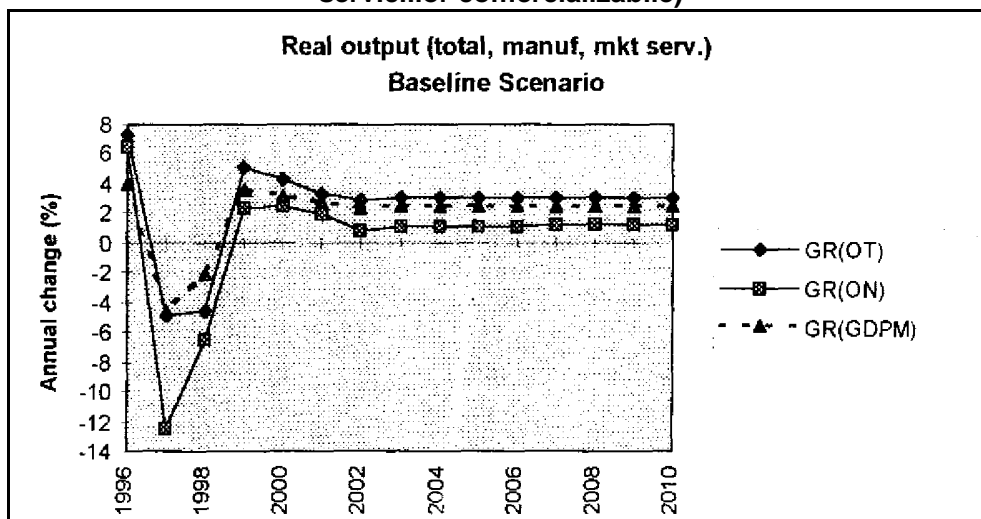
Intenția nu a fost să se realizeze o predicție economică realistă, ci una care să urmărească îndeaproape comportamentul economic din România.

Rezultatele predicției au fost utilizate pentru derularea scenariului de bază, dată fiind regula de închidere (regula feedback-ului politicii economice) care presupune că datoria totală în termeni nominali va egala datoria așteptată (preluată din estimările previziunii). Utilizându-se modelul de prognoză s-au obținut următoarele rezultate, prezentate mai jos împreună cu graficele respective:

Graficul nr. 1 prezintă ratele de creștere anuale pentru venitul real atât la nivel global (PIB la prețurile pieței – GDPM), cât și sectorial (venitul din industriile prelucrătoare – OT și al serviciilor comercializabile – ON). Făptui că predicția a reușit să surprindă scăderea masivă în venitul realizat de industriile prelucrătoare și servicii în 1998 poate fi considerată o dovadă importantă de corespondență a modelului cu realitatea. Declinul real (-7,3%) a fost mai mare decât rezultatul previzionat (- 2,4%), însă modelul a răspuns corect la șocurile administrate prin setul de variabile politice exogene. O explicație pentru diferențele ratelor de creștere a PIB este oferită de stabilirea inadecvată în model a veniturii din agricultură, considerat ca având o creștere în termeni reali în 1998, în realitate înregistrându-se o scădere cu mai mult de 8%. Dacă variabila exogenă „venitul din agricultură” ar fi scăzut cu 8,2%, în predicția din 1998 scăderea probabilă a PIB ar fi fost situată între -4,5 și -5%.

Graficul nr. 1

Creșterea veniturii total și sectorial (al industriei prelucrătoare și al serviciilor comercializabile)

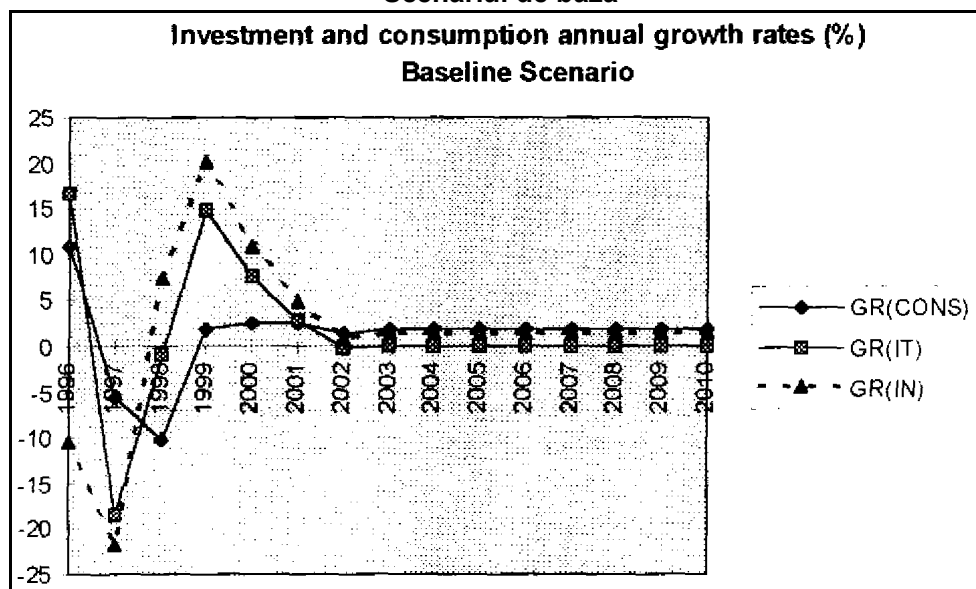
O altă trăsătură importantă a acestui grafic este că previzionează o traiectorie stabilă a PIB-ului, cu o creștere de circa 2,4% pe an, după anul

2002. Această valoare este mai redusă decât cea previzională pentru creșterea venitului mondial, fapt care îngrijorează autoritățile de decizie din România. Dacă economia românească nu se va restructura cât de curând, va exista o divergență clară față de țările dezvoltate și diferența de nivel se va adânci. Orice strategie inerțială de dezvoltare va conduce la o creștere mai lentă decât a restului lumii.

Graficul nr. 2 arată dezvoltarea viitoare previzională a principalelor variabile ale cererii agregate.

Graficul nr. 2

Ratele de creștere anuală a investițiilor și consumului.
Scenariul de bază

Semnalele negative furnizate de acest grafic sunt legate de performanțele foarte slabe ale consumului privat real ca și acelea ale noilor investiții în economie. În special investițiile în industria prelucrătoare sunt previzionate ca rămânând aproximativ constante (o rată anuală negativă de -0,08%) datorită lipsei de ISD și a tendințelor negative actuale care au influențat ecuațiile legate de factorii de producție în cadrul modelului HERMIN. Consumul își va stabiliza rata de creștere la 1,85%, fapt care va fi considerat nesatisfăcător în raport cu indiferent ce criteriu (social sau economic).

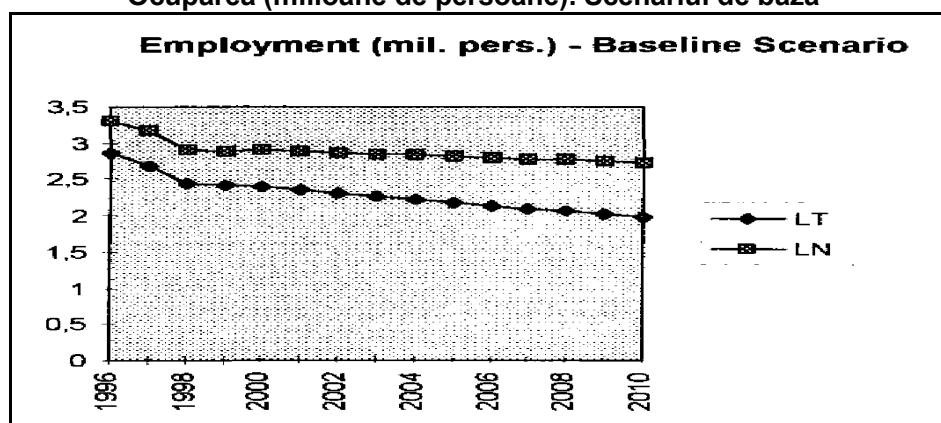
Graficul nr. 3 prezintă valorile previzionate ale ocupării pentru sectoarele industriei prelucrătoare și serviciilor comercializabile. Creșterea productivității

previzionată de model pare a fi în principal determinată de disponibilizările masive, producând reducerea cererii pe piața muncii în ambele sectoare.

Acest grafic poate fi ușor pus în relație cu previziunea referitoare la ocupare, data fiind rata constantă a participării forței de muncă. În graficul nr. 4 este prezentată traiectoria ratei șomajului pentru următorii 13 ani, care nu este deloc încurajatoare, nici în termeni economici, nici în termeni sociali. Corectitudinea acestei previziuni este susținută de cifrele actuale. Din 1996 până acum, rata șomajului a crescut de la 6,6% la 11,3% (martie 1999).

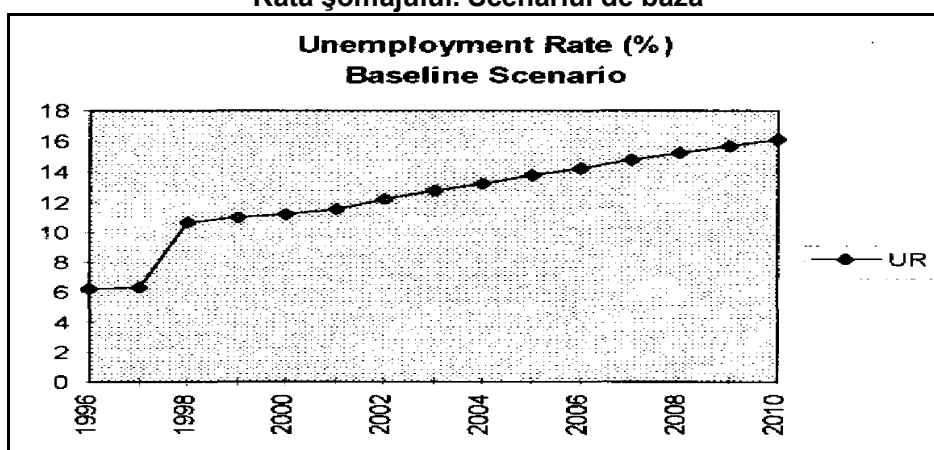
Graficul nr. 3

Ocuparea (milioane de persoane). Scenariul de bază

Graficul nr. 4

Rata șomajului. Scenariul de bază

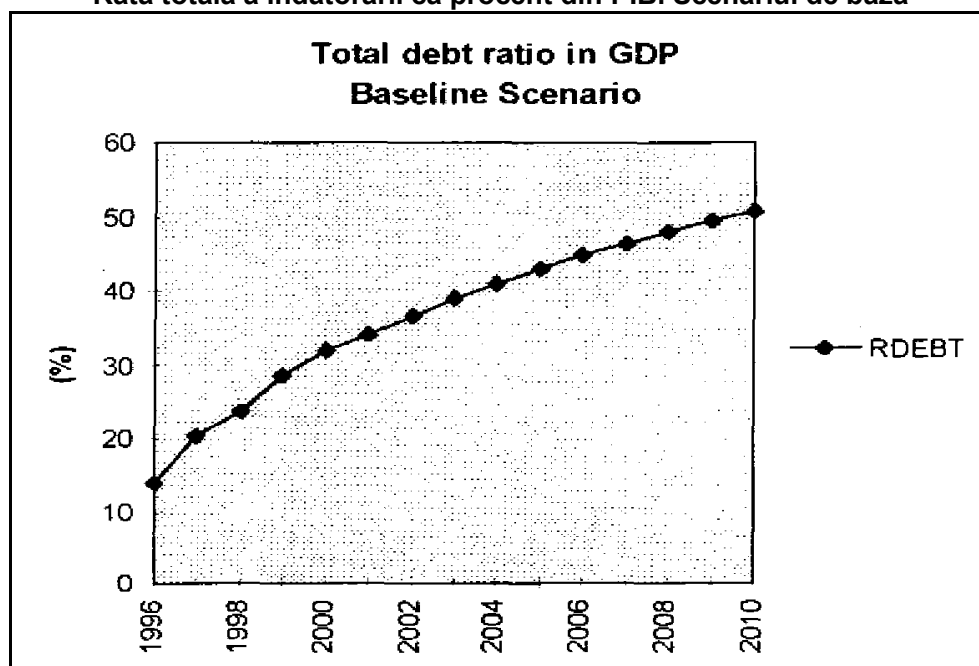

Previziunea ratei inflației nu spune foarte multe despre dezvoltarea viitoare, în măsura în care prin asumțiile modelului a fost impusă o stagnare a inflației mondiale după anul 2000. Totuși, previziunea realizată este relevantă din punctul de vedere al stimulării macrostabilizării în perioada 1998-2000, când a fost imprimat un șoc economic în model prin deprecierea ratei de schimb nominale. Rezultatele sunt apropiate de evoluțiile actuale, aducând deflatorul PIB la 1,36 în 1998, 1,45 în 1999 și 1,16 în 2000.” în 1998 inflația din realitate a fost mai mare decât acest rezultat (59%), însă tendința este corect surprinsă de model. Ca rezultat al creșterii productivității muncii în sectorul industriei prelucrătoare salariile reale sunt așteptate să crească cu o constantă anuală de 2,2%.

Graficul nr. 5 prezintă un alt aspect interesant pentru toate țările în tranziție: creșterea datoriei totale comparativ cu PIB-ul (rata îndatorării – RDEBT). România a început anul 1990 fără datorii externe, însă cererile de finanțare pentru restructurare sunt extrem de mari, iar cererea de împrumut a crescut în ultimii ani. De aceea nu este surprinzător faptul că sistemul economic va împinge rata îndatorării la mai mult de 50% din PIB dacă se va continua pe tipicul actualului set de politici.

Graficul nr. 5

Rata totală a îndatorării ca procent din PIB. Scenariul de bază

În concluzie, putem considera că scenariul de bază este realist, dar nu este unul încurajator, punând probleme de luat în considerare pentru autoritățile române de decizie. Situația ar putea fi și mai dificilă dacă se ia în considerare faptul că ansamblul relațiilor externe este mai complex decât cel asumat în model și că sunt previzionate tendințe negative pentru exporturi și investițiile străine directe.

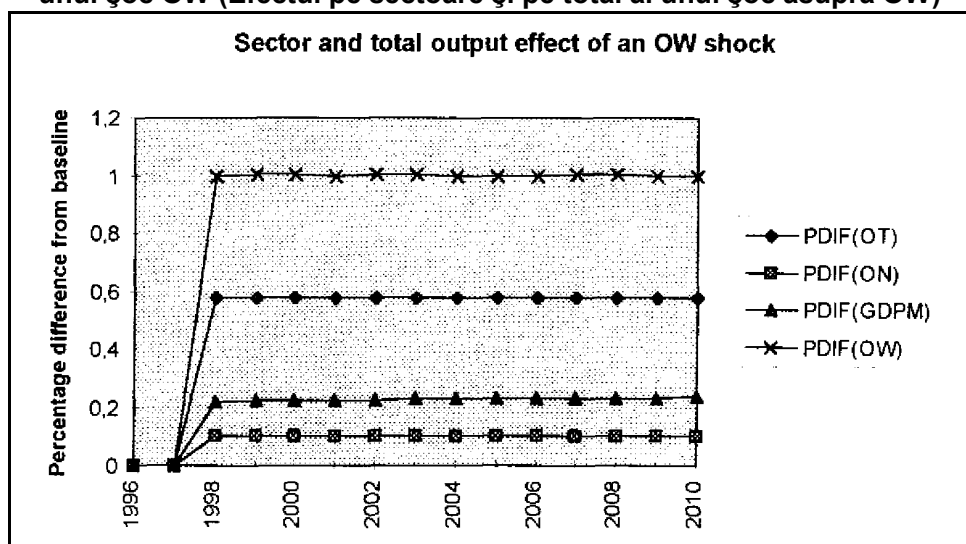
4.2. Șocurile asupra variabilelor

4.2.1. Șocul asupra cererii mondiale

Pe baza ipotezelor prezentate mai sus, am studiat reacția modelului în cazul unei creșteri a nivelului activității mondiale cu 1% peste nivelul de referință. Se observă astfel o creștere a outputului industriei prelucrătoare cu 0,57% față de situația inițială. Evoluția industriei și a serviciilor este prezentată în graficul nr. 6 împreună cu valorile prognozate ale PIB-ului exprimat la prețurile pieței. Fără un efect direct, sectorul serviciilor a crescut ca volum datorită efectului indirect al veniturilor. Reacția PIB-ului la un șoc mondial este de ușoară accelerare a creșterii undeva în jur de 0,23%.

Graficul nr. 6

Diferențele față de scenariul de referință pentru ON, OT și PIB în cazul unui șoc OW (Efectul pe sectoare și pe total al unui șoc asupra OW)

Nu există aproape nici un efect asupra exporturilor și importurilor totale, variabila care cuantifică surplusul net al comerțului mondial rămânând

constantă, chiar în condițiile unor variații ale volumului outputului mondial. Pe viitor, modelul va fi dezvoltat pe această direcție, pentru a include efectul cererii mondiale asupra exporturilor și a cererii interne, și de a nu mai trata balanța comercială ca reziduală.

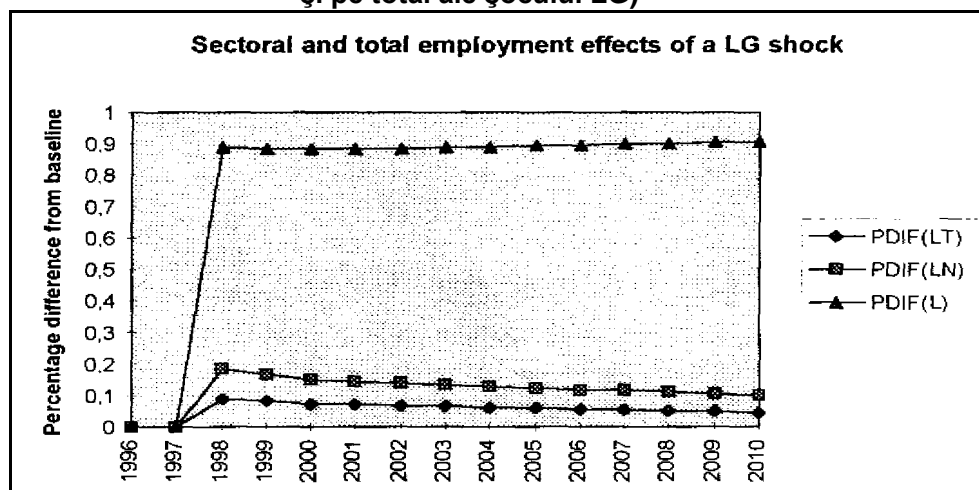
4.2.2. Șocul asupra politicii interne

Al doilea șoc pe care îl analizăm este cel al creșterii cu 10% a nivelului ocupării în sectorul public în 1998 față de 1997. Această simulare presupune că nivelul fiscalității și cheltuielile extrabugetare (ambele exogene în model) sunt finanțate prin împrumuturi publice la rate fixe.

Nivelul ocupării atât în industrie cât și în servicii a crescut în primii trei ani cu maxim 0,09%, respectiv 0,19% în 1998. Totuși, începând cu 1999 evoluția ocupării în ambele sectoare a fost afectată negativ, urmând un declin ușor către 0,046 creștere a ocupării în sectorul T, respectiv 0,1% în N până în 2010. Graficul nr. 7 prezintă diferențele față de situația inițială a ocupării în sectoarele T și N, ca și pe total, dată fiind creșterea ocupării în sectorul guvernamental pentru anul 1998. Efectul general asupra ocupării este puțin sub 1%, ceea ce înseamnă foarte puțin. Dacă ne uităm la toți ceilalți indicatori macroeconomici, se remarcă nivelul scăzut al multiplicatorului ocupării, deoarece există reacții foarte slabe din partea economiei reale. Datoria publică nu se îndepărtează prea mult de scenariul de bază, căci modificările ratelor de fiscalitate și de cheltuieli publice, implementate în 1998 se contracarează reciproc.

Graficul nr. 7

Modificarea ocupării sub influența șocului LG (Efectele pe sectoare și pe total ale șocului LG)

4.2.3. Șocul asupra politicii interne

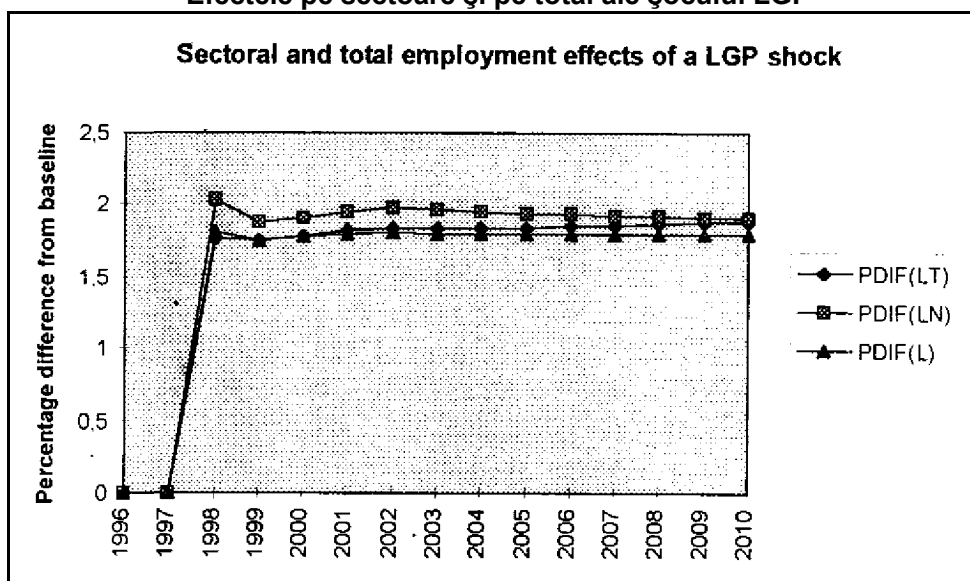
Al treilea șoc analizat vizează tot creșterea cu 10% a ocupării în sectorul public în 1998, dar de data aceasta simularea presupune că exogenele ca rata fiscalității și cheltuielile extrabugetare sunt ținute sub control, pentru a se menține nivelul împrumuturilor aproape de un nivel prestabilit. Graficul nr. 8 prezintă aceleași variabile ca și cel anterior.

Ocuparea, atât în industrie cât și în servicii, va crește în medie cu 1,88% respectiv 1,91% anual pe perioada de prognoză. Ocuparea totală va crește și ea, dar într-un ritm mai lent datorită reducerii globale a forței de muncă. Nu avem în model inclus un efect de tipul curbei Philips, dar nivelul salariilor afectează indirect ocuparea prin intermediul venitului.

Interesantă este comparația dintre cele două rate ale datoriei publice obținute în cele două scenarii ale șocurilor LG, comparație reliefată de graficul nr. 9.

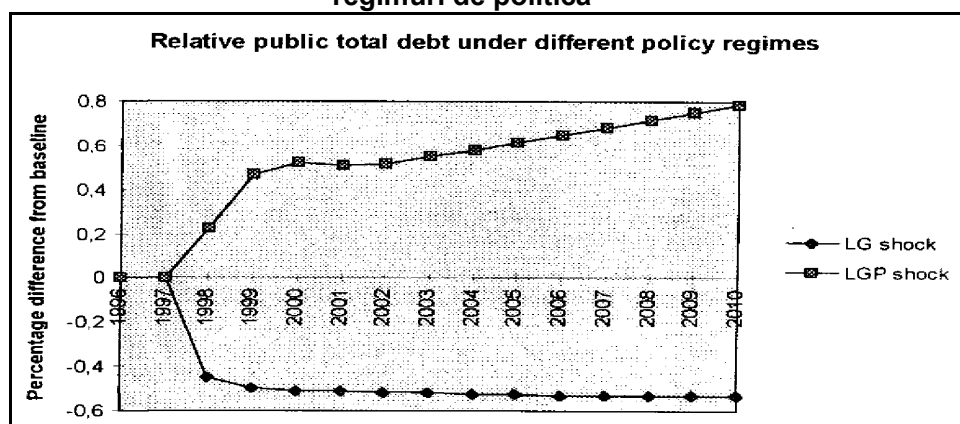
Graficul nr. 8

Efectele pe sectoare și pe total ale șocului LGP

Graficul nr. 9

Datoria publică în termeni relativi așa cum apare în cele două regimuri de politică

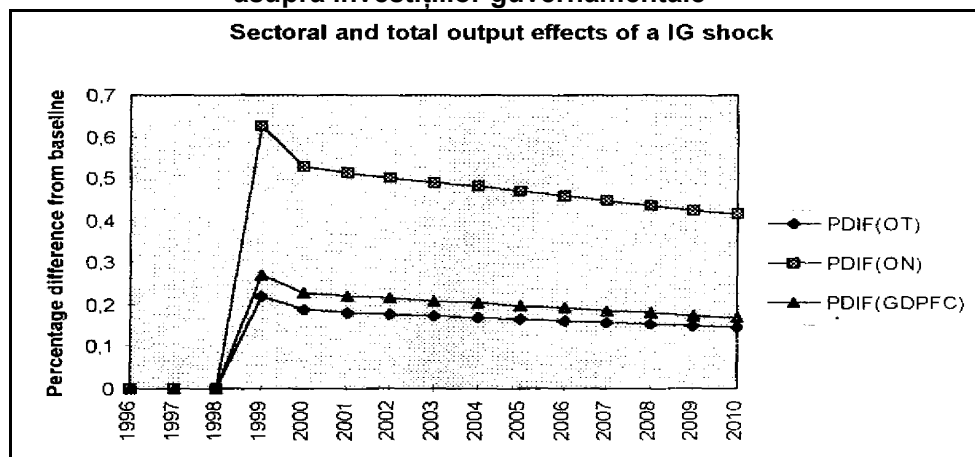

4.2.4. Șocul asupra investițiilor guvernamentale

Acest șoc presupune o creștere cu 1% a cheltuielilor guvernamentale față de scenariul de bază, fără a lua în considerare feedback-ul politicilor. Nu există creștere asociată a investițiilor în infrastructură a sectorului serviciilor în locul guvernului, nici a investițiilor în construcții. Rezultatul este prezentat în graficul nr. 10, unde se pot observa variațiile outputului față de scenariul de bază.

Graficul nr. 10

Modificarea ouputului pe sectoare și pe total sub influența șocului asupra investițiilor guvernamentale

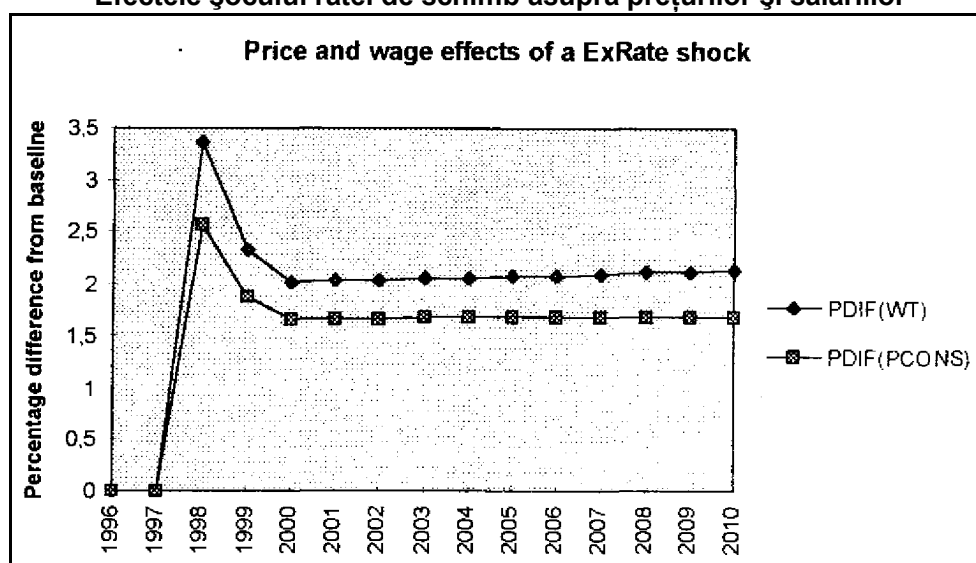
Efectul total de multiplicare a investițiilor publice este mai mic decât în scenariul de bază, ceea ce nu reprezintă o concluzie „înviorătoare” (multiplicatorul investițiilor publice este undeva în jurul valorii de 0,23). În cazul multiplicatorului cheltuielilor publice (cu feed-back al politicilor de data aceasta), valoarea a fost mult mai mare (aproape 3). Datele inexacte privind prețurile, ca și variațiile considerabile ale cheltuielilor guvernamentale din ultimii ani s-ar putea să fi afectat valorile rezultate pentru acești multiplicatori.

4.2.5. Șocul asupra ratei nominale de schimb

Deprecierea nominală a ratei de schimb este de 5% anual față de valorile de bază. Balanța comercială se îmbunătățește ușor, dar fără efecte asupra economiei reale. Singurele reacții provin din variațiile prețurilor, fenomen care poate fi urmărit în graficul nr. 11. Nu avem o indexare completă, deoarece efectul competitivității asupra outputului real este redus în cadrul ecuațiilor OT.

Graficul nr. 11

Efectele șocului ratei de schimb asupra prețurilor și salariilor

4.2.6. Șocul asupra ratei reale de transfer social

Șocul asupra RGTRSW este conceput în așa o manieră încât să inducă o creștere de 1% din PIB a plăților nominale de transfer social. Rezulta astfel o creștere cu 8,9% a ratei de transfer social față de scenariul inițial. Acest șoc este similar șocurilor privind cheltuielile publice, așa că vom putea urmări

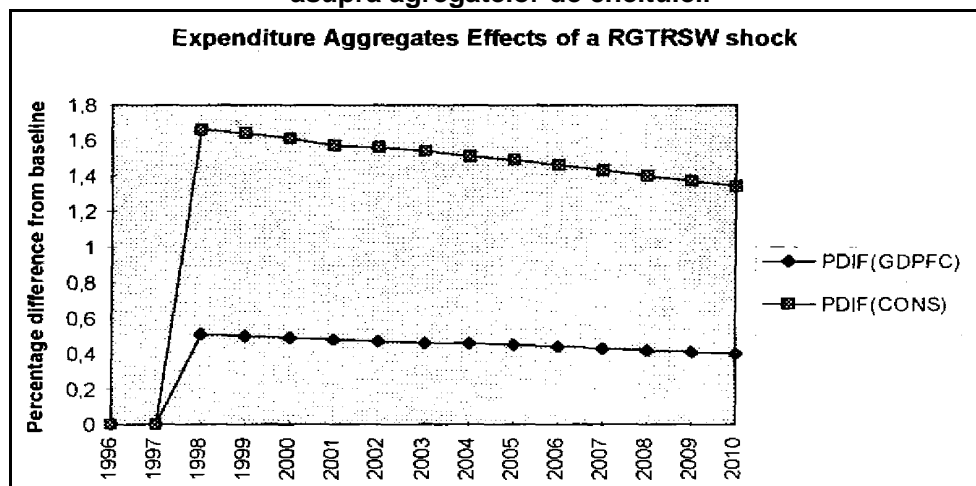
același tip de comportament în graficul nr. 12, ca și pentru șocurile descrise în graficele nr. 8-10.

Există un efect permanent de venit, care este transferat în creșteri ale consumului și apoi ale PIB-ului. Efectul de multiplicare este prezent dar se diminuează în timp. Multiplicatorul este mai mare decât 1, așa cum a fost în toate cazurile cu cheltuielile guvernamentale. Consumul crește cu mai mult de 1,6% în primul an, și apoi rămâne la nivelul scenariului de bază adică 1,4%.

Comentariul general relativ la șocurile bazate pe un scenariu de bază, este că ele arată un comportament puternic inerțial al economiei românești, fapt ce evidențiază întârzierile existente în procesul de restructurare și privatizare, care au afectat competitivitatea generală. O creștere a gradului de deschidere va îmbunătăți cu siguranță performanțele prezentate. Vom încerca să utilizăm modelul pentru un scenariu diferit, bazat pe creșterea nivelului tehnologic ca urmare a fluxurilor de investiții străine. Rezultatele vor fi prezentate în continuare.

Graficul nr. 12

**Șocul ratei de transfer social (RGTRSW)
asupra agregatelor de cheltuieli**

4.3. Un al doilea scenariu care ia în calcul și progresul tehnologic

Pentru a construi și rula noul scenariu, bazat pe asumția creșterii nivelului tehnologic, vom modifica specificațiile modelului Hermin prin transformarea ecuației OT. Outputul industriei este cel care va recepta progresul tehnologic, prin includerea unei tendințe pozitive, în timp, între

factorii independenți de influență care apar în modelul comportamental. Tendința în timp stă pentru toate potențialele îmbunătățiri calitative în dotarea cu factori de producție. Ecuația OT devine:

$$\log(OT) = -3,43057 + 2,41349 \times (0,2199 \times \log(OW) + 0,7801 \times \log(FDOT) / \log(237,608673)) - 0,15 \times \log(ULCT/POT0 - 0,25 \times \log(POT/PWORLD) + 0,015 \times (T-7))$$

Forma actuală a ecuației asumă că progresul tehnologic începe să apară din cel de al optulea an al tranziției, adică din 1997. Va avea loc o creștere anuală de 1,5% în forma logaritmică, putând fi considerată ca un efect direct al fluxurilor de ISD sau al restructurării la nivel tehnologic a industriei prelucrătoare. Canalele indirecte prin care progresul poate pătrunde în sectorul T, cum ar fi creșterea influenței outputului mondial, sunt menținute ca în scenariul de bază.

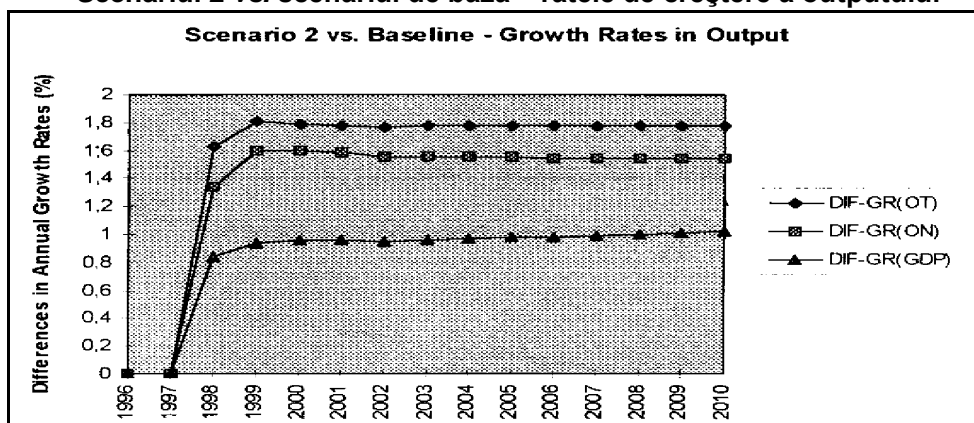
Aceasta a fost singura modificare pe care am considerat-o pentru noul scenariu (scenariul 2), dar care a impus reverificarea variabilelor reziduale și recalibrarea modelului. După rularea sa rezultatele au fost considerabil diferite demonstrând un potențial îmbunătățit al economiei românești pe termen lung. Cel mai important efect al modificărilor aduse se regăsește pe piața muncii, unde aproape 1 milion de locuri de muncă vor fi create până în 2010, în totalul industriei și serviciilor, ca reacție la recâștigarea puterii cererii agregate interne, cât și al creșterii potențialului pentru export (nou stabilitele companii multinaționale încep să producă în România, beneficiind deja de piețele lor de vânzare din alte țări).

4.4. Compararea celor două scenarii

Principalele diferențe dintre scenariul 2 și cel de bază sunt prezentate în următorul grafic.

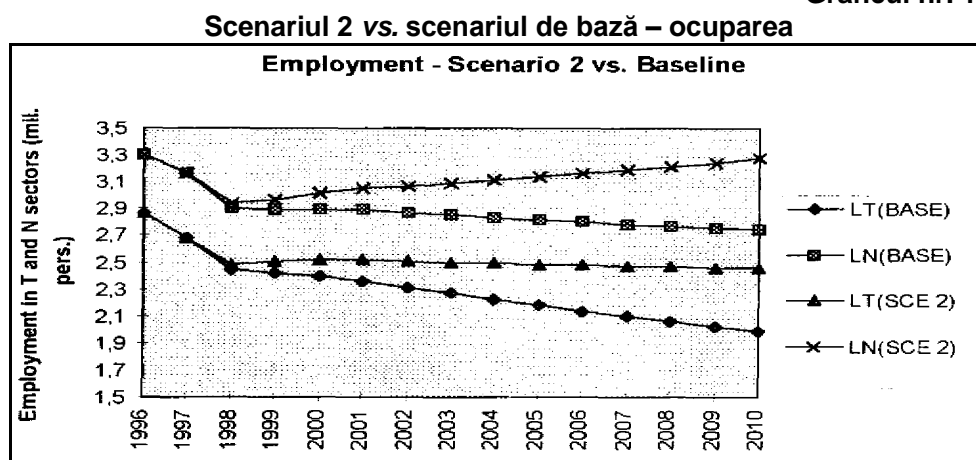
Graficul nr. 13

Scenariul 2 vs. scenariul de bază – ratele de creștere a outputului

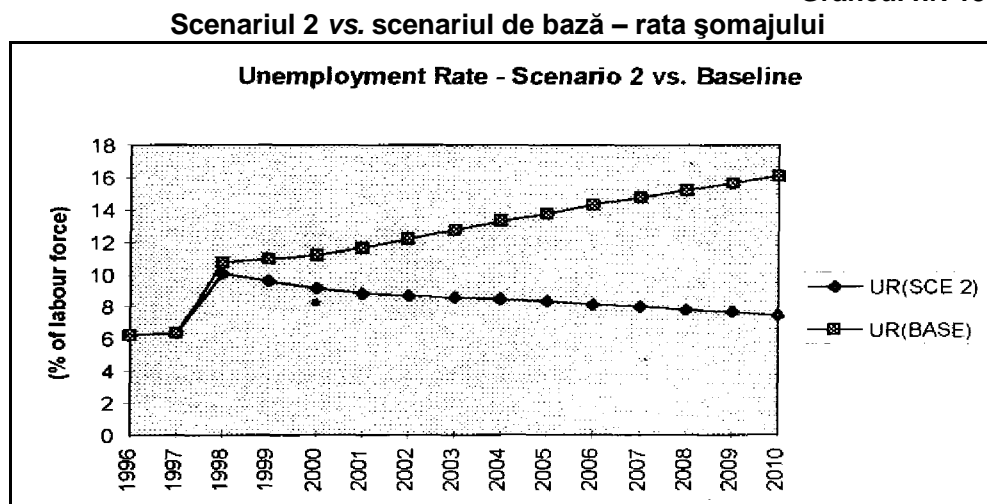

Există un efect permanent asupra creșterii outputului în industrie, care aduce rata anuală cu 1,8% peste cea din scenariul de bază. Efectul indirect se produce prin intermediul cererii agregate asupra sectorului serviciilor, majorând creșterea acestuia cu 1,5% pe an. Noua rată reală de creștere sustenabilă a PIB sare față de 3%, media mondială, la 3,5-3,6%, dând șanse pentru convergență cu țările în dezvoltare.

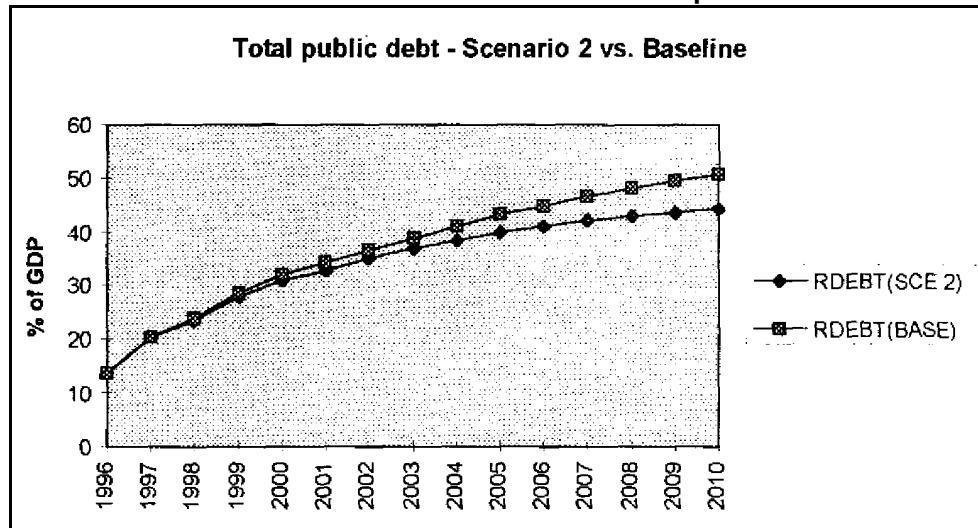
Graficul nr. 14

Graficul nr. 15

Graficul nr. 16
Scenariul 2 vs. scenariul de bază – datoria publică totală

Datoria publică totală tinde să se stabilizeze în scenariul 2, în condițiile unei transformări a deficitului în surplus în 2006, ceea ce duce la creșterea capacității de finanțare a economiei românești.

5. Simularea unor scenarii pentru sistemul de protecție socială

Acest capitol analizează principalele măsuri de politică luate în România în cadrul sistemului de protecție socială și tendințele manifestate de evoluția resurselor și necesităților din acest domeniu, mai ales din *perspectiva integrării europene*. Concluzia noastră este că astfel de schimbări au atras efecte negative asupra stării economice și sociale, deoarece rata de impozitare crescătoare a poziționat impozitul pe partea descendentă a curbei Laffer. De asemenea, a plasat România într-o poziție dezavantajoasă, de vreme ce, într-o perspectivă regională, țara a ajuns să impună cele mai înalte rate de impozitare pentru protecția socială – cazul fondurilor de pensii și de șomaj – practicate în țările membre ale Uniunii Europene și țările candidate.

Pentru a estima efectele unei reduceri a nivelului contribuțiilor pentru protecția socială, în concordanță cu măsura, anunțată deja, care va fi luată de către guvern, am construit o versiune adaptată a unui model macroeconomic existent pentru România, încercând să punem în evidență potențialele consecințe în lanț ale unei astfel de măsuri. Ne așteptăm să se înregistreze efecte la toate nivelurile economice, iar modelul utilizat pentru prognoză a trebuit să ia în considerare acest fapt și a fost construit corespunzător. Am proiectat un model hibrid, prin adaptarea unui model macroeconomic al economiei românești deja funcțional – modelul LINK-Dobrescu – la problemele specifice implicate de scenariile avute în vedere aici. Evoluțiile legate de piața forței de muncă reprezintă nucleul modelului nostru, care ia drept premisă majoră credibilitatea și angajamentul guvernului privind propriile reforme propuse. De aceea, nu s-a introdus nici un sector financiar iar variabilele financiare și monetare cu impact major asupra economiei, cum ar fi indicii de prețuri cu care se deflatază, cursul de schimb și rata dobânzii, sunt tratate drept variabile exogene sau drept expectații.

Modelul este împărțit în următoarele blocuri:

- *Blocul pieței forței de muncă*, în care sunt modelate gradul de ocupare și echilibrul pieței forței de muncă (deciziile actorilor de pe piața forței de muncă);
- *Blocul macroeconomic*, care modelează formarea produsului intern brut; și
- *Blocul bugetar*, unde se cercetează evoluția celor două componente ale bugetului, veniturile și cheltuielile.

Pe baza acestui model, am implementat patru scenarii diferite, și anume:

SC_01: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 5%, împărțită în mod egal între angajați și angajator;

SC_2: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 3%, împărțită în mod egal între angajați și angajator;

SC_03: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 7%, împărțită în mod egal între angajați și angajator;

SC_04: acest scenariu implementează programul după cum se propune în Acordul pentru Pactul Social semnat în iulie 2002 (Guvern – sindicate), și anume, o împărțire a reducerii propuse. Între angajatori și angajați, constând în 4,67% din partea angajatului și numai 0,33% din partea angajatorului.

Potrivit procedurii standard, efectul măsurii implementate se estimează comparativ cu un scenariu de bază (% de creștere suplimentară în diverse scenarii, peste creșterea din scenariul de bază, dacă nu se specifică altfel).

Din punct de vedere al pieței forței de muncă, efectul reducerii contribuției pentru asigurările sociale este pozitiv în toate cazurile analizate. Acesta constă într-o creștere a numărului de salariați, a gradului de ocupare a forței de muncă și a salariilor, atât brute cât și nete, precum și într-o reducere a numărului de șomeri.

Efectele pozitive asupra stării economice de ansamblu sunt, de asemenea, clare. Produsul intern brut și cererea globală prezintă rate de creștere anuală mai mari, iar simulările din cadrul scenariului raportează profituri și investiții mai mari. Creșterea suplimentară a consumului privat este acoperită de oferta internă mai mare și de importuri sporite, ceea ce duce la o deteriorare a balanței comerciale. Efectul negativ asupra inflației provine din creșterea venitului disponibil, degenerând într-o spirală de tip salarii-prețuri.

Efectul asupra bugetului este și el pozitiv. Acest fenomen poate avea o dublă explicație:

- o creștere a veniturilor bugetare (urmărind creșterea bazei de impozitare care, în unele cazuri, depășește reducerea nivelului ratelor de impozitare), și
- o scădere a resurselor financiare necesare pentru acoperirea cheltuielilor legate de șomaj, dată fiind creșterea gradului de ocupare a forței de muncă.

Prin urmare, relaxarea fiscală propusă se dovedește a fi benefică pentru starea globală a economiei. Singurele efecte negative ar fi cele asupra inflației și asupra balanței comerciale (ca o consecință a cererii crescute), dar acestea sunt compensate în mod clar de beneficiile atrase de această decizie politică.

Din punctul de vedere al teoriei selecției publice, specifică economiei politice, este de asemenea important să menționăm că efectele asupra stării globale a economiei sunt cu atât mai benefice cu cât distribuția reducerii care se aplică ratei contribuției pentru asigurările sociale este mai echilibrată – cazul primelor trei scenarii. Explicația constă în faptul că, economia României, fiind caracterizată prin constrângeri asupra ofertei, stimularea cererii (venituri mai mari) va fi mai puțin eficientă decât stimularea ofertei (costuri mai mici).

5.1. Finanțarea sistemului contribuțiilor sociale în România

Sectorul social este unul dintre cele mai afectate de procesul tranziției de la o economie centralizată spre o economie de piață. Procesul cuprinzător de restructurare a economiei a avut un impact social serios având ca efect șomajul, excluderea socială și sărăcia. Fiecare dintre aceste efecte trebuie abordat și rezolvat în consecință. Bugetul folosește mecanismul redistribuției pentru a ușura povara acestor efecte negative asupra populației. Resursele își au originea în contribuțiile la asigurările sociale. În prezent, în România, contribuția la asigurările sociale este compusă din patru taxe: contribuția la fondul de pensii (35%), contribuția la fondul de șomaj (6%), contribuția la fondul de sănătate (14%) și contribuția pentru protecția socială a persoanelor cu handicap (2%). Totuși, în ultimii ani structura contribuțiilor la asigurările sociale a suferit anumite modificări datorită necesității de a redistribui mai multe fonduri unui număr din ce mai mare de beneficiari, dar într-o economie în care produsul intern brut era în scădere și numărul contribuabililor scădea chiar mai repede.

Tabelul nr. 4

Structura contribuției la asigurările sociale

Contribuția la:	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Fondul de pensii	28	28	28	35	35	35	35
Fondul de șomaj	6	6	6	6	6	6	6
Fondul de sănătate	-	-	10	14	14	14	14
Fondul pentru protecția socială a persoanelor cu handicap	1	1	1	3	3	3	2
Fondul special de susținere a învățământului	-	-	-	2	2	2	-

Sursa: Ministerul Finanțelor Publice.

Pe lângă problema inconsistenței dintre numărul de beneficiari și de contribuabili, sistemul asigurărilor sociale din România a trebuit să răspundă și problemei ratelor mici de colectare. În prezent, ratele de colectare la cele trei componente principale ale asigurărilor sociale sunt: fondul de pensii 77%, fondul de sănătate 99%, fondul de șomaj 80%. Metoda cea mai simplă de a compensa lipsa veniturilor datorată diferenței mai sus-amintite și problemei ratelor scăzute de colectare a fost considerată creșterea ratelor contribuțiilor. Totuși, astfel de modificări au avut efecte negative pentru că aceste creșteri au plasat ratele de impozitare pe partea negativă a curbei Laffer. Mai mult, acest fapt a plasat România într-o poziție dezavantajoasă pentru că din perspectivă regională are cea mai mare rată de impozitare la fondurile de pensii și șomaj.

De la începutul procesului de tranziție la economia de piață guvernele succesive au încercat să reformeze întregul sistem al asigurărilor sociale. Astfel, legislația care reglementează sistemul de pensii a fost adoptată în 1992 (Legea nr. 49/1992), cea pentru fondul de șomaj datează din 1991 (Legea nr. 1/1991), în timp ce legislația pentru fondul de sănătate este din 1992 (Legea nr. 114/1992). Problemele amintite anterior au forțat guvernele să modifice odată cu legea anuală a bugetului și anumite articole din legile menționate mai sus. Mai mult, sistemul de pensii și cel al asigurărilor de sănătate sunt reglementate de acte normative noi: Legea nr. 19/2000 aplicată de la 1 aprilie 2001 și respectiv Legea nr. 145/1997, în vigoare din 1998.

În ciuda acestor eforturi, deficitele actuale ale bugetelor asigurărilor sociale reflectă necesitatea de schimbare astfel încât să se poată echilibra nevoile și resursele pentru ca sistemul asigurărilor sociale să fie eficient. Astfel, reforma sistemului asigurărilor sociale este necesară în România pentru: (1) a face față modificărilor structurale din societate, de pe piața muncii, presiunilor demografice și inflaționiste, și (2) a alinia și coordona politicile din acest domeniu cu cele din UE.

Sistemul public de pensii constituie cea mai mare parte a cheltuielilor sociale și este în același timp o sursă de deficit bugetar. Cheltuielile sociale au atins 16,8% din PIB în 2000, și aproape jumătate din această sumă revine cheltuielilor cu pensiile. În decursul perioadei 1995-2001 deficitul bugetar a fost în medie de 4,3% din PIB, iar deficitul sistemului de pensii a fost în medie de 1,1% din PIB.

Ca și în alte țări din centrul și estul Europei, tranziția la economia de piață în România a supus unor presiuni multiple sistemul de pensii moștenit de la regimul comunist. Pe de o parte, vechiul sistem avea propriile puncte tari prin aceea că oferea muncitorilor un grad de securitate considerabil pentru că acoperirea era universală. Pe de altă parte însă, vechiul sistem avea efecte adverse atât de natură politică cât și de natură economică. Astfel, slăbiciunea de ordin politic constă în viziunea conform căreia statul și întreprinderea erau

împreună răspunzătoare pentru bunăstarea individului, în timp ce slăbiciunile de ordin economic erau o administrație ineficientă și lipsa unei țintiri adecvate a beneficiarilor. Lipsa țintirii adecvate a avut ca rezultat imposibilitatea de a reduce costurile și motivații adverse.

La începutul anilor '90 cheltuielile cu pensiile au fost excesive cel puțin pentru două motive. În primul rând, nivelul beneficiilor era mare, iar pentru anumite categorii de ocupație pensiile erau mult mai mari în comparație cu resursele existente. În al doilea rând, beneficiile se obțineau foarte ușor, în special pentru că anumite categorii de ocupații aveau dreptul la o pensionare în avans.

În momentul începerii reformei, politicile greșite destinate abordării problemelor restructurării pieței muncii au exacerbât dezechilibrele sistemului de pensii din România. La sfârșitul primei decade a tranziției, sistemul de pensii din România avea una dintre cele mai nefavorabile rate de dependență din toată regiunea, ceea ce a făcut ca reforma să fie și mai dificilă.

Sistemul de pensii obligatorii din România acoperă pensiile de vârstă, de boală și de urmaș pentru 6,2 milioane de beneficiari. De asemenea, sistemul oferă și alte beneficii pe termen scurt, între altele beneficii de boală, alocații, însă acestea constituie numai 6% din totalul cheltuielilor. Sistemul de pensii a reprezentat un element major al cheltuielilor ajungând la o medie de 7,2% din PIB în perioada 1995-2001 și la mai mult de 8% în cursul anului 2001 (vezi tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Veniturile și cheltuielile cu pensiile (% din PIB)

	Venituri	Pensii de stat	Pensiile agricultorilor	Beneficii pe termen scurt	Altele	Surplus/deficit
1995	6,1	5,9	0,4	0,4	0,1	-0,8
1996	5,8	5,8	0,5	0,4	0,1	-1,1
1997	5,0	5,2	0,6	0,4	0,1	-1,3
1998	5,5	5,9	0,6	0,5	0,1	-1,6
1999	6,0	6,1	0,5	0,5	0,1	-1,2
2000	6,8	6,4	0,5	0,5	0,1	-0,8
2001	7,2	7,0	0,6	0,5	0,2	-0,9

Sursa: Banca Mondială.

Sistemul actual bazat pe Beneficii Definite (DB), Pay-as-you-go (PAYG), a rezultat din unirea sistemului de pensii de stat și al pensiilor agricultorilor sub noua lege a pensiilor, în vigoare din aprilie 2001. Sistemul Pensiilor de Stat s-a bazat și el pe scheme de tip DB-PAYG și a inclus un regim special pentru anumite ocupații. Sistemul pensiilor de stat era obligatoriu pentru toți muncitorii salariați și opțional pentru angajații pe cont propriu și cei cu convenții civile.

Participarea indivizilor din ultimele două grupuri a fost însă neglijabilă. Schema pensiilor pentru agricultori era în mare parte noncontributorie și de aceea taxe speciale au fost impuse companiilor care produceau și/sau comercializau produse agricole, astfel încât să se poate finanța sistemul.

Sistemul de pensii din România a avut de suportat dificultăți serioase în ultimii ani și în consecință a înregistrat în mod continuu deficite în medie de 1,1% din PIB, în perioada 1995-2001. Totuși, trebuie subliniat că problemele sistemului de pensii erau prezente încă de la începutul anilor '90, pentru că sistemul PAYG era deja dezechilibrat. Din punct de vedere financiar, acest mecanism a fost compromis de extinderea beneficiilor (pensiilor) la angajați care nu contribuiau în sistem – în special agricultorii și angajații din întreprinderile agricole – în timp ce contribuția era menținută la un nivel mult prea scăzut pentru a acoperi rata de înlocuire. Acest dezechilibru inițial a fost influențat negativ în continuare de politici contraproductive, cum ar fi aceea de a oferi o pensionare în avans ca o alternativă la șomaj, ceea ce a dus la o creștere semnificativă a numărului pensionarilor.

Mai alarmant este faptul că aceste deficite ale fondului public de pensii se înregistrau în timp ce cheltuielile cu pensiile în România erau mai scăzute decât în alte țări în tranziție. Așa cum arată tabelul nr. 6, România a cheltuit cu sistemul public de pensii 7,1% din PIB în 2000, în timp ce Ungaria a cheltuit 8,7%, Slovacia 7,7% și Republica Cehă 9,5%. Aceasta comparație arată în mod evident că România are nevoie să mărească cheltuielile în acest domeniu pe termen mediu și lung.

Tabelul nr. 6

Cheltuieli cu pensiile (% din PIB)

	1995	2000
România	6,5	7,1
Ungaria	9,1	8,7
Republica Cehă	7,5	9,5
Polonia	14,4	12,7
Slovacia	7,7	7,7
Letonia	10,4	10,3

Sursa: Banca Mondială.

Una din explicațiile acestei evoluții este creșterea substanțială a numărului de beneficiari la începutul anilor '90. România a moștenit de la sistemul comunist un sistem de pensii cu acoperire aproape universală care urmărea să ofere siguranța venitului la bătrânețe. În decursul tranziției, sistemul de pensii a fost folosit ca mecanism de absorbție a forței de muncă redundante. Deși vârsta de pensionare a fost 62 și 57 de ani pentru bărbați și respectiv pentru femei, angajații se puteau pensiona și mai devreme fără nici o

penalizare, ceea ce a pus în mod implicit o taxă pe muncă. Efectul a fost ca vârsta medie de pensionare pentru bărbați a devenit 56 de ani și respectiv 51 pentru femei.

Numărul celor pensionați pe motiv de boală a crescut și el datorită unor legi permise, iar angajații au cerut beneficii pentru boală ca o metodă de a evita șomajul în creștere. Cea mai mare creștere a numărului de beneficiari s-a înregistrat la începutul tranziției, dar creșterea a păstrat un ritm alert (aproape de 4%) în cea de-a doua parte a anilor '90, depășind rata de creștere a populației în vârstă.

Numărul total de beneficiari ai sistemului pensii de stat și de agricultor a crescut de la 3,4 milioane în 1990 la 6,2 milioane în 2001, ceea ce înseamnă o creștere cumulativă de mai mult de 70%.

În ciuda faptului că noua lege a pensiilor a înăspriț reglementările cu privire la pensionare, prin penalizarea numărului de puncte, și a crescut vârsta de pensionare, creșterea alertă a numărului de pensionari a continuat și în 2001.

În același timp, numărul contribuabililor a scăzut de la 8,2 milioane în 1989 la 6,2 milioane în 1995. Acest trend descrescător s-a menținut și în a doua parte a anilor '90, când numărul contribuabililor a scăzut până la 4.5 milioane. Contractia ratei de participare a forței de muncă, creșterea numărului de șomeri, mărirea sectorului informal al economiei ca și creșterea numărului de angajați pe cont propriu au contribuit la scăderea dramatică a bazei de contribuție la sistemul de pensii.

Această deteriorare a ratei de dependență a sistemului a avut consecințe negative asupra stabilității sistemului de pensii. Una din soluțiile implementate pentru a menține sub control deficitul sistemului de pensii a fost creșterea ratei taxei contribuțiilor la asigurările sociale (fondul de pensii) de la 28% în 1992 la 30% în 1998 și la 35% în 1999. În prezent, România are una dintre cele mai înalte rate de impozitare la asigurările sociale. Aceasta a dus la creșterea semnificativă a costurilor cu forța de muncă și a avut efecte negative asupra numărului de angajați din sectorul formal, ducând la scăderea bazei de impozitare. Aceste probleme au fost amplificate de lipsa de siguranță legată de nivelul viitor al beneficiilor și de marea discreție în managementul sistemului, ceea ce a dus la scăderea credibilității în fața contribuabililor.

Creșterea numărului de pensionari, corelată cu scăderea numărului de contribuabili a avut ca rezultat scăderea valorii reale a pensiilor. Rata reală de înlocuire s-a diminuat de la 51% în 1990 la 47% în 2001. Într-adevăr, valoarea reală a pensiilor și salariilor a scăzut dramatic la începutul anilor '90 și, în medie, în tot deceniul, nu s-a înregistrat nici o îmbunătățire. La început, pensiile au scăzut mai rapid decât salariile pentru a ușura povara numărului crescător de pensionari, ceea ce a dus la scăderea ratei nete de înlocuire (pensii supra salarii). Pe parcursul decadei, rata netă (brută) de înlocuire a continuat să

fluctueze semnificativ, atingând 47(36)% în 2001. Rata de înlocuire prezentă nu este adecvată pentru o schemă obligatorie de asigurări și, deși este comparabilă economiilor din OCDE, este scăzută în comparație cu rata de contribuție înaltă din sistemul actual.

Continua fluctuație a pensiilor din perioada 1995-2001 este dovada indexărilor ad-hoc a beneficiilor, frecvente în urma inflației și urmată de planuri de recalculare a beneficiilor (recorelare). Din 1996 au fost concepute cinci planuri de recorelare pentru sistemul de pensii de stat și două pentru sistemul de pensii pentru agricultori. Regulile de indexare și recorelare nu au fost uniforme pentru toate grupurile de beneficiari de pensii pentru limita de vârstă, boală, urmaș și nici în fiecare grup în parte.

Anumite progrese au fost făcute prin aplicarea noii legi a pensiilor din 2001. Cele mai importante modificări introduse de noua legislație sunt:

- Extinderea bazei de contribuție la întreaga forță de muncă, incluzând agricultorii, angajații pe cont propriu și șomerii. Această prevedere va contribui la rezolvarea diferenței dintre numărul de contribuabili și de beneficiari.
- O creștere de 3 ani a vârstei de pensionare de la 57 (62) pentru femei (bărbați) până în 2014 și o creștere concomitentă a numărului minim de ani de contribuție. Această nouă regulă va rezolva problema numărului crescător de beneficiari și utilizarea sistemului de pensii ca alternativă pentru forța de muncă redundantă. Mai mult, reducerea accesului la pensii, va aduce economii oferind în același timp protecție împotriva sărăciei pentru cei în vârstă și pentru cei cu handicap.
- O nouă formulă de calcul a beneficiului (bazată pe un sistem de puncte) care ia în considerare întreaga perioadă de contribuție și penalizează pensionarea în avans pe baze mult mai corecte.
- O raționalizare a numărului de ocupații periculoase care beneficiază de pensionare în avans și o creștere concomitentă a vârstei de pensionare și a perioadei minime obligatorii de contribuție.
- O divizare a contribuției la sistemul de pensii între angajator și angajat. Aceasta va transmite un mesaj politic și economic important. Semnalul politic are în vedere responsabilizarea și este foarte important în tranziție statul este responsabil pentru stabilirea cadrului general al protecției sociale, dar individul, prin salariu și contribuții, este în mod substanțial responsabil pentru el însuși. Din punctul de vedere al contribuției unui angajat, orice creștere a beneficiilor conduce instantaneu la creșterea contribuțiilor prelevate din salariile individuale. Mesajul economic

care rezultă de aici este că angajatul este cel care plătește, cel puțin parțial, pentru asigurările sociale.

În concluzie, pentru a rezuma, restructurarea inevitabilă a pieței forței de muncă în decursul tranziției la economia de piață a generat o serie de presiuni asupra sistemului de pensii, pe măsură ce participarea forței de muncă s-a diminuat și șomajul a crescut. Măsurile de politică economică orientate pe termen scurt – pensionarea în avans, criteriile laxe de stabilire a pensiei de boală, creșterea ratei de impozitare ca și modificările ad-hoc ale beneficiilor – nu au făcut decât să exacerbeze problemele sistemului.

Noua lege a pensiilor oferă cadrul instituțional necesar pentru scăderea costurilor și pentru înlăturarea motivațiilor adverse. Totuși, rămân încă problemele legate exclusiv de rata de impozitare în sine, care ar putea face ca sistemul să redevină ineficient. De aceea, este necesară o analiză comprehensivă pentru a evalua toate posibilitățile de a reduce presiunea indusă asupra sistemului de pensii de rata de impozitare.

5.2. Prognoze și scenarii asociate

Scenariul de bază, care pleacă de la prezumția nici unei modificări în fiscalitatea asociată sistemului de asigurări sociale, este rulat cu ajutorul modelului descris, pentru a produce valori de referință pentru variabilele de interes din economie, pentru perioada 2001-2005 (perioada de prognoză).

Au fost implementate patru scenarii diferite, și anume:

SC_01: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 5%, împărțită în mod egal între angajați și angajator.

SC_02: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 3%, împărțită în mod egal între angajați și angajator.

SC_03: în 2003, se va pune în aplicare o reducere de 5% a ratei globale de impozitare privind contribuția la asigurările sociale, împărțită între angajați și angajatori după cum urmează: 2,67% din partea angajatului și 2,33% din partea angajatorului. Aceasta va fi urmată, în 2005, de o a doua reducere de 7%, împărțită în mod egal între angajați și angajator.

SC_04: acest scenariu implementează programul după cum se propune în Acordul pentru Pactul Social semnat în iulie 2002 (Guvern – sindicate), și anume, o împărțire a reducerii propuse, între angajatori și angajați, constând în 4,67% din partea angajatului și numai 0,33% din partea angajatorului.

Potrivit procedurii standard, efectul măsurii implementate se estimează comparativ cu scenariul de bază (% de creștere suplimentară în diverse scenarii, peste creșterea din scenariul de bază, dacă nu se specifică altfel).

DATE REFERITOARE LA PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

Numărul de salariați				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,87%	1,87%	1,87%	0,30%
2004	2,15%	2,15%	2,15%	0,41%
2005	4,46%	3,57%	5,31%	0,45%
Gradul de ocupare				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,98%	0,98%	0,98%	0,16%
2004	1,13%	1,13%	1,13%	0,21%
2005	2,36%	1,90%	2,82%	0,24%
Salariul mediu real brut				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,80%	1,80%	1,80%	1,67%
2004	2,18%	2,18%	2,18%	2,01%
2005	5,70%	5,09%	6,31%	2,57%
Salariul mediu nominal				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	12,55%	12,55%	12,55%	28,53%
2004	14,01%	14,01%	14,01%	32,52%
2005	27,92%	23,16%	32,47%	37,84%
Numărul de șomeri conform ILO				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	-4,06%	-4,06%	-4,06%	-0,65%
2004	-4,83%	-4,83%	-4,83%	-0,88%
2005	-8,97%	-6,86%	-11,01%	-0,70%

Din punct de vedere al pieței forței de muncă, efectul reducerii contribuției pentru asigurările sociale este pozitiv, în toate cazurile analizate. Acesta constă într-o creștere a numărului de salariați, a gradului de ocupare a forței de muncă, a salariilor, atât brute cât și nete, precum și într-o reducere a numărului de șomeri. În mod categoric, cel de al patrulea scenariu depășește în performanțe scenariul fundamental (menținerea ratei de impozitare), dar atunci când este comparat cu celelalte trei, devine evident că se situează detașat pe locul patru din punct de vedere al performanțelor economice: numărul de șomeri, care reprezintă o problemă deosebit de sensibilă, scade în primele trei scenarii, cu 3% în 2003 și 4% în 2004, în plus față de cel de al patrulea. Principala explicație este legată de distribuția reducerii de impozit

între angajați și angajatori. Reducerea ratei de impozitare pentru angajatori conduce (a scăderea costurilor medii cu forța de muncă și, de aceea, la creșterea cererii, de unde un grad mai ridicat de ocupare a forței de muncă și un nivel redus al numărului de șomeri. Pe termen lung, efectul reducerii costurilor cu forța de muncă se va reflecta și în salariile brute, de aceea muncitorii vor beneficia de o creștere a gradului de utilizare a forței de muncă precum și de salarii mai mari.

Pentru angajați, reducerea ratei de impozitare duce la menținerea constantă a salariului brut dar o creștere a salariului net, de unde o creștere a presiunii inflaționiste. Piața forței de muncă nu se confruntă cu o lipsă de ofertă, care s-ar atenua prin câștiguri mai mari, problema fiind, mai degrabă, cererea de forță de muncă redusă, care ar putea fi redresată prin diminuarea costurilor cu forța de muncă. De aceea, orice măsură menită să ducă la reducerea costurilor cu forța de muncă depășește performanțele măsurilor menite să provoace creșterea câștigurilor salariale.

Cel de al patrulea scenariu fiind eliminat, ca fiind cel mai puțin performant din punct de vedere al pieței forței de muncă, ne îndreptăm atenția asupra celor trei scenarii rămase. De vreme ce acestea diferă numai din punct de vedere al dimensiunii celei de-a doua reduceri, planificată pentru 2005, ele produc rezultate similare în primii doi ani. Cea mai bună performanță economică este obținută în cazul celui de al treilea scenariu, care propune cea mai mare scădere (7%) a nivelului ratei de impozitare din etapa a doua, cauza fiind tocmai faptul că propune cea mai mare reducere a ratei de impozitare.

INDICATORII MACROECONOMICI

Cererea agregată reală				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,01%	1,01%	1,01%	0,46%
2004	2,39%	2,39%	2,39%	1,19%
2005	3,41%	2,94%	3,90%	1,46%
Cererea internă agregată reală				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,09%	1,09%	1,09%	0,51%
2004	2,64%	2,64%	2,64%	1,33%
2005	3,82%	3,30%	4,35%	1,66%
Investițiile				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,81%	0,81%	0,81%	0,23%
2004	2,23%	2,23%	2,23%	0,75%
2005	3,16%	2,88%	3,45%	1,02%
PIB real				

	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,74%	0,74%	0,74%	0,36%
2004	1,53%	1,53%	1,53%	0,80%
2005	1,66%	1,41%	1,93%	0,77%
Indicele prețurilor de consum				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,07%	1,07%	1,07%	1,83%
2004	1,16%	1,16%	1,16%	2,14%
2005	3,05%	2,40%	3,70%	2,73%
Balanța comercială (% din PIB, date rezultate direct din scenariu)				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	-0,41%	-0,41%	-0,41%	-0,18%
2004	-1,69%	-1,69%	-1,69%	-0,79%
2005	-4,35%	-4,04%	-4,66%	-1,89%
Profituri (Excedentul Brut de Operare)				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,95%	1,95%	1,95%	0,55%
2004	2,71%	2,71%	2,71%	1,03%
2005	3,89%	3,21%	4,57%	1,03%
Consumul privat				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,44%	1,44%	1,44%	0,67%
2004	3,20%	3,20%	3,20%	1,67%
2005	4,66%	3,95%	5,39%	2,03%

Efectele pozitive asupra stării economice globale sunt certe: produsul intern brut și cererea agregată, precum și profiturile și investițiile, prezintă rate mai înalte de creștere. În toate cazurile, efectul principal al măsurii se repercutează asupra consumului privat. Creșterea suplimentară în domeniul consumului privat este acoperită de un surplus de ofertă internă, dar și de creșterea importurilor, ducând la o deteriorare a balanței comerciale. Această deteriorare este proporțională cu efectul produs asupra creșterii produsului intern brut, ceea ce confirmă dependența de importuri a dezvoltării României. Efectul asupra inflației provine din și urmărește creșterea venitului disponibil, generând o spirală inflaționistă de tip salariat-prețuri.

VARIABLELE DE BUGET

Total

Veniturile bugetare (valori nominale)				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,12%	1,12%	1,12%	0,71%
2004	1,41%	1,41%	1,41%	0,94%
2005	3,12%	2,86%	3,38%	1,11%

Veniturile bugetare mai mari pot fi explicate prin faptul că măsura va genera creșterea bazei de impozitare (atât prin număr de angajați, cât și prin profituri), precum și venituri sporite din taxa pe valoare adăugată (din creșterea consumului) și din taxe vamale (creșterea importurilor).

Taxe vamale				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,67%	1,67%	1,67%	0,73%
2004	5,27%	5,27%	5,27%	3,38%
2005	10,88%	10,10%	11,69%	7,64%
TVA și accize				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,74%	0,74%	0,74%	0,36%
2004	1,51%	1,51%	1,51%	0,79%
2005	1,61%	1,36%	1,87%	0,75%
Venituri din impozitul pe profit				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,85%	1,85%	1,85%	0,52%
2004	2,58%	2,58%	2,58%	0,98%
2005	3,70%	3,05%	4,34%	0,98%
Venituri din impozitul pe venit personal				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	1,73%	1,73%	1,73%	1,61%
2004	2,10%	2,10%	2,10%	1,93%
2005	5,48%	4,89%	6,06%	2,47%
Venituri din impozitele pentru asigurări sociale				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	2,32%	2,32%	2,32%	1,47%
2004	3,06%	3,06%	3,06%	1,93%
2005	7,32%	6,84%	7,80%	2,25%
Cheltuielile bugetare - Total				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,10%	0,10%	0,10%	0,33%
2004	0,10%	0,10%	0,10%	0,45%
2005	0,30%	0,15%	0,45%	0,65%

Această măsură va genera o creștere suplimentară la nivelul cheltuielilor bugetare pentru securitate socială în cadrul celui de-al patrulea scenariu, ca urmare a faptului că reducerea șomajului va fi mai atenuată în acest caz. Nivelul cheltuielilor va crește indubitabil, datorită creșterii cheltuielilor pentru fondul de pensii:

Cheltuieli sociale				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,33%	0,33%	0,33%	1,12%
2004	0,28%	0,28%	0,28%	1,30%
2005	0,82%	0,40%	1,25%	1,67%
Cheltuieli cu fondul de pensii				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	0,67%	0,67%	0,67%	1,14%
2004	0,72%	0,72%	0,72%	1,33%
2005	1,89%	1,49%	2,30%	1,69%
Cheltuieli cu fondul de șomaj				
	SC 01	SC 02	SC 03	SC SP
2003	-1,29%	-1,29%	-1,29%	1,09%
2004	-1,75%	-1,75%	-1,75%	1,22%
2005	-3,72%	-4,25%	-3,18%	1,64%

Pentru 2003 și 2004, creșterea veniturilor bugetare, de 1,12%, respectiv 1,41% în raport cu scenariul fundamental, trebuie subliniată sub două aspecte.

În primul rând, având în vedere faptul că modelul pe care l-am construit în acest document presupune că toate impozitele au aceleași rate anterioare de colectare, rezultă că măsura în sine ar putea aduce o îmbunătățire, mai ales în bugetul de pensii. Mai mult, deoarece s-a stabilit că se va urmări realizarea unei astfel de scăderi a ratei contribuției sociale numai dacă este însoțită de o reformă a administrației fiscale, rezultă că, în ceea ce privește veniturile bugetare, creșterea s-ar putea să fie chiar mai mare.

În al doilea rând, din punct de vedere al politicii economice, autoritățile ar putea utiliza veniturile suplimentare pentru a consolida factorii care au contribuit la acest efect pozitiv (fie printr-o reducere ulterioară, în 2005, a ratei contribuției sociale, fie prin intensificarea reformei în domeniul administrației fiscale). Pe de altă parte, autoritățile ar putea utiliza aceste venituri suplimentare, pur și simplu, pentru creșterea cheltuielilor sociale, cum ar fi cele din domeniul educației sau al sănătății, cu scopul de a atenua decalajul față de Uniunea Europeană.

În ceea ce privește contribuția diverselor impozite la veniturile bugetare, modelul arată, conform așteptărilor, că veniturile din contribuția socială și cele

din impozitul pe profit vor înregistra cea mai mare creștere în cadrul impozitelor directe. Din punctul de vedere al teoriei selecției publice, specifică economiei politice, este de asemenea important să menționăm că efectele sunt cu atât mai benefice cu cât distribuția reducerii care se aplică ratei contribuției pentru asigurările sociale este mai echilibrată – cazul primelor trei scenarii, deoarece, comparativ cu cel de al patrulea scenariu, rezultatele sunt mai bune pentru ambele tipuri de venituri. În ceea ce privește impozitele indirecte, datorită unui consum sporit, vor crește atât veniturile din TVA cât și cele din taxe vamale.

Referitor la structura cheltuielilor bugetare, cel mai important aspect revelat de model arată că, cheltuielile sociale vor crește într-un ritm mai alert decât totalul cheltuielilor. Aceasta se datorează în principal faptului că, în perioada următoare, cheltuielile cu pensiile vor crește din cauza evoluției demografice.

Un alt element, care trebuie menționat, este alegerea modului de distribuire, între angajați și angajatori, a reducerii aplicate contribuției sociale, conform diferențierii între primele trei scenarii și cel de al patrulea. În privința veniturilor bugetare, este evident că există un avantaj real în alegerea unei distribuții mai echilibrate (2,67/2,33, ca în primele trei scenarii), preferabilă ipotezelor celui de al patrulea scenariu, deoarece prima ipoteză conduce la o creștere mai mare a veniturilor (1,12% în raport cu numai 0,71%). Avantajul se menține și în ceea ce privește veniturile din contribuția socială, deoarece o distribuție mai echilibrată va contribui la mărirea bazei de impozitare și la despovărea angajatorilor.

Cel mai interesant este faptul că, în ansamblu, cheltuielile bugetare ar putea fi semnificativ mai mari în cel de al patrulea scenariu comparativ cu primele trei. Cauza ar putea fi diferența de cheltuieli sociale care ar însoți distribuția din cel de al patrulea scenariu. Într-adevăr, creșterea cheltuielilor sociale pentru 2003 este de 0,10%, în primele trei scenarii, în timp ce în cel de al patrulea este de 0,33%, decalajul mărindu-se în 2004. De vreme ce distribuția din cel de al patrulea scenariu favorizează angajații, nu poate să sprijine întreprinzătorii în vederea creșterii profitului. De aceea, întreprinzătorii vor avea mai puțin capital de investit și astfel, este puțin probabil ca gradul de ocupare a forței de muncă să poată fi crescut. În consecință, nu există nici un fundament pentru creșterea consumului populației dincolo de efectele directe ale creșterii veniturilor reale.

Efectul comparativ al distribuțiilor se reflectă și în evoluția produsului intern brut. Astfel, creșterea produsul intern brut în primele trei scenarii este mai mare cu 0,38 puncte procentuale față de cea din scenariul patru. După cum s-a menționat deja, impozitul privind contribuția socială va favoriza cu predilecție consumul privat și de aceea, creșterea produsului intern brut își are originea în creșterea cererii agregate totale reale. Cu toate acestea, și după cum

s-a menționat mai sus, cu cât distribuția reducerii de impozit este mai echilibrată, cu atât este mai probabil ca această creștere să se reflecte în creșterea consumului, deoarece conduce mai rapid la creșterea gradului de ocupare a forței de muncă și, prin asta, la o suplimentare a cererii.

În concordanță cu această teorie, modelul certifică faptul că se vor obține rezultate mai bune de la o distribuție mai echilibrată, deoarece contribuția investiției la creșterea produsului intern brut este, categoric, mai mare în primele trei scenarii decât în cel de al patrulea. Într-adevăr, creșterea investiției în 2003 este 0,81% în primele trei scenarii, comparativ cu numai 0,23% în cel de al patrulea.

Pericolul care stă în spatele acestei creșteri a consumului privat este deteriorarea balanței de plăți, de vreme ce consumul suplimentar va fi acoperit parțial prin importuri. În mod evident, aceasta este singura variabilă care va avea mai multe rezultate negative în primele trei scenarii decât în cel de al patrulea. Totuși, chiar dacă modelul arată o oarecare deteriorare a balanței de plăți, aceasta nu anulează evoluția pozitivă a produsului intern brut. Într-adevăr, o astfel de frână în calea dezvoltării este semnificativ diminuată, în cazul primelor trei scenarii, de perspectiva unei mai mari creșteri a investiției, aceasta fiind baza unei creșteri economice solide.

În general, modelul arată că pentru buget, urmarea acestei măsuri va însemna o îmbunătățire a deficitului bugetar. Într-adevăr, de vreme ce veniturile bugetare vor crește într-un ritm mai accentuat decât cheltuielile, rezultă că deficitul se va diminua.

6. Aplicații în microeconomie: un model cantitativ al cererii și prețurilor în industria cimentului

În acest capitol este prezentat un model bazat pe un sistem de ecuații matematico-economice, care încearcă să surprindă comportamentul producătorilor și consumatorilor de ciment pe piața românească. Cele mai importante blocuri de ecuații ale modelului sunt cele care explică cererea de ciment și formarea prețurilor. Ecuația ofertei și un bloc de sine stătător al forței de muncă vin să completeze acest model, pe baza unei abordări de echilibru general al pieței.

Un model matematico-economic complet al activității din industria cimentului pentru piața românească ar trebui să cuprindă trei elemente esențiale:

- *Un bloc de ecuații care să stabilească echilibrul cerere-ofertă în termeni reali. În principiu, acest bloc va consta dintr-o ecuație a ofertei, o ecuație a cererii și o identitate de echilibru între cererea și oferta de ciment.*
- *O ecuație sau un bloc de ecuații ale prețurilor, în care prețul cimentului pe piața românească să fie raportat la factorii de influență care duc la variații ale acestuia.*
- *Un bloc de ecuații care definesc evoluția factorilor de producție. Plecând de la premisa exogenității factorului capital fix (deciziile manageriale privind investițiile noi, precum și ratele de amortizare se presupun a fi date ex-ante), acest bloc se va rezuma la o ecuație care să stabilească nivelul prevăzut al forței de muncă necesare în sectorul dat de activitate.*

6.1. Descrierea teoretică a construcției modelului

Vom prezenta în continuare considerațiile teoretice care stau la baza construcției celor trei blocuri ale modelului, împreună cu calculele efectuate pentru stabilirea parametrilor ecuațiilor implicate în model.

Blocul echilibrului cerere-ofertă

Ipoteza esențială de la care plecăm în abordarea acestui bloc este aceea că există capacități de producție neutilizate în industria românească a cimentului {altfel exprimat, oferta potențială este în exces față de cerere). Acest lucru induce automat fenomenul de echilibrare a ofertei la nivelul cererii, ceea ce înseamnă că producătorii pot asigura un nivel al ofertei care să

acoperire integral cererea adresată industriei de ciment pe piața internă și pe cea externă. Ipoteza este veridică, evoluția producției din anii 1998-2000 confirmând afirmația, existând, la această oră, un grad de acoperire sub 50% a ofertei potențiale prin cerere internă de ciment. Ar fi nevoie de cel puțin un deceniu de creștere a cererii interne de ciment în ritmuri anuale de peste 8-9% care să facă necesară considerarea unei ecuații separate a ofertei, caracterizată de o funcție de producție cu productivitate marginală descrescătoare, sau luarea în calcul a unei ajustări în sensul diminuării randamentului global odată cu intrarea în funcțiune a unor capacități neutilizate momentan, dar mai puțin eficiente (neretehnologizate).

Prima variantă privind oferta presupune construcția unei funcții de producție, exercițiu greu de realizat, cu rezultate nesigure, în condițiile în care există puține date disponibile ca lungime a seriei de timp.

Vom opta pentru a doua variantă, în care considerăm că cererea poate fi acoperită integral de ofertă, eventual cu o corecție de productivitate negativă, care să compenseze deficitul de calitate pe care îl prezintă capacitățile introduse suplimentar în producție față de cele deja funcționale.

6.1.1. Un model econometric al cererii de ciment pe termen mediu

Ecuația cererii va constitui o însumare a cererilor parțiale pe diferite segmente, cum ar fi: cererea agregată de consumuri intermediare ale altor ramuri ale economiei naționale, cererea pentru consum final (în cazul cimentului, este vorba despre cererea populației), cererea pentru export. Fiecare dintre aceste componente are propriile sale determinări (factori de influență), pe care îi vom explicita în continuare:

1. Cererea agregată de consumuri intermediare (produse ale industriei cimentului care reprezintă inputuri pentru alte ramuri) ale altor ramuri este posibil de determinat din analiza tabelelor I-O pe baza cărora s-a efectuat studiul din capitolul 2.1. Nu vom lua în calcul toate ramurile care solicită inputuri din industria de ciment, ci doar pe cele care au o pondere însemnată, agregând restul subramurilor într-un singur indicator. Funcția cererii de consumuri intermediare furnizate de industria cimentieră va fi de forma:

$$ICI = a_1 \times ICI_{cim} + a_2 \times ICI_{elciv} + a_3 \times ICI_{sid} + a_4 \times ICI_{cons} + a_5 \times ICI_{mob} + a_6 \times ICI_{rest}$$

unde:

$a_{i,j}$ = 1,6, reprezintă ponderile medii ale ramurii respective în totalul consumurilor intermediare furnizate de industria cimentului celorlalte ramuri ale economiei naționale.

ICI_{ram} – cererile ramurilor respective, privite ca indici.

Ramurile cu pondere mare luate în considerare sunt:

cim – ciment

elciv – elemente din beton, ciment;

sid – siderurgie;
 cons – construcții;
 imob – servicii imobiliare;
 rest – celelalte ramuri agregate.

ICI – cererea totală de inputuri ale altor ramuri pentru produse ale industriei cimentului, în indice volumic (în prețuri constante).

Ecuția sub forma ei liniară va rămâne corectă și după înlocuirea indicilor de creștere ai consumurilor intermediare prin indicii de creștere ai ramurilor consumatoare, dacă ținem seama de următoarele ipoteze verificate de datele statistice corespunzătoare economiei românești:

- importurile de ciment sunt foarte mici, în jurul cotei de 1% din valoarea adăugată a întregii ramuri, astfel încât pot fi considerate nesemnificative ca potențial substitut al producției interne în cazul variației cererii;
- indicele de creștere al cererii de consumuri intermediare – produse cimentiere este medie ponderată a indicilor de creștere din ramurile consumatoare de ciment, presupunând că menținem structura producției neschimbată. În cazul consumurilor de ciment, structura valorii adăugate a ramurilor consumatoare s-a dovedit mai puțin dinamică în perioada 1994-1998, astfel încât ipoteza de stabilitate – pentru perioada viitoare pe termen mediu – poate fi asumată cu un nivel de încredere relativ ridicat. Oricum, principala deficiență a oricărei abordări de modelare bazată pe tabele input-output este conținutul static, care nu permite prognoza riguroasă a evoluțiilor structurale (în special în perioade de tranziție sau de reforme puternice).

2. Cererea pentru consum final va fi funcție de dinamica venitului disponibil al populației, precum și de elasticitatea de venit a cererii de ciment. O parte a consumului de ciment al populației este alocat construcțiilor de locuințe, astfel încât un posibil indicator al acestei cereri ar putea fi – alternativ – indicele volumului de noi locuințe construite. Pentru modelul utilizat, am ales prima variantă. Ecuția acestei componente a cererii este:

$$ICCF = IVDP^b \text{ sau } ICCF = ICNL^c$$

unde:

ICCF este indicele de variație anuală a cererii de ciment pentru consum final;

IVDP este indicele de variație anuală a venitului disponibil al populației;

ICNL este indicele de creștere a numărului de noi locuințe construite de populație;

b este elasticitatea de venit a cererii de ciment pentru consum final,

c este senzitivitatea relativă a cererii de consum final față de numărul noilor locuințe (care, în mod uzual, ia valoarea 1).

3. Cererea pentru exporturile românești de ciment va fi, în mod normal, o funcție care ține seama de evoluția economică a partenerilor comerciali ai României care au pondere însemnată în cererea externă de ciment, precum și de competitivitatea de preț¹ a cimentului românesc, în perioada tranziției nu a existat o stabilitate a pieței de exporturi de ciment a României pentru a permite modelarea riguroasă a acestora în funcție de partenerii tradiționali (ponderile exporturilor românești către partenerii principali, cum ar fi Egipt, Germania, Spania, în exporturile totale au prezentat variații mari de la an la an), Drept urmare, vom prefera să considerăm cererea de exporturi ca pe o variabilă exogenă (oferită modelului ca pondere prefixată în cererea internă totală de ciment), și nu vom mai face referiri la această componentă a cererii pentru producătorii de ciment din România. În model, vom considera exporturile ca fiind constante în termeni reali în următorii ani, sau ca având o pondere constantă în structura generală a cererii.

$CERCIM = CERCIM(-1) \times (ICI \times v + ICCF \times w + IEX \times y)^z$ IEX = 1 sau pondere EX = y = constant unde:

IEX este indicele anual al cererii de exporturi pentru cimentul românesc, în termeni reali; pondere EX reprezintă ponderea exporturilor în cererea agregată pentru cimentul produs în România, notată cu y. Ca urmare a considerațiilor de mai sus, putem agrega ecuația finală a cererii reale de ciment românesc în cadrul următoarei formule:

$$CERCIM = CERCIM(-t) \times (ICI \times v + ICCF \times w + IEX \times y)^z$$

unde:

CERCIM este cererea reală (în volum, în prețuri constante) de ciment în România, (-1) semnifică valoarea unui indicator în perioada anterioară; v, w, y sunt ponderile pe care le alocăm cererii de consumuri intermediare, cererii finale și exporturilor în cadrul cererii agregate de ciment; z – elasticitatea calculată sau estimată a cererii agregate. Ecuația ofertei este mult mai simplă, datorită presupunerii inițiale privind funcția de producție și ratele de utilizare ale factorilor de producție. Vom presupune o funcție de producție de tip Cobb-Douglas, cu unul dintre factori (capitalul fix) constant și cu un termen simplu al progresului tehnologic în ramură. Formula va fi:

$$OFECIM = CONST \times FM^{alfa} \times I_{progres}$$

unde:

OFECIM este oferta reală de ciment produs în România;

CONST – constanta funcției de producție multiplicată cu indicatorul capitalului fix utilizat (ea poate fi privită ca un parametru căruia i se pot

¹ Acest termen este un raport între prețuri pe piața românească (sau prețul de export dacă acesta diferă de cel intern) și prețul mondial multiplicat cu cursul de schimb al monezii naționale

modifica valorile de la un scenariu la altul, în funcție de considerațiile pe care le facem asupra investițiilor de capital și ratelor de punere în funcțiune a unor capacități momentan neutilizate);

FM este numărul salariaților (forța de muncă) din industria de ciment românească; alfa – elasticitatea factorului forță de muncă în producția de ciment din România;

I_{progres} – termenul care ia în considerație progresul tehnologic evidențiat ca urmare a investițiilor efectuate și a transferurilor de know-how (eventual înglobând și creșterile generate de ridicarea nivelului calitativ al factorului forță de muncă).

Ecuția finală a acestui bloc este identitatea de echilibru între cererea și oferta de ciment pe piața românească, în prețuri constante:

$$\text{CERCIM} = \text{OFECIM}$$

În mod normal, identitatea ar trebui să cuprindă oferta agregată, care include și importurile românești de ciment, dar acestea, având ponderea sub 1% din producția internă, au fost neglijate. Reamintim că identitatea de sus se transformă – în cadrul modelului – în ecuație de stabilire a valorii ofertei, ipoteza de lucru fiind aceea că există destule capacități de producție parțial nefuncționale care să poată răspunde relativ repede la orice nivel al cererii pe piața românească a cimentului.

6.1.2. Un model econometric al prețului cimentului pe termen mediu

În modelele clasice, blocul prețurilor ar trebui să cuprindă cel puțin trei ecuații: cea a prețului mediu intern, cea a prețului mediu de import și cea a prețului mediu de export al cimentului. În România, importurile de ciment dețin încă o pondere nesemnificativă în determinarea ofertei agregate, iar determinarea prețurilor externe (de export) nu este controlată de producătorii români de ciment. Drept urmare, prețurile de import nu apar în model, iar prețurile la export vor fi considerate exogene, stabilite pe piața mondială (România este un „price taker”). Singura ecuație de interes pentru model va rămâne cea care explică formarea prețurilor pe piața internă. Acest preț va avea o parte care să acopere costurile de producție, o parte care va reprezenta eventuala marjă de profit a producătorului și o parte care să răspundă evoluției cererii pentru cimentul românesc existentă pe piața internă și externă. Formula utilizată va fi:

$$P_{\text{cim}} = C_{\text{cim}} + MP = C_{\text{cim}} + k_{\text{cer}} \times r p^{\text{exp}}$$

în care:

P_{cim} reprezintă prețul cimentului;

C_{cim} este suma costurilor asociate producției de ciment la producătorii interni;

MP este marja de profit, alcătuită din două componente:

- o rată a profitului expectată de producător rp^{exp} , care ține seama de costurile istorice ale capitalului;
- o ajustare a prețului final survenită în urma evoluției cererii agregate de pe piața cimentului în România (depinde de dinamica economiei noastre și de perturbațiile de pe piața mondială la nivelul prețurilor și al creșterii globale) – k_{cer} .

În cadrul modelului vom lucra cu indici, ca urmare ecuația prețului intern va deveni:

$$IP_{cim} = mp \times IC_{cim} \times ICERCIM^5$$

unde:

IP_{cim} este indicele prețurilor interne ale cimentului;

IC_{cim} – indicele costurilor producătorilor de ciment;

mp – marginea de profit expectată (ca indice supraunitar);

$ICERCIM$ – indicele cererii agregate reale cu elasticitatea de venit a prețurilor s.

Indicele costurilor, ca principală componentă în procesul de formare a prețului cimentului, va urma structura totală a costurilor de producție, generate prin însumarea costurilor tuturor subcomponentelor: costurile consumurilor intermediare (combustibili, energie electrică, transportul acestora, motoare necesare, utilaje, adaosuri, furnituri etc.), costurile financiare atașate producției (în principal, costul investițiilor efectuate în trecut – amortizarea, plata tranșelor la creditele împrumutate, plata dobânzilor la aceste credite), costurile cu forța de muncă angajată și costurile curente de întreținere și gestiune a producției. În consecință, ecuația indicelui costurilor va deveni:

$$IC_{cim} = r_1 \times (q_1 \times IP_{enel} + q_2 \times IP_{cim} + q_3 \times IP_{petr} + q_4 \times IP_{extr} + q_5 \times IP_{transp} + q_6 \times IP_{alte}) + r_2 \times I_{sal} \times IN_{sal} + r_3 \times I_{cred}$$

În care avem:

q_1 – ponderile ramurilor furnizoare de inputuri materiale industriei cimentului;

IP – indicele prețurilor în aceste ramuri

$enel$ – distribuția și producția de energie electrică;

cim – industria cimentului;

$petr$ – industria de prelucrare a țițeiului,

$extr$ – industria extractivă a materialelor de construcții;

$transp$ – serviciile de transport;

$alte$ – celelalte ramuri furnizoare de inputuri);

I_{sal} – indicele salariului nominal brut în economia României (considerăm că salariile în industria cimentului vor urma evoluția salariului mediu pe economie; o altă variantă ar putea considera o indexare conform variației productivității muncii în ramura ciment);

IN_{sal} – indicele numărului de salariați din industria cimentului;

I_{cred} – indicele de creștere nominală a serviciului creditelor împrumutate de firmele producătoare (pentru re tehnologizări);

r_j – ponderile corespunzătoare costurilor cu inputuri materiale, forță de muncă, respectiv financiare.

Se poate face o discuție în jurul metodologiei care a fost utilizată în determinarea prețului intern și a considerațiilor legate de fiecare subcomponentă a costurilor în parte.

Astfel, marja profitului va avea, în general, anumite limite impuse de două prețuri externe, cele de export, respectiv import. Prețul intern, pe o piață care este concurențială și total privată, formându-se deci după mecanisme de piață liberă, va trebui să se mențină la limita maximă impusă de prețul de import CIF al cimentului în România plus eventualele tarife vamale. O creștere peste prețul de import va conduce la substituția produselor interne cu cele importate, o scădere sub prețul adiționat de export ar însemna reorientarea către piețele externe a producției interne.

Influența evoluției generale a economiei naționale este importantă. În perioade de declin economic, cum a fost intervalul de timp 1997 sem. I, 2000, restrângerea cererii interne ar putea conduce la presiuni negative asupra marjei la producători. Motivul este oferit de necesitatea plasării unor eventuale stocuri de producție imposibil de absorbit la prețuri mai mari de către o piață internă aflată în diminuare. De asemenea, reducerea drastică a cererii prin comparație cu oferta potențială (dată de capacitățile de producție funcționale) determină scoaterea din funcțiune a unor capacități de producție, decizie care afectează (diminuează) și forța de muncă ocupată în respectivele unități productive.

Ultimele evoluții ale sistemului de prețuri în România demonstrează că prețul producătorilor de ciment a evoluat sub dinamica unor prețuri ale inputurilor necesare (combustibil, energie electrică, eventual multiplicat prin efectul de depreciere a cursului de schimb). Motivațiile creșterilor de preț intern se regăsesc suplimentar în costurile financiare din ce în ce mai mari asociate cu procesul de re tehnologizare a producției de ciment, în sensul reducerii pe termen lung a energo-intensivității și a riscurilor de natură ecologică. Cele patru firme concurente pe piața românească a cimentului sunt obligate să investească în capacități de producție noi, caracterizate de tehnologii mai puțin poluante și care permit consumuri mai mici de energie sau de materii prime (prin comparație cu valoarea nou creată) pentru a-și menține poziția pe piață sau a se dezvolta pe termen mediu și lung. Noile investiții s-au făcut în ultimii ani pe baza unor credite obținute de pe piețele internaționale, datorită ineficienței pieței bancare românești (dobânzi foarte mari, credibilitate mică a băncilor autohtone, politică prea prudentă în acordarea creditelor, datorită riscurilor mari și a capacității reduse de a obține profit în economia României).

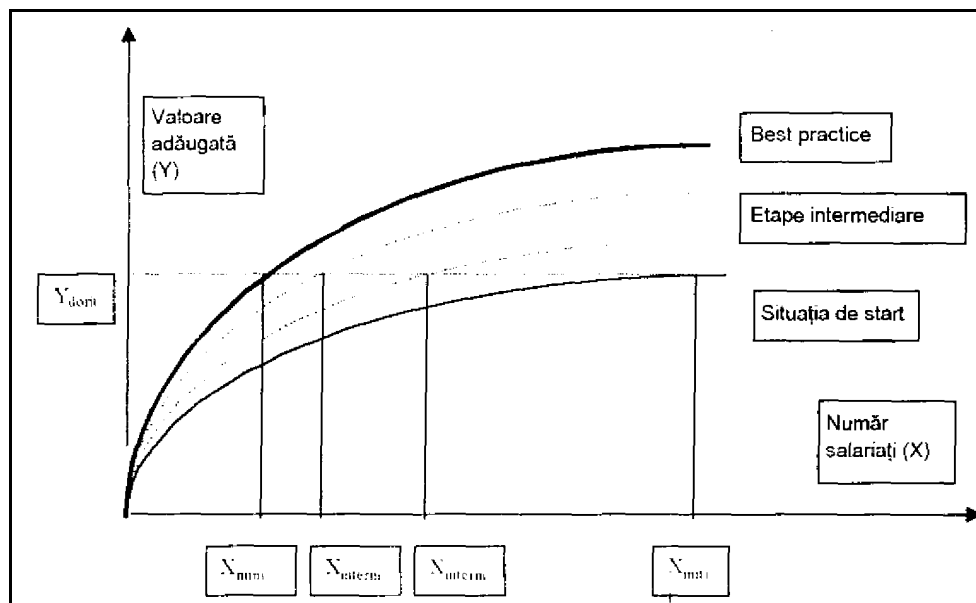
Ca urmare a necesității de rambursare a creditelor și dobânzilor asociate, precum și a efectului de expansiune nominală (în prețuri interne) a acestora prin deprecierea continuă a cursului de schimb al monedei naționale, costurile financiare și-au mărit ponderea în costurile de producție totale.

Blocul factorilor de producție (a forței de muncă)

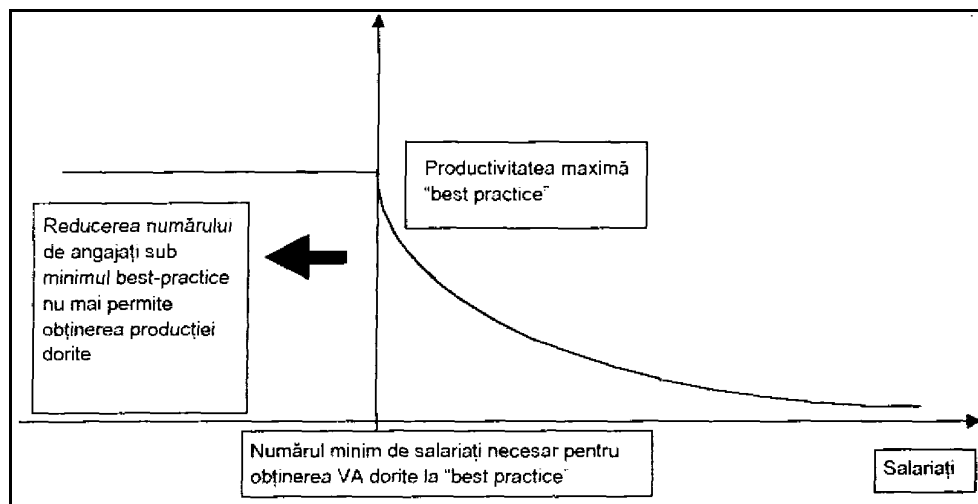
După cum am menționat anterior, blocul factorilor va face referire doar la factorul forță de muncă, eventual corectat cu o ajustare provenită din influența progresului tehnic indus de creșterile calitative ale factorului uman implicat în procesul productiv. Factorul capital fix va fi considerat exogen în cadrul acestui model.

Pornind de la forma tipică a funcției de producție unifactoriale, presupunem că existența supraocupării simultan cu subdezvoltarea tehnologică, ia forma unei curbe situate sub cea impusă de best-practice-ul existent, astfel:

Graficul nr. 17

Aceasta implică o relație între numărul de salariați și productivitatea muncii deforma:

În consecință, deoarece considerăm că ne aflăm în situația de supraocupare, relația dintre creșterea productivității muncii și variația numărului de salariați este log-log, deci de forma:

$$\ln((Y_1/E_1)/(Y_0/E_0)) = -c_1 \times \ln(E_1/E_0) + c_2$$

Coeficientul d este elasticitatea productivității muncii la variația numărului de salariați și poate fi interpretat astfel: dacă reducerea supraocupării ar fi fost singura sursă de creștere a productivității, atunci $d = 1$. Dacă $d < 1$, atunci există și alte cauze ale creșterii productivității decât eliminarea supraocupării.

Considerațiile de mai sus, precum și disponibilitatea datelor necesare privind fiecare unitate productivă importantă din industria cimentului din România, ne-au condus la soluția construirii separate a unui submodel al blocului forței de muncă, care să explicitizeze relația ocupare-productivitate-productie (ofertă), funcționând după mecanismul teoretic descris.

6.2. Estimarea parametrilor modelului. (Datele utilizate, variabilele și ecuațiile modelului matematico-economic)

Modelul descris mai sus necesită următoarele prelucrări de date pentru a putea deveni funcțional, astfel încât să fie utilizabil în analize economice și în prognoze privind evoluția cererii, ofertei și prețurilor cimentului în România, precum și a forței de muncă ocupată în acest sector de activitate:

Estimarea parametrilor sistemului de ecuații (calculul coeficienților variabilelor care intră în ecuațiile descrise teoretic).

Culegerea datelor statistice referitoare la evoluția anterioară a tuturor variabilelor și indicatorilor care constituie corpul de mărimi economice referite în aceste ecuații. Aceste variabile pot fi endogene sau exogene.

Prognozarea sau culegerea informațiilor previzionale existente privind variabilele exogene ale sistemului de ecuații, astfel încât să se poată apoi estima prin rularea modelului variabilele endogene de interes (cerere, ofertă de ciment, cerere de forță de muncă, prețul intern pe piața cimentului).

Rularea sistemului de ecuații se va face cu ajutorul programelor software de modelare existente în Institutul de Economie Mondială (software LBS ajustat intern), care permite atât lucrul cu modele matematico-economice, estimarea econometrică sau prin calibrare a parametrilor, cât și afișarea grafică sau tabelarea rezultatelor scenariilor de simulare sau prognoză considerate.

Condițiile reale oferite de evoluția economiei României în ultimii ani nu permit estimarea econometrică pură a parametrilor unui sistem, datorită variabilității structurale mari, a transformărilor în funcționalitatea mecanismelor economice și a schimbărilor repetate în organizarea sistemului statistic. Ca urmare, lungimea seriilor de timp care sunt disponibile și pot fi utilizate este foarte mică (un număr relativ mic de ani, insuficient pentru a da credibilitate estimărilor pur statistico-econometrice). Am optat, pentru a determina parametrii sistemului de ecuații, pentru exerciții de calibrare dinamică, filtrate de asemenea manieră încât să acorde o pondere mai mare evoluțiilor din anii recentți.

Sursele datelor utilizate au fost: Anuarele statistice ale României, Anuarele statistice de comerț exterior, ultimele tabele input-output disponibile de la Institutul Național de Statistică, date privind exercițiile financiare ale firmelor din industria de ciment (Camera de Comerț și Industrie a României și APAPS), informații obținute de la producătorii de ciment care activează pe piața românească.

În ceea ce privește seriile de timp referitoare la evoluția prognozată a variabilelor exogene ale sistemului de ecuații pentru următorii ani, pentru care s-au estimat și rulat posibile scenarii pentru piața cimentului în România, datele au fost estimate pe baza prognozelor oficiale existente în Programul Economic de Pre-aderare a României la Uniunea Europeană (sept. 2001) și a calculului propriu IEM privind tendințele viitoare în economia României și în subramurile acesteia.

Anumite elemente detaliate din prezentarea teoretică au fost neglijate sau agregate în modelul numeric (cantitativ) utilizat, în funcție de disponibilitatea datelor și de importanța asociată respectivelor aspecte în contextul general al pieței cimentului în România. Analizele și prognozele efectuate cu ajutorul acestui model, precum și concluziile extrase referitoare la evoluția expectată a indicatorilor pieței cimentului în România vor fi prezentate în subcapitolul 3.3. al lucrării.

Modelul matematico-economic al pieței cimentului în România, exprimat prin coeficienți numerici, va fi următorul:

<p>OFECIM = CERCIM CERCIM = CERCIM(-1) x ICERCIM ICERCIM = (0,55 x ICI + 0,22 x ICCF + 0,23 x IEX) x (IPcim/IPalte)^{-0,2} ICI = 0,49 x ICIconst + 0,11 x IClelciv + 0,076 x ICIsid + 0,163 x IClimob + 0,161 x ICI rest ICCF = IVDP IEX = (0,45 x IPiBegipt + 0,15 x IPiBgeat + 0,09 x IPiBung + 0,31 x IPiBmond)^{1,1} x (IPmond x Iexrate / IPcim)^{1,5} FM = (OFECIM / (I_{progres} x CONST))^{1/3} IPcim = mp x ICcim x ICERCIM^{0,5} ICcim = 0,56 x (0,15 x IPenel + 0,1 x IPcim + 0,13 x IPpetr + 0,1 x IPextr + 0,1 x IPtransp + 0,42 x IPalte) + 0,24 x Isal x INsal + 0,2 x Icredit INsal = FM/FM(-1)</p>
--

În cadrul submodelului forței de muncă, am construit ecuațiile pe baza unui panel de date referitoare la toate firmele pentru care existau date. Parametrii acestui submodel au fost determinați cu ajutorul metodelor econometrice specifice analizei de panel de date.

Din ecuația de regresie am determinat coeficientul d ca fiind 0,669 (respectiv 67% din creșterea de productivitate se datorează eliminării supraocupării). Valoarea foarte mare a acestui coeficient indică apropierea de epuizarea rolului eliminării supraocupării ca factor de creștere al productivității. Am obținut un c_2 de 0,0665. Reluând presupunerea din capitolul anterior, conform căreia considerăm ca obiectiv țintă de productivitate atingerea ponderii cheltuielilor salariale în VA de la nivelul UE (37,1%), ecuația cererii de forță de muncă derivată din relația definită mai sus este:

$$\left\{ \begin{array}{ll} E_d = e^{3,02 \times (\ln \frac{Y_t}{Y_0}) - 0,0665} & \text{dacă } \frac{w \times E_d}{r \times Y_d} > 0,371 \\ E_d = Prod \times Y_d & \text{dacă } \frac{w \times E_d}{r \times Y_d} \leq 0,371 \end{array} \right.$$

unde:

E_d este cererea de forță de muncă la momentul t ;

Y – producția totală;

w – cheltuielă salarială pe angajat;

r – ponderea VA în producție;

Prod – productivitatea-țintă care corespunde îndeplinirii criteriului considerat (corespunde productivității maxime din graficul de mai sus)

6.3. Simulări bazate pe analiza cantitativă ale activității în industria cimentului din România

Pe baza modelului descris în subcapitolul anterior, sunt concepute 6 scenarii de funcționare a pieței cimentului în România, pe perioada 2001-2007 (vezi anexe). Aceste scenarii încearcă să determine impactul unor posibile modificări la nivelul politicilor salariale, de ocupare a forței de muncă, sau la nivelul prețurilor inputurilor materiale, cu precădere al prețurilor petrolului. Concluziile ce rezultă din rularea diferitelor scenarii încearcă să sprijine analiza efectuată pe parcursul întregului studiu.

În acest ultim subcapitol vom testa câteva scenarii cu ajutorul modelului descris anterior. Scopul este de a prognoza, pe baza mai multor ipoteze posibile, evoluția viitoare pe termen mediu a cererii și ofertei de ciment în România, a costurilor și prețurilor din această industrie, prin comparație cu celelalte prețuri din economie (rata dobânzii, salarii, prețuri de consum, alte prețuri industriale), precum și evoluțiile pe piața forței de muncă. Avantajul utilizării unui model de acest tip, care înglobează toate aspectele majore ale pieței cimentului din România, este oferit de posibilitatea de a studia piața în viziune sistemică, cu toate acțiunile directe și feed-back-urile care constituie interacțiuni între blocurile (componentele) sistemului. Astfel, modelul nu face doar proiecții pe baza tendințelor istorice evidențiate, ci, pornind de la teoria economică ce stă la baza pieței concurențiale sau a unei piețe cu competiție imperfectă, poate testa impactul variațiilor diferitelor mărimi care influențează funcționarea unei piețe asupra celorlalte mărimi (cum ar fi: impactul creșterii prețurilor asupra cererii, impactul variației cererii asupra deciziei producătorilor în sfera factorilor de producție, impactul modificării costurilor asupra prețurilor și ofertei).

Analiza și prognoza făcută pe baza modelului și a scenariilor considerate vin să confirme concluziile și rezultatele prezentate în această lucrare, anume:

Prețurile din industria cimentului au urmărit pe cât a fost posibil costurile asociate. Mai mult, în perioade de recesiune, ele au crescut cu mai puțin decât costurile asociate, ceea ce, evident, a redus marginea de profit a firmelor. În plus, scăderea pronunțată a cererii interne le-a obligat să adopte soluția scoaterii din funcțiune a unor capacități de producție și a reducerii corespunzătoare a forței de muncă.

Reducerea numărului de salariați a fost un rezultat al necesității de a diminua fenomenul de supraocupare și de a reface eficiența unui sector care

are nevoie de investiții de re tehnologizare și ecologizare foarte ridicate ca valoare.

6.3.1. Previziuni ale evoluției costurilor în industria cimentului din România

Înainte de a prezenta rezultatele testelor făcute pe baza modelului și a analiza aceste rezultate, din punctul de vedere al viitoarei evoluții a cererii, prețurilor sau forței de muncă ocupate din industria românească a cimentului, vom face referire la modul în care au fost realizate previziunile exogene modelului referitoare la evoluția costurilor asociate industriei cimentului pe termen mediu (perioada considerată de noi este până în anul 2007 (a fost ales acest an, deoarece reprezintă anul în care Strategia de Dezvoltare Economică a României prevede integrarea în Uniunea Europeană sau posibilitatea realizării acestui act, precum și datorită faptului că Uniunea Europeană va revedea planul de extindere și finanțare a procesului în anul 2006).

Previziunile privind costurile din industria cimentului sunt estimate pornind de la ecuația prezentată în subcapitolul 3.2., în partea destinată blocului prețurilor:

$$I_{C_{cim}} = r_1 \times (q_1 \times IP_{enel} + q_2 \times IP_{cim} + q_3 \times IP_{petr} + q_4 \times IP_{extr} + q_5 \times IP_{transp} + q_6 \times IP_{ate}) + r_2 \times I_{sal} \times IN_{sal} + r_3 \times I_{cred}$$

Pentru a integra această ecuație în model, am avut nevoie de prognoze sau estimări privind evoluția viitoare a tuturor subcomponentelor de costuri care au impact asupra industriei cimentului și apar în ecuația de mai sus drept variabile exogene (sau endogenizate, în cazul numărului salariaților sau a prețului cimentului). Există două tipuri principale de costuri care au impact asupra costului total: inputurile materiale și cheltuielile cu forța de muncă, la care se adaugă impactul cheltuielilor financiare necesare acoperirii creditelor asumate pentru realizarea investițiilor/re tehnologizărilor.

Pentru previzionarea costurilor materiale, am ținut seama de tendințele anterior evidențiate, precum și de deciziile de politică a prețurilor anunțate de Guvernul României în domeniul energetic, pentru a estima valorile indicilor de prețuri ale unor produse care formează majoritatea inputurilor materiale pentru industria cimentului, anume: prețurile energiei electrice, prețurile produselor petroliere, prețurile din industria extractivă a materialelor de construcții, prețurile serviciilor de transport și indicele mediu al prețurilor producției industriale. Pentru scenariul de bază, care se realizează întotdeauna pornind de la extrapolarea tendințelor evidențiate din seriile de timp (dacă nu există un model special pentru determinarea valorilor prognozate pentru mărimile de interes), previziunile privind indicele anual al costurilor sunt prezentate în tabelul nr. 7.

Tabelul nr. 7

Anul	IP energie electrică	IP produse petroliere	IP industrie extractivă	IP transporturi	IP industrie mediu
1999	1,43	1,479	1,398	1,625	1,404
2000	1,44	1,91	1,508	1,334	1,52
2001	1,45	1,37	1,25	1,45	1,3
2002	1,33	1,24	1,2	1,35	1,22
2003	1,2	1,16	1,14	1,25	1,15
2004	1,12	1,14	1,11	1,2	1,1
2005	1,09	1,12	1,1	1,15	1,09
2006	1,08	1,12	1,09	1,12	1,08
2007	1,07	1,12	1,08	1,1	1,075

Notă: pentru anii 1999, 2000, datele sunt cele anunțate sau estimate oficial de INS (2001). Valorile din tabel reprezintă indicele anual al costurilor (raportul dintre valoarea nominală a aceluiași input-cost într-un an față de anul anterior).

În cazul previzionării costurilor de tip cheltuieli cu forța de muncă, ne interesează două variabile de impact: numărul salariaților (care este variabilă endogenă a modelului – deci nu trebuie oferit ca intrare în baza de date -, sau poate fi calculat din modelul separat al forței de muncă, prezentat în subcapitolul 3.2.) și indicele costului nominal al forței de muncă. În cazul indicelui salarial, sunt importante estimările privind puterea de negociere a sindicatelor sau angajaților din industria cimentului, previziunile (endogene în model) privind productivitatea muncii în sector și deciziile guvernamentale de modificare a fiscalității în sfera costului forței de muncă (contribuții sociale, impozitarea veniturilor etc.). Pentru scenariile testate în acest model, s-a utilizat o previziune a costului forței de muncă estimată pe baza prognozei oficiale privind evoluția viitoare a salariului nominal brut în economia României (prognoza din Programul Economic de Pre-aderare), deci s-a considerat că evoluția globală medie a salariului în economie se va reflecta asupra salariilor din industria cimentului, fără a lua în calcul diferențele de productivitate sectoriale. Pot fi testate scenarii care să prevadă o evoluție diferită a salariilor în industria cimentului, care să fie indexată după evoluția productivității reale și a indicelui prețurilor de consum (drept exemplu). În cazul scenariului de bază descris în acest capitol, se presupune că structura cheltuielilor cu forța de muncă va rămâne aceeași (deci, costul total al forței de muncă va fi în același raport față de salariul brut), deci indicele utilizat este cel al salariului brut nominal mediu pe economie, care va scădea de la valoarea de 1,48 în anul 2001 (creștere a salariului nominal brut mediu cu 48% față de anul trecut), la valoarea de 1,1 în 2007.

Ultima componentă a costurilor este cea a cheltuielilor financiare, care sunt destinate în principal acoperirii (rambursării) creditelor luate anterior de

producători pentru investiții în scopul re tehnologizării sau modernizării. Evoluția previzionată a acestor costuri este funcție de ponderea investițiilor efectuate, de valoarea ratelor nominale ale dobânzilor și de evoluția cursului de schimb, ținând seama de faptul că aceste credite sunt valoric legate de cursul dolarului SUA.

Drept urmare, indicele costurilor financiare nominale urmărește evoluția prognozată oficial pentru cursul de schimb nominal în perioada următoare (sursa: Programul Economic de Preaderare), ușor amendată cu considerațiile privind evoluția previzionată a ratelor dobânzii (pe plan internațional și intern). Indicele scade de la valoarea 1,39 în 2001 la 1,11 în 2007. Atât pentru indicele costurilor cu forța de muncă, cât și pentru indicele cheltuielilor financiare, datele de previziune sunt prezentate în tabelul nr. 8.

Tabelul nr. 8

Anul	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Indicele costului forței de muncă	1,46	1,329	1,212	1,154	1,116	1,1	1,1
Indicele cheltuielilor financiare	1,39	1,245	1,16	1,12	1,1	1,11	1,11

6.3.2. Prezentarea scenariilor pe termen mediu

Au fost gândite 6 scenarii ușor diferite pentru modelul complet descris anterior, pentru care au existat și 3 scenarii distincte referitor la piața forței de muncă, subtestate separat în cadrul blocului specific acestei piețe.

Cele 3 scenarii pentru forța de muncă au urmărit evoluția numărului de angajați în industria cimentului până în 2005. Am presupus că pe acest orizont nu vor exista evoluții semnificativ diferite ale prețurilor cimentului față de indicele general de prețuri. Chiar dacă raportul dintre indicele de preț al cimentului și cel mediu al prețurilor industriale ar varia în afara intervalului (0,9-1,1), influența asupra pieței forței de muncă ar rămâne puțin semnificativă

Scenariul 1: producția vândută (vânzările) în termeni reali, r (ponderea valorii adăugate în producție) și w (costul forței de muncă, respectiv cheltuiala salarială și de asigurări sociale, pe salariat) sunt presupuse a rămâne constante.

Scenariul 2: creștere cu 10% în fiecare an de prognoză a producției vândute reale, r și w constante.

Scenariul 3: creștere cu 10% în fiecare an a producției (vânzărilor) reale, creșterea r cu un punct procentual pe an și creșterea w cu 15% pe durata intervalului de prognoză.

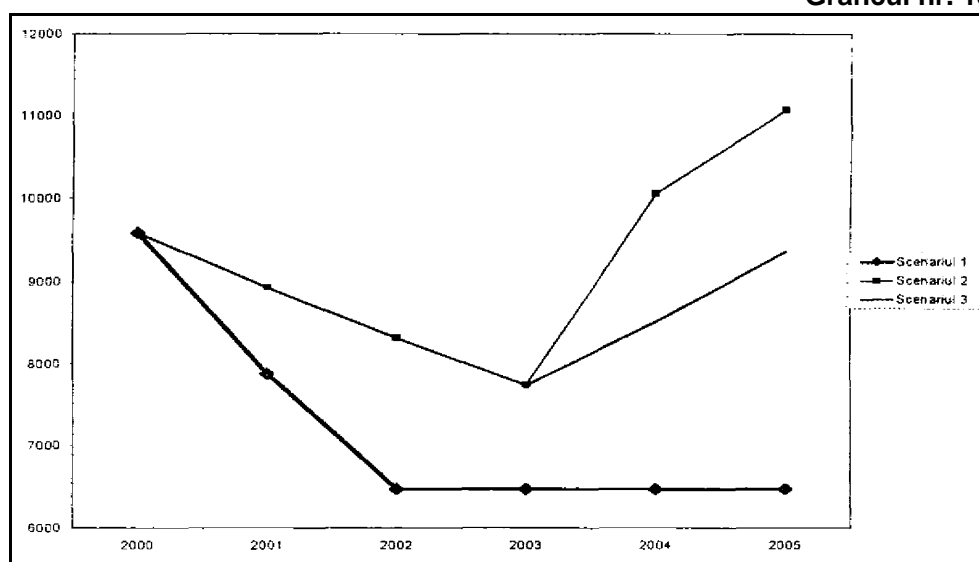
Proiecțiile până în 2005 sunt date în tabelul nr. 9.

Tabelul nr. 9

Evoluția numărului de angajați

	Scenariul 1	Scenariul 2	Scenariul 3
2000	9585	9585	9585
2001	7876	8925	8925
2002	6472	8311	8310
2003	6472	7739	7738
2004	6472	10056	8513
2005	6472	11062	9364

Graficul nr. 18

Evident, aceste scenarii sunt realizate fără a ține seama de celelalte condiționări de pe piața cimentului, fapt pentru care am construit cele 6 scenarii complete, în care se au în vedere rezultatele obținute cu submodelul pieței muncii, în prima etapă a testării. Ele sunt prezentate pe scurt în continuare.

Scenariile 1-3 nu sunt diferite conceptual. Ele ar putea fi considerate ca trei versiuni ale aceluiași scenariu de bază, care caută să motiveze comportamentul actual al producătorilor de ciment din România, în condițiile date privind prognozele/estimările asupra costurilor pe termen mediu.

Scenariul 1.

Acesta este construit în jurul parametrilor din modelul de bază și a valorilor variabilelor exogene, deci, poate fi denumit scenariul de bază. El

urmează evoluția normală a industriei cimentului (fără a considera modificări structurale masive) și evoluția cea mai probabilă a prețurilor în restul economiei. De asemenea, ia în considerare prognozele oficiale existente (prognoza guvernamentală din Programul de Preaderare referitor la economia României) pentru a stabili evoluțiile până în 2007 ale indicatorilor exogeni care influențează piața cimentului (evoluția probabilă a cursului de schimb, reducerea treptată a inflației, creșterea economică globală, creșterea preconizată a salariilor reale).

Referitor la rezultatele rulării modelului urmând ipotezele scenariului de bază, ceea ce trebuie menționat este faptul că indicele prețurilor din industria cimentului IPCIM urmează fidel evoluția indicelui costurilor, iar *marja suplimentară rezultată (creșterea este preconizată a fi mai mare decât cea a costurilor, aproximativ cu 3-5%) este integral datorată creșterii cererii adresate produselor cimentiere (care va avea un ritm de creștere anual de circa 1,5-2,5%), precum și necesității de a acoperi tranșele de rambursare a creditelor asumate pentru investiții.*

Scenariul 2.

Scenariul 2 este construit pornind de la Scenariul 1 de bază, cu singura modificare la nivelul marginii de profit așteptate. În acest caz, producătorii aleg să nu majoreze indicele prețurilor peste cel al costurilor, eventual corectat cu efectul pozitiv al cererii mărite pentru ciment pe piața românească. Scopul acestui scenariu este de a explica necesitatea existenței unei marje pozitive în cazul producătorilor de ciment din România, într-o perioadă (cum este cea de prognoză) în care costurile financiare sunt mari, iar necesitatea de noi investiții rămâne o caracteristică a dezvoltării sectorului (ceea ce presupune implicit obținerea unui profit).

Referitor la rezultatele Scenariului 2, profitabilitatea globală în acest scenariu este diminuată, pe baza unor costuri puțin mai mari decât în scenariul de bază, atât cele cu inputuri, cât și cele cu forța de muncă, și pe baza unei cifre de afaceri nominale mai mici. Cu toate acestea, scenariul prezintă avantajul menținerii numărului de salariați fără a diminua productivitatea.

Scenariul 3.

Scenariul 3 introduce o condiționare suplimentară față de cel de bază, prin impunerea restricției ca prețurile să fie determinate ca o medie ponderată între prețurile medii de consum și costurile estimate pentru industria cimentului (evident mai mari, datorită inputurilor energetice). Restul ipotezelor de lucru rămân nemodificate față de Scenariul 1. Scopul scenariului este – ca și în cazul Scenariului 2 – de a conferi o argumentație clară ecartului care se va manifesta pe termen mediu între prețurile din industria cimentului și cele medii din întreaga industrie, în cazul prognozat al unei creșteri superioare a costurilor

care influențează piața cimentului. Algoritmul în cadrul acestui scenariu este inversat, în sensul impunerii unei restricții clare pe prețurile din industria cimentului, pentru ca acestea să nu evolueze total diferit de celelalte prețuri în economie. Prin rezultatul antieconomic care este așteptat de la un astfel de scenariu pur ipotetic se argumentează necesitatea impunerii unor prețuri mai mari pe piața cimentului din România, în cazul în care producătorii sunt raționali și doresc să rămână în zona de profitabilitate,

Rezultatele Scenariului 4 indică o evoluție apropiată de cea a costurilor pentru prețuri, o creștere a cererii interne de ciment puțin peste cea din scenariul de bază (datorită acceptării reducerii profitului așteptat) și menținerea numărului salariaților la un nivel aproape constant. Industria cimentului pare a răspunde destul de bine la un șoc extern datorită unei ponderi nu foarte mari a exporturilor în totalul cererii interne. O creștere a prețurilor energiei nu se repercutează doar în costurile industriei cimentului, ci în întreaga economie, iar după perioada pe termen scurt de acomodare la șocul produs, economia ajunge la o nouă stare de echilibru în sistemul prețurilor. Dovada este dată de indicatorul prețurilor relative, CRPCIM care prezintă valori supraunitare dar foarte apropiate de unitate, după anul 2004.

Scenariile 4,5 și 6 presupun o modificare la nivelul valorilor previzionate pentru anumite costuri, încercând să surprindă comportamentul pieței cimentului la variația prețurilor produselor petroliere pe plan mondial (scenariile 4 și 5), sau la modificarea structurală a costurilor, prin reducerea ponderii inputurilor materiale în totalul costurilor de producție (ca urmare a rețehnologizărilor) – Scenariul 6.

Scenariul 4.

Scenariul 4 modifică două aspecte în raport cu ipotezele scenariului de bază. El consideră o majorare a prețului petrolului pe piețele internaționale și eliminarea oricărei marje de profit așteptate de către producătorii din ramura ciment. Evident, creșterea cu 15% a prețurilor petrolului în 2002 peste varianta scenariului de bază se va repercuta și în prețurile energiei electrice (deși mai puțin, datorită programului de liberalizare graduală agreat cu FMI), precum și în prețurile serviciilor de transport. Astfel încât, scenariul 4 este un scenariu de creștere semnificativă a costurilor materiale în anul 2002 pentru industria cimentului. Ipoteza reducerii marjei de profit devine plauzibilă, deoarece producătorii vor avea de făcut față unei cereri mai reduse.

Rezultatele Scenariului 4 indică o evoluție apropiată de cea a costurilor pentru prețuri, o creștere a cererii interne de ciment puțin peste cea din scenariul de bază (datorită acceptării reducerii profitului așteptat) și menținerea numărului salariaților la un nivel aproape constant. Industria cimentului pare a răspunde destul de bine la un șoc extern datorită unei ponderi nu foarte mari a exporturilor și a faptului că o creștere a prețurilor energiei nu se repercutează

doar în costurile industriei cimentului, ci în întreaga economie. Dovada este dată de indicatorul prețurilor relative, CRPCIM care prezintă valori supraunitare dar foarte apropiate de unitate, după anul 2004.

Scenariul 5.

Scenariul 5 este foarte apropiat de Scenariul 4, diferind de acesta doar prin impunerea unei politici de urmărire a indicatorului de productivitate. În consecință, numărul de salariați este redus treptat, dar pronunțat, față de scenariul anterior.

Rezultatele Scenariului 5 nu diferă esențial decât pe piața forței de muncă, ceea ce face ca scenariul acesta să fie unul de productivitate mărită, de profitabilitate mai mare, implicit un scenariu care permite producătorilor să acopere costurile de amortizare ale investițiilor și să facă re tehnologizări suplimentare.

Scenariul 6.

Scenariul 6 impune anumite modificări structurale în industria cimentului către finele perioadei de prognoză, diminuând ponderile inputurilor și forței de muncă în structura costurilor (ca urmare a re tehnologizărilor și a scăderii numărului de salariați, va crește considerabil productivitatea). Drept urmare, el va produce efecte benefice pe latura ofertei, în timp ce presiunile prețurilor vor fi relativ estompate. Fără a prevedea margine de profit expectată, scenariul rulează rezultate pozitive pentru producătorii de ciment și pentru întreaga piață românească a cimentului.

6.4. Concluzii

Toate scenariile luate în considerare au anumite caracteristici comune, care permit evidențierea unor tendințe generale pe piața cimentului din România, în următorii ani:

Pe latura cererii, toate scenariile prevăd o creștere anuală a cererii reale în limitele a 2-5%, în condiții în care nu apar perturbații masive în sistem. Dacă vom lua în calcul și creșterile relative de prețuri, atunci vom putea prognoza ritmuri de creștere ale ponderii industriei cimentului în totalul economiei, și **rate de creștere anuale în prețuri constante de 5-7%**. Evident, industria de ciment are capacitatea de a face față unei cereri mai mari, astfel încât oferta va răspunde cererii în acest sector. Există potențialul unei stagnări în situația în care se impun constrângeri asupra numărului de salariați, drept care vom considera că piața trebuie lăsată să acționeze sub influențele mecanismelor normale, fără restricții asupra echilibrelor de piață liberă.

Prețurile din industria cimentului sunt influențate decisiv de evoluția costurilor inputurilor materiale și de aprecierea nominală a costurilor financiare

În această industrie, aproape 80% din variația prețurilor fiind datorată variației costurilor inputurilor. O creștere suplimentară a prețurilor este necesară pentru a acoperi creșterile de costuri de amortizare a investițiilor, care vor trebui făcute și în viitor în scopul aducerii industriei cimentului la standarde ecologice și de productivitate europene și pentru a rentabiliza capitalul investit.

Diferențialul de preț între piața cimentului și media prețurilor industriale este explicat integral de diferențialul corespunzător între costurile industriei de ciment și media prețurilor industriale din România, de necesitatea acoperirii costurilor financiare și a aprecierii acestora în termeni nominali și, prea puțin, de creșterea substanțială preconizată a cererii de ciment pe piața internă. De altfel, în perioada declinului economic din 1997-2000, producătorii de ciment prezenți în România au ales să majoreze prețurile cu mai puțin decât majorările costurilor pe care trebuiau să le acopere. Adoptarea teoretică a unei politici de marjă așteptată a profitului zero ar putea duce la reduceri masive în forța de muncă ocupată în industria cimentului, ceea ce nu poate fi dezirabil în plan social. Dacă se admite ipoteza plauzibilă a menținerii relativ constante a forței de muncă, marja zero de profit nu poate fi menținută decât cu diminuarea productivității.

În ceea ce privește **evoluția prognozată a forței de muncă** aceasta prezintă tendința de a se mai diminua în următorii trei-patru ani, după care va intra pe un palier stagnant, corespunzător atingerii nivelului de ocupare normală (dispariția fenomenului de supraocupare). Nu vor exista, ca în perioada 1998-2000, reduceri masive de număr de salariați în această ramură a industriei.

Presiunea dolarizării costurilor se va diminua în următorii ani, odată cu îmbunătățirea mediului de afaceri intern și creșterea atractivității mediului financiar-bancar românesc, care vor permite transferul parțial al surselor de creditare a noilor investiții de pe piețele externe pe piețele interne (deci, anumite costuri nu vor mai fi legate de cursul dolarului SUA sau al monedei euro). Reducerea generală a inflației în România, scăderea corespunzătoare a ratelor dobânzii echivalente și evoluția prognozată de apreciere reală a cursului de schimb vor conduce la creșterea stabilității și la riscuri percepute mai mici; în plus, politica monetară va putea fi relaxată odată cu relansarea economiei și a investițiilor în condițiile realizării consolidării fiscale. Ca urmare, scenariile prevăd diminuarea ponderii costurilor asociate cu amortizarea investițiilor realizate pe baza creditelor asumate în structura totală a costurilor, precum și diminuarea ratelor reale ale dobânzii.

7. Anexe

7.1. Scenariul 1

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.676982
2001	1.018	1.3765	1.4374	9283	8412.752	0.968796
2002	1.0127	1.2579	1.3038	8852	8519.594	0.953571
2003	1.0232	1.1763	1.2255	8708	8717.249	0.983732
2004	1.0251	1.1284	1.1654	8616	8936.051	0.989435
2005	1.0211	1.1009	1.1347	8424	9124.602	0.977716
2006	1.0218	1.0939	1.1278	8254	9323.518	0.97982
2007	1.0253	1.0929	1.1288	8173	9559.403	0.990187

Indicatori: **ICERCIM** = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri în industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

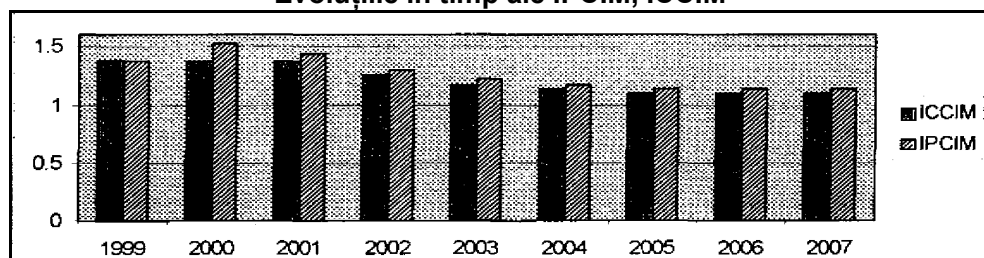
FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

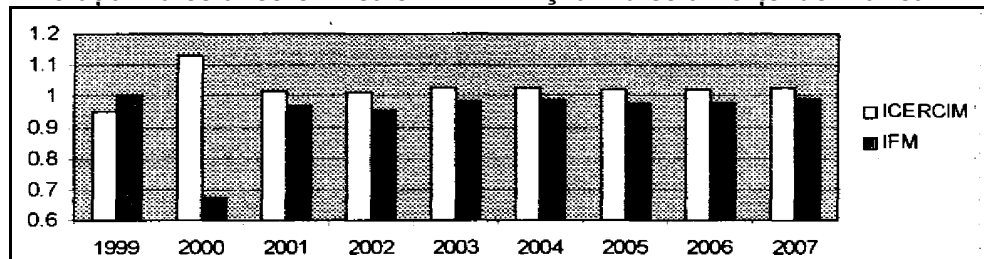
Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2

Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

7.2. Scenariul 2

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.676982
2001	1.0296	1.3865	1.4069	9606	8508.614	1.002505
2002	1.0225	1.2656	1.2798	9432	8700.058	0.981886
2003	1.0328	1.1833	1.2026	9545	8985.42	1.01198
2004	1.0318	1.1331	1.151	9632	9271.156	1.009115
2005	1.0278	1.1053	1.1206	9606	9528.895	0.997301
2006	1.0286	1.0983	1.1139	9602	9801.421	0.999584
2007	1.0322	1.0974	1.1149	9699	10117.03	1.010102

Indicatori: ICERCIM = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri în industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

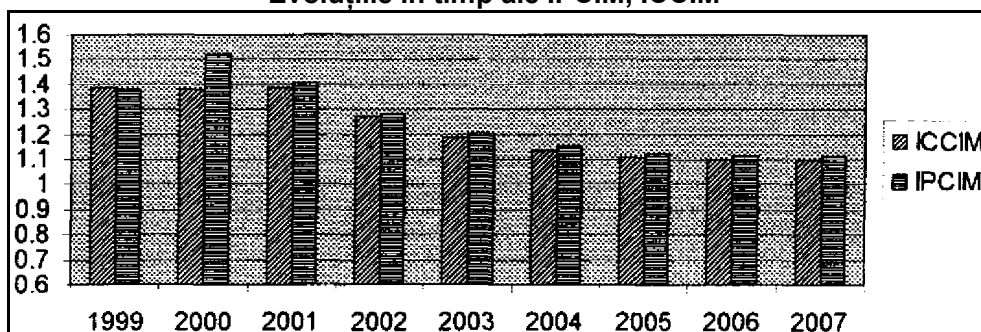
FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

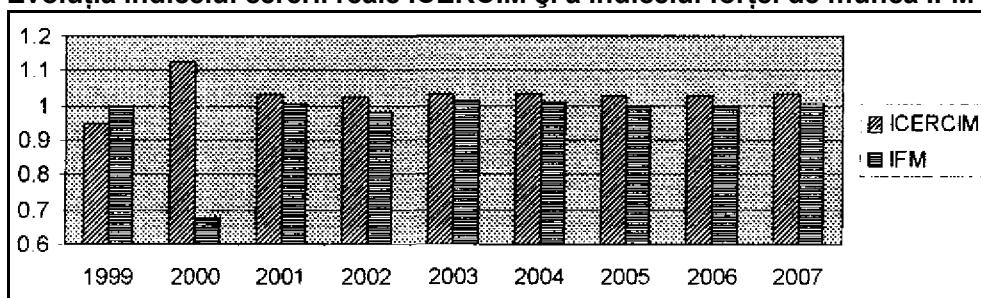
Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2

Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

7.3. Scenariul 3

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM	MP	IPALTE	IP1	IP2	CRPCIM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1	1.0226	1.404	1.43	1.479	0.9813
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.6770	1.0432	1.52	1.44	1.91	1.0034
2001	1.0543	1.3928	1.3464	9868	8712.7	1.0298	0.9415	1.3	1.45	1.37	1.0357
2002	1.039	1.2647	1.2423	9727	9052.5	0.9857	0.9637	1.22	1.33	1.24	1.0183
2003	1.05	1.1828	1.1664	9895	9505.2	1.0173	0.9624	1.15	1.2	1.16	1.0143
2004	1.0488	1.1325	1.1162	10032	9969.0	1.0138	0.9625	1.1	1.12	1.14	1.0147
2005	1.0401	1.1016	1.0958	9919	10368.8	0.9887	0.9753	1.09	1.09	1.12	1.0053
2006	1.0418	1.0952	1.0876	9855	10802.2	0.9935	0.9729	1.08	1.08	1.12	1.0070
2007	1.0473	1.0956	1.0853	9949	11313.1	1.0095	0.968	1.075	1.07	1.12	1.0096

Indicatori: **ICERCIM** = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri în industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

MP = marginea de profit în industria cimentului

IPALTE = evoluția prețurilor medii de consum

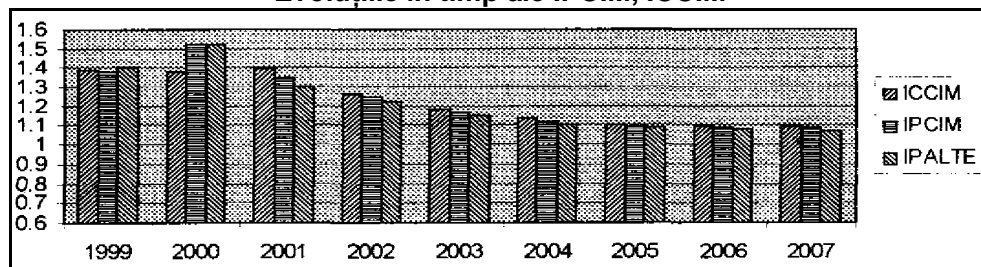
IP1 = indicele prețurilor de consum

IP2 = indicele prețurilor de consum

CRPCIM = creșterea relativă a prețurilor cimentului față de prețurile medii de consum

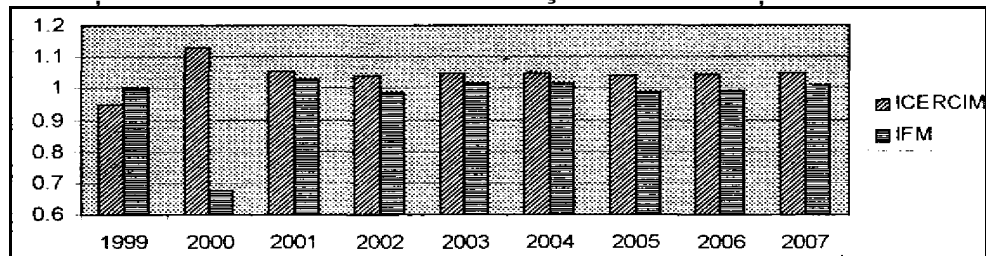
Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2

Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

7.4. Scenariul 4

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM	IPALTE	IP1	IP2	CRPCIM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1	1.404	1.43	1.479	0.9813
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.6770	1.52	1.44	1.91	1.0034
2001	1.0281	1.3902	1.4096	9565	8496.218	0.9982	1.32	1.48	1.438	1.0679
2002	1.0229	1.2644	1.2788	9403	8690.782	0.9831	1.24	1.35	1.22	1.0313
2003	1.032	1.1856	1.2044	9492	8968.887	1.0095	1.17	1.23	1.2	1.0294
2004	1.0316	1.1337	1.1514	9572	9252.304	1.0084	1.14	1.15	1.15	1.0100
2005	1.0276	1.1059	1.1211	9540	9507.667	0.9967	1.11	1.12	1.13	1.0100
2006	1.0286	1.0983	1.1139	9537	9779.587	0.9997	1.1	1.1	1.12	1.0126
2007	1.0322	1.0974	1.1149	9633	10094.49	1.0101	1.09	1.09	1.12	1.0228

Indicatori: **ICERCIM** = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri in industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

IPALTE = evoluția prețurilor medii de consum

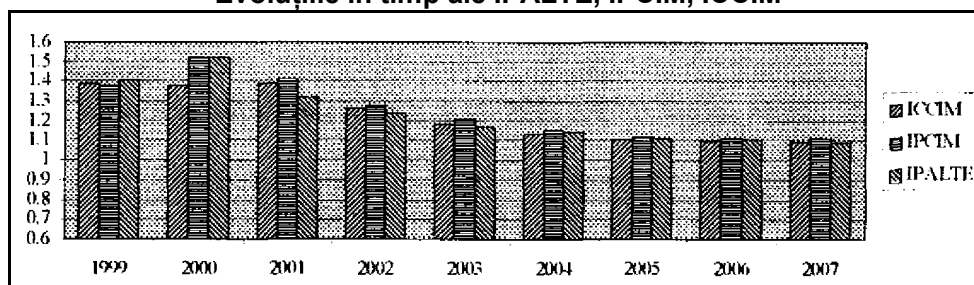
IP1 = indicele prețurilor de consum

IP2 = indicele prețurilor de consum

CRPCIM = creșterea relativă a prețurilor cimentului față de prețurile medii de consum

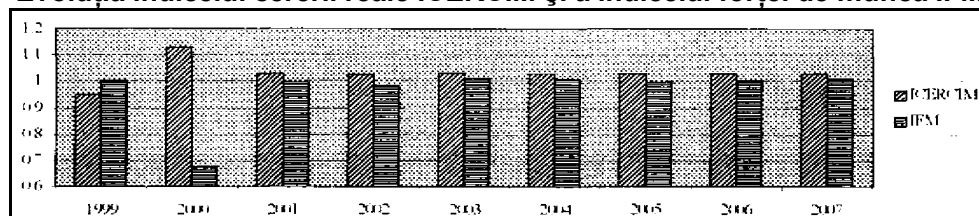
Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPALTE, IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2

Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

7.5. Scenariul 5

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM	IPALTE	IP1	IP2	CRPCIM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1	1.404	1.43	1.479	0.981339
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.6770	1.52	1.44	1.91	1.003355
2001	1.0312	1.3814	1.4028	9336	8521.8	0.9743	1.32	1.48	1.438	1.062727
2002	1.0257	1.2563	1.2723	8949	8740.8	0.9585	1.24	1.35	1.22	1.026048
2003	1.0348	1.178	1.1983	8812	9045.0	0.9847	1.17	1.23	1.2	1.024188

AN / IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM	IPALTE	IP1	IP2	CRPCIM
2004	1.0344	1.1264	1.1456	8666	9356.2	0.9834	1.14	1.15	1.15	1.004912
2005	1.0303	1.099	1.1155	8422	9639.7	0.9718	1.11	1.12	1.13	1.004955
2006	1.0313	1.0914	1.1084	8208	9941.4	0.9746	1.1	1.1	1.12	1.007636
2007	1.0349	1.0905	1.1094	8086	10288.3	0.9851	1.09	1.09	1.12	1.017798

Indicatori: ICERCIM = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri în industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

IPALTE = evoluția prețurilor medii de consum

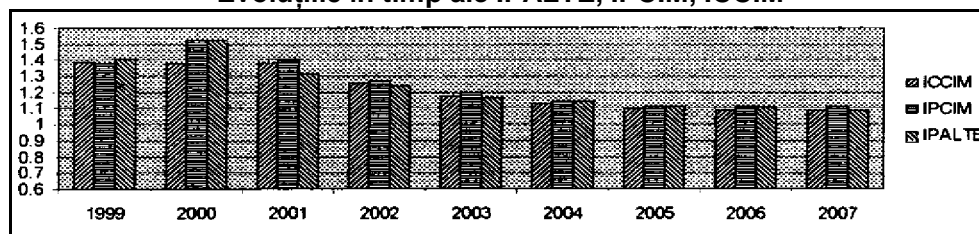
IP1= indicele prețurilor de consum

IP2 = indicele prețurilor de consum

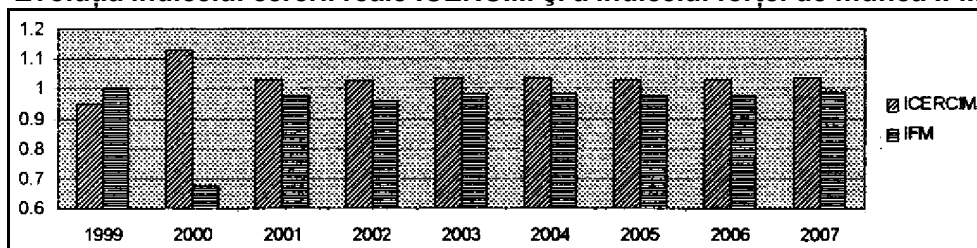
CRPCIM = creșterea relativă a prețurilor cimentului față de prețurile medii de consum

Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPALTE, IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2
Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

7.6. Scenariul 6

AN/IND	ICERCIM	ICCIM	IPCIM	FM	OFECIM	IFM	IPALTE	IP1	IP2	CRPCIM
1999	0.9473	1.3842	1.3778	14154	6252	1	1.404	1.43	1.479	0.9813
2000	1.1269	1.3772	1.5251	9582	8264	0.6770	1.52	1.44	1.91	1.0034
2001	1.0398	1.3681	1.3811	9573	8592.907	0.9991	1.3	1.45	1.37	1.0624
2002	1.0326	1.2487	1.2562	9365	8873.036	0.9783	1.22	1.33	1.24	1.0297
2003	1.043	1.1678	1.1808	9445	9254.577	1.0085	1.15	1.2	1.16	1.0268
2004	1.0419	1.1182	1.13	9495	9642.343	1.0053	1.1	1.12	1.14	1.0273
2005	1.0379	1.0908	1.1002	9434	10007.79	0.9936	1.09	1.09	1.12	1.0094
2006	1.0388	1.0839	1.0937	9397	10396.09	0.9961	1.08	1.08	1.12	1.0127
2007	1.0424	1.0831	1.0948	9459	10836.88	1.0066	1.075	1.07	1.12	1.0184

Indicatori: **ICERCIM** = rata anuală de creștere a cererii de ciment

ICCIM = creșterea anuală de costuri în industria cimentului

IPCIM = creșterea anuală de prețuri ale cimentului

FM = numărul de salariați din industria cimentului

OFECIM = oferta de ciment

IFM = evoluția în timp a forței de muncă

IPALTE = evoluția prețurilor medii de consum

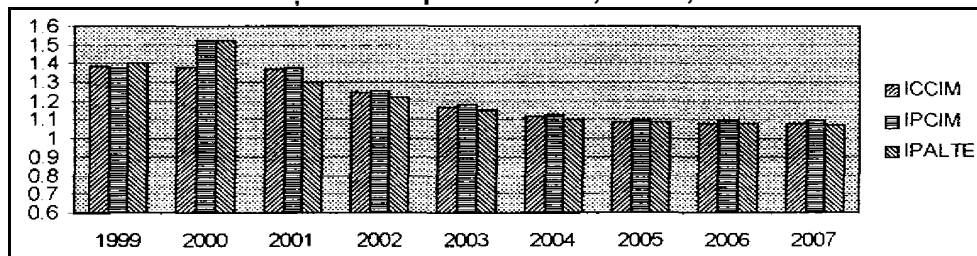
IP1 = indicele prețurilor de consum

IP2 = indicele prețurilor de consum

CRPCIM = creșterea relativă a prețurilor cimentului față de prețurile medii de consum

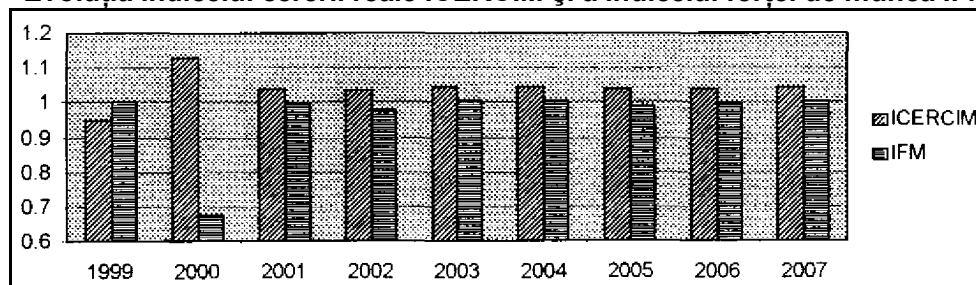
Graficul nr. 1

Evoluțiile în timp ale IPALTE, IPCIM, ICCIM

Graficul nr. 2

Evoluția indicelui cererii reale ICERCIM și a indicelui forței de muncă IFM

Bibliografie

- Academia Română, *Proiectul E.S.E.N. (Evaluarea Stării Economiei Naționale)*
- Blanchard, Oliver J., *The Post-Communist Transition Economies*, MIT Cambridge Press Cambridge, 1997.
- Bradley John et al., *The Role of the Structural Funds: Analysis of Consequences for Ireland in the Context of 1992*, ESRI Policy Research Paper Ireland 13/1992.
- Brain Peter; *Beyond Meltdown. The global battle for sustained growth*, Scribe Publications, Melbourne, Australia, 1999.
- Bryant R.; Zang L., *Alternative Specifications of Intertemporal Fiscal Policy in Macroeconomic Models: an Inițiat Working Paper*, Brooking Institution, Washington, 1994.
- Charemza, W.; Țurlea, G., *Internai foreign exchange markets during transition: an empirical analysis*, Research Memorandum Univ. Leicester, Marea Britanie, 1998.
- Ciupagea C., „What can we learn from macroeconomic modetling? The case of Romania”, Austria, *WIIW Research Paper no. 7/1999*.
- Ciupagea C.; Țurlea G., *Country Report: România*, various UN LINK Projects meetings.
- Ciupagea Constantin, *Economic and econometric models for România*, Editura IEM, București, 2000.
- Dobrescu Emilian, „The dichotomy real-nominal in the Romanian transition economy”, *Microeconomia aplicată*, vol. 2, no. 1, supliment, București, 1997.
- Dobrescu Emilian, *Macromodels of the Romanian Economy*, ediția 3, Editura Expert, București, 2000.
- Edwards S., „Stabilisation and liberalisation policies for economies in transition: Latin American lessons for Eastern Europe”, în Clague, C. și G. Rausser,

-
- ed., *The Emergence of Market Economies in Eastern Europe*, Cambridge, Blackwell, 1992.
- Garibaldi T.; Brixiova C., „Labour Market Institutions and Unemployment Dynamics in Transition”, *IMF Staff Papers*, vol. 45.
- Guvernul României, 2000 – *Strategia economică pe termen mediu a României*, martie, București, 2000.
- Guvernul României, *Strategia națională de dezvoltare durabilă*, iulie, București, 1999.
- Harris R.I.D., „Small sample testing for unit roots”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 54 (4), 615-625, (1992).
- Johansen S., „Statistical analysis of cointegration vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12., 1988.
- Kornai J., *The soft budget constraint*, *Kyklos*, 39(1), 1986.
- Lindbeck, „Macroeconomic Theory and the Labour Market”, *Seminar Paper No. 501*, Institute for Economic Studies, Stockholm, Sweden, 1991.
- Staiger D.; Stock J.H.; Watson M.W., „The NAIRU. Unemployment and Monetary Policy”. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 11, No. 1, 1997, pp. 33-49.
- Zhou S., „Testing structural hypotheses on cointegration relations with small samples”, *Economic-Inquiry*, 38 (4), 2000.
- *** diverse statistici de la INSEE, BNR. UNCTAD, Banca Mondială.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 9-10/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**FORMULAREA IPOTEZELOR ȘI
CONSTRUIREA SCENARIILOR
PRIVIND EVOLUȚIA ÎN PERSPECTIVA
ANULUI 2010 A INDUSTRIEI
ROMÂNEȘTI ȘI A RAMURILOR
INDUSTRIALE. DEFINIREA
MĂSURILOR ȘI INSTRUMENTELOR
ECONOMICO-SOCIALE NECESARE
APLICĂRII POLITICII INDUSTRIALE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
**„Formularea ipotezelor și construirea scenariilor privind evoluția în
perspectiva anului 2010 a industriei românești și a ramurilor industriale.
Definirea măsurilor și instrumentelor economico-sociale necesare
aplicării politicii industriale”**

realizată de Institutul de Economie a Industriei

În cadrul Programului Național de Cercetare CERES

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice ai Academiei Române

**„Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană și fundamentarea restructurării economiei României în
contextul tranziției spre o nouă Europă”.**

Contract 155/2001

AUTORI:

prof. dr. Corneliu RUSSU, dr. Marius BULEARCĂ,
dr. Nicoleta HORNIANSCHI, dr. Marina BĂDILEANU,
dr. Cristian SIMA, dr. Cornelia NEAGU,
ec. Rodica MIROIU. drd. Nicoleta ODAE

CUPRINS

1. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI ENERGETICE	545
1.1. <i>Condițiile ofertei și cererii de electricitate</i>	545
1.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	554
1.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	556
2. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE ȚIȚEI	565
2.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	565
2.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	565
2.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	568
3. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE GAZE NATURALE.....	569
3.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	569
3.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	569
3.3. <i>Instrumente și măsuri</i>	573
4. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE SARE	577
4.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	577
4.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	579
4.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	581
5. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI CHIMICE ȘI PETROCHIMICE	583
5.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	583
5.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	585
5.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	588
6. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE URANIU	591
6.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	591
6.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	591
6.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	597
7. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE VALORIFICARE A RESURSELOR DE APĂ	598
7.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	598
7.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	598
7.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	600

8. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRACȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE PRODUSE MINIERE (CĂRBUNE ȘI MINEREURI METALIFERE)	603
8.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	603
8.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	605
8.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	607
9. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI SIDERURGICE	614
9.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	614
9.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	616
9.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	619
10. IPOTEZE, SCENARIII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE EXPLOATARE A LEMNULUI INDUSTRIA DE PRELUCRARE A LEMNULUI.....	621
10.1. <i>Obiectivele dezvoltării ramurii</i>	621
10.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	626
10.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	628
11. INDUSTRIA CELULOZEI, HÂRTIEI ȘI CARTONULUI	630
11.1. <i>Starea actuală a industriei de celuloză, hârtie și carton</i>	630
11.2. <i>Ipoteze și scenarii</i>	632
11.3. <i>Măsuri și instrumente</i>	633
<i>Bibliografie</i>	636
ANEXE.....	637

În concordanță cu politica industrială a României, vizând transformarea economiei românești și orientarea ei spre dezvoltare durabilă, având ca obiectiv integrarea în UE, industria va avea o contribuție majoră și va rămâne unul din principalele sectoare ale economiei naționale.

1. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI ENERGETICE

1.1. Condițiile ofertei și cererii de electricitate

1.1.1. Condițiile ofertei de electricitate

Structura piețelor producției și distribuției de electricitate poate fi prezentată cu ajutorul a trei indicatori: numărul companiilor care dețin un segment de piață de cel puțin 5% din total, segmentul de piață agregat al acestor companii și segmentul de piață deținut de cea mai mare companie.

În anul 2000, Marea Britanie, Olanda și Austria au înregistrat cel mai mare număr de companii cu ponderi pe piață de cel puțin 5%, atât pentru producere cât și pentru distribuție. În Grecia, Franța și Irlanda exista în ambele activități, numai câte o companie cu cel puțin 5% pondere pe piață. Acesta era cazul și în Portugalia pentru partea de producție (tabelul nr. 1).

În activitatea de generare, cel mai mare segment de piață al celei mai mari companii se putea observa în Grecia și Irlanda (97%). În Belgia și Franța această cifră era de asemenea peste 90%. Cea mai mică pondere pe piață era înregistrată în Finlanda (23%), urmată de Austria (33%), Germania (34%) și Danemarca (36%).

În activitatea de distribuție ponderea pe piață a celei mai mari companii varia între 100% în Grecia și Portugalia la 11% în Finlanda și 17% în Danemarca.

Structura producției pe principalii producători arată că, în anul 2001, Termoelectrica asigură peste 60% din cantitatea de energie electrică generată (fig. nr 1). De asemenea, datele prezentate relevă faptul că cei mai importanți rivali de pe piața energiei electrice din România sunt Termoelectrica și Hidroelectrică.

Tabelul nr. 1
Structura piețelor de electricitate în țările Uniunii Europene și în România

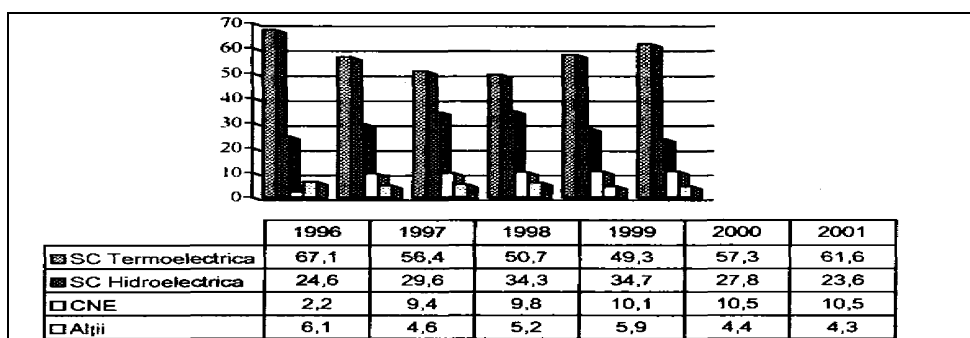
	Producția de electricitate			Distribuția de electricitate		
	Companii cu producții de cel puțin 5% din total		Segmentul de piață al celei mai mari companii (%)	Companii care vând cel puțin 5% din consumul total		Segmentul de piață al celei mai mari companii (%)
	Nu-măr	Segmentul de piață agregat (%)		Nu-măr	Segmentul de piață agregat (%)	
Belgia	2	97,6	91,1	3	52,5	39,8
Danemarca	3	76,0	36,0	3	37,5	16,7
Germania	4	79,0	34,0	3	50,0	
Grecia	1	97,0	97,0	1	100,0	100,0
Spania	4	82,3	42,4	3	94,0	40,0
Franța	1	90,2	90,2	1		
Irlanda	1	97,0	97,0	1		
Italia	4	68,0	46,7	2	72,0	65,0
Luxemburg*				2	100,0	63,0
Olanda	6	79,1		7	74,0	
Austria	5	58,9	32,6	7	67,3	
Portugalia	3	84,1	58,5	1	99,5	99,5
Finlanda	4	58,9	23,3	3	27,0	11,0
Suedia	3	84,2	49,5	3	47,0	28,1
Marea Britanie	8	72,9		8	84,7	
Norvegia				4	45,9	
România	3	95,7	61,6	1	100,0	100,0

Notă: datele nu au fost disponibile sau sunt confidențiale.

* producția de electricitate în Luxemburg este foarte scăzută; majoritatea consumului de electricitate este asigurată din import.

Sursa: Eurostat: „Competition indicator in the electricity market – EU and Norway”, ISBN 92-894-4036-8. Pentru România, prelucrări proprii.

Fig. nr. 1
Structura producției de energie electrică pe principalii producători (%)

Se poate spune că gradul de concentrare al industriei energetice din România este ridicat (în anul 2000, Termoelectrica asigura 57,3% din producția

totală). Acest indicator variază, însă, în funcție de specificul fiecărei țări, determinat de mixul resurselor energetice utilizate. Spre exemplu, în Franța, a cărei producție de electricitate se bazează, în principal, pe resursele nucleare, segmentul de piață deținut de cel mai mare producător era, în anul 2000, de 90,2% (tabelul nr. 2). Dimpotrivă, în Finlanda, unde centralele hidroelectrice de mică putere sunt preponderente, cel mai mare producător asigura, în același an, 23,3% din cererea de electricitate.

Tabelul nr. 2
Segmentul de piață deținut de cel mai mare producător de energie electrică, în diferite țări ale UE și în România (%)

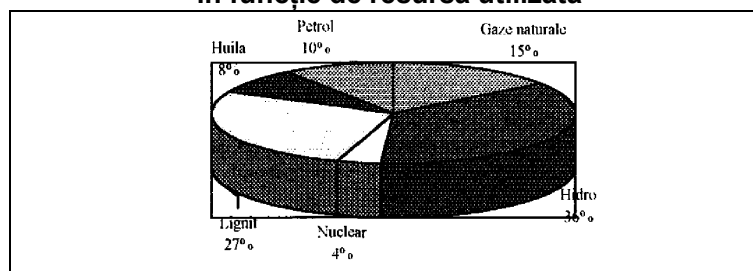
	1999	2000
Belgia	92,3	91,1
Danemarca	40	36
Germania	28,1	34
Grecia	98	97
Spania	51,8	42,4
Franța	93,8	90,2
Irlanda	97	97
Italia	71,1	46,7
Austria	21,4	32,6
Portugalia	73,9	58,5
Finlanda	26	23,3
Suedia	-	49,5
România	49,3	57,3

Surse: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop> și Termoelectrica.

Resursele energetice disponibile determină configurația capacităților de producție din industria energiei electrice. Sistemul energetic național dispune de o structură echilibrată în care centralele pe cărbune dețin 35%, din capacitatea totală instalată, cele hidro 36% iar cele ce funcționează pe hidrocarburi și combustibil nuclear 25%, respectiv 4%. (fig. nr. 2)¹.

Fig. nr. 2

**Structura puterii instalate a Sistemului Energetic Național
în funcție de resursa utilizată**

¹ Date preluate de la Ministerul Industriei și Resurselor.

Producția internă de lignit asigură cererea societății Termoelectrica; pentru ulei, societatea apelează la importuri. În anul 2000, societatea Termoelectrica a utilizat: 23,5 milioane tone lignit, 3,4 milioane tone ulei (din care 72 mii tone din import). Previțiile pentru anul 2002, arată că 38% din producția de energie electrică va fi produsă cu ajutorul cărbunelui (lignit – 28% și ulei -10%). În perspectiva anului 2015, ponderea cărbunelui în producția de energie electrică va spori până la aproape 45% (lignit-cca 35% și ulei – 10%), creștere datorată competitivității centralelor pe cărbune comparativ cu cele pe hidrocarburi. De altfel, ponderea cea mai mare în producția de energie a societății Termoelectrica o au centralele pe cărbune (64,7%).

Industria energiei electrice depinde de importurile de hidrocarburi. În anul 2000, Termoelectrica a consumat 1,7 milioane tone păcură (din care 1,2 milioane tone din import); 3,8 miliarde m³ gaz metan (din care 1,9 miliarde m³ din import). Pentru anul 2002 se prevede că dependența de import pentru asigurarea resurselor energetice se va ridica la aproximativ 77% pentru păcură și 40% pentru gaze naturale.

Societatea Hidroelectrică este vulnerabilă la caracteristicile hidrologice ale anului. Potențialul hidroenergetic tehnic amenajabil este de 36000 GWh/an (din care cea 50% este deja exploatat), iar cel economic amenajabil este de 23000 GWh/an. De menționat este faptul că, într-un an mediu hidrologic se pot produce 16080 GWh.

Combustibilul nuclear este asigurat din surse interne. Resursele de uraniu ale României pot asigura funcționarea, până în anul 2036, a grupului 1 al centralei nucleare-electrice de la Cernavodă și, timp de 40 de ani, a grupului 2. În context, subliniem că gradul de dependență al Uniunii Europene de importurile de uraniu este de 95%.

În industria energiei electrice există un excedent important de capacități de producție. La începutul anului, puterea instalată în Sistemul Energetic Național era de 19172,3 MW, iar puterea aflată la dispoziția operatorului de sistem era de 16825 MW. Aceasta în condițiile în care, spre exemplu, în luna ianuarie a anului 2001 vârful orar de consum a înregistrat cea 8700 MW.

Randamentul de producție a energiei electrice se situează la valoarea de 33 % față de o medie europeană care indică 55-65%. Faptul este datorat uzurii morale a echipamentelor din dotarea centralelor – 73% dintre acestea au vechimi cuprinse între 20-40 ani, în timp ce tehnologiile utilizate corespund anilor 70.¹

Nivelul cererii și structura consumatorilor determină alura curbei de sarcină ce trebuie acoperită de producătorii de electricitate. Modul de acoperire a curbei de sarcină arată în ce fel sunt combinate resursele disponibile ale

¹ Date preluate de la Ministerul Industriei și Resurselor.

Sistemului Energetic Național în scopul obținerii unor costuri medii de producție cât mai reduse.

În acoperirea curbei de sarcină, OPCOM trebuie să țină seama de anumite restricții specifice, cum sunt:

- preluarea integrală a energiei electrice furnizate de CNE Cernavodă;
- asigurarea încărcării electrice a grupurilor de cogenerare, la nivelul impus de sarcina termică (restricția de cogenerare);
- asigurarea debitelor de servitute și a altor restricții de utilizare a apei din amenajările hidroenergetice;
- arderea unor cantități prestabilite de cărbune din producția internă etc.

Din evoluția modului de acoperire a curbei de sarcină (fig. nr. 3), se observă

reducerea contribuției centralelor pe hidrocarburi (datorită prețurilor resurselor și a unor situații de conjunctură), creșterea, după anul 1998, a aportului centralelor pe cărbune (urmare a re tehnologizării grupurilor energetice de la Turceni și Rovinari).

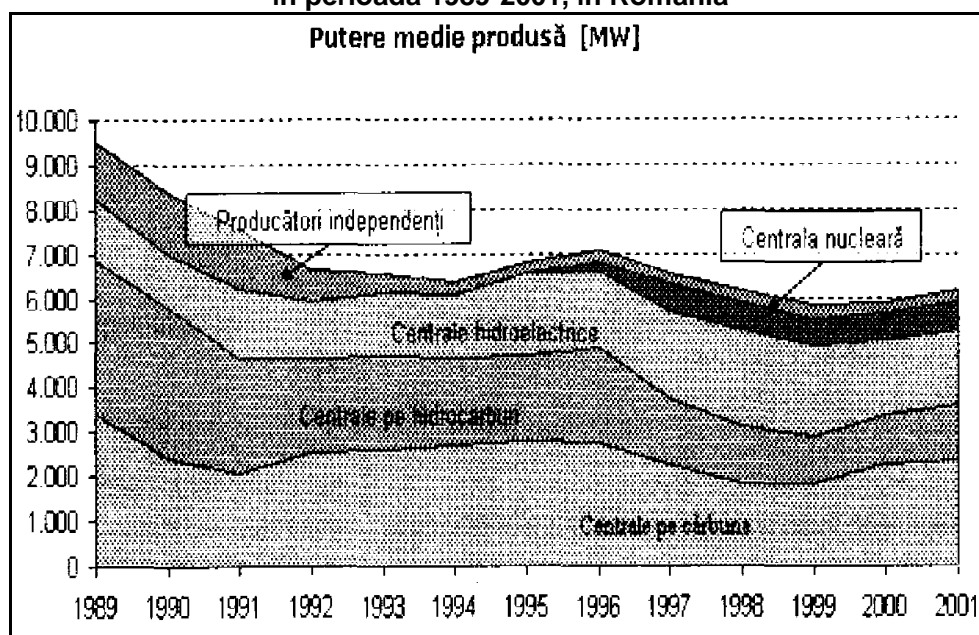
În România, costurile totale de producere a energiei electrice se determină cu ajutorul *Programului de Simulare a Costului de Producție (PSCP)*, prin care se obține coordonarea operațională optimizată a funcționării Sistemului Electro-energetic Național. Cu ajutorul PSCP se realizează repartiția optimă a sarcinii pe centrale/grupuri, în funcție de consumul prognozat. De asemenea, se estimează cantitatea de electricitate ce trebuie produsă de către fiecare unitate generatoare și costurile energiei electrice, într-un interval de timp stabilit, numit Interval Bază de Decontare¹ (IBD). PSCP ia în considerare unele restricții și priorități cum sunt:

- preluarea integrală a energiei electrice furnizate de CNE Cernavodă;
- asigurarea încărcării electrice a grupurilor de cogenerare, la nivelul impus de sarcina termică (restricția de cogenerare);
- asigurarea debitelor de servitute și a altor restricții de utilizare a apei din amenajările hidroenergetice;
- arderea unor cantități prestabilite de cărbune din producția internă etc.

¹ Intervalul Bază de Decontare reprezintă o perioadă de o oră cu începere din prima secundă a orei oficiale a României

Fig. nr. 3

**Evoluția modului de acoperire a cererii de electricitate,
în perioada 1989-2001, în România**

Sursa: www.termoelectrica.ro.

Prin intermediul PSCP se evaluează costurile totale de funcționare (fixe și variabile) ale fiecărei unități dispecerizabile (exclusiv costurile pentru asigurarea serviciilor de sistem) și se determină costurile marginale în fiecare iBD.

Concluziile pot fi sintetizate sub forma avantajelor și dezavantajelor comparative și competitive ale industriei energiei electrice din țara noastră conform tabelului:

Avantaje comparative	Dezavantaje comparative
Diversitatea resurselor primare de energie; Existența unui potențial hidroenergetic amenajabil important; Asigurarea lignitului necesar centralelor electrice situate la „gura minei”; Asigurarea combustibilului nuclear din resurse interne; Utilizarea apei grele fabricate în România; Securitatea în exploatarea centralei nucleare la nivelul exigențelor din UE; Posibilitatea reducerii dependenței energetice de importurile de hidrocarburi prin utilizarea pe scară mai largă a lignitului și prin continuarea lucrărilor la centrala nucleare-electrică.	Productivitate a muncii mai redusă decât în țările dezvoltate; Lipsa fondurilor financiare pentru finalizarea unor grupuri energetice sau pentru retehnologizarea unor centrale; Vulnerabilitatea societății Hidroelectrica la caracteristicile hidrologice ale anului.

Avantaje competitive	Dezavantaje competitive
<p>Forță de muncă înalt calificată; Nivelul tehnologic al centralei nucleare-electrice de la Cernavodă; Costurile și prețurile foarte reduse ale energiei hidro; Existența unui ciorchine industrial bine format în industria energiei electrice; Poziția strategică a SEN la frontiera de est a UCTE; Prețuri mai mici decât cele ale țărilor Uniunii Europene.</p>	<p>Nivelul tehnologic mediu al capacităților de producție (cu excepția centralei nucleare); Nerespectarea reglementărilor de protecție a mediului; Sisteme informatice depășite; Grad redus de automatizare a centralelor.</p>

1.1.2. Condițiile cererii de electricitate

Piața de energie electrică din România a fost constituită pe baza principiilor Codului comercial al pieței angro de energie electrică, elaborat de ANRE în anul 1999, și care vizează alinierea la prevederile directivei 96/92 EC.

În România, în anul 2000, gradul de deschidere a pieței de energie electrică a fost stabilit inițial la 10% prin HG 122/2000. În urma HG 982/2000, gradul de deschidere a fost majorat la 15%. În conformitate cu HG 48/17.01.2002. Începând cu 1 februarie 2002, segmentul concurențial al pieței de electricitate este deschis la 33% din totalul energiei tranzacționate.

În Uniunea Europeană, la sfârșitul anului 2000, puteau fi identificate trei grupe de țări funcție de gradul de deschidere a pieței: cinci țări erau liberalizate în proporție de 100% (Germania, Finlanda, Suedia, Marea Britanie și Norvegia); zece țări aveau un grad de deschidere a pieței de electricitate cuprins între 30% și 45% (Belgia, Danemarca, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Austria și Portugalia); și Grecia în care liberalizarea trebuia să înceapă în februarie 2001.

Structura consumatorilor de energie electrică din anul 2002 arată că 94% dintre aceștia erau consumatori casnici (tabelul nr. 3). În luna martie a anului 2001, 19 consumatori (printre care SC ARPECHIM SA, SC ALRO Slatina, SC Azomureș SA, SC Automobile Dacia etc.) aveau acreditare de consumatori eligibili.

Tabelul nr. 3

Numărul și structura consumatorilor de energie electrică la nivelul anului 2002

Tipul consumatorilor	Numărul consumatorilor
Total, din care:	8.425.037
Casnici	7.874.244
Mici consumatori	542.305
Mari consumatori	8.488

Sursa: www.electrica.ro.

Din structura consumatorilor se observă atomizarea acestora, doar 0,1% dintre aceștia fiind mari consumatori care, eventual ar putea constitui o amenințare de integrare în amonte. Lipsa puterii financiare a acestora și specificul industriei (capital-intensivă și cu economii de scară) a făcut atât de dificilă externalizarea unor centrale electrice din structura integrată anterioară.

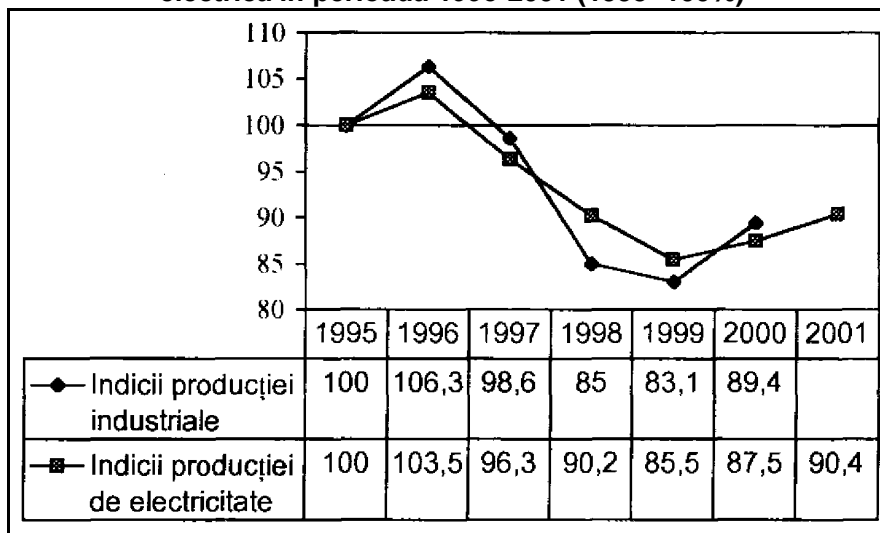
Principala caracteristică a *cererii de energie electrică* este lipsa de elasticitate a acesteia, fapt ce amplifică vulnerabilitatea consumatorilor la abuzurile de putere dominantă în stabilirea tarifelor. Majoritatea țărilor dezvoltate caută să protejeze consumatorii împotriva abuzului prin poziția de monopol deținută de companiile de electricitate, și în special pe micii consumatori, împotriva pericolului de a fi folosiți pentru a intermedia subvenționarea marilor consumatori care pot avea opțiunea asupra sursei de alimentare sau a combustibilului.

Inelasticitatea cererii este determinată, între altele, de: caracterul capital-intensiv al generării de electricitate care împiedică apariția producătorilor independenți; lipsa substituenților pentru majoritatea utilizărilor energiei electrice; slaba preocupare pentru conservarea energiei; dificultățile întâmpinate la negocierile cu furnizorii.

Factorul determinant al cererii de energie electrică este activitatea industrială. Gradul de corelare poate fi ilustrat prin reprezentarea grafică a indicilor de creștere a celor două variabile (fig. nr. 4.).

Fig. nr. 4

Evoluția indicilor producției industriale și a producției de energie electrică în perioada 1995-2001 (1995=100%)

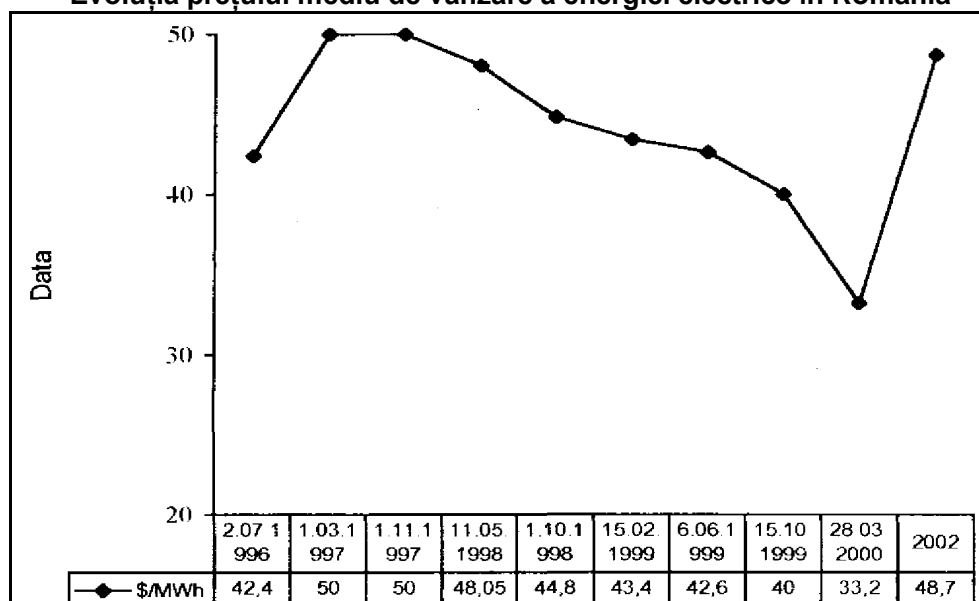
În conformitate cu „Memorandumul de înțelegere între România și Comunitatea Economică Europeană”, Guvernul României va trebui să „mențină o paritate aproximativă cu prețurile pieței mondiale pentru țiței, energie electrică, cărbune și lignit”. Necesitatea „alinierii” prețurilor energiei electrice și termice la prețurile mondiale este stipulată și în documentele misiunii Băncii Mondiale și BERD care au examinat sectorul energetic din România în perioada 1991-1995.

Evoluția, în perioada 1996-2000, a prețului mediu de vânzare a energiei electrice arată o scădere de la aproximativ 42 \$/MWh în anul 1996, la 33 \$/MWh în luna martie a anului 2000, cu o valoare maximă înregistrată în anul 1997, de 50 \$/MWh (fig. nr. 5).

Comparativ cu prețurile promovate pe piața internațională, nivelul actual al prețurilor din România se situează, în general, sub nivelurile înregistrate în majoritatea țărilor europene. În ultimul timp, s-a trecut la o scădere graduală a prețurilor practicate pentru industrie în defavoarea sectorului casnic, decizie bazată nu atât pe dorința „alinierii” la prețurile internaționale sau a stimulării activității industriale, ci pe considerente strict economice: *costurile energiei destinate consumului casnic sunt mai ridicate decât cele ale energiei furnizate industriei* (tabelul nr. 4).

Fig. nr. 5

Evoluția prețului mediu de vânzare a energiei electrice în România

Sursa: Compania Națională de Electricitate (CONEL), Raport anual 1999, București, 2000 și Buletin InfoAper nr. 68/2002.

Tabelul nr. 4

**Prețurile energiei electrice furnizate consumatorilor industriali și casnici
în țările Uniunii Europene și în România**

	Prețurile energiei electrice furnizate consumatorilor industriali (euro/MWh)		Prețurile energiei electrice furnizate consumatorilor casnici (euro/MWh)	
	2001	2002	2001	2002
Belgia	75,2	76,0	118,4	113,7
Danemarca	55,8	63,9	78,1	86,5
Germania	66,9	68,5	122,0	126,1
Grecia	57,1	59,0	56,4	58,0
Spania	55,0	52,0	85,9	85,9
Franța	55,7	56,2	91,4	92,3
Irlanda	66,2	83,6	79,5	88,3
Italia	91,9	77,6	156,7	139,0
Luxemburg	63,2	64,5	112,0	114,8
Olanda	64,0		97,8	90,7
Austria			94,5	93,2
Portugalia	65,1	66,5	120,0	122,3
Finlanda	37,2	40,1	63,7	69,7
Suedia	31,3	31,0	62,9	70,1
Marea Britanie	66,1	61,4	99,6	103,1
UE15	64,4	62,0	103,0	103,3
România		52,9		65,7

Sursa: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop>.

Prețul actual de vânzare a energiei cuprinde o componentă de 12-14% pentru modernizarea Sistemului Energetic, valoare situată cu mult sub media celei aplicate în țările Uniunii Europene, care alocă 40-60% din venituri pentru lucrări de modernizare.

1.2. Ipoteze și scenarii

Contextul internațional al alocării resurselor energetice are o importanță covârșitoare pentru analiza condițiilor utilizării acestora în industria energetică românească, o industrie dependentă de importuri.

Principalele aspecte ce caracterizează situația asigurării cu energie a țărilor Uniunii Europene sunt:

- creșterea dependenței energetice de sursele externe de energie. Astfel, pe baza prognozelor existente, dependența de importuri va atinge în cca 20-30 de ani, în medie, 70% (90% pentru țitei, 70% pentru gaz și aproape 100% pentru uilă);

- capacitatea extrem de limitată de a influența condițiile ofertei de energie;
- imposibilitatea de a răspunde provocării schimbărilor climatice, de a respecta angajamentele prevăzute în Protocolul de la Kyoto.

Procesul de acceptare a noi membri va accentua dependența energetică a Uniunii. Astfel, importurile de gaz ale țărilor candidate vor crește de la 60, la 90% din cerere, iar cele de petrol de la 90, la 94%. Între timp, aceste țări care acum sunt exportatoare de cărbune, vor trebui să importe 12% din necesar în perspectiva anilor 2020, sub impactul restructurării acestui sector.

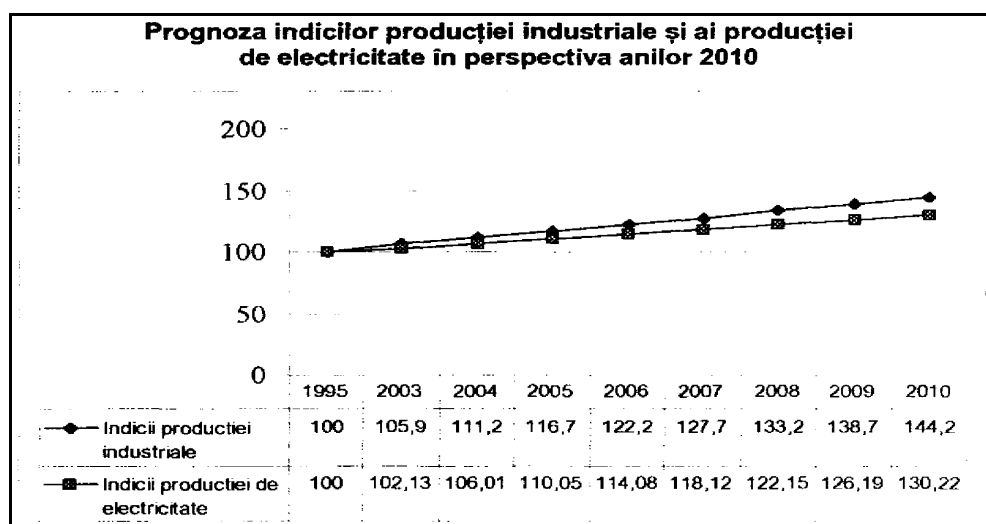
Contextul intern

- estimările privind evoluția PIB și a producției industriale țin seama de datele prezentate în Planul Național de Dezvoltare a României în perioada 2002-2020, de cele din Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă și de estimările realizate de Ministerul Dezvoltării și Prognozei (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Indicatorul	2003	2004	2005	2006-2010	2011-2020
PIB – ritm mediu anual de creștere	5,2	5,5	5,1	8,0	6,7
Producția industrială	6,5	5,3	4,9	5,5-6,0	4,0-4,5

Din evoluția (estimată) a PIB pe perioada 2001-2020 rezultă o creștere medie a PIB de cea 6,6%, fapt care ar situa România la orizontul anului 2020 (din punct de vedere al PIB/loc.) la 50% din nivelul mediu al țărilor UE (15).

1.3. Măsuri și instrumente

Dezvoltarea pieței de energie

Piața de energie electrică din România a fost constituită pe baza principiilor Codului comercial al pieței angro de energie electrică, elaborat de ANRE în anul 1999, și care vizează alinierea la prevederile directivei 96/92 EC.

Piața angro de energie electrică din România este formată din două segmente: piața reglementată și piața concurențială.

Piața reglementată de electricitate este formată din totalitatea tranzacțiilor reglementate de energie electrică între producători și furnizorul de energie electrică SC. Electrica SA, reglementările referindu-se la cantitățile de energie electrică și tarifele acestora.

Mecanismul de funcționare al unei *piețe concurențiale de electricitate* poate fi descris prin două tipuri de tranzacții: cumpărări prin intermediul bursei și tranzacții bilaterale. *Bursa de energie electrică reprezintă mecanismul de echilibrare și coordonare a producției și consumului, precum și de stabilire a prețurilor pe termen scurt.* O bursă de energie este, în consecință, o piață centralizată cu funcția de clearing pentru vânzători și cumpărători. Deși livrările de energie electrică pe termen lung, către consumatori, vor fi efectuate, în principal, prin contracte încheiate în afara bursei, funcționarea curentă a sistemului energetic se bazează pe *ordinea de merit*¹ stabilită de bursă. Producătorii fac bursei oferte ce reprezintă cantitatea de energie pe care aceștia sunt dispuși să o vândă la anumite prețuri specificate. Dispecerul prognozează cererea pentru ziua următoare (sau o altă perioadă de timp) și acceptă ofertele care satisfac cererea prognozată, la cel mai mic cost. Pe parcursul fiecărei perioade din zi (în Marea Britanie, fiecare jumătate de oră), electricitatea este valorizată pe baza celei mai scumpe unități generatoare în funcțiune (unitatea marginală), conform licitației (ofertelor) depuse în avans. Dimpotrivă, tranzacțiile bilaterale sunt negociate fără a beneficia de o piață centralizată: cumpărătorii și vânzătorii negociază clauzele contractuale.

Consumatorul final cumpără energie electrică de la o companie de distribuție controlată de stat, ce acționează într-un teritoriu pe care deține monopolul, și nu are concurenți. Consumatorul poate alege cantitatea de electricitate dorită, o calitate mai bună sau mai slabă a serviciului exprimată în termeni de fiabilitate, poate stabili specificații tehnice mai stricte pentru puterea primită (de exemplu, fluctuații mai reduse ale tensiunii), dar nu-și poate alege furnizorul. Compania locală de distribuție poate achiziționa servicii de generare a electricității de la producători concurenți, iar prețul cu amănuntul va cuprinde atât costurile de producere, cât și pe cele livrare.

¹ Ordinea în care producătorul de energie este luat în considerare de către dispecer pentru acoperirea consumului de energie electrică.

Majoritatea țărilor dezvoltate caută să protejeze consumatorii împotriva abuzului prin poziția de monopol deținută de companiile de electricitate și în special pe micii consumatori, împotriva pericolului de a fi folosiți pentru a intermedia subvenționarea marilor consumatori care pot avea opțiunea asupra sursei de alimentare sau a combustibilului. În anumite cazuri, statul fixează prețurile pentru energia electrică pentru a atinge obiective nonenergetice, cum ar fi sprijinirea industriei și reducerea costurilor pentru gospodăriile cu venituri mici (de exemplu, se mențin „tarifele sociale” în Belgia și Italia)

Experiența de până acum a arătat că separarea producerii energiei electrice, de transport nu afectează negativ fiabilitatea. În plus, cel puțin în Marea Britanie, costurile au scăzut concomitent cu reducerea numărului de angajați din cele trei companii producătoare de electricitate, cu mai mult de 40%, în perioada anilor 1990-1994. *Deși costurile au scăzut, beneficiile rezultate au fost, în cea mai mare măsură, reținute de companiile producătoare, sub forma unor profituri mai mari, și nu îndreptate către consumatori prin intermediul unor prețuri mai mici.*

Aceasta sugerează ca introducerea competiției a avut un efect limitat asupra prețurilor de vânzare a electricității. În Marea Britanie, participarea a numai trei mari companii și a unui număr mic de producători independenți nu a asigurat un nivel suficient de concurență. De aceea, prețul concurențial pentru consumatori este mult mai mare decât costul marginal de producere a electricității. Aceasta indică faptul că există putere pe piață (firme dominante).

În consecință, încurajarea competiției este o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru a aduce un număr suficient de concurenți care să elimine pe piață puterea unor producători și să permită consumatorilor să beneficieze de prețuri mai mici ale electricității.

Conservarea energiei

Credite și acorduri financiare

Cea mai importantă barieră în calea conservării energiei este, atât pentru producătorii cât și pentru consumatorii de energie, lipsa fondurilor financiare. Utilizatorul de energie trebuie să aibă acces la un sistem complex de acorduri financiare și modalități de creditare care să-i ofere alternativele decizionale privind procurarea fondurilor necesare.

Una dintre aceste modalități o constituie *acordurile de distribuire a economiilor (shared-saving arrangements)* între investitor și utilizator. În cadrul acestui tip de acord financiar, agentul economic investitor are ca prim-obiectiv identificarea și evaluarea oportunităților de investiții în măsuri de gestiune economică a energiei. Această evaluare nu-l costă nimic pe utilizatorul de energie. Totuși, utilizatorul de energie ca agent este obligat să restituie cheltuielile aferente evaluărilor financiare și de inginerie tehnologică, în cazul în

care oferta investitorului de a finanța un anumit proiect (identificat ca fiind eficient din punct de vedere economic) și întreprinde investiția pe cont propriu.

Pe baza evaluărilor întreprinse, cei doi agenți economici pot trece la negocierea și semnarea acordului care va cuprinde, în detaliu, condițiile contractuale și va consemna toate procedurile de stabilire a volumului și contravalorii financiare a economiilor de energie realizate. În ceea ce privește modalitatea de distribuire a câștigurilor, investitorul primește, în general, pe o perioadă de 5 ani de la operaționalizarea proiectului de conservare a energiei – 60% din contravaloarea economiilor de energie obținute, respectiv 40% în următorii 5 ani. Termenii în care a fost semnat acordul trebuie să conțină, de asemenea, aspecte referitoare la condițiile în care este aplicat proiectul de conservare, întrucât veniturile realizate de agentul economic investitor depind în mod direct de performanțele sistemului.

Acordul financiar de distribuire a economiilor oferă utilizatorului (consumatorului) de energie avantajul eliminării totale sau parțiale a elementelor de risc care, altfel, ar determina renunțarea la orice proiect investițional în domeniul gestiunii economice a energiei.

Acordurile de tip joint-venture reprezintă, în esență, o variantă a acordurilor de distribuire a economiilor, diferența constând în faptul că cei doi parteneri de afaceri (investitorul și utilizatorul de energie) dispun de o mai mare libertate în alegerea condițiilor concrete de derulare a acordului. Caracterul flexibil al acordurilor de tip joint-venture le conferă acestora atractivitate în special pentru proiectele industriale de mare anvergură în care atât beneficiarul (consumatorul de energie), cât și investitorul vor să dețină controlul asupra punerii în aplicare a proiectului de conservare. Astfel, odată semnat, acordul permite celor doi agenți economici să formeze o entitate (de exemplu, o societate comercială cu răspundere limitată) care să asigure conducerea activității de conservare a energiei.

Ca și în cazul precedent, contractul încheiat între părți trebuie să specifice procedurile de împărțire a câștigurilor rezultate în urma finalizării investiției. Structura financiară a unui acord de tip joint-venture este similară, în general, cu cea a acordului de distribuire a economiilor care presupune 30-40% cote părți de capital propriu din valoarea investiției și sub formă de împrumut, garantat cu activele (averea) investitorului sau utilizatorului ori ale amândurora.

Acordul de tip joint-venture prevede modalitățile de împărțire a beneficiilor rezultate din construcții și din operațiile de îmbunătățire a conservării (energiei).

Acordurile de prestări de servicii energetice (energy service agreements) sunt similare cu cele prezentate anterior prin faptul că utilizatorul de energie nu-și asumă obligații financiare în ceea ce privește operaționalizarea proiectului, capitalul necesar implementării acestuia fiind suportat de investitor;

acordul diferă de cele precedente prin maniera în care agentul economic investitor își recuperează cheltuielile și încasează profitul. Prin acordul de prestare de servicii, investitorul se obligă să-i ofere consumatorului anumite servicii energetice (de exemplu apa caldă, aer condiționat, electricitate) cu prețuri unitare mai reduse decât cele pe care acesta le-ar plăti în absența măsurilor de conservare a energiei; cheltuielile cu energia rezultate în urma operaționalizării proiectului de conservare a energiei (costul agregat sau prețul pe unitate de produs) vor fi specificate, prin contractul încheiat, ca pondere (în general 80-90%) din costul energiei.

Firma prestatoare de servicii energetice își asumă responsabilitatea, pe întreaga durată stabilită prin acord (care variază, în general, între 6 și 12 ani), pentru menținerea performanțelor proiectului, la sfârșitul acesteia consumatorul de energie având posibilitatea să reînnoiască acordul sau să cumpere lucrările de amenajare a conservării energiei.

Credite cu cote de plată variabile (variable payment loans) sunt instrumente economico-financiare care diferă de acorduri prin aceea că utilizarea lor în scopul punerii în aplicare a proiectului de conservare a energiei implică crearea de obligații financiare cu toate riscurile care derivă din acestea. Creditele cu cota variabilă prezintă, însă, două trăsături caracteristice destinate să-i ajute pe utilizatorii de energie în aplicarea sistemelor moderne de gestiune economică:

- a) eșalonarea datoriilor este astfel întocmită de către creditori, încât cota care trebuie plătită într-o anumită perioadă să fie întotdeauna mai mică decât contravaloarea financiară a economiilor de energie realizate în acea perioadă;
- b) cotele de plată sunt stabilite astfel încât nivelul acestora să varieze direct proporțional cu câștigurile obținute prin conservarea energiei.

Aceste două prevederi ale contractelor de creditare cu cote de plată variabile au drept scop reducerea aversiunii consumatorilor de energie față de riscurile și incertitudinile legate de cotele de plată fixe care, în condițiile unor economii variabile la energie, pot provoca mari pierderi financiare.

Structura contractelor de creditare depinde în mare măsură de rezultatele studiilor de fezabilitate și de disponibilitățile creditorilor în a accepta programe de rambursare a datoriilor incerte; pentru oportunitățile avantajoase din punct de vedere economic, valoarea fondurilor investiționale va acoperi 80-100% din cheltuielile necesare operaționalizării SGEE.

Prin clauzele contractuale, consumatorul de energie se obligă să rambur-seze periodic o cotă echivalentă cu o fracțiune (de exemplu 75% din contravaloarea economiilor de energie obținute în perioada respectivă). În plus, termenii contractului de creditare trebuie să prevadă o valoare minimă a cotelor de plată, aceasta ridicându-se de obicei la nivelul sumei necesare rambursării

creditului într-o perioadă de maxim 1,5-2 ori mai lungă decât perioada de rambursare estimată în cazul obținerii performanțelor scontate.

Condițiile de finanțare specifice contractelor de creditare cu cote de plată variabile conferă consumatorului de energie avantajele obținerii de profituri imediat după punerea în aplicare a SGEE și reducerii semnificative a riscurilor determinate de cotele fixe ale unui credit tradițional.

Creditele cu rambursare garantată (guaranteed payback loans) se aseamănă cu cele prezentate anterior prin faptul că nivelul cotelor de plată nu poate depăși cheltuielile cu energia evaluate în perioada premergătoare operaționalizării SGEE; diferența esențială este aceea că, în acest caz, creditorul își asumă în mod direct riscurile legate de performanțele tehnico-economice ale proiectului și acceptă incertitudinea rambursării datoriiilor.

Procedurile necesare inițierii unui astfel de contract de creditare sunt similare cu cele ale acordului de distribuire a economiilor: investitorul identifică și evaluează oportunitățile de investiții existente la consumatorul de energie; în cazurile favorabile acordă fonduri pentru investiții care se pot ridica până la 100% din necesarul de capital. Clauzele contractuale referitoare la eșalonarea datoriiilor trebuie să includă o garanție din partea creditorului potrivit căreia contravaloarea energiei economisite va fi cea necesară pentru rambursarea întregului împrumut într-un termen limită care poate depăși de cel mult 1,5-2 ori perioada de amortizare estimată, în cazul obținerii performanțelor scontate.

Mecanismul de rambursare a creditului funcționează în felul următor: după operaționalizarea proiectului de conservare, beneficiarul va plăti periodic creditorului cote echivalente cheltuielilor cu energia evaluate în perioada anterioară efectuării investiției; creditorul va plăti facturile energetice ale consumatorului de energie, folosind restul de bani pentru amortizarea împrumutului. În cazul în care economiile de energie sunt insuficiente pentru a rambursa creditul în termenul limită stabilit, creditorul va fi obligat să renunțe la sumele rămase. După ce împrumutul a fost rambursat sau „iertat”, consumatorul de energie își va relua responsabilitățile privind plata facturilor energetice și va încasa întreaga contravaloare a economiilor de energie.

Creditele cu rambursare garantată oferă, prin specificul lor, multiple avantaje utilizatorilor de energie constituind un stimulent pentru implementarea măsurilor de conservare a energiei. Pe de altă parte, folosirea acestor instrumente economico-financiare implică existența unor instituții capabile să identifice și să evalueze riscurile tehnico-economice ale unor astfel de investiții și să dorească să-și asume aceste riscuri.

Privatizarea

Problemele demonopolizării, privatizării și promovării concurenței în sectorul energiei electrice și termice (sector strategic al economiei naționale) sunt deosebit de delicate și necesită luarea în considerare, atât a experienței

unor țări cu tradiție în domeniu, cât și a specificului mediului economic românesc. Argumentele trebuie să vină atât din partea factorilor de decizie din cadrul SEN, a sindicatelor ca reprezentante ale salariaților, cât și din cea a utilizatorilor de energie (în special a marilor consumatori industriali), a potențialilor investitori etc.

Sectorul energiei electrice se va restructura profund, obiectivele restructurării fiind creșterea eficienței, reducerea costurilor, atragerea de investiții private, adecvarea la resursele naționale disponibile, flexibilitatea și adaptarea la schimbări. Structura care se va crea va introduce concurența în producerea și vânzarea energiei electrice. Activitățile cu caracter de monopol natural (transportul și distribuția) se vor desfășura în regim de serviciu public, reglementat.

Tarifarea energiei electrice

Pe măsura dezvoltării piețelor concurențiale de energie, prețurile nu se vor mai stabili în funcție de costurile medii; diferitele servicii oferite – asigurarea rezervei turnante, stabilizarea tensiunii (controlul calității) etc. – vor fi tarificate separat. Pe piața spot, prețul generării de electricitate va fi stabilit pe baza costurilor de exploatare ale celei mai scumpe unități generatoare necesară pentru acoperirea cererii, sau ceea ce se numește costul marginal de producție.

Numai în unele perioade (în zilele iernilor foarte reci), când cererea de electricitate se apropie de capacitatea disponibilă de generare, prețurile vor depăși costurile de exploatare (inclusiv pe cele cu combustibilul) ale celui mai scump grup generator. Deoarece nivelul capacității de producție la un moment dat este fix (capacități noi nu pot fi construite rapid), singura cale de echilibrare a cererii cu oferta în aceste perioade este creșterea prețurilor până la un nivel care să-i încurajeze pe unii clienți să-și reducă consumul.

Deși mulți specialiști se așteaptă ca prețurile să scadă pe măsură ce piața generării devine o piață concurențială, există situații în care acestea au tendințe crescătoare. Trecerea de la prețurile reglementate, la cele concurențiale nu este o garanție că prețurile vor scădea. În cazul în care costurile marginale sunt mai mici decât costurile medii istorice, prețurile se vor diminua odată cu creșterea concurenței.

De asemenea, este probabil ca prețurile concurențiale să fie mai fluctuante decât prețurile medii istorice. Cei mai mulți consumatori nu sunt conștienți de variația zilnică sau sezonieră a costurilor de exploatare. În consecință, consumatorii vor fi confrunțați cu „volatilitatea” tarifelor diferențiate pe zone orare, care vor varia odată cu costul producerii energiei. Aceasta poate crea confuzii pentru consumatori, dar le va și oferi oportunitatea de a-și reduce facturile la electricitate prin modificarea timpului de consum.

O altă implicație a deplasării către competiție este o mai bună orientare a pieței către clienți. Prețurile concurențiale vor conduce, probabil, la dezvoltarea unor noi oferte de produs din partea producătorilor de electricitate și a vânzătorilor de echipamente consumatoare de energie. Pe piața de astăzi, aproape toate entitățile energetice funcționează după aceleași standarde de fiabilitate și oferă servicii similare consumatorilor lor, deși există unele diferențieri de produs între diferitele clase de consumatori și prin programele de management al cererii practicate de multe dintre acestea.

Răspunsul consumatorilor la noile prețuri și noile oferte de produs pe piețele concurențiale vor varia în funcție de tipul consumatorului, valoarea atribuită serviciilor bazate pe electricitate, prețul și disponibilitatea unor surse alternative de energie și disponibilitatea noilor tehnologii care vor permite ca nivelul și programul consumului de electricitate să fie modificat cu ușurință.

Pe termen lung, noile tehnologii vor juca un rol cheie în determinarea nivelului răspunsului consumatorului la modificarea prețurilor. În fața unor prețuri fluctuante, vânzătorii de echipamente vor dezvolta, iar cumpărătorii vor căuta să cumpere, echipamente care vor permite un control mai bun al utilizării energiei. Astfel de contoare inteligente, care monitorizează utilizarea energiei minut de minut pătrund deja pe piețele țârilor dezvoltate. Combinarea acestui echipament cu un semnal de preț în timp real și capacitatea de a controla echipamentul respectiv vor permite utilizatorilor să-și reducă consumul în perioadele cu costuri ridicate. Succesul acestora va depinde de punerea în balanță a costurilor asociate noilor contoare, dispozitivelor de telecomunicație pentru transmiterea semnalelor de prețuri, pe de o parte, și a economiilor potențiale rezultate din deplasarea consumului către perioade de timp mai ieftine, pe de altă parte.

Toate acestea ne conduc la identificarea următoarelor coordonate ale modernizării sistemului de tarificare a energiei electrice:

- *Alocarea eficientă a resurselor* impune trecerea de la stabilirea tarifelor pe baza costurilor medii, la tarife bazate pe costurile marginale. Subliniem, din nou, importanța deciziilor, preferințelor, într-un cuvânt a comportamentului actual, prezent, al clienților în ceea ce privește consumul sau economisirea resurselor. Prețurile trebuie să reflecte valoarea resurselor utilizate sau economisite, iar valorizarea acestor resurse necesită o estimare cu privirea îndreptată spre viitor. Metoda bazată pe costurile marginale este caracterizată de rigoarea analitică și flexibilitatea necesară structurării unui sistem de tarificare al energiei electrice;
- *Atunci când este posibil*, în locul prețurilor pieței (care sunt exprimarea costurilor de producție proprii agenților economici) *trebuie utilizate prețurile umbră*, tocmai pentru a reprezenta costurile economice de oportunitate (costurile șansei sacrificate), adică cele care reflectă

veridic realitatea. Prețurile umbră, ca expresie monetară a valorii economice, includ atât prețurile plătite pe piață, cât și renta consumatorilor (diferența dintre cât ar fi fost consumatorul dispus să plătească, și cât a plătit efectiv);

- *Recuperarea costurilor eșuate (stranded costs)*. Pe parcursul trecem de la sistemul reglementat la sistemul concurențial, pentru unii producători, aplicarea prețurilor libere poate să conducă la obținerea unor venituri insuficiente pentru a recupera toate costurile fixe, recuperabile prin intermediul prețurilor reglementate. Costurile neeconomice pot fi recuperate prin intermediul unor taxe de conectare sau deconectare de la sistemul energetic sau printr-o taxă aplicată asupra fiecărui kWh consumat;
- *Aplicarea unor tarife diferențiate în funcție de calitatea produsului electricitate*, prin includerea costurilor întreruperii furnizării de electricitate (outage costs). *Rezultatele* cercetărilor efectuate au confirmat modul diferit în care consumatorii sunt afectați de întreruperile în alimentarea cu energie electrică. Apare, în consecință, *necesitatea diferențierii serviciilor pe baza fiabilității*. „Diferențierea” (unbundling) serviciilor poate fi definită ca „abilitate a producătorilor de a oferi clienților opțiuni alternative care realizează un compromis între fiabilitatea sau calitatea serviciilor și preț”. Cu toate că acest lucru nu a fost posibil (din punct de vedere tehnic și economic) de pus în aplicare până nu demult, progresele în microelectronică, contorizare „inteligentă” și în tehnologiile de comunicare și control, fac „diferențierea” din ce în ce mai posibilă. Acei consumatori care aleg servicii mai puțin fiabile (caracterizate de întreruperi mai frecvente sau de durată mai lungă) vor plăti un tarif mai scăzut, față de cei care beneficiază de servicii de calitate mai înaltă;
- *Adaptarea tarifelor de transport la noile condiții ale funcționării în mediu concurențial* prin; a) generalizarea tarifelor de tip zonal (se vor defini zone de producere și zone de consum) și b) reglementarea taxei de racordare și a taxei de utilizare pentru liniile de interconexiune;
- *Stabilirea prețurilor serviciilor de sistem în funcție de cerere și ofertă*, prin trecerea de la sistemul de contracte cu prețuri reglementate, la crearea pieței serviciilor de sistem. O condiție de bază pentru aceasta este posibilitatea măsurării precise a acestora și a verificării lor de către Operatorul de Sistem, care le va achiziționa pe baza ofertelor furnizorilor acestor servicii;
- *Asigurarea transparenței tarifelor serviciilor de furnizare a energiei electrice* în scopul înțelegerii, de către consumatori, a modului de fundamentare și de stabilire a acestora, prin participarea directă a

reprezentanților consumatorilor la negocieri. De altfel, ANRE are în vedere înființarea unui *Comitet de tarife ale energiei electrice pentru consumatorii captivi*, cu rol consultativ, format din reprezentanți ai agenților din sectorul energiei electrice, ai consumatorilor, ai sindicatelor, precum și ai altor organizații sau instituții interesate;

- *Promovarea unor tipuri diversificate de tarife pentru electricitate*, ca de exemplu tarife pentru importuri, tarife speciale pentru iluminatul public, diferențierea tarifelor de tip binom în funcție de puterea contractată și duratele de utilizare a puterilor maxime măsurate sau contractate;
- *Luarea în considerare, în cadrul tarifelor, a costurilor externe* (de exemplu costul impactului asupra mediului ambiant). Așa după cum declară factori de decizie din cadrul Autorității Naționale de Reglementare în domeniul Energiei, „alinierea la legislația europeană ar putea impune considerarea în cadrul tarifelor a costurilor externe, introducerea unor opțiuni stimulative pentru dezvoltarea de proiecte de eficiență energetică sau de utilizare a surselor regenerabile, a unor taxe care să reflecte politica de protejare a mediului ambiant” (www.anre.ro).

2. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRAȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE ȚIȚEI

2.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Obiectivele generale avute în vedere pentru următorii 5-10 ani în sectorul explorare-extracție sunt:

- reducerea costului pe tona de țiței la 40 \$/tonă;
- asigurarea unui coeficient anual de consum de rezerve de max. 4%;
- realizarea unor costuri de descoperire rezerve de max. 15\$/tonă țiței descoperit și dezvoltare de 25 \$/tonă;
- asigurarea unei rate interne de rentabilitate pe capitalul angajat de min. 15%;
- desfășurarea activității cu respectarea normelor de protecția mediului;
- implementarea unui sistem informatic funcțional la nivelul fiecărei sucursale aparținând SNP Petrom;
- câștigarea de noi piețe în zona Asia. **Obiectivele specifice** sunt:
- realizarea unei producții de 6,5 mii. tone țiței și 6,053 mld. Stmc gaze;
- asigurarea unui coeficient anual de consum de rezerve de max. 5% și a unui coeficient de înlocuire a rezervelor de 60-110%;
- asigurarea în cazul zăcămintelor exploatate prin injecție de apă a unui raport între volumul de apă injectată și țițeiul obținut suplimentar de max. 15 mc/tonă suplimentară;
- reducerea procentului de impurități cu 5%.

2.2. Ipoteze și scenarii

În primul rând trebuie stabilit **tipul de strategie** care trebuie abordată pentru acest important sector al economiei naționale. Din obiectivele identificate mai sus rezultă că între cele două tipuri de strategii care pot fi avute în vedere – inerțială, respectiv dezvoltare – se poate face următoarea comparație:

Tabelul nr. 6

Dinamici de producție a țițeiului, în diferite scenarii

Tipul de strategie	2001	2002	2003	2004	2005	2007	2010
Inerțială, mii tone	5850	5833	5717	5580	5429	5173	4800
Dezvoltare – investiții, mii tone	6008	6029	6160	6000	6008	5830	5571
Diferența ce se asigură din import, mii tone	158	196	443	420	579	657	771
Efort valutar pentru importul suplimentar, \$	31,6	39,2	88,6	84,0	115,8	131,4	154,2

Sursa: SNP PETROM SA, 2002.

Efortul valutar pe perioada 2001-2005 se ridică la 645 mii. \$ și a fost calculat la prețul țițeiului la cotația internațională de 200 \$/tonă.

Întregul program de dezvoltare se realizează din surse proprii și se estimează că în cel mai pesimist scenariu, fără precedent (în care Petrom ar fi nevoit să se împrumute de pe piețele externe pentru acoperirea a cea 25% din volumul investițiilor, cu garanție guvernamentală și cu o dobândă de 10%/an, împrumut pe care nu l-ar rambursa) tot ar rezulta o eficiență de 1,34.

Pornind de la aceste variante de dezvoltare, estimăm următoarea **prognoză a producției de țiței în perioada 2002-2015.**

Oferta de țiței Producțiile de țiței, gazolină și etan prognozate a fi obținute de SNP Petrom SA în perioada 2002-2015 sunt prezentate în tabelul nr. 7:

Tabelul nr. 7

Producțiile de țiței, gazolină și etan prognozate de SNP Petrom (2002-2015)

- tone -

Anul	Țiței	Gazolină	Etan
2002	6028705	171290	73475
2003	6150000	169767	60056
2004	6000000	167000	58288
2005	6008500	163159	56572
2006	5918373	159397	54907
2007	5829597	155113	53290
2008	5742153	144518	51721
2009	5656021	136546	50199
2010	5571180	129078	48721
2011	5459757	122908	47287
2012	5350562	119290	45895
2013	5243550	115778	44544
2014	5138679	112370	43232
2015	5035906	109062	41960
Cumulat 2002-2015	85240982	2142876	804147

Sursa: SNP PETROM SA, 2002.

Producțiile de gaze asociate, gaze libere și total prognozate a fi obținute de SNP Petrom SA. pentru aceeași perioadă, sunt prezentate în tabelul nr. 8:

Tabelul nr. 8

**Producțiile de gaze libere și asociate prognozate
pentru perioada 2002-2015**

- mii Stmc -

Anul	Gaze asociate	Gaze libere	Total
2002	1136764	5572256	6709020
2003	1062528	5823257	6885785
2004	1010493	6037214	7047707
2005	968953	5912979	6881932
2006	932985	5795761	6728746
2007	926182	5673620	6599802
2008	891974	5555800	6447774
2009	847477	5386706	6234183
2010	806781	5238760	6045541
2011	771090	5115844	5886934
2012	748317	5014909	5763226
2013	727010	4908166	5635176
2014	716241	4805978	5522219
2015	688190	4704215	5392405
Cumulat 2002-2015	13494216	80567234	94061450

Sursa: SNP PETROM SA, 2002.

Satisfacerea cererii de țiței. În tabelul nr. 9 se prezintă modul de satisfacere a cererii preliminare de țiței care poate fi asigurată din producția internă – în varianta strategiei inerțiale și în varianta strategiei de dezvoltare -, precum și din import.

Tabelul nr. 9

Satisfacerea cererii preliminare de țiței

- mii tone -

Cerere-ofertă	2002	2003	2004	2005	2007	2010
Cerere	15880	17380	17580	18180	19580	21680
Producție internă (strategia inerțială)	5833	5717	5580	5429	5173	4800
Producție internă (strategia dezvoltare)	6029	6150	6000	6008	5830	5571
Import necesar (pentru strategia inerțială)	10047	11663	12000	12751	14407	16880
Import necesar (pentru strategia dezvoltare)	9851	11230	11580	12172	13750	16109

Sursa: SNP PETROM SA, 2002.

Rezultă cu claritate că debalansarea între cererea pieței interne și oferta din producția internă nu poate fi acoperită decât din import și că importul

depășește 50% în strategia inertială și reprezintă cea 40% în strategia dezvoltare.

2.3. Măsurile și instrumente

În anul 2000 s-a încercat majorarea capitalului social prin emisiune de acțiuni și comercializarea lor prin negociere directă cu unul sau mai mulți investitori interesați, prin intermediul plasamentului privat.

Datorită conjuncturii internaționale din industria petrolului și mediului economic din România nu s-a reușit captarea interesului pentru privatizarea SNP Petrom din partea unor firme petroliere mari și nu s-a reușit aducerea unui investitor strategic important pentru creșterea de capital.

Programul de privatizare a SNP Petrom SA va continua cu încercarea de creștere de capital cu un investitor strategic sau financiar (negocierea participării BERD și IFC), negocierea unor credite pe piața financiară și o emisiune de euro-bonduri.

În Adunarea Generală a Asociațiilor din 12.04.2001 s-a hotărât listarea acțiunilor SNP la cota Bursei de Valori București, pentru a da acționarilor minoritari dreptul legal de dispoziție asupra proprietății private și posibilitatea de a se retrage când doresc, acțiune care va demara la 3 septembrie 2001.

Programul Sectorial pe 2001 pentru implementarea Programului Guvernului prevede următoarele acțiuni privind privatizarea SNP:

1. Privatizarea a 10% din capitalul social până la 31.12.2001 – vânzarea a 10% din acțiuni Asociației Salariaților, în conformitate cu prevederile legale în vigoare; listarea la bursă a acțiunilor SNP Petrom deținute de acționarii minoritari.
2. Inițierea acțiunilor necesare pentru a crește gradat capitalul social cu până la 35%.

Concluziile în urma încercărilor de privatizare din anul 2000, în afară de conjunctura internațională determinată de fuziunea marilor companii, au arătat că Petrom nu a ajuns la stadiul de eficiență economică și deci atractivitate pentru investitorii strategici și financiari, astfel că, în vederea pregătirii pentru privatizare, Petrom intenționează să se concentreze pe restructurarea activităților sale locale, reducerea costurilor și creșterea eficienței.

În conformitate cu prevederile acordului PSAL II, trebuia ca în anul 2002 să se aprobe planul de privatizare a SNP Petrom SA care să cuprindă: mandatarea consultantului financiar și lansarea procedurilor pentru privatizarea a cel puțin 51% din acțiunile SNP Petrom SA către un investitor strategic.

În vederea creșterii activității față de investitorii strategici și pentru pregătirea în vederea privatizării, PETROM va acționa, în continuare, pentru restructurarea activităților sale, pentru creșterea eficienței în toate domeniile de activitate.

3. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRAȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE GAZE NATURALE

3.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

În industria de gaze naturale ca și în alte industrii care au la bază resurse naturale, producția este supusă acțiunii a două „forțe”: epuizarea resurselor și descoperirea de noi resurse. Când se investește în reabilitarea și descoperirea de noi resurse, declinul se atenuează permițând susținerea unei cereri crescânde, în aceleași condiții de preț.

Componenta majoră a aplicării unor tehnologii noi este atingerea unei productivități optime, deoarece o productivitate optimă poate îmbunătăți valoarea economică a oricărui rezervor.

Nu trebuie uitat însă, faptul că există o foarte strânsă legătură între tehnologie și prețul gazelor. Producătorii vor crește producția, deci vor săpa noi sonde și vor încerca să îmbunătățească producția prin aplicarea diferitelor tehnologii numai în condițiile în care prețul gazelor naturale este suficient pentru a justifica investiția.

În condițiile unui preț scăzut al gazelor naturale, după cum este cazul și în România în acest moment, producătorii au tendința de a reduce volumul investițiilor, deci a cheltuielilor, concentrându-se pe producerea gazelor ieftine. O soluție ar putea fi aplicarea unor tehnologii fezabile într-un mediu economic restrictiv ceea ce presupune alegerea atentă a acestor tehnologii. Deci, pot fi făcute investiții chiar în condițiile unui preț scăzut în perspectiva unei creșteri viitoare a prețului. Acest lucru este posibil tocmai prin aplicarea unor tehnologii noi, în special în care prețul gazelor naturale este apropiat de prețurile folosite în calculul costului resurselor (rezervelor).

3.2. Ipoteze și scenarii

a. Cererea și oferta de gaze naturale

Cererea potențială de gaze naturale se estimează la 19,6 mld. mc în anul 2001 și la 19,5 mld. mc în 2004. Producția internă se menține practic constantă între 2001 și 2004 la 14 mld. mc. Creșterea ponderii gazelor importate determină o sporire a capacității infrastructurii gazeifere și a flexibilității acestora, de unde decurge și cerința dezvoltării capacității de înmagazinare subterană a gazelor naturale, precum și necesitatea realizării unui terminal de GPL la Constanța.

Cererea de gaze pe piața românească este caracterizată de fluctuațiile foarte importante (sezoniere – de cea 60%; zilnice – de cea 66%; orare – de aproape 30%), ceea ce reprezintă un argument fundamental pentru dezvoltarea capacităților de înmagazinare subterană a gazelor. Deși în ultimii ani, capacitatea de înmagazinare a crescut, raportul dintre gazele furnizate din depozite și volumul total al gazelor consumate este în prezent de 9,4%, mult sub valorile minime practicate în țările vest-europene, de regulă în jurul a 25%.

În aceste condiții, dinamica dezvoltării capacităților de înmagazinare subterană a gazelor naturale în perioada până în 2010, prevede o creștere de patru ori a capacității actuale și atingerea unui coeficient de siguranță în livrarea gazelor naturale la valori apropiate de cele practicate în țările UE. Practic, aceasta înseamnă o creștere de la 1,4 mld. mc în anul trecut la 3,5 mld. mc în 2004, și 6 mld. mc în 2010.

În același timp, dezvoltarea comerțului transfrontalier de gaze coroborată cu creșterea capacităților de înmagazinare subterană a gazelor din România, creează condițiile comercializării capacității de stocare de către clienți din afara granițelor, oferindu-le acestora un grad mai ridicat de siguranță a furnizării și, desigur, o flexibilitate sporită.

Este important de remarcat că România dispune de un important potențial de dezvoltare a capacităților de stocare subterană, inclusiv expertiza necesară, care poate satisface atât necesitățile interne, cât și cele ale unor țări vecine.

Indiferent de soluția care se va impune în timp, prin adaptarea la condițiile fiecărei perioade, diversificarea surselor de aprovizionare cu combustibili din import și utilizarea unor tehnologii cu eficiență tehnică și economică ridicată vor reprezenta componentele esențiale ale atingerii obiectivelor generale ale sectorului energetic.

Această estimare va permite identificarea măsurilor necesare și dezvoltarea unei strategii pentru implementarea acestora, concomitent cu identificarea nevoilor de capital pentru implementarea acestor măsuri.

Pe baza informațiilor preluate de pe piețele energiei și a gazelor din România, a fost identificat un scenariu (de bază) care reflectă evoluția în diferite sectoare de consum (rezidențial, comercial, industrial, producerea energiei electrice).

Rezultatele acestei analize de piață sunt centralizate în tabelul nr. 10:

Tabelul nr. 10

Estimarea cererii viitoare de gaze naturale din România

	1998	2000		2005	2010
Casnic	3,82	4,25	Scenariul de bază	5,03	5,34
Comercial	2,27	2,35	Scenariul de bază	2,81	2,98
Industrie	7,18	7,53	Scenariul de bază	9,44	10,86
Energetic	4,91	4,65	Scenariul de bază	5,48	6,85
Total	18,18	17,2	Scenariul de bază	22,77	26,03

Sursa: MIR, 2002.

Conform acestei estimări, consumul de gaze naturale va crește cu 8 mld. mc, atingându-se o cerere de gaze naturale de 26 mld. mc în anul 2010, ceea ce corespunde unei creșteri anuale de 3%. În cazul unor condiții favorabile, adică o revigorare economică imediată, ar putea exista o creștere importantă până în 2005 a cererii de gaze, cu niveluri de consum similare rezultatelor de la începutul anilor '90.

Pe termen lung, industria de gaze în România are un mare potențial, în special pe măsură ce standardele de mediu se îmbunătățesc și vor conduce la trecerea de la utilizarea păcurii la cea a gazelor pentru producția de energie electrică. În plus, intensificarea explorării la mari adâncimi și off-shore va duce la descoperiri de noi zăcăminte de gaze, iar, inevitabil, producția internă a SNP Petrom SA va avea o producție mai mare de gaze, pe plan intern.

Având o cotă de piață de 42%, sectorul industrial va rămâne cel mai important segment de piață în anul 2010. Sectoarele rezidențiale și comerciale vor cumula împreună 32% din consumul total de gaze naturale, iar producerea energiei electrice va totaliza 25%.

Factorii critici care influențează viitoarea cerere de gaze naturale vor fi evoluțiile din industrie și din sectorul producerii energiei electrice, care vor depinde în principal de economia românească și de succesul reformelor structurale. Se preconizează ca evoluțiile din sectorul rezidențial și comercial să acționeze mai puțin ca factor decisiv.

b. Posibilități de acoperire a consumurilor

Datorită surselor interne de gaze, România a reușit până în momentul de față să acopere aproape în totalitate cererea prin producția internă. Datorită epuizării câmpurilor de gaze, România va trebui să acopere de asemenea, o parte suplimentară din cerere prin importuri de gaze. Pentru scenariul de bază, s-a preconizat ca aceste importuri să totalizeze aprox. 15 mld. mc în anul 2010, iar în anul 2004, 6,03 mld. mc.

Având în vedere contextul european în care industria de gaze din România își desfășoară activitatea, precum și ponderea actuală a gazelor naturale în balanța energetică, se estimează că și în viitor gazele naturale vor reprezenta una din sursele importante de energie primară din România.

Relansarea economică așteptată și preconizată a României, va determina o creștere a cererii de energie primară și, implicit, de gaze naturale.

Plecând de la această perspectivă trebuie create premisele pentru ca piața de gaze să se dezvolte într-o direcție care să permită ca acest potențial să poată fi acoperit în cât mai mare măsură, în condiții de siguranță pentru consumatorii finali și la prețuri rezonabile.

În ipoteza strategiei de dezvoltare, pentru cei doi producători români de gaze naturale, rezultă următoarele dinamici de producție până în 2010 (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11
Dinamici de producție în ipoteza strategiei de dezvoltare (mld. mc)

Producător	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Romgaz	7815	7390	7180	6720	6410	5090
Petrom	6400	6900	7040	7150	7100	6000
Total prod. internă	14215	14290	14220	13870	13510	11090

Sursa: MIR, 2002.

Acoperirea consumurilor care vor fi în creștere, datorită revigorării economiei naționale și în special a industriei, va fi realizată pe seama importurilor (tabelul nr. 12).

Tabelul nr. 12
Prognoza cererii și ofertei de gaze naturale (mii. mc)

Surse gaze	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Cerere internă – total	19110	19300	19600	19900	20200	26000
Prod. internă	14215	14290	13870	13870	13510	11090
Import gaze	4895	5010	6030	6030	6690	15000

Sursa: MIR, 2002.

Creșterea cererii a avut la bază creșterea industrială de 5%, care, ca pondere în consumul anual, determină o creștere a cererii cu 700 mii. mc în 2004 față de 2000. când consumul a fost de 17,2 mi!, mc.

Analiza trebuie completată cu motivarea abordării strategiei de dezvoltare comparativ cu strategia inerțială, astfel:

- strategia de dezvoltare în acest sector este aliniată Programului de Guvernare de creștere economică a agenților economici, asigurând un preț unitar minim și cea mai sigură protecție socială, populația fiind alimentată în mod cert din producția internă;
- efortul financiar al statului este mai mic față de abordarea inerțială (tabelul nr. 13):

Tabelul nr. 13
Prognoza importului de gaze naturale

Importul de gaze naturale	Mii. mc	MU. dolari
Importul de gaze naturale în strategia de dezvoltare, în perioada 2001-2004	21315	2664
Importul de gaze naturale în strategia inerțială (fără investiții), în perioada 2001-2004	24500	3062

Sursa: MIR, 2002.

La prețul de 125 dolari/1000 mc, rezultă o economie valutară de 398 mii. dotări pentru statul român, care, ținând seama de efortul investițional total de 295 mii. dolari, conduce la o eficiență de 1,4.

În aceste condiții, abordarea strategiei inerțiale ar compromite perioadele de timp după 2004, când ar fi necesar un efort valutar de peste 1 mld. dolari/an până în 2010.

3.3. Instrumente și măsuri

România a ratificat Tratatul Carta Energiei și Protocolul Cartei privind eficiența energetică și aspecte legate de mediul înconjurător. Alături de celelalte țări semnatare ale Cartei, statul român și-a manifestat voința fermă de a înlătura progresiv barierele tehnice, administrative și de altă natură din calea dezvoltării comerțului cu materiale și produse energetice.

În mod evident, a existat nevoia de a reconsidera cadrul legal din sectorul de gaze naturale. Astfel, au fost adoptate noi legi care să completeze sau, după caz, să codifice de o manieră integratoare domeniul specific al gazelor naturale, ceea ce permite dezvoltarea unei strategii energetice comune tuturor participanților pieței de gaze naturale. În acest sens, menționăm Ordonanța nr. 41/31 ianuarie 2000 privind înființarea, organizarea și funcționarea Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale și Ordonanța nr. 60/31 ianuarie 2000 modificată de Ordonanța nr. 44/3 mai 2000 privind reglementarea activităților din sectorul gazelor naturale, care au avut la bază următoarele principii directoare:

- caracteristicile specifice ale sectorului de gaze naturale nu pot fi ignorate;
- clasificarea activității în domeniu ca fiind de utilitate publică, cu toate consecințele ce decurg din aceasta;
- dezvoltarea unei piețe deschise, pe baze concurențiale;
- promovarea accesului liber, pe baze comerciale, la sistemele de transport și distribuție a gazelor naturale;
- Îmbunătățirea eficienței energetice;
- analizarea impactului asupra mediului înconjurător;
- tratament egal pentru toți investitorii de pe piață;
- transparența reglementărilor adoptate.

Astfel, după etape succesive de restructurare, prin Hotărârea Guvernului 334/4 mai 2000 privind reorganizarea SN de Gaze Naturale „Romgaz” SA, au fost înființate cinci societăți comerciale independente, organizate pe principalele activități din sectorul gazelor naturale, respectiv producție. Înmagazinare, transport și distribuție.

Aționarul unic al celor cinci societăți comerciale, la înființare, este statul român reprezentat prin MIR.

Urmare a Programului de Guvernare a fost însușită Hotărârea de Guvern nr. 575/2001, care prevede fuziunea între Exprogaz Mediaș și Depogaz Ploiești, ambele având același domeniu de activitate, extracția și depozitarea

subterană a gazelor, rezultând o entitate puternică, cu vocație de dezvoltare, Romgaz Mediaș.

De asemenea au fost elaborate de MIR două ordine de mare importanță:

- Ordinul MIR nr. 85/2001, privind înființarea Operatorului de Piață cu atribuțiile menționate anterior;
- Ordinul MIR nr. 199/2001 care reglementează funcționarea întregului sistem industrial de gaze naturale și stabilește deschiderea pieței de gaze în România.

Etapa următoare de restructurare va continua cu:

- consolidarea entităților rezultate din reorganizare și a relațiilor dintre ele, precum și procesul de implementare a reglementărilor emise de ANRGN privind funcționarea pieței libere de gaze, pe baza contractelor cadru și în condițiile unui nou sistem de prețuri și tarife;
- realizarea de studii privind posibilitățile de privatizare, selectarea investitorilor strategici și începerea negocierilor cu investitorii strategici selecționați;
- începerea procesului de privatizare în domeniul distribuției gazelor naturale.

Procesul de reformă a prețului gazelor naturale este în desfășurare. În același timp, se au în vedere și măsuri de protecție socială pentru anumite categorii de consumatori.

- stabilirea structurii tarifelor pe baza costului serviciilor pentru transportul, înmagazinarea subterană și distribuția gazelor naturale;
- stabilirea unui sistem de impozitare stimulat;
- crearea condițiilor tehnice impuse de cadrul de reglementare și de relațiile contractuale, pentru buna desfășurare a activității din sectorul de gaze.

Realizarea acestor deziderate determină premisele trecerii la etapa imediat următoare și efectiv la începerea procesului de privatizare, dar acest proces trebuie pregătit corespunzător (tabelul nr. 14).

Tabelul nr. 14

Propuneri de plan instituțional și legislativ – 2000-2004

Domeniul	Obiectivul	Acțiunea
I. Restructurarea în economia reală Utilități: cadrul general	1. Eliminarea subvențiilor încrucișate și reducerea creanțelor și arieratelor	1.1. Controlul strict al acumulărilor arieratelor către unități și a arieratelor acestora către buget
		- Sistarea serviciilor pentru clienții răi platnici

Domeniul	Obiectivul	Acțiunea
		- Acordarea de subvenții transparente de la buget în vederea onorării datoriilor restante acumulate față de utilități de către clienții din categoriile sociale defavorizate
		- Aplicarea disciplinei contractuale (executarea silită a activelor, lichidare etc.)
		- Fixarea prețurilor de către organisme independente, cu scopul acoperirii costurilor economice
	2. Realizarea unei economii de piață funcționale, promovarea competiției, liberalizarea și privatizarea utilităților	- Elaborarea unei legi-cadru unitare privind utilitățile
II. Restructurarea în economia reală Utilități: cadrul general	1. Realizarea unei economii de piață funcționale, promovarea competiției, liberalizarea și privatizarea utilităților	1.1. Realizarea Cărții Albe a Restructurării și Liberalizării Utilităților 1.2. Adoptarea unui cadru legal unitar al utilităților - Analiza întregii legislații cu privire la utilități
III. Restructurarea în economia reală Utilități: sectorul de gaze naturale	1. Promovarea concurenței în sectorul de gaze naturale	1.1. Revizuirea cadrului legislativ privind sectorul de gaze naturale 1.2. Adoptarea unei politici viabile de tarifare a gazului natural

Sursa: MIR, 2002.

Realizarea cadrului instituțional și legislativ necesar asigurării funcționării sistemului național de transport în condiții de siguranță, calitate și eficiență economică presupune:

- stabilirea instituției care va prelua în numele statului domeniul public al sistemului național de transport gaze naturale;
- Încheierea contractului de concesiune a sistemului național de transport cu reprezentantul statului;
- revizuirea și perfecționarea reglementărilor tehnice specifice proiectării, construirii și exploatării sistemului național de transport;
- armonizarea reglementărilor specifice cu legislația europeană în domeniul gazelor naturale;
- funcționarea sistemului fiscal în sectorul de gaze prin:
 - eliminarea impozitului pe gaze naturale, întrucât acesta reprezintă în realitate o taxă pe produs, în prezent suprapunându-se cu o altă taxă „Redevența” reglementată de Legea petrolului nr. 134/1995;
 - modificarea legislației privind calculul impozitului pe profit și plata

acestei obligații, precum și a TVA, în funcție de volumul încasărilor;

- elaborarea unui act normativ pentru reglementarea pierderilor tehnologice în sistemul de transport recunoscute drept cheltuieli de exploatare deductibile la calculul impozitului pe profit, așa cum de altfel prevăd și legislațiile altor state cu tradiție în domeniu;
- stabilirea unor mecanisme la nivel macroeconomic care să conducă la înlăturarea blocajului financiar concretizată prin măsuri legislative de natură să întărească disciplina contractuală între agenții economici ce acționează pe piața de gaze (clauze asigurătorii, instrumente de plată adecvate accelerării încasării creanțelor, revizuirea normelor de procedură în materie de soluționare a litigiilor comerciale, proceduri speciale de executare silită a creanțelor etc.).

Deși prin actul constitutiv TRANSGAZ SA este operatorul tehnic al sistemului național de transport și răspunde de funcționarea acestuia în condiții de calitate și siguranță, în realitate nu dispune de pârghiile necesare realizării acestei funcții. Pe de o parte depozitarea și înmagazinarea gazelor aparține ROMGAZ Mediaș, iar pe de altă parte, TRANSGAZ SA nu are dreptul să achiziționeze gaze necesare asigurării unor rezerve la care să aibă acces rapid și necondiționat în situații limită.

În acest context, se impune:

- consolidarea atribuțiilor operatorului de piață;
- privind coordonarea balanței surse – consumuri de gaze naturale (intern și import);
- și asigurarea convergenței informaționale necesare derulării în siguranță a proceselor de livrare gaze naturale.

4. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRAȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE SARE

4.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Obiective principale:

- valorificarea unor rezerve ce se găsesc din abundență în subsolul României, pentru care există tradiție, experiență și capacitate tehnică;
- funcționarea în continuare a unor capacități, deja existente, pentru realizarea cărora s-au cheltuit fonduri însemnate în decursul timpului;
- realizarea unor importante surse de venituri pentru stat, inclusiv a unui important aport valutar din activitatea de export (aprox. 15 mii. dolari/an),
- păstrarea celor 2850 locuri de muncă în zone cu o slabă dezvoltare industrială;
- asigurarea unor produse pentru uz alimentar de calitate, cu respectarea prevederilor din standardele internaționale și ta prețuri accesibile tuturor categoriilor de consumatori;
- asigurarea materiei prime necesare funcționării în continuare a platformelor chimice (Oltchim, Govora, Ocna Mureș și Borzești), care de asemenea aduc importante venituri la bugetul statului.

Realizarea obiectivelor propuse se poate realiza numai printr-un program de investiții pentru modernizarea tehnologiilor de extracție și în special de prelucrare la nivelul celor folosite pe plan mondial.

Nerealizarea programului de modernizări va conduce la o producție de calitate inferioară respectiv la eliminarea treptată din anumite segmente de piață, la scăderea rentabilității, la probleme majore ecologice și pe măsura epuizării zăcămintelor actuale, la oprirea treptată a activității unor sucursale.

Obiectivele strategiei comerciale:

- promovarea pe piața externă a produselor printr-un sistem de distribuție care să conducă la apropierea de consumatorul final, respectiv deschiderea de depozite proprii și reprezentanțe comerciale în principalele țări partenere;
- reintroducerea în rețelele de mari magazine angro și cu amănuntul cu care sunt încheiate contracte sau convenții, a tuturor sortimentelor de sare alimentară și săruri de baie pe care societatea le produce în prezent;
- crearea unor noi canale de distribuție prin:

- oferta generală de produse la toți consumatorii și distribuitorii din marile orașe unde în prezent sunt condiții de asigurare a transportului cu mijloace proprii până la beneficiar;
- oferta prin rețeaua de farmacii Sensiblue (peste 55 magazine în țara) a produselor din sare specifice (cu vitamine, florurată, sare de baie relaxantă, sare sulfo-iodurată etc.);
- oferta generală de sare de drumuri ambalată în săculeți de 5 kg, prin rețelele de benzinării;
- crearea la nivelul salinelor care desfășoară activitatea turistică sau de tratament a unor mici magazine de desfacere cu amănuntul, unde să se promoveze întreaga gamă de produse, vederi și albume cu imagini din saline, timbre poștale, inclusiv fotografii personalizate ale turiștilor, realizate în zone de interes din subteran;
- prezentarea la vânzare la toate sucursalele a sării recristalizate tablete (pastile) la săculeți de polipropilenă de 4-5 kg sau cutii de carton pentru dedurizarea apei cu utilizare la mașini de spălat rufe, vase etc.
- asigurarea la fiecare salină a unui spațiu de prezentare a întregii game de produse SALROM, astfel ca potențialii cumpărători să poată primi informații de calitate și preț și despre sortimentele care sunt produse la alte saline;
- practicarea unor politici de prețuri care să descurajeze importurile de sare gemă din Ucraina și Belarus;
- menținerea unui contact permanent cu marii utilizatori de sare industrială pentru adaptarea rapidă a ofertei societății la eventualele modificări calitative solicitate de aceștia;
- satisfacerea la nivel superior a cerințelor actualilor clienți, urmărindu-se cu prioritate calitatea produselor, ambalajelor și îmbunătățirea logisticii de distribuție prin optimizarea fluxurilor produselor finite și reducerea timpilor de așteptare prin modernizarea și extinderea rampelor de încartare auto acolo unde acest lucru se dovedește necesar;
- promovarea pe piața internă de noi produse cum ar fi: sare cu condimente pentru pizza, sare cu condimente pentru cârnați, sare cu condimente pentru salate, sare cu condimente pentru fripturi;
- diversificarea continuă a ambalajelor și înlocuirea celor care nu corespund;
- extinderea și zonarea desfacerii sării și a produselor pe bază de sare prin deschiderea de noi depozite și magazine de prezentare gestionate centralizat, în orașele: Craiova, Constanța, Cluj, Iași, Baia Mare, Brașov;
- achiziționarea de mijloace de transport auto care vor asigura

aprovizionarea depozitelor cu sare direct de la saline, precum și livrarea mărfurilor direct din depozit către marii consumatori;

- intensificarea acțiunilor de promovare a imaginii de firmă prin participarea la companiile promoționale organizate de marile rețele de magazine și organizarea unei caravane publicitare cu accent pe localitățile unde se vor deschide noile depozite;
- asocierea, în vederea măririi controlului piețelor și a creșterii cantității de informații (legislative, de preț, de produs) cu parteneri externi pe piețele tradiționale (Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria);
- controlul permanent al raportului preț/profit în așa fel încât, în anumite perioade, să poată fi folosite prețuri promoționale, de pătrundere/acaparare a pieței;
- diversificarea paletei de produse comercializate, în vederea sporirii șanselor de pătrundere/menținere pe piețele unde sunt bani puțini și se preferă comerțul în barter (Iugoslavia, Bulgaria).

4.2. Ipoteze și scenarii

În ceea ce privește dezvoltarea pe termen mediu și lung, programul de dezvoltare urmărește în principal următoarele ipoteze:

- menținerea în funcțiune a capacităților de producție actuale;
- dezvoltarea bazei de rezerve geologice și industriale;
- creșterea valorii respectiv a atractivității societății prin mărirea rentabilității (obținerea unor produse de calitate superioară, reducerea costurilor de producție);
- implementarea programelor de protecție a mediului, a zăcămintelor și suprafeței;
- alinierea la cerințele pieței europene;
- creșterea volumului desfacerii de sare printr-o activitate susținută de marketing ofensiv și în corelare cu această creștere corespunzătoare a producției de sare.

Pornind de la aceste ipoteze, pentru **prognoza producției de sare în perioada 2002-2010**, nivelele de producție estimate au avut în vedere următoarele:

- evoluția producției în perioada 2002-2010 a subramurii de produse anorganice, respectiv la soda calcinată (UPSOM – Ocna-Mureș și US Govora) și soda caustică leșie (Oltchim – Râmnicu-Vâlcea și Chimcomplex – Borzești) și asigurarea necesarului de sare pentru realizarea acesteia, după cum urmează:

Tabelul nr. 15*- mii tone sare -*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UPSOM	459	459	459	459	459	459	459	459	459
US Govora	391	391	391	391	391	391	391	391	391
Oltchim	391	440	440	440	440	525	525	525	525
Chimcomplex	158	158	158	158	158	158	158	158	158
Total	1448	1448	1448	1448	1448	1533	1533	1533	1533
Consum industrial	5	10	15	15	20	20	20	25	25
Consum alimentar	5	5	10	10	15	15	20	20	20
Sare industrială	15	20	30	50	50	60	70	80	90
Export	10	20	20	20	25	25	25	25	25
Intern	10	20	20	20	20	20	20	20	20
Total sare drumuri	20	40	40	40	45	45	45	45	45
Sare drumuri	15	20	25	25	30	30	30	30	30
Sare alimentară	5	10	10	10	15	15	15	20	20

Sursa: MIR – SN a Sării, 2002.

- creșterea consumului industrial intern în corelație cu rata creșterii economice generale;
- asigurarea în totalitate a necesarului de sare pentru consumul alimentar, prin creșterea anuală a livrărilor din producția internă, prin diversificarea ofertei atât din punct de vedere calitativ cât și din punct de vedere af prezentării produselor;
- reluarea livrărilor de sare industrială la export în Serbia, odată cu reconstrucția Combinatului HIP – Pancevo;
- desfacerea unor cantități suplimentare de sare de drumuri pe piețele din Ungaria, țările fostei Iugoslavii și Bulgaria, cât și la intern;
- reluarea livrărilor de sare pentru drumuri în Germania, prin deblocarea Dunării;
- pătrunderea pe noi piețe de desfacere externe, față de cele tradiționale, în special cu sare alimentară.

Față de cele menționate sunt posibile de realizat următoarele nivele de producție:

Tabelul nr. 16*- mii tone sare -*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sare totală, din care	2224	2264	2289	2309	2334	2429	2444	2464	2474
- sare în soluție	1448	1448	1448	1448	1448	1533	1533	1533	1533
- sare gemă + recristalizată	776	816	841	861	886	896	911	931	941

Sursa: MIR – SN a Sării, 2002.

Se poate afirma că, în perspectivă, producția nu va mai scădea sub nivelul realizat în anul 2001. Aceasta va înregistra o ușoară creștere cu cea 85 mii tone până în anul 2005 și cu cea 250 mii tone în anul 2010, față de anul 2001.

După cum rezultă, și în viitor, industria chimică va continua să fie cel mai important beneficiar (63% din producția realizată).

Dacă se au în vedere și livrările la export pentru industria chimică (din Ungaria și Serbia) se poate afirma că ponderea livrărilor către chimie în totalul activității reprezintă peste 74%.

În acest sens, orice disfuncție în sectorul anorganic de producere a hidroxidului de sodiu și a sondei calcinate, poate influența în mod negativ activitatea societății.

Veniturile, vor crește cu cea 2,6 mii. dolari la nivelul anului 2005 și cu cea 7,5 mii. dolari la nivelul anului 2010.

În cazul în care se confirmă realizarea nivelelor de producție programate va putea fi menținut în activitate întreg personalul prezent.

4.3. Măsuri și instrumente

S-au analizat mai multe variante de privatizare în concordanță cu prevederile programului de guvernare, a programului PSAL II, precum și cu metodele prevăzute în legislația privatizării.

De asemenea, s-a avut în vedere că Societatea Națională a Sării SA. este definită ca „societate comercială de interes strategic” (Legea nr. 99/1999, Titlul I, art. 1, pct. 3).

Dintre variantele analizate au fost detaliate două, și anume:

- Divizarea societății în unități teritoriale prin conferirea personalității juridice actualelor sucursale și privatizarea fiecărei unități componente.
- Menținerea unitară a Societății Naționale a Sării S.A. și demararea unui proces de majorare de capital într-o primă etapă care să ducă la obținerea unor sume importante, ce vor fi folosite pentru dezvoltarea societății și creșterea valorii acțiunilor societății, și privatizarea pe ansamblu a societății prin vânzarea acțiunilor în mai multe etape.

În continuare, se prezintă avantajele și dezavantajele fiecărei variante analizate.

Divizarea societății în unități teritoriale prin conferirea personalității juridice fiecărei sucursale și privatizarea separată a fiecărei unități componente,

AVANTAJE:

- atractivitatea sporită pentru unele sucursale, în special pentru cele la care producția destinată exportului deține o pondere însemnată,
- privatizare rapidă pentru unele sucursale cu rezultate și indicatori de eficiență economică pozitivi;
- favorizarea unor cumpărători autohtoni, care sunt deja interesați în preluarea câmpurilor de sonde;

- crearea unui sistem concurențial între sucursale. DEZAVANTAJE:
- atractivitate scăzută pentru unele unități teritoriale;
- incertitudinea asigurării surselor, în cazul unor unități teritoriale, necesare menținerii și modernizării proceselor de extracție și, în special, a celor necesare pentru protecția mediului și reconstrucția ecologică;
- incertitudinea păstrării integrale a locurilor de muncă la unele sucursale;
- posibilitatea închiderii unor sucursale, dacă nu vor găsi soluții pentru a lucra în condiții de eficiență economică.

Menținerea actualei structuri și privatizarea pe ansamblu a societății.

AVANTAJE:

- se mențin în funcțiune toate sucursalele;
- se asigură o desfacere echilibrată atât pe piața internă, cât și pe cea externă;
- există posibilitatea realizării unor investiții de anvergură din surse proprii, din contractarea unor credite externe (asigurând garanțiile cerute) și prin atragerea de capital prin emisiune de acțiuni suplimentare (majorare de capital);
- coordonarea unor programe privind noi tehnologii de exploatare și prelucrare și de obținere a unor produse noi;
- asigurarea de sprijin tehnic sau financiar pentru diminuarea unor efecte de risc în apariția unor situații limită;
- reducerea cheltuielilor pentru aprovizionarea unor materiale și piese de schimb;
- aplicarea acestei metode poate fi realizată în mai multe etape:
 - majorarea de capital prin atragerea de capital privat;
 - realizarea programelor de modernizare, re tehnologizare și reconstrucție ecologică propuse;
 - vânzarea acțiunilor statului.

DEZAVANTAJE:

- atractivitate scăzută, datorită, în principal:
 - valorii mari a capitalului social ce se va scoate la vânzare;
 - existența unor produse care se realizează cu pierderi,
 - lipsa pieței de desfacere pentru unele produse;
 - personal în excedent;
 - probleme deosebite de mediu la unele sucursale.
- volum foarte mare al lucrărilor de menținere și modernizare precum și a celor pentru protecția mediului și reconstrucție ecologică (56 mii dolari) pe total societate, ceea ce necesită un efort financiar deosebit din partea cumpărătorului;
- păstrarea în continuare a monopolului asupra producției și prețurilor de vânzare.

5. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI CHIMICE ȘI PETROCHIMICE

5.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Politica sectorială a industriei petroliere și petrochimice susține politica generală a industriei românești, urmând aceeași țintă finală de creștere a competitivității și performanțelor, în vederea întăririi capacității de adaptare la cerințele pieței interne și internaționale în condițiile globalizării economiei mondiale.

Politica sectorială are în vedere obiectivul dezvoltării economice a României pe termen mediu, vizând relansarea economiei naționale prin îndeplinirea următoarelor deziderate:

- asigurarea creșterii economice, susținută de sporirea ratei investițiilor prin participarea semnificativă a capitalului național și prin atragerea surselor externe, mai ales sub forma de investiții directe. În acest sens, se va urmări o corelație între ritmurile de creștere preconizate de PIB cu ritmurile de creștere ale sectoarelor petrolier și petrochimic, avându-se în vedere rolul important al acestora în creșterea economică;
realizarea unei macrostabilități consolidate prin asigurarea unor progrese semnificative în cadrul reformei structurale și în domeniul disciplinei financiare;
- Îmbunătățirea substanțială a mediului de afaceri, în principal pe baza asigurării unui cadru legislativ stimulat, simplu, transparent și stabil;
- promovarea unei politici coerente, compatibile cu mecanismele UE vizând restructurarea selectivă a economiei, dezvoltarea și modernizarea infrastructurii fizice, științifice și sociale;
- transformarea economiei românești într-un sistem de piață structurat, viabil și funcțional.

În corelație cu politica generală a industriei românești, cu obiectivele generale și derivate ale acesteia, obiectivul general al politicii industriei petroliere și petrochimice este consolidarea și modernizarea întreprinderilor ce dețin un important avantaj comparativ și competitiv, pe baza resurselor de țipei interne și a unui nivel acceptabil al importului, care să asigure satisfacerea cererii interne de produse petroliere și petrochimice și realizarea unui volum de export în măsură să susțină importul de țipei și alte materii prime și materiale.

Atingerea obiectivului general al sectorului se va baza pe realizarea următoarelor **obiective derivate**:

- optimizarea capacității de prelucrare bazată pe echilibrul între cantitatea de țigăi prelucrat și cererea internă și externă de produse;
- restructurarea selectivă a sectorului prin eliminarea produselor și proceselor necompetitive, prin promovarea tehnologiilor performante și a produselor cu valoare adăugată ridicată (produsele petrochimice) și cu parametri la nivelul standardelor și normelor UE și internaționale;
- relansarea sectorului petrochimic pe baza modernizării tehnologiilor și a reducerii costurilor materiale și energetice prin stimularea cooperării între întreprinderile din diferite sectoare industriale (textile; prelucrarea maselor plastice etc.);
- modernizarea tehnologiilor și instalațiilor existente în vederea reducerii costului de prelucrare a țigăiului, reducerii consumurilor materiale și energetice, creșterii calității și parametrilor produselor, reducerii gradului de poluare ș.a.;
- stimularea producerii și comercializării de combustibili și carburanți ecologici sau cu capacitate de poluare redusă: GPL – carburant/autogaz; benzine și motorine fără plumb și cu calitate la nivelul standardelor și normelor europene etc.
- fundamentarea unor programe speciale și implementarea de măsuri de reducere a nivelurilor de poluare și de reconstrucție ecologică în cadrul limitelor prevăzute în normele UE;
- asigurarea realizării unui nivel al stocurilor de siguranță la valorile minime prevăzute în cerințele de aderare la UE;
- continuarea procesului de privatizare, a societății: SNP PETROM SA;
- restructurarea organizatorică și eficientizarea SNP PETROM SA, în scopul creșterii atractivității acesteia pentru investitori strategici cu mare potențial tehnico-economic;
- stimularea externalizării unor activități ale rafinăriilor, în vederea dezvoltării serviciilor industriale și a sprijinirii activităților (MM);
- perfecționarea cadrului legislativ al sectorului, în vederea alinierii la legislația UE și creării unui mediu de afaceri favorabil;
- fundamentarea de programe speciale vizând dezvoltarea și reorientarea resurselor umane, creșterea flexibilității și mobilității, dezvoltarea și diversificarea cunoștințelor și aptitudinilor, stimularea spiritului inovator și de întreprinzător.

De asemenea, se va acționa prin politici care să asigure obiectivele generale ale politicii industriale românești de creștere a competitivității industriale. *Obiectivele strategice* ale sectorului:

- asigurarea combustibililor lichizi pentru necesarul energetic al țării;
- satisfacerea necesarului de materii prime pentru relansarea petrochimiei;
- satisfacerea cererii interne de carburanți și produse petrochimice;
- valorificarea superioară a țițeiului din producția internă;
- reducerea costurilor de prelucrare pe ansamblul sectorului cu cea 25%;
- alinierea calității produselor la standardele UE;
- asigurarea unui grad de încărcare a capacității de prelucrare de minim 80%;
- reducerea poluării și reconstrucția ecologică;
- constituirea stocurilor de siguranță pentru țiței și produse petroliere conform Directivelor UE;
- creșterea gradului de siguranță în funcționare a instalațiilor;
- Îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață.

5.2. Ipoteze și scenarii

Premise. Varianta optimă de prelucrare a țițeiului trebuie să aibă în vedere următoarele considerente:

- asigurarea cererii în creștere a pieței interne de combustibil, carburanți și produse petrochimice precum și valorificarea eficientă a țițeiului intern;
- furnizarea materiilor prime necesare relansării petrochimiei și a sectoarelor industriale consumatoare de produse petrochimice;
- reducerea importului de produse prelucrate din produse petrochimice, care au înregistrat valori foarte mari, la nivelul anului 2000;
- crearea unui excedent pentru export de produse cu valoare adăugată mare, în condițiile unui risc de piață minim;
- asigurarea unor condiții favorabile repornirii unor capacități de producție, în prezent neutilizate și dezvoltării activității IMM-urilor.

Prelucrarea eficientă a cantității previzionate de țiței presupune îndeplinirea de către prelucrători a următoarelor criterii:

- asigurarea unui grad de încărcare a capacităților operaționale de peste 80% prin care se asigură rentabilitatea sectorului;
- nivelul de integrare al rafinăriilor cu petrochimia care utilizează peste 90% materii prime produse în rafinării;
- flexibilitate în prelucrarea diferitelor tipuri de țiței;
- complexitate (indice Nelson 9-M1) și randamente competitive în produse albe pe baza prelucrării secundare în procese catalitice;
- apropiere și acces ușor la aprovizionarea cu țiței și materii prime din țară și din import; facilități de transport și livrare a produselor pe piața internă și la export; costuri reduse prin sistemul de conducte, cale

ferată și auto;

- asigurarea cu materii prime a producătorilor de produse petrochimice din aval;
- asigurarea necesarului pieței interne cu produse specifice (uleiuri speciale, solvenți, parafină etc.).

Strategia de dezvoltare a industriei petroliere în perioada 2001-2010 analizează următoarele alternative de prelucrare a țițeiului:

- **Varianta I** – Modul de prelucrare a cea 14 mii. tone țiței la nivelul anului 2005 prin prelucrarea țițeiului în rafinăriile SNP PETROM SA, Petromidia și rafinăriile mici și prelucrarea materiilor prime petrochimice la Arpechim, Petromidia, Carom și Oltchim. Prelucrarea a 14 mii. tone țiței pe an acoperă integral consumul intern de produse petroliere (mai puțin consumul de păcură) și necesarul intern al principalelor produse petrochimice.
- **Varianta II** – Modul de prelucrare a cea 18 mii. tone țiței la nivelul anului 2005, prin prelucrarea țițeiului în toate rafinăriile mari și mici care, pe lângă acoperirea integrală a pieții interne, asigură disponibil de produse petroliere și petrochimice la export.

Cantitățile de țiței ce vor fi prelucrate în rafinăriile privatizate au la bază asigurarea cu materie primă din import prin resurse financiare proprii. Rafinăriile mici sunt incluse în ambele variante deoarece prelucrează țițeiuri indigene extrase din zonele unde sunt amplasate, pentru fabricarea de produse speciale de mic tonaj, pe care rafinăriile mari nu le produc.

Producția de produse petroliere este condiționată de alinierea calității la condițiile impuse de normele UE până în anul 2005, ceea ce presupune un efort investițional deosebit pentru modernizarea rafinăriilor.

Un alt element important al strategiei este relansarea sectorului petrochimic pentru asigurarea cu produse care constituie materii prime pentru alte industrii: mase plastice, fire-fibre sintetice, cauciuc etc.

Datorită diversității elementelor care influențează activitatea în industria de prelucrare a țițeiului și petrochimie, strategia analizează dinamica de dezvoltare în perioada 2001-2005, iar pentru perioada următoare, până în 2010, se fac numai estimări cu caracter orientativ.

În Anexa nr. 1 / Variantele I și II se prezintă dinamica prelucrării țițeiului prognozată pentru perioada 2001-2010, din care se constată o creștere a procentului de acoperire a capacității existente, cu efecte benefice asupra eficienței economice a rafinăriilor (reducerea costurilor de prelucrare).

În Varianta I, s-a luat în considerare funcționarea unor rafinării pentru acoperirea modulului de 14 mii. tone țiței/an, iar în Varianta II – modul de 18 mii. tone țiței/an, s-a luat în considerare funcționarea tuturor rafinăriilor.

Funcționarea rafinăriilor mici, prevăzută în ambele variante, are în vedere prelucrarea unor sorturi de țiței indigen din care se obțin produse specifice, conform Anexei nr. 2.

Astfel, fiecare rafinărie este specializată pe anumite produse:

- Astra Română	- uleiuri;
- Rompetrol-Vega	- solvenți;
- Rafinăria Dărmănești	- cocs pentru electrozi metalurgici;
- Steaua Română	- parafină;
- Suplacu de Barcău	- bitum.

Rafinăriile mici nu vor mai produce carburanți în viitor dacă aceștia nu se vor putea încadra în standardele de calitate conform normelor UE. Aceste produse vor fi livrate ca semifabricate rafinăriilor mari care le vor valorifica superior.

De asemenea, se va reface sistemul de cooperare dintre rafinării așa cum au fost ele proiectate, bazat pe optimizarea circulației semifabricatelor în concordanță cu interesele fiecărei rafinării.

De exemplu:

- Rafinăria Rompetrol Vega primește țiței românesc din care obține solvenți, iar distilatul de vid va trebui trimis la Petrobrazi pentru prelucrare superioară;
- Rafinăria Petrotel Lukoil poate trimite propanul și butanul la piroliza de la Arpechim Pitești pe baza unor contracte comerciale avantajoase între cele două societăți;
- Rafinăria Petromidia poate trimite fracții necesare la Carom Onești pentru fabricarea cauciucului.

Funcționarea la parametri ridicați a industriei petrochimice, folosind toate materiile prime din rafinării conduce la creșterea gradului de valorificare a tonei de țiței.

Pe măsura dezvoltării economiei naționale, a creșterii capacității de absorbție a pieței interne și în funcție de evoluția conjuncturii internaționale se poate previziona o creștere a prelucrării, în condiții de eficiență, a cantității de până la 18 mii. tone țiței în anul 2010.

Având în vedere dinamica prelucrării țițeiului în perioada 2001-2010 rezultă o evoluție a cantităților de produse petroliere comerciale conform Anexei nr. 3 / Varianta I și II. Produsele petroliere cresc odată cu cantitatea de țiței prelucrat observându-se o creștere a ponderii produselor albe.

Prin prelucrarea țițeiului în perioada 2001-2010 rezultă materiile prime petrochimice conform Anexei nr. 4 / Varianta I și II, care cresc proporțional cu creșterea cantității de țiței prelucrat.

În Anexa nr. 5 / Varianta I și II este prezentată dinamica principalelor produse rezultate din piroliză; în cazul Variantei II rezultă cantități mai mari de

produse, care pot fi prelucrate ulterior ca produse petrochimice finite (polietilene, PVC, cauciuc etc.).

În Anexa nr. 6 / Varianta I și II se prezintă dinamica produselor petrochimice, rezultate din prelucrarea țițeiului. Produsele petrochimice vor crește ca nivel de producție, având în vedere noile capacități de producție care vor intra în funcțiune (polietilenă, polipropilenă, PVC), în cazul variantei II.

Relansarea creșterii economice va duce la creșterea consumului de produse petroliere și petrochimice. În Anexa nr. 7 / Varianta I și II și Anexa nr. 8 / Varianta I și II este prezentată dinamica vânzărilor la principalele produse petroliere și petrochimice. Cererea internă de produse petroliere se va îndrepta sensibil spre produse ușoare ca urmare a perspectivei creșterii nivelului de trai.

Astfel, consumul de benzină va crește într-un ritm de cca 5% datorită creșterii numărului de autoturisme din România, în timp ce consumul de motorină va crește cu cea 6%, tendința fiind ca ponderea să se deplaseze către activitatea de transporturi generale (căi ferate, auto), agricultură și servicii.

În ambele situații se asigură satisfacerea consumului intern de produse petroliere și petrochimice, excepție făcând păcura și GPL (pentru modulul de 14 mii. tone/an) și păcură (pentru modulul de 18 mii. tone/an se diminuează importul de păcură, dar se mărește excedentul din celelalte produse măbind disponibilitățile pentru export).

Necesitatea alinierii specificațiilor de calitate va determina o deplasare spre produse mai curate ecologic, astfel, va crește ponderea benzinelor fără plumb, iar începând cu 2005 benzina cu plumb nu va mai fi oferită pieței românești. De asemenea tendința generală este de creștere a consumului de motorină cu conținut redus de sulf (până în 2005 conținutul de sulf se va reduce până la maxim 0,035%).

5.3. Măsuri și instrumente

Corelat cu obiectivele derivate și prioritățile pe termen scurt ale politicii industriale sectoriale, în acest sens vor fi avute în vedere măsuri vizând.

- Dezvoltarea resurselor umane în scopul utilizării eficiente a acestora, sporirea mobilității, dezvoltarea de noi cunoștințe și aptitudini, cultivarea spiritului de întreprinzător ș.a.
- Promovarea susținută a programelor de C&D, naționale și sectoriale, care sprijină:
 - modernizarea, creșterea nivelului tehnic și a calității tehnologiilor, produselor și serviciilor românești, în scopul îmbunătățirii competitivității și asigurării accesului lor atât pe piața internă cât și pe cea internațională;
 - dezvoltarea proiectelor C&D și inovare și a colaborării tehnologice între institutele de cercetare și dezvoltare, agenții economici și

universități concomitent cu creșterea capacității de a disemina și utiliza eficient rezultatele cercetării și inovării.

- Creșterea abilității de a atrage capital străin, de a se realiza investiții străine directe în România;
- Dezvoltarea cooperării industriale;
- Susținerea dezvoltării IMM;
- Desfășurarea tuturor activităților industriale în condiții de compatibilitate cu mediul înconjurător, prin asigurarea unui cadru organizatoric și legislativ care să conducă la eliminarea efectelor negative asupra acestuia. Sporirea rolului asociațiilor profesionale, a întreprinzătorilor privați și a IMM-urilor în dezvoltarea regiunilor defavorizate și în consolidarea economică a comunităților locale;
- Modernizarea rolului autorității publice centrale în domeniul industriei, prin creșterea capacității de elaborare și implementare a politicii industriale;
- Promovarea coeziunii sociale ca factor de succes al ajustării structurale și de limitare a costurilor și efectelor negative ale reformei;
- Modernizarea unor echipamente și instalații în vederea îmbunătățirii indicatorilor economici și creșterii competitivității.
- Reducerea costurilor prin:
 - Încărcarea la capacitate a instalațiilor;
 - reducerea consumurilor energetice prin realizarea de sisteme de producere a energiei electrice și termice proprii (cogenerări) cu randamente ridicate prin optimizarea schimburilor de căldură și a sistemului de ardere la cuptoarele tehnologice;
 - sistematizarea și optimizarea/modernizarea rețelelor de utilități;
 - introducerea de sisteme de telemăsură și telecomandă, sisteme automate de scurgere apă și impurități la parcurile de rezervoare, sisteme de recuperare;
 - implementarea sistemelor automate de amestec produse în linie
- Reducerea costurilor cu forța de muncă prin reorganizarea rafinăriilor cu menținerea activității de bază și externalizarea celor auxiliare, inclusiv prin disponibilizare și reorientare profesională;
- Alinierea calității produselor cerute de normele UE prin modernizarea instalațiilor existente și introducerea în fluxul de prelucrare a unor instalații noi care să conducă la obținerea de produse conform cerințelor UE;
- Reducerea poluării și a reconstrucției ecologice prin:
 - modernizarea și retehnologizarea instalațiilor în vederea reducerii emisiilor care conduc la poluarea mediului precum și pentru reducerea deșeurilor evacuate;
 - modernizarea stațiilor de tratare ape uzate;

- introducerea unor sisteme chimico-biologice eficiente în fluxul de tratare a apelor;
- Perfecționarea profesională a managerilor;
- Promovarea și implementarea unor sisteme și metode performante de management;
- Dezvoltarea utilizării informaticii și tehnologiilor informaționale în conducerea proceselor tehnice și economice;
- Inițierea și dezvoltarea unor forme eficiente de cooperare între agenții economici cu activități în sectorul de rafinare și petrochimie.

6. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRAȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE URANIU

6.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Obiectivul prioritar al strategiei de valorificare a resurselor de uraniu din România este încadrarea evoluției sale în strategia generală de dezvoltare durabilă a economiei naționale, în condiții de eficiență economică.

Obiectivele derivate, subordonate realizării obiectivului prioritar sunt:

- corelarea acțiunilor de restructurare a activității de exploatare a minereului de uraniu cu programul energetic de punere în funcțiune a grupurilor de la centralele nucleare-electrice în perioada 2002-2035;
- realizarea unui sector de extracție eficient prin reducerea și, în final, eliminarea subvențiilor destinate acoperirii pierderilor de exploatare, transferurilor și investițiilor de la obiectivele cu pierderi mari și creșterea alocațiilor pentru închiderea minelor neviabile, refacerea mediului și atenuarea impactului social;
- re tehnologizarea și modernizarea proceselor de exploatare minieră pentru menținerea și dezvoltarea capacităților de producție viabile sau cu posibilități de viabilizare.

Strategia de valorificare a resurselor de uraniu trebuie să mai aibă în vedere și următoarele aspecte:

- rezervele geologice de minereu de uraniu asigură producția pentru mai multe decenii și reprezintă o sursă sigură indiferent de capriciile piețelor internaționale,
- capacitățile de producere a energiei electrice și termice prin arderea cărbunelui vor reprezenta, cel puțin pe termen scurt și mediu, o pondere importantă în industria energetică având în vedere creșterile de prețuri la petrol și gaze din import dar și necesarul de investiții pentru dezvoltarea domeniului energiei nucleare;
- restrângerea activității din acest domeniu prin închiderea minelor considerate neviabile va determina o nouă creștere a șomajului ceea ce necesită identificarea resurselor și mecanismelor de atenuare a impactului social.

6.2. Ipoteze și scenarii

Resursele de minereu uranifer ale României sunt utilizate pentru producerea concentratelor tehnice de uraniu și a pulberii sinterizabile de dioxid

de uraniu, în vederea asigurării materiei prime necesare fabricării combustibilului nuclear pentru CNE Cernavodă.

Acoperirea necesarului de uraniu utilizat în scop energetic trebuie evaluată în concordanță cu realizarea Programului Nuclear Național și a strategiei de dezvoltare a domeniului energiei nucleare.

Analiza necesarului de uraniu în corelație cu posibilitățile de asigurare din resurse interne, efectuată până în anii 1996-1997 a avut ca suport Programul Nuclear de atunci care prevedea ca CNE Cernavodă să funcționeze la capacitatea proiectată cu 5 unități, a căror punere în funcțiune să se facă eșalonat în perioada 1996-2010. Conform acestei strategii necesarul de uraniu în UO_2 la FCN Pitești (cu un randament mediu la pastilare de 98%) a fost estimat la 13.670 tone.

Programul Nuclear Național elaborat până în anul 2000 nu mai este de actualitate, pe de o parte, pentru că nu a fost realizat conform eșalonării (în prezent la CNE Cernavodă funcționând o singură unitate CANDU 6, care utilizează anual 98,4 t de uraniu natural) iar pe de altă parte se preconizează introducerea ciclurilor SEU (Slightly Enriched Uranium) și RU (Recovered Uranium), care vor înlocui treptat ciclul cu uraniu natural și vor diminua consumul inițial.

Actualul potențial uranifer al României, evaluat numai pe baza resurselor exploatabile din zăcămintele active și a celor propuse pentru dezvoltarea activității de exploatare ar putea asigura, la consumul actual, funcționarea CNE Cernavodă astfel:

- unitatea CANDU 1 – până în 2036;
- unitatea CANDU 2 – timp de 40 de ani.

Aspectele generale privind situația actuală a industriei extractive a minereului de uraniu se pot sintetiza astfel:

1. În sectorul extracției minereului de uraniu din România, după 1989, a avut loc un amplu proces de restructurare și reformă economică ca de altfel în întreg sectorul minier;
2. Acest proces s-a manifestat atât în domeniul legislativ și instituțional cât mai ales în ceea ce privește aspectele definitorii ale eficienței economice, a problemelor de mediu și a celor cu caracter social;
3. Amplul proces de restructurare a avut consecințe asupra activității de exploatare a minereului de uraniu concretizate în:
 - reducerea veniturilor pe kilogram echivalent de UO_2 cu 41% în anul 2001 față de 1989;
 - sporirea costurilor la 1000 dolari venituri cu 15% în aceeași perioadă;
 - decapitalizarea accentuată și funcționarea cu utilaje și instalații uzate fizic și moral;
 - nivelul productivității muncii (exprimat valoric) a înregistrat o scădere cu 36%;

- a fost disponibilizat, în perioada 1997-1999, un număr de 1857 salariați, cu consecințe negative în plan social;
- a debutat procesul de închidere a minelor fără șanse de viabilizare, utilizându-se fonduri de la bugetul de stat, cheltuielile necesare continuării acestui proces fiind estimate la 3,7 mii. \$ în anul 2002, respectiv 5,7 mii. \$ pentru anul 2003.

În aceste condiții se pot aduce unele argumente care stau la baza opțiunii producerii energiei electrice pe bază de combustibil nuclear:

- *Producerea unei energii ieftine.*

Dacă luăm ca exemplu Unitatea 1 de la Cernavodă, rezultă că în perioada de exploatare comercială, costul de producție al unui MWh este cuprins între 12-14 dolari SUA. Dacă la acesta se adaugă și cheltuielile pentru restituirea creditelor primite pentru finalizarea investiției (rate, dobânzi, diferențe de curs valutar), cheltuieli angajate până în anul 2006, valoarea MWh livrat în sistem este de 25,9-29 \$.

Costurile de producție din centralele clasice sunt: termocentrale pe cărbune 42,8 \$/MWh;

- termocentralele pe hidrocarburi 36,17 \$/MWh;
- hidrocentrale 4,38 \$/MWh

- *Asigurarea continuității livrării energiei electrice.*

Cu o singură unitate în funcțiune CNE Cernavodă asigură 10-11% din consumul anual total de electricitate al țării, realizând un coeficient de utilizare al puterii instalate de 87,87%.

- *Acceptarea de către populație a tehnologiei ergo-nucleare în condițiile monitorizării stricte a producătorului de energie nucleară, în sensul garantării protecției mediului ambiant.*

În prezent, singurele alternative industriale de producere a energiei electrice care să nu producă gaze cu efect de seră sunt centralele hidroelectrice și cele nucleare. Pentru producerea combustibililor fosili, în urma extracției miniere se înregistrează anual multe pierderi de vieți omenești (3 milioane oameni) ca urmare a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

De menționat, că prin arderea a 6 milioane tone de lignit din care se produce o cantitate de energie electrică egală cu consumul a 100 tone de uraniu natural, se produc anual:

- 1,5 milioane tone de zgură și cenușă, din care 20000 tone sunt evacuate în mediu ambiant;
- 4 milioane tone de CO₂ și cantități importante de oxizi de sulf și azot.

De la Unitatea 1 Cernavodă rezultă 20 m.c./an deșeuri radioactive.

Dacă Europa ar înlocui electricitatea produsă din centralele nucleare cu cea produsă pe combustibili fosili, cantitatea suplimentară de gaze de seră, ar echivala cu cea produsă prin dublarea numărului actual de automobile.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, Organizația Mondială a Sănătății, Agenția de Energie Atomică de la Viena (AIEA) au ajuns la concluzia că energia nucleară este una dintre cele mai nepoluante și sigure metode, disponibile în prezent, de producere a electricității.

- *Diminuarea riscurilor și problemelor legate de depozitarea deșeurilor nucleare.*

Deșeurile radioactive apar în toate fazele ciclului combustibilului nuclear (CCN) și anume:

- extracția și prelucrarea minereului de uraniu;
- fabricarea elementelor de combustibil;
- arderea în reactorul nuclear;
- stocarea combustibilului uzat.

Aproximativ 99% din radioactivitatea deșeurilor nucleare se regăsește în fazele de după arderea combustibililor în reactoarele nucleare. Gospodărirea deșeurilor nucleare este cea mai ușoară față de a celor produse de orice tip de industrie în timp ce nerezolvată este problema deșeurilor produse de termoelectrică clasică, din cauza volumului enorm al acestora și a însăși metodei de depozitare, prin dispersie în mediul ambiant.

Industria nucleară, pe întregul ciclu al combustibilului nuclear, aplică un concept diferit și anume:

- strângerea, monitorizarea, tratarea (reducerea volumului și a toxicității);
- depozitarea definitivă, în locuri cât mai sigure (formațiuni geologice la adâncime);
- controlul riguros al deșeurilor radioactive, care să nu aibă impact asupra mediului ambiant și a populației.
- *Controlul neproliferării armelor nucleare* prin intermediul prevederilor „Tratatului de neproliferare” (NPT) a devenit universal și deosebit de riguros.

Țările membre AIEA sunt angajate legal în neproliferarea armelor nucleare. Departamentul de Garanții Nucleare din AIEA asigură controlul și detectarea abaterilor de la acest angajament.

Agenția de Energie Atomică de la Viena (AIEA) este investită de Consiliul de Securitate al ONU cu puterea de a aplica prevederile controlului de garanții nucleare la toate instalațiile nucleare cunoscute în vederea detectării eventualelor violări ale NPT.

Analizele suport ale Programului Nuclear National, versiunea octombrie 2001, pe baza cărora se va elabora strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung a domeniului energiei nucleare, va avea în vedere patru scenarii (tabelul nr. 17).

Tabelul nr. 17
Scenarii CNE pentru analize suport ale Programului Nuclear Național

An	Scenariul S1	Scenariul S2	Scenariul S3	Scenariul S4
	Scenariul pesimist: 3 CANDU Cv, până în anul 2025, unitatea 3Cv din 2010	Scenariul moderat 1: 4 CANDU Cv, exclusiv PHRW până în anul 2025, unitatea 3Cv din 2010, U4, CANDU avansat din anul 2020	Scenariul moderat 2: 2 PHWR și 2 PHWR avansat până în anul 2025, APWR1 din anul 2020, APWR2 din anul 2025	Scenariul optimist: 3PHWR si 2PHWR avansat până în anul 2025, U3 Cv din 2010, APWR1 din anul 2020 si APWR2 din anul 2025
	1 SEU/RU din 2015 2 SEU/RU din 2020	1 SEU/RU – 2015 2 SEU/RU – 2020 3 SEU/RU – 2025	1 SEU/RU-2015 2 SEU/RU – 2020	1 SEU/RU-2015 2 SEU/RU – 2020 3 SEU/RU – 2025
2002	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural
2005	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural
2010	3 unități CANDU 6 - 650 Mwe net Ciclul U natural	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural
2015	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU
2020	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	4 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU/SEU 1 APWR	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU /SEU 1 APWR
2025 2035	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	4 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 3 Ciclul SEU/RU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU/SEU 2 APWR	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 3Ciclul RU/SEU 2 APWR
	1 SEU/RU din 2015 2 SEU/RU din 2020	1 SEU/RU – 2015 2 SEU/RU – 2020 3 SEU/RU – 2025	1 SEU/RU-2015 2 SEU/RU – 2020	1 SEU/RU-2015 2 SEU/RU – 2020 3 SEU/RU – 2025
2002	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	1 unitate CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural
2005	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural

An	Scenariul S1	Scenariul S2	Scenariul S3	Scenariul S4
2010	3 unități CANDU 6 - 650 Mwe net Ciclul U natural	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net Ciclul U natural
2015	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 1 Ciclul RU/SEU
2020	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	4 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU/SEU 1 APWR	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU /SEU 1 APWR
2025 2035	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 2 Ciclul SEU/RU	4 unități CANDU 6 =650 Mwe net 1 Ciclul U natural 3 Ciclul SEU/RU	2 unități CANDU 6 =650 Mwe net 2Ciclul RU/SEU 2 APWR	3 unități CANDU 6 =650 Mwe net 3Ciclul RU/SEU 2 APWR

PHWR = Pressurised Heavy Water Reactors; CANDU A VANSIA T=CANDU NG (Next Generation); PWR = Pressurised Water Reactors; RU = Recovered Uranium; APWR = Advanced PWR; SEU = Slightly Enriched Uranium

Sursa: Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Metale Rare și Radioactive

Pentru analiza suport a Programului Nuclear Național a fost stabilit, corespunzător fiecărui scenariu, gradul de acoperire a cererii de uraniu din producția internă și din import, astfel:

Scenariul 1: 3 unități CANDU (1 unitate cu uraniu natural și 2 unități CANDU cu uraniu natural și RU). Introducerea ciclului RU presupune diminuarea consumului anual de uraniu de la 98,4 tone la 44 tone. Necesarul de uraniu natural va fi de 9754 tone, care va fi acoperit din resursele CNU (producție curentă+stoc) și import.

Scenariul 2: 4 unități CANDU (1 unitate CANDU cu uraniu natural, 2 unități CANDU cu uraniu natural și RU și o unitate CANDU Avansat cu SEU). Necesarul de uraniu natural va fi de 9546 tone, care va fi acoperit din resursele CNU (producție curentă + stoc) și import.

Scenariul 3: 2 unități CANDU care utilizează ciclul cu uraniu natural și ciclul RU. Necesarul de uraniu natural va fi 4834 tone, care poate fi acoperit numai din resursele CNU pe toată durata de viață a unităților.

Scenariul 4. 3 unități CANDU care utilizează ciclul cu uraniu natural și ciclul RU. Necesarul de uraniu natural va fi de 7410 tone, care va fi acoperit din resursele CNU (producție curentă + stoc) și import. Deși unitățile vor funcționa cea mai mare parte a timpului utilizând ciclul SEU, rezerva de uraniu a CNU (producție curentă + stoc) va fi consumată pentru alimentarea a patru reactoare urmând ca reactoarele CANDU 5,6 și 7 pe toată durata de viață (40 de ani fiecare) să funcționeze numai cu uraniu din import.

6.3. Măsuri și instrumente

Implementarea strategiei de valorificare a resurselor de uraniu, în oricare din scenariile care vor fi aplicate, presupune acționarea în următoarele direcții strategice principale:

- creșterea ponderii uraniului ca sursă primară în balanța energetică a României, prin:
 - deschiderea de noi capacități de producție;
 - atragerea în exploatare a unor zăcăminte uranifere de mică amploare, care prin metode netradiționale, pot deveni eficiente economic;
 - includerea în programele de deschidere, pregătire și exploatare a rezervelor promovate, în urma rezultatelor programelor de cercetare geologică și analizelor economice de la categoria C2 la C1;
 - obținerea, în urma contractelor externe de parteneriat, a unei părți din produsul finit rezultat din prelucrarea diluantului de amoniu sau sodiu din import, pentru obținerea de UO_2 ;
- menținerea și eficientizarea activității de extracție, prelucrare și rafinare a uraniului pentru satisfacerea necesarului de combustibil nuclear, prin:
 - achiziționarea unor instalații de foraj performante;
 - re tehnologizarea uzinelor R1 și E1 ceea ce va determina creșterea randamentelor tehnologice;
- reducerea treptată a subvenției pe produs prin:
 - re tehnologizarea proceselor de producție și
 - restructurarea activității în corelare cu prognoza favorabilă a AIEA privind piața mondială a uraniului;
- închiderea unor perimetre miniere cu rezerve în curs de epuizare și conservarea unor mine nerentabile în prezent dar cu rezerve exploatabile eficient în viitor, în raport cu creșterea prețului uraniului pe piața mondială;
- dezvoltarea corespunzătoare a activității de cercetare geologică și cercetare tehnologică pentru producerea materiei prime necesare fabricării combustibilului nuclear;
- întărirea și modernizarea instituțiilor publice implicate în aplicarea strictă a legilor și reglementărilor, asigurarea informațiilor geologice, monitorizarea obligațiilor de mediu;
- instituirea unui sistem de prețuri pentru produsele miniere, mai flexibil, în corelație permanentă cu inflația și cursul de schimb leu/dolar.

7. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE VALORIFICARE A RESURSELOR DE APĂ

7.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Obiectivul prioritar al strategiei de valorificare a resurselor de apă din România îl constituie gospodărirea rațională, cantitativă și calitativă a resurselor de apă în scopul satisfacerii cerințelor beneficiarilor în condițiile dezvoltării durabile și în condiții de eficiență a activității în perioada 2002-2020.

Obiectivului prioritar îi sunt circumscrise următoarele obiective derivate: cunoașterea cererii și consumului de apă potabilă, industrială, pentru irigații, piscicultura și alte folosințe, precum și a modului de satisfacere a acestora; – cunoașterea atât a modului în care se realizează lucrările de apărare, cât și natura și volumul lucrărilor colaterale cu influența directă asupra calității apelor precum: lucrările de desecare, de combatere a eroziunii solului, de corectare a torențelor și de împădurire a terenurilor degradate.

7.2. Ipoteze și scenarii

În următorii 20 ani cererea și consumul de apă se apreciază că se va majora în mod rezonabil, evoluția probabilă fiind următoarea:

	Ipoteza		2010	2020
Cerințe de apă – mld. m ³ /an -	Maximă	An secetos	43	45
		An mediu	39	41
	Minimă	An secetos	38	39
		An mediu	34	35
Consum de apă – mld. m ³ /an -	Maximă	An secetos	19	21
		An mediu	15	17
	Minimă	An secetos	17	17
		An mediu	13	13

Distribuția pe principalele folosințe, a cerințelor maxime de apă, prefigurate până în anul 2020, pe baza actualelor cunoștințe, arată următoarele ponderi în cererea totală:

	Ipoteza	2010	2020
Apă potabilă – % -	Maximală	11,21	11,50
	Minimală	10,05	10,20

	Ipoteza	2010	2020
Apă industrială	Maximală	46,10	44,50
	Minimală	46,28	45,90
Apă pentru irigații -%-	Maximală	36,60	38,40
	Minimală	34,42	34,3
Apă pentru alte folosințe – % -	Maximală	7,27	6,90
	Minimală	8,09	8,03

Volumul de apă pentru satisfacerea cerințelor populației va tinde în perspectivă către o valoare maximă de 3,8 mld. m³/an.

Industria va utiliza în medie 18 mld. m³/an din care cea 60-70% apă de răcire pentru centralele termo și atomoelectrice ca urmare a dezvoltării mai accentuate a ramurii energetice. Tendința de scădere a ponderii cererii pentru industrie după anul 2000 este pusă pe seama introducerii unor noi tehnologii cu consumuri specifice de apă mai reduse și intensificarea recirculării apei în procesele tehnologice.

Problemă prioritară, în prezent și în perspectivă, este calitatea necorespunzătoare a apei pe numeroase tronsoane de cursuri de apă, astfel că accentul va trebui pus pe completarea și extinderea actualelor stații și instalații de epurare a apelor uzate.

Potențialul hidroenergetic al Dunării și râurilor interioare, la nivelul anului 2020, va fi utilizat în proporție de 76% (în ipoteza maximă), ceea ce va conduce la o producție medie de energie electrică de 30,5 mld. kwh /an și o putere instalată de 11,7 MW.

Structura cererii de apă, pe surse și etape este următoarea:

VARIANTA MAXIMALĂ

	Dinamica cererii de apă (mld. mf)	
	2010	2020
Râuri interioare	19,351	21,186
Dunăre	20,391	20,757
Subteran	3,118	3,357
TOTAL	42,860	45,300

VARIANTA MINIMALĂ

	Dinamica cererii de apă (mld. m³)	
	2010	2020
Râuri interioare	15,902	16,414
Dunăre	19,427	19,632
Subteran	3,021	3,254
TOTAL	38,350	39,300

Indiferent de variantă cererea totală de apă va cunoaște o continuă creștere deși consumurile specifice, cu precădere în industrie, se prevăd a scădea.

Cererea de apă din Dunăre se menține ridicată în ambele variante, datorită, în principal, intrării în funcțiune a noi grupuri ale Centralei Atomoelectrice Cernavodă.

Cererea de apă din subteran este aproape similară în ambele variante, ponderea deținând-o alimentarea cu apă potabilă.

Așa cum s-a arătat, în Dunăre și în subteran există o rezervă de apă apreciată la peste 10 mld. m³, rezervă ce poate asigura cererea din aceste surse în următorii 20 de ani.

Pentru acoperirea cererii de apă din râurile interioare este necesară realizarea de lacuri de acumulare cu folosință complexă.

Corespunzător cerințelor de apă prezentate, rezultă următoarele capacități necesare în lacuri de acumulare:

VARIANTA MAXIMALĂ

	2010	2020
Total cerință de apă – mld. m ³ -	42,86	45,30
Lacuri de acumulare	14,83	16,14
Total (mld. m ³) din care:	13,21	14,52
- complexe – energetice	1,62	1,62
Derivații, aducțiuni	1705	1860

VARIANTA MINIMALĂ

	2010	2020
Total cerință de apă – mld. m ³ -	38,35	39,30
Lacuri de acumulare	13,17	13,52
Total (mld. m ³) din care:	11,55	11,90
- complexe – energetice	1,62	1,62
Derivații, aducțiuni	1645	1550

7.3. Măsuri și instrumente

Activitatea desfășurată în subramura complexă a gospodăririi apelor, rezolvă în parte cerințele sau necesitățile economico-sociale, reclamând însă o serie de îmbunătățiri, care de altfel prefigurează și principiile dezvoltării în acest domeniu, astfel:

-
- ◆ Cerințele și consumurile actuale de apă în România sunt mari în comparație cu cele înregistrate în țările cu economie avansată datorită faptului că în industrie, consumurile specifice sunt ridicate ca urmare a tehnologiilor învechite precum și a gradului redus de recirculare, în alimentarea cu apă potabilă și la irigații din cauza pierderilor mari pe rețelele de distribuție, respectiv de alimentare. Este necesar, ca în paralel cu lucrările noi de asigurare a sursei de apă (acumulări, derivații) cu precădere pentru localitățile la care se înregistrează deficite, să se întreprindă de urgență măsuri pentru reducerea pierderilor de apă, pentru creșterea gradului de recirculare a apei în procesele tehnologice și pentru înlocuirea tehnologiilor vechi, mari consumatoare de apă, cu tehnologii noi, cu consumuri specifice reduse de apă și energie și mai puțin sau deloc poluante;
 - ◆ În paralel cu schimbarea tehnologiilor de producție vechi cu tehnologii noi, slab poluante, o atenție deosebită trebuie acordată extinderii și completării stațiilor de epurare a apelor uzate la nivelul corespunzător capacităților de producție pe care le deserveșc, precum și exploatarea corespunzătoare a celor existente, prin aceasta mărindu-se și disponibilitatea unor resurse de apă;
 - ◆ Aplicarea fermă a stimulilor economici pentru gospodărirea rațională, cantitativ și calitativ, a resurselor de apă, separat pentru regimul natural de curgere și separat pentru regimul amenajat prin lacuri de acumulare și derivații, precum și a penalităților în cazul depășirii debitelor prelevate, respectiv a indicatorilor de calitate autorizați de organele de gospodărire a apelor;
 - ◆ Amenajarea în continuare a potențialului hidroenergetic pentru asigurarea necesităților de energie electrică, urmărindu-se cu prioritate utilizarea în complex a apei corelat cu necesitățile tuturor folosințelor și cu condițiile impuse de protecția mediului înconjurător;
 - ◆ Continuarea acțiunii de apărare împotriva inundațiilor, cu accent pe realizarea de lucrări care să asigure reducerea și controlul debitelor maxime și cu mai mare prudență pe soluții de îndiguire a albiilor înguste;
 - ◆ Pentru reducerea efectelor distructive ale apelor asupra lucrărilor hidrotehnice și a albiilor râurilor este necesară adoptarea soluțiilor de realizare în devans cu 10-15 ani a lucrărilor antierozionale, de combatere a formațiunilor torențiale în toate perimetrele viitoarelor lacuri de acumulare precum și în bazinele hidrografice în care sunt depășite limitele normale debitelor solide. Se impune o analiză atentă asupra transportului de aluviuni pe Dunăre având în vedere implicațiile posibile asupra Deltei Dunării și litoralului românesc;
 - ◆ În domeniul îmbunătățirilor funciare având în vedere, în continuare,

creșterea potențialului productiv al pământului în paralel cu protecția mediului înconjurător, este necesar să se dea prioritate lucrărilor de combatere a eroziunii solului și a excesului de umiditate. Corelat cu noua structură de proprietate, în următorii ani, suprafața amenajată pentru irigații ar trebui limitată la cea 3,5 mii. ha, prioritatea în etapele imediat următoare punându-se pe modernizarea sistemelor existente.

8. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI EXTRAȚIEI ȘI PRODUCȚIEI DE PRODUSE MINIERE (CĂRBUNE ȘI MINEREURI METALIFERE)

8.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Obiectivul general al industriei miniere din România îl constituie încadrarea evoluției sale în strategia generală de dezvoltare durabilă a economiei naționale, în condiții de eficiență economică.

Atingerea acestui obiectiv presupune: satisfacerea cererii sectorului energetic și a celorlalte ramuri consumatoare de produse miniere și corelarea dezvoltării sectorului minier cu evoluția previzibilă a acestora; dezvoltarea unui sector minier sănătos prin reducerea și eliminarea subvențiilor destinate acoperirii pierderilor de exploatare, transferurilor și investițiilor de la obiectivele cu pierderi mari și creșterea alocațiilor pentru închiderea minelor neviabile, refacerea mediului ambiant și atenuarea impactului social.

Definirea clară a scenariilor de evoluție a industriei miniere românești și identificarea celor mai potrivite acțiuni și instrumente prin care să se realizeze aplicarea politicii industriale în acest domeniu au ca punct de plecare identificarea poziției sectorului, fapt reflectat de principalele atuuuri și deficiențe.

Analiza SWOT a sectorului a pus în evidență următoarele puncte forte și puncte slabe ale sectorului minier din România:

• Puncte forte

- asigurarea din țară a materiei prime pentru industrie (integral pentru cărbune și uraniu și parțial pentru metale prețioase, plumb, zinc și cupru în concentrate, minereuri de fier, bauxită și majoritatea substanțelor nemetalifere;
- tehnologiile de extracție utilizate sunt adecvate caracteristicilor geologico-miniere ale produselor miniere și se situează la nivelul celor existente pe plan mondial;
- există întreaga infrastructură necesară extracției, prelucrării și transportului produselor miniere și aceasta este concentrată într-o arie geografică restrânsă;
- calitatea cărbunilor corespunde parametrilor calitativi pentru care sunt concepute să funcționeze termocentralele;
- asigură o dezvoltare pe orizontală pentru celelalte ramuri industriale

(energie, construcții de mașini, electrotehnică, siderurgie, metalurgie etc.);

- asigură o baza strategică pentru situații deosebite;
- menține un anumit nivel de forță de muncă specializată;
- menține în activitate zone din țară unde relieful terenului nu permite o agricultură extinsă;
- asigură necesarul de trai pentru un anumit număr de personal și familiile acestora și în mod deosebit în zone monoindustriale, cu puține alternative sociale;
- asigură o cantitate importantă de metale prețioase pentru trezoreria națională;
- pe anumite sectoare, activitatea de exploatare poate fi concesionată unor investitori care ar putea contribui la capitalizarea firmei.

• **Puncte slabe**

- condiții geologice dificile de extracție a produselor miniere;
- volum mare de steril ce trebuie excavat la decopertare pentru extracția în carieră (ex. 8-10 mc steril/t cărbune);
- calitate scăzută a cărbunilor dată de puterea calorică relativ redusă și conținutul mare de sulf; conținuturi de metale reduse în minereurile din zăcăminte;
- rezervele de minereuri de metale neferoase și aur-argintifere constituie zăcăminte mici și mijlocii și cu potențial metalic redus;
- productivitate mică a exploatărilor situată sub nivelul mondial;
- dotarea cu tehnologii și echipamente uzate fizic (durata de viață depășită cu 50-100%) și moral (producția anilor 70-80);
- mari probleme privind securitatea muncii în cazul mineritului în subteran;
- efecte puternice poluante pentru ape și soluri și care necesită fonduri importante pentru ecologizare conform legislației naționale și europene (legea mediului și a apelor);
- costurile pe tona de cărbune: fie depășesc prețurile de livrare, activitatea fiind puternic subvenționată de la bugetul de stat (CNH Petroșani – 38%, SNC Ploiești – 30%, SC Banat – Anina 49%); fie sunt mai mari comparativ cu cele ale exploatărilor similare pe plan mondial (CNLO Târgu-Jiu);
- necorelarea subvenției specifice cu conținutul în substanță utilă la principalele metale;
- nu există o diferențiere a produselor care să confere competitivitate a cărbunelui românesc pe piața mondială.

Oportunitățile de dezvoltare ale sectorului sunt date de:

- introducerea tehnologiilor moderne în industria extractivă, care vor contribui la creșterea eficienței și la scăderea costurilor de extracție și

preparare. Dacă investițiile se vor face în exploatarea miniere performante atunci va avea loc o continuă scădere a costurilor în paralel cu creșterea gradului de protecție a mediului;

- CNH permite dezvoltarea unei rețele de întreprinderi mici și mijlocii care să îi furnizeze bunuri și servicii;
- menținerea diversității surselor de energie (dați fiind factorii de risc externi), ca cea mai bună garanție a securității aprovizionării cu energie, în condițiile în care prognozele actuale sugerează imposibilitatea stopării creșterii dependenței UE de exterior;
- În situația re tehnologizării și schimbării soluției de solubilizare a uraniului, randamentul de extracție va crește de la 80% la 90-92%;
- prin automatizarea și controlul fluxului tehnologic la uzina „E1” se va ajunge la o creștere a randamentului de la 83% la 96-97%.

Riscurile care pot amenința dezvoltarea sectorului țin de:

- abundența resurselor pe plan mondial și marea diversitate geopolitică a ofertei;
- diversitatea furnizorilor din afară;
- eliminarea subvențiilor pentru unele produse miniere ar putea echivala cu dispariția ramurii;
- costurile medii de producție, mai mari decât cele de pe piața internațională;
- restrângerea activității miniere, în scopul eficientizării, care declanșează efecte sociale negative și împovărează Bugetul de Stat (sunt necesare fonduri pentru protecție socială, reconversie profesională etc.); concurența (în cazul cărbunilor) din partea celorlalți producători de energie primară de calitate superioară (hidrocarburilor lichide sau gazoase).

8.2. Ipoteze și scenarii

Având în vedere faptul că o mare parte a producției miniere este subvenționată de la buget, în analiza evoluției sectorului minier, în perioada 2000-2005 și în perspectiva anului 2020, s-a avut în vedere, pe lângă necesitățile pieței interne, în primul rând creșterea eficienței economice a activităților din domeniu, creșterea competitivității companiilor astfel ca acestea să poată funcționa într-o manieră viabilă, iar în condițiile în care nu se poate atinge acest deziderat, capacitățile neviabile respective să fie închise.

În ceea ce privește evoluția producției de produse miniere prognozele noastre au fost conturate în *două variante diferențiate în funcție de criteriul ce va prevala* după cum urmează:

VARIANTA I (varianta maximă) *în care criteriile social și cel al reducerii dependenței de importuri vor fi primordiale*. Astfel se mențin, în cifre comparabile, fondurile cheltuite de la buget în anul 1999 la capitolele subvenții și

transferuri, pentru întreaga perioadă 2000-2005; celelalte capitole și activități finanțate de stat, respectiv cheltuielile de capital pentru investiții, refacerea și protecția mediului, închideri de mine, plata sumelor compensatorii pentru disponibilizați și costul alternativelor de locuri de muncă pentru aceștia, se dimensionează în funcție de necesarul obiectiv al acestora.

Avantaje:

- asigură realizarea producției fizice maxime acoperind în întregime cererea la cărbune și proporție de 30%-40% la concentratele neferoase;
- se mențin în funcțiune majoritatea capacităților de producție prin rețehnologizare și modernizare echipamentelor și utilajelor;
- asigură menținerea numărului maxim de locuri de muncă;
- cheltuielile la 1000 lei producție marfă se reduc în comparație cu cele înregistrate până în anul 1999.

Dezavantaje:

- se mențin în funcțiune majoritatea capacităților productive indiferent de eficiența economică, inclusiv a celor ce înregistrează pierderi;
- alocațiile bugetare anuale totale reprezintă eforturi financiare mari fără a elimina pierderile de exploatare. Se menține necesitatea alocării de subvenții pentru minele ce înregistrează pierderi pe toată perioada de funcționare a acestora;
- subvențiile pentru producție, investiții și protecție socială (o masă gratuită, transport la locul de muncă, echipamente de protecție) – sunt de cea 4 ori mai mari decât subvențiile pentru protecția mediului, închideri de mine și atenuarea impactului social.

VARIANTA a II-a (varianta minimă) *în care criteriul economic va fi pus pe primul plan iar minele nerentabile vor fi închise. Considerându-se anul 1999 an de referință, în ce privește fondurile alocate de la buget pentru subvenții, s-a luat în calcul reducerea acestora, în cifre comparabile, cu 25% în anul I – 2000, așa cum prevede programul de guvernare și apoi cu 20% pe an față de anul de referință. așa cum prevede art. 43 din Legea nr. 15/1990, ajungându-se ca în anul V – 2004 subvenția să fie eliminată; s-au menținut cheltuielile de capital la obiectivele viabile și au crescut sumele aferente închiderilor de mine, plăților compensatorii pentru disponibilizați, precum și costurilor necesare creării alternativelor ocupaționale pentru atenuarea impactului social, în zonele cu activitate minieră încheiată sau mult redusă.*

Această variantă corespunde practic cu cea solicitată de Banca Mondială, în Acordul de împrumut semnat de Guvernul României.

Avantaje:

- se acoperă în proporție de 100% cererea de combustibili solizi necesari sectorului energetic;
- cheltuielile la 1000 lei producție marfă se reduc simțitor;

- aportul bugetar total se reduce cu 22%;
- subvențiile se reduc progresiv de cea 3 ori față de cele din varianta I răspunzând, în acest fel, criteriilor de eficiență convenite cu Banca Mondială. Practic, subvențiile pentru producție se elimină în totalitate începând din anul IV, iar cele pentru cheltuieli de capital care mai continuă să fie alocate, nu mai pot fi considerate întrucât sunt destinate unor obiective viabile.

Dezavantaje:

- producția de metale neferoase se reduce în ultimii ani, față de realizările din anul 1999, la mai puțin de 5% la cupru și plumb și la 7% pentru zinc, cantități insuficiente pentru minimul necesar siguranței naționale (pentru industria de apărare este necesară o producție de metale neferoase de cea 30% din cea realizată de companiile miniere în anul 1999). Practic compania REMIN Baia Mare își încetează complet activitatea începând din anul IV, iar compania MINVEST mai rămâne doar cu 4 exploatări;
- rezultă un număr foarte mare de disponibilizați de 22.000 lucrători și va fi necesară, pentru a nu se mai repeta situația din anul 1997, o foarte minuțioasă pregătire din partea instituțiilor specializate ale statului, în scopul rezolvării prealabile a problemei disponibilizați lor și a zonelor defavorizate.

Considerăm că în extracția produselor miniere varianta I poate fi susținută în timp ce varianta a II-a cu reducerea și eliminarea subvenției este mai greu de realizat și suportat în acest moment.

Pentru CN MINVEST Deva, în condițiile aplicării variantei a H-a, nu va rezista nici una din exploatările de cupru, plumb, zinc precum și o parte din cele de aur și mai rămân în funcțiune doar exploatările de aur de la Roșia Montană și Certej, cea de fier de la Iara și cea de molibden și polimetalice de la Băița.

Aplicarea variantei a II-a va determina încetarea activității CN REMIN Baia Mare.

8.3. Măsuri și instrumente

Pe termen scurt, în condițiile intrării industriei miniere românești în competiția comercială internațională, se impune o zonare a rezervelor industriale active pe criterii economice și concentrarea producției în perimetrele care asigură condiții de eficiență economică a activității. Această zonare trebuie făcută de către Companiile Naționale (CN), Ministerul Industriei Resurselor (MIR), precum și Agenția Națională a Resurselor Minerale (ANRM). Pentru unitățile care au un grad mediu sau redus de atractivitate pentru economie sau stat și cu toate alternativele de corecții structurale nu se pot reabilita este necesară sistarea activității sau, dacă există opțiuni clare,

predarea în locație de gestiune sau concesiune de către întreprinzători particulari în condițiile unor reglementări legislative clare de concesiune a dreptului de exploatare.

8.3.1. Extracția și prepararea cărbunilor

În vederea restructurării sectorului carbonifer, în anul 2000 a început derularea unui program finanțat de Banca Mondială în valoare de 44,5 mil. USD. Programul, care va fi finalizat în anul 2003, vizează, printre altele, identificarea unor soluții pentru reducerea subvențiilor pe tona de cărbune și elaborarea unor planuri de afaceri pe cinci ani pentru eficientizarea companiilor carbonifere.

Totodată, în anul 2002, a început derularea unui credit extern, garantat, în anul 2000 de Guvernul României, în valoare de 24,1 mil. USD, pentru re tehnologizarea și modernizarea a două mine de huilă și a unei uzine de preparare a cărbunelui din Valea Jiului.

• Compania Națională a Huilei Petroșani

În vederea eficientizării activității de extracție de la subunitățile sale, CNH Petroșani a fundamentat două programe strategice, unul pe termen mediu (2002-2010) și altul pe termen lung (până în anul 2020).

Menționăm că în anul 2002 este prevăzută demararea re tehnologizării subunităților Paroșeni, Vulcan și a Uzinei de preparare Coroiești, în cadrul Programului ITOCHU.

Pentru finanțarea acestui proiect există garanție guvernamentală și ofertă de credit de la Banca ABN-AMRO, în valoare de 24,6 mil. \$.

Este necesară completarea finanțării din surse proprii pentru componenta locală de circa 7 mil. \$. Implementarea completă a programului durează 12 luni, iar rambursarea creditului se va realiza în 5 ani.

Tot în anul 2002 a fost prevăzută demararea Programelor de re tehnologizare a minelor Livezeni și Lupeni. Investiția necesară pentru realizarea acestor programe urmează a se desfășura pe o durată de 3 ani.

Efectul aplicării acestor programe la subunitățile amintite se va concretiza prin reducerea cheltuielilor la 1000 lei P.M. cu 35%, reducerea costului pe tonă cu aprox. 5 \$ și la creșterea semnificativă a productivității muncii.

Programul de activitate al Companiei naționale a Huilei pe perioada 2002-2010 are următoarele direcții principale:

1. Menținerea activității de producție

CNH își propune menținerea capacității de producție, la 4,3 mil. tone/an pe perioada de referință.

Pentru atingerea acestui obiectiv sunt necesare:

- alocarea de la bugetul de stat a subvențiilor pe produs și transferuri

- pentru activitatea de producție;
- continuarea alocării de la bugetul statului a fondurilor necesare pentru realizarea investițiilor în derulare, precum și pentru achiziționare de dotări și utilaje independente;
 - finanțarea de la bugetul statului sau alte surse a programelor de restructurare prin re tehnologizare a activității extractive și de preparare.

Pentru creșterea productivității muncii și a gradului de utilizare a capacităților de producție, CNH are în vedere modificarea structurii metodelor de exploatare prin generalizarea aplicării unor procedee de mare productivitate. Astfel, sunt în curs de experimentare metoda cu banc subminat pentru straturi groase cu înclinare mare (Petrila), metoda cu banc subminat și susținere mecanizată la straturi groase cu înclinare mică (Lupeni). De asemenea, va fi extinsă metoda de exploatare cu abataje frontale cu banc subminat la straturi groase cu înclinare mică-medie (Lonea).

Programul de creștere a capacității de producție, la unitățile care au asemenea posibilități, pentru înlocuirea capacităților ieșite din funcție prin aplicarea programelor de conservare, urmează a avea loc după cum urmează:

Petrila – creștere de capacitate de 179 mii tone/an, până în anul 2004 – prin înlocuirea metodelor de exploatare actuale cu metoda cu banc subminat;

Livezeni – creștere cu 90 mii tone/an, până în anul 2004 – prin realizarea programului de re tehnologizare a exploatării stratului 13, blocul IX;

Vulcan – creștere cu 98 mii tone/an, până în 2004 – condiționat de realizarea programului IROCHU;

Paroșeni – creștere cu 133 mii tone/an, până în anul 2004 – condiționat de realizarea programului ITOCHU;

Lupeni – creștere cu 90 mii tone/an, până în anul 2004 – prin realizarea programului de re tehnologizare a exploatării stratului 3 prin abataje cu subminare și susținere mecanizată.

2. Realizarea programelor de reabilitare a mediului. În acest sens se dorește promovarea și găsirea surselor de finanțare a unui proiect privind epurarea apelor uzate ale râului Jiu, rezultate din activitatea minieră, în condițiile dezvoltării durabile a mineritului în Valea Jiului.

3. Programe de conservare a minelor nerentabile. Începând cu anul 2000 s-au trecut în conservare un număr de 27 mine !a care vor continua lucrările de conservare și în următorii ani. Începând cu anul 2002 va intra gradual în proces de conservare și E.M. Aninoasa.

Toate aceste măsuri de natură tehnică vor fi coroborate cu măsuri organizatorice, scopul aplicării acestora fiind eliminarea treptată a subvenției până în anul 2005.

Programul strategic pe termen lung (până în anul 2020) are în vedere construirea unei companii viabile, care să-și desfășoare activitatea pe principiile economiei de piață.

- *SC Minieră Banat SA Anina*

Pe termen mediu, societatea preconizează menținerea în funcțiune a capacităților de producție actuale prin asigurarea unor lucrări de investiții care să ducă la deschiderea de noi rezerve miniere. Prin programele de exploatare anuală se va urmări concentrarea producției în zone viabile, cu productivități mari și calitate superioară, concomitent cu închiderea și renunțarea la exploatarea unor zăcăminte sărace. Societatea dispune de capacitățile necesare pentru mărirea producției, fiind necesară identificarea măsurilor de ordin tehnic și organizatoric pentru creșterea producției la nivelul cererii.

Printr-o politică investițională favorabilă, societatea își poate moderniza utilajele și echipamentele de lucru cu influențe benefice asupra cheltuielilor materiale și a productivității.

8.3.2. Extracția și prepararea minereului de uraniu

Implementarea strategiei de valorificare a resurselor de uraniu, în oricare din scenariile care vor fi aplicate, presupune acționarea în următoarele *direcții principale*:

- creșterea ponderii uraniului ca sursă primară în balanța energetică a României, prin:
 - deschiderea de noi capacități de producție (Primatar, Arieșeni, Mioveni);
 - atragerea în exploatare a unor zăcăminte uranifere de mică amploare, care prin metode netradiționale (atac „în situ” sau „în grămadă”), pot deveni eficiente economic;
 - includerea în programele de deschidere, pregătire și exploatare a rezervelor promovate, în urma rezultatelor programelor de cercetare geologică și analizelor economice de la categoria C2 la C1;
 - obținerea, în urma contractelor externe de parteneriat, a unei părți din produsul finit rezultat din prelucrarea diuranatului de amoniu sau sodiu din import, pentru obținerea de UO₂.
- menținerea și eficientizarea activității de extracție, prelucrare și rafinare a uraniului pentru satisfacerea necesarului de combustibil nuclear, prin:
 - achiziționarea unor instalații de foraj performante;
 - re tehnologizarea uzinelor R1 și E1 ceea ce va determina creșterea randamentelor tehnologice.
- reducerea treptată a subvenției pe produs prin:
 - re tehnologizarea proceselor de producție și

- restructurarea activității în corelare cu prognoza favorabilă a AIEA privind piața mondială a uraniului.
- Închiderea unor perimetre miniere cu rezerve în curs de epuizare și conservarea unor mine nerentabile în prezent (Răchitele, Leșu-Puzdra, Păiușeni) dar cu rezerve exploatabile eficient în viitor, în raport cu creșterea prețului uraniului pe piața mondială;
- dezvoltarea corespunzătoare a activității de cercetare geologică și cercetare tehnologică pentru producerea materiei prime necesare fabricării combustibilului nuclear;
- Întărirea rolului instituțiilor publice implicate în aplicarea strictă a legilor și reglementărilor, asigurarea informațiilor geologice, monitorizarea obligațiilor de mediu;
- instituirea unui sistem de prețuri pentru produsele miniere, mai flexibil, în corelație permanentă cu inflația și cursul de schimb leu/dolar.

Toate strategiile Companiei Naționale a Uraniului au fost fundamentate pe două investiții principale:

1. Deschiderea de noi capacități de producție

Punerea în exploatare a zăcămintului Tulgheș-Grințieș constă în deschiderea a trei perimetre: Primatar I, Primatar II și Prisecani. S-a prevăzut ca după 12 luni de la finanțarea investiției să fie pusă în funcțiune prima capacitate de producție (mina Primatar I), iar după 48 de luni se va atinge capacitatea de profil proiectată. Eșalonarea valorică a sumelor estimate ca fiind necesare realizării investiției, de 850 mld. lei (exprimată în prețuri decembrie 2001) se prezintă astfel:

Anul I	135 mld. lei
Anul II	250 mld. lei
Anul III	250 mld. lei
Anul IV	215 mld. lei

Suma de 135 mld. lei alocată pentru primul an va fi destinată amenajării incintelor exploatărilor, bazelor auto, a drumurilor de acces în perimetrul minier. De asemenea vor fi amenajate stațiile de depoluare și tratare a apelor și de funcționare a compresoarelor precum și executarea lucrărilor de deschidere aferente perimetrului Primatar I.

2. Retehnologizarea uzinelor R_1 și E_1

Această investiție cuprinde 4 etape:

- retehnologizarea și modernizarea uzinei R_1 ;
- automatizarea fluxului R_1 ;
- retehnologizarea și modernizarea uzinei E_i ;
- automatizarea fluxului E_i ;

În urma calculului estimate, eşalonarea valorică (în prețuri decembrie 2001) a sumei de 260.000 mld. lei, pentru realizarea investiției este următoarea:

Anul I	130 mld. lei
Anul II	130 mld. lei

Pentru primul an se preconizează să fie alocat un fond de 95 mld. lei pentru achiziționarea de utilaje și modernizarea celor existente cât și pentru punerea în funcțiune a celei de-a doua linii tehnologice de rafinare din cadrul Uzinei E_{1t} iar în al doilea an se va finaliza întregul obiectiv de investiții.

Susținerea financiară a Programului Nuclear National va fi asigurată prin alocații bugetare prin intermediul Ministerului Industriei și Resurselor și a unităților din subordine, cărora le revine în același timp responsabilitatea pentru îndeplinirea obiectivelor politice și economice în domeniul energetic.

8.3.3. Extracția și prepararea minereurilor neferoase

- Pe termen scurt (până în anul 2010), cu fonduri alocate atât de la bugetul de stat, cât și din împrumuturi externe, se impune restructurarea capacităților de producție minieră și îmbunătățirea performanței tehnologiilor existente prin:
 - re tehnologizarea proceselor productive din producția de minereuri metalifere pentru: zăcămintele de minereuri cuprifere care pot deveni rentabile și zăcămintele de minereuri aurifere, cuprifere și polimetalice unde poate crește semnificativ eficiența economică;
 - creșterea calității minereurilor extrase cu 5-8%, a randamentelor de extracție la preparare și a concentratelor rezultate;
 - realizarea de instalații moderne și neconvenționale pentru: cianurarea directă a minereurilor auroargintifere și recuperarea cuprului prin tehnologii neconvenționale – solubilizare chimico-bacteriană sau în autoclavă sub presiune cu extracția metalului prin electroliză.
- Pe termen scurt (2005), prin implicarea **MIR**, a Guvernului și a Parlamentului se va realiza alinierea legislației la legislația europeană prin:
 - amendamente la legislația internă privind exproprierea și asigurarea terenurilor;
 - condiții și metode de privatizare.
- Pe termen scurt (2005), prin implicarea **MIR**, **CN** și a unităților miniere, se va realiza reducerea impactului activităților miniere asupra mediului, apei și solului și diminuarea volumului reziduurilor rezultate. Fondurile necesare, în valoare de aproximativ 150 milioane dolari, vor fi asigurate de Companiile Naționale și unitățile miniere.

-
- Pe termen scurt (2005), prin implicarea MIR, CN și a unităților miniere, se vor sigura fondurile necesare asigurării securității muncii.
 - Costurile restructurării tehnologice a activităților miniere, pentru primii 10 ani, sunt apreciate la aproximativ 545 mii. dolari SUA. Aceste cheltuieli, în condițiile derulării programului în toate componentele sale vor fi suportate de companiile naționale, cu excepția primilor 5 ani, când vor fi necesare garanții guvernamentale pentru credite externe. În situația privatizării acestor unități, noul investitor își va asuma în întregime programul investițional și costurile aferente, fără a mai fi necesare garanții din partea statului.
 - Restructurarea financiară presupune o serie de măsuri punctuale privind datoriile societăților comerciale. Cuantificarea valorică a acestora pentru fiecare unitate și a măsurilor concrete de soluționare va fi făcută pe parcursul desfășurării programului de restructurare. În cazul în care intervine procesul de privatizare, se vor aplica prevederile legale în vigoare referitoare la aceste aspecte. Componenta referitoare la obligațiile restante la bugetul de stat va fi soluționată de la caz la caz conform strategiei de recuperare a arieratelor proprii ale Ministerului Finanțelor Publice.
 - Restructurarea socială are în vedere corelarea numărului de salariați cu nivelul necesarului de forță de muncă și presupune în final reducerea numărului de locuri de muncă din sectorul productiv cu circa 20.000 de angajați. Această reducere urmează să fie realizată corelat cu acțiunea de creare de noi locuri de muncă și de pensionare pe cale naturală. Costurile restructurării sociale sunt estimate la circa 250 mii. dolari SUA, din care o mare parte sunt puși la dispoziție de către Banca Mondială.

9. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI INDUSTRIEI SIDERURGICE

9.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Principalele obiective ale procesului de restructurare a industriei siderurgice din România – asigurarea competitivității produselor/obținerea profitului – sunt:

- optimizarea capacităților de producție și a structurilor tehnologice în funcție de cererea internă și externă;
- modernizarea capacităților de producție viabile și creșterea eficienței economice a acestora prin:
 - generalizarea turnării continue și renunțarea la turnarea în lingouri;
 - micșorarea substanțială a cheltuielilor de fabricație pentru producția de fontă prin injectarea de cărbune pulbere în furnale, cu efect direct asupra reducerii consumului specific de cocs și eliminarea consumului de gaze naturale;
 - generalizarea sistemului modern de elaborare a oțelului în sistemul: cuptor-tratament secundar în oală-degazare-turnare continuă, pentru majoritatea tipurilor de oțel și semifabricate;
 - introducerea sistemelor de conducere și control al proceselor de fabricație cu ajutorul calculatoarelor;
 - alinierea calității produselor finite la standardele internaționale.
- reducerea consumurilor specifice de materii prime și energie;
- creșterea calității și diversificarea gamei produselor, prin mărirea ponderii celor cu grad avansat de prelucrare;
- Îmbunătățirea condițiilor de lucru și combaterea poluării;
- creșterea productivității muncii;
- orientarea structurii exportului către produsele cu grad mai mare de prelucrare precum: table și benzi subțiri laminate la cald și la rece, table speciale și acoperite, profile bare mici și mijlocii, șine de cale ferată și țevi;
- producerea în țară a unor sortimente precum: table și benzi laminate la rece și acoperite (plumbuite, zincate, cadmate) care, în prezent, se importă;
- realizarea unui export eficient de produse siderurgice care să acopere necesarul de valută pentru procurarea de materii prime și energie, precum și a unei părți din fondurile necesare pentru modernizare.

De asemenea, obiectivele specifice în procesul de restructurare trebuie să aibă în vedere:

- Organizarea întreprinderilor siderurgice prin gruparea (asocierea) mai multor societăți având specific similar (exemplu: produse plate și produse lungi, inclusiv țevi). În acest fel se elimină capacitățile învechite, iar producția se concentrează pe cele viabile, în raport cu performanțele tehnice, poziția geografică față de sursele de materii prime și beneficiari și cu costurile cele mai favorabile. De asemenea, investițiile se vor orienta numai către modernizarea unităților performante. Scopul final este obținerea unor rezultate financiare bune și creșterea gradului de atractivitate pentru investitori;
- Concentrarea producției în unitățile viabile în scopul creșterii gradului de utilizare a capacităților și alocării eficiente a resurselor;
- Orientarea acțiunilor de privatizare către atragerea de investitori pentru întreprinderile care au un volum mare de datorii și contribuie astfel la blocajul financiar existent. În acest sens apreciem că prin preluarea datoriilor și achitarea acestora la termene bine stabilite se pot debloca financiar întreprinderile din aval și amonte;
- Vânzarea pachetului de acțiuni aparținând unor societăți de interes deosebit pentru economia națională, către mai mulți investitori (fonduri de investiții și bănci) pentru eliminarea efectelor negative ale deținerii de către un singur investitor a pachetului majoritar;
- Rezolvarea, înainte de privatizare, a problemelor sociale atât pentru protejarea noilor proprietari, cât și a personalului disponibilizat;
- Diversificarea domeniilor de activitate ale întreprinderilor siderurgice (exemplul Japoniei unde Nippon Steel are activități și în domeniile: construcții, turism, sănătate și protecția mediului pe plan local);
- Externalizarea unor activități care nu fac parte din procesele tehnologice propriu-zise (întreținerea și reparațiile, transportul etc.), precum și a unor sectoare auxiliare (turnătoriile, producerea de materiale refractare);
- Divizarea întreprinderilor, în cazul în care există fluxuri tehnologice total separate (exemplu: SC REPUBLICA SA. București unde realizarea țevilor din oțeluri inoxidabile este complet separată de fabricarea țevilor din oțeluri carbon și aliate);
- Transformarea combinatelor siderurgice de la Hunedoara și Reșița în miniuzine siderurgice (capacitate de producție 1,0-1,5 mil.tone oțel/an);
- Crearea unei bănci de investiții specializată în domeniul metalurgic.

9.2. Ipoteze și scenarii

Prognoza pieței a fost fundamentată de datele generale privind evoluția economică, înscrisă în Programul de Guvernare pe perioada 2001-2004, analizele privind evoluția PIB până la orizontul anului 2010 (o creștere anuală medie de cea +5%) și pe rezultatele sondajelor de piață efectuate la consumatorii de metal din țară.

Pentru piața externă, pornind de la realitățile dure ale concurenței pe piața globalizată, se preconizează consolidarea segmentului de piață deținut. Se precizează că, în condițiile unor conjuncturi favorabile, siderurgia românească are rezervele de capacitate necesare pentru satisfacerea unor cerințe sporite ale pieței externe.

Pentru flexibilitate au fost luate în considerare două scenarii de evoluție ale producției: pesimist și optimist, în concordanță cu variațiile ciclice ale pieței oțelului, de multe ori imprevizibile. În tabelul următor se prezintă sintetic prognoza realizată în condițiile descrise.

Tabelul nr. 18

Prognoza producției de oțel

- mii tone -

Produsul	Pesimist			Optimist		
	2005	2010	2020	2005	2010	2020
Total produse plate	2569	2986		2827	3577	
Total produse lungi	1489	1823		1683	2260	
Țevi sudate	208	245		230	295	
Țevi fără sudură	396	444		427	515	
Total produse siderurgice	4662	5489	7500	5167	6647	10000

Sursa: MIR-2002.

Precizăm că în tabelul de mai sus sunt prezentate nivelele de producție prognozate pentru produsele siderurgice, date care stau la baza fundamentării programului de restructurare tehnologică și de modernizare a capacităților de elaborare a oțelului și de laminate.

Structural, produsele cu prelucrare avansată vor cunoaște o creștere semnificativă, în raport cu produsele siderurgice clasice, în acord direct cu cerințele pieței. Țevile din oțel vor cunoaște de asemenea, o creștere peste media produselor laminate, având în vedere prelucrabilitatea lor avansată, dar și prognozele favorabile de piață, argumentate de revitalizarea industriilor energetice (petoliere, gaze etc.) românești și străine. Pe plan extern se are în vedere consolidarea piețelor actuale, iar nivelul relativ constant al exportului va fi reprezentat, de asemenea, de produse cu valoare adăugată mare, în raport direct cu exigențele pieței externe.

Analiza pieței arată că la nivelul anilor 2005-2010, conform scenariului optimist se pot livra 1.68 mii. tone produse lungi și, respectiv, 2,26 mii. tone, față de 1,04 mii. tone realizat în anul 2000.

Pe plan mondial produsele lungi se realizează de regulă în fluxuri integrate ce cuprind în principal următoarele instalații:

- cuptor electric de mare productivitate;
- instalație de metalurgie în oală;
- turnare continuă;
- laminoare continue de mare productivitate.

Productivitatea unui astfel de modul este de cea 600-800 mii tone/an produse siderurgice funcție de capacitatea utilajului principal (cuptor electric) și de generația (perioada) în care a fost construit.

Aceste instalații, de regulă modulare, sunt rezultatul dezvoltărilor tehnologice ce au avut loc pe plan mondial, în anii 1985-1998 și continuă și în prezent.

Materia primă de bază este fierul vechi, consumurile energetice și de materiale ducând, în condițiile unor structuri organizatorice adecvate, la performanțe de calitate, productivitate și financiare deosebite.

Din aceste motive, ținuta tuturor programelor de modernizare pentru unitățile fabricate de produse lungi din România este atingerea unor performanțe asemănătoare cu cele de pe plan mondial.

În raport cu aceste obiective analiza situației actuale pune în evidență următoarele aspecte:

- au fost închise în totalitate fluxurile de elaborare oțel Siemens Martin precum și instalațiile din amonte, cocserii, mașini de aglomerare, furnale, realizându-se în acest mod o importantă etapă a procesului de restructurare;
- s-a realizat concentrarea producției de oțel destinat produselor lungi pe fluxurile:
 - a) În cuptoare electrice, având ca materie primă fier vechi, în unitățile de la Hunedoara, Câmpia Turzii, Târgoviște, Reșița și Oțelu Roșu;
 - b) În convertizor cu oxigen având ca materie primă fonta lichidă de furnal, în oțelăria OLD3 de la SIDEX SA Galați.
- s-au dotat combinatele siderurgice de la Câmpia Turzii, Reșița și Călărași cu cuptoare electrice noi, iar la Hunedoara și COS SA Târgoviște sunt în diferite faze de modernizare cuptoarele electrice din dotare; la Oțelu Roșu elaborarea se realizează în cuptoare electrice clasice;
- au fost introduse instalații de turnare continuă a oțelului în oțelăriile de la Hunedoara și Târgoviște; de remarcat că acest efort nu permite încă obținerea prin TC de blumuri fiind necesară o laminare suplimentară înaintea operațiilor finale de obținere a profilelor ușoare,

mijlocii și sârmă;

- echipamentele existente în secțiile de laminare sunt încă învechite; lipsa aparaturii de măsură și control conduce la obținerea unor performanțe foarte scăzute în ceea ce privește calitatea și precizia dimensională. Din aceleași motive laminoarele existente, în majoritate, nu permit obținerea unor produse performante cum ar fi profilele grele speciale. În majoritatea cazurilor, semifabricatul ca materie primă pentru laminare nu se corelează cu dimensiunile semifabricatului turnat continuu și necesită o operațiune în plus. De aceea, investițiile în sectorul laminoare sunt importante atât ca volum, cât și ca valoare, fiind necesare în toate unitățile. Cu excepția SIDERCA SA Călărași, în sectorul laminoarelor s-a investit foarte puțin până în prezent. Această situație a fost accentuată și de deficiențele constatate în activitatea de întreținere care, conceptual, este depășită;
- o caracteristică definitorie pentru aceste uzine este aceea că au fost organizate pentru producerea întregii game de laminate: profile grele, ușoare, sârmă, fapt ce a contribuit la înmulțirea numărului de echipamente și crearea în multe situații de supercapacități;
- sectorul comercial al uzinelor este afectat de barter, de intermediari și de blocajul financiar din economie, fapt ce îngreunează activitatea. Analiza efectuată asupra pieței și a nivelului tehnologic actual pentru fiecare uzină permite formularea unor recomandări generale cu privire la configurația sectorului după restructurare, astfel:
 - a) Specializarea activităților fiecărei uzine pentru evitarea pe cât mai posibil a concurenței interne și focalizarea eforturilor pentru menținerea pieței interne și pentru păstrarea sectorului pe piața externă. Astfel se recomandă următoarele:
 - producția de oțeluri aliate și oțeluri speciale la COS SA Târgoviște;
 - producția de profile grele, mijlocii și ușoare la SIDERURGICA SA Hunedoara;
 - șină CF și material mărunț de cale ferată la SIDERCA SA Călărași;
 - sârmă laminată la INDUSTRIA SÂRMEI SA Câmpia Turzii;
 - profile speciale inclusiv miniere la Oțelu Roșu;
 - țagle de țevi și profile grele în principal la CS SA Reșița;
 - țagle de relaminare la SIDEX Galați.
 - b) Schimbul de semifabricate între unități.

Se apreciază că după monitorizare, SIDEX SA Galați și CS SA Reșița, în anumite scenarii de piață, pot realiza un surplus de semifabricate (țigle relaminate și țagle țevi) care să fie livrate pentru laminare la INDUSTRIA SARMEISA Câmpia Turzii, SIDERURGICA SA Hunedoara și la lamoniarele independente de profile și țevi.

9.3. Măsuri și instrumente

În ceea ce privește prezența produselor siderurgice românești pe piețele internaționale, putem aprecia existența unei politici preponderent ofensive în domeniul exportului de produse siderurgice. Această politică are însă la bază ideea de supraviețuire a siderurgiei, de rezolvarea momentană, conjuncturală a situației și nu se bazează pe o politică coerentă, viabilă, pe termen lung, politică care să permită realizarea unei siderurgii competitive.

Pentru România, exportul de produse siderurgice va rămâne o necesitate obiectivă, exportul fiind, cel puțin pentru moment, singura sursă reală de finanțare a re tehnologizării acestei industrii.

Obiectivele principale ale politicii de promovare a exportului de produse siderurgice trebuie să aibă în vedere următoarele:

- alinierea la standardele de calitate ale UE;
- Îmbunătățirea structurii exportului în direcția creșterii ponderii produselor cu grad ridicat de prelucrare, în scopul valorificării cât mai complete a resurselor;
- specializarea ofertei de export.

Exportul românesc de produse siderurgice nu va putea avea eficiența dorită atâta timp cât marile combine nu vor fi privatizate. Privatizarea este unica soluție viabilă pentru realizarea unor structuri industriale competitive în siderurgie, structuri care vor putea asigura un grad ridicat de eficiență a exportului de produse siderurgice.

Totodată, specializarea pe anumite segmente de piață creează posibilitatea concentrării efortului financiar, ceea ce va permite eficientizarea producției și, implicit, a exportului.

Concluzionând, exportul românesc de produse siderurgice poate deveni mult mai eficient prin:

- realizarea unei politici agresive în domeniul exportului prin extinderea ofertei spre piețe care în urmă cu puțini ani constituiau un debușeu important al exportului românesc de produse siderurgice: Rusia și țările ex-sovietice. China, Asia de Sud-Est etc.;
- orientarea politicilor fiscale și vamale spre crearea unor facilități majore exporturilor de produse siderurgice;
- privatizarea marilor combine siderurgice, condiție obligatorie a realizării unor structuri tehnologice și de producție permanente și, implicit, a unor produse competitive;
- armonizarea legislației, standardelor și normelor privitoare la export cu cele ale Uniunii Europene.

Conform acordurilor încheiate cu UE, facilitățile de care beneficiază producătorii români au fost anulate definitiv în anul 2002, România urmând să devină o piață europeană complet liberă de orice restricții, impuneri sau taxe vamale pentru exportul de produse siderurgice din UE.

Industria siderurgică este un domeniu deosebit de sensibil în cadrul UE. De aceea, relațiile UE cu țările central și est-europene cu care aceasta a semnat acorduri de parteneriat și aderare au un caracter „special” în domeniul siderurgic și, implicit, în comerțul cu produse siderurgice.

Astfel, Acordurile Europene impun proceduri obligatorii pentru rezolvarea disputelor comerciale între UE și țările Europei Centrale și de Est prin consultări bilaterale în vederea găsirii unor soluții reciproc acceptabile, înainte ca măsurile perfecționiste să fie impuse de una din părți. Dar, procedurile de consultare stabilite prin aceste Acorduri nu au fost folosite niciodată de către UE, care a preferat să impună măsuri unilaterale, ca de exemplu în cazul conductelor și țevilor fără sudură unde au fost introduse taxe „antidumping”.

Măsurile antidumping constituie principalul instrument de protecție comercială folosit de UE, deoarece, taxele antidumping au avantajul politic că sunt îndreptate împotriva importurilor efectuate de ta anumiți producători și nu împotriva statelor ca atare sau a guvernelor acestora.

O altă măsură de protejare a comerțului UE este impunerea de cote în anumite circumstanțe.

De asemenea, în baza reglementărilor antisubvenție UE poate să impună taxe compensatorii pentru a anula orice subvenționare străină a importurilor intrate în UE.

În concluzie, se poate aprecia că principiile UE privind comerțul și concurența sunt foarte bine structurate, dar, maniera în care Comisia Uniunii Europene pentru Siderurgice aplică măsurile de protecție comercială este, de multe ori, subiectivă, urmărind cu prioritate interesele țărilor din UE.

10. IPOTEZE, SCENARII ȘI INSTRUMENTE ALE STRATEGIEI DE EXPLOATARE A LEMNULUI INDUSTRIA DE PRELUCRARE A LEMNULUI

10.1. Obiectivele dezvoltării ramurii

Programul Economic de Preaderare prevede ca industria mobilei să crească în perioada 2001 -2005, cu un ritm mediu anual de 5,9%, înscriindu-se în componenta ofensivă a programului de dezvoltare a ansamblului industriei, care este prevăzută să crească în medie cu 5,4%.

Situația cererii și a ofertei de produse lemnoase și mobilă pe piața internă și la export

Cererea și oferta pe piața internă

Pentru industria de produse lemnoase, se remarcă următoarele aspecte:

- Ca urmare a reducerii după 1989 a volumului masei lemnoase destinat industriei și a deschiderii progresive a piețelor externe pentru lemnul prelucrat primar, cererea internă de materii prime lemnoase (bușteni) pentru producția de cherestea a înregistrat o creștere rapidă, produsele rezultate fiind destinate preponderent exportului.
- Cererea de cherestea destinată producției de mobilă a urmat trendul evoluției acesteia. În anumite perioade, la cherestea de calitate superioară, din specii valoroase (cireș, nuc, paltin etc.) s-a înregistrat un deficit care a influențat negativ producția de mobilier.
- Cererea de lemn rotund pentru furnir și placaj, destinate preponderent producției de mobilă, a depășit oferta ca urmare a lipsei de materii prime care au fost prelucrate cu precădere în cherestea pentru export, lipsind fabricile de furnir și placaj de materiile prime corespunzătoare cantitativ și calitativ capacităților instalate.
- Cererea de lemn pentru plăci a fost relativ constantă și, în unele perioade, superioară ofertei. Pe măsura diminuării capacităților de producție a plăcilor din așchii și din fibre de lemn cererea s-a redus sub nivelul ofertei.
- Cererile de mobilier de uz general s-a diminuat mult sub nivelul ofertelor ca urmare a scăderii puterii de cumpărare a populației și ca urmare a dezorganizării sistemului de distribuție a mobilierului. În ultimii cinci ani s-au înregistrat creșteri ale cererilor de mobilier pentru birouri și magazine.
- Cererea de produse din lemn pentru construcții (uși, ferestre, parchete, cherestele) a scăzut după anul 1990 ca urmare a reducerii

volumului construcțiilor de locuințe. Începând cu anul 1995, cererea de produse din lemn pentru construcții s-a revigorat, constructorii solicitând produse noi, diversificate, cu design modern. Adaptându-se la cererea pieții producătorii și-au schimbat structura de producție, asimilând produse noi ca: parchetul stratificat, ferestrele cu geam termopan, panourile din lemn masiv și altele.

În ceea ce privește piața mobilei, cu toate că în proporție de aproape 80% mobila românească se exportă, pentru o dezvoltare echilibrată a sectorului, este necesară acordarea unei atenții deosebite pieței interne, în sensul adaptării la cerințele actuale și previzibile ale consumatorilor.

Scăderea comerțului intern cu produse de mobilă românească de la 31,1% din producție în 1989, la 21,9% în anul 2001, în condițiile în care volumul producției a scăzut cu numai 5%, este explicabilă, în principal, ca urmare a scăderii puteri medii de cumpărare a populației. Tipurile de mobilier oferite pieței interne de producătorii români nu diferă esențial de cele oferite piețelor vestice, de asemenea și prețurile de vânzare. În aceste condiții, reducerea vânzărilor interne se datorează și neadaptării ofertei producătorilor la cerințele marii mase de cumpărători, care așteaptă o ofertă de produse ieftine dar cu o durată relativ mare de folosință.

Ca urmare, pieței interne va trebui să-i fie oferite, ca alternativă, piese de mobilier din panouri, eventual multifuncționale și din corpuri modulate, care să necesite un consum redus de manoperă și energie, confecționate din plăci din așchii, acoperite cu înlocuitori de furnire sau cu filme melaminice, având finisaje puțin pretențioase și cu un consum redus de lemn masiv. Sub aceleași considerente va trebui diversificată gama de piese de mobilier independente, dând astfel cumpărătorului posibilitatea de a mobila încăperile prin achiziții succesive.

Pentru segmentul de populație cu venituri peste medie vor trebui oferite produse corespunzătoare ofertei pentru piețele vestice (mobilier artă sau stil), cu execuție și aspect corespunzătoare cerințelor acestor piețe.

Dezvoltarea sectorului hotelier va trebui să găsească o ofertă corespunzătoare tuturor categoriilor de hoteluri, cu o atenție deosebită acordată celor de categorie medie și celor din mediul rural.

Oferta de mobilier comercial și de birou va trebui diversificată, pentru a acoperi o tendință de evoluție vizibil crescătoare și pentru a valorifica experiența acumulată până în prezent în acest domeniu.

În condițiile în care programul guvernamental de dezvoltare economică va fi realizat, este previzibilă o creștere a consumului intern de mobilă cu un ritm mediu de 4-5 % pe an, din care, în cea mai mare parte va trebui să fie satisfăcut de producția internă.

Cererea și oferta la export

Piața externă a materiilor prime lemnoase și a produselor din lemn prelucrat primar a rămas stabilă în aproape toate zonele geografice. Creșteri mari s-au înregistrat pe piața Europei, a Chinei, Japoniei și a țărilor arabe. Japonia a importat în ultimii 5 ani peste 300 mii. mc de cherestele, iar China a declarat că în ultimii 10 ani și-a asigurat necesarul de material lemnos doar în proporție de 75%. Se poate afirma că cererea de produse primare la export nu a fost acoperită de oferta mondială. România nu a putut profita de această cerere mare din cauza necompetitivității produselor și a distanțelor mari de transport de la producător la consumator.

Cererea de plăci de PAL și MDF a fost integral satisfăcută de marii producători occidentali, americani și asiatici. Pătrunderea României pe piața plăcilor din lemn a fost îngreunată de competitivitatea slabă a produselor. În ultima perioadă, pe piața mondială, s-au înregistrat schimbări mari în structura cererii de plăci din lemn: a crescut cererea de plăci de densitate medie din fibre de lemn (MDF), în concurență cu plăcile din așchii de lemn (PAL), iar plăcile subțiri din așchii sau din fibre de lemn tind să înlocuiască plăcile dure din fibre de lemn (PFL).

A crescut cererea de plăci înnobilate din PAL și MDF, ca înlocuitor al plăcilor acoperite cu furnir natural.

Cererile de placaje au înregistrat o creștere constantă. S-au diversificat domeniile de utilizare a placajelor și ca urmare s-a diversificat și cererea. La această provocare producția internă nu a răspuns cu promptitudine, motiv pentru care placajele românești s-au exportat preponderent în țările arabe și în Africa de Nord.

Cererea de furnire din lemn a scăzut permanent în ultimii 10 ani, cu excepția furnirelor din specii valoroase (cireș, nuc, paltin), a căror cerere a crescut. Oferta de furnire sintetice a crescut fără precedent, concurând astfel furnirul din lemn.

Cererea de mobilier a crescut în ultimii 5 ani în ritmuri de 2-3% pe an, mai ales în țările occidentale. La acoperirea cererilor de mobilier pe piața mondială a participat și industria mobilei din România într-o competiție nemaîntâlnită. Pentru aceasta industria de mobilă din România și-a schimbat în ultimii 10 ani peste 70% din structura de producție, trecând de la fabricarea mobilierului specific pieței CAER la fabricarea mobilierului solicitat pe piața occidentală, proces în care se află și în prezent. Pe piața occidentală, România exportă preponderent mobilier din lemn masiv sau constituit din elemente din lemn masiv și plăci furniruite.

Pe piața Federației Ruse și a celorlalte state membre în CSI, în ultima perioadă se preferă mobilierul care conține o pondere mare din lemn masiv și mobilierul stil, care înglobează mai multă creație și muncă vie. Pe celelalte piețe externe (Ungaria, Cehia, Japonia, Slovacia și țările desprinse din fosta

Iugoslavie) se preferă mobilierul combinat din lemn masiv și din plăci stratificate din lemn.

Cererile de mobilier sunt diferite, de la piață la piață, și se modifică periodic în funcție de conjunctură. Dar, din informațiile obținute cu ocazia participării specialiștilor români la târgurile internaționale de mobilă și din studiile de piață efectuate de institutele de specialitate, a rezultat că până în prezent, consumul de mobilier pe principalele piețe europene s-a orientat, în general, spre următoarele grupe de produse:

- mobilier tapițat cu stofe de bumbac și cu piele;
- mobilier din panouri din lemn masiv de rășinoase, fag, plop, arțar, mesteacăn;
- mobilier pentru spații de locuit, birouri și spații comerciale, fabricat din plăci din așchii sau fibre de lemn acoperite cu furnire sintetice;
- mobilier executat din lemn în combinație cu metal, sticlă, oglinzi și mase
- plastice. În general, producătorii români de mobilă care și-au adaptat capacitățile de producție la cererile pieței au înregistrat rezultate foarte bune.

Diagnoza sectorului industriei lemnului în perioada 1989-2001

Puncte tari:

- Tradiție și experiență îndelungată în industria de exploatare și prelucrare a lemnului;
- Diversitatea mare a produselor din nomenclatorul de fabricație (peste 25 mii produse diferite);
- Existența din abundență a personalului competitiv, cu abilități deosebite de a învăța;
- Răspândirea societăților comerciale de prelucrare a lemnului pe întreg teritoriul țării și existența multiplelor posibilități de cooperare în producție

Puncte slabe:

- Lipsa unor reglementări unitare privind gestionarea și circularea materialului lemnos;
- Dotarea unui important număr de capacități de producție din industria lemnului cu echipamente și tehnologii învechite, neperformante care favorizează risipa;
- Specializarea redusă a capacităților de producție în funcțiune și cooperarea slabă între unitățile de producție din industria mobilei;
- Interesul scăzut al agenților economici în valorificarea reziduurilor din lemn, în special rumeguș, fapt ce face ca aceste reziduuri să fie depozitate haotic, de regulă pe malurile cursurilor de apă aducându-se în acest fel prejudicii componentelor de mediu;
- Exploatarea masei lemnoase preponderent în zonele unde există

drumuri forestiere și cursuri de apă, fapt ce afectează malurile acestora;

- Capabilitatea redusă a unor producători de a realiza produse competitive sub aspectul finisajului, preciziei de execuție și diversității sortimentale.

Avantaje comparative și competitive

- a) Dintre principalele avantaje comparative pe care le putem identifica, menționăm:
 - Industria lemnului națională beneficiază de o bază materială importantă, remarcabilă atât prin cantitatea, dar și prin calitatea și gama diversificată de esențe de material lemnos recoltabil din fondul național forestier;
 - Acest sector de activitate și-a afirmat, în decursul mai multor decenii, posibilitatea de a desface produse de calitate pe piața externă în condiții profitabile, fapt ce a fost folosit pentru echilibrarea balanței comerciale și de plăți externe;
- b) Avantajele competitive pe care România le-a demonstrat pe piața externă pe o perioadă îndelungată pot fi reactivate. Recucerirea unor piețe tradiționale de desfacere, care au fost menționate anterior prin:
 - Existența unei rețele extinse de fabrici și, în primul rând, a resurselor umane necesare, respectiv personal muncitor, la un nivel înalt de pregătire profesională, cu o experiență îndelungată în domeniu, ia costuri mult sub limita inferioară celei din țările dezvoltate exportatoare de produse similare;
 - Înaltul nivel al muncii de cercetare-inovare încorporată în produsele de lemn, promovată de comunitatea științifică, constituită din instituții de cercetare-dezvoltare și din societăți comerciale cu activitate de cercetare-inovare.

Trebuie menționat că, în viitor, aceste avantaje vor putea fi potențate sau, dimpotrivă, diminuate de oportunitățile sau constrângerile desprinse din Acordul de Asociere la UE și din obiectivele strategice ale UE, după cum urmează:

Oportunități

- Accesul liber la asistența comunitară pentru transformarea structurală a sectoarelor industriale pentru a face față concurenței din interiorul UE, având în vedere existența în cadrul industriei lemnului din România a unor sectoare energofage, cum sunt plăcile din aşchii și din fibre de lemn.
- Valorificarea avantajelor asimetrice ale domeniului în activitatea de comerț exterior cu țările din UE.
- Protecția proprietății intelectuale românești prin înregistrarea invențiilor și modelelor de produse proprii la organisme UE de

invenții și mărci.

- Amplificarea procesului de transfer tehnologic și know-how din țările UE în România.
- Întărirea colaborării între firmele românești și firmele din țările UE, inclusiv în domeniu) participării în comun la licitațiile publice internaționale.
- Valorificarea avantajelor de care beneficiază România care dispune de forța de muncă calificată și competitivă pe plan internațional.

Constrângerii

Prin semnarea Acordului de Asociere a României la Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, acord aprobat prin Legea nr. 20/1993, România și-a asumat o serie de responsabilități care decurg din prevederile art. 14.3, respectiv 26.1, astfel:

- Renunțarea la restricțiile cantitative la exportul în comunitate sau la orice măsuri cu caracter echivalent odată cu intrarea în vigoare a Acordului.
- Restricții la export aplicate anumitor produse, care includeau și unele produse din lemn, urmau să fie înlăturate progresiv, conform unui calendar. Restricțiile în domeniul exportului produselor industriei lemnului au fost înlăturate în totalitate la 1 ianuarie 1998. Între România și statele comunitare nu vor fi introduse noi taxe vamale la import sau export sau taxe cu efect echivalent, iar cele existente nu vor fi majorate.

Ca urmare a acestor prevederi exportul de produse lemnoase a fost liberalizat, ducând ca prim-efect la creșterea exportului de produse lemnoase brute. Acest fapt a creat greutăți în aprovizionarea cu materii prime de calitate a industriei prelucrătoare (în special pe cea din domeniul furnirelor, placajelor și mobilierului).

- Depunerea unui efort consistent pentru armonizarea legislației interne cu cea comunitară și introducerea de măsuri legislative pentru aplicarea corectă a acesteia.
- Creșterea concurenței pe piața internă cu produsele din țările UE, ca urmare a liberalizării importurilor și reducerea taxelor vamale la import.
- Necesitatea adaptării produselor la exigențele și normele de calitate ale piețelor comunitare.
- Adaptarea procedurilor de raportare și difuzare a informațiilor asupra indicatorilor sectorului conform uzanțelor Comunității Europene.

10.2. Ipoteze și scenarii

Proгноza evoluției principalilor indicatori economici din industria lemnului pe termen mediu și lung (2001-2010)

Estimarea evoluției principalilor indicatori economici din industria lemnului s-a făcut pe baza următoarelor ipoteze:

- Existența unui important segment de piață a produselor din lemn și perspectiva dezvoltării piețelor internă și externă a domeniului de utilizare a lemnului.
- Perspectiva asigurării în mai bune condiții a materiilor prime de bază pentru industria de prelucrare a lemnului.
- Perspectiva înzestrării întreprinderilor de industrializare a lemnului cu echipamente și tehnologii din ce în ce mai performante.
- Creșterea gradului de valorificare a lemnului prin dezvoltarea cu prioritate a capacităților de producție superior prelucrătoare și altele.

Având în vedere cele de mai sus, estimăm următoarea evoluție a indicatorilor principali din industria lemnului până în anul 2010 (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19

Estimarea evoluției capacităților de producție, a producției fizice și a gradului de acoperire a acestor capacități, în industria lemnului în perioada 2000-2010

Anul	2000	2001	2004	2005	2010
Cherestea					
- Capacitatea de producție (mii. mc)	6,1	6,1	5,5	5,5	5,5
- Producție (mii. mc)	4,1	3,7	4,3	4,4	4,5
- Grad de acoperire a capacității (ori)	1,49	1,65	1,28	1,25	1,22
Furnir					
- Capacitate de producție (mii. mp)	53,5	61	63	63	65
- Producție (mii. mp)	19,5	23,8	40	40	50
- Grad de acoperire a capacității (ori)	2,74	2,56	1,57	1,57	1,30
Placaj					
- Capacitate de producție (mii. mc)	148,5	148,	155	155	160
- Producție (mii. mc)	71,9	5 82	95	100	125
- Grad de acoperire a capacității (ori)	2,06	1,81	1,63	1,55	1,28
PAL					
- Capacitate de producție (mii. mc)	190	190	500	500	700
- Producție (mii. mc)	132	140	450	450	650
- Grad de acoperire a capacității (ori)	1,44	1,36	1,11	1,11	1,08
MDF					
- Capacitate de producție (mii. mc)	130	260	260	260	360
- Producție (mii. mc)	50,4	195,6	235	235	325
- Grad de acoperire a capacității (ori)	2,58	1,33	1,11	1,11	1,11
Parchet din lemn masiv și stratificat					
- Capacitate de producție (mii. mp)	4,2	4,6	5,2	5,2	5,5
- Producție (mii. mp)	3,2	4,3	4,5	4,6	5
- Grad de acoperire a capacității (ori)	1,31	1,07	1,16	1,13	1,10
Mobilier					
- Capacitate de producție (mii. USD)	880	890	1000	1030	1400
- Producție (mii. USD)	608	620	745	780	1140
- Grad de acoperire a capacității (ori)	1,45	1,43	1,34	1,32	1,23

Sursa: MIR.

Proiectarea evoluției producției de mobilier se bazează pe următoarele considerente:

- necesitatea dezvoltării pieței interne, cu precădere printr-o ofertă de produse accesibilă unei largi mase de consumatori, în special adresată celor cu venituri medii, în condițiile în care este previzibilă o creștere economică anuală de 4-5%;
- menținerea clienților tradiționali și atragerea de noi clienți pe piețele vestice, pe piețele țărilor vecine, a celor americane și orientale, permițând astfel o creștere anuală a exporturilor pe aceste relații cu 2-3%;
- reintrarea pe piețele țărilor CSI a căror potențial de absorbție a mobilierului românesc, similar cu cel vândut pe piețele vestice, ar putea asigura o apropiere a vânzărilor de valoarea realizată în 1989.

În aceste condiții, evoluția principalilor indicatori ai producției de mobilă la orizontul anului 2010 ar arăta astfel:

Evoluția principalilor indicatori ai producției de mobilă la orizontul anului 2010

Indicatorul	UM	1989	2001	2005	2010
Volumul producției	Mil. USD	675	640	780	1120
	%	199	95	116	166
Volumul exportului	Mil. USD	465	500	650	820
	%	100	108	140	176
Pondere exportului din Producția totală	%	69	78	83	73
Volumul vânzărilor pe piața Internă	Mil. USD	210	140	230	300
	%	100	67	110	143
Numărul de salariați	Mii pers.	202,0	104,3	110,0	115,0
	%	100	52	55	57
Productivitatea muncii	Mil. USD/om-an	3,34	6,14	7,09	9,74
	%	100	184	212	292

Sursa: MIR.

10.3. Măsuri și instrumente

Pentru realizarea obiectivelor strategice de dezvoltare a industriei lemnului pe termen mediu și lung, în condițiile în care nu toate mecanismele economiei de piață funcționează normal în sectorul industrial, se impune intervenția factorului politic (statului) pentru înlăturarea disfuncționalităților existente.

Pentru dezvoltarea într-un ritm susținut a industriei lemnului și pentru creșterea permanentă a gradului de valorificare a materialului lemnos este necesară adoptarea următoarelor politici industriale:

- Perfecționarea sistemului de acces a operatorilor economici la resursele de masă lemnoasă prin îmbunătățirea reglementărilor în vigoare;
- Reglementarea separării operative a activităților competitive de cele necompetitive din industria lemnului și eliminarea de pe piață a operatorilor economici separați ca ineficienți;
- Orientarea spre mijloace permise a operatorilor economici potențial performanți pentru modernizarea capacităților de producție și creșterea competitivității produselor lemnoase;
- Sprijinirea activităților de cercetare-dezvoltare pentru realizarea obiectivelor strategice de dezvoltare a industriei lemnului;
- Actualizarea și îmbunătățirea actelor normative specifice în vederea îmbunătățirii mediului de afaceri în industria lemnului;
- Îmbunătățirea cadrului instituțional prin înființarea Consiliului Național al Lemnului ca organizație neguvernamentală de utilitate publică;
- Reglementarea respectării destinației materialului lemnos conform standardelor tehnice în vigoare;
- Încheierea unor acorduri interbancare și promovarea unor facilități vamale reciproc avantajoase cu Federația Rusă în vederea relansării exportului de mobilier pe această piață;
- Asigurarea prin contractele colective încheiate între patronate și sindicate a măsurilor necesare pentru recrutarea, pregătirea, perfecționarea și protecția socială a personalului;
- Protejarea industriei lemnului prin inițierea unor măsuri permise de combatere a concurenței neloiale, a procedurilor de dumping și evaziune vamală;
- Sprijinirea de către stat a promovării la export a produselor lemnoase și în special a celor care înglobează valoare adăugată mare.

Pregătirea și perfecționarea continuă a personalului lucrător are o importanță deosebită pentru realizarea obiectivelor strategice de dezvoltare a industriei lemnului pe termen mediu și lung.

11. INDUSTRIA CELULOZEI, HÂRTIEI ȘI CARTONULUI

11.1. Starea actuală a industriei de celuloză, hârtie și carton

Principalele materii prime valorificate în cadrul sectorului sunt *lemnul*, utilizat la fabricarea pastelor fibroase celulozice și *maculatura*.

La fabricarea pastelor fibroase celulozice se folosește numai partea subțire a lemnului (8-30 cm diametru), lemnul din rărituri, precum și deșeurile de la cherestea.

Dacă în anul 1989 s-au consumat 3.814 mii m³ lemn, în anul 2001 s-au consumat 1.540 mii m³ reprezentând mai puțin de 10% din masa lemnoasă total exploatată. Prin transformarea lemnului în celuloză și apoi în hârtie, gradul de valorificare crește de 5 ori, astfel că în hârtia de scris dintr-un metru cub de lemn se obține o valoare de peste 130 USD.

Consumul de lemn a scăzut în special datorită scoaterii din fabricație a celulozelor chimice care se realizează cu un randament de numai 30%.

Prin restructurarea producției realizată până în prezent s-au menținut și dezvoltat capacitățile care valorifică superior lemnul (semiceluloza și celuloza sulfat). La aceste instalații s-au efectuat lucrări punctuale de modernizare, al căror efect s-a reflectat și în scăderea consumului specific de lemn.

Pentru perspectivă se au în vedere lucrări profunde de modernizare a tehnologiilor pentru alinierea consumurilor specifice la practica europeană și de folosire a speciilor rapid crescătoare, în special lemnul de plop. În acest sens se propune realizarea de culturi speciale de lemn de plop destinate industriei de celuloză.

Pentru industria de hârtii și cartoane, maculatura constituie materia primă, în condițiile în care aceasta este colectată, sortată și ambalată pe sortimente. De aceea pe plan mondial există o preocupare intensă atât pentru colectarea maculaturii, cât și pentru utilizarea acesteia.

Motivația colectării și folosirii maculaturii ține atât de considerente economice cât și ecologice. Maculatura înlocuiește cu succes o parte din materialul fibros primar (obținut din lemn), necesar la fabricarea produselor papetare, conservându-se astfel pădurea.

Se estimează că în perioada următoare, în competiția dintre fibrele primare și cele secundare (maculatura), acestea din urmă vor cunoaște un ritm mai mare în ceea ce privește utilizarea lor la fabricarea hârtiilor și cartanelor.

Pentru creșterea ratei de recuperare se au în vedere măsuri legislative și organizatorice pentru colectarea și sortarea maculaturii pe clase care să asigure extinderea gamei de hârtii la care se va putea folosi.

Deoarece consumul de hârtie și carton este redus, nu se poate asigura prin colectare întregul necesar de maculatură prevăzut pentru perioada următoare, de aceea va fi necesar să se completeze cu 100 mii t/an din import, la nivelul anului 2020.

În vederea folosirii cantităților de maculatură prevăzute în programele pe termen mediu și lung s-au realizat noi instalații de prelucrare a maculaturii. De asemenea sunt în curs de modernizare unele instalații existente și chiar de realizare a noi linii moderne de prelucrare a maculaturii. Toate acestea vor asigura ca după anul 2005, peste 43% din materialul fibros folosit la fabricarea hârtiilor și cartoanelor să fie constituit din maculatură.

Din aceste considerente este necesară încurajarea prin legislație a consumului de maculatură, inclusiv din import, protejându-se astfel pădurea.

Puncte tari și puncte slabe ale industriei de celuloză și hârtie

Sectorul de celuloză și hârtie prezintă următoarele puncte tari și puncte slabe:

Puncte tari:

1. Are asigurată sursa de materie primă lemnoasă la prețuri avantajoase, deoarece se folosește lemnul subțire (8-30 cm diametru) precum și deșeurile sau tocătura de la prelucrarea mecanică a lemnului;
2. Prelucreează în prezent peste 150 mii tone/an maculatură, cu tendința de creștere la peste 300 mii t/an, în 2010;
3. Are o tradiție de peste 100 ani, concretizată și în personal calificat;
4. Există o tendință de creștere de cea 2 ori a consumului de produse papetare, în următorii 10 ani;
5. O parte din instalații sunt viabile și prin lucrări de modernizare cu costuri rezonabile pot fi aduse la nivel de competitivitate calitate/cost apropiat de cel european;
6. Industria de celuloză asigură un important număr de locuri de munca.

Puncte slabe:

1. Există multe instalații de capacitate mică, sub limita de rentabilitate. O mare parte dintre acestea au fost deja oprite;
2. Utilizarea redusă a capacităților de producție;
3. Productivitatea redusă, datorită unui număr încă mare de personal și a lipsei sistemelor de automatizare a proceselor;
4. Consumuri de materii prime și mai ales energetice mari;
5. Competitivitate scăzută la export, dar și pe piața internă datorită raportului nefavorabil calitate/preț;
6. Surse importante de poluare a mediului, mai ales la fabricarea

celulozelor și semicelulozei.

11.2. Ipoteze și scenarii

Proгноza evoluției principalilor indicatori economici din industria lemnului pe termen mediu și lung (2001-2010)

Structura pe termen mediu și lung a activităților din industria de celuloză și hârtie depinde de:

- evoluția pieței interne și internaționale a produselor papetare;
- modul de asigurare a resurselor de materii prime;
- evoluția dotării tehnice a agenților economici din domeniu și a nivelului de pregătire profesională a personalului.

Tendințele de evoluție a pieței produselor papetare sunt optimiste și se bazează pe o piață stabilă, caracterizată printr-o mare diversitate și o creștere permanentă a cererii de noi produse.

Necesarul de lemn comercial (fără coajă) prognozat pentru perioada 2001 -2020, va crește de la cea 1,5 mil. m³, cât s-a consumat în 2001, la cca 3,1 mil. m³ în 2020. Această valoare reprezintă cea 76 % din consumul de lemn al sectorului la nivelul anului 1988, anul cu cea mai mare producție de celuloză.

Din datele existente, rezultă că necesarul de lemn pentru celuloză, pentru anul 2020, depășește disponibilul intern de masă lemnoasă, atât la rășinoase cât și la foioase moi și cum importul de lemn este ineficient, acoperirea deficitului de lemn se poate soluționa prin realizarea de culturi de specii rapid crescătoare (plop, salcie), ce pot fi valorificate la fabricarea celulozei, după 10-11 ani. Celuloza astfel obținută permite utilizarea într-o pondere mai mare, a acesteia, la fabricarea hârtiilor pentru carton ondulat.

Tabelul nr. 20
Proгноza necesarului de lemn pentru celuloză (în mil m³ lemn dens)

Specia de lemn/ Societatea comercială	Proгноzat					
	Realizat 2001	2004	2005	2010	2015	2020
a) Rășinoase	1.096	1.340	1.460	1.720	1.785	1.790
b) Foioase tari	242,0	305,0	520,0	535,0	585,0	660,0
c) Foioase moi	202,0	315,0	525,0	640,0	700,0	685,0
Total foioase	444,0	620,0	1.045,0	1.175,0	1.285,0	1.345,0
Total lemn (a, b, c), fără coajă	1.540,0	1.960,0	2.505,0	2.895,0	3.070,0	3.135,0
Total lemn (a, b, c), cu coajă	1.690,0	2.155,0	2.750,0	3.085,0	3.380,0	3.450,0

Sursa. CEPROHART Brăila.

Creșterea producției de hârtii și cartoane determină o creștere semnificativă a necesarului de maculatură de la 165 mil tone în 2001, la 385,0 mii tone în 2020.

Necesarul de maculatură pentru producția de hârtii și cartoane se va asigura la nivelul anului 2020 în proporție de cea 74 % din țară și restul din import.

Se estimează o creștere a importului de maculatură la 100 mii tone la nivelul anului 2020.

În vederea asigurării necesarului crescând de maculatură, sunt necesare măsuri pentru creșterea gradului de colectare de la cea 33% în 2001 la cea 36% în 2020.

11.3. Măsuri și instrumente

Pentru realizarea acestor obiective este necesară adoptarea de către guvern și celelalte instituții ale statului a următoarelor *politici și măsuri* vizând atât îmbunătățirea și completarea structurilor și a reglementărilor legislative existente, cât și promovarea unor mecanisme, instituții și măsuri instituționale noi, specifice sectorului de celuloză și hârtie, dar în contextul economic general.

Suținerea operatorilor economici potențial performanți competitivi pe piața internă și internațională prin:

- Înlesnirea accesului acestora la resursele materiale, energetice și financiare necesare pentru asigurarea producției și investițiilor;
- utilizarea cu preponderență a hârtiilor autohtone de către instituțiile bugetare, eventual achiziționarea acestora prin licitație publică deschisă;
- scutiri de taxe vamale la importul de instalații și echipamente de automatizare pentru instalațiile existente, modernizate sau noi, precum și la importul de materii prime și materiale care nu se produc în țară;
- scutirea sau eșalonarea plăților de TVA aferente investițiilor realizate doar după primul an de funcționare;
- acordarea de tarife preferențiale pentru consumatorii importanți și constanți de energie electrică și termică, conform practicii țărilor scandinave;
- reducerea taxelor și contribuțiilor la diverse fonduri bugetare;
- scutirea de impozit pe profitul reinvestit.

Reglementarea separării activităților viabile de cele neviabile la societățile cu capital majoritar de stat, cu scoaterea din funcțiune a mijloacelor fixe uzate fizic sau moral, în vederea valorificării lor *prin vânzare* și creării de fonduri pentru investiții;

Atragerea de fonduri din partea organizațiilor și organismelor internaționale pentru realizarea de lucrări specifice de protecția mediului, mai ales

acolo unde aceste investiții sunt dificil de susținut din punct de vedere economic;

Trecerea de la organizarea licitațiilor de masă lemnoasă pe picior la licitațiile de vânzare din depozit a lemnului tăiat, sortat pe specii și clase de calitate de către Regia Națională a Pădurilor;

Promovarea Ordonanței de Urgență a Guvernului privind încheierea contractelor de vânzare pe termen lung pentru lemnul tăiat și sortat pe clase de calitate;

Organizarea de licitații separate pentru lemnul de igienizare, destinat industriei celulozei, care acum rămâne în cea mai mare parte nevalorificată;

Descurajarea prin toate mijloacele a exportului de lemn brut și prelucrat sumar, în vederea asigurării industriei autohtone cu materia primă necesară;

Obligativitatea exploatării *întregului volum de masă lemnoasă* aprobat anual pentru recoltare, atât pentru întreținerea în mai bune condiții a pădurilor, cât și pentru valorificarea integrală a materialului lemnos recoltat, inclusiv a părții destinate industriei celulozei (lemn subțire cu diametrul cuprins între 8-30 cm, lemn din rărituri etc.).

Promovarea și încurajarea cooperării dintre comunitățile locale și unitățile silvice de profil, în vederea utilizării terenurilor sărăturate, inundabile și a altor terenuri improprie pentru agricultură din județele Brăila, Galați și Tulcea pentru culturi de specii lemnoase rapid crescătoare (plop, salcie) posibil de valorificat după 10-11 ani pentru fabricarea celulozei și combaterea secetei din zonele respective, prin:

- punerea la dispoziție a terenurilor adecvate acestui scop;
- coordonarea împăduririlor și asigurarea logisticii necesare să se realizeze prin ROMSILVA etc.

Creșterea consumului de maculatură la fabricarea hârtiilor și cartoanelor prin următoarele măsuri:

- elaborarea unor acte normative specifice noi, aliniată celor din Uniunea Europeană, inclusiv prin amendarea OU nr. 16/2001 pentru stabilirea condițiilor de colectare, sortare, ambalare, depozitare, transport și consum a maculaturii;
- stimularea activității de colectare selectivă a maculaturii atât de la populație, cât și de la consumatorii instituționali de produse papetare și ambalaje, prin mass-media, prin comunitățile locale etc., cu asigurarea condițiilor logistice necesare;
- cointeresarea consumatorilor de maculatură care produc bunuri de larg consum prin acordarea unor facilități, ca de exemplu scutiri de TVA sau alte forme;
- avizarea importului de maculatură pentru clasele I-IV din standardul românesc, conform prevederii HG 145/1995, cu precizarea că această maculatură constituie „materie primă” pentru industria de

hârtii și cartoane.

Armonizarea legislației naționale pentru protecția mediului cu legislația Uniunii Europene specifice industriei de celuloză și hârtie, și cu nivelul tehnologic posibil de realizat de către unitățile din sector, cu un efort investițional acceptabil;

Susținerea activității de cercetare-dezvoltare de ramură prin acordarea unor fonduri speciale pentru:

- dotare cu aparatură modernă de investigare în vederea alinierii metodelor de analiză la prevederile legislației Uniunii Europene;
- actualizarea anuală a strategiei de restructurare și dezvoltare a sectorului de celuloză și hârtie în vederea alinierii acestuia la tendințele naționale și internaționale;
- reactualizarea elementelor privind piața națională și internațională a produselor papetare în vederea fundamentării previziunilor privind cererea și oferta;
- elaborarea unor proiecte sau studii de fezabilitate pentru fiecare obiectiv de investiție care să fundamenteze succint oportunitatea și eficiența fiecărui proiect, și care ar urma să facă obiectul acțiunilor promoționale pentru atragerea investitorilor autohtoni și străini, sau alte surse atrase.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

- industria lemnului din România este viabilă și desfășoară activități profitabile;
- În prezent, în industria lemnului, are loc în continuare un amplu proces de restructurare și modernizare a capacităților de producție, având drept scop creșterea eficienței economice în acest sector industrial;
- În industria lemnului, se realizează produse competitive pe piața internațională, având asigurate materiile prime de bază din țară;
- Prin îndelungate eforturi, industria lemnului a câștigat un important segment de piață internațională de desfacere, pe care cu eforturi rezonabile îl poate lărgi astfel încât exportul de produse lemnoase să crească în continuare.
- Prin adoptarea acquis-ului european și prin alinierea standardelor tehnice din industria lemnului la Standardele europene, va crește gradul de internaționalizare a afacerilor în acest important sector de activitate;
- Pentru dezvoltarea într-un ritm accelerat a industriei lemnului pe termen mediu și lung, este necesar sprijinul autorităților de stat în limitele permise de legislația în vigoare.

Bibliografie

- Bulearcă, M.; Bădileanu, Marina; Sima, C; Neagu, Cornelia, *Teoria și practica combinării factorilor de producție din industria extractivă și a energiei electrice în România și pe plan mondial*, 2002, în curs de apariție la CIDE.
- Frois, G.A., *Economia politică*, Editura Humanitas, București, 1994
- Heckscher, E., „The effect of Foreign Trade on the Distribution of Income”, *Ekonomist Tidskrift*, voi. 2/1919.
- Iancu, A., *Schimbările economice internaționale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1983.
- Iancu, A., „Teorii ale avantajului, dezvoltarea industrială și integrarea europeană”, *Oeconomica*, 3-4/2000.
- Richardson, R.; Wood, S., „Productivity change în the coal industry and the new industrial relations”, *British Journal of Industrial Relations*, 1989.
- Rugină, A.N., *Principia Oeconomica*, „Fundamente noi și vechi ale analizei economice”, Editura Academiei Române, București, 1993.
- Socol, Gh. ș.a., *Impactul sociouman al exploatării lignitului în zona Olteniei*, CIDE, București, 1995.
- Vernon, R., *The Technology Factor in International Trade*, National Bureau of Economic Research, New York, 1970.
- Site-urile societăților din industria energiei electrice: www.electrica.ro; www.anre.ro.
- *** Strategia industriei de prelucrare a petrolului (explorare, producție, rafinare, petrochimie, infrastructură și distribuție) în perioada 2001-2010, Ministerul Industriei și Resurselor, Direcția Petrol-Gaze, 2001.
- ** Strategia industriei miniere din România pe termen mediu 2000-2005 și perspectiva anului 2010, Ministerul Industriei și Resurselor, Direcția Generală Mine și Geologie. 2000.
- *** UNEP, *Industry and Environment – Sustainable Energy*, voi. 23 nr. 3, iulie-sept. 2000.
- *** United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Department of Economic and Social Affairs, World Energy Council, *World Energy Assessment – Energy and the challenge of sustainability*, UNDP, 2000.
- *** World Economic Forum (WEF), *Global Competitiveness Report*, 2002.
- * Anuarul Statistic al României, București, INSSE, 2001.
- *** ASTER, *Energetica – Strategii pe termen mediu ale companiilor și societăților din sectorul energiei electrice și termice*.
- *** Jurnalul de petrol și gaze, nr. 6(24), septembrie 2001.

ANEXE

Anexa 1 / Varianta I

Dinamica prelucrării țițeiului în perioada 2001-2010

UM – mil. tone

Rafinăria	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Petrobrazî	3,60	3,90	4,00	4,20	4,50	4,50
Arpechim	3,10	3,20	3,30	3,30	3,50	3,50
SNP, din care:	6,70	7,10	7,30	7,50	8,00	8,00
- țară	4,75	4,10	4,10	4,10	4,10	3,79
- import	1,95	3,00	3,20	3,40	3,90	4,21
Petromidia - import	2,20	3,30	3,60	3,80	4,10	4,14
Astra - țară	0,58	0,50	0,50	0,50	0,50	0,46
Vega - țară	0,19	0,30	0,30	0,30	0,30	0,28
Steaua - țară	0,13	0,20	0,20	0,20	0,20	0,19
Dărmănești - țară	0,21	0,50	0,50	0,50	0,50	0,46
Petrobsub - țară	0,14	0,40	0,40	0,40	0,40	0,37
Alții	1,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOTAL, din care:	11,65	12,30	112,80	13,20	14,00	14,00
- țară	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,55
- import	5,65	6,30	6,80	7,20	8,00	8,45
%	48,50	51,22	53,13	54,55	57,14	60,36

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 1/ Varianta II

Dinamica prelucrării țițeiului în perioada 2001-2010

UM - mil. tone

Rafinăria	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Petrobrazî	3,60	3,90	4,00	4,20	4,20	4,25
Arpechim	3,10	3,20	3,30	3,30	3,40	3,45
SNP, din care:	6,70	7,10	7,30	7,50	7,60	7,70
- țară	4,68	3,68	3,68	3,68	3,68	3,40
- import	2,02	3,42	3,62	3,82	3,92	4,30
Lukoil - import	1,00	1,60	2,20	2,20	2,50	2,50
Rafo - import	0,50	2,00	2,20	2,20	2,40	2,40
Petromidia, din care:	2,20	3,30	3,80	3,80	3,80	3,84
- țară	0,07	0,42	0,42	0,42	0,42	0,39
- import	2,13	2,88	3,38	3,38	3,38	3,45
Astra - țară	0,58	0,50	0,50	0,50	0,50	0,46
Vega - țară	0,19	0,30	0,30	0,30	0,30	0,28
Steaua - țară	0,13	0,20	0,20	0,20	0,20	0,19
Dărmănești - țară	0,21	0,50	0,50	0,50	0,50	0,46
Petrobsub - țară	0,14	0,40	0,40	0,40	0,40	0,37
TOTAL, din care:	11,65	15,90	17,40	17,60	18,20	18,20
- țară	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,55
- import	5,65	9,90	11,40	11,60	12,20	12,65
%	48,50	62,26	65,52	65,91	67,03	69,51

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 2 / Varianta I

Dinamica produselor specifice obținute din prelucrarea
țițeiului în rafinăriile mici

UM - mii tone

Rafinăria	2001	2002	2003	2004	2005
ASTRA					
Țiței	580	580	580	580	580
Produse specifice	139	120	120	120	120
Uleiuri naftenice	95	82	82	82	82
Bitum	44	31	31	31	31
VEGA					
Țiței	190	300	300	300	300
Produse specifice	71	112	112	112	112
Solvenți	41	65	65	65	65
Bitum	30	47	47	47	47
STEAUA					
Țiței	130	200	200	200	200
Produse specifice	19	29	29	29	29
Parafină	5	8	8	8	8
Uleiuri	8	12	12	12	12
Bitum	6	9	9	9	9
DĂRMĂNEȘTI					
Țiței	210	500	500	500	500
Produse specifice	32	76	76	76	76
Cocs acicular	32	76	76	76	76
PETROLSUB					
Țiței	140	400	400	400	400
Produse specifice	50	143	143	143	143
Bitum	50	143	143	143	143

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 2 / Varianta II

Dinamica produselor specifice obținute din prelucrarea
țitelului în rafinările mici

UM - mii tone

Rafinăria	2001	2002	2003	2004	2005
ASTRA					
Țitei	580	580	580	580	580
Produse specifice	139	120	120	120	120
Uleiuri naftenice	95	82	82	82	82
Bitum	44	31	31	31	31
VEGA					
Țitei	190	300	300	300	300
Produse specifice	71	112	112	112	112
Solvenți	41	65	65	65	65
Bitum	30	47	47	47	47
STEAUA					
Țitei	130	200	200	200	200
Produse specifice	19	29	29	29	29
Parafină	5	8	8	8	8
Uleiuri	8	12	12	12	12
Bitum	6	9	9	9	9
DĂRMANEȘTI					
Țitei	210	500	500	500	500
Produse specifice	32	76	76	76	76
Cocs acicular	32	76	76	76	76
PETROLSUB					
Țitei	140	400	400	400	400
Produse specifice	50	143	143	143	143
Bitum	50	143	143	143	143

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 3 / Varianta I

Dinamica produselor petroliere în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Produse	2001		2002		2003		2004		2005		2010	
	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%
Țiței prelucrat	11650		12300		12800		13200		14000		14000	
Produse comerciale	10063	86,38	10466	85,09	10909	85,22	11258	85,29	12040	86,00	12036	80,00
Benzină	2905	23,62	2737	22,25	2914	23,69	3091	25,13	3359	27,31	3384	27,51
Motorină	3656	29,72	3797	30,87	39,44	32,07	4140	33,66	4439	36,09	4458	36,24
Păcură	1845	15,00	1927	15,67	1878	15,27	1811	14,72	1854	15,07	1700	13,8
CLU	316	2,57	332	2,70	348	2,83	366	2,98	384	3,12	490	3,98
Uleiuri	103	0,84	103	0,84	104	0,85	109	0,89	120	0,98	113	0,92
Bitum	238	1,93	351	2,85	361	2,93	371	3,02	389	3,16	389	3,16
GPL	272	2,21	264	2,15	284	2,31	232	1,89	262	2,13	265	2,15
Alte produse	728	5,92	955	7,76	1076	8,75	1138	9,25	1233	10,02	1237	10,06

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 3 / Varianta II

Dinamica produselor petroliere în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Produse	2001		2002		2003		2004		2005		2010	
	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%
Țiței prelucrat	11650		15880		17380		17580		18180		18180	
Produse comerciale	10063	86,38	13591	85,59	14654	84,32	14850	84,47	15488	85,19	15493	85,22
Benzină	2905	24,94	3932	24,76	4187	24,09	4326	24,61	4587	25,23	4618	25,40
Motorină	3656	31,38	5048	31,79	5551	31,94	5675	32,28	5917	32,55	5932	32,63
Păcură	1845	15,84	2331	14,68	2366	13,61	2289	13,02	2294	12,62	2153	11,84
CLU	316	2,71	332	2,09	348	2,00	366	2,08	384	2,11	490	2,70
Uleiuri	103	0,88	99	0,62	1+4	0,60	109	0,62	119	0,65	112	0,62
Bitum	238	2,04	351	2,21	361	2,08	371	2,11	389	2,14	389	2,14
GPL	272	2,33	384	2,42	430	2,47	373	2,12	404	2,22	407	2,24
Alte produse	728	6,25	1114	7,02	1307	7,52	1341	7,63	1394	7,67	1392	7,66

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 4 / Varianta I

Dinamica producției de materii prime pentru petrochimie
în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Produse	2001		2002		2003		2004		2005		2010	
	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%
Materii prime petrochimie	1033	8,40	1434	11,66	1533	12,46	1589	12,92	1706	13,87	1718	13,97
Benzina nafta	670	5,45	916	7,45	961	7,81	987	8,02	1054	8,57	1059	8,61
Gaze chimizare	330	2,68	372	3,02	414	3,37	434	3,53	474	3,85	479	3,89
Benzen	33	0,27	71	0,58	76	0,62	84	0,68	88	0,72	89	0,72
O-xilen	0	0,00	20	0,16	22	0,18	22	0,18	24	0,20	24	0,20
P-xilen	0	0,00	55	0,45	60	0,49	62	0,50	66	0,54	67	0,54

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 4 / Varianta II

Dinamica producției de materii prime pentru petrochimie
în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Produse	2001		2002		2003		2004		2005		2010	
	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%	mii tone	%
Materii prime petrochimie	1033	8,86	1517	9,55	1921	11,05	1939	11,03	1959	10,78	1965	10,81
Benzina nafta	670	5,75	952	5,99	1289	7,42	1285	7,31	1280	7,04	1280	7,04
Gaze chimizare	330	2,83	419	2,64	473	2,72	486	2,76	505	2,78	510	2,81
Benzen	33	0,28	71	0,45	77	0,44	84	0,48	84	0,46	84	0,46
O-xilen	0	0,00	20	0,13	22	0,13	22	0,13	24	0,13	24	0,13
P-xilen	0	0,00	55	0,35	60	0,35	62	0,35	66	0,36	67	0,37
Etilbenzen	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 5 / Varianta I

Dinamica principalelor produse rezultate din piroliză în perioada 2001-2010

UM - mii tone

	Etilen	Propilen	Benz. Hidrofin.	Benzen	Toluen	Xileni	Rafinat	Fracție C4	Ulei piroliză	Gaze comb.	Hidrogen
2001											
Arpechim	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	9,9
Petromidia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	9,9
2002											
Arpechim	200	90	98,3	23,7	3,3	0,4	13,5	55,1	43,6	122,2	10,4
Petromidia	91,9	46,0	56,3	13,5	1,9	0,2	7,7	29,2	25,1	59,7	5,3
Total	291,9	136	154,6	37,2	5,2	0,6	21,2	84,3	68,7	181,9	15,7
2003											
Arpechim	200	90,1	98,3	23,8	3,3	0,4	13,5	55,2	43,7	122,2	10,4
Petromidia	100	50,2	61,5	14,8	2	0,3	8,4	31,9	27,4	65,1	5,8
Total	300	140,3	159,8	38,6	5,3	0,7	21,9	87,1	71,1	187,3	16,2
2004											
Arpechim	250	115,8	129,7	31,4	4,3	0,5	17,9	72,1	57,7	154,6	13,2
Petromidia	105,8	52,9	64,9	15,6	2,2	0,3	8,9	33,6	28,9	68,7	6,1
Total	355,8	168,7	194,6	47	6,5	0,8	26,8	105,7	86,6	223,3	19,3
2005											
Arpechim	250	115,6	129,6	31,3	4,3	0,5	17,8	71,8	57,6	154,6	13,3
Petromidia	114,1	57,1	70	16,8	2,3	0,3	9,6	36,3	31,2	74,1	6,6
Total	364,1	172,7	199,6	48,1	6,6	0,8	27,4	108,1	88,8	228,7	19,9
2010											
Arpechim	250	115,6	129,6	31,3	4,3	0,5	17,8	71,8	57,6	154,6	13,3
Petromidia	114,1	57,1	70	16,8	2,3	0,3	9,6	36,3	31,2	74,1	6,6
Total	364,1	172,7	199,6	48,1	6,6	0,8	27,4	108,1	88,8	228,7	19,9

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 5 / Varianta II

Dinamica principalelor produse rezultate din piroliză în perioada 2001-2010

UM - mii tone

	Etilen	Propilen	Benz. Hidrofin.	Benzen	Toluen	Xileni	Rafinat	Fracție C4	Ulei piroliză	Gaze comb.	Hidrogen
2001											
Arpechim	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	10,0
Petromidia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	10,0
2002											
Arpechim	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	10,2
Petromidia	100	45,0	35,9	8,9	1,2	0,2	5,1	29,6	15,2	50,9	4,1
Total	300	128,5	123,6	31,1	4,3	0,6	17,7	76,7	55,4	168,1	14,1
2003											
Arpechim	200	83,5	87,7	22,2	3,1	0,4	12,6	47,1	40,2	117,2	10,0
Petromidia	200	93,6	101,7	25,6	3,5	0,4	14,6	57,2	46,1	117,2	10,3
Total	400	177,1	189,4	47,8	6,6	0,8	27,2	104,3	86,3	234,4	20,3
2004											
Arpechim	300	130,2	142,3	35,8	4,9	0,6	20,4	74,7	65,0	178,6	15,5
Petromidia	200	93,5	101,2	25,5	3,5	0,4	14,5	57,5	45,9	116,9	10,2
Total	500	223,7	243,5	61,3	8,4	1	34,9	132,2	110,9	295,5	25,7
2005											
Arpechim	300	130,2	142,3	35,8	4,9	0,6	20,4	74,7	65,0	178,6	15,5
Petromidia	200	93,3	100,6	25,3	3,5	0,4	14,4	57,3	45,5	116,7	10,2
Total	500	223,5	242,9	61,1	8,4	1	34,8	132,0	110,5	295,3	25,7
2010											
Arpechim	300	130,2	142,3	35,8	4,9	0,6	20,4	74,7	65,0	178,6	15,5
Petromidia	200	93,3	100,6	25,3	3,5	0,4	14,4	57,3	45,5	116,7	10,2
Total	500	223,5	242,9	61,1	8,4	1	34,8	132,0	110,5	295,3	25,7

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 6 / Varianta I**Dinamica produselor petrochimice în perioada 2001-2010**

UM - tone

	2001	2002	2003	2004	2005	2010
PIP	70000	114200	119100	91600	98300	98300
PJP	30000	73300	76100	47000	48100	48100
Instal noua polietilenă	0	0	0	120000	120000	120000
ACN	75000	75000	75000	75000	75000	75000
Polipropilen	20000	60000	60000	60000	60000	60000
Fenol I	25000	25000	25000	25000	25000	25000
Alchilfenoli	500	500	500	500	500	500
PET	0	0	0	60000	60000	60000
PVC	120000	162800	162800	162800	162800	162800
Oxo-alcooli	52000	52000	52000	52000	52000	52000
Propenoxid + derivati	26500	43100	43100	43100	43100	43100
Cauciuc sintetic SBR	35000	35000	35000	35000	35000	35000
Total produse	454000	640900	648600	772000	779800	779800

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 6 / Varianta II**Dinamica produselor petrochimice în perioada 2001-2010**

UM - tone

	2001	2002	2003	2004	2005	2010
PIP	70000	119000	150000	91900	91900	91900
PJP	30000	76100	110000	80000	80000	80000
Instal noua polietilenă	0	0	0	120000	120000	120000
ACN	75000	75000	75000	75000	75000	75000
Polipropilen	20000	60000	60000	160000	160000	160000
Fenol I	25000	25000	25000	25000	25000	25000
Alchilfenoli	500	500	500	500	500	500
PET	0	0	0	60000	60000	60000
PVC	162800	162800	162800	300000	300000	300000
Oxo-alcooli	52000	52000	52000	52000	52000	52000
Propenoxid + derivati	26000	43100	43100	43100	43100	43100
Cauciuc sintetic SBR	35000	35000	35000	35000	35000	35000
Total produse	496300	648500	713400	1042500	1042500	1042500

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 7 / Varianta I

Dinamica producției vânzării principalelor produse petroliere
în perioada 2001-2010

UM – mii tone

Denumire produs	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Benzină						
- Producție	2905	2737	2914	3091	3359	3384
- Consum intern	1650	1980	2079	2183	2292	2729
- Export	1255	757	835	908	1067	655
- Import	0	0	0	0	0	0
Motorină						
- Producție	3656	3797	3944	4140	4439	4458
- Consum intern	2240	2374	2517	2668	2828	3111
- Export	1416	1423	1427	1472	1611	1347
- Import	0	0	0	0	0	0
Păcură						
- Producție	1845	1927	1878	1811	1854	1700
- Consum intern	3350	3250	3150	3050	2950	2950
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	1505	1323	1272	1239	1096	1250
Bitum						
- Producție	238	351	361	371	389	389
- Consum intern	318	351	361	371	389	493
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	80	0	0	0	0	104
GPL						
- Producție	272	264	284	232	262	265
- Consum intern	272	289	306	324	344	361
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	0	25	22	92	82	96

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 7 / Varianta II

Dinamica producției și vânzărilor principalelor produse petroliere
în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Denumire produs	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Benzină						
- Producție	2905	3932	4187	4326	4587	4618
- Consum intern	1650	1980	2079	2183	2292	2729
- Export	1255	1952	2108	2143	2295	1889
- Import	0	0	0	0	0	0
Motorină						
- Producție	3656	50488	5551	5675	5917	5932
- Consum intern	2240	2374	2517	2668	2828	3111
- Export	1416	2674	3034	3007	3089	2821
- Import	0	0	0	0	0	0
Păcură						
- Producție	1845	2331	2366	2289	2294	2153
- Consum intern	3350	3250	3150	3050	2950	2950
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	1505	910	784	761	656	797
Bitum						
- Producție	238	351	361	371	389	389
- Consum intern	318	351	361	371	389	493
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	80	0	0	0	0	104
GPL						
- Producție	272	384	430	373	404	407
- Consum intern	272	289	306	324	344	361
- Export	0	95	124	49	60	46
- Import	0	0	0	0	0	0

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 8 / Varianta I

Dinamica principalelor produse petrochimice în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Denumire produs	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Polietenă						
- Producție	100	188	195	259	266	266
- Consum intern	100	111	123	137	150	173
- Export	0	77	72	122	116	93
- Import	0	0	0	0	0	0
Polipropilenă						
- Producție	20	60	60	60	60	60
- Consum intern	40	44	48	54	60	69
- Export	0	16	12	6	0	0
- Import	20	0	0	0	0	9
PVC						
- Producție	120	163	163	163	163	163
- Consum intern	43	47	52	58	64	74
- Export	77	116	111	105	99	89
- Import	0	0	0	0	0	0
CAN						
- Producție	75	75	75	75	75	75
- Consum intern	0	12	12	12	12	12
- Export	75	63	63	63	63	63
- Import	0	0	0	0	0	0
PET						
- Producție	0	0	0	60	60	60
- Consum intern	52	60	60	70	70	80
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	52	60	60	10	10	20
Fenol						
- Producție	25	25	25	25	25	25
- Consum intern	11	12	12	13	13	15
- Export	14	13	13	12	12	10
- Import	0	0	0	0	0	0

Sursa: MIR, 2002.

Anexa 8 / Varianta II

Dinamica producției și vânzării principalelor produse petrochimice
în perioada 2001-2010

UM - mii tone

Denumire produs	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Polietilenă						
- Producție	100	195	260	292	292	292
- Consum intern	100	111	123	137	150	173
- Export	0	84	137	155	142	119
- Import	0	0	0	0	0	0
Polipropilenă						
- Producție	20	60	60	160	160	160
- Consum intern	40	44	48	54	60	69
- Export	0	16	12	106	100	91
- Import	20	0	0	0	0	0
PVC						
- Producție	163	163	163	300	300	300
- Consum intern	43	47	52	58	64	74
- Export	120	116	111	242	236	226
- Import	0	0	0	0	0	0
CAN						
- Producție	75	75	75	75	75	75
- Consum intern	0	12	12	12	12	12
- Export	75	63	63	63	63	63
- Import	0	0	0	0	0	0
PET						
- Producție	0	0	0	60	60	60
- Consum intern	52	60	60	70	70	80
- Export	0	0	0	0	0	0
- Import	52	60	60	10	10	20
Fenol						
- Producție	25	25	25	25	25	25
- Consum intern	11	12	12	13	13	15
- Export	14	13	13	12	12	10
- Import	0	0	0	0	0	0

Sursa: MIR, 2002.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 11-12/2003**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ȘI MONETARE
“VICTOR SLĂVESCU”

**STRATEGIA FISCAL-BUGETARĂ
A ROMÂNIEI ÎN PERSPECTIVA
INTEGRĂRII ÎN
STRUCTURILE EUROPENE**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de autori:

Delia NEDU – cercetător științific (cap. 1)
Drd.Silviu IONAȘCU – cercetător științific pr. gr. III (cap. 2)
– coordonator lucrare
Laurențiu BUCUR – cercetător științific (cap. 3)
Cătălin DRĂGOI – asist. cercetare (cap. 4)
Mihai PROCA – asist. cercetare (cap. 5)

CUPRINS

INTRODUCERE	657
Capitolul 1. OBIECTIVELE STRATEGICE ALE POLITICII FISCAL- BUGETARE ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN STRUCTURILE EUROPENE	658
1.1. Corelarea politicilor bugetare	658
1.2. Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene.....	666
1.3. Crearea unei organizații fiscale mondiale	672
Capitolul 2. SISTEMUL FISCAL ROMÂNESC ȘI ADAPTAREA ACESTUIA LA CONDIȚIILE INTEGRĂRII	676
2.1. Conceptul de sistem fiscal și cerințele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient.....	676
2.2. Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice	677
2.3. Cerințe și evoluții în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziție la exigențele și mecanismele pieței unice	680
2.4. Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerințele integrării	683
2.5. Orientări, soluții pentru racordarea sistemului de impozite și taxe la cerințele interne și ale pieței unice în domeniu	695
Capitolul 3. GESTIUNEA TREZORERIEI FINANTELOR PUBLICE	697
3.1. Gestiunea mișcărilor de fonduri în Trezoreria statului.....	697
3.2. Previzionarea fluxurilor de intrare și a fluxurilor de ieșire	702
3.3. Finanțarea deficitelor bugetare.....	704
Capitolul 4. REFORMA CHELTUIELILOR PUBLICE	710
4.1. Noțiuni generale	710
4.2. Evoluția cheltuielilor publice în perioada 1990-1999.....	712
4.3. Structura economică a cheltuielilor publice ale României.....	723
4.4. Evoluția viitoare a cheltuielilor bugetare ale României.....	727
Capitolul 5. CARACTERISTICILE INTERVENȚIONISMULUI ÎN ECONOMIILE EUROPENE	735
5.1. Considerații teoretice cu privire la intervenționism.....	735
5.2. Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene	737

5.3. <i>Politica fiscal-bugetară a țărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană</i>	744
5.4. <i>Intervenționismul ca stare de fapt în România</i>	747
5.5. <i>Analiză comparativă</i>	751
<i>Bibliografie</i>	758

INTRODUCERE

Complexitatea și particularitățile procesului de tranziție de la economia de comandă la economia de piață, controversese generate de adaptarea legislației, a structurilor instituționale și a mecanismelor de cooperare și investiție la condițiile comunitare i-au determinat pe autorii studiului „Strategia fiscal-bugetară a României în perspectiva integrării în structurile europene” să facă o analiză aprofundată nu numai a eficienței instrumentelor și metodelor folosite de autoritățile naționale pentru realizarea obiectivelor de aderare, dar și a sistemului finanțelor publice în ansamblu, a impactului restructurării subsistemelor de impozitare și de alocare, de redistribuire a veniturilor bugetare în special.

Din aceste puncte de vedere, în studiul prezentat se evaluează costurile întârzierii reformei și ale slăbiciunii manifestate de decidenți în sancționarea evaziunii fiscale și a gestionării ineficiente a resurselor, se atrage atenția asupra consecințelor pe termen lung, economice și sociale (implicit sub aspectul relațiilor cu exteriorul), ale majorării impozitelor și taxelor creditării pierderilor nejustificate și indiscipliniei în achitarea obligațiilor fiscale.

Conform strategiei naționale de aderare la Uniunea Europeană, cercetătorii autori ai studiului pun, în această situație, un accent deosebit pe necesitatea de a se trece cât mai repede la restructurarea sistemului fiscal și de împărțire a veniturilor bugetare, pe principii moderne, astfel încât să se asigure un tratament nediscriminatoriu al contribuabililor și beneficiarilor de resurse, persoane fizice și juridice, române și străine, și sporirea veniturilor pentru activitățile și investițiile de interes public.

În acest sens, concluziile desprinse converg spre reconsiderarea raportului dintre ponderea impozitelor indirecte și directe în totalul veniturilor bugetare, sugerându-se echilibrarea aportului acestora, armonizarea taxei pe valoarea adăugată și a accizelor cu standardele occidentale, reșezarea impozitelor directe, urmărindu-se stimularea competiției și îmbunătățirea performanțelor economice și a protecției sociale.

Capitolul 1

Obiectivele strategice ale politicii fiscal-bugetare în perspectiva integrării în structurile europene

Dispozițiile Tratatului Uniunii Europene prevăd instaurarea unei politici monetare unice în Europa unită, dar cu toate acestea, în materie de politică fiscală și bugetară, nu s-a trasat nici o directivă comparabilă. În condițiile actuale, în absența unui buget comunitar cu atribuții intervenționiste, coerența politicilor economice în Europa obligă la o oarecare corelare a politicilor fiscale și bugetare, alături de respectarea obligațiilor fixate prin tratat cu privire la limitarea deficitelor bugetare.

În perspectiva desăvârșirii integrării europene, pot fi conturate, în domeniul fiscal-bugetar, câteva obiective strategice generale:

- coordonarea (corelarea) politicilor bugetare ale statelor membre;
- armonizarea politicilor fiscale;
- crearea unei instituții la nivel european cu atribuții fiscale și bugetare.

În cadrul fiecăruia dintre obiectivele de mai sus, pot fi formulate obiective parțiale (subobiective), care să reprezinte în timp, etape în atingerea țelului general urmărit.

În paralel cu obiectivele fiscal-bugetare generale (la nivelul UE) și în strânsă legătură cu acestea, trebuie formulate și aplicate obiective strategice la nivelul fiecărei țări membre sau care își propune să adere la UE. Pentru a contura obiectivele concrete, proprii fiecărei țări, este necesară evaluarea și analiza situației la nivel european, pentru a se putea formula cu claritate țelul final și mijloacele concrete de realizare a acestuia. De asemenea, trebuie să se aibă în vedere și soluționarea adecvată a eventualelor dificultăți care există sau care pot apărea pe parcurs.

1. 1. Corelarea politicilor bugetare

1.1.1. Aspecte privind necesitatea corelării politicilor bugetare

În privința politicilor bugetare este necesară, pe de o parte, corelarea politicilor bugetare ale statelor membre, iar pe de altă parte, coordonarea acestora cu politica bugetară a Comunității în ansamblul său. Coordonarea politicilor bugetare se conturează a fi un obiectiv relativ dificil de atins, deoarece trebuie raportată la autonomia bugetară a statelor membre, dar posibil de realizat, având în vedere apropierea situațiilor bugetare din țările

europene (membre ale CE și în curs de aderare).

La prima vedere, se poate considera că într-o economie integrată, politica bugetară poate avea un impact pozitiv asupra soldului curent al balanței de plăți. Totuși, acest raționament este inexact pentru fiecare din statele membre, deoarece ele sunt în situația în care, pe de o parte, echilibrul exterior nu este o piedică pe termen mediu, iar pe de altă parte, existența unei monede unice sau cu parități fixe conferă politicii bugetare o mai redusă eficacitate asupra acestui obiectiv pe termen lung.

Apare deci frapantă contradicția dintre necesitatea unei politici bugetare comunitare orientată spre exterior, pentru a se substitui instrumentului pe care îl reprezintă rata de schimb și politicile bugetare naționale care nu au interesul de a ține seama de echilibrul exterior. Or, în absența unui buget comunitar puternic, politica bugetară va fi constituită din diversele politici naționale. În aceste condiții este accentuat riscul ca fiecare țară să fie tentată să acționeze astfel încât, toleranța politicii sale bugetare să fie suportată de celelalte țări; sau invers, să adopte politica „pasagerului clandestin”, urmărind să profite de politica bugetară activă a vecinilor săi. În această ipoteză, fiecare țară, confruntată cu dilema dintre avantajele unei reduceri a șomajului și costurile unei amplificări a anticipațiilor inflaționiste, speră să profite de efectele pozitive ale politicii bugetare expansioniste ale țărilor vecine asupra gradului de ocupare a forței de muncă din țara sa. În situația opusă, în caz de dezechilibru exterior curent al Uniunii, fiecare țară riscă să aștepte aplicarea în țările vecine a unei politici bugetare restrictive și deci penalizantă pentru echilibrul intern. Dacă doi sau mai mulți actori adoptă comportamentul „pasagerului clandestin” (sau al „călărețului liber”) externalitățile determinate de politicile aplicate nu sunt pe deplin exploatare, iar soluția acestor comportamente necooperante este suboptimală.

Direcționarea politicii bugetare spre obiectivul de echilibru extern ar părea subordonată punerii în aplicare a mecanismelor vizând integrarea, precum creșterea bugetului comunitar sau manifestarea rolului decizional sporit al consiliului de miniștri ai economiei. Dacă bugetele rămân preponderent naționale, *policy mix*-ul european (care presupune influența politicii bugetare asupra echilibrului extern) are șanse reduse de a fi pus în practică. Din contră, pentru ceea ce înseamnă influența politicii de stabilizare asupra echilibrului intern, corelarea apare posibilă și cu atât mai mult practicabilă, cu cât situațiile bugetare ale statelor membre sunt apropiate.

Pentru eficientizarea politicilor bugetare naționale, în condițiile unei Europe unite, considerăm necesară respectarea autonomiei bugetare a statelor membre, în paralel cu corelarea strictă a acestor politici în materie de stabilizare.

Într-adevăr, dacă funcțiilor de alocare și redistribuire (corespunzător funcțiilor remarcate de Richard și Peggy Musgrave: alocare, redistribuire,

stabilizare) li se poate atribui o oarecare autonomie, cea de a treia funcție, cea de stabilizare, trebuie îndeplinită în mod concertat de toate statele membre și de cele în curs de aderare.

- *Funcțiile de alocare și redistribuire versus corelarea politicii bugetare*

Private de autonomia monetară și din ce în ce mai restrânse în capacitatea de a-și exercita puterea în materie de reglementare economică, statele au tendința ca într-o Europă integrată, să-și mențină autoritatea care le revine în plan bugetar. Astfel, considerăm că ele însele trebuie să dispună de modul de alocare a resurselor în economie; repartizarea creditelor bugetare între diversele sectoare economice ar trebui să rămână o responsabilitate majoră a politicii bugetare pe plan intern. De altfel, funcția de alocare a resurselor publice nu necesită o corelare strictă între state.

În prezent, încă nu se prevede corelarea la nivel european a politicilor bugetare naționale din acest punct de vedere.

În perspectiva configurării unei politici bugetare unitare, apreciem că va deveni esențial ca bugetele naționale să prevadă fonduri similare (ca de exemplu pentru transporturi, agricultură etc.); sub acest aspect este posibilă coordonarea spontană într-o oarecare măsură, fără un control bugetar specific.

În ceea ce privește *funcția de redistribuire* îndeplinită de bugetele naționale, va putea și aceasta să nu intre în preocupările imediate privind coordonarea comunitară. Echitatea sistemului fiscal va rămâne, în mod special, în competența fiecărui stat, sub rezerva armonizării fiscale.

- *Funcția de stabilizare în condițiile corelării politicilor bugetare*

Spre deosebire de primele două, funcția de stabilizare a conjuncturii necesită într-adevăr o politică bugetară comunitară unitară. Apreciem că această necesitate decurge din cel puțin trei factori:

- respectarea de către toate statele a aceluiași nivel al ratei dobânzii, care în mod firesc este influențată de politica bugetară națională;
- existența unei rate de schimb unice în relațiile cu celelalte țări;
- integrarea crescândă a piețelor bunurilor și serviciilor, care se conturează ca un factor major, cel puțin pe termen scurt și mediu.

Această integrare împiedică relansări bugetare izolate, deoarece jocul spontan al stabilizatorilor automați acționează în conjuncturi care nu sunt corelate.

Constituirea unei zone economice mai integrate, accentuează pe termen mediu ecartul dintre influențele din ce în ce mai mari, importate din fiecare stat și influențele dinspre ansamblul UE spre state, acestea din urmă menținându-

se limitate. În cadrul acestui flux de influențe, printre componentele cele mai active se numără: importurile, economiile și impozitele.

În absența unui buget comunitar stabilizator, funcția de stabilizare a politicii bugetare este asigurată de către fiecare stat membru, cu condiția ca soldul bugetar să fie omogen pe teritoriul Uniunii, adică să aibă aceeași amploare în toate statele membre.

În scopul unei eficiențe cât mai ridicate, considerăm că statele ar trebui să renunțe la posibilitatea discreționară de a decide singure asupra unei relansări bugetare. Implementarea coordonării ar putea lua mult timp și ar apare obiecția că relansarea ar putea fi desincronizată în raport cu nevoile economiei fiecărui stat. Totodată, apreciem că într-o Europă integrată, conjuncturile naționale ar putea să evolueze în paralel, determinând astfel statele membre să dorească o politică bugetară globală unitară.

1.1.2. Aspecte ale politicii bugetare în condițiile corelării la nivel european

În ceea ce privește politica bugetară, în cea mai mare parte a țărilor Uniunii, se remarcă aceleași tendințe și anume:

- creșterea mai accentuată a ponderii cheltuielilor bugetare în cadrul PIB, comparativ cu sporirea ponderii prelevărilor obligatorii în PIB;
- încercarea de reducere a deficitelor și a datoriei publice în ciuda relansării economice;
- acordarea unui loc prioritar luptei împotriva șomajului și necesității de a utiliza pârghia bugetară pentru relansarea (fie și moderată) a economiei.

- **Gradul intervențiilor publice în UE**

Începând din anii '70, se remarcă o creștere a intervențiilor publice în statele europene, comparativ cu Statele Unite și Japonia. În anul 1991, prelevările obligatorii reprezentau 40,1% din PIB-ul comunitar, față de o rată a fiscalității de aproximativ 29% în SUA și 27% în Japonia. Indiferent de conjunctura economică, încă din anii '70, la aceste niveluri ale ratei presiunii fiscale, s-au adăugat deficite publice ridicate, mai ales în statele europene. Astfel, în anul 1989, caracterizat printr-o creștere economică accentuată, deficitele europene se ridicau la 2,6% din PIB, iar în SUA la 1,5% din PNB în perioada de încetinire a creșterii din 1992, deficitele reprezentau 5,4% din PIB în Europa, față de 4,7% din PNB în SUA. Ecarturile privitoare la ponderea cheltuielilor publice în PIB, respectiv în PNB, au fost și mai accentuate.

În ceea ce privește statele europene, situația este destul de diferențiată în legătură cu gradul de intervenție publică în economie. După anii '80, a avut loc o apropiere puternică, în sensul că prelevările obligatorii au crescut foarte

mult în acele țări unde se înregistrau niveluri scăzute (este vorba în special de țările din Europa de Sud). Această evoluție se explică printr-un larg fenomen de modernizare și înzestrare cu echipamente tehnice în domeniul public (spitale, infrastructura transporturilor, telecomunicații etc.). În țările care deja înregistrau rate înalte ale presiunii fiscale, s-au menținut (în anii '80) aceste niveluri, pentru ca după 1991, acestea să continue tendința de creștere. Explicația poate fi aceea că dorința de stabilizare a presiunii fiscale a fost percepută tot mai mult ca un factor de degradare a competitivității, ceea ce a agravat situația de stagnare (sau criză) de la începutul anilor '80.

- *Încercarea de reducere a deficitelor*

La sfârșitul anilor '80, politicile bugetare europene au manifestat o mare convergență privind obiectivul de reducere a datoriei publice și deci a deficitelor publice, pentru a asigura noi marje de manevră strategiilor bugetare. Această convergență a fost accentuată de stabilirea criteriilor ce trebuie respectate pentru adoptarea monedei unice și de necesitatea de a garanta credibilitatea monedei europene printr-o politică bugetară rezonabilă. Dincolo de aceste rațiuni conjuncturale, consecințele efectului „bulgăreului de zăpadă” au îngrijorat guvernele, cu atât mai mult cu cât dezinflația din anii 1985-1986 nu a permis speranța că datoria publică ar putea să se reducă prin jocul deprecierei monetare. Într-adevăr, creșterea continuă a îndatorării are drept consecință privarea, puțin câte puțin, a guvernelor de a avea o marjă de manevră. Eforturile de reducere a cheltuielilor bugetare s-au lovit de sarcina sporită a datoriei. De fapt, dacă cheltuielile publice primare, în afara sarcinii datoriei, s-au diminuat în toate țările (cu excepția Spaniei și Italiei), nu același lucru s-a petrecut cu cheltuielile publice totale, cuprinzând și sarcina dobânzii (serviciul datoriei publice).

Pe total, începând din 1990, reunificarea Germaniei și creșterea ratei dobânzii care a urmat, a antrenat împreună cu stagnarea economică, o creștere rapidă a deficitelor publice, fapt ce a făcut dificilă respectarea criteriilor stabilite prin Tratatul de la Maastricht.

Marjele de manevră sunt cu atât mai necesare, cu cât, pentru anii următori, se contura perspectiva creșterii cheltuielilor publice în Europa. Proporția persoanelor în vârstă este în creștere, ceea ce accentuează dezechilibrele actuale ale raportului dintre persoanele active și cele inactive, determinând guvernele să arbitreze între o deteriorare a protecției sociale și o creștere a impozitelor. În ciuda reducerii populației tinere, se prevede o creștere a cheltuielilor de educație, datorită sporirii taxelor de școlarizare și exigențelor privind calitatea actului de învățământ. De altfel, recente evoluții geostrategice nu autorizează pentru viitorul apropiat (cum s-a crezut la începutul anilor '90), o reducere sensibilă a cheltuielilor militare în țările occidentale; doar o abordare globală a problemelor militare, concretizată printr-

o punere în comun a mijloacelor, ar putea permite fiecărei țări europene să-și reducă eforturile proprii în folosul păcii mondiale.

Eforturile bugetare din ultimii ani vor trebui făcute în continuare. Cât privește remunerarea funcționarilor, redusă în anii '80, va necesita o creștere în revanșă în anii următori, din considerente sociale sau economice.

Statele membre au deopotrivă grija pentru respectarea rigorii bugetare și pentru ca tendințele structurale să continue, în sensul unei accentuări a intervențiilor publice. Aceste concepții nu le împiedică să rămână sensibile la neplăcerile rigorii bugetare în perioadele de stagnare economică.

- *Consecințele necesității ocazionale ale unei politici bugetare active*

În anul 1993, derapajele bugetare au arătat, că dincolo de jocul stabilizatorilor automați, statele membre au estimat că menținerea orientărilor bugetare restrictive ar fi avut un efect recesionist intolerabil în perioada de șomaj și stagnare, (din cauza reculului producției).

Dogmatismul bugetar care vizează sistematic echilibrul bugetar sau, lunar un echilibru primar, susceptibil de a stabiliza „efectul bulgărelui de zăpadă”, nu există deci în țările membre; el nu subzistă decât la nivelul bugetului comunitar. Invers, chiar dacă dezbaterile economice (uneori extreme) asupra eficacității și legitimității unei politici bugetare discreționare, influențează atitudinile politice, nici un partid nu critică în prezent formulărilor radicale ale teoremei lui Haavelmo, conform căreia, o creștere echivalentă a cheltuielilor și veniturilor publice duce la o creștere de aceeași amploare a produsului intern brut.

În ciuda respingerii teoriilor extreme, consensul nu este total. În particular, adversarii politicilor bugetare intervenționiste nu vor fi lipsiți de argumente într-o Europă integrată, pentru a explica faptul că, (într-o abordare keynesiană), politica bugetară pierde din eficacitatea sa, dacă nu este însoțită de o politică monetară adecvată. Nici un stat nu poate impune el singur această politică monetară adecvată.

De altfel, problema deficitului public este în mod fundamental, o problemă de arbitraj intertemporal; din punct de vedere politic, acest arbitraj poate să nu fie consensual. Într-adevăr, (așa cum Ricardo a arătat-o deja prin principiul „echivalenței”), orice renunțare la finanțarea prin impozit, reportează sarcina asupra generațiilor viitoare prin intermediul împrumutului. În această privință, nu este sigur că toate statele membre realizează aceleași arbitraje intertemporale: astfel, în perioada unificării Germaniei, cetățenii din Vest puteau avea motive politice de a estima că costurile reunificării țării ar trebui repartizate asupra mai multor generații, ceea ce a justificat împrumutul de 100 miliarde de mărci, în timp ce alte țări, avantajate indirect în echilibrul lor bugetar de această unificare, nu ar avea motive să șteargă efectul

conjunctural. Însăși Germania a arbitrat în mod diferit, când a fost vorba de a acuza contralovitura șocurilor petroliere, fără a transfera sarcina în viitor. Finanțarea pensiilor, urmând să se efectueze prin capitalizare sau prin repartiție, furnizează un alt exemplu de subiect ce poate antrena arbitraje intertemporale diverse, fondate pe realitățile culturale sau demografice ale statelor membre.

Pe ansamblu, concepțiile bugetare sunt mai puțin îndepărtate unele de altele, după cum ar părea. Nivelul prelevărilor și situația finanțelor publice sunt relativ comparabile în statele membre, excepție făcând deficitele excesive din Sud. Domină în general, aceeași concepție de rigoare, consacrată prin criteriile de convergență, dar temperate de voința conjuncturală de a lăsa liber jocul expansionist al deficitului bugetar. Punerea în aplicare a acestei corelări va fi foarte delicată, și condiționată de existența fundamentelor pentru o convergență politică.

1.1.3. Dificultăți în corelarea politicilor bugetare

Determinarea modalităților de corelare a politicilor bugetare, reprezintă o muncă dificilă, cu atât mai mult cu cât în Tratatul de la Maastricht nu se prevede nimic în acest domeniu. Cooperarea în privința politicilor monetare nu poate servi drept model, deoarece ea se construiește având la bază crearea unui organism unic (SEBC), în timp ce autonomia politicilor bugetare naționale necesită protejarea procedurilor bugetare din fiecare stat și mai ales, intervenția puterii legislative.

Cu siguranță, organele comunitare vor exercita o supraveghere asupra disciplinei bugetare la nivelul fiecărui stat. În cazul în care un stat nu se va încadra în criteriile stabilite, situația sa va face obiectul unor rapoarte și avize publice. Puterea de supraveghere este totodată, relativ extinsă, astfel că am putea vorbi despre o coordonare activă. Aceasta ar necesita constituirea unui veritabil consiliu de miniștri ai bugetului (înlocuit de reuniuni ale directorilor de buget).

De asemenea, ar trebui să se prevadă intervenția parlamentului național. Ne putem imagina o dezbatere bugetară europeană? Ar trebui ca înainte de toate, să se omogenizeze datele de pornire naționale, cum ar fi perioada în care se derulează anul bugetar. Apoi ar trebui să se pună de acord dezbaterile asupra unor probleme cum sunt:

- alocarea resurselor și redistribuirea venitului primar care ar rămâne la nivel național;
- cuantumul impasului bugetar care ar putea fi organizat la nivelul Parlamentului european;
- prevederea posibilităților de realocare a fondurilor (înapoi) către parlamentele (bugetele) naționale, cu definirea comună prealabilă a

posibilităților de deficit, deoarece este de competență națională arbitrajul între diversele tipuri de venituri și cheltuieli publice pentru ajustarea deficitului conform obiectivelor macroeconomice.

În asemenea condiții, caracterizate prin absența evidentă a flexibilității, este aproape imposibil de imaginat că o politică bugetară coordonată se orientează spre găsirea unui „reglaj fin” pe termen scurt. Problemele instituționale clasice ale politicii bugetare conjuncturale (întârzieri în diagnosticarea situației, în adoptarea deciziei, în punerea în practică), ar acționa într-un mediu la fel de complex, iar politica bugetară ar risca să fie adesea prociclică, dacă nu este incitată de criteriile de supraviețuire. Este deci probabil, ca o coordonare a politicilor bugetare să trebuiască să se concentreze asupra definirii marilor orientări bugetare pe termen mediu, în concordanță cu marile orientări economice pe aceeași perioadă.

Într-o perspectivă practică, apreciem că ar trebui unificate anumite concepte economice și bugetare. Domeniul finanțelor publice ale statului nu este același în toate țările membre. Astfel, ar trebui incluse conturile colectivităților locale și ale asigurărilor sociale. De asemenea, considerăm necesar să se țină seama de procesul de debugetizare realizat în aceste țări, pentru a se contura o părere justă despre nevoile de finanțare care corespund aceleiași funcții (utilități publice).

În ansamblu, apreciem că politica bugetară în Europa integrată ar trebui să păstreze trăsăturile pe care le are deja. Există păreri care afirmă că la cinci ani de la publicarea raportului Emerson, care constă într-un studiu privind implicațiile finanțelor publice în constituirea comunității europene și a UEM, este posibil de a reveni la concluzia sa: „chiar și în cazul unui grad ridicat de integrare, nu pare să se impună o armonizare globală a sistemelor fiscale naționale, iar statele membre ar rămâne libere să aleagă nivelul cheltuielilor și al fiscalității”. În ceea ce ne privește, nu împărtășim această opinie, cu atât mai mult cu cât evoluția actuală a fenomenelor indică dorința și eforturile de integrare economică și financiară, chiar dacă ritmul este foarte lent.

De asemenea, considerăm necesară corelarea politicilor bugetare, mai ales în ceea ce privește funcția de stabilizare internă; desigur, aplicarea în practică este foarte delicată, având în vedere ajustările externe.

Totodată, dacă literatura economică pune accentul pe avantajele unei convergențe absolute, în realitate, ea tinde să fie doar relativă, după cum o demonstrează experiența mecanismului de schimb în cadrul sistemului monetar european. (Negocierile pe această temă au fost foarte adesea axate pe nivelul corect al ratei de schimb, neglijând uneori subiectul referitor la orientările politicii economice.)

În opinia noastră, o asemenea corelare relativă ar putea să se concretizeze în modul următor: privitor la obiectivul exterior, convergența se va

concentra probabil asupra „reglementării conflictelor” suscitade de obiective comune cum sunt: rata de schimb și balanța curentă; în ceea ce privește echilibrul intern, este posibil ca această convergență să se traducă în evitarea comportamentului de „profitor” (de a procura avantaje fără a avea dreptul la ele) și de a defini obiectivele generale în raport cu care politicile naționale vor determina pozițiile relative ale statelor membre (respectând mecanismele de supraveghere concepute prin tratat).

Apreciem că, în acest mod, la dispoziția fiecărei țări va rămâne un anumit *policy-mix*, ținând cont că politica monetară este comună. Problema care rămâne este de a ști dacă ar putea exista o corelare a politicilor bugetare comparativ cu exteriorul Uniunii și dacă ar putea însoți politica comercială comună.

1.2. Reforma fiscală – obiectivele acesteia în perspectiva integrării europene

1.2.1. Logica armonizării

Continuarea reformei fiscale în țara noastră în perioada actuală, trebuie corelată și adaptată evoluțiilor fiscale care se conturează în prezent la nivel european. Astfel, trebuie să se țină seama de contextul economic și financiar al integrării europene, care ridică probleme legate de:

- impactul globalizării asupra fiscalității;
- incidența fiscală și mobilitatea capitalurilor, a persoanelor, a bunurilor și serviciilor;
- respectarea principiului subsidiarității;
- alegerea între concurența fiscală și armonizarea negociată.

• Impactul globalizării asupra fiscalității

Tendențele actuale ale globalizării (economii mult mai deschise, creșterea importanței rolului companiilor multinaționale, mobilitatea forței de muncă, sporirea posibilităților de a cheltui și investi în străinătate) au implicat consecințe majore asupra sistemelor de impozitare naționale.

În primul rând și în mod inevitabil, externalitățile fiscale au devenit monedă curentă. Politica fiscală a unei țări poate influența foarte puternic pe cea a unei alte țări. Aceste interacțiuni implică faptul că politica fiscală a fiecărei țări luată individual, nu va mai fi stabilită independent de politicile fiscale ale celorlalte țări, ci va ține seama de acestea.

În al doilea rând, asistăm la întetirea concurenței fiscale internaționale, în sensul că țările sunt din ce în ce mai conștiente că o adaptare bine direcționată a sistemului lor fiscal poate să le aducă avantaje concurențiale comparativ cu

alte țări. De exemplu, o parte a sarcinii lor fiscale poate fi exportată dacă sunt în măsură să procedeze în așa fel încât să-i determine pe consumatorii străini să-și facă în străinătate cumpărăturile, iar pe cei ce economisesc și investesc, să vină să investească în această țară. Asistăm deci, la manifestarea unei asiete fiscale internaționale, care, ca și în zonele de pescuit internaționale, este considerată ca fiind „comună” și exploatabilă de către toți participanții care au acces la ea.

Globalizarea, ca și concurența fiscală, are tendința să influențeze veniturile fiscale, obligând numeroase țări să reducă ratele marginale, prin aceasta reducând și progresivitatea regimului fiscal și veniturile fiscale. Dacă situația continuă în același fel, apreciem că nivelul sustenabilității din punct de vedere tehnic și politic al sarcinii fiscale va scădea în numeroase țări, ceea ce va reduce capacitatea guvernelor de a menține nivelul cheltuielilor, fără a adânci deficitul bugetar. Totodată, este posibil ca guvernele să dispună de libertăți mai reduse pentru anumite impozite. De asemenea, apreciem că guvernele au tendința de a cheltui mai mult, chiar dacă cheltuiesc prost, dar evoluția situației trebuie privită obiectiv: guvernele vor fi nevoite să reducă cheltuielile și să scadă ratele de impozitare. Aceasta este posibil, deoarece teoreticienii în materie de fiscalitate văd cu ochi buni concurența fiscală, care obligă la reducerea impozitelor asupra capitalului, reducând astfel scăderea nivelului de trai din cauza impozitului.

Armonizarea fiscală nu reprezintă un scop în sine, ci trebuie implementată pentru a servi dezideratului privind integrarea europeană care presupune libera circulație a bunurilor și a serviciilor, a capitalurilor și a forței de muncă. Tema armonizării fiscale a apărut în urma actului unic european, în perspectiva creării și definitivării pieței unice europene, fiind precedată de măsuri anterioare, care la momentul respectiv, nu își propuseseră asemenea obiective majore (de exemplu, generalizarea TVA).

Mecanismele implicate de armonizarea fiscală la nivel european sunt atât de complexe, încât nu permit definirea unor reguli simple ale acestui proces. De altfel, filozofia integrării europene impune o serie de demersuri minimale în materie de armonizare.

- *Incidența fiscală și mobilitatea*

Datorită faptului că prelevările obligatorii pot afecta inițiativele agenților economici în diversele contexte economice în care aceștia acționează, diferențele în materie de fiscalitate capătă o dimensiune spațială susceptibilă de a genera comportamente diverse. Într-o economie deschisă, distorsiunile manifestate prin intermediul prețurilor relative, influențează în mod direct deciziile privind localizarea activităților economice. Într-un asemenea context, deciziile fiscale ale unui guvern național pot produce efecte în economiile țărilor partenere. Gradul de mobilitate a activităților influențează vizibil consecințele

economice ale diferențelor spațiale ale fiscalității și interdependențele strategice pe care le generează în materie de decizie fiscală.

În contextul internațional actual, se ridică o problemă foarte complexă, aceea a incidenței fiscale care depinde de interacțiunea dintre mobilitatea agenților sau activităților care suportă direct impozitul pe de o parte și condițiile concurențiale care acționează pe diverse piețe, pe de altă parte.

Apariția distorsiunilor în ceea ce privește incitațiile fiscale, este provocată atât de ecarterile existente în ratele de impozitare, cât și de ansamblul măsurilor de reglementare a impozitelor. Mobilitatea internațională a agenților, a capitalurilor, a bunurilor și serviciilor este în măsură să schimbe condițiile incidenței impozitelor, ceea ce reprezintă o restricție directă asupra alegerilor fiscale naționale.

Având în vedere toate aceste influențe și intercorelații, considerăm că un important obiectiv strategic al politicii fiscale internaționale este armonizarea sistemului fiscal românesc la cerințele europene, astfel încât măsurile fiscale adoptate în țările partenere, să nu influențeze negativ economia românească.

- *Respectarea principiului subsidiarității*

Fundament al unui federalism economic și bugetar, principiul subsidiarității permite în teorie, precizarea domeniului de armonizare fiscală; el instituie într-adevăr o apropiere restrictivă și limitată a centralizării politicilor și uniformizării regulilor, stipulând că acestea nu sunt acceptabile, decât în cazul în care menținerea descentralizării generează inconveniente prea mari, adică distorsiuni excesive ale condițiilor concurențiale.

Trebuie subliniat că principiul subsidiarității este inspirația comună a tuturor structurilor federale de guvernământ și într-o oarecare măsură, stă la baza descentralizării, ceea ce arată în ce punct interpretarea sa este susceptibilă de a varia în timp și spațiu. În diversitatea contextelor naționale, principiul subsidiarității se sprijină, în cadrul european, doar pe considerațiile economice în termen de eficacitate, fără a ține seama de echitatea orizontală. Într-un stat național, principiul egalității cetățenilor în fața impozitului și al solidarității financiare, interferează întotdeauna cu cel de subsidiaritate. În contextul european actual, solidaritatea financiară este practic redusă.

Menținerea fiscalității naționale distincte și autonome generează, în mod inevitabil, distorsiuni, a căror eliminare totală este realizabilă doar în condițiile unei unificări complete a sistemelor fiscale; adoptarea unei fiscalități unice ar avea implicații majore cel puțin în două direcții: pe de o parte ar necesita adoptarea unor proceduri de control democratice la nivel european, iar pe de altă parte, ar duce la un grad de centralizare fiscală fără precedent în statele membre, astfel că problema unificării complete a sistemelor fiscale încă nu este oportună (în perspectiva unui viitor apropiat).

Principiul subsidiarității permite circumscrierea armonizării fiscale doar la acele impozite pentru care distorsiunile provocate de absența regulilor comune sunt considerate prea accentuate pentru a fi comparabile cu funcționarea unei piețe unificate. Foarte descentralizator, acest principiu permite de asemenea o intervenție evolutivă în materie de armonizare fiscală: întărirea progresivă a integrării economice ar trebui să antreneze o armonizare din ce în ce mai accentuată.

- *Alegerea între concurența fiscală și armonizarea negociată*

Aplicarea principiului subsidiarității nu înseamnă ca fiecare stat să își aleagă complet liber politica fiscală. Concurența fiscală între state va fi susceptibilă de a produce o formă de armonizare *de facto*, în măsura în care guvernele se vor vedea constrânse să-și alinieze practicile fiscale la cele ale concurenților lor, sub presiunea riscurilor de delocalizare a agenților și activităților de determinare a traficului.

În prezent, părerea specialiștilor (și implicit ale guvernelor) sunt împărțite între cele două opțiuni. În accepțiunea unora ar fi mai eficace manifestarea concurenței între fiscalitățile naționale, în ciuda limitelor și pericolelor pe care le prezintă. Astfel, chiar într-un context internațional, concurența fiscală trebuie să se desfășoare cu un minim de reguli și principii comune. De altfel, în contextul pieței unice și al mobilității puternice, concurența fiscală este susceptibilă să determine statele să fie tentate de a modifica în folosul economiei naționale, condițiile de concurență; o asemenea dinamică, aplicată parțial în economia mondială este necooperantă și riscă să conducă la pauperizarea sectorului public. Interacțiunea dintre concurența fiscală și opțiunile privind localizarea activităților și agenților, are un caracter cumulativ și autoîntreținut; dacă practica unei fiscalități mai favorabile decât în străinătate, diminuarea activităților obligă autoritățile la creșterea fiscalității sau la restrângerea cheltuielilor publice (dintre care unele pot fi chiar favorabile desfășurării activității economice). În aceste condiții, concurența fiscală riscă să producă o polarizare geografică a activităților și o discriminare spațială a persoanelor în funcție de venit, datorită mobilității acestora.

Concurența fiscală este legată de așa-numita „degradare fiscală”. Sensul acestui termen nu este foarte precis; el se referă în mare, la faptul că globalizarea și concurența fiscală pot provoca modificări ale sistemului fiscal, pe care să îl facă mai puțin atractiv din punct de vedere tehnic sau politic. Țările sunt obligate să aducă modificări nedorite sistemului fiscal, în scopul apropierii de acțiunile în domeniu, dintr-o altă țară.

- *Interacțiunea dintre fiscalitate și Uniunea Monetară*

Deși problematica armonizării fiscale este strâns legată de integrarea piețelor și de mobilitatea agenților, activităților, capitalurilor, bunurilor și

serviciilor, unificarea monetară poate să ducă la modificarea factorilor determinanți. Pe de o parte, renunțarea definitivă la orice posibilitate de a modifica rata de schimb echivalează cu suprimarea unui instrument de ajustare comod și cu transmiterea sarcinii asupra mecanismului de prețuri; or, considerăm că modificările fiscalității vor apăsa mai pregnant asupra evoluției prețului și a costurilor care, prin natura ei, este generatoare de dezechilibre. (Incidența impozitelor se traduce prin modificări ale costurilor de producție, afectând competitivitatea relativă a producătorilor rezidenți, având în vedere că în trecut, modificările de costuri erau parțial sau total compensate prin variații ale ratei de schimb.)

Modalitățile specifice de unificare monetară, conținute în Tratatul de la Maastricht, instituie constrângeri puternice asupra politicilor bugetare naționale. Chiar dacă acestea nu vizează în mod direct fiscalitatea, restricțiile impuse în materie de finanțe publice – deficit public sub 3% și datorie publică brută sub 60% din PIB – riscă să limiteze și mai mult marjele de manevră ale guvernelor naționale în materie de fiscalitate, în măsura în care cheltuielile publice sunt adesea relativ fixe. Totodată, instituirea monedei unice și punerea în practică a politicii monetare comune, vor impune cu acuitate coordonarea politicilor bugetare naționale, restrângând totodată, autonomia fiscală a guvernelor naționale, dar fără a merge până la anularea acesteia.

1.2.2. Obiectivele politicii fiscale în vederea armonizării

Rezultatele armonizării fiscale la nivelul UE au fost destul de modeste până în prezent, totuși, apreciem că nu se întrevide încă accelerarea convergenței sistemelor fiscale naționale.

În ceea ce privește nivelul presiunii fiscale globale, deși tendința generală este de creștere, considerăm că este necesară interpretarea prudentă a comparațiilor internaționale, datorită numeroaselor diferențe care se mențin în structurile sistemelor fiscale naționale. De asemenea, concluziile referitoare la fiecare impozit în parte trebuie să fie cât mai nuanțate, având în vedere complexitatea procesului de armonizare.

Pornind de la realitățile și realizările în materie de armonizare fiscală europeană, apreciem că politica fiscală a României trebuie să aibă în vedere obiective cum sunt:

- colaborarea strânsă cu serviciile fiscale străine; este un obiectiv care până în prezent nu a fost prevăzut, cu atât mai mult cu cât numeroase țări au invocat respectarea secretului bancar. Apreciem utilă realizarea unei asemenea colaborări, mai ales în condițiile aplicării principiului rezidenței la impozitarea veniturilor și patrimoniului persoanelor fizice, pentru punerea în practică a obligativității declarării veniturilor în țara de rezidență. Apreciem că, în lipsa unor instituții fiscale internaționale care

să supravegheze activitatea și colaborarea serviciilor fiscale naționale, această conlucrare se conturează a fi destul de dificilă;

- acțiunea coroborată împotriva evaziunii fiscale, care se poate manifesta fie prin delocalizarea economiilor, fie ca urmare a accentuării mobilității persoanelor; chiar dacă în prezent mobilitatea rezidențială a persoanelor este destul de redusă în ansamblu, totuși se remarcă unele categorii de persoane la care mobilitatea este ridicată (muncitori necalificați, persoane cu pregătire superioară și cu venituri ridicate); evaziunea fiscală poate rezulta deopotrivă din activități desfășurate în paradise fiscale și din respectarea secretului bancar în diverse țări. Regimurile fiscale și acordurile instituționale create – în mare parte într-o epocă în care economiile erau închise, altfel spus capitalurile nu se caracterizau prin mobilitate și în care persoanele nu călătoreau mult – pot fi fragilizate în noile condiții. De aceea considerăm necesară modificarea arhitecturii internaționale care caracterizează sistemele existente, în scopul de a le face compatibile cu noile împrejurări;
- evitarea dublei impuneri internaționale (favorizată, în general, de practica fiscală diferențiată). Acest obiectiv poate fi atins printr-o coordonare minimă, realizată prin încheierea de acorduri bi și multilaterale privind veniturile persoanelor fizice; referitor la impozitarea agenților economici a căror mobilitate este destul de ridicată, eforturile de până acum au cuprins definirea asietei impozitului pe societăți și a regulilor de evitare a dublei impuneri a beneficiilor;
- instituirea unui sistem de control democratic la nivel european trebuie avută în vedere în strânsă legătură cu acțiunea de conlucrare între autoritățile fiscale naționale;
- reducerea cotizațiilor sociale patronale ar încadra tendința acestora în practica din ultimii ani a majorității statelor europene. Totodată, considerăm că această măsură ar avea efecte favorabile în nivelul costurilor relative de producție, precum și în lupta contra șomajului (prin reducerea costului forței de muncă).

Proces evolutiv și dificil deoarece necesită acordul unanim al țărilor membre, armonizarea fiscală negociată are în prezent rezultate relativ slabe. În schimb, presiunea exercitată de concurența din cadrul unei piețe unice în curs de desăvârșire a incitat guvernele la măsuri de apropiere a condițiilor de impozitare a agenților economici. În același timp, structurile sistemelor fiscale naționale rămân foarte diferențiate, ceea ce nu pare să pună probleme majore funcționării actuale a pieței unice.

Totuși, trecerea la moneda unică a modificat sensibil datele problemei pentru că pe de o parte, ea se repercutează într-o restrângere a marjei de autonomie a guvernelor naționale pe probleme bugetare, iar pe de altă parte, poate constitui un salt calitativ spre o uniune economică mai federală, în care

se va pune cu acuitate problema întocmirii unui buget european și introducerea unui impozit european.

1.3. Crearea unei organizații fiscale mondiale

În ultimii ani, s-a ținut cont din ce în ce mai mult de realitatea conform căreia, un „bun public” (serviciu public) nu rămâne întotdeauna în cadrul frontierelor naționale, ci în anumite cazuri, poate cuprinde întreaga lume. Apare întrebarea: cum poate fi abordată această problemă, care probabil va deveni tot mai importantă pentru arhitectura internațională?

Nu cu mult timp în urmă, se ignorau serviciile publice, considerându-se probabil, că nu au importanță (sau nu au suficientă importanță) pentru a li se acorda atenție. Dacă o externalitate (un „rău public”) se produce doar în câteva țări (ploile acide, poluarea râurilor), se poate presupune doar că țările în cauză ar trebui să se angajeze la rezolvarea problemei. Aceasta se rezolvă fie prin subvenționarea poluatului de către poluator, fie, (în mod alternativ), determinându-l pe poluat (considerat mai bogat) să plătească pentru a-l finanța pe poluator (mai sărac), pentru a se moderniza în vederea reducerii poluării.

Dacă un bun public sau un „rău public” ar fi într-adevăr internațional, în sensul că el cuprinde un mare număr de țări, sau lumea întreagă, soluția uzuală ar fi de a rezolva problema prin acorduri internaționale. Acesta a fost cazul pentru produsele chimice care distrug stratul de ozon, adică cazul modificării climei.

Asemenea acorduri sunt dificil de încheiat, iar în anumite cazuri nu se încheie, mai ales când eficacitatea soluției propuse este sub semnul întrebării, sau când repartizarea sarcinii între țări este considerată (de anumite grupuri sau state) ca fiind injustă. În asemenea cazuri, este posibil ca reglementările să nu fie suficiente pentru rezolvarea problemelor legate de bunurile publice sau „relele publice” și să fie necesar să se facă uz de resurse financiare sau de instrumente fiscale.

Este posibil ca în condițiile integrării crescânde, numeroase bunuri publice să capete un caracter internațional (pace, mediu etc.) și ca soluția de rezolvare a acestor probleme să necesite resurse financiare importante; de aceea considerăm că ar fi util să existe un volum de resurse financiare care să nu depindă de bunul plac al anumitor țări și care să contribuie la finanțarea serviciilor publice internaționale.

În legătură cu instituirea și administrarea unor asemenea fonduri, semnalăm unele probleme ce pot apărea, cum sunt:

- depistarea surselor care le-ar alimenta; în acest sens, considerăm că la rezolvarea problemei ar putea contribui o taxă asupra combustibililor (concepută fie ca o suprataxă cu această destinație, fie ca o cotă procentuală aplicată asupra accizelor, care deja se percep la nivel național,

pentru a fi vărsată pentru alimentarea fondului internațional. De asemenea, pentru protejarea și refacerea mediului, fie se poate percepe o taxă asupra produselor chimice poluante, fie se poate proceda la generalizarea eliberării, contra cost, a unor „permise de poluare” (care deja se practică zonal, la anumite tipuri de poluare);

- probleme de ordin administrativ, tehnic sau politic ce ar decurge în mod normal din introducerea unor asemenea taxe și permise. Acestea fiind destul de complexe și delicate, apreciem că pot fi rezolvate doar în cazul existenței și funcționării unei organizații internaționale la nivel mondial.

Dacă plecăm de la principiul că un sistem financiar internațional în bună stare de funcționare, este un bun public ce merită să fie protejat, aceste impozite ar putea avea un rol util. În general, specialiștii în fiscalitate nu se arată deloc entuziasmați în privința unor asemenea taxe. Dacă acestea sau alte impozite similare au un merit, punerea lor în practică ar fi mai probabilă, doar dacă ar exista un organism mondial, responsabil cu urmărirea fiscalității.

Politica fiscală a dobândit progresiv, în cursul anilor, o dimensiune pronunțat internațională, cu numeroase implicații și care merită o analiză aprofundată. Subcapitolul de față a abordat atât problema importanței crescânde a bunurilor publice internaționale, cât și faptul că în zilele noastre nu există un mecanism internațional care să funcționeze astfel încât, să li se acorde acestor bunuri atenția meritată. Pentru rezolvarea problemei respective sunt necesare fonduri, iar principalul obstacol constă în dificultatea finanțării. În contextul creării unei noi arhitecturi a sistemului financiar și economic internațional, considerăm că a sosit timpul pentru o abordare mai responsabilă a acestor probleme în care responsabilitățile politice nu ar trebui să reprezinte un obstacol.

În arhitectura în curs de schimbare a sistemului financiar internațional, nu există elemente care să-i incite pe politicieni la protejarea celor mai vulnerabile pături sociale, sau la respectarea unor obiective ca echitatea sau finanțarea serviciilor publice internaționale (ca de exemplu: pacea, protejarea mediului, înlăturarea sărăciei extreme etc.). Or, pentru a susține dezvoltarea, arhitectura internațională trebuie să aibă o față umană. Ea nu poate fi un simplu exercițiu care să vizeze controlarea și diminuarea consecințelor crizelor financiare pe piețele existente.

Într-o lume în care s-a redus drastic ajutorul pentru dezvoltare, în care datoria externă rămâne ridicată în ciuda unor tentative recente vizând reducerea ei, în care prețurile bunurilor au cunoscut o scădere spectaculoasă și în care anumitor bunuri publice nu li se acordă atenția și finanțarea impuse de importanța lor, apreciem că arhitectura financiară internațională trebuie să aibă în vedere ca o prioritate, crearea unei organizații fiscale internaționale devenită foarte utilă în contextul actual.

Este interesant de remarcat, că în prezent dispunem de o organizație mondială care își asumă probleme legate de politicile comerciale (Organizația Mondială a Comerțului – OMC), dar nu dispunem de o instituție echivalentă în ceea ce privește politicile fiscale. Or, cu cât OMC va reuși să rezolve problemele comerciale, cu atât mai mult țările își vor face concurență în materie de regimuri fiscale. Înființarea unei asemenea organizații poate avea loc în mai multe modalități. Prima posibilitate ar putea fi un organism mondial, care să aibă capacitatea atât de a stabili impozite cât și de a modifica anumite impozite. Doar timpul va spune dacă un asemenea organism va putea exista; apreciem că deocamdată, ideea nu este realistă. Există numeroase obstacole atât politice cât și tehnice. Numeroase guverne puternice nu vor putea permite o asemenea evoluție, pentru că acest organism ar reduce considerabil puterea statelor și a responsabililor politici într-un domeniu politic extrem de sensibil.

Pe de altă parte, dacă se va înființa un asemenea organism, el ar putea avea un rol preponderent în colectarea veniturilor, în scopul finanțării bunurilor publice internaționale și în vederea redistribuirii veniturilor pe scară internațională. Arhitectura fiscală actuală nu dispune de nici un element care să favorizeze în mod direct asemenea obiective.

Guvernele a numeroase țări vor avea din ce în ce mai mult nevoie să folosească diverse informații legate de individ, stocate în computere și care ar putea fi instrumente fiscale la îndemâna autorităților. Considerăm că se vor crea condițiile necesare înființării unui „Serviciu de impozite internațional” pentru a percepe impozite care în prezent nu pot fi încasate de către guvernele naționale în mod separat, pentru a le aloca la furnizarea de servicii publice internaționale, sau pentru a le redistribui altor țări. Un asemenea serviciu internațional ar putea deopotrivă să strângă informații referitoare la contribuabili, în scopul de a le pune la dispoziția administrațiilor fiscale naționale.

În ipoteza că un asemenea organism internațional este dificil de constituit și necesită o perioadă prea îndelungată, propunem crearea unei organizații fiscale mondiale cu statut intermediar, cu atribuții ca:

- a) supravegherea evoluțiilor fiscale din întreaga lume;
- b) să ofere un forum de dezbateri care să trateze dimensiunile internaționale ale politicii fiscale;
- c) propunerea unor soluții pentru eventualele neînțelegeri (divergențe) care pot apărea între state în ceea ce privește concurența fiscală;
- d) să acționeze astfel încât țările care ar încerca să profite de altele – de exemplu introducând modificări ale regimului fiscal prin care s-ar aduce prejudicii altor state – să fie supuse unor presiuni morale din partea celorlalte țări;
- e) construirea statisticilor fiscale;
- f) informarea țărilor cu privire la practicile fiscale cele mai adecvate;

g) stabilirea unui cod de bună conduită în materie de legislație și administrație fiscală. Aceste atribuții nu sunt limitative, iar organismul respectiv nu ar percepe impozite și nu ar avea puterea de a impune modificarea legislațiilor fiscale naționale. Rolul său ar consta în supravegherea evoluțiilor naționale în materie de fiscalitate și în încercarea de a promova poziții comune asupra problemelor fiscale, exercitând, în același timp, o oarecare presiune morală asupra țărilor al căror comportament nu ar fi acceptabil. În acest fel, rolul organismului propus ar fi asemănător celui îndeplinit de OMC în materie de comerț. Considerăm că obiectivul său principal ar consta în a acționa în sensul realizării unei coordonate între regimurile fiscale și interesul public; apreciem că interesul public mondial ar trebui să primeze comparativ cu interesul public din fiecare țară. Având în vedere rolul limitat al unui asemenea organism, considerăm că opoziția țărilor ar putea fi mai puțin vehementă decât în cadrul unui serviciu de impozite internațional.

Dacă se va înființa un asemenea organism, acesta ar putea favoriza o oarecare formă de cooperare fiscală între țările din întreaga lume. Prin cooperare fiscală nu înțelegem ca toate țările lumii să aibă același regim fiscal, nici ca ele să aibă aceleași rate de impozitare, ci doar ca elementele specifice ale regimurilor fiscale să poată fi discutate între țări. Fără un organism fiscal la nivel mondial, va fi foarte dificil să se ajungă la acorduri internaționale vizând reducerea concurenței fiscale și va lipsi o parte importantă a arhitecturii sistemului financiar și economic mondial.

Capitolul 2

Sistemul fiscal românesc și adaptarea acestuia la condițiile integrării

2.1. Conceptul de sistem fiscal și cerințele pe care un sistem fiscal modern trebuie să le îndeplinească pentru a fi eficient

Teoria economică definește sistemul fiscal în cel puțin două moduri.

Prima definiție, caracterizată prin concizie și expresivitate, cuprinde în sistemul fiscal ansamblul impozitelor și taxelor percepute de stat.

Cea de-a doua definiție, extinsă prin luarea în considerare atât a componentelor metodologice și instituționale cât și a relațiilor dintre componentele structurale, include în sistemul fiscal o suită de concepte, principii, metode, procese și elemente specifice (materie impozabilă, cote, subiecți fiscali) determinate atât de proiectarea, reglementarea, așezarea și perceperea impozitelor, cât și de gestionarea veniturilor din impozite, conform legislației fiscale, în scopul realizării obiectivelor de interes public.

Oricărui sistem fiscal îi sunt caracteristice:

- exclusivitatea aplicării (prin faptul că sistemul fiscal este unicul colector de resurse pentru buget sau pentru un sistem de bugete dintr-un spațiu geografic determinat);
- autonomia tehnică (prin faptul că sistemul fiscal incumbă toate regulile de așezare, lichidare și încasare a impozitelor necesare pentru punerea sa în aplicare).

Dacă sistemul fiscal este opera administrației teritoriului în care operează, se poate aprecia că autoritatea care guvernează teritoriul respectiv beneficiază de autonomie fiscală completă sau de suveranitate fiscală.

Statul – suveran din punct de vedere politic și social – poate să își exercite deplin puterea fiscală în perimetrul său:

- să își aleagă sistemul fiscal pe care îl consideră adecvat;
- să definească el însuși impozitele componente ale sistemului adoptat;
- să nominalizeze contribuabilii în definirea ariei masei impozabile;
- să dimensioneze cotele de impunere și să fixeze termenele pentru plata acestora;
- să acorde facilități fiscale;
- să sancționeze abaterile de la prevederile legilor fiscale;
- să soluționeze litigiile dintre administrația fiscală și contribuabili.

În contextul integrării și mondializării schimburilor economice, care au loc astăzi, sistemul fiscal trebuie să fie cât mai flexibil. Fiecare autoritate trebuie să conștientizeze că fiscalitatea pe care o impune în statul pe care îl administrează influențează decisiv relațiile economice cu alte state și viceversa, de asemenea că măsurile luate în interior pentru modificarea sau păstrarea dreptului fiscal existent nu sunt neutre, ferite de impactul cu exteriorul.

Pentru a fi realmente eficiente în economia deschisă, sistemele naționale trebuie să fie riguros conforme cerințelor unanim acceptate, pe temeiul atât al teoriei economice și filosofice, cât și, mai ales, al experienței acumulate:

- a) distribuția sarcinii fiscale trebuie să fie echitabilă;
- b) impozitele trebuie alese astfel încât să perturbe cât mai puțin posibil mecanismul luării deciziilor economice;
- c) structura impozitelor trebuie să faciliteze folosirea politicii fiscale pentru realizarea obiectivelor privind stabilizarea și creșterea economică;
- d) sistemul fiscal trebuie să permită administrarea corectă și nearbitrară a impozitelor, în condiții de transparență și înțelegere pentru contribuabili;
- e) costurile de administrare și conformare trebuie să fie într-atât de mici încât să permită realizarea obiectivelor urmărite de politica fiscală.

Aceste cerințe, alături de altele (stabilitatea, adaptabilitatea la relațiile dintre diferitele structuri ale administrației publice etc.), reprezintă criteriile de care nu se poate face abstracție în evaluarea calității și performanțelor sistemului fiscal.

De asemenea, trebuie să se țină seama de faptul că țintele urmărite prin politica fiscală promovată nu sunt în mod necesar convergente (spre exemplu: organizarea administrativă complexă s-ar putea opune neutralității) și că această lipsă de convergență a unor principii ale sistemului fiscal nu împiedică puterea legislativă și pe cea executivă să adopte și să respecte principiile care pot duce la rezolvarea celor trei probleme esențiale cu care se confruntă:

- ce sume de bani ar putea fi mai bine utilizate prin intermediul statului decât prin utilizarea individuală?
- de unde, de la cine să fie luate resursele fiscale și prin ce impozite:
 - directe sau indirecte?
 - proporționale sau progresive?
 - pe avere sau pe salarii?
- cum să fie alocate, în mod rațional, resursele prelevate?

2.2. Strategia fiscală a statelor comunitare, în contextul extinderii integrării economice

Alături de ameliorarea ratei ocupării forței de muncă, prin promovarea unei strategii care, între altele, exclude supraimpozitarea relativă a muncii,

stabilizarea încasărilor fiscale ale statelor membre și buna funcționare a pieței unice reprezintă principalele obiective ale politicii fiscale comunitare, în finalizarea procesului de integrare economică.

Din această perspectivă, stabilizarea încasărilor fiscale ale statelor membre presupune, în opinia specialiștilor, reglementarea cadrului concurențial, înainte de toate în ceea ce privește inclusiv așezarea acestuia pe principii care să nu afecteze nici unul dintre statele comunitare.

Concurența corectă constituie unul dintre elementele-cheie ale pieței unice, dar concurența incorectă, în domeniul fiscal, este de natură să suscite preocupări din cauza efectelor negative potențiale pe care aceasta le are în special asupra încasărilor fiscale ale statelor membre, repartizării resurselor economice și competitivității la nivelul acestora.

Degradarea situației fiscale se traduce prin erodarea bazei de impozitare, ca urmare a concurenței fiscale (în condițiile transferului bazelor impozabile către alte țări), pe de o parte, și dezvoltarea economiei paralele (transferul bazelor impozabile către piața neagră), pe de altă parte.

Primul fenomen este determinat de ecarturile între ratele de impozitare efective, iar al doilea fenomen este expresia diferenței dintre niveluri absolute ale acestor rate.

În prezent, se pare că erodarea fiscală nu a afectat produsul total al fiscalității și al cotizațiilor de securitate socială. În ultimele două decenii acest produs a fost constant sau a crescut ușor ca procent în produsul intern brut, în spațiul Uniunii Europene. Totuși, atunci când rata impozitării muncii a crescut, aceea a celorlalți factori de producție a scăzut.

Sistemele de impozitare ale statelor membre ale Uniunii Europene au suferit o schimbare structurală semnificativă, confruntându-se cu cerința de a finanța, prin sistemele de protecție socială, o populație care îmbătrânește și un șomaj care nu încetează să se agraveze. În condițiile în care această situație impune constrângeri din ce în ce mai puternice fiscalității, creșterea presiunii asupra bazei impozabile tinde să încurajeze din ce în ce mai mult evaziunea și fraudă fiscală, prin intermediul economiei paralele. Se poate, deci, crede că stabilitatea încasărilor fiscale totale nu a fost păstrată decât cu prețul unei deteriorări progresive a structurii fiscalității: presiunea fiscală a fost pusă mai mult pe bază de impozitare cel mai puțin mobilă (respectiv pe muncă), în vederea recuperării pierderilor fiscale determinate de erodarea altor baze de impozitare mai mobile.

Între anii 1980 și 1993, rata de impozitare implicită a muncii salariale, pentru ansamblul Comunității Europene, a crescut cu aproape o cincime, în timp ce același indicator, raportat la ceilalți factori de producție – în special la cel privind munca independentă și capitalul, a scăzut cu mai mult de o zecime.

Această evoluție pare să indice că diferitele state membre și-au văzut afectată libertatea de a-și structura sistemele de impozitare și că ele au reacționat în parte la amenințarea unei degradări, deplasând presiunea fiscală. De acum înainte pare din ce în ce mai evident că presiunea asupra muncii nu poate fi accentuată, date fiind nu numai amenințarea de a se agrava mai mult baza impozabilă, care riscă să se deplaseze către economia paralelă, ci și, în aceeași măsură, creșterea efectelor deja negative asupra costului (prețului) muncii și ocupării.

Deși degradarea fiscală afectează toate sursele mari de încasări (impozitele pe consum, impozitele pe societăți, impozitarea veniturilor imobiliare, cotizațiile sociale), repercusiunile sale variază considerabil, după natura impozitului. Chiar impozitele pe consum, a căror armonizare este totuși mult mai importantă decât a impozitelor directe, nu sunt ferite de o degradare fiscală.

Taxa pe valoarea adăugată este amenințată, în special din cauza creșterii numărului de servicii internaționale, care recurg la tehnologii noi pentru a plasa operațiunile impozabile în afara câmpului geografic al regimului comun de aplicare. Exemplul cel mai frecvent citat este cel al telecomunicațiilor, dar există și alte servicii, în special în cazul în care consumatorii nu beneficiază de drepturi de deducere (bănci, întreprinderi de asigurări etc.).

Accizele sunt mai puțin armonizate decât taxa pe valoarea adăugată, și importantele disparități care există dincolo de ratele minime la cele trei categorii de produse – tutun, produse petroliere și alcool – limitează sensibil libertatea statelor membre în materie de fiscalitate. Orice majorare a accizelor de către un stat membru trebuie gândită astfel încât să se țină seama de riscul de a se pierde o parte din activitatea economică și – prin urmare – din încasări, în beneficiul țărilor vecine care oferă același produs la o rată net inferioară, sau în beneficiul produselor concurente care sunt excluse de la baza de impozitare în cauză.

De asemenea, ecarturile dintre cotizațiile naționale de protecție socială sau ratele de impozitare a veniturilor persoanelor fizice între țările vecine pot să contribuie, în special în regiunile frontaliere, la favorizarea migrațiilor transfrontaliere, în ceea ce privește munca, dar și în ceea ce privește schimbarea locului de rezidență. Pe de parte, există, mai ales, riscul ca nivelurile ridicate ale cotizațiilor de protecție socială și ale ratelor de impozitare a veniturilor personale să determine muncitorii și, îndeosebi, independenții să transfere activitatea lor în economia paralelă, cu scopul de a declara venituri impozabile mai mici. Aceasta în contextul în care adâncirea deficitului bugetar, ca urmare a extinderii economiei paralele și a creșterii evaziunii fiscale, impune, adesea, creșterea fiscalității, cu riscul creșterii prețurilor și inflației, scăderii puterii de cumpărare, reducerii activității economice s.a.m.d., risc cu care este de preferat ca nici una dintre țările care își doresc cu adevărat integrarea să nu se confrunte.

Dacă Europa, inclusiv acea parte a ei „în tranziție”, vrea să realizeze în același timp marea piață, este necesar ca toate aspiranțele la acest obiectiv să pună în practică o politică fiscală globală, avansând, ca ținte esențiale, incitarea la investiții și lărgirea bazei de impozitare, taxarea consumului astfel încât aceasta să nu se repercuteze asupra producției și puterii de cumpărare.

Pentru ca piața unică existentă în perimetrul comunitar să funcționeze cu succes, în interesul statelor membre ale comunității, trebuie ca măsurile fiscale adoptate de guvernele acestora din perspectiva și a adâncirii integrării economice, ca urmare a adoptării monedei unice (euro), să fie armonizate sau coordonate conform principiilor și condițiilor convenite la încheierea Tratatului de Instituire a Comunității Europene.

În domeniul impozitelor indirecte (aplicabile operațiunilor de producție și consum) este interzisă orice discriminare fiscală care, direct sau indirect, ar putea aduce avantaje produselor naționale aflate în competiție cu produsele altor țări membre; astfel guvernele țărilor membre ale Uniunii sunt invitate să colaboreze pentru armonizarea impozitelor pe cifra de afaceri, a accizelor și celorlalte impozite.

În domeniul impozitelor directe (suportate de contribuabilii care plătesc impozitul pe venit, impozitul pe societăți, impozitul pe avere, majoritatea taxelor locale), potrivit principiului subsidiarității, legiferarea impozitelor este lăsată la aprecierea statelor membre. Însă, pentru ca libertățile fundamentale prevăzute în tratat să fie respectate, Curtea de Justiție a Comunității Europene este chemată să se pronunțe asupra, pe de o parte, a liberei circulații a mărfurilor, persoanelor, serviciilor, capitalurilor, iar pe de altă parte, a exercitării dreptului de stabilire a persoanelor și întreprinderilor în teritoriu, interzicând orice discriminare bazată pe criteriul naționalității, inclusiv discriminarea fiscală.

În materie de cotizații sociale (prelevări obligatorii pentru a se garanta asiguraților un venit în cazul pensionării sau a apariției anumitor riscuri – boli, accidente de muncă, șomaj etc. –, de asemenea, nu se prevedea expres armonizarea legislației, dar acțiunea comunitară este centrată pe coordonarea regimurilor naționale, pentru a se evita, între altele, dubla impunere a cotizațiilor sociale pentru salariații sau liber-profesioniștii care se deplasează în interiorul Uniunii.

2.3. Cerințe și evoluții în adaptarea sistemelor fiscale ale statelor în tranziție la exigențele și mecanismele pieței unice

Statele în tranziție către economia de piață, între care se numără și țara noastră, se confruntă, în adoptarea politicii lor fiscale, cu trei mari grupe de probleme, care, în esență, vizează:

- a) elaborarea legislației care să reglementeze noul sistem de taxe și impozite;
- b) decretarea mai multor reguli și dispoziții pe care un sistem modern de impozitare trebuie să se bazeze în administrarea resurselor;
- c) înființarea unei administrații fiscale adecvate.

Scopul comun pentru țările europene care se află în tranziție este implementarea unui sistem de impozite similar cu cel deja existent în statele comunitare, sistem care, în mare, cuprinde:

- impozitul pe venitul individual și impozitul pe venitul societății;
- taxa pe valoarea adăugată și accizele;
- impozitul pe salarii, colectat de la toți patronii și angajații;
- taxe pe cifra de afaceri;
- taxa pe avere.

În teorie, țările aflate în tranziție ar putea copia legile de impozitare occidentale. Dar, spre deosebire de țările vest-europene, cu o situație economică relativ stabilă, bună sau foarte bună, ele operează în condiții în general mai puțin prielnice, cum sunt: insuficiența resurselor, șomajul, inflația etc.

Armonizarea legislației lor cu legislația vest-europeană mai necesită și evaluarea costurilor sociale ale măsurilor preconizate.

În acest context, diferențiat, statele europene în tranziție au demarat reformarea sistemului propriu de impozite înainte de a proceda la reconstrucția instituțională și la privatizarea, restructurarea economiei, fundamentale pentru crearea condițiilor minimale de funcționare a piețelor.

Din cauza fie a puterii economice insuficiente, implicit a insuficienței resurselor financiare ale contribuabililor (în special ale agenților economici), fie a comportamentului inert al decidenților, toate aceste state s-au confruntat cu crize fiscale și, implicit, bugetare, mai mult sau mai puțin simțite, cu impact asupra evoluției economico-sociale.

De la o țară la alta, amplitudinea și durata acestor crize au variat proporțional cu profunzimea și ritmurile reformei, caracterizată prin:

- ambiguitatea legilor, insuficiența consistentă a prevederilor acestora;
- incompletitudinea și incoerenta detaliilor operaționale;
- flexibilitatea redusă a politicilor, a instrumentelor fiscale;
- deficiențe în organizarea și efectuarea controlului fiscal;
- colectarea deficitară a impozitelor.

Dacă inițial ratele veniturilor bugetare în produsul intern brut au fost mai mici decât în țările dezvoltate, treptat acestea au crescut, evidențiindu-se diferențe semnificative între ratele bugetului central și cele ale bugetului consolidat.

Eficacitatea instrumentelor fiscale s-a dovedit îndoielnică, adesea cu efecte perverse.

Pe fondul creșterii veniturilor bugetare, în statele din plutonul fruntaș se constată reducerea ponderii impozitelor în produsul intern brut, ca reflex și al retragerii statului din economie și al modificării structurii impozitelor. În celelalte țări europene în tranziție se evidențiază aceeași tendință întârziată, dar pe fondul reducerii veniturilor bugetare reale, consecință a menținerii economiilor lor în recesiune.

Procesul de restructurare fiscală a evoluat astfel spre o structură a impozitelor caracteristică țărilor în curs de dezvoltare, cel puțin din perspectiva anului 1999: veniturile fiscale provin din trei surse, în proporții aproximativ egale:

- impozite pe venituri și contribuții pentru asigurări sociale;
- impozite indirecte;
- impozite pe comerțul exterior și alte impozite.

Periodic (de exemplu, în intervalul 1999-2000), pe ansamblu se constată existența slăbiciunilor instituționale și insuficiența reformelor structurale, astfel generatoare de dezechilibre fiscale și, implicit, de obstacole în creșterea economică și a investițiilor.

Lipsa mecanismelor de transmitere a semnalelor politicilor fiscal-bugetare care să contracareze evoluțiile negative se repercutează asupra rezultatelor fiscale în aproape toate statele europene în tranziție, dar, printr-o adecvare inspirată a structurilor fiscale și bugetare la condițiile economice concrete, aceleași state din plutonul fruntaș (Cehia, Polonia, Slovenia, Croația, Ungaria, Estonia și Slovacia) reușesc să pună în funcțiune stabilizatorii automați, prin promovarea politicilor anticiclice și corelarea politicilor fiscale și monetare.

Pe baza acestei experiențe, reformarea structurilor instituționale și alinierea codurilor fiscale, adecvarea structurilor fiscale și bugetare la realitatea economică se afirmă ca obiective ale tuturor candidatelor la integrare.

Diferențiat, pentru atingerea acestor obiective, se utilizează instrumente fiscale, ca:

- ratele uniforme la impozitele pe venit;
- adaptarea taxei pe valoarea adăugată pentru contracararea reducerii veniturilor;
- aplicarea diferențiată a taxei pe valoarea adăugată, conform celor trei rate (standard, preferențială și zero);
- acordarea facilităților fiscale pentru anumite activități, îndeosebi pentru exporturi și investiții;
- adaptarea scalei impozitului pe venitul individual;
- extinderea bazelor de impozitare;
- stabilitatea sistemului fiscal.

Conform programului de aderare, țintind inclusiv adoptarea monedei unice, perspectiva urmărește în plus:

- maturizarea reglative a instrumentelor fiscale;
- asigurarea simplității și transparenței sistemului fiscal;
- consolidarea disciplinei în colectarea impozitelor și în exercitarea controlului fiscal;
- reglementarea stabilă și coerentă a impozitelor, pe baza unui cod fiscal asemenea celui din statele comunitare.

2.4. Adaptarea sistemului fiscal românesc la cerințele integrării

2.4.1. Principalele obiective ale strategiei naționale de pregătire a aderării în domeniu

Prin Acordul de Asociere a României la Comunitatea Europeană se prevede, ca o condiție importantă a integrării, armonizarea legislației prezente și viitoare a țării cu cea comunitară, menținându-se ca domeniu de interes special, impozitarea indirectă. Ca urmare a angajamentelor astfel asumate, în Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, între obiectivele care urmează a fi atinse, figurează:

- perfecționarea sistemului fiscal;
- adaptarea instrumentelor, a metodelor și a legislației financiare la cerințele mecanismelor pieței unice.

Din partea României se așteaptă armonizarea legislației vizând în primul rând taxa pe valoarea adăugată și accizele.

În acest sens, eliminarea frontierelor fiscale presupune înlăturarea distorsiunilor existente pe subsegmentele pieței naționale, impunându-se respectarea principiilor neutralității și moderării presiunii fiscale.

Respectarea principiului neutralității impune eliminarea obstacolelor fiscale și garantarea concurenței, renunțarea la facilitățile fiscale care distorsionează relațiile concurențiale pe piață și stimulează evaziunea fiscală, la adăpostul legii.

Cel de-al doilea principiu, privind moderarea presiunii fiscale, impune diminuarea presiunii fiscale exercitate asupra deciziilor individuale în domeniile muncii, economisirii, consumului și investițiilor. Acest principiu implică, deopotrivă, comprimarea intervențiilor statului în economie și relaxarea politicii fiscale.

Opțiunea pentru perceperea taxei pe valoarea adăugată în țara de destinație constituie un avantaj, deoarece permite fluxurilor de schimb să se bazeze pe ecartul costurilor comparative, nu pe cel al cotelor, ceea ce

stimulează agenții economici să asigure comparativitatea costurilor.

Referitor la armonizarea taxei pe valoarea adăugată, Consiliul Comunității Europene a fixat nivelul minim al cotei reduse la 5% și pe cel al cotei normale la 15%, fără să stabilească și un plafon maxim al acestor cote (statele membre au libertatea să hotărască în această privință).

Referitor la armonizarea accizelor, conform directivei comunitare, se impune a se avea în vedere că, reprezentând un impozit pe consum, acestea trebuie încadrate în structuri și cote cât mai apropiate sau unificate, pentru a se evita diferențierile care duc la distorsionarea concurenței.

Din motive economice și sociale, produsele supuse accizării și cotele practicate pentru accize sunt foarte diversificate, atât în România, cât și în țările Uniunii Europene, care au manifestat o oarecare reticență în ceea ce privește armonizarea accizelor, pentru a nu pierde din încasări.

Tot în contextul armonizării fiscale internaționale, un interes aparte trebuie acordat și taxelor vamale, astfel încât acestea să nu mai restricționeze relațiile comerciale cu exteriorul.

Într-o primă etapă trebuie să se procedeze la limitarea funcției protecționiste a taxelor vamale, urmând ca, în momentul aderării la Comunitatea Europeană, taxele vamale să fie desființate.

În privința impozitelor directe, se prevede armonizarea tehnicii de impunere a profiturilor realizate de societăți, prin aplicarea beneficiului mondial.

În armonizarea impunerii beneficiilor trebuie să se urmărească eliminarea diferențelor generate de elementele deductibile fiscal, de facilitățile fiscale și de nivelul mediu al cotei practicat la nivel european.

De asemenea, trebuie să se țină seama de faptul că majoritatea țărilor europene fac distincție între societățile de capital și cele de persoană.

Diferențele de cote sunt favorabile societăților multinaționale, care tind să-și concentreze profiturile în statele în care cotele sunt mai reduse.

Impunerea profiturilor societăților prin cote mai mici echivalează cu o subvenție și este considerată incompatibilă cu piața unică.

Pe de altă parte, impunerea mai puternică a profiturilor și lipsa unor facilități fiscale, acordate de unele state, generează pierderi de capital în favoarea altor state.

Distorsiunile fiscale afectează competitivitatea societăților, frânează concentrarea, generează migrări de capital, influențând localizarea societăților, utilizarea resurselor financiare și, în general, utilizarea factorilor de producție.

De aceea, prin armonizarea tehnicii de impunere a profiturilor trebuie să se urmărească atât asigurarea și menținerea condițiilor de manifestare a unei concurențe reale între societăți (prin eliminarea discriminărilor, prevenirea și

combaterea evaziunii fiscale și evitarea dublei impuneri), cât și stimularea adaptării societăților în perspectiva armonizării politicilor industriale, prin uniformizarea tehnicilor de impunere, inclusiv în cazul fuziunilor sau sciziunilor societăților-mamă și filialelor.

Pe temeiul principiilor și condițiilor astfel statuate, România are încă o suită de probleme de rezolvat pentru a-și adapta realmente sistemul fiscal la mecanismele pieței unice europene:

- stabilirea strategiei de alimentare a bugetului public (cu precădere prin impozite directe sau indirecte ori prin echilibrarea veniturilor din aceste surse);
- distribuirea nivelului impozitelor directe între diversele categorii de persoane, fizice și juridice;
- utilizarea eficientă a impozitelor, având în vedere că în perioada de tranziție, caracterizată prin austeritate bugetară, s-a pus accentul doar pe găsirea căilor de alimentare a bugetului, neglijându-se rolul impozitelor ca instrument de intervenție;
- acordarea locului cuvenit impozitelor în formarea resurselor financiare publice;
- corelarea politicii fiscale cu politicile bugetară și monetară;
- îmbinarea eficientă a elementelor de echitate fiscală, atât pe verticală, cât și pe orizontală.

2.4.2. Stadiul reformării sistemului fiscal românesc

Reforma din România a vizat, în faza inițială, crearea unui sistem de impozite care să asigure venituri bugetare adecvate, într-un mod echitabil și cu distorsiuni minime asupra prețurilor.

Principalele măsuri inițiate au fost introducerea impozitelor pe profit, pe dividende și pe vânzarea de active, pe salarii, suportate direct de către titularii de venituri, eliminarea impozitului pe circulația mărfurilor și introducerea taxei pe valoarea adăugată, perfecționarea impozitului pe profit și stabilirea cotei unice de impozitare, introducerea unui nou sistem de taxe vamale și de accize.

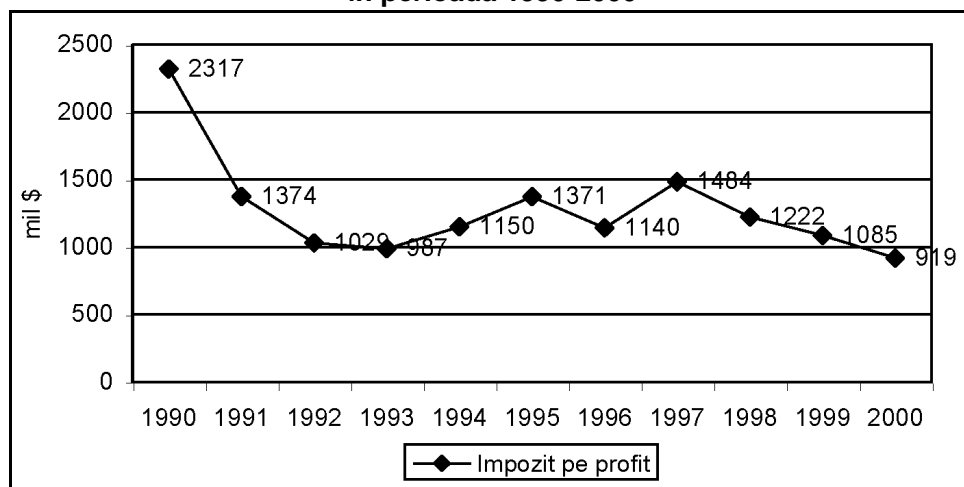
Totuși, sistemul fiscal românesc se caracterizează printr-o transparență redusă și un grad ridicat de instabilitate.

Există un număr semnificativ de reglementări fiscale extrem de complicate, care lasă loc interpretărilor contradictorii. Un labirint de exceptări și facilități fiscale a fost construit gradual, ca urmare a presiunilor diferitelor grupuri de interese. Sistemul fiscal a devenit tot mai mult obiectul unor negocieri între autoritățile care adoptă și impun legile și reprezentanții contribuabililor, în cadrul cărora considerațiile privind eficiența impozitelor, echitatea acestora și costul administrării joacă un rol marginal.

Complexitatea sistemului de impozitare, transparența redusă și instabilitatea reglementărilor în domeniu încurajează evaziunea fiscală, contribuind la instalarea unei tendințe de reducere a gradului de colectare a impozitelor și de inovare a altor taxe acoperitoare pentru buget.

Graficul nr. 1

**Realizări la bugetul de stat din impozitul pe profit,
în perioada 1990-2000**

Tabelul nr. 1

Reglementarea impozitului pe profit în perioada 1991-2000

Perioada	Număr transe profit	Număr cote profit	Variația cotei
1991	67	67	5%-77%
1992-1994	2	2	30% și 45%
1995-1999	1	1	38%
2000	1	1	25%

Comparativ cu programul, în ultimii trei ani veniturile bugetare nerealizate au fost înregistrate în principal la țigări, gaze naturale, alcool și băuturi alcoolice, tutun, cafea etc., pe de o parte din cauza creșterii evaziunii fiscale, mai ales la cafea, tutun și alcool.

În aceste condiții se manifestă o tendință sistematică de reducere a venitului bugetului general consolidat, concomitent cu creșterea aberantă a prețurilor, în urma creșterii taxelor pe consum și deprecierei monedei naționale.

2.4.3. Perfecționarea sistemului de impozitare național, din perspectiva anilor 2000-2001

Amendamentele reglementative cu caracter fiscal promovate în anii 2000-2001 poartă pregnant pecetea guvernărilor care s-au succedat, deosebite prin doctrina și politicile socioeconomice împărtășite.

Dincolo însă de faptul că există diferențe și chiar opțiuni contradictorii în modificările legislative, în funcție de instrumentele considerate de fiecare guvernare ca fiind adecvate, deopotrivă amendamentele adoptate în ultimii doi ani urmăresc, în esență, realizarea obiectivelor din Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană și, concomitent, contrabalansarea deficitelor bugetare prin crearea condițiilor pentru creșterea veniturilor fiscale pe cât este posibil cu costuri sociale minime.

În acest sens, cu excepția facilităților fiscale pentru stimularea investițiilor directe, sprijinirea exporturilor, dezvoltarea turismului rural și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, anulate de fosta guvernare și reintroduse de actuala guvernare, și de acele facilități operaționale în zonele defavorizate, legiferate și extinse de predecesori, restrânse de guvernarea aflată acum la conducerea țării, prevederile incluse în legislația în domeniu converg către o ușoară relaxare fiscală și, mai ales din perspectiva anului 2001, au ca țintă atragerea de capital străin pentru relansarea economiei.

Explicit, actele normative impuse statuează:

1. Într-o primă etapă (Ordonanța de urgență nr. 650/1999, aplicabilă din anul fiscal 2000):

- reducerea cotei impozitului pe profit, de la 38% la 25%, cu anumite excepții;
- impunerea profitului aferent veniturilor în valută, încasate printr-un cont bancar în România, cu o cotă de 5% din contravaloarea exporturilor de bunuri realizate prin activitatea proprie și din cea a prestărilor de servicii internaționale;
- deducerea unei cote de 10% din prețul de achiziție al echipamentelor tehnologice și al mijloacelor de transport (cu excepția autoturismelor), din profitul impozabil aferent exercițiului financiar;
- deducerea cheltuielilor reprezentând tichetele de masă acordate de angajatori în limitele valorii nominale prevăzute de legiuitor, la calculul profitului impozabil;
- neimpozitarea dividendelor primite de către o persoană juridică română de la o altă persoană juridică română sau străină;

2. În a doua etapă (Legea investițiilor directe cu impact semnificativ în economie, nr. 332/2001):

- transferarea integrală în străinătate a profiturilor obținute de investitori (în condițiile în care se vrea și ale regimului valutar din România), după plata impozitelor, taxelor și a altor obligații prevăzute de legislația română;
- exceptarea de la plata taxelor vamale a echipamentelor tehnologice și a produselor de software achiziționate din import pentru investiții;
- amânarea plății taxei pe valoarea adăugată aferente bunurilor noi achiziționate din România sau din import pentru realizarea investițiilor, până la punerea în funcțiune a obiectivelor;
- deducerea unei cote de 20% din valoarea tuturor investițiilor realizate în noile condiții, la calculul impozitului pe profit;
- recuperarea eventualelor pierderi fiscale din profitul impozabil realizat în perioada de 5 ani care urmează acestora;
- amortizarea accelerată a investițiilor efectuate, conform Legii nr. 15/1994, cu anunțarea, dar fără obligația aprobării prealabile din partea organului fiscal teritorial, unde contribuabilul are obligația depunerii declarației de impunere.

Pe linia impozitelor directe, la ordinea zilei se află implementarea impozitului pe venitul global.

Deși deocamdată nu dispunem de date suficiente pentru a aprecia că introducerea sa, în anul 2000, s-a dovedit inspirată, primele informații arată totuși că într-o etapă ulterioară trebuie asigurată o mai judicioasă așezare și repartizare a efortului fiscal, pe grupuri sociale și pe membrii acestora.

2.4.4. Eficiența măsurilor fiscale adoptate de autoritățile române

Măsurile fiscale adoptate de autoritățile române în ultimul deceniu nu au condus la crearea unui sistem de impozitare eficient și echitabil, conform standardelor comunitare și adecvat obiectivelor naționale.

În condițiile în care, de la începutul tranziției încoace, bugetul țării a fost împovărat de cheltuieli legate fie de restructurarea economiei, incluzând costul închiderii întreprinderilor cu pierderi și costul social aferent, fie de restructurarea sistemului pensiilor și ocrotirii sănătății, de creșterea investițiilor în infrastructură și de pregătirea militară, în condițiile în care, în plus, bugetul a trebuit să suporte și costurile de reabilitare a unor bănci, măsurile luate de autoritățile române de resort, pentru reducerea deficitelor, au rezolvat întrucâtva problema pe termen scurt, dar au fost contraproductive pe termen lung.

Politica fiscală a autorităților române a fost insuficient racordată la evoluțiile socioeconomice în ansamblu și, în special, la evoluția indicatorilor care arată situația surselor de alimentare a bugetului.

Deși se știe că, pe de o parte, există limite în impozitare, pentru că ea se reflectează în creșterea prețurilor și implicit afectează consumul și că, pe de altă parte, impozitarea excesivă stimulează evaziunea fiscală, autoritățile române au adoptat o politică de majorare a impozitelor, nu de lărgire a bazei de impozitare.

Prin prisma acestor neajunsuri, examinarea evoluției presiunii fiscale, respectiv a ponderii veniturilor fiscale aferente bugetului general consolidat în produsul intern brut, paralel cu examinarea evoluției altor indicatori, influențați de fiscalitate, confirmă percepția că măsurile fiscale de conjunctură afectează dezvoltarea economico-socială și întârzie integrarea țării în Uniunea Europeană.

Aparent, după statistica oficială, rata prelevărilor obligatorii în România pare a fi rezonabilă față de cea a statelor comunitare. Valorile în sine, în descreștere, de la 35,5% în 1990 la 29,5% pondere a veniturilor fiscale în produsul intern brut în anul 2000, lasă impresia că ne confruntăm cu o fiscalitate „suportabilă”. Dacă extindem însă comparația la indicatorii privind veniturile fiscale pe locuitor în spațiul intern și extern și, pe de altă parte, ținem seama de proporția în care se realizează sistematic programul de colectare a impozitelor și taxelor, constatăm că presiunea fiscală este mai mult decât sufocantă în țara noastră (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Evoluția gradului de fiscalitate în România

-%-

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Gradul de fisc. gen. (imp+taxe+ contrib) x 100/PIB	35,5	33,2	33,5	31,3	28,2	28,8	26,9	26,5	28,2	31,4	29,5
Gradul de fisc. partiala (imp+taxe) x 100/PIB	27,6	23,2	23,2	22,0	20,3	20,9	19,4	20,0	20,3	22,4	
Gradul de fisc. în scopuri sociale (contr. as. soc. X 100/PIB)	7,9	10,0	10,3	9,3	7,9	7,9	7,5	6,5	7,9	9,00	

În condițiile în care, de regulă, impozitele, taxele și contribuțiile aflate în sarcina agenților economici sunt virate la buget în proporție de doar 55-60%, povara fiscală este transferată în cea mai mare parte pe umerii populației, prin intermediul taxelor pe consum și al altor taxe și impozite, fapt și mai pregnant confirmat de evoluția realizărilor, care, pe ansamblu, depășesc proiecțiile bugetare (anexa nr. 2.1).

Pe de altă parte, în situația în care sarcina fiscală a agenților economici întrece de trei-șapte ori, în funcție de specificul activității, cuantumul profitului net pe care îl obțin, este aproape imposibil ca balanța să se echilibreze, pentru a se ieși din cercul vicios în care și agenții economici și consumatorii de bunuri și servicii se află.

Tendința de reducere a celor trei indicatori de fiscalitate (gradul de fiscalitate generală, gradul de fiscalitate parțială, gradul de fiscalitate socială) în țara noastră este rezultatul declinului economiei, al reducerii produsului intern brut în expresie reală și al îngustării bazei impozabile, nu al reducerii numărului și nivelului impozitelor, taxelor și cotizațiilor sociale.

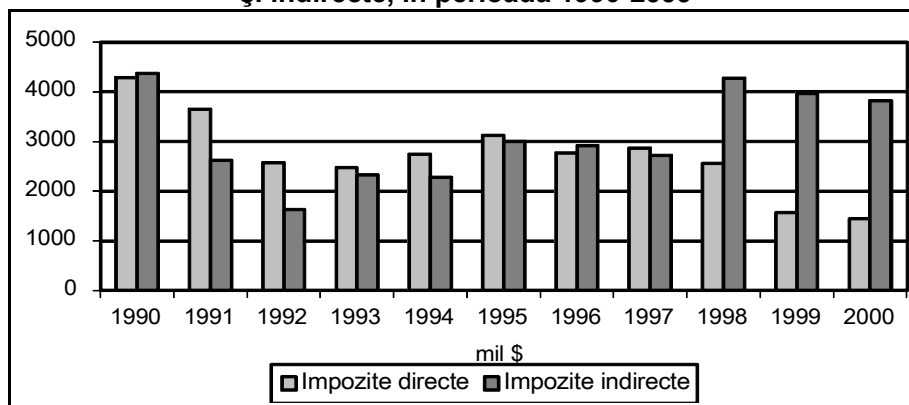
Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere faptul că țările comunitare dispun de venituri fiscale considerabil mai mari, față de România, și că între veniturile fiscale medii/locuitor, realizate pe ansamblul Uniunii Europene și România, există un decalaj de 22 la 1.

Mai mult, experiența dovedește că reușita acțiunii de distribuire a veniturilor, prin mecanismul bugetului de stat, depinde în mare măsură de modul în care este conceput sistemul fiscal: din ce impozite este alcătuit; dacă impozitele sunt sau nu diferențiate; dacă răspunsul este afirmativ, în funcție de ce criterii sunt diferențiate impozitele.

Din această perspectivă, evoluția veniturilor fiscale în perioada 1990-2000, pe categorii de impozite, arată că autoritățile române au pus un accent din ce în ce mai puternic pe creșterea ponderii impozitelor indirecte în alimentarea bugetului.

Graficul nr. 2

Evoluția comparativă a veniturilor la bugetul de stat din impozite directe și indirecte, în perioada 1990-2000

Această opțiune, opusă celei din spațiul comunitar, este extrem de riscantă și dăunătoare, în sensul că este greu de contracarat în situația în care, ca urmare a creșterii implicite a prețurilor și, în consecință, a reducerii producției și consumului (în interdependență), baza de impozitare se erodează.

Contrar cerinței de a optimiza raportul dintre impozitele directe și cele indirecte, de a echilibra cel puțin aceste impozite, pentru a stimula sectorului privat să economisească și să investească, statul român percepe impozit până și pe profitul reinvestit și impozitează exagerat salariile.

Reglementările privind facilitățile fiscale, respectiv scutițiile și reducerile de impozite, tot mai restrictive în statele comunitare, se înscriu pe o traiectorie sinuoasă în țara noastră, fie pentru că sunt influențate de anumite grupuri de interese, fie pentru că excelează prin prevederi ori prea zgârcite ori prea generoase și, în consecință, induc în rândul potențialilor investitori percepția că riscă să se afle pe nisipuri mișcătoare.

Din această cauză și din cauză că în România impozitele pentru obținerea unei unități de profit, investițiile străine directe în România sunt simbolice, față de cele din majoritatea țărilor în tranziție.

Tabelul nr. 3

**Evoluția investițiilor străine
în spațiul CEFTA**

- milioane dolari SUA -

ANII	BG	CZ	HU	PL	RO	SI	SK
1998	75	804	1286	1165	16	608	377
1999	269	698	1566	1024	28	605	300
2000	x	784	2013	X	17	794	308
2001– TR. 1	x	x	2329	X	3	x	x

- *Impozitul pe forța de muncă*

O altă piedică în atragerea investitorilor, dar și în obținerea de economii și creșterea disponibilităților financiare pentru investiții o constituie impozitarea salariilor.

Dincolo de faptul că descurajează munca, impozitele pe salarii și cotizațiile sociale pe care statul român le percepe sunt de circa două ori mai mari decât în statele comunitare.

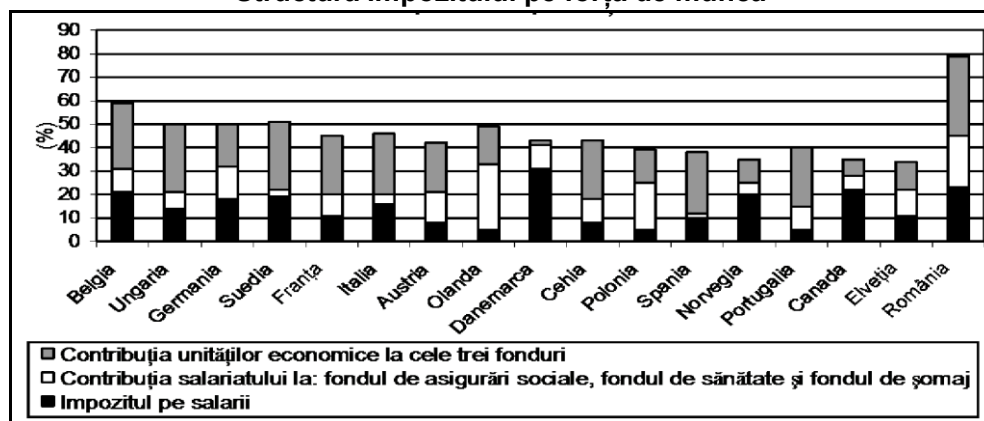
În timp ce Comisia Europeană adoptă măsuri pentru scăderea fiscalității pe forța de muncă, în România impozitarea salariilor rămâne una dintre puținele surse sigure de venit ale bugetului de stat.

Deși se bate moneda pe oferta de forță de muncă ieftină, realitatea este că fiscalitatea scoate forța de muncă autohtonă din competiție.

Cel puțin deocamdată România stă rău inclusiv cu armonizarea operată în legătură cu randamentul impozitelor indirecte.

Graficul nr. 3

Structura impozitului pe forța de muncă

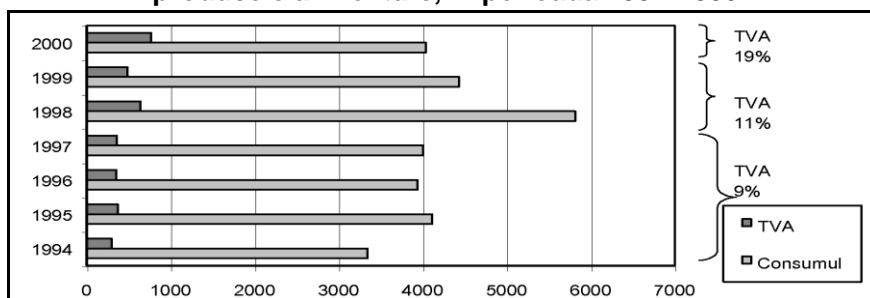
- *Taxa pe valoarea adăugată*

La taxa pe valoarea adăugată, contrar afirmației oficiale că „ne aflăm în grafic”, autoritățile române încă nu s-au conformat directivei de a aplica o cotă minimă de 5% și o cotă normală de 15%.

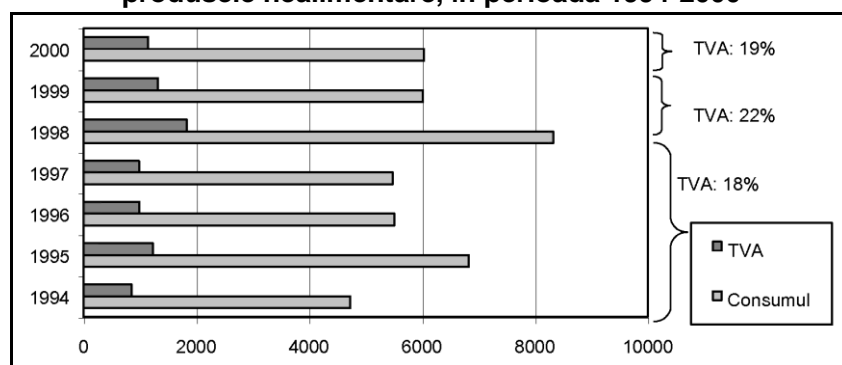
România amână aplicarea cotei minime atât la produsele alimentare cât și la serviciile de strictă necesitate. Pe lângă faptul că, în interiorul țării, puterea de cumpărare scade dramatic și se profilează reducerea corespunzătoare a veniturilor bugetare din taxa pe valoarea adăugată (așa cum arată graficele prezentate în continuare), este posibil ca, după schimbarea regimului de virare a veniturilor din taxa pe valoarea adăugată la bunurile și serviciile care fac obiectul schimburilor cu statele comunitare (la bugetul exportatorului), bunurile și serviciile românești, purtătoare ale unei taxe pe valoarea adăugată excesive, să nu mai fie atractive și să pierdem.

Graficul nr. 4

Evoluția consumului și a veniturilor la bugetul de stat din TVA la produsele alimentare, în perioada 1994-2000

Graficul nr. 5
Evoluția consumului și a veniturilor la bugetul de stat din TVA la produsele nealimentare, în perioada 1994-2000

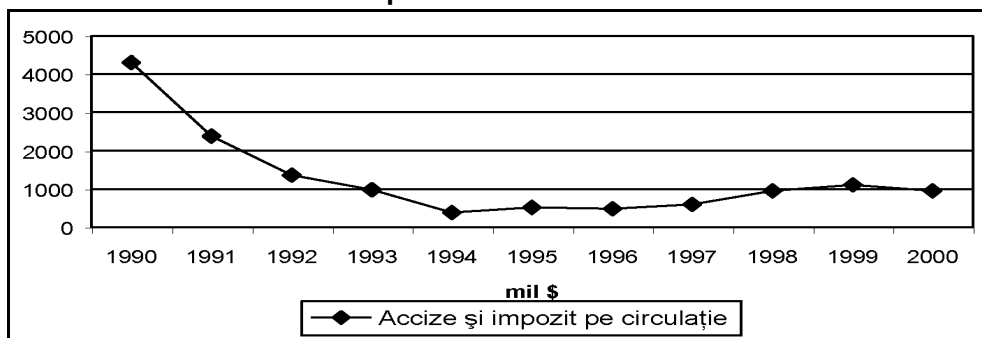

- *Accize*

La accize (în speță la acelea care trebuie neapărat aliniate în vederea integrării – aplicate uleiurilor minerale, tutunului, alcoolului și produselor alcoolice), de asemenea există încă diferențe importante față de nivelele acceptate pe piața unică europeană.

Armonizarea accizelor, în ceea ce ne privește, se profilează a fi dificilă, pe de o parte pentru că prețurile și tarifele interne la produsele și serviciile accizate, în special la produsele petroliere, se resimt puternic, cu precădere prin tarifele în creștere galopantă la energie, și, pe de altă parte pentru că, pe măsura majorării accizelor, crește evaziunea și implicit scad veniturile bugetare.

Graficul nr. 6
Evoluția veniturilor la bugetul de stat din accize și impozit pe circulație, în perioada 1990-2000

Singura salvare a României în această situație ar fi, până una-alta obținerea unor derogări pentru reducerea costului utilităților aferente activităților considerate strategice.

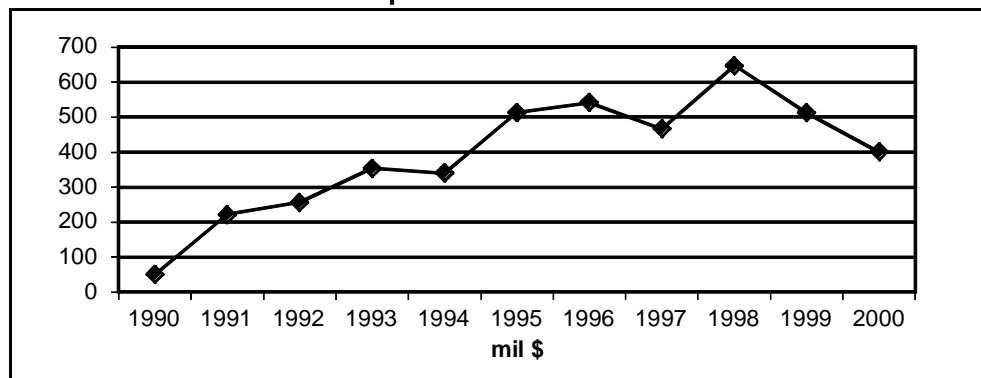
- *Taxele vamale*

La taxele vamale, politica protecționistă excesivă promovată de autoritățile române de asemenea se dovedește ineficientă, atât prin faptul că încurajează rabatul de la calitate și slaba productivitate, cât și prin faptul că este pavăză și pretext pentru speculanți.

Trecând peste faptul că au o pondere relativ scăzută în veniturile fiscale (cum arată graficul), taxele vamale, menținute la cote necompetitive și chiar majorate „temporar” la unele bunuri, devin bariere în procesul de integrare, ne îndepărtează nu numai de piața unică, dar și de piața țărilor candidate la aderare, încălcarea acordurilor vamale încheiate cu acestea ducând la reducerea volumului schimburilor comerciale cu România.

Graficul nr. 7

**Evoluția veniturilor la bugetul de stat din taxe vamale,
în perioada 1990-2000**

Coroborate, toate erorile pe plan strategic făcute de autoritățile române în materie fiscală și de administrare a veniturilor din impozite determină dezechilibre grave în bugetul central și în bugetul general consolidat al țării, evidente în evoluția deficitelor aferente înregistrate în perioada tranziției, îndeosebi în intervalul dintre anii 1994-2000, deficite care, pentru a fi acoperite, necesită amânarea mult așteptatei relaxări fiscale.

Tabelul nr. 4
- % din PIB -

Anii	Deficitul bugetului general consolidat	Deficitul bugetului de stat
1994	1,9	4,2
1995	2,6	4,1
1996	3,8	4,9
1997	3,7	3,6
1998	3,3	2,8
1999	2,0	2,6
2000	3,7	

2.5. Orientări, soluții pentru racordarea sistemului de impozite și taxe la cerințele interne și ale pieței unice în domeniu

Pe baza experimentelor și analizei critice a evoluției indicatorilor fiscali și bugetari care constituie obiectul studiului, autoritățile române în materie trebuie să aibă în vedere, în procesul de integrare economică europeană, crearea unui sistem modern de impozite, capabil să stimuleze munca, economisirea, investițiile și să instituie, în același timp, un regim de echitate generală în tratarea contribuabililor, prin:

1. abordarea corelată, coerentă și unitară a problemelor privind fiscalitatea în țara noastră în contextul cerințelor comunitare referitoare în special la adoptarea de reglementări stabile privind ansamblul impozitelor (directe, indirecte, taxe și contribuții obligatorii), reducerea numărului de fonduri speciale, creșterea masei contribuabililor, respectarea obligațiilor și a drepturilor fiscale, definirea clară a infracțiunii fiscale și sancționarea, prescrierea acestora conform normelor internaționale;
2. impozitarea producției și a consumului, optimizarea raportului dintre impozitele directe și cele indirecte astfel încât să fie eliminate decalajele față de statele membre ale Uniunii Europene;
3. consolidarea sistemului fiscal pe temeiul armonizării taxei pe valoarea adăugată și a accizelor cu standardele acceptate pe piața unică și reconsiderarea impozitului pe venitul global, a impozitelor pe proprietate și a celorlalte impozite directe, spre a fi echitabile și suficiente pentru ca, împreună cu impozitele indirecte, să compenseze eliminarea taxelor vamale în perspectivă;
4. lărgirea bazei de impozitare și a masei veniturilor impozitate, avându-se în vedere:
 - stimularea dezvoltării (eliminarea impozitului pe profitul real investit și acordarea de facilități acelor întreprinderi mici și mijlocii care

- realizează produse sau piese de schimb actualmente importate ori oferă servicii foarte solicitate și profitabile);
- scutirea de impozitul pe venit (sau pe teren) numai a agricultorilor care obțin venituri inferioare unui plafon considerat suficient pentru un trai decent;
 - instituirea unui regim restrictiv de exceptări de impozite și taxe, prin promovarea unei legi care să definească și să reglementeze fără echivoc condițiile în care acestea operează;
 - executarea silită a marilor datornici la buget de către instituții financiare constituite în acest scop, aplicându-se același tratament agenților economici cu capital de stat sau privat;
 - implementarea unui sistem de monitorizare a firmelor al căror obiect de activitate permite, deocamdată, ascunderea unor venituri (agenții imobiliare, firme de consultanță, unități de alimentație publică etc.);
5. relaxarea fiscală în sensul reducerii presiunii exercitate asupra consumatorilor din rândul populației, prin:
- aplicarea unei cote minime de doar 5% taxă pe valoarea adăugată la alimentele și serviciile de bază, la confecții și alte produse pentru copii, la rechizite școlare;
 - restrângerea nomenclatorului de produse și servicii purtătoare de accize (după exemplul țărilor civilizate), bineînțeles corelat cu asigurarea altor venituri bugetare, în special prin eliminarea muncii la negru și reducerea evaziunii fiscale, instituirea unui control sever asupra costurilor și gestionării companiilor naționale furnizoare de resurse energetice și ale regiilor de servicii publice;
6. degrevarea bugetului de ajutoarele acordate anumitor categorii din populația aptă de muncă (recenti absolvenți ai școlilor profesionale sau ai liceelor industriale, soțului sau soției în cazul în care partenerul are un venit suficient pentru întreținerea întregii familii), astfel încât să fie stimulată încadrarea în serviciu;
7. folosirea mai rațională a fondului pentru pensii, prin corelarea pensiilor conform vechimii în muncă și pregătirii fiecăruia, evaluarea contribuției la bugetul de asigurări sociale pe baza unui punctaj raportat la venitul mediu al categoriei profesionale, nu al salariului de referință pe economie;
8. revizuirea reglementărilor privind impozitarea salariilor și impozitul pe venitul global, respectiv prin diferențierea cotei de deducere pentru pregătirea profesională în funcție de calificarea și exigențele de perfecționare profesională aferentă locului de muncă ocupat și dimensionarea deducerilor corespunzător unor niveluri considerate decente, cum ar fi prețul „coșului zilnic” (extrapolat la lună, an) sau costul real decent al întreținerii copiilor.

Capitolul 3

Gestiunea trezoreriei finanțelor publice

Trezoreria, concepută ca un sistem operațional al Ministerului Finanțelor, efectuează, în principal, operațiuni financiare și bănești, atributele sale definitorii constituind elementele principale pentru gestiunea trezoreriei finanțelor publice din România.

Gestiunea corelației dintre resursele și destinația fondurilor publice este funcția primordială a Trezoreriei statului. La prima vedere, trezorerii statului trebuie să îndeplinească un rol comparabil cu persoanele care gestionează trezoreria unei întreprinderi, care au, în linii mari, următoarele roluri:

- să supravegheze și să conducă mișcările permanente de fonduri din Trezoreria statului;
- să organizeze finanțarea în bune condiții, cu costuri minime și convenabile, în situația unor țări, pentru acoperirea deficitelor bugetare.

3.1. Gestiunea mișcărilor de fonduri în Trezoreria statului

Trezorerii statului sunt, în primul rând, casierii acesteia deoarece o funcție esențială a trezoreriei constă în determinarea și previzionarea mișcărilor de fonduri publice. În consecință, ei trebuie să vegheze permanent ca:

- soldul general al statului să nu fie deficitar, după ce s-au încasat veniturile și s-au efectuat plățile, precum și după ce s-au realizat împrumuturile nete de rambursare a ratelor pentru capital și plățile dobânzilor aferente;
- ieșirile de fonduri să fie limitate la niveluri acceptabile din punct de vedere al resurselor și realizate cât mai târziu posibil.

3.1.1. Trezoreria – casieria statului

Având ca sarcină principală execuția veniturilor și a cheltuielilor prevăzută prin legea bugetară anuală, Trezoreria este, de fapt, casierul bugetului de stat.

Operațiunile desfășurate prin Trezorerie pot fi grupate potrivit mai multor criterii, ca de exemplu:

a) operațiuni de casă, grupate după un criteriu juridic:

- bugetul public național, compus din:
 - bugetul de stat;

- bugetele locale;
- bugetul asigurărilor sociale de stat;
- bugetele anexă, aferente unor servicii ale statului care nu au personalitate juridică, dar care dispun de personalitate financiară, pentru obținerea de venituri și efectuarea anumitor cheltuieli;

b) operațiuni de casă, grupate după criteriul financiar;

- operațiuni cu caracter definitiv, cum sunt încasarea veniturilor fiscale și efectuarea cheltuielilor din bugetul public național, bugetele anexă și alte conturi speciale ale trezoreriei;
- operațiuni cu caracter temporar, care dau naștere unei rambursări ulterioare.

Executarea acestor operațiuni pune în evidență funcția de intermediar financiar trezoreriei, care se manifestă ca generator de împrumuturi, care vor putea fi finanțate fie prin excedentul prezentat la operațiunile definitive, fie prin resurse financiare împrumutate;

c) operațiuni de casă grupate potrivit unui criteriu economic, clasificarea fiind valabilă numai pentru bugetul general:

- cheltuieli ordinare, în această categorie intrând cheltuielile de finanțare și cheltuielile de transfer;
- cheltuielile de capital, însemnând cheltuieli cu investițiile executate din fonduri publice.

Mișcările de fonduri în cadrul trezoreriei rezultă din operațiunile permanente vizând, pe de o parte, resursele permanente ale statului, în cadrul cărora impozitele ocupă un rol esențial, iar pe altă parte, cheltuielile permanente, care cuprind cheltuielile ordinare și cheltuielile de capital, transferuri etc.

Permanența acestor operațiuni, adică repetativitatea acestora, poate fi înțeleasă numai referitor la funcțiile permanente ale statului, justificând astfel caracterul lor precis, riguros restrictiv. Realizând aceste operațiuni, Trezoreria își manifestă o atitudine pasivă, deoarece aceste operațiuni sunt fixate prin legea finanțelor și se impun Trezoreriei, în acest caz ea neexercitând direct funcția de casier, ci, în esență asigurând numai derularea corectă, în timp și spațiu, a acestor operațiuni.

Funcția de casier se desfășoară printr-un serviciu sau birou de casierie-tezaur, care are următoarele atribuțiuni:

- încasează veniturile, după efectuarea controlului preventiv;
- eliberează numerar, la cererea instituțiilor publice;
- efectuează plăți persoanelor fizice, privind anumite drepturi bănești;
- conduce corect și la zi evidența intrărilor și a ieșirilor de numerar, stabilește soldul zilnic al casieriei, întocmește jurnalul de casă;

-
- asigură aplicarea normelor privind integritatea și securitatea numerarului existent în casierie.

3.1.2. Menținerea în poziție creditoare a contului Trezoreriei la Banca Națională

În general, fluxurile de cheltuieli nu coincid cu fluxurile de venituri publice, ceea ce reprezintă problema tradițională a mișcării fondurilor.

Repartiția fondurilor în spațiu și centralizarea pentru contul Trezoreriei sunt realizate în fiecare zi prin utilizarea informaticii în gestiunea fondurilor publice. Se realizează astfel imaginea sintetică a unui cont real ținut de trezorerie la Banca Națională.

Nu toate mișcările de fonduri alimentează în aceeași manieră contul central. În acest sens, este necesară analiza circuitelor financiare și în primul rând a circuitului trezoreriei.

În prezent se disting trei tipuri de circuite:

- circuitul băncii centrale, în care operațiunile pun în circulație moneda hârtie, moneda divizionară, depozite ale băncii centrale și moneda străină;
- circuitul bancar, prin care este pusă în circulație moneda scripturală de către băncile comerciale prin operațiunile lor curente;
- circuitul trezoreriei, unde circulă moneda creată de conturile trezoreriei.

Nivelul global al excedentelor de trezorerie în moneda băncii centrale permite măsurarea „lichidității” acesteia. Astfel, dacă aceasta prezintă un sold pozitiv, respectiv a colectat resurse mai mult decât a efectuat plăți, lichiditatea va crește și invers, dacă soldul său este negativ, lichiditatea trezoreriei scade și aceasta va trebui să se împrumute, în special din sistemul bancar, pentru a-și mări disponibilitățile în monedă a băncii centrale.

Potrivit naturii lor specifice, acestea au efecte diferite asupra funcționării circuitului financiar:

- dacă se desfășoară în interiorul circuitului trezoreriei, nu va fi afectat echilibrul general al trezoreriei statului;
- dacă produc ieșiri de fonduri din circuit, efectul produs va fi de deteriorare a lichidității sistemului;
- dacă determină intrări de resurse în circuitul trezoreriei, acestea vor duce la o îmbunătățire a lichidității acestuia.

Pentru a gestiona mișcările de fonduri, către și din trezorerie, trebuie să se cunoască care sunt instituțiile și societățile care își depun fondurile în conturi la aceasta. Dintre aceste instituții sau societăți, unele sunt obligate prin lege să-și țină conturile la trezorerie; altele o fac în mod deliberat, din proprie inițiativă.

În categoria deponenților obligați intră instituțiile care prestează servicii colective finanțate din fonduri publice, precum și acelea care redistribuie fonduri publice sau garantate public.

În categoria deponenților voluntari intră acele societăți care își deschid cont în trezorerie, în special prin intermediul agenților fiscali.

Analiza circuitului trezoreriei evidențiază mai clar diversele mișcări de fonduri care trebuie să asigure echilibrul trezoreriei statului.

Circuitul Trezoreriei Publice se încheie atunci când suma lichidităților emise în afara circuitului este compensată printr-o creștere în sumă egală a lichidităților deja existente pe care ea le selectează.

Dacă din contra, lichiditățile emise de trezorerie se îndreaptă spre alte circuite, fără a fi compensate printr-o colectare de aceeași sumă de disponibilități deja existente, trezoreria publică va înregistra o pierdere netă ce va trebui să fie compensată prin apelarea la sprijinul instituțiilor financiare exterioare circuitului trezoreriei publice, adică la banca centrală sau la sistemul bancar, prin creare de monedă suplimentară.

3.1.3. Formarea și utilizarea resurselor derulate prin Trezoreria publică

În țara noastră, formarea și utilizarea resurselor derulate prin Trezoreria statului sunt reglementate prin Ordonanța Guvernului nr. 66/1994, modificată prin OG nr. 37/1996. Potrivit acestor reglementări, instituțiile publice cuprind:

- autoritatea legislativă;
- instituția prezidențială;
- autoritatea judecătorească;
- alte autorități publice;
- Guvernul;
- ministerele și celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale;
- consiliile județene și locale;
- instituțiile publice de subordonare centrală și locală;

Trezoreria generală a statului cuprinde operațiuni din încasări și plăți în lei și în valută, care privesc:

- veniturile și cheltuielile bugetului de stat, ale bugetelor locale și ale bugetului asigurărilor sociale de stat;
- veniturile și cheltuielile bugetelor fondurilor speciale;
- veniturile și cheltuielile instituțiilor publice;
- datoria publică internă și externă, inclusiv evidența și plata serviciului datoriei publice interne și externe;
- alte venituri și cheltuieli ale sectorului public.

Contul general al Trezoreriei statului funcționează la Banca Națională a

României, iar soldul activ al acesteia se formează din disponibilitățile Trezoreriei Centrale din Ministerul Finanțelor Publice și din disponibilitățile Trezoreriilor din cadrul serviciilor publice descentralizate ale Ministerului Finanțelor Publice. Soldul contului general al Trezoreriei statului se cuprinde în bilanțul Băncii Naționale a României.

Disponibilitățile aflate în contul general al Trezoreriei statului pot fi utilizate în ordinea următoare, pentru:

- acoperirea temporară a deficitului din anul precedent și din anul curent al bugetului de stat;
- acoperirea temporară a golurilor de casă, înregistrate de bugetele locale;
- acoperirea temporară a deficitelor din anul precedent și din anul curent, înregistrate de bugetul asigurărilor de stat și de bugetele fondurilor sociale;
- efectuarea de plasamente financiare pe termen scurt, prin Banca Națională a României, care acționează ca agent al statului;
- împrumuturi pe termen mediu și lung pentru finanțarea și refinanțarea deficitelor anuale ale bugetului de stat, pe seama disponibilităților pe termen mediu și lung din contravaloarea în lei a împrumuturilor externe.

Pentru disponibilitățile din contul general al Trezoreriei statului există obligația bonificării de dobânzi.

De asemenea, pentru plasamentele financiare pe termen scurt efectuate prin BNR, Trezoreria statului plătește, respectiv încasează dobânzile corespunzătoare.

Dobânda pentru disponibilitățile Trezoreriei statului, folosite la finanțarea temporară a deficitului bugetului de stat din anul precedent și din anul în curs, se calculează lunar la nivelul dobânzii medii plătite de Trezoreria statului pentru disponibilitățile și depozitele păstrate în contul general al Trezoreriei statului și se plătește la termenul stabilit de Ministerul Finanțelor.

La disponibilitățile păstrate în contul general al Trezoreriei statului provenite din contravaloarea în lei a împrumuturilor guvernamentale externe, se aplică dobânda la nivelul taxei oficiale a scontului Băncii Naționale a României.

Bugetul Trezoreriei statului cuprinde, atât la venituri cât și la cheltuieli, dobânzile, comisioanele și majorările de întârziere încasate, respectiv plătite la și din Trezoreria statului, precum și alte încasări și plăți pentru operațiuni ce decurg din împrumuturi, avansuri, plasamente sau din păstrarea și administrarea depozitelor în Trezoreria statului.

3.2 Previzionarea fluxurilor de intrare și a fluxurilor de ieșire

Trezoreria poate și trebuie să genereze o rețea reală de fluxuri monetare la nivelul căreia se asigură legătura dintre intrări (încasări) și ieșiri (plăți), în permanență trebuind să existe disponibilități care să facă față scadențelor.

Desigur, pentru a preîntâmpina riscul incapacității de plată sau cel al încasărilor insuficiente care ar duce la amânarea plăților, există posibilitatea de a realiza dimensionarea încasării minime pe baza datelor din balanțele zilnice de verificare. Acest lucru se poate realiza prin multiplicarea ieșirilor zilnice cu numărul de zile de încasare. La acest calcul trebuie să avem în vedere toate intrările în trezorerie, respectiv atât încasările din impozite, taxe și alte obligații datorate la buget de către agenții economici, persoane fizice sau juridice, cât și ieșirile din transferuri de la bugetul de stat și din suma datorată din impozitul pe salarii.

Pornind de la aceste aprecieri, considerăm că gestiunea trezoreriei publice presupune o bună previzionare a fluxurilor de intrare și a fluxurilor de ieșire, precum și cunoașterea, urmărirea și menținerea echilibrului acestora în execuție, pentru a avea în permanență disponibilități.

Previzunile fluxului intrărilor sunt în funcție de repartizarea sau de natura veniturilor bugetare și se referă la:

- fluxuri de intrări permanente, provenite din încasările veniturilor curente (fiscale și nefiscale) și de capital;
- fluxuri de intrări temporare, provenite din emiterea bonurilor de tezaur și împrumuturi bancare, în condițiile prevăzute de Legea finanțelor publice.

În cazul trezoreriei publice teritoriale, în previzionare trebuie avute în vedere și fluxurile de completare (de echilibrare), provenite din transferuri de la bugetul de stat și sumele defalcate din impozitul pe salarii.

În situația fluxurilor de intrare, gestiunea trezoreriei presupune o foarte bună previzionare a scadenței termenelor de plată, prin mijloacele financiare cele mai adecvate.

În mod normal, previziunile sunt efectuate pe baza informațiilor din conturile sintetice și analitice, pornind de la ideea că cele mai mari operațiuni au un caracter constant, de permanență. Dar, independent de aceste previziuni curente, previziunile trebuie efectuate și asupra evoluției tendențiale a încasărilor bugetare și a cheltuielilor, cât și scadențelor, datoriilor, atât a celor pe termen scurt (bonuri de tezaur), cât și, mai ales, pe termen lung (împrumuturi de stat).

Previzunile fluxurilor de ieșire se referă, în primul rând la fluxurile curente de ieșiri ce se realizează, pe de o parte, prin creditări de sume către

agenții economici prin conturile deschise la băncile comerciale și care reprezintă, de regulă, plăți din conturile bugetare, mijloace extrabugetare și fonduri speciale ale instituțiilor publice pentru admiterea mărfurilor și materialelor livrate și recepționate, serviciilor prestate și lucrărilor executate, inclusiv a investițiilor, iar pe de altă parte, prin eliberarea numerarului necesar instituțiilor publice pentru salarii, deplasări și alte plăți.

În al doilea rând, previziunea fluxurilor de ieșire este rezultatul deciziilor pe termen mediu și lung, ca urmare a retragerii de pe piață a bonurilor de tezaur în luna decembrie, în eventualitatea când acestea au fost emise în primele zece luni ale anului, sau în situația rambursării eventualelor împrumuturi.

În cazul fluxurilor curente de ieșiri ce se realizează prin eliberarea numerarului necesar instituțiilor publice pentru salarii, deplasări și alte plăți în numerar, trebuie avută în vedere varianta cu casierii proprii de plăți în care încasarea numerarului se efectuează de către împuternicitul instituției, pe baza unui cec de numerar, însoțit de documentele justificative.

Trezoreria trebuie să facă față în orice moment la obligațiile sale și, deci, să dispună de banii necesari.

Gestiunea trezoreriei constă în a pune trezoreria în situația în așa fel încât lichiditatea să nu fie compromisă.

Examinând fluxul intrărilor și fluxul ieșirilor pe anumite perioade (lună, trimestru, semestru, an), ajungem fie la excedente, disponibilități puse în evidență de soldul debitor al contului component deschis la Banca Națională pentru trezorerie, fie la deficite de trezorerie, caz în care trezoreria poate recurge la mijloacele financiare permise de lege, respectiv la emiterea de bonuri de tezaur și la împrumuturi bancare.

Desigur, cunoscând foarte bine fluxul intrărilor și pe cel al ieșirilor, trezoreria poate avea influență pentru obținerea unui echilibru cert, prin accelerarea încasărilor și temperarea plăților de casă pe cât posibil.

De asemenea, în situația în care fluxul intrărilor este superior fluxului ieșirilor, trezoreria ar putea opera cu plasamente pe durata excedentelor.

Pentru evitarea unei politici necorespunzătoare privind plasamentele, trebuie adoptat acel sistem prin care acestea se efectuează la nivel central prin Banca Națională a României, pentru că ea coordonează politica de nedefinire a băncilor comerciale.

Politica de plasamente a trezoreriei centrale trebuie să se bazeze pe programul de reformă al guvernului urmărindu-se efectuarea lor cu destinație precisă și cu dobândă preferențială.

Gestiunea trezoreriei publice este o problemă importantă, ce trebuie să preocupe mai mulți specialiști în domeniu, în sensul de a realiza o trezorerie

publică performantă, cu o independență mai mare față de sistemul bancar, pornind de la oportunitatea și necesitatea organizării funcționării ei.

3.3. Finanțarea deficitelor bugetare

În afară de gestionarea casieriei statului, ce include monitorizarea contului Trezoreriei ținut la Banca Națională, gestiunea Trezoreriei statului se referă la o activitate de o importanță deosebită, și anume la supravegherea dimensiunii împrumuturilor necesare pentru finanțarea deficitelor. În acest scop este necesar ca statul să dispună de instrumentele adecvate de finanțare, pe care să le poată utiliza, astfel încât să fie compatibile cu politica financiară preconizată în perioada respectivă.

3.3.1. Determinarea mărimii soldului bugetar care trebuie finanțat

Primul pas, înainte de lansarea împrumuturilor, constă în determinarea cât mai exactă a necesarului de finanțat. În acest sens, trebuie să se țină seama de cele două categorii de deficite ce trebuie finanțate:

- soldul negativ al operațiunilor de execuție în procesul bugetar curent, respectiv decalajul temporar dintre încasările și plățile bugetare;
- deficitul bugetar care rezultă după încheierea procesului bugetar anual.

După cum se știe, cheltuielile și încasările bugetare nu se realizează în ritm regulat. Există variații, atât ale veniturilor cât și ale cheltuielilor, a căror tendință se repetă lunar sau chiar anual, iar pe baza observării acestora se poate face o previzionare aproximativă a trezoreriei. Pentru a măsura, cât mai mult posibil costul datoriei care se contractează pentru acoperirea soldului negativ al trezoreriei este necesară o diminuare a necesităților de finanțare cât mai apropiată de realitate.

Astfel, pe de o parte trebuie să se analizeze felul în care vor fi realizate cheltuielile bugetare, iar pe de altă parte, trebuie să se urmărească fluxurile încasărilor la bugetul general.

În ceea ce privește cheltuielile, trebuie să se țină cont de următoarele:

- există perioade când acestea sunt mai mari – ca de exemplu, în apropierea vacanțelor, adică în luna iunie, când se acordă salariul pe două luni pentru învățământ etc.;
- ritmul de execuție a cheltuielilor civile ordinare, este, în general, mai regulat decât ritmul cheltuielilor de capital.

Astfel, primele sunt, în mare măsură, cheltuieli curente ale administrațiilor, în timp ce a doua categorie cuprinde mai ales cheltuielile cu investiții publice.

În ceea ce privește veniturile bugetare, variația intrărilor acestora ține

seama atât de reglementările fiscale aferente fiecărui tip de impozit sau taxă, precum și de evoluția economică și socială a societății, astfel:

- impozitele indirecte, care reprezintă ponderea cea mai mare în structura veniturilor bugetare, nu prezintă variații foarte ample, deoarece cele mai importante dintre ele (taxa pe valoarea adăugată și accizele) au termen de încasare lunar;
- impozitele directe prezintă o fluctuație mai mare, pentru că, fie au obligativitatea de plată trimestrială (impozitul pe profit), fie de plățile lunară (impozitul pe venit), iar regularizarea se face după finele anului fiscal (impozitul pe venitul global);
- veniturile bugetare nefiscale sau cele de capital prezintă un ritm de încasare foarte neregulat, dar ponderea lor în totalul veniturilor bugetare se ridică, în general, la numai câteva procente, ceea ce face ca variațiile lor, oricât ar fi de mari, să nu afecteze decisiv încasările bugetare;
- o categorie importantă de cheltuieli, de care trebuie să se țină seama, o reprezintă cheltuielile aferente datoriei publice. Statul nu poate să se preocupe numai de finanțarea noilor deficite, ci trebuie să țină seama și de necesitatea acoperirii financiare a sumelor ce reprezintă rambursarea împrumuturilor pe care le-a contractat anterior, inclusiv de scadențele de plată ale acestora.

Pe ansamblu, soldul execuției legii finanțelor cunoaște în fiecare an o evoluție semnificativă:

- deteriorarea rapidă în primele două luni ale anului, în funcție de cheltuielile perioadei complementare.
- creșterea regulată a soldului până la sfârșitul verii;
- stabilizarea relativă în timpul toamnei;
- diminuarea sau creșterea, uneori brutală, de la sfârșitul anului, în funcție de situația financiară a corespondenților, de nivelul activității economice etc.

3.3.2. Instrumentele de finanțare a deficitului

Alegerea instrumentelor adecvate finanțării deficitului bugetar sau a golurilor temporare de trezorerie este una dintre sarcinile cele mai importante oferite gestiunii trezoreriei, deoarece aceasta implică opțiunea către cele care necesită cele mai mici costuri și scadențele cele mai convenabile.

Marea diversitate de instrumente de finanțare a deficitului poate fi clasificată potrivit celor două criterii principale:

- într-o primă clasificare se face distincția între instrumentele monetare și resursele de economisire;

- al doilea mod de clasificare se referă la caracterul negociabil sau nu al instrumentelor de finanțare.

Prima clasificare are un caracter convențional, iar cea de a doua ne permite să cunoaștem, în termeni reali, instrumentele disponibile de finanțare.

A Instrumentele negociabile

În această categorie pot fi enumerate următoarele instrumente:

- a) bunuri de trezorerie garantate, care au următoarele caracteristici:
 - sunt anonime;
 - au o scadență unică (3; 5; 7 ani);
 - rata dobânzii este garantată, dar, de regulă, este fixă;
 - regimul fiscal riguros poate dispune de facilități speciale;
- b) fondurile particulare, care sunt depozite deschise de particulari, lângă trezoreria publică, practică întâlnită în unele țări occidentale pentru garantarea suplimentară a securității depozitelor;
- c) împrumuturi obligatorii, care sunt utilizate de trezoreriile din unele țări occidentale în situații speciale: lupta contra inflației, sprijinirea agriculturii, stabilizarea soldului bugetar.

Ele pot lua diverse forme, cum ar fi:

- prelevări excepționale, plătibile, fie sub formă de impozite, fie sub formă de subscripții la un împrumut rambursabil pe o perioadă de până la 10 ani;
- majorarea impozitului pe venit pentru un anumit an, însoțită de alternativa subscrierii la un împrumut cu o rată fixă, dar atractivă;
- extinderea și consolidarea pe o perioadă delimitată a monopolurilor fiscale, generatoare de venituri bugetare suplimentare, urmărind însă și obiective de politică economică;

- d) Finanțări de la banca centrală.

Relațiile financiare dintre trezorerie și banca centrală îmbracă în țările occidentale diverse forme. Indiferent de relația financiară instituită între cele două instituții, trezoreria poate apela la ajutoare, de la banca centrală, sub forma unor împrumuturi remunerate sau nu, ajutoare reclamate de exemplu, de impactul cursului de schimb asupra soldului bugetar.

B Instrumente negociabile

- a) Emisiunea de bonuri de trezorerie în cont curent.

Trezoreria este un agent foarte activ pe piața monetară. Astfel ea emite, pe această piață, efecte pe termen scurt (bonuri de tezaur) în cont curent, conform unei proceduri de adjudecare la care participă băncile și marile

instituții financiare, care fac oferte de subscriere, indicând atât volumul, cât și ratele de dobândă pe care pe propun.

b) Împrumuturi obligatate pe piața financiară.

Beneficiind adesea de exonerări fiscale și de indexări, aceste împrumuturi cunosc în prezent, o evoluție ascendentă, concretizată în faptul că operațiunile efectuate de către stat au caracteristici din ce în ce mai comparabile, în ceea ce privește durata ofertelor, modalitățile de amortizare, rata dobânzii, cu acelea care se constată pe piețele financiare. Astfel, sunt evidente eforturile statului pentru modernizarea politicii emisiunilor de titluri de stat.

c) Împrumuturile externe.

Aceste împrumuturi sunt semnificative în perioadele de construcție economică și de criză economică, rambursarea lor realizându-se în perioada de expansiune și de creștere economică.

Creșterea datoriei interne reprezintă o componentă importantă a debitării bugetelor ulterioare, în acest sens, statul trebuind să găsească soluția de rambursare, de reaşezare și reeşalonare a plăților la datoria externă.

Apelarea la împrumutul de stat a fost considerată, și mai este încă, o operațiune cu un impact psihologic și politic de o mare importanță, chiar mai important decât cel economic, din următoarele motive:

- un împrumut mare de stat, este contractat, în general, pentru a finanța fie un plan de redresare economică, fie instalarea unui nou guvern, care dorește modificări majore ale politicii economice;
- trezoreria urmărește micșorarea cât mai mult posibil a costului datoriei. În acest scop, ea oferă exonerări fiscale la câștigurile din titluri sau indexări ale acestor venituri;
- trezoreria poate să emită emisiuni cu o rată a dobânzii mai scăzută decât cea de pe piață.

Un alt instrument de apreciere a bunei gestiuni a Trezoreriei statului, pe lângă alegerea tipurilor de instrumente, este limitarea cheltuielilor, generate de datoria publică, respectiv cu plata dobânzilor aferente împrumuturilor contractate pentru acoperirea deficitelor.

Din datele prezentate în tabelul 1 rezultă că înregistrările la semestrul I în anul 2000, comparativ cu aceeași perioadă a anului 1999, prezintă o creștere în soldul absolut de 204.833 de milioane de lei, respectiv 116,7%, fiind în concordanță cu volumul și structura indicatorilor macroeconomici realizați, a modificărilor legislative abordate, precum și cu măsurile luate în teritoriu, la intensificarea colectării veniturilor în acest an.

Tabelul nr. 1

**Rezultatele activității Trezoreriei Sectorului 3,
în perioada ianuarie – 30 iunie 2000**

Indicatori	Realizări, sem. I –1999-	% în total venituri	Realizări pe 6 luni / 2000	% în total venituri
Venituri buget	1.227.227	100	1.432.060	100
Impozit pe profit	236.316	19,3	183.791	12,8
Impozit pe salarii	104.881	8,5	25.100	1,8
Impozit pe venit	-	-	243.189	9,1
Sume defalcate impozit			-113.585	
Alte impozite directe	22.710	1,9	28.422	1,9
T V A	315.219	18,2	398.612	22,6
Rambursări TVA	-92.490	-	-74.024	
Accize	567.792	46,2	578.021	40,4
Taxe vamale	4.040	0,4	- 3740	0,3
Alte impozite indirecte	19.014	1,5	24.450	1,7
Vărsăminte instituții publice	4.018	0,3	16.345	1,2
Diverse venituri	25.633	2,1	33.945	2,4
Vărsăminte profit net regii	19.195	1,6	83.922	5,8
Venituri din valorificarea bunurilor instituțiilor publice	49	-	132	-

Cifric, rezultatele trezoreriei, constau în cuantumul veniturilor încasate și cuantumul plăților efectuate. În primul semestru al anului 2000 s-a înregistrat la bugetul de stat și la bugetul local, volumul diverselor încasări crescând de la o lună la alta.

Creditele deschise și repartizate liber la bugetul de stat până la 30 iunie 2000 în sumă de 715.425 de milioane de lei au fost utilizate în proporție de 95,60%, cheltuielile bugetului de stat însumând 683.964 de milioane de lei, rămânând credite neutilizate în sumă de 31.461 de milioane de lei.

Tabelul nr. 2

Credite la bugetul de stat, în primul semestru al anului 2000

L u n a	Deschideri credite	Plăți (mil. lei)	Sold (mil. lei)
ianuarie	245.241	217.360	37.881
Februarie	322.605	291.209	31.396
Martie	411.635	386.074	25.561
Aprilie	492.715	469.844	22.871
Mai	611.495	578.844	32.651
Iunie	715.425	682.964	31.461

În ceea ce privește bugetul local, încasările au crescut față de aceeași perioadă a anului trecut, înregistrându-se noi resurse de venit, ponderea cea mai mare realizându-se în primul trimestru al anului 1999. La sfârșitul lunii iunie 1999 încasările realizate sunt în sumă de 79.763 de milioane de lei, iar cheltuielile fiind în sumă de 57.130 de milioane de lei.

Ca urmare a controlului exercitat asupra operațiunilor de încasări și plăți derulate prin Trezorerie, s-a creat posibilitatea unei informări clare și precise privind de stat.

Capitolul 4

Reforma cheltuielilor publice

4.1. Noțiuni generale

Cheltuielile au apărut o dată cu statul și s-au dezvoltat o dată cu evoluția sa. În fiecare formațiune social-economică, statul a avut un sistem propriu de cheltuieli. În economia de piață, cheltuielile statului cuprind cheltuieli pentru finanțarea economiei, cheltuieli bugetare pentru întreținerea armatei, cheltuieli bugetare pentru finanțarea acțiunilor social-culturale, cheltuieli cu întreținerea aparatului de stat etc.

Efectele economice și sociale ale politicii financiare depind de natura modului de producție, de partidele care dețin puterea politică și economică, de obiectivele urmărite de acestea în diferite domenii de activitate.

Statul alocă o parte din resursele sale financiare pentru destinații productive, legate de întărirea poziției economice pe plan intern și extern, în scopul cuceririi de noi piețe de desfacere, al contracarării concurenței pe piața externă etc.

Pârghiile financiare folosite în exercitarea funcțiilor sale economice sau politice se realizează prin intermediul unui sistem variat de instituții, pentru care se cheltuiesc sume considerabile de bani.

Economia de piață se caracterizează și prin dezvoltarea sectorului economic de stat, generat de necesitatea intervenției statului în economie, în calitate de apărător al intereselor economice și politice ale membrilor săi, precum și de necesitatea sporirii volumului de resurse financiare utilizate pentru îndeplinirea sarcinilor tot mai complexe ale statului.

Prin politica promovată de stat, o mare parte a cheltuielilor au caracter neproductiv, ele necostuind un mijloc de producere a profitului, ci un consum real de venit național. Cheltuielile statului contemporan manifestă o tendință de creștere rapidă exprimată în sporirea ponderii acestora în PIB. Se poate face distincție între creșterea nominală și creșterea reală a acestora. În timp ce creșterea nominală rezultă din compararea cheltuielilor statului exprimate în prețuri curente, iar creșterea reală din compararea cheltuielilor exprimate în prețuri constante în care compararea cheltuielilor, exprimate în prețuri curente, poate da o imagine deformată în cazul în care în perioada analizată a avut loc o depreciere monetară care generează o creștere nominală a cheltuielilor sau crize economice de supraproducție, criza monetară determinând scăderea prețurilor și respectiv reducerea nominală a cheltuielilor.

Clasificarea cheltuielilor publice

Se folosesc mai multe criterii pentru gruparea cheltuielilor statului, prin aceasta urmărindu-se evitarea definerii conținutului lor, de a justifica necesitatea lor prin efectul considerat ca binefăcător pentru societate.

Principalele criterii folosite în literatura de specialitate sunt:

- administrative;
- economice.

Criteriile administrative se grupează în funcție de structura organelor și a instituțiilor publice. În cadrul acestei clasificări se disting:

- gruparea organică;
- gruparea funcțională.

Cheltuielile grupării organice sunt împărțite după fondurile în care se finanțează din bugetul general sau ordinar al statului, din bugetele locale, din bugetele anexe, din conturile de trezorerie.

Cheltuielile grupării funcționale se împart după specificul activității instituțiilor publice în: administrative, de justiție și poliție, armată, învățământ, de cultură, de sănătate, de cercetare etc.

În cadrul criteriilor economice se întâlnesc diferite modalități de grupare a cheltuielilor publice:

- după rolul lor în realizarea procesului reproducției;
 - după natura cheltuielilor;
 - după caracterul productiv al muncii;
 - după conținutul material sau nematerial al cheltuielilor.
- ONU grupează cheltuielile publice în funcție de două criterii.

Criteriul funcțional, care cuprinde cheltuieli pentru:

- servicii publice;
- educație;
- apărare;
- sănătate;
- acțiuni economice;
- servicii comunale;
- alte cheltuieli.

Criteriul economic:

- cheltuieli care reprezintă consum definitiv de venit național;
- dobânzi aferente datoriei publice;
- subvenții de exploatare și alte transferuri curente;
- formarea brută a capitalului;
- investiții brute;

- stocuri materiale.
- achiziții de terenuri și active necorporale;
- transferuri de capital.

România folosește pentru gruparea cheltuielilor publice cele două criterii utilizate de instituțiile ONU.

4.2. Evoluția cheltuielilor publice în perioada 1990-1999

La trecerea a 11 ani de la Revoluția română se constată o evoluție negativă a tuturor indicatorilor macro ce caracterizează economia: producția industrială, producția agricolă, turismul, produsul intern brut, balanța bugetară, șomajul, rata inflației, datoria externă etc. Creșterea exporturilor este depășită de creșterea mai rapidă a importurilor.

Singurul fapt îmbucurător este creșterea rezervei valutare, deși aceasta s-a înregistrat pe fondul creșterii datoriei interne și externe (vezi anexa nr. 4.1).

Evoluția cheltuielilor publice totale ale bugetului general consolidat în această perioadă a înregistrat o creștere explozivă, o multiplicare a acestora de aproximativ 600 de ori, aceasta ca urmare a inflației galopante care a atins o rată anuală record de 256%. În schimb valoarea în termeni reali a acestor cheltuieli, transformate în dolari SUA la cursul de schimb mediu anual, a scăzut cu 14% în anul 1999 față de anul 1990.

În perioada analizată produsul intern brut a crescut de 608 ori în valoare nominală, iar – transformat în dolari SUA – produsul intern brut a scăzut cu 11%.

În tabelul nr. 1 sunt prezentate evoluțiile produsului intern brut total, ale cheltuielilor bugetului general consolidat, precum și raporturile dintre acestea în perioada de după anul 1989.

Tabelul nr. 1

Evoluția cheltuielilor bugetului general consolidat al României, exprimate în lei și în dolari USA, totale și medii pe locuitor, în comparație cu produsul intern brut, în perioada 1990-1999

Indicatori	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
PIB total	mld. lei	857	2203	6029	20035	49773	72135	108919	252925	368260	521735
PIB / locuitor	mii lei	37	95	264	880	2189	3180	4817	11218	16367	23231
PIB total (\$)	mIn \$.	38248	28851	19578	26361	30073	35477	35334	35268	41495	34027
PIB (\$) / locuitor	\$ sua	1648	1224	859	1158	1323	1564	1563	1565	1884	1515
CGGB	mld. lei	323	839	2497	6770	16903	25285	37031	86547	132871	199518
CGGB / locuitor	mii lei	14	36	109	297	732	1104	1628	3798	5827	8427
CGCB (\$)	mIn. \$.	14405	10991	8111	8908	10055	12325	11941	11947	14775	12344
CGCB (\$) / locuitor	\$ SUA	621	474	356	391	442	543	528	530	657	550
CGCB / PIB	%	37	38	41	33	33	34	33	33	35	36

Conform datelor din tabelul nr. 1 se observă că:

- datorită condițiilor speciale ale tranziției, după 1989 se înregistrează căderi dramatice ale produsului intern brut (în termeni reali) cu un minim în anul 1992;
- după zece ani de tranziție nu s-a ajuns încă la valoarea produsului intern brut din anul 1989, (în termeni reali), iar, dincolo de declarațiile politice, perspectivele nu sînt încurajatoare;
- ponderea cheltuielilor bugetului general consolidat în produsul intern brut în anul 1990 era de 37,7% foarte aproape de valoarea de 36,1% caracteristică a anului 1989, deci se poate vorbi de o continuare a politicii bugetare de dinainte de revoluție;
- raportate la produsul intern brut, cheltuielile publice au avut valori cuprinse între 33% și 41%, iar ponderea medie a cheltuielilor publice totale în produsul intern brut a fost de 36%, iar abaterile de la această valoare au fost în general mici;
- în anul 1992 s-a atins un maxim al acestui raport – 41% în același an înregistrându-se valoarea minimă a produsului intern brut (în valoare reală – în dolari SUA la cursul de schimb) de 19578 milioane de dolari. Acest raport poate fi corelat cu importanța specială a anului 1992 ca an electoral și interesantă este și „căderea” ce a urmat în 1993: 33,4%;
- în anii următori se înregistrează o ușoară creștere a raportului studiat, creștere ce nu a depășit totuși trei puncte procentuale până la sfârșitul perioadei avute în vedere;
- trendul pentru ultimii ani este crescător.

Tabelul nr. 2

Produsul intern brut pe locuitor în dolari SUA și ponderea cheltuielilor publice totale în produsul intern brut în 20 de țări în anii 1990 și 1996

Țara	PIB / locuitor (\$)	PIB/loc la paritatea puterii de cump.	Ponderea chelt. pub. tot în 1990	Ponderea chelt. pub. tot în 1996
Japonia	37850	23400	31,3	36,2
Norvegia	36090	23900	49,9	45,5
Danemarca	32500	22700	58,6	61,5
SUA	28740	28740	32,8	33,3
Germania	28260	21300	45,1	49
Austria	27980	21980	48,1	51,7
Belgia	26400	22370	54,3	54,3
Suedia	26200	19000	59,1	64,7
Franța	26000	21860	49,8	54,5
Olanda	25800	21340	54,1	49,9
Finlanda	24000	18980	45,3	57,4
Marea Britanie	20700	20520	39,8	41,9
Austria	20550	20170	34,9	36,6

Țara	PIB / locuitor (\$)	PIB/loc la paritatea puterii de cump.	Ponderea chelt. pub. tot în 1990	Ponderea chelt. pub. tot în 1996
Italia	20120	20060	53,4	52,9
Canada	19300	21860	46	44,7
Irlanda	18300	16700	41,1	37,6
Spania	14500	15720	42	43,3
Grecia	12000	13080	48,2	44,7
Portugalia	10500	13500	41,8	47
Total UE			47,5	49,8
România	1565	6422	37,7	33,8

În tabelul nr. 2 sunt prezentate comparativ situația produsului intern brut și ponderea cheltuielilor publice totale din diferite țări. Din studiul datelor tabelului nr. 2 rezultă următoarele:

- există variații mari de la țară la țară ale raportului studiat;
- există variații mari chiar și la anumite țări în ani diferiți.
- de aceea ca reper vom folosi valorile medii înregistrate în țările Uniunii Europene și ale Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică;
- pe ansamblul Uniunii Europene ponderea cheltuielilor publice în produsul intern brut a crescut între anii 1990-1996 cu 1,2 puncte procentuale (în intervalul 1981-1990 variația a fost de 2,8 p.p.);
- pe ansamblul țărilor OCDE creșterea a fost tot de 1,2 p.p. în intervalul 1990-1996 (și de 1,9 p.p. între anii 1981-1990);
- deși pe ansamblu se observă o creștere a ponderii cheltuielilor publice în produsul intern brut există și cazuri care nu se supun acestei reguli: Norvegia, Olanda, Canada, Italia;
- în cadrul țărilor OCDE se constată abateri față de medie al raportului studiat astfel:
 - a) cele mai mici ponderi ale cheltuielilor publice în produsul intern brut s-au înregistrat în SUA, Japonia, Irlanda;
 - aceasta ca urmare a satisfacerii nevoilor sociale în bună parte pe seama resurselor private sau prin costuri suportate de beneficiarii diferitelor servicii;
 - b) cele mai mari ponderi ale cheltuielilor publice în produsul intern brut s-au înregistrat în Suedia, Franța, Danemarca, Finlanda, Belgia, Italia;
 - aceasta ca urmare a satisfacerii nevoilor sociale în bună parte pe seama resurselor financiare publice;
 - c) în cazul României – deși se dorește și se promovează o politică socială de implicare majoră a statului în suportarea cheltuielilor publice (ca urmare a mentalității tipice a statului paternalist) – din cauza produsului intern brut foarte mic (comparativ cu media Uniunii Europene sau chiar a țărilor central-europene) care câțiva ani a fost în declin, și a unei

conjuncturi internaționale deloc favorabile, au fost alocate sume mult mai mici decât cele care ar fi trebuit;

- decalajul dintre România și media țărilor Uniunii Europene este mai mic decât decalajul dintre România și țările care promovează politici sociale.

Din studiul valorilor înscrise în tabelele nr. 3 și nr. 4 tragem următoarele concluzii:

- inițial, cheltuielile publice sociale aveau aceeași pondere în cadrul cheltuielilor bugetului general consolidat ca și cheltuielile publice pentru acțiuni economice, împreună cumulând aproximativ 87 procente;
- se constată o creștere constantă a cheltuielilor publice sociale pe durata perioadei studiate;
- la sfârșitul perioadei ponderea cheltuielilor publice sociale era de 51% în cheltuielile bugetului general consolidat;
- statul se implică tot mai puțin în economia națională, ca atare procentul cheltuielilor publice pentru activități economice scade constant de-a lungul perioadei, astfel încât de la procentul de 42% înregistrat în anul 1990 se ajunge în anul 1999 la numai 19,7%;
- un alt capitol important al cheltuielilor publice – apărarea națională a înregistrat un trend descrescător scăzând la jumătate după zece ani de tranziție de la 9,2% în 1990 la 4,4% în 1999;
- în același timp, cheltuielile autorităților publice au crescut de circa patru ori (de la 1,5 în 1990 la 5,3 în 1999), creștere care a avut un ritm susținut și după anul 1999 (!);
- cenușărea cheltuielilor publice în România este, bineînțeles, cercetarea științifică;
- de remarcat este creșterea spectaculoasă a cheltuielilor cu dobânzi și alte cheltuieli pentru datoria publică care a înregistrat următoarele valori: 0 în 1990; 0,1 în 1991; 0,6 în 1992; pentru a se ajunge în 1999 la 14,3% (!);

Tabelul nr. 3

Structura funcțională a cheltuielilor publice în România: ponderile acestora în totalul cheltuielilor bugetului general consolidat, în perioada 1990-1999

Destinația chelt. PUB.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Chelt. publice sociale	44,9	44,4	40	45,6	47,1	47,5	47,7	48	49,9	51,3
- Învățământ	7,9	9,3	8,7	9,3	9,2	9,9	10,5	9,6	9,3	8,6
- Sănătate	7,6	8,5	7,9	8	9	8,3	8,2	7,5	2,9	1,8
- Securitate socială	28,5	25,7	22,5	26,7	27	27	26,3	28,2	30	31,1

Destinația chelt. PUB.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
- Cultură, religie, sport, tineret	0,9	1	0,9	0,7	1	1,5	1,6	1,6	1,6	1,4
- Asigurări soc. ptr. sănătate	-	-	-	-	-	-	-	-	5,5	8,2
Cheltuieli publice pentru acțiuni economice	42	34,2	37,5	35	31,5	30	30,8	24	18,7	19,7
- Industrie	15,6	11,7	16,9	12,1	7,7	7	6,4	3,1	2	2,1
- Agricultură și silvic.	11,1	3,7	8,6	8,6	7,3	6,6	7,2	4,3	3,4	2,7
- Transporturi și comunicații	4,9	6,1	5,7	5,6	6,9	6,8	6,7	6,7	6,9	8,2
- Servicii și dezv. publică	4,4	3,4	4,8	5,1	5,2	5,8	5,7	5,2	4,7	4,9
- Mediu și ape	-	0,6	0,3	0,7	0,6	0,7	0,5	0,5	0,2	0,3
Cercetare științifică	0,6	1,5	2,1	1,6	1,5	1,7	1,2	0,9	0,8	0,5
Alte acțiuni	1	6	5	1	0,5	1,3	1,4	1,2	1,2	1,3
Apărare	9,2	9,3	7,8	6,2	7,1	56,1	5,6	6,9	6,5	4,4
Autorități publice, ord. pub. și sigur națională	2,9	5,4	5,5	6,7	8,3	8	7,7	6,5	8	9,3
- Autorități publice	1,5	2,6	2,7	3,7	3,5	3,6	3,3	3,1	3,9	5,3
- Ordine publică și siguranță națională	1,4	2,8	2,8	3	4,8	4,4	4,4	3,4	4,1	4
Dobânzi și alte cheltuieli pentru datoria publică	-	0,1	0,6	2,8	3,9	3,8	4,7	10,8	12,7	14,3

Tabelul nr. 4
Structura funcțională a cheltuielilor publice în România: ponderile acestora în produsul intern brut, în perioada 1990 – 1999

Destinația chelt. pub.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cbgc	37,7	38,1	41,1	33,5	33,4	34,7	33,8	33,9	35,6	36,3
Chelt. publice sociale	16,9	16,9	16,6	15,4	15,7	16,5	16,1	16,2	17,8	18,6
- Învățământ	3	3,5	3,6	3,2	3,2	3,4	3,6	3,3	3,3	3,1
- Sănătate	3	3,2	3,3	2,7	3	2,9	2,8	2,5	1	0,7
- Securitate socială	10,7	9,8	9,3	9,1	9	9,3	8,3	9,6	10,7	11,3
- Cultură, religie, sport, tineret	0,3	0,4	0,4	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5
- Asigurări soc. ptr. sănătate	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3
Cheltuieli publice pentru acțiuni economice	15,8	13	15,5	11,8	10,5	10,5	10,4	8,1	6,6	7,1
- Industrie	5,9	4,5	7	4	2,6	2,4	2,2	1,1	0,7	0,8
- Agricultură și silvic.	4,2	1,4	3,6	2,9	2,5	2,3	2,4	1,4	1,2	1
- Transporturi și comunicații	1,8	2,3	2,3	1,9	2,3	2,4	2,3	2,3	2,4	3
- Servicii și dezv. publică	1,6	1,3	2	1,7	1,7	2	2	1,8	1,7	1,8
- Mediu și ape	-	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Cercetare științifică	0,2	0,6	0,9	0,6	0,5	0,6	0,4	0,3	0,3	0,2
Alte acțiuni	0,4	2,3	2,1	0,3	0,2	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Apărare	3,5	4,6	3,2	2,1	2,4	2,1	2,4	2,1	2,3	1,6
Autorități publice, ord. pub. și sigur națională	1,1	2,1	2,3	2,3	2,8	2,8	2,6	2,2	2,9	3,4
- Autorități publice	0,6	1	1	1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,4	1,9
- Ordine publică și siguranța națională	0,5	1,1	1,1	1,2	1,6	1,5	1,5	1,1	1,5	1,5
Dobânzi și alte cheltuieli pentru datoria publică	-	-	0,2	0,9	1,3	1,3	1,6	3,7	4,5	5,2

Cheltuielile publice sociale

Cheltuielile publice sociale au avut o evoluție oscilantă în intervalul de timp studiat. Astfel, în 1990, acestea însemnau 44,9% din totalul cheltuielilor bugetare, în 1992 au scăzut la 40%, pentru ca în 1999 să ajungă la 51,3%. Să vedem deci evoluția pe capitole a cheltuielilor publice sociale.

Cheltuielile pentru învățământ

Deși Legea învățământului în țara noastră prevede ca procentul din PIB destinat învățământului să fie minim 4%, în perioada de tranziție sumele alocate nu au depășit 3,6 din PIB. De remarcat faptul că pentru prima dată, în proiectul de buget pentru anul 2002 se prevede un procent de 4,2% din PIB.

La nivel european România se situează pe o poziție codașă în ceea ce privește procentul din PIB alocat învățământului, procent care variază între 8,3 maxim atins în Danemarca și Norvegia și minimul de 3,4 corespunzând Turciei și României (vezi tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Efortul financiar în 32 de țări (dezvoltate, în curs de dezvoltare și în tranziție) comparativ cu cel din România în anul 1995

Țări dezvoltate	% chelt. pub. pt. învăț. în PIB	Loc ierarhic	Chelt. pt. învăț. (\$) / locuitor	Loc ierarhic	Țări în curs de dezvoltare și în tranziție	% chelt. pub. pt. învăț. în PIB	Loc ierarhic	Chelt. pt. învăț. (\$) / locuitor	Loc ierarhic
Norvegia	8,3	1	2792	1	Ucraina	7,7	1	-	-
Danemarca	8,3	2	2741	2	Tunisia	6,8	2	137	4
Suedia	8	3	2089	4	Cehia	6,1	3	279	1
Canada	7,3	4	1395	9	Ungaria	6	4	-	-
Franța	5,9	5	1558	6	Slovenia	5,8	5	-	-
Elveția	5,5	6	2409	3	Maroc	5,6	6	68	7
Austria	5,5	7	1594	5	Egipt	5,6	7	57	8
Marea Britanie	5,5	8	1043	12	Mexic	5,3	8	168	2
Portugalia	5,4	9	527	15	Croatia	5,3	9	-	-
SUA	5,3	10	1461	8	Polonia	4,6	10	141	3
Olanda	5,3	11	1356	11	Slovacia	4,4	11	-	-
Spania	5	12	714	14	Bulgaria	4,2	12	-	-
Italia	4,9	13	930	13	Rusia	4,1	13	-	-
Germania	4,7	14	1390	10	Columbia	3,5	14	79	6
Japonia	3,8	15	1558	7	Turcia	3,4	15	95	5
Grecia	3,7	16	404		România	3,4	16	53	9

În cifre absolute cei 53 de dolari per locuitor alocați învățământului în România sunt ridicol de puțini față de sumele destinate învățământului în țările dezvoltate. A se vedea cazul țărilor nordice care alocă peste 2000 de dolari pe locuitor învățământului. Oricum diferențele sînt uriașe – se poate vorbi de un

alt ordin de mărime față de orice țară vest-europeană.

De asemenea chiar și o comparație în cadrul țărilor în curs de dezvoltare și în tranziție dezavantajează țara noastră.

În ceea ce privește cuprinderea copiilor și a tinerilor în diferite niveluri și forme de învățământ, 64% (în 1997) corespunzător țării noastre este un procent mai mic decât cel corespunzător altor țări (de exemplu, Olanda 98%, Norvegia 95%, SUA 94% etc.).

Deși numărul studenților din învățământul de stat a crescut de la 165500 în 1990 la 360000 în 1998 la care se adaugă studenții din facultățile particulare, România se situează, de asemenea, în urma multor țări europene într-un clasament al numărului de studenți înregistrați la 100000 de locuitori.

Cheltuielile publice pentru sănătate

În intervalul 1990-1999 sumele destinate sănătății au reprezentat procente cuprinse între 2,6 și 3,7 din PIB. Conform tabelului nr. 6, procentele alocate în țara noastră sunt inferioare celor aparținând altor țări europene (dezvoltate sau în curs de dezvoltare).

Cheltuielile pentru sănătate în anul 1999 au fost de 55 de dolari pe locuitor în România în timp ce în alte țări în tranziție se cheltuiesc sume de ordinul a sute de dolari, în țările dezvoltate ajungându-se la sume ce depășesc 2000 de dolari.

Tabelul nr. 6

Efortul financiar public pentru finanțarea sănătății în 27 de țări dezvoltate, în curs de dezvoltare sau în tranziție: ponderea medie a cheltuielilor pentru sănătate în PIB, în perioada 1990-1995

Țări dezvoltate	% chelt. pt. sănătate în PIB	Locul ierarhic	Țări în curs de dezvoltare și în tranziție	% chelt. pt. sănătate în PIB	Locul ierarhic
Germania	8,2	1	Croația	8,5	1
Franța	8	2	Cehia	7,7	2
Elveția	7,2	3	Slovenia	7,4	3
Belgia	7	4	Ungaria	6,8	4
Canada	6,8	5	Slovacia	6	5
Olanda	6,7	6	Ucraina	5	6
Norvegia	6,6	7	Moldova	4,9	7
SUA	6,6	8	Polonia	4,8	8
Suedia	6	9	Fed. Rusa	4,1	9
Spania	6	10	Bulgaria	4	10
Austria	5,9	11	Tunisia	3	11
M. Britanie	5,8	12	Columbia	3	12
Japonia	5,7	13	T-3	0,9	-
Grecia	5,5	14	T-2	3	-
Italia	5,4	15	T-1	6,9	-

Legenda: T-1: țări cu venit ridicat; T-2: țări cu venit mediu; T-3: țări cu venit scăzut.

Cheltuielile publice pentru securitate socială

În capitolul cheltuieli publice pentru securitate socială sunt incluse:

- pensii pentru munca depusă și limită de vârstă;
- pensii pentru invaliditate și pensii de urmaș;
- pensii IOVR;
- pensii acordate veteranilor de război;
- alte pensii de asistență socială;
- ajutoare de boală;
- ajutoare de șomaj;
- ajutoare pentru handicapați;
- ajutoare sociale;
- transferuri indirecte sub forma serviciilor: cămine, tratament balnear, reduceri și gratuități diferite;

În perioada de tranziție cheltuielile pentru securitate socială au variat între 22,5% și 31,1% din cheltuielile bugetului general consolidat, iar din totalul cheltuielilor publice sociale au însemnat între 56% și 61%.

În cadrul securității sociale locul principal este ocupat de asigurările sociale de stat care, cu unele modificări adoptate după 1989, poartă totuși amprenta anilor de dinainte. Iar în cadrul asigurărilor sociale primul loc este ocupat de cheltuielile cu plata pensiilor care s-au ridicat la 15,5% – 20% din cheltuielile bugetului general consolidat, (cu un minim de 15% în 1992). De remarcat este faptul că numărul pensionarilor a sporit continuu astfel încât în anul 1998 era cu 56% mai mare comparativ cu anul 1990, însemnând 25% din populația țării (față de 15% în 1990) ca urmare a măsurilor ce au permis ieșirea la pensie a unor categorii înainte de împlinirea vârstei sau a vechimii în muncă prevăzute de Legea asigurărilor sociale. În același timp numărul salariaților s-a redus, ceea ce a dus la o creștere a gradului de dependență al pensionarilor față de salariați. Astfel, dacă în 1980 unui pensionar îi reveneau 2,4 salariați, iar în 1990 – 2,2 salariați, s-a ajuns ca în 1998 fiecărui salariat să îi revină 1,1 pensionari astfel ca efortul de finanțare a pensiilor pe seama valorii nou create în economie este în creștere evidentă. Drept compensare, guvernarea au ales ca indexarea pensiilor să fie mai mică decât indexarea salariilor, dar în același timp indexările au fost sub valoarea inflației, astfel încât valoarea reală (sub forma puterii de cumpărare) a pensiilor a scăzut continuu.

În ceea ce privește cheltuielile cu protecția socială a șomerilor se remarcă faptul ca acestea au crescut de cinci ori mai rapid decât totalul cheltuielilor bugetului general consolidat și de 4,7 ori decât PIB. Totuși ajutoarele bănești de care au beneficiat șomerii indemnizați nu au fost mari – aceste ajutoare afișându-se sub salariul mediu pe economie. Dacă în 1991 ajutorul de șomaj era 42% din salariul mediu pe economie, acesta ajunsese în 1999 la 36%. De aceste sume nu au beneficiat toți șomerii, ponderea șomerilor

neîndemnizați – datorită ieșirii din drepturi – variind între 8,5% și 29,8% în perioada de tranziție. Deși numărul șomerilor a atins cifre importante, puțini dintre aceștia au beneficiat de cursuri de recalificare (reciclare). Și nu în ultimul rând ar trebui reamintit episodul „compensații”. Pentru a fi preîntâmpinate eventuale mișcări sociale muncitorii ce urmau a fi disponibilizați au fost momiți cu plata de compensații – măsură scumpă și ineficientă.

Cheltuielile publice pentru acțiuni economice

Cheltuielile publice pentru acțiuni economice reprezintă o a doua mare categorie în ierarhia cheltuielilor publice din țara noastră prin prisma sumelor alocate. Aceste cheltuieli, prin mărimea și structura lor, joacă un rol important în ritmul creșterii economice, al nivelului de trai și contribuie la accelerarea sau încetinirea tranziției la economia de piață.

În zece ani cheltuielile publice pentru acțiuni economice au crescut în expresie nominală de 274 de ori, în timp ce cheltuielile publice totale au crescut de 586 de ori. În consecință, ponderea cheltuielilor publice pentru acțiuni economice în cheltuielile totale ale bugetului s-a redus de la 42% la 20%, iar în PIB de la 15,8 la 7,1%.

În perioada analizată s-au produs mutații importante în structura acestor cheltuieli. Astfel:

- ponderea industriei a scăzut de la 37% la 10%;
- ponderea agriculturii și silviculturii s-a redus de la 26% la 14%;
- ponderea „altor cheltuieli” s-a redus de la 12% la 7%;
- transporturile și comunicațiile au crescut de la 12% la 42%.
- serviciile, dezvoltarea publică, și locuințele au crescut de la 10% la 25%.

Reducerea cheltuielilor publice pentru acțiuni economice poate fi considerată firească în condițiile trecerii de la economia de comandă la economia de piață, de la proprietatea statului asupra mijloacelor de producție la proprietatea privată. Prin privatizare sectorul de stat descrește și ca atare cheltuielile statului pentru acțiuni economice descresc, iar pe de altă parte întreprinderile cu capital majoritar de stat nu mai sunt finanțate de la fonduri publice, ci prin împrumuturi de pe piața de capital.

Totuși statul continuă să aibă un rol important în:

- sprijinirea unor întreprinderi de interes național;
- dezvoltarea infrastructurii;
- încurajarea exporturilor;
- stimularea producătorilor agricoli.

Cheltuielile de capital

Ponderea investițiilor de la bugetul de stat în întreprinderile cu capital majoritar de stat a variat astfel: în 1990 – 16%; în 1994 – 32%; iar în 1998 – 12%. Această reducere a cheltuielilor de capital a avut ca rezultat o creștere a uzurii fizice și morale a dotărilor întreprinderilor de stat care, nefiind restructurate și re tehnologizate, au devenit neinteresante în procesul de privatizare și în consecință „pietre de moară pentru economia românească”.

Un fenomen similar s-a produs și în agricultură și silvicultură, prin lipsa capitalului România devenind paradoxal „țara cu cele mai bune terenuri agricole din Europa, dar și țara cu cele mai mici productivități la hectar din Europa”.

În transporturi și comunicații, deși alocațiile bugetare au fost completate cu resurse de la fondul de modernizare a drumurilor și cele din împrumuturi externe, căile ferate, transporturile aeriene, navale, fluviale și metroul bucureștean întâmpină dificultăți din cauza insuficienței fondurilor pentru investiții.

Subvenții, prime, transferuri

Spre deosebire de cheltuielile de capital, care se concretizează în bunuri durabile, cheltuielile curente – concretizate în bunuri materiale și servicii achiziționate din sume de la buget cu titlu de subvenții, prime, transferuri – dispar după prima lor întrebuințare.

Cheltuielile curente finanțate din bugetul de stat care îmbracă forma subvențiilor de produse și activități, a subvențiilor pentru acoperirea diferențelor de prețuri și tarife, a primelor acordate producătorilor agricoli și a altor eventuale transferuri către persoane fizice sau juridice au avut o evoluție oscilantă în cei zece ani de tranziție.

Astfel, cuantumul subvențiilor și al primelor acordate pe ansamblul economiei a crescut de la 19,9% din totalul cheltuielilor bugetului de stat (7% din PIB) în 1990, la 30% (respectiv 8% din PIB) în 1992 pentru ca în 1998 să ajungă la 2,6% (și respectiv 0,6% din PIB).

În anul de vârf al efortului financiar 1992 industria a beneficiat de subvenții reprezentând 16,8% din totalul bugetului de stat, agricultura și silvicultura – 11%, transporturile și comunicațiile – 2%.

În anul celui mai redus efort financiar 1998 industria a beneficiat de subvenții reprezentând 1,4% din totalul bugetului de stat, agricultura și silvicultura – 0,9%, transporturile și comunicațiile – 0,3%.

În nici una din ramurile economiei banii primiți de diferiți beneficiari nu au acoperit integral nevoile acestora. Ca urmare, în timp, numărul întreprinderilor

de stat care lucrau în pierdere a crescut, iar volumul pierderilor acestora a sporit iar agricultura prin reducerea sprijinului financiar corelat cu scăderea taxelor vamale la importul de produse agroalimentare este pusă în dificultate prin ineficiența și imposibilitatea de a concura pe o piață liberă.

Cheltuieli publice pentru alte destinații

Cheltuieli pentru apărare

După 1989 datorită (schimbărilor) mutațiilor fundamentale apărute la nivel mondial la nivel ideologic, politic, economic, social ș.a.m.d., România a optat pentru integrare în Uniunea Europeană și structurile nord-atlantice. Integrarea în structurile nord-atlantice presupune alinierea armatei române la standardele de dotare și pregătire compatibile cu cele ale țărilor membre NATO. Aceasta a însemnat pe de o parte reducerea armamentului convențional până la nivelul convenit la nivel internațional, iar pe de altă parte, dotarea armatei cu arme compatibile cu cele aflate în dotarea NATO.

Ponderea cheltuielilor pentru apărare în totalul bugetului general consolidat a coborât de la 9,2% (și 3,5% din PIB) în 1990 la 4,4% (respectiv 1,6% din PIB) în 1999.

Cheltuielile de apărare în România în anul 1999 au fost sub nivelul cheltuielilor înregistrate în țările dezvoltate, precum și din țările în curs de dezvoltare și cele în tranziție. Astfel: SUA – 16,7%; Marea Britanie – 7,9%; Turcia – 9,7%; Federația Rusă – 12%; Bulgaria – 6,3%; Cehia – 5,6%;

Motiv: declinul PIB, deficitul financiar public, deficitul contului curent al balanței de plăți.

Cheltuieli pentru autorități publice, ordine publică și siguranță națională

Cheltuielile pentru autorități publice includ cheltuielile aferente autorității legislative Senat și (Camera Deputaților), Președinției, autorității judecătorești (Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Public), autorității executive a altor organe ale autorității publice, ministere și alte organe de specialitate ale administrației publice centrale (Curtea Constituțională, Consiliul Legislativ, Avocatul Poporului, Curtea de Conturi, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, Consiliul Concurenței etc.).

Cheltuielile pentru ordinea publică și siguranța națională cuprind cheltuielile cu poliția, jandarmeria, grănicerii, protecția și paza contra incendiilor, arhivele statului, penitenciarele etc.

Cheltuielile pentru autorități publice, ordine publică și siguranță națională

au înregistrat o creștere de la 2,9% din totalul cheltuielilor publice, (și 1,1 din PIB) în 1990 la 9,3% (respectiv 3,4 din PIB) în 1999, aceste cheltuieli crescând într-un ritm de trei ori mai rapid decât cheltuielile publice totale.

Această creștere a fost determinată de sporirea numărului salariaților în administrația publică, de dotarea instituțiilor publice cu mijloace de transport, cu mobilier și obiecte de inventar costisitoare, calculatoare și aparatură de specialitate, creșterea numărului deplasărilor un străinătate etc.

De remarcat faptul că numărul angajaților în administrația publică a sporit cu 22%, în timp ce numărul angajaților pe ansamblul economiei s-a redus cu 19,5%!

Să fi devenit oare în acest timp administrația publică mai eficientă în sarcinile sale, mai operativă vizavi de nevoile reale ale cetățeanului sau ale țării?

În anul 1999 cheltuielile pentru învățământ au fost de numai 3,1% din PIB în timp ce autorităților publice le-au revenit 3,4%!

Altfel spus: „cine împarte, parte-și face”!

Dobânzi și alte cheltuieli aferente datoriei publice

Aceste cheltuieli au avut cea mai accelerată evoluție în anii de tranziție. Astfel: în 1990 dobânzile, comisioanele și celelalte cheltuieli din datoria publică erau 0. În 1991 erau de 1 la mie din totalul cheltuielilor publice, în 1993 erau de 6 la mie, pentru ca în 1999 să ajungă la 14% (5,2% din PIB)!

Creșterea cheltuielilor publice mai rapid decât veniturile publice și a importurilor mai repede ca exporturile a dus la apariția dezechilibrelor valutare și financiare, pentru acoperirea cărora s-a recurs la împrumuturi interne și externe.

Pe măsura creșterii gradului de îndatorare a statului, a crescut și povara datoriei publice, îmbrăcând forma dobânzilor, a comisioanelor și a altor cheltuieli finanțate de la bugetul de stat.

4.3. Structura economică a cheltuielilor publice ale României

Structura economică și variația cheltuielilor publice sunt înscrise în tabelul nr. 7.

Cheltuielile curente au reprezentat majoritatea cheltuielilor publice în timpul perioadei de tranziție. Acestea au crescut de la 79% în 1990 la 90% în 1999, în același timp cheltuielile de capital au scăzut de la 21% din total cheltuieli publice în 1990 la 8% în 1999.

Transferurile au pornit de la 30% din total cheltuieli publice în 1990, au

scăzut la 22,6% în 1992, pentru ca în 1999 să atingă procentul maxim de 39,2%.

Tabelul nr. 7

**Structura economică a cheltuielilor publice ale României,
în perioada 1990-1999**

Categoriile de cheltuieli	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cheltuieli curente	79	84	88	86	83	83	83	83	87	91
Cheltuieli materiale și servicii	12	14	15	15	16	18	17	17	18	18
Cheltuieli de personal	18	20	18	20	19	19	18	14	14	14
Dobânzi aferente datoriei publice	-	0,1	0,6	2,8	3,9	3,8	4,7	10,8	12,7	14,3
Subvenții	19	23,9	31,4	16,4	9,6	8,7	9,5	6,8	4,6	4,9
Prime	-	-	-	3,8	1,9	3,2	3,4	0,6	0,1	-
Transferuri	31	26,1	22,6	28	31,5	31,1	30,8	33,9	37,4	39,2
Cheltuieli de capital	21	15,6	9,8	12,5	16,4	15,2	15,4	14,1	10,3	7,9
Alte cheltuieli	-	-	2,7	2,1	1	2	1,2	2,5	2,3	1,2

Subvențiile au avut însă un parcurs invers: de la 18,6% în 1990, au crescut la 31,4% în 1992, ca apoi să scadă la 4,9% din total cheltuieli publice în 1999.

Cheltuielile de personal au avut o evoluție descendentă de la 18% în 1990 la 13,9% în 1999 (în principal datorită reducerii numărului de muncitori în economie, și în special reducerea numărului firmelor de stat ca urmare a privatizării).

Cheltuielile pentru materiale și servicii au crescut de la 11,8% în 1990 la 18,4% în anul 1999 asta în timp ce PIB-ul anului 1999 a fost mai mic decât cel al anului 1990.

Cheltuielile aferente datoriei publice au avut o dinamică explozivă de la 0,1% în anul 1991 la 14% în 1999.

Din comparația acestor indicatori din România cu cei similari din alte țări se remarcă următoarele:

- cu cât o țară este mai bogată, cu atât aceasta își poate permite să promoveze o politică socială generoasă, adică să acopere pe seama resurselor financiare publice cea mai mare parte a cheltuielilor de securitate socială, sănătate, cultură, învățământ etc.; și invers, în țările cu grad redus de dezvoltare economică ponderea subvențiilor și a transferurilor curente este mai mică;
- cheltuielile de capital au ponderi reduse – aproximativ 4% în totalul cheltuielilor publice în țările dezvoltate, de exemplu în SUA, Italia, Franța, Suedia, Finlanda, Danemarca. În țările cu grad redus de dezvoltare, ponderea aceasta este mai mare: 10 – 11%, de exemplu în Portugalia, Cehia, Grecia etc.;

- statistica evidențiază că între cheltuielile materiale și cele de personal există o anumită corespondență: în unele țări există cheltuielile materiale ce depășesc cu câteva procente cheltuielile de personal: SUA, Austria, Finlanda, Elveția, Marea Britanie, în alte țări existând un raport invers: Belgia, Franța, Italia, Spania, Portugalia, Polonia, Cehia;
- în ceea ce privește plata dobânzilor, cele mai mari ponderi s-au înregistrat în Bulgaria (36%), Grecia (30%), Italia (22%), și SUA (!) cu 14,4%; iar cele mai reduse s-au înregistrat în Elveția (2,7%), Cehia (3,2%), Norvegia (5,7%), Franța (6,8%), și Germania (7,33%).

Din studiul tabelului nr. 8 asupra structurii economice, concluzia generală este că nici una dintre țările dezvoltate sau în tranziție nu poate constitui un model care ar putea fi urmat și de România, guvernanților revenindu-le datoria de a învăța din greșelile anterioare și a stabili astfel raporturile optime unei economii funcționale.

Tabelul nr. 8

Ponderile cheltuielilor autorităților publice centrale, în structura economică, în totalul cheltuielilor publice

Țara	Total cheltuieli	Cheltuieli curente	Cheltuieli de personal	Cheltuieli materiale și servicii	Plăți de dobânzi	Subvenții și transferuri curente	Transferuri peste graniță	Cheltuieli de capital	Împruturi / rambursări
SUA	99,5	96,1	8,7	15	14,5	58,8	1	3,3	0,5
Austria	96,7	89,7	9,3	15,1	8,8	56,4	1	7	3,2
Belgia	100,4	95,6	14,5	3,4	19,6	57,9	1	4,7	- 0,4
Bulgaria	99,7	96	6,5	17,1	35,6	36,8	0	3,8	0,3
Danemarca	99,1	95,6	10,8	8	13,2	63,6	4,8	3,5	1
Elveția	96,9	92,4	4,8	23	2,7	61	1,7	4,5	3,1
Franța	98,5	94,1	16,3	7,6	6,7	63,5	4	4,3	1,5
Germania	99,6	94,8	7,98	22,5	7,33	57	3	4,8	0,4
Grecia	100	89,9	22,1	9,1	29,3	28,9	0,1	10	-
Irlanda	100,8	93,2	13,1	5,4	15,5	59	2,9	7,7	- 0,8
Italia	97,4	93,7	10,9	3,7	21,6	57,2	-	3,4	2,6
Marea Britanie	99,9	94,9	8,5	21,1	8,8	56,4	4	5	0
Polonia	100,5	97	14,3	12	11,1	59,7	0,1	,35	- 0,5
Portugalia	100	88,6	28,5	10	12,4	37,7	0,1	11,4	0
Cehia	104	91,2	8,7	7	3,2	72,7	0,1	12,6	- 4
România	98,6	85,3	15,8	14	4,3	48,3	0,2	13,2	1
Spania	100	93,7	14,4	6	11	62,2	0,7	6,6	- 0,2
Suedia	99,4	96	6	9	16,6	73	3	3,1	0,6
Turcia	99,9	91,5	27	7,5	12,2	42	-	8,5	0

În ceea ce privește gradul de realizare a cheltuielilor (vezi tabelul nr. 9) acesta a fost doar într-un singur an (1997) egal cu valoarea propusă la nivelul întregului buget pe diferitele capitole ale bugetului înregistrându-se depășiri sau rămâneri în urmă în ceilalți ani gradul de realizare a variat între minimul de 87,7% înregistrat în anul 1998 și maximul de 165% înregistrat în anul 1993.

Tabelul nr. 9
Gradul de realizare (R%) a nivelurilor proiectate ale veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat,
în perioada 1993-2000

	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%	Pro-gram	R%
VENITURI - TOTAL	2185	174	9870	89,7	14684	87,8	16982	108	40278	109	75417	89,1	86884	107,3	112188	107
CHELTUIELI - TOTAL	2611	165	11748	93	16617	95,4	20174	118	52731	100	88444	87,7	93384	114,4	143755	104
din care pe capite:																
Cheltuieli curente	2330	158	9910	91,7	14232	95,8	18008	116	46150	106	77887	88,3	84633		130144	
Cheltuieli de personal	736	168	3133	96,7	4739	94	5916	105	10980	109	16784	98,3	19140		32938	
Cheltuieli materiale și servicii	346	150	1488	96,1	2408	88,7	2797	115	6149	109	9699	90,7	6901		9740	
Subvenții	568	189	1465	88,2	1775	92,2	978	265	4086	93,1	2979	104,9	3683		4248	
Transferuri	428	166	2366	100,3	3368	108,8	4855	119	14405	111	24391	96,2	27147		35382	
Dobânzi aferente datoriei publice	145	90,2	1040	61	1458	65,1	1360	128	9799	94	20177	82,3	23948	139,2	45275	
Cheltuieli de capital	281	155	1678	99,7	2096	86,8	1856	129	3807	100	5047	84,7	3498		4406	
Servicii publice generale	137	111	595	74,1	863	76,3	792	111	1889	98,3	3285	87,2	3661	112,2	7272	106
Apărare, ordine publică și siguranță națională	387	173	1972	98,8	27,93	94,6	3420	108	7839	96,2	12111	98,4	14290	111,1	22964	122
Cheltuieli social-culturale	731	173	3264	100,3	4628	98,3	6371	110	17238	96,4	24194	92	22974	123,3	36565	104
Apărare	260	161	1260	93,9	1771	86,2	1939	107	5276	89,8	6793	98,7	7854	106,2	11679	120

Instrumentul	1990-1992	1992-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Revizuirea și simplificarea modului în care se plătesc dările către stat					x			x
Egalizarea cotelor TVA la 19%								x
Controlul strict al cheltuielilor bugetare	x							
Reducerea subvențiilor acordate populației	x							
Eliminarea subvențiilor acordate populației		x						
Consolidarea instrumentelor bugetare în domeniul fiscal		x						
Asigurarea financiară a protecției sociale		x						
Sporirea cheltuielilor de capital		x						
Restructurarea bugetelor locale corespunzător creșterii gradului de autofinanțare a acestora		x						
Acordarea de facilități fiscale agenților economici nou înființați	x							
Introducerea impozitelor pe profitul realizat, prin eliminarea vărsămintelor pe beneficiu	x							
Introducerea impozitului pe dividende la societățile comerciale	x							
Creșterea bazei de impozitare la ICM și accize	x							
Întocmirea distinctă a bugetului de stat de cel al asigurărilor sociale de stat	x							
Posibilitatea emiterii bonurilor de tezaur	x							
Construirea în afara bugetului a fondurilor speciale	x							
Supravegherea modalităților de angajare a cheltuielilor publice			x					
Perfecționarea sistemului de venituri ale bugetelor locale			x					
Eliminarea impozitului suplimentar aplicat veniturilor din cumul			x					
Perfecționarea reglementărilor privind TVA			x					
Acordarea de facilități vamale			x					
Perfecționarea sistemului de accize			x					
Întărirea disciplinei financiare a agenților economici				x				

Instrumentul	1990-1992	1992-1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Actualizarea legislației impozitelor pe venit și introducerea impozitului pe venitul global				x				
Angajarea cu prudență a cheltuielilor bugetare				x				
Reducerea subvențiilor acordate economiei					x			
Reducerea personalului din sectorul bugetar					x	x		
Reducerea exceptărilor de la taxe vamale					x			
Reducerea unor cheltuieli de capital					x			
Creșterea TVA pentru legume și fructe					x			
Creșterea accizelor la tutun și alcool					x			
Creșterea redevențelor la petrol și gaze					x			
Deplasarea accentului dinspre fiscalizarea directă spre cea indirectă						x	x	
Creșterea semnificativă a cheltuielilor pentru reformă						x		
Descentralizarea graduală a veniturilor spre bugetele locale						x		
Recunoașterea unor cheltuieli drept costuri normale de afaceri						x		
Eliminarea unor facilități și exceptări						x		
Amplificarea transparenței și simplificării sistemelor de impozitare						x	x	
Relaxarea impozitelor directe						x	x	
Accelerarea armonizării legislației cu cea a UE						x	x	
Trecerea de la bugetul pe linie la bugetul pentru rezultate						x		
Îmbunătățirea executării bugetare						x	x	
Simplificarea sistemului de impozitare								
Adâncirea procesului de descentralizare bugetară								
Reducerea numărului de fonduri speciale							x	
Sprijinirea restructurării						x	x	

Tabelul nr. 11
Obiectivele politicii bugetar-fiscale în perioada 1990-2000

Nr. crt.	Obiectivul	1990 1992	1993 1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Transformarea bugetului de stat într-un instrument pentru stimularea întreprinderilor private	x							
2.	Reducerea treptată a fondurilor destinate acțiunilor economice și creșterea celor destinate acțiunilor sociale, culturale etc.	x							
3.	Promovarea și susținerea activităților investiționale	x	x						X
4.	Asigurarea protecției sociale a populației defavorizate	x							X
5.	Menținerea deficitelor bugetare în limitele intervenției ciclice a statului	x	x	x	x	x	x	x	X
6.	Întărirea autonomiei financiare a autorităților locale		x	x			x		
7.	Stimularea exporturilor și a investițiilor		x					x	
8.	Accelerarea proceselor de restructurare a întreprinderilor		x				x		
9.	Susținerea bugetară a producției agricole		x						
10.	Creșterea ponderii fiscalității indirecte		x				x		
11.	Îmbunătățirea sistemelor de impunere			x	x				
12.	Raționalizarea cheltuielilor de personal			x	x				
13.	Perfecționarea cadrului legislativ bugetar			x	x				
14.	Relaxarea fiscalității și diminuarea evaziunii fiscale			x					
15.	Reforma administrației publice						x		
16.	Continuarea procesului de ajustare fiscală și de îmbunătățire a gestionării resurselor publice							X	
17.	Armonizarea legislației fiscal bugetare cu cea europeană								X
18.	Reducerea poverii fiscale				x	x			
19.	Creșterea veniturilor bugetare					x			
20.	Reducerea semnificativă a cheltuielilor bugetare					x			

Nr. crt.	Obiectivul	1990 1992	1993 1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
21.	Finanțarea nemonetaristă a deficitelor bugetare	x		x					
22.	Gestionarea eficientă a datoriei publice				x		x		X
23.	Introducerea unui nou cod fiscal								
24.	Reducerea deficitului bugetar			x		x		x	

Pentru a putea face o prognoză asupra evoluției viitoare a cheltuielilor publice din România, este necesar să luăm în calcul politicile, strategiile, planurile la nivel guvernamental pentru următorii ani.

Din punct de vedere financiar pentru anul 2002 strategiile guvernamentale au în vedere trei mari obiective:

- o mai mare autonomie financiară acordată administrației locale;
- o mai bună corelare a cheltuielilor bugetare cu veniturile;
- acordarea sumelor necesare diferitelor cheltuieli bugetare pe baza restabilirii importanței domeniului acoperit.

Pe termen mediu obiectivul fundamental al reformei bugetare în România este același cu al celorlalte candidate la aderarea în Uniunea Europeană: adecvarea structurilor bugetare la condițiile economice concrete în perspectiva aderării.

Conform strategiei aderării, realizarea acestui obiectiv se bazează pe de o parte pe o politică fiscală centrată pe introducerea unor noi impozite (taxa pe valoare adăugată, impozitul pe venitul individual și al firmei etc.) și în același sens pe utilizarea elementelor constitutive ale acestora (rate și facilități) ca variabile instrumentale, în condițiile menținerii structurilor instituționale administrative neperformante, și pe de altă parte, pe o politică a cheltuielilor bugetare ale cărei instrumente sînt în principal:

- acordarea selectivă a subvențiilor, în condițiile reducerii generalizate a acestora;
- recapitalizarea instituțiilor bancare și a unor instituții de stat;
- reorientarea cheltuielilor spre serviciile publice și destinații speciale;
- acoperirea financiară a serviciului datoriei publice.

Dintre diferitele scheme de instrumentare a politicii bugetare adoptate de statele în tranziție, România a ales-o pe cea a sustenabilității bugetare, centrată pe ajustarea deficitului și finanțarea cheltuielilor bugetare.

În „Programul de guvernare pentru anii 2001- 2004” în capitolul 3 „Relansarea economiei naționale”, la politica bugetară se prevede că: „în acest domeniu al politicii financiare, acțiunile se vor concentra pentru creșterea substanțială a eficienței și transparenței cheltuielilor bugetare atât ca efect al

alocării resurselor publice pe bază de proiecte și programe având la bază criteriile de performanță concrete, cât și prin stabilirea unui sistem coerent de priorități în cadrul acestora”.

Totodată, politica de achiziții publice va contribui la stimularea ofertei interne de bunuri și servicii.

Aceste coordonate ale politicii bugetare se vor concretiza prin următoarele acțiuni:

1. acordarea de subvenții și prime pentru stimularea agriculturii pe baza unui sistem coerent, care să aibă în vedere performanțele economice obținute și practicile utilizate în cadrul Uniunii Europene;
2. sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii pe baza unui fond de garantare ce se va constitui cu această destinație;
3. reducerea cheltuielilor publice, prin stabilirea unor norme privind cheltuielile de personal, materiale și dotările instituțiilor publice centrale și locale;
4. sprijinirea dezvoltării economice a unor județe cu o situație deosebit de grea;
5. restructurarea datoriei publice interne, în scopul reducerii serviciului aferent acesteia, prin recuperarea imediată a creanțelor statului la niveluri cât mai apropiate de valoarea lor nominală, actualizată la zi.

Se va avea în vedere un deficit al bugetului general consolidat în jur de 3% din PIB, care va fi finanțat din surse neinflaționiste”.

Pentru a avea o imagine mai completă, trebuie urmărită întreaga politică financiară prevăzută de guvern pentru anii viitori.

Politica financiară, cu cele două componente ale sale – politica fiscală și politica bugetară – va urmări asigurarea dezvoltării economico-sociale durabile și îmbunătățirea raportului cerere-ofertă prin acțiunea concomitentă asupra:

1. stimulării creșterii ofertei interne de bunuri și servicii;
2. restructurării cererii agregate din economie, prin reducerea acesteia în unele sectoare și sporirea cererii în domeniile investițiilor și exporturilor, cu efecte pozitive asupra creșterii cererii de consum a populației.

Totodată, politica financiară va contribui în mod substanțial la reducerea continuă a ratei inflației și la menținerea în limite finanțabile a deficitului contului curent al balanței de plăți.

Guvernul va promova o politică financiară moderat-selectivă în scopul stimulării sectoarelor cu potențial de competitivitate internă și externă, al atragerii investițiilor străine și creditelor externe, precum și al utilizării în mod eficient a fondurilor publice.

Politica fiscală va urmări accelerarea și aprofundarea, în mod coerent, a

reformeii în acest domeniu, ceea ce se va concretiza în reducerea gradului de fiscalitate, atât prin desființarea contribuțiilor la unele fonduri speciale, cât și prin reșezarea sarcinii fiscale și a raportului dintre impozitele directe și cele indirecte, în vederea stimulării muncii, economisirii, investițiilor, întreprinderilor mici și mijlocii și a exporturilor, prin:

1. scutirea integrală de la plata taxelor vamale și a taxei pe valoarea adăugată pentru importul de utilaje și echipamente, materii prime și materiale destinate modernizării întreprinderilor mici și mijlocii;
2. eliminarea impozitării cu 10% a profitului net utilizat de către agenții economici pentru creșterea capitalului social;
3. reducerea impozitului pe profit pentru societățile comerciale din sectoare industriale cu larg impact asupra dezvoltării procesului de industrializare a materiilor prime autohtone;
4. revizuirea tranșelor și a cotelor de impozitare a veniturilor bănești ale populației atât pentru stimularea procesului de muncă, în scopul creșterii și consolidării clasei de mijloc, cât și în vederea sporirii puterii de cumpărare a persoanelor cu venituri reduse, îndeosebi în prima etapă de guvernare;
5. acordarea unor deduceri personale la impozitul pe venitul global al populației pentru cheltuieli destinate construirii, extinderii și modernizării locuințelor, deținute în proprietate prin utilizarea materialelor autohtone;
6. scutirea de la plata impozitului agricol, prevăzut a se aplica începând cu anul 2001, pentru proprietarii de teren arabil sau echivalent arabil până la 10 hectare;
7. diferențierea impozitelor plătite de populație pentru clădiri și terenurile aferente acestora, prin reducerea impozitelor pentru posesorii unei singure locuințe și aplicarea unor cote progresive pentru posesorii mai multor locuințe;
8. aplicarea unei cote reduse, cu până la 9% la taxa pe valoarea adăugată pentru: pâine și lapte de consum, energie electrică, gaze naturale, lemne de foc, cărbuni pentru populație și medicamente de uz uman din producția internă, compensate de la buget, concomitent cu majorarea TVA la unele produse, respectiv cele de lux și care nu sunt de strictă necesitate pentru populație;
9. revizuirea sistemului de accize în vederea creșterii randamentului fiscal și a eficienței administrării acestei taxe de consumație;
10. stoparea acordării în mod arbitrar de scutiri și reduceri la plata impozitelor și taxelor.

Să vedem care este importanța acordată diferitelor domenii ale vieții economice, sociale, culturale prin prisma aceluiași program de guvernare.

„Relansarea economiei naționale”, capitolul III al programului de

guvernare, conține opțiunile strategice și politica economică necesară realizării acestui obiectiv.

Opțiuni strategice

Opțiunile „Strategiei” se regăsesc în programul de guvernare pe perioada 2001 – 2004; ele intenționează crearea condițiilor pentru:

1. asigurarea creșterii economice bazate pe sporirea ratei investițiilor prin participarea semnificativă a capitalului național și prin atragerea resurselor externe, mai ales sub formă de investiții directe, astfel încât pe perioada 2001- 2004 să se asigure un ritm mediu anual de creștere a produsului intern brut de 4,5- 6%;
2. realizarea unei macrostabilizări consolidate prin asigurarea unor progrese semnificative în cadrul reformei structurale și în domeniul disciplinei financiare, obținerea unor deficite bugetare suportabile, dezvoltarea pieței interne, stimularea producției autohtone, accelerarea procesului de privatizare în condiții de eficiență și transparență, sprijinindu-se întreprinderile mici și mijlocii, gestionarea corespunzătoare a datoriei publice și a deficitului contului curent, astfel încât să se asigure reducerea treptată a inflației, care la nivelul anului 2004 să poată fi exprimată printr-o singură cifră;
3. îmbunătățirea substanțială a mediului de afaceri, în principal, pe baza asigurării unui cadru economico-financiar și legal corespunzător;
4. promovarea unor politici coerente, compatibile cu mecanismele Uniunii Europene vizând restructurarea selectivă a economiei, dezvoltarea și modernizarea infrastructurii fizice, științifice și sociale, revitalizarea și re tehnologizarea industriilor cu potențial competitiv.

Capitolul 5

Caracteristicile intervenționismului în economiile europene

5.1. Considerații teoretice cu privire la intervenționism

În contextul economiei moderne, apariția statului productiv a fost marcată în mod decisiv de doctrina keynesistă privind intervenționismul ca politică generală, cu o largă rezonanță și în planul activității financiare. Față de incapacitatea pieței de a rezolva gravele dezechilibre din economie, statului îi revine rolul de reglator între cerere și ofertă, asigurând pe termen lung echilibrul utilizării forței de muncă. Se asigură astfel premisele pentru ca statul să dobândească și postura de redistribuitor, mijlocită de activitatea financiară.

Putem aprecia că politica financiară a statului producător se află sub semnul intervenționismului, al acțiunilor de regularizare și redistribuire, transformând impozitele, cheltuielile publice, bugetul, împrumuturile și procedeele monetare în instrumente dinamizatoare.

În aceste condiții, politica financiară a statului este de tip intervenționist, care acționează într-o manieră centralizată, desconcentrată sau descentralizată; ea se exercită atât prin autoritățile statale centrale, prin agenții regionale ale puterii centrale, cât și prin colectivități locale.

Studiile actuale privind intervenționismul în principalele țări ale Europei Occidentale arată că, în mod direct sau indirect, autoritățile centrale de stat joacă un rol preponderent în administrarea economiei.

Politica financiară promovată în condițiile statului productiv se manifestă în cadrul a două forme de intervenționism și anume: **intervenționism compensator (keynesist)** și **intervenționism corector (neokeynesist)**.

Intervenționismul compensator promovează o politică financiară mai puțin dirijistă. Statul intervine în scopul corectării mecanismelor pieței, acționând pentru evitarea sau repararea efectelor nefaste ale nefuncționării economiei. În aceste condiții prin politica financiară se exercită un efect compensator care în principiu se realizează astfel: în perioadele de recesiune și de creștere a șomajului, statul mărește volumul cheltuielilor publice și reduce mărimea impozitelor.

Intervenționismul de tip compensator a fost aplicat cu bune rezultate mai întâi în SUA ("keynesismul comercial"). De asemenea el a reprezentat suportul pentru dezvoltarea modelului suedez ("keynesismul social") în anii 50.

Prin practicarea bugetelor de „relansare” economică, politica financiară vizează un dublu obiectiv: efectuarea de investiții și creșterea puterii de cumpărare a populației ca urmare a reducerii șomajului.

Invers, în perioadele inflaționiste, statul va proceda la reducerea cheltuielilor publice și creșterea impozitelor, practicând bugete de „austeritate” și urmărind reducerea deficitelor bugetare contractate în perioadele de criză.

Promotorul intervenționismului de tip compensator a fost J.M. Keynes, datorită căruia funcționarea economiei capitaliste a cunoscut, după al doilea război mondial, „era prosperității infinite” sau „treizeci de ani glorioși”. Ca urmare a politicii financiare fundamentate pe practicarea deficitelor bugetare, statul a dobândit capacitatea de a stăpâni și controla oscilațiile ciclului economic, rolul său esențial fiind recunoscut de către toate democrațiile occidentale europene și nord-americane.

Intervenționismul corector caracterizează politica financiară adoptată după cel de-al doilea război mondial, care a contribuit la consacrarea „statului bunăstării/providenței”.

Statul, prin politica sa financiară, s-a angajat mai pregnant în consolidarea sistemului capitalist, urmărind corectarea inegalităților apărute în procesul repartizării veniturilor. Fără intervenția statului, situația putea deveni periculoasă, atât din punct de vedere economic (determinând reducerea consumului, ca urmare a scăderii puterii de cumpărare a populației), cât și din punct de vedere social (favorizând apariția manifestațiilor și a grevelor).

Prin urmare, obiectivul principal urmărit prin politica financiară l-a constituit eliminarea întreprinderilor nerentabile pentru care statul cheltuia sume importante, fără a înregistra vreun reviriment al acestora și dirijarea resurselor financiare publice în alte scopuri, mai îndreptățite. Astfel, prin efectuarea de cheltuieli bugetare, intervențiile corectoare ale politicii financiare vizau următoarele destinații:

- acordarea de ajutoare financiare persoanelor defavorizate sub diferite forme cum sunt: ajutoare sociale, alocații de șomaj, pensii, burse, ajutoare de maternitate etc.;
- sprijinirea dezvoltării producției de echipamente și servicii publice vizând combaterea poluării, transportul, petrecerea timpului liber, dezvoltarea culturii, a învățământului și a sportului etc.

În ceea ce privește colectarea resurselor financiare publice sub formă de impozite, politica financiară urmărea adaptarea mărimii acestora în funcție de puterea contributivă. Prin urmare, unele impozite au fost reduse sau eliminate pentru categoriile sociale cu venituri mici, în timp ce pentru categoriile sociale privilegiate s-au practicat impozite mai mari (creșterea impozitului pe profit și impozitele pe avere).

Concomitent cu aceste măsuri, anumite impozite (pe venit sau pe capital) au fost utilizate în vederea exercitării unui efect de redistribuire a venitului la nivel

macroeconomic.

Măsurile de politică financiară intervenționistă de tip corector care au determinat evoluția capitalismului până la mijlocul anilor '70, au avut ca ținte:

- inițierea de reforme rapide privind crearea unui stat al bunăstării, universal și mult mai cuprinzător, bazat pe ideea drepturilor cetățenilor extinse;
- orientarea resurselor financiare către obținerea rapidă de beneficii;
- realizarea unui consens public extins în favoarea unei economii mixte și a unui sistem de bunăstare socială extinsă;
- angajarea spre creșterea economică și deplina ocupare a forței de muncă.

Pe baza experienței, putem afirma că intervenționismul, ca politică financiară, își păstrează în bună măsură actualitatea, aspect recunoscut și de reprezentanții monetarismului. Un argument în plus îl constituie înseși criteriile de convergență stabilite prin tratatul de la Maastricht, care au în vedere implicarea statală în politica financiară a Uniunii Europene și nu absența acestuia. Așa cum reiese din Protocolul nr. 5, țările membre ale Uniunii Europene convin asupra faptului că deficitul bugetar poate atinge maxim o rată de 3% ca pondere în PIB, iar datoria publică poate să se situeze la un nivel de 60% ca pondere în PIB; acestora li se alătură și alte criterii ambițioase, ca acela de a menține rata inflației la un nivel de 1,5% pe an și rata dobânzii la un nivel anual de 2% .

5.2. Prezentare de ansamblu a specificului politicilor fiscal-bugetare în statele Uniunii Europene

GERMANIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	2.458,6	2.384,0	2.117,4	2.148,8	2.107,3	1.915,6
2. Creșterea reală a PIB (%)	1,8	0,8	1,5	1,8	1,4	3,1
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,7	1,4	1,9	0,9	0,6	2,1
4. Populația (mil.)	81,6	81,6	82,0	82,3	82,5	82,7
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	523,6	522,6	510,7	542,8	543,0	551,6
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	458,5	453,2	439,9	463,9	471,0	499,4
7. Balanța contului curent (mld. \$)	- 18,9	- 8,0	- 2,9	- 4,6	- 19,3	- 29,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	85,0	83,2	77,6	74,0	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 3,2	- 3,4	- 2,6	- 1,8	- 1,0	- 0,9
10. Datoria publică (% din PIB)	59,1	61,9	62,7	63,4	63,6	62,0
11. Rata de schimb (DM: \$ SUA)	1,43	1,50	1,73	1,76	1,84	2,10

Putem afirma despre Germania, fără a greși, că această țară reprezintă locomotiva Uniunii Europene. Acest fapt este relevat de indicatorii economici

ale căror valori sunt cele mai ridicate din Uniunea Europeană, fapt care face ca Germania să fie în același timp și principalul finanțator al acestui organism din care face parte. Rezultatele Germaniei se sprijină pe relansarea economică pe care o cunoaște această țară. Deși a atins un maxim, creșterea economică este încă puternică, păstrând șomajul pe o traiectorie descendentă. Această situație la care se adaugă și o politică de reducere a taxelor (al căror efect s-a resimțit în 2001) asigură în continuare cancelarului Gerhard Schroder și coaliției sale roșu-verzi poziția de lideri. Principala reformă în domeniul taxelor, controlul atent al cheltuielilor, demararea reformei pensiilor și schimbările întreprinse asupra legilor civile au crescut statutul Dl. Schroder.

Pachetul de reforme fiscale ale guvernului, care a trecut de Parlament în 2000 și urmează să fie implementat în perioada 2001- 2005, a fost bine primit de companiile reprezentative de dimensiuni medii și mari. Există totuși unele temeri legate de impactul asupra firmelor care nu fac parte din corporații și asupra comercianților neasociați.

Deși restrângerea cheltuielilor publice este proiectată să continue, bazându-se pe propunerea de buget de stat și pe măsurile de consolidare legislate anterior, creșterea economică este susținută întrutotul de condițiile fiscale existente. Reducerile impozitelor pe venit și ale contribuțiilor la asigurările sociale din 2000, au făcut mai mult decât să compenseze creșterea taxelor pe energie. Mai mult decât atât, principalele reforme asupra impozitelor pe venit și pe afaceri (incluzând și reduceri semnificative în cotele de impozitare stabilite de lege pentru impozitarea corporațiilor, o creștere a permisivității în ceea ce privește impozitul pe venitul de bază și o lărgire a bazei de impozitare) au devenit operative din ianuarie 2001. Unele dintre măsuri vor fi proiectate pentru un interval de peste 5 ani. Reducerile nete de taxe sunt estimate la un procent de peste 1% din PIB în 2001. Cu extraveniturile din vânzările de licențe de sisteme universale de telefonie mobilă s-au înregistrat venituri reprezentând 2,5 procente din PIB. Procedurile de licitație sunt folosite pentru rambursarea datoriilor, generând câștiguri necesare pentru plata dobânzilor în următorii ani (trebuind să existe preocupări legate de cheltuielile pentru investiții în infrastructură). Aceste venituri nu sunt incluse în estimările Secretariatului asupra deficitului structural, a cărei valoare în 2001 se preconizează că va deteriora cu un procent produsul intern brut al acestui an, datorită, în principal, reducerilor de taxe. Există însă previziuni asupra îmbunătățirii cu un sfert de procent în 2002, sub influența restrângerilor continue de cheltuieli.

În ciuda controlului atent al cheltuielilor, deficitul va crește cu 1,5% din PIB în 2001, ca rezultat al reducerii nivelului de impozitare.

FRANȚA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	1.555,9	1.555,0	1.405,8	1.446,7	1.430,8	1.305,7
2. Creșterea reală a PIB (%)	1,8	1,1	1,9	3,2	2,9	3,6
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,8	2,0	1,2	0,6	0,6	1,7
4. Populația (mil.)	58,0	58,3	58,5	58,7	59,0	59,4
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	278,6	281,9	284,2	301,7	298,1	310,8
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	267,6	266,9	256,1	275,5	278,1	299,1
7. Balanța contului curent (mld. \$)	10,8	20,6	39,5	40,2	37,2	22,3
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	26,9	26,8	30,9	44,3	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 5,6	- 4,2	- 3,0	- 2,7	- 2,2	- 1,5
10. Datoria publică (% din PIB)	59,3	62,3	64,7	65,2	65,0	63,6
11. Rata de schimb (FFr: \$ SUA)	4,99	5,12	5,84	5,90	6,16	7,03

Resursele guvernamentale din 2000 au beneficiat de creșterile mari ale veniturilor din 1999 (aproximativ jumătate din veniturile din impozite sunt legate de cele din anul anterior). Mărirea acestor venituri adiționale a ajutat la reducerea taxelor în contextul reformei lărgite a sistemului de taxe. Reducerile variate de taxe se ridică la un procent din PIB-ul anului 2000. Povara fiscală, care se situează printre cele mai înalte din Uniunea Europeană, va fi redusă în următorii trei ani printr-un program de reducere a taxelor elaborat în august 2000. Autoritățile au anunțat că noul plan care se va întinde pe perioada 2001-2003, va însuma în total 120 de miliarde de franci francezi (aproximativ 1,2% din PIB în 2003). De acest plan vor beneficia în principal gospodăriile, prin diminuarea taxelor pe veniturile personale, a contribuțiilor angajaților la asigurările sociale și a taxelor pe automobile. Firmele de asemeni vor avea parte de reduceri ale taxelor sub forma scăderii taxelor pe corporații, dar într-o măsură mai mică. În plus, prin acest plan pe trei ani, autoritățile au decis să minimalizeze impactul prețurilor ridicate ale petrolului asupra consumatorilor de energie.

Un nou sistem de „taxe variabile” pe carburanți a fost introdus să ajute la reducerea impactului prețurilor volatile asupra combustibililor pentru autoturisme și a parcurilor de autocamioane. Cu toate aceste măsuri, veniturile guvernamentale cresc acum mai încet decât PIB-ul nominal, astfel că presiunea taxelor are o tendință de scădere graduală. De partea cheltuielilor bugetare, autoritățile au decis ca în 2001 să depășească 1,3 procente din „norma de creștere a cheltuielilor” reală, aceasta fiind inclusă în programul finanțelor publice pe termen mediu. Alte măsuri de politică fiscală ale guvernului au constat în diminuarea constrângerilor asupra cheltuielilor pentru asigurarea sănătății și creșterea pensiilor peste nivelul inflației. În ciuda acestor măsuri luate de guvern, există temeri că nu se vor face alte progrese pentru consolidarea bugetară și astfel deficitul structural fundamental va crește în perioada 2000- 2001. Beneficiile din vânzarea celei de-a treia generații de licențe telefonice în 2001 (reprezentând aproape peste un procent din PIB) vor fi folosite la constituirea capitalurilor fondului rezervelor de pensii și într-o mai

mică măsură pentru răscumpărarea datoriilor (ce nu sunt incluse în estimarea OECD asupra deficitului structural).

ITALIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	1.097,2	1.232,9	1.164,8	1.190,9	1.171,0	1.071,2
2. Creșterea reală a PIB (%)	2,9	1,1	1,8	1,5	1,5	2,7
3. Inflația în prețuri de consum (%)	5,4	3,9	1,8	1,7	1,6	2,5
4. Populația (mil.)	57,3	57,4	57,6	57,6	57,7	57,8
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	234,0	252,0	240,4	242,6	230,8	240,8
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	195,3	197,9	200,5	206,9	210,4	231,0
7. Balanța contului curent (mld. \$)	25,1	40,0	32,4	20,0	6,3	- 1,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	34,9	45,9	55,7	29,9	22,4	24,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 7,6	- 7,1	- 2,7	- 2,8	- 1,9	- 1,3
10. Datoria publică (% din PIB)	123,1	121,8	119,8	117,7	116,6	113,9
11. Rata de schimb (Lire it.: \$ SUA)	1.629	1.543	1.703	1.736	1.817	2.082

După o decadă de constrângeri fiscale proiectate să stabilizeze finanțele publice italiene, pentru 2001 se aștepta un program de reducere a taxelor. Prin preluarea puterii, în urma alegerilor din aprilie 2001, partidul de centru-dreapta Forza Italia, orientat ideologic spre reducerea rolului statului, a inițiat un program de reducere a fiscalității. În aceste condiții însă este puțin probabil ca țintele fiscale stabilite împreună cu partenerii din Uniunea Economică și Monetară să fie atinse.

Proiectarea deficitului bugetar ia în calcul concesiile planificate a „bonusului fiscal” (aproximativ o jumătate de punct procentual în PIB în 2000 și un punct în 2001). Utilizarea acestei tehnici financiare nu a înrăutățit situația deficitului în 2000 datorită, în primul rând, nivelului ridicat al veniturilor obținute ca urmare a reformei fiscale (incluzând și lupta împotriva evaziunii fiscale). Proiectarea deficitului bugetar în 2000, a ținut cont și de veniturile din vânzarea celei de-a treia generații de licențe pentru telefonie mobilă. Acestea au reprezentat aproximativ 26,8 miliarde lire, aproximativ 1,2 procente din PIB. Unele dintre aceste sume au fost destinate reducerii deficitului bugetar (aducând o reducere cu aproximativ 1,3 procente a acestuia) și au permis, în același timp, reducerea datoriei publice.

Pentru 2001 previziunile oficiale cu privire la cheltuieli sunt optimiste în lumina abundenței care a însoțit economia italiană. Estimarea a luat în calcul și posibilitatea unei mici devieri a scopului propus, în absența unor noi măsuri structurale care să țină cheltuielile sub un control mai bun.

AUSTRIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	235,6	231,7	206,7	210,9	207,8	191,0
2. Creșterea reală a PIB (%)	1,7	2,0	1,2	2,9	2,2	3,3
3. Inflația în prețuri de consum (%)	2,2	1,9	1,3	0,9	0,6	2,0
4. Populația (mil.)	8,05	8,06	8,08	8,10	8,13	8,15
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	57,7	57,9	58,7	62,8	63,7	63,1
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	64,4	65,3	62,9	66,5	67,3	65,3
7. Balanța contului curent (mld. \$)	- 5,4	- 4,9	- 5,2	- 4,6	- 5,7	- 3,9
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	18,7	22,9	19,7	22,4	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 5,1	- 3,8	- 1,8	- 2,4	- 2,0	- 0,5
10. Datoria publică (% din PIB)	68,4	68,3	63,9	63,5	64,9	62,6
11. Rata de schimb (Sch: \$ SUA)	10,08	10,58	12,20	12,38	12,92	14,80

Guvernul austriac a prezentat o politică clară îndreptată înspre accelerarea procesului de retragere a statului din economie. În plus, eforturile guvernului de consolidare fiscală au început cu „Programul de stabilizare” din primăvara anului 2000, axat în principal pe reducerea angajamentelor guvernamentale și a cheltuielilor cu pensiile. Programul a fost prelungit pe perioada bugetară a doi ani, 2001-2002, bazându-se în special pe veniturile din taxele ridicate și pe surplusurile autorităților locale, într-un efort de echilibrare a bugetului de stat pe anul 2002. Totuși consolidarea fiscală pentru perioada 2000-2002 ar trebui să aibă o medie de peste un procent din PIB de-a lungul întregului interval, astfel că fondurile guvernului central trebuie să se bazeze pe creșteri de 2/3 ale veniturilor și 1/3 reduceri ale cheltuielilor. Deși ratele dobânzilor sunt proiectate să sporească, condițiile monetare rămân destul de favorabile creșterii. Guvernul a acționat de asemenea în direcția introducerii unor măsuri de reducere a deficitului bugetar.

BELGIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	275,9	269,0	243,9	250,2	248,9	231,3
2. Creșterea reală a PIB (%)	2,6	1,2	3,4	2,4	2,7	4,0
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,5	2,1	1,6	1,0	1,1	2,6
4. Populația (mil.)	10,1	10,2	10,2	10,2	10,2	10,3
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	155,1	154,7	149,5	153,6	154,1	155,9
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	145,1	146,0	141,8	146,6	146,8	149,3
7. Balanța contului curent (mld. \$)	14,2	13,8	13,9	12,2	11,7	10,8
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	16,2	17,0	16,2	18,3	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 4,2	- 3,7	- 1,7	- 1,0	- 0,7	- 0,1
10. Datoria publică (% din PIB)	129,7	127,9	122,8	117,5	114,1	106,3
11. Rata de schimb (Fr.b: \$ SUA)	29,48	30,96	35,77	36,30	37,86	43,38

Deși consolidarea bugetară va continua să fie obiectivul cheie al politicii fiscale, totuși ar trebui să existe posibilitatea să se reducă povara impozitelor individuale și a celor corporatiste ca promisiune din partea guvernului.

Bugetul pe 2001 și programul de stabilitate proiectat pentru perioada 2001-2005, implică o largă politică fiscală neutră. Estimări precaute indică o rată medie anuală de creștere a PIB-ului real de 2,5 procente, astfel că guvernul și-a stabilit ca țintă un excedent bugetar de 0,2 și 0,3 procente din PIB în 2001 și respectiv 2002. Cu o destul de ridicată rată de creștere stabilită, OECD-ul se așteaptă ca bugetul de stat belgian să se orienteze de la balanța instabilă din 2000 la un excedent mic (în jur de 3/4 de procent din PIB) în 2001. Surplusul inițial se poate extinde la aproximativ 6,5 procente din PIB în 2002, dar în perioadele de ajustare ciclică este de dorit să rămână stabile. Raportul datorie publică pe PIB poate scădea în 2002, continuându-și traiectoria puternic descendentă din ultimii ani.

Datorită previziunilor că politica monetară în zona euro va fi restrictivă în continuare, de-a lungul următorilor doi ani, condițiile monetare din Belgia sunt în situația de a deveni progresiv mai puțin propice susținerii creșterii. Belgia s-a adaptat politicilor monetare ale Băncii Centrale Europene și se așteaptă să o facă și în 2001. Politică fiscală este puternic afectată de Pactul de Dezvoltare și Stabilitate al Uniunii Europene, prin care se stabilește că guvernele statelor membre vor trebui să realizeze echilibrarea bugetelor de stat de-a lungul ciclului economic. Guvernul intenționează să îmbunătățească structura sistemului asigurărilor sociale, în parte prin completarea sistemului de pensii de forma „plată pe măsura încasărilor” de către componenta finanțabilă.

OLANDA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	415,0	411,8	376,9	393,5	398,4	367,2
2. Creșterea reală a PIB (%)	2,2	3,0	3,8	4,1	3,9	4,3
3. Inflația în prețuri de consum (%)	1,9	2,0	2,2	2,0	2,2	2,6
4. Populația (mil.)	15,5	15,5	15,6	15,7	15,8	15,9
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	195,6	195,1	189,4	195,3	195,1	204,6
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	171,8	172,3	167,6	174,5	177,1	188,6
7. Balanța contului curent (mld. \$)	25,8	22,6	26,8	16,3	17,3	18,3
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	33,7	26,8	24,9	21,4	-	-
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 4,1	- 1,8	- 1,2	- 0,7	0,5	1,4
10. Datoria publică (% din PIB)	75,5	75,3	70,3	67,0	63,7	57,4
11. Rata de schimb (Gulden: \$ SUA)	1.61	1.69	1.95	1.98	2.07	2.37

Situația politicii fiscale va fi semnificativ ușurată în 2001, ca urmare a reformei regimului de impozitare a veniturilor personale, implicând o reducere a taxelor cu 0,7 procente din PIB. Reforma include o schimbare prin creșterea importanței impozitelor directe în detrimentul celor indirecte și o reducere a contribuțiilor la asigurările sociale. Escaladarea impozitelor indirecte va duce la o creștere a inflației cu un punct procentual în timp ce întregul pachet va determina o creștere a veniturilor disponibile ale gospodăriilor cu aproximativ 5,25 procente. Reforma implică, în continuare, declinul ratelor de înlocuire, care vor trebui să încurajeze persoanele cu vârsta propice angajării să se reîntoarcă pe piața de muncă, prin beneficiile pe care le presupune aceasta. În bugetul din 2001, cheltuielile cu șomajul și plățile dobânzilor se așteaptă încă o dată să fie considerabil mai scăzute decât au fost proiectate cu câțiva ani în urmă printr-o înțelegere a coaliției, fiind fundamentate pe o foarte atentă previziune asupra creșterii. În 2001 se așteaptă ca PIB-ul să crească cu 3,9% în timp ce excedentul bugetar o să scadă cu 0,6% din PIB. Inflația s-a accelerat cu o rată medie de 3,8% în 2001, ca rezultat al nivelului ridicat al impozitelor indirecte, a reducerilor taxelor pe venit și o piață a muncii restrânsă care a stimulat cererile de creștere a salariilor. Excedentul contului curent a rămas ridicat prin înregistrarea de surplusuri de aproximativ 5,5% din PIB. Balanța bugetară se așteaptă să înregistreze un surplus pentru al treilea an consecutiv. Principalul motiv al obținerii lui l-au reprezentat extraveniturile obținute datorită creșterii economice peste medie. Cu toate acestea mărimea lui va fi mai mică decât în 2000 deoarece guvernul utilizează acest surplus pentru reducerea de taxe. Sub regulile a 4-5 cadre fiscale, inițiate în 1999, cel puțin jumătate din excedent trebuie să meargă către reducerea în continuare a datoriei publice iar cealaltă jumătate poate fi folosită pentru reducerea taxelor.

SPANIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	584,2	609,9	560,5	586,0	599,9	555,7
2. Creșterea reală a PIB (%)	2,7	2,4	3,9	4,3	4,0	3,9
3. Inflația în prețuri de consum (%)	4,7	3,6	2,0	1,8	2,3	3,3
4. Populația (mil.)	39,2	39,2	39,3	39,3	39,4	39,4
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	93,4	102,7	106,9	112,0	111,0	121,3
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	111,9	119,0	120,3	132,7	140,2	153,0
7. Balanța contului curent (mld. \$)	0,8	0,4	2,5	- 3,1	- 12,6	- 15,8
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	35,5	57,9	68,4	55,3	33,1	35,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	- 7,0	- 5,0	- 3,2	- 2,6	- 1,1	- 0,4
10. Datoria publică (% din PIB)	68,4	72,1	70,7	68,5	67,1	63,9
11. Rata de schimb (Ptas: \$ SUA)	124,7	126,7	146,7	149,4	156,2	178,9

Resursele bugetare alocate cheltuielilor, care rămân neutilizate, vor fi cheltuite integral, în timp ce veniturile suplimentare vor fi utilizate pentru reduceri de taxe adiționale sau pentru scăderea contribuțiilor la asigurările sociale.

Guvernul a promis să înghețe taxele pe combustibili în 2001, după o creștere accentuată a prețului petrolului în intervalul 1999-2000. Este de asemenea presat să adopte o cale mai adecvată de placare a problemelor interne care generează inflație. În plus, a aprobat un pachet larg de măsuri pentru accelerarea liberalizării sectoarelor cheie ale economiei, măsuri care s-au aplicat și în 2001.

Cu o monedă euro slabă și o inflație peste media Uniunii Europene, condițiile monetare rămân relaxate, chiar dacă ratele dobânzilor au crescut. Deficitul bugetar pentru 2000 s-ar putea să fie mai scăzut decât așteptările inițiale ale autorităților, datorită *boom*-ului veniturilor din TVA și a încasărilor din impozitele pe veniturile directe mai mari decât era planificat. Pentru 2001 guvernul și-a propus să echilibreze bugetul. De aceea restricțiile impuse angajărilor și salarizării funcționarilor publici vor continua. La această măsură se adaugă o nouă taxă pentru utilizarea spectrului electromagnetic care va duce la venituri echivalente cu 0,2 procente în PIB. Aceste venituri vor echilibra nivelul ridicat al cheltuielilor sociale, pentru că guvernul este obligat în mod legal să facă plăți suplimentare de pensii pentru a compensa inflația mai mare decât se aștepta în 2000. Trebuie ținut cont și de faptul că vor crește în continuare cheltuielile pentru infrastructură. Cu toate acestea, poziția fiscalității, măsurată prin balanța structurală bugetară, va fi neutră într-o mare măsură.

5.3. Politica fiscal-bugetară a țărilor admise pentru aderarea la Uniunea Europeană

Pentru a facilita procesul de accesare în UE, Polonia este nevoită să impulsioneze și să direcționeze politica de reformă structurală. Cu toate acestea, instabilitatea fiscală, măsurată prin intermediul deficitului bugetar, se accentuează datorită cerințelor metodologice stabilite prin Tratatul de la Maastricht, care solicită o transparență mai mare și consolidarea financiară. Continuarea consolidării financiare va evidenția întinderea deficitelor extrabugetare ascunse și a cheltuielilor guvernamentale legate de cerințele accederii la UE și NATO. Această situație va forța autoritățile să scurteze timpul necesar privatizării, să ofere mai multe active spre vânzare și să adâncească reformele instituționale necesare accelerării ajustării fiscale.

CEHIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	52,0	57,9	52,6	55,7	53,1	51,2
2. Creșterea reală a PIB (%)	5,9	4,8	- 1,0	- 2,2	- 0,2	2,8
3. Inflația în prețuri de consum (%)	9,1	8,9	8,4	10,7	2,1	4,3

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
4. Populația (mil.)	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	21,5	21,7	22,7	26,4	26,3	33,2
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	25,2	27,6	27,3	29,0	28,2	35,6
7. Balanța contului curent (mld. \$)	- 1,4	- 4,3	- 3,3	- 1,4	- 1,0	- 2,4
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	13,8	12,4	9,7	12,5	12,8	13,8
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	16,3	20,0	23,1	25,3	23,5	23,9
10. Datoria publică (% din PIB)	8,2	8,4	14,2	15,3	11,3	10,3
11. Rata de schimb (Cc: \$ SUA)	26.54	27.14	31,70	32.28	34.57	38.48

Creșterea din 2000 a fost ceva mai lentă decât cea din prima jumătate a anului datorită unei încetiniri a sporirii rapide a exporturilor și continuarea unui ritm alert al importurilor. De-a lungul intervalului 2001-2002, cererea internă și deficitul contului curent se așteaptă să crească sub impactul puternicei stimulări fiscale persistente. Totuși, presupunându-se că politicile nu se vor schimba și în ciuda veniturilor neașteptate de un procent din PIB provenite din vânzarea prin licitație a telefoanelor mobile, deficitul bugetar se așteaptă să rămână la aproape 7 procente din PIB. În acest context, consumul individual așteptat să crească constant și investițiile estimate că vor rămâne puternice reflectă atât motivarea înființării de noi taxe cât și a cheltuielilor bugetare directe.

UNGARIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	44,7	45,2	45,7	47,0	48,2	46,2
2. Creșterea reală a PIB (%)	1,5	1,3	4,6	4,9	4,5	5,3
3. Inflația în prețuri de consum (%)	28,2	23,6	18,3	14,3	10	9,8
4. Populația (mil.)	10,2	10,2	10,2	10,1	10,1	10,0
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	12,9	14,2	19,6	20,7	21,8	25,4
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	15,3	16,8	21,6	23,1	24,0	27,8
7. Balanța contului curent (mld. \$)	- 2,5	- 1,7	- 1,0	- 2,3	- 2,1	- 1,9
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	12,0	9,7	8,4	9,3	11,0	11,0
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	31,6	27,2	24,5	28,6	29,7	30,3
10. Datoria publică (% din PIB)	37,4	39,2	28,8	26,3	19,8	17,1
11. Rata de schimb (Ft: \$ SUA)	125,7	152,6	186,8	214,4	237,1	280,1

În timp ce nivelul încă ridicat al șomajului și politica monetară restrictivă pot menține presiunea inflaționistă la cote acceptabile, restructurarea „din mers” la nivelul firmei și condițiile interne restrânse de creditare ca și băncile

care-și fac curățenie în propriile bilanțuri, vor continua să restrângă capacitatea economiei de a îndeplini această cerere. Ca rezultat, o proporție însemnată a cererii suplimentare este prevăzută să fie satisfăcută prin importuri și se așteaptă ca deficitul contului curent să crească cu mai mult de 5 procente în PIB.

În urma reformei puternice a ofertei din ultimii 10 ani, care a ajutat economia să revină repede după impactul crizei rusești din august 1998, reformele structurale au stagnat, la acestea adăugându-se și refuzul autorităților de a implementa măsuri dure înaintea alegerilor din 2002. În fond, se mizează pe o combinație a creșterii puternice cu o intervenție prin prețuri pentru a păstra finanțele publice sub control. Ținta deficitului bugetar de 3,4% din PIB în 2001, va reprezenta în fapt o atitudine de reducere a fiscalității față de situația anului 2000.

Politica macroeconomică a fost în mare parte susținătoarea cererii. Creșterea încrederii investitorilor către sfârșitul anului 1999 a condus la creșterea aflului de capital, care a împins în jos ratele dobânzilor. Mai mult decât atât, autoritățile au decis să mențină rata de schimb într-o mișcare lentă dar constantă de 0,3 procente pe lună până la sfârșitul lui 2000. Ca rezultat, și în ciuda unei creșteri de 100 de puncte de bază în ratele dobânzilor în 2000, condițiile monetare au permis producerea unui proces de prociclicitate. Între timp, deși la un nivel încă ridicat, deficitul bugetar a scăzut cu aproape un procent din PIB în comparație cu 1999, în vreme ce veniturile au răspuns atât creșterii puternice cât și nivelului mult mai înalt decât cel așteptat al inflației. PIB-ul este prevăzut să crească cu 5,5 procente atât în 2000 cât și în 2001 și ceva mai rapid în 2002. Această estimare se bazează pe continuarea politicilor de taxare și a cheltuielilor bugetului anului 2000, cu un deficit bugetar care se așteaptă să scadă gradat ca răspuns automat al stabilizării la consolidarea cererii. Aceasta poate ajuta inflația să scadă încet.

POLONIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	127,1	143,8	144,0	159,3	155,5	164,5
2. Creșterea reală a PIB (%)	7,0	6,0	6,8	4,8	4,1	4,8
3. Inflația în prețuri de consum (%)	27,8	19,9	14,9	11,8	7,3	10,2
4. Populația (mil.)	38,6	38,6	38,7	38,7	38,7	38,7
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	22,6	24,4	27,2	30,1	26,3	27,9
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	24,7	32,6	38,5	43,8	40,7	42,5
7. Balanța contului curent (mld. \$)	5,5	- 1,4	- 4,3	- 6,9	- 11,6	- 11,7
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	14,8	17,8	20,4	26,4	24,5	25,5
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	46,3	50,2	48,6	55,9	55,8	57,2
10. Datoria publică (% din PIB)	15,3	9,9	8,6	14,8	17,1	16,9
11. Rata de schimb (ZI: \$ SUA)	242	270	328	348	397	433

Deteriorarea poziției Poloniei pe plan extern precum și cea a situației fiscale, combinate cu inflamarea inflației, continuă să producă îngrijorare la începutul lui 2000. Printr-o îmbunătățire a performanțelor înregistrate de exporturi datorită redresării din Europa și o scădere a cererii interne, deficitul contului curent a fost stabilizat la aproape 7,5 procente din PIB în 2000. Fluxurile investiționale străine directe nete au asigurat finanțarea la aproape jumătate din deficitul datoriei externe în cursul anului 2000. Ratele ridicate ale dobânzilor aplicate pentru protejarea valorii zlotului au atras de asemenea și investiții de portofoliu pe termen scurt.

5.4. Intervenționismul ca stare de fapt în România

În perioada 1992-1996, situația din România s-a caracterizat prin dirijism și începuturi timide de restructurare și privatizare. În acest interval, politicile macroeconomice au fost caracterizate de o abordare graduală a reformei structurale, principala preocupare fiind mai curând în direcția minimalizării costurilor sociale ale transformării structurale.

ROMÂNIA

Indicatori economici	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. PIB în prețurile pieței (mld. \$ SUA)	35,5	35,3	34,9	41,5	34,0	35,2
2. Creșterea reală a PIB (%)	7,1	3,9	- 6,9	- 5,4	- 3,2	2,0
3. Inflația în prețuri de consum (%)	32,2	38,8	154,8	59,0	45,8	46,0
4. Populația (mil.)	22,7	22,6	22,6	22,5	22,5	22,4
5. Exportul de mărfuri (mld. \$)	7,9	8,1	8,4	8,3	8,5	10,2
6. Importul de mărfuri (mld. \$)	9,5	10,6	10,4	10,9	9,6	11,9
7. Balanța contului curent (mld. \$)	- 1,8	- 2,6	- 2,1	- 2,9	- 1,3	- 1,5
8. Rezervele de stat în aur (la sf. anului; mld. \$)	1,6	2,1	3,8	2,9	2,7	3,5
9. Bugetul general de stat (% din PIB)	6,7	8,5	9,5	9,5	9,3	9,3
10. Datoria publică (% din PIB)	10,2	12,6	15,2	23,5	28,4	19,8
11. Rata de schimb (Leu: \$ SUA)	2033	3084	7168	8876	15333	21830

Mecanismele eficiente ale politicilor fiscale nu s-au manifestat, disciplina financiară redusă făcând ca atragerea reală a fondurilor către bugetul de stat să fie deficitară. În ce privește aspectele specifice ale politicii fiscale, datele statistice arată că situația bugetului s-a deteriorat constant, în principal din cauza scăderii veniturilor ca pondere în PIB. De exemplu, ca dinamică veniturile totale în PIB au fost în 1991 de 42%, în 1995 au fost de 32%, iar în 1996 de 30%. Situația deficitului în anul 1996, arată că acesta a fost sub 4% față de o previziune de 2,2%, în condițiile în care s-a procedat la trei rectificări de buget.

Guvernul Văcăroiu a găsit necesar să transfere o mare parte a cheltuielilor publice scadente din 1996 în 1997, de exemplu, subvențiile pentru agricultură și al treisprezecelea salariu pentru angajații din sectorul de stat. A apărut și un mare volum de credite, îndeosebi cele acordate întreprinderilor agricole de stat, finanțate de BNR cu o rată a dobânzilor sub cursul pieței. Din cauza unor presiuni de acest fel asupra bugetului, teoretic deficitul a fost mult mai mare. Mai trebuie adăugat că în același interval, restructurarea anevoioasă a economiei a făcut ca importurile să crească rapid comparativ cu exporturile, deci deficitul comercial s-a accentuat.

A urmat perioada Guvernului Ciorbea care, susținut de coaliția guvernamentală formată după alegerile din 1996, a imaginat un plan de scoatere a țării din criză, bazat pe reformă rapidă. Planul urma să cuprindă trei etape: liberalizarea totală a prețurilor, tarifelor și pieței valutare, macrostabilizare și restructurarea și privatizarea rapidă. În primele luni de mandat, Guvernul Ciorbea a reușit să ducă la bun sfârșit planurile de liberalizare și macrostabilizare, prin măsuri de politică monetară. Au fost liberalizate prețurile, tarifele și piața valutară. Politica de macrostabilizare s-a axat pe limitarea inflației ce a urmat liberalizării prețurilor și tarifelor. Politicile monetare au vizat creșterea dobânzilor bancare și reducerea creditelor, precum și reducerea cheltuielilor bugetare.

Întârzierile în procesul de restructurare precum și ritmul privatizării mult sub cel anunțat inițial de Victor Ciorbea au dus în toamna anului 1997 la pierderea echilibrului macroeconomic realizate în prima parte a anului. Piața de capital a început să se deterioreze treptat iar inflația a reînceput să crească. BNR a fost nevoită să recurgă din nou la instrumentul tradițional de temperare a inflației: creșterea dobânzilor. Acesta a lovit însă puternic în întreprinderile mici și mijlocii, care se așteptau să atragă o parte din forța de muncă disponibilizată prin procesul de restructurare a sectorului de stat. În plus IMM-urile au devenit la rândul lor generatoare de șomaj, presând astfel suplimentar asupra cheltuielilor publice și așa restrânse.

La începutul anului 1998, Guvernul României încercat să obțină o relansare a activității economice prin măsuri de ordin fiscal. Au fost reduse impozitele pe salarii și pe profit, în compensație cu creșterea TVA-ului și a accizelor. Guvernul a presupus că această modificare de fiscalitate va fi acoperită prin venituri mai mari din privatizare, cu atât mai mult cu cât urma scoaterea la vânzare a unor societăți bine cotate: RomTelecom, Banca Română de Dezvoltare, Banc Post.

Între timp, o serie de evenimente interne (criza politică) și internaționale (blocarea tranșelor de împrumut acordate de FMI și Banca Mondială) au pus un serios semn de întrebare asupra șanselor de redresare economică a țării. În aceste condiții, creșterea de venituri la buget nu s-a realizat, punându-se în pericol atingerea obiectivului unui deficit bugetar de 3,6%, cuprins în Legea

bugetului, adoptată destul de târziu (în luna mai). Eforturile Guvernului de a ieși din această situație au dat puține rezultate. Aceasta în pofida faptului că, în luna aprilie, a fost investit un nou guvern, condus de Radu Vasile, cu participarea PD și un program cuprinzând obiective și termene clare. Cu toate eforturile făcute de Guvern pentru sporirea veniturilor bugetare, prin privatizarea întreprinderilor nerentabile sau prin acordarea de facilități pentru atragerea de investitori străini, în 1998 s-au încasat din privatizare numai 118 miliarde de lei față de 3600 de miliarde de lei, cât se estimase la începutul anului că se vor obține. Nerealizarea veniturilor estimate a determinat o a doua rectificare bugetară, aproape concomitent cu elaborarea proiectului de buget pe anul viitor. În afară de nerealizarea programului de privatizare, scăderea veniturilor bugetare a mai fost cauzată de economia subterană, indisciplina financiară a agenților economici, menținerea și chiar accentuarea blocajului financiar, prin menținerea activităților generatoare de pierderi în regii și mari societăți comerciale de stat. De fapt, în 1998, Guvernul a încercat să evite închiderea de întreprinderi nerentabile prin mărirea taxelor și impozitelor, lovind astfel în întreprinderile din sectorul privat, singurele care puteau înregistra o creștere economică serioasă.

Lipsa de bani a început să-și arate adevărata gravitate abia către sfârșitul anului, când autoritățile au constatat că simplele promisiuni de reformă nu pot împiedica agențiile internaționale de rating să reducă calificativele României și, mai ales, nu pot ajuta țara să treacă peste vârful serviciului datoriei externe, din prima jumătate a anului 1999. Conștient că se va confrunta cu o situație financiară foarte dificilă, mai ales în prima parte a anului, Guvernul a decis suspendarea facilităților oferite investitorilor și o nouă creștere a accizelor. Încheierea unor noi acorduri cu organismele financiare internaționale și accesul pe piețele internaționale de capital, pentru a permite o „rostogolire” a datoriei externe au devenit prioritățile Guvernului la sfârșitul anului 1998. Dar, pentru FMI și Banca Mondială nu mai erau suficiente doar promisiunile. Guvernul trebuia să dea dovezi că este hotărât să treacă la reformă.

La începutul anului 1999, România a fost la un pas de producerea unui crah financiar, căruia autoritățile i-au rezistat totuși, fără a avea însă o certitudine sporită în ceea ce privește capacitatea țării de a trece cu bine peste vârful de plată al serviciului datoriei externe și a evita intrarea în colaps.

Cu toate criticile aduse sistemului fiscal din perioada 1990-1996, noua putere instalată în anul 1996 a trecut abia după trei ani la reforma sistemului fiscal, considerată prioritatea numărul unu a strategiei financiar-fiscale. Astfel, prin măsurile inițiate la sfârșitul lunii decembrie 1999, intențiile Guvernului erau de a crea un sistem fiscal transparent, simplificat și neutru (care să nu determine restrângerea veniturilor), construit pe principiul „nici o cheltuială nu poate fi promisă până nu există resurse certe pentru acoperirea ei”. În același timp se urmărea stoparea adoptării de acte normative cu privire la fiscalitate

care să încurajeze economia subterană și înrăutățirea mediului economic intern.

Puterea politică de atunci considera că noua strategie fiscală urma să aibă ca efecte consolidarea mediului economic, stimularea investițiilor și a economiilor, accelerarea schimbărilor structurale din economie, reluarea creșterii economice sănătoase, neinflaționiste.

În opinia specialiștilor însă, se aștepta ca noile măsuri să nu aibă ca impact relansarea fiscală, decât într-o mică măsură, în condițiile în care stabilirea unei cote unice de TVA la 19% a determinat deja creșterea prețurilor la bunurile de consum de bază ale populației, afectând consumul și puterea de cumpărare. La aceasta se mai adaugă și faptul că, la o analiză a structurii veniturilor bugetului de stat, se constată că TVA este principala resursă financiară.

În 1999 România și-a luat măsuri pentru a evita o posibilă situație de imposibilitate a finanțării deficitului bugetar, care ar fi constituit una dintre cele mai serioase premise ale declanșării colapsului financiar. Pentru acel an a fost adoptat un buget cu un deficit de 2%, conform recomandărilor FMI. La aceasta s-au adăugat și practicarea unor politici financiare consecvente bazate pe restructurarea economică și asanarea sectoarelor neperformante. Au urmat astfel disponibilizări masive, impactul lor asupra bugetului fiind covârșitor. Pe de o parte s-a redus ponderea impozitului pe salariu în structura veniturilor bugetare (cu 6,5%) ca urmare a reducerii numărului de salariați, iar pe de altă parte au sporit eforturile bugetare sub forma cheltuielilor destinate protecției sociale.

Printr-o ordonanță adoptată la începutul anului 1999 a fost introdus un control mult mai sever asupra producției și comercializării alcoolului și tutunului – domenii de manifestare pe scară largă a contrabandei și evaziunii fiscale. Facilitățile pentru investitori au fost suspendate.

În același timp, bugetul de stat a devenit în ultimii ani soluția acoperirii numeroaselor pierderi înregistrate de întreprinderile nerentabile, dar mai ales de unele bănci. Se folosește adesea soluția preluării la datoria publică a „găurilor negre” din economia națională, cu impact în ultimă instanță asupra bugetului contribuabilului. Acestea se adaugă altor factori nefavorabili care în cele din urmă duc la o mărire a nivelului deficitului bugetar.

Anul 1999 a însemnat un examen greu, câștigat în cele din urmă de BNR, care a plătit cu mari eforturi aproape două miliarde de dolari SUA în contul datoriei externe, invalidând previziunile agențiilor de rating internaționale, conform cărora țara noastră urma să intre în incapacitate de plată.

Pe ansamblu, cei zece ani de tranziție au evidențiat, indiferent de formațiunea politică aflată la putere, incapacitatea de fundamentare și de adaptare a strategiilor financiare la exigențele economiei de piață, nici un guvern post-decembrist nefiind capabil, prin măsurile de politică financiar-

monetară, să oprească declinul producției industriale și să creeze condiții de relansare economică.

5.5. Analiză comparativă

Deși anul 1989 a asigurat egalitatea „startului” către democrație pentru țările fost socialiste din Europa Centrală și de Est, specialiștii Fondului Monetar Internațional le-au grupat în două categorii, ținând cont de performanțele economico-financiare înregistrate pe drumul tranziției:

- un prim grup cuprinde țările avansate în planul reformei de construire a economiei de piață; din acest grup fac parte Ungaria, Polonia, Cehia și Slovacia;
- un al doilea grup include țările mai puțin avansate în acest proces: Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Macedonia, România, Moldova, Rusia, cele 11 țări ale fostei URSS și Mongolia.

Indiferent de gruparea efectuată de FMI, este de remarcat că, în ansamblu, aceste țări se confruntă cu patru tipuri de crize economico-financiare, și anume: criza monetară, criza bancară, criza sistemului financiar, criza datoriei externe. Este dificil totuși de construit un model de politică financiară a tranziției, având în vedere că toate aceste țări s-au confruntat cu scăderea PIB și stagnarea creșterii economice, antrenând diminuarea volumului cheltuielilor publice și a utilităților ce pot fi satisfăcute pe seama acestora și implicit, practicarea unor bugete de austeritate.

Pe fondul unor procese de devalorizare monetară puternice (de exemplu România) și respectiv de revalorizare monetară (de exemplu, Polonia, prin reforma din 1993) produsul intern brut a avut o evoluție sinuoasă. Astfel, cu excepția Slovaciei, Poloniei și Ungariei care au înregistrat creșteri anuale ale PIB, celelalte țări s-au confruntat cu o evoluție alternativă a PIB, între perioade de creștere și de scădere.

Situația prezentată în tabelul nr. 1 este mai explicită din acest punct de vedere, ea arătând evoluția procentuală anuală a PIB (în USD/loc.):

Tabelul nr. 1

Evoluția anuală a PIB
(în % față de anul anterior)

Țara	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Cehia	-	15,94	27,47	11,21	- 7,65	5,82
Slovacia	-	13,95	26,29	7,79	3,37	4,48
Polonia	14,3	0,92	45,05	13,09	0,039	-
Ungaria	34,82	14,24	18,23	- 0,63	- 0,59	9,70
România	3,9	7,85	6,9	1,73	-	-

Evoluția cea mai spectaculoasă a PIB a cunoscut-o Polonia, care după o perioadă dificilă (1990-1994) a realizat o creștere a PIB/locuitor în anul 1995 cu 45,05% mai mare decât în 1994. Această reușită a politicii financiar-monetare își are explicația, pe de o parte, în aplicarea unor politici bugetare dure cu reforme adânci în sistemul de impozite, cât și în controlul strict al cheltuielilor publice. Pe de altă parte, ca urmare a deciziei băncilor comerciale grupate în Clubul de la Londra, Poloniei i s-a redus la jumătate datoria externă, cu impact pozitiv asupra procesului de relansare economică. Toate acestea, asociate cu un sistem fiscal transparent, simplu și corect au făcut din Polonia un model economic valoros pentru celelalte țări est-europene aflate în tranziție.

Însă liderul procesului economic de reformă economică și de edificare a economiei de piață îl reprezintă Cehia, al cărui PIB/locuitor a crescut constant, mai ales după procesul de separare de Slovacia (de la 3328,23 USD/locuitor în 1993 la 5346,58 USD/locuitor în 1998). Acest succes a fost posibil prin practicarea unei politici financiare responsabile și eficiente, axată pe atragerea de investiții străine, concomitent cu elaborarea unui cadru legal care este favorabil acestui proces. În același timp este semnificativ să constatăm mixajul constructiv al instrumentelor fiscal-bugetare soldate cu excedente bugetare (1993) distribuite districtelor și municipiilor sub formă de subvenții și cu un sistem fiscal similar cu cel al Uniunii Europene.

Alături de Cehia și Polonia, rezultate economice foarte bune în perioada tranziției a cunoscut și Ungaria, ale cărei eforturi în planul strategiei financiare s-au bucurat de credibilitate internă și externă. Urmărind îndeaproape nivelul inflației și al deficitului bugetar, Ungaria a reprezentat un punct de atracție pentru investitorii străini, beneficiind în perioada 1993-1994 de peste jumătate din valoarea investițiilor străine intrate în țările est-europene.

În aceeași perioadă România se confrunta cu deteriorarea constantă a situației bugetare, în principal din cauza scăderii veniturilor ca pondere în PIB.

O caracteristică importantă a strategiilor financiare ale țărilor aflate în tranziție la economia de piață o reprezintă prudența în vederea canalizării economiilor către investiții în domeniul privat și pentru reducerea riscului de producere a crizelor financiare. Acest fapt se reflectă și în controlul deficitului bugetar, a cărui evoluție este prezentată în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

Evoluția deficitului bugetar
(% în PIB)

Țara	1992	1994	1995	1996	1997
Cehia	- 2,1	- 1,2	- 1,8	- 1,2	- 2,1
Slovacia	- 11,9	- 1,3	0,2	- 1,3	- 4,9
Polonia	- 8,0	- 2,0	- 2,7	- 2,5	- 1,7
Ungaria	- 6,9	- 8,3	- 7,1	- 3,1	- 4,6
România	- 4,6	- 1,8	- 2,6	- 3,9	- 4,5

Cu toate acestea, este de remarcat că majoritatea țărilor central și est-europene au înregistrat deficite bugetare mari, consecință a crizelor macroeconomice; astfel, Ungaria (1995) și Cehia (mai, 1997) s-au confruntat cu crize monetare, iar România a cunoscut în 1997 o dezechilibrare a situației economico-financiare.

Prin urmare, strategiile bugetare aplicate de autoritățile publice la nivel macroeconomic nu au putut opri ascensiunea cheltuielilor publice față de nivelul resurselor financiare (situație ilustrată în tabelul nr. 3). Totodată se constată o scădere a ponderii resurselor financiare publice în PIB în perioada 1992-1997, pentru toate țările aflate în tranziție, cu excepția Poloniei, care a înregistrat o situație favorabilă sub acest aspect.

Tabelul nr. 3
Evoluția veniturilor (V) și a cheltuielilor (C) guvernamentale
(% în PIB)

Țara	1992		1994		1995		1996		1997	
	V	C	V	C	V	C	V	C	V	C
Cehia	45,0	47,1	44,9	46,1	43,8	45,6	42,7	43,9	40,7	42,8
Polonia	43,8	51,8	47,5	49,5	48,1	50,8	45,1	47,6	44,1	45,8
Ungaria	53,4	60,3	51,4	59,7	48,1	55,2	46,8	49,9	44,9	49,5
România	37,4	42,0	32,1	33,9	31,9	34,5	29,8	33,7	27,0	31,5

Tabelul nr. 4a
Structura veniturilor și a cheltuielilor guvernamentale
(1996, % în PIB)

Venituri bugetare	Cehia	Ungaria	Polonia	Slovacia
Venituri din impozite pe salariu	5,3	5,9	9,2	5,2
Venituri din impozite pe profit	4,1	1,9	3,1	6,0
Venituri din CAS	15,9	13,6	10,8	14,6
Venituri din TVA	7,2	7,7	8,1	8,4
Venituri din accize	4,0	3,3	4,3	3,7
Venituri din taxe vamale	1,3	3,7	2,6	1,7

Tabelul nr. 4b

Cheltuieli bugetare	Cehia	Ungaria	Polonia	Slovacia
Salarii	4,1	-	9,4	-
Transferuri pt. securitatea socială	12,2	14,4	20,8	20,2
Cheltuieli auxiliare	1,8	3,9	1,7	3,2
Cheltuieli cu dobânzi	1,0	8,5	4,2	1,2
Cheltuieli de capital	6,7	-	2,8	2,5

Analizând structura veniturilor și cheltuielilor bugetare (prezentate în tabelul nr. 4) se constată că prelevările fiscale sub formă de TVA, accize și

impozite pe salarii, alături de contribuțiile pentru asigurări sociale, reprezintă principalele izvoare financiare. La capitolul cheltuieli bugetare, ponderea cea mai mare revine transferurilor pentru securitate socială și cheltuielilor de capital.

Pe fondul transformărilor fundamentale petrecute în sistemele economice și în mecanismele financiar-monetare, datoriile externe ale țărilor central și est-europene au crescut de la 174,3 miliarde de dolari în 1990 la 241,8 miliarde de dolari în 1999. Întrucât politica financiară trebuie susținută cu însemnate resurse financiare, apelarea acestor țări la capitalul extern este fundamentală, întrucât cel intern nu este suficient pentru finanțarea investițiilor. Atragerea de resurse financiare din afara țării mărește credibilitatea statului respectiv dar, mai ales, condiționează acordarea altor tranșe de împrumut de către FMI. În acest context este de remarcat că FMI sprijină financiar eforturile țărilor aflate în tranziție numai dacă ele elaborează și aplică reforme structurale dure, bazate pe practicarea unor bugete de austeritate, privatizarea și lichidarea întreprinderilor nerentabile. Constrângerile impuse de FMI în plan financiar-monetar au determinat unele țări aflate în tranziție (Polonia, Cehia, Ungaria) să renunțe la încheierea de memorandumuri cu acest organism. României, în schimb, deși dorea să contracteze noi împrumuturi de la FMI în 1998, din cauza neîndeplinirii condițiilor incluse în acordurile din 1997, i-a fost blocată acordarea tranșelor de împrumut. Situația a continuat și în anul 1999, atunci când, România nefiind capabilă să treacă la reformă în adevăratul sens al cuvântului, nu a mai fost creditată de organismele financiare internaționale.

Ne oprim în analiza noastră numai la aceste câteva aspecte legate de situația fiscal-bugetară a României în comparație cu statele est-europene avansate în procesul de aderare la Uniunea Europeană. România trebuie să ia aminte în continuare la exemplul oferit de cele patru țări, ale căror eforturi și realizări pe calea reformei și a trecerii la economia de piață s-au concretizat în rezultate pozitive care au făcut ca drumul integrării europene să fie mai scurt.

Un lucru benefic se realizează totuși în prezent când, strategiile financiar-monetare tind să dobândească o poziție centrală în efortul autorităților publice de integrare a României în structurile europene, aceasta urmând să aibă un efect pozitiv asupra dezvoltării economice generale.

Anexa nr. 2.1
Gradul de realizare (R%) a nivelelor proiectate ale veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat
în perioada 1993- 2000

Nr. crt.	Venituri bugetare	1993		1994		1995		1996		1997		1998		1999		2000	
		Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%	Prog	R%
1	Venituri bugetare	2185	174	9870	90	14684	88	16982	108	40278	109	75412	89,1	86884	107	112188	107
1	Venituri curente	2166	175	9864	90	14675	88	16973	108	39570	105	67499	92,8	82114	108	111210	108
2	Venituri fiscale	2136	171	9650	86	14433	86	16568	106	38745	103	65024	93,3	78287	109	107663	106
3	Impozite directe	1081	174	4606	99	7877	81	8405	102	16466	125	20324	112	22061	120	19271	163
4	Impozite pe profit	451	166	2071	92	4284	65	4100	85,7	7366	144	11010	98,5	11245	148	13401	149
5	Impozite pe salarii	600	182	2476	103	3513	96	4153	113	8997	107	8380	120	8273	122	1650	98,6
6	Alte impoz directe	30	120	59	159	78	218	153	217	403	143	934	71,5	2325	107	1100	233
7	Impozitele indirecte	1054	168	5044	75	6553	93	8163	110	22278	87,6	44700	84,9	56226	104	88392	93,8
8	TVA		164	3124	73	3762	100	5297	101	12392	94,2	25891	86,9	28016	116	43985	115
9	Accize și impozit pe circulație	892	164	1208	53	1256	84	1513	98,1	5085	84,3	12841	65,6	17613	92	32018	64,4
10	Taxe vamale	154	175	646	87	850	123	1231	136	4760	70,4	4515	127	9077	86	10125	85,9
11	Alte impozite indirecte	3	1166	66	456	689	35	122	388	41	517	1453	89,3	1520	130	2264	139
12	Venituri nefiscale	31	429	214	249	242	174	405	184	824	176	2474	80,9	3827	95	3547	159
13	Venituri de capital	19	26,3	5	184	8	131	8	1312	704	325	6576	40,1	3585	117	120	100
14	încasări din ramburs de împrumuturi									4	1325	1342	97,3	1185	33	574	36,9

Sursa: Ministerul Finanțelor Publice.

Anexa nr. 2.2

Realizări buget de stat 1990- 2000

milioane dolari

Nr. c	Variabila bugetara	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
I	Venituri buget stat	9495	6505	4442	4989	5353	6339	5959	6115	7574	6080	5547
1	Venituri curente	9478	6426	4371	4983	5348	6333	5925	5789	7064	5806	5521
1,1	Venituri fiscale	8647	6269	4208	4812	5026	6127	5684	5587	6838	5545	5273
1.1.1	Impozite directe	4281	3652	2570	2474	2749	3119	2768	2862	2559	1571	1451
	Impozit pe profit	2317	1374	1029	987	1150	1371	1140	1484	1222	1085	919
	Impozit pe salarii	1964	2251	1492	1439	1542	1662	1519	1297	1137	470	395
1.1.2	Impozite indirecte	4366	2618	1635	2334	2277	3007	2916	2725	4278	3974	3822
	TVA				955	1370	1859	1738	1629	2528	2118	2325
	Accize și impozit pe circulație	4299	2382	1361	979	384	518	481	598	950	1106	951
	Taxe vamale	51	222	257	354	340	513	542	467	647	512	401
1,2	Venituri nefiscale	830	144	166	175	321	207	241	202	226	261	248
2	Venituri din capital	111	78	68	7	6	6,5	34	319	364	274	5,7
II	Venituri bugete locale	2187	772	651	937	1067	1641	1621	1460	1516	1383	1541
1	Transferuri buget stat	1227	549	547	735	864	1181	1239	1176	1133	890	980
III	Venituri buget asigurări sociale de stat	2375	2146	1524	1730	1699	1931	1916	1836	2635	2465	2349
IV	Venituri fonduri speciale	794	2539	637	1195	1645	1488	2308	1275	1586	2624	2496
V	Venituri buget consolidat	14851	11952	7254	8851	9766	11399	11804	10686	13391	12552	11893

Sursa: Date prelucrate de la ICFM. Victor Slăvescu după informații furnizate de Ministerul Finanțelor Publice.

Anexa nr. 4.1

Starea economiei naționale 1990- 2000

Indicator	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Produsul intern brut (miliarde USD)	35,1	28,9	19,6	26,4	31,5	35,7	35,5	34,6	36,8	34,0	36,7
Produsul intern brut/cap locuitor (USD)	na	na	na	na	5550	6210	6630	6330	6050	5970	6240
Produsul intern brut (variație %)	- 5,6	- 12,9	- 8,8	1,5	3,9	7,1	3,9	- 6,9	- 5,4	- 3,2	1,6
Producția industrială (variație %)	- 19	- 22,8	- 21,9	1,3	3,3	9,4	6,3	- 7,2	- 13,8	- 8,0	8,7
Balanța bugetară (% din PIB)	1,0	3,3	- 4,6	- 0,4	- 2,0	- 4,1	- 4,9	- 3,6	- 2,8	- 2,6	- 3,6
Rata șomajului (%)	0,4	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,9	10,4	11,8	10,5
Salariul lunar brut (USD)	138,6	97,6	82,6	103,1	109,8	138,3	138,4	121,8	153	127,7	na
Infțiația (%)	5,1	170,2	210,4	256,1	136,8	32,3	38,8	151,4	40,6	45,8	45,7
Exporturi (miliarde USD)	3,4	3,5	4,3	4,9	6,1	7,9	8,1	8,4	8,3	8,5	10,3
Importuri (miliarde USD)	5,1	4,9	5,7	6,0	6,6	10,3	11,4	11,3	11,8	10,4	13,1
Balanța comercială (miliarde USD)	- 1,7	- 1,3	- 1,4	- 1,1	- 0,5	- 1,6	- 2,5	- 2,9	- 3,5	- 1,9	- 2,7
Balanța contului curent (% din PIB)	na	- 4,5	- 7,8	- 4,7	- 1,7	- 4,9	- 7,3	- 6,2	- 7,2	- 3,8	- 2,5
Investițiile străine directe (mil. USD)		0,0	0,1	0,2	0,6	1,0	1,2	2,4	4,5	5,4	na
Rezerva valutară (mil. USD)	0,4	0,7	0,1	0,1	0,5	0,3	0,5	2,1	1,4	1,5	2,5
Datoria externă (mil. USD)	1,2	2,1	3,2	4,2	5,6	5,5	7,2	8,6	9,3	9,2	na
Rata de schimb (USD)	24,0	76,0	308	760	1655	2033	3083	7168	11233	15338	21693
Populația (milioane locuitori)	23,2	23,2	22,8	22,7	22,6	22,6	22,6	22,6	22,5	22,5	22,4

Bibliografie

- Anghelache Constantin. România 2000 – starea economică, Editura Economică, București, 2000.
- Bal Ana. Economii în tranziție – Europa centrală și de est, Editura Oscar Print, București 1997.
- Ciutacu Constantin, Valeriu Ioan-Franc, Preda Diana . Evoluții nominale și reale ale economiei naționale în perioada 1990-1998, Probleme economice, nr. 39, 2000, Centrul de Informare și Documentare Economică.
- Dăianu Daniel Transformarea ca proces real, Institutul Român pentru Libera Întreprindere, București, 1999.
- Doehuță Emilian. Trezoreria finanțelor publice, Editura Agora, Bacău, 1994.
- Girard Vasseur, Van der Putten Raymond. Vers un relâchement des politiques budgétaires en Europe?, Conjoncturel, nr. 6 dec. 2000.
- Hristache Diana Andreia . Teorii despre tranziția la economia de piață în unele țări europene și transeuropene, Probleme economice, nr. 35-36, 1999, Centrul de Informare și Documentare Economică.
- Iancu Aurel. Bazele teoriei politicii economice, Editura Alt Beck București, 1996.
- Manolescu Gheorghe. Buget și trezorerie publică, Editura Economica, București 1977.
- Moșteanu Tatiana. Buget și trezorerie publică, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- Onofrei Mihaela. Impactul politicilor financiare asupra societății, Editura Economică, București, 2000.
- Quignon Laurent. Unification monétaire, unification budgétaire?, Conjoncturel, Porilas, nr. 8 sept 1999.
- Saguna Dan Drosu. Procedura fiscală, Editura Oscar Print, București, 1999.
- Savu Victoria Dana. Integrare europeană, Editura Oscar Print, București, 1999.
- Stoica Victor. Doctrina și practica F.M.I, Probleme economice, nr. 26-27, 2000, Centrul de Informare și Documentare Economică.
- Tanzi Vito. Fiscalité est architecture du système économique internațional, Reflets et perspectives, nr. 4,1999.
- Ungureanu Mihail Aristotel. Organizarea și conducerea trezoreriei finanțelor publice în condițiile economiei de piață în România, Editura Conphys, București, 1996.

-
- Văcărel I.,
Anghelache G.,
Bercea F.,
Bistriceanu Gh.,
Moșteanu T.,
Bodnar M.,
Georgescu F.
Văcărel Iulian,
- Finanțe publice, Editura Didactică și Pedagogică,
București, 1999.
- Politici fiscale și bugetare în România 1990-2000, Editura
Expert, București, 2001.
- ***
"Country by country: Forecast of political and economic
trends in over 180 countries.", The Economist Intelligence
Unit Limited, 2001, United Kingdom.
- ***
OECD- „Economic Outlook”, decembrie 2000.
- ***
Rapoartele anuale ale Băncii Naționale ale României.

INDEX DE AUTORI

- ADLER P., 222 (LXVIII)
ADUMITRĂRESEI I.D., 10, 35 (LXVIII)
ALDRIDGE Stephen, 189, 190, 214 (LXVIII)
ALDRIDGE Stephen, 244 (LXVIII)
ANDRETSCH D., 136 (LXVIII)
ANGHELACHE Constantin, 758 (LXVIII)
ANGHELACHE G., 759 (LXVIII)
ARROW Kenneth, 194 (LXVIII)
AURELIAN P.S., 22 (LXVIII)
AXENCIUC Victor, 19, 20 (LXVIII)
- BAKER W. E., 211, 232, 244 (LXVIII)
BALANDIER G., 314 (LXVIII)
BARIȚIU George, 22 (LXVIII)
BASLE M., 313 (LXVIII)
BASTEIAER Van Thierry, 244 (LXVIII)
BASTELAER Thierry Van, 215 (LXVIII)
BĂDILEANU Marina, 542, 636 (LXVIII)
BERCEA F., 759 (LXVIII)
BERTRAND Russel, 268 (LXVIII)
BILES James J., 244 (LXVIII)
BISTRICEANU Gh., 759 (LXVIII)
BLAIR Tony, 258 (LXVIII)
BO Rotrvstein, 233 (LXVIII)
BODNAR M., 759 (LXVIII)
BOERI Brücker, 456 (LXVIII)
BOETTKE P., 265, 269, 313, 314 (LXVIII)
BOISGUILLEBERT Pierre, 103 (LXVIII)
BOTKIN J.W., 34 (LXVIII)
BOURDIEU Pierre, 194, 195, 244 (LXVIII)
BOWLS Samuel, 188, 244 (LXVIII)
BRADLEY John, 536 (LXVIII)
BRAIN Peter, 536 (LXVIII)
BRANDT W., 34 (LXVIII)
BRIXIOVA C., 537 (LXVIII)
BRUE Stanley L., 35 (LXVIII)
- BRYANT R., 536 (LXVIII)
BUCUR Laurențiu, 654 (LXVIII)
BULEARCĂ Marius, 542, 636 (LXVIII)
- CAMBELL R., 35 (LXVIII)
CAMPBELL Mc Connel, 38 (LXVIII)
CARRÉ J.-J., 26 (LXVIII)
CASSIDY Michael F., 245 (LXVIII)
CELSO Furtado, 17 (LXVIII)
CHATRIE I., 206 (LXVIII)
CHIVU Luminița, 456 (LXVIII)
CIUPAGEA C., 462, 536 (LXVIII)
CIUTACU C., 55, 244, 412, 456, 457, 758 (LXVIII)
CLAUDE Henri, 14 (LXVIII)
COLLIER P., 192, 212, 244 (LXVIII)
COMMONS J.R., 268, 313, 314 (LXVIII)
CONSTANTINESCU N.N., 29 (LXVIII)
COX Eva, 244 (LXVIII)
- DĂIANU Daniel, 418, 455, 758 (LXVIII)
DE FOUCAULD J.B., 244 (LXVIII)
DEAN S., 245 (LXVIII)
DEEPA Narayan, 227 (LXVIII)
DEFILIPPIS James, 244 (LXVIII)
DELORS Jacques, 254, 255, 259, 312 (LXVIII)
DENEUVE Carole, 456 (LXVIII)
DENISON E., 26, 28, 35 (LXVIII)
DESTANUE DE Bernis, 32 (LXVIII)
DIAMANT Theodor, 14 (LXVIII)
DIMINESCU Dana, 456 (LXVIII)
DIONISIE POP Marțian, 22 (LXVIII)
DOBRESCU E., 473, 475, 494, 536 (LXVIII)
DOEHUȚĂ Emilian, 758 (LXVIII)
DOMAR, 16, 29, 35, 49, 97, 98, 109 (LXVIII)
DOMINELLO A., 218, 245 (LXVIII)

- DONNELA Meadows, 29 (LXVIII)
DRĂGOI Cătălin, 654 (LXVIII)
DRUCKER F. Peter, 93 (LXVIII)
DUBOIS P., 26 (LXVIII)
DUFOURT D., 313 (LXVIII)
DURKIN John T., 244 (LXVIII)
- EDWARDS S., 536 (LXVIII)
EHLERMANN Claus Dieter, 279 (LXVIII)
- FASSMAN H., 456 (LXVIII)
FISHER Irwing, 104 (LXVIII)
FITZPATRICK Sarah, 189, 190, 214, 244 (LXVIII)
FLAP H.D., 193 (LXVIII)
FORRESTER J., 29 (LXVIII)
FOURASTIÉ Jean, 23 (LXVIII)
FOURIER Charles, 14 (LXVIII)
FRIEDMAN L., 96, 100, 246 (LXVIII)
FROIS, 636 (LXVIII)
FURTADO Celso, 35 (LXVIII)
- GARIBALDI T., 537 (LXVIII)
GARROUSTE P., 265, 313 (LXVIII)
GAUDEMET Yves, 258 (LXVIII)
GEORGESCU F., 759 (LXVIII)
GEORGESCU-ROEGEN Nicolas, 29, 58 (LXVIII)
GHEORGHIU Diana, 462 (LXVIII)
GHEORGHIU Dorel, 456 (LXVIII)
GHEORGHIU Radu, 462 (LXVIII)
GINTIS Herbert, 244 (LXVIII)
GLAESER Edward L., 244 (LXVIII)
GOODWIN, 100 (LXVIII)
GRAHAM Vickery, 94 (LXVIII)
GRELLER Gérard, 32 (LXVIII)
GROOTAERT Christiaan, 215, 244 (LXVIII)
GUIRAUDON Virginie, 457 (LXVIII)
- HALPEM David, 190 (LXVIII)
HALPERN David, 189, 214, 244 (LXVIII)
- HARPER Rosalyn, 200, 244 (LXVIII)
HARRIS R.I.D., 537 (LXVIII)
HARROD Roy, 16, 23, 29, 35, 39, 97, 98 (LXVIII)
HAȘDEU B.P., 22 (LXVIII)
HEILBRONNER Kay, 457 (LXVIII)
HENRY James, 199 (LXVIII)
HERAUD J.A., 313 (LXVIII)
HERBERT Gintis, 188 (LXVIII)
HERNN A., 457 (LXVIII)
HICKS, 98, 100 (LXVIII)
HIRSCHMAN Albert, 32 (LXVIII)
HJOTLUND Lene, 244 (LXVIII)
HODGSON G.M., 270, 314 (LXVIII)
HORNANSCHI Nicoleta, 4, 110, 117, 542 (LXVIII)
HRISTACHE Diana Andreia, 758 (LXVIII)
HUGHES Jody, 246 (LXVIII)
- IANCU Aurel, 30, 636, 758 (LXVIII)
IOAN-FRANC Valeriu, 758 (LXVIII)
IONAȘCU Silviu, 654 (LXVIII)
- JEAN-PAUL Jacques, 260 (LXVIII)
JENSON Jane, 213, 245 (LXVIII)
JOHANSEN S., 537 (LXVIII)
JUDD B., 245 (LXVIII)
- KALDOR Nicholas, 17, 98 (LXVIII)
KAWACHI I., 190 (LXVIII)
KENNEDY B.P., 190 (LXVIII)
KEYNES J., 15, 16, 36, 49, 96, 101, 736 (LXVIII)
KOGĂLNICEANU M., 22 (LXVIII)
KORNAI J., 537 (LXVIII)
KWON S.-W., 222 (LXVIII)
- LABONTE R., 218 (LXVIII)
LACHMANN L., 265-267, 313 (LXVIII)
LACZKO Frank, 457 (LXVIII)
LAFFER, 101, 494, 497 (LXVIII)
LAGRAVE R.M., 456 (LXVIII)
LAIBSON Daid, 244 (LXVIII)

- LAMASSAURE Alain, 302 (LXVIII)
LANDOLT P., 245 (LXVIII)
LANGLOIS R., 313 (LXVIII)
LEBON A., 457 (LXVIII)
LEDESMA Leon M., 457 (LXVIII)
LEEDER S., 218, 245 (LXVIII)
LÉGER Jean François, 457 (LXVIII)
LEMIEUX Vincent, 202, 219, 245 (LXVIII)
LENGRAND L., 206 (LXVIII)
LEONTIEF Wassily, 29, 33, 103 (LXVIII)
LEVESQUE Maurice, 245 (LXVIII)
LOCHNER K., 190 (LXVIII)
LOMAS G., 245 (LXVIII)
LUCAS, 25, 221 (LXVIII)
- MACGILLIVRAY A., 189 (LXVIII)
MAHDI Elmandira, 34 (LXVIII)
MALINVAUD E., 26 (LXVIII)
MALIȚA Mircea, 34 (LXVIII)
MALTHUS Thomas Robert, 13 (LXVIII)
MANOILESCU Mihail, 22, 35 (LXVIII)
MANOLESCU Gheorghe, 758 (LXVIII)
MARIN Dinu, 117 (LXVIII)
MARSCHAL Alfred, 104 (LXVIII)
MATEESCU M. A., 4, 110, 117 (LXVIII)
MAZILESCU Petru, 318 (LXVIII)
MC CONNELL, 35 (LXVIII)
MENGER, 266, 270, 313 (LXVIII)
MEREUȚĂ Cezar, 117 (LXVIII)
MESAROVIC Mihailo, 29 (LXVIII)
MEZEI Elemer, 325 (LXVIII)
MICHAEL F. Cassidy, 227 (LXVIII)
MIHĂESCU Olga, 94 (LXVIII)
MILL Stuart John, 95 (LXVIII)
MIROIU Rodica, 4, 542 (LXVIII)
MIROWSKI P., 313 (LXVIII)
MODIGLIARI, 98 (LXVIII)
MOKTAR Lamari, 211, 245 (LXVIII)
MORRIS Mathew, 245 (LXVIII)
MOȘTEANU T., 758, 759 (LXVIII)
MUNZ R., 456 (LXVIII)
- NABIL Aamra, 211, 245 (LXVIII)
NARAYAN Deepa, 245 (LXVIII)
NEAGU Cornelia, 542, 636 (LXVIII)
NEDELICU Mihaela, 457 (LXVIII)
NEDU Delia, 654 (LXVIII)
NEGRUȚ, 318 (LXVIII)
NELSON R., 314 (LXVIII)
NICULESCU E., 10, 35 (LXVIII)
NORDHAUS, 100 (LXVIII)
NORTH D., 313 (LXVIII)
NORTON Andrew, 245 (LXVIII)
- ODAE Nicoleta, 4, 542 (LXVIII)
O'DRISCOLL J., 265, 267, 313 (LXVIII)
OHLIGER R., 456 (LXVIII)
ONOFREI Mihaela, 758 (LXVIII)
OWEN Robert, 14 (LXVIII)
- PAPACONSTANTINOU George, 93 (LXVIII)
PAVELESCU Florin-Marius, 93 (LXVIII)
PĂUN N., 117 (LXVIII)
PELINESCU Elena, 94 (LXVIII)
PERRIN J., 313 (LXVIII)
PERROUX F., 30, 32, 35 (LXVIII)
PERT S., 93, 244, 318, 457 (LXVIII)
PESTEL Eduard, 29 (LXVIII)
PETERSEN T., 209 (LXVIII)
PIGON François, 104 (LXVIII)
PIRACHA M., 457 (LXVIII)
PIVETEAU D., 244 (LXVIII)
POPESCU Dan, 35 (LXVIII)
POPESCU Ion A., 94 (LXVIII)
POPESCU Maria, 30 (LXVIII)
POPESCU Radu, 4 (LXVIII)
PORTES A., 196, 245 (LXVIII)
PORTES Alejandro, 245 (LXVIII)
POULAIN M., 457 (LXVIII)
PREDA Diana, 183, 457, 758 (LXVIII)
PROCA Mihai, 654 (LXVIII)
PROTHROW-STITH D., 190 (LXVIII)
PRYCHITKO D., 265, 313 (LXVIII)
PUTNAM Robert, 188, 199, 200, 245 (LXVIII)

- QUESNAY François, 29, 103 (LXVIII)
 QUIGNON Laurent, 758 (LXVIII)
- RAMSTAD Y., 314 (LXVIII)
 RANDOLF B., 245 (LXVIII)
 RAȚIU SUCIU Camelia, 117 (LXVIII)
 RĂDULESCU Dorin, 94 (LXVIII)
 REJEAN Landry, 211, 245 (LXVIII)
 RICARDO David, 13, 35 (LXVIII)
 RICHARDSON, 636 (LXVIII)
 RIDEAU Joel, 258 (LXVIII)
 RIZZO M., 265, 267, 313 (LXVIII)
 ROBINSON Joan, 17 (LXVIII)
 ROBISON LINDON, 100, 244 (LXVIII)
 ROMER, 25 (LXVIII)
 ROTARIU Traian, 325 (LXVIII)
 RUGINĂ A.N., 636 (LXVIII)
 RUNDE J., 314 (LXVIII)
 RUSSU Corneliu, 4, 94, 542 (LXVIII)
- SACERDOTE Bruce, 244 (LXVIII)
 SAGUNA Dan Drosu, 758 (LXVIII)
 SAMUELSON, 61, 96, 98, 99, 476, 478 (LXVIII)
 SANDU Dumitru, 457 (LXVIII)
 SAPORTA I., 209 (LXVIII)
 SAVU Victoria Dana, 758 (LXVIII)
 SCHOTTER A., 313 (LXVIII)
 SCHUMAN Robert, 276 (LXVIII)
 SEIDEL M., 209 (LXVIII)
 SEN Amartya, 212, 245 (LXVIII)
 SENDSEN Gert T., 246 (LXVIII)
 SHULLER Tom, 194, 242, 245 (LXVIII)
 SIISIAINEN Martti, 245 (LXVIII)
 SILES Marcelo, 244 (LXVIII)
 SIMA Cristian, 542 (LXVIII)
 SIRIANNI Carmen, 246 (LXVIII)
 SIRVEN Nicolas, 188, 204, 246 (LXVIII)
 SISMONDI Jean Charles Léonard Simonde De, 14 (LXVIII)
 SMITH Adam, 13, 14, 35 (LXVIII)
 SMITHIES, 100 (LXVIII)
 SOCOL, 636 (LXVIII)
 SOLOW Robert, 23, 26, 27, 97-99 (LXVIII)
- STAFFAN Kumlin, 233 (LXVIII)
 STAIGER D., 537 (LXVIII)
 STĂNCIULESCU Florin, 117 (LXVIII)
 STOCK J.H., 537 (LXVIII)
 STOICA Victor, 758 (LXVIII)
 STONE Wendy, 246 (LXVIII)
 STRAUBHARR Killian, 414 (LXVIII)
 STROE R., 103 (LXVIII)
 SUCIU Marta Cristina, 94 (LXVIII)
 SVENDSEN Gunnar L.H., 246 (LXVIII)
- ȘERBĂNESCU Liviu, 117 (LXVIII)
- TANZI Vito, 758 (LXVIII)
 TAYLOR Edward J., 457 (LXVIII)
 TEMPLE Jonathan, 221, 246 (LXVIII)
 TEULON Frederic, 24 (LXVIII)
 TIMBERGEN Jan, 33 (LXVIII)
 TINGGAARD Gert, 244 (LXVIII)
 TREBICI Vladimir, 30, 324 (LXVIII)
- ȚURLEA Cristian, 462 (LXVIII)
 ȚURLEA Geomina, 462 (LXVIII)
- UNGUREANU Mihail Aristotel, 758 (LXVIII)
 UNGURU Manuela, 462 (LXVIII)
 UPHOFF Norman, 246 (LXVIII)
- VASILE VALENTINA, 244, 318, 458 (LXVIII)
 VĂCĂREL Iulian, 759 (LXVIII)
 VEBLEN T., 270, 313, 314 (LXVIII)
 VERNON, 636 (LXVIII)
- WATSON M.W., 537 (LXVIII)
 WINTER S., 314 (LXVIII)
 WOOLCOCK M., 246 (LXVIII)
 WURZBURY Gregory, 94 (LXVIII)
- XENOPOL A.D. , 22 (LXVIII)
- ZAMAN Gh., 249, 458 (LXVIII)
 ZANG L., 536 (LXVIII)
 ZHOU S., 537 (LXVIII)